Digitized by the Internet Archive
in 2025

https://archive.org/details/theologiamoralis0001ppat

THEOLOGIA MORALIS

DECALOGALIS ET SACRAMENTALIS

AUCTORE CLARISSIMO

P. PATRITIO SPORER, ORD. FF. MIN.

NOVIS CURIS EDIDIT

P. F. IRENAEUS BIERBAUM, ORD. FF. MIN.,
PROVINCIAE SAXONIAE S. CRUCIS LECTOR JUBILATUS.

EDITIO SECUNDA.

CUM PERMISSU SUPERIORUM.

TOMUS I.

ALMA COLLEGE
239.02
LIBRARY
SP67B
Alma, California

PADERBORNAE, MDCCCCI.
EX TYPOGRAPHIA BONIFACIANA.

26494

Approbatio R^mi. Ordinariatus.

Reimprimatur.

Paderbornae, die 26. November 1901.

Schnitz,
Vicarius Generalis.

Approbatio Ordinis.

Permittitur, ut imprimatur iterum.

Romae ad St. Antonium, die 4. Decembris 1901.

Fr. David Flemming,
totius Ordinis FF. Minorum Vicarius Generalis.

Rescriptum E^mi. Cardinalis Rampolla ad Editorem d. d. 22. Novembris 1901.

Sanctitas Sua tria exhibita volumina Theologiae Moralis Patritii Sporer libenti animo excepit, curasque a Te in clarissimi auctoris Opere iterum edendo impensas valde commendavit. Una simul mihi in mandatis dedit, plurimas Paternitati Tuae pro iisdem voluminibus gratias rependere, Apostolicamque nuntiare Benedictionem, quam peramanter Tibi impertiri dignata est.

Ad Lectorem.

Auctor hujus Operis, P. Patritius Sporer, Provinciae Argentinae Ordinis Fratrum Minorum Recollectorum filius, natus Passavii, Ordinem ingressus 1637, ad Lecturam S. Theologiae promotus, munere isto atque Theologi Rmi Principis Passaviensis pluribus annis functus, obiit Passavii die 29. Maji anni 1683.

Opus ipsum in Theologiam decalogalem et sacramentalem, tanquam in partes duas dispescitur, quarum prior duos tomos complectitur, altera unum. Quanti fuerit aestimatum et aestimetur adhuc Opus illud, norunt quotquot in Theologia Morali versabantur. Merito praedicatur in quadam ejus Censura anni 1739 „pretiosum Alvearium theologico morale, cujus nomen in toto orbe litterario jam dudum celebre habetur". S. Liguorius illius auctoritate frequentissime utitur illiusque Auctorem vocat „in suis sententiis satis aequum"; quod addit: „forte aliquando plus quam par est, aequus", sicut problematice, ita forte opposite ad Rigoristas istius temporis dictum intelligendum est. — Pruner, Theologia morali ed. 1883, dicit: „Sporer auctor existit Operis moralis, quod satis commendari non potest. Apprime novit conjungere ad invicem methodum scholasticam et casuisticam, qualiter perpauci noverunt auctores periodi istius." Lehmkuhl in suo catalogo scriptorum de theologia morali et practica „inter classicos scriptores numerari meritum" sicut Elbel, ita Sporer asserit. — Scavini claro suo Opere edito 1890 pag. 87. hoc habet praeconium: „Sporer, Germanus, Minorita, claritate fulget ac plura pro praxi docet". — Hurter Nomenclatoris sui t. 2. p. 912. scribit: „In scientia canonica et morali versatissimus, cujus theologia moralis solide, erudite et perspicue conscripta, hinc admodum commendanda; saepius prodiit." — Card. D'Annibale, Summula theol. mor. ed. Romae 1896., Sporer vocat auctorem „gravem et cordatum". His aliisque testimoniis honorificentissimis clarius pretium Operis clamant saepius factae apud bibliopolas diversos editiones tam in Germania, quam in Italia.

Pro nova hac editione supposuimus textum editionis Venetiis anno 1756 impressae, utpote, quantum scimus, novissimae; eandem tamen semper contulimus cum textu editionis Salisburgensis anni 1692. Sicut vero in Elbeliana, ita in hac nova editione, quum non novi Operis scribendi, sed ipsum clarissimi Auctoris Opus resuscitandi mens esset, textum Sporer integrum reimprimendum curavimus; illis dumtaxat mutatis, quae mutanda decreta apostolica postulabant; quae mutationes per asteriscos a textu Auctoris discretae sunt.

Plurima aliorum Auctorum citata in suis fontibus inspicienda curarunt aliqui Confratres, Jurisque citationes ad formam nunc usitatam redigerunt: quibus grates publicae hisce referuntur.

Cedat labor noster in Dei gloriam et animarum salutem!

Düsseldorpii, in festo S. Leonis I. 1897.

Editor.

Praefatio ad editionem secundam.

In altera hac editione Theologiae Moralis P. Patritii Sporer diligentia nova revisa, praeter alia decreta recentissima Constitutionem Apostolicam de prohibitione librorum d. d. 25. Jan. 1897. suo loco inseruimus.

Cedat labor noster ad Dei gloriam, ad Confratrum utilitatem, ad salutem animarum!

Paderbornae, in festo translationis almae Domus Lauretanae 1901.

Editor.

Series capitum et sectionum seu materiarum.

Tractatus I.

Pag.

Caput I.

De conscientia.

Sectio I. Conscientia quid et quotuplex 1
„ II. De conscientia recta et erronea 7
„ III. De conscientia probabili 18
„ IV. De conscientia dubia 37
„ V. De conscientia scrupulosa 67

Caput II.

De actus humani natura, requisitis et impeditivis. 72
„ I. Principium actus humani, liberum arbitrium, obiter tangitur 73
„ II. Ratio seu cognitio requisita ad actum humanum . . 76
„ III. Voluntarium ac liberum requisitum ad actum humanum . 78
„ IV. Impedientia voluntarium ac liberum, ideoque et ipsum actum humanum 86
Subsectio I. De involuntario ex ignorantia 86
„ II. De involuntario ex violentia 92
„ III. De involuntario ex metu 94
„ IV. De involuntario ex concupiscentia 105

Caput III.

De bonitate et malitia actuum humanorum eorumque comparatione et regulis externis, obiter. 107
Sectio I. De bonitate et malitia actuum humanorum in genere . . 107
„ II. Bonitas et malitia moralis ex objecto 110
„ III. Bonitas et malitia moralis ex fine 112
„ IV. Bonitas et malitia moralis ex circumstantiis . . . 117
„ V. De comparatione actuum humanorum, scilicet an detur actus indifferens in specie et in individuo; et an externus addat distinctam bonitatem vel malitiam interno efficaci in ordine ad essentiale praemium vel poenam 124
„ VI. De regulis actuum humanorum 128

Pag.

Subsectio I. Quinam actus humani cadant sub lege vel praecepto humano? 128
„ II. Qualiter actus interni cadant sub humana lege vel praecepto? 131
„ III. Quali intentione actus humanus conformari debeat legibus et praeceptis seu qualis intentio requiratur ad impletionem cujuscunque legis vel praecepti? 136
„ IV. Qualiter voluntas humana conformanda sit cum voluntate divina? 141

Caput IV.

De peccati natura, distinctione et divisionibus . . . 144

Sectio I. Peccati definitio, ratio formalis et malitia 145
„ II. Peccatorum unitas et distinctio specifica 150
„ III. Peccatorum unitas et distinctio numerica 153
„ IV. Peccatorum divisiones variae indicatae 159

Caput V.

De peccato mortali et veniali. 164

„ I. Peccati mortalis et venialis definitio et differentiae . . 166
„ II. Peccatum mortale ex genere suo fit veniale in individuo per accidens 169
„ III. Peccatum veniale ex genere suo etiam fit mortale in individuo 192
„ IV. An et quomodo venialia multiplicata constituant peccatum mortale 196

Caput VI.

De subjecto peccati et peccatis maxime internis . . . 206

„ I. Peccata interna et externa seu cordis oris et operis . . 208
„ II. Motus ad malum qualiter peccata 210
„ III. Proposita et desideria mala, absoluta et conditionata . . 215
„ IV. Delectatio morosa, rationalis, sensibilis 220
Subsectio I. Delectatio speculativa de ipsa cogitatione rei malae . . 223
„ II. Delectatio de re materialiter tantum mala ejusve desiderium 225
„ III. Delectatio morosa conditionata de re mala cogitata . . 228
„ IV. Delectatio morosa statibus applicata 231

Caput VII.

De causis peccatorum et peccatis capitalibus . . . 235

Sectio I. Peccatum ex ignorantia, infirmitate, malitia . . . 235
„ II. Peccatum ex consuetudine 236
„ III. Peccatum ex contemptu 238
„ IV. Peccata capitalia strictim explicata 241

Tractatus II.

De I. Decalogi praecepto . . . 255

Caput I.

De fidei natura et requisitis 257

Sectio I. Fidei divinae definitio 258
„ II. Fidei divinae objectum materiale seu materia . . . 262

Pag.

Sectio III. Fidei divinae objectum formale 266
„ IV. Fidei divinae propositio et resolutio 268

Caput II.

De fidei divinae necessitate et obligatione 270
Sectio I. Qualiter fides necessaria necessitate medii? 271
„ II. Primum praeceptum et obligatio fidei quoad scientiam credendorum 276
„ III. Secundum praeceptum et obligatio fidei quoad actum internum credendi 281
„ IV. Praeceptum tertium et quartum fidei quoad confessionem et negationem fidei externam 286

Caput III.

De infidelitate et peccatis contra fidem 299
„ I. Infidelitas generatim quid et quotuplex? 299
„ II. Haeresis materialis et formalis cum sua excommunicatione et poenis 304
„ III. Communicatio catholicorum cum haereticis, in crimine, sacris, matrimonio, politicis 317
„ IV. Librorum haereticorum lectio, retentio juxta Constitutionem *Officiorum ac munerum* 323

Caput IV.

De spe theologica et peccatis oppositis 333
„ I. Spei definitio et actus 334
„ II. Spei theologicae necessitas et obligatio 338
„ III. Peccatum desperationis 341
„ IV. De peccato praesumptionis 344

Caput V.

De caritate theologica, quatenus ipsum Deum potissimum respicit . 348
„ I. Caritatis definitio, actus, objectum, excellentia . . . 349
„ II. Caritatis divinae obligatio 373
„ III. Odium Dei 382
„ IV. Inordinatus amor creaturarum 385

Caput VI.

De odio et inimicitia proximi 388
„ I. Quid, quotuplex et quantum peccatum odium proximi? . 389
„ II. Ad quid teneatur homo inimico suo 395
„ III. Modus et regulae reconciliationis cum inimicis . . . 409
„ IV. De reliquis peccatis contra caritatem proximi, invidia, ira, discordia, contentione 414

Caput VII.

De religione et oratione generatim ac Horis canonicis . . 421
„ I. Quid sit religio, quis ejus actus? 421
„ II. De oratione generatim 424

Pag.

Sectio III. Quis, quibus, pro quibus et quid orandum? 426
„ IV. Orationis efficacia, necessitas et divisio 431

Caput VIII.

De adoratione et cultu, Deo, sanctis, rebus sacris debito . . 435
„ I. De adoratione et cultu generatim 435
„ II. Latria et adoratio primo praecepto mandata . . . 441
„ III. De cultu et invocatione sanctorum 445
„ IV. Cultus sacrarum imaginum et Reliquiarum 455

Caput IX.

De irreligiositate secundum excessum seu superstitione contra primum praeceptum, ut negativum est 467
„ I. De idololatria 468
„ II. Divinatio superstitiosa 474
„ III. Observatio vana superstitiosa 483
„ IV. Magia, maleficium 493

Caput X.

De irreligiositate secundum defectum contra I. praeceptum, ut affirmativum est. 505
„ I. Cultus divinus indebitus 505
„ II. Tentatio Dei 508
„ III. Blasphemia 511
„ IV. Sacrilegium, simonia 521

Tractatus III.

De II, III. et IV. Decalogi praecepto . . . 537

Caput I.

De juramentis et perjuriis 539
„ I. Juramentum quid et quotuplex 540
„ II. Juramenti validi conditiones, materia et obligatio . . 553
„ III. Juramenti liciti conditiones 576
„ IV. Perjuria et juramenta illicita 594

Caput II.

De voti natura, materia, obligatione et transgressione . . 608
„ I. Voti natura 609
„ II. Voti materia 621
„ III. Voti obligatio et interpretatio 642
„ IV. Votorum divisio 661
Subsectio Voti violatio 672

Caput III.

De votorum et juramentorum deobligatione 665
Sectio I. Votorum ac juramentorum extinctio 676
„ II. Votorum ac juramentorum irritatio 679

Pag.

Sectio III. Votorum ac juramentorum dispensatio ac relaxatio . . 694
„ IV. Votorum et juramentorum commutatio 709

Caput IV.

De observatione festorum 730
„ I. Missae audiendae obligatio 732
„ II. Causae excusantes ab auditione Sacri 739
„ III. Obligatio feriandi ab operibus servilibus 743
„ IV. Causae excusantes a feriis 748

Appendix.

De observatione jejuniorum 751
„ I. De jejunio ecclesiastico 752
„ II. Qualiter licita est collatio refectiuncula vespertina, in quantitate et qualitate ciborum 765
„ III. Quinam obligentur ad jejunium ecclesiasticum et qualiter . 769
„ IV. Quaenam sint causae excusantes a jejunio 775

Caput V.

De obligatione pietatis et observantiae erga majores . . . 782
„ I. Pietas et obligatio filiorum erga parentes parentum . . 784
„ II. Pietas et obligatio erga filios 794
„ III. Pietas et obligatio erga majores et collaterales . . . 801
„ IV. Observantia et obligatio erga Superiores et econtra . . 805

Caput VI.

De obligatione caritatis et misericordiae erga proximum . . 807
„ I. Obligatio caritatis quoad actum internum amandi et externum, benefaciendi proximo generatim 809
„ II. Obligatio eleemosynae corporalis 816
„ III. Obligatio correctionis fraternae 831
„ IV. De ordine caritatis 839

Tractatus I.

De conscientia, actibus humanis, legibus atque peccatis.

Caput I.

De conscientia.

Sectio I.

Conscientia quid et quotuplex.

Summarium.

1. Quid intellectus, ratio et lex naturalis?
2. Quid synderesis?
3. Quid scientia moralis?
4. Quid prudentia et conscientia?
5. Est dictamen intellectus
6. Practicum, scilicet judicans, aliquid agendum vel fugiendum
7. Ex principiis communibus in particulari seu hic et nunc
8. Esse, fuisse vel fore, scilicet agendum vel fugiendum.
9. Divisio conscientiae est quinaria: in rectam, erroneam, probabilem, dubiam, scrupulosam.

I. Intellectus, ratio, lex naturalis.

Intellectus est potentia spiritualis animae, cognoscitiva entis seu 1.
cujuscunque rei, idque quomodolibet, speculative, practice, immediate et ex terminis, mediate et per discursum, naturaliter vel supernaturaliter per revelationem. *Lumen naturale seu ratio naturalis* est ejusdem intellectus virtus innata, qua naturalibus propriis viribus, seclusa revelatione extrinseca, potens est discernere verum a falso, bonum a malo, adeoque adhuc late, quippe comprehendens omnia naturaliter cognoscibilia, speculativa, practica, principia per se nota, conclusiones inde deductas. *Lex naturalis* deinde *habitualiter* sumpta est ipsum lumen naturale intellectus seu ratio naturalis partialiter, quatenus nimirum se extendit ad omnia et sola agibilia seu practica naturaliter cognoscibilia, tum principia tum conclusiones inde deductas, quorum cognitione discernit bonum a malo hominemque dirigit ad bonum prosequendum et malum fugiendum in ordine ad suum ultimum finem. *Actualiter* vero lex naturalis est ipsum dictamen rectae rationis practicum, et *stricte*

sumpta continet ipsa prima principia practica nota ex terminis et conclusiones inde necessario, evidenter et immediate deductas quasi quodam imperceptibili syllogismo; v. g. ex illo principio *malum fugiendum,* statim immediate quasi imperceptibili discursu intelligis, blasphemandum vel moechandum non esse; qualia sunt pleraque praecepta decalogi. *Large* autem sumpta lex naturalis continet illa omnia, quae ex illis primis principiis non ita immediate et evidenter, sed solum multum consone et conformiter deducuntur. Vide Scotum 3. d. 37. q. un. n. 5. Lex ergo naturalis complectitur synderesim, conscientiam et scientiam moralem ex parte.

II. Synderesis

2. Est habitus cognoscitivus seu notitia primorum principiorum practicorum, scilicet generatim dictans, bonum agendum et malum fugiendum seu, ut alii loquuntur, inclinans ad bonum et obmurmurans malo. Communis doctrina. D. Thom. 1. q. 79. a. 12, Scot. 2. dist. 39. q. 2. n. 5. Explico: quemadmodum in intellectu nostro respectu cognoscibilium est quidam habitus cognoscitivus primorum principiorum speculativorum, inclinans ad veritatem cognoscendam atque a falsitate discernendam, dictus eodem nomine *intellectus,* cui cognita sunt ejusmodi principia per se nota: *Quodlibet est vel non est; idem non potest simul esse et non esse; omne totum est majus sua parte; quaecunque sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se etc.:* ita in eodem intellectu respectu agibilium seu actuum humanorum est quidam habitus cognoscitivus primorum principiorum moralium seu practicorum, generatim inclinans ad bonum agendum et malum fugiendum, cui cognita sunt ejusmodi principia practica per se nota: *Bonum honestum amplectendum, malum peccati fugiendum est; Deus colendus; quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris; convenienter naturae vivendum; non plus irascendum, comedendum etc. quam oportet.* Quae et similia principia practica sunt universales et per se notae actionum humanarum regulae et quasi semina virtutum incommutabilia, inquit S. August. l. 1. de lib. arb. c. 10. Ille autem habitus ad ejusmodi principia inclinans dicitur graeca voce *synderesis,* latine conservatio, quod scilicet suo dictamine naturam rationalem in bono conservet, alioquin naturali infirmitate facile declinaturam in malum.

III. Scientia moralis

3. *Est habitus cognoscitivus seu notitia conclusionum universalium ex primis illis principiis deductarum,* v. g. principium generale practicum dictat: convenienter naturae vivendum est; subsumit ratio naturalis: convenienter naturae vivere est vivere temperate, non plus minusve sumendo, quam ad naturae sustentationem satis et necesse sit, et concludit: ergo temperate vivendum est. Item dictat synderesis: malum fugiendum est; subsumit ratio: furtum est malum, et concludit: ergo furandum non est. Ecce notitia ejusmodi conclusionum et habitus ad eas inclinans dicitur *scientia moralis,* estque duplex, *naturalis* et *supernaturalis.* Quodsi enim ratio concludat ex motivo naturali, v. g. temperate vivendum est, quia alioquin natura destruetur, erit scientia

moralis et naturalis et philosophica, dicta *ethica,* et definiri potest: *Habitus cognoscitivus conclusionum universalium practicarum ex principiis naturalibus seu lumine naturae notis.* Quodsi vero ratio concludat ex motivo supernaturali seu revelato, v. g. temperate vivendum, non furandum esse, quia Deus ita praecipit vel prohibet, erit scientia moralis supernaturalis et theologica, dicta communiter *theologia moralis* et definiri solita: *Habitus cognoscitivus conclusionum universalium practicarum ex principiis supernaturalibus seu revelatis.*

IV. Prudentia et conscientia

Prudentia Aristoteli est *recta ratio agibilium* seu *habitus, cum recta* 4.
ratione activus, quo nimirum intellectus principia et conclusiones universales practicas applicat ad actionem in particulari, atque juxta principia et conclusiones actiones in particulari dirigit ad suum debitum finem. Etenim neque ipsa principia prima practica neque conclusiones universales practicae de se sunt sufficientes ad dirigendas actiones in particulari, propter earundem diversissimas circumstantias, et ideo applicari debent in particulari per habitum prudentiae. Pergamus in exemplis datis: ex illo principio: convenienter naturae vivendum est, scientia moralis universaliter concludit: temperate vivendum est; quia autem actiones in particulari temperate vivendi habent diversissimas circumstantias (quod enim uni satis, alteri non satis vel nimium est), ideo prudentia consideratis omnibus applicat in particulari: v. g. mihi in his circumstantiis aetatis, complexionis, valetudinis, occupationis ad conservandam naturam tantum cibi ac potus necesse est et sufficit; ergo tantum possum et debeo sumere et tanto jam sumpto cessandum. Similiter ex primo principio: malum fugiendum est, scientia moralis universaliter concludit: furandum non est; quia autem actiones particulares auferendi diversas quoque habent circumstantias, in quibus modo potest esse furtum, modo non esse, ideo pensatis singulis prudentia applicat: v. g. haec res est alterius domini et quidem rationabiliter inviti, quod ei auferatur vel detineatur; ergo hanc rem debeo non auferre vel jam ablatam restituere. Notitia hujusmodi conclusionum singularium est actus prudentiae atque est ipsissima *conscientia,* saltem recta et vera practice, ut mox videbis.

Assertio I: *Conscientia est dictamen intellectus practicum, ex principiis communibus judicans, aliquid in particulari seu hic et nunc agendum ut bonum honestum vel fugiendum ut malum inhonestum esse, fuisse vel fore.* Ex communi doctrina, uti docebit sequens explicatio.

§ 1. *Dictamen intellectus.* Conscientiam, sicut et synderesim ad 5.
intellectum pertinere, contra Henricum, Durandum et alios quosdam, utramque ad voluntatem deducentes, est communis et receptissima doctrina D. Thom. 1. q. 79. a. 13, Scoti 2. d. 39. q. 2. n. 4. Probatur 1. ex Scriptura Eccl. 7, 23: *Scit enim conscientia tua, quia et tu crebro maledixisti alii.* Gen. 43, 23 ajunt fratres Joseph: *Non est in conscientia nostra, quis posuerit pecuniam in marsupiis nostris.* 2 Cor. 1, 12: *Haec est gloria nostra, testimonium conscientiae nostrae.* Rom. 2, 15: *Testimonium reddente illis conscientia ipsorum.* Atqui *scire* et *testari* sine dubio ad intellectum pertinent; ergo. 2. Ex SS. Patribus. D. Basilius

comment. in Prov. conscientiam vocat *naturale judicatorium;* D. Damascenus l. 2. de fide c. 12. conscientiam vocat *legem intellectus nostri;* D. Chrysost. hom. 17. in Gen. appellat *incorruptum judicem;* atqui ea omnia ad intellectum spectant, non ad voluntatem; ergo. 3. Ex etymologia: conscientia enim dicitur quasi *cum alio scientia* sive scientia conjuncta cum operatione; scientia autem ad intellectum spectat; ergo. 4. Ex ejus divisionibus in veram, erroneam, dubiam; item ex actibus eidem attributis, nimirum judicare, accusare, testari ac ceteris n. 8. enumerandis, quae omnia probant, conscientiam et ad intellectum pertinere et consistere in actu judicativo ac perinde recte dici dictamen intellectus.

6. § II. *Dictamen intellectus practicum,* nimirum *judicans, aliquid agendum ut bonum honestum vel fugiendum ut malum inhonestum.* Hic bene adverte, Lector, dictamina intellectus seu judicia practica, quae nimirum versantur circa veritatem rei operabilis vel ipsam operationem, alia dicuntur improprie seu *speculative practica,* quae scilicet versantur circa operabile vel operationem in communi, abstracte a singularibus, v. g. cuilibet jus suum reddendum, furtum esse malum etc., et haec si vera sint, ad synderesim vel scientiam moralem spectant. Alia dictamina dicuntur proprie seu *practice practica,* quae scilicet versantur circa ipsam operationem in particulari seu hic et nunc exercendam in suis circumstantiis, v. g. mihi hodie jejunandum, hanc rem restituendam esse etc. Duplex autem formatur ordinarie, saltem in intellectu, dictamen practice practicum circa operationem in particulari: unum secundum rationem superiorem, scilicet secundum rationem honestatis, v. g. hanc rem non auferendam esse, quia malum inhonestum est, contra rectam rationem, contra legem Dei etc., et hoc dictamen licet ostensive semper sit practice practicum, non tamen semper efficaciter, ut nimis notum. Alterum dictamen formatur secundum rationem inferiorem, scilicet secundum rationem alicujus boni utilis vel delectabilis, v. g. hic et nunc hanc rem auferendam esse, quia mihi valde utilis vel jucunda est: et hoc dictamen practice practicum, heu nimis saepe efficax est. In illo ergo priori dictamine honestatis consistit essentialiter conscientia, quippe quae essentialiter debet esse regula directiva actionum humanarum honestarum, ad finem scilicet rectum seu honestum. Posterius dictamen utilitatis seu voluptatis non conscientia, sed anticonscientia et actionum humanarum corruptela dici meretur.

Jam vides ergo, nullum esse hoc argumentum adversariorum: Si conscientia consisteret in judicio practico intellectus, numquam contingeret operari contra conscientiam, cum omnis operatio moralis semper supponat aliquod judicium practicum, dictans, ita operandum esse. Quidquid sit de hoc, *sequela falsa est:* non enim quodvis judicium practicum, sed illud dictamen honestatis tantum dicimus conscientiam: contra quod dictamen honestatis nos saepe operari, nimis notum est, nimirum sequendo oppositum dictamen rationis inferioris. Magis vitiosa haec sequela esset: si conscientia consisteret in judicio intellectus practico, sequeretur, quod plus sciens in moralibus esset magis conscientiosus. Falsa sequela: conscientiosus enim dicitur, non qui plus scit in moralibus, sed qui habituatus est scientias morales ad opera-

tionem in particulari recte applicare et conscientiae suae conformiter operari, quod saepe non faciunt plus scientes in moralibus.

§ III. *Ex principiis communibus judicans, aliquid in particulari seu hic et nunc agendum.* Conscientiae ergo dictamen discursivum est, nitens non quidem semper formali, sed saepe virtuali et implicito tantum discursu seu syllogismo, cujus *majorem* ponit synderesis, *minorem* subsumit ratio, *conclusionem* universalem infert scientia moralis, particularem vero seu de hic et nunc prudentia et conscientia. Exemplo monstratum habes n. 3. et 4. de temperantia et furto. Discendi causa applica etiam in adulterio: synderesis ponit majorem: malum fugiendum est; subsumit ratio: adulterium est malum, ex motivo seu naturali seu supernaturali, ut n. 3; jam concludit universaliter scientia moralis: adulterium fugiendum est; particulariter vero conscientia prudentiae actus: ergo mihi hic cum hac rem habere non licet, non licuit etc. Et hinc conscientia secundum etymon dicitur ab aliquibus quasi *concludens scientia,* quod ex principiis communibus concludat in particulari, quid agendum vel non agendum; a D. Thoma autem et Scoto dicitur quasi *cum alio scientia,* quia scientiam practicam universalem applicat vel conjungit cum actione in particulari. Item dicitur quasi *cum seipso scientia,* quod quis per eam sibi ipsi conscius sit recte vel male factorum. Eleganter S. Thomas 2. d. 5. q. 2. a. 4. inquit: *Et inde dicitur conscientia quasi cum alio scientia, quia scientia universalis ad actum particularem applicatur, vel etiam quia per eam aliquis sibi conscius est eorum, quae fecit vel facere intendit.* Et hinc ulterius 7.

§ IV. *Judicans, aliquid agendum vel fugiendum esse, fuisse vel fore.* Conscientia enim dictans in particulari, bonum agere et malum fugere, respicit illud bonum et malum non tantum ut praesens seu hic et nunc esse, sed etiam ut praeteritum vel futurum seu tunc et ibi fuisse vel fore quidpiam bonum vel malum, licitum vel illicitum. Atque hoc diverso respectu diversos illos exercet actus, quos ei attribuunt passim SS. Litterae, Patres et Doctores: 1. prout respicit bonum agendum in praesenti, hos exercet actus: *inclinat, approbat, confortat;* similiter quatenus respicit malum in praesenti: *reprehendit, recalcitrat, obmurmurat.* 2. Conscientia prout respicit bonum in futuro, *consulit, excitat, urget;* similiter autem quatenus respicit malum in futuro, *retrahit, terret, ligat:* unde conscientia dicitur lex scripta in cordibus, magister, paedagogus, corrector, incorruptus judex. Origenes in c. 2. Rom.: *Conscientia spiritus corrector est et paedagogus animae, ut de melioribus eam admoneat et de culpis castiget atque arguat.* D. Chrysost. hom. 54. in Gen.: *Nullus praetendat, quod virtutem negligat vel quod non habeat aliquem viae ducem et demonstratorem; sufficientem enim habemus magistrum conscientiam, et fieri non potest, ut quis illo adjumento privetur.* 3. Conscientia quatenus respicit bonum in praeterito, *complacet, testatur, laetatur,* 2. Cor. 1, 12: *Gloria nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae;* prout vero respicit malum in praeterito factum, *remordet, accusat, convincit, condemnat,* qui actus communiter dicuntur vermis conscientiae etiam in damnatis duraturus. Is. 66, 24: *Vermis eorum non morietur.* 8.

Et jam ergo elucere tibi debet definitio conscientiae et differentia ab aliis principiis moralibus et practicis. 1. Differt maxime a *lumine,*

ratione, lege naturali: haec enim sunt inseparabilia ab intellectu et uniformia in omni homine; conscientia vero est separabilis, mutabilis, diversa non tantum in diversis hominibus, sed etiam in eodem homine pro diverso tempore. 2. Differt a *synderesi*: quia haec in genere dictat bonum prosequendum, malum fugiendum neque ullam admittit ignorantiam, errorem, dubium, oblivionem; conscientia vero in particulari dictans, hoc licere vel non licere, maxime admittit ignorantiam, errorem, dubium. 3. Differt *a scientia morali:* quod haec universales, conscientia autem particulares conclusiones practicas inferat, ut ostensum est. 4. Differt aliqualiter a *prudentia:* quia haec tanquam virtus moralis absolute accipitur pro habitu et semper est de veris et bonis practicis; conscientia autem, praeterquam quod possit etiam esse de falsis practicis ac moraliter mala seu culpabilis, absolute semper accipitur pro actu et non pro habitu acquisito: conscientia enim debet esse immediata regula actus humani; sola autem conscientia actualis, minime vero habitualis est immediata regula actus humani, ut patet. Denique quamvis praedicta maxime differant a conscientia, omnia tamen ad conscientiam formandam necessario concurrere, vel ex dictis manifestum est. Unde nec mirum videri debet, Patres et Doctores tam varie appellare conscientiam. Certe D. Hieronymus in cap. 1. Ezechielis conscientiam etiam vocat synderesim, legem naturalem, scintillam rationis, quae in Cain quoque peccatore non exstinguitur etc. Accipiunt enim conscientiam non praecise et formaliter, quatenus est immediata actionis humanae regula, sed latius vel causaliter pro praecipuis concurrentibus ad formandam conscientiam in homine.

V. Conscientiae divisiones.

9. Notissima et congrua est divisio quinaria conscientiae in *rectam, erroneam, probabilem, dubiam, scrupulosam.* Ratio divisionis est: quia quinque potissimum modis contingit, intellectum ex principiis communibus judicare vel se habere circa actionem in particulari: aut enim concludit ex principiis veris et certis, et erit conscientia *recta;* aut ex principiis falsis, creditis tamen pro veris et certis, et erit conscientia *erronea;* aut ex rationibus seu fundamentis gravibus, et erit *probabilis;* aut intellectus nihil concludens suspensus manet circa honestatem actionis, et erit conscientia *dubia;* aut denique intellectus inani motivo titubans, malum solum suspicatur et timet, eritque conscientia *scrupulosa.*

Altera necessaria est divisio conscientiae in *obligantem, consulentem* et *permittentem.* Conscientia *obligans* seu praecipiens vel prohibens est, quae dictat, aliquid necessario esse agendum vel omittendum sub culpa vel poena: v. g. hodie jejunandum, non furandum esse. Conscientia *consulens* seu suadens vel dissuadens est, quae dictat, quid agendum vel omittendum, solum ad melius esse seu ut magis conveniens ad honestatem vel salutem, v. g. coelibatum servandum etc. Conscientia *permittens* dicitur, quae solum dictat, aliquid hic et nunc esse licitum, v. g. mihi hodie ob iter vel labores licere solvere jejunium.

Conscientia denique etiam dividi solet in bonam et malam, et dupliciter intelligi potest: 1. *habitualiter,* in ordine ad actus praeteritos vel futuros: sic enim bonae conscientiae dicitur, qui sibi conscius est

recte factorum ut habituatus ad recte facienda; in contrario dicitur quis conscientiae malae. 2. *Actualiter* conscientia bona dicitur, quae quoad fieri potest secundum rectam rationem et legem Dei formata, hominem ad bonum dirigit et a malo revocat. Conscientia mala vero dicitur, quae vel culpabili ignorantia vel malitia malum sub ratione boni prosequendum inculcat; quo spectat etiam conscientia communiter dicta *perversa, cauteriata,* qualis solet esse haereticorum, malorum juristarum etc.

Sectio II.

De conscientia recta et erronea.

Summarium.

10. Conscientiae rectae et erroneae definitio.
11. Quid dictamen verum speculative, quid verum practice?
12. Ratio ad synderesim saepe diversimode subsumit et applicat,
13. Ex quo nasci solet conscientia recta vel erronea.
14. Conscientiae rectae triplex gradus.
15. Non tantum recta, sed et erronea invincibilis obligat
16. Pro tempore, quo agendum dictat
17. Sub peccato pro ratione dictaminis, mortali vel veniali
18. Ac etiam erronea invincibilis actum bonum efficit,
19. Contra quod solvuntur objectiones.
20. Qualiter de malo erronee invincibiliter facto delectari liceat?
21. Conscientia erronea vincibilis ad sui sequelam non obligat positive,
22. Bene autem negative ad non faciendum contrarium, quamdiu durat,
23. Et actum se sequentem formaliter malum reddit,
24. Perplexitatem tamen vel necessitatem peccandi non causat.
25. Subditus praeceptum rectum Superioris erronee illicitum putans, id observare debet.
26. Confessarius poenitentem circa essentiale aliquod erroneum sub mortali monere tenetur,
27. Tam in materia contra se,
28. Quam in materia pro se, per se loquendo,
29. Praesertim quoad actus mere futuros, re adhuc integra,
30. Secus re non amplius integra; casus difficilis.

Assertio II: *Conscientia recta est, quae ex principiis veris et certis* 10.
cognitis et recte applicatis judicat in particulari, aliquid agendum vel fugiendum. Erronea vero, quae ex principiis falsis vel falso applicatis, creditis tamen pro veris, judicat, aliquid agendum ut bonum vel fugiendum ut malum, cum revera non sit; haecque duplex: una invincibilis, inculpabilis, cujus error morali studio vinci seu deponi non potuit, ideoque adhuc practice vera est; altera vincibilis et culpabilis, cujus error morali adhibita diligentia deponi posset ideoque etiam practice falsa est et erronea. Communis doctrina. Explico:

§ I. Judicia seu dictamina intellectus possunt esse vera vel falsa 11.
dupliciter, *speculative et practice.* Judicium verum *speculative* dicitur, quod est conforme, falsum vero, quod est difforme suo objecto, quod nimirum ita dictat agendum, sicut revera res se habet, aut aliter,

quam res se habeat, juxta tritum: Ex eo, quod res est vel non est, dicitur propositio vera vel falsa. Judicium verum *practice* est, quod est conforme rectae rationi practicae, formatum scilicet ex motivo rationabili ac prudenti juxta conditionem personae operantis; judicium vero falsum practice est, quod est difforme rectae rationi practicae, formatum scilicet sine sufficienti ac rationabili motivo secundum conditionem operantis. Atque in judiciis practicis, dirigentibus operationes humanas, omnino sufficit veritas practica: neque enim divina bonitas vel ratio patitur, hominem obligari ad veritatem speculativam circa actiones singulares, ob earum innumeras circumstantias tam difficulter assequendam. Ideoque quoties intellectus adhibita debita diligentia ex aliquo rationabili motivo prudenter judicat, quidpiam hic et nunc in iis circumstantiis esse bonum vel licitum, etsi revera non ita sit, illud judicium seu dictamen practice erit verum; econtra cum sine debita diligentia et rationabili motivo imprudenter judicat, judicium practice erit falsum, esto etiam res ipsa ita se haberet. Et hinc discernenda conscientia erronea vincibilis et invincibilis, ut mox intelliges amplius.

12. § II. In conscientia discursive formanda modo explicato n. 4. et 7., synderesis quidem *majorem* semper ponit veram, utpote principium practicum universale, quod non potest esse falsum. At vero quia rati humana fallibilis principium illud aliquando quidem vere applicat, verum subsumendo et concludendo, aliquando vero male applicat, falsum subsumendo et concludendo, hinc nascitur conscientia recta et erronea. Exemplo id intelliges; synderesis rectissime dictat: quidquid Deus praecipit, hoc faciendum est; jam 1. subsumit recte ratio: at Deus praecipit, parentes honorare, non furari; modo ergo hos meos parentes honorare, hanc rem non auferre debeo. 2. Subsumat ratio: atqui Deus praecipit, diliges amicum tuum; ergo amicos tantum diligere, hunc vero inimicum meum odio habere debeo: erronea est conscientia, quia ratio verissimum principium male applicat, falsum subsumendo. 3. Iterum subsumat ratio: Deus praecipit eleemosynas dare, maleficum occidere, Superiori obedire; ergo cum non habeam, furari debeo, ut dem huic pauperi; hunc maleficum propria auctoritate mactare; jubente Superiore mentiri debeo: conscientia iterum est erronea: quia ratio, etsi verum subsumat, tamen falso applicat, nimirum extendendo in conclusione; subsumpta enim vera sunt cum limitatione, Deus praecipit eleemosynas dare, sed de proprio; maleficum occidere, sed auctoritate publica; Superiori obedire, sed in licitis tantum. Vides hic, qualiter ex eodem vero principio pro diversa applicatione sequatur conscientia modo recta et vera, modo erronea et falsa. Sed adverte ulterius:

13. § III. Illa applicatio principii ad conclusionem practicam 1. potest aliquando esse vera et speculative et practice, et tunc emergeret conscientia *simpliciter vera et recta*. Talis fuit conscientia Jacob, petentis ingredi ad sponsam suam Rachelem Gen. 29., veluti ratiocinantis: Honestum et justum est ingredi ad sponsam et uxorem suam propriam: principium verissimum; sed Rachel haec est uxor mea propria, desponsata septennali servitio jam absoluto: applicatio etiam verissima et speculative, quia conformis suo objecto, et practice, quia conformis

rectae rationi, fundata scilicet rationabili et liquido motivo contractus legitime facti; ergo rectissima conscientia infert Jacob: honestum et justum est ingredi ad hanc, dicens: Da mihi Rachel uxorem meam, pro qua servivi tibi. 2. Applicatio illa potest esse speculative quidem falsa, practice tamen vera, et tunc similis sequetur conscientia, dicta *erronea invincibilis*. Talis fuit conscientia ejusdem Jacob ingredientis ad Liam loco Rachelis suppositam a socero Laban, ac ita forte ratiocinantis: Justum est ingredi ad suam: principium verum; atqui haec est mea uxor: applicatio haec seu minor, etsi speculative falsa, quia difformis suo objecto, practice tamen vera fuit, quia ex sufficienti et rationabili motivo sic judicavit, et secundum rectam rationem nec debuit, nec potuit judicare aliter; non enim debebat nec licite poterat sine causa de proximo suo, praesertim consanguineo et socero Labano, judicare vel suspicari malam fidem et fraudem in re tam gravi. Ergo licet speculative falsa et erronea, practice tamen omnino vera conclusione et conscientia intulit Jacob: Licet mihi ingredi ad hanc. Et dicitur haec conscientia erronea invincibilis et inculpabilis, quia error ille speculativus, eo ipso quia ex rationabili motivo processit, ut recta ratione aliter judicari non possit vel debeat, censetur morali studio non posse vinci vel deponi, nec consequenter culpabilis. 3. Denique applicatio illa potest esse etiam practice falsa, et nascetur conscientia *erronea vincibilis*, qualis potuisset esse conscientia Jacob ingredientis ad Liam, si a viro gravi et fide digno de fraude praemonitus, aut ipse fraudulentiam soceri saepius expertus fuisset et tamen sine alia adhibita diligentia inquirendae veritatis ad Liam intrasset. Esto enim verum principium: justum est ingredi ad suam, at applicatio: haec est mea, falsa fuisset, non tantum speculative, quia difformis suo objecto, sed etiam practice, quia difformis rectae rationi practicae: quia sine sufficienti rationabili motivo ita judicasset, si habita probabili suspicione fraudis aliam diligentiam cognoscendi veritatem non adhibuisset. Consequenter conscientia speculative et practice falsa et erronea ad Liam intrasset et peccasset. Et dicitur talis conscientia vincibilis et *culpabilis:* quia eoipso quo absque sufficienti motivo sine debita diligentia inquirendi veritatem erratur, censetur error morali studio vinci ac deponi potuisse adeoque culpa non vacare in re, quam scire debemus: ut si die jejunii, dubitans de praecepto, absque alia inquisitione tibi persuadeas, non esse jejunium, licere vesci carnibus, conscientia erronea vincibilis et culpabilis esset, nec excusaret a transgressionis peccato, ut infra audies. Jam utique capis definitiones datas conscientiae rectae et erroneae, invincibilis et vincibilis.

§ IV. Conscientiae rectae triplex velut gradus est, penes triplicis 14.
generis principia certa et infallibilia practica, ex quibus procedere debet. Conscientia recta *primi* gradus ac naturalis dicenda est, quae formatur ex principiis legis naturalis, v. g. mihi non esse furandum, quia quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris; unde sicut ipsa lex naturalis, ita haec inde evidenter deducta conscientia omnibus communis est nec unquam extinguitur, juxta illud Rom. 2, 14: *Gentes, quae legem non habent, naturaliter ea, quae legis sunt, faciunt; qui ostendunt ejusmodi opus legis sciptum in cordibus suis, testimonium reddente*

illis conscientia ipsorum. Conscientia recta *secundi* gradus est, quae formatur ex principiis legis divinae positivae per s. Scripturam vel traditionem infallibilem propositis intellectui, quae quidem sicut contingit ignorari vel variis opinionibus involvi (unde tot haereses et opiniones etiam in rebus fidei et morum), ideo conscientia inde deducta varia et etiam erronea invincibilis esse potest. Conscientia recta *tertii* gradus est, quae formatur ex legibus positivis humanis ecclesiasticis vel politicis: quae principia sicut eatenus solum infallibilia sunt, quatenus legi divinae conformia apparent, ita conscientia inde deducta eatenus tantum certitudinem trahit, ideoque multo magis exposita est errori. Conscientiae denique erroneae gradus non possunt assignari, cum contingat infinitis modis errari; causas lege apud S. Antonin. p. 1. tit. 3. c. 10. § 3. Nunc vero utriusque conscientiae obligatio explicanda venit.

Assertio III: *Conscientia non tantum recta, sed etiam erronea invincibilis tempore quo durat et agendum dictat actu vel virtute, obligat ad sui sequelam sub peccato, pro ratione dictaminis mortali vel veniali, actum vero conformatum honestum seu moraliter bonum efficit.* Haec quoad conscientiam rectam est omnium extra controversiam et quoad erroneam est communis DD. D. Thom. 1. 2. q. 9. a. 5. D. Bonav. 2. d. 39. a. 1. q. 3, Azor. l. 2. c. 8. q. 3, Sanch. l. 1. mor. c. 11. n. 1, Vasq. disp. 59. c. 2., qui cum aliis merito etiam censet, esse de fide.

15. § I. Conscientia non tantum recta, sed etiam erronea invincibilis praecipiens vel prohibens, *obligat ad sui sequelam sub peccato.* Id perspicue docet Apostolus Rom. 14, 14., ubi cum docuisset, in lege christiana nullum cibum esse immundum, nihilominus asserit, Judaeos conversos, qui ex conscientia erronea putant, cibos gentilium esse immundos ac vetitos, vere peccare, si comedant. *Scio,* inquit, *et confido in Domino Jesu, quia nihil commune est per ipsum, nisi ei, qui existimat, quid commune esse, illi commune est. . . . Qui autem discernit, si manducaverit, damnatus est, quia non ex fide; omne autem, quod non est ex fide, peccatum est,* hoc est peccat, qui non agit secundum fidem seu credulitatem ac dictamen, licet erroneum, conscientiae suae. Similia habet 1. Cor. 8. de idolothytis. Unde Dec. l. 2. tit. 13. c. 13. dicit Innoc. III: *Quidquid fit contra conscientiam, aedificat ad gehennam.* Lege D. Bernard. l. de praecepto et dispensatione. Ratio manifesta est: quia ipsum dictamen conscientiae, proponens voluntati aliquid ut lege praeceptum vel prohibitum, bonum vel malum, licitum vel illicitum, est immediata et intrinseca lex et regula voluntatis in operando seu actionum humanarum; atque adeo omnis lex praecipiens vel prohibens aliquid, obligat sub peccato, praecise quatenus proponitur voluntati per dictamen intellectus saltem practice verum; ergo non tantum conscientia recta, sed etiam erronea invincibilis, practice vere dictans, aliquid esse praeceptum vel prohibitum, obligat voluntatem ad sui sequelam sub peccato, ut contrafaciens v. g. erronee putans, hodie esse diem festum et Sacrum omittens, vere peccet.

16. § II. Conscientia etiam erronea *obligat pro tempore, quo agendum dictat.* Nam sicut alia lex affirmativa, ita etiam conscientia recta vel erronea praecipiens aliquid, obligat non pro semper, sed pro certo

tempore, quo agendum dictat: ut si Judaeus conversus erronee credat, se debere filium circumcidere, obligabitur solum stata die octava, non alias. Et sicut alia lex negativa, ita etiam conscientia erronea prohibens aliquid, obligat et semper et pro semper: ut si quis credat, esse illicitum, carne vesci porcina, tenebitur semper abstinere. Itaque *quamdiu durat et dictat actu vel virtute.* Quodsi enim ea conscientia erronea aut omnino deposita sit et error correctus per oppositum rectum judicium, aut etiamsi habitualiter maneat, attamen hic et nunc actu vel virtute non dictet, sed quis plane immemor suae prioris opinionis oppositum agat, utique prior conscientia erronea non amplius obligabit, neque actus contrarius poterit esse contra priorem conscientiam factus. Accedit, quod homo immemor prioris conscientiae erroneae operans, ordinarie habebit judicium contrarium, nimirum aliquid non esse illicitum, cui actui tunc actionem conformare debebit et nullo modo opinioni priori, cujus ne recordatur quidem.

§ III. Conscientia omnis obligat sub peccato *pro ratione dictaminis* 17.
mortali vel veniali. Ut si conscientia seu vera seu erronea dictet, aliquid esse praeceptum vel prohibitum sub mortali, transgressio voluntaria erit peccatum mortale; si sub veniali tantum, veniale; sin autem de his dubitet, transgressio adhuc erit mortalis, juxta dicenda c. 4. de conscientia dubia. At hic difficultas est: quid si conscientia seu recta seu erronea generatim, confuse et indistincte dictet, aliquid esse malum seu peccatum v. g. mentiri, jurare, nihil cogitando de mortali vel veniali, gravi vel levi culpa, et sic tamen operans, quomodo peccabit, mortaliter, an venialiter tantum? Mortaliter peccare affirmant Doctores communius, Sanch. l. 1. moral. c. 11. n. 16, Azor., Sayr., Regin. alii cum Bonac. disp. 2. de prec. q. 4. pu. 6. Bardi disc. 3. de consc. c. 8: eo quod talis adhuc censeatur se exponere periculo peccandi mortaliter ideoque mortaliter peccet. Deinde quandocunque intellectus apprehendit vel judicat practice, aliquid esse malum vel peccatum, semper ponitur in voluntate obligatio inquirendi, an malitia illa sit gravis vel non; ergo si absque illo praevio examine operetur malum illud propositum, cujus gravitatem non agnoscit, imprudenter agit et periculo graviter peccandi se exponens, hoc ipso peccat mortaliter. At contra talem venialiter tantum peccare, sentiunt Navar. man. praelud. 9. Cajet., Lopez, Valent. alii apud Salas hic tr. 8. disp. un. sect. 3., qui probabile censet: eo quod tota ratio mali seu peccati reperiatur etiam in peccato veniali; ergo voluntas amplectens simpliciter malum seu peccatum ut sic, nulla cognita notabili pravitate, non debet censeri velle peccare graviter, sed leviter tantum; neque censeri debet se exponere periculo peccandi mortaliter, quia, ut supponitur, nullum hic tale periculum agnoscitur. Utraque sententia probabilis, immo vera est cum distinctione, ut bene resolvit Thom. Tamb. l. 1. in decal. c. 1. § 3. n. 32: nimirum doctiores quidem eo statu debere censeri peccare pro ratione materiae mortaliter, ut si tali statu mentiantur cum juramento, vel venialiter, ut si mentiantur simpliciter: hi enim agnoscunt obligationem illam, inquirendi gravitatem mali operandi atque adeo praesumuntur cognoscere saltem virtualiter et consequenter velle objectum peccaminosum in ea gravitate, quae revera

est, adeoque peccare pro ratione materiae gravis vel levis mortaliter vel venialiter. At vero homines rudes, simplices, indoctos eo statu solum venialiter delinquere, probabilissimum est: cum enim ii distinguere nesciant nec consequenter advertant obligationem inquirendi, utrum malum apprehensum mortale vel grave sit, an vero veniale et leve, censendi sunt velle solum rationem imperfectam et abstractam malitiae, qualis etiam reperitur in peccato veniali, ideoque solum peccare venialiter. Idque etiam posse contingere doctioribus eo statu, quia gravitatem mali generatim propositi inculpate non advertunt, non dubito cum Tamb. cit. n. 32., quia etiam sapiens non semper sapit.

18. § IV. Conscientia non tantum recta, sed etiam erronea invincibilis *actum sibi conformem honestum seu moraliter bonum efficit.* Communis DD. apud Bardi de consc. discept. 3. c. 3. Ratio est: quia actus humanus sumit suam specificationem adeoque honestatem seu bonitatem et malitiam moralem ab objecto, non secundum se, prout est a parte rei, sed ut proposito seu repraesentato ab intellectu per dictamen rectae rationis, si non speculative, saltem practice verum. Cum enim voluntas, potentia caeca, non possit tendere in objectum, nisi ut propositum ab intellectu, intellectus autem noster pro hoc statu difficulter cognoscat singularia, praesertim practica ob eorum diversissimas circumstantias, nec ratio nec bonitas divina permittit, voluntatem inhoneste operando dependere ab objectis prout sunt in se, sed prout rationabiliter proponuntur ab intellectu; atqui etiam conscientia erronea invincibilis practice vere proponit, aliquid esse bonum honestum, v. g. mentiendum officiose pro servanda vita proximi, furandum ditiori, ut des egenti; ergo voluntas in sua operatione sequens conscientiam etiam erroneam invincibilem efficit actum honestum seu bonum moraliter, illius nimirum virtutis, cujus esse rationabiliter putatur: adeoque tunc mentiri vel furari erit verus actus moralis misericordiae vel caritatis et tunc etiam meritorius; sicut econtra non sequens vel contrafaciens efficit actum peccaminosum contra illam virtutem. Ex dictis bene intellectis facile solves ea, quorum possunt fieri

Objectiones:

19. 1. Malum non potest praecipi vel obligare hominem; sed id quod conscientia erronea dictat, v. g. mentiri ad liberandum hominem, est vere in re et intrinsece malum; ergo illud conscientia non potest praecipere vel obligare hominem. 2. Sequeretur, hominem tunc a Deo obligari ad aliquid vere malum se et intrinsece malum; consequens est absurdum; ergo. 3. Praeceptum judicis inferioris non obligat contra praeceptum judicis superioris; sed conscientia est velut judex inferior, Deus autem lege sua recta dictans est judex superior; ergo conscientia erronea non potest obligare tali casu, 4. Si quis ex conscientia erronea judicaret, amorem Dei super omnia esse illicitum, talis contra conscientiam suam agendo et amando Deum super omnia, utique non peccaret, cum amor Dei super omnia essentialiter excludat peccatum; ergo aliquando conscientia erronea non obligat. Resp. ad 1. distinguendo maj.: malum formaliter ut malum, scilicet practice propositum voluntati

in ratione mali, non potest obligare hominem, concedo; malum materialiter tantum, quando formaliter practice proponitur voluntati sub ratione boni, non potest obligare hominem, nego min. et consequentiam. Ad 2. etiam distinguo sequelam: sequeretur, hominem a Deo obligari ad malum per se et quando proponitur ut malum, nego; per accidens tantum ratione conscientiae erroneae invincibilis, prudenter proponentis illud ut bonum, concedo et nego absurditatem propter rationem dictam n. 18. Ad 3. iterum distinguo majorem: praeceptum judicis inferioris non potest obligare contra praeceptum superioris, quando constat praeceptum contrarium judicis superioris, concedo; quando praeceptum contrarium superioris ignoratur et idem cum praecepto inferioris invincibiliter putatur, ut in proposito, nego min. et consequentiam. Ad 4. nego suppositum, posse nimirum dari errorem invincibilem, quo homo judicet, amorem Dei super omnia esse illicitum: quid enim lumine naturae evidentius, quam summum bonum super omnia esse amandum? Et gratis admisso tali errore invincibili, dic, eo stante hominem non posse amare Deum super omnia propter ipsam rationem in objectione allegatam: amaret enim Deum super omnia et non amaret, quia agit aliquid Deo displicens et illicitum.

Quaestio incidens: *Ergone licebit postea delectari de tali opere intrinsece malo, v. g. perjurio, homicidio, adulterio, tamen ex conscientia erronea invincibili bene facto?*

Certum est, licere, quamdiu durat conscientia erronea invincibilis, 20.
dictans, fuisse bonum. At postquam deposito errore cognovisti, actum fuisse intrinsece malum, ita distinguendum est: de tali actu praeterito, materialiter sumpto secundum se, prout in se est et jam cognoscitur esse intrinsece malus, postea delectari, est peccatum mortale ejusdem speciei cum ipso actu, quemadmodum de pollutione in somnis inculpate habita secundum se delectari mortale est secundum omnes: objectum enim simpliciter malum est. At vero de tali actu praeterito formaliter, quatenus nimirum ita ex errore invincibili bene factus et non cum cognita malitia male peractus est, postea delectari, non solum licitum, sed etiam sanctum est: objectum enim honestum est; perinde enim est, ac delectari et sibi complacere, quod tali actu non peccaverit. Sed haec ex professo disces c. 6. de peccatis.

Assertio IV: *Conscientia erronea vincibilis non obligat positive ad sui sequelam, sed negative tantum ad non agendum contrarium, quamdiu durat.* Communis doctrina cum D. Thom. cit.

§ I. *Non obligat positive ad sui sequelam.* Ratio est: quia nulla 21.
potest esse obligatio ad malum formaliter; sed actus factus ex conscientia erronea vincibili, culpabili, culpabiliter dictante bonum, quod revera malum est, et ipse formaliter malus est et indirecte saltem voluntarius in sua causa, scilicet errore vincibili: eo ipso enim, quo cum potuisses et debuisses vincere errorem inquirendo veritatem, culpabiliter neglexisti, sicut indirecte saltem voluisti ipsum errorem ac voluntarie malum pro bono habuisti, ita operando censeris indirecte saltem voluisse ipsum malum voluntarie ignoratum; ergo conscientia erronea vincibilis non potest obligare positive ad sui sequelam, quin potius actum sequentem formaliter malum efficit.

22. § II. *Obligat negative ad non faciendum contrarium, quamdiu durat.* Ratio est: quia nunquam licet agere id, quod actu proponitur esse malum; sed conscientia erronea etiam vincibilis, falso licet dictans, aliquid esse agendum ut bonum debitum, v. g. perjurandum ad liberandum hominem, hoc ipso dictat, ejus oppositum, utpote nolle perjurare ad liberandum hominem, esse malum contra caritatem; ergo conscientia erronea vincibilis, quamdiu durat et dictat, obligat negative ad non faciendum oppositum, idque pro ratione dictaminis, ut n. 17. explicatum est.

23. § III. Conscientia ergo erronea vincibilis et actum se sequentem et actum contrarium formaliter malum efficit, ut sive agas secundum sive contra conscientiam, semper pecces, ut in exemplo posito sive perjures sive perjurare nolis, semper graviter peccabis: si enim falsum jures, peccabis peccato perjurii, a quo te, saltem in toto, non excusat error vincibilis; sin autem falso jurare nolis ad liberandum hominem, peccabis contra conscientiam actu dictantem, non jurare esse malum contra caritatem. Et quidem ceteris paribus gravius peccatum erit agere contra, quam secundum conscientiam culpate erroneam: quia ceteris paribus gravius peccatum est, quod fit ex scientia, quam quod fit ex ignorantia etiam culpabili, quae, saltem non affectata, semper minuit voluntarium, consequenter et peccatum; atqui illud, quod fit secundum conscientiam erroneam vincibilem, fit ex ignorantia actuali etsi culpabili; quod vero fit contra illam, fit ex scientia seu actuali dictamine, malum esse illud; ergo hoc illo gravius est ceteris paribus. Quia vero in casu singulari raro sunt cetera paria, ideo attendenda erit quantitas materiae, et inde judicandum majus vel minus peccatum: v. g. si conscientia erronea dictat, officiose mentiendum esse pro servanda vita hominis, gravius erit utique non mentiri, quam mentiri; si vero dictet, etiam perjurandum esse, gravius erit falso jurare contra virtutem religionis, quam nolle jurare solum contra misericordiam actu praetensam, sed falso. Sanch. l. 1. mor. c. 11, Vasq., Azor., alii multi apud Bardi discept. 3. c. 5.

24. § IV. Conscientia tamen erronea vincibilis non causat perplexitatem seu necessitatem peccandi, ut quidquid homo agat vel omittat, necessario peccet absolute et simpliciter; sed solum secundum quid et ex suppositione talis conscientiae erroneae, quamdiu durat; quam quia potest et debet deponere ac corrigere et agere secundum rectam rationem, si culpabiliter retineat, nil mirum, stante uno absurdo, sequi et alterum. At quid si homo non possit se expedire, sed perplexus manens invincibiliter in utramque partem, v. g. mentiri et non mentiri pro liberatione hominis, putet esse peccatum? Respondetur, aut eligendum esse, quod minus apparet peccatum, aut si nec hoc quidem dijudicare possit, sed utrumque aequaliter et indistincte putet esse peccatum, eligat sive unum sive alterum, non peccabit: quia nemo necessitate peccat; necessario autem unam partem v. g. aut mentiri aut non mentiri eligere debet. Nec refert, quod ipse se judicet peccare: quia peccatum non consequitur ad judicium intellectus, sed ad actum liberae voluntatis: at in proposito deficit libertas sufficiens ad peccatum. Sanch. cit. l. 1. mor. c. 11. n. 14. alii communiter.

Quaestio incidens: *Quid si conscientia erronea subditi, putantis aliquid esse illicitum, concurrat cum praecepto Superioris idipsum recte praecipientis?*

Certum est, quando conscientia subditi est erronea invincibilis, 25.
eam plus obligare, quam praeceptum contrarium quantumvis rectum cujuscunque Superioris. Ratio patet: quia subditus tunc sequendo suum dictamen inculpate quidem erroneum, sed practice, ut supponitur, omnino verum, non peccat, quia prudenter sequitur immediatam regulam actionum humanarum, et consequenter obediendo contrario praecepto Superioris peccabit, quia agit contra immediatam regulam actionis humanae, scilicet dictamen rationis prudenter conceptum, quo solo mediante omnis lex vel praeceptum vim obligandi habet. Insuper etiam quando conscientia subditi est erronea vincibilis, quamdiu actu dictat, adhuc intensive plus obligat, quam praeceptum Superioris contrarium: quia adhuc est actualiter immediata regula actionis humanae, sine qua et contra quam durantem nulla lex obligare potest. At contra extensive plus obligat praeceptum Superioris: quia conscientia erronea subditi solum obligat ad unum, scilicet non agendum contra; at praeceptum Superioris contrarium obligat ad duo, scilicet et ad deponendam conscientiam erroneam culpabilem, et consequenter ad obediendum praecepto contrario Superioris, ut bene cum aliis explicant Sanchez et Bardi l. cit. Quo sensu intelligendus D. Bonav. 2. d. 39. a. 1. q. 3. ad 4. absolute docens, amplius standum esse praecepto praelati, quam propriae conscientiae: intellige, si sit erronea et vincibilis, ut explicatum est. Exempla hic consulto omitto, quia solent esse odiosa.

Assertio V: *Poenitentem conscientia erronea in re gravi laborantem per se semper tenetur informare vel admonere confessarius. Quodsi tamen praevideat, informationem vel admonitionem obfuturam moraliter potius, quam profuturam, prudenter dissimulare potest et debet.* Communis doctrina apud Sanch. infra citandum. Explicatur:

I. Quandocunque poenitens laborat conscientia quavis erronea 26.
circa aliquid requisitum ad *validam absolutionem* a peccatis, v. g. si ignorantia vincibili vel invincibili putaret, non esse explicandas species vel numerum peccatorum; non requiri aliquem dolorem supernaturalem de peccatis commissis aut propositum emendandi vel restituendi injuste ablata etc., confessarius id advertens, sub mortali tenetur eum instruere, secundum omnes: quia confessarius quantum est de se gravissime obligatur curare, ut valide et licite administret Sacramentum. Eadem ratione quotiescunque confessarius advertit, poenitentem laborare conscientia erronea seu ignorantia vincibili et culpabili in materia peccati mortalis, tenetur eum informare: quia talis esset in malo statu et incapax absolutionis. Communis cum Soto 4. d. 18. q. 2. art 4.

II. Poenitentem laborantem conscientia erronea in materia *peccati* 27.
contra se, utpote putantem, esse peccatum, quod non est, aut esse peccatum mortale, quod solum est veniale, tenetur confessarius informare de errore, adhibita tamen debita cautela, ne conscientias nimium laxet: quia confessarius ut spiritualis doctor et medicus quantum est de se tenetur, poenitentem liberare a peccato; sed qui putat, se peccare vel peccare mortaliter, cum reipsa non ita sit, ratione tamen dictaminis

erronei revera ita peccat juxta dicta n. 17. Sanch. l. 2. de matr. disp. 38. n. 4. Communis.

28. III. Poenitentem conscientia erronea invincibili laborantem in materia *peccati pro se,* putantem scilicet, aliquid esse licitum, quod non est, aut non esse peccatum, quod revera est, per se quidem semper tenetur informare confessarius, etiam quoad actus praeteritos injustos, invalidos etc. ob rationem n. praeced. allatam, nisi praevideat, admonitionem suam moraliter obfuturam potius, quam profuturam seu gravius inde malum oriturum, de quocunque jure agatur. Ita universaliter Sanch. l. 2. disp. 38. n. 6. q. 10. E. g. advertit confessarius, Petrum contraxisse matrimonium invalidum sive jure humano, ut cum consanguinea prioris conjugis intra quartum gradum, sive jure divino, v. g. priori conjuge nondum mortua, ex errore vel ignorantia invincibili durante etiamnum bona fide; advertit autem nihilominus, si ipsum informet, tamen conjugem putatitiam non derelicturum, continuo peccaturum, aut si derelinquat, oritura gravissima scandala, alia incommoda ac difficultates praesertim circa proles jam susceptas; et quamvis etiam dispensatio impetrari posset, attamen magna sit difficultas et periculum in renovando novo consensu, quia si conjux nullitatem matrimonii subodoraretur, denuo consentire nollet, ut nonnullibi contigit: eo casu et potest et tenetur confessarius prudenter dissimulare, immo si opus sit, etiam obligationem debiti docere. Sanch. cit. n. 8. Ratio est: quia ex duobus malis minus est eligendum; minus autem malum est. fornicari materialiter tantum in bona fide, quam accepta informatione imprudenti formaliter peccare continua perplexitate aut alia graviora mala causare. At quid si poenitens conscius sit nullitatis matrimonii atque facile apprehendat, se debitum exigere non posse, invincibiliter tamen putet, se alteri exigenti debere reddere? Eadem ratione, meo quidem judicio a viris doctissimis firmato, tace, dissimula, praesertim si femina sit, quibus debitum negare valde difficile et periculosum est, donec interea impetrata dispensatione eam de revalidando matrimonii contractu instruas.

29. IV. Poenitentem simili conscientia erronea invincibili laborantem quoad *actus mere futuros et re adhuc integra,* confessarius omnino tenetur informare de errore, etiamsi praevideret, illum minime pariturum, sed peccaturum. Accipe idem exemplum: confessarius advertit, Petrum velle ducere uxorem consanguineam in gradu dirimente (idemque est de quovis alio actu vel contractu illicito aut iniquo mere futuro), qui tamen ex errore invincibili ita se posse putat, de facto tamen nondum duxit et libere non ducere potest: teneris, confessarie, informare, etsi credas, non pariturum, sed gravissime peccaturum. Marchant hic ex communi. Ratio est: quia confessarius ut spiritualis pastor, doctor, medicus animarum ex officio suo tenetur poenitentem informare de erroribus conscientiae, nisi subsit rationabilis causa dissimulandi; atqui hic nulla subest rationabilis causa dissimulandi, sicut in casu priori: ille enim, qui errore invincibili jam contraxit matrimonium v. g., est in possessione bonae fidei, et si informetur, constituitur in perplexitate et periculo aut peccatorum aut scandalorum vel aliorum incommodorum, a quibus se moraliter extricare nequit, uti supponimus; qui autem

nondum contraxit, absolute liber est, extra angustias et pericula praefata, atque adeo sicut hic non habet causam non recedendi a suo errore, ita confessarius non habet causam dissimulandi suum officium seu non informandi eum de errore suo, et consequenter secuturorum peccatorum causa per se nullo modo erit confessarii informatio, sed malitia libera poenitentis informati. At hic restat

Quaestio difficilis: *Quid agendum in simili quoad actus futuros, re non amplius integra?*

Casum singularem proponit Thom. Sanch. l. 2. de matr. disp. 38. **30.** n. 8: Accedit mulier mane fassura et reperitur habens impedimentum dirimens, cujus detectio infamiam notabilem produceret, et sunt omnia jam parata ad nuptias vespere celebrandas, et tentatis omnibus mediis nulla evadendi via aperitur, sed suspicio vehemens orietur alicujus criminis detecti in Confessione, si femina abstinere velit a nuptiis aut differre dum pontificia dispensatio obtinetur. Haec ille, ibi sua auctoritate docens, eo casu urgentissimae necessitatis episcopum posse dispensare. At si non pateat recursus ad episcopum, quid aget confessarius? Siquidem videat, poenitentem laborare errore vel ignorantia invincibili, iterum taceat, dissimulet et bona potius fide, quam conscientia consternata agere sinat, uti ex Navarro in c. Si quis autem de poenit. d. 7. n. 73. optime docet saepe laudatus Sanchez cit. disp. 40. n. 7. At vero si advertat, poenitentem duci errore vel ignorantia vincibili, rationabiliter dubitare vel suspicari de impedimento latente, et maxime si etiam interroget ac consilium petat, ex communi doctrina 1. veritas omnino aperienda; 2. permittendum, contrahere cum intentione faciendi quantum licet; 3. simpliciter interdicenda consummatio matrimonii tam reddendo, quam petendo; 4. protendendum privilegium primi bimestris; interea Roma dispensatio procurari poterit. Sed certe, crede mihi, experientia docuit, hoc ultimum moderno tempore esse difficillimae et periculosae praxis. O quam invisum et audiendum grave est novis maritis privilegium istud, immo plerisque vix auditum! Quid ergo? Ecce, eo casu urgentissimae necessitatis episcopum posse dispensare docuit Sanch. supra, etiam ad contrahendum; si ergo mora suppetat, surge, curre, recurre, adjuva sororem tuam in tanto periculo trepidantem. Si mora desit, induc, ut ex tempore voveat Deo servare virginitatem suam aut primo triduo matrimonii juxta monitum ab Archangelo Raphaele datum Tobiae juniori, aut si longiori mora opus, primis novem diebus in honorem novem mensium, quibus Virgo Deipara Deo gravida fuit, vel aliquid simile sanctae intentionis. Quidni consensum saltem permissivum a novo marito nova nupta facile eblandiatur? Utinam non saepe eblandirentur multo graviora, sed iniquiora! Interea impetrata dispensatione suavis quoque modus esse poterit, renovandi consensum. Quodsi tibi haec in casu aliquo non satisfaciant, consule me doctiores. Sed interim ad exemplar, quod tibi in causa matrimoniali monstratum est, disce judicium ferre in aliis materiis et casibus consimilibus.

Sectio III.

De conscientia probabili.

Summarium.

31. Conscientia probabilis ex principiis probabilibus
32. Practice certo dictat et tuto sequenda,
33. Si tamen te ante operationem practice resolvas.
34. Hinc ante operationem bene, sed male post inquiris opinionem tibi faventem
35. Opinionem pro libitu mutare non potes, nisi quando res manet integra.
36. Licitum est sequi opinionem vere intrinsece probabilem;
37. Est vero illa intrinsece probabilis, quae conformis est principiis legis;
38. Extrinsece tantum probabilem non licet sequi.
39. Opinio communis cuilibet tuto sequenda in praxi.
40. A communi opinione in praxi non est recedendum.
41. Quomodo auctoritas unius reddat opinionem probabilem praesumptive.
42. Dantur de eadem re duae opiniones oppositae probabiles et practice verae,
43. Ex quibus (quantum est de honestate actionis) quis etiam minus probabilem et minus tutam sequi potest,
44. Etiam contra propriam opinionem probabiliorem,
45. Et quandoque etiam debet,
46. Ut subditus obediendo Superiori,
47. Confessarius ut doctor in judicio sacramentali,
48. Ut doctor in consiliis dandis.
49. Assertionis limitatio.
50. Quando fas est sequi probabilem in vita, etiam sequi eam licet in articulo mortis, sed contrarium tutius.
51. Quando de valore actionis agitur, non licet sequi minus probabilem.
52. Aliae dicuntur tantum probabiles speculative, aliae practice.
53. Minister Sacramentorum quoad essentialia tenetur sequi tutiorem,
54. Alias peccat mortaliter multipliciter,
55. Si tamen id fieri possit, et necessitas aliud non urgeat.
56. Sed intellige, quoad essentialia.
57. Minister tantum tenetur, non vero poenitens.
58. Medicus et chirurgus tenentur sequi sententias probabiliores,
59. Apud infirmum tamen desperatum aliquando dubiam adhibere possunt.
60. Judex in causis civilibus tenetur sequi probabiliorem,
61. Nec quando causa utriusque partis litigantis est aeque probabilis, adjudicare potest cui maluerit.
62. Consiliarii principis vel reipublicae in dandis consiliis probabiliorem sequi tenentur.
63. Advocatus autem licite defendit causam minus probabilem,
64. Neque quoad hoc eadem est ratio de judice et advocato.

Assertio VI: *Conscientia probabilis est, quae ex principiis seu motivis probabilibus seu verosimilibus tantum, practice certo diciat, aliquid licere vel non licere.* Ex communi DD.

31. § I. *Ex principiis probabilibus seu verosimilibus tantum,* applicatis scilicet per opinionem probabilem infra definiendam. Quemadmodum enim quando sub principio synderesis ratio subsumit aliud principium certum vel pro certo creditum, enascitur conscientia recta vel erronea, ita quando eadem ratio assumit per opinionem probabilem principium incertum quidem cognitum et cui forte falsum subesse possit, attamen certo verosimile ac probabile, enascitur conscientia probabilis seu opinativa, et ipsa quidem incerta speculative, omnino tamen certa practice:

idque (ne mireris) hac ratione: quia opinio applicans principium probabile ad inferendam conclusionem non est solum judicium veritatis absolutum, non enim absolute dicit, aliquid esse verum vel falsum; sed involvit simul judicium probabilitatis per modum enuntiationis modalis, dicens nimirum: probabiliter aliquid esse verum seu esse probabile, quod quidpiam ita sit vel non sit. Quamvis ergo dicta opinio simpliciter sit incerta quoad judicium veritatis seu an res ipsa ita sit vel non sit, est tamen et debet esse certa quoad judicium probabilitatis (saltem alicujus tandem), quod nimirum opinio probabiliter sit vera, et res verosimiliter ita sit. Certum rursus est, conscientiam posse sequi opinionem probabilem in praxi, et hinc sequitur conscientia probabilis practice omnino certa. Patet in hoc discursu: Omnis contractus justus est licitus; sed census germanicus probabiliter est justus; ergo probabiliter est licitus: ubi minor et conclusio opinativa, etsi incertae quoad veritatem, certo tamen probabiles sunt; et quia rursus certum est, conscientiam posse sequi opinionem probabilem, hinc sequitur conscientia practice certa: ergo et mihi hic et nunc licet, inire hunc contractum, exigendo annua quinque pro centum, salvo capitali.

§ II. *Practice certo dictat.* Et vero conscientia probabilis in praxi 32.
tuto sequenda debet semper formari per modum judicii resoluti et practice certi, uti cum Navarr., Suar., Lessio ex communi DD. notant Laym. l. 1. c. 5. n. 3, March. tribun. tom. 1. tr. 5. tit. 5. Ratio est: quia conscientia etiam probabilis debet esse regula actionis humanae honestae, atque operantem practice et moraliter securum reddere de honestate suae actionis, quod scilicet sic operando non peccet: alioquin imprudenter ageret et se periculo peccandi exponendo reipsa peccaret; atqui nullo modo posset esse regula actionis humanae honestae aut operantem ita securum reddere de honestate actionis suae, nisi per modum judicii resoluti ac practice certi dictet, hic et nunc licere sic operari absque practica formidine de opposito, ne forte non liceat sic operari hic et nunc: nam eoipso quod quis ita practice formidat de opposito, censetur practice dubitare; cum conscientia autem practice dubia nunquam licet operari; ergo conscientia probabilis debet esse judicium resolutum et practice certum, quantumvis maneat incertum speculative et cum actuali etiam formidine vel dubitatione speculativa de opposito, ne forte res ita non se habeat, ne forte erret in judicio: v. g. ne forte res haec sit aliena; si habeas probabilem opinionem, quod non, practice certo concludes, licere tibi rem retinere. Atque hinc jam capere debes conscientiae probabilis definitionem et differentiam tum ab aliis conscientiis, tum ab ipsa opinione, quae definiri solet: assensus rationis ad alteram partem contradictionis ex motivo probabili seu verosimili tantum. Opinio enim speculativa est et universalis etiam in practicis, ideoque semper habet annexam formidinem de opposito; conscientia autem opinativa ex opinione deducta practice practica est et practice certo sine formidine dictat operari in particulari, uti explicatum est.

§ III. Ex dictis advertant graviter qui de aliqua materia vel 33.
operatione v. g. attentione requisita in horis canonicis mente versant diversorum auctorum opiniones, (utpote aliquorum dicentium, sub mortali

requiri devotionem et attentionem internam; aliorum, externam tantum; aliorum, sufficere prolationem verborum), interim ipsi se non resolvunt practice, sed manentes dubii ac velut problematici non curant, quid agant. Tales non habent conscientiam ullam probabilem, cum non forment sibi assensum vel judicium certum practice, quid agendum sit; sed solum habent notitiam opinionum in aliorum judicio quasi speculativam, cum qua absque alia resolutione practica sane prudenter et licete operari nequeunt, ideoque labuntur et peccant. Quae vero est vanitas illorum, qui post actum commissum vel omissum, antequam vadant ad Confessionem, revolvunt auctores, ut inveniant sibi faventem sententiam vel opinionem, quasi opinio subsequens possit justificare praecedentem actionem! Aut enim antea operati sunt bona fide et ex ignorantia vel errore invincibili: et sic non peccarunt nec Confessione opus habent; aut operati sunt mala fide ex notitia, dubitatione practica vel ignorantia vincibili et culpabili mala, non adhibentes debitam diligentiam, ut scirent, an actus sit licitus necne: et tunc certo peccarunt pro ratione notitiae, dubii vel ignorantiae, ideoque absolute confiteri debent; nihil ergo opinio subsequens ad finem Confessionis suffragari poterit. Si vero ad alium rectum finem inquirant, v. g. ut dignoscant obligationem restituendi, culpandi non sunt. Hinc

34. § IV. Ante factum, quod si quis valde propensus ad aliquem actum dubii juris, sitne licitus necne, data opera volvat et inquirat varios auctores et opiniones, ut tandem inveniat sibi faventem, siquidem bona fide procedat, ut inveniat sententiam vel opinionem sibi faventem vere probabilem et fundamento non levis momenti nixam, is inde conformata conscientia tuto operabitur: quia operans juxta probabilem sententiam non peccat. Sanch. l. 1. mor. c. 9. aliisque multis citatis Bardi disc. 4. c. 19. Negari tamen non potest, modum istum procedendi esse valde periculosum: nam vehemens illa inclinatio ad unam partem saepe facit, ut non considerentur omnes circumstantiae ad rem pertinentes, nec debite ponderentur rationes in oppositum; affectu enim praedominante excaecatur judicium. Quodsi porro talis procedat mala fide, ut modo inveniat aliquem auctorem vel opinionem sibi faventem ad colorandum factum suum, non curando, quo fundamento vel ratione nitatur, is ex tali opinione neque conscientiam practice certam formare nec consequenter licite ac tuto operari poterit. Qua ratione verissima est sententia negativa Navarri man. c. 17. n. 83. et aliorum.

Quaestio incidens: *An in formanda conscientia probabili quis pro libitu possit variare, modo hanc, modo illam opinionem probabilem de eadem re sequendo?*

35. Respondetur breviter: id quidem licere, quando res manet integra, ut ex variatione opinionis nulla lex violata maneat; non vero licere, quando res non manet integra, sed ex variatione opinionis necessario aliqua lex violata manet. Exemplis hoc capies: Sint rationes utrinque probabiles, aliquod vectigal esse justum et esse injustum; potest Titius sequendo opinionem probabilem, esse injustum, illud defraudare, maxime cum juvetur a possessione rei suae; postea autem mutata opinione, esse justum, posset illud tributum emere et ipsemet exigere: quia adhuc

manet ei integrum, et si demonstretur, tributum fuisse justum, ipse antea defraudatum restituere possit. At contra sunt opiniones utrinque probabiles, voventem posse et non posse propria auctoritate votum in aliud opus aequale commutare: jam si Titius vovit jejunium in hac vigilia B. Virginis et sequendo illam sententiam, quod possit, commutasset in eleemosynam aequaliter Deo gratam aestimatam sicque jejunium omittat, non poterit postea sequendo aliam sententiam, quod non potuerit sic commutare, etiam omittere eleemosynam: quia sic votum nullo modo servabitur saperetque fraudem et illusionem. Bardi cit. c. 14, Tambur. l. 1. in decal. c. 3. § 5.

Assertio VII: *Licitum est, in conscientia et operatione sequi opinionem vere probabilem intrinsece, non item extrinsece tantum ex sola auctoritate extrinseca, absque ulla saltem praesumpta probabilitate intrinseca.* Communis et in his terminis certissima doctrina.

§ I. *Licitum est sequi opinionem vere probabilem intrinsece.* In hoc 36.
consentiunt omnes. Ratio est: quia quidquid recte et prudenter creditur licitum, etiam licite fit, quandoquidem rectum et prudens judicium sequens nemo peccet; atqui opinio vere probabilis intrinsece, nixa scilicet motivo rationabili, etsi incerto speculative, recte et prudenter judicat, aliquid esse licitum, et conscientia inde formata est verus actus prudentiae; etsi enim una cum suo motivo maneat incerta speculative, est tamen certa practice, ut n. 31. et 32. explicatum est. Neque vero ad virtutem prudentiae requiritur, ut in regulando semper sit vera et certa speculative ex parte objecti, cum in rebus plerisque moralibus ob innumeras circumstantias particulares vix unquam possit haberi veritas et certitudo speculativa; sed sufficit, quod sit vera et certa practice ex parte motivi rationabilis ac probabilis, alioquin vix unquam haberemus quietam conscientiam; ergo licitum est, in conscientia et operatione sequi opinionem vere probabilem intrinsece saltem. Nosti jam, opinionem probabilem vulgo dici illam, quae nititur ratione alicujus momenti et sic vocatur *probabilis intrinsece;* vel auctoritate gravi et sic vocatur *probabilis extrinsece.* Jam vero praetermissis variorum de varia intrinseca probabilitate opinionis opinionibus, ex mente Marchant citati sic accipe:

Opinio vere probabilis intrinsece est, quae principiis legis divinae, 37.
naturalis ac positivae atque in his fundatis justis legibus humanis conformis est vel non repugnat. Ratio est: quia omnis opinio practica, ad hoc ut censeatur probabilis practice in ordine ad operandum, necessario debet apparere conformis vel saltem non dissona regulae ac mensurae actionum humanarum, ut patet ex terminis; atqui omnis et sola mensura ac regula extrinseca actionum humanarum est lex divina, naturalis ac positiva atque in his fundatae justae leges humanae, ecclesiasticae, politicae; ergo omnis et sola his conformis vel non repugnans opinio censeri debet vere, intrinsece ac practice probabilis, eoque probabilior, quo magis conformis et minus dissona; minus vero probabilis, quo minus conformis magisque dissona; omnino autem improbabilis, si omnino dissona appareat vel repugnans dictis legibus. Opinionis ergo vere probabilis conditiones et signa potissima sunt, si sit conformis vel non dissona 1. juri divino innato, scripto, tradito,

ob rationem datam. 2. S. Scripturae: nam quaecunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, et omnis Scriptura legem divinam aut significat aut declarat aut exemplis demonstrat. 3. Actionibus Christi humanis ordinariis: quia ipse est via, veritas et vita. 4. Sensui Ecclesiae et conciliorum: ipsa enim est columna veritatis. 5. Doctrinae ss. PP., qui sicut splendor firmamenti ad justitiam erudiunt multos. 6. Doctrinae theologorum in Ecclesia communiter auctoritatem sortitae.

38. § II. *Non licet sequi opinionem extrinsece tantum probabilem.* Hoc volumus dicere: Auctoritas quorumlibet Doctorum se sola formaliter non fundat opinionem probabilem practice, sed solum vel concomitanter vel praesumptive. Navar. man. c. 27. n. 289, Azorius t. 1. l. 2. c. 16, Arriaga de act. hum. disp. 24. sect. 3, Caspens. de conc. dis. 3. sect. 1, Marchant cit. tit. 5. qu. 4. et 5, Bardi cit. c. 2. alii communiter. Sumi potest ex utroque jure. D. p. 1. d. 31. c. 12. sententia Paphnutii praeponitur sententiae plurimorum in eodem concilio intervenientium et Cod. l. 1. tit. 17. c. 1. § 6. inquit Justinianus: Sed neque ex multitudine auctorum quod melius et aequius est judicatote: cum possit unius forsan et deterioris sententia multos et majores aliqua in parte superare. Et sane experientia constat, multos alioquin doctos alicui opinioni subscribere, non alio ductos motivo, nisi quia alii sic senserunt; unde tot opiniones olim a sapientibus etiam receptae postea rationibus ponderatis judicatae sunt improbabiles ac etiam falsae. Ratio a priori et fundamentalis est: quia nulla opinio potest censeri vere et practice probabilis, nisi appareat conformis vel non repugnans rectae rationi vel legi, praesertim divinae; sed ex sola auctoritate Doctorum quorumlibet formaliter non apparet conformitas ulla opinionis ad rectam rationem vel legem, nisi haec aliunde sciatur vel supponatur; ergo sola auctoritas quorumlibet Doctorum non fundat opinionem practice probabilem formaliter, sed solum vel *concomitanter* simul cum rationibus ab ipsis allatis, quas quis examinavit atque probabiles seu rationi rectae vel legi conformes esse judicavit (auctoritas enim Doctorum adjuncta rationi multam habet energiam ad firmandam opinionem et conscientiam probabilem), vel *praesumptive,* quia cum de veritate vel falsitate non constat, ipsa auctoritas Doctorum facit praesumptionem pro probabilitate, quia praesumere debemus, tot graves auctores non esse hallucinatos, sed rationes melius penetrasse, quam nos capiamus; atque hac ratione, praesumptive nimirum, Aristoteles definivit 1. top. 1: Probabilia sunt, quae videntur omnibus aut pluribus aut sapientibus et his vel omnibus vel pluribus vel spectatissimis. * Quo sensu praesumptivo auctoritatem S. Alphonsi fundare opinionem vere probabilem, quam s. theologiae professor tuto sequi et profiteri et confessarius sequi possit, quin sit inquietandus, quaeque muniant viam tutam, per quam Christifidelium animarum moderatores inoffenso pede incedere possent, s. Sedes declaravit 5. Jul. 1831, 23. Mart. 1871 etc. *

39. § III. *Opinio communis cuilibet tuto sequenda in praxi:* quia auctoritas multorum Doctorum reddit opinionem probabilem ideoque tuto sequendam in praxi praesumptive, ut jam explicatum est. Unde aeque ordinarie non tenetur quivis sequens opinionem sapientum per se examinare

opinionis rationes, sed sufficit praesumere, illos non levi fundamento et ratione niti. Dico *ordinarie:* nam si viro docto occurrat aliqua ratio in contrarium, quam advertit, cognitam vel examinatam non fuisse ab aliis Doctoribus, non poterit prudenter statim sequi illorum opinionem in operatione, sed veritas ulterius inquirenda erit, conferendo rationem suam cum rationibus aliorum aut ipsis Doctoribus, ut ex communi notat Bardi cit. disc. 4. c. 2. Ceterum opinio communis tuto in praxi sequenda censeri debet non quae a pluribus solo numero, sed quae a probatioribus numero competenti, arbitrio boni viri, ex professo defenditur, ut si sex vel septem Doctores graves aliquam opinionem ex instituto doceant. Navar. cit. c. 27. n. 289, Sanchez l. 1. moral. c. 9. alii apud Bardi cit. c. 3, immo quinque sufficere, ait Filliuccius tr. 21. c. 4. n. 141. Unde quando duae oppositae opiniones a probatis et classicis auctoribus defenduntur numero competenti, ita ut quaelibet habeat sex vel septem patronos graves, tunc utraque opinio recte dicetur probabilis, ut notant DD. cit. Sic contingit de censu germanico licito vel illicito, de attentione in horis, de circumstantiis aggravantibus tantum confitendis vel non confitendis et similibus. Poterit ergo aliquis, cui non occurrit efficax ratio in oppositum, utramlibet tuto sequi. Denique pauciores quinque vel quatuor (praesertim unus aut alter tantum) contra communem aliorum sententiam, per se loquendo et ratione solius auctoritatis suae non reddunt opinionem probabilem praesumptive: quia leve censeri debet fundamentum auctoritas unius vel alterius, quando communis aliorum consensus est in contrarium. Ex communi Laym. c. 5. n. 6. Dico autem *per se,* aliter mox intellige.

§ IV. *A communi opinione in praxi non est recedendum:* Verum est *ceteris paribus,* quando quis solam auctoritatem Doctorum pro motivo praesumptive opinandi habet, et aliunde non est motivum vel ratio recedendi. Idque ordinarie consultum, non tamen necessarium est. Etenim vir doctus licite potest recedere a communi aliorum sententia, inspectis et diligenter consideratis ac solutis ejus fundamentis et amplecti opinionem singularem, quae sibi non levi motivo probabilis videtur. Alioquin non licuisset recentioribus toties recedere ab opinionibus communibus antiquorum, ut contra Angelum, Sylvest. et alios docent Sanchez cit. c. 9. n. 4, Vasq. disp. 66. c. 4, Azor. to. 1. l. 2. c. 17. q. 6, Laym. cit. n. 6. Nec obstat, quod opposita sententia communis Doctorum censeatur et sit probabilior: quia inter oppositas opiniones probabiles etiam minus probabilem tuto sequi possumus, ut assert. seq. videbitur. Quinimmo si Doctor gravis etiam unicus rationes et argumenta communis opinionis sufficienter diluat ac insuper novas rationes, decreta aliave motiva ab aliis Doctoribus non animadversa afferat, tunc omnino reddet opinionem suam singularem probabilem quibusvis et tuto sequendam in praxi, uti notat Vasq. et concedit Marchant locis citatis. Et hinc explicanda venit 40.

Quaestio incidens: *Qualiter auctoritas unius auctoris reddat opinionem probabilem praesumptive?*

Respondetur: Auctoritas unius Doctoris, qui noscitur vere doctus et excellens in arte sua, gravis et maturus, probus et timoratus, si rem ex professo tractet firmamque rationem afferat, nec appareat contra 41.

ipsum aliquid convincens, etiamsi doceat contra communem sententiam et innumeros alios, reddit opinionem suam singularem probabilem simpliciter, ut etiam vir doctus tuto eam sequi possit, quamdiu non apparet aliquid convincens in oppositum; indoctus vero et simplex licite sequitur opinionem singularem unius periti et probi Doctoris, quamvis alios communiter oppositum tenere nec rationes in oppositum solvere sciat: quia nimirum auctoritas viri docti et probi est sufficiens motivum homini illitterato et simplici ad formandum prudens judicium; praesumere enim potest, auctorem illum doctrinae esse ejusmodi, qui rationes utrinque melius penetrarit, quam ipse possit, et ejus probitatis, qui non temere et sine ratione opiniones effutiat, maxime si sit Superior, confessarius, praeceptor, quem scio debere mei curam gerere. Semper enim discipulus licite et tuto sequitur opinionem sui magistri in scholis traditam, quem peritum et timoratum virum judicat. Quin etiam in casu, quo quis in re quapiam non potest investigare veritatem, et tamen necessario ad operandum resolvere se debet in alterutram partem, poterit in praxi secure sequi opinionem illam, quam meminit, se in aliquo probato et classico auctore legisse vel a viro docto et probo audivisse, modo non constet evidenter, esse falsam vel improbabilem. Suar. t. 4. de bon. et mal. act. hum. disp. 12. sect. 6. Sanch., Vasq., Azor., Laym. supra allegati.

Assertio VIII: *Inter opiniones diversas et oppositas de eadem re, quarum quaelibet est vere probabilis, per se loquendo et quantum est ex honestate actionis, licite quilibet potest sequi quamlibet, etiam minus probabilem et minus tutam; etiam contra propriam opinionem probabiliorem vel tutiorem risam; et quidem aliquando etiam debet, praesertim subditus et confessarius in judicio sacramentali.* Haec etiam adhuc est communis et tuta.

42. § I. *Opiniones oppositas de eadem re dari,* nimis notum est, v. g. censum germanicum esse licitum et non esse licitum. Et quamvis utraque opinio speculative non possit esse vera, sed altera necessario falsa sit (sic enim sunt contradictoriae), potest tamen utraque esse probabilis et vera practice: sic enim non sunt contradictoriae; contradictoria enim absolute affirmant et negant idem de eodem: at opiniones probabiles oppositae affirmant et negant idem de eodem non absolute et secundum eandem rationem, sed modaliter, nimirum probabiliter et secundum diversam rationem, utpote sub diversis motivis rationabilibus proposito, v. g. censum germanicum esse illicitum, quia usuram sapit et a gravibus Doctoribus reprobatur; econtra non esse illicitum, quia per modum census explicari potest et a gravibus etiam Doctoribus approbatur. Porro opiniones illae oppositae quandoque sunt aequaliter probabiles et tutae, quandoque vero una altera probabilior vel tutior aut minus probabilis vel minus tuta. Opinio *probabilior* est, quae apparet niti rationibus firmioribus, id est rectae rationi vel legi conformioribus aut auctoritate graviori; *minus probabilis,* quae minori ratione vel auctoritate fulcitur. Opinio tutior dicitur, quae sequentem in operatione magis removet a peccato vel peccandi periculo; *minus tuta,* quae magis videtur accedere ad peccatum peccandive periculum. Potestque contingere, quod opinio probabilior sit minus tuta, et tutior

minus probabilis, v. g. si bona fide possideas rem alienam et postea suborto dubio haesites, an sit alterius, probabilior, immo in praxi certa est sententia, posse te illam licite retinere, ex illo principio: In dubio melior est conditio possidentis; attamen est minus tuta; econtra longe tutior est opinio, debere te illam restituere, saltem pro rata dubii; sed et minus probabilis, cum nullus debeat spoliari possessione sua in re dubia, donec evincatur. Ratio patet: quia illa sententia est tutior, quae magis removet a peccato; sed haec posterior sententia sine dubio magis removet a peccato: restituens enim excludit omne peccatum tam materialiter, quam formaliter, et quidem certitudine omnimoda et metaphysica, impossibile enim est restituendo peccare; at vero non restituens secundum sententiam probabiliorem excludit peccatum solum formaliter, non materialiter, cum revera possit esse res alterius, et id quidem solum secundum certitudinem moralem, ut patet; ergo. Asserimus itaque, inter opiniones oppositas vere probabiles et tutas licitum esse sequi quamlibet. Ubi pro certis habeto: 1. Licitum et laudabile est, sequi opinionem et probabiliorem et tutiorem, v. g. censum germanicum esse illicitum. 2. Aeque licitum et laudabile est, sequi opinionem tutiorem, licet minus probabilem, v. g. rem dubie alienam restituendam; commisso peccato mortali statim confitendum vel contritionem eliciendam. 3. Licitum aeque omnibus, etsi non ita laudabile sit, sequi opinionem probabiliorem, sed minus tutam, v. g. rem dubiam retineri posse; patrato peccato non statim debere confiteri. 4. Licitum etiam esse debet, inter opiniones aeque probabiles et tutas sequi quamlibet, sive quaestio sit de jure sive de facto, v. g. rem inventam, cujus dominus invincibiliter ignoratur nec compariturus aliquando speratur, posse vel non posse retineri: quia rationes utrinque probabiles aeque inclinant intellectum ad assentiendum prudenter uni et alteri parti, uti contra alios docet Tamb. cit. l. 1. c. 3. § 3. n. 11. Magis controversa sunt quae porro asserimus:

§ II. *Etiam minus probabilem et minus tutam sequi licere*, v. g. censum germanicum esse licitum, circumstantias aggravantes tantum non esse confitendas. Ita contra Gerson., Henric., Anton., Gabr., Major., Cordubam, Armil., Conrad., Sotum et alios, quos novissime late citat et sequitur Candidus Philaletus l. de opinionum praxi c. 5., docet modo communis Doctorum, Navar. in c. si quis autem, dist. 7. de Poenitentia, Sanch., Vasq., Laym. supra citati, Tanner t. 2. disp. 2. q. 4. dub. 3, et quinquaginta duos citans Pasqualigus decisionum moralium decis. 5. n. 3., alii apud Bardi cit. discept. 4. c. 10. Ratio sumitur ex dictis: quia quilibet potest prudenter sequi opinionem vere probabilem, quae scilicet nixa ratione alicujus momenti vel auctoritate gravi non est aliena a recta ratione; et vere tutam, quae nimirum excludat verum peccandi periculum; atqui opinio etiam minus probabilis et minus tuta est et manet vere probabilis et tuta, nil obstante quod alia opinio opposita sit vel appareat probabilior ac tutior: quia major illa probabilitas et securitas oppositae sententiae non destruit probabilitatem et securitatem quamvis minorem opinionis alterius, quin maneat vere probabilis et tuta. Sicut major bonitas unius actus virginitatis v. g. non destruit minorem bonitatem alterius actus conjugalis, quin sit et maneat vere bonus et tuto amplecten- 43.

dus; ergo. Adde, quod alia opinio appareat probabilior saepe esse apparens tantum vel ex subtilitate vel ex pompa Doctorum asserentium. Et saepe quae apparent minus probabilia, sunt magis vera, et contra verum est illud: Multa falsa sunt probabiliora veris. Est sane consilii et perfectionis, in actionibus moralibus sequi semper id, quod optimum atque tutissimum videtur; non tamen id est praecepti vel obligationis, sed sufficit sequi quod est vere bonum et tutum: alioquin consilium non differret a praecepto, et nimis gravis obligatio homini operaturo incumberet. Non ergo hic locum habet illud: In dubiis tutior pars eligenda, et oportet tenere certum et dimittere quod incertum est: quia licet hic intellectus maneat dubius et incertus speculative de veritate vel falsitate hujus opinionis, non tamen manet dubius, sed omnino certus est de ejus probabilitate, atque practice certo se resolvit, licere sic operari conformiter ad opinionem vere probabilem et tutam, etiamsi minus probabilem et tutam, quam ejus opposita.

44. § III. *Etiam contra propriam opinionem probabiliorem et tutiorem eisam;* adde, etiamsi rationem insolubilem pro ea se habere credat. V. g. vir doctus pro se habet opinionem, quam ex principiis intrinsecis non tantum probabiliorem, sed etiam omnino veram judicat, utpote in recitandis Horis requiri devotionem et attentionem internam; nihilominus in praxi poterit sequi oppositam sententiam, quam ipse non modo minus probabilem, verum etiam speculative falsam arbitratur. Vasquez, Azorius, Sanchez, Tanner. Ratio est: quia cum hoc, quod suam sententiam probabiliorem vel omnino veram atque oppositam falsam judicet speculative et ex principiis intrinsecis seu rationibus, quae in se apparent insolubiles, adhuc stat, quod oppositam sententiam aliorum auctorum, extrinsece saltem, censeat vere probabilem practice et tuto sequendam in praxi, suasque rationes ab aliis esse solubiles vel solutas, etsi ipsi solutio non occurrat. Nec valet objectio: Nullus licite potest agere id, quod probabiliter putat esse illicitum; sed sequens opinionem minus probabilem et tutam, praesertim contra propriam magis probabilem et tutam aestimatam, probabiliter, immo probabilius putat, esse illicitum id, quod agit; ergo. Resp. distinguendo majorem: nullus potest agere id, quod putat esse illicitum practice, concedo M; quod putat esse illicitum speculative tantum, nego M. et similiter distincta min. nego consequentiam. Quamvis enim talis juxta suam sententiam probabiliorem speculative judicet, oppositum esse illicitum, v. g. voluntarie distrahi in Horis, quia tamen etiam oppositam sententiam censet vere esse probabilem, inde practice certo se resolvit, licitum esse sic operari hic et nunc et nullo modo illicitum; quod valde notandum est. Unde recte inferunt Doctores citati, quod vir doctus alteri consilium petenti consulere possit, non tantum ex propria opinione, quam ipse ut probabiliorem et tutiorem tenet, sed etiam ex opposita probabili aliorum sententia. Addit Layman cit. n. 9., etiamsi Doctor ille oppositam aliorum sententiam omnino improbabilem vel falsam judicet eamque ipse in praxi sequi non possit, posse tamen consilium petenti significare, talem opinionem ab aliquibus viris doctis et gravibus defendi, quam proinde ipsi sequi liceat: cum enim consulens in re dubia jus habeat se conformandi opinioni, quae a viris doctis ut probabilis defenditur, prae-

sumendo quod rationabili fundamento nitantur, non obstante quod alii contradicant, poterit doctus consultus hoc ipsum jus consulenti significare.

§ IV. *Et quandoque etiam debet* seu tenetur quis sequi opinionem minus probabilem vel minus tutam, *etiam contra propriam.* Ratio est: quia quilibet tenetur satisfacere suae obligationi, quando id sine peccato praestare potest; sed potest contingere, quod quis obligetur satisfacere suo officio non obstante opinione minus probabili et minus tuta secundum ejus judicium; ergo cum talem opinionem sine peccato sequi possit, ut probatum est, etiam sequi tenetur. Major est certa. Minor constat maxime de subdito et confessario. **45.**

I. De subdito.

Superiori praecipienti secundum sententiam vere probabilem ac tutam circa materiam praeceptam vel potestatem praecipiendi, omnino tenetur subditus obedire, etiam contra propriam opinionem speculative quantumvis probabiliorem ac tutiorem visam. Communis et certa doctrina, Corduba l. 3. quaestion. q. 4, Vasquez cit. disp. 62. c. 6, Miranda man. praelat. tom. 1. q. 26. a. 5, Laym. n. 11. ac multis citatis Bardi hic discept. 4. c. 26. Ratio est: quia in materia cadente sub potestate Superioris quidquid subditus licite agere potest, praecipiente Superiore etiam debet; sed quilibet potest agere secundum sententiam vere probabilem et tutam, etiam contra propriam sententiam probabilem ac tutiorem aestimatam, ut dictum est; ergo praecipiente Superiore subditus etiam debet, dummodo isti illius sententia etiam appareat probabilis et tuta. Cum enim certum sit, Superiorem posse praecipere secundum sententiam sibi visam probabilem adeoque sit in possessione suae potestatis obligandi subditum, subditus autem non certo, sed solum probabilius putet oppositum, v. g. materiam praeceptam esse illicitam, aut potestatem Superioris se ad hanc materiam non extendere, et certum per probabile impediri nequeat, subditus non potest formare judicium practice probabile, nedum certum, licere sibi non obedire; sed non obstante sua opposita opinione debet formare judicium practicum seu conscientiam, quod hic et nunc et possit et debeat obedire Superiori. Et quanta confusio foret in quolibet regimine, si quilibet posset non obedire Superiori juxta opinionem suam sibi probabiliorem et tutiorem visam speculative circa materiam praeceptam vel potestatem praecipiendi? Secus est, si subditus haberet opinionem vel potius conscientiam oppositam probabilem practice circa ipsam obligationem, qua rationabiliter judicaret, se hic et nunc non obligari praecepto Superioris, saltem per modum epikeiae, qualis etiam in legibus divinis, multo magis humanis locum habet; poterit ergo tunc huic suae opinioni se conformare et non obedire. **46.**

II. De confessario judice.

Confessarius in judicio sacramentali, etiam contra propriam opinionem sibi magis probabilem et tutam visam tenetur se conformare opinioni probabili et tutae poenitentis, quae scilicet cum bona fide nititur ratione alicujus momenti vel auctoritate gravi, talemque opinionem secutum vel sequi volentem (ut si poenitens opinetur probabiliter, **47.**

non requiri internam attentionem in Horis; circumscantias aggravantes tantum non esse necessario explicandas in Confessione), etsi confessarius oppositam sententiam omnino praeferat, tamen potest et tenetur ipsum absolvere. Quod possit, docet communissima contra Adrianum. Quod etiam teneatur, est etiam communis et certa sententia Navarri man. c. 26. n. 4. et cap. Si quis autem dict. 7. de poenit. n. 54, Suarez, Sanchez, Vasquez, et aliorum cum Layman cit. n. 10. Bardi cit. discept. 4. c. 21. n. 5. Ratio est: quia cujuslibet judicis officium et obligatio est, ferre sententiam secundum allegata et probata ab actoribus et defensoribus; atqui in hoc judicio sacramentali solus ipse poenitens est accusator, advocatus et testis tam pro se, quam contra se; ergo si poenitens allegat opinionem vere probabilem et tutam pro se et operatione sua, tenebitur se ei conformare et juxta illam sententiam ferre, etiam contra propriam opinionem veriorem visam confessario, formando judicium practicum quoad poenitentem oppositam opinionem secutum tanquam existentem in bona fide ac bono statu ac proinde recte dispositum, cum nemo sequendo opinionem vere probabilem peccet, et maxime audita jam Confessione et possit et debeat absolvere. Inepte proinde agunt confessarii illi, qui non audentes contra suam opinionem absolvere, mittunt poenitentes ad alium confessarium, qui sit ejusdem cum poenitente opinionis: si enim alter poterit absolvere, cur non etiam tu possis, aut cur tua speculativa persuasio poenitenti in re tam gravi obesse debeat? Dices: confessarius est verus et legitimus superior et judex poenitentis, illiusque est de quantitate, qualitate et modo peccati judicare, absolvere, condemnare; sed subditus contra propriam opinionem tenetur obedire superiori; ergo. Resp. confessarius non esse poenitentis superiorem absolute et simpliciter, sicut alius superior ecclesiasticus vel civilis, sed solum limitate et respective in ordine ad peccata ab ipso ad tribunal poenitentiae allata, seu quatenus ei poenitens se submittit in ordine ad judicium sacramentale, ut de peccatis suis judicet secundum allegata et probata. Poenitens autem non peccat sequendo opinionem vere probabilem, quae a Doctoribus probabiliter defenditur, nec consequenter tenetur confessario subjicere opiniones suas probabiles, neque quoad hoc ei confessarius tanquam subdito quidquam praecipere potest.

III. De confessario doctore.

48. Confessarius vero ut doctor, pastor et medicus spiritualis poenitentis, in consiliis dandis de futuro inter opiniones oppositas probabiles debet semper illam consulere, quae utilitati spirituali poenitentis magis deservit, etiamsi contra suam propriam opinionem. Ratio ex dicto patet. E. g. videt confessarius, poenitentem esse inquietum et anxium in lectione Horarum, verba, versus, Horas itidem repetere; item in Confessionibus repetendis et multiplicandis, omnibus recensendis et enumerandis numeris, circumstantiis etc. Tali consulere debet opiniones Doctorum laxiores, dummodo vere probabiles censeat; non, saltem sub mortali requiri attentionem internam; Horas non physice, sed moraliter integre legendas; sola mortalia esse confitenda; circumstantias aggravantes tantum non esse necessario explicandas; quando non certo

constat, ut quasi jurare possit, defectum fuisse in praeterita Confessione, Confessionem non esse repetendam etc. At contra si advertit confessarius, poenitentem ex opinionibus laxioribus, etsi visis probabilibus, sensim declinare in libertates noxias et pericula peccatorum, tenetur ei inculcare opiniones oppositas strictiores et magis tutas, immo aliquando etiam praecipere: quia revera tunc aliae opiniones laxiores respectu hujus subjecti et ratione periculi imminentis cessant esse practice probabiles et tutae. Ut si videat confessarius, poenitentem super lectione Horarum vel confessione peccatorum esse hominem plane incurium, sine omni affectu vel emendatione, tenetur ei inculcare et, si opus esse videt, praecipere opiniones supradictas oppositas tutiores. Similiter etsi forte probabile sit, mulierem, ut placeat viro suo, uti posse profano illo ornatu moderno et nuditate circa collum et pectus, et juxta hanc opinionem confitentem absolvere debeat confessarius, si tamen is advertat, eum ornatum fore causam ruinae vel proximum periculum peccati proprii vel alieni in futurum, debet consulere immo et praecipere, ut abstineat a tali ornatu et nuditate; unde signanter supra posita fuit

IV. Assertionis limitatio:

Per se loquendo, hoc est, si aliunde nihil obstet, licitum est, sequi 49.
opinionem quamlibet probabilem ex oppositis. Per accidens multa hic obstare possunt: 1. Obstat error proprius, ut si quis opinionem vere quidem in se probabilem, apud se tamen omnino improbabilem et falsam judicet, utique non poterit illam sequi in praxi. 2. Obstat periculum peccati per accidens adjunctum opinioni quantumvis de se probabili et honestae; v. g. probabilis et vera est opinio, posse te juxta morem patriae feminas praesertim cognatas osculo excipere; posse confessarium cum feminis spiritualis instructionis vel consolationis gratia familiarius conversari (alia exempla habes immediate n. praec.): quod si tamen ex hujusmodi actione experiatur quis, se labi vel graviter tentari, tenebitur omnino abstinere, etsi opinio de se probabilis et actio secundum se licita sit. Praevalet hic sententia Sapientis: *Qui amat periculum peribit in illo.* 3. Obstat possessio alterius partis, quae omnino enervat probabilitatem oppositam: quantumvis enim probabile sit, rem ab altero possessam esse tuam, non tamen eam licite tibi vindicare vel occulte compensare potes, quin nec judex tibi adjudicare potest, donec tuam esse, certo evincas. Idque semper verum esse credo, sive quaestio de facto sit, sive de jure; v. g. sunt rationes et opiniones utrinque probabiles, quod legatum ex testamento minus solemni sit validum et invalidum; siquidem rem legatam jam bona fide possides, licite retines, quia juvat te possessio; at ab herede possidente non vales licite auferre vel occulte compensare, quia possessio juvat ipsum; quamvis oppositum opinentur Lugo et Joan. Sanch. apud Tambur. in decal. 1. c. 3. § 3. n. 26, qui tamen non approbat, et merito; plura de hoc audies c. seq. 4. Obstat etiam officium vel pactum, ut non possis sequi opinionem quamlibet probabilem, sed cogaris sequi vel minus probabilem, ut de subdito et confessario jam audivisti n. 46. et 47, aut certiorem, ut de ministro Sacramentorum, medico, judice docebit te assertio sequens. Interim occurrit hic

Quaestio incidens notabilis: *An quando fas est sequi aliquam opinionem probabilem in vita, etiam liceat sequi in articulo mortis?*

50. Affirmativam docent Jo. Sanch. in select. disp. 10. n. 8, Lugo de poenit. disp. 7. sect. 13. n. 273. et 275., Antonius a Spiritu S. in directorio confessar. p. 1. tr. 5. disp. 3. sect. 8. apud non dissentientes Dian. p. 2. tr. 13. res. 9. et Gobat tr. 1. clypei clem. judic. sect. 10. n. 162, adeo ut neque in articulo mortis adigendi sint homines ad sequendas sententias magis tutas vel magis probabiles, quamvis sic consulendum sit. Ratio est: quia opinio, quae de peccato et salute securam reddit conscientiam ad operandum in vita, tutam quoque reddere debet in articulo mortis: cum in utroque tempore aequaliter constringatur homo vitare peccatum; alioquin sequeretur, quod homines in articulo mortis deberent confiteri, se per decursum vitae citra necessitatem in operando fuisse secutos aliquas sententias minus probabiles vel minus tutas, deberentque facere tunc restitutiones, solutiones et ultimas voluntates ex norma tutiorum vel probabiliorum sententiarum tantum, quod est contra omnem praxim et usum poenitentium et confessariorum. Quare Antonius a Spiritu S. cit. securum reddit poenitentem in articulo mortis, qui cum sola attritione cognita suscipit Sacramentum Poenitentiae.

Contrariam tamen negativam sine dubio magis pie et tute cum aliis docet Sanch. l. 2. mor. c. 1. n. 6: nam eo articulo mortis et aditus aeternitatis omnino caritas Dei et suiipsius exigere videtur, ambulare via quoad potest securiori, idque maxime si agatur de necessariis ad salutem necessitate medii, v. g. de dolore requisito ad absolutionem validam: quia licet opinionis probabilitas excuset de peccato formaliter, non tamen supplet necessaria necessitate medii. Quare placet judicium Gobati ib. n. 164., esse a confessariis omnibus modis suadendum poenitentibus, ut in eo articulo sequantur tutiorem ex opinionibus contrariis, saltem necessariis necessitate medii. Quodsi tamen confessarius poenitenti etiam moribundo nulla ratione vel obtestatione persuadere possit usum opinionis practice tutioris aut etiam probabilioris, ei non neget absolutionem, siquidem DD. tam communiter asserentes, confessarium debere sequi opinionem poenitentis vere probabilem, non excludunt vel excipiunt articulum mortis.

Assertio IX: *Quando habetur et practicari potest sententia certa vel probabilior practice, nunquam licet sequi opinionem speculative tantum vel minus probabilem, quoties agitur non de sola honestate actionis respectu operantis, sed etiam de valore vel efficacia actionis ad aliquem effectum dubium cum periculo peccati vel gravis mali, idque saltem vi pacti alicujus impliciti, tali officio vel exercitio annexi.* Hanc nullibi sic legi, collegi tamen ex communi doctrina apud Layman, Marchant, Bardi, Tamburinum hic.

Explicatio:

51. Ratio generalis est: quia quoties adest et practicari potest in casu assertionis sententia certa vel probabilior practice, opposita opinio practice nec probabilis nec tuta censeri debet, sed simpli-

citer improbabilis et periculosa; atqui voluntarie relinquens sententiam certam et tutam, nullaque urgente necessitate sequens opinionem practice incertam ac periculosam, convincitur se voluntarie exponere periculo peccati et consequenter actu peccare; ergo. Ubi nota differentiam hujus et praecedentis assertionis: quia nimirum ipsa honestas actionis pendet directe a prudenti dictamine rectae rationis, recte et licite sequimur quamcunque opinionem vere probabilem et tutam, non obstante quod sit minus probabilis vel tuta, quam alia opposita, si nil aliud obstet juxta n. 49. At vero valor vel efficacia actus respectu sui effectus non pendent directe et principaliter a dictamine nostrae rationis, sed aliunde ex propriis principiis, v. g. valor Sacramentorum ad causandam gratiam ab institutione Christi per Ecclesiam tradita; efficacia medicinae ad conferendam sanitatem ex natura et qualitate rei applicatae; aequitas judicii ex merito causae dependet; atque ad ejusmodi actus valide et cum effectu exercendos accedit distincta obligatio religionis, caritatis, immo et justitiae ex vi pacti saltem impliciti in tali officio vel exercitio suppositi, uti mox per exempla explicabimus; et ideo in ejusmodi exercendis actibus non sufficit sequi quodcunque judicium rationis nostrae quomodolibet probabile visum, sed oportet sequi judicium vel opinionem quoad fieri potest certiorem vel securiorem ac certius excludentem periculum nullitatis cum peccato vel gravi damno proximi.

52. Antequam ad particularia descendamus, observa, opiniones aliae dicuntur tantum *speculative probabiles,* quibus opinamur de re operabili secundum se, abstrahendo a circumstantiis quibusvis particularibus atque sine immediato ordine ad operandum, v. g. generatim aliquid posse vel non posse esse. Aliae opiniones sunt *probabiles practice,* queis scilicet probabiliter et cum sufficienti motivo opinamur de re operabili cum immediato ordine ad operandum: utpote aliquid hic et nunc, in his circumstantiis licere vel non licere. Et possunt de eadem re esse opiniones probabiles speculative, quae tamen minime sunt probabiles practice, ut supponunt DD. communiter, et ratio clara est: potest enim intellectus noster considerare objectum operabile secundum se praescindendo a circumstantiis et sic judicare, esse licitum vel rationi consentaneum; potestque illud rursus considerare ut hic immediate operabile in his circumstantiis et ob hanc vel illam circumstantiam judicare rationi dissentaneum seu illicitum; ergo prius judicium opinativum fuit probabile tantum speculative, non practice. V. g. probabile est speculative, dari materiae parvitatem circa castitatem quoad aliquos aspectus vel tactus impudicos; minime tamen est probabile practice, immo est certum, esse peccatum mortale, saltem indirecte voluntarium ob gravissimum et proximum periculum in materia tam picea. Item esto probabile appareat venatori id, quod videt ibi, esse feram, inde tamen non fit probabile practice, quod possit ejaculari in illud, ob periculum homicidii. Item sit probabile mulieri, virum in bello esse occisum, inde tamen non fit probabile practice, posse nubere alteri, quia adhuc possidet prius matrimonium; idem videbis evenire in sequentibus.

53. § I. *De ministro Sacramentorum.* Minister Sacramentorum quoad essentialia, si fieri potest, tenetur semper sententiam certam vel tu-

tiorem sequi. Ita generaliter communis DD. Indicat D. August. l. 1. de Baptismo contra Donatum dicens: *Graviter quis peccaret in rebus ad salutem animae pertinentibus, eo solo quod certis incerta praeponeret.* Et aperte docet Scotus 4. d. 3. q. 2. n. 10, ubi circa materiam et formam Sacramentorum has tres regulas praescribit: *Si possibilitas adest, via tutissima est eligenda. Si non adest possibilitas, via tutissimae proxima est tenenda. Cessante impossibilitate, caute supplendum est, quod impossibilitas prohibebat.* Exemplum ab omnibus affertur de Baptismo: sententia certa et tutissima est, ex institutione et usu ac ordinatione Ecclesiae ad valide administrandum Baptismum requiri hanc materiam, scilicet aquam naturalem et hanc formam: Ego te baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti; nihilominus opiniones etiam speculative probabiles sunt, etiam confici posse in aqua rosacea, cerevisia, lixivio, carnis brodio; probabile enim est, haec esse substantialiter aquam; aut in hac forma: Ego te baptizo in nomine Genitoris et Geniti et Spirati: quia videtur aequipollere formae priori; attamen quia hae opiniones sunt mere speculativae, nihil adhuc dictantes de operando hic et nunc, dicimus:

54. I *Tenetur sequi sententiam certam*, adeo ut qui habita aqua naturali et cognita debita forma baptizaret in aqua rosacea vel cum illa alia forma, peccaret mortaliter, gravissime et multipliciter 1. contra canonem et ordinationem Ecclesiae, in re tam gravi sine dubio graviter obligantem, contra quam nulla opinio potest esse practice probabilis, ut omnes fatentur; 2. contra caritatem, proximum sine ratione exponendo tanto periculo salutis spiritualis; communis DD. cum Sanch. l. 1. c. 9. n. 33; 3. contra justitiam, saltem si sit minister ex officio obligatus suis ministrare Sacramenta, utique ex vi pacti officio suo annexi; 4. etiam per se contra virtutem religionis, uti contra Sanch. cit., Vasq. et alios verius docent cum aliis Suar. 3. p. t. 3. disp. 21. sect. 4, Filliuc. tr. 21. c. 4, Laym. n. 13. Bardi discept. 4. c. 31. Ratio est: quia omnino irrationabile videtur et virtuti religionis directe repugnans, absque illa causa necessitatis vel utilitatis Sacramentum a Christo institutum ad salutem animarum exponere periculo nullitatis seu ut invalide et sine effectu significato falso administretur; sed hoc fieret in proposito, ut patet; ergo. Excipiunt tamen Perez et Joannes Sanch. apud Dian. cit. p. 2. tr. 13. res. 2. casum, quo ministro quis minitaretur mortem aut aliud grave damnum, nisi relicta sententia certa, juxta probabilem tantum conficiat Sacramentum v. g. Baptismi in aqua rosacea, dummodo in contemptum Sacramenti vel religionis mortem non minitaretur.

55. II. *Si fieri potest; quando practicari potest sententia certa; quando ejus usus est in nostra potestate; nisi necessitas aliud urgeat.* Quando vero sententia certa practicari nequit et necessitas urget, utique recurrendum erit ad opiniones saltem speculative probabiles et tentandum, quantum prudenter tentari potest. Sic in casu extremae necessitatis, si aliud nihil occurrat nisi lixivium, cerevisia etc. ad baptizandum, formando conscientiam ita licere, potes et debes ea adhibere baptizando puerum potius in materia incerta cum periculo nullitatis Sacramenti, quam puerum sine Baptismo relinquere certae damnationi. Similiter si nullus

occurrat, qui formam sciat, nisi vetula balbutiens, potest et debet quam potest formam proferre, nec talis Baptismus, nisi sub conditione, repetendus erit. Eadem ratione dijudicandum erit, qualiter moribundus praesente parocho, contra certam sententiam, possit confiteri simplici sacerdoti, si nimirum aliquid obstet ex parte parochi, ut si videatur imprudens, indoctus vel alia de causa ei confiteri horreat poenitens etc.

III. *Quoad essentialia,* scilicet dependentia ab ipsa institutione 56.
Christi: nam quoad jurisdictionem vel aliud quid simile dependens a voluntate Ecclesiae, licite quis potest sequi opinionem vere probabilem, etsi minus certam. Ut si habes opinionem probabilem, quod vi privilegii tui vel concessionis factae a Papa vel Episcopo possis absolvere a tali casu vel censura, assistere tali matrimonio, potes absolvere vel assistere sine necessitate admonendi proximum de opinione contraria probabiliore: quia quoties est probabilis opinio de similibus dependentibus ab Ecclesiae potestate, ipsa ex consensu tacito et de praesenti ratihabitione supplet seu confert jurisdictionem certam, ut fuse docent DD. praesertim Sanch. l. 3. de matr. disp. 22. n. 65. et l. 1. in decal. c. 9. n. 35, Suar., Lessius, alii apud Tambur. sup. cit. c. 3. § 4. n. 20.

IV. *Minister tenetur,* poenitens vero in usu passivo Sacramenti 57.
quoad requisita ex parte sua potest sequi opinionem minus probabilem et tutam, v. g. potest accedere cum attritione cognita, cum tamen probabilius et longe tutius sit, requiri contritionem saltem aestimatam, item potest omittere omnes circumstantias aggravantes tantum, ut jam concessimus n. 47, cum tamen haud dubie longe probabilius et tutius sit, aliquas circumstantias aggravantes necessario esse explicandas ad validam confessionem et absolutionem. Ratio disparitatis est: quia minister in administratione Sacramenti quoad essentialia requisita ex parte sua, scilicet materiam, formam et intentionem nullam habet difficultatem practicandi sententiam certam vel tutiorem, ut supponit resolutio nostra; consequenter ad id recte obligari potest etiam virtute religionis ob reverentiam Sacramenti; at vero poenitens, qui ad requisita ex parte sua, dolorem, confessionem etc. maximam potest habere difficultatem sequendi semper certius et tutius, ad quod proinde non potest rationabiliter obligari neque ex virtute religionis ob reverentiam Sacramenti: haec enim non potest obligare cum tanto gravamine, juncto periculo deficiendi contra reverentiam Sacramenti; neque ex virtute caritatis vel justitiae, ut patet; multo minus ex ordinatione Ecclesiae piae matris; quinimmo conc. Trid., statuens, ad Sacramentum Poenitentiae requiri contritionem vel saltem attritionem et peccata in specie et numero necessario esse confitenda, moraliter et practice certam reddit sententiam, quod sufficiat attritio cognita, et valde probabilem de circumstantiis aggravantibus tantum non necessario confitendis.

§ II. *De medico et chirurgo.* Medicus et chirurgus in medicinis 58.
applicandis tenentur sub mortali sequi sententias certas et securas relictis incertis et dubiis, secundum omnes; quodsi certa curatio non occurrat, tenentur sectari opinionem probabiliorem, posthabitis minus probabilibus, uti contra Azor. et alios nonnullos docent communiter Doctores cum Navarro man. c. 25. n. 61, Sanch. l. 1. moral. c. 9.

n. 40, Vasq., Bonac., Laym. et alii apud Bard. cit. c. 30. Ratio est: quia ultra obligationem generalem caritatis, qua tenemur meliori seu efficaciori modo quo possumus auxilium ferre proximo graviter indigenti, hic etiam accedit obligatio justitiae: cum enim aeger vel laesus committit se curandum medico vel chirurgo, et hic illius curam suscipit, intercedit inter eos pactum, saltem implicitum et virtualiter de adhibendis remediis, quae magis salutifera videntur et hic et nunc praemanibus haberi possunt; ergo medicus vel chirurgus peccat contra pactum adeoque etiam contra justitiam, si omisso medio certo et securo vel probabiliori et securiori adhibeat medium minus probabile, incertum vel periculosum, cum sic periculose agatur de salute corporali proximi. Gravissime autem peccant, si solum experiendi gratia, incerta et inexplorata medicamenta infirmis adhibeant et, ut quidam ait, experimenta per mortes quaerant, ut notat Laym. n. 15.

59. Quando ergo praesto est medicina parabilis, quam constat vel probabile est, posse mederi citra periculum mortis inferendae vel accelerandae, si occurrat autem et alia medicina, quam profuturam non ita probabile est, aut quamvis probabile sit posse mederi, non tamen sine periculo, ne sit mortifera, tenetur medicus adhibere priorem medicinam tutam vel tutiorem ob rationem dictam. Quodsi vero aegrotus extreme laboret, ut certum vel verosimillimum sit, esse moriturum, nisi aliquo remedio adjuvetur, et nihil aliud occurrat, poterit medicus adhibere quodcunque remedium, etsi minus securum vel dubium, ne forte mortem acceleret, dummodo certe non constet, esse mortiferum et probabilitas juvandi superet periculum nocendi, atque ipsius infirmi vel consanguineorum consensus accedat: quia cum ex una parte vita infirmi jam desperata sit, ex altera autem parte aliqua spes sit vel probabilitas remedii, et adsit consensus aliquis in periculum illud accelerandae mortis, prudenter et sine injuria aget medicus adhibendo ejusmodi medium dubium et periculosum. Sanchez, Vasquez cit. Communis.

60. § III. *De judice.* Judex in ferenda sententia inter partes litigantes in causis civilibus tenetur sequi opinionem probabiliorem jurique conformiorem, inspectis allegationibus et probationibus, sive quaestio sit de jure sive de facto. Sylvester, Sotus, Vasq., Tannerus, alii cum Sanch. cit. c. 9. n. 47, Laym. n. 16, Bardi c. 27, Tamburin. cit. l. 1. c. 3. § 4. Ratio est: quia judicis a republica instituti officium adeoque ex pacto tacito inito cum republica obligatio est, ferre sententiam secundum merita causae et rectam rationem; atqui recta ratione per se constat, quod ea pars litigantium, quae causam suam in judicio sive de jure sive de facto probabiliorem ostendit, secundum leges et rationes magis mereatur sententiam pro se, quam contra se; ergo judex in ferenda sententia semper debet sequi opinionem probabiliorem, in favorem scilicet illius partis, pro qua stat opinio probabilior. Confirmatur: alioquin sequerentur maxima incommoda in republica; facile enim judex, affectu erga unam partem obnubilante intellectum, judicaret, probabilem esse opinionem ex parte amici, cum revera non esset, et lata sententia quilibet, se partem probabilem secutum fuisse, facile praetendere posset: quod utinam non fieret! sed gravissimo peccato,

non tantum contra justitiam legalem, sed etiam contra justitiam commutativam, cum a republica instituti judices ad jus dicendum et cuilibet aequaliter tribuendum quod suum est, ipsi iniquissime laedant jus alterius, scilicet partis causam probabiliorem et eo ipso plus juris habentis.

Quodsi utriusque partis litigantis causa tam de jure quam de facto aeque probabilis sit, Valentia, Sayrus et alii volunt, in judicis arbitrio positum esse, judicare causam, cui parti maluerit, sicut in arbitrio collatoris beneficii est, quando concurrunt duo aeque digni. Verum mihi omnino vera videtur opposita sententia, non esse in judicis arbitrio, totam causam adjudicare cui parti maluerit, sed debere concordare partes per transactionem, utpote dividendo rem controversam inter partes in re vel in pretio. Sanch., Laym., Bardi, Tambur. supra, alii apud ipsos. Ratio est: quia juxta juris regulam in judiciis non est habenda acceptio personarum; quis autem non videat, esse verissimam acceptionem personarum et ab aequitate alienissimum, quando duae partes aequale jus habent et aeque probabiliter probant, judicem justitiae ministrum uni totum adjudicare et alteri totum adjudicare? ergo. Confirmatur hoc ex propositione 26. inter damnatas ab Alexand. VII: *Quando litigantes pro se habent opiniones aeque probabiles, potest judex pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius prae alio;* atqui si tunc liberum esset judici, adjudicare causam cui parti maluerit, non videretur esse ratio, cur non possit accipere pecuniam pro eo favore exhibito uni prae alio, certe ex justitia non debito: etsi enim judex ex justitia teneatur ferre sententiam justam, atque pro ea ferenda tamquam pro re alias debita nihil accipere possit, certe tamen eo casu ex justitia non teneretur sententiam ferre pro uno potius, quam pro altero; ergo relinqueretur locus favori indebito; cur ergo pro eo favore nihil accipere posset judex? ergo supponit Pontifex, id non esse licitum. Dixi, si causa utrinque tam de jure, quam de facto *aeque probabilis sit:* excipiendum enim semper est, *nisi altera pars litigans esset in possessione bonae fidei,* quia possessio pro possidente facit rationes praeponderare, adeo ut non amplius maneant rationes utrinque aeque probabiles, sed melior evadat cognitio possidentis. Dixi rursus, *in causis civilibus:* nam in causis criminalibus, quando agitur de poena infligenda et maxime capitali, inter oppositas opiniones probabiles semper sequenda est opinio favorabilis reo, etiamsi alioquin minus probabilis videatur, juxta regulam juris l. 5. tit. 12. c. 11. in 6: *Quando jura partium non sunt clara, sed obscura, declinandum est in favorem rei;* et etiam leges civiles praecipiunt, ut in poenis accipiatur benignior interpretatio, testanturque, jura esse promptiora ad absolvendum, quam ad condemnandum. Denique etiam excipiendae sunt causae favorabiles, causae piae et maxime religionem concernentes juxta Dig. l. 11. tit. 7. c. 43, ut bene observat Gobat tr. 1. clypei clement. judic. sect. 14. n. 211. 61.

§ IV. *De consiliario et advocato.* Consiliarii etiam in consiliis dandis tenentur sequi quantum fieri potest sententias certas vel probabiliores. Ex communiori Vasq. opusc. de rest. c. 6. § 3, Bardi discept. 4. c. 22. alii. Ratio est: quia consiliarii in consiliis publicis de necessitatibus principis vel reipublicae, v. g. dum consultatur de 62.

tributo aliquo imponendo, sitne vera necessitate jussum necne, habent se per modum judicum inter principem vel rempublicam et subditos tanquam partes litigantes, ut consultivum judicium ferant; ergo sicut judices inter partes litigantes, ita et consiliarii inter principem et subditos tenentur sequi sententiam certam vel probabiliorem, in favorem scilicet illius partis, pro qua stat opinio probabilior; et graviter peccant contra justitiam, si ex affectu vel respectu humano juxta sententiam minus probabilem consulant in favorem unius vel alterius partis. Ratio omnino eadem, quae de judicibus, et incommoda e contrario secutura multo majora, ut consideranti patet. Ceterum in consiliis circa negotia externa consiliarii jam non habent se per modum judicum, sed mere consultorum, ideoque advocatorum, partibus patrocinantium.

63. Advocatus autem in patrocinando partibus non tenetur eligere partem seu causam probabiliorem, sed licite suscipit defendendam causam minus probabilem vel dubiam, dummodo non manifeste iniquam, sed probabilem judicet, etsi causam adversariam probabiliorem et facilius obtinendam arbitretur. Communis DD. Nav. c. 25. n. 28, Sanch. l. 1. mor. c. 9. n. 51, Laym. cit. n. 17, Bard. c. 28, alii apud ipsos. Ratio est: quia quandocunque causa dubia vel controversa est, cuivis permittitur tueri seipsum suamque partem, quamdiu potest, etsi causa sua minus sit probabilis, dummodo vere probabilis et non manifeste iniqua appareat; et consequenter etiam permittitur ei, litem cum adversario contestari atque propositis juribus ac rationibus suis, judicis dirimentis sententiam postulare; atqui juxta l. 5. tit. 12. c. 68. in 6. *potest quis per alium facere, quod potest facere per se ipsum;* ergo etiam advocato licebit defendendam suscipere partis litigantis causam etiam minus probabilem et dubiam, dummodo manifeste iniqua non appareat, sed diligenter inspecta ac comperta causae sibi propositae aequitate, clienti sincere aperiat, quantam probabilitatem seu spem victoriae habeat; paratus quamprimum absistere, si in progressu litis iniquitatem manifeste deprehenderit; quo casu si citra suam culpam causa cadat, salarium nihilominus jure merebitur. Ex communi DD. Layman cit.

64. Neque quoad hoc eadem est ratio de judice et advocato: quia advocati officium non consistit in definienda vel decidenda controversia vel jure dicendo, sed ejus officii solummodo est, uni parti litiganti assistere et judici praesentare jura et rationes pro sua parte, ut iis inspectis postea judex videat, quid decernendum sit secundum jura. Et solet contingere, quod rationes, probationes, allegationes, quae a principio advocato videbantur minus efficaces, quam adversariae, a judice melius ponderante illas existimentur validiores et sic, ut dicitur, inter litigandum jus crescat. Unde neque advocatus intendit judicem inducere ad peccatum, ut nimirum injuste judicet secundum opinionem minus probabilem, sed solum intendit repraesentare jura et rationes suae partis, ut inde judex absolute judicium justum ferat. Videtur tamen eadem de judice et advocato ratio quoad causam sanguinis, ut scilicet advocatus non possit ex opinione minus probabili agere contra reum de vita vel honore, quando rationes pro ipso sunt magis probabiles: quidquid enim sit de justitia, videtur omnino esse contra caritatem; proximo enim periclitanti, de vita maxime, debemus opem ferre

quantum possumus. Sotus de justitia l. 1. q. 8. a. 3. alii. Contrarium tamen docent Sanch. cit. c. 9. n. 53. pluribusque allegatis Turrian., Lorca apud Dian. cit. p. 2. tr. 13. res. 4, qui probabiliorem et in praxi tutam censet sententiam. Ratio est (inquit): quia si cliens in hoc casu potest juste litigare, ergo et advocatus illam causam potest patrocinari, cum non imprudenter agat, utpote quia ratione probabili ducitur. Dicendum igitur sine trepidatione, posse advocatum secundum opinionem probabilem patrocinari causae actoris, etiam in causa sanguinis aut honoris vel de causa civili maximi momenti, ut de omnium bonorum possessione. Sic Diana, cui ego quantum est ex justitia omnino acquiescere cogor, at certe non quantum est ex caritate in causa sanguinis.

Sectio IV.

De conscientia dubia.

Summarium.

65. Dubium negativum et positivum ex parte actus et motivi.
66. Dubium speculativum et practicum.
67. Dubium juris et facti.
68. Conscientia intrinsece et extrinsece dubia.
69. Cum conscientia formaliter et extrinsece dubia non licet operari.
70. In dubiis tutior pars est eligenda: quomodo hoc intelligendum?
71. In dubio practice practico semper eligenda est pars tutior,
72. Non vero in dubiis speculativis.
73. Cum conscientia speculative dubia, practice tamen certa, licite operamur.
74. Resolutio practica fieri debet cum ratione.
75. In dubio melior est conditio possidentis, non tantum in materia justitiae, sed et aliarum legum ac virtutum.
76. Possessio tamen sit bona fide coepta. Exemplum in materia justitiae.
77. Exemplum aliud in materia matrimonii.
78. In dubio non praesumitur factum, sed demonstrari debet.
79. Regula generalis: quod certum vel prius est, possidet et praesumitur.
80. Regula 1. specialis: si lex sit dubia, voluntas possidet, secus si lex sit certa.
81. Exempla primae partis,
82. Exempla secundae partis.
83. Regula secunda specialis: in dubio facti fundantis legem nemo possidet, econtra in dubio facti supponentis legem.
84. Exempla primae partis,
85. Exempla secundae partis.
86. Regula 3. specialis: in dubio circa tempus inchoandae obligationis homo possidet; lex vero in dubio circa tempus finiendi obligationem.
87. Exempla mixta utriusque partis.
88. Regula 4: in dubio de modo obligationis contractae vel solutionis factae praesume, quod tibi favet.
89. Exempla obligationis contractae.
90. Exempla solutionis factae.
91. Dubia miscellanea.
92. Peccatum dubium.
93. Maleficium dubium.
94. Bellum dubium.
95. Subditus dubitans.

96. Quoad leges poenales, etiam censurarum et irregularitatum, tam in dubio juris, quam facti nemo censendus est ligatus.
97. Declaratur exemplis.
98. Excepta tamen sola irregularitate ex delicto homicidii voluntarii, ubi dubie reus habendus est irregularis,
99. Quandocunque constat de corpore delicti seu homicidii facti et aliqua sua cooperatione.

Assertio X: *Conscientia dubia dicitur, quando intellectus de re agenda vel non agenda suspensus manens, nequit se in unam vel alteram partem resolvere; unde proprie non est conscientia, sed potius privatio conscientiae, suspendens omne judicium, assensum vel dissensum.* Assertio certa, solum petit, ut fiat dubiorum variorum brevis et clara explicatio.

I. Dubium negativum et positivum.

65. *Dubium dicitur* suspensio mentis inter duo contradictoria, ut in neutram partem nec assentiendo nec dissentiendo se resolvere possit. Aliud dicitur *negativum*, aliud *positivum*, duplici ratione, ex parte actus et ex parte motivi.

Ex parte actus dubium *negativum* seu, ut vocant, in actu exercito est, dum quis apprehensa utraque parte, v. g. an aliquid liceat vel non liceat, neutri parti assentiens absque ullo actu positivo suspensus manet. Dubium *positivum* seu, ut vocant, in actu signato est, dum quis apprehensa utraque parte, neutri volens vel potens assentiri vel dissentiri, actu aliquo positivo indicat ac veluti signat, rem esse dubiam vel incertam de veritate vel falsitate. In proposito perinde est, at in materia fidei multum interest: nam si negative solum dubites in materia fidei, per se non peccas; at si positive dubites, et peccas et accedente pertinacia haereticus es.

Ex parte motivi dubium *negativum* dicitur, quo intellectus (utrovis modo praedicto) suspensus manet inter utramque partem, ex eo quod nullum omnino occurrat motivum vel medium, nulla ratio sive assentiendi sive dissentiendi, sed intellectus mere ignoranter se habet, v. g. an homines in hac civitate sint pares vel impares. Dubium *positivum* dicitur, quo intellectus suspensus manet inter utramque partem, ex eo quod occurrant motiva seu media omnino aequalia pro una et pro altera parte, et sic dum ambae partes, velut trahentes ad se intellectum se mutuo impediunt, manet ipse intellectus velut suspensus in aequilibrio, quousque occurrat potior ratio pro una, quam pro altera parte, aut voluntas suo libero imperio intellectum ad unam potius, quam alteri parti assentiendum determinet vel inclinet.

II. Dubium speculativum et practicum.

66. Dubium mere speculativum est, quo dubitatur praecise de veritate aliqua, v. g. an mundus potuerit esse ab aeterno; an si Adam non peccasset, nihilominus Verbum incarnatum fuisset; dubium *practicum* est, quo dubitatur de re operabili, et hoc aliud dicitur *speculative practicum*, quo dubitatur de re operabili seu ipsa operatione ejusve honestate secundum se in abstracto, abstrahendo scilicet a circumstantiis particularibus et sine immediato ordine ad operationem seu

praxim, v. g. an die festo liceat bellare, pingere, iter agere; an die jejunii liceat sumere collationem vespertinam. Aliud dicitur dubium proprie seu *practice practicum,* quo dubitatur de actione ejusve honestate in particulari seu hic et nunc exercenda in suis circumstantiis particularibus, v. g. an debeam hanc Confessionem repetere; an hic et nunc liceat mihi pugnare, ludere, comedere: atque in hoc dubio formaliter consistit conscientia dubia.

III. Dubium juris et facti.

Dubium juris dicitur, quo dubitatur de aliquo jure, lege, praecepto, 67.
statuto, praesupposito ad honestatem actionis exercendae: ut, an sit lata talis lex, quomodo obliget, an hunc etiam vel illum casum comprehendat, an hic et nunc me in his etiam circumstantiis obliget. Idque rursus dividunt in speculativum et practicum; dubium juris *speculativum* vocant, quo dubitatur non immediate de honestate actionis alicujus, sed de aliquo alio legitimo secundum jura et leges: ut, an Baptismus collatus in nomine Christi sit validus; an matrimonium contractum sit validum; an bellum, in quo milito, sit justum; an quis in tali casu sit irregularis, v. g. si percussit clericum non gestantem habitum; an res, quam possideo mea sit, an aliena. Dubium juris *practicum* dicitur, quo dubitatur de obligatione vel facultate legitime agendi seu de ipsa honestate actionis, an licita sit necne. Et hoc rursus aliud est generale et abstractum, id ipsum, quod num. praeced. diximus speculative practicum, aliud est particulare seu de hic et nunc, et est ipsum supradictum dubium proprie seu practice practicum. Dubium *facti* denique dicitur, quo dubitatur de aliquo facto ejusque conditione aliqua spectante ad honestatem actionis exercendae: ut, an votum emissum sit, an solutum; an Horae recitatae; an peccatum commissum sit mortale vel veniale, an jam confessum necne.

IV. Conscientia intrinsece et extrinsece dubia,

Conscientia dubia proprie dicta, nimirum formaliter et intrinsece 68.
dubia, consistit in ipso dubio practice practico seu dubio juris particulari, quando nimirum intellectus de honestate actionis hic et nunc exercendae, an scilicet honesta sit vel licita necne, omnino manet suspensus et in neutram partem se resolvit. Conscientia objective seu extrinsece dubia (posses dicere conscientiam dubiam speculative, nisi nomen conscientiae, quid practicum sonans, repugnaret) dicitur quando intellectus solum de ipso objecto secundum se manet dubius, dubio scilicet speculativo juris vel facti, non vero de ipsa honestate actionis hic et nunc dubio practico, v. g. dubitas speculative, an res, quam possides, sit tua, practice vero an restituere tenearis; facta diligenti inquisitione nec inventa ulla ratione potiori pro una, quam pro altera parte, sed perseverante dubio, an res sit tua necne, denique ex illo principio: In dubio melior est conditio possidentis, resolvis, te non debere restituere, posse licite retinere, usurpare. Conscientia haec manet dubia objective et extrinsece, stante scilicet adhuc dubio speculativo, an res revera tua sit; at formaliter et intrinsece non est dubia, sed resoluta, excluso scilicet dubio practico. Jam videndum est, quomodo

cum ejusmodi conscientiis dubiis liceat operari. Difficilia, mi Lector, difficilia! animum bene advertas necesse est. Sit ergo

Assertio XI: *Cum conscientia formaliter et intrinsece dubia, stante scilicet dubio practice practico seu dubio juris particularis de honestate actionis hic et nunc exercendae, vel periculo peccati annexo, nunquam licet operari, sed semper peccatur pro ratione materiae et dubii.* Est certissima apud omnes. Significat Apostolus Rom. 14, 23: *Quod non est ex fide, peccatum est,* hoc est, quod non fit ex certa credulitate seu determinato judicio intellectus, licitum esse, quod hic et nunc agitur, peccatum est.

69. § I. Ratio fundamentalis est: quia omnis sciens et volens exponens se periculo peccati, peccat, et quidem eodem genere peccati, cujus periculo se exponit, uti docet communissima Doctorum cum D. Thoma quodl. l. 8. a. 13, Scoto 3. d. 25. q. 1, Navarr. in c. qualitas d. 5. de poenit. ex illo Eccli 3, 27: *Qui amat periculum, peribit in illo;* atqui agens cum conscientia intrinsece seu practice dubia de honestate actionis hic et nunc exercendae vel saltem periculo peccati annexo, is sciens et volens exponit se periculo peccati: eligit enim actionem indiscriminatim sive bonam sive malam, quasi dicat, sit peccatum vel non sit, perinde est, ego volo agere; ideoque eo ipso implicite censetur eligere malum; ergo eo ipso peccat pro ratione *materiae,* de qua agitur et pro ratione *dubii:* ut si dubitet, an talis actio vel omissio sit peccatum mortale et tamen operans vel omittens, peccabit mortaliter; si vero dubitet de veniali, tantum venialiter. Quodsi dubitet generatim et indistincte, an sit peccatum vel malum, dic eodem modo, quo dictum est de conscientia erronea n. 17. Atque hic maxime locum habet et commode explicandum venit, celebre illud dictum

70. § II. *In dubiis tutior pars est eligenda.* Dictum hoc habetur variis locis juris canonici, Dec. l. 5. tit. 12. c. 12, 18, 24, ubi in dubio de facto homicidio a clericis et irregularitate inde contracta Pontifex semper respondet: Tutius eligendum esse; textus dabimus infra n. 96. Item Dec. l. 4. tit. 1. c. 3, in alio casu matrimonii dubii respondet Pontifex, in his, quae dubia sunt, certius est tenendum. Dictum hoc sine dubio universaliter et semper verum est quantum ad consilium et perfectionem: semper enim consultius et perfectius est, in quovis dubio eligere partem tutiorem; at certe non semper necessarium seu de praecepto vel obligatione: hoc enim nullus dicet. Unde ante omnia in dicto illo το tutior pars non debet accipi comparative ad positivum, scilicet tutior, quam tuta, quasi sensus esset, quando utraque pars dubii est tuta, adhuc tutiorem partem eligendam esse: quod quamvis sit perfectionis, non tamen potest esse necessarium, cum liceat in operando sequi quamlibet partem vere tutam juxta dicta n. 43. Sed το tutior accipiendum est comparative ad oppositum, scilicet tutior, quam non tuta, non secura, periculosa, ut sensus sit: quandocunque una pars dubii est certa, tuta, secura, verum scilicet peccati periculum excludit, altera autem pars non est certa, tuta, secura, sed dubia vel periculosa de peccato ejusque periculo, tunc illam tutiorem eligendam esse; et sic sine dubio verum est. Quemadmodum etiam si utraque

pars dubii appareat periculosa de peccato, ut contingit in sacerdote, qui ex officio tenetur baptizare et dubitat, annon infans aeger aqua conspersus moriturus sit, minus malum et periculum eoque quasi tutius eligendum est, scilicet mortis corporalis potius, quam damnationis.

§ III. *In quibus ergo dubiis necessario tutior pars eligenda?* Certum 71.
est apud omnes, necessario tutiorem partem eligendam esse in dubio proprie seu practice practico, scilicet de actionis hic et nunc exercendae honestate, an hic et nunc aliquid liceat necne, v. g. hodie comedere carnes: stante enim tali dubio una tantum pars tuta est, scilicet abstinere, altera autem pars, scilicet comedere carnes, simpliciter est non tuta, sed periculosa de peccato, ut dicit assertio et probatur n. 69. Certum etiam esse debet, tutiorem partem eligendam esse in dubio speculativo, versante circa valorem vel efficaciam actionis exercendae, juxta late dicta assert. IX. Ulterius etiam tutiorem partem esse eligendam in aliis dubiis speculativis juris et facti (excepta materia justitiae, ubi melior est conditio possidentis), adeo ut stante dubio speculativo, v. g. an hodie sit indictum jejunium, necessario aut jejunandum sit, aut dubium speculativum deponendum, docent Vasquez, Turrianus, Sayrus, alii apud Sanchez l. 1. moral. c. 10. n. 10. Ratio est: quia alioquin adhuc te exponeres periculo peccati; deinde Pontifices in canonibus citatis in resolvendis casibus allegant illud dictum, in dubiis tutior pars, via, semita tenenda vel eligenda est, tamquam regulam universalem.

§ IV. *In dubiis speculativis non necessario tutior pars eligenda,* sed 72.
stante dubio speculativo juris vel facti, v. g. an res haec mea sit, an matrimonium valide contractum, si post diligentem inquisitionem dubium superari nequeat, absque ulla speculativa resolutione poteris eligere partem minus tutam, scilicet rem dubiam retinere, matrimonio dubio uti. Communior et jam recepta sententia Doctorum. Suarez de censuris disp. 40. sect. 5, Sanch. l. 1. moral. c. 10. n. 11. Ratio est: 1. quia opposita sententia nimis dura est et difficilis in praxi; ergo sine sufficienti fundamento non asserenda. 2. Lex invincibiliter ignorata vel non sufficienter proposita seu intimata non obligat, secundum omnes; atqui idem est, de lege post sufficientem inquisitionem dubitare ac eam ignorare; ergo in dubio juris non est obligatio ad tutiorem partem. 3. Miles de justitia belli dubius, potest nihilominus militare, D. p. 2. caus. 23. q. 1. c. 4; ergo idem dicendum de aliis ejusmodi dubiis. 4. Secundum omnes, etiam adversarios, in dubio circa materiam justitiae, v. g. an res quam hactenus bona fide possedi, sit mea necne, non est necessario tutior pars eligenda, sed licite eam retineo, licet id minus tutum sit; atqui peccati periculum non minus vitandum est in materia et lege justitiae, quam in materia et lege cujuscunque alterius virtutis; ergo sicut non obstante dubio ejusmodi speculativo in materia justitiae potest occurrere sufficiens ratio formandi conscientiam practice certam contra illud dubium, scilicet non esse restituendum, quia melior est conditio possidentis ac per hoc sufficienter evitatur periculum peccati, ita etiam in materia aliarum virtutum et legum occurrere potest similis sufficiens ratio contra dubium speculativum formandi conscientiam practicam certam, se non obligari; v. g. qui invincibiliter

dubitat de voto emisso, die festo vel jejunio, se non teneri voto, festo, jejunio, eo quod etiam in iis dubiis melior sit conditio possidentis suam libertatem (de quo paulo infra), atque per hoc aeque vitabitur periculum peccati. Nulla ergo est ratio oppositae sententiae, talem adhuc se exponere periculo peccati. Deinde Pontifices in citatis canonibus supponunt quidem illam regulam, in dubiis tutior pars est eligenda, non tamquam legem universaliter obligantem, sed tamquam regulam convenientiae, ob cujusmodi majorem convenientiam recte statuunt, in particulari dubio patrati homicidii clericum debere abstinere a Sacris, tamquam irregularem ob reverentiam tanti Sacramenti et Sacrificii. Et hisce jam sensim introducta, praemunita, immo probata venit

Assertio XII: *Cum conscientia dubia extrinsece et objective tantum, stante scilicet dubio speculativo juris vel facti, formando conscientiam practicam contrariam, licite operamur, si debitae conditiones adsint.* Est jam communis et recepta sententia. Sanch. l. 1. mor. c. 10. n. 9, Laym. c. 5. n. 29, Bard. discept. 5. c. 2. alii apud ipsos.

73. Ratio assertionis ex dictis liquet: quia in operationibus moralibus non tenemur immediate operari juxta judicia speculativa, sed juxta dictamina practica seu hic et nunc dictantia, aliquid licere vel non licere; ergo non obstante dubio speculativo de facto vel de jure aliquo in communi, si conscientia practice resoluta hic et nunc prudenter dictet, aliquid licere agendum vel non agendum, contra illud dubium speculativum licite operabimur. Quod autem contra dubium speculativum licite possimus nos practice resolvere et amplecti partem minus tutam, jam probavimus n. 72. Restat nunc explicandum, qualiter resolutio practica contraria facienda sit. Et sane assertio haec maximi momenti est, innumerabilibus implicita difficultatibus, quas latissime persequuntur Bardi de conscientia discept. 6. et Tamburinus in decal. cit. l. 1. c. 3. § 6. discurrentes per omnes fere materias. Bone Lector, ego magno studio selegi tibi haec pauca sequentia, quae ad casus conscientiae communius occurrentes expediendos magis necessaria et sufficientia putavi. Conare bene capere.

74. § I. *Stante dubio speculativo, fiat resolutio practica cum ratione.* Ad hoc ut contra dubium speculativum intellectus prudenter se resolvat practice, adeoque voluntas licite agat, duo omnino necessaria sunt: unum est (semel pro semper), dubium speculativum verum et invincibile sit, adeo ut adhibita debita et pro conditione personae ac circumstantiarum moraliter possibili diligentia inquirendi veritatem, nihilominus dubium perseveret; alioquin si se resolvere et veritatem cognoscere sciat aut scire possit ac negligat, non erit vere dubius nec consequenter poterit formare conscientiam practicam et agere contra dubium. Alterum est: Non solo voluntatis imperio potest deponere dubium practicum contra speculativum (nisi forte hoc ex futili motivo vel scrupulo conceptum esset), sed necessario debet adesse aliqua causa rationabilis movens ad eligendam alteram partem et formandam conscientiam practicam contra dubium speculativum, ut supponimus rationabiliter conceptum, uti docent Doctores communiter cum Sanch. cit. l. 1. c. 10. Exempli gratia: dubitas speculative, an hac vigilia sit indictum jejunium; practice vero, an tenearis jejunare, carnibus absti-

nere etc. Ante omnia debes adhibere moralem diligentiam ad vincendum dubium illud et veritatem cognoscendam; si deprehendas, esse indictum jejunium, utique teneberis conscientiam et operationem conformare; sin vero veritatem deprehendere nequeas, sed dubium speculativum maneat, tutissimum quidem esset, te adhuc practice conformare, scilicet jejunandum esse; at potes te etiam practice resolvere in alteram partem contra dubium, scilicet non esse obligationem jejunandi, dummodo habeas aliquam causam rationabilem vel motivum ad hoc, quale in particulari esset aliqua ratio verosimilis, exemplum bonorum, auctoritas viri fide digni. Generatim vero ad ejusmodi practicas resolutiones contra dubia speculativa inserviunt illa duo solemnia dicta sequentia:

§ II. *In dubio melior est conditio possidentis.* Dictum hoc varie 75.
repetitum in jure, secundum omnes locum habet in materia justitiae: quando nimirum dubium est, an res aliqua sit hujus vel illius dominii seu proprietatis, et unus de facto bona fide possidet illam rem, tunc melior seu potior est conditio possidentis, ut nec ipse eam restituere teneatur, nec ei etiam in judicio auferri possit. Insuper etiam habere locum in materia aliarum legum et virtutum, contra Azorium, Sayrum, Vasq., Turrianum et multos a se citatos late docent Sanch. l. 1. moral. c. 10. n. 10, Filliuc. tr. 21. c. 4. n. 159, Bonac. de restit. disp. 1. q. 2. p. 2, Caramuel de conscientia dubia disp. 1. res. 3, Bardi discept. 5. c. 4, alii apud ipsos. Est jam communior et recepta sententia, quam ut certam supponunt passim mei, Layman, Marchant. Ratio est: quia eadem prorsus ratio militat in materia justitiae et in materia aliarum virtutum ac legum: sicut enim urgente dubio, an sit res mea necne, resultat quaedam aequalitas inter obligationem restituendi et potestatem seu libertatem retinendi, et ideo accedente possessione huic parti, debet pars illa praevalere; ita in materia aliarum virtutum ac legum, quando urget verum dubium, an quis obligetur aliquid facere necne v. g. jejunare, audire Sacrum etc. resultat quaedam aequalitas inter obligationem legis et libertatem hominis; quodsi ergo consideratis omnibus manet dubia obligatio legis, cum secluso illo ipso dubio certa sit libertas hominis, debet praevalere libertas hominis potiori conditione possessionis; idque etiam verum est, quando rationes in oppositum essent probabiliores, dummodo non ita efficaces, ut tollant probabilitatem partis possidentis, seu causae disparitas adeo faveat non possidenti, ut vincat alterius possessionem. Sanchez cit. n. 12.

§ III. *Possessio adjuvans in dubio sit bona fide coepta.* Ut in dubio 76.
melior sit conditio possidentis, debet possessio fuisse bonae fidei ante exortum dubium. E. g. in materia justitiae, quando quis rem alienam tanquam suam bona fide accepit et possedit, postea vero dubium oritur, an sit aliena et restitutioni obnoxia, tenetur is quidem veritatem diligenter inquirere et interea rem conservare: quodsi facta diligenti et judicio boni viri sufficienti inquisitione veritas non appareat, durante et non obstante illo dubio speculativo juris practice certo se resolvere potest, licere sibi rem illam retinere, usurpare, absumere, alienare; et quamvis postea aliena fuisse demonstretur dominusque compareat, non tamen obligatur restituere, nisi quod adhuc extat vel quantum inde

ditior est factus. Communissima et certa doctrina. Sanch. l. 2. de matr. disp. 41. q. 2. et l. 1. moral. c. 10. n. 9. aliisque cit. Laym. n. 21, Diana p. 4. tr. 3. res. 25. Ratio est: quia in tali casu secundum jura dubius non est spoliandus in foro externo; ergo neque in foro interno: quia forum internum semper externo conformari debet, quando externum forum falsae praesumptioni non innititur, ut late probat Sanch. c. l. 2. de matr. disp. 5. n. 20. et alii apud Dian. cit. Adde ex modo dictis, etiamsi eo casu possessor bonae fidei speculative probabilius judicet et magis inclinet, rem esse alienam seu ad alterum pertinere, tunc tamen moralem certitudinem non habet, ad nullam restitutionem obligari, neque in toto secundum omnes, neque in parte, juxta scilicet inclinationem majorem vel minorem, ut docuerunt Bannes, Ledesma, Salon, Coninch et ipse Sanch. cit. de mat. l. 2. disp. 41. n. 10. apud Dian. cit. Ita Molina to. 1. tr. 2. dis. 16; idem Sanch. se retractans l. 1. mor. c. 10. n. 9. aliisque citatis Laym. n. 21, Dian. p. 2. tr. 15. res. 10. Ratio est: quia non tenetur quis jure possessionis suae seipsum ante omnem judicis sententiam privare, nisi constet, rem ad alterum pertinere, ut etiam indicat S. August. l. de fide et operibus c. 7. relatus D. p. 2. caus. 34. q. 1. c. 5: *Bonae fidei possessor rectissime dicitur, quamdiu se possidere ignorat alienum;* dum autem certo non constat, rem esse alienam, tamdiu possessor ignorat, se possidere alienum, et quamdiu partium jura incerta vel obscura sunt, praesumptio est pro possidente; ergo. Confirmat praxis etiam bonorum: si enim aliquis rem bona fide tanquam suam possidet, et alius eam restitui petat tanquam ad se pertinentem, si post diligentem inquisitionem ipsi certo non constet, quidquid inclinet vel probabilius appareat, rem ad alterum pertinere, solet possessor judicium experiri et antea non restituere, quam a judice cognita causa condemnetur. Si autem partes eo casu judicem non habeant, res compositione transigenda erit arbitrio bonorum.

Ex dictis sequitur, si quis in tali dubio a bonae fidei possessore rem sine auctoritate judicis auferat, ei injuriam et injustum damnum inferre et ad integram restitutionem obligari, sicut et in judicio a judice ante cognitionem causae in integrum restituendus erit, ut ex Navarro c. 17. n. 117, Sanch. cit. disp. 41. n. 26. et aliis notat Laym. l. 1. tr. 1. c. 5. § 3. n. 21. At quid tandem, si possessor bona fide dubitans, rem esse alienam, dum neglexit culpabiliter investigare verum dominum, unde postea impotens factus est ad eum amplius cognoscendum? Talem teneri restituere aut illi, cujus rem esse dubitat, aut eo ignoto pauperibus, juxta proportionem dubii et spei, quam ante habebat inveniendi dominum, docent Sanch. l. 2. moral. c. 23. n. 183, Molina t. 1. disp. 39. concl. 1. et alii apud Dian. cit. p. 4. tr. 3. res. 29. Ipse tamen cum Palao t. 1. disp. 3. p. 2. n. 9. probabilem censet sententiam oppositam Bonacinae de contr. disp. 1. q. 2. p. 2. n. 8., talem nimirum non teneri ad restitutionem: tum quia quamvis peccaverit negligendo inquisitionem veritatis, tamen possidere coepit bona fide, ut supponitur; sed melior est conditio possidentis; tum quia non constat, an damnum alteri intulerit non inquirendo rei veritatem; qui autem dubitat, an sua actione vel omissione fuerit aliis causa damni,

non tenetur ad restitutionem; ergo. Sententia omnino probabilis, prior tamen tutior. At contra si quis ab initio rem mala vel dubia fide possedit, utpote dubitans, esse forte alienam vel furtivam, v. g. quia emit vel dono accepit a persona suspecta de furtis, jam assimilatur possessori malae fidei, et post diligentem veritatis inquisitionem perseverante dubio non poterit totum retinere, sed tenetur restituere pro rata et proportione dubii juris, quod alius in illam rem habere putatur; et si comparente vero domino demonstretur fuisse aliena, tenetur restituere totum in re vel in aequivalenti una cum fructibus rei tanquam possessor malae fidei, cui sua possessio nihil suffragari potest, etiam amisso pretio, quod pro re illa dubia dedisti, quia mala fide dedisti. Communissima DD. in materia de justitia, quos congerunt et sequuntur Sanch. l. 2. de matr. disp. 41. n. 24, Laym. n. 22, Dian. p. 4. tr. 3. res. 27. Ratio est: quia ex una parte qui rem aliquam accepit dubitans, an accipiendi jus habeat, is non bonae, sed malae fidei possessor est, juxta illud principium: *Mala fide contractum iniri et possessionem inchoari ab eo, qui initio dubitat, num contrahendi, possessionem capiendi jus habeat;* ergo perseverante hoc dubio possessio ei suffragari non potest; ex altera autem parte quia certus non est, rem ad alterum pertinere, et ipse dubium in ea jus habeat ex titulo emptionis vel donationis, ideo perseverante hoc dubio non obligatur ad restituendum totum, sed tantum secundum dubii proportionem, donec comparente vero domino res ipsius esse certo demonstretur. Sunt tamen casus, quibus quis rem dubie furtivam vel alienam emptione vel donatione accipere, juste possidere et retinere potest: 1. si a possessore bonae fidei accepit, intelligens nimirum, venditorem vel donatorem bona fide eam rem alienasse, quia post diligentem inquisitionem is non poterat deprehendere, rem esse alienam: nam eo casu emptor succedit in jura venditoris, ut ex Molina et Sanch. cit. notat Laym. ib. n. 22.; 2. si quis dubitans vel suspicans, rem esse furtivam, eam emit vel dono accipit cum proposito, eam domino reddendi tanquam ejus negotium utiliter gesturus, et postea domino reddens deducere potest pretium datum, dummodo pretium justum sit, et alias dominus rem suam sine tantis expensis non esset recuperaturus. Sanch. cit. n. 29.

77. *Exemplum aliud in materia matrimonii:* Si post matrimonium bona fide contractum postea superveniat dubium de illius valore ob latentis alicujus impedimenti suspicionem, 1. sic dubitans ante omnia adhibere debet moralem diligentiam inquirendi veritatem et interim, dum spes est veritatis cognoscendae, a petendo debito abstinere debet; attamen alteri conjugi bona fide petenti reddere tenetur, ut in simili mox iterum dicam. 2. Facta sufficienti inquisitione dubio perseverante, non solum alteri conjugi petenti debitum reddere potest et tenetur, cum nemo privatus alterum sui juris possessione privare possit ob dubias vel probabiles, non tamen certas rationes, verum etiam 3. ipsemet debitum licite exigere potest, ut contra Hurtad. et alios apud Dian. cit. p. 4. tr. 3. resol. 15. docet communis DD. cum Sanch. l. 2. de mat. disp. 41. q. 4. n. 46, Laym. n. 24, alii apud Dian. ibid. Ratio est: quia dubium superveniens bonae fidei possessori obesse non debet, neque hic adest periculum peccati seu fornicationis formalis: nam esto matrimonium

reipsa esset nullum, attamen probabilis et invincibilis ignorantia in bonae fidei possessore a peccato excusat; atque ita colligitur ex S. August. l. de fide et operibus c. 7, quod refert D. p. 2. caus. 34. q. 1. c. 5, ubi habetur, quod conjugum alteruter accusatus (de matrimonii defectu) ante probatam accusationem, jure, quod habet in altero privari non possit; et expressius Dec. l. 5. tit. 39. c. 44. 4. Quodsi denique matrimonii defectus alicui manifeste exploratus sit, jam nec reddere nec petere poterit; quin debet potius excommunicationis sententiam humiliter sustinere, quam per commercium carnale peccatum operari mortale (scilicet fornicationis, petendo vel reddendo putatitiae conjugi), ait Innocentius III. cit. At valde difficile est, quod ibidem in fin. subjungit: *Verum cum conscientia pulsat animum ex credulitate probabili et discreta, quamvis non evidenti et manifesta, debitum quidem reddere potest, sed postulare non debet, ne in altero vel contra legem conjugii vel contra judicium conscientiae commitat offensam.* Varia est responsio DD. et Canonist. apud Laym. cit. n. 24. Ipse autem facilius respondendum censet, ibi Pontificem loqui de illo, qui ab initio mala fide contraxit matrimonium, quia videlicet jam tunc dubitabat vel dubitare debebat de ejus valore, ut proinde casus sit similis illi, de quo agitur Dec. l. 4. tit. 21. c. 2. mox allegando. Contra vero si quis matrimonium ab initio contraxit dubia fide ob latentis impedimenti suspicionem, perseverante dubio ipse debitum petere non poterit ob rationem datam; attamen alteri conjugi, quae bona fide contraxerat, bona fide petenti reddere obligatur. Ita expresse resolvit Pont. Alex. III. Dec. l. 4. tit. 21. c. 2, ubi dubitanti de valore matrimonii quod contraxerat, nondum habita certitudine de morte prioris conjugis, respondet: *Ei, quae sibi nupsit, debitum non denegat postulanti, quod a se tamen noverit nullatenus exigendum.* Communis DD. cum Sanch. cit. n. 42, Laym., Dian. cit. Porro si uterque conjux mala fide contraxit, scilicet gnarus vel dubius de impedimento dirimente, jam neuter poterit petere, multo minus alteri petenti alter reddere tenebitur, ut omnes advertunt. Ratio clara est: quia jam neutri suffragatur possessio mala vel dubia fide incepta. At quid si conjuges eo casu habeant rationes aliquas probabiles, matrimonium valere, quamvis probabilius judicent, non valere? Posse ipsos reddere et petere debitum, affirmat Sanch. cit. disp. 42. de matr. n. 9; negat autem mordicus Merola apud Dian. cit. p. 4. tr. 3. res. 15., qui utramque sententiam censet probabilem. Ego sententiae Sanch. libens accedo propter rationem datam sect. 3. de conscientia probabili. Conformiter ad predicta resolvendum erit in aliis materiis quibuscunque. His ita suppositis jam statuamus aliquot regulas communes pro casibus particularibus innumeris resolvendis.

78. § IV. *In dubio non praesumitur factum, sed demonstrari debet.* Dictum hoc habetur in jure civili Dig. l. 49. tit. 15. c. 12. atque universaliter verum est, quando dubitatur de facto principali aliquo, ut, an voveris, percusseris, solo excepto nisi in casu particulari jus aliud statueret, ut de facto homicidii in ordine ad irregularitatem, de quo infra n. 98. At vero quando jam constat de facto aliquo principali et dubitatur solum de altero aliquo facto accessorio vel secundario, non

est universaliter verum, sed amplam habet exceptionem. Accipe hanc generalem: *In dubio tale factum praesumitur, quando de jure faciendum erat; aut si ita ordinarie fieri soleat; aut si ita fieri sit favorabile facienti.* Ex Laym. cit. n. 32. et aliis. Quo spectat et alia regula Glossae in Dig. l. 50. tit. 17. c. 172: In dubio non praesumitur actum aliquem, v. g. donationis et legati, intervenisse. Si autem constet, tale aliquid actum, potius ut validum, quam ut irritum pronuntietur. Quodsi ergo constet, hominem quidpiam egisse, v. gr. aliquid Deo vovisse, matrimonium contraxisse, testamentum condidisse, rem alienasse aliumve contractum celebrasse etc., et dubitetur solum de accessoriis jure debitis vel fieri solitis, ea merito facta praesumuntur, v. gr. quod adhibuerit sufficientem deliberationem, animo se obligandi et implendi solemnitates de jure ad talem actum requisitas etc.: quia nimirum rationabile est, ut magis existimetur, aliquem munus suum recte obiisse atque in eo, quod egit, nihil necessarium omisisse: delictum enim vel defectus non praesumitur, sed demonstrari debet. Quae maxime vera sunt in materia favorabili operanti. Quo etiam referri debet, quod quandocunque constat de actu externo rite peracto v. g. matrimonii contractu, religiosae professionis, testamenti etc., in dubio praesumantur actus interni sufficientes et requisiti adfuisse, nisi accedat alia praesumptio in oppositum, ob eandem rationem. Ex dictis jam statuamus aliquot regulas communes pro casibus particularibus communius occurrentibus resolvendis.

Regula *generalis: Illud possidet aut praesumitur in dubio, quod vel certum est, vel prius est, vel priori alicui regulariter accessorium, aut certe dubitanti magis favorabile.* Hanc rudem ac velut rusticam regulam credo confessario simplici sufficientem, certe facile applicabilem ad plerosque casus, sane non omnes. Quaenam enim universalis regula istum casuum Euripum ac voraginem contineat? certe neque illa, quam ex Soto tradit Sanch. cit. l. c. 10. n. 13. et ex eo Bardi disc. 5. c. 5. a praesumptione fori externi petitam, quam tamen difficulter applicabis. 79.

Regulae *speciales:* I. *Quandocunque vere dubitatur de lege aliqua lata, promulgata, recepta aut de vero certo ejus sensu, homo manet in possessione suae libertatis contra legem. Contra quandocunque constat, legem aliquam fuisse latam, promulgatam, receptam, dubitatur autem solum de ejus obligatione pro tali vel tali casu vel de ejus abrogatione, lex est in possessione suae obligationis contra hominem dubitantem.* Ratio: quia in primo certa est libertas, dubia obligatio; in secundo certa est obligatio, dubia libertas. 80.

Exempla primae partis: I. Dubitas, an pro hac vigilia sit inductum jejunium aut hodie hujus Sancti festum: non teneris jejunare vel Missam audire, ut jam saepius inculcatum. Item Germanus scit, in quadragesima esse indictum jejunium, dubitat autem, an debeat servari cum abstinentia a lacticiniis vel an liceat sibi vesci ovis, caseo, butyro: licite iis vescitur; etsi enim lex sit in possessione obligationis quoad jejunium, non tamen est in possessione illius stricti sensus, cui de facto universali usu in Germania derogatum est. 81.

II. Item legis in Diana vel alio auctore, novam aliquam constitutionem Romae editam, nescis autem vel dubitas, an authentice

publicata sit in tua dioecesi vel patria, non obligaris: quia licet facile credam, leges pontificias Romae in locis solitis publicatas jam sortiri essentialem vim obligandi Christianos per totum orbem ex communiori sententia, certum tamen puto, non habere vim actu obligandi in aliis partibus, nisi ubi obligatorie publicatae vel intimatae sunt, utpote per Legatos, Episcopos, Praelatos Regulares respective, quibus in eo negotio credere tenemur; de hoc autem nobis constare debet. Marchant tribun. p. 2. tr. 1. tit. 8. q. 5. in appendice.

III. Dubitas, an lex aliqua praecipiens vel prohibens, praesertim censuram vel irregularitatem inducens, unquam usu recepta fuerit et vim obligandi obtinuerit, utpote quia nihil constat de ejus usu: praesumi potest, non esse usu receptam; idque maxime, si videas alios communiter agere oppositum, adeo ut nec tu peccati damnari possis, si eam non observes. Ratio est: quia jam dubitatur de aliquo essentialiter requisito ad obligationem legis; dum enim dubitatur, an lex aliquando usu recepta sit, eo ipso dubitatur, an aliquando obligaverit, ideoque possessio non stat ex parte legis, sed pro subditis suam libertatem possidentibus. Ita cum Azor. t. 1. l. 2. c. 19. q. 12., Pal. aliisque citatis probabilem et in praxi tutam censet Diana cit. p. 4. tr. 3. resol. 14; etsi contra sentiant Sanch. t. 1. l. 1. c. 10, Filliuc. tr. 21. c. 4. n. 164, Bonacina et alii apud Dian. ibid., eo quod tunc praesumtio et possessio videatur stare pro lege, quam constat esse latam et dubitatur tantum de ejus executione; sed hoc negatur: dubitatur enim de ipsa obligatione legis aliquando habita, quae nisi probetur, possessio stat pro libertate.

IV. Similiter quando vere dubitatur, an consuetudo aliqua hactenus observata in communitate v. g. festum aliquod celebrandi, jejunium vel abstinentiam talis diei servandi, peregrinationem obeundi, habeat vim legis obligantis, an solum devotionis vel honestatis, potius inclinandum est in eam partem, quod consuetudo sit devotionis vel honestatis, quam obligationis: quia generalis regula est, quod in dubio nemo praesumitur velle obligari, neque expedit multiplicari praecepta, ubi moraliter certa non sunt vel saltem probabiliora. Ita verbotenus Suarez de leg. l. 7. c. 15, Rebellus, eosque sequens Diana cit. res. 28., etsi oppositum sentiat Azorius t. 1. l. 5. c. 18. q. 5. et sine dubio tutius.

82. *Exempla secundae partis:* I. Constat, esse legem latam de non portandis armis, de non comedendo vel bibendo extra monasterium; dubito vero, an talis lex denuo abrogata sit vel per non usum cessarit: teneor obligatione legis, pro qua stat possessio contra dubitantem. Quodsi tamen vere dubites, an talis lex umquam usu recepta fuerit et vim obligandi obtinuerit, puta quia nihil omnino constat de ejus usu, maxime si videas alios communiter agere contrarium, non potes peccati damnari, si tu quoque non observes, ut modo ante diximus. Item constat, rem, quam possideo, esse alienam vel restitutioni alioquin obnoxiam, dubito vero, an praescribere vel usucapere possim, ut restituere non tenear: manente dubio teneor restituere, quia certa lex restitutionis non potest elidi per meum dubium.

II. Constat, me emisisse votum vel juramentum, dubito autem, an dispensatum vel irritatum sit aut, si dispensatum vel irritatum sit,

tamen dubia fuit potestas dispensandi vel irritandi: certum est, me manere obligatum, quia certa obligatio voti vel juramenti non potest tolli dispensatione vel irritatione dubia quoad factum vel valorem. At quid si dubitem, an votum illud vel juramentum emissum sit ante vel post annos pubertatis et ideo an a patre vel tutore meo irritari possit? Adhuc posse a patre vel tutore meo irritari contra Salas et quosdam alios docet communis, Suarez de relig. t. 2. l. 4. c. 6. n. 1, Sanch., Tamb. Ratio est: quia licet votum maneat in possessione respectu ipsius voventis eumque in eo dubio obliget, non tamen respectu irritantis: pater enim retinet certam possessionem suae potestatis dominativae in filium ad ejus vota ante pubertatem edita irritanda; ergo quamdiu non constat de exemptione filii ab hac potestate patris per certo elapsum tempus pubertatis, pater non est privandus hac potestate sua. At ulterius, quid si dubium sit, an votum sit confirmatum a filio post annos pubertatis, ut sic amplius a patre irritari nequeat? Resp. Sive dubitetur de ipsa confirmatione facta, sive solum de tempore confirmationis factae, an scilicet filius ante vel post pubertatem votum confirmarit, adhuc poterit pater irritare ob eandem rationem, certam scilicet possessionem suae potestatis dominativae, qua per illam dubiam exemtionem privari non debet, ut latius videre potes apud eundem Sanch. c. 1. n. 7. et 8.

III. Constat, hodie esse indictum jejunium, dubito vero, an me obliget ob laborem vel iter peractum: teneor jejunare, quia certa obligatio dubia excusatione tolli non potest, vel petenda erit dispensatio a Superiore; et generaliter quandocunque causa excusans ab obligatione legis certae est dubia, dispensatione opus est. Communis DD. Sanch. l. 2. de matr. disp. 41. n. 38, Suar. de legib. l. 6. c. 8. n. 7, Filliucius aliisque citatis Dian. p. 4. tr. 3. res. 22. et 56. Quodsi tamen eo dubio ageretur de damno notabili salutis alicujus, nisi carnes comedat vel iterato reficiatur, non opus fore dispensatione, docet Jo. Sanch. in select. disp. 51. n. 9. ita ratiocinans: existente causa manifesta non egere jejunantem dispensatione comedendi carnes, omnes fatentur; eodem ergo modo dubia causa existente, opus non erit dispensatione, cum idemmet jus habeat aliquis ad fugiendum damnum certo venturum, atque illud, de quo rationabiliter dubitatur, an sit futurum. Sic ille apud Dian. cit. res. 56. merito addentem: sed an probabiliter, videant alii. Certe mihi probabile non videtur; habet quidem quisque jus vitandi damnum etiam incertum; si tamen lex obsistat, dispensatio petenda est; atque id docet optima praxis Ecclesiae et episcoporum: semper enim dubie excusati ex testimonio medici dispensationem petere coguntur. Quodsi tamen aliquis vere rationabiliter dubitans de damno secuturo ex jejunio, sine dispensatione carnes comederet secluso contemptu, non ausim statim damnare peccati mortalis.

IV. Eodemque modo resolvendum, quando dubia est causa excusans ab auditione Sacri, a recitatione Horarum. At quid si dubites, an ob infirmitatem v. g. totum Officium vel saltem majorem partem sine nocumento valeas recitare? 1. Resp. cum Diana cit. resol. 67. eo casu te posse et debere conformari judicio medici, qui si asserat, recitationem nocituram, certe deobligaberis; si secus, obligatus manebis,

etiamsi possis solas Horas minores dicere seu partem officii minorem; est enim inter sententias ab Innocentio XI. damnatas expresse etiam haec 54: *Qui non potest recitare matutinum et laudes, potest autem reliquas Horas, ad nihil tenetur, quia major pars trahit ad se minorem.* At quid si ipse medicus dubitet, an graviter nocitura sit recitatio? Suarez cit. putat, te manere obligatum, quia praeceptum ejusque obligatio est certa et causa excusans dubia maxime, ideoque praevalet et possidet praecepti obligatio. Sed Bonacina de Horis can. disp. 1. q. 6. p. 1. n. 5. negat, te esse obligatum, idque probabilius judicat Palao apud Dian. ib. non dissentientem. Ratio est: quia non teneris periculo gravis damni te exponere ob praecepti ecclesiastici observationem; nam etsi ipsum damnum sit dubium, attamen periculum illius gravis damni non dubium, sed certum est; quo stante praeceptum ecclesiasticum non obligat nec possidet, sed potius possidet praeceptum naturale cavendi grave nocumentum proprium. Ego rursus accedo sententiae Suarez ob rationem praecedenti exemplo indicatam ideoque ajo, opus esse dispensatione Superioris, quae si haberi nequeat, tentandum esse, quousque periculum damni vere advertatur. Tandem quando in simili casu vere dubitas, an opus sit dispensatione Papae, Episcopi vel Superioris, te non obligari ad eam petendam, sed tuto procedere posse, probabiliter docent Sa V. dispensatio n. 1, Laym. l. 1. tr. 4. c. 22. n. 4. aliisque citatis Palao et Barbosa apud Dian. cit. res. 46. contra Bonacinam putantem, talem se exponere periculo peccandi in legem Superioris. Ratio est: quia in tali casu, cum incerta sit necessitas dispensationis, adest praesumptio pro libertate, neque alicui morali periculo faciendi contra legem te exponeres, quia non debes te censere legi adstrictum. Et concesso ex tutiori sententia, eo dubio opus esse dispensatione in casu alioquin papali, adhuc poterit dispensare episcopus, quia non videtur Pontifex sibi reservare casus dubios, sed certos, ait Palao apud Dian. ibid. et in simili de votis iterum agam mox infra.

83. Regula II: *In dubio facti fundantis legem homo manet in possessione suae libertatis; contra in dubio facti supponentis legem lex manet in possessione obligationis.* Ratio regulae est eadem, quae prioris.

84. *Exempla primae partis:* I. *In poenis:* Universaliter in omnibus juribus et legibus poenalibus, etiam censurarum et irregularitatum in dubio facti, quando vere invincibiliter dubitatur, an quis commiserit tale factum, propter quod constat, esse decretam poenam, censuram vel irregularitatem, nemo censendus est ligatus, excepta sola irregularitate ex delicto homicidii voluntarii, constante corpore delicti, et non aliter. Nam delictum commissum est factum fundans legem poenalem, et quia in dubio specialiter non praesumitur delictum commissum, non potest inducere obligationem poenae. Sic si vere invincibiliter dubites, an homo a te percussus fuerit clericus necne, et ideo an sis excommunicatus, non debes te censere excommunicatum, sed licite audire Sacrum aliaque omnia excommunicatis prohibita facere potes: quia nimirum in dubio non praesumitur factum, et melior est conditio possidentis; cum ergo quilibet possideat jus communicandi cum fidelibus in sacris et politicis, non debet in dubio eo jure spoliari. Similiter si dubites, an alius sit excommunicatus aut si scias, eum excommunicatum, dubitas

tamen, an sit non toleratus, scilicet notorius percussor Clerici aut jam nominatim denuntiatus, non debes eum devitare, sed ut eum evitare tenearis, requiritur notitia moraliter certa notorietatis vel denunciationis factae. Ex communi Filliuc. tr. 13. c. 6. n. 129. aliosque citans Dian. cit. resol. 35. et 71. Ratio iterum est: quia alias faceres illi injuriam, cum in dubio melior sit conditio possidentis. Excipe tamen, nisi ageretur de valore actus, ut si velles confiteri ei, quem dubitas, esse excommunicatum non toleratum: tunc enim abstinere deberes, ne te exponas periculo faciendi Sacramentum irritum, modo absque scandalo vel alio periculo abstinere possis. Item si scias, hunc esse peccatorem, v. g. usurarium, concubinarium, sed dubitas, an sit notorius seu publicus vel occultus, adhuc non est ei deneganda Eucharistia, quia in eo dubio homo possidet libertatem accedendi ad hoc Sacramentum. Ita post alios Dian. ib. Adde speciale non rarum in praxi, si dubitatur, an infans fuerit valide baptizatus ob materiam vel formam vel intentionem dubiam, v. g. quia fuit ablutus in solo pede vel in aqua artificiali vel a sacerdote aut alio ebrio, balbutiente, etsi supervivens debeat rebaptizari sub conditione, attamen sic mortuus non est privandus ecclesiastica sepultura, sed in loco sacro sepeliri potest et debet, ob eandem semper rationem. Ex communi Dian. ib. resol. 69.

II. *In votis et similibus.* Qui vere dubitat, an emiserit votum, fecerit juramentum vel aliam promissionem Deo vel homini, aut (quod frequentissimum) constat quidem, te aliquid mente decrevisse, dubitas autem invincibiliter, an rude proposueris, an vere promiseris ac animum te obligandi habueris, et omnibus consideratis nulla pro voto praesumptio appareat, non teneris obligatione voti, uti contra Cordubam, Vasquez, Azorium, Dianam p. 4. tr. 3. resol. 10. et alios sane non paucos docet communior et in praxi tuta sententia cum Suar. t. 2. de rel. l. 4. de voto c. 5, Sanch. l. 1. moral. c. 10. dub. 2, Layman, Marchant citati. Ratio est: quia nulla hic est possessio pro voto vel juramento, sed tota pro libertate voluntatis; nam illa facta fundant legem, quae quia in dubio non praesumuntur, non possunt fundare obligationem contra certam libertatem hominis. Et specialiter obligatio voti, juramenti, promissionis adstruenda non est, nisi liquido cognoscatur, Dig. l. 45. tit. 1. c. 99. Addunt DD. citati, verum esse, etiamsi aliquis suspicetur seu magis inclinet in eam partem, quod vovisset, jurasset, promisisset, dum tamen incertus manet, non teneri. Immo Sanch. cit. n. 37. addit, verum esse, etiamsi quis ob rationes utrinque occurrentes probabilius opinetur, se vovisse, dummodo etiam rationes probabiles habeat, quod non voverit, posse sequendo opinionem etsi minus probabilem et tutam, non implere. Ratio est: quia licet pro voto fortiores urgeant rationes, et homo in eam partem magis inclinet si tamen non sint adeo efficaces, ut assensum certum generent, sed rem adhuc relinquant dubiam, si altera pars adhuc appareat probabilis, omnino debet praevalere possessio certae libertatis.

III. *Ambigua circa vota.* 1. Constat quidem, me emisisse votum, sed dubito, an habuerim intentionem me obligandi, teneorne voto? Omnino sic: quia possessio et praesumptio stat pro voto; nam in dubio praesumitur quivis potius recte vovisse vel promisisse cum debita in-

tentione essentiali promissionis, quam stulte et nugatorie. 2. Dubito, an habuerim sufficientem deliberationem, utpote quia votum factum fuit in aliqua animi perturbatione, v. g. ob metum mortis ex morbo, naufragio, latrocinio aut ob vehementem passionem iracundiae, maneone obligatus? Omnino manes: quia in his casibus raro contingit defectus deliberationis requisitae, et ideo ex communiter contingentibus praesumitur, debitam deliberationem adfuisse, tamquam aliquid alteri certo regulariter accessorium. Ita Suar. de relig. t. 2. l. 4. c. 6. n. 10, Sanch. l. 4. mor. c. 1. n. 13, Laym. cit., Diana p. 4. tr. 3. res. 11. 3. Dubito, an tunc temporis, quando vovi, habuerim usum rationis aut defectum deliberationis ex tenera aetate, quia valde puer vovi. Distinguendum cum Sanch. modo cit. n. 14: si vovens septennium explevit tempore emissi voti, praesumendus est usus rationis in ipso (nisi occurrant praesumptiones in contrarium praevalentes), ac proinde obligabit votum, juramentum vel alia promissio. Si autem tunc non explevit septennium, praesumitur regulariter defectus rationis, nisi in raro casu de illo constaret, ac proinde non obligabitur. 4. Hoc ipsum dubito, an tunc expleverim septennium necne, quando vovi? Respondebitur mox regul. 3. Interim obiter nota, non solum ejusmodi vota dubia irritari vel dispensari a potestatem habente, verum etiamsi ejusmodi vota dubia emissa essent in materia reservata, utpote de castitate perpetua aut Religione ingredienda, non censentur esse reservata Pontifici, quia cum reservatio sit odiosa, restringenda est ad casus certos, non extendenda ad casus dubios, sine dubio non ex mente Pontificis universalis patris. Communis cum Suar. cit. l. 6. c 26. n. 6, Sanch. cit. l. 4. c. 40. n. 26. Quare in ejusmodi et quibusvis dubiis votis dispensare potest episcopus vel alius privilegiatus.

IV. *Ambigua citra professionem.* Emisi professionem Religionis, sed 1. dubito, an metus intercesserit necne? Praesumitur non intercessisse et professionem valere, ut in quovis actu decernitur Cod. l. 2. tit. 20. c. 2. 2. Constat, metum intercessisse, sed dubito, an juste incussus fuerit, an vere gravis vel levis, ideoque professio valeat necne? Iterum praesumendum est pro valore possessionis, quia cum constet de professione, et excusatio dubia sit, possessio stat pro professione; et generaliter quandocunque dubitatur de valore professionis, judicatur in favorem Religionis. Communis DD. Suar. t. 2. de relig. l. 1. c. 7, Sanch. de matr. l. 7. disp. 37. n. 12, Less. aliique apud Dian. cit. res. 55. 3. Certe ex metu gravi injuste incusso vel alia causa ficte professus sum, sed dubito, an intra quinquenium ratificaverim necne? Distinguendum est: si ante lapsum quinquennium sic dubites, non teneris stare professioni, sed adhuc reclamare et exire potes, servatis servandis, quia ante quinquennium elapsum nec jus praesumitur ad ratificationem, ergo nec tu in dubio praesumere debes, ideoque in eo dubio possessio stat pro libertate. Contra vero si post elapsum quinquennium primum sic dubites, teneris professione, quia jus ipsumque conc. Trid. sess. 25. c. 19. de Regul. praesumit, professum ratificasse suam professionem, si ante quinquennium non reclamavit; ergo et ipse professus dubitans ita praesumere debet, et jam possessio stat pro Religione. 4. Volo ingredi vel profiteri Religionem, sed dubito, an

necessitas parentum sit gravis, ut mea ope necessario egeant necne? Potes licite ingredi et profiteri, et jam professus egredi non poteris sequendum omnes; quia cum eo casu dubium sit praeceptum et obligatio succurrendi parentibus, possidet libertas filii ad ingrediendam Religionem. Vide late Sanch. l. 4. moral. c. 4. n. 8, et nos iterum suo loco p. 3. de votis.

Exempla secundae partis. I. Dubitans, an Vesperas vel alias Horas 85.
sacras persolverit, an votum suum, juramentum vel aliam promissionem impleverit, an certae alicujus obligationis remissio facta sit, vel hic et nunc ex justa causa adsit, manet obligatus adhuc implere, secundum omnes nemine contradicente, teste Tannero hic disp. 2. q. 6. dub. 4. n. 4. Certa enim fuit obligatio, dubia vero exsolutio vel liberatio, quae quia nunc aliquid facit, in dubio non praesumuntur: Ideoque protensio et praesumptio tota stat pro legis obligatione. Fiedje tamen, non probabilem conjecturam habere in contrarium, ut si dubitans de Hora aliqua recitata meminerit, se habuisse propositum recitandi, iterum tenuisse Horas incepisse praesumere poterit, se recitasse; idque maxime si sciat, se Horam aliquam recitasse. Dubitas autem solum, an aliquem psalmum dixerit; immo si sic timidae conscientiae, male tenaces repetendo, aperte solum jactam semper, et idem confessarius tibi injungat, ut non repetas et reliquum officium prosequaris, unus benignus Homobonus apud Dian. cit. resol. 68.

II. Idque universaliter verum est, quandocunque ex parte creditoris aequalitur certa obligatio vel debitum aliquid faciendi, et dubia sit impletio, etiam in materia justitiae stat pro reo, ait noster Vasq. 1. 2. disp. 98. c. 7, saltem quando solus debitor dubitat, an rem alienam restituerit, creditor autem non dubitat, sed vel existimat, non esse sibi retractatum vel occulti sibi debiti ignarus sit: tunc enim iterum possessio stat ex parte debiti rei, et solutio dubia non praesumitur. Et quid si uterque tam debitor, quam creditor dubitet de solutione facta? Debitorem adhuc tenari ad integram solutionem, affirmat Sanch. l. 1. mor. c. 10. n. 12. ex quod creditor sit in certa possessione sui juris, qua per dubiam solutionem privari non potest, contra debitorem omni congruentiae litem habet. Tantum ait, n. 13, ex quod in tali dubio melior sit conditio possidentis. Itaque optimo probabilis adest ei casu nec debitor condemnandus sit, si omittat, nec creditor si exigat integram solutionem, ut notat Laym. ib., qui tamen longe probabilius resolvit, aequalitatem inter utramque partem servandam debitorem teneri non ad integram solutionem, sed tantum ad partem debiti secundum proportionem totius: quia aequitas non patitur, ut debitor sine sua culpa magno periculo subjaceat solvendi bis integrum debitum, creditor autem et ipse dubitans, nec cum dubio binae solutionis nullo periculo expositus sit.

III. Titius et Lejus eodem fere tempore rem haereditariam tam Anna, tale lode petit jam debitatur, quisnam eorum sit rightful et proprietarius. Responsio communis est, utrumque obligari pro parte rata et aequaliter, cum utrique constet de debito, dubitent autem de exemptione. Sic Vasquez, Turrianus, Salas et alii apud Dian. saepe cit. res. 31. Veram mihi probabilissima visa est sententia eorum,

neutrum obligari ad quidquam: nam licet constet de delicto, non tamen constat, sed dubium est, quisnam obligationem contraxerit, ideoque melior est conditio utriusque possidentis res suas. Adde, quod neuter infanti damnum intulerit, sed potius alteruter magnum bonum praestiterit, cum melius sit esse, quam non esse. Alia est ratio de duobus adulteris respectu mariti, qui naram ex adulterio prolem alere cogitur. Ita praeter alios fuse Lugo t. 1. de just. disp. 13. sect. 2. n. 20. Opposita tamen sententia utrumque obligans ad partem est communior et certe in praxi tutior. Vide Bardi disc. 6. c. 9. § 21. Similiter in concilio per suffragia secreta conclusa est res injusta in damnum reipublicae vel privatae personae: dubito ego, an meum votum fuerit ex primis majoribus sufficientibus, an vero ex posterioribus post damnum suffragiis sufficientibus jam conclusum, teneborne ergo restituere vel saltem concurrere ad compensationem damni illati? Affirmat Petrus Navar. l. 3. c. 4. n. 35, eo quod rursus certum sit delictum et restitutionis debitum, dubia vero excusatio. Sed aeque probabiliter negant Rebellus et Gordonus, eosque citans Diana res. 36, eo quod sit dubia obligatio, ideoque melior conditio possidentis: utraque sententia probabilis.

IV. Ego nuper colludens Titio ad solutionem faciendam, per fraudem contra leges lusi, decipiens lucratus sum decem aureos et insuper dubito, an non si ego fraudem non adhibuissem, ipse lucratus fuisset, ad quid teneor restituendum? Resp. Te obligari solum ad restituendam illam pecuniam, quam per fraudem accepisti et nihil amplius, scilicet aliam pecuniam, quam seclusa tua fraude alter forte lucratus fuisset. Ratio est: quia in tam incerto dubio melior debet esse conditio possidentis. Ita Lessius l. 2. de just. c. 26. dub. 2, Filliuc. tr. 37. c. 6. n. 103, Salas, Bonac. aliosque citans Diana res. 75, ubi recte advertit, si aliquis ludens dubitet, an hoc lucrum per fraudem acquisierit, eo dubio perseverante debere restituere, quia nemo potest in dubio acquirere, et melior est conditio alterius possidentis jus suum. Plura vide in materia de restitutione, itemque de homicidiis dubiis tr. 4. et 5.

86. Regula III: *In dubio circa tempus inchoandae obligationis homo manet in possessione suae libertatis; contra in dubio circa tempus finiendi obligationem lex manet in possessione obligationis.* Ratio regulae eadem, quae praecedentium.

87. *Exempla mixta utriusque partis.* I. Ipso die jejunii v. g. Sabbati vel Vigiliae dubitans, an sonuerit hora noctis duodecima, vesci carnibus non potest, donec certior fiat. Certum enim est, legem obligare tota die naturali usque ad horam noctis duodecimam, de qua dubitatur nec in dubio praesumitur, ideoque possessio stat pro parte legis. Contra vero die praecedente jejunium, v. g. feria ante Cineres in multam noctem coenans et dubitans, an impleta sit hora duodecima, libere potest pergere comedere, donec certior fiat (sicut et in dubio subsequenti altera die censere potest, se non violasse jejunium): quia possessio stat pro libertate, cum certum sit, liberum esse homini comedere carnes tota illa die usque ad initium sequentis, quo certo jure non potest privari per dubium de finito tempore libertatis vel inchoato tempore abstinentiae.

II. At quid dicendum de sacerdote, sequenti die celebraturo vel alio communicaturo? Resp. cum distinctione: in dubio antecedenti, an sonuerit hora duodecima necne, sacerdos celebraturus vel alius communicaturus sequenti die, omnino cessare debet a cibo et potu: cum in tam gravi praecepto, reverentiam tanti Sacramenti concernente, tutior pars eligenda sit. Sanchez l. 2. de matr. disp. 41. n. 40, Layman et alii. At vero in dubio subsequenti, an hac nocte horam duodecimam excesserit edendo vel bibendo, probabile recte censet Layman n. 36, sacerdotem posse celebrare vel alium communicare, etiam ex voluntaria devotione (quodsi enim urgeret necessitas officii implendi vel scandali vitandi, res certa est). Eademque est ratio, si celebraturus vel communicaturus dubitet, an os eluens vel aliquid masticans aliquid aquae vel succi demiserit: quia lex ecclesiastica de jejune communicaturis servanda non videtur tam arcte constringere conscientias, in dubio praesertim facti, quod alias non praesumitur. Omnino probabiliter. Magis probabiliter adhuc resolvunt Sanchez uterque aliisque citatis Diana ib. resol. 9: quando sunt diversa horologia in aliquo loco et unum jam sonuit duodecimam, aliud vero non, eum, qui post sonitum primi horologii ante sonitum alterius comedit et bibit, posse sequenti die communicare vel celebrare, dummodo constet, aliud horologium sonuisse primo post esum vel potum completum. Ratio est: quia ejusmodi diversa horologia habent se sicut duae opiniones probabiles, quarum utramlibet licet amplecti in praxi, et alias secundum jura in odiosis potest ad ultimum appellari. * S. C. C. 22. Jun. 1893. respondit, posse clericos sequi tempus legale (non tantum locale) in persolvendo Officio divino, tam anticipantes Matutinum quam recitantes Vesperas. *

III. Juvenis post diligentem inquisitionem dubitans, utrum expleverit annum aetatis vigesimum primum, a quo incipit obligari jejunio, manet in possessione libertatis nec est adstringendus lege jejunii: cum certa sit ejus libertas usque ad illum annum expletum, expletio autem incerta. Contra senex dubitans, an expleverit annum sexagesimum, manet adstrictus lege jejunii, cujus obligatio certa est, dubia autem liberatio. Item dubitans, an habeat annos requisitos ad sacros Ordines suscipiendos, v. g. vigesimum quartum completum pro sacerdotio, interim abstinere debet: quia possessio stat pro lege canonica certo prohibente ante expletos illos annos ordinari; expletio autem incerta et dubia facta non praesumitur. Item si moriatur canonicus aliusve beneficiatus ultima nocte mensis episcopalis, in dubio, an ante vel post medium noctis decesserit, provisio beneficii spectabit ad episcopum, quia possidet mensis episcopalis. Oppositum consequenter dicendum esset, si similiter moreretur ultima nocte mensis papalis, nisi putes, Pontificem nolle ad ejusmodi dubia extendi reservationem suam, contra jus commune concedens episcopo conferre omnia beneficia suae dioecesis, et sic adhuc episcopum posse conferre. Ita sentire videntur graves auctores apud Bardi discept. 6. c. 6. § 11.

IV. Denique in dubio aetatis sufficientis et requisitae ad contrahendam obligationem v. g. septennii completi vel pubertatis, per se quidem praesumitur aetas minor, quae prior est; at vero post factum, quando nimirum constat votum emissum, sed dubitatur, an ante vel

post septennium impletum; aut constat, contractum bona fide factum, dubitatur autem, an ante vel post annos requisitos impletos, omnino standum est pro voto vel contractu: quia semper praesumendum est pro valore actus potius, quam pro nullitate. Ex communi Sanch. l. 4. mor. c. 1. n. 14. Quamquam quoad votum aliqui contra sentiant, et probabile puto, quando dubitatur de aetate et simul de deliberatione sufficienti: tunc enim rationabiliter dubitatur de aliquo constituente essentiam voti in tam tenera aetate non facile praesumendo. Palao cum Tambur. cit. l. 1. c. 3. § 7. V. aetas n. 7. Denique jam supra indicatum est, quando dubitatur, an pueri habeant usum rationis, praesumendi sunt habere, si septennium certo expleverit, secus si nondum expleverint. At quid si certo constet, puerum ante septennium expletum vere habere usum rationis et esse doli capacem, tenebiturne tempore debito abstinere a carnibus, confiteri et alia hujusmodi? Affirmative respondet Laym. l. 1. tr. 1. c. 5. n. 36. aliique communiter loquendo de Confessione puerorum. Omnino probabilius et tutius; at certe satis probabiliter negat Jo. Sanch. apud Dian. cit. res. 52. hac notabili resolutione: quamvis ante septennium puer doli capax sit, nullo praecepto positivo obligari reor, cum leges positivae ante illam aetatem, in qua communiter et lumen rationis oriri est solitum, non intendant obligare, et per accidens contingat, in uno vel altero puero usum rationis accelerari; in quo absque discordia puto contentire Doctores. Ita Sanchez certe in ultimo deceptus, quem tamen sequitur Palao aliique recentiores.

88. Regula IV. *In dubio de modo obligationis contractae vel solutionis factae, consideratis omnibus et nullo obstante, praesumendum est id, quod dubitanti favorabilius seu minus onerosum est.* Ratio est: quia favores ampliandi, odia restringenda sunt; et nemo in dubio praesumitur, se velle gravare.

89. *Exempla de modo obligationis contractae, maxime in votis.* I. Universaliter quandocunque possessio non stat pro verbis voti, tenetur vovens in dubio ad id, quod minus est, ut probat bene Sanch. l. 4. moral. c. 16. n. 86; et hinc qui vovet aliquid et dubitat, an sub mortali vel veniali tantum obligare se voluerit, idque neque ex vi verborum neque ex materiae quantitate vel parvitate judicari certo possit, judica, eum obligari sub veniali tantum vel potius dispensa, ne scrupuli haereant. Item qui vovit rosarium, dubius, an integrum 15 decadum, an vero tertiam tantum partem quinque vel sex decadum promiserit, ad hanc solum obligatur: quia etiam tertia pars rosarii vel corona sex decadum rosarium Virginis appellatur, et obligatio, cum sit dubia, stricte interpretanda est. Suar. t. 2. l. 4. c. 8. n. 5, Laym. l. 1. tr. 1. c. 5. n. 31, Diana res. 10. alii apud ipsos. Addit Sanch. l. 4. mor. c. 13. n. 5, si quis vovit orationem vel eleemosynam simpliciter, satisfacere, si oret unum Pater et Ave aut det unum obolum: in quo exciperem, nisi tam modicum dare minimum dedeceret personam dantis. Eadem ratione qui certus est, se emisisse votum Religionis, sed dubitat invincibiliter, an intenderit Religionem in communi, an vero hanc vel illam in particulari, an strictiorem vel arctiorem, potest ingredi quamlibet, quia possessio stat pro libertate quoad electionem.

Insuper si dubitet, an promiserit solum ingredi, an etiam profiteri, non tenetur profiteri et perseverare in Religione, sed satisfacit ingrediendo et probationem subeundo, quia votum in dubio obligat ad id, quod minus est. Suar. cit. c. 8. n. 7, Sanch. cit. c. 16. n. 8. et alii contra Navarr. l. 3. cons. de votis n. 2.

II. Qui certus est, se vovisse castitatem, sed immemor verborum suorum seu formulae vovendi, consideratis omnibus vere dubitat, an promiserit castitatem perpetuam, an vero temporalem tantum usque ad tempus opportunum conjugii, potest eligere quod minus est et tempore opportuno matrimonium contrahere. Sanch. cit. l. 4. c. 16. n. 16. Idemque est, si dubitet, an promiserit castitatem omnimodam, an vero conjugalem tantum, tenetur ad hanc solum, quae minor est. Similiter qui certo vovit, non accessurum se ad feminam, non tacturum mulierem etc., aut econtra femina, se non admissuram virum etc. et vere sine dolo dubitet, utrum de accessu fornicario et illicito tantum, an vero etiam de conjugali ac licito accessu intellexerit, non tenetur abstinere a nuptiis, sed potest adhuc matrimonium contrahere eoque uti, quia rursus possessio stat pro libertate. Sanch. l. 2. de matrimon. disp. 41. n. 33. aliisque citatis Dian. resol. 10, Bardi discept. 6. c. 1. § 9. Et ita in similibus: in dubiis enim semper potest quis eligere minus, praesertim in voto, quod velut onerosum stricte interpretandum est.

III. Dixi autem, *si immemor verborum suorum etc.:* nam quoties vovens est memor suorum verborum exterius vel interius prolatorum, in dubio judicandum est juxta communem eorum intellectum. Unde si is, qui vovit Deo castitatem, absolute protulit, voveo vel promitto castitatem, cum haec verba perpetuitatem quandam importent, omnino obligabitur ad perpetuam et omnimodam, ut notavit Sanch. l. 4. moral. c. 13. et ibidem c. 16 n. 114. Ad difficilem casum, quo quis dubitat, an voverit castitatem independenter vel dependenter a Religione ingredienda, optime ita resolvit: si vovens memor verborum in eis expressit et castitatem et Religionem, e. g. dicendo: voveo Deo castitatem servare et religionem ingredi, absolute censebitur castitas promissa principaliter et per se, etiam independenter a Religione, quia cum in dubio intentionis vota dijudicanda sint juxta communem verborum sensum, haec pars possidebit in hoc dubio; si vero sola Religio expressa sit in voto, et dubitat vovens, an voluerit se etiam ad castitatem obligare; aut licet memor sit, suae intentionis fuisse, se etiam obligare ad castitatem, dubitat autem, an dependenter vel independenter a Religione, non obligabitur ad castitatem, nisi dependenter a Religione ingredienda, quia nulla apparet hic possessio pro voto castitatis, nisi dependenter a Religione, cum sola Religio expressa sit, et quando quispiam indendit, se ad utrumque principaliter velle obligare, solet utrumque exprimere. Ita vere Sanch. l. cit.

IV. Qui certus est, se vovisse ecclesiae v. g. decem mensuras frumenti vel vini, et duplex mensura, major et minor in communi usu loci sit, dubitat autem, de qua mensura intellexerit, debetur a vovente vel herede solum mensura minor, ut expresse habetur Dec. l. 3. tit. 39. c. 18. Idemque est in simili de nummis v. g. taleris vel

ducatis majoribus et minoribus ex voto vel legato debitis, ut decernitur Dig. l. 32. c. 75. Ratio est: quia de minoribus solum mensuris vel nummis est certitudo, de majoribus autem est dubium; ergo pro illis tantum, non pro his stat possessio et praesumptio, et hic proprius est sensus regulae Juris l. 5. tit. 12. reg. 39. in 6: *In obscuris minimum est sequendum,* docetque communis DD. Sanch. cit. l. 4. moral. c. 13. n. 8, Valentia, Azor., Rebellus aliique apud Dian. resol. 48. Similiter qui vovit vel legavit calicem ecclesiae, dubitat autem, an aureum vel argenteum vel cupreum, satisfacit dando argenteum, saltem quoad cuppam, si mos loci ita ferat; quia talis calix est etiam cultui divino sacratus; ita cum aliis Layman. Eademque ratione, qui promisit vinum vel frumentum ecclesiae aut ad usum sacrificii aut pro sustentatione ministrorum aut hospitali vel pauperibus, et dubitat de qualitate, satisfacit dando mediocre vel minus bonum, dummodo juxta morem loci decens vel aptum sit ad usum intentum. Dian. cit. Excipe semper, nisi aliunde sit ratio suadens vel praesumptio, mentem voventis vel promittentis fuisse, obligandi sese ad id, quod majus vel melius est. Plures casus dubios congeram n. 91.

90. *Exempla solutionis factae:* I. Si quis ex pluribus debitis diversae rationis solvit unum aliquod, vix habet locum conscientia dubia vel dubitatio, quodnam ex pluribus solutum maneat: constat enim, illud debitum prius extingui, quod magis gravat debitorem, quia quilibet censetur operari, quod sibi utilius est. Hinc debitum solvens in dubio censetur prius voluisse solvere pro debito oneroso, quam gratuito, maturato, quam maturando, liquido, quam non liquido, alterius vel nomine proprio contracto, quam posterius vel nomine alieno contracto, pro eo, de quo currit interesse, quam pro mero mutuo etc. Quodsi tamen solvas partem debiti, pro quo currit interesse, censeris pro interesse satisfacere, non pro capitali, quia ad indemnitatem creditoris ita merito decernitur jure communi.

II. At quid, si debeam tibi centum ex quocunque titulo justitiae sive ex contractu sive ex delicto, et interim do tibi gratis centum, nihil exprimens, immo nihil cogitans de illo debito justitiae solvendo, eritne per hoc extinctum illud debitum justitiae, et ego liber ab alia solutione? Affirmant aliqui, quos tacito nomine allegat Sanch. cit., et sequitur Tambur. l. 1. decal. c. 3. § 7. v. solutio n. 4. Ratio est: quia semper adest in homine voluntas generalis et implicita satisfaciendi, prout potest per quemcunque actum suum quibusvis suis obligationibus, quas habet; idque omnino verum esset in casu, quo debitor praesertim ex delicto, fur, usurarius rationabiliter praesumit vel probabiliter sibi persuadet, quod alter, si rem cognitam haberet, omnino contentus et debitum libenter remissurus esset; verum hac praesumptione seclusa per se loquendo.

III. Verior omnino est sententia negativa communis DD., nimirum tali modo non extingui debitum justitiae, sed debitorem remanere obligatum. Ita pluribus allegatis Sanch. l. 1. moral. c. 13. n. 11, Laym. l. 3. tr. 2. c. 12. n. 9. Ratio est: quia debitum justitiae non extinguitur nisi per solutionem; isto autem modo donatio fit, non solutio: donatio autem gratuita et debitum justitiae omnino inter se repugnant,

sicut indicat Apostolus ad Rom. 11, 6. dicens: Si autem gratia, jam non ex operibus (idest operum merito debito), alioquin gratia jam non est gratia, sed debiti solutio vel restitutio. Neque refert, quod debitor ex justitia, si sui debiti memor fuisset, gratis non donasset, sed debitum exsolvere voluisset: quia actualis dispositio voluntatis, non conditionalis, in contractibus attendenda est, juxta commune dictum: conditionalia nihil ponunt in esse. Limitat tamen hanc sententiam Laym. cit. his verbis: Nisi obligatio restituendi, puta pauperibus, ex jure tantum ecclesiastico permanet; tunc arbitror probabiliter dici posse, eleemosynas, quae cum tali obligatione, quamvis non animo satisfaciendi factae sunt, tamen ad eam extinguendam prodesse. V. g. venit canonicus ad Confessionem, qui toto anno canonicum officium recitare neglexit et ideo ad pias causas trecentos aureos restituere deberet; tali obligatione a confessario illi significata respondet, se, quamvis hujus obligationis immemorem, his diebus statuam argenteam ecclesiae donasse, quae trecentis et amplius aureis aestimetur: puto, quod confessarius contentus esse possit, tum quia non desunt DD. qui ita sentiunt, tum quia videtur esse virtualis intentio omnium dantium eleemosynas, satisfaciendi per eas omnibus obligationibus, quas suis peccatis ac negligentiis contraxerunt, tum denique quia leges ecclesiasticae benigne interpretari debent. Sic Laym. approbante Dian. et aliis communiter. Eadem ratio a fortiori erit in obligationibus aliis aliquid faciendi ex praecepto Ecclesiae, ex voto, ex poenitentia injuncta etc., ut si quis ex libera devotione viseret ecclesiam, Sacrum audiret, rosarium recitaret, daret eleemosynam nullius obligationis memor, et postea primum recordaretur, esse diem festum, quod eadem voverit vel a confessario imposita sint, jam censebitur per illam voluntatem generalem satisfecisse. Item qui nihil aliud cogitat, eleemosynam centum aureorum per totum annum sparsim pauperibus distribuit, si dein advertat, se tantum debuisse reddere pauperibus ob aliquam obligationem, ad iterum largiendum non tenebitur. Sanch., Laym. aliis cit. Sed de hoc ex professo alibi.

IV. Verum enimvero, ut praedicta notabilis doctrina Laym. etiam hoc tempore probabilis maneat, alia necessaria limitatione indiget, ut nimirum intelligatur solum de obligatione restituendi pro Horis omissis jam antea contracta ante talem indifferentem solutionem, prout revera se intelligere Layman significat illis verbis, *his diebus* etc., minime vero de ejusmodi obligatione primum postea contracta; est enim propositio 33. damnata ab Alexandro VII.: Restitutio fructuum ob omissionem Horarum suppleri potest per quascunque eleemosynas, quas antea beneficiarius de fructibus sui beneficii fecerit: cujus rationem novissime optime dat Dubois in examine dictarum propositionum, eo quod hae eleemosynae ante omissionem Horarum datae non possunt habere rationem solutionis vel compensationis, quia hae supponunt jam contractum debitum; deinde illae plerumque effectum suum consecutae sunt, antequam per omissionem Horarum contrahatur obligatio, in quam proinde non possunt imputari; demum tolleretur magna ex parte finis Constitutionum conc. Lateranens. et S. Pii V., qui fuit, per obligationem ejusmodi constringere negligentes; parum autem constringerentur,

si permissum esset, per quascunque quandocunque factas eleemosynas satisfacere futurae obligationi.

Dubia miscellanea:

91. Juxta hactenus late dicta in materiis odiosis resolvi potest in favorem operantis vel pro valore actus. E. g. 1. Superior, quando dubitat, an causa dispensandi sit justa necne, adhuc dispensare potest: quia declinandum est in clementiorem partem: idque exigit bonum et suave regimen Ecclesiae; esset enim multis scrupulis exposita potestas dispensandi, si ad solos casus certos extenderetur; vix enim unquam Superior vel confessarius privilegiatus auderet dispensare. 2. Quando dubitatur, an dispensatio impetrata a Papa sit valida necne; aut an causa in dispensatione vel gratia petenda tacita vel falso expressa sit finalis, ita ut sine illa non concederetur dispensatio vel gratia, an vero sit tantum causa impulsiva, ita ut sine illa adhuc concederetur dispensatio vel gratia, licet forte non tam facile vel non gratis: praesumendum, dispensationem vel gratiam esse validam et causam illam fuisse impulsivam tantum, ideoque obtentorem ea dispensatione vel gratia licite uti posse, contra Baldum, Molinam et alios probabilissime docens Sanchez l. 9. de matr. disp. 21. n. 20, Sanctarellus, Granado, Palao, Portellus eosque sequens Dian. cit. res. 45. et 46. Ratio est: quia in re dubia judicandum est in favorem valoris actus, ut potius valeat, quam pereat; quia praesumptio praevalet in eo dubio possessioni legis contrariae, et per hoc corruit fundamentum oppositae sententiae. De dubio, an privilegium aliquod sit reale vel personale, vide Dian. cit. res. 51. 3. In dubio, an peccatum vel casus aliquis sit reservatus necne, praesumitur non reservatus, et potest absolvi a confessario approbato quocunque tanquam non reservatus: quia reservatio est odiosa ideoque est stricte interpretanda in favorem poenitentis et confessarii. Ita Suar. de relig. t. 2. l. 4. c. 5. n. 15, Sanch. (sed limitate) l. 1. moral. c. 10, Filliuc. tr. 21. c. 4. n. 172. aliisque citatis Portellus de dub. Regul. V. casus reserv. n. 7, Dian. p. 4. tr. 3. res. 4. contra Armillam, Cordubam et alios apud Sanch. citat. negativam tenentes, eo quod haec pars sit tutior et solius habentis potestatem absolvendi a reservatis sit judicare, an casus sit reservatus necne: sed ubi hoc scriptum est? 4. Idemque dicendum de dubio, an excommunicatio vel censura aliqua, privatio vel inhabilitas sit latae sententiae pro facto incurrenda, an vero sententiae ferendae tantum per judicem: judicandum enim est, esse tantum sententiae ferendae, quia odia sunt restringenda. Ita ex communiori Avila, Cominch, Hurtad. eosque secutus Dian. ib. res. 16. Denique qui dubitat, an legitime sit natus, nisi id evidenter demonstretur, non tenetur sequi sententiam tutiorem, sed potest sequi sententiam mitiorem, praesumendo, se legitime natum, saltem in materia justitiae, v. g. quando adeunda est haereditas, docent communis DD. Sylv., Turrian., Malder., Pal. apud Dian. cit. resol. 6. Sed vide de hoc latius dicenda de adulterio p. 4. de Sacram. c. 2. sect. 4. n. 554. Addo adhuc alia dubia specialia majoris momenti, sed pleraque remisi alibi tractanda.

I. Peccatum dubium.

Celebris controversia est, an peccata dubia, v. g. si dubites, an 92.
heri Vesperas omiseris, an cogitationi turpi consenseris, ut dubia confitenda sint. Affirmativam teneo ac omnimodis consulo in praxi. Ratio sumitur 1. ex ipsa auctoritate Doctorum tanti nominis et multitudinis, antiquorum omnium et recentiorum fere omnium exceptis paucis. Ita enim docent D. Th. 4. d. 21. q. 2. ad 3, D. Bonaventura ib. p. 2. a. 1. q. 2. ad 4. q. 1, Alensis p. 4. q. 77. m. 2. a. 5, Navarr. man. c. 6. n. 14, Sotus, Azor., Suar. cum Sanch. l. 1. mor. c. 10. n. 66, Lugo de poenitentia disp. 16. sect. 2. § 3, Bardi disc. 6. c. 11. p. 4. § 1, alii apud ipsos. 2. Ex universali omnium fidelium consensu et praxi in lege nova, cujus initium ignoratur: semper enim probis omnibus persuasum fuit et ab antiquis tanquam certum suppositum, peccata ista dubia eo modo, quo in conscientia habentur, esse necessario in Confessione sacramentali manifestanda; nuper ab uno et altero auctore res haec in controversiam vocata est, qui contra communem sententiam prudentium non possunt fundare practice probabile judicium, nisi ratione evidenti oppositum demonstretur, quod sane non fit. Nam 3. concilium Tridentinum ab adversariis allegatum potius favet huic sententiae; ita enim textus habet: *Oportet a poenitentibus omnia peccata mortalia, quorum post diligentem sui discussionem conscientiam habent, in Confessione recenseri, etiamsi occultissima illa sint.* Et post subdit: *Nam venialia, quibus a gratia non excluduntur, quamvis utiliter in Confessione dicantur, taceri tamen citra culpam, multisque aliis remediis expiari possunt.* Quibus verbis concilium a necessario confitendis solum excludit peccata venialia, quae a gratia Dei non excludunt et ea mortalia, quae post diligentem sui discussionem memoriae non occurrunt; ergo peccata mortalia dubia, quae post diligentem discussionem memoriae occurrunt, secundum concilium necessario sunt confitenda: nam exclusio unius est alterius inclusio, ajunt juristae. Confirmatur: Concilium a necessario confitendis excludens venialia, eo quod iis a gratia Dei non excludamur, aperte supponit, omnia necessario confitenda esse, quibus a gratia Dei excludimur; atqui peccatis mortalibus dubiis, supposito, quod revera facta essent, revera excluderemur a gratia Dei, nihil enim facit ad amicitiam Dei praesens dubitatio de peccato praeterito, an fuerit necne: nam sicut ex eo, quod dubitem vel certo credam, me peccasse, si revera non peccavi, illud dubium me non excludit a gratia Dei, ita ex eo, quod dubitem vel credam, me non deliquisse, si revera deliqui mortaliter, revera sum exclusus a gratia Dei, non obstante illo dubio vel judicio subsequenti, quod nullum potest habere influxum in actionem praeteritam; ergo etiam peccata mortaliter dubia manent necessario confitenda. Interim fateor semper, etiam negativam esse probabilem, non tantum extrinsece ab auctoritate DD., sed etiam intrinsece a ratione; an etiam satis tuta sit, viderint qui experiri volunt.

II. Maleficium dubium.

Quaestio est, an liceat adhibere medium aliquod ad causandum 93.
aliquem effectum, v. g. febrim vel alium morbum curandum, quando

dubitatur, an medium illud sit naturale vel superstitiosum, seu an effectus talis fiat a causa naturali vel a daemone. Resp. breviter cum distinct.: Quando media illa adhibita sunt res naturales, utpote herbae, radices, lapides, indubie praesumi potest, causare effectum naturaliter et sic licite adhiberi, saltem cum protestatione contraria nolendi effectum, si non naturaliter, sed a daemone causandus sit. Quando autem media illa sunt res artificiales, signa, preces, characteres, regulariter praesumendum est, esse superstitiosa, nonnisi daemonis operatione ex pacto saltem implicito efficacia, ideoque iis uti illicitum simpliciter erit; quemadmodum et illicitum semper est, petere a magno vel saga solutionem maleficii, quando dubitatur, an possit solvere sine novo maleficio. Ita communis DD. in hac materia; juvat interim audire Sanch. l. 2. moral. c. 40. n. 44: Si dubium est, an effectus a causa naturali proveniat, eo quod non constet, an vires naturalis causae excedat necne, censendus est potius, eum a causa naturali provenire: quia cum innumerae agentium naturalium vires nos lateant, non est, cur ex eo, quod virtus illa nobis dubia sit, effectum illum causae naturali negemus, neque absque necessitate confugiendum est ad occultam mali angeli operationem. Si autem constet, effectum illum vires causae naturalis excedere (ut si scheda appendatur collo contra febrem, pestem etc.), existimo, nisi maxima operantis sanctitas et alia urgentissima judicia suadeant, eum a Deo provenire, censendum esse in dubio superstitiosum et a daemone provenire, etiamsi verba adhibita sint sacra: quia quotiescunque causa adhibita nequit effectum naturaliter producere, est superstitiosum et ad tacitum cum daemone pactum pertinet. Ita Sanch. At quid de nostris (ut vocamus) Flagellis daemonum, Brevibus etc.? nam et ipsa ab aliquo juniore scriptore superstitiosis annumerari audivi. Certum est, illa, quemadmodum et alias res ab Ecclesia benedictas, licite adhiberi contra infestationes daemonum et maleficia avertenda vel impedienda; at vero quando adhibentur ad curandos morbos hominum vel animalium de facto contractos per modum causae operantis cum certa spe effectus, certissimum est, esse superstitiosum: unde enim illa virtus vel effectus? non a materia, ut clarum est; non ab ipso Deo vel angelo ejus: ubi enim promissio, bulla vel diploma? ergo a daemone; secus dicendum et saltem tolerandum, si adhibeantur contra morbos solum per modum causae impetratoriae, ut ab ipso Deo effectus fiat intuitu sacrarum Reliquiarum et rerum ab Ecclesia benedictarum ibi commixtarum, cum sola pia spe et fiducia in ipso Deo, Sanctorum et Ecclesiae meritis. Dico, *saltem tolerandum esse:* nam certe consulendum non est, sed potius dissuadendum ob gravissimum periculum superstitionis.

III. Bellum dubium.

94. Quando causa belli dubia est et controversa v. g. de jure vel proprietate regni, provinciae, civitatis vel alterius juris, post diligentem inquisitionem et consultationem dubio perseverante refert, an altera pars bona fide hactenus possederit necne? Si sic, bello justo locus esse non potest: nam dubium superveniens non nocet bonae fidei possessori, neque cogi potest possessor ad rem restituendam, priusquam

manifestum fiat, esse alienam; quare si eo casu bello iniquo impetatur possessor, is tanquam vim passus injustam, non modo justo bello defensivo se defendere et rem ablatam sibi vindicare, verum etiam bello offensivo injuriam illatam vindicare poterit, ut recte probat Victoria apud Layman mox cit. Quodsi vero neutra pars litigans rem bona fide possideat, tunc unus alterum cogere potest, ut vel mutuo consensu arbitri constituantur, vel res inter partes dividatur per transactionem juxta proportionem dubii juris, quod cuique competere videtur; quodsi justae huic petitioni alter satisfacere renuat, jam injustus esse incipit adeoque bello peti poterit. Quodsi tandem ob rationes utrinque occurrantes utraque pars suam causam justam esse certo existimet, necesse quidem tunc est, alteram partem decipi: si enim invincibilis error sit et non ex pravo affectu ortus, tunc quandoque fieri potest, ut bellum ex utraque parte sit justum formaliter, nimirum per accidens propter errorem vel ignorantiam invincibilem alterius partis. Ita pluribus allegatis Layman l. 1. tr. 1. c. 5. n. 25. et nos latius in materia de homicidio, ubi etiam de militibus in tali dubio militantibus. Vide etiam Dian. p. 4. tr. 2. res. 7. et 50.

IV. Subditus dubitans.

Quadruplex hic potest esse dubium, duplex ex parte Superioris 95.
et iterum duplex ex parte subditi. *Ex parte Superioris:* 1. Quando est dubium de ipsa jurisdictione Superioris praecipientis, an nimirum praecipiens sit verus et legitimus Superior necne, siquidem praecipiens sit in possessione sui officii vel dignitatis, manet melior conditio possidentis et est praesumptio pro Superiore, ideoque subditus obedire tenebitur. Ex communi Sanch. l. 6. mor. c. 3. n. 29, Layman aliique citati. Ratio est: quia cum is in possessione praelationis sit, non potest ob solum dubium certa possessione spoliari denegando ei obedientiam, donec certus sit defectus; etsi contrarium non improbabiliter doceant Vasq. et Salas apud Dian. res. 8. consentientem, nimirum subditum eo casu non teneri obedire; ratio est: quia subditus tunc tantum habet obligationem obediendi praelato, quando praelatus habet jus et potestatem certam praecipiendi; sed in nostro casu est dubium de ejus potestate legitima; verum ego priori communi sententiae omnino adhaereo, praesertim ob gravissima inconvenientia ex praxi contrariae sententiae oritura, ut quivis facile computabit. Denique si praecipiens non esset in possessione suae praelationis et officii, utique denegari poterit ei possessio et obedientia, donec de legitima electione vel confirmatione constaret; alioquin eo casu perseverante post debitam inquisitionem dubio, manebit possessio pro libertate subditi, qui proinde obedire non tenebitur. 2. Quando constat de jurisdictione Superioris praecipientis et solum dubitatur, an ejus jurisdictio vel potestas ad talem casum vel materiam se extendat, iterum manet possessio ex parte Superioris praecipientis et praecepti, ideoque subditus obedire tenebitur, secundum omnes. Ratio est eadem: quia nimirum certa est potestas et praeceptum, excusatio vero dubia; et multo majora sequerentur inconvenientia in quovis regimine, si in tali dubio, satis frequenter occurrente, liceret subdito non obedire. Excipe tamen casum, quo sub-

ditus ita dubitans timeret, obediendo sibi vel tertio aliquid magnum in vita, fama, honore vel rebus eventurum, ut si v. g. Superior praeceptive interrogaret subditum de proprio vel alterius delicto, et esset dubium, an juridice ita interrogare possit, tunc enim subditus non tenetur illi obedire verum fatendo. Ita Lessius l. 2. c. 41. dub. 9. n. 76, Vasq., Henriq., Medina apud Dian. cit. res. 9. Ratio est: tum quia in dubio favendum est reo, tum quia licet subditus non sit in possessione libertatis, est tamen in possessione suae securitatis et juris naturalis, quo potest se et alium a damnis et periculis conservare; contraria autem obligatio dubia est. Eademque ratione contra Less. l. 2. c. 33. dub. 8. cum aliis probabilissime resolvit Molina tom. 3. tr. 2. disp. 674. n. 7., quando tributa sunt nova et non constat de eorum justitia, non deberi a subditis in conscientia, sed posse defraudari, modo perjuria et mendacia non interveniant, immo denegari posse cessante scandalo. Ratio est: quia in dubio melior est conditio populi possidentis, etsi non libertatem, attamen pecunias et res suas; et omnia ista nova tributo praesumuntur injusta, quando de contrario non constat: unde l. 3. tit. 20. c. 4. in 6. dicitur, tributa regulariter esse contra jura tum canonica tum civilia, et Dec. l. 3. tit. 39., c. 5. ait Pontifex: *Necesse est scire prius causam, propter quam census sit solvendus, quam solvatur.* Sic Molina itemque alii apud Dian. res. 39. et nos ex professo in septimo praecepto. *Ex parte subditi.* 3. Quando est dubium speculativum, utrum res praecepta secundum se sit licita necne, rursus manet possessio ex parte Superioris et praecepti, et subditus tenebitur, conformando suam conscientiam practice praecepto Superioris obedire: cum certum sit, posse eum praecipere, incertum vero et dubium, an hic et nunc recta praecipiat. Unde in dubio, an bellum sit justum necne, subditus semper potest et jubente principe etiam tenetur militare: quia judicium de justitia vel injustitia belli non spectat ad subditum, sed ad principem vel rempublicam, pro cujus proinde justa causa merito praesumere et conscientiam suam practice conformare potest et debet subditus. Externus vero et liber non potest tunc licite militare, nisi judicet saltem praesumptive et extrinsece, probabilem et justam esse causam belli. Communis DD. apud citatos, et nos in materia de homicidio. Excipe rursus, nisi et ipse Superior dubitet de honestate actionis, quam praecipit, aut de excessu suae potestatis in praecipiendo: tunc enim subditus id sciens et similiter dubitans non tenebitur obedire, quia tunc Superior temerarie praeciperet seque et subditum obedientem periculo peccati exponeret. Ita contra alios cum aliis Pal. apud Dian. cit. res. 9. 4. Quando est dubium practicum, utrum hic et nunc liceat obedire Superiori praecipienti in aliqua materia, certum est apud omnes, stante tali dubio subditum non posse obedire: quia exponeret se periculo peccati: quomodo autem teneatur illud dubium deponere, ita distinguendum est: quodsi Superior sit vir doctus et prudens, subditus tenebitur dubium deponere et obedire simpliciter, praesumendo, quod Superior rem melius perpenderit; quodsi vero Superior sit indoctus et imprudens, temere solens effutire praecepta, tunc subditus vel per seipsum inquirendo veritatem aut viros doctos consulendo debebit se extricare a dubietate. Quodsi in casu urgenti

neque hoc ipsum fieri possit, dummodo non cognoscat manifeste esse peccatum, debebit deposito dubio Superiori obedire ob saepe dictam rationem.

Assertio XII: *In omnibus legibus poenalibus, etiam censurarum et irregularitatum, non tantum in dubio juris, quando dubitatur, an pro tali facto vel casu aliqua poena, censura, irregularitas quacunque lege decreta sit (ubi universaliter vera est regula prima n. 80.), sed etiam in dubiis facti, quando scilicet vere dubitatur, an quis commiserit tale factum, propter quod constat, decretam esse poenam, censuram, irregularitatem, nemo censetur ligatus, excepta sola irregularitate ex delicto homicidii voluntarii.* Communior et secura sententia Suarez de censuris disp. 40. sect. 5. et 6, Sanchez l. 1. moral. c. 10, latissime Filliuc. tr. 21. c. 4, Laym. n. 39, Bard. disc. 6. c. 7. § 2. alii apud ipsos. 96.

§ I. Ratio assertionis est: 1. quia in dubio factum non praesumitur et specialiter *nemo in dubiis praesumitur deliquisse,* Dig. l. 17. tit. 2. c. 51; ergo delictum facto completum esse indeque consequens poena non praesumi, sed demonstrari debet. 2. Leges poenales et censurae tantum feriunt delictum simpliciter; sed delictum dubium non est delictum simpliciter; ergo. 3. Omnia jura clamant: reum dubium esse absolvendum; in dubio neminem condemnandum; in poenis benigniorem interpretationem faciendam; odia restringi, favores ampliari oportere etc.: quae sicut in aliis legibus poenalibus et foro externo, ita sane etiam in censuris ac irregularitatibus ex delicto (nisi jura aliud exprimant) et foro conscientiae locum habere debent; quodsi enim judex neminem punire debet, sed absolvere, si delictum, ob quod juris poena decreta est, dubium vel sufficienter cognitum non sit, multo minus in foro conscientiae aliquis seipsum condemnare et poenam in se exequi cogitur, v. g. abstinere a Sacris tamquam excommunicatus, suspensus, irregularis, donec delictum certum et exploratum sit. 4. Specialiter non est statuenda irregularitas, nisi in casibus a jure expressis, l. 5. tit. 11. c. 18. in 6.; sed quod in dubio facti aliquis irregularis censeatur, de solo homicidio voluntario in jure expressum est locis citandis n. 98., quando nimirum constat, et clericum percussisse et percussum mortuum esse; sed NB. Dec. l. 5. tit. 12. c. 18: *Si discerni non possit, ex cujus ictu percussus interiit, in hoc dubio tamquam homicida debet haberi, cum in hoc casu cessare sit tutius, quam temere celebrare;* ergo particularis illa decisio, quod in dubio homicidii irregularitas praesumatur, cum odiosa sit non debet extendi ad alios casus, sicut nec debet extendi ad casum dubium mutilationis vel homicidii justi in bello v. g., quia Pontifices loquuntur de homicidio simpliciter et prohibito.

§ II. *Exempla.* 1. Cognita quacunque lege poenali contra adulterium, 97.
incestum, sacrilegium etc., quamdiu verum dubium est, an commiseris, utpote quia nescis, an persona complex fuerit ligata, consanguinea, sacra, in neutro foro interno et externo obligari poteris. 2. Vere dubitans, an homo ille clericus sit, quem percussisti, quamvis temere percusseris, non sine suspicione vel formidine, esse forte clericum, si tamen postea veritatem deprehendere non possis, non debes te excommunicatum reputare: quia licet constet de facto percussionis, non

tamen constat de percussione clerici, quae sola punitur excommunicatione D. p. 2. caus. 17. q. 4. c. 29. 3. Simili ratione si quis etiam temere et mala fide sacrum Ordinem suscepit dubitans, v. g. utrum aetatem requisitam habeat; an legitime natus sit; an uxor unica virgo accesserit, si postea veritatem deprehendere non possit, non est censendus irregularis vel suspensionis censuram incurrisse; quamvis sic temere suscipiens peccarit et perseverante dubio, nisi necessitas urgeat, a sacro ministerio abstinere debeat, donec certior fiat v. g. de aetate legitima, quamdiu scilicet certiorem fieri posse spes est. Ex communi Laym. cit. n. 38. 4. Contra vero si constet, quempiam excommunicatum, suspensum, irregularem fuisse, dubitet autem, utrum absolutus vel dispensatus sit, abstinere tenetur: quia possessio stat ex parte legis, et absolutio vel dispensatio facta in dubio non praesumitur, juxta regulam primam Dec. l. 5. tit. 27. c. 8: *Semel excommunicatus, semper praesumitur excommunicatus: nam qualitas posita, quae ex solo cursu temporis non tollitur, praesumitur existere, donec probetur sublata.*

98. § III. *Assertionis exceptio.* 1. In solo ergo dubio commissi homicidii voluntarii dubitans habetur irregularis, idque ex speciali constitutione Pontificum ob specialem deformitatem et indecentiam, si postea innotesceret, homicidam ad sacri Ordinis ministerium accessisse. Habetur in jure canonico Dec. l. 5. tit. 12. c. 12. diversis locis, posito casu de presbytero, qui famulum cingulo percutiens, cultro e cingulo pendente vulneravit, qui postea superveniente morbo obiit: dubitantibus autem, utrum mors ex vulnere, an vero ex morbo tantum secuta sit, et ideo presbyter sit habendus irregularis, respondet Pontifex, quod sic, nisi appareat, illum alia infirmitate obiisse, *quia sententia tutior in dubiis est eligenda.* 2. Posito simili casu de presbytero, qui furem ornamenta ecclesiae auferentem ligone percussit, postea a supervenientibus parochianis cum gladiis et fustibus penitus occisum; hinc orto dubio, utrum ex sola percussione parochianorum, an vero ipsius parochi obierit ideoque sacerdos esset censendus irregularis, respondet Pontifex, quod sic, cum certum sit de vulnere a parocho inflicto, rationem addens: *Cum in hoc casu cessare sit tutius, quam temere celebrare, pro eo quod in altero nullum, in reliquo vero magnum periculum timeatur.* 3. Ib. c. 24. proponit clericus casum, se cum ceteris clericis et laicis occurrisse irruentibus hostibus crucis Christi et aliquos percussisse, sed dubitare, an aliquos occiderit et an irregularis sit, respondet Pontifex: *Si de infectione cujusquam illum sua conscientia remordeat, a ministerio altaris abstineat, cum sit consultius in illo dubio abstinere, quam temere ministrare.* 4. Consimiles casus certae irregularitatis esse possunt: aliquis applicavit causam ad abortum jam animati, effectu ac vero homicidio secuto, postea dubitat, an causa illa a se applicata fuerit sufficiens vel efficax ad abortum causandum, an vero causatus fuerit vi alterius causae v. g. compressione praegnantis. Item Titius venenum porrexit cuidam, ut interiret, et eo inscio eidem ab alio efficacius venenum propinatum fuit, quo accepto paucis post diebus mortuus est; dubitat ergo Titius, an venenum suum etiam efficax fuerit ad mortem necne, an potius alterius venenum solum mortem causarit. Item Titius alteri consilium dedit ad occidendum Cajum; homicidio patrato, comperit Titius, ipsum

occisorem gessisse capitales inimicitias cum Cajo; dubitat ergo, an homicidium secutum fuerit vi sui consilii, an potius vi solius privatae alterius inimicitiae: in his et similibus casibus dubitans habendus erit irregularis in utroque foro; omnes enim ejusmodi casus manifeste comprehenduntur sub allegatis canonibus, ut intuenti et applicanti patet, uti ex communi notat Bardi disc. 6. c. 7. § 5. et 8.

§ IV. *Exceptionis limitatio.* Exceptio vera esse debet, quando- 99.
cunque constat *de corpore delicti* seu homicidii facti et aliqua sua cooperatione; quando nimirum certum est, hominem esse occisum occasione suae actionis; dubitat autem, an sua actio fuerit efficax vel sufficiens ad causandum homicidium, forte etiam aliunde seclusa sua actione secutum: talis dubitans irregularis omnino habendus est et interim a sacris abstinere debet. Communis DD. apud Laym. cit. § 4. n. 30, Bardi cit. § 3. Nam de ejusmodi casibus expresse tantum loquuntur canones allegati; semper enim supponitur, homicidium factum fuisse et solum dubitatur, utrum clerici illi sufficienter vel efficaciter cooperati sint ad homicidium. Idemque est in aliis casibus n. praec. subjectis. Contra vero quando non constat, sed vere dubitatur de ipso corpore delicti seu an homicidium revera secutum sit, etsi constet de causa aliqua applicata, v. g. scit aliquis, se percussisse, explosisse in hostem, venenum alicui applicasse, dubitat autem, an aliquis inde mortuus sit; scit quispiam, se causam applicasse, consilium dedisse aut aliter induxisse efficaciter feminam ad abortum faciendum, dubitat autem, an abortus secutus sit, vel si constet abortum esse factum, an foetus fuerit animatus, ideoque homicidium patratum necne: debet quidem omnem possibilem diligentiam adhibere ad cognoscendam veritatem, interim abstinendo a Sacris quantum potest; quodsi vero frustra adhibita diligentia dubium invincibile perseveret (quamvis adhuc praesumptionem juris esse pro irregularitate, doceat communior et tutior sententia Soti, Navarri, Sanchez), probabilem tamen et tutam puto sententiam fere communem recentiorum apud Dian. p. 7. tr. 5. res. 24, Bardi cit. § 4, Tambur. cit. l. 1. c. 3. § 7. V. irregularitas n. 2, nimirum talem invincibiliter dubitantem post debitam inquisitionem eximendum esse a poena irregularitatis. Ratio est: quia odiosa restringi convenit, non ampliari; atqui canones allegati omnes (ex quorum constitutione praecise inducitur irregularitas in dubio homicidii) loquuntur solum in casu, quando constat de corpore delicti seu homicidii patrati, et solum de cooperationis sufficientia dubitatur; ergo non sunt extendendi ad casum, quo de ipso corpore delicti seu homicidio secuto ambigitur.

Sectio V.

De conscientia scrupulosa.

Summarium.

100. Conscientia scrupulosa seu scrupulus definitur,
101. Quod sit inani rationi nixa
102. Apprehensio (proprie loquendo)

103. Indeque natus timor et anxietas mentis,
104. Alicubi peccatum esse vel fuisse, ubi revera nihil est.
105. Contra scrupulum proprie dictum quivis potest et saepe tenetur operari immediate et directe;
106. Contra scrupulum vero late sumptum mediate tantum.
107. Remedium generale et efficax contra scrupulos.
108. Objectio seu scrupulus generalis scrupulosorum.

100. **Assertio XIV:** *Conscientia scrupulosa seu scrupulus* (sic dictus, quod instar scrupuli seu lapilli calceis inclusi pedemque vexantis, animo insidens eum vexet et agitet) *est inani ratione nixa apprehensio indeque natus timor et anxietas mentis, alicubi peccatum esse vel fuisse, ubi revera nihil est.* Ex communi DD. Voce tantum differunt, reipsa coincidunt diversae aliorum definitiones, utpote s. Antonini p. 1. tit. 3. c. 10. et 9: *Est quaedam vacillatio cum formidine ex debilibus conjecturis.* Vasq. hic disp. 67. c. 2, *esse levem quandam suspicionem seu existimationem ex levibus ortam rationibus seu fundamentis* Marchant trib. t. 1. tr. 5. tit. 6. q. 1: *Est anxietas et titubatio mentis conscientiam torquens et turbatam reddens ex levibus et incertis conjecturis.* Clarior et expeditior est nostra definitio, cujus breviter haec esto explicatio:

101. § I. *Est inani ratione nixa* seu ut alii loquuntur *ex debilibus, levibus, incertis conjecturis, rationibus, fundamentis.* Ex quo capite tripliciter potest fieri scrupulus: 1. cum judicio determinato, aliquid esse peccatum, quod revera non est: quod judicium falsum, quatenus ex inani motivo procedit animumque affligit et anxiat, potest sane dici scrupulus vel conscientia scrupulosa late loquendo: proprie vero est conscientia erronea vincibilis, ut advertit etiam S. Ignatius in fine libelli Exercitiorum de scrupulosis. 2. Potest fieri scrupulus cum vero dubio practico, sitne hoc peccatum necne ex inani motivo, suspicando, forte esse peccatum, absque ullo determinato judicio, quod sit vel non sit peccatum; et sic rursus est scrupulus late sumptus, proprie autem est dubium vel conscientia dubia. 3. Proprie fit scrupulus, dum habito vel sufficienter proposito judicio determinato, aliquid non esse peccatum, sola ex levi motivo apprehensione peccati mens anxiatur et timet, forte esse peccatum. Et hinc dicitur

102. § II. Inani ratione nixa *apprehensio:* scrupulus enim vel conscientia scrupulosa proprie dicenda est, quando intellectus neque determinate judicat neque dubitat practice, aliquid esse peccatum, sed potius habito judicio, non esse peccatum, sola apprehensione vel suspicione mali ex inani motivo titubat, fluctuat, anxie formidat, esse vel fuisse peccatum, v. g. forte se consensisse tali suggestioni etc., uti bene advertit Valentia t. 2. disp. 2. q. 14. p. 4. dicens: Etsi scrupulus nonnunquam accipiatur tam pro dubitatione de malitia, quam pro opinione, quod aliquid sit malum, tamen proprie conscientiam scrupulosam nihil aliud esse, quam anxiam quandam formidinem, ne forte idipsum sit malum, quod tamen licitum existimatur. Ratio sumenda est ex communi aestimatione hominum, scrupulum proprie ita intelligentium. Unde recte notat Layman c. 6. n. 1: incidium hominis vere scrupulosi esse, si contra sapientium, immo et proprium judicium, tale quidpiam agere peccatum non esse, nihilominus inquietus sit, sola scilicet apprehensione

mali timens et formidans, ne forte peccet aut peccarit. Unde scrupulosi plerumque in aliena causa recte judicare solent sine formidine et alios absolvere a peccato; at vero si idem casus ipsis eveniat, statim formidare incipiunt, peccatum subesse. Et jam hinc patere tibi debet differentia conscientiae scrupulosae ab aliis conscientiis hactenus explicatis.

§ III. *Indeque natus timor seu anxietas mentis.* Quamvis enim **103.** secundum omnes conscientia scrupulosa seu scrupulus formaliter et principaliter consistat in actu intellectus modo explicato, non tamen in eo sistit, sed complete consistit in tali intellectus apprehensione, suspicione, vacillatione seu titubatione, alicubi peccatum esse, quatenus simul in voluntate causat et conjunctum habet metum, formidinem, anxietatem de eodem peccato. Unde scrupulus adaequate sumptus spectat ad utramque potentiam, intellectum scilicet et voluntatem. Qua ratione recte intelligitur doctrina verissima Cajetani t. 1. opusc. tr. 31. resp. 13. dub. 7., scrupulum contingere posse aliquando ex parte appetitus, uti evenit, quando quis timet in aliquo actu peccare et ignorat causam (ex sola nimirum praevia vana apprehensione mali; saepe enim scrupulosus non potest reddere rationem vel motivum timoris et anxietatis suae), aliquando ex parte rationis, cum oritur ex aliqua ratione apprehensa et apparente, inani tamen, levi, futili.

§ IV. *Alicubi peccatum esse vel fuisse, ubi revera nihil est.* Sicut **104.** enim quaelibet conscientia, ita et scrupulosa, quamvis principaliter versetur circa actiones hic et nunc exercendas, tamen haec maxime se extendit ad actiones etiam praeteritas, dum scilicet inaniter apprehendit et anxie metuit, forte se peccasse, forte suggestioni consensisse, forte alicubi peccatum fuisse, forte peccata praeterita nondum remissa esse etiam post adhibita debita media, forte ipsa media doloris, confessionis non sufficienter adhibita fuisse. Quem actum communiter remorsum scrupulosum vocant et plerumque vitiosus est. Sic bene advertit Vasquez cit. disp. 67. c. 2. n. 8: Sunt aliqui nimium scrupulosi circa praeterita peccata, de futuris autem cavendis parum solliciti. In quem sensum etiam verissime dixit Sylvester V. scrupulosus: Scrupulosus est duplex; quidam enim est scrupulosus in recognoscendis peccatis praeteritis et timoratus in vitandis futuris et iste communiter bene finit. Quidam vero est scrupulosus in recognoscendis praeteritis, et in cavendis futuris negligens et efferatus et iste videtur aeternae damnationi propinquus.

Assertio XV: *Quilibet licite potest et tenetur saepe operari contra conscientiam scrupulosam seu scrupulum proprie dictum, etiam immediate et directe; mediate vero solum contra scrupulum late sumptum, nimirum deposito prius scrupuloso judicio vel dubio practico et formato contrario judicio practico, quod liceat ita operari.* Ex communi doctrina Navar. c. 27. n. 283, Sanch. l. 1. mor. c. 10. n. 80, Laym. cit. c. 6. n. 2, Marchant cit. q. 5. Sumitur ex Dec. l. 5. tit. 39. c. 44, ubi quaesito, an conjux scrupulum habens de validitate matrimonii teneatur abstinere ab ejus usu, respondet Pontifex: *Conscientia levis et temerariae credulitatis explosa, potest non solum reddere, sed etiam exigere debitum conjugale.*

105. § I. *Contra scrupulum proprie dictum immediate et directe agendum.* Ratio patet ex definitione: conscientia enim scrupulosa seu scrupulus proprie dictus est solum inani ratione nixa apprehensio indeque natus metus, aliquid esse peccatum, v. g. comedere die festo ante Sacrum auditum; cum qua vana apprehensione et formidine stare potest, immo plerumque de facto stat judicium prudens oppositum, non esse peccatum; atqui recta ratione utique potius sequendum est in operatione judicium prudens, quam vana apprehensio contraria; ergo semper licite operamur contra scrupulum proprie dictum, etiam immediate et directe, nimirum adhuc stantem et quantumlibet remurmurantem; immo plerumque scrupulosus tenetur ita contra operari ad liberandum se a periculis et molestiis scrupulorum, quas ordinarie experiuntur scrupulosi, uti sunt anxietates perpetuae, taedia rerum spiritualium, pericula desperationis vel amentiae etc.

106. § II. *Contra scrupulum late sumptum mediate tantum agendum.* Scrupulus enim late sumptus, quo nimirum intellectus ex inani motivo determinate judicat vel practice dubitat, aliquid esse peccatum, non est proprie conscientia scrupulosa, sed spectat ad conscientiam erroneam vel dubiam; contra quas, quamdiu durant, nunquam licet operari, alioquin peccatur juxta rationem judicii vel dubii. Prius ergo deponendum est inane illud judicium vel dubium et formandum contrarium judicium practicum, non esse peccatum, atque ita mediate contra scrupulum operandum; eadem ratione a fortiori qua supra diximus, contra opinionem etiam probabiliorem et contra dubium speculativum practice resolvendum et operandum esse. Advertit tamen recte Marchant l. c., post factum non esse facile credendum scrupulosis, etsi affirment, se ex determinato judicio vel practice dubie operatos esse aut consensisse: sicut enim in uno turbati sunt, ita etiam turbari poterant in alio.

107. § III. *Remedium generale scrupulorum.* Efficacissimum et fere unicum contra scrupulos remedium est, ut scrupulosus judicio ac consilio docti et experti confessarii vel directoris sui, non obstantibus quibuscunque motibus et trepidantis rationis suae argumentis, omnino se subjiciat et acquiescat, judicium ac operationem suam audacter conformet, fortiter agat ac velut agonizet contra scrupulos suos, donec tandem cessent. Ita uno ore consulunt Doctores. Ratio est: quia quilibet in propria causa solet esse caecus; ergo persuadeat sibi scrupulosus, quod unusquisque consilio confessarii sui vel alterius viri docti ac probi tuto acquiescere possit. Addit recte Navarr. l. 5. consil. 2. de poenit. et remiss., postquam scrupulosus unius confessarii vel boni viri responsum vel exemplum accepit, non debeat alios consulere, ne animum assuescat ad anxietates inutiles diutius fovendas. Unde et confessarius scrupulosi curam gerens 1. ante omnia exigat promissionem firmam suis consiliis acquiescendi et obtemperandi; 2. doceat, certitudinem moralem requiri ad actiones humanas praesertim peccaminosas; unde nunquam judicandum, aliquid esse peccatum mortale aut se in peccatum consensisse, nisi id certe constet; sententias item laxiores, dummodo probabiles judicet, proponat juxta dicta supra n. 48; 3. non permittat Confessiones repetere, nisi afferat defectum certum, de quo quasi jurare possit poenitens: esto enim fuisset aliquis defectus, non

tamen teneretur cum tanto suo damno omnimodam Confessionis integritatem procurare, cum ab ea minores interdum difficultates excusent, uti cum Coninch notat Layman cit. c. 6. n. 2. remed. 6; 4. doceat scrupulosum, jnxta consilium Sap. 1, 1. sentire de Domino in bonitate, neque existimare, eum legislatorem tam rigidum et durum, ut bonae voluntatis hominibus peccata adscribat et poenas decernat, nisi certo se reos sciant; neque Deum vel Ecclesiam suis praeceptis efficere velle, ut homo in tantas anxietates et denique in stultitiam vel desperationem cadat, quod scrupulosis denique contingit. Sed contra haec est

§ IV. *Scrupulus generalis scrupulosorum.* Ajunt: si morti proximus 108.
essem, non auderem cum hoc scrupulo saltem non confessus excedere et coram judice severissimo comparere; confirmant: D. Gregorius epist. ad S. Augustinum Anglorum episcopum ait: *Bonarum mentium est, ibi etiam culpas cognoscere, ubi culpa non est.* Resp. 1. Sylvester V. scrupulus qu. 3.: In illo articulo multa faceret homo, quae non essent necessaria, nec expediret facere in tota vita; quia cogerent infatuari aut desperare. 2. Sanch. autem l. 1. mor. c. 10. n. 81. recte respondet, etiam in illo articulo consultius esse scrupulosis, ut scrupulos contemnant, quos scilicet neque judex justus judicaturus est. 3. Ad dictum D. Gregorii respondent Navarr., Gers. et alii, esse quidem signum animi ad bonitatem propensi, per se tamen bonum non esse, sed scientiae atque judicii defectum. 4. Aliter respondet Laym. cit., S. Gregorium ibi nomine culpae intelligere quemlibet defectum, quem in seipso homo agnoscere ac verecundari potest: nam proposita erat quaestio, utrum mulier, dum menstrua patitur, ad ecclesiam et S. Communionem accedere possit? respondet Gregorius: *Si ex veneratione magna percipere non praesumit, laudanda est, sed si percipiat, non judicanda. Bonarum quippe mentium est, ibi etiam aliquo modo culpas suas agnoscere, ubi culpa non est: quia saepe sine culpa agitur, quod venit ex culpa. Unde etiam cum esurimus, sine culpa comedimus, quibus ex culpa primi hominis factum est, ut esuriamus.* Haec S. Doctor; non ergo locutus fuit de culpa peccati proprie dicta. Denique ultra conscientiam scrupulosam aliam assignant dictam fatuam vel hypochondriacam, et nihil aliud est, quam fatuitas mentis et delirium partiale ex pravo humore vel alia mala dispositione cerebri proveniens, qua homo in fatuos discursus et actiones prorumpit. Exempla nimis nota; verum haec ex theologia ableganda ad scholas medicorum.

Caput II.

De actus humani natura, requisitis et impeditivis.

Summarium.

110. Actus humani descriptio.
111. Actus humanus, liber, moralis in re coincidunt et solum diverso respectu differunt.
112. Debet esse actus creaturae rationalis.
113. Ad actum humanum quatuor requiruntur.

110. **Assertio I:** *Actus humanus est actus creaturae rationalis cum ratione liber.* Facilis descriptio reipsa coincidit cum aliis communiter assignatis.

§ I. *Actus humanus, actio, operatio humana,* tripliciter dici potest: 1. Latissime dici potest omnis actio, quae fit ab homine sive propria ea homini sit sive communis cum brutis, ut comedere, bibere, ambulare ex solo naturae impulsu. 2. Magis proprie dicitur omnis actio, quae fit a solo homine, ut loqui, ridere, intelligere, velle, qui ideo solent vocari *actus hominis.* 3. Proprie in proposito actus humanus dicitur, qui fit ab homine, ut homo est seu modo homini proprio, nimirum ex praevia deliberatione et libera electione; qua ratione actus puerorum et amentium, etsi fiant ab homine, non tamen dicuntur actus humani, quia non fiunt ab homine, ut homo est rationis et libertatis actu compos, per deliberationem ac liberam electionem.

111. § II. *Actus humanus, actus liber, actus moralis* reipsa coincidunt et solum differunt diversa ratione vel respectu. Actus enim *humanus* dicitur quatenus est proprius hominis, non tam quoad substantiam quam quoad modum operandi homini proprium, scilicet ex deliberatione et electione, ut jam dictum est. Actus *liber* dicitur, quatenus procedit a principio operandi indifferenti ad agendum vel non agendum, positis omnibus ad agendum requisitis; adeoque libertas actus consistit in respectu ad voluntatem liberam atque ita indifferentem ad agendum et non agendum. Actus *moralis* dicitur, quatenus procedit a principio morali, scilicet regulabili per regulas rectae rationis, ideoque moralitas actus consistit in regulabilitate per rectam rationem, quae dicit respectum ad voluntatem liberam et ulterius ad intellectum, quatenus per regulas rectae rationis est regulativus seu directivus voluntatis in suis actionibus. Vides, haec omnia in re coincidere et jam cape descriptionem datam.

112. § III. *Actus creaturae rationabilis:* actus enim illi, qui in homine dicuntur humani, revera conveniunt omni rationali creaturae, etiam angelis, quorum proinde actus volumus comprehensos. *Cum ratione,* id est praevia cognitione et deliberatione intellectus secundum regulas rectae rationis. *Liber,* qui scilicet positis omnibus ad agendum requisitis possit libere fieri vel non fieri; cujus proinde absolute dominus sit in eliciendo, continuando, omittendo, abrumpendo. Unde ab aliis definitur actus humanus, qui ex deliberatione libere fit; cujus homo per liberam

electionem dominus est; nec male ab aliis, esse actus hominis voluntarius et liber vel omissio ejus.

§ IV. Omnes autem consentiunt cum S. Thoma 1. 2. q. 1. a. 1, ad actum humanum quatuor requiri: ut conveniat homini quatenus homo; ut sit sub dominio seu potestate hominis; ut fiat cum ratione seu praevia cognitione et deliberatione; ut fiat a libera voluntate. Conformiter quatuor praecipue hoc capite explicanda sunt: 1. principium actus humani, scilicet liberum arbitrium obiter tangendum; 2. ratio seu cognitio requisita ad actum humanum; 3. voluntarium ac liberum requisitum ad actum humanum; 4. impedientia illud voluntarium et liberum. 113.

Sectio I.

Principium actus humani. liberum arbitrium. obiter tangitur.

Summarium.

114. Datur in homine liberum arbitrium,
115. Idque formaliter est ipsa sola voluntas hominis,
116. Libera tam quoad exercitium,
117. Quam quoad specificationem.

Assertio II: *Datur in homine liberum arbitrium; formaliter est ipsa voluntas libera, quoad exercitium quidem quoad omnia objecta bona vel mala; quoad specificationem vero quoad objecta bona et mala particularia tantum.* Assertio haec speculativa ex philosophia et theologia petita breviter tibi quantum opus habes insinuanda est. 114.

§ I. *Datur in homine liberum arbitrium.* Definitur a D. Augustino l. 2. de peccatorum meritis: *Facultas innata animae rationali, qua homo potest eligere unum prae alio vel unum idemque acceptare vel non acceptare,* i. e. intellectualis substantiae potestas, positis omnibus ad agendum requisitis, agendi vel non agendi. Asseritur vero contra haereticos ab omnibus orthodoxis. De fide definita in variis conciliis etiam Trid. sess. 6. c. 6. Probatur 1. ex Scriptura Num. 30, 14: *In arbitrio viri erit, ut faciat sive non faciat.* Deut. 30, 19: *Testes hodie invoco coelum et terram, quod proposuerim vobis vitam et mortem, benedictionem et maledictionem. Elige ergo vitam, ut et tu vivas et diligas Dominum Deum tuum.* Jos. 24, 15: *Optio vobis datur, eligite vobis, quod placet.* Eccli. 15, 15: *Deus ab initio constituit hominem et reliquit eum in manu consilii sui; adjecit mandata et praecepta sua; si volueris mandata servare, conservabunt te; apposui tibi aquam et ignem, ad quod volueris, extende manum tuam.* Et in nova Lege Luc. 9, 23: *Si quis vult venire post me* etc. 1. Cor. 7, 36: *Quod vult faciat, non peccat, si nubat: nam qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habens voluntatis suae et hoc judicavit in corde suo, servare virginem suam, bene facit* etc. Quid clarius? 2. Ultra auctoritatem omnium SS. Patrum, quos late

recitat Bellarm. de gratia et libero arbitrio l. 4. c. 6., ratione communiter assignata ab iisdem Patribus et Doctoribus: quodsi enim homo careret libero arbitrio, quo pro libitu posset agere et non agere, sed omnia ageret necessitate naturali, frustra essent omnes leges et praecepta, admonitiones, consilia, quibus tamen plena sunt sacra volumina et utraque Jura. Neque homo actibus suis bonis praemium, neque actibus malis poenam mereretur, neque ob ullum delictum juste puniri posset, quae omnia sunt absurda. Sequela patet: quia frustra praecipitur vel prohibetur aut consulitur, ut fiat vel non fiat, quod vel necessario fit et non potest non fieri, vel necessario non fit, ut non possit fieri. Neque ullus meretur laudem vel praemium ob factum, quod non potuit non facere, neque juste puniri potest ob factum, quod non potuit non facere. Denique efficacissime argumentaberis, si proterve negantem libertatem hominis tamdiu bene fustiges, donec fateatur, te habere liberum arbitrium et pro libitu posse caedere vel non caedere adeoque a caedendo cessare.

115. § II. *Liberum arbitrium formaliter est ipsa sola voluntas hominis.* Communis DD. cum Scot. 2. d. 25. q. un. n. 22. Ratio sumitur ex data definitione liberi arbitrii, Sacra Scriptura citatis locis et SS. Patribus: ubique enim liberum arbitrium tribuitur voluntati et explicatur per actus voluntatis, utpote velle, eligere, acceptare, non velle, et clarissime August. de eccl. dogmatibus c. 2: *Liberum arbitrium est voluntas rationalis.* Quamquam vero liberum arbitrium formaliter sit ipsa voluntas, non male tamen ab aliis radicaliter constituitur in intellectu, quatenus nimirum ipsa voluntas in libere volendo necessario pendet a certa propositione intellectus, ut mox videbis. Intellectus ergo secundum se quidem potentia naturalis, necessario tendens in objectum sufficienter propositum, quemadmodum visus in applicatum coloratum, attamen comparatus ad voluntatem, denominatur liber duplici respectu: primo radicaliter, quatenus voluntas in libere volendo dependet ab ipso, ut modo dictum est; secundo participative, quatenus ipsemet in operando hic et nunc subest imperio, motioni et applicationi voluntatis; v. g. ut voluntas libere amet Deum super omnia, necessario intellectus prius proponit Deum, ut summum bonum super omnia amandum; quod vero intellectus hic et nunc hoc objectum potius, quam aliud consideret aut quod contra naturalem rationem credat et firmiter assentiatur, Deum unum in essentia et trinum in personis, opus est imperio, motione vel applicatione voluntatis. Et hac ratione actus intellectus, (quemadmodum et aliarum potentiarum) a voluntate participative fiunt liberi, morales, boni, mali, meritorii, demeritorii, ut in sequentibus amplius intelliges.

116. § III. *Quoad exercitium.* Libertas *exercitii* dicitur potestas voluntatis indifferens ad agendum et non agendum, positis omnibus ad agendum requisitis. Unde dicitur etiam libertas *contradictionis:* quia est indifferentia ad duo contradictoria, scilicet agere, non agere, velle, non velle; atque hanc libertatem habet homo pro hoc statu quoad omnia prorsus objecta, tam ipsum ultimum finem, quam media quaecunque: quia nimirum nullum omnino objectum in hac vita tam necessario apparet prosequendum, ut omissio actus circa illud non etiam

aliquam rationem boni habeat; quin ipsam etiam beatitudinem in hac vita nec libet, nec expedit semper actu appetere.

§ IV. *Quoad specificationem.* Libertas *specificationis* dicitur in- 117.
differentia voluntatis, qua positis omnibus ad agendum requisitis potest sic agere vel oppositum agere, seu hunc vel alium contrarium actum exercere circa idem objectum; unde etiam dicitur libertas *contrarietatis*, quia est ad actus specie diversos et positive contrarios, ut velle, nolle; amare, odisse; consentire, dissentire. Atque hanc libertatem habet homo circa omnia objecta bona et mala particularia tantum: quia nec ullum est particulare objectum, quod homini in hac vita adeo bonum appareat, ut non etiam in eo reperire et intellectus proponere possit aliquam rationem mali; quin etiam ipsum Deum in se undequaque optimum et infinite bonum, respective ad operantem homo apprehendere potest ut malum sibi, quatenus poenam infligit, concupitis obstat, atque ea ratione odisse, prout de facto oderunt damnati. Neque econtra ullum objectum in hac vita adeo undequaque malum apparet, ut non etiam in eo intellectus reperire possit aliquam rationem sibi boni vel convenientis; quin ipsa privatio boni particularis, v. g. mors propria vel aliena ob certam rationem, puta quia majori malo apprehenso liberat aut inimicum tollit, bona et appetenda judicari et de facto appeti potest. Non autem habet hanc specificationis libertatem homo circa bonum et malum ut sic seu circa ipsam felicitatem et miseriam in communi conceptam, uti docet communis DD. cum S. Thom. 1. 2. q. 10. a. 2. Ratio est: quia objectum adaequatum voluntatis volentis quidem est bonum seu conveniens, nolentis autem est malum seu disconveniens, juxta illud D. Dionysii c. 4. de div. nom.: *Nemo intendens ad malum operatur, et nemo sponte est miser;* et tritum est illud Augustini: *Beati esse volumus, miseri autem esse nec volumus, sed neque velle possumus.* Atqui in bono seu felicitate ut sic non reperitur ulla ratio mali, neque in malo seu miseria ut sic reperitur ulla ratio boni; ergo voluntas circa illa non est libera quoad specificationem, ut possit etiam nolle bonum vel velle malum ut sic; sed si circa tale objectum agere velit, quoad specificationem necessitabitur ad volendum bonum seu felicitatem et quodcunque objectum propositum sub sola et praecisa ratione boni v. g. beatitudinem aeternam, et nolendum malum seu miseriam et quodcunque objectum propositum sub sola et praecisa ratione mali v. g. damnationem vel ipsum peccatum formaliter.

Sectio II.

Ratio seu cognitio requisita ad actum humanum.

Summarium.

118. Ad actum humanum requiritur advertentia ad ipsum actum,
119. Cognitio omnium ad eum, qua talis est, concurrentium, utpote objecti et circumstantiarum,
120. Ac insuper aliqua deliberatio,
121. Quae aliud non est, quam discursus intellectus, formalis vel virtualis,
122. Et saltem ut bonus esse possit, judicium practicum de honestate ejus.

Assertio III: *Ad actum humanum moraliter bonum vel malum requiritur advertentia ad ipsum actum, cognitio omnium ad eum, qua talis est, concurrentium, aliqua deliberatio formalis vel virtualis, et denique saltem ut bonus esse possit, judicium practicum de honestate actus.* Certa apud omnes.

118. § I. *Requiritur advertentia ad ipsum actum:* quia actus humanus debet esse in pleno dominio et potestate operantis; sed nullus actus potest esse in dominio et potestate operantis, ut nimirum eum elicere vel non elicere, continuare vel abrumpere possit, nisi advertat ad ipsum actum: unde primae intellectus cogitationes et motus primo-primi, qui ex sola apprehensione objecti, absque ulla sui advertentia in voluntate vel appetitu sensitivo exurgunt, ut irae, delectationis etc. non possunt esse actus humani nec liberi nec boni nec mali moraliter, secundum omnes; ergo ad hoc requiritur advertentia ad ipsum actum, ut nimirum quis sciat vel advertat, se saltem actum, bonum, malum elicere vel habere. Quia autem non potest cognosci actus bonus vel malus, nisi per ordinem ad objectum et circumstantias, hinc

119. § II. *Requiritur cognitio omnium ad eum actum, qua talis est, concurrentium,* utpote objecti et circumstantiarum. Ratio est evidens: quia actus humanus debet voluntarie tendere in objectum, ideoque objectum debet esse volitum et consequenter praecognitum ut tale, scilicet ut affectum his circumstantiis, in quantum ad actum humanum, bonum vel malum concurrit. Alioquin quacunque ratione aliquid ad actum concurrens non est cognitum nec consequenter volitum, eadem ratione actus non erit voluntarius nec consequenter humanus, bonus vel malus. Exemplo id manifestum fiat: Titius occidit patrem gladio: ad hoc ut actus iste parricidii sit humanus et voluntarius, debet in primis cognitum esse objectum, ut nimirum sciverit, esse hominem, quem percutit et non invincibiliter putaverit, esse feram. Deinde debet cognita fuisse circumstantia illa *quid*, nimirum illum hominem, quem percutit, esse patrem suum et non invincibiliter putaverit, esse alium hominem v. g. inimicum suum. Tertio debet esse cognitum instrumentum, nimirum se gladio percutere et non inculpate putarit, esse baculum, nervum, arundinem etc. Alioquin in primo occisio erit, non homicidium; in secundo homicidium erit, non parricidium; in tertio percussio tantum et nulla occisio erit voluntaria vel actus humanus. Atque haec quidem cognitio objecti et circumstantiarum jam sufficeret ad actum humanum, si illorum bonitas vel malitia semper clare et distincte proponeretur sine admixtione oppositi. Et hinc

120. § III. *Requiritur deliberatio.* Ratio iterum est: quia actus humanus debet tendere in objectum, ut practice cognitum secundum suam bonitatem vel malitiam (nihil enim volitum, nisi praecognitum); atqui non potest practice cognosci ut operabile secundum bonitatem vel malitiam absque aliqua deliberatione, quia ut n. 117. indicatum est, nullum objectum particulare homini in hac vita proponitur et apparet ita omni ex parte bonum adeoque hic et nunc necessario prosequendum, si felix esse velit, quin simul appareat admixta aliqua ratio mali; et econtra v. g. intellectus in objectis virtutum proponit quidem rationem boni honesti, propter quam appetenda sint, simul tamen mox reperit rationem

aliquam mali, utpote molestiae, difficultatis, contrarietatis ad appetitum, propter quam fugienda videantur. Similiter in objectis vitiorum proponit sane rationem mali inhonesti seu turpitudinem et reatum, propter quam rationem fugienda sunt; at occurrit simul aliqua ratio boni convenientis, scilicet utilis vel delectabilis, propter quam amplectenda videantur: quare tunc humanae rationis officium est, conferre utrinque rationes convenientiae et disconvenientiae et sic deliberare, quid in operatione praeferendum sit. Et sic ergo ad actum humanum, ut voluntarius fiat, bene vel male, requiritur deliberatio aliqua, formalis vel virtualis. Explico:

Deliberatio vel consultatio nihil aliud est, quam discursus intellectus **121.** de re quapiam agenda vel non agenda, considerando rationes in utramque partem, ut jam exemplificatum est. *Formalis* quidem et explicita his. fere actibus absolvitur: 1. est apprehensio simplex objecti, furti v. g., ejusque alicujus bonitatis vel malitiae, puta esse bonum utile ac malum inhonestum. 2. Est consultatio velut speculativa, sitne absolute objectum illud (furtum) censendum potius bonum vel malum (hic stat dubium speculativum, sive deinde sequatur sive non sequatur resolutio ejus speculativa juxta dicta assert. 12). 3. Est consultatio practica, sitne objectum illud (furtum) mihi hic et nunc amplectendum ob rationes bonitatis, an fugiendum potius ut malum ob rationes malitiae propositas (hic stat dubium practicum). 4. Denique si synderesis ratio practice concludit, furtum omittendum esse ut simpliciter malum, quae conclusio seu dictamen practicum est ipsa recta conscientia. Ejusmodi autem deliberatio formalis et explicita secundum omnes praedictorum actuum differentias, quamvis saepe fiat, non tamen semper necessaria est, sed frequenter sufficit deliberatio *virtualis* et implicita, ut dum quis facta apprehensione objecti boni vel mali, ob evidentiam rei vel acumen intellectus aut bonam dispositionem voluntatis, ex synderesi absque alio discursu statim concludit, hoc bonum agendum, hoc malum fugiendum. Et hinc

§ IV. *Saltem ut bonus esse possit actus humanus, requiritur judicium* **122.** *practicum de honestate actus,* quo nimirum intellectus post deliberationem in utramque partem practice concludat hic et nunc, hoc esse bonum vel licitum, hoc malum vel illicitum. Ratio patet: quia absque illo judicio practico, stante adhuc deliberatione, intellectus maneret practice dubius; cum dubio autem practico de honestate actus non potest fieri actus bonus, sed semper fit actus malus, juxta dicta c. 1. sect. 4. Atque hinc intelliges, quid sit deliberate vel ex deliberatione agere, bene vel male: deliberate enim agere dicitur qui ex praevia deliberatione de re agenda vel non agenda, consideratis rationibus in utramque partem atque formato judicio practico conscientiae, quod hic et nunc fieri conveniat, operatur; et si quidem operetur juxta formatum judicium, dicatur agere deliberate bene et ex deliberatione; sin vero contra judicium agat, dicetur agere deliberate male, at non ex deliberatione; si absque deliberatione vel judicio practico agat, dicetur agere imprudenter et plerumque male. Haec latius explicabimus et applicabimus infra de peccatis praesertim c. 5. et 6. Itaque postquam intellectus practice facta deliberatione conclusit, aliquid agendum vel non agendum

ut bonum vel malum, conveniens vel disconveniens ad propositum finem, manet in arbitrio et libera potestate voluntatis, illum bonum propositum acceptare vel non acceptare aut etiam acceptare oppositum malum inconveniens, interim tamen etiam ab intellectu sub aliqua alia ratione boni convenientis, utilis vel delectabilis propositum; quin etiam ipsa voluntas intellectum movet et impellit ad rationes in oppositum excogitandas, ponderandas et secundum illas contrarium sibi favorabile vel delectabile judicandum, ut monet etiam Layman l. 1. tr. 2. c. 2. n. 2.

Sectio III.

Voluntarium ac liberum requisitum ad actum humanum.

Summarium.

123. Explicatur voluntarium et volitum,
124. Voluntarium imperfectum et spontaneum.
125. Voluntarium perfectum ac liberum,
126. Cui contradictorie opponitur non liberum.
127. Liberum a coactione et necessitate.
128. Actus humanus debet esse voluntarius et liber simpliciter.
129. Voluntarium elicitum, imperatum, imputatum.
130. Voluntarium actuale, virtuale, habituale.
131. Digressio utilis bene notanda.
132. Voluntarium directe et indirecte.
133. Quae requirantur ad voluntarium indirecte?
134. Quando committatur peccatum indirecte voluntarium?
135. Voluntarium expressum et tacitum.
136. Quando verum sit illud: qui tacet consentire videtur?
137. Corollaria ex dictis.

Explicatio terminorum.

123. § I. *Voluntarium et volitum.* Voluntarium proprie (effective dicunt alii) dicitur omne id, quod a voluntate procedit seu quod ideo fit, quia voluntas aliquo modo vult aut velle censetur. *Volitum* autem (voluntarium objective vocant alii minus proprie) dicitur omne voluntatis objectum, ad quod scilicet volitio aliqua terminatur, sive deinde a voluntate procedat sive non. Sic Deus ipse, serena aura, bonum vinum etc. volita nobis sunt maxime; nemo tamen proprie dixerit voluntaria: quia nullo modo a voluntate nostra procedunt. Voluntarium ergo secundum vocem quidem soli homini voluntate praedito proprium, quoad rem ipsam dividitur in imperfectum, prout idem est ac spontaneum, et perfectum ac liberum.

124. § II. *Voluntarium imperfectum et spontaneum. Spontaneum,* hominibus brutisque commune, in homine dictum voluntarium imperfectum, definitur ab Aristotele 3. eth. c. 1. esse id, *cujus principium est in agente cognoscente singula, in quibus est actio.* Duo ergo essentialiter

requirit: unum, ut fiat seu procedat a principio intrinseco ipsius agentis et non ab aliquo extrinseco, adeoque excludat omnem externam vim vel coactionem; si enim ab alio violenter movearis, traharis, impellaris, non erit tibi motus iste voluntarius vel spontaneus. Alterum est, ut etiam fiat ex praevia cognitione singulorum ad talem actum concurrentium, utpote objecti, finis ac aliarum circumstantiarum, ut n. 119. explicatum fuit.

Voluntario ergo et spontaneo sic explicato contradictorie opponitur *non voluntarium, non spontaneum:* quod dicitur omne id, quod alicui fit eo non volente, seu ad id sponte et ab intrinseco non cooperante; adeoque convenit cuicunque rei, etiam irrationali et insensibili. Vere enim lapis non voluntarie, non spontanee projicitur sursum. Contrarie vero opponitur *involuntarium,* invitum, coactum, violentum: quod est omne id, quod alicui fit renitente voluntate, appetitu vel inclinatione ejus. Involuntarium proprie convenit soli homini; invitum et coactum solis cognoscentibus et appetentibus, etiam brutis; violentum etiam et proprie rebus inanimatis. Omne ergo involuntarium etc. est etiam non-voluntarium, non econtra quodvis non-voluntarium est etiam involuntarium, etiam in eodem homine. Unde fit, ut omnis actio hominis necessarie sit aut voluntaria aut non voluntaria, non item aut voluntaria aut involuntaria, e. g. turpis motus absque omni advertentia excitatus in parte sensitiva est non voluntarius, quia nihil voluntarium, nisi praecognitum; sed neque etiam adhuc est involuntarius positive, quia incognito non potest voluntas resistere. Erit autem involuntarius, si post advertentiam renitente et nolente voluntate perduret. Applica, si nosti, differentiam inter album, non album et nigrum; doctum, non doctum et stultum etc.

§ III. *Voluntarium perfectum ac liberum.* Dicitur et est id, quod 125.
a principio operantis intrinseco ex praevia cognitione ita fit, ut tamen positis omnibus ad agendum requisitis possit etiam non fieri vel ejus oppositum fieri; ideoque ultra duo requisita ad voluntarium imperfectum seu spontaneum, ut scilicet fiat a principio intrinseco et ex praevia cognitione, tertio requirit indifferentiam sui principii ad agendum vel non agendum aut etiam oppositum agendum, positis omnibus ad agendum requisitis. Seu, quod idem est, requirit libertatem exercitii et specificationis, quam explicatam habes supra n. 116.; v. g. proposito vino libere vis bibere, quia potes etiam non velle aut ob causam nolle.

Voluntario perfecto ac libero modo explicato contradictorie oppo- 126.
nitur *non liberum,* quod scilicet non fit a principio ita indifferenti, ut positis omnibus ad agendum requisitis possit fieri et non fieri; adeoque convenit omni rei etiam irrationali, sicut non voluntarium supra. Contrarie vero eidem opponitur *necessarium seu naturale,* et est id, quod a suo principio positis omnibus ad agendum requisitis naturae ordine necessario fit, ita ut non possit non fieri: uti sunt actiones omnium causarum naturalium, non tantum inanimatarum et irrationalium, ut ignis, brutorum, sed etiam in homine actiones potentiae vegetativae et sensitivae, sensuum externorum et internorum atque etiam ipsius intellectus. Id intellige secundum se et quatenus ab illis potentiis elicitive procedunt: nam quatenus subsunt imperio libero voluntatis, liber-

tatem participant, non quatenus sunt actus eliciti suarum potentiarum, sed quatenus fiunt et sunt actus imperati a voluntate, ut infra magis intelliges.

127. § IV. *Liberum a coactione et a necessitate.* Liberum a *coactione* dicitur, quod fit a principio intrinseco et praevia cognitione, seclusa solum vi vel violentia extrinseca, et hoc coincidit cum spontaneo. Liberum a *necessitate* dicitur, quod fit a principio intrinseco et praevia cognitione, seclusa etiam necessitate naturali, ita scilicet ut positis omnibus ad agendum requisitis non necessario debeat fieri, sed fieri vel non fieri possit; et est ipsum liberum perfectum modo supra positum. Aliter alii auctores: aliud vocant liberum simpliciter, scilicet a necessitate naturae, de quo modo diximus; aliud vocant liberum secundum quid et a necessitate legis tantum, illud nimirum, quod sub nulla obligatione legis est, sed licite agi vel omitti potest, uti coelibatus, professio Religionis et alia, quae de consilio seu opera supererogatoria vocantur.

128. **Assertio IV**: *Actus humanus debet esse voluntarius et liber simpliciter, non tantum a coactione seu violentia extrinseca, sed etiam a coactione seu determinatione intrinseca ad necessario agendum, positis omnibus ad agendum requisitis.* Unanimis Doctorum catholicorum ac SS. Patrum, quinimmo a S. Pio V. et Gregorio XIII. in speciali Bulla damnantur hae propositiones ut haereticae: *Quod voluntarie fit, etiamsi necessitate fiat, libere tamen fit;* et: *Sola violentia repugnat libertati hominis naturali;* ut merito olim censuerit D. Thom. q. 6. de malo. haeresim esse, non solum apud theologos, sed etiam apud philosophos, dicere, ad liberam electionem seu actum humanum non requiri libertatem a necessitate. Ratio patet ex ipso nomine et notione actus humani. Omnium enim sensu et consensu actus humanus dicitur, quod sit ita proprius homini, ut sit in ejus libera potestate ac dominio, quod fiat vel non fiat, duret vel non duret; atqui ad hoc necessario requiritur, ut sit voluntarius et liber simpliciter, non solum a coactione, sed etiam a necessitate: quodsi enim actus positis ad agendum requisitis necessario fiat, ut non possit non fieri, sicut fit calefactio ab igne, visio ab oculo aperto, jam non erit in libera potestate et dominio hominis, ut fiat vel non fiat: ergo. Hic commode explicandae veniunt voluntarii ac liberi *variae divisiones* ad praxim et varios casus resolvendos admodum necessariae.

129. § I. *Voluntarium elicitum, imperatum, imputatum.* Voluntarium *elicitum* seu actus voluntatis elicitus dicitur omnis actus voluntatis ex praevia cognitione ab ipsa voluntate immediate productus et in ea velut subjecto immanens: ut velle, nolle, amare, odisse, consentire, dissentire, imperare, revocare etc. Voluntarium *imperatum* seu actus voluntatis imperatus dicitur omnis actus, non immediate productus a voluntate, sed ad ejus imperium, ordinationem, consensum factus ab aliis potentiis, utputa intellectu, phantasia, appetitu sensitivo, sensibus, potentia locomotiva; ut voluntate volente vel consentiente aliquid cogitare, credere, studere, ambulare, edere, bibere etc. Voluntarium *imputatum* seu *interpretativum* dicitur omne id, quod nec immediate fit a voluntate neque ab ea positive, directe vel expresse imperatur aut volitum est, tamen ob aliquam rationem, quia nimirum vel ad id

voluntarie causam dedit, ut fieret, vel cum potuisset et debuisset impedire, ne fieret, non impedivit, ideo voluntati imputatur et quasi interpretatur voluntarium, ideoque comprehendit omne voluntarium indirectum et tacitum mox explicanda et exemplificanda n. 132 ss.

§ II. *Voluntarium actuale, virtuale, habituale.* Voluntarium *actuale* seu actu est, quod hic et nunc actu elicitur vel imperatur a voluntate, v. g. nunc volo celebrare, baptizare, orare; dicitur intentio actualis, quae duplex esse potest: aut explicita, quae intenditur aliquid in terminis seu conceptibus distinctis, qualis est illa sacerdotum formula: Ego volo celebrare Missam etc., aut implicita, qua intenditur aliquid in conceptu confuso seu in aliquo generali volito, ut si consecraturus, baptizaturus, absoluturus, intendat facere id, quod Christus instituit vel quod Ecclesia hic facit vel intendit; si clericus a praelato missus ad suscipiendos sacros Ordines, intenderet solum obedire seu facere id, quod jussit Superior, nullo alio elicito actu interim dum ordinatur. **130.**

Voluntarium *virtuale* seu virtute dicitur, quod vi actus praeteriti nondum revocati in operatione morali perseverat. Atque adeo tria requirit: 1. ut aliquando praecesserit volitio seu intentio actualis; 2. ut illa intentio hactenus non fuerit revocata; 3. ut illa intentio adhuc perseveret in operatione morali, hoc est ut revera vi illius praecedentis actualis intentionis fiat opus vel actus intentus, isque humanus et moralis, nimirum ab homine persistente in ea mentis dispositione, qua moraliter agere ejusque actiones sub ejus arbitrii potestatem cadere possint. Ut si sacerdos modo actu intendens celebrare, postea vi illius actus nunquam revocati pergit ad locum, paramenta induit, caeremonias agit, verba profert, interim dudum cessante priori actu, etsi nullum alium actum intentionis eliciat neque prioris actus actu recordetur, dummodo adhuc maneat in ea dispositione mentis, ut reflectens se vel interrogatus, quid vel quare agat, statim priorem actum intentionis suae allegaret, adhuc facta consecratio erit sufficienter voluntaria, valida, immo et meritoria, quantum est ex hoc capite.

Voluntarium *habituale* tantum dicitur, quod solo habitu ex praecedentibus actibus acquisito perseveret absque omni prorsus influxu in aliquam moralem operationem, utpote perseverans etiam in homine nihil vel non moraliter operante, dormiente, ebrio, amente. Ut in exemplo allato, si sacerdos post illam actualem intentionem, etsi nunquam revocatam, in somnum, ebrietatem, amentiam incidat et in ea dispositione verba consecrationis proferat; aut licet mentis compos maneat, tamen ab illo priori actu nihil penitus amplius moveatur, ut ne interrogatus quidem eum allegaret, non erit ea actio amplius voluntaria virtualiter vi praecedentis actus, sed solum et ad summum habitualiter: quia non erit amplius actio moralis. Jam vides, quid sint et qualiter differant intentio actualis, virtualis et habitualis tantum. Et quoad ista nota simul differentiam inter conferentem et suscipientem Sacramentum: quia enim in agente seu conferente Sacramentum requiritur voluntas et intentio effective ut quid concurrens ad causandum effectum Sacramenti, ideo necesse est, ut intentio, si non actu, saltem virtualiter et moraliter perseveret in actione sacramentali; at vero in

suscipiente Sacramentum requiritur voluntas et intentio solum dispositive ad recipiendum effectum Sacramenti, ideoque sufficere potest intentio habita nec revocata, saltem habitualiter perseverans. Sic saepius vidisti eos, quos constat, habuisse intentionem suscipiendi Sacramentum Poenitentiae nec revocasse, postea sensibus destitutos, lethargo vel phrenesi correptos, nihilominus absolutos esse, quemadmodum in simili etiam baptizari possent et deberent.

Digressio utilis.

131. Utique, religiose Lector, pro certo habes, ad bene et meritorie operandum necessarium esse, ut non modo homo ipse gratia et caritate praeditus sit, verum etiam ipsa actio a caritate imperetur seu referatur ad Deum ut ultimum finem cui, intentione aut actuali, explicita vel implicita, quod optimum et consultissimum est; aut saltem virtuali, nimirum vi praecedentis intentionis ac imperii caritatis, adeo tamen ut imperium seu intentio praecedens sit vera causa actionis subsequentis, et haec vere fiat ex vi et motione praecedentis intentionis adhuc virtute perseverantis, saltem ut reflectens interrogatus, cur opereris hoc, ores, studeas, scribas, statim recitata priori intentione, diceres, propter Deum, ad ejus placitum, ad gloriam Dei. Quodsi ergo quis mane v. g. proponat, hoc die haec ac omnia opera sua facere ex caritate et propter Deum ad ejus gloriam, is quidem ipso facto exercet actum praestantissimum caritatis et religionis, eoque praestantiorem, quo magis extensum objectum habet: at vero si postea temporibus suis prorsus immemor matutini propositi sui et absque ulla omnino relatione vel dependentia ad illud propositum, sed mere ob alias causas v. g. ob metum poenae, ex arida consuetudine, ex humano respectu etc. operetur, oret, studeat, laboret, tunc illae actiones, sicut revera non sunt amplius actus caritatis imperati neque vi illius propositi ut virtualiter intentae et factae, ita neque vi illius meritoriae esse poterunt. Ita communiter Doctores cum D. Bonavent. 2. d. 41. a. 1. q. 3, Bellar. l. 5. de justific. c. 19, et optime explicat Bussaeus virid. virt. V. intentio recta c. 4. Verba ejus adnumero, tu pondera: Ad meritum boni operis requiritur, ut vel tunc, cum fit actio, imperetur a caritate atque ad Deum ut in finem supernaturalem ac ultimum referatur, vel certe nascatur ab actu imperato a caritate atque in Deum antea relato, quod est virtute referri. Tunc enim dicitur opus aliquod virtute in Deum relatum, cum intentio antegressa vere est causa illius, ut fiat. Quare si quis generali tantum intentione, initio anni, mensis vel diei omnia futura opera ad gloriam Dei offerat, ut quidam laudabiliter faciunt, non ideo dicetur, virtuali intentione obtulisse singulisque bonis operibus, licet in gratia constitutus, vitam aeternam promeruisse. Assuesce ergo, religiose Lector, saepius per diem, saltem ante quodlibet opus notabile, orationem, studium, laborem, etiam cibum, recreationem, somnum, eiicere intentionem actualem; est res facilis praxis, sed longe utilissimae, de qua lege et relege Drexelium. Interim vero vide, an haec placeat: actus singulos ordiri a signo crucis et versu Deus in adjutorium etc. ac doxologia Gloria Patri etc.

atque etiam ita finire. Ita finiamus hanc digressionem et ad lineam revertamur.

§ III. *De voluntario directe et indirecte.* Voluntarium *directe et in se* dicitur quidquid per se procedit a voluntate, seu omnis actus, qui per se intenditur, elicitur, imperatur vel admittitur a voluntate: ut si deliberate odisti hominem, vis occidere, occidi imperas, occidere volenti consentis; de hoc nulla difficultas. Voluntarium *indirecte* seu *in alio* seu *in sua causa* dicitur, quidquid per accidens tantum procedit a voluntate, seu quod quidem secundum se et in se non intenditur, elicitur vel imperatur a voluntate, tamen ratione alicujus alterius per se voliti praevidetur necessario consequi, ideoque voluntati voluntarium censetur et velut imputatur, unde et voluntarium interpretativum dicitur, idque iterum duplex est: 1. voluntarium indirecte in causa *positiva* est, quando homo voluntarie ponit causam, ex qua praevidet vel praevidere deberet, secuturum talem effectum, aut etiam de facto jam sequi experitur: ut, qui indulget cogitationi vel lectioni turpi etc. sentiens periculum proximum secuturae pollutionis, is, quamvis directe minime velit, immo omnino nolit, indirecte tamen censetur velle pollui, ideoque secuta pollutio erit voluntaria indirecte. 2. Voluntarium indirectum *in causa negativa* dicitur, quando homo seu voluntas, cum posset et deberet, solum non aufert causam praevisi effectus vel alio modo non impedit, quominus effectus praevisus sequatur, sive in se sive in alio: ut si ab aspectu non amoveas imaginem turpem, non extinguas candelam praeviso incendio etc. Exempla nimis obvia. **132.**

Quaenam requirantur ad voluntarium indirecte? Ad hoc ut ex causa posita vel non ablata effectus secutus censeatur voluntarius indirecte atque ad peccatum imputetur, tria requiruntur: 1. Ut operans sciat et advertat aut certe scire debeat seu inculpabiliter non ignoret, ex tali causa a se posita seu non ablata consecuturum talem effectum vel ejus adesse grave periculum. Quodsi enim id nullo modo sciat vel expertus sit, effectus secutus non poterit censeri etiam indirecte voluntarius, quia nullo modo cognitus, nullo modo volitus: ut si quis ad satietatem bibens, ignarus fortitudinis vini, postea inebriatur. 2. Ut etiam possit impedire talem effectum, causam auferendo vel non ponendo: si enim non possis auferre causam, non imputabitur tibi effectus voluntarius vel culpabilis, secundum omnes: ut si necessario equitans advertas periculum pollutionis vel ea de facto contingat. 3. Ut etiam debeas impedire effectum non ponendo seu auferendo talem causam: quodsi enim nulla lege caritatis vel justitiae tenearis non ponere talem causam vel abstinere a tali actione, ex qua praevides effectum secuturum, quin potius sit obligatio in oppositum, effectus secutus sane physice adhuc erit voluntarius indirecte, in causa scilicet voluntarie posita, at non erit voluntarius moraliter neque ad culpam imputari poterit: ut si confessarius audiat Confessiones feminarum aut legat libros de tali materia pro necessaria instructione; si chirurgus medeatur in partibus verecundis; si etiam commoditatis tantum gratia equites et immineat periculum carnis: quia nulla lege ii tenentur abstinere a tali actione, quin potius ex officio debent agere, ideo effectus quicunque secutus (secluso semper consensu, quo fieret voluntarius **133.**

directe) omni culpa voluntaria vacabit. Similiter, etsi scias et possis auferre causam vel aliter impedire aliquem effectum, si tamen non teneris aliqua lege caritatis vel justitiae, permissio quidem ipsa poterit tibi esse voluntaria, at vero effectus secutus nullo modo censebitur tibi voluntarius nec consequenter ut causae morali ad culpam imputabitur: quia permissive et negative tantum se habenti ad aliquem effectum, effectus secutus nunquam imputatur ut causae morali, nisi ille habeat obligationem aliquam impediendi illum; alioquin sequeretur absurdum, nimirum omnium hominum daemonumque peccata Deo esse voluntaria atque ut morali causae imputanda, cum sciat et possit, tamen impedire nolit; nimirum quia impedire non tenetur, sed potius ut causa universalis permittere debet, singulas causas suos motus agere. Sic caupo apponens vinum se inebriaturis, etsi sciat et possit, quia tamen non tenetur impedire ebrietates et alia secutura, si nec voluntaria nec ad culpam imputari poterunt: secus si esset Superior potantium.

134. *Quando committatur peccatum indirecte voluntarium?* Peccatum indirecte voluntarium tunc committitur, quando culpabiliter posita vel non ablata causa (cum quis scilicet et sciat et possit et debeat auferre) effectus praevisus factus est voluntarius indirecte, et non tunc, quando reipsa effectus sequitur. Exemplis disce: 1. Quando potitans advertit, se ulteriori potu inebriandum, insuper expertus sit, se in ebrietate solere rixari et occidere et tamen vult ulterius bibere, hoc ipso puncto peccat mortaliter et ebrietatis et homicidii indirecte voliti peccato, et non amplius tunc quando actu rationis usu destituitur aut plene jam ebrius rixatur et percutit. 2. Qui vesperi decumbens voluntarie vacat turpibus cogitationibus, praevidens vel expertus jam secuturam in somno pollutionem, tunc quidem peccat mortaliter peccato impudicitiae et mollitiei, at sine dubio non amplius tunc, quando dormienti reipsa turpitudo contingit. 3. Qui die Dominico vel festo mane voluntarie se inebriat aut somno dedit, praevidens, omnino Sacrum negligendum, tunc quidem peccat mortaliter contra praeceptum Ecclesiae, non autem quando ipso jam ebrio vel dormiente Sacrum reipsa negligitur. 4. Qui sciens et volens per frequentatos actus contrahit consuetudinem blasphemandi, tunc quidem dupliciter peccat mortaliter, at non amplius tunc, quando vi involuntarie remanentis consuetudinis ac quasi naturali impetu omnino inadvertenter in blasphemias prorumpit. Eademque ratio est, quandocunque quis sciens et volens posuit vel non abstulit causam effectus praevisi, sive indirecte tantum, ut in exemplis allatis, sive etiam directe intenderit talem effectum et postea eo non amplius volente sequitur effectus: potuit enim homo interim se revocare, de peccato dolere et se in Dei gratia constituere; impossibile est autem, hominem in gratia constitutum peccare vi praecedentis actus, aut quando effectus, ut fiat vel non fiat, non est amplius in hominis potestate: ut si venenum propinasti, lapidem projecisti, sagittam ejaculatus es etiam directa occidendi intentione; ergo etiam tunc peccatum committitur, non quando effectus sequitur, sed quando culpabiliter causa ponitur aut non aufertur. Ex communi Layman l. 1. tr. 2. c. 3. n. 5. Ceterum negari non potest, peccatum tale aliquo modo compleri effectu secuto,

saltem in ordine ad judicium sacramentale, ideoque ordinarie necessarium est, in Confessione explicare, an talis effectus homicidii, pollutionis etc. secutus sit necne: partim ut intelligatur gravitas peccati commissi, quantum nimirum fuerit periculum, cui se operans exposuit, partim etiam ut intelligatur obligatio contracta restitutionis, censurae, irregularitatis etc., quae etiam post confessum et remissum peccatum remanent. Unde speculative tantum probabilis est opinio Suarez, eum, qui tegulam ex tecto projecit cum periculo praeviso occidendi hominem, satisfacere, si hoc ipsum fateatur in Confessione nec debere exprimere, an mors secuta sit necne, quia tunc solum peccavit, quando causam posuit, non vero postea, quando non amplius est in potestate, quin effectus sequatur, tametsi maxime velis impedire, ideoque in se coram Deo neque majus neque minus peccatum videtur, sive effectus sequatur sive non.

§ IV. *Voluntarium expressum et tacitum in ordine ad externam manifestationem.* Voluntarium *expressum* dicitur, quod verbis vel signis aequivalentibus explicite significatur ac velut exprimitur: ut dum Superior expressis verbis quidpiam praecipit, prohibet, concedit, negat, dicetur voluntas expressa, consensus expressus. Voluntarium *tacitum*, quod etiam fictione juris *interpretativum* vocant, dicitur quod absque expressione verborum vel signorum aequivalentium, solum ex facto aliquo vel omissione voluntarium esse ostenditur vel intelligitur adeoque comprehendit omne voluntarium indirecte ex causa positiva et negativa et insuper silentium: ut si Superior vel paterfamilias concedat, non auferat, non prohibeat, aut tacendo dissimulet nimium potum suorum, censebitur tacite consentire in ebrietatem, rixas ac alia mala inde ordinarie consequentia vel praevisa, quo spectat tritum illud: Qui tacet, consentire videtur, reg. 43. in 6, quod **135.**

Tamen non universaliter verum est, ut statim notat ibidem reg. 44: Qui tacet, non fatetur, sed nec utique negare videtur. Etenim taciturnitas seu silentium de se neque assensum neque dissensum significat, nisi accedant aliae conjecturae, quas affert Sanchez l. 1. de matr. disp. 5. et ex eo Laym. l. 1. tr. 2. c. 3. n. 3: 1. Tacens consentire videtur, si agatur de ejus favore vel commodo; non item, si agatur de ejus gravamine, incommodo, praejudicio. Ita si alio quidpiam tibi promittente vel donante taceas, censeberis consentire; at vero si quidpiam ab alio tibi donari vel promitti petas, isque taceat, non contradicat, non ideo censebitur consensisse. 2. Tacens consentire censetur, si consentire nolens, negare vel contradicere deberet; non item si respondere vel contradicere non teneatur: sic reus in judicio ad objectum crimen jussus respondere, si taceat, fateri praesumitur, l. 2. tit. 9. c. 2. in 6; item sedens in concilio vel capitulo, si iniquae constitutioni vel electioni non reclamat, si utiliter possit, censetur consentire. Communis DD. apud Layman cit. 3. Si quis ex duobus sibi objectis unum tantum negat, alterum tacite fateri, si unum tantum fateatur, alterum tacite negare censetur, Dec. l. 2. tit. 23. c. 5, ubi ponitur auctoritas D. Gregorii hom. 18. in Evang.: Duo Christo illata fuerunt (Samaritanus es et daemonium habes), unum negavit, alterum tacendo consensit. 4. Principis ergo, praelati, Superioris scientia et patientia seu taciturnitas consensus aestimatur, quando citra periculum alicujus **136.**

incommodi vel scandali impedire aut contradicere posset, secus si impedire absque incommodo non possit. Si praelatus vel Superior, sciens, aliquid fieri contra leges vel statuta seu tale, quod absque licentia sua fieri non posset, si taceat et toleret, cum commode contradicere posset, censetur tacite consentire vel licentiam dare, ejusque licentiam, consensum, ratihabitionem subditus praesumere potest. Vide Layman cit. c. 3. n. 3.

Corollaria ex hactenus dictis.

137. 1. Omnis ergo et solus actus deliberatus voluntatis elicitus, imperatus vel imputatus, qui nimirum formaliter vel interpretative, actu vel virtute, directe vel indirecte, expresse vel tacite saltem sit voluntarius ac liber, est actus humanus, moralis, bonus vel malus: omnis enim et solus talis actus est in libera potestate agentis ac regulabilis secundum rectam rationem. 2. Nullus actus intellectus vel alterius potentiae a voluntate secundum se potest esse humanus, cum sic fiant naturaliter ac necessario; sed solum fiunt actus humani ac liberi participative a voluntate, quatenus nimirum ab ea vel directe voliti imperantur vel admittuntur vel eidem saltem ut indirecte et interpretative voliti imputantur. 3. Prima cogitatio intellectus in quovis negotio non potest unquam esse actus humanus, bonus vel malus moraliter, cum nullo modo possit esse volitus primus intellectus actus, alioquin daretur processus in infinitum, cum nihil sit volitum, nisi praecognitum. 4. Etiam primus motus voluntatis absque intellectus ad ipsum advertentia insurgens (et a fortiori omnis primus motus vel actus cujuscunque alterius potentiae) non potest esse actus humanus nec bonus vel malus moraliter: quia non est in potestate voluntatis nec consequenter regulabilis per rectam rationem. Haec magis singillatim applicabuntur infra praesertim c. 5. et 6.

Sectio IV.

Impedientia voluntarium ac liberum ideoque et ipsum actum humanum.

Quatuor communiter enumerantur, ignorantia, violentia, metus et concupiscentia: quia enim voluntarium debet procedere ex praevia cognitione, hinc ei repugnat ignorantia; et quia debet procedere a principio intrinseco, hinc ei repugnat violentia; et quia liberum debet procedere a principio indifferenti ad agendum et non agendum, hinc illud impedire videntur metus et concupiscentia. Nunc singula percurramus.

Subsectio I.

De involuntario ex ignorantia.

Summarium.

138. Ignorantia est carentia notitiae alicujus rei.
139. Ex parte subjecti est negativa, privativa vel positiva.

140. Ex parte objecti est ignorantia juris vel facti.
141. Ex parte effectus est antecedens vel concomitans.
142. Ex parte voluntarii et culpae vel est invincibilis vel vincibilis, levis, lata, affectata.
143. Ignorantia invincibilis antecedens tam juris quam facti excusat ab omni culpa,
144. Sicut etiam invincibilis concomitans;
145. Nulla vero vincibilis factum ex ea omnino excusat,
146. Sed solum minuit, saltem non affectata.
147. Ignorantia facti et juris ac poenae simul, etiam vincibilis (non crassa, lata vel supina) excusat a poena per leges decreta,
148. Si vero est ignorantia solius poenae, non vero juris vel facti, poena adhuc incurritur, si non sit censura vel poena exorbitans.

Ignorantia nomine et re nihil aliud est, quam carentia notitiae seu cognitionis alicujus rei. Ejus variae sunt divisiones: 138.

I. *Ex parte subjecti: ignorantia negativa, privativa, positiva.* Ignorantia *negativa* seu purae negationis dicitur carentia notitiae, in subjecto ex natura vel statu suo non apto habere talem notitiam: ut ignorantia Dei in lapide, bruto, infante, amente. Ignorantia *privativa* seu merae privationis dicitur privatio seu carentia notitiae in subjecto ex natura et conditione sua apto habere talem notitiam: ut si homo adultus nesciat, quae secundum statum suum scire posset vel etiam deberet. Ignorantia *positiva* seu pravae dispensationis dicitur carentia notitiae veritatis cum positivo contrario errore: ut si nescias, Christum esse Deum, putans, purum esse hominem; si nescias, animal a te percussum esse hominem, putans esse feram. 139.

II. *Ex parte objecti: ignorantia juris et facti.* Ignorantia *juris* est, qua ignoratur lex ejusve obligatio: ut si nescias, pro tali vigilia jejunium ecclesiasticum indictum esse. Ignorantia *facti* est, qua ignoratur factum aliquod seu res particularis ejusve conditio, ex qua actio moralis quoad suam bonitatem vel malitiam dependet: ut si nescias, non advertas, non recorderis, hodie esse diem veneris vel vigiliae, aut carnem esse quod comedis: nam nomine ignorantiae etiam inadvertentia, inconsideratio, oblivio comprehenduntur. 140.

III. *Ex parte effectus: ignorantia antecedens et concomitans.* Ignorantia *antecedens* et causa operis est, quae si abesset, effectus non fieret: ut si occidisti amicum, ratus, esse feram et ignorans, esse hominem ac amicum tuum, ex ignorantia tamquam causa occidisti, quia si non ignorasses, minime occidisses. Hujus signum est, inquit Aristoteles 3. ethic. c. 1, quia facti te poenitet, postquam ignorantia remota fuit. Ignorantia *concomitans* tantum et non causa operis dicitur, cum qua tantum, non ex qua vel propter quam fit effectus, adeo ut etiamsi illa abesset, effectus adhuc fieret: ut si inimicum, quem maxime occisum velles, de facto occidisti, ignorans tamen, esse hominem vel inimicum tuum, sed putans, esse feram: non ex ignorantia tanquam causa, sed solum cum ignorantia concomitante occidisti, quia tamen etsi non ignorasses, adhuc occidisses; cujus signum est, qua postquam cognovisti, non doles, sed gaudes. 141.

IV. *Ex parte voluntarii et culpae: ignorantia invincibilis et vincibilis, levis lata, affectata.* Ignorantia *invincibilis* et inculpabilis, etiam justa, probabilis et antecedens dicta est, quae morali studio vinci vel tolli 142.

acquirendo oppositam notitiam non potuit: utpote quia vel nunquam venit in mentem cogitare vel dubitare de tali re, vel etiamsi in mentem venisset, tamen morali et ordinaria adhibita inquirendi diligentia cognitio veritatis acquiri non potuisset. Et haec simpliciter non est voluntaria nec directe nec indirecte, ideo etiam antecedens dicta, quia omnem actum voluntatis antecedit. Ignorantia *vincibilis* et culpabilis, etiam injusta, improbabilis et consequens dicta, est, quae morali adhibita diligentia superari, acquirendo oppositam notitiam, potuisset et debuisset, ideoque tria requirit: 1. ut sit de re, cujus notitia vel scientia in tali persona, in talibus circumstantiis haberi possit; 2. ut venerit in mentem cogitare vel dubitare de tali re; 3. ut ignorans teneatur scire illam rem, utpote spectantem ad suum statum vel officium atque ad evitandum peccatum: alioquin defectu hujus tertii ignorantia quidem vincibilis erit, at culpabilis non erit. Haec ergo ignorantia semper est aliquo modo voluntaria directe vel indirecte ideoque etiam dicta consequens, quia actum aliquam voluntatis subsequitur. Atque hinc

Ignorantia culpabilis et vincibilis alia dicitur *affectata*, et est directe voluntaria, cum quis data opera vult ignorare et ideo non inquirere veritatem, sive ob taedium discendi sive ut liberius peccare vel legis ignoratae transgressiones excusare possit: ut si data opera et ex proposito nolis discere praecepta Dei vel Ecclesiae aut Regulae tuae ob dictas causas. Alia est ignorantia culpabilis *non affectata et indirecte tantum volita*, qua quis non quidem vult ipsam ignorantiam in se, sed solum non vult adhibere sufficientem ac debitam diligentiam inquirendi et cognoscendi veritatem, ideoque eo ipso indirecte velle ignorantiam convincitur. Et haec alia dicitur *lata, crassa, supina*, ad quam superandam veritatemque cognoscendam nulla prorsus diligentia vel cura adhibita est: qualis plerumque esse solet ignorantia earum rerum, quae communiter ab ejusdem status vel conditionis hominibus cognoscuntur vel etiam cognosci debent. Alia dicitur ignorantia culpabilis non lata vel crassa, sed *levis*, ad quam nimirum superandam aliqua, non tamen sufficiens diligentia est adhibita vel tam facile superari non potuit. Haec autem in particulari consideratis circumstantiis prudentis judicio discernenda; nulla enim potest tradi regula generalis.

Assertio V: *Voluntarium adeoque actum humanum et peccatum omnino tollit ignorantia quaevis invincibilis, juris vel facti, non tantum antecedens, sed etiam concomitans; non item tollit, sed minuit tantum ignorantia vincibilis et culpabilis, saltem non affectata.* Communis doctrina, uti docebit explicatio.

143. § I. *Ignorantia invincibilis, saltem antecedens et causans opus, omnino tollit voluntarium atque excusat ab omni culpa.* Omnes cum S. Thoma 1. 2. q. 76. a. 3, docet etiam S. Augustinus l. 3. de l. arbitrio c. 8. et alibi. Ratio manifesta est ex assertione praecedenti: quia omne voluntarium sufficiens et requisitum ad actum humanum necessario debet esse praecognitum, et quacunque ratione non est praecognitum, ea ratione non potest esse voluntarium; sed ignorantia quaevis invincibilis et inculpabilis, juris vel facti, saltem antecedens, sicut ipsamet omnino involuntaria et inculpabilis est, ita rem seu objectum involun-

tarie et inculpabiliter reddit incognitum et consequenter eadem ratione involuntarium. Etenim ignorantia facti (ut si quis die Veneris comedat carnes, nesciens vel non advertens, esse diem Veneris aut esse carnem, quod comedit) reddit incognitum et consequenter involuntarium actum vel circumstantiam prohibitam; ignorantia autem juris (ut si hodie comedas carnes, nesciens esse prohibitum) reddit incognitum et consequenter involuntarium actum quoad ipsam prohibitionem seu malitiam; ergo ea ignorantia omnino tollit voluntarium in actu saltem causato, in quantum ignoratur, et consequenter etiam omnem culpam seu peccatum, quia peccatum adeo voluntarium est, ut si voluntarium non sit, eo ipso peccatum non sit.

§ II. *Non tantum ignorantia antecedens, sed etiam concomitans.* 144. Communis cum Sanchez l. 1. moral. c. 16, Layman l. 1. tr. 2. c. 4. n. 8. Ratio eadem est, quae supra: quia ignorantia invincibilis et inculpabilis, etiam concomitans tantum et non causans opus, vere et invincibiliter reddit incognitum id, quod cum ignorantia agitur: ut si inimicum occidisti, invincibiliter ignorans, esse hominem illum, quantumvis alioquin maxime velles occidere vel occisum, de facto tamen vere et invincibiliter ignorasti, eum esse hominem inimicum tuum, et consequenter tunc eo actu simpliciter non potuisti velle illum occidere; ergo ignorantia etiam concomitans invincibilis vere tollit voluntarium et actum cum tali ignorantia factum reddet simpliciter non voluntarium, et consequenter etiam non peccaminosum seu ab omni culpa excusatum. Neque obstat, quod ita occidens cum ignorantia concomitante ita affectus sit, quod si sciret, adhuc faceret: Deus enim non imputat homini peccata, quae faceret, si hoc vel illud in mentem ei veniret, sed divinae gratiae adscribendum est, quod id animo de facto non incidat, uti ex D. Augustino recte docent Suarez l. 3. de juramento c. 7. et Sanchez l. c. ubi recte refutant Cajetanum, Navarrum, Lopez et alios volentes perjuria v. g. hic et nunc ex contracta consuetudine omnino indeliberate facta nihilominus esse peccata mortalia ex eo, quod licet assuetus adverteret et deliberaret, tamen adhuc pejeraret, quod falsum esse eadem ratione convincitur. Denique si actus homicidii v. g. factus cum ignorantia concomitante tantum aut habeat adjunctum actualem affectum vel propositum adhuc occidendi, etiamsi constaret, esse hominem inimicum suum aut postea comperto, revera fuisse hominem inimicum suum, sequatur gaudium, complacentia, approbatio, manent sane illa voluntaria et peccata seorsim homicidii interni; at ipse actus homicidii externi, sicut de facto est incognitus, ita involuntarius negative scilicet seu non voluntarius et consequenter non peccaminosus manet.

§ III. *Non item tollit ignorantia vincibilis et culpabilis.* Omnes 145. cum S. Thom. cit. a. 4. Rationem habes n. 21. seqq.; adde, illud voluntarium simpliciter saltem indirecte et peccaminosum censetur, quod ita procedit a voluntate, ut potuisset et debuisset etiam non procedere: sed quod fit ex ignorantia vel cum ignorantia vincibili et culpabili quacunque, ita procedit a voluntate, ut non procedere seu vitari potuisset et debuisset: potuit enim, ut supponimus et debuit voluntas facere inquiri veritatem eaque cognita non facere illum actum; conse-

quenter eoipso quo voluntas advertenter ignorans aliquid, v. g. hodie esse diem jejunii, et cum possit et debeat negligens inquirere ac cognoscere veritatem et tamen eligit operari v. g. comedere carnes, censetur etiam saltem indirecte eligere et velle objectum, quale de facto est, scilicet malum vel prohibitum; ergo ignorantia vincibilis et culpabilis quaecunque non tollit voluntarium nec consequenter peccatum in toto, sed

146. § IV. *Minuit tamen, saltem non affectata,* seu ut loquuntur Doctores, excusat a peccato non in toto, sed in tanto. Communissima. Ratio est: quia per se loquendo et in genere voluntarii id semper minus est voluntarium, quod indirecte tantum est voluntarium, quam quod etiam directe voluntarium est; sed quidquid fit ex ignorantia quantumvis vincibili et culpabili, etiam crassa vel supina, saltem non affectata, est tantum indirecte voluntarium; ergo minus voluntarium et consequenter etiam minus culpabile seu minus peccatum; et quidem proportionaliter quo minus voluntaria et culpabilis est ignorantia, uti est ignorantia levis, eo minus erit peccatum, utpote leve et veniale; econtra quo magis voluntaria et culpabilis est ignorantia, uti est supina, crassa, lata vel huic similis, eo magis relinquet actum voluntarium et peccaminosum ideoque non excusabit a mortali toto, sed solum a tanto. Ignorantia *affectata* denique, directe voluntaria et malitiosa, cum procedat ex magna voluntatis propensione ad malum, saltem tunc quando expresse intenditur et opposita cognitio respuitur, ut quis sine ullo conscientiae remorsu liberius pecret (qua ratione dicunt impii apud Job 21: *Recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus*), talis, inquam, ignorantia censetur non minuere, sed potius augere voluntarium et peccatum: cum talis censeatur adeo adhaerere peccato, ut etiam horreat scientiam avocantem a peccato, uti docent Doctores communiter cum S. Thom. cit. c. 4, Navarro in D. p. 2. causa 33. q. 3. d. 2. c. 22. n. 4, Sanchez l. 1. moral. c. 17, Layman l. 1. tr. 2. c. 4. n. 9. Contrarium tamen docent D. Bonaventura, Corduba, Azorius, alii cum Filliucio tr. 21. c. 2. q. 7., nimirum etiam ignorantiam affectatam minuere aliqualiter voluntarium et peccatum, idque eadem ratione qua supra: quia revera etiam quod fit ex ignorantia affectata est indirecte tantum voluntarium, quia de facto non est cognitum, quantumvis voluntarie ignoratum; et confirmatur efficaciter: voluntas tanto minus libere vult, quanto magis ab objecto trahitur ad unam partem; sed ignorantia etiam affectata eoipso quod occultat malitiam objecti adulterii v. g. homicidii etc., facit voluntatem magis trahi ab objecto illo; econtra si intellectus actu ostenderet malitiam objecti, utique retraheretur et retardaretur ab illo amplectendo, cum voluntas naturaliter refugiat malum. Videntur tamen hae sententiae facile conciliari posse cum distinctione voluntarii dicendo: ignorantiam affectatam minuere quidem voluntarium perfectum ac liberum respectu illius actus ignorati, uti convincit ratio assignata; augere tamen et quidem malitiose ex proposito voluntarium aut spontaneum in ordine ad liberius peccandum, non solo illo actu, sed quovis alio occurrente, durante illa ignorantia; ideoque haec affectata ignorantia merito nihil patrocinatur delinquenti tam in interno quam externo foro maxime.

Quaestio incidens.

Qualiter ignorantia excuset a poena per leges positivas decreta.

I. De ignorantia facti et juris ac poenae simul. Respondetur 147.
1: Ignorantia invincibilis et juris statuentis poenam, et facti, sicut ab omni culpa, ita etiam ab omni poena excusat et liberat. Omnes: quia nimirum poena decernitur ob culpam; ergo cessante culpa tanquam causa, cessare etiam debet poena tamquam effectus, v. g. si percussisti clericum inculpabiliter ignorans, eam percussionem esse ab Ecclesia prohibitam sub poena excommunicationis, aut nesciens vel non advertens, illum esse clericum, sine dubio non incurris poenam excommunicationis vel quamcunque aliam in simili casu. 2. Etiam ignorantia facti aut ipsius juris statuentis poenam, vincibilis et culpabilis quaecunque, non crassa vel supina excusat a poena per legem decreta: ut si in exemplo allato dubitans vel suspicans, forte esse clericum, absque sufficienti inquisitione credas, non esse et percutias, non incurris censuram, et sic in similibus. Communis Doctorum, Sotus, Suarez, alii cum Sanchez l. 9. de matrim. disp. 32. n. 31, Layman l. 1. tr. 4. c. 20. n. 3. Ratio est: quia ignorantia quaecunque non crassa censetur levis: ideoque sicut culpae gravitatem minuit et venialem reddit, ita aequum est, ut et poenam minuat, immo tollat, si poena sit latae sententiae: si vero sit sententiae ferendae a judice, is aut veniam delicti dare aut aliam mitiorem arbitrariam imponere debebit, uti notat Laym. cit. 3. Ignorantia juris vel facti crassa, lata, supina, sicut non excusat a mortali peccato, ita neque a poena per legem decreta, etiamsi gravis illa sit. Communis Doctorum ex l. 1. tit. 2. c. 2. in 6; excipe, nisi poena decreta sit cum hujusmodi formulis: Qui scienter, temerarie, ausu temerario contrafecerit, vel contrafacere ausus fuerit vel praesumpserit etc.: tunc enim etiam ignorantia crassa vel lata, at non affectata excusabit, uti cum communi Doctorum late docet Sanch. cit. disp. 32. n. 36. Exemplum praeter alia habes Dec. l. 4. tit. 13. c. 1, si quis cum filiastra sua scienter fornicatus fuerit, nec a matre debitum petere, nec filiam umquam poterit habere uxorem; ex quo colligit Sanch. cit. n. 47., etiam ignorantiam facti crassam excusare ab incurrenda poena privationis juris petendi debitum eum, qui consanguineam uxoris suae cognovisset. 4. Denique ignorantia affectata, quia scientiae aequipollet, nullam peccantibus excusationem affert, uti n. 146. notatum.

II. De ignorantia solius poenae, non juris vel facti. Respondetur: 148.
1. Qui non ignorat, legem latam seu factum aliquod lege esse prohibitum, ignorat autem annexam poenam, si illam legem praevaricetur, non culpae solum, sed etiam poenae reus efficitur ordinarie. Ut si scias praeceptum ecclesiasticum de annua Communione paschali, etsi ignores poenas annexas, iis tamen juste puniris, si praevariceris; si sciat maritus, lege ecclesiastica specialiter interdictam esse copulam cum consanguinea uxoris intra secundum gradum (idemque est de cognatione spirituali), etsi ignoret annexam poenam abstinendi a petendo debito, eam tamen incurrit. Ex communi Molina t. 5. tr. 5. de

just. disp. 71, Sanch. sup. n. 21, Layman n. 6. contra Navarrum c. 23. n. 47. et alios apud Tambur. l. 1. in decal. c. 2. § 10. n. 12, quorum opinionem etiam probabilem censet Sanchez l. c. Ratio nostrae sententiae est: quia omnibus notum est, transgressorem justae legis juste puniri poena aliqua seu ordinaria a lege statuta seu arbitraria judicis; ergo qui voluntarie legem transgreditur, eo ipso implicite censetur consentire in poenam, si quae lege decreta sit, saltem ordinariam et non exorbitantem, consequenter juste ad illam obligatur. 2. Excipitur in primis censura omnis, utpote excommunicatio, suspensio, interdictum: nullus enim incurrit censuram propter delictum, etiam contra notam legem, si ignoret, illi annexam esse censuram, ignorantia quavis non crassa vel affectata, uti ex communi late probant Sanch. sup. n. 13, Navarr., Suar., alii cum Laym. l. 1. tr. 5. p. 1. c. 5. n. 8. Ratio alibi assignanda est: quia ad incurrendam censuram requiritur contumacia; nullus autem potest censeri vere contumax, contra legem Ecclesiae cum comminatione tantae poenae aliquid praecipientis vel prohibentis delinquens, si ipsam poenam ignoret. Unde probabilius censet Layman proxime citatus, eo casu adhuc incurri irregularitatem, non tantum ex defectu, de quo nemo dubitat, sed etiam ex delicto, v. g. homicidii voluntarii, quia irregularitas etiam ex delicto non imponitur ob contumaciam, sed potius propter turpitudinem culpae, qua criminosus secundum Ecclesiae canonem inhabilis redditur ad sacrum altaris ministerium. Contra tamen etiam non incurri, cum multis aliis probabiliter sustinet Sanch. cit. n. 17. 3. Excipienda etiam est poena extraordinaria, exorbitans seu admodum gravis plus quam delictum absolute spectatum mereatur. Ratio in prima responsione insinuata est: quia in talem poenam ignorans nullo modo censetur consentire, si legem transgrediatur; ut si peregrinus transeat per regionem, in qua sub poena mortis vel alia gravissima prohibita est venatio ferarum, non erit tanta afficiendus poena, si legem notam quidem violet, sed ignorans gravitatem poenae. Unde etiam resolvit Sanch. l. 4. in decal. c. 22. n. 19: Si quis voveat non fornicari v. g. sub poena profitendi Religionem, et postea etiam memor voti, sed immemor poenae fornicetur, non obligabitur poena, quia est exorbitans; votum enim obligat ad modum legis; lex autem non obligat ad poenam exorbitantem ignoratam. Secus in nostra sententia dicendum, si poena vota annexa non exorbitans, sed moderata fuisset, v. g. oratio, jejunium, quod tamen ipsum non improbabiliter etiam admittunt alii resp. l. allati.

Subsectio II.

De involuntario ex violentia.

Summarium.

149. Violentia quid, et quomodo inter se conveniant violentum, coactum, involuntarium et necessarium.
150. Violentia in actibus voluntatis elicitis positive non tollit voluntarium,
151. Sed solum in imperatis seu potius imperabilibus
152. Tollit omne voluntarium,
153. Adeoque et omnem culpam.

Violentia est vis ab extrinseco illata alicui, cogens ad aliquid 149.
agendum vel patiendum contra ejus naturalem vel elicitam inclinationem seu appetitum. Non omnino conveniunt, sed nonnihil differunt inter se violentum, coactum, involuntarium, necessarium.

Violentum definitur ab Aristotele 3. ethic. c. 1: *Cujus principium est extra, passo non conferente vim;* quod debet intelligi non tantum negative, sed etiam positive, hoc est passo vi vel virtute sua intrinseca non modo non cooperante, sed etiam renitente ac resistente actioni violentae; alioquin illuminatio aeris v. g. esset ei violenta. Hoc convenit omnibus rebus, etiam inanimatis et potius dicitur, quod est contra naturalem rei inclinationem, ut motus lapidis sursum. *Coactum* etiam requirit, ut sit a principio extrinseco et contra inclinationem passi potius elicitam, ideoque solis cognoscentibus competit, hominibus brutisque commune est. *Involuntarium* praeterquam quod ipsa voce soli homini competat, principaliter tantum requirit, quod fiat contra inclinationem voluntatis renitentis, sive deinde sit a principio etiam extrinseco sive ab intrinseco, ut motus primo primi post advertentiam repugnante voluntate perdurantes vere sunt involuntarii, at non coacti, quia non a principio extrinseco. *Necessarium* contra dicitur, quod fit a principio determinato ad unum sive intrinseco, sive extrinseco, et quidem semper secundum naturalem inclinationem, non tamen semper secundum inclinationem elicitam: ut motus naturales hominis, voluntati aliquando non voluntarii, aliquando involuntarii, aliquando voluntarii. Vide dicta n. 126.

Assertio VI: *Violentum seu coactum non in actibus voluntatis elicitis active et positive, sed imperatis tantum tollit omne voluntarium omnemque culpam.* Certa apud omnes.

§ I. *Non in actibus voluntatis elicitis, ut velle, nolle, amare, odisse:* 150.
in his enim repugnat violentari voluntatem: quia violentum est a principio extrinseco et contra inclinationem passi; atqui omnis actus voluntatis elicitus est a principio intrinseco, scilicet ipsius voluntatis et maxime secundum inclinationem ipsius, cum sit ipsa ejus elicita et actualis inclinatio in objectum; si unum horum desit, hoc ipso non erit actus elicitus voluntatis. Aut dato, quod Deus praevie possit determinare et cogere voluntatem ad eliciendum aliquem actum renitente ipsa, erit sane ille actus involuntarius, at minime violentus, quia non a principio extrinseco immediate, ut vides; ergo implicat voluntatem violentari vel cogi quoad actum aliquem elicitum, nimirum active et positive: quia sine dubio potest voluntas a Deo violentari 1. *passive* ad recipiendam aliquam formam contra ejus naturalem vel elicitam inclinationem, uti de facto experiuntur animae damnatae; 2 etiam negative, ad non agendum seu non producendum aliquem actum, ad quem maxime inclinatur: potest enim Deus subtrahere suum concursum, sine quo nullum potest actum elicere.

§ II. *Sed imperatis tantum* vel potius imperabilibus aliarum po- 151.
tentiarum, praesertim externarum actibus ac motibus voluntas violentari vel cogi potest, quatenus contra ejus inclinationem et imperium potentiae vel membra externa possunt a principio extrinseco illata vi compelli vel compesci ad agendum, non agendum vel patiendum aliquid;

hoc autem fieri posse, immo de facto fieri, nimis notum est, quamquam nec sic quidem ipsae potentiae seu membra ad agendum directe violententur, sed indirecte tantum et applicative, v. g. oculus vi apertus non violentatur ad eliciendam ipsam visionem, quam necessario elicit, sed solum quoad applicationem potentiae ad objectum. Sed de his satis.

152. § III. *Tollit omne voluntarium,* immo debet reddere simpliciter involuntarium, ex ipsa definitione violenti et coacti, quod nimirum fiat a principio extrinseco contra ejus naturalem vel elicitam inclinationem; utpote appetitu seu voluntate non modo minime cooperante vel consentiente, verum etiam omnimodis resistente, renitente, nolente. Alioquin eoipso quo voluntas quomodolibet expresse vel interpretative consentiret ad aliud quid extrinsecus sibi illatum, jam cessaret esse violentum simpliciter et inciperet esse voluntarium saltem secundum quid. Quia, ut optime notat S. Thomas 1. 2. q. 6. a. 5: licet qui volens patitur, non conferat agendo, confert tamen volendo pati. Unde passio Christi, quamvis eatenus fuerit violenta, quatenus causata fuit ab extrinseco principio contra inclinationem naturalem ac elicitam appetitus inferioris, non tamen fuit simpliciter violenta et involuntaria, sed potius voluntaria simpliciter, quatenus acceptata a promptissima voluntate Christi secundum rationem superiorem et voluntatem divini Patris.

153. § IV. *Omnemque culpam* seu peccatum tollit praedicta violentia vel coactio: cum nihil possit esse peccatum, nisi voluntarium. Nullo ergo modo peccat 1. qui violenter aperto ore vinoque infuso inebriatur: 2. qui violenter inclusus cogitur omittere Sacrum; 3. qui violenter tractus ad idola per vim curvatur genibus, prosternitur, manus cum thure violenter prunis admoventur (ut quandoque factum SS. martyribus), non committit idololatriam formalem Dec. l. 3. tit. 42. c. 3.: 4. virgo vi oppressa non peccat neque virginitatis laureolam amittit, ut ex S. Aug. et aliis Patribus habetur D. p. 2. causa 32. q. 5. c. 3. Verum in his et similibus casibus violentiae ad evitandum peccatum duo necessaria sunt: unum, ut violentiam passus v. g. virgo oppressa habeat constantem voluntatem contrariam; quamprimum enim quocunque modo consenserit, jam cessabit violentia, et incipiet voluntarium atque peccatum. Alterum, ut impediat exterius, v. g. resistendo corporis conatu atque connisu, quatenus utiliter potest et rationabiliter debet: alioquin eoipso quo quantum potest et debet non impedit, censebitur consentire interpretative adeoque peccare, uti colliges ex Deut. 22. ubi stuprata in domo jubetur lapidari, in agro non: quia nimirum in domo utiliter clamare potuisset, quod cum non fecerit, sponte consensisse merito praesumitur.

Subsectio III.

De involuntario ex metu.

Summarium.

154. Metus est instantis vel futuri mali causa mentis trepidatio.
155. Metus alius est ab intrinseco, alius ab extrinseco,
156. Alius gravis, alius levis,

157. Alius reverentialis.
158. Metus quicunque non perturbans rationem non causat involuntarium simpliciter,
159. Adeoque nec per se tollit actum bonum,
160. Nec in toto excusat a peccato,
161. Nisi quandoque indirecte, quatenus in casu gravissimi mali lex subinde obligare cessat;
162. Et quacunque ratione excusat a culpa in toto vel in tanto, eadem etiam excusat a poena;
163. Nec infirmat promissiones, vota, contractus,
164. Nisi sit gravis et injuste incussus ad extorquendum actum.
165. Unde probabilissime etiam ipso jure naturae irriti sunt non tantum omnes omnino contractus vel promissiones tali metu extortae,
166. Sed etiam vota quaevis non jurata;
167. Non tamen juramenta
168. Nec Sacramenta sic collata et suscepta (excepto matrimonio).

Metus definitur a jurista Dig. l. 4. tit. 2. c. 1: *Instantis vel futuri* 154.
mali causa mentis trepidatio; adeoque agere ex metu est, ex timore mali imminentis vel futuri aliquid agere, quod alias agere nollet.

I. *Metus ab intrinseco et extrinseco.* Metus *ab intrinseco* profectus 155.
dicitur, cum quis ad avertendum aliquod malum, a causis naturalibus vel fortuitis imminens, aliquid agit, quod alias nollet: ut si metu naufragii merces e navi projicias, peregrinationem voveas, vel morte plectendus ex justitia, meretricem in matrimonium ducas, ut alicubi mos est. Metus *ab extrinseco* incussus dicitur, qui a causa libera seu ab homine directe incutitur ad aliquid agendum, quod alter alias nollet, et potest esse vel *justus,* incussus scilicet a persona, quae juste potest et debet incutere: ut si is, qui sponsalia contraxit, volens resilire sine justa causa, a magistratu ecclesiastico intentata excommunicatione compellatur ad matrimonium contrahendum; si princeps intentato extremo supplicio compellat ad leges servandas; vel *injustus,* incussus scilicet ab eo, qui nullum habet jus incutiendi: ut si latro mortem intentet, nisi pecuniam des vel promittas, si alius mortem vel aliud grave malum minetur, nisi filiam suam uxorem ducas.

II. *Metus gravis vel levis.* Metus *gravis,* justus, probabilis et 156.
cadens in constantem virum dicitur, quo grave malum vitae, famae vel fortunae timetur imminens vel intentatum, quale nimirum malum etiam viro forti et constanti merito sit formidabile: uti est metus mortis, mutilationis, cruciatus atrocis, servitutis, exilii, carceris diuturni, gravis infamiae, violenti stupri, amissionis status honorifici, amissionis omnium bonorum vel notabilis partis et denique excommunicationis injustae et alia his aequalia, eaque inferenda aut propriae personae aut valde conjunctae, parenti, uxori, liberis. Universaliter autem metus, ut justus censeatur, necesse est, ut sit majoris mali, quam id, quod metus causa suscipitur, v. g. mortis metu dare pecunias, metus justus est, in contrario esset metus injustus. Metus *levis,* injustus, improbabilis dicitur et non cadens in constantem virum, qui ob leviora mala imminentia et intentata suscipitur. Verum de his universalis regula tradi non potest, sed prudentis judicio dijudicandum est consideratis circumstantiis, praesertim personae tam passae, quam incutientis metum, sexus, aetatis etc. Minor enim metus requiritur in femina, quam in viro, in juvenili, quam

in matura aetate. Vide Navarr. l. 1. consil. 10. n. 3. Sanch. l. 4. de matrim. disp. 3.

157. III. *Metus reverentialis* dicitur, quo filius timet offensionem parentum, pupillus tutorum, subditus principis, monachus praelati, clericus episcopi, uxor mariti. Hic metus, quamvis secundum se consideratus gravis non sit atque in foro externo censeatur levis, revera tamen saepissime evadit gravis et injustus; ut si sit gravis et diuturnae offensionis, si accedant minae, preces importunae, imperiosae, protervae, timor malae tractationis in futurum etc., prudentis judicio ponderanda. Placet judicium Marchant in resol. notabili casuum de Sacramento Ordinis casu II. Exscribo tibi totidem verbis:

I. Resp. metum reverentialem etiam respectu matris, maxime si conjungatur sollicitationibus importunis et aliis similibus mediis, reputari et aequivalere in adolescente filio familias timorato et meticuloso sub cura parentum degente et ab iis dependente, metui cadenti in constantem virum. Hanc sententiam docet et pluribus allegatis auctoribus tanquam probabiliorem sequitur Sanch. l. 4. de matr. disp. 5. n. 5. 7. 8. Et majori ratione eandem sequuntur qui asserunt, matrimonium et professionem annullari per preces importunas una cum metu reverentiali conjunctas, sicut annullantur per minas cum eodem metu.

II. Pro qua resolutione perfecte penetranda advertendum est, metum cadentem in constantem virum ex tribus mensurari debere: 1. Ex persona metum inferente, cui nimia obligatio debetur, ut est parens, maxime si magna auctoritate, animositate, austeritate, gravitate polleat apud filios, ita ut magno illis timori sit et formidini. 2. Ex persona metum patiente, quae de se timida et pusillanimis est, ut constat de filiisfamilias, qui interdum plus timent oculum parentum plusque feriuntur apprehensione indignationis, molestiae et aversione ipsorum, quam gravi malo ab externa persona illato. 3. Ex objecto vel modo inferendi: etsi enim interdum nec minae nec verbera interveniant, torvus tamen vultus, indignatio, timor diminutae dilectionis vel damni alicujus in dispositione bonorum vel durioris tractationis et hujusmodi saepe metum cadentem in virum constantem causant, ut proh dolor, frequenter experimur in filiis familias, qui inviti ad status capessendos contra propriam voluntatem velut coguntur.

III. Ex quibus quidem capitibus cum saepe metus, qui in uno censetur levis, in alio gravissimus reputetur, jure decretum est, ut ubi aliqua dubietas suppetit, arbitrio judicis vel personae gravis in foro externo, in interno autem arbitrio confessarii aut viri prudentis relinquatur, ut tenent communiter DD. cum Glossa in Dec. l. 1. tit. 40. c. 6.

IV. Ubi igitur constat de gravi metu reverentiali, accedentibus sollicitationibus gravibus, ratione quarum filiusfamilias reformidat indignationem gravem, aversionem, torvum vultum, duriorem tractationem, privationem alicujus portionis notabilis in distributione bonorum vel amicitiae, maxime ubi pater vel mater multa auctoritate in proles pollent, judicandum est juxta circumstantias rerum et personarum de metu reverentiali aequivalente metui cadenti in virum constantem. Dixi in resolutione, *etiam respectu matris*: solent enim matres saepe

animosiores esse et severiores in proles ac imprudentiores, ita ut indignatio matris apprehensa plus torqueat saepe, quam patris: utpote quod matres soleant frequenter etiam patres ad indignationem adversus filios concitare. Hoc notat etiam Sanch. sup. disp. 6. n. 3. Hactenus Marchant, quae bene observa ad varios casus applicanda.

Assertio VII: *Metus quicunque non perturbans rationem non causat involuntarium simpliciter, sed mixtum, simpliciter scilicet voluntarium, et secundum quid tantum involuntarium: adeoque per se nec tollit actum bonum, nec in toto excusat a peccato; nec infirmat promissiones, vota, contractus, nisi sit gravis et injuste incussus ad extorquendum.* Haec assertio sane magni momenti est et ad casus late potens, ideoque accuratior debetur explicatio.

158. § I. *Non causat involuntarium simpliciter.* Omnes cum Aristotele 3. Ethic. c. 1. Ratio est: quia voluntarium est, quod deliberate fit ab agente cognoscente singula; sed omnis ex quocunque metu agens, v. g. metu mortis dans pecuniam latroni, metu naufragii ejiciens merces, is deliberate omnino consideratis omnibus tanquam hic et nunc bonum sibi eligit, pecunias dare vel merces ejicere; ergo metus quicunque relinquit actum ex eo factum vere voluntarium, consequenter non causat involuntarium simpliciter. Contra: involuntarium etiam est quod fit cum aliqua nolitione seu aversione actuali vel virtuali voluntatis; sed id, quod quis ex metu agit, alioquin minime acturus, semper fit cum actuali vel virtuali nolitione, aversione, displicentia ac tristitia voluntatis, uti experientia notissimum est; ergo metus reddit actum etiam aliquo modo involuntarium, ideoque mixtum ex voluntario et involuntario. Ulterius: Illud, quod voluntas simpliciter, efficaciter et actu vult et exequitur et solum inefficaciter ac conditionate nollet, nisi aliquid urgeret, hoc simpliciter est voluntarium, ut ex terminis patet; sed sic est in proposito: dum enim mercator metu naufragii ejicit merces, simpliciter, efficaciter et actu vult atque exequitur ejectionem, et solum inefficaci et conditionata nolleitate ac aversione nollet ejicere, nisi metus urgeret gravioris mali; ergo metus causat voluntarium simpliciter et secundum quid tantum involuntarium. Unde Juris Cons. Dig. l. 4. tit. 2. c. 21. dicit: Si metus causa adii haereditatem, puto me haeredem fieri: quia, quamvis si liberum esset, noluissem, coactus tamen volui.

159. § II. *Per se non tollit actum bonum.* Eoipso nimirum quo metus relinquit actum voluntarium simpliciter, etiam relinquit bonum, si nihil aliunde deficiat. At bene adverte, dummodo involuntarium secundum quid admixtum seu nolleitas, aversio, displicentia illa talis actus tendat in actum non ut bonus vel praeceptus est, ut quis ita comparatus sit, ut nisi metus urgeret, nollet agere bonum, servare legem, sed transgredi ac peccare vellet, quae nolleitas vel velleitas sine dubio inficit actum; sed solum tendat in actum vel omissionem ejus, ut est difficilis, molestus, appetitui contrarius: ut quis ita affectus sit, ut nisi metus urgeret, solum non vellet vel non moveretur subire talem molestiam vel careret tali voluntate; quae nolleitas, aversio, displicentia vel repugnantia tantum abest ut inficiat actum, quin ejus bonitatem ac meritum augere possit; virtus enim tendit in ardua.

Unde collige, quid sentiendum sit de eo, qui ex metu gehennae praecepta Dei servat, non sine admixto involuntario secundum quid seu nolleitate et aversione aliqua: quodsi enim metus gehennae sit causa finalis et principalis motiva implendi opus praeceptum, adeo ut quis positive nollet aut per modum propositi efficacis secum statueret, non implere opus praeceptum, nisi metus gehennae urgeret, talis metus omnino servilis et malus ipsum opus inficeret: eo enim casu homo solam poenam timet super omne malum, ac seipsum et proprium commodum amat super omne bonum, quod repugnat caritati divinae. At vero si metus gehennae sit solum causa secundaria impulsiva ad implendum praeceptum, adeo ut quis solummodo non vellet, non moveretur hic et nunc ad servandum praeceptum et superandam subeundamque molestiam et difficultatem, a qua simplici nolleitate vel displicentia abhorret, nisi metus gehennae exstimularet, talis metus et actus inde factus non est vitiosus, sed honestus ac virtuosus esse potest. Potest enim talis metus provenire ex habitu et virtute spei theologicae, cum ejusdem virtutis sit, bonum suum prosequi et fugere oppositum malum.

160. § III. *Nec in toto excusat a peccato.* Eoipso nimirum quo metus relinquit voluntarium simpliciter in actione alias mala, etiam relinquit peccatum simpliciter; contra tamen eoipso quo metus admixto involuntario secundum quid ipsum voluntarium minuit, etiam minuit culpam seu excusat a peccato in tanto, proportionabiliter eo magis, quo gravior vel injustior est metus. Ratio primi est: quia nullus metus justus et excusans actum aliquem esse potest, nisi sit majoris mali, quam id, quod metus causa suscipitur; atqui peccatum etiam minimum majus est malum omni alio malo, etiam morte etc., teste S. August. l. 1. de civ. Dei c. 18. relato D. p. 2. c. 32. q. 5. c. 3; ergo nullus metus quantumvis gravissimi mali potest excusare a peccato, cum juxta commune dictum praestet millies mori, quam Deum vel levissime offendere. Quare neque pro tuenda vita propria vel aliena officiose mentiri fas esse, recte docet idem S. Augustinus in Ps. 5. Ratio secundi, quod metus excuset in tanto, per se manifesta est. Insuper

161. Potest metus gravissimi mali totaliter excusare a peccato indirecte, quatenus in casu tanti mali vel periculi ipsa lex obligare cessat; ad quod discernendum accipe has veluti regulas: 1. Nullus omnino metus cujuscunque mali, etiam mortis atrocissimae, excusat in lege naturali quoad illas actiones, quae sunt intrinsece et ex objecto malae, sic ut nulla ratione cohonestari vel licite fieri possint, uti sunt mendacium, odium Dei, abnegatio fidei, blasphemia, idololatria, accessus ad non suam, pollutio, occisio directa innocentis etc. Et quamvis metus gravis minuens voluntarium etiam in his minuat culpam, certe tamen si adsit debita advertentia, nunquam a mortali extenuabit usque ad veniale, quia malitia intrinseca gravis ab eis inseparabilis est, supposito sufficienti voluntario, uti cum aliis bene notat Tamb. l. 1. in decal. c. 2. § 9. n. 1. 2. Metus tamen gravis, mortis etc., excusat etiam in lege naturali quoad illos actus, qui aliqua ratione cohonestari seu in aliquo casu licite fieri possunt, cessante scilicet tunc obligare ipsa lege natu-

rali. Sic lex homicidii cessat obligare, quando imminet periculum propriae mortis ab injusto invasore; lex furti cessat obligare in casu extremae necessitatis; lex restitutionis cessat obligare, quando timetur grave damnum vitae vel famae propriae; sic excusantur Christiani ad Turcas remigantes contra Christianos, famuli cooperantes non proxime dominis ad injustitias vel alia peccata metu mortis etc. Communis doctrina. 3. Similis metus gravis etiam excusat in transgressione legis divinae positivae respicientis bonum seu utilitatem propriam operantis: ut de integritate Confessionis, de Confessione praemittenda ante Communionem, de observatione votorum, festorum etc.: cum enim haec et similia divinitus jubeantur ob bonum spirituale operantis, non praesumitur bonus Deus velle obligare cum tanto rigore et periculo operantis; secus est de legibus divinis principaliter respicientibus bonum commune Ecclesiae; uti sunt omnia Christi positiva praecepta de administratione Sacramentorum in debita materia et forma, consecratione in duplici specie, sigillo Confessionis etc., in quibus nullo metu excusatur transgrediens. Suar., Vasq. apud Bonacin. disp. 2. de pecc. q. 8. p. 2. 3. Metus vero gravis mortis etc. per se semper excusat in transgressione legum et praeceptorum humanorum ecclesiasticorum et politicorum: quia haec ex mente legislatorum nunquam censentur obligare cum tanto rigore, neque vere obligare possunt, quia non essent justae et rationabiles leges. Communis doctrina in materia de legibus. Dico autem, *per se:* per accidens enim lex humana vel praeceptum potest obligare et de facto obligat etiam cum certo periculo ac dispendio vitae, famae, fortunae, nullo omnino metu excusante, quandocunque concurrit aliqua lex superior ita obligans. Utpote in primis quandocunque ex legis humanae observatione majus reipublicae bonum speratur, vel ex ejus neglectu majus malum communitatis timetur, quam aestimari debet periculum vel dispendium vitae, famae vel fortunae unius hominis: ut si summus Pontifex sacerdoti praecipiat, ut etiam cum vitae periculo fidem paganis praedicet, ob speratum lucrum animarum; si episcopus parocho, princeps medico inhibeat tempore pestis, ne fugiat; si belli dux militi praecipiat, ut stationem servet, tueatur praesidium sibi commissum, hostem, aggerem, murum aggrediatur, tenetur parere etiam cum evidentissimo mortis vel mutilationis periculo, secundum omnes. Deinde quandocunque transgressio humanae legis vel praecepti cessura est in contemptum legislativae potestatis, fidei aut religionis Christianae detrimentum, grave scandalum ac ruinam spiritualem proximorum aut peccatum proprium: tunc enim ipsa lex naturalis obligabit ad observationem legis humanae et transgressionem intrinsece malam constituet, uti bene notant Sotus, Suarez, alii cum Layman l. 1. tr. 4. c. 14. n. 7. Sic ergo metus mortis vel alterius gravis mali per se quidem semper excusat in legibus positivis et praeceptis Ecclesiae, utpote de jejunio servando, audienda Missa in die festo, de celebrando cum talibus paramentis sacris, de excommunicati segregatione; v. g. versans inter haereticos die jejunii licite potest comedere carnes aut die festo omittere Sacrum, ne agnitus catholicus grave periculum vel damnum incurrat; at si comestio carnis proponeretur in contemptum religionis aut ad professionem sectae haereticae,

utpote dicendo: quisquis est aversus a fide papistica nobiscum carnes comedat etc., jam catholicus obligabitur cum certo vitae periculo abstinere: quia in iis circumstantiis carnes comedens ipso facto fidem negaret, quod est intrinsece malum. Similiter distinguendum est, si tyrannus morte intentata compellat sacerdotem celebrare non jejunum vel sine sacris vestibus ecclesiastico jure requisitis. Eadem ratione excommunicatus non tenetur cum periculo vitae vel famae abstinere a communione fidelium etiam in sacris; quin etiam sacerdos vel parochus occulte excommunicatus tenebitur celebrare vel Sacramenta ministrare, cum ex officio petitur et absque sui infamia vel aliorum scandalo negare nequit, uti docent auctores citati cum Sanch. l. 1. mor. c. 18. Secus dicendum, si ad id metu urgeretur in contemptum Ecclesiae. Ita denique aliquis metu mortis vel alterius gravis mali adactus licite contrahet matrimonium cum consanguinea, affine aliove impedimento jure positivo dirimente, cum intentione faciendi, quantum facere licet: non tamen licite consummabit ante impetratam dispensationem, quia esset copula fornicaria lege naturali prohibita et intrinsece mala. Sanch. l. 7. de matr. disp. 16, Layman cit. n. 10. Communis.

162. Tandem metus quacunque ratione excusat a culpa seu peccato in toto vel in tanto, eadem ratione etiam sine dubio excusabit a poena ei delicto decreta vel decernenda. Quin etiam qui ex gravi metu mortis, infamiae etc. transgreditur legem vel praeceptum Ecclesiae, esto in re alias lege naturali prohibita a peccato etiam mortali non excusetur, non tamen incurrit censuram annexam: ut si quis gravi metu contrahat et consummet matrimonium cum consanguinea, non incurrit excommunicationem in jure latam Clement. l. 4. tit. un. Ratio est: quia ad censuram incurrendam requiritur contumacia et interpretativus contemptus; qui autem ex gravi metu peccat, alioquin non peccaturus, quamvis adhuc vere peccet, non tamen potest censeri contumax aut ex contemptu ecclesiasticae potestatis delinquere, sed potius ex mera infirmitate. Ita ex communiori Suarez l. 3. de leg. c. 30, Laym. l. 1. tr. 5. p. 1. c. 5. n. 9., ubi his contrarium locum difficilem juris can. explicat.

163. § IV. *Nec infirmat vel invalidat promissiones, vota, contractus etc.* Ratio generatim est: quia voluntarium sufficiens ad actum humanum perfectum et peccatum mortale, per se loquendo est etiam sufficiens ad contrahendam obligationem promissionis, voti, contractus, nisi specialis lex vel ratio obstet; sed id quod fit ex metu quocunque non perturbante rationem, adhuc est simpliciter voluntarium ac sufficiens ad actum humanum ac peccatum mortale, ut hactenus declaratum: ergo per se loquendo etiam est sufficiens ad contrahendam ejusmodi obligationem, consequenter non invalidabit promissiones, vota, contractus etc. saltem (eatenus omnes conveniunt), *nisi sit gravis et injuste incussus metus ad extorquendum actum;* quod explicatur:

164. I. *Nisi sit metus incussus, ab extrinseco nimirum:* certum enim est, nullum metum ab intrinseco profectum quantumvis gravem invalidare vota vel contractus; ut si metu mortis in naufragio vel tempestate, tempore pestis vel periculosi morbi voveas peregrinationem, Religionem vel aliud: promittas vel jures, puellam pauperem ducere vel dotare etc.

votum vel promissio omni jure valebunt et obligabunt: quia nimirum sufficienter sunt voluntaria ab intrinseco et nihil eis obstat ab extrinseco, juxta communissimam Doctorum sententiam. Excipe semper, nisi metus adeo gravis esset, ut etiam usum rationis ac deliberationem impediret, quod tamen raro accidit et in dubio non praesumitur, sed probandum est.

II. Metus incussus *ad extorquendum actum:* quodsi enim metus quantumvis gravis et injuste incuteretur non ad extorquendum actum talem, sed ad alium finem: ut si ad evadendum manus tyranni, latronis, inimici mortem minitantis, tu sponte aliquid Deo voveas vel promittas; si ad evadendam mortem seu juste seu injuste inferendam tu sponte eligas judicis vel lictoris filiam ducere vel dotare, pecuniam dare etc., votum, contractus, promissio omni jure valida erunt et obligabunt, ob eandem rationem supra datam. Et quia licet metus injuste incussus fuerit occasio, non tamen fuit causa vera ita vovendi vel promittendi, sed sola libera voluntas, quae tale medium ad evadendum malum imminens elegit. Sanch. l. 4. mor. c. 3. n. 4, Marchant trib. t. 2. tr. 3. tit. 4. q. 1. dub. 2. Communis.

III. Metus *gravis* seu cadens in constantem virum, consideratis prudentis judicio circumstantiis juxta praenotata n. 156. Metus ergo consideratis circumstantiis vere levis nec cadens in hominem constantem nullo jure irritat actus, vota, contractus, juxta communem et veram Doctorum sententiam, quam docet Sanchez l. 4. moral. c. 3. n. 24, l. 4. de matr. disp. 17. Ratio solida est: quia metus revera levis, etiamsi injuste incussus, est in potestate operantis ex metu, ut eum facile repellere illique non acquiescere possit; ideo enim est et dicitur levis atque a gravi differt; ergo qui eum, cum facile possit, non repellit, sed acquiescit, praesumitur etiam in foro conscientiae omnino libere consentire, promittere, contrahere, ideoque libere volens, non pati notabilem injuriam, quae sufficere debeat ad irritandum actum; secus est de dolo etiam levi, quem homo ex se non potest repellere sicut metum levem, ideoque merito actum saltem in parte rescindi postulat. Itaque non solum votum solemne Religionis, matrimonium, sponsalia, verum etiam quaevis alia vota, contractus, promissiones, donationes, facta ex metu levi, etiamsi injuste contra libertatem admoto, v. g. a filio vel filia familias, uxore, subdito, ex mero metu reverentiali erga parentes, maritum, praelatum, quo praecise verentur eis contradicere absque alio timore gravis offensionis vel gravis mali, (quo evaderet metus gravis juxta praenotata) in utroque jure valida sunt et obligationem pariunt, atque sic accepta juste retinentur ob rationem dictam, quamvis contra sentiant Less., Lugo, Palaus et alii apud Tamburinum cit. l. 1. c. 2. § 6. et 7., nimirum contractus, matrimonium praesertim, etiam ex metu levi injusto extorta in foro conscientiae irrita esse et rescindi; etsi de matrimonio probabile censeat etiam Sanch. l. c. Verum in re tanti momenti et periculi non recedendum a communi sententia censeo.

IV. Metus gravis et *injuste* incussus: metus enim quantumvis gravis juste incussus non irritat actum extortum; idque non solum certissimum est, quando metus juste incutitur alicui ad extorquendum

id, quod alias debitum est: ut si magistratus ecclesiasticus sub poena excommunicationis, aut civilis sub poena mortis vel carceris compellat stupratorem ad ducendam vel dotandam virginem defloratam; aut si debitori tuo mineris justam accusationem de crimine patrato, nisi debitum tandem solvat; sed etiam verum est, quando metus justus incutitur intra vel extra judicium ad praestandum quidpiam alias indebitum et liberum: ut si judex juste damnaturus sit ad mortem, nisi velis vovere Religionem aut pauperem puellam ducere; si mineris, homicidam vel furem juste accusare, nisi aliquid Deo voveat, filiam tuam ducat, pecuniam det vel promittat, Sanch. ll. cc. de matr. l. 4. disp. 13, moral. l. 4. c. 3. n. 21, Pontius, Less., Lugo, alii apud Tamb. cit. l. 1. c. 2. § 7. n. 3. Ratio est: quia tota ratio irritandi tales actus esset injuria illata ad extorquendum; atqui hic nulla fit injuria alteri, quin potius favor et beneficium: non enim sub coactione, sed solum sub conditione proponitur tibi, ut si evitare velis malum, cui tu libere causam dedisti, tanquam minus malum eligendo voveas, ducas, des, promittas etc. Oportet quidem matrimonium et vota maxime libera esse, sed intellige, libertate non laesa vel impedita injuste, non vero libertate omnimoda et quodvis obstaculum excludente, ut patet mille aliis casibus. Interim tamen fateor, non improbabilem esse sententiam in his contrariam Bonacinae, Coninch et aliorum apud Tamb. cit. n. 4., nimirum matrimonium et vota sic extorta irrita esse ob apparentem injuriam contra libertatem illorum actuum. His ita declaratis et suppositis, sit

Assertio VIII: *Metus vere gravis et injuste incussus ad extorquendum actum irritat omnem actum, requirentem consensum promissorium ad inducendam obligationem ex justitia seu religione, secluso juramento, ipso jure naturae; non item actus, requirentes solum consensum in opus praestus.* Haec assertio collecta ex Doctoribus mox in particulari citandis est contra Sanchez, Navarrum et alios cum Layman l. 1. tr. 2. c. 6. n. 8., qui volunt, vota ac contractus metu gravi et injusto extortos jure naturae esse validos, quia simpliciter voluntarii, tamen facile rescindendos a judice, quia per injuriam extorti; et favent jura civilia. Interim consentiunt cum communi et certa sententia, vota solemnia, matrimonium et sponsalia metu gravi et injusto extorta irrita esse per declarationem Ecclesiae in jure canonico.

165. § I. *In contractibus.* Non tantum contractus sacer matrimonii, item sponsalia, promissio vel datio dotis, item promissio vel traditio bonorum Ecclesiae, verum etiam omnis omnino contractus, etiam onerosus, ut venditionis, emptionis, mutui, maxime vero gratuitus, ut donationes, legata, testamenta ac universaliter omnis promissio vel traditio rei, alias obligatoria, ex metu gravi et injusto extorta ipso jure naturae irrita sunt et invalida nullamque ne naturalem quidem obligationem justitiae pariunt in metum passo, neque ullum jus conferunt extorquenti vel acceptanti. Ita Molina t. 2. tr. 2. dis. 267, Rebellus p. 2. l. 1. q. 5. concl. 5. universaliter quoad contractus etiam onerosos, Pontius l. 4. de matr. c. 6. n. 4, Diana p. 3. tr. 5. res. 118, Tamb. cit. l. 1. c. 2. § 5. n. 15. et 20, alii plures apud ipsos. Ratio est: quia naturali juri, rationi et aequitati omnino repugnat, ex injuria

oriri justitiam seu jus quodpiam, quod nimirum homo, per injuriam et injustitiam iujusto et gravi metu incusso extorquens alterius promissionem vel consensum, possit sibi acquirere jus et alteri imponere obligationem etiam naturalem justitiae; ergo fatendum est, talem exactionem et acceptionem intrinsece quoad substantiam adeoque ipso jure naturali injustam esse ac invalidam, non secus ac furtum vel rapinam, atque acceptantem nullum omnino acquirere jus ad rem vel in re, sed secundum communissimam etiam adversariorum sententiam tali metu extortum et acceptum in conscientia sine mora restituere obligatur, tanquam injuste acceptum. Quodsi ergo nullum jus exigentis, nulla erit obligatio promittentis vel consentientis, cum haec sint correlativa; si nulla obligatio, consequenter nulla promissio, contractus nullus quicunque, qui definitur: ultro citroque obligatio. Unde Pontius cit. c. 8. contra Sanch. bene probat, ejusmodi contractus irritos esse, non solum jure naturae et in foro conscientiae, sed etiam jure positivo et in foro externo; requiri tamen ad illorum rescissionem sententiam judicis, non tamquam irritantis, sed solum irritos declarantis. Neque plus probant jura civilia ab adversariis allegata; aut si dicant, tales contractus esse validos, loquuntur de metu levi, saltem secundum praesumptionem fori.

§ II. *In votis.* Vota non tantum solemnia professionis religiosae, **166.** sed etiam simplicia quaecunque non jurata, metu gravi et injusto extorta ipso jure naturali invalida sunt in utroque foro; unde ut non serventur, nulla indigent relaxatione. Sotus l. 7. de justit. q. 2. a. 1. et alii apud Sanch. infra cit., Marchant tribun. t. 2. tr. 3. tit. 4. q. 1. dub. 2. Significat etiam S. Bonav. 3. disp. 39. a. 3. q. 2. ad 1. dicens: *Deus vult sacrificia voluntaria, non coacta.* Ratio ergo est: tum quia votum debet esse spontaneum Dei obsequium, unde quam maxime liberum esse convenit: tum quia a jure et aequitate naturali, divina praesertim, omnino alienum videtur, quod Deus acceptet ut obligantem promissionem hominis ab alio homine per malitiam metu gravi et injusto extortam; ut si frater fratrem intentata morte compellat, resignata hereditate vovere Religionem; si parentes filios gravi et injusto metu compellant intrare Religionem etc. Eoipso enim quo Deus acceptaret, ejusmodi promissionem injuste extortam, censeretur approbare injuriam et iniquitatem injuste extorquentis; ergo etiam jure naturae irrita sunt ejusmodi vota injuste extorta. Et quidquid sit de hoc, certum est, irrita esse declarata ab Ecclesia Dec. l. 1. tit. 40. c. 1. juxta communem Doctorum cum Sanchez l. 4. moral. c. 3. n. 12. Insuper in conc. Trid. sess. 25. c. 18. de Regular. excommunicationis sententia lata est in eos, qui virginem aliamve mulierem ad monasterium ingrediendum aut professionem emittendam injuste coegerint, de quo late Sanchez cit. c. 4. Ex his recte infert Sanch. cit. c. 3. n. 18. et docet noster Marchant supra n. 157. allegatus, initiatum Ordine sacro ex metu viri constantis injusto, non teneri voto castitatis (idemque est de debito divini officii) Ordini annexo atque ita posse sine ulla dispensatione ad nuptias transire, si nolit in Ordinis sacri usu permanere; quodsi tamen cessante metu vel semel Ordine sacro usus esset, jam resilire nequibit, quia usus ille esset Ordinis ratificatio.

167. § III. *In juramentis.* Juramenta, etiam per injuriam metu gravi et injusto extorta, valida sunt et obligant ex virtute religionis ob reverentiam divini Nominis et Numinis in testimonium ac velut fidejussionem promissionis factae, alias licite invocati, secundum communem Doctorum sententiam ex Dec. l. 2. tit. 24. c. 8. et l. 1. tit. 40. c. 4., ubi ratio indicatur: quia omne juramentum voluntarium non vergens in interitum salutis, sed licite et honeste servabile, validum est et licitum; tale autem juramentum simpliciter est voluntarium ex dictis, et quamvis consensus non esset sufficienter voluntarius in promissionem vi extortam ad inducendam obligationem justitiae, supponitur tamen sufficienter voluntarius ad invocationem divini Nominis et ad inducendam obligationem ex virtute religionis. Deinde etiam non vergit in interitum salutis, sed licite et honeste servari potest, licet peccet extorquens et acceptans. Quodsi ergo ita jurasti, latroni dare pecuniam, usurario usuram, nec usus es aliqua aequivocatione v. g. dabo, si debeo, obligaris juramento; sed ob injuriam illatam aut relaxationem petere aut solutas pecunias in judicio repetere potes. Si jurasti, etiam non repetiturum, iterum teneris et actionem civilem instituere non potes: potes tamen instituere actionem criminalem accusando de crimine ad vindictam aut certe denuntiare judici, ut ex officio procedat, Dec. l. 1. tit. 40. c. 4. Quodsi etiam haec dejerasti, non poteris tamen etiam dejerare denuntiationem caritativam ad criminis emendationem, aut ad publicam aliisque perniciosam injuriam latronis vel usurarii avertendam, aut maxime si ultro in judicio interrogeris. Haec ex Layman l. 4. tr. 3. c. 7. n. 2. in reverentiam divini Nominis, quamvis sciam, tali juramento valorem et obligationem denegare alios cum Azor. t. 1. l. 1. c. 11. q. 12.

168. § IV. *In Sacramentis.* Valida sunt omni jure etiam ex metu quocunque gravi ac injusto collata et suscepta, non ficte, Sacramenta omnia, excepto matrimonio: quia hoc solum essentialiter in contractu consistens requirit consensum promissorium ad inducendam obligationem justitiae, reliqua Sacramenta solum requirunt consensum voluntarium in opus praesens. Valide ergo baptizatur metu gravi et injusto impulsus; obligatur autem ad fidem Christi et obedientiam Ecclesiae non vi alicujus consensus injuste extorti, sed vi absoluti juris divini, quo adultus tenetur suscipere fidem Christi sufficienter propositam et in ea obedire Ecclesiae etiam antecedenter ad Baptismum vel in casu, quo Baptismus suscipi non posset. Valide suscipit Ordinem sacrum metu gravi et injusto adactus; at non obligatur voto castitatis vel debito Horarum, ut n. 166. dictum. Valida est absolutio sacramentalis metu gravi et injusto extorta; quin jure naturae etiam valida videtur similis extorta absolutio ab excommunicatione, interdicto, sed merito invalidata est ab Ecclesia l. 1. tit. 20. c. 1. in 6. Valida denique est etiam sententia alioquin justa judicis, etsi metu gravi et modo injusto extorta, cum nihil ad valorem desit. At quid de dispensatione, collatione jurisdictionis, beneficii, privilegii etc. simili metu gravi et injusto extortis? Invalida esse, sequitur ex nostra assertione hactenus declarata. Valida esse econtra, docent Sanchez et alii adversarii, nec improbabiliter, fateor. Lege Lugo t. 2. de justitia disp. 22. sect. 7.

Subsectio IV.

De involuntario ex concupiscentia.

Summarium.

169. Concupiscentia est passio vel motus appetitus sensitivi, bonum delectabile prosequentis aut malum fugientis.
170. Alia est antecedens, alia consequens.
171. Nulla concupiscentia, sive antecedens sive consequens, reddit actum involuntarium,
172. Sed potius voluntarium imperfectum seu spontaneum auget.
173. Voluntarium vero perfectum ac liberum minuit et quandoque omnino aufert,
174. Antecedens quidem effective, subsequens vero a posteriori et notificative.

Concupiscentia hoc loco dicitur passio seu motus appetitus sensi- 169.
tivi, prosequentis aliquod bonum delectabile, ut amor, desiderium, spes, audacia, gaudium seu voluptas et delectatio; aut contra fugientis malum oppositum, ut odium, fuga, timor, desperatio, tristitia et ira maxime. De his consulenda philosophia in libris de anima. Ad propositum solum distinguenda est concupiscentia seu passio *antecedens* et *consequens*.

Antecedens passio dicitur, quae ex sola apprehensione objecti de- 170.
lectabilis vel contrarii absque ulla deliberatione intellectus vel consensu voluntatis exurgit vel durat in parte sensitiva, ac proinde sic secundum se nec meriti nec demeriti seu peccati capax est. *Consequens* passio dicitur, quae deliberato arbitrio et consensu voluntatis vel jam excitata admittitur vel etiam ex proposito excitatur, ut ad promptiorem seu intentiorem operationem deserviat. Sunt enim passiones velut animae calcaria, quibus humanae actiones concitatae magis vigent et fervent sive ad bonum sive (quod frequentius) ad malum. Videndum hic solum generatim, quomodo ejusmodi passiones se habeant ad voluntarium seu liberum in actibus humanis; particularia differimus tractanda c. 6. de peccatis internis.

Assertio IX: *Concupiscentia seu passio quaecunque antecedens vel subsequens non reddit actum involuntarium, sed voluntarium quidem imperfectum seu spontaneum auget, voluntarium vero perfectum ac liberum minuit et quandoque omnino aufert.* Communis doctrina ex Aristot. saepe citato, D. Thoma 1. 2. q. 6. a. 7, Scoto 4. d. 14. q. 1. n. 11. ad 3.

c I. *Non reddit actum involuntarium.* Ratio manifesta est: quia 171.
involuntarium est, quod fit a principio extrinseco aut saltem contra inclinationem voluntatis seu cum nolitione, aversione, displicentia ac quadam tristitia illius; at quod fit ex passione concupiscentiae, simpliciter fit a principio intrinseco et secundum inclinationem voluntatis, naturaliter scilicet inclinatae in appetibilia appetitus sensitivi; et tantum abest, ut fiat cum nolitione vel aversione voluntatis, quin potius ejusmodi passiones superent et absorbeant nolitiones et aversiones voluntatis, alioquin cum opere arduo vel malo conjungi solitas, ut experientia notum est, praesertim in iracundis ac libidinosis; ergo.

§ II. *Voluntarium imperfectum seu spontaneum auget potius:* quia 172.
illud est, quod fit a principio intrinseco ex praevia cognitione; atque

passio concupiscentiae, voluptas, ira etc. non solum non impedit, sed potius trahit voluntatem ut principium intrinsecum, majori cum impetu ferri in objectum concupitum, juxta illud Jacobi: *Unusquisque tentatur a concupiscentia sua abstractus et illectus.* Neque ejusmodi passiones turbant vel impediunt rationem, quantum ad cognitionem objecti concupiti, quin potius alliciunt, detinent et occupant intellectum in consideratione solius objecti concupiti eumque impediunt et turbant quantum ad deliberationem et considerationem oppositorum, ut notum est; ergo augent potius voluntarium spontaneum. Sed contra, eo ipso

173. § III. *Voluntarium perfectum ac liberum minuit et quandoque omnino aufert.* Ratio jam patet: quia liberum consistit in indifferentia voluntatis ad volendum objectum, propositum nimirum ab intellectu cum indifferentia sub mixta ratione boni et mali: atqui experientia notissimum est, quod passiones illae concupiscentiae 1. impediant intellectus deliberationem et judicium indifferens ac faciant, quod intellectus magis aestimet ac ponderet rationes ac motiva pro parte concupita, minus vero ponderet ac velut caecutiat circa rationes in oppositum: immo potest vehementissima passio concupiscentiae vel irae adeo intellectum perturbare et sola objecti concupiti consideratione occupatum excaecare, ut non possit omnino deliberare, considerare vel apprehendere rationes in oppositum, ut fit in furiosis vel ebriis. 2. Consequenter etiam impediunt et quandoque omnino tollunt indifferentiam voluntatis ad volendum et nolendum, et omnino fortius inclinant et trahunt ad partem concupitam, et quandoque toto impetu et quasi mere naturaliter rapiunt in illam partem; ergo passiones illae semper impediunt et quandoque etiam omnino auferunt voluntarium perfectum ac liberum et consequenter etiam proportionaliter minuent vel omnino tollent culpam seu peccatum: sicut econtra etiam virtutis meritum circa objectum bonum, ut notat etiam Layman l. 1. tr. 2. c. 5. n. 3. Et jam communis persuasio est, minus libere egisse, minus deliquisse, aliqua venia dignum esse qui aut aliorum persuasione vel blanditiis aut propria gravi passione vel tentatione victus in malum consensit, peccato infirmitatis potius, quam malitiae.

174. § IV. Concupiscentia seu passio consequens, nimirum voluntarie excitata vel acceptata a voluntate, siquidem comparetur ad voluntatem antecedentem, excitantem vel admittentem, effectus est, non causa voluntarii, ideoque effective non auget nec minuit illud; dicitur tamen augere voluntarium et consequenter peccatum a posteriori et notificatorie, ut optime explicat D. Th. 1. 2. q. 77. a. 6. dicens: *Signum est magnitudinis ejus (peccati), quia demonstrat intensionem voluntatis ad actum peccati*: quo sensu verum est, quod quanto quis majori libidine vel concupiscentia peccat, tanto gravius peccat. Eademque est ratio quoad actus bonos et virtuosos: ut si excites in te magnum misericordiae affectum, quo abundantius succurras egeno, aut contra concites magnum odium vel iram, quo atrocius invadas inimicum. Quodsi vero passio subsequens voluntaria referatur rursus ad alios actus subsequentes, jam evadit passio antecedens, et ut talis se habebit respectu actuum sequentium a voluntate antecedente non intentorum, sed vi passionis ipsius causatorum, juxta dicta superius.

Caput III.

De bonitate et malitia actuum humanorum eorumque comparatione et regulis externis, (obiter).

Summarium.

Materia hoc capite examinanda scholastica potius est, quam moralis; ne tamen omnino mancus videar, delibabo qua potero brevitate illa saltem, quae pro moralibus intelligendis magis utilia et necessaria videbuntur, et more solito locis opportunis ad moralia et casus applicabo. Et quia ad bonitatem et malitiam aut indifferentiam actus humani non tantum objectum, finis et circumstantiae concurrunt, sed etiam regulae extrinsecae, commode sub uno capite haec omnia breviter (quantum theologo morali sufficit) expediuntur per sex distinctas sectiones.

Sectio I.

De bonitate et malitia actuum humanorum in genere.

Summarium.

175. Bonitas moralis actus humani est ejus rectitudo seu perfectio et integritas, conformata et commensurata
176. Ad rectam rationem seu actuale dictamen conscientiae,
177. Vel ad legem extrinsecam per illud dictamen voluntati applicatam.
178. Malitia econtra est privatio ejusdem rectitudinis actui inesse debitae.
179. Regula generalis.

Assertio I: *Bonitas moralis actus humani est rectitudo actus secundum rectam rationem vel legem. Malitia vero moralis est privatio rectitudinis secundum rationem vel legem debitae inesse actui vel potentiae.* Hanc ex communi doctrina etiam Scoti credo sufficere theologo morali obiter intellectam; brevis ergo et clara sit explicatio.

§ I. *Rectitudo actus:* hoc est perfectio seu integritas actus, con- 175.
formata et quasi commensurata suae regulae. Duplex enim est bonitas moralis, absoluta et respectiva. Bonitas moralis *absoluta* et quasi fundamentalis est ipsa perfectio seu integritas actus, secundum quam ipsi nihil deest eorum, quae in quantum humanus et liber est habere debet; sicut econtra malitia moralis opposita consistit in defectu seu privatione ejusmodi perfectionis et integritatis, qua nimirum actui vel potentiae aliquid deest eorum, quae secundum rectam rationem habere deberet, uti optime explicat S. Thom. 1. 2. q. 18. a. 1. concludens: *Omnis actio, in quantum habet aliquid de esse, in tantum habet de bonitate; in quantum vero deficit ei aliquid de plenitudine essendi, quae debetur actioni humanae, in tantum deficit a bonitate et sic dicitur mala.* Et docet

Scotus 2. d. 40. a. 2., ubi dicit, bonitatem actus moralis esse *aggregationem omnium convenientium actui secundum rectam rationem*. Et clarius 3. d. 36. q. un. dicit, quod bonitas actus moralis sit quasi quidam decor illius, includens debitam proportionem ad omnia, ad quae debet actus proportionari: ad potentiam, ad objectum, ad finem, ad tempus, ad locum, ad modum etc. Bonitas moralis *respectiva* et quasi formalis, omnium consensu et calamo consistit in conformitate aliqua ad rectam rationem vel legem, ut sequitur.

176. § II. *Secundam rectam rationem.* Hic aliqui cum Suar. in metaph. disp. 10. sect. 2. intelligunt rectam rationem veluti radicalem et in actu primo, nimirum ipsam naturam seu substantiam rationalem. Alii communiter etiam Scotistae cum Scoto supra intelligunt rectam rationem in actu secundo seu ipsum actuale dictamen rectae rationis practicae, quod dicitur conscientia. Utrumque verum puto, et dicendum, quod bonitas moralis formaliter et in actu exercito consistat in conformitate actus ad dictamen rectae rationis; objective vero et velut in actu signato consistat in conformitate actus ad substantiam rationalem, quatenus nimirum per cogenitum sibi lumen naturale, legem naturalem, synderesim etc operativa est; sicut econtra malitia moralis in opposita difformitate vel conformitatis privatione similiter distinguenda. Ideo enim actus formaliter et exercite bonus est v. g. dare eleemosynam, aut malus v. g. furari, quia conformis est aut difformis actuali dictamini rectae rationis. Et ideo recta ratio dictat, talem actum esse bonum aut malum, quia supponit et saltem natura prius judicat, ipsum objectum in se esse bonum aut malum, per conformitatem aut difformitatem ad aliquam aliam regulam intrinsecam, certe nullam aliam assignabilem, nisi ipsam substantiam rationalem, ita operari naturaliter exigentem vel refugientem, quod nimirum ita operari conveniat vel disconveniat, deceat vel dedeceat substantiam rationalem; ergo. Video, non satis capis ista; en tibi clariorem regulam extrinsecam:

177. § III. *Vel legem.* Actus enim moralis bonus vel malus dicitur, quatenus fit a principio regulabili per regulas rectae rationis, alioquin defectibili; atqui experientia notissimum est, non solum ipsam voluntatem humanam esse defectibilem in operando seu eligendo bonum prae malo, honestum prae inhonesto, sed etiam ipsum intellectum seu rationem esse defectibilem in dijudicando bono et malo, honesto et inhonesto, decente vel dedecente substantiam rationalem: et ideo positae sunt leges extrinsecae velut regulae, quae regularent ac dirigerent simul et intellectum ad recte judicandum et voluntatem ad recte operandum conformiter ad substantiam rationalem; ergo bonitas et malitia actus humani objective et secundario saltem consistit etiam in conformitate aut difformitate ad legem Dei aeternam, a qua omnis alia lex derivatur. Atque adeo in omni actu bono moraliter, praeter bonitatem illam absolutam et fundamentalem, quae est perfectio seu integritas actus in suo esse morali modo explicata, est duplex bonitas respectiva, una primaria, sed quasi philosophica, scilicet conformitas ad rectam rationem; altera secundarie quidem philosophica, sed maxime theologica, scilicet conformitas ad legem, praesertim divinam aeternam, modo assignata. Eodem modo e converso in omni actu malo moraliter

reperitur quadruplex malitia opposita, bene expressa in definitione mox explicanda.

§ IV. *Malitia moralis est* 1. *privatio rectitudinis.* Hic jam in- 178.
volvitur malitia moralis absoluta, quae est privatio perfectionis seu integritatis actus debitae, explicata n. 175. 2. *Rectitudinis secundum rectam rationem vel legem.* Exprimitur duplex malitia respectiva: una philosophica et primaria ac velut intimior actui, quae consistit in difformitate seu privatione conformitatis ad rectam rationem explicatam n. 176; altera theologica, consistens in privatione conformitatis ad legem, praesertim divinam aeternam, cujus potissima habetur ratio in theologia, ut infra explicantes definitionem peccati iterum notabimus. 3. *Rectitudinis debitae inesse:* non enim privatio cujusvis rectitudinis, potentis inesse actui, est malitia moralis seu peccatum, sed illius tantum rectitudinis, quae secundum rectam rationem vel legem *deberet inesse.* 4. *Actui vel potentiae:* ut nimirum comprehendatur omnis malitia peccati, non tantum commissionis, ubi rectitudo deberet inesse actui, sed etiam omissionis, ubi rectitudo deberet inesse potentiae, obligatae ad actum non omittendum. Hic etiam facile comprehendes actus ita intrinsece malos, ut nullius capaces sint bonitatis vel rectitudinis, ut odium Dei, blasphemia, mendacium, quibus proinde non potest inesse privatio, sed inest mera negatio rectitudinis; inest tamen privatio vera rectitudinis debitae ipsi potentiae seu voluntati, quae secundum rectam rationem et legem quam maxime deberet istos omittere. Sed scio, aliter explicari a Scotistis, at forsan non pro captu tuo; hoc solum advertas velim, nos in actu malo seu peccato non negare etiam malitiam positivam, quae consistit in positiva difformitate seu relatione disconvenientiae vel repugnantiae ad rectam rationem vel legem, quam Scotus quodl. 18. q. 1. relationem dissonantiae vocat; sed haec tunc solum proprie habetur, quando peccatur contra actuale dictamen rectae rationis. At vero malitia privativa seu privatio rectitudinis vel conformitatis hactenus explicata universalis est omni peccato, sive quis peccet cum actuali dictamine practico contrario, sive sine illo, utpote cum dubio practico. Jam porro videndum est, a quonam actus humanus sumat hanc suam bonitatem et malitiam extrinsece et causaliter.

Regula semper prae oculis habenda: Actus humanus sumit suam 179.
bonitatem et malitiam extrinsece et causaliter ab objecto, fine et circumstantiis. Atque ut bonus moraliter sit, omnia haec concurrentia, objectum, finem ac circumstantias, bona cognita esse necesse est; ut vero malus moraliter fit, sufficit, unum aliquid eorum malum cognitum esse, juxta celeberrimum et receptissimum dictum D. Dionysi l. de divinis nominibus c. 4: *Bonum est ex integra causa, malum vero ex defectu cujuslibet.* Haec porro singillatim explicanda sunt.

Sectio II.

Bonitas et malitia moralis ex objecto.

Summarium.

180. Actus humanus bonitatem aut malitiam (in genere moris) sibi essentialem ac
181. Specificam seu primariam, solum accidentaliter extrinsece adhuc ulterius determinabilem, sumit
182. Ab objecto bono vel malo ut tali cognito,
183. Hoc est, sub bonitate vel malitia, praecepto vel prohibitione ab intellectu voluntati ostenso, bonitate quidem directe, malitia vero indirecte volita vel intenta.

Assertio II: *Actus humanus sumit suam bonitatem aut malitiam essentialem ac specificam ab objecto bono vel malo cognito, bonitate quidem directe, malitia vero indirecte volita vel intenta.* Communis DD. cum D. Thoma 1. 2. q. 18. a. 2, Scoto cit. quodl. 18. n. 6. Explico:

180. § I. *Bonitatem aut malitiam essentialem ac primariam:* quia sicut omnis actus in esse naturae accipit primario suam essentiam et specificationem ab ipso objecto, in quod tendit, ita etiam omnis actus humanus et moralis in esse moris seu quatenus conformis vel difformis est rectae rationi, hanc suam moralem essentiam ac specificationem, adeoque essentialem ac specificam bonitatem aut malitiam primario sumere debet ab ipso objecto, quod in se bonum vel malum, conforme vel difforme est rectae rationi: adeo ut si objectum bonum sit certa quadam habitudine conformitatis ad rectam rationem vel legem, etiam actus circa illud objectum moraliter bonus erit certa quadam specie virtutis, ut dare eleemosynam in specie misericordiae etc. Contra vero si objectum malum sit certa quadam ratione dissonantiae ad rectam rationem vel legem, etiam actus circa tale objectum malus erit in certa specie, ut furtum in specie injustitiae. Itaque

181. § II. *Bonitatem ac malitiam specificam:* bonitas et malitia actus desumpta ab objecto, licet revera specifica completa essentialiter, nihilominus adhuc recte dicitur bonitas ac malitia generica vel ex genere respectu circumstantiarum: non quod quasi essentialiter contrahatur per bonitatem ac malitiam desumendam a circumstantiis, tamquam per differentias specificas, hoc enim impossibile est; sed quod illa bonitas ac malitia ab objecto accidentaliter adhuc determinabilis sit per bonitates et malitias accidentaliter convenientes ex circumstantiis: v. g. dare eleemosynam ex objecto habet bonitatem essentialem specificam completam specie virtutis misericordiae; attamen per finem et circumstantias potest ipsi aut advenire nova bonitas, ut si fiat ad gloriam Dei, aut potest nova malitia corrumpi, ut si fiat ad captandam vanam gloriam. Et hac ratione recte Scotus 2. d. 7. q. un. n. 11. triplicem distinguit bonitatem moralem: *generica*m, quae provenit ex objecto secundum se sumpto, modo jam explicato; *specificam* seu virtuosam, quae convenit actui sumpto in suis debitis circumstantiis; et *specialem* gratuitam seu meritoriam, quae convenit actui, ut facto ab

homine in statu gratiae et caritatis, ratione cujus meritorius est vitae aeternae.

§ III. *Ab objecto bono vel malo.* Bonitas ergo et malitia moralis 182.
formaliter quidem est in ipsis actibus voluntatis elicitis vel imperatis; fundamentaliter vero est in ipsis objectis et causaliter ab objectis, ut dictum est, ad eum modum proportionaliter sicut veritas et falsitas formaliter est in ipsis actibus intellectus, fundamentaliter vero et causaliter est in ipsis objectis, quae quia ita se habent vel non ita se habent sicut cognoscuntur vel repraesentantur, causant cognitionem veram vel falsam. Unde actus humani alii dicuntur boni vel mali intrinsece et ex objecto per se, ut amare Deum et proximum sunt actus boni intrinsece et ex objecto per se: quia ex natura et objecto suo naturalem conformitatem habent ad rectam rationem, seclusa etiam omni alia lege; et licet etiam legibus praecipiantur, non tamen ideo boni sunt, quia praecipiuntur, sed ideo praecipiuntur, quia boni sunt. Econtra odium Dei et proximi sunt actus intrinsece mali et ex objecto per se, quia ex natura et objecto suo naturalem habent deformitatem contra rectam rationem, seclusa etiam omni alia lege; et licet etiam legibus prohibeantur, non ideo tamen mali sunt, quia prohibiti, sed ideo prohibiti, quia mali sunt. Alii actus dicuntur boni vel mali ex obligatione legis tantum et sumunt suam bonitatem et malitiam ex objecto per accidens, scilicet ratione legis per accidens supervenientis tali materiae; ideoque praecise boni sunt, quia praecipiuntur, aut mali, quia prohibentur, v. g. die jejunii abstinere vel vesci carnibus. Unde actus per se mali ceteris paribus semper graviora peccata censendi sunt, quam actus mali ex sola prohibitione legis. Marchant tribun. t. 1. tr. 3. tit. 3. q. 2.

§ IV. *Ab objecto bono vel malo cognito,* utique semper necessario 183.
secundum bonitatem vel malitiam, cum nihil possit fieri volitum, nisi praecognitum. At quoad volitum bonum et malum hoc discrimen est: ad hoc ut actus sumat bonitatem ab objecto bono et honesto cognito, debet objectum esse volitum ut bonum et honestum est seu debet appeti a voluntate intuitu ipsius bonitatis ac honestatis saltem implicite et virtualiter, ad minimum sic ut voluntas eo actu ita disposita sit, ut nullo modo agere vellet, si non esset bonum et honestum vel si esset illicitum. Unde voluntas exercens aliquem actum, etsi secundum se et ex objecto suo honestum, nulla tamen prorsus habita ratione ipsius honestatis, sed praecise propter ejus utilitatem vel delectationem, forte etiam actura etiamsi minime honestus vel etiam inhonestus esset, revera non faceret actum honestum. Ratio autem est: quia bonum est ex integra causa; atqui objectum est causa bonitatis actus, non materialiter sumptum, sed formaliter ut bonum honestum est; et sicut objectum volitionis ut sic est bonum ut sic, ita sane objectum hujus in specie volitionis bonae honestae est bonum honestum in specie: ergo etc. At contra vero ad hoc ut actus sit malus ex objecto, minime necesse est, ut tendat in objectum ut malum vel inhonestum est seu ut fiat propter ipsam inhonestatem vel turpitudinem directe volitam et intentam (hoc enim impossibile est, quia nemo intendens ad malum operatur), sed sufficit velle objectum, quod de facto pro-

ponitur ut malum, inhonestum vel turpe, tametsi voluntas quam maxime praescindat, excludat, nolit et detestetur ipsam malitiam vel turpitudinem: quia eoipso quo voluntas vult actum circa objectum delectabile vel utile, actu tamen propositum ut malum inhonestum, indirecte convincitur velle ipsam etiam malitiam vel turpitudinem peccati. Ratio econverso est: quia malum est ex quolibet defectu, adeoque ut actus circa objectum malum malus sit, non opus est, voluntatem omnia velle in objecto, etiam ipsam malitiam sed sufficit velle ipsum objectum vel aliquid in objecto, quod de facto proponitur vel cognoscitur esse malum.

Sectio III.

Bonitas et malitia moralis ex fine.

Summarium.

184. Finis est id, cujus gratia aliquid fit. Alius operis et intrinsecus, alius operantis et extrinsecus,
185. Actus internus etiam primariam et specificam bonitatem vel malitiam sumere solet a fine, externus vero solum secundariam et accidentalem.
186. Finis ab aliis circumstantiis in hoc praecipue differt, quod is semper directe et primario sit volitus, illae vero indirecte et secundario.
187. Regulae generaliores circa finem. Particularius autem
188. Actus bonus propter finem bonum accipit ab eo novam speciem bonitatis, immo tot, quot ei diversi fines praefiguntur,
189. Sicut econtra actus malus ob finem malum accipit duplicem malitiam, unam ab objecto, aliam a fine, immo tot quot fines diversi praefiguntur.
190. Actus bonus propter finem malum, amissa bonitate ex objecto, fit simpliciter malus.
191. Actus malus a nullo fine bono bonus fieri potest, sed est et manet semper malus.
192. Actus indifferens a fine bono fit bonus, a malo malus, ab indifferenti manet indifferens.

184. Finis dicitur id, *cujus gratia aliquid fit*, seu id propter quod consequendum operamur. Alius dicitur finis *operis* et *intrinsecus* et est id, ad quod ipsum opus vel actus ex natura sua ordinatur atque in ipso opere vel ejus objecto intrinsece includitur: ut dare eleemosynam pauperi miseriae corporalis sublevandae gratia, studere sciendi, mederi sanandi, furari habendi, fornicari delectandi gratia; et universaliter actus moraliter boni finis intrinsecus dicitur ipsa honestas, actus mali vero voluptas vel utilitas conjuncta inhonestati, juxta paulo ante dicta n. 183. Alius dicitur finis *operantis* et *extrinsecus*, quem nimirum operans mero arbitrio sibi operi praestituit: ut dare eleemosynam ob vanam gloriam captandam, studere ob divitias vel honores consequendos. Porro duo circa finem concurrunt actus: intentio et electio. *Intentio* est actus voluntatis efficaciter volentis consequi finem per media opportuna, ideoque habet suam bonitatem aut malitiam ab ipso fine, non ut finis est, sed praecise ut objectum est, juxta dicta sect. praec.

Electio vel usus dicitur omnis alius actus, qui fit vel ordinatur ad et propter alium finem consequendum tamquam medium, et de hoc quaeritur, quomodo sumat suam bonitatem et malitiam a fine bono vel malo, propter quem fit.

Assertio III: *Actus humanus sumit suam bonitatem et malitiam, interius quidem primariam specificam, externus vero secundariam et accidentalem tantum a fine, propter quem fit.* Communissima.

§ I. Ratio assertionis est: quia universaliter omnis actus accipit **185.** suam specificationem non tam ab objecto materiali, in quod tendit, quam potius ab objecto vel motivo formali, secundum quod tendit in objectum; atqui finis intentus est verissime objectum et motivum formale, secundum quod seu propter quod voluntas actu interno vult per actum externum tendere in tale objectum; ergo actus humanus internus sumit primariam ac specificam suam bonitatem et malitiam a fine, in quem tendit. Unde et Aristoteles ab omnibus receptus 5. ethic. c. 2. ait, eum, qui furatur adulterandi gratia, magis adulterum esse, quam furem, quia juxta aliud ejusdem dictum 1. anal. poster. c. 2: *Propter quod unumquodque tale, ipsum est magis tale;* at in proposito propter adulterium furtum est volitum; igitur adulterium magis volitum est. Atqui ulterius ipsi soli actui interno per se primario competit intendere finem et propter finem agere eligendo media et imperando actus externos in ordine ad talem finem; actibus vero externis mere per accidens est, quod ita eligantur, ordinentur et imperentur ad talem extrinsecum finem; ergo finis actui interno tantum tribuit bonitatem vel malitiam primariam specificam, actibus vero externis imperatis solum secundariam et accidentalem, tamquam mera circumstantia. Unde

§ II. Finis recte quidem numeratur inter circumstantias nomine **186.** *cur* et est verissima circumstantia respectu actuum externorum, quibus sicut quaevis alia circumstantia seu directe seu indirecte volita accidentariam tantum bonitatem vel malitiam tribuit; differt tamen singulariter ab aliis circumstantiis respectu actuum internorum. Finis enim semper directe et primario est volitus ac intentus, ideoque tamquam objectum et motivum formale primariam et specificam bonitatem aut malitiam tribuit actui interno, et hoc mediante solum secundario et accidentalem actui externo volito propter illum finem, ut dictum est. Aliae vero circumstantiae *quis, quid, ubi* etc. ut circumstantiae solum indirecte et secundario sunt volitae cum actu externo vel objecto ita circumstantiato, ideoque bonitatem suam aut malitiam accidentariam primario tribuunt actui externo, et hoc mediante secundario solum actui interno volenti actum externum vel objectum cum talibus circumstantiis; v. g. circumstantia rei sacrae in furto sacrilego malitiam suam primario tribuit furto externo et secundario solum afficit et malum reddit actum internum, quo quis cognita ea circumstantia nihilominus vult furari. Ceterum quodsi aliae etiam circumstantiae directe volitae et intentae sint, ut si velis ideo furari rem, quia sacra est, aut cognoscere talem, quia aliena est, respectu actus externi quidem manebunt circumstantiae, ut finis, accidentalem tantum malitiam tribuentes; at respectu actus interni desinunt esse circumstantiae et fiunt objectum saltem partiale principale, ideoque illi actui interno jam primariam

quandam bonitatem vel malitiam tribuunt sicut finis. Et hac ratione intelligenda est sententia Cajetani et aliorum, qui volunt, actum internum nullas habere circumstantias, eo quod omnis circumstantia actus externi respectu interni induat rationem objecti; quod verum est de circumstantiis directe et primario volitis, ut modo dictum fuit; non item de circumstantiis indirecte et secundario volitis; an enim hae objectum potius, quam circumstantiae actus interni dicendae sint, vana est lis de nomine. Sat hactenus speculationi datum, porro moralia consectemur.

187. § III. *Regulae generaliores circa finem.* Finis bonus non reddit actum bonum, nisi careat omni malitia ex objecto et aliis circumstantiis: quia bonum est ex integra causa. Finis autem malus semper reddit actum malum, etsi alias ex objecto et omnibus aliis circumstantiis optimum: quia malum est ex quolibet defectu; et universaliter verum est: cujus finis malus est, ipsum quoque malum est; non contra: cujus finis bonus est, ipsum quoque bonum est: ob eandem rationem. Ex quibus enascitur alia triplex regula: 1. Finis bonus actui ex se bono vel indifferenti tribuit bonitatem. 2. Nullus finis bonus actum de se malum bonum efficit. 3. Omnis finis malus malum efficit actum ad se ordinatum. Verum clarioris doctrinae gratia in re maxime morali ac communissimae praxis, operae pretium est, ut fiat

§ IV. *Explicatio particularis finis.* Nota: actum septem modis posse esse propter finem seu quoad idem est, intentio finis septem modis potest se habere ad electionem mediorum.

188. I. *Actus bonus propter finem bonum* accipit a fine novam speciem bonitatis, immo tot species bonitatis accipit, quot ei diversi fines boni praefiguntur: v. g. dare eleemosynam pauperi ad honorem Dei, ac simul ad satisfaciendum pro peccatis, ex objecto habet bonitatem eleemosynae seu misericordiae; ex fine autem duplici aliam duplicem habet bonitatem, scilicet virtutis religionis et poenitentiae. Omnis ergo actus bonus propter finem bonum duplicem ad minus bonitatem habet, unam ex objecto, alteram a fine; et vera est communior sententia, nimirum electionem boni medii ordinati ad bonum finem duplicem habere bonitatem, unam a fine, alteram ab objecto seu medio electo. Quod a fine habeat, omnes consentiunt; quod etiam a medio electo, probatur: omnis actus voluntatis tendens in objectum bonum et honestum qua tale est, ita ut ipsa ejus bonitas et honestas per se intendatur, sumit inde bonitatem; atqui electio medii boni v. g. temperantiae ad conservandam castitatem, tendit in objectum bonum et honestum qua tale, seu ut bonum et honestum est hujus virtutis, seu propter ipsam ejus specialem propriam bonitatem et honestatem; ergo electio talis boni medii ab ipso medio seu objecto proprio habet bonitatem propriam et quidem formalem, non materialem tantum, ut male vocant adversarii: quia bonitas per se intenta a' agente est formalis bonitas. Nec obstat, quod non appetatur ultimate propter seipsam, sed ulterius propter alium finem bonum: nam si appeteretur propter seipsam, non referendo ad alium finem, utique esset bonitas formalis electionis ex objecto; sed hanc bonitatem non tollit vel destruit, sed potius perficit, quod ulterius referatur ad alium finem bonum: neque enim hoc facit illum actum

minus, sed potius magis conformem rectae rationi; ergo electio boni medii ad bonum finem retinet propriam formalem bonitatem ex objecto seu medio electo. Denique alioquin sequeretur, quod ille non melius operaretur, qui eligeret medium melius, perfectius et excellentius ad bonum finem, v. g. castitatem prae conjugio, quam qui eligeret medium minus perfectum, puta conjugium prae castitate, quia idem finis eandem tantum utrivis bonitatem communicaret; consequens est inconveniens; ergo dicendum est, electionem habere etiam propriam bonitatem ab objecto seu medio electo bono, dummodo etiam ipsa ejus bonitas seu honestas sit per se directe intenta ac volita juxta generatim dicta supra n. 183. Alioquin si aliquid, etsi bonum, minime tamen attenta ejus bonitate morali, praecise ut medium utile arriperetur ad aliquem finem bonum, v. g. abstinentia a vino et calidis ad tuendam castitatem, fatendum erit, habere unam et totam bonitatem ex fine, nullam vero ex medio electo.

II. *Actus malus propter finem malum* duplicem accipit malitiam, 189.
unam ab objecto seu medio malo electo, aliam a fine malo praefixo et intento, immo tot malitias, quot fines mali diversi praefiguntur easque aliquando quidem specie diversas, utpote diversis virtutibus repugnantes: ut si velis furari adulterandi gratia, occidere alterum, ut bona auferas, uxore potiaris etc.; aliquando vero solo numero diversas, eidem scilicet virtuti repugnantes, ut huic furari claves, scalas, instrumenta, ut alteri furaris pecunias; aliquando vero etiam eandem numero malitiam constituunt, quando scilicet malitia medii ejusdem speciei cum fine malo ex natura sua per se vel ordinarie conjuncta esse solet, ut tactus impudici in ordine ad fornicationem: illi enim per se ad fornicationem ordinantur eamque ordinarie praecedere solent tanquam media, dispositiones et inchoationes actus principalis intenti ideoque cum ipso actu idem numero peccatum constituunt, ut proinde in Confessione, explicato actu principali fornicationis, opus non sit explicare tactus et actus praevios ordinarie praecedere solitos. Ex communi doctrina Suar. 3. p. de poenit. disp. 22. sect. 5, alii. Ceterum ut actus malus propter finem malum sumat duplicem malitiam ex objecto et ex fine, minime opus est, ut ipsa malitia seu objecti seu finis per se volita et intenta sit, sicut in actu bono propter finem bonum, sed sufficit esse cognitam ideoque volitam indirecte.

III. *Actus bonus propter finem malum* destructa bonitate ex ob- 190.
jecto, simpliciter redditur malus ex fine, seu ut dici solet, intentio prava seu finis malus depravat seu vitiat et corrumpit opus ac electionem cujuscunque medii, et cujus finis malus est, ipsum quoque malum est. Ad hoc autem necesse est, ut opus vel electio medii vere afficiatur ab intentione mali finis ac fiat primario et directe propter illum malum finem tamquam veram causam finalem motivam: ut si ita velis dare eleemosynam ad captandam vanam gloriam aut pauperi puellae ad finem inhonestum, ut nisi pravum ejusmodi finem intenderes, omnino positive eleemosynam dare nolles. Tunc enim sine dubio vitiatur actus eleemosynae, etsi ex objecto optimus: quia malum est ex quolibet defectu; gravis autem et pravus defectus est, actum etiam bonum principaliter fieri propter finem malum. Secus dicendum, si intentio finis

mali haberet se solum consecutive vel concomitanter vel etiam ut causa impulsiva tantum ad actum bonum: ut si absoluta bona intentione velis orare Deum et primo post orationem vel interim dum oras simul vanam gloriam captas, vel etiam antecedenter solum impelleris ad orandum a vana gloria, non quod principaliter intendas, per orationem consequi vanam gloriam et aliter orare positive nolles, sed solum quod hic et nunc non velles forte vel non movereris ad orandum, nisi te vana gloria impelleret, ne aliis minus religiosus vel devotus videaris: oratio illa manebit moraliter bona, immo etiam meritoria, quia proprie non afficitur ab illa intentione prava, quae quia venialiter tantum mala est, non tollit statum merendi, nisi respectu actionis, quam inficit: alioquin certe puerorum et etiam religiosorum tironum actibus bonis plerumque negandum esset meritum.

191. IV. *Actus malus propter finem bonum* est et manet malus neque ab ullo fine quantumvis bono ullius bonitas capax est: ut si fureris, ut des eleemosynam, Eccli. 34, 21: *Immolantis ex iniquo oblatio est maculata,* et Apostolus Rom. 3, 8. dicit, justam esse damnationem eorum, qui dicunt: *Faciamus mala, ut veniant bona.* Ex quibus D. August. enchiridii c. 22. ostendit, mentiri, ut alteri prosis, semper esse peccatum, et lib. contra mendacium c. 7. universaliter concludit: *Ea, quae constat esse peccata, nullo bonae causae obtentu, nullo quasi bono fine, nulla velut bona intentione facienda sunt.* Ratio semper eadem est: quia bonum est ex integra causa, malum ex quolibet defectu; magnus autem defectus est malitia ipsius objecti. Neque solum mala manet electio medii mali ad finem bonum, verum etiam inficit et malam reddit ipsam intentionem efficacem et determinatam finis boni per tale medium malum: ut si velis dare eleemosynam efficaciter et determinate per furtum rei alienae etc., non solum velle furari ad dandam eleemosynam, sed etiam velle dare eleemosynam per tale medium, furtum scilicet, peccatum erit, secundum omnes. Quodsi vero quis intenderet finem bonum, v. g. dare eleemosynam, recuperare sanitatem etc. volitione solum simplici vel efficaci indeterminata ad certum medium, sed solum in confuso per media opportuna vel congrua, et postea alio distincto actu eligat medium malum, utpote furtum ad eleemosynam, superstitiosum medicamen ad sanitatem, haec posterior electio non poterit inficere intentionem priorem simplicem vel indeterminatam. Animadvertendum etiam hic est: 1. in legibus positivis intentio boni et necessarii finis saepe excusat a transgressione, ut si die festo velis laborare ad succurrendum pauperi, cui aliter commode succurrere nequis, aut negligere Sacrum, ut servias infirmo: quia in tali casu censentur leges illae ecclesiasticae cessare obligare. 2. Negari non potest, universaliter intentionem boni finis aliqualiter minuere culpam electionis mali medii, cujus malitiam aliqualiter occultat sub specie boni praetenti, ideoque minus cognitam et voluntariam reddit; qua ratione D. August. contra mendacium c. 8. dicit: *Pejor est, qui concupiscendo, quam qui miserando furatur;* nec contradicit idem relatus D. p. 2. causa 14. q. 5. c. 3: *Si totum fur tribuat pauperibus, quod abstulerat, addit potius, quam minuat delictum:* verum hoc enim est per accidens tantum, quia fur rem alienam, quam deberet restituere, pauperibus largiendo consumens, reddit se

impotentem restituere eandem rem vel in aequivalenti, supposito quod aliunde non habeat. 3. Fatendum omnino est, hac in re saepissime ignorantiam, bonam fidem ac simplicitatem omnino excusare a peccato, secundum omnes.

V. *Actus indifferens propter finem bonum* primam et unicam boni- 192.
tatem suam habet a fine bono: ut ambulare devotae peregrinationis causa, comedere, bibere, dormire ad reficiendas vires in servitio Dei, solam et unam bonitatem habet virtutis religionis. Vide D. Greg. l. 18. moral. c. 6; ubi ad propositum bene explicat illud Christi Matth. 6, 22: *Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus lucidum erit.* Potest etiam fieri actus bonus propter finem indifferentem, ut oratio, eleemosyna etc. pro impetranda sanitate.

VI. *Actus indifferens propter finem malum* habet etiam unicam malitiam ex fine, ut ambulare, loqui, donare luxuriae causa. Sicut econtra si fieret actus malus propter finem indifferentem, ut medium magicum pro sanitate.

VII. *Actus indifferens propter finem indifferentem* ut ambulare, comedere, bibere, fricare barbam solius refectionis vel recreationis gratia, in specie omnino manet indifferens. An etiam in individuo, infra mentio fiet. Ex dictis adnota, quando in Confessione explicanda sit intentio finis, quando nimirum intentio mali finis afficiens actum mortalis est, ut in 2. 4. 6. casu, alias non.

Sectio IV.

Bonitas et malitia moralis ex circumstantiis.

Summarium.

193. Circumstantiae sunt particulares conditiones, ipsum actum, operantem vel objectum accidentaliter afficientes.
194. Actus humanus etiam internus efficax, non vero inefficax sumit malitiam a circumstantiis cognitis et etiam indirecte tantum volitis,
195. Bonitatem vero nonnisi a circumstantiis cognitis et directe intentis.
196. Circumstantiae aggravantes tantum dicuntur, quae solum augent vel minuunt bonitatem vel malitiam intra eandem speciem; mutantes vero speciem, quae actui novam et diversam bonitatis vel malitiae speciem afferunt.
197. Circumstantiae communiter sex numerantur.
198. Quis, non personam ipsam operantem, sed ejus conditionem et qualitatem significans, saepe mutat speciem.
199. Quid, non ipsum objectum, sed ejus conditionem vel quantitatem significans, etiam saepe speciem mutat.
200. Similiter ubi, qualitatem loci denotans, saepe actui novam malitiae speciem addit.
201. Quibus auxiliis, quaevis media, causas vel occasiones operandi significans, aliquando auget actus malitiam, aliquando etiam mutat speciem.
202. Quomodo, actionis modum magis vel minus voluntarium ac liberum, intensum vel remissum significans, plerumque solum auget vel minuit bonitatem vel malitiam actus.
203. Quando, proprie qualitatem temporis sacri vel non sacri significans, ratione sui et per se loquendo parum confert actui.

193. Circumstantiae dicuntur actuum humanorum ac moralium particulares et accidentales conditiones et affectiones, sic vocatae, quod actum humanum, operantem et objectum accidentaliter afficiant et quasi circumstent. Accipe exemplum in actu eleemosynae et furti: de substantia eleemosynae tantum sunt homo dans, egenus accipiens et ipsa traditio pecuniae vel alterius medii apti ad sublevandam miseriam corporalem egeni. Hic vero tam ipsum actum, quam operantem et objectum variae circumstantiae possunt afficere et magis vel minus bonum vel etiam malum actum efficere: utpote, quis dat, dives an pauper; quid dat, multum an parum, suum, an alienum; cur dat, an ad debitum bonum an ad indebitum malum finem; quomodo dat, an magno vel parvo affectu, an cum indignatione, exprobratione etc.?

Similiter in furto de substantia actus sunt homo accipiens, res aliena et ejus ablatio invito domino. Hic rursus actum, operantem et objectum variae circumstantiae afficere possunt et furtum reddere magis vel minus malum, licet nunquam bonum. Quis, dives an pauper, an gravi an etiam extrema necessitate laborans, quo casu furtum omnino cessaret; quid, an multum, parum, pecuniam, rem sacram vel profanam; ubi, an in loco sacro vel profano; quibus auxiliis, an armata manu, instrumentis prohibitis, mediis magicis; cur, an etiam ad alium malum finem; quomodo, an ex proposito vel subita subreptione, an occulte vel dolo, an palam cum violentia, laesione, effractione; quando, an tempore belli, famis etc.

Assertio IV: *Actus humanus, etiam internus efficax, sumit suam bonitatem et malitiam etiam a circumstantiis cognitis et aliquo modo volitis, semper quidem accidentalem actui, sed aliquando aggravantem tantum, aliquando vero etiam speciem mutantem.* Communis doctrina.

194. § I. *Actus humanus, etiam internus efficax.* Omnis quidem actus internus efficax et inefficax sumit bonitatem aut malitiam a circumstantiis quibusvis directe volitis et intentis: at primariam ac specificam tanquam ab objecto saltem partiali principali, non tanquam a circumstantia, ut supra notatum est. Solus autem actus internus efficax, non item inefficax, sumit bonitatem aut malitiam a circumstantiis indirecte tantum volitis, juxta communem Doctorum apud Vasq. hic disp. 57. c. 2, Tanner. t. 2. disp. 2. q. 5. dub. 7. Ratio est: quia actus internus inefficax, simplex vellcitas, complacentia, delectatio morosa etc. fertur in objectum praecise ut objective proponitur in intellectu ideoque facile abstrahit a circumstantiis annexis quamvis cognitis. Unde qui morose delectatur de ligata, consanguinea, sacra etc. praecise ut femina formosa est, committit actum simplicis impudicitiae vel fornicationis mentalis, ut proinde in Confessione circumstantias personae explicare opus non sit. At vero actus internus efficax tendit in ipsum actum externum, ut subjective exercendum circa objectum, prout est a parte rei, ideoque minime potest abstrahere a circumstantiis annexis; sed volens actum, necessario simul vult circumstantias annexas cognitas, v. g. efficaciter concupiscens feminam, quam scit vel quomodolibet apprehendit ligatam, consanguineam, sacram, vere committit actum adulterii, incestus, sacrilegii, proinde necessario explicandum in Confessione. Unde ulterius qui efficaciter concupisceret aliquam con-

ceptu confuso, cujuscunque conditionis, aut aliquam quamcunque ex tota congregatione, in qua scit multas esse ligatas, consanguineas, vere committeret peccatum qualificatum necessario aperiendum in Confessione. Quodsi vero quis conceptu plane abstracto concupiscat feminam in genere, nihil plane cogitando de ejus qualitate, probabilius committit actum simplicis fornicationis tantum: quia licet non habeat circumstantiam feminae solutae, habet tamen totam et solam malitiam simplicis fornicationis et nullam aliam. Debet tamen explicare in Confessione, se concupivisse feminam in communi, non ob exprimendam aliquam specialem malitiam, sed ne mentiatur exprimendo certam personae concupitae qualitatem. Sic recte Tamb. l. 1. decal. c. 1. § 4. n. 14. et 15, quamvis aliter sentiat Sanch. l. 1. moral. c. 8. n. 5. quem vide.

§ II. *Sumit bonitatem et malitiam a circumstantiis cognitis.* Ratio jam insinuata est: quia actus humanus externus efficax in individuo tendit in objectum prout cognoscitur esse a parte rei affectum suis circumstantiis, quae proinde conditiones individuantes actionum humanarum dicuntur; ac proinde omnis voluntarie eliciens talem actum in individuo in his circumstantiis, censetur etiam indirecte saltem velle omnes ejus circumstantias cognitas et per se conjunctas actui, operanti vel objecto; atqui constat, illas circumstantias esse aliquando bonas et honestas, aliquando vero malas et prohibitas ad talem actum (ut circumstantia loci sacri est optima ad orationem, pessima ad furtum), adeoque actum voluntarie ad se tendentem aliqua bonitate vel malitia afficient; ergo actus humanus sumit suam bonitatem et malitiam etiam a circumstantiis, utique cognitis et ideo aliquo modo volitis, scilicet vel directe vel indirecte. Ubi notandum discrimen est quoad bonitatem et malitiam: nam ad hoc, ut actus sumat bonitatem a circumstantia bona, v. g. ut orans in loco sacro, dans eleemosynam personae sacrae vel religiosae, addat actui novam bonitatem religionis ex circumstantia loci sacri vel personae sacrae, omnino necesse est, ut ipsa circumstantia bona cognita, per se directe, explicite vel implicite volita ac intenta sit. Alioquin si quamvis cognita, tamen nullo modo attenta vel etiam praecisa seu exclusa sit, nullam poterit conferre bonitatem. At contra ut actus sumat malitiam ex circumstantia mala (per se tamen conjuncti actui vel naturaliter consequente) sufficit, illam esse cognitam nec opus est, esse per se directe ullo modo intentam vel volitam. Sic furans scienter rem sacram aut violans personam sacram, contrahit malitiam sacrilegii ex circumstantia rei vel personae sacrae, etsi illam circumstantiam per se minime velit et intendat, quinimmo quam maxime nollet esse sacram. Ratio utriusque assignata est supra de volitione ipsius honestatis ac malitiae objecti n. 183. hic facile applicanda. Ceterum a circumstantiis per accidens tantum actui conjunctis vel consequentibus nullam actus recipit malitiam, nisi ipsa per se directe volita ac intenta sit, ideoque objectum actus potius, quam circumstantia evadat; alias enim nullo modo erit volita, non directe ut supponitur, nec indirecte, quia non necessario sequitur actum vel objectum volitum. Sic praedicatio Christi et Apostolorum multas habebat consecutas blasphemias et peccata Judaeorum, bene praevisa; at quia per accidens

195.

tantum sequebantur ex mera malitia Judaeorum, nulla inde praedicationi accessit malitia. Sic suadente necessitate vel utilitate gravi licite potes petere administrationem Sacramenti a tuo parocho, quem concubinarium scis administrando peccaturum, aut mutuum ab usurario, quem praevides nonnisi cum usurae crimine mutuaturum, ut notant etiam Scot. 4. d. 5. q. 2. n. 4, Navar. c. 13. n. 18. Sed de his in materia de scandalo.

196. § III. Actus ergo humanus sumit bonitatem et malitiam ex circumstantiis *semper quidem accidentalem actui, aliquando tamen aggravantem tantum* seu intra eandem speciem majorem vel minorem, *aliquando vero speciem mutantem* seu diversae speciei a bonitate vel malitia substantiali actus, atque exinde circumstantiae aliae dicuntur *aggravantes* tantum, aliae vero *speciem mutantes*, stylo communissimo.

Circumstantiae *aggravantes tantum* dicuntur, quae solum augent vel minuunt bonitatem vel malitiam actus intra eandem speciem virtutis vel peccati, quando nimirum circumstantia addita actui in suo conceptu non involvit aliam speciem bonitatis vel malitiae, distinctam a bonitate vel malitia ipsius actus, sed eandem solum auget vel minuit: ut sunt generatim 1. majus vel minus voluntarium et libertas actus, 2. major vel minor intensio vel vehementia actus, 3. major vel minor duratio vel mora actus boni vel mali; 4. major vel minor quantitas materiae vel objecti; exempla habes infra in circumstantia *quomodo* et supra de ignorantia, metu, concupiscentia.

Circumstantiae *speciem mutantes* dicuntur, quae actui novam ac diversam speciem bonitatis vel malitiae afferunt: quando nimirum circumstantia addita actui ex se habet propriam ac specificam bonitatem vel malitiam seu conformitatem vel deformitatem ad rectam rationem, distinctam a bonitate vel malitia propria specifica ipsius actus, ideoque actum ex materia unius virtutis vel vitii transfert in materiam alterius virtutis vel vitii. Sic circumstantia personae sacrae pauperis, per se intenta, actui eleemosynae addit bonitatem virtutis religionis, actui vero fornicationis addit malitiam sacrilegii. Tristissimum est exemplum in peccato carnali: si enim fiat inter solutos, est simplex fornicatio; si a vel cum ligata, est adulterium; si a vel cum persona Deo sacra, est sacrilegium; si inter consanguineos vel affines, est incestus; si cum virgine invita, est stuprum; si cum vi illata, est raptus; si contra naturam cum seipso, est mollities; si cum eodem sexu, est sodomia; si cum diversa specie, est bestialitas. Hae enim circumstantiae omnes diversas plane malitias afferunt actui luxuriae, contra diversas omnino virtutes ac diversa praecepta sub motivo diversarum virtutum obligantia, ut intuenti patet. Huc etiam spectant circumstantiae, quae actum destructa bonitate efficiunt malum, ut supra de fine explicatum est.

197. § IV. Circumstantiarum tam speciem mutantium, quam aggravantium sufficiens est numerus septennarius vulgari versu comprehensus. quamvis alii addant, *per quae, quoties* loco *auxiliis.*

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

198. I. *Quis* significat non ipsam personam operantem secundum se: haec enim est de substantia et non circumstantia actus; sed condi-

tionem seu qualitatem personae operantis, an soluta vel ligata, clericus, an laicus etc. Haec circumstantia saepissime mutat speciem et novam malitiae speciem confert in peccatis: ut si persona ligata peccet carnaliter, non jam solum contra castitatem, sed etiam contra justitiam delinquit adulterio; si sacra voto solemni castitatis adstricta, etiam contra religionem sacrilegio; si praelatus vel parochus suis opem debitam ferre negligat, peccat non tantum contra caritatem vel misericordiam, sicut alius, sed etiam contra justitiam; si filius parenti, subditus principi, praelato, magistratui injuriam inferat, peccat non simpliciter contra justitiam, sed etiam contra pietatis et observantiae virtutem; et sic de ceteris. Interdum vero intra eandem speciem solum auget et aggravat malitiam. Sic ceteris paribus gravius est peccatum fidelis, quam infidelis, clerici vel Religiosi, quam laici, Superioris, quam subditi, sancti, quam non sancti; item ejus, qui multa a Deo singularia beneficia accepit, qui saepius jam veniam consecutus relabitur, ob annexam implicitam ingratitudinem; item gravius est furtum divitis, quam pauperis, aut contra factum pauperi, quam diviti etc. Sed de his plura suo loco. Eadem circumstantia interdum etiam actui bono addit novam speciem bonitatis aut justitiae, ut si parochus officium sedulo exequatur, aut religionis, ut si jejunium ex voto serves, aut humilitatis in persona excellente etc.

II. *Quid* significat simpliciter non ipsum objectum actus, quippe 199.
quod spectat ad substantiam actus; sed conditionem vel quantitatem objecti vel materiae, circa quam actio bona vel mala versatur. Haec circumstantia actui malo saepe novam confert speciem malitiae, ut fornicationi cum aliena conjuge, furto rei sacrae, percussioni clerici, occisioni patris accedit nova species injustitiae, sacrilegii, parricidii. Aliquando vero intra eandem speciem actionis malitiam auget, ut si injuriam inferas homini innocenti vel sancto, pauperi fureris. Et generaliter huc spectat quantitas major vel minor materiae, quae sicut peccati malitiam auget in furto v. g., ita recti operis bonitatem auget v. g. in eleemosyna. Eadem circumstantia interdum actui bono novam bonitatis speciem addit, ut si pauperi sacerdoti intuitu sacerdotii sacri des eleemosynam, addis misericordiae bonitatem religionis, ut jam bis indicatum.

III. *Ubi* significat qualitatem loci, sacri, profani, publici, pri- 200.
vati etc. et quandoque actui novam malitiae speciem tribuit: sic circumstantia loci sacri seu ecclesiae malitiam sacrilegii tribuit imprimis cuivis humani sanguinis effusioni per homicidium, mutilationem, vulnerationem, et cuivis voluntariae effusioni humani seminis per quemcunque coitum, etiam licitum, extra casum gravis necessitatis, ac per pollutionem voluntariam, idque non solum jure ecclesiastico, sed probabiliter etiam jure divino naturali, cum reverentiae loci sacri, specialiter ordinati ac consecrati ad cultum divinum et sacrificium Agni immaculati et innocentissimi, ex natura sua quam maxime repugnare videatur effusio cruenta sanguinis et foedissima seminis humani. Addunt alii cum Suar. t. 1. de relig. l. 3. c. 7, etiam tactus et actus valde foedos in ecclesia non posse excusari a sacrilegio mortali, ideoque eo casu circumstantiam loci sacri in Confessione aperiendam esse; id tamen

negant alii communiter. Cajetan., Navarr., Sanch., Vasq. etc. cum Diana p. 2. tr. 17. res. 23. Eadem circumstantia malitiam sacrilegii tribuit furto facto in loco sacro sive sit rei sacrae sive non; ex lege ecclesiastia tantum D. p. 2. causa 17. q. 4. c. 21. sacrilegium committitur auferendo sacrum de sacro, aut sacrum de non sacro, aut non sacrum de sacro. Extra hos casus vix ulla alia peccata, etiam detractiones, turpiloquia, aspectus lascivi censenda sunt contrahere malitiam sacrilegii mortalis contra religionem et reverentiam loci sacri. Ceterum peccata facta in loco publico et coram multis ordinarie habent annexam malitiam scandali contra caritatem ideoque necessario explicandam in Confessione, una cum numero scandalizatorum quoad fieri poterit. Eadem circumstantia loci interdum intra eandem speciem malitiam actus auget tantum, ut si publice coram pluribus alicui detrahas vel calumniam struas, augebitur malitia injustitiae, de quo infra iterum. Similiter exemplificari potest in actibus bonis.

201. IV. *Quibus auxiliis vel per quae* significat quaevis media, causas vel occasiones peccandi (aut etiam bonum agendi, de quo nulla difficultas), ut sunt 1. instrumenta peccandi, quae aliquando addunt novam speciem malitiae: ut si pecunia furtiva fornicatus es, si medio magico damnum intulisti, si lusu prohibito alterum decepisti. Aliquando vero intra eandem speciem malitiam augent tantum, ut si armata manu praedatus es, si armorum genere ad laedendum vel cruciandum exquisito vel prohibito alium invadas. 2. Alii homines, quos jussu, consilio, suasu ad peccati societatem perduxisti, ubi praeter malitiam illius peccati, ad quod alios induxisti, etiam contrahitur malitia scandali necessario explicanda in Confessione, excepto casu quo vir feminam non multum invitam ad peccatum induxit, tunc enim sufficit dicere, fornicatus sum, ex quo facile est intelligere ipsum sollicitasse; secus si femina virum sollicitasset, ut notat Dian. p. 3. tr. 4. res. 114. 3. Occasiones voluntariae peccatorum, quae solum aggravant malitiam peccatorum, immo idem numero peccatum fiunt, quando quis voluntarie se exposuit periculo peccandi v. g. fornicandi, simul efficaciter volens peccare et mox peccat, tunc sufficiet dicere: Ex proposito fornicatus sum; secus est, quando quis exponens se periculo peccandi, tunc nondum proponeret peccare, sed postea periculo victus nova intentione peccaret: tunc enim erunt duo distincta peccata necessario enumeranda in Confessione. Sanch. l. 1. moral. c. 8.

V. *Cur* significat finem bonum vel malum, jam late explicatum sect. praec.

202. VI. *Quomodo* significat modum actionis magis vel minus voluntarium ac liberum, intensum, remissum, violentum, moderatum etc. Haec circumstantia plerumque sicut bonitatem in actibus bonis, amoris, doloris, ita et malitiam in peccatis, solum intra eandem speciem auget. Sic gravius peccatur ex certa, deliberata ac libera malitia, quam ex infirmitate, passione, metu, ignorantia vincibili, de quibus multa cap. praec. Item si majori intensione ac vehementia indulgeas odio, irae aliisque peccatis, si longiori mora peccatis inhaereas; quo spectat in peccato carnali uti modis nimiis et extraordinarie lascivis, dummodo talis modus aliunde speciem non mutet, ut si inciperent contra na-

turam etc. Eadem tamen circumstantia modi interdum actui addit malitiam specie diversam, ut in furto violento malitiam rapinae, in stupro violento malitiam raptus, item in omni peccato facto ex formali contemptu seu directa non obediendi voluntate malitiam formalis inobedientiae, et in omni peccato facto in benefactorem Deum vel hominem, expressa voluntate vilipendendi beneficium acceptum, malitiam formalis ingratitudinis, ut bene explicat S. Thom. 3. p. q. 88. a. 4.

VII. *Quando* significat proprie qualitatem temporis sacri vel non sacri, et haec circumstantia confert actui bonitatem vel malitiam solummodo per accidens, quando nimirum actus specialiter est praeceptus vel prohibitus intuitu ipsius temporis sacri: ut diebus festis feriari, diebus jejunii carnibus abstinere bonum est ex lege praecipiente; sicut econtra iis diebus laborare aut carnes comedere malum est ex lege eo tempore prohibente. Item quando actus fieret ex speciali et directa intentione, honorandi vel inhonorandi tempus sacrum, ut si die festo, tempore Adventus, quadragesimae speciali devotione exerceas bona opera intuitu sacri temporis ac mysteriorum eo tempore in Ecclesia celebratorum, exerces specialem actum virtutis religionis. At contra si die vel tempore sacro committas peccatum aliquod directa intentione inhonorandi sacrum tempus aut in contemptum temporis sacri, sine dubio peccas mortaliter peccato speciali contra religionem atque in Confessione necessario aperiendo, secundum omnes; at vero secluso omni praecepto vel contemptu ac per se loquendo circumstantia sacri temporis non multum confert ad malitiam peccati; unde neque in Confessione explicanda est, an nimirum festo vel profesto die peccaveris etiam carnaliter, juxta communem Doctorum sententiam Navar. man. c. 6. n. 11, Laym. l. 1. tr. 2. c. 9. n. 9, Dian. p. 1. tr. 7. resol. 32, alii apud ipsos. Nec est paritas inter tempus et locum sacrum: quia locus tanquam res permanens consecrationis moralisque sanctitatis capax est, cui proinde mali operis exercitium secundum rectam rationem repugnat et vere etiam a male agere volentibus facile vitari potest; at vero tempus, res continuo transiens nec ulla umquam sui parte simul consistens, non ita capax est consecrationis moralis sanctitatis, sed dicitur sacrum vel sanctum per accidens ratione sacrorum mysteriorum ac sanctarum operationum, quae eo tempore recoli vel fieri solent; nec solae sanctae actiones fieri debent tempore sacro, nec male agere volens illud vitare posset; quamvis contrarium doceant S. Antonin., Alens., Med., alii cum Lessio l. 2. de just. c. 45. dub. 4. et communis piorum persuasio sit, peccata carnalia facta summis festis Nativitatis Christi, Coenae Domini, Paschae, item die Confessionis, Communionis continere peculiarem saltem aggravantem malitiam atque adeo in Confessione explicandum. Laudanda ejusmodi timoratae conscientiae et consulenda praxis, non tamen urgenda. 203.

Sectio V.

De comparatione actuum humanorum, scilicet an detur actus indifferens in specie et in individuo; et an externus addat distinctam bonitatem vel malitiam interno efficaci in ordine ad essentiale praemium vel poenam.

Summarium.

204. Datur actus humanus indifferens non tantum in specie,
205. Sed probabilius etiam in individuo.
206. Actus externus dupliciter se habere potest ad internum.
207. Actus externus juxta probabilem sententiam Thomistarum nihil moralitatis addit interno,
208. Juxta vero probabiliorem Scotistarum novam et distinctam ei bonitatem vel malitiam addit.

Assertio V: *Datur actus humanus non tantum in specie indifferens, sed probabilius etiam in individuo.* Pariter (comparando actum moralem internum cum externo et econtra) *actus externus actui interno efficaci probabilius per se addit distinctam bonitatem vel malitiam moralem ad essentiale praemium vel poenam.* Assertio haec alias duplicanda, propter numerum tamen consuetum paragraphorum in unam congesta, est communis Scotistarum et RR. ut patebit.

204. § I. *Datur actus humanus in specie indifferens nec bonus nec malus moraliter.* Certum est apud omnes cum S. Thom. 1. 2. q. 18. a. 8, Scoto 2. dist. 41. Ratio manifesta est: quia deliberate loqui, ambulare, comedere, bibere sunt veri actus humani et tamen ex specie et objecto suo secluso fine et aliis circumstantiis nec praecepti nec prohibiti, adeoque nec boni moraliter, cum nullam dicant specialem conformitatem ad rectam rationem vel legem et aeque possint fieri mali ac boni; neque mali moraliter, cum nullam dicant specialem difformitatem ad rectam rationem vel legem et aeque possint fieri boni ac mali; ergo sunt actus humani indifferentes in specie ex objecto suo. Sed nunquid etiam poterunt esse indifferentes in individuo, exerciti scilicet hic et nunc in suis circumstantiis particularibus?

Adverte autem: actus indifferentes in specie aliqui spectant ad exercitium rationis humanae, utputa ad manifestandos vel exequendos conceptus ac motus internos: et hi natura sua postulant, ut in individuo exerceantur rationabiliter ad finem necessitatis vel utilitatis alicujus honestae, ut loqui, scribere, cantare, ambulare. Quodsi ergo ita rationabiliter fiant in individuo, boni erunt; si secus, eo ipso erunt mali et ad minimum otiosi; de quibus nota est sententia Christi Matth. 12, 36: *Omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de illo in die judicii.* Verba enim instituta sunt ad communicationem humanam utilem ac honestam; quodsi ergo absque omni fine utili ac honesto omnino gratis et otiose proferantur, jam carebunt sua rectitudine debita et conformitate ad rectam rationem ideoque moraliter mala et peccata evadunt. Alii actus indifferentes in specie spectant

ad naturam et vitam humanam conservandam ac tuendam, ut comedere, bibere, dormire, mederi etc. et hi etiam natura sua postulant, ut in individuo exerceantur in modo et medio convenienti ad dictum finem; atque si ita fiant, omnino boni et honesti erunt, si secus, mali; in his ergo nullus erit actus indifferens in individuo. Alii denique sunt actus indifferentes in specie ita, ut neque in individuo ex natura sua exigant aliquam peculiarem honestatem vel conformitatem ad rectam rationem in ordine ad modum vel medium, vel in ordine ad ullum finem honestum, nisi ad summum ad aliqualem commoditatem vel relevationem naturae, ut fricare barbam, scalpere dentes, expuere, emungere nares, deambulare in cubiculo etc. et de his potissimum potest et debet esse sequens

§ II. *Datur actus indifferens etiam in individuo.* Ita probabilius docent D. Bonaventura 2. dist. 4. a. 1. q. 3, Scotus ib. et quodl. 18. a. 1. cum suis omnibus et ex aliis Vasq. t. 1. disp. 52. c. 6, alii apud ipsum; docuit etiam expresse S. Hieronymus ep. 11. ad Augustinum iis verbis: *Sunt namque indifferentia inter bonum et malum, sicut philosophi disputant; est enim bonum continentia, malum luxuria, et inter utrumque indifferens ambulare, digerere alvi stercora, capitis purgamenta manibus projicere; hoc neque bonum, neque malum est: sive enim feceris, neque justitiam habebis, neque injustitiam.* Haec Sanctus, an non expresse loquens de actu in individuo, *sive feceris, sive non feceris?* violentia ergo est abstractio actus ad speciem. Ratio autem est: quia hic et nunc deliberate fricare barbam praecise ad sedandum pruritum est actus humanus in individuo; sed non est bonus moraliter: quia nullam dicit peculiarem conformitatem ad rectam rationem neque ex objecto neque ex fine omnino indifferenti aut alia circumstantia, et alioquin in homine existente in gratia posset esse meritorius vitae aeternae, immo etiam materia voti, quia esset melius fricare, quam non fricare, quae inconvenientia sunt. Neque est malus moraliter: quia neque ullam habet peculiarem difformitatem ad rectam rationem vel legem; neque otiosus censeri debet, cum habeat congruum finem, etsi indifferentem, alioquin posset esse sufficiens materia absolutionis sacramentalis; quis autem umquam quantumvis delicatae conscientiae confitetur, se fricasse barbam ad sedandum pruritum tantum, aut quis confessarius sanae mentis solos ejusmodi actus confitentes absolveret? ergo dantur actus indifferentes in individuo etiam. Fundamentum praecipuum oppositae communis aliorum sententiae est: quia tenemur omnes actus nostros ex objecto non malos referre ad finem bonum ac honestum. Sed ubi praeceptum tale? Aliqui assignant illud 1. Cor. 10, 31: *Sive manducatis sive bibitis sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Verum hic consilium, non praeceptum agnoscunt Patres et interpretes communiter. Alii dicunt, hoc praeceptum contineri in primo praecepto decalogi: Deo soli serviendum est: mirum sane, immo ridiculum, hominem toties et singulis quasi momentis peccare contra primum praeceptum decalogi, quoties deliberate barbam fricat, expuit, movet etc. absque relatione ad gloriam Dei. Alii denique cum Tannero hic dicunt, hoc esse praeceptum naturale, quo homo ex natura sua habet, ut deliberate agens agat rationabiliter seu secundum rectam rationem, adeoque non otiose, sed propter aliquem finem bonum: et hoc est directe petere

205.

principium; de hoc enim ipso quaeritur, an homo semper teneatur agere propter finem bonum moraliter, an vero non etiam rationabiliter saltem negative seu non irrationabiliter agat propter finem aliquem indifferentem, ut in exemplo allato fricare barbam ad sedandum pruritum; id nos asserimus, cum nulla appareat ratio vel lex in contrarium, sine qua nullum est asserendum peccatum.

206. § III. *Quomodo se habeat actus humanus externus ad internum quoad bonitatem et malitiam moralem?* Resp. dupliciter: I. Actus externus v. g. dare eleemosynam vel furari considerari potest ut *objectum* actus interni, scilicet volitionis efficacis dandi vel furandi; et hac consideratione actus externus habet bonitatem vel malitiam fundamentalem, priorem formali bonitate vel malitia actus interni; ideo enim velle dare est bonum, velle furari est malum, quia ipsum dare eleemosynam est bonum conveniens rectae rationi et ipsum furari est malum disconveniens rectae rationi. II. Actus externus consideratur ut *executio* vel *effectus* actus interni, quippe qui ideo fit, quia voluntas actu interno efficaciter vult vel imperat; et hac consideratione etiam actus externus habet formalem bonitatem aut malitiam moralem ac imputabilem ad meritum ac praemium aut peccatum ac poenam. Hic porro certum est apud omnes, 1. actum externum in sua bonitate ac malitia necessario pendere ab actu interno: etenim bonitas et malitia moralis per se primario solum competit actui interno voluntatis elicito et nonnisi secundario et participative actui externo, ut a voluntate imperato vel eidem imputato, ut de ipsa libertate supra dictum fuit. 2. Certum est, bonitatem ac malitiam actuum internorum perfici et compleri aliquo modo per actus externos; posito enim actu externo martyrii v. g. vel furti, dicitur bonitas martyrii completa, sicut et malitia furti; et quacunque de causa non posito actu externo, non dicitur completa bonitas vel malitia, ut omnes fatentur. 3. Certum est, actum internum et externum bonum vel malum moraliter in genere moris non facere numerum, sed constituere unum numero moraliter actum vel peccatum: quia nimirum actus internus efficax natura sua petit perfici vel compleri per actum externum efficaciter volitum, quo proinde posito unus numero actus moralis completus ac consummatus efficitur. Unde etiam in Confessione secundum omnes sufficit explicare actum externum, v. g. furatus sum tot, inde enim sufficienter manifestatur voluntas interna efficax furandi; at non sufficit solum explicare actum internum seu propositum furandi vel adulterandi, quia sic vere non exprimeretur peccatum consummatum, nec posset intelligi, quam firma et efficax fuerit voluntas peccandi, neque gravitas injuriae proximo illatae, neque obligatio inde contracta restitutionis, item contracta censura vel irregularitas. 4. Certum item est, actum externum addere distinctam bonitatem vel malitiam actibus internis non tantum inefficacibus, de quibus nemo dubitat, sed etiam efficacibus aliquibus per accidens, puta quia actus externus in causa est, quod actus internus bonus vel malus diutius continuetur, magis intendatur, saepius repetatur, aut quia actus externus novas ac speciales difficultates habet, ad quas superandas opus est novis et vehementioribus actibus, imperiis ac motionibus voluntatis, in quibus omnes consentiunt. At nunc his suppositis sit breviter:

§ IV. *Actus externus actui interno efficaci probabilius per se addit* 207.
distinctam bonitatem vel malitiam in ordine ad essentiale praemium vel poenam. Sententia *negativa* quidem est D. Thomae cum suis et recentioribus communiter apud Vasq. hic disp. 76. c. 2. ac alios passim. Favent SS. Patres, Aug. l. 1. de lib. arb. c. 3. dicens: *Si quis habet voluntatem concubandi cum uxore aliena et non datur facultas, coram Deo tam reus est, atque si opere complesset.* Chrysost. hom. 26. in Matth.: *Sola voluntas remuneratur pro bono ac condemnatur pro malo.* Greg. hom. 5. in Evang.: *Exteriora namque nostra Deo, quantumlibet parva, sufficiunt; cor namque, non substantiam pensat.* Bernardus ep. 77: *Voluntas pro facto reputatur, ubi factum excludit necessitas.* Fundamentum praecipuum, et quidem verum ut fatear, satis solidum ac minime contemnendum est: quia sicut tota libertas ac moralitas, ita sane tota bonitas et malitia moralis actui externo praecise communicatur ab actu interno; ergo huic illo nullam potest addere distinctam bonitatem vel malitiam moralem. Sed

Affirmativam ut probabiliorem docet Scotus 2. d. 42. q. 4. n. 2. 208.
et quodl. 18. n. 12. cum suis omnibus. Alensis etiam p. 4. q. 77. mem. 3. a. 5. cum aliis. Favet S. Augustin. l. 13. de Trinit. c. 5. dicens: *Mala voluntate sola quilibet miser efficitur, sed miserior potestate, qua desiderium malae voluntatis impletur. Profecto quamvis et sic male volendo miser esset, minus tamen esset, si nihil eorum, quae perperam voluisset, habere potuisset.* Haec Augustinus, manifeste loquens non de miseria poenali, quia qui malignum desiderium suum implere non potest, potius plus habet poenae, quam qui implere potest; sed de miseria culpae, adeoque censet, actum externum superaddere actui interno aliquam malitiam seu reatum culpae, qua miserior sit qui malum desiderium implet, quam qui implere nequit. Et tritum est illud Glossae in Exodi 20, 14: *Non moechaberis: Qui ergo opus adjicit voluntati, iniquitatem addit iniquitati.* Fundamentum oppositum est: quia licet bonitas et malitia moralis actus externi tota dependeat ab actu interno, revera tamen in actu externo distincta est a bonitate ac malitia actus interni: non enim solum efficaciter velle, sed etiam ipso facto v. g. orare, eleemosynam dare, martyrium subire etc. bonum est et conforme rectae rationi; nec solum efficaciter velle, sed etiam actu furari, occidere, moechari malum est et difforme rectae rationi ac legi divinae; ergo cum actui interno accedit actus externus, accedit simul aliqua conformitas vel difformitas ad rectam rationem vel legem et consequenter aliqua distincta bonitas vel malitia formalis ac voluntaria, etsi omnimodis dependens ab actu interno. Deinde per se ex terminis a ratione absonum videtur, non plus mereri apud Deum illum, qui ipsum opus bonum exequitur, v. g. martyrium ipso facto perfert, quam illum, qui martyrium sola voluntate efficaci desiderat. Et fatentur adversarii, actum externum martyrii mereri apud Deum praemium accidentale laureolae, quod non potest mereri solus actus internus, quantumvis efficax; sed nullum omnino praemium datur a Deo, nisi ratione alicujus bonitatis; ergo. Similiter a ratione alienum videtur, tantundem poenae demereri in foro Dei illum, qui solum efficaciter proposuit actum malum, homicidium, adulterium, furtum, ac illum, qui tale

crimen actu perpetravit, et quod huic, etiam per se et secluso damno proximi vel scandalo in Confessione non sit injungenda major poenitentia, quam illi; credo, etiam adversarios majorem imponere poenam ob mollitiem, fornicationem, ebrietatem consummatam, quam solum efficaciter propositam et impeditam. Patres in contrarium allati solum loquuntur de merito et peccato, praemio et poena absolute sumptis, non autem comparative quoad quantitatem, ut sensus sit, hominem solo actu interno efficaci, cum non potest exire in actum externum, nihilominus mereri praemium ac poenam aeternam, ac si opere complesset, non autem dicunt, quod tantundem praemii vel poenae mereatur. Qua ratione etiam explicari debet illud Jacobi 2, 10: *Quicunque totam legem implerit, offendat autem in uno, factus est omnium reus:* intellige nimirum quoad substantiam reatus et poenae, sine dubio non quoad quantitatem.

Sectio VI.

De regulis actuum humanorum.

Regula actionum humanarum, id nimirum quo certificamur de rectitudine vel obliquitate seu de ipsa bonitate vel malitia actionis humanae, alia dicitur intrinseca, quae scilicet reperitur in ipso operante, et est ipsum dictamen rectae rationis seu conscientiae, jam late explicatae; alia dicitur extrinseca, quae scilicet non est in ipso operante formaliter, sed eum extrinsece et objective dirigit ad operandum, et sunt ipsae leges divinae ac humanae, ac tandem generalis et ultimata est ipsa voluntas divina. De his hic generatim aliqua per quatuor subsectiones ad praxim necessaria atque utilia explicanda sunt.

Subsectio I.

Quinam actus humani cadant sub lege vel praecepto humano.

Summarium.

209. Humana lege vel praecepto per se directe praecipi vel prohiberi potest omnis et solus actus humanus externus,
210. Bonus vel malus moraliter, si non ex se et ex objecto, saltem ex fine praecepti, utpote
211. Necessarius vel ut plurimum valde utilis ad bonum commune vel observantiam status cujuslibet communitatis.

Assertio VI: *Lege vel praecepto humano per se directe praecipi vel prohiberi potest omnis et solus actus humanus externus, bonus vel malus moraliter, fieri vel omitti necessarius vel ut plurimum valde utilis ad bonum commune vel observantiam status cujuslibet communitatis vel subditorum.* Communis doctrina in materia de legibus.

209. § I. *Omnis et solus actus humanus externus,* qui nimirum supposito voluntario ac libero, sufficienti et requisito ad actum humanum, actu

externo sensibili consummatur, adeo ut nullus actus mere internus per se directe praecipi vel prohiberi possit humana lege vel praecepto. D. Thom. 1. 2. q. 91. a. 4. et q. 100. a. 9, Navar. c. 33. n. 38, Suar. l. 4. de leg. c. 12, Lessius l. 2. c. 37. dub. 11, Tanner disp. 5. dub. 2, Laym. l. 1. tr. 4. c. 4. n. 5, alii innumeri apud ipsos, quamvis alii contra sentiant apud Lessium cit. nonnihil faventem. Ratio communiter assignata est: quia humana potestate, lege vel praecepto illud tantum potest praecipi vel prohiberi directe, de quo homo humana virtute potest cognoscere et judicare transgressores ac punire; alioquin frustra ferretur lex vel praeceptum communitati, si cognosci non posset, an serventur; atqui de actibus mere internis, quippe suapte natura insensibilibus et latentibus nullus homo humana virtute cognoscere vel judicare potest, juxta illud 1. Reg. 16, 7: *Homines vident ea, quae parent, Deus autem intuetur cor.* Et D. p. 1. dist. 32. c. 11. dicitur: *Secretorum solus Deus cognitor et judex est.* Unde Dec. l. 5. tit. 3. c. 33. dicitur, Ecclesiam non judicare de occultis. Et ibidem Dec. l. 5. tit. 3. c. 34. inquit Innoc. Papa III.: *Nobis datum est de manifestis solummodo judicare.* Ergo tantum actus externi per se directe praecipi vel prohiberi possunt, minime vero actus mere interni, ut sunt cogitationes, proposita, volitiones et mere interna et nullo signo vel conatu sensibili exterius significata vel manifestata; alioquin jam possent cadere sub legem vel poenam humanam, etiam effectu non secuto. Ceterum sermo est de legibus vel praeceptis humanis ex pura potestate gubernativa in subditos latis et secluso voto obedientiae: praelatus enim Regularis majori potestate pollet in suos subditos Religiosos ratione voti obedientiae, quod quia Deo principaliter fit, ad actum etiam mere internum se extendere potest et quandoque etiam debet; quia ergo Religiosus principaliter Deo vovit, obedire suo praelato in omnibus, quae secundum regulam et Ordinis consuetudinem praecipiuntur quaeque ad puram regulae et status sui observantiam conducunt, ideo praelati Regulares possunt etiam lege vel statuto praecipere aliquos actus etiam mere internos; utpote orationem mentalem statis horis, examina conscientiae, utpote generaliter ad observantiam status religiosi summe necessaria; item ut sacrificia, orationes, jejunia Deo offerantur ad peculiarem aliquam intentionem, ut pro benefactoribus specialiter commendatis, ita ut contraveniens peccet, etiam pro ratione materiae mortaliter. Nec est subtilizandum, an peccet contra praeceptum, an potius occasione praecepti contra votum: hoc enim pejus illo.

§ II. *Bonus vel malus moraliter:* intelligendum est, non quod actus 210.
omnis cadens sub praeceptum vel prohibitionem humanam jam debeat esse bonus vel malus secundum se ex objecto et secluso praecepto vel prohibitione humana; sed ita ut saltem possit esse bonus vel malus ex fine, propter quem praecipitur vel prohibetur, ut bene explicant Cajetanus, Sotus, Vaientia, alii cum Tannero hic disp. 5. q. 9. dub. 2. Itaque humana lege vel praecepto praecipi vel prohiberi possunt non tantum actus boni et mali jam cadentes sub praecepto divino naturali vel positivo, ut alienum restituere, a furto, latrocinio, adulterio, blasphemia abstinere, cum nihil prohibeat, idem pluribus legibus vel titulis deberi; neque solum actus boni virtutum alioquin liberi, ut jejunia,

festa, auditio Missae, sed etiam actiones de se indifferentes praecipiuntur vel prohibentur ad finem virtutis necessariae communitati, constituendo illas medium et materiam talis virtutis v. g. ut publicae preces tempore paschali stando perficiantur, ne die festo mercaturae vel judicia exerceantur ad finem virtutis religionis et cultus divini; ut die Veneris carnibus abstineatur ad finem temperantiae, adeo ut qui contra fecerit, vere peccet contra religionem vel temperantiam, quippe cujus intentione et motivo actiones illae, etsi de se indifferentes, praeceptae sunt vel prohibitae. Nulla autem humana lege aut praecipi possunt actus mali et lege divina naturali vel positiva prohibiti, aut prohiberi actus boni lege divina in talibus circumstantiis praecepti, ut omnes consentiunt.

211. § III. *Necessarius vel ut plurimum valde utilis ad bonum commune.* Ratio est: quia finis potestatis, legis ac praecepti cujusvis humani est, dirigere communitatem et subditos ordinare ad bonum commune juxta cujuslibet statum et obligationem; ideoque illa tantum recte praecipi vel prohiberi possunt et debent, quae facere vel omittere necessarium aut valde utile est ad bonum commune, non autem illa, quae huic fini necessaria vel multum utilia non sunt. Hinc lege humana ac lege ecclesiastica, cujus finis est bonum commune spirituale animarum, praecipi et prohiberi possunt ea omnia, quae ad salutem animae et exactam observantiam mandatorum Dei necessaria ac utilia sunt, utpote aut ipsa praecepta divina exequendo, declarando aut de se indeterminata determinando ad certum tempus et modum, ut de cultu divino, Poenitentia, Eucharistia, aut alia ad observantiam mandatorum Dei necessaria et utilia praescribendo, v. g. caeremonias sacras, jejunia etc.: his enim quatuor finibus omnis lex ecclesiastica continetur. Similiter lege civili ea omnia et sola praecipi vel prohiberi possunt, quae ad finem boni communis naturalis seu temporalis felicitatis humanae, pacis et incolumitatis reipublicae atque civium necessaria sunt vel utilia, sive in materia justitiae sive aliarum virtutum, quae non est hujus loci prosequi.

212. § IV. *Vel ad observantiam status cujuslibet communitatis:* utpote peculiaris Religionis, congregationis, collegii. Ratio eadem est. Praelati ergo Religiosorum legibus, statutis, praeceptis suis ea duntaxat possunt praecipere vel prohibere suis Religiosis subditis, quae necessaria vel ut plurimum valde utilia sunt ad observantiam status sui et regulae, quam professi sunt. Non ergo possunt praecipere, ut arctius vivant, quam regula postulet vel ad ejus observantiam valde utile sit. Non possunt in communi praecipere opera mere supererogatoria, quantumvis bona et meritoria, v. g. ut toties in septimana jejunent, disciplinas faciant et alia hujusmodi, quae nec in eorum regula continentur nec ad ejus observationem conducunt. Multo minus poterunt praecipere opera ex objecto et circumstantiis omnino indifferentia atque inutilia. Communis doctrina D. Thom. 2. 2. q. 186. a. 9, Sylvester, Angelus, Laym. alii passim. Quo spectat celebris sententia D. Bernardi l. de praec. et dispens. c. 8: *Nihil praecipiat mihi praelatus eorum, quae non promisi; nihil prohibeat eorum, quae promisi; nec augeat nec minuat votum meum sine mea voluntate.* Excipitur autem hic Religio Fratrum

Minorum S. Francisci, cujus regulae speciale et formale praeceptum est c. 10: *Praecipio firmiter Fratribus universis, ut obediant suis Ministris in omnibus, quae promiserunt Domino observare et non sunt contraria animae suae et regulae nostrae;* adeo ut nobis possint praecipi ea omnia, et nos teneamur obedire in omnibus illis, quae non sunt contra animam seu conscientiam et regulam. Ita expresse declarant Summi Pontifices Martinus V. et Leo X. in suis constitutionibus. Hujus verba sunt: *Volumus et mandamus, prout in dicta regula continetur, ut omnes et singuli Fratres in omnibus, quae non sunt contra Deum, animam suam et regulam Fratrum Minorum, teneantur obedire.* Arctissima ergo est obedientia Fratrum Minorum; unde quod in aliis Religionibus non posse fieri dictum est, in hoc Ordine etiam opera mere supererogatoria aut indifferentia praecipi possunt. Quinimmo eadem illa opera, quae in aliis Religionibus sunt supererogatoria aut indifferentia, quia ad observationem eorum status non conducunt, in nostro Ordine supererogatoria vel indifferentia non sunt, sed omnia valde utilia ad perfectam observationem regulae quoad obedientiam perfectissimam in ea praeceptam; adeo ut etiam teneamur obedire in iis, quae ad solum perfectae obedientiae exercitium et omnimodae abnegationis propriae voluntatis conducunt, qualia sunt etiam opera supererogatoria atque indifferentia, quippe quae etiam sunt ex omnibus, quae non sunt contra animam et regulam nostram. Immo quo minus saepe opus injungitur, eo magis conducit ad exercitium perfectae obedientiae et abnegationis propriae voluntatis. Lege Mayron. quodl. 12. concl. 15.

Subsectio II.

Qualiter actus interni cadant sub humana lege vel praecepto.

Summarium.

213. Lege humana indirecte etiam praecipi vel prohiberi possunt actus interni ad substantiam moralem exteriorum necessario requisiti, in genere vel
214. In specie, ut intentiones v. g. in contractibus, administratione et susceptione Sacramentorum, in oratione et cultu divino,
215. Et singulariter gravis est quaestio, an ad satisfaciendum praecepto Ecclesiae in dicendis Horis, audienda Missa etc. requiratur ad substantiam orationis interna intellectus attentio;
216. Ubi sine dubio verior et in praxi omnino consulenda est sententia affirmativa;
217. Negativa tamen est etiam multorum (ab extrinseco saltem practice, ab intrinseco vero solum speculative) probabilis.
218. Alii autem actus interni cum externis nullam necessariam connexionem habentes humana lege praecipi vel prohiberi non possunt.

Assertio VII: *Humana lege vel praecepto indirecte etiam praecipi vel prohiberi possunt actus interni, qui et quatenus requiruntur ad actuum externorum directe praeceptorum vel prohibitorum moralem substantiam in genere vel in specie, non item alii.* Ita communior et sine dubio verior sententia Theologorum, quos una cum adversariis recitabo infra § 3.

§ I. *In genere:* omnis lex praecipiens vel prohibens aliquem actum, 213.
necessario indirecte saltem etiam praecipit vel prohibet omnia necessario

requisita ad moralem substantiam illius actus; atqui omnis humana lex vel praeceptum necessario solum praecipit ac prohibet actus humanos voluntarios ac liberos, ad quorum moralem substantiam *in genere* necessario requiruntur actus interni voluntatis seu voluntas et propositum talem actum externum faciendi vel omittendi; qui actus interni sunt forma essentialis ac principium formale actuum humanorum externorum, ut humani ac liberi sunt, secundum omnes; ergo praecipiens vel prohibens actus humanos externos, etiam indirecte praecipit vel prohibet illum actum internum seu voluntatem et propositum, talem actum externum faciendi vel omittendi; quod quidem esse extra controversiam, fatetur in aliis contrarius Vasq. disp. 160. n. 10. Exempli gratia, Ecclesia die festo praecipiens audiendum Sacrum vel aliud opus externum, consequenter indirecte etiam praecipit voluntatem ac propositum audiendi Sacrum vel aliud opus externum exequendi, adeo ut qui deliberate nollet audire seu haberet propositum non audiendi Sacrum, revera peccaret mortaliter contra legem Ecclesiae. Similiter Ecclesia prohibens die Veneris comedere carnes, indirecte prohibet voluntatem edendi carnes, adeo ut qui isto die solum absolute et efficaciter vellet comedere carnes, peccet contra legem Ecclesiae mortaliter. Unde D. p. 1. dist. 19. c. 5. dicitur: *Nulli jus est velle vel posse transgredi apostolicae Sedis praecepta.* Ubi adverte pro his et sequentibus omnibus semel pro semper, quantum ad praxim in ordine ad forum conscientiae, omnino perinde esse, sive dicatur, actus illos internos praecipi vel prohiberi indirecte a lege humana, an vero posita lege humana a lege divina naturali vel positivo; quod contrafaciens peccet contra legem humanam, an occasione legis humanae contra legem divinam naturalem vel positivam. Sufficit certum esse, occasione legis humanae etiam interno actu peccari mortaliter quomodocunque tandem in foro conscientiae. In ordine autem ad forum et judicium externum Ecclesiae non posse peccari solo actu interno, nimis quam notum est.

214. § II. *In specie:* humana lex vel praeceptum praecipiens actus humanos externos consequenter indirecte etiam praecipit illos actus internos, qui ad moralem substantiam actuum externorum in specie necessario concurrunt, ut sunt peculiares intentiones actuum. Exempla sunt: I. *In contractibus:* Potestas ecclesiastica vel civilis juste praecipiens aliquem contractum, v. g. ut qui virginem defloravit, eam aut ducat aut dotet, consequenter indirecte etiam praecipit actum seu consensum internum atque intentionem sese obligandi necessario requisitam ad substantiam moralem talis contractus in specie. Quis enim neget Ecclesiam vel rempublicam posse praecipere suis subditis, ut vere et non ficte seu fraudulenter contrahant, cum ad utramque gubernationem ac commune bonum maxime pertineat, ut contractus veri et non ficti vel fraudulenti fiant adeoque cum vero interno consensu ac intentione requisita ad substantiam contractus? II. *In administratione Sacramentorum:* Quicunque lege vel praecepto Superioris jubetur Sacramentum ministrare, baptizare, absolvere, celebrare, eoipso indirecte jubetur et sine dubio tenetur habere intentionem baptizandi, absolvendi, consecrandi, quia ejusmodi intentio est de intrinseca substantia operis praecepti, sine qua non Sacramentum, sed sacrilegium fieret, secundum

omnes. III. *In susceptione Sacramenti:* Lex ecclesiastica praecipiens fidelibus annuam confessionem, consequenter etiam indirecte praecipit actum internum doloris ac propositi emendationis, item expressionem omnium peccatorum, etiam mere internorum atque occultissimorum. Quis enim dicat, satisfacere praecepto annuae Confessionis in conscientia eum, qui ficte vel non integre confitetur; aut quid juvat dicere cum adversariis, eum quidem satisfacere praecepto Ecclesiae, attamen peccare mortaliter contra praeceptum divinum de integritate Confessionis? IV. *In oratione et cultu divino:* Praeceptum ecclesiasticum de audienda Missa dominicis et festis diebus ab omnibus fidelibus, et recitandis Horis canonicis a clericis, beneficiatis, Religiosis omnino indirecte etiam praecipit actum internum devotionis alicujus saltem ex parte voluntatis, ut nimirum Missa audiatur, Horae recitentur cum pia intentione aliqua explicita vel implicita, ea actione vel recitatione colendi Deum: ea enim intentio pia est de intrinseca substantia operis praecepti; praecipitur enim actus religiosus verus, verus cultus Dei, vera oratio; atqui sine actu interno devotionis seu piae intentionis ad colendum Deum nullus est actus religiosus, nulla oratio, nullus cultus Dei verus, sed fictitius et mortuus omnis actus externus, sicut homo sine anima mortuus est. Quis autem neget, Ecclesiam praecipere posse suis ministris et fidelibus, ut vere et non simulatorie Sacramenta ministrent et suscipiant, vere et non simulatorie orent et Missas audiant ac psallant? Atque in his terminis et quantum ad intentionem colendi Deum puto, rem esse certissimam apud omnes, ea solum inutili quaestione de modo loquendi, an ea obligatio sit ex vi praecepti humani, an potius ex jure divino, supposito praecepto humano, quae nihil ad rem, ut supra generatim advertimus. Sed hic ulterius

§ III. Singulariter quaestio et controversia gravissima est de 215.
attentione ex parte intellectus, utrum nimirum ad satisfaciendum praecepto ecclesiastico de recitandis Horis, Missa audienda etc. requiratur non tantum intentio voluntatis interna ad colendum Deum, sed etiam attentio intellectus ad rem praesentem, utpote in recitatione Horarum ad verba recitanda vel ad sensum vel ad mysteria vel saltem ad finem, Deum; in auditione Missae ad actiones celebrantis et ad mysteria vel saltem ad finem, Deum, excludendo voluntarias distractiones mentis ad alia objecta his adversantia, adeo ut voluntarie distractus toto vel notabili tempore non satisfaciat, sed mortaliter peccet contra praeceptum Ecclesiae. In qua quidem magni momenti quaestione

Supponendum ut certissimum, quod Ecclesia praecipiens recitationem Horarum canonicarum praecipiat veram orationem, verum cultum divinum seu verum actum religionis, quo Deus vere colatur (eadem est ratio de auditione Missae). Ratio inter alias solida est: quia Ecclesia illo praecepto per se et principaliter intendit satisfacere duplici suae obligationi, 1. obligationi generali religionis, scilicet colendi Deum nomine totius populi christiani; 2. obligationi speciali justitiae seu intentioni fundatorum; atqui ipsa Ecclesia sine dubio tenetur colere Deum vero cultu religionis externo atque interno, cui obligationi intendit satisfacere, praeceptorie deputando certos ministros, qui ipsius et totius populi christiani nomine per officia a se instituta statis

temporibus Deum colant. Atque intentio fundatorum ecclesiarum ac beneficiorum sine dubio fuit, ut Deus vero cultu religionis, vera oratione ac laude divina colatur, cui etiam obligationi Ecclesia absolute tenetur et suo praecepto intendit satisfacere per Horas canonicas rite a suis ministris persolvendas; ergo Ecclesia praecipit veram orationem seu verum cultum divinum et consequenter non solam externam materialem pronuntiationem verborum quantumvis accuratam, quae sine omni interno actu vera oratio seu verus cultus divinus dici nullo modo potest. Sane liquida sunt verba praecepti Dec. l. 3. tit. 41. c. 9: *Districte praecipientis in virtute sanctae obedientiae, ut divinum Officium diurnum pariter ac nocturnum, quantum illis Dominus dederit, studiose celebrent et devote.* Ubi significanter Glossa: *Studiose quoad officium oris, devote quoad officium cordis.* Unde neminem reperi, qui negaret, ad satisfaciendum praecepto requiri aliquam internam devotionem voluntatis seu intentionem ad colendum Deum. Ubi jam advertis, ab omnibus concedi, aliquem actum internum per se requisitum ad actum externum praeceptum cadere sub praecepto humano. Controversia ergo fundamentalis esse debet, utrum etiam attentio intellectus sit de substantia verae orationis seu veri divini cultus, ut proinde indirecte etiam cadat sub praecepto praecipiente veram orationem, verum cultum divinum. His ita positis,

216. Sententia *affirmativa* et sine dubio verior est D. Thomae 4. d. 15. q. 4. a 2, Navarr. c. 14. de or. n. 19, Soti, Cajet., Sylvest., Azor., Suar., Lessii, Laym., Caspensis et ex professo Marchant tribun. p. 2. tr. 2. p. 2. tit. 3. sect. 4. q. 1. Fundamentum est: quia Ecclesia potest praecipere actum internum saltem indirecte, quoties actus internus est de substantia actus externi per se praecepti, ad hoc ut sit actus virtutis et idoneus ad finem praecepti supernaturalem; atqui attentio interna est de substantia verae orationis seu veri cultus divini, qualem praecipit Ecclesia; ergo. Hanc sententiam ut verissimam et omnino veram amplector atque ita confirmo a priori: ex communi Doctorum sententia et omnium sensu in omni oratione jure divino naturali requiritur attentio interna, adeo ut omnis voluntaria distractio in oratione proprie dicta sit aliquod peccatum, non quidem nisi veniale, quando oratio non est obligatoria, nisi forte sub veniali; mortale autem quando oratio jure divino esset obligatoria sub mortali, ut nominatim fatentur Valentia t. 3. disp. 6. q. 2. p. 10. de rel. l. 3. c. 4, Lessius l. 2. de just. c. 37. dub. 11. Quodsi ergo sit aliquod jus divinum obligans ad orationem seu cultum divinum, de se tamen indeterminatum, sed determinandum ab Ecclesia quoad modum et tempus, utique ipsum jus divinum ut sic determinatum ab Ecclesia adhuc obligabit sub peccato, etiam mortali, ad attentionem internam; atqui Ecclesia sub praecepto obedientiae praecipiens suis ministris, ut Horas canonicas tanquam veram orationem et cultum divinum studiose celebrent et devote, est mera executrix et determinatrix juris divini naturalis de colendo Deo, satisfaciendo fundationibus ad divinum officium factis: utrumque enim est juris naturalis, hoc justitiae, illud religionis; ergo praeceptum illud saltem indirecte et vi legis divinae latentis determinatae vere obligat sub peccato, et quidem in materia tam gravi sub mortali ad attentionem internam. Nihilominus

Sententia *negativa* etiam multorum est et satis gravium Doctorum, 217.
D. Antonini, Durandi, Paludani, Medinae, Sylvestri, Tabienae, Rosellae, Angeli, quam novissime late asserunt praeter alios Diana p. 2. tr. 12. res. 2, Caramuel in regulam S. Benedicti n. 13. v. 3., Lugo de Euch. disp. 22. sect. 2, Tambur. decal. l. 4. c. 2. § 1. n. 19. ss. et opusc. 3. de sacrif. Missae l. 2. c. 5. Fundamentum est: quia Ecclesia non potest praecipere vel prohibere actus mere internos, saltem ad substantiam moralem actus externi per se praecepti non requisitos. Supponunt autem, attentionem non esse de substantia verae orationis; et sane auctores modo allegati variis rationibus speculative optime defendunt et confirmant, ut fateri cogar, doctrinam hanc non tantum extrinsece ab auctoritate, sed etiam intrinsece a ratione omnino esse probabilem speculative. At vero practice veram orationem, quae sit verus Dei cultus cum sincera intentione colendi Deum, cum vera devotione seu elevatione mentis in Deum, atque religiosum cum Deo colloquium consistere posse absque omni attentione interna in homine, qui voluntarie distractus circa objecta quaelibet etiam mala, ne quidem de Deo cogitare vult, non patiar mihi persuaderi in aeternum nec quaeso, tibi persuaderi sine, religiose lector. Repugnat sane in Scriptura sacra optime fundatus sensus sanctorum Patrum et piorum omnium. Audias aureum D. Chrysostomum hom. 79. ad pop. Antioch. in haec omnino verba disserentem: *Quae enim excusatio aut venia dabitur nobis, si cum amicis loquentes adsumus animo mentemque adhibemus, cum Deo vero colloquentes animo in rebus indignis peregrinamur? Possetque tam foeda ac turpis esse peregrinatio illa mentis, ut duplicis sceleris seu letalis culpae labem haberet: unam v. g. cogitati optatique stupri seu homicidii, alteram insignis injuriae, qua divinae preces, psalmi sacraeque Scripturae verba tunc afficiuntur.* Haec Sanctus, loquens de oratione in genere; quid dicturum putas de ipso Officio divino?

§ IV. *Non item alii:* actus nimirum interni, qui cum actibus ex- 218.
ternis praeceptis vel prohibitis nullam omnino necessariam connexionem habent neque ad eorum substantiam moralem ullo modo concurrunt, nulla humana lege vel praecepto praecipi vel prohiberi possunt: non enim directe, ut probatum est n. 209.; neque indirecte ratione actus externi praecepti vel prohibiti, quippe cum quo nullam necessariam vel moralem connexionem habere supponuntur, sed manent aeque occulti, ut nullo modo actu externo prodantur, ac si nullum omnino respectum ad actus externos haberent. Non ergo ab homine praecipi vel prohiberi potest, ut quis jejunet v. g. ex interno amore ad talem Sanctum; ne quis domo egrediatur ex interno affectu pravo fornicationis vel homicidii: quia illi actus interni cum externis nullam omnino connexionem habent nec ratione actuum externorum se produnt, ut cognosci possint. Potest tamen lege vel praecepto humano imponi poena excommunicationis v. g. in foro conscientiae incurrenda ob factum externum, supposito certo actu vel intentione interna tanquam conditione sine qua non, non tanquam materia praecepta vel prohibita. Sic in Jure canonico Clem. l. 5. tit. 3. c. 1. excommunicantur Inquisitores, qui ex odio, gratia, avaritia omittunt contra aliquem procedere in causa fidei. Et Clem. l. 3. tit. 10. c. 1. excommunicatur monachus Benedictinus, qui

sine licentia praepositi animo accusandi illum ad curiam regiam se confert; l. 1. tit. 6. c. 35. in 6. constituitur, ut qui parochialem ecclesiam obtinuerit, sine voluntate ascendendi ad sacerdotii Ordinem, beneficium ipso jure amittat et fructus non faciat suos. Sed de his raro contingentibus vide Suar. l. 4. de leg. c. 13. et l. de cens. disp. 4. sect. 2. et ex ipso Laym. cit. supra. Verum alia hic emergit celebris et ad praxim utilissima quaestio, digna ut ei fiat

Subsectio III.

Quali intentione actus humanus conformari debeat legibus et praeceptis seu qualis intentio requiratur ad impletionem cujuscunque legis vel praecepti.

Summarium.

219. Ad legem vel praeceptum quodvis implendum ordinarie necessaria est intentio faciendi ipsum opus praeceptum.
220. Exceptio late patens, in foro praesertim externo.
221. Non tamen requiritur intentio satisfaciendi praecepto.
222. Resolvuntur exinde varii casus.
223. Nec etiam requiritur intentio finis praecepti,
224. Sicuti nec intentio applicandi fructum vel effectum operis praecepti, per se loquendo et secluso voto vel contractu.

Assertio VIII: *Ad implendam legem vel praeceptum quodcunque necessaria est intentio faciendi ipsum opus praeceptum; non item intentio satisfaciendi praecepto; non intentio applicandi fructum seu effectum operis praecepti, per se et secluso voto vel contractu.* Haec tota sequitur ex assertione praecedenti.

219. § I. *Necessaria est intentio faciendi ipsum opus praeceptum:* hoc est, ut quis voluntarie exerceat adeoque velit ac intendat exercere talem actum seu tale opus, quale praeceptum est. Quodsi ergo quispiam faciat opus praeceptum v. g. Missae intersit, Horas recitet 1. materialiter tantum absque omni intentione vel voluntate faciendi opus pium vel colendi Deum eo opere, 2. dormiens in somnio, 3. plene ebrius, 4. simpliciter involuntarius ac invitus, quippe coactus vel vi detentus in loco Missae vel concionis etc., talis nullo modo satisfaceret praecepto, sed aliam Missam audire vel Horas repetere obligatus manet. Certum apud omnes teste Caspensi tr. de leg. disp. 3. sect. 5, Marchant tribun p. 2. tr. 1. tit. 7. q. 4. in corollario. Ratio supra data est: quia ad implendum praeceptum requiritur quidquid est de substantia praecepti; illud autem est de substantia praecepti, quod est de intrinseca ratione operis praecepti seu quod ad moralem substantiam operis praecepti necessario requiritur; atqui de intrinseca ratione operis praecepti est intentio seu voluntas faciendi ipsum opus, quod praecipitur: cum omni lege vel praecepto utique praecipiatur actus humanus voluntarius, qualis esse nullo modo potest sine dicta intentione; ergo quicunque non habet vel etiam non habere potest dictam intentionem faciendi opus praeceptum, ut in allatis exemplis, revera non implet nec satisfacit praecepto plus quam bestia aliqua. Sicut enim nullum

praeceptum violari potest nisi per actionem vel omissionem humanam liberam, ita neque impleri poterit, nisi per actum humanum liberum. Dixi *ordinarie:* nam quoad forum externum praesertim potest esse

Exceptio late patens: potest enim satisfieri legi vel praecepto 220.
humano 1. omissione involuntaria operis prohibiti, v. g. Titius prae inopia vel violentia impeditus die Veneris comedere carnes, cum maxime vellet, adhuc satisfacit praecepto, quantum ad principale intentum omissionis, adeo ut etiam evitet poenam ob esum carnium forte decretam: quia licet adhuc peccet secundum internum affectum indirecte prohibitum a lege, non tamen secundum externum effectum et consummationem operis prohibiti sub tali poena. Communis doctrina. 2. Satisfit involuntaria solutione debiti realis: ut qui quomodolibet involuntarius v. g. decimas parocho praebet, tributum solvit, debitum domino reddit, praecepto satisfacit ac poenam in non solventes decretam evadit: quia in debito reali principaliter attenditur res praestanda, quomodocunque praestetur. In debito autem personali, ut in auditione Missae, principaliter attenditur actio exercenda ab homine, utpote modo humano et voluntario. Sotus, Suar., Sanchez, Azor., alii cum Laym. l. 1. tr. 4. c. 4. n. 7. et 9. 3. Qui ex metu quocunque facit opus praeceptum debite, alioquin non facturus: ut si metu poenae a carnibus abstineas, si puer metu verberum die dominico Missam debite audiat, alias non facturus, talis satisfacere ac formaliter implere praeceptum censendus est: quia simpliciter vult et intendit facere opus praeceptum, etsi non sine involuntario mixto secundum quid, quia nimirum non vellet, nisi metus urgeret. 4. Quin etiam si metus esset causa principalis faciendi opus praeceptum, v. g. puero metus verberum audiendi Missam, nisi parens vel praeceptor adesset, interim tamen devote audiat, revera satisfacit, quia implet totum opus ab Ecclesia praeceptum, scilicet attentam ac religiosam auditionem Missae, ita ut postea aliam Missam audire non teneatur; quamvis adhuc simul peccet peccato interno commissionis contra praeceptum Ecclesiae, quatenus directe praecipiens auditionem Missae voluntariam, indirecte simul prohibet voluntatem et propositum contrarium non audiendi Missam juxta dicta supra. Similis casus est, si oblectatio piscium sit causa motiva principalis jejunandi, ita ut si tamen boni pisces non adessent, nollet quis simpliciter jejunare. Et simili ratione adhuc peccat, qui post legitime impletum praeceptum postea malitiose dolet, se v. g. Missam audivisse, carnibus abstinuisse.

§ II. *Non item intentio satisfaciendi praecepto* requiritur ad im- 221.
plendam legem vel praeceptum. Contra Navarrum, Medin., Azor. et alios communior sententia, Suar. l. 4. de horis c. 26, Vasq. 1. 2. q. 100. a. 9, Sanch. l. 1. moral. c. 13, Laym. l. 1. tr. 4. c. 4. n. 7, alii apud ipsos. Ratio est: quia intentio seu voluntas satisfaciendi praecepto est actus internus non habens necessariam connexionem cum opere praecepto: non ex natura ipsius operis, ut constat; neque ex vi ipsius praecepti, quia lex vel praeceptum quodcunque solum praecipit voluntariam operis executionem, ut nimirum voluntarie facias id, quod praeceptum est, v. g. devote Missam audias, minime vero peculiari actu quasi reflexo velis vel intendas satisfacere ipsi legi vel praecepto vel

explicita voluntate ideo velis exercere tale opus, quia praeceptum est, quod saepe imperfectionis est et animi servilis. Facere autem opus simpliciter, quia bonum est, est perfectionis: quo sensu intelligi potest dictum Apostoli 1. Tim. 1, 9: *Lex justo non est posita, sed injustis:* quia nimirum justus fertur in opus legis animo spontaneo et amore boni, non timore praecepti. Unde resolvendi casus:

222. I. Si die dominica sola privata devotione ductus audias Sacrum aut non recordans diei dominicae aut nihil cogitans de obligatione adeoque absque omni positiva intentione satisfaciendi praecepto, nihilominus satisfacis, quia totum opus lege praeceptum implevisti; nec postea recordatus diei vel obligationis teneris aliam Missam audire. Qua eadem ratione eximendus scrupulus illis, qui tempore paschali ordinaria pietate confitentur et communicant, nihil cogitantes de tempore et obligatione praecepti, postea vero recordantes putant, se non satisfecisse, cum tamen revera opus praeceptum impleverint. Unde neque postea tenentur elicere novam intentionem, qua velint satisfactum per priorem actum, in quo ipsi non tenebantur habere talem intentionem, sed sufficit, quod mutata priori persuasione, judicent se jam satisfecisse priori actu; alioquin quamdiu manerent in opinione, quod non satisfecerint, utique ratione conscientiae erroneae tenerentur adhuc satisfacere, denuo Missam audiendo, confitendo, communicando, at non ratione praecepti.

II. Quin etiam si quis implens opus praeceptum, v. g. Dominica die Missam audiens haberet actualem intentionem, ea Missa non satisfaciendi praecepto, sed privatae devotioni, attamen positive non excludens voluntatem satisfaciendi praecepto, quia proponit postea interesse summo Sacro; aut si quis simili animo confiteretur et communicaret in festo Annuntiationis B. Virginis Mariae incidente tempore paschali, volens iterum confiteri ratione praecepti in Paschate, uterque vere satisfecit, ut non teneatur ad secundam Missam, Confessionem, Communionem; eademque est ratio in Horis: ut si quis cum infirmo, hospite vel alio legit Horas canonicas, minime intendens tunc satisfacere obligationi suae, sed volens postea denuo dicere in choro, si sciat, se prima vice sufficienter dixisse, satisfecit nec repetere tenetur. Similiter scrupulosus inter recitandas horas involuntarie distractus, habet pro non recitatis et proponit postea repetere, dummodo certo non constet, distractiones fuisse voluntarias, non tenetur, immo prohiberi debet postea repetere. Ex communi Laym., Marchant c. cit., quamquam excepto scrupulo non pauci contradicant. Ratio omnium est: quia obligatio legis et praecepti praecise pendet ex voluntate Superioris, legislatoris seu praecipientis; unde non est in potestate inferioris prorogare obligationem legis vel praecepti aut facere, ut lex vel praeceptum adhuc obliget, postquam opus praeceptum reipsa quoad substantiam impletum est; atqui in casibus propositis et similibus supponitur opus praeceptum jam priori actu reipsa impletum esse quoad substantiam; ergo, tu inferior, tua voluntate pro tunc non implendi, sed postea alio actu, non potes facere, ut revera non impletum sit, sed adhuc obliget praeceptum; nec consequenter amplius teneberis, dummodo persuasionem illam erroneam deponas, ut casu priori jam monitus fuisti.

III. Qui facit opus praeceptum positive excludendo intentionem satisfaciendi atque adeo cum positiva contraria voluntate, simpliciter non satisfaciendi praecepto, v. g. qui die festo audit Sacrum ita affectus voluntate: Nolo hac Missa implere praeceptum Ecclesiae, idque absque omni proposito vel spe postea implendi alio Sacro atque in ea voluntate persistens tempus implendi praeceptum effluere sinit, is affectu interno et formaliter sine dubio non satisfacit praecepto, sed peccat mortaliter peccato interno commissionis, nimirum formalis inobedientiae ac contemptus ipsius praecepti, saltem contra legem divinam naturalem prohibentem, nolle justis legibus ac praeceptis Ecclesiae obedire; is tamen nihilominus in effectu impleret praeceptum Ecclesiae de audienda Missa, ut simpliciter de peccato omissionis contra praeceptum Ecclesiae argui non possit: quia supponitur opus praeceptum secundum substantiam implevisse, et sua nolitione contraria non potuit efficere, ut praeceptum revera et in effectu impletum non sit. Unde neque tenebitur postea audire aliam Missam, saltem si intra tempus, quo praeceptum adhuc impleri posset audiendo aliam Missam, intentionem suam refert ad prius auditam Missam, volendo per illam praecepto Ecclesiae satisfactum, ut cum Suarez et aliis exigunt Caspensis cit. disp. 3. sect. 5, Marchant trib. p. 2. tr. 1. tit. 7. q. 4. Quod tamen ipsum non necessarium esse ad implendum praeceptum Ecclesiae, quippe jam in effectu et substantia impletum, sed solum ad emendandum illud aliud peccatum internum maligni affectus inobedientiae, recte consequenter cum Sanch., Salas et aliis docuit Lugo de Euch. disp. 22. sect. 2. n. 24, ex quo Busenbaum l. 1. tr. 2. c. 3. dub. 4. Eadem porro ratio est in aliis legibus et casibus similibus. At

IV. Non omnino eadem est ratio de obligatione ex voto vel promissione. Quodsi enim quis obligatus voto recitandi Rosarium, immemor voti et obligationis suae ideoque sine intentione satisfaciendi recitet devote Rosarium, adhuc satisfacit sicut et is, qui alteri promisit donare rem quampiam, si postea immemor promissionis suae donet, obligatione liberatur, eadem ratione qua de lege vel praecepto casu I. dictum est; vide etiam dicta n. 90. At vero si recites Rosarium cum positivo animo tunc non implendi votum, quia proponis postea implere vel omnino non vis implere, simpliciter non solvis, sed denuo teneris recitare ad implendum votum; sicut etiam si debito pecuniario adstrictus creditori dans pecuniam significes, te pro tunc nolle solvere debitum, sed gratis donare, manebis obligatus adhuc solvere, contra quam de lege vel praecepto dictum est casu II. et III. Ratio disparitatis est: quia obligatio legis vel praecepti praecise pendet a voluntate Superioris praecipientis, non autem inferioris, in cujus proinde potestate non est extendere obligationem ultra intentionem obligantis seu praecipientis, qui hoc solum praecepit, ut opus praeceptum fiat, quo facto obligatio extincta manet; at vero obligatio voti et cujuscunque promissionis praecise provenit ex voluntate et intentione ipsius voventis vel promittentis, qui sicut ab initio libera voluntate et arbitratu suo debitorem se constituere potuit, sic etiam in debito seu obligatione sponte suscepta libera voluntate et arbitratu suo perseverare potest; ideoque faciens opus cum intentione, pro tunc non implendi votum vel promissionem

suam, manebit obligatus, sicut antea, uti contra Sanch. et alios rectius resolvunt cum aliis Suar. l. 4. de Horis c. 26, Laym. l. 1. tr. 4. c. 4. n. 7.

223. § III. *Non intentio finis praecepti* seu a praecepto intenti requiritur ad implendam legem vel praeceptum, neque adeo obstat intentio alterius finis vel circumstantiae pravae, sed impleto opere praecepto, modo ex objecto et secundum speciem bono, etiamsi ex fine vel circumstantia vitiato praeceptum tamen impletum manet. Communis doctrina ex S. Thoma 1. 2. q. 100. a. 9. et 10. Ratio est: quia lex vel praeceptum humanum solum praecipit actum secundum substantiam bonum, non autem praecipit modum actus, maxime internum, qui ad substantiam actus non necessarius, sed omnino extrinsecus est; atqui intentio finis praecepti est actus omnino internus et ad substantiam actus minime necessarius; ergo non requiritur ad impletionem praecepti, et juxta commune dictum: Finis praecepti non cadit sub praeceptum. Ex. gr. praecepti ecclesiastici de jejunio finis est refraenatio gulae et concupiscentiae, ut caro spiritui subjiciatur; satisfacit huic praecepto qui voluntarie debito modo jejunans, non tantum ejusmodi finem positive minime intendit, sed etiam qui intenderet oppositum finem pravum, ut si jejunet ad vanam gloriam vel ut gulam piscibus oblectaret aut vino, quod jejunantibus daretur. Similiter qui die dominica Sacro cum debita intentione et attentione assisteret, satisfacit praecepto ecclesiastico, etsi propter alium finem vel circumstantiam malam, puta vanam gloriam, ut oculos luxuriose pascat, ut quidpiam furetur etc. peccaret etiam mortaliter contra aliam legem divinam. Ex communi Sanch. l. 1. moral. c. 14, Layman l. 1. tr. 4. c. 4. n. 6, Lugo de Euch. disp. 22. sect. 2. n. 23, Caspensis cit. sect. 6, addentes, eadem ratione impleri votum vel juramentum Deo factum et poenitentiam sacramentalem, actu scilicet secundum speciem bono, etsi aliunde ex fine vel circumstantia vitiato et peccaminoso.

224. § IV. *Non intentio applicandi fructum vel effectum operis praecepti* requiritur ad implendum praeceptum, neque praecipi potest ulla lege vel praecepto humano, v. g. ut Missae, orationes, jejunia aliaque opera pro hac vel illa intentione fiant, *per se secluso contractu vel voto.* Communis, Suar. l. 4. de leg. c. 13. n. 16, Layman alii supra. Ratio saepe dicta est: quia ejusmodi intentiones sunt actus omnino interni, nullam cum actibus externis habentes moralem connexionem per se secluso contractu vel voto. Alioquin sacerdos hoc ipso quo suscipit beneficium, capellaniam aliudve officium ecclesiae, in qua Missae ad certas intentiones v. g. pro fundatoribus, in honorem certorum Sanctorum celebrari debent vel solent, pacto vel contractu saltem implicito se obligat ad Sacra celebranda cum tali intentione juxta praeceptum vel dispositionem Superioris ecclesiastici. Similiter Religiosus hoc ipso quo professus est Religionem in aliquo Ordine vel monasterio, in quo Missae, orationes, jejunia aliaque pia opera ad certas intentiones pro fundatoribus, benefactoribus applicari solent et debent, etiam implicite promisit et se obligavit Superiori obedire, si ejusmodi intentiones praecipiat: quemadmodum enim Superior redditus et eleemosynas a fundatoribus seu benefactoribus collatas in commune

proportionaliter distribuere debet, ita etiam obligationem naturalem pro iisdem sacrificandi, orandi etc. inter Religiosos proportionaliter distribuere potest et debet; adeo ut Religiosus juxta intentionem a Superiore praefixam non celebrans, orans etc. graviter peccet pro ratione materiae, non tantum contra legem naturalem gratitudinis erga benefactores, sed etiam contra obedientiam erga Superiores, qui ratione voti obedientiae disponere possunt non tantum de omnibus actibus externis Religiosi, sed etiam de internis illis, qui ad observationem status ac professionis spectant.

Subsectio IV.

Qualiter voluntas humana conformanda sit cum voluntate divina.

Summarium.

225. Proponitur status difficultatis.
226. Sanctum quidem et meritorium est, voluntatem nostram conformare cum divina in volito formali, volendo quidquid et qua ratione Deus ipse vult,
227. Ad id tamen non semper positive tenemur in volito sive materiali sive formali,
228. Immo ne negative quidem in volito materiali, quin illud affectu simplici et sub alia ratione semper licite nolle possimus;
229. Ac etiam efficaciter, quoties objectum recta ratione est nolibile et nobis de voluntate Dei efficaci absoluta et antecedente circa illud non constat, esto constaret de voluntate ejus subsequente tantum.

Certissimum est, voluntatem in recte agendo necessario debere 225.
esse conformem voluntati divinae praecipienti vel prohibenti aliquid; dubium autem non parvi momenti est, qualiter voluntas nostra conformanda sit divinae voluntati solum volenti vel permittenti aliquid, aut in volito *materiali,* ut scilicet voluntas nostra velit idem, quod divina, aut in volito *formali,* ut scilicet voluntas nostra velit aliquid sub eadem ratione, qua illud vult voluntas divina. Quaestionem multiplicem una assertione conglobata brevissime resolvo more consueto.

Assertio IX: *Licitum, sanctum et meritorium est, voluntatem nostram omnimodis conformare cum divina in volito formali, volendo scilicet quidquid et qua ratione Deus ipse vult; non tamen semper tenemur positive in volito seu materiali seu formali, nec etiam negative in volito materiali, ut illud nunquam liceat nolle; sed semper affectu simplici et sub alia ratione licite possumus nolle, etiam efficaciter, quoties objectum recta ratione est nolibile et nobis non constat de voluntate Dei efficaci absoluta et antecedente circa illud.* Assertio multiplex more solito explicatur breviter. Cape, si possis, sin minus, transi.

§ I. *Licitum, sanctum, meritorium atque perfectionis est, voluntatem* 226.
nostram omnimodis conformare cum voluntate divina in volito formali, volendo scilicet quidquid Deus vult, ea ratione, qua ipse vult. Certum apud omnes: quia voluntas divina est infallibilis honestatis, quae non potest velle malum; ideoque quidquid est a Deo volitum, quatenus ab eo volitum, necessario semper bonum ac honestum est, immo consideratis omnibus semper melius, quam oppositum; ergo non tantum licitum, sed etiam sanctum, meritorium atque perfectionis est; juxta quod oramus

a Christo docti verbo et exemplo: Fiat voluntas tua, omnimodis conformare voluntatem nostram cum divina in quocunque volito formali; quin etiam in omni volito materiali, secundum se recta ratione volibili, duobus solummodo exceptis, scilicet omni malo culpae et malo poenae proximi. Nam permissionem peccati proprii vel alieni a Deo volitam, licite quidem et ipsi possumus velle et approbare formaliter, ea nimirum ratione, qua id Deus vult et permittit; materialiter tamen secundum se id velle non possumus, sed nolle semper obligamur peccatum. Similiter malum poenae a Deo volitum proximo, immo ipsam aeternam damnationem reprobis, formaliter ea ratione, qua a Deo volita sunt, et nos velle possumus, sic enim sunt absolute bona; at vero ipsa mala materialiter secundum se, etsi a Deo volita, nos tamen proximo velle non possumus, multo minus facere: quia illud contra caritatem, hoc autem esset contra justitiam. Unde in illud Prov. 1: *Ego quoque in interitu vestro ridebo,* eleganter D. Bernard. serm. 8. in Ps. *Qui habitat* scribit: *Quid in insipientium interitu credimus Sapientiae placiturum, nisi justam suam dispositionem? Sane quod Sapientiae tunc placuit, sapientibus quoque placere necesse est universis. Non quod immanitate quadam crudelitatis in ipsa ultione complaceant, sed modus ipse pulcherrimus divinae ordinationis, ultra quam dici potest, oblectet.*

227. § II. *Non tamen tenemur positive semper voluntatem nostram conformare cum divina in volito seu materiali seu formali:* quia nullum habemus praeceptum affirmativum nobis impositum, ut actu semper velimus vel approbemus id et ea ratione, quod et qua ratione Deus vult, *nisi negative solum quoad volitum formale,* ut scilicet positive non nolimus vel improbemus aliquid a Deo volitum ea ratione, qua a Deo volitum est. Ratio dicta est: quia quidquid vult Deus, necessario vult sub ratione boni et honesti atque ad finem bonum secundum regulam divinae suae providentiae; atqui voluntas nostra nunquam potest nolle aliquid sub ratione boni et honesti seu ad finem bonum, praesertim secundum divinam providentiam; quo sensu verum est vulgatum illud dictum (mihi incertum, quo loco) D. Aug.: *Impius est, cui non placet divina providentia:* intellige, cui non placet contrarie per displicentiam positivam, non autem cui non placet negative tantum, qui scilicet actualem de divina providentia complacentiam non habet; hoc enim per se nulla lege requiritur.

228. § III. *Non negative quidem tenemur voluntatem nostram conformare cum divina in volito materiali, ut illud numquam liceat nolle, sed semper affectu simplici et sub alia ratione licite possumus nolle.* Communis DD. cum S. Thom. 1. 2. q. 19. a. 10. Ratio est: quia semper licite possumus nolle malum, qua tale est, nisi aliquid obstet; sed volitum a Deo, quantumvis efficaciter et sub ratione optima, sub alia tamen ratione potest nobis esse malum vel disconveniens, ut mors, tormenta, calamitas, morbi et quodvis malum poenae; ergo volitum a Deo materiale sub alia ratione mali nobis propositum affectu simplici nolle semper possumus, etsi non semper affectu efficaci. Quinimmo talis nolitio simplex sub hac ratione mali actu potest stare cum volitione absoluta efficaci illius objecti secundum illam rationem, qua a Deo est volitum. Patuit manifeste in ipso Christo orante in horto: *Pater, si possibile est, transeat*

a me calix iste; verumtamen non mea, sed tua voluntas fiat: aperte ostendit, se quidem voluntate simplici inefficaci et conditionata nolle ac abhorrere passionem et mortem tamquam malum naturae; at vero voluntate absoluta et efficaci se omnino esse conformem voluntati divinae Patris. Sic D. Paulus etsi bene sciverit, Deum velle ipsum diutius vivere, attamen affectu simplici contrario suspirabat: *Cupio dissolvi et esse cum Christo.* Quo sensu dixit D. August. enchir. c. 101: *Aliquando bona voluntate homo vult aliquid, quod Deus non vult; tamquam si bonus filius patrem vult vivere, quem Deus bona voluntate vult mori.* Nec contradicit idem in Ps. 36. sic scribens: *Si quando sanus es, dulcis est voluntas, et quando aegrotas, amara est voluntas, non recto es corde. Quare? Quia non vis voluntatem tuam dirigere ad voluntatem Dei, sed eam vis curvare ad tuam.* Haec August., sed manifeste loquens de nolitione absoluta et excludente volitionem absolutam conformem voluntati divinae, ut significant ipsa verba: *non vis etc.* Neque his obstat reprehensio divina Samuelis lugentis reprobationem Saulis sibi revelatam: *Usquequo tu luges Saul, cum ego abjecerim eum?* Respondent enim Abulens. et Lyran. ad illum locum: Verba illa Dei ad Samuelem non fuisse reprehendentia, sed monentia, ne forte Samuel putaret, revelatam sibi reprobationem Saulis esse tantum comminatoriam, ut solent esse ejusmodi revelationes, et non absolutam. Ulterius

§ IV. *Quandocunque non constat nobis de voluntate Dei efficaci absoluta* 229.
et antecedente, etiamsi constaret nobis, Deum aliquid velle efficaciter voluntate tantum consequente seu supposito nostro consensu vel cooperatione, possumus adhuc illud nolle etiam efficaciter, quando nimirum objectum recta ratione est nolibile, ut maxime est ipsum peccatum et damnatio aeterna. Communis theologorum apud Vasq. hic disp. 72. c. 3. Ratio est: quia tunc Deus non vult illud efficaciter absolute, sed solum supposito nostro consensu vel cooperatione; ergo non est contra voluntatem ipsius, ut illud quantum in nobis est nolimus et fugiamus. Exemplum habes in Apostolo Petro, cui Christus asseveranter praedixit peccatum trinae negationis: *Amen dico tibi, quia in hac nocte, antequam gallus cantet, ter me negabis* (Matth. 26, 34); constabat ergo, permissionem illius peccati a Deo de facto esse volitam; at quia non erat volita voluntate absoluta et antecedente, sed voluntate consequenti ex praeviso et supposito consensu et cooperatione Petri, ideo Petrus recte efficaciter voluit contrarium, dicens: *Etiamsi oportuerit me mori tecum, non te negabo;* alioquin Petrus simpliciter fuisset perplexus, ut quidquid voluisset, necessario peccasset: si enim noluisset, peccasset contra eandem voluntatem et legem divinam, peccatum prohibentem; consequens est falsum; ergo. Unde sequitur, quodsi cui divinitus revelata esset finalis reprobatio et damnatio propria, nihilominus adhuc non tantum licite posset, sed etiam teneretur efficaciter nolle et conari in contrarium ad evitanda peccata et impediendam reprobationem: quia reprobatio revelata ante mortem est actus divinae voluntatis consequentis tantum ex suppositione propriae cooperationis et finalis impoenitentiae; et quia per talem revelationem reprobationis ab homine neque libertas neque obligatio ad bene agendum tollitur, ideo homo adhuc manet et potens

et obligatus ad bene agendum et vitandum omne peccatum. Verumtamen talem propriae damnationis certam revelationem divinae sapientiae ac bonitati repugnare, pie ac verosimiliter opinatur S. Bonaventura 1. d. 48. dub. 1. Eadem ratione dicendum, si cui revelata esset reprobatio aliena, adhuc liceret pro eo orare, eum corrigere, ad bonum impellere tempore vitae. At vero pro de facto jam damnata non licet amplius orare secundum omnes cum S. August. l. 21. de civ. Dei c. 24: quia licet damnatio nulli volita sit absolute, voluntate antecedenti, sed tantum voluntate consequenti ex suppositione peccati mortalis et impoenitentiae finalis in transitu vitae, posito tamen eo peccato finali in morte peccatoris, decretum damnationis transit in antecedens et absolutum. Universaliter autem quandocunque constat, Deum aliquid velle voluntate efficaci absoluta et antecedente, independenter a consensu vel cooperatione voluntatis nostrae, constat, nunquam licitum nobis esse voluntate absoluta et efficaci velle contrarium sub quacunque ratione. Et nonne stultum sane esset nolle efficaciter, quod Deum constaret efficaciter velle? talis enim nolitio includit intentionem impediendi voluntatem Dei efficacem et consequenter destruendi voluntatem ejus, omnipotentiam et immutabilitatem. Absint insaniae istae falsae a nostris actibus humanis, semper recta ratione et secundum voluntatem Dei dirigendis in ultimum nostrum finem Deum Optimum Maximum. Amen.

Caput IV.

De peccati natura, distinctione et divisionibus.

Peccatum generalissime sumptum est *defectus voluntarius creaturae rationalis contra legem Dei.* Sive, ut definit Valentia t. 2. disp. 6. q. 1. pu., est defectus quidam voluntarius perfectionis debitae ex lege Dei ad consequendam beatitudinem. Dividitur in *originale* et *personale* et hoc in *actuale* et *habituale.* Peccatum *originale* definitur: Privatio justitiae et sanctitatis debitae inesse singulis ex pacto facto a Deo cum Adamo. Peccatum personale et *actuale* dicitur quod propria operantis voluntate committitur. Peccatum *habituale* vocatur quod post actuale per modum habitualis defectus et maculae in anima perseverat, donec remissione deleatur. Peccatum personale et actuale tantum est considerationis theologiae moralis, cujus nunc naturam explicare aggredimur.

Sectio I.

Peccati definitio, ratio formalis et malitia.

Summarium.

230. Peccatum definitur: dictum, factum vel concupitum contra legem Dei aeternam.
231. Per dictum exprimitur materiale peccati, quod est actus vel omissio;
232. Per ly contra legem exprimitur formale peccati.
233. Omne peccatum ultimate est contra legem Dei aeternam,
234. Et consequenter etiam ultimate contra ipsum Deum ejusque offensa secundum diversas rationes ad illum,
235. Et hinc omne mortale continet aversionem a Deo
236. Et ultimo fine cujus et cui
237. Et conversionem ad creaturam, ut ultimum finem cujus et cui.
238. Indeque optime dicitur infinitae malitiae, punitur poena aeterna et extra Sacramentum non remittitur, nisi per amorem Dei super omnia vel contritionem perfectam.

Peccatum est *dictum, factum vel concupitum contra legem Dei aeternam.* Definitio tradita a D. Augustino l. 22. contra Faustum c. 27. est receptissima a theologis, quam breviter, sed praeclare explicat s. Thomas 1. 2. q. 71. a. 6. dicens: *In qua definitione Augustinus posuit duo: unum, quod pertinet ad substantiam actus humani, quod est quasi materiale, cum dicit: dictum, factum, concupitum; aliud, quod pertinet ad rationem mali, quod est quasi formale in peccato, cum dicit: contra legem Dei aeternam.* Haec ille. Verum latior tibi necessaria est explicatio. 230.

§ I. *Dictum, factum, concupitum:* exprimitur materiale peccati, quod est actus aliquis vel ommissio. Ubi adverte: 1. licet S. Augustin. directe solum exprimat materiale peccati commissionis, dictum, factum, concupitum, oblique tamen etiam comprehendit materiale peccati omissionis, non dictum, non factum, non concupitum contra legem Dei: nam secundum Philosophum affirmatio et negatio reducuntur ad idem. 2. Pulchre ponit ista tria: Omne enim peccatum aut in sola voluntate immanet, ut volitiones, intentiones et desideria mala et dicitur generatim concupitum; aut verbo vel signo erumpit, ut blasphemiae, detractiones, mendacia, et dicitur generatim dictum; aut etiam ipso facto vel opere externo patratur, et dicitur generatim factum; alias peccata cordis, oris et operis. 3. Absque dubio etiam S. August. intelligit dictum, factum, concupitum voluntarium, quod scilicet ex praevia cognitione ac deliberatione intellectus ac libero voluntatis consensu fit, dicitur, concupiscitur: nam l. 1. retract. c. 13. et alibi saepe repetit, usque adeo voluntarium esse peccatum, ut, si voluntarium non sit, nullo modo peccatum sit. 4. Sensus ergo definitionis est, peccatum est defectus voluntarius creaturae rationalis in operando; deficit autem creatura in operando contra legem Dei aut commissione, faciendo quae prohibita, aut omissione, non faciendo quae praecepta sunt, idque, ut confiteri solemus, cogitatione, verbo et opere, vel quod idem est, dicto, 231.

facto vel concupito. Patet ergo bonitas et congruentia definitionis quoad primam partem et materiale peccati.

232. § II. *Contra legem Dei aeternam:* exprimitur formale seu ratio formalis peccati, scilicet ipsa malitia vel inhonestas. Quamvis autem 1. malitia moralis actus humani, quae est ipsa ratio formalis constitutiva peccati, jam supra c. 3. definita sit: *privatio rectitudinis secundum rectam rationem vel legem debitae inesse,* 2. adeoque in actu humano malo seu peccato duplex sit malitia et deformitas, una contra rectam rationem et consequenter ipsum Deum, 3. et quidem illa malitia contra rectam rationem, philosophice loquendo sit prior et intimior actui; altera malitia contra legem Dei, 4. et insuper saltem quoad operantem malitia contra rectam rationem possit esse sine malitia peccati contra legem Dei, ut patet in eo, qui invincibiliter ignorans Deum peccaret, nihilominus S. August, optime definivit peccatum esse contra legem Dei aeternam: quia de facto et simpliciter omne peccatum involvit malitiam utramque et contra rectam rationem et contra legem Dei ac ipsum Deum, et haec potior et principalior habetur in consideratione theologica, uti optime notavit S. Thom. l. cit. dicens: *A theologis consideratur peccatum praecipue prout est offensa contra Deum; a philosopho autem naturali, prout contrariatur rationi. Et ideo Augustinus convenientius definivit peccatum ex hoc, quod est contra legem Dei aeternam, quam ex hoc, quod est contra rationem, praecipue cum per legem Dei regulemur in multis, quae excedunt rationem, sicut in his, quae sunt de fide.*

233. § III. *Contra legem Dei aeternam:* rectissime S. August. solam expressit legem Dei *aeternam,* (quae est ipsa ratio et voluntas divina, indefectibiliter ordinans honestum) praetermissa tam recta ratione seu lege naturali, quam omni lege positiva: quia nimirum tam ratio ac lex naturalis, quam omnis lex positiva, divina et humana derivatur a lege divina aeterna tamquam radius a sole, adeo ut verissime dicatur, omne peccatum ideo esse peccatum, quia est contra legem Dei aeternam. Quamvis enim etiam ideo peccatum sit, quia est contra ractam rationem vel legem, eoipso tamen principaliter et ultimate est contra legem Dei aeternam. Sic aperte S. Thom. cit. ad 4: *Cum dicitur, quod non omne peccatum ideo est malum, quia prohibitum, intelligitur de prohibitione facta per jus positivum. Si vero referatur ad jus naturale, quod continetur primo quidem in lege aeterna, secundario vero in naturali judicatorio rationis humanae, tunc omne peccatum est malum, quia prohibitum.* Consentit Scotus 4. d. 50. q. 2. n. 9. inter alia dicens: *Quodcunque peccatum ideo est peccatum, quia est contra praeceptum divinum.* Id ipsum sentiunt SS. Patres, qui ubique peccatum definiunt contra legem Dei, ut D. August. l. 2. de consensu Evangelist. c. 4. peccatum definit transgressionem legis et D. Ambros. I. de paradiso c. 8: *Quid est peccatum, nisi praevaricatio legis divinae et coelestium inobedientia mandatorum?* Idem denique docet ipsa sacra Scriptura passim; clarissime Apostolus ad Rom. 4, 15: *Ubi non est lex, nec praevaricatio,* et 1. Jo. 3, 4: *Omnis, qui facit peccatum, iniquitatem facit, et peccatum est iniquitas:* graece ἀνομία id est transgressio legis.

§ IV. *Contra legem Dei aeternam:* hoc ipso quo omne peccatum 234.
est contra legem Dei aeternam, consequenter et ultimate est etiam contra ipsum Deum, eaque ratione omne peccatum dicitur offensa Dei, quatenus est scilicet contra legem et voluntatem Dei, super omnia nolentis, detestantis ac punientis peccatum; sicque diversos habet gradus et respectus ad Deum offensum, secundum diversas rationes Dei offensi: 1. Peccatum repugnat Deo, ut supremo legislatori, simpliciter prohibenti ac detestanti peccata; 2. repugnat Deo ut supremo et absoluto domino, jure supremi in omnes dominii exigentis a nobis debitum servitium juxta regulas voluntatis suae; 3. repugnat Deo ut supremo benefactori nostro, communi parenti, omnium bonorum auctori, unde omne peccatum implicitam continet ingratitudinem erga Deum; 4. repugnat Deo ut summo bono nostro beatifico atque adeo ut ultimo fini nostro cujus et cui; et haec est extrema peccati malitia seu extremus gradus offensae Dei, ratione cujus peccatum dicitur involvere aliam duplicem malitiam, scilicet *aversionem a Deo* et *conversionem ad creaturam;* qua ratione S. August. l. 1. de lib. arb. c. 16. peccatum definit: *Est conversio voluntatis indebita ad bonum commutabile, relicto incommutabili.* Juvat rem utilissimae contemplationis tum propriae, tum alienae conscientiae concutiendae explicatius asserere.

Assertio II: *Omne peccatum mortale continet implicitam saltem aversionem a Deo ut ultimo fine cujus et cui, et conversionem ad creaturam, ut ultimum finem cujus et cui; et hinc est, quod dicatur malitiae quodammodo infinitae et juste puniatur poena aeterna.* Communis doctrina theologorum, D. Thomae 1. 2. q. 77. a. 4, Scoti 1. d. 42. q. 4. n. 2.

§ I. *Continet aversionem a Deo et conversionem ad creaturam.* 235.
Utrumque eleganter exprimit Jerem. 2, 13: *Obstupescite coeli super hoc, et portae ejus desolamini vehementer. Duo enim mala fecit populus meus: me dereliquerunt fontem aquae vivae et foderunt sibi cisternas dissipatas, quae continere non valent aquas:* i. e. aversi sunt a Deo bono incommutabili et conversi ad creaturas, vanas, fluxas, transitorias. Idipsum significare voluit Salvator Matth. 6, 24: *nemo potest duobus dominis servire, aut unum odio habebit et alterum diliget, aut unum sustinebit et alterum contemnet. Non potestis Deo servire et mammonae:* i. e. hoc ipso Deum relinquetis et contemnetis, quo vos inordinato amore convertitis ad creaturas, puta divitias, voluptates etc. Sola aversio a Deo passim inculcatur in Scriptura Jer. 2, 19: *Scito et vide, quia malum et amarum est, reliquisse te Dominum Deum tuum.* Ibid. 8, 4: *Numquid qui cadit, non resurget et qui aversus est, non revertetur? Quare ergo aversus est populus iste in Jerusalem aversione contentiosa?* Conversio ad creaturam etiam significatur Matth. 10, 37: *Qui amat patrem vel matrem plus quam me, non est me dignus.* Joan. 12, 42: *Ex principibus multi crediderunt in eum, sed propter pharisaeos non confitebantur; dilexerunt enim gloriam hominum magis, quam gloriam Dei.* Verum haec etiam ratione explicemus.

§ II. *Continet aversionem a Deo ut ultimo fine cujus et cui.* Ultimus 236.
finis hominis *cujus* est beatitudo aeterna; formalis quidem est beatifica Dei visio ac fruitio, objectiva vero est ipse Deus ut summum bonum nostrum, homini super omnia amandum amore concupiscentiae ex virtute

spei theologicae, cujus consequendi gratia omnia operari debemus tanquam media ad illum finem, saltem ex praescripto legis divinae necessaria. Finis vero ultimus hominis *cui* est idem Deus Optimus Maximus ut summum et infinitum bonum in se, ex virtute caritatis theologicae super omnia amandum amore amicitiae, scilicet propter seipsum ipsamque ejus intrinsecam infinitam bonitatem, cui proinde per caritatem omni actione nostra uniri debemus, non quidem semper positive, omnes actiones nostras in ipsum ejusque gloriam referendo, quod pro hoc statu impossibile est, sed semper saltem negative, nihil unquam agendo contrarium contra legem Dei, cujus observantia necessaria est ad illam caritatis conjunctionem observandam. Atqui palam est, omne peccatum mortale contrariari legi Dei, cujus observantia necessaria est ad conservandam conjunctionem cum Deo per caritatem et gratiam et obtinendam beatitudinem (illam enim tollit, ab hac excludit, uti ex fide constat); ergo omne peccatum mortale continet aversionem a Deo ut ultimo fine cujus et cui implicitam saltem. Constat enim, peccatum mortale non semper continere formalem et expressam a Deo aversionem; hoc enim est peccatoris desperatissimae malitiae, et non posset esse in peccatore invincibiliter ignorante Deum, sed satis nimium est, quod semper contineat virtualem et implicitam aversionem a Deo: ut dum quis peccat mortaliter ex infirmitate vel etiam malitia, formaliter quidem et directe non vult, sed potius nollet averti a Deo; hoc ipso tamen quo libere vult peccatum mortale, quod scit repugnare Deo, convincitur virtualiter et implicite velle aversionem a Deo. Et quia etiam transeunte actu peccati nihilominus malitia peccati in anima habitualiter perseverat, donec per poenitentiam deleatur, plane sequitur, aversionem illam a Deo durare, quamdiu homo in statu peccati mortalis perseverat, ut verissime dicatur, talem hominem non habere Deum pro fine suo, quae extrema, et homini viatori incomprehensibilis malitia et miseria est. Bene meditare!

237. § III. *Continet conversionem ad creaturam ut ultimum finem cujus et cui.* Ultimus finis *cujus* universim dicitur illud bonum, quod propter se tantum amatur et appetitur in operatione, et non in ordine ad aliud, quin omnibus aliis praefertur. Ultimus vero finis *cui* dicitur persona vel suppositum illud, cui propter se tantum appetitur tale bonum; atqui omnis peccans mortaliter appetit creaturam propter se et omnibus aliis anteponit, vel eoipso quia anteponit, ipsi Deo summo bono, omne bonum eminenter continenti: dum enim ejus legem violat, gratiam et amicitiam respuit amore creaturae, hoc ipso plus amare creaturam quam Deum convincitur. Et sane ipsa aversio a Deo cum merum malum sit, per se non est appetibilis directe, sed solum indirecte propter aliud bonum appetitum bono divino contrarium et plus illo dilectum. Unde significantissime Apostolus Eph. 5, 5. avaritiam vocat *idolorum servitutem,* et Phil. 3, 19. de gulosis et carnalibus dicit: *Quorum Deus venter est.* Quo spectat acutissimum illud dictum D. August. l. 83. q. q. q. 30: *Omnis humana perversio est fruendis uti velle atque utendis frui.* Quae omnia significant peccatorem: posthabito Deo fruendo, hoc est propter se tantum appetendo, constituit sibi ultimum finem creaturam, immo deum vel potius idolum quoddam, cum

illam appetat propter se contra atque adeo supra Deum; cum tamen creatura uti tantum debeamus, non scilicet velle vel appetere propter se, sed propter Deum et in ordine ad Deum, tanquam verum ultimum finem; ergo omnis peccans mortaliter, aversus a Deo convertit se ad creaturam tanquam ultimum finem cujus et cui. Ultimus finis cujus semper est aliqua voluptas peccandi. Heu, quam momentaneum, quod delectat! Ultimus finis cui ordinarie est ipse homo peccans, qui sibi ipsi ex improbo amore sui inordinate appetit frui illicita voluptate creaturae contra legem Dei, ut patet in omnibus peccatis, maxime luxuria et avaritia. Unde amor sui verissime dicitur peccatum capitale generalissimum, fons, origo, radix omnium omnino peccatorum. Quo sensu pulcherrime S. Aug. l. 14. de civ. Dei c. 28. dixit, quod duas civitates fecerunt duo amores: civitatem diaboli amor sui usque ad contemptum Dei; civitatem Dei amor Dei usque ad contemptum sui. Dixi, *ordinarie:* contingit enim aliquando, ut homo peccans seipsum, vitam, animam, omnia referat aut referre paratus sit ad creaturam aliam, v. g. concupitam venerem, divitias, liberorum exaltationem aut etiam ipsum diabolum more sagarum etc. ut finem cui; hi nimirum, ne tantum peccent, etiam insaniunt.

§ IV. *Et hinc etc.* Ex dictis hactenus intelligere conare: 1. Quam- 238.
vis nullum peccatum mortale quantumvis grave formaliter, intrinsece ac simpliciter sit malitiae infinitae, ut bene probat Scotus supra citatus: non enim potest esse malitiae infinitae secundum suum materiale, sic enim est actus hominis utique finitus vel omissio ejus; neque secundum suum formale, sic enim est privatio rectitudinis vel perfectionis debitae inesse actui vel potentiae, utique etiam finitae ac limitatae; nihilominus 2. omne peccatum mortale in ratione offensae Dei recte dicitur malitiae quodammodo infinitae. Sic theologi communiter cum S. Thom. 3. p. q. 1. a. 2. ad 2, Scoto 3. dist. 19. Ratio est: quia eo gravius est malum, quo majori bono opponitur et privat, et eo major est offensa, quo major est dignitas personae offensae; atqui omni peccato mortali offenditur Deus infinitae majestatis, et omne peccatum mortale est aversio a Deo et privat Deo summo et infinito bono; ergo omne peccatum mortale in ratione offensae Dei vel aversionis a Deo recte dicitur malitiae infinitae quodammodo: nimirum non intrinsece et formaliter, comparando malitiam ad rectitudinem oppositam; sed extrinsece et objective, comparando malitiam ad Deum absolute, ut terminum offensae et aversionis. 3. Peccatum mortale etiam unicum juste punitur poena aeterna. Certum de fide. Sicut enim convertens te in operando ad summum bonum super omnia dilectum, ex acceptione divina jure mereris praemium aeternum, ita sane peccato mortali avertens te a Deo summo et infinito bono, et convertens ad bonum creatum vilissimum contra Dei legem, atque adeo supra Deum dilectum, non sine gravissimo, licet implicito boni infiniti contemptu, ex justissima indignatione divina jure mereris poenam aeternam, ut aeternum manens aversus a Deo, aeternum miser sis in creatura. 4. Peccatum mortale commissum extra Sacramentum non remittitur per alium actum, nisi amoris Dei super omnia aut contritionis perfectae. Ratio est: quia opposita via et ratione ad Deum revertendum est, qua ab eo aversi

sumus; sed peccator peccato mortali avertitur a Deo summo bono plus amando et praeferendo illi bonum creatum; ad Deum ergo ejusque gratiam reverti debet denuo amplectendo et amando Deum ut summum bonum super omnia appretiative praeferendoque omnibus bonis creatis, etiam sibiipsi. Quod explicite fit in actu amoris Dei super omnia et saltem implicite fieri debet in actu contritionis perfectae, qua dolemus et detestamur peccatum commissum super omne detestabile, quatenus est offensa Dei summe boni nunc super omnia dilecti. Denique sermo semper fuit de peccato mortali: peccatum enim veniale, quia non tollit conjunctionem et amicitiam cum Deo per gratiam et caritatem, sed solum quodammodo minuit, simpliciter non avertit hominem a Deo ultimo fine nec constituit creaturam, quae est materia peccati venialis, ultimum finem simpliciter: non enim illud bonum creatum praefert Deo, sed solum non refert in Deum, de quo plura c. seq.

Sectio II.

Peccatorum unitas et distinctio specifica.

Summarium.

239. Exponitur status quaestionis.
240. Peccatorum unitas et distinctio specifica causaliter sumitur ab objectis formalibus,
241. Formaliter vero et quoad ipsam malitiam ab unitate et distinctione specifica rectitudinem seu virtutum oppositarum
242. Ac etiam praeceptorum formaliter et specie,
243. Non materialiter et numero tantum diversorum.

239. Quaestio est de peccatis commissionis tantum: nam peccatum omissionis, quatenus dicit privationem actus debiti, specificatur seu sumit suam unitatem et distinctionem specificam patenter ab ipsis actibus omissis; ut nimirum illa peccata omissionis sint ejusdem speciei, quibus omittuntur actus debiti ejusdem speciei, ut iterata omissio Sacri vel Horarum; illa vero peccata omissionis sint diversae speciei, quibus omittuntur actus debiti diversae speciei, ut omissio Sacri contra virtutem religionis et omissio eleemosynae in necessitate proximi contra virtutem misericordiae, omissio restitutionis contra virtutem justitiae etc.

Assertio III: *Peccatorum unitas et distinctio specifica causaliter quoad actum peccaminosum sumitur ab objectis formalibus, formaliter vero quoad ipsam malitiam desumitur ab unitate et distinctione specifica rectitudinum seu virtutum oppositarum et etiam praeceptorum formaliter et specie, non item materialiter et numero tantum diversorum.* Sic Doctores citandi.

240. § I. *Causaliter quoad actum peccaminosum sumitur ab objectis formalibus.* Communis doctrina cum S. Thoma 1. 2. q. 72. a. 1. Ratio patet: quia notissimum est in philosophia, actus quoscunque extrinsece et causaliter specificari ab objectis; atqui actus peccaminosus per se

directe tendit in ipsa objecta vetita et nonnisi per accidens et indirecte in ipsam malitiam seu deformitatem contra rectam actionem vel legem: quia nemo intendens ad malum operatur, D. Dionys. de div. nom. c. 4, ut optime observat S. Thomas modo citatus; ergo unitas et distinctio specifica peccatorum causaliter desumitur ab objectis (sive se solis sive ex fine et circumstantiis constitutis), formalibus tamen, quatenus nimirum fundant malitias seu deformitates ejusdem vel diversae rationis contra rectam rationem, legem seu quod idem est contra virtutem vel praeceptum. Illa ergo peccata omnia sunt ejusdem speciei, quae habent objecta formalia ejusdem speciei, fundantia scilicet malitiam vel deformitatem ejusdem rationis. Sic ejusdem speciei sunt superbia de bonis spiritualibus et temporalibus, gula in cibo et potu cujusvis generis, furtum in quavis materia: etsi enim ipsi actus et objecta materialiter sint diversae speciei, formaliter tamen fundant malitiam ejusdem rationis, utpote inordinatam excellentiam, excessum temperantiae, violationem justitiae. Econtra illa peccata omnia distinguuntur specie, quae habent objecta formalia diversae rationis, fundantia scilicet diversas malitias vel deformitates contra rectam rationem vel leges diversas, ut patet in fornicatione, adulterio, incestu, sacrilegio et aliis innumeris; neque de hoc est aliqua difficultas vel controversia.

241. § II. *Formaliter vero quoad ipsam malitiam desumitur ab unitate et distinctione specifica rectitudinum seu virtutum oppositarum.* Sic Scot. 2. d. 37. q. 1. n. 9. cum suis et aliis; nec dissentit S. Thom. cit. Ratio est: quia peccatum formaliter seu malitia moralis et ratio formalis constitutiva peccati consistit in privatione rectitudinis debitae inesse secundum rectam rationem vel legem; quae rectitudo in particulari reipsa nihil aliud est, quam honestas virtutis alicujus in particulari; unde peccatum seu malum morale formaliter est privatio boni honesti seu virtutis, teste D. Dionysio de div. nom. c. 4; atqui notum est, privationes specificari et distingui per formas oppositas, quibus privant; ergo unitas et distinctio specifica peccatorum formaliter desumitur ab unitate et distinctione specifica rectitudinum seu virtutum oppositarum, adeo ut omnia illa peccata sint ejusdem speciei, quae eidem virtuti et secundum eandem deformitatis rationem adversantur; econtra vero illa peccata sunt diversae speciei, quae diversis virtutibus aut etiam eidem virtuti, attamen secundum diversam rationem deformitatis adversantur. Sic odium Dei et proximi, blasphemia, furtum etc. sunt diversae speciei, quia repugnant diversae speciei virtutibus, caritati, religioni, justitiae, in quo nulla difficultas. Porro etiam eidem virtuti, quamvis unam tantum habeat integram conformitatem ad rectam rationem, quia bonum est ex integra causa, tamen adversari possunt diversa specie peccata et vitia per diversas difformitates vel defectus, quia malum est ex quolibet defectu. Sic 1. eidem virtuti caritatis v. g. opponuntur diversa specie peccata, per commissionem odisse Deum vel proximum, et omissionem, quando oportet non amare, non succurrere. 2. Eidem virtuti religionis penes diversos modos inhonorandi Deum, puta directe in se, indirecte in rebus vel actibus ipsi sacris, opponuntur diversissima specie peccata irreligiositatis, blasphemiae, perjuria, superstitiones, sacrilegia, violationes votorum, festorum etc. 3. Eidem virtuti justitiae penes

diversos modos laedendi jus alterius in bonis vitae, famae, fortunae etc. opponuntur diversissima specie peccata injustitiae, homicidia, adulteria, detractiones, furta etc. 4. Eidem virtuti morali in mediocritate consistenti semper opponitur duplex peccatum, per excessum et per defectum, ut liberalitati nimia profusio seu prodigalitas, et nimia tenacitas seu avaritia; sic de ceteris. Denique dantur peccata, quae nulli virtuti in specie opponuntur, sed solum ipsi virtuti, honestati vel rectitudini in communi, ut voluntas universim male vivendi, nihil boni agendi, nulla praecepta servandi, quodvis peccatum patrandi etc.

242. § III. *Desumitur ab unitate et distinctione etiam praeceptorum formaliter et specie diversorum.* Communis apud Vasquez disp. 98, Sanch. l. 9. de matr. disp. 15, Laym. l. 2. tr. 3. c. 2. n. 1. Ratio iterum est: quia peccatum formaliter consistit in privatione rectitudinis debitae inesse secundum rectam rationem vel legem; ergo unitas et distinctio specifica peccatorum recte etiam desumitur ab unitate et distinctione formali ac specifica legum seu praeceptorum, adeo ut illa peccata sint specie diversa, quae repugnant praeceptis formaliter et specie diversis, prohibentibus scilicet talia peccata sub diverso motivo distinctarum virtutum. Sic homicidium et furtum prohibentur lege naturali, divina et humana sub motivo virtutis justitiae; at vero homicidium clerici, furtum rei sacrae, specialiter et gravissime prohibentur lege ecclesiastica formaliter et specie diversa, scilicet sub motivo alterius diversae virtutis, religionis scilicet, propter specialem injuriam ac irreverentiam personae aut rei Deo sacrae in ipsum Deum redundantem, ideoque formaliter et specie duo distincta peccata sunt etiam in eodem actu. Simili ratione adulterium commissum a Religioso triplicem speciem peccati continet. Verum haec specificatio peccatorum a praeceptis positivis desumpta solum a posteriori est in iis peccatis, quae intrinsece et ex objecto mala sunt: ut fornicatio, furtum, homicidium (non enim ideo mala, quia prohibita, sed potius ideo prohibita sunt, quia mala); nihilominus tamen eoipso etiam mala, quod sic prohibita sunt; a priori autem est illa specificatio in iis peccatis, quae solum extrinsece ex prohibitione legis mala sunt: sic comedere carnes die Sabbati et laborare die Dominica distinguuntur specie a priori per diversa specie praecepta Ecclesiae prohibentia illos actus sub motivo diversarum virtutum, scilicet temperantiae et religionis.

243. § IV. *Non item materialiter et numero tantum.* Praecepta namque solum materialiter et numero distincta, quae scilicet de eadem re formaliter ac sub ejusdem virtutis motivo, solum ponuntur a diversis legislatoribus vel diverso tempore, nihil omnino faciunt ad distinctionem peccatorum sive specificam sive numericam, adeo ut peccata commissa contra talia plura praecepta semper sint ejusdem speciei, et insuper, si actus idem sit, etiam idem numero peccatum. Sic furtum simplex prohibetur lege divina ac humana, ecclesiastica, politica multipliciter; semper tamen ejusdem speciei ac in eodem actu idem numero peccatum est: quia leges omnes sunt ejusdem speciei ac sub eodem motivo ejusdem virtutis justitiae furtum prohibent. Similiter si blasphemia jam jure divino prohibitissima etiam prohibeatur lege ecclesiastica, manebit idem specie et numero peccatum mortale: non enim alia ratione et motivo

prohibetur ab Ecclesia, quam prohibita est lege divina, scilicet sub motivo religionis propter gravissimam irreverentiam divinae Majestatis, ut bene notat Laym. sup. Simili ratione qui negligit Sacrum die festo incidente in Dominicam, qui violat jejunium in die, quo concurrit Vigilia cum feria quatuor Temporum vel Quadragesimae; qui omittit Officium divinum, ad quod tenetur ratione sacri Ordinis simul ac beneficii, immo etiam praecepto Regulae, semper unum tantum peccatum committit, etsi contra distincta praecepta, sed materialiter tantum. Item qui semel in anno fecit Confessionem invalidam, peccat contra praeceptum divinum de integritate Confessionis et contra praeceptum ecclesiasticum de annua Confessione, unum tamen peccatum committit; quinimmo qui sumit Eucharistiam in peccato mortali, peccat quidem contra duo praecepta, scilicet poenitentiae obligantis tempore Communionis et religionis obligantis ad dignam susceptionem tanti Sacramenti; quia tamen prius ordinatur ad posterius, unum tantum peccatum committit, ut cum aliis docet Diana p. 3. tr. 4. res. 35. et p. 2. tr. 14. res. 24. Ratio omnium est: quia in his omnibus et similibus casibus illa plura praecepta aut sunt ejusdem speciei et sub motivo ejusdem virtutis imposita, aut certe invicem subordinata ideoque peccata opposita non possunt esse diversae speciei, ut omnes consentiunt; et licet illa praecepta sint distincta numero ideoque in uno actu contrario formaliter sint distincti respectus difformitatis ad illa distincta praecepta physice loquendo, moraliter tamen concrescunt in unum numero peccatum, uti contra Navarrum, Lopez et alios jam tenet communis Doctorum sententia apud Layman cit.

Sectio III.

Peccatorum unitas et distinctio numerica.

Summarium.

244. Unitas et distinctio peccatorum numerica generatim desumitur ab unitate et distinctione numerica ipsius actus,
245. In peccatis quidem mere internis, physica,
246. In externis vero morali tantum,
247. Hoc est secundum moralem tantum conjunctionem vel disparationem actuum externorum.
248. Moraliter et in ordine ad Confessionem semper idem numero peccatum censetur, quando intento et durante eodem actu externo circa idem objectum solum internus saepius physice, non vero moraliter, formaliter vel interpretative interrumpitur;
249. Quando vicissim durante actu interno physice vel moraliter eodem, multiplicantur solum externi ad eandem peccati consummationem spectantes;
250. Quando plures tam interni, quam externi concurrentes ex natura sua ad eundem actum principalem intentum ordinantur ac
251. Quando delinquitur circa actiones ex natura vel institutione sua integratas ex pluribus actibus conjunctis.

Assertio IV: *Peccatorum unitas et distinctio numerica desumitur ab unitate et distinctione numerica ipsius actus; in mere internis quidem physica,*

in externis vero peccatis morali tantum, hoc est secundum moralem tantum continuationem vel interruptionem actus interni et conjunctionem vel disparationem actuum externorum. Communis doctrina, uti docebit solita explicatio.

244. § I. *Desumitur ab unitate et distinctione numerica ipsius actus:* ita nimirum, ut idem numero actus constituat idem numero peccatum, et plures numero actus plura peccata; in quibus terminis consentiunt omnes. Certum quoque est, manere plura numero distincta peccata, etiamsi objectum sit idem: ut si eundem hominem iterato odio habeas, percutias aliave injuria afficias. Controversia speculativa tantum est, an maneat idem numero peccatum, quando idem actus tendit in plura objecta, sive an multiplicatio objectorum in eodem actu multiplicet numero malitias. Quoad praxim omnino perinde est, sive dicas, uno actu odisse decem homines, esse decem peccata formaliter et ideo enumeranda in Confessione (sic Azorius, Vasquez, Bonacina alii cum Diana p. 1. tr. 7. res. 29), sive dicas, esse unum numero peccatum, sed aequivalens decem et ideo numerum objectorum, tanquam augentem malitiam substantialem actus necessario explicandum in sacro tribunali (sic Suar., Filliuc., alii cum Laym. l. 1. tr. 3. c. 3. n. 2). Etiam perinde est, sive objecta multiplicentur materialiter tantum, ut si uno omnino actu plures homines odio habeas, occidas, infames aliave injuria afficias, si uno proposito velis omittere Officium per mensem, jejunium per Quadragesimam etc., sive objecta multiplicentur formaliter, nimirum sub distinctis actibus externis intenta ab uno actu interno: ut si voluntas uno quidem actu interno intendat ac proponat, attamen per plures actus externos tendere in plura objecta v. g. occidere plures, sed distinctis vicibus et occasionibus; cognoscere plures, modo hanc, postea aliam etc. Quodsi tamen peccata externa consummentur, sine controversia illa erunt distincta numero peccata, nihil obstante unitate actus interni.

245. § II. *In mere internis quidem physica,* hoc est peccata mere interna, quae scilicet sola mala voluntate consummantur, sumunt unitatem et distinctionem suam numericam a physica unitate et distinctione ipsius actus, ut tot sint numero peccata, quoties physice, voluntarie tamen interrumpuntur actus. Omnes. Ratio est: quia peccatum toties multiplicatur numero, quoties perfecte consummatur; sed peccata mere interna toties perfecte consummantur, quoties interrupta voluntarie repetuntur: ut actus odii, blasphemiae, haeresis, invidiae etc. Item actus interni simplices et inefficaces velleitatis, consensus, complacentiae, delectationis morosae circa actus externos et eorum objecta quoties repetuntur et innovantur ita, ut posterior a priori nullo modo dependeat, toties perfecte consummantur et consequenter tot fient peccata numero distincta, etiamsi notabilis temporis mora non intercedat; ut proinde fieri possit, hominem uno die vel una hora committere mille peccata ejusmodi interna odii, invidiae, delectationis morosae etc. Advertunt tamen Doctores, plerumque impossibile esse ejusmodi internorum peccatorum numerum inire, nec consequenter explicari posse in Confessione, secundum omnes; ergo sufficit explicare moram temporis, qua quis in tali mala voluntate perstitit, v. g. integro anno in odio contra proximum perstiti,

saepissime cum memoria inimici recurreret actus odii, invidiae renovavi. Immo hoc universaliter verum est, quando quis continua voluntate longo tempore perstitit in quibuscunque peccatis internis vel externis, ita toties frequentatis, ut eorum numerum inire nequeat; sufficiet enim dicere in Confessione: tanto tempore in continua voluntate et proposito talis peccati perstiti, exercui toties quoties potui vel occasio fuit, singulis etiam diebus vel horis etc. Sic communis meretrix satisfacit dicendo: Tot annos in statu meretricio permansi; quoties occasio fuit, quibusvis, etiam conjugatis, sacris etc. corporis copiam feci: nam species peccatorum, quantum potest, debere exprimere, recte monet Diana p. 3. tr. 4. res. 89.

§ III. *In externis vero peccatis morali tantum,* hoc est peccata, quae 246.
posito actu interno opere externo consummantur, sumunt unitatem et distinctionem numericam ab unitate et distinctione morali tantum actuum tam internorum, quam externorum. Et inprimis *secundum moralem tantum continuationem vel interruptionem actus interni.* Actus internus tam diu censetur idem numero continuari vel durare moraliter, quamdiu non est revocatus formaliter vel interpretative. 1. *Formaliter* revocatur actus internus per actum contrarium, quando nimirum voluntas actui priori malo alium actum contrarium aut nolitionis efficacis aut saltem simplicis displicentiae vel aversionis elicit. 2. *Interpretative* revocatur actus per ejus cessationem voluntariam, quando nimirum voluntas se reflectens super priorem actum vel propositum malum, aut negative se avertit, aut ad alium actum incompossibilem se divertit: ut si proposuisses hodie exire ad fornicandum, occidendum etc. et memor hujus propositi, domi manere, aliud agere vel cubitum te conferre velles, jam interpretative censeberis revocasse actum priorem, etsi actualiter non revocaveris. 3. Addunt aliqui Recentiores apud Bassaeum V. peccatum n. 6, etiam per cessationem involuntariam, quando nimirum intercedente naturali inadvertentia, oblivione, distractione ad alia, somno, ebrietate vel simili dispositione, in qua cessante usu rationis actus voluntatis liber non videtur posse continuari, aliquis prioris propositi memor, illud approbat et renovat. Verum haec sententia non placet quoad actus internos efficaciter tendentes in externos: eo ipso enim quo animus ita involuntarie distractus cessat, moraliter et interpretative manet eadem voluntas, quippe voluntarie numquam revocata vel abrupta; verissima tamen est quoad actus mere internos, juxta dicta n. praeced.

§ IV. *Et secundum moralem tantum conjunctionem vel disparationem* 247.
actuum externorum. Qualiter autem actus seu interni seu externi physice multiplicati morali conjunctione vel disparatione constituant unum vel plura numero peccata, pro re difficili et maxime morali en tibi quatuor distinctas et casibus exemplificatas regulas.

Regula I. *Idem numero peccatum censetur, quando intento et durante* 248.
eodem actu externo circa idem objectum, solus actus internus saepius, immo millies interruptus repetitur; nisi quando formaliter vel interpretative revocatus, postea de novo assumitur. Communis, Navar. c. 6. n. 16, Vasq. disp. 75. c. 2, Layman l. 1. tr. 3. c. 3. n. 4. Ratio est: quia licet singuli actus interni circa objectum malum per se peccata sint, quamdiu

tamen formaliter vel interpretative non revocantur, censentur moraliter per modum unius continuari et uniri in uno intento opere externo consummando; ex. gr. Titius succumbit tentationi carnis, consentit, efficaciter proponit, pergit, interim dum fervet opus, hanc suam malam voluntatem millies repetit, numquam tamen revocat formaliter vel interpretative, sed ita constitutus manet, ut quotiescunque se reflectat super suum actum, semper consentiat, approbet, complaceat: semper manet idem numero peccatum: quia omnes motus et actus sequentes uniuntur moraliter cum primo actu in ordine ad eandem primo intentam consummationem externam. Similiter voluntaria retentio rei alienae per annum vel annos plurimos, tametsi voluntas retinendi vel non restituendi infinities interrupta repetatur, semper tamen idem numero peccatum mortale manet, nisi quando voluntas non restituendi revocata de novo assumeretur. Simili modo discurrendum in quovis alio peccato externo. Contra vero quoties prior actus internus peccandi formaliter vel interpretative revocatur, modo explicato n. 229., toties censebitur actus interruptus moraliter et tot distincta numero peccata. Et quidem per se loquendo numerus ejusmodi actuum esset explicandus in Confessione; sed quia hoc plerumque moraliter est impossibile, ideo ordinarie sufficiet exprimere moram temporis, v. g. integro mense perstiti in proposito et voluntate fornicandi, occidendi, furandi, non restituendi, quod saepius renovavi, antequam consummarem. Vasquez, Layman sup. Unde patet, posse aliquem integro mense vel anno committere unum tantum peccatum moraliter non interruptum, econtra vero una hora committere centum peccata moraliter interrupta.

249. Regula II. *Idem numero peccatum moraliter censetur, quando durante uno eodemque actu interno consummandi peccatum externum, multiplicatur solus actus externus, spectans ad eandem consummationem peccati.* Communis. Ratio est: quia unitas idemque impetus actus interni ad consummandum peccatum externum aliquod in genere moris tribuit etiam moralem unitatem distinctis actibus externis, habentibus se per modum partium ad unam totalem consummationem. Exempla obvia: qui eodem actu interno, eodem commotionis impetu alterum saepius verberat, unum tantum peccatum committit, quamvis eo semper gravius, quo saepius; ut si ita clericum percussit, semel tantum est excommunicatus, uti ex jure bene probat Navarrus c. 6. n. 17. Item qui eodem motu et impetu saepius Deum blasphemat, saepius pejerat, saepius homini maledicit, eandem calumniam saepius exprobat, in eadem materia saepius detrahit, unum tantum peccatum committit saltem in ordine ad Confessionem sacramentalem, ut sufficiat dicere: semel blasphemavi, pejeravi, maledixi, detraxi. Nam illa repetitio fit et impetu unius actus interni et uno continuo quasi actu extero, adeoque nonnisi pro uno peccato reputanda est, ut ex communi notant Navarr., Laym. l. 1. tr. 3. c. 2. n. 5, Diana p. 1. tr. 7. res. 51. Secus dicendum, quando quis per intervalla, etsi vi prioris impetus, iterato accessit ad percutiendum, blasphemandum, pejerandum, aut eodem licet continuo impetu vel plures homines injuria affecit, aut eidem homini diversae rationis injurias intulit, v. g. appellando furem, adulterum, magum: tunc enim multiplicantur peccata externa, maxime in ordine ad Confessionem.

Universaliter ergo quoties uno actus interni vel commotionis impetu committuntur plura peccata externa omnino disparata, quae scilicet minime ordinantur ad unam consummationem externam, sed per se integrae consummationes sunt: ut si quis uno irae impetu plures occidat, si tota nocte versans cum amasia eodem voluntatis proposito continuato peccandi toties quoties poterit actu saepius peccet, sine dubio tot distincta peccata mortalia committit et in Confessione explicare debet: quia omnes isti actus externi fuerunt mali et voluntarie consummati. Nec refert, an distinctis vel uno actu voluntatis, ut proinde in casu posito minime sufficiat (ut inepte vult quidam Recentior) dicere: Fui per noctem cum amasia et feci quantum potui, quod recte refutat Diana p. 3. tr. 4. res. 67. Sed quid, si quis tota nocte versans cum amasia semel tantum peccatum consummet et reliquum totum tempus aliis turpitudinibus consumpsit? Quamvis videatur esse moraliter unum numero peccatum propter eundem non interruptum actum malum voluntatis, puto tamen, id explicandum esse in Confessione tanquam quid augens malitiam substantialem actus: cum impossibile videatur, totius noctis turpitudines sub uno actu fornicationis uniri, ut proinde non sufficiat dicere, fornicatus sum semel; quamvis oppositum opinetur cum aliis Diana p. 3. tr. 4. res. 67.

Regula III. *Idem numero peccatum moraliter censetur, quando plures vel plurimi actus tam interni quam externi concurrentes natura sua ad eundem actum principalem ordinantur et sub eodem intento vel fine principali uniuntur.* Omnes. Ratio est: quia licet singuli actus secundum se sumpti sint mali ex objecto vel saltem ex illo uno malo fine intento, ad quem ordinantur, quatenus tamen omnes illi tanquam media partialia vel opera imperfecta spectant et ordinantur ad unum finem unumque opus principale perfecte consummandum, censentur moraliter integrare unum malum et peccatum. Exempla obvia: 1. Qui furatur integram bibliothecam vel supellectilem v. g. per totam noctem saepissime renovatis actibus internis et iteratis ablationibus, etiam singulis ad mortale sufficientibus, unum tantum numero furtum committit: quia omnes isti actus uniuntur sub uno intento principali, scilicet auferendi totam talem quantitatem; unde in Confessione sufficiet dicere: Furatus sum bibliothecam vel supellectilem tanti valoris, tacita iteratione actuum. Navarrus c. 6. n. 18. Bonac. t. 2. disp. 2. q. 4. p. 2. 2. Titius efficaciter volens occidere Cajum inimicum suum, in primis plurimos exercet actus internos odii, irae, vindictae, inquisitiones occasionum, electiones mediorum eosque saepissime repetit actus, plurimos quoque exercet actus externos, pluribus diebus insidias struit, praestolatur, arma expedit, socios convocat, equum ascendit, proficiscitur, deprehensum inimicum verbis infestat, provocat, iterato ferit, tandem occidit, etiam mortuo jam ictus infligit etc. Similiter volens peccare carnaliter usque ad consummationem, quot distinctissimos actus internos exercet et agitat, quot etiam actus externos, verba impudica, sollicitationes, tactus: utrobique tamen omnes illi actus distinctissimi interni et externi una cum ipso actu principali, homicidio, fornicatione unum tantum numero peccatum constituunt, ut sufficiat confiteri actum principalem: commisi homicidium voluntarium semel, fornicatus sum semel, nulla facta

250.

mentione actuum praecedentium vel concomitantium, qui facile a confessario intelliguntur, quia nimirum omnes actus isti tam interni, quam externi, quantumvis physice distincti, natura sua ad actum principalem homicidii vel fornicationis ordinantur et sub illo velut uno fine principali uniuntur. 3. Secus dicendum erit, si actus accedant ad illum actum principalem natura sua non ordinati vel alias diversam malitiam continentes: ut si occidas adhibito veneno vel maleficio; si velis occidere, sed prius egregie cruciare vel torquere; si ad finem fornicationis obtinendae usus es philtris vel mediis magicis; si antea solum habuisti delectationes morosas aut inefficaces concupiscentias ad feminam; si exercuisti oscula, tactus, amplexus impudicos sine intentione copulae et postea primo novo actu efficaci copula secuta est: tunc enim actus illi praevii interni vel externi manent peccata seorsim confitenda, nisi ignorantia vel inadvertentia excuset. 4. Etiamsi actus illi praevii ad actum principalem homicidii vel fornicationis ordinati sint, si tamen quacunque de causa non sequatur actus ipse homicidii vel fornicationis, manebunt illi peccata seorsim dissoluta ac seorsim confitenda, secundum omnes: quia tunc non uniuntur in fine principali intento. Hanc regulam Doctores communiter, Navarrus c. 6. n. 17, Azor. t. 1. l. 4. c. 4. q. 6, Laym. l. 1. tr. 2. c. 9. n. 8. extendunt ad actus malos, ipsum actum principalem concomitantes vel immediate subsequentes tanquam accessoria vel complementa: uti est gaudium vel complacentia de actu consummato, colloquia, oscula, tactus etc. sequentes actum venereum absque intentione vel ordine ad novam copulam; adhuc nimirum constituere unum numero peccatum cum actu principali, ideoque seorsim non debere narrari in Confessione, cum difficulter et vix decenter explicari a poenitente, minus a confessario inquiri possint, ut notat Laym. l. cit.

252. Regula IV. *Idem numero peccatum censetur, quod committitur circa actiones ex natura vel institutione sua integratas ex pluribus conjunctis.* E. g. celebrans in peccato mortali, etsi celebratio Missae plures contineat actiones sacramentales, utpote consecrationem, sumptionem et communicationem aliorum, non tamen tria, sed unum tantum peccatum mortale committit: quia omnes isti actus integrant unum numero ministerium celebrationis Missae, ut proinde sufficiat confiteri: celebravi in statu peccati mortalis semel. Idem omnino dicendum de sacerdote, qui una vice et intentione notabiliter non interrupta se exponit excipiendis Confessionibus aut distribuendo Sacramento Eucharistiae existens in peccato mortali (quidquid intolerabiliter alii dicant); quotcunque absolvat, quotcunque sacras Hostias distribuat, unum tantum peccatum mortale committit: quia nimirum omnes illae absolutiones aut distributiones, ut modo actu continuo successivo fiunt, ad unum moraliter pertinent ministerium absolvendi vel communicandi. Hoc enim ministerium ex natura sua non determinat sibi certas personas vel Hostias, quin potius postulat per modum sacri tribunalis communis, ut omnibus ad tribunal accedentibus jus dicatur, omnibus ad mensam sacram accumbentibus sacrum ferculum apponatur, ac proinde in Confessione sufficiet dicere: ministravi Sacramentum Poenitentiae aut Eucharistiam (posita sententia, etiam hoc esse mortale) in statu peccati mortalis

semel. Aliud esset, si sacerdos in mortali existens saepius distinctis et moraliter interruptis vicibus se praesentet ad absolvendum vel communicandum: tunc enim sicut in peccato mortali censetur moraliter multiplicare ministeria sacra, ita sane et multiplicabit peccata; qua ratione etiam is, qui in die Natali Domini omnes tres Missas celebraret in peccato mortali, ter peccat mortaliter: tria enim distinctissima sunt ministeria, ad invicem per modum unius minime ordinata. Vide Dianam p. 5. tr. 6. res. 41. et 43.

Sectio IV.

Peccatorum divisiones variae indicatae.

Summarium.

253. Peccatum personale et actuale varie dividitur.
254. Explicatur peccatum commissionis et omissionis;
255. Peccatum purae omissionis physice quidem possibile est,
256. Moraliter tamen ordinarie fit cum actu positivo, scilicet voluntate omittendi vel alio, qui omissionis causa fore praevidetur,
257. Quos solos et sua tantum malitia inficit omissio,
258. Non item alios mere concomitantes, nisi et ipsi ex objecto vel aliunde sint mali.

Peccatum personale et actuale ulterius dividitur 1. penes materiale 253.
in peccatum *commissionis* et *omissionis,* de quibus hac sectione. 2. Penes formale seu reatum culpae in *mortale* et *veniale,* de quibus c. seq. 3. Penes subjectum peccati in internum et externum seu peccatum *cordis, oris* et *operis,* de quibus c. 6. 4. Penes causam peccati in peccatum *ex ignorantia, infirmitate* et certa *malitia,* de quibus et annexis c. 7. 5. Penes objectum contra vel circa quod peccatur in peccatum *contra Deum, proximum* et *seipsum:* peccata contra Deum specialiter dicuntur, quae opponuntur virtutibus theologicis fidei, spei, caritatis atque religionis, de quibus in primo praecepto decalogi. Peccata contra *proximum* dicuntur, quae caritati et justitiae repugnant, de quibus in praeceptis secundae tabulae. Peccata contra *seipsum* dicuntur, quae temperantiae et fortitudini adversantur, de quibus multa sparsim infra, praesertim c. 6. et 7. 6. Peccata alia dicuntur *carnalia,* alia *spiritualia:* peccata spiritualia appellantur, quae non consistunt in concupiscentia, sed in inordinata delectatione spirituali vel animali interna, ut superbia, avaritia; carnalia dicuntur, quae consistunt in concupiscentia et inordinata delectatione externa, ut gula et luxuria. Indicat hanc divisionem Apostolus 2. Cor. 7, 1: *Mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus,* et docet S. Gregorius l. 31. moral. c. 31. dicens, ex septem vitiis capitalibus quinque esse spiritualia: inanem gloriam, invidiam, avaritiam, iram, acidiam; et duo carnalia, ingluviem seu gulam et luxuriam, de his c. 7. sect. 4. Sed hic primo loco explicanda veniunt

254. *Peccatum commissionis et omissionis.* Peccatum *commissionis* est actus voluntarius malus, factus contra praeceptum negativum: ut odium, homicidium, adulterium, furtum. Hi enim actus sunt contra praecepta negativa, non occides, non moechaberis, non furtum facies. Quorum praeceptorum negativorum seu prohibentium ea natura est, quod obligent semper et pro semper: quia scilicet nullo unquam temporis momento licet committere quod universaliter prohibetur. Peccatum *omissionis* est privatio actus debiti ex praecepto affirmativo, ut non amare Deum vel proximum quando oportet, non succurrere proximo extreme egenti, non restituere alienum, negligere Sacrum, Horas aliudve opus ex debito: omnia sunt contra praecepta affirmativa seu praecipientia, quorum ea natura est, quod obligent semper, at non pro semper, sed solum pro determinato tempore per legem vel rectam rationem. Unde patet, peccatum commissionis posse fieri omni tempore, non item peccatum omissionis, v. g. semper in die potest quis blasphemare, maledicere, at die festo non potest nisi semel Sacrum omittere. De peccato commissionis generatim nihil hic dicendum speciale praeter dicta et dicenda in sequentibus. Aliqua vero ad moralia spectantia explicanda sunt de peccato omissionis, quae potest esse voluntaria aut directe, cum quis directe et ex proposito vult omissionem, ut nolo hodie audire Sacrum, dicere Horas; aut indirecte, cum quis directe et ex proposito solum vult actum aliquem incompossibilem cum executione actus debiti vel cum impletione praecepti.

Assertio V: *Peccatum omissionis purae possibile physice, moraliter fit cum actu positivo, scilicet voluntate omittendi vel alio actu, qui causa omissionis fore praevidetur, quos sola sua tantum malitia inficit, non item alios actus mere concomitantes.* Ita auctores citandi.

255. § I. *Peccatum purae omissionis possibile physice,* hoc est simpliciter et physice potest dari pura omissio voluntaria, libera et culpabilis absque omni actu positivo moraliter afficiente omissionem. Ita Scotus 4. dist. 49. q. 20. cum suis et aliis apud Tann. t. 2. disp. 4. q. 4. dub. 1. Ratio solida est: quia voluntas libera est non tantum quoad specificationem, ut proposito objecto possit illud velle vel nolle positive, sed etiam et multo magis quoad exercitium, ut proposito quocunque objecto possit illud velle vel non velle, omnino negative se habendo; posito ergo dictamine, hic et nunc Deum amandum, Sacrum audiendum esse, poterit voluntas non tantum velle aut nolle positive, sed etiam suspendendo omnem actum et mere negative se habendo non velle; atqui hoc posito erit omissio pura, voluntaria ac libera, ideoque culpabilis: voluntaria quidem, non utique positive directe vel indirecte, ut per se constat, sed interpretative tamen et tacite, quia nimirum voluntarie non est nolita, cum posset et deberet: quidquid enim voluntas potest et debet nolle vel cavere et non cavet, interpretative et tacite velle censetur, secundum omnes. Libera vero et culpabilis est, quia inest voluntati pro instanti, quo potest et debet ei non inesse, quia pro eodem instanti potest et debet ei inesse actus oppositus, velle amare Deum, velle audire Sacrum; ergo datur omissio pura voluntaria et culpabilis, saltem interna, absque omni actu positivo moraliter concurrente. Atqui eadem est ratio de omissione externa Sacri v. g.:

nam aliquis die festo studio vacans et interim audito signo recordatus obligationis de Missa audienda, potest absque omni actu positivo de Missa audienda vel non audienda, simpliciter pergendo in studiis Sacrum negligere, absque eo quod ex aliquo affectu positivo studiorum negligat. Quo casu iterum erit omissio pura, voluntaria, libera, culpabilis eadem ratione, qua supra; ergo datur peccatum purae omissionis etiam externum absque omni actu positivo moraliter afficiente ipsam omissionem, qui scilicet aliquo modo sit causa omissionis seu ex cujus affectu fieret ipsa omissio. Ceterum evidens est, omissionem praesertim externam semper conjunctam esse cum alia actione, si actio late sumatur etiam pro somno, quiete: dum enim quis omittit Sacrum, interim necessario aliquid cogitat, dicit, facit, ambulat, sedet, jacet, non tamen necessario aliquid facit, propter quod velit omittere Sacrum.

256. § II. *Moraliter fit cum actu positivo, scilicet voluntate omittendi vel alio actu, qui causa omissionis fore praevidetur.* Ita enim ordinarie fieri satis experientia probat, idque solum probant auctores adversarii et vult S. Thomas 1. 2. q. 71. a. 5. Quaestio hic solum est, quando fiat peccatum omissionis. Contrariae sunt sententiae Doctorum. Alensis, Richardus, alii cum Vasquez disp. 49. c. 2. absolute volunt, fieri eo tempore, quo ponitur causa omissionis et non quando fit omissio, quia tunc non est amplius in potestate agentis. Contra D. Thom. 1. 2. q. 71. a. 5. ad 3, Sanch. l. 1. moral. c. 17. n. 9. et alii absolute volunt, fieri eo tempore, quo praeceptum est implendum, quia pro illo tempore duntaxat obligat praeceptum. Utraque sententia in suo sensu vera est. Nam 1. certum est apud omnes, peccatum omissionis formaliter inchoari eo tempore, quo ponitur voluntas omittendi vel actus, qui causa omissionis fore praevidetur, et saltem materialiter compleri vel consummari eo tempore, quo fit omissio actus praecepti. Ratio patet: quia peccatum omissionis formaliter et complete consistit in voluntaria et actuali privatione actus debiti pro tempore quo obligat praeceptum v. g. audiendi Sacrum mane; atqui omissio illa incipit esse voluntaria eo puncto temporis, quo ponitur voluntas omittendi vel causa secuturae omissionis; actualis autem omissio fit, quando transit tempus ponendi actum praeceptum, puta hora Missae; ergo peccatum omissionis formaliter incipit, quando ponitur voluntas vel causa omissionis et completur saltem materialiter, quando fit ipsa omissio, idque maxime in ordine ad judicium sacramentale: semper enim necessarium est et sufficiet confiteri ipsam omissionem voluntariam; item in ordine ad poenas vel censuras ecclesiasticas forte propter omissiones impositas, quae non incurruntur, nisi tempore et ratione omissionis completae. 2. Certum est apud omnes, peccatum omissionis formaliter durare et consummari eo tempore, quo fit omissio actus praecepti, quando eousque manet in potestate hominis implere praeceptum, et mala voluntas directa vel indirecta omittendi revocata non fuit: quia tunc ipsa actualis omissio est adhuc plene voluntaria aut directe in voluntate omittendi aut indirecte in causa voluntarie posita et non ablata, cum adhuc posset auferri; et sic verissima est secunda sententia. 3. Certum quoque esse debet, peccatum omissionis formaliter non posse amplius durare vel compleri tempore, quo fit omissio, quando non est amplius

in potestate hominis implere praeceptum, et ante tempus implendi praeceptum voluntas mala jam revocata fuit, ut si jam sis in itinere volens, sed non potens amplius audire Sacrum: tunc enim omissio secuta non potest amplius esse peccatum, cum nullo modo sit amplius voluntaria nec directe in se nec indirecte in causa posita, quam velles, sed non potes amplius auferre, de quo etiam c. 2. de voluntario indirecto mentio facta; et sic verissima est sententia prima. 4. At vero quando quis voluntarie posuit causam omissionis, qua se reddidit impotentem implere praeceptum (ut si die festo conferas te ad iter, potationes, somnum, praevidens, te necessario omissurum Sacrum, et postea amplius non potes audire, nec voluntarium malum revocans omittis), siquidem tunc adhuc revocare possis, adhuc tunc formaliter complebitur peccatum omissionis: quia tunc illa omissio, licet non sit amplius actu voluntaria in se vel in sua causa, est tamen adhuc voluntaria virtualiter in sua causa voluntarie posita seu ante habita mala voluntate agendi aliquid incompossibile cum auditione Sacri nondum poenitendo revocata, cum tamen adhuc revocare posses, ut supponitur: quodsi vero tunc amplius revocare non possis, ut si jam dormiens vel plene ebrius omittas, tunc actualis omissio non poterit esse amplius peccatum, quia nullo modo amplius voluntaria; et sic rursus utraque sententia diversa ratione vera est.

257. § III. *Quos solos et sua tantum malitia inficit,* hoc est ipsa voluntas seu propositum omittendi et omnis actus, qui est causa peccaminosae omissionis, peccatum est, juxta rationem omissionis, nullo tamen modo distinctum ab ipso peccato omissionis. Communis cum S. Thoma 1. 2. q. 71. a. 5. Ratio est: quia omnis voluntaria causa peccati peccatum est, juxta rationem peccati causati; sed et ipsa voluntas omittendi aliquid debitum v. g. Sacrum, Horas, et omnis actus voluntarius causans omissionem actus debiti seu cujus affectu operans omittit actum debitum, est causa voluntaria illius peccaminosae omissionis, ut ex terminis patet; ergo et voluntas omittendi et actus causans omissionem (etsi alioquin indifferens vel etiam ex objecto bonus esset, ut si omittas Sacrum, ut interim studeas, aegrum invisas aliudve opus pium non magis debitum praestes) semper est peccatum pro ratione omissionis, nullo tamen modo, specie vel numero distinctum ab ipsa omissione peccaminosa; quia nimirum secundum se nullam, ut supponitur, habet malitiam peccati, sed praecise relative ad omissionem, quatenus scilicet est causa vel medium omissionis peccaminosae ideoque omnino idem specie et numero peccatum constituit cum peccato omissionis. Unde licet illi actus materialiter positivi sint et commissiones, formaliter tamen ut peccata, quia praecise habent malitiam omissionis, simpliciter peccatum omissionis dici debent, et in Confessione sufficit dicere omissionem, tacendo actus, qui causa fuerunt omissionis et aliunde peccata non sunt.

258. § IV. *Non item alios omissionem mere concomitantes,* hoc est actus, qui nullo modo causa sunt omissionis, sed mere per accidens omissionem comitantur; ut si die festo ob suspectam tempestatem vel aliam causam jam decrevisti omittere Sacrum, postea vero tempore Sacri audiendi ut tempus teras, velis ambulare, ludere, studere, aegrum invisere, nullo

modo peccata sunt, sed manent actus indifferentes vel etiam boni, quales sunt ex objecto. Medina, Angles, Azorius, alii cum Layman l. 1. tr. 3. c. 4. n. 3. Ratio est: quia tales actus, omissiones mere concomitantes, nullam omnino habent malitiam, neque ex seipsis, ut supponitur, neque ratione omissionis, quia ad illam nullo modo concurrunt vel referuntur, neque etiam ex circumstantia talis temporis sacri debiti, quo nimirum est obligatio audiendi Missam vel alterius praecepti: nam seclusa omissione Sacri, ad quam talis actus omnino est impertinens, solum tempus minime redderet actum malum; ergo. Idemque dicendum, cum actui, qui est causa omissionis, per accidens alius actus conjungitur: ut si volens omittere Sacrum exspatiandi gratia casu offendas ludentes, potantes, piscantes, venantes iisque te praeter priorem intentionem conjungas, lusus ille, potatio, piscatio, venatio non fiunt mala ratione omissionis: quia seclusis illis, tamen vi prioris intentionis nihilominus foris maneres et Sacrum omitteres.

Dices cum adversariis, Valentia, Vasquez et aliis: hoc ipso quo tali tempore audire Sacrum teneor, etiam teneor illo tempore abstinere ab omni alio opere incompossibili cum auditione Sacri; ergo hoc ipso quo tempore Sacri exerceo opus incompossibile, pecco. Resp. distinguendo antecedens: teneor tunc abstinere per se directe, nego antecedens; per accidens et indirecte, quatenus teneor audire Sacrum, concedo antecedens et nego consequentiam: quia non pecco vel transgredior legem audiendi Sacrum per illum actum contrarium incompossibilem, nisi quia et quatenus est mihi aliquo modo causa voluntaria transgressionis seu omissionis praecepti, quod non contingit in proposito.

Excipiendum semper 1. nisi actus causans vel concomitans omissionem ipse ex objecto vel alia circumstantia malus esset, ut si velis omittere Sacrum, ut interim forniceris, occidas: tunc enim apud omnes constat, esse duplex peccatum. 2. Si quis actu causante vel comitante omissionem se etiam impotentem redderet multo tempore ad implendum praeceptum, ut si nolens dicere Horas in diuturna navigatione breviarium in aquas projicias, aut nolens servare emissum votum simplex castitatis vel religionis ingrediendae, matrimonium contrahas: talis actus est distinctum peccatum ab omissione et ut distinctum in Confessione fatendum. Quia enim facile contingere potest, ut homo poenitentia ductus malam voluntatem omittendi opus debitum revocet et implere velit, nova et distincta malitia est, ultra voluntatem omittendi etiam se pro tanto tempore impotentem reddere ad implendum opus debitum, etiam cum maxime volet, ut cum aliis notat Layman cit. n. 4. 3. Si quis tempore Sacri volens ludere, potare, venari, tam inordinatum affectum erga ejusmodi actus gereret, ut ideo paratus sit, legem Dei transgredi ejusque gratia et amicitia privari, distinctum et gravissimum peccatum committeret contra caritatem Dei: quia in eo actu ultimum finem constitueret, secundum omnes. Sed de hoc audies cap. seq.

Caput V.

De peccato mortali et veniali.

Summarium.

259. Peccata non sunt aequalia,
260. Nec omnia mortalia,
261. Sed aliqua venialia tantum,
262. Etiam ex natura sua, non solum ex miseratione divina.

Assertio I: *Peccata non sunt omnia aequalia, nec omnia mortalia: sed aliqua venialia, etiam ex natura sua.* Certa et orthodoxa doctrina, cujus brevis esto explicatio.

259. § I. *Peccata non sunt omnia aequalia,* nimirum in gravitate quoad propriam malitiam, sed alia aliis graviora. Constat aperte ex Scriptura. Thren. 4, 6: *Major effecta est iniquitas populi mei peccato Sodomorum.* Jo. 19, 11. ait Christus ad Pilatum: *Qui me tradidit tibi, majus peccatum habet;* idemque significat Matth. 5. infra citandus. Ratio est: quia poena debet respondere gravitati peccati; sed utroque jure divino et humano graviora poena punitur homicidium, quam furtum, adulterium, quam simplex fornicatio, convicium publicum in Imperatorem vel Papam, quam in civem plebejum. Nam quoad generalem rationem offensae Dei, aversionis a Deo, privationis divinae gratiae et beatitudinis sine dubio omnia peccata mortalia sunt aequalia: quia minimum peccatum mortale aeque ac maximum offendit Deum, avertit a Deo, privat gratia et amicitia divina. Ad dignoscendum autem, quae peccata aliis graviora sint, accipe breviter has regulas.

I. Peccata per se et intrinsece mala ceteris paribus graviora sunt, quam peccata solum ex prohibitione legis mala. Illa enim naturalem deformitatem habent contra rationem et ipsam legem naturalem; haec non item, sed quoad substantiam bona sunt vel indifferentia, ut comedere carnes die vetito.

II. Inter peccata per se et intrinsece mala graviora sunt, quae adversantur majori bono seu objecto nobiliori. Sic peccata contra Deum, odium Dei, haeresis, blasphemia longe graviora sunt, quam peccata contra hominem; et inter peccata contra hominem gravius est homicidium, quam detractio vel furtum, quia majus est bonum vitae, quam bona externa famae et fortunae.

III. Inter peccata ex prohibitione legis tantum illa graviora sunt, quae adversantur praecepto majoris momenti, v. g. die festo praecipitur auditio Sacri omnibus et simul certis personis custodia oppidi; gravius peccatum esset negligere custodiam civitatis, quam negligere Sacrum: quia materia illius praecepti est majoris momenti ad bonum commune et gravius damnum evitandum.

IV Universaliter ceteris paribus majus peccatum est, quod opponitur majori seu nobiliori virtuti. Quare omnium gravissimum peccatum est odium Dei: quia oppositum excellentissimae virtuti: et furtum vel de-

tractio gravius est peccato ebrietatis: quia illud opponitur justitiae, hoc temperantiae, quae inferior est virtus. Intellige semper, per se et ceteris paribus: nam per accidens peccata inferioris speciei possunt esse graviora, quam peccata superioris speciei, v. g. odium Dei vel blasphemia ex subreptione sine sufficienti deliberatione fit veniale ideoque minus peccatum, quam furtum deliberatum vel detractio gravis, et peccata sub genere intemperantiae maxima, v. g. bestialitas, sodomia sine dubio graviora sunt peccatis sub genere justitiae non maximis, ut ex communi notat Layman l. 1. tr. 3. c. 2. n. 4.

§ II. *Nec omnia mortalia.* Esse peccata mortalia, fide certissimum **260.** est. Ezech. 18, 20: *Anima, quae peccaverit, ipsa morietur.* Rom. 6, 23: *Stipendia peccati mors.* Rom. 8, 13: *Si secundum carnem vixeritis, morie-mini.* Cf. Gal. 4. ac alibi. Ratio ergo a Scripturis petita est: quia per peccatum mortale intelligitur id, quod excludit a gratia et amicitia divina et consequenter a beatitudine aeterna mereturque poenam aeternam; ideoque dictum mortale, quod privet animam spirituali vita gratiae et gloriae et inferat spiritualem mortem culpae et poenae aeternae; sed talia esse peccata, apertissime loquitur Scriptura et nimis notum fidelibus; ergo.

§ III. *Sed aliqua venialia.* Non omnia peccata tam infidelium, **261.** quam fidelium esse mortalia, sed aliqua vere esse et dici venialia, certum de fide ex conc. Trid. sess. 6. can. 7. et 25. Ratio iterum ex Scriptura petita est: quia per peccatum veniale intelligitur id, quod ex sui levitate non excludit a gratia et beatitudine, sed stat cum gratia, justitia et amicitia Dei neque poenam meretur aeternam; sed dari ejusmodi peccata levia evidenter constat ex sacris Litteris: nam 1. justis etiam tribuuntur peccata, Prov. 20, 9: *Quis potest dicere, mundum est cor meum, purus sum a peccato?* Prov. 24, 16: *Septies enim cadit justus et resurget, impii autem corruent in malum.* 1. Jo. 1, 8: *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, veritas in nobis non est.* Jac. 3, 2: *In multis offendimus omnes.* Joannes autem et Jacobus sine dubio justi fuerunt. Denique ad omnem justum spectat orare: Dimitte nobis debita nostra etc.; atqui in justis non potest esse peccatum mortale, quod nullo modo potest stare cum justitia et gratia divina; ergo. 2. Christus Dominus in Evangelio saepius distinguit peccata gravia et levia, comparans camelo et culici Matth. 23, 24, trabi et festucae in oculo Luc. 6, 42. Sed expressius Matth. 5, 22: *Ego autem dico vobis, quia omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit judicio. Qui autem dixerit fratri suo, raca, reus erit concilio. Qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennae ignis:* ubi Salvator expresse significat, aliquem per peccatum posse esse reum culpae et poenae, non tamen simul gehennae seu damnationis aeternae, quod non competit, nisi peccato veniali. Rursus Matth. 12, 31. ait: *Qui autem dixerit blasphemiam contra Spiritum Sanctum, non remittetur ei neque in hoc saeculo neque in futuro:* ubi supponit Dominus, aliqua remitti in futuro saeculo; sed certum est, in futuro saeculo non posse remitti mortalia; ergo intelligit venialia. 3. Illustrissimum et invictum testimonium ponit Apostolus 1. Cor. 3, 11: *Fundamentum aliud nemo potest ponere praeter id, quod positum est, quod est Christus Jesus. Si quis autem superaedificat super funda-*

mentum hoc aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, foenum, stipulam, uniuscujusque opus manifestum erit. Dies enim Domini declarabit: quia in igne revelabitur, et uniuscujusque opus, quale sit, ignis probabit. Si cujus opus manserit, quod superaedificavit, mercedem accipiet. Si cujus opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem. Sic Apostolus, apertissime ostendens, fidei formatae in Christum superaedificari posse non tantum aurum, argentum et lapides pretiosos, id est opera justa et virtuosa, sed etiam lignum, foenum, stipulas, id est peccata aliqua levia, utique non mortalia; ergo veniali et temporali tantum poena eluenda: *Salvus erit, sic tamen quasi per ignem.* 4. Accedit consensus SS. Patrum, nominatim D. Hieron. l. 2. contra Jov. D. Chrysost. hom. 24. in Matth., D. Augustini enchyridii c. 27. ubi dicit: *De quotidianis levibus peccatis, sine quibus haec vita non ducitur, quotidie fidelium oratio satisfacit.* Plura vide apud Bellarm. l. 1. de amiss. gratiae c. 13.

262. § IV. *Etiam ex natura sua*, et non tantum ex miseratione et bonitate divina peccata venialia sunt. Omnes Orthodoxi. Ratio ex dictis patet: quia omnia peccata ex natura sua vel sunt aeque digna damnatione aeterna vel non; atqui non primum: si enim omnia peccata sunt aeque digna damnatione aeterna ex natura sua, cur per aliqua tantum peccata, et non per omnia destruitur fides formata, justitia, gratia et amicitia cum Deo, ut apertissime docet Scriptura? Nec potest dici, ideo aliqua peccata non expellere justitiam et gratiam Dei, quia Deus ex sua bonitate ea de facto non imputat ad poenam aeternam: non enim ideo peccata sunt digna poena aeterna, quia Deus illa imputat vel vult punire poena aeterna, sed econtra ideo illa Deus imputat et vult punire poena aeterna, quia sunt digna tali poena aeterna, ita exigente ratione justitiae suae; ideoque quae de facto non punit poena aeterna, ex se non sunt digna tali poena aeterna. Ergo dicendum est secundum, scilicet non omnia peccata esse aeque digna poena aeterna, sed venialia ex se et natura sua. Vide Bellarm. supra. His ita pro fundamento suppositis, esto

---

Sectio I.

Peccati mortalis et venialis definitio et differentiae.

Summarium.

263. Peccati mortalis et venialis differentiae magis propriae,
264. Eorum differentiae ambiguae.
265. Regulae intrinsecae ea inter se distinguendi.
266. Regulae extrinsecae ea distinguendi.

Assertio II: *Peccatum mortale est defectus contra legem vel praeceptum, cujus observantia necessaria est simpliciter ad conservandam gratiam et salutem finalem consequendam. Veniale vero est defectus contra legem vel praeceptum, cujus observatio non simpliciter necessaria est, sed tantum*

secundum quid, ad melius vel citius consequendam salutem finalem. Haec reipsa coincidit cum aliis definitionibus et differentiis communiter a Doctoribus assignatis, quibus prior videtur et potior. Explico.

§ I. *Peccati mortalis et venialis differentiae verae.* Peccatum mortale 263.
et veniale communissime dicuntur differre in hoc quod 1. mortale avertat a Deo ultimo fine simpliciter, veniale autem non avertat nisi secundum quid. Explicatum supra assert. 2.

2. Differre in hoc quod mortale simpliciter tollat caritatem, quae est conjunctio cum Deo ultimo fine; veniale vero non tollat, sed solum minuat caritatem. Unde peccatum mortale dicitur mors animae, veniale vero languor et infirmitas tantum. Et hoc ipsum est dicere, quod peccatum mortale simpliciter sit aversio a Deo ut ultimo fine, quatenus nimirum ejus gratiam, amicitiam et conjunctionem per caritatem omnino destruit; veniale vero non sit aversio a Deo ultimo fine simpliciter, quia illam conjunctionem non destruit, sed solum minuit, faciendo ut homo minus fervide feratur in Deum ultimum finem per caritatem.

3. Differre in hoc quod peccatum mortale sit contra praeceptum simul et finem praecepti, scilicet caritatem, quam tollit (finis enim legis dilectio); peccatum vero veniale sit quidem contra praeceptum aliquod, non tamen contra finem praecepti, scilicet caritatem, quia illam non tollit, licet ejus fervorem minuat. Communis modus loquendi, sed omnino coincidens cum praecedentibus.

4. Secundum omnes differunt in reatu poenae: quod nimirum peccatum mortale mereatur per se poenam aeternam, veniale vero temporalem tantum. Atqui his omnibus prior et potior videtur differentia a nobis asserta: Ideo enim peccatum mortale meretur poenam aeternam, quia est aversio simpliciter a Deo, quatenus destruit caritatem seu conjunctionem cum Deo ultimo fine; et ideo destruit caritatem et conjunctionem illam cum Deo, quia est contra legem vel praeceptum, cujus observantia est simpliciter necessaria ad conservandam gratiam et salutem finalem seu beatitudinem consequendam; non sic peccatum veniale, uti positum in assertione.

§ II. *Peccati mortalis et venialis differentiae ambiguae:* I. Dicuntur 264.
differre in hoc quod peccatum mortale sit contra praeceptum, veniale vero contra consilium tantum. In rigore, accipiendo consilium proprie, falsum est, alioquin nubere esset peccatum veniale, contra Apostolum 1. Cor. 7. Sed verum est in sano sensu, accipiendo consilium large pro omni eo, quod non simpliciter necessarium, sed tamen valde utile est ad consequendam salutem finalem. Et sic omnino coincidit cum modis supra positis. Atque ita seipsum explicat Scot. 2. disp. 21. q. 1.

II. Differre in hoc quod peccatum mortale sit contra legem, veniale vero non sit contra, sed tantum praeter legem. Sic loquuntur magni Doctores D. Bonaventura, Alensis, alii; in rigore etiam falsum est, cum nullum possit esse peccatum, quod non sit contra legem vel praeceptum aliquod, ut ex dictis constat. Verum tamen sano sensu intelligendo, agere contra legem esse idem, ac agere contra finem legis, scilicet caritatem; agere vero praeter legem esse idem, ac non agere contra finem legis seu caritatem. Et sic coincidit cum tertio modo sup. explicato.

III. Differre in hoc quod peccatum mortale sit circa finem, veniale vero circa media tantum. Itidem in rigore falsum et merito refellitur a Scoto l. c., Vasquez disp. 143. c. 2. ac aliis: quia licet omnia peccata circa finem scilicet Deum directe commissa mortalia sint, multa tamen etiam peccata circa media, scilicet creaturas commissa mortalia sunt, ut furta, homicidia, adulteria. At verum tamen in sano sensu supra posito, quod nimirum peccata mortalia sint contra finem Deum, quia tollunt conjunctionem cum Deo, ut ultimo fine per caritatem; venialia vero sint circa media ad hunc finem ordinata, quia scilicet minuunt fervorem caritatis, hominem ad media perfectiora ac tutiora salutis capessenda ac leves etiam defectus cavendos inclinantis.

IV. Denique constat apud omnes, peccatum mortale et veniale intrinsece non necessario differre specie, sive sumantur materialiter pro ipso actu peccaminoso: cum sine dubio idem specie actus possit esse modo peccatum mortale, modo veniale; sive sumantur formaliter secundum rationem specificam malitiae seu deformitatis contra virtutem vel legem: sic enim furtum magnum est mortale, parvum veniale, etsi non tantum actus, sed etiam malitiae sint ejusdem rationis contra eandem legem et virtutem justitiae; attamen recte dicuntur specie, immo toto genere differre extrinsece et objective seu quoad objectum et effectum ultimatum: quia nimirum peccatum mortale avertit a Deo ut ultimo fine et infinito bono, eaque ratione est malitiae quodammodo infinitae, ut supra explicavi et ideo quodammodo infinite distat a peccato veniali, quod non avertit a Deo simpliciter, sed solum secundum quid retardat. Item peccatum mortale est mors animae, veniale levis infirmitas tantum. S. Thom. 1. 2. q. 72. a. 5. et q. 88. a. 2. et 6.

265. § III. *Regulae intrinsecae distinguendi peccatum mortale et veniale.* 1. Omne peccatum, cedens in gravem Dei seu honoris et cultus Deo debiti injuriam, mortale est: ut sunt omnia peccata contra virtutes theologicas, fidem, spem, caritatem, item contra religionem, de quibus sect. seq.

2. Omne peccatum graviter laedens caritatem et justitiam erga proximum in bonis animae, corporis, famae, fortunae seu cedens in grave nocumentum spirituale vel temporale, mortale est; si leve nocumentum, veniale censeri debet.

3. Omne peccatum cedens in grave nocumentum salutis propriae spiritualis vel corporalis mortale est, ut peccata luxuriae et ebrietatis perfectae. At vero secluso gravi detrimento salutis spiritualis vel corporalis, omnia peccata commissa contra proprium bonum per se venialia sunt: ut inordinata dispositio bonorum temporalium, prodiga profusio, negligens cura aut nimia sollicitudo, tenacitas, nimia cura vel neglectus propriae famae et honoris, infamatio suiipsius, quae tamen per accidens saepe fieri mortalia, nimis notum est. Ex communi Azorius t. 1. l. 4. c. 9. q. 8, Sanch. l. 1. mor. c. 2.

4. In his ipsis discernendis semper tria attendenda sunt: a. natura actus peccati, b. materia peccati gravis vel levis tam ex objecto, quam ex fine et circumstantiis, c. perfectio et imperfectio actus: quae omnia late exemplificabuntur in sequentibus.

§ IV. *Regulae extrinsecae distinguendi peccatum mortale et veniale.* **266.**
I. Omnia peccata contra praecepta divina in decalogo, Evangelio vel alibi expressa, in materia gravi mortalia sunt, in materia levi, si detur, venialia. Peccata vero contra praecepta humana tunc solum sunt mortalia, quando concurrunt et materia gravis et intentio legislatoris, volentis obligare sub mortali. Communis doctrina in materia de legibus.

II. Quaecunque peccata dicuntur in sacris Litteris *excludere a regno coelorum, esse abominabilia vel abominationem coram Deo, morte digna,* aut adjunctam habent comminationem mortis aut maledictionem expressam vel implicitam, utpote cum dicitur, *vae talia agentibus* etc., signum est, esse mortalia; si autem mitioribus terminis utatur Scriptura, signum est, esse venialia tantum. E. g. Eph. 5, 3: *Fornicatio autem et omnis immunditia et avaritia nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos, aut turpitudo aut stultiloquium aut scurrilitas, quae ad rem non pertinent. Hoc enim scitote intelligentes, quod omnis fornicator aut immundus aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet haereditatem in regno Christi et Dei.* Ubi Apostolus non repetit, sed subticet stultiloquium et scurrilitatem, contentus, dixisse supra, quae ad rem non pertinent, scilicet vana, inordinata, imperfecta esse, ideoque inter venialia computanda. At vero fornicationem, immunditiam, avaritiam abominanda dixit nec nominanda a sanctis et excludere a regno Dei ac proinde peccatis mortalibus accensenda.

III. Quando ex terminis praeceptorum vel Scripturae sacrae non constat de qualitate peccati mortalis vel venialis, recurrendum est ad traditionem Ecclesiae: quidquid enim in Ecclesia catholica communiter habetur pro peccato mortali, procul dubio pro tali habendum est. Inde enim cognoscimus, omittere Sacrum vel Horas, violare jejunium, communicare sine praevia Confessione peccati mortalis cogniti, esse mortalia. Econtra vero quod communiter non habetur pro mortali, non necessario confitendum, per orationem Dominicam, aquam benedictam aliaque media satisfactoria expiari posse, veniale censeri debet: quia nimirum Spiritus Sanctus Ecclesiam a se gubernatam in re tanti momenti, salutem animarum concernente, non sinit errare.

IV. Si neque ex traditione Ecclesiae certo constet, recurrendum est ad sententias SS. Patrum et Doctorum, qui in Ecclesia communiter auctoritatem sortiti sunt, juxta illud Malach. 2, 7: *Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore ejus.*

Sectio II.

Peccatum mortale ex genere suo fit veniale in individuo per accidens.

Summarium.

267. Quid sit mortale ex genere suo et quid tale per accidens?
268. Peccatum alias ex genere suo mortale fit veniale I. ex conscientia erronea,
269. II. Ex causa excusante v. g. ignorantia, necessitate, metu,

270. III. Ex imperfectione actus, debitae scilicet advertentiae vel consensus et
271. IV. Ex parvitate vel levitate materiae.
272. Regula I. In peccatis, quibus directe laeditur perfectio Dei infinita aut bonum quodvis magnum indivisibiliter, non datur parvitas materiae,
273. Ut in peccatis contra virtutes theologicas,
274. Contra virtutem religionis, directe in Dei injuriam vergentibus, ut in superstitione, blasphemia, perjurio assertorio, sacrilegiis,
275. Nec in homicidio et vix in mutilatione,
276. Nec in materia venerea directe intenta,
277. Bene vero in materia venerea indirecte tantum voluntaria admittenda est parvitas a mortali excusans.
278. Resolutio casuum communiter contingentium.
279. Regula II. In peccatis omnibus, quibus laeditur bonum finitum divisibile, dari potest parvitas materiae,
280. Ut in primo praecepto decalogi quoad superstitiones solum ex simplicitate, levitate vel curiositate sine certa fide adhibita exercitas,
281. In secundo quoad violationem voti et juramenti promissorii,
282. In tertio quoad celebrationem et auditionem Missae, ferias, jejunia et generaliter in omni cultu divino,
283. In praeceptis secundae tabulae quoad laesionem proximi in bonis famae, honoris et fortunae.
284. Materia in furto gravis absoluta et respectiva.
285. Regula III. Quantitas materiae in omnibus peccatis eam admittentibus desumi debes ex tribus, 1. ex ipsa re secundum se, 2. ex comparatione ad totum, quod praecipitur, et 3. maxime ex fine praecepti.
286. Exemplificatur in lectione et retentione librorum haereticorum, in percussione clerici et in aliis censuris ac casibus reservatis.
287. Regula IV. Tertia vel quarta pars cujuscunque totius notabilis est, nisi ipsum totum sit exiguum; non vero minor quarta, nisi secundum se seorsim sumpta sit valde notabilis vel officiens fini praecepti.
288. Exemplificatur in Horis canonicis, in feriis, in jejunio et in votis.

267. Peccatum mortale ex genere dicitur quod ex proprio objecto suo, seclusa malitia alterius speciei, est vel potest esse mortale. Triplex assignari solet: 1. mortale ex objecto per se, quod scilicet ex ipso objecto secundum se habet intrinsecam malitiam mortalem, seclusa prohibitione legis, ut blasphemia, adulterium, furtum. 2. Mortale ex praecepto, quod ideo solum mortale est, quia lege positiva prohibetur, ut comedere carnes die jejunii, omittere Sacrum, Communionem annuam. 3. Mortale ex accidente vel circumstantia, quod licet secundum se neque ex objecto neque ex praecepto mortale sit, sed vel veniale vel omnino indifferens, tamen ex accidente vel circumstantia aliqua malitiam mortalem contrahit; quod qualiter fiat sect. seq. dicetur. At hic videndum, qualiter ipsum peccatum mortale ex genere suo, quodque positis requisitis etiam in individuo esset mortale, hic et nunc defectu requisitorum vel mutatione circumstantiae alicujus, fiat veniale in individuo.

Assertio III: *Peccatum mortale ex genere suo fit veniale in individuo potissimum quatuor modis. ex conscientia erronea, ex causa excusante, ex imperfectione actus et parvitate materiae.*

268. § I. *Ex conscientia erronea.* Regula generalis: Quandocunque quis errore invincibili putat, peccatum aliquod esse veniale tantum, quod revera mortale est, v. g. perjurium assertorium in re levi, is solum venialiter delinquit; quemadmodum et econtra invincibili errore putans, aliquid esse mortale, quod revera solum veniale est, is reipsa mortaliter peccat. Explicatum c. 1. sect. 2.

§ II. *Ex causa excusante.* Regula generalis: Quaecunque causa, 269.
potens excusare a peccato in toto, in modico sui defectu excusat a mortali et veniale constituit. Ratio est: quia spectata humana fragilitate in his moralibus difficillimum est, medium vel extremum tangere in puncto et levem etiam defectum evitare, ideoque ad id hominem obligari sub mortali, ratio non permittit. Exempla sint:

1. Ignorantia invincibilis excusat a toto peccato; hinc ignorantia vincibilis vel culpabilis levis seu non crassa vel affectata excusat a mortali.

2. Extrema necessitas omnino excusat a peccato furti; hinc necessitas valde gravis excusat saltem a mortali furtum rei tunc necessariae v. g. ad victum, amictum, medicinam.

3. Necessitas propriae defensionis cum perfecto moderamine inculpatae tutelae omnino excusat a peccato homicidium injusti invasoris; hinc eadem necessitas cum levi, non supino vel affectato defectu dicti moderaminis simile homicidium excusat a mortali, secundum omnes.

4. Metus gravis mortis vel alterius gravissimi mali indirecte excusat a transgressione legum positivarum ac etiam aliquarum naturalium; hinc metus ejusmodi mali non adeo gravis merito excusare debet a mortali, v. g. metus morbi gravioris omnino excusat ab audiendo Sacro vel jejunio; metus autem morbi non ita gravis vel gravioris catharrhi saltem excusabit a mortali et venialem efficiet transgressionem. Item metu mortis vel mutilationis poteris sine peccato furti domum ascensuro scalas tenere; at si metu verberum tantum graviorum teneas, saltem excusaberis a mortali. Simili ratione dicendum de quavis alia cooperatione materiali et non proxima ad peccatum alterius.

§ III. *Ex imperfectione actus.* Regula generalis: Omne peccatum, 270.
mortale ut sit, requirit ex parte intellectus perfectam advertentiam et deliberationem, ex parte voluntatis vero plenum consensum; quorum unum si desit et adsit solum imperfecta deliberatio aut semiplenus consensus, peccatum veniale erit ex imperfectione actus idque in quacunque materia, lege, praecepto. Certum apud omnes. Ratio est: quia ad peccatum mortale, quo homo simpliciter aversus a Deo aeternam poenam mereatur, utique requiritur actus moralis perfectus seu voluntarius ac liber simpliciter, qualis etiam posset esse meritorius vitae aeternae; atqui talis non est sine perfecta deliberatione et pleno consensu; ergo. Denique spectata humana fragilitate a recta ratione et bonitate divina omnino alienum est, hominem velle aeternis poenis addicere, qui sine plena deliberatione et consensu aliquid peccaminosum fecit. Ceterum

I. *Deliberatio plena et perfecta* dicitur quando intellectus plene, sine turbatione vel impedimento actum ejusque malitiam agnoscit et dictat vel saltem dictare posset ac deberet, et tunc etiam consensus voluntatis plenus et perfectus esse solet ac in materia mortali peccatum mortale, nisi aliunde constet de defectu consensus.

II. *Deliberatio semiplena et imperfecta* dicitur quando ratio quidem aliquo modo advertit et apprehendit in confuso actum ejusque malitiam et obligationem, non tamen plene et resolute judicat vel dictat,

esse peccatum mortale, eo quod motiva et rationes in utramque partem perfecte proponere et ponderare non possit. Quod melius explicari non potest, quam experientia in semidormiente, semiebrio, distracto vel turbato variis cogitationibus vel passionibus, ut ad id, quod agit ejusque malitiam advertere plene non possit. Et tunc etiam consensus voluntatis subsequens necessario erit imperfectus et semiplenus, atque in materia mortali, etsi non tollat totum peccatum, (cum omnis sane qualiscunque consensus in malum malus sit), tollit tamen peccatum in tanto, et veniale reddit fragilitati humanae, quae licet potuerit simpliciter, tamen in eo statu difficulter admodum potuit tale malum cavere.

III. *Deliberationis imperfectae signa et conjecturae.* Si tenuiter et quasi semidormiens apprehendisti, aliquid esse malum, si vere semidormiens vel semiebrius fuisti, si vehementissima passione, distractione, apprehensione turbatus fuisti, si post factum rem melius considerans judices, te omnino non fuisse facturum, si ita apprehendisses vel cognovisses, si plene vigilans, si sobrius, si mente pacata fuisses: tunc credere potes, te absque perfecta deliberatione et advertentia processisse ideoque venialiter tantum deliquisse. Eadem consequenter generalia sunt signa imperfecti et semipleni consensus, cum deficiente deliberatione necessario deficiat consensus.

IV. *Consensus semipleni conjecturae et signa.* Si ita dispositus fuisti, ut licet facile potueris exequi peccatum, tamen non sis executus, praesumere potes, te ante non plene consensisse, quia affectus pleni non ita facile mutantur. Si statim reflectens te super priorem actum, sentis in te tristitiam, aversionem, horrorem aliquem, ob eandem rationem; secus si complaceas, inhaereas, rumines. Si animum et propositum firmum saepius innovatum habeas, nunquam peccandi mortaliter aut malis mori potius, quam peccare mortaliter, in dubio recte praesumis, te non consensisse in peccatum: nam quando aliquid ita firmiter odio habetur, si deinde plene ametur, facile advertitur. Denique in dubio non praesumitur consensisse vir timoratae conscientiae aliasque peccatum abhorrens, quia in dubio non praesumitur factum, delictum maxime; secus si sit homo perditis moribus: hic enim cum bibat iniquitatem sicut aquam, cum dubitat, praesumere potest, se vere ebibisse.

271. § IV. *Ex parvitate vel levitate materiae.* Regula generalis: Omne peccatum, mortale ut sit, ex parte objecti requirit materiam gravem secundum se vel ex fine aut circumstantiis intentis. Quandocunque ergo materia tam secundum se, quam secundum finem ac circumstantias vere parva vel levis est, cessat peccatum mortale et fit veniale ex parvitate materiae. Omnes. Ratio est: quia ubi materia prohibita parvi est momenti, moraliter parva est offensio. Verum hic duo maximi momenti explicanda sunt: unum, in quibus peccatis possit dari parvitas materiae; alterum, unde ea desumenda sit. Pro re maxime practica, et ad casus morales latissime patente, pono quatuor regulas casibus late exemplificatas.

272. Regula I: *Nulla datur parvitas materiae excusans a mortali in illis peccatis, quibus directe laeditur perfectio Dei infinita aut bonum quodvis*

magnum indivisibiliter. Verba haec mea sunt; sed sensus, ni fallor, omnium, ac ratio est: quia quoties ratio gravis malitiae vel offensae contra legem vel rectam rationem seu, ut alii non male dicunt, contra caritatem Dei vel proximi, aeque reperitur in materia parva ac in magna, toties etiam perstat culpa mortalis in materia quantumvis parva; ideoque non erit parvitas materiae excusans a mortali; atqui hoc tunc fit, quando directe laeditur vel offenditur perfectio Dei infinita seu bonum quodvis magnum indivisibiliter, uti est vita hominis; ergo nulla datur parvitas materiae excusans a mortali:

I. *In peccatis contra virtutes theologicas*, fidem, spem, caritatem, **273.** utpote in infidelitate, desperatione, odio aut contemptu Dei: quia haec directe et actu elicito laedunt seu offendunt perfectionem Dei infinitam. Quantulacunque enim infidelitas et qualemcunque propositionem a Deo revelatam, etsi parvi momenti in se nolle credere, repugnat infinitae Dei veracitati; quantulacunque vera desperatio de Deo repugnat infinitae Dei bonitati ac potentiae; quantulumcunque odium Dei, etiam ratione rei levissimae, repugnat ejus simpliciter infinitae bonitati; quicunque etiam levissimus, dummodo deliberatus contemptus Dei aut perfectionis divinae, etiam indirectus, qualis est in formali inobedientia ex contemptu legis vel praecepti cujuscunque, in formali ingratitudine ex contemptu beneficii divini, repugnat infinitae Dei bonitati, sapientiae, aequitati; ergo semper est malitiae mortalis. Semper enim eadem malitia mortalis manet in qualibet etiam levissima materia; immo eo gravior evadit plerumque malitia, quo in minori materia laeditur perfectio Dei infinita, ut si oderis vel blasphemes Deum ob leve incommodum tibi eveniens v. g. ludum perditum, gravius censeris peccasse omni recta ratione, quam si odisses vel blasphemasses Deum ob ingens malum tibi immissum, ut omnes observant et in similibus iterum notabitur. Neque solum odium Dei, verum etiam odium proximi quoad abominationem personae, semper peccatum mortale est, nulla excusante parvitate materiae, nisi sola imperfectione actus: semper enim eadem est ratio malitiae mortalis contra praeceptum caritatis divinae et ipsam bonitatem divinam in proximo quoad naturam et gratiam participatam abominari vel aversari proximum ex displicentia personae, tanquam indignum nostro amore vel amicitia, cum tamen et ipse nobiscum sit imago Dei, capax gratiae divinae et beatitudinis aeternae. Secus est de odio proximi quoad abominationem qualitatis, quod indifferens est et etiam bonum esse potest, Psalm. 118: *Iniquos odio habui.* Secus etiam est de odio inimicitiae seu malevolentiae, quo proximo deliberate malum volumus; hoc enim licet ex genere suo peccatum mortale sit, attamen parvitatem materiae a mortali excusantem admittit, cum scilicet proximo leve et exiguum malum volumus, optamus vel gaudemus, quod etiam reipsa illatum nonnisi veniale esset, ut alibi notabitur.

II. *In peccatis contra virtutem religionis*, quae nimirum directe **274.** vergunt injuriam Dei vel perfectionis divinae, nulla datur parvitas materiae excusans a mortali, utpote 1. in superstitione divinationis, vanae observantiae, magiae etc.: semper enim gravis Dei injuria est, cultum Deo debitum tribuere diabolo, divinitatis hosti ac aemulo, sive

id fiat cum pacto expresso, de quo nullum dubium, sive fiat cum pacto implicito cum daemone seu implicita daemonis invocatione tantum, ut cum quis scienter utitur mediis omnino vanis et impertinentibus ad causandum aliquem effectum vel cognitionem occultorum vel futurorum: eoipso enim quo uteris ejusmodi mediis vanis, nullam omnino naturalem vim vel proportionem habentibus ad causandum talem effectum vel cognitionem, convinceris invocare aliquam virtutem et intelligentiam superiorem homine; atqui non Deum, qui talia prohibet; non angelum sanctum, qui nolente Deo nihil facit; ergo daemonem, qui vel talia instituit vel talibus libenter se immiscet ad decipiendum hominem et cultum quasi divinum sibi arrogandum in injuriam divinae Majestatis. Quod bene inculcandum illis, qui protestantur, se talibus nolle uti ope daemonis: est enim protestatio facto contraria et ideo vana ac nulla. Nam tacita haec invocatio, si plena deliberatio adsit, est ejusdem rationis cum expressa, et quod in parva vel ludicra re daemon invocetur, per se non minus crimen est, quam si fiat in re magna; saepe tamen contingit, ut quando res est modica, non apprehendatur mali magnitudo, et sic potest esse veniale ex defectu animadversionis, sicut etiam ex ignorantia vel levitate actus, ut in regula sequenti videbimus. Vide Sanchez in sum. t. 1. l. 2. c. 38. n. 18, Lessium l. 2. c. 44. dub. 4. n. 25. et alios apud Dian. p. 5. tr. 5. res. 29.

2. In blasphemia formali: semper enim gravissima est injuria contra perfectionem Dei infinitam, proferre verbum contumeliosum de Deo cum animo inhonorandi illum sive directe, sive indirecte et interpretative, etiam in re minima; Deus enim dehonoratur non solum, cum blasphemus ei res magnas falso tribuit, sed etiam cum minimas; ergo blasphemia in ratione materiae non potest unquam esse peccatum veniale. Ita communissime DD. cum Suarez de relig. tom. 1. tr. 3. l. 1. c. 6. n. 2. aliisque citatis Diana citatus res. 3. Addit Lorca ibid., id verum esse, etiamsi ejusmodi blasphemiae fiant joci causa et non serio: quonium illicitus est jocus, in quo injuria Dei involvitur, nec propter jocum deficit ratio injuriae; immo jocari in rebus tanti momenti specialis blasphemia est, nisi quis vocet jocum, quod non ex animo significandi quod verba sonant profertur, sed per hyperbolem, ut qui feminam pulchram vocat deam; id enim veniale erit. Sic Lorca. Sed de hoc mitius dicam in 2. reg.

3. In perjurio assertorio scienter falsum jurando cum vero animo invocandi testimonium divinum. Communis DD. apud citatos: semper enim gravissima et mortalis est injuria et irreverentia adversus infinitam Dei veracitatem, velle Deum instituere testem mendacii ac falsitatis, ac si et ipse Deus mentiri et falli posset, idque etiam in re minima; immo eo gravior censebitur injuria, quo minori in re falsum juratur. Quin id ipsum de juramento promissorio affirmant graves DD. Cajetan. Medina, Gabriel., Less., Valentia, alii apud Dianam p. 5. tr. 5. res. 70. Ratio eorum est: quod etiam juramento promissorio non servato, etiam in re minima, Deus constituatur testis falsitatis; sed oppositum ex opposito fundamento iterum mitius dicam in regula secunda.

4. In sacrilegiis plerisque, non tantum carnalibus et maxime in sollicitatione ad turpia facta in confessionali, (nam si in materia venerea

absolute non datur parvitas materiae, ut infra dicemus, multo minus datur, si conjuncta sit cum malitia sacrilegii) verum etiam in realibus plerisque, utpote in simonia saltem juris divini: semper enim gravis Dei injuria est, rem proprie sacram seu spiritualem, ut gratiam Dei, Sacramentorum effectus, res ab Ecclesia consecratas temporali pretio dato vel accepto, etiam minimo (immo eo graviori injuria, quo minori pretio) ipso facto vilem profiteri. Neque in irritatione Sacramentorum, in fractione sigilli sacramentalis, in jejunio naturali ad Eucharistiam suscipiendam praecepto: etenim valor Sacramentorum ad salutem animarum, secretum Confessionis auditae, ne odiosum fiat Sacramentum tam necessarium ad salutem, et reverentia augustissimi Eucharistiae Sacramenti, ut tanquam coelestis ac divinus cibus ante omnem corporalem cibum et potum sumatur, bonum magnum est et merito omne oppositum indivisibiliter excludens, eadem ratione malitiae semper etiam in re levissima persistente, saltem habitualiter, juxta dicenda infra n. 287.

Quoad praecepta secundae tabulae. Solum de quinto et sexto 275.
potest esse quaestio: in quinto quoad ipsum homicidium, quo semper laeditur bonum magnum indivisibiliter vitae humanae, utique nulla poterit dari parvitas materiae excusans a mortali, adeo ut non solum abortus foetus jam animati quocunque brevissimo tempore, verum etiam nondum animati peccatum mortale sit, secundum omnes. Et quidem in veriori sententia omni casu et inexcusabiliter vix quoque contingit parvitas materiae in mutilatione, saltem prout in jure intelligitur; bene tamen in vulneratione, percussione, vindicta, sicut et in aliis injuriis contra proximum, ut infra notabimus.

De sexto autem praecepto controversia gravissima est, non quidem quoad ipsum malum usum seminis per illicitas copulas vel pollutiones: in his enim nullus nisi insanus vel forte Epicuri de grege porcus somniavit materiae parvitatem a mortali excusantem, sed quoad delectationem illam venereamex commotione spirituum genitalium in parte inferiori consurgenti et ad illam inductiva et dispositiva, ut sunt turpes cogitationes, aspectus, tactus, oscula, amplexus, sermones, lectiones, cantilenae etc. Nosti autem sine dubio, eam delectationem venereamposse aliquando directe, aliquando vero indirecte tantum esse volitam vel intentam; sit ergo clara et distincta resolutio duplex:

III. *In materia venerea directe voluntaria* non tantum quoad ipsam 276.
copulam, pollutionem, distillationem seu quamcunque voluntariam effusionem seminis illicitam, verum etiam quoad delectationem venereamseu libidinosam deliberate et directe intentam, quaesitam, acceptatam practice nulla potest esse materiae parvitas excusans a mortali; adeoque omnis impudicitia cordis, oris, aspectus, tactus, oscula, amplexus etc. facta causa delectationis venereae captandae, sicut omnis in illam deliberatus consensus vel complacentia semper est peccatum mortale. Est in re communissima et mihi plane certissima doctrina, quam latissime probat Rebellus de just. p. 2. l. 3. q. 19, Lessius l. 4. de just. c. 3. n. 119, Sanchez l. 5. moral. c. 6, Layman l. 4. tr. 5. c. 8. n. 2, Dian. p. 3. tr. 5. res. 1. et alibi. Ratio est: quia omnis delectatio venerea et libidinosa natura sua ordinatur ad copulam seu

seminationem, immo reipsa, ut bene docet Galenus, est ipsissima inchoatio pollutionis: quid enim est, nisi motus humoris spermatici per spiritus generationi servientes incaloscentis et per certas arterias ad instrumentum generationis tendentis? Ergo sicut deliberate velle copulam seu seminationem illicitam semper est peccatum mortale, ita etiam deliberate velle eam delectationem seu commotionem veneream in se vel in alio semper erit peccatum mortale; et sicut in ipsa copula vel seminatione illicita, ita et in ea delectatione vel commotione illicita per se ordinata et inchoante seminationes illicitam nunquam poterit esse parvitas materiae excusans a mortali, saltem practice loquendo. Neque enim in praxi audienda est distinctio Caramuelis in regul. S. Benedicti disp. 69. et 70., delectationem veneream esse quidem peccatum mortale, quando pollutio graviter et proxime inchoata est, non item si pollutio solum leviter, tenuiter et remote inchoata sit: etsi enim hoc speculative defendi posse fatear, practice tamen nullo modo probari potest ob evidentissimum periculum in re tam lubrica et picea; hic enim verissime et certissime, qui tangit picem, inquinabitur ab ea. Etenim quantumvis minima delectatio et commotio venerea sua natura tendens in majorem ac majorem delectationem ad ipsam copulam, voluntarie consentientem ac maxime excitantem exponit proximo et gravissimo periculo consentiendi in majorem delectationem majusque peccatum carnale. Qua etiam ratione Sanchez l. 5. moral. c. 6. n. 12. retractat suam contrariam sententiam antea traditam (l. 9. de matrimon. disp. 46. n. 7.) dicens: Quia in quavis delectatione venerea deliberate admissa apertum est periculum incidendi in majorem aliam delectationem manifeste mortalem; quare nec audeo nec unquam ausus sum excusare a confessionibus hujusmodi delectationum quantumvis modicarum declarationem. Haec ille. Qui ulterius eodem c. 6. n. 12. ait: Unum tamen advertere volo, sententiam, quam l. 6. de matrim. disp. 46. n. 7. dixi esse verissimam, nempe amplexus et oscula libidinosa, quantumvis sola venerea delectatio, quae in ipsis sentitur, placeat, excluso alio ordine ad copulam, esse mortalia, et contrariam ab aliquibus appellari temerariam et erroneam, hodie approbatam esse a Summis Pontificibus Clem. VIII. et Paulo V., qui inquisitoribus fidei denuntiari jusserunt asserentem, in illis non committi crimen letale. Haec Sanchez, dicens *hodie*, i. e. suo tempore: at hodie nostro tempore sententia nostra omnino certa evadit ex decreto Alexandri VII. anno 1666. in propositionibus damnatis doceri et practicari prohibitis, quarum quadragesima sic habet: *Est probabilis opinio, quae dicit, esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem et sensibilem, quae ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterioris et pollutionis.* Ubi sine dubio ad minimum sermo est de delectatione carnali venerea ex tali osculo directe intenta, captata vel admissa.

Atque dicto sensu intelligendi sunt Doctores omnes in hac materia absoluta negantes materiae parvitatem: loquuntur enim semper de actibus venereis libidinosis et impudicis sive ex objecto, ut tactus partium verecundarum, quae peccata mortalia sunt, etsi delectatio venerea per se directe non intenderetur, quia natura sua nimium ad libidinem provocant et graviora peccata sunt, si fiant circa personas

ejusdem sexus, quam diversi, quia tunc ad gravius peccatum disponunt, ut notat Sanchez l. 9. de mat. disp. 46. n. 18, sive ex intentione agentis, captantis scilicet directe delectationem venereaam, circa quascunque partes fiant, etiam alias honestas, ut tactus faciei, compressio manuum, pulsatio pedum; et tunc tanta sunt peccata, quanta est intentio facientis, utpote simplicis delectationis morosae, fornicationis, adulterii, sodomiae etc.

277. IV. *In materia venerea indirecte tantum voluntaria* admittenda est parvitas materiae excusans a mortali quoad impudicitiam et delectationem venereaam minime directe intentam, sed indirecte solum voluntariam, in causa levi posita vel non ablata, secluso consensu vel periculo consensus in ipsam delectationem, pollutionem aliudve opus turpe. Ita praeter Doctores illos, qui absolute hic admittunt parvitatem materiae et forte nihil aliud volunt (excepto Caramuel manifesto adversario) expresse docet Vasquez 1. 2. disp. 108, asserens, hac de re nullam fuisse controversiam, cum Doctores contrarium communiter asserentes loquantur de delectatione venerea directe intenta vel volita; item Marchant res. pastoral. p. 1. c. 6. q. 6. et ex parte P. Marchant tribun. t. 2. tract. 7. tit. 1. q. 2. § 8, dub. 1. res. 2. Ratio est: quia valde rationabile et consonum est fragilitati humanae, quod homo sub peccato mortali non teneatur evitare omnem actionem levem, ex qua est periculum exurgendi aliquos motus delectationis venereae; et cum hi motus longe facillime exurgant, ut sint mortales, omnino requiri debet majus voluntarium, quam indirectum et virtuale in causa, maxime levi et de se veniali tantum. Alioquin certe oporteret condemnare peccati mortalis omnem conversationem non necessariam virorum cum feminis, juvenum cum puellis, colloquia familiaria, choreas aliasque recreationes etiam honestas, cum in iis facillime intercurrant aspectus blandi, verba lenia, tactus, oscula, amplexus et alia hujusmodi venialia, ex quibus plerumque oriuntur motus aliqui venerei, quos tamen secluso consensu vel periculo consensus una cum veniali causa sua merito censemus veniales; quemadmodum et alia peccata mortalia, ut litigium ad homicidium, haustus superfluus ad ebrietatem, venialia tantum merito censentur. Neque huic sententiae contrariatur allegatum decretum Alexandri VIII: nam propositio illa 40. damnata manifeste loquitur de delectatione carnali sensibili, utique venerea ex illis osculis orta et directe volita cum consensu in illam, ut constat ex illis verbis: *absque periculo consensus ulterioris* (nimirum in fornicationem aliudve opus turpe) *et pollutionis;* ergo supponitur jam consensus in ipsammet delectationem carnalem seu venereaam ex illis osculis ortam, qui utique mortalis est juxta supra dicta, et ita quidem non mei solius judicio, sed plurium virorum doctorum requisito consilio sentio, salva semper auctoritate S. Sedis.

Regula ergo a Doctoribus communiter assignata et recepta de ipsa pollutione indirecte voluntaria vel causata, etiam a fortiori locum habere debet in delectatione venerea indirecte tantum voluntaria, nimirum: Quando causa posita est licita vel venialiter tantum mala, etiam delectatio venerea praeter intentionem subsurgens inculpata vel venialis tantum culpa erit. Omni ergo culpa vacabunt aspectus, tactus,

oscula, amplexus aut honestatis pro more patriae aut necessitatis ad medendum, naturam sublevandam etc. Venialem vero solum culpam continent aspectus, tactus, oscula, amplexus aut levitatis vel curiositatis tantum gratia obiter facti, aut etiam causa sensibilis voluptatis captandae, quando nimirum quis in aspectu feminae, tactu manus, osculo faciei directe quaerit delectationem sensibilem consurgentem ex naturali proportione potentiae visiae vel tactivae ad objectum conveniens delectabile absque ulteriori voluntaria tendentia in delectationem veneream, etsi praeter intentionem subsequatur. Quia nimirum ejusmodi delectatio sensibilis captata per se solum continet venialem abusum rei per se non malae, et per accidens ac remote tantum disponit ad voluptatem carnalem, ideoque spectare debet ad parvitatem materiae in hoc genere peccati et venialem culpam non excedere. Sane difficillimum foret confessario, statim peccati mortalis condemnare juvenes et procos, passim aliquibus tactibus, osculis, amplexibus utentes erga puellas honeste amatas, etsi inde aliquam voluptatem sensibilem capiant, dummodo absit periculum consensus in venereum. Et longe difficilius foret, talibus, si similibus abstinere nollent, denegare absolutionem. Ex dictis ergo sequitur probabilis.

278. Resolutio casuum communiter contingentium: 1. Oscula inter omnino solutos obiter facta venialia sunt, etsi sensibilis aliqua voluptas captetur, seclusa delectatione et consensu turpi. At vero facta cum ardore et mora, utpote replicatis diu in ore osculis, ob morale periculum libidinis ordinarie mortalem culpam contrahunt. Communis. 2. Osculari pueros ex amore tenerae infantilis aetatis aut tangere, captando delectationem sensibilem ex mollitie tenerae carnis, secluso consensu turpi nullum vel veniale tantum peccatum est. Sanchez, Jacobus Marchant. 3. Ancillae puellos vestientes, lavantes eorumque pudenda tangentes vel aspicientes, etsi motus sensualis exurgat, secluso consensu vel complacentia turpi aut non peccant, si ita officium exigat, aut solum venialiter, si ex curiositate faciant; mortaliter autem peccarent, si id morose facerent ob morale periculum consensus libidinosi. 4. Aspicere animalia coeuntia ex curiositate tantum, seclusa delectatione libidinosa voluntaria, veniale est: quia id non multum excitare solet ad libidinem. Communis apud citatos et mox citandos. Insuper eadem animalia, minora praesertim, ut catellos, catos molliter tractare, demulcere, etiam eorum genitalia contrectare (res sane pudicitiae et castitatis amatoribus merito fugienda) ex curiositate tantum vel levitate, nulla comperta impura delectatione, cum inde non excitetur tam vehemens delectatio, nonnisi veniale docent Sanchez l. 9. de matr. disp. 46. n. 15, Diana p. 2. tr. 17. res. 37. addens, adhuc quidpiam foedius, non esse mortale ita tricare, ut bruto semen expelleret, ex curiositate illud videndi, cum non sit mortale impedire generationem brutis, sicut et ipsum occidere; brutorum enim domini sumus: sed certe omnium sensu foedum est cogitare, nedum facere. Vide ipsum et Tamb. l. 7. decal. c. 8. § 2. n. 5. At vero affectu libidinoso tangere eorum membra, non tantum mortale est, sed etiam spectat ad peccatum bestialitatis, tanquam actus quidam inchoatus. 5. Personae ejusdem sexus simul balneantes, natantes etc. ex curiositate vel levi-

tate invicem etiam in partibus verecundis aspicientes, etiam cum motu sensualitatis, secluso consensu turpi non sunt condemnandi peccati mortalis. Secus est de personis diversi sexus, tunc enim est morale periculum libidinis. Seipsum autem aspicere vel tangere ex curiositate vel levitate seclusa intentione, complacentia vel consensu turpi, ordinarie veniale est, quia minor est indecentia et minus movent ad turpia propria, quam aliena. Si vero necessitas aliqua vel naturae commoditas ita exigat, culpa vacabit, secundum omnes. 6. Choreas ducere, etsi aspectibus, tactibus, osculis, amplexibus solitis delectatio sensibilis captetur, seclusa semper intentione vel consensu turpi, vel nullum vel veniale tantum peccatum est. Cajetanus V. chorea, Filliuccius tract. 33. c. 10. ubi n. 224. dicit: Rustici diebus festis non sunt prohibendi a choreis, modo fiant post Missam: tum quia aliter otio vacarent, quod pejus esset, tum quia fiunt pro moro regionis et publice coram aliis, ideoque magna ex parte aufertur libidinis occasio; tum quia videntur conciliatrices amoris et benevolentiae inter adolescentes et puellas in ordine ad matrimonia. Addo ego, experientia patuisse, post abrogatas illas choreas publicas multo majora mala patrata fuisse, quam iis permissis. 7. Cantare, dicere, legere turpia, peccatum est juxta intentionem facientis: si enim fiant cum intentione vel complacentia turpi, mortalem, si ex curiositate vel levitate solum, venialem culpam habent. At vero componentes cantiones vel libros turpes ordinarie mortaliter peccant ob scandalum saltem aliquorum, quemadmodum etiam comoedias turpes exhibentes. 8. Denique scribere, mittere litteras amatorias, munera, favores, ut vocant, simpliciter peccatum est juxta intentionem facientis: si enim faciunt ex intentione libidinosa vel animo provocandi alterum ad illicitam venerem, mortale erit; si ex sola levitate, joco, recreatione, veniale per se loquendo; si ad captandum vel fovendum honestum amorem in ordine ad matrimonium, culpa vacabit. Intellige, *per se* et secluso periculo proprio vel alieno, aut nisi scriptio, pictura, de se valde turpis esset et ad libidinem provocatoria. Haec tibi hic latius deducere volui, quia in praxi sunt frequentissima.

279. Regula II: *In omnibus peccatis, quibus laeditur bonum finitum divisibile tantum, potest dari parvitas materiae excusans a mortali.* Ratio est: quia quando bonum, quod laeditur, est divisibile, potens esse majus vel minus, etiam malitia peccati proportionaliter crescere et decrescere, et consequenter quandoque una cum materia adeo decrescere poterit ac minui, ut amplius mortalis atque aeterna poena digna censeri non possit, ut patet in furto unius assis. Habet ergo regula locum in omnibus peccatis contra praecepta secundae tabulae circa proximum et seipsum (homicidio et luxuria voluntaria jam exceptis), ut in percussione, furto, detractione, intemperantia, et insuper in praeceptis primae tabulae circa cultum divinum, quia nimirum omnis noster cultus divinus bonum quoddam finitum est, magnum quidem, sed divisibiliter majus vel minus pro ratione materiae, ideoque etiam malitia peccati oppositi major aut minor et quandoque sic modica esse poterit, ut amplius mortalis esse non possit. Jam exempla praesertim nonnihil controversa visa afferamus:

280. I. *In primo praecepto decalogi.* Quoad superstitiones magicas nulla quidem proprie datur parvitas materiae, ut n. 256. dictum; datur tamen aliqua (ut sic vocem) levitas actus excusans a mortali: utpote 1. si fiant ex simplicitate vel ignorantia, etiam vincibili non crassa. Fateor, me saepius usum fuisse motu globuli plumbei vel aurei annuli e filo inter extremos digitos sustentato pendentis et ad latera vasis allisi pro indicio horarum, certo semper eventu, sed bona fide in simplicitate mea; credidi enim, id fieri naturaliter virtute arteriae pulsus et adhuc in ea opinione haereo quoad motum secundum se ejusque successiva incrementa et consequenter aliquam allisionem; at vero quoad allisionum differentias ad distinctam designationem horarum superstitiosum esse, omnino persuasit experientia. Lugo apud Tamb. l. 2. in decal. c. 6. § 1. n. 39. Aliis ergo, maxime illis, quibus ut idem experirentur, imprudens auctor fui, jam poenitens dissuadeo. 2. Si quis utatur ejusmodi signis solum ex levitate joci vel risus causa nullo expectato eventu, qualia multa jocosa fieri solent in quibusdam sacris Vigiliis, sane non commendanda, sed certe neque peccati mortalis statim condemnanda, quia tunc non est vera superstitio; esto enim signa illa sint instituta a daemone, si tamen joco et non serio expectando eventum usurpes, irrisio potius est, quam invocatio daemonis. 3. Si quis utatur signo vel medio superstitioso habito ex sola curiositate experiendi causa, v. g. semel aut iterum faciendo annulum moveri super filum aut allidi ad latera vasis, ut etiam fatetur Sanchez l. 2. moral. c. 40. n. 13. Ratio est eadem, quae supra. 4. Absque certa fide adhibita, ex vana solum formidine in agendis vel cavendis quandoque observare ejusmodi vana signa vel omina, v. g. ex sternutatione, auris tinnitu, cantu corvi, occursu vulturis vel leporis, item ex somniis, plerumque venialem culpam non excedit, ut cum aliis notat Layman l. 4. tr. 10. c. 3. n. 10, et placet judicium Suarez tom. 1. de relig. l. 2. de superstitione c. 13. n. 25, ubi loquens de hac superstitione ita habet: Potest hoc peccatum credentium somniis a gravitate mortali excusari, quando homo non omnino credit, rem in somno ostensam esse veram seu futuram, et nihilominus aliquid operatur ratione talis somnii, quod alias malum non est nec contra praecepta Dei vel Ecclesiae (et ita non potest obesse, potest autem prodesse), ut evitet aliquod malum, quod somnium minatur vel quid simile. Tunc enim licet sit aliqua levitas vel simplicitas aut nimia timiditas, non appareat gravis malitia, quia ille non tam credit, illud esse a Deo vel esse verum, quam posse esse, in quo multo minus erroris est, licet multum sit vanitatis. At vero si quis ita sit observator somniorum, ut ordinarie per illas indicationes vel divinationes in agendis negotiis gubernetur, non potest excusari gravi culpa et superstitione. Haec ille. Idem judicium est de aliis ejusmodi vanis observantiis.

281. II. *In secundo praecepto decalogi.* 1. Datur parvitas materiae in violatione voti; nec solum quando materia parva est tantum partialis materia voti, ut si ex voto recitans Rosarium, omittas aliquot Ave Maria vel decadem unam, in quo omnes consentiunt, sed etiam quando materia parva est tota materia voti, ut si vovisses quotidie recitare unum vel tria Pater et Ave aut flectere genua coram tali s. imagine

et omittas, toties quoties non erit nisi veniale ex parvitate materiae, uti contra Cajet., Tolet., Armill. et alios docent Doctores communiter. Navarr. c. 12. n. 40, Sanchez l. 4. mor. c. 12. n. 6, Layman l. 4. tr. 4. c. 3. n. 2. et alii apud ipsos. Ratio est: quia votum est privata quaedam lex et obligat per modum legis; sed respectu legis materia tam parva non est capax obligationis tam gravis sub mortali; ergo neque respectu voti.

2. Datur etiam parvitas materiae in violatione juramenti promissorii excusans a mortali, ut si pater serio juravit, filium ita meritum virgis castigaturum et sine causa revocet vel omittat; si jurando promisisti amico, ejus ad convivium accedere etc. Sic contra Cajet., Gabriel., Valent., Lessium et alios probabilius docent S. Anton., Sotus., Sylvest., Navarr., Rodriq., Suar., alii cum Sanchez l. 3. moral. c. 4. n. 31, Laym. l. 4. tr. 3. c. 14. n. 6. Ratio est: quia quandocunque peccatum ratione materiae augeri et minui potest, tunc in eo genere etiam venialiter peccari potest; atqui communis hominum etiam prudentium persuasio est, tanto majorem vel minorem irreverentiam Deo irrogari, quanto major vel minor promissio Deo jurata violatur seu quanto major vel minor res est, ad quam confirmandam quis Dei auctoritate usus est, si postea non agat quod promiserat: ergo hic etiam venialiter peccari potest ex parvitate materiae, ut in exemplis allatis et similibus. Confirmatur: quia major est obligatio voti seu promissionis factae ipsi Deo, quam juramenti promissorii seu promissionis factae homini interposito nomine et auctoritate Dei; atqui in violatione voti datur parvitas materiae excusans a mortali, secundum omnes; ergo etiam in violatione juramenti promissorii.

3. Notanda hic est disparitas inter juramentum assertorium de veritate rei, et promissorium de facienda re. Quia juramento assertorio invocatur Deus in testem veritatis aut falsitatis, veritas autem et falsitas consistunt in indivisibili (quod enim verum non est, necessario falsum est nec datur magis vel minus falsum), ideo Deum invocare in testem falsitatis cujuscunque, semper est peccatum mortale, (quod non tantum verum est in perjurio assertorio, quo scienter juratur falsum, sed etiam in perjurio promissorio ficto, cum quis juramento promittit, aliquid facere quantumvis leve, non habens animum seu voluntatem praesentem promittendi vel adimplendi). At vero in juramento promissorio non invocatur Deus in testem ipsius veritatis vel falsitatis, sed solum quasi in sponsorem obligationis, adimplendi rem promissam cum juramento, adeo ut objectum juramenti promissorii non sit veritas vel falsitas, sed obligatio jurantis ad rem promissam adimplendam; atqui obligatio ad rem promissam adimplendam non consistit in indivisibili, sed major vel minor est juxta rationem materiae majoris vel minoris momenti; consequenter etiam violatio talis juramenti promissorii majoris vel minoris culpae erit pro ratione materiae: ergo non semper mortale, sed ex parvitate materiae etiam veniale esse poterit.

4. Incidenter pro praxi hic observa, homines simplices et rusticanos confundere jurare, blasphemare, maledicere vel imprecari. Ad haec ergo discernenda confessarius in primis petere debet, quibus verbis

poenitens usus sit; deinde comperto, quod sint verba juramentum sonantia, quaerendum, an habuerit veram intentionem jurandi vel Deum in testem invocandi, et hoc comperto denique interrogandus est, an verum vel falsum jurarit. Sic dicat, verum jurasse, vix unquam condemnandus est peccati mortalis, sin fateatur, falsum jurasse, per se censendus est peccasse mortaliter, nisi excuset imperfectio actus, inadvertentia, praecipitantia, idque maxime in mercatoribus, praesertim cum jurare solent, tanti vel pluris sibi mercem constare, ubi plerumque non vere pejerant, cum possit habere verum sensum, videlicet tanti vel pluris sibi constare, aestimato simul labore, periculo etc., de quo subintelligendo instruendi sunt, si omnino consuetudinem jurandi deponere nequeant. De qua quidem consuesudine infra c. 7.

282. III. *In tertio praecepto decalogi.* Quoad celebrationem et auditionem Missae, ferias, jejunia praecepta vel votiva et generaliter in omni cultu divino datur parvitas materiae excusans a mortali. Certum apud omnes. Ratio in regula data est; exempla obvia sunt.

1. Veniale est, die festo in Missa audienda modicam partem praesertim in principio aut fine omittere, de quo regula quarta: modico tempore distrahi, confabulari; modico tempore laborare serviliter citra necessitatem vel causam justam. Omnino excusandi sunt pauperes praesertim ancillae, cum die festo una aut altera hora vestes resarciunt: item mechanici, sartores, sutores cum quadam consuetudine die festo materiam sequentibus diebus elaborandam sine magno labore vel tumultu praeparantes; item barbae tonsores, si die festo unum aut alterum tondeant praesertim rusticos, quibus aliis diebus otium non est.

2. Veniale est, in Missa, Horis, oratione ac quolibet cultu divino modico tempore voluntarie distrahi, modicum quid omittere v. g. Gloria vel Credo in Missa; Preces in Horis vel quid simile, quod tamen non spectet ad essentialem actionem Sacramenti; in consecratione Eucharistiae omittere ly enim ex incuria vel etiam materiali contemptu tamquam materiae non magni momenti, veniale non excedere censet Sotus apud Tamb. opusc. de Sacrificio Missae l. 2. c. 5 § 2. At vero omitterere admixtionem aquae ad vinum consecrandum, mortale agnoscunt Doctores communiter; grave enim est praeceptum Ecclesiae ratione finis, scilicet mysterii singularis.

3. Quin etiam omnis cultus Dei superfluus seu indebitus sive is, quo Deus colitur modo vel caeremonia, quae de se prorsus est inanis atque impertinens ad gloriam Dei vel devotionis spiritum excitandum: ut non nere die Sabbati in honorem B. V. Mariae, cum tamen alias serviliter laboret, Missam audire a sacerdote, qui vocetur Joannes, certo candelarum numero, colore; sive is, qui contra vel praeter ordinationem Ecclesiae exercetur: ut in Sacrificio Missae dicere plura Alleluja, facere plures cruces, quam praescriptum, dicere Gloria vel Credo, cum omittendum esset, osculandum altare, praesignare cruce, osculari pedem calicis elevati et similia, quae superflua et inordinata devotio excogitat, seclusa speciali gravi prohibitione, scandalo, contemptu, venialem culpam non excedit: quia non est in iis gravis deformitas contra honorem et cultum Dei, eaque, si qua est, bona intentione vel simplicitate ita colentis minuitur. Communis.

Navarr. c. 12. n. 24, Lessius l. 2. c. 43. dub. 1. n. 5, Sanch., Layman, alii.

4. In sacrilegiis etiam realibus vel localibus parvitatem materiae agnoscunt omnes, cum et ipsa sanctitas rei vel loci sacri bonum divisibile sit, majus vel minus pro ratione materiae: ideoque quoties materia levis vel venialis esset contra aliam virtutem v. g. justitiam, certe etiam in ratione sacrilegii contra virtutem religionis venialem culpam excedere non debet, ut furtum modicum rei sacrae vel e loco sacro, solum duplex veniale est. Idemque est de quavis levi in Sacris irreverentia, idemque de quibusdam blasphemiis quasi materialibus et jocosis, ut est levis abusus vel jocosus usus sententiarum sacrae Scripturae animi serenandi causa, jocosa quaedam dictoria de quibusdam Sanctis, ut homines sunt, ut de S. Petro, Crispino etc. Audivi a viris doctis, etiam excusari jocosum illud dictum: Stultus es, etiamsi Deum patrem haberes; similiter dicendum de similibus innumeris: videntur enim velle dicere, quod Deus possit creare stultum, et sic talis non obstante, quod solum Deum patrem haberet, adhuc esset stultus, aut saltem accipiunt Deum improprie et metaphorice, ac si dicant: stultus es, etiamsi sapientissimum et quasi divinum patrem haberes; alioquin in proprio sensu comparando Deum ejusque Filium divinum, blasphemiam contineret horribilissimam; quare dictum illud velut pessime sonans merito graviter reprehendendum et dissuadendum est a confessariis.

IV. *In praeceptis secundae tabulae.* In his versantibus circa in- 283.
justam laesionem proximi (homicidio et materia venerea jam supra exceptis) quoad alias laesiones proximi in bonis famae, honoris et fortunae sine dubio datur parvitas materiae excusans a mortali: cum praeter vitam et speciem humanam, quam laedunt homicidia et peccata venerea, omne aliud bonum proximi finitum divisibile sit, majus et minus, quandoque adeo minutum, ut ejus laesio vel ablatio non possit recta ratione censeri capax malitiae mortalis, utpote 1. in judicio temerario: ut si temere judices de proximo in re levi, v. g. mentiri jocose, esse crapulatum, distractum in oratione Less. l. 2. c. 29. dub. 2. 2. In detractione vel contumelia: ut si narres de altero praesente vel absente defectus veniales vel naturales tantum secluso alio gravi incommodo Less. l. 2. c. 11. dub. 3. n. 13. et communis DD. 3. In usura, ut contra aliquos alibi probabimus. Etsi enim usura sit quidquid ultra sortem mutuatam injuste accipitur, attamen quidquid quantumvis minimum acceptum ultra sortem, esse usuram mortalem, a ratione prorsus alienum est. 4. Maxime in furtis omnium consensu datur parvitas materiae a mortali excusans, ut si homini diviti fureris unum aut aliquos denarios. At difficultas magna, quaenam sit materia magna et notabilis sufficiens ad furtum mortale, et econtra quaenam materia a furto mortali certo excusans. Hic fere tot sententiae, quot capita. Omnes tamen ingenue fatentur, non posse aliquam universalem certam regulam statui, sed totum pendere ab aestimatione morali et judicio prudentis et ex circumstantiis in particulari definiendum esse, nimirum non ex sola quantitate rei ablatae, sed etiam ex circumstantiis personae ditioris vel egentioris, cui ablata est, indeque majori vel minori damno causato. Unde materia gravis furti alia statuenda est

absoluta, absque relatione particulari ad personam ditiorem vel pauperiorem, alia *respectiva,* quae scilicet non secundum se absolute, sed solum habita relatione et respectu ad circumstantias personae ditioris vel pauperioris gravis est et sufficiens ad peccatum mortale. Qua quantitate assignata, facile apparebit quantitas materiae parva et excusans a peccato mortali, * quae sane eo magis censeri debet parva, quo minor evasit hodiedum valor pecuniae. *

284. Resolutio: *Materia furti gravis et sufficiens ad peccatum mortale absoluta et respectu cujuscunque etiam opulentissimi sunt duo circiter ducati: respectiva vero ad conditiones personarum est illa, quae sufficiat ad victum unius diei tali personae, cui ablata est:* velut si a mercatore valde divite fureris duos florenos circiter, a cive mediocriter divite florenum aut duodecim pacios, a paupere mendico aliquos nummos, quibus se uno die utcunque aluisset. Ita fere Layman l. 3. tr. 3. p. 1. c. 1. n. 3, alii apud ipsum. Et reipsa fere coincidunt Bonacina, Navar., Dian. et alii cum Lugo de just. disp. 16. sect. 2. et consentit Marchant trib. t. 2. tr. 8. tit. 1. q. 5. Ratio est:

I. Quia sicut alia peccata reipublicae perniciosa prohibentur graviter ut intrinsece mala, non propter damnum actuale praecise, quod afferunt quando semel fiunt, sed etiam et multo magis propter damnum habituale, quod afferrent saepius repetita, si semel sine gravi culpa licerent. E. gr. pollutio voluntaria prohibetur graviter ut intrinsece mala: quia licet semel facta in raro casu ad evitandam mortem vel gravissimam infirmitatem non afferret grave damnum speciei humanae, afferret tamen gravissimum consequenter ex eo, quod si semel in aliquo casu liceret, homines ad illam delectationem proclives fingerent sibi necessitates et causas valde frequentes in maximum detrimentum speciei humanae; item revelatio sigilli Confessionis prohibetur graviter ut intrinsece mala: quia licet semel facta ob gravissimam causam v. g. proditionis detegendae non afferret detrimentum Sacramento, afferret tamen gravissimum et exosum redderet Sacramentum ex eo, quod si vel in uno casu ob gravissimam causam liceret, semper metueret poenitens, ne forte occureret talis causa, aut ne confessarius talem causam apprehendens peccata sua revelet. Atque eadem omnino ratione in proposito furtum prohibetur ut intrinsece malum et grave peccatum ex genere suo, non praecise ob damnum actuale, quod afferret, furando v. g. principi unum aut alterum ducatum, mediocriter diviti unum florenum aut victum unius diei, sed ob damnum habituale, quod afferret saepius repetitum, si semel citra grave peccatum liceret in tanta quantitate; jam

II. Atqui, licet revera furtum unius vel alterius ducati a principe vel alio ditissimo, unius floreni ab alio divite etc. semel factum eidem nullum vel exiguum afferret detrimentum, afferret tamen detrimentum maximum, si semel in tanta quantitate liceret: tunc enim ex hominum malitia et avaritia innata multiplicarentur ejusmodi furta, ex quorum frequentia maximum detrimentum etiam ditissimis sequeretur. Ergo furtum in tali quantitate assignata censeri debet prohibitum graviter et sub peccato mortali. Accedit, quod haec sit communis hominum etiam prudentum persuasio, valorem unum aut duos ducatos excedentem

gravem esse absolute, ut vix aliquis etiam potentissimus reperiatur, qui spectatis omnibus impendiis, tantae pecuniae jacturam ut sibi damnosam non justissime aegre ferat. Secus est de furtis minoris quantitatis: non enim sequitur tantum detrimentum ex eo, quod homines sciant, se sine peccato mortali posse aliquid minutum furari, quia minus peccatum veniale, licet minus absterreat, tamen ob minus lucrum etiam minus invitat ad illa furta minutiora.

III. Respective vero ad conditiones personarum per se notabile damnum infertur auferendo talibus eam quantitatem, quae ad victum unius diei sufficeret, juxta modos assignatos. Quin etiam operario pauperi, qui diurno labore ad sui sustentationem plus lucrari non potest, furari unum pacium, mortale erit: quia eo furto majus damnum infertur tali pauperi, quam diviti furando integrum florenum vel ducatum. Item valde pauperi etiam aliquot nummos furari, quibus ad victum valde indigeret, letale est eadem ratione: nam sicut testimonio Christi Marc. 12. vidua illa, quae duo aera minuta in gazophylacium misit, plus omnibus dedit, quia totum victum suum dedit, ita qui illi haec duo aera minuta furto sustulisset, non quid modicum, sed totum victum abstulisset ideoque grave damnum intulisset. Item eadem ratione peccatum mortale committetur auferendo alicui rem quantumvis modicam, si ipsi exinde grave damnum emergat vel lucrum cesset; ut si auferas pauperi sartori acum, sutori subulam, scribae calamum aliive aliud instrumentum, cum tamen scias, ipsum aliud non habere nec intra aliquot dies acquirere posse ad opera sibi necessaria exercenda, ut ex communi notant Navarrus c. 17. n. 2, Layman cit., Lugo cit. sect. 2.

IV. Denique apud omnes constans est, eum, qui furatur quantumvis minimam rem, sed animo accipiendi quid magnum, peccare mortaliter in intentione et affectu, etsi non in executione et effectu. Unde si poenitens confiteatur, se modicum quid furatum, aliquando a confessario interrogandus erit, an forte non defuerit animus plura surripiendi, si copia vel occasio fuisset: quia ut dicit S. Hieronymus in ep. ad Titum cap. 2. relatus D. p. 2. causa 14. q. 6. c. 4: *Fur non solum in majoribus, sed etiam in minoribus judicatur; non enim id, quod furto ablatum, sed mens furandi attenditur.* De furtis minutis multiplicatis late agemus sect. 4.

Regula III. Quantitas magna et parva in materia peccati mortalis sufficiens vel excusans, prudenti judicio desumenda est ex tribus: ex ipsa re secundum se spectata, ex comparatione ad totum, quod praecipitur et principaliter ex ordine ad finem praecepti; v. g. cum quaeritur, an omittere unam Horam canonicam, laborare una hora die festo sit materia magna vel parva, 1. considerandum est, an secundum se quid magnum vel parvum sit; 2. an comparatione ad totum Officium canonicum vel ad totum diem festum una hora sit notabilis necne; 3. principaliter an fini intento praecepti, scilicet cultui divino et vacationi religiosae multum vel parum noceat, omittere unam Horam vel laborare una hora. Et his consideratis prudenti judicio determinandum erit, utrum magna seu notabilis sit et sufficiens ad mortale, an vero parva et a mortali excusans censeri debeat. Exempla mox

applicabimus in regula quarta de Horis, feriis, jejuniis, votis etc. Accipe hic interim alia quatuor.

286. I. *In lectione librorum haereticorum* quaenam censenda sit materia notabilis sufficiens ad mortale et ad incurrendam excommunicationem latae sententiae, vel parva a mortali et censura excusans, sine dubio perpendenda est materia lecta secundum se valde magna vel valde parva: nam viginti folia v. g. legere, sine dubio mortale est; titulum tantum vel unam lineam, veniale. Etiam ratio habenda totius libri haeretici. Sed principaliter ratio habenda finis praecepti sub excommunicatione prohibentis lectionem librorum haereticorum, nimirum ad cavendum periculum subversionis in fide, quod maxime timendum est in lectione librorum haereticorum. Sane regulariter intolerabilis est sententia Toleti asserentis, unam etiam vel aliam lineam legere, sufficere ad incurrendam censuram, eo quod perfecta haeresis etiam uno versu contineri possit. Recte respondet Layman, in lege praesertim poenali spectari id, quod communiter, non quod raro contingit; communiter autem non imminet grave periculum ex tam modica libri haeretici lectione. Econtra generaliter nimis laxe Sanchez, Rodriquez, Sa, alii apud Dian. p. 5. tr. 5. res. 42. integram paginam majoris voluminis haeretici pro parva materia a mortali et excommunicatione excusante habent. Certe Vivaldus et Sa quoad hanc sententiam Romae expurgati sunt; unde non satis tuto Laym. l. 2. tr. 1. c. 15. n. 5. generaliter censet, confessarium posse absolvere eum, qui unam paginam libri haeretici legit, eo quod praesumere possit, eum non incurrisse excommunicationem juxta dictam opinionem Sanchez. Finis ergo considerandus est. Placet judicium Marchant tribun. t. 2. tr. 2. tit. 2. sect. 4. q. 2., non esse hic attendendam materialem quantitatem penes numerum linearum vel paginarum magnitudinem, sed morale periculum infectionis ex materia, quae legitur contra finem praecepti. V. gr. aperit quis librum et primo statim intuitu, in primo vel altero paragrapho advertit haeresim contra fidem et nihilominus sive malitia sive curiositate vel levitate pergit legere etiam paucas lineas; is omnino peccat mortaliter et anathemate feritur, quia et periculo sese exposuit et contra totum finem legis processit. At vero talis advertens materiam esse indifferentem, praesertim historicam, politicam, ethicam, sine haeresi vel errore, etsi pergat legere unam, alteram, tertiam paginam, post factum non est condemnandus peccati mortalis nec consequenter excommunicationis: quia revera respectu totius libri et finis praecepti est materia parva, cum nullum periculum subfuerit. Non tamen est suadendum, uti hac licentia propter periculum, quod subesse potest, nam haereticorum sermo serpit ut cancer teste Apostolo.

II. *In retentione eorundem librorum.* Etiam hic consideranda sunt mora temporis in retinendo, intentio retinentis et principaliter finis legis, eam retentionem sub excommunicatione prohibentis ob idem periculum subversionis in fide: tenentia enim dat causam legendi, lectio causam ruinae. Unde primum agnoscens quis, hunc librum esse haereticum et solum parvo tempore per aliquot horas aut unum vel alterum diem detinens cum proposito tradendi illum postea, ex parvitate materiae sine dubio excusatur a mortali et a censura, et accedente aliqua

causa rationabili vel impedimento, ab omni culpa. At vero si quis conscius hujus legis, habeat voluntatem absolute retinendi librum, sane quaecunque retentio etiam modicissimi temporis peccatum mortale erit, etiamsi mutata mox voluntate brevissimo tempore duret: quia voluntas illa peccatum mortale est et ex illa procedit exterior retentio; et insuper tunc incurrit censuram, ut docet Suarez tr. de fide disp. 20. sect. 2: sed haec probabilius negant Sanchez, Reginaldus, Pal., alii cum Diana p. 5. tr. 5. res. 43. Ratio est: quia censura non incurritur ob voluntatem retinendi, sed ob ipsam voluntariam retentionem libri haeretici contra prohibitionem et finem legis: ergo licet intentio illa interna mortalis fuerit, ipsa tamen actualis detentio tam parvi temporis v. g. unius horae vel diei non potest censeri materia gravis et sufficiens ad peccatum mortale externum (quod solum fertur censura), cum id non adversetur graviter fini legis.

III. *In percussione clerici.* Si percussio externa clerici consideratis circumstantiis personarum ex se vere levis et venialis fuit v. g. tenuissima alapa, modica retunsio hominis tibi importuni, esto etiam interna mala voluntate graviter percutiendi mortaliter delinqueres, ut si intentato gravissimo ictu, clerico declinante solum auriculam vel scapulam leviter tetigisti, manet materia levis et excusans a censura canonis. Ita cum Portello V. excommunicatio n. 11. idem Diana ib. res. 65. Ratio eadem est: quia Ecclesia non excommunicat propter actus internos, sed propter actus externos, mortaliter malos et proinde requirit, ut actus externus sit gravis et capax peccati mortalis. Nec obstat, quod jure communi excommunicatio ob percussionem levem committatur episcopo absolvenda: non enim intelligitur tunc percussio levis, quae non sit peccatum mortale saltem dubie, sed percussio levis, quae non sit valde gravis, atrox, enormis.

IV. *In aliis censuris et casibus reservatis.* Generaliter quandocunque actus externus, propter quem lata est censura et reservatio, ob parvitatem materiae excusatur a mortali et vere venialis est, etiam a censura vel reservatione excusatur, quidquid sit de intentione interna mala, ob eandem rationem datam: censura enim non fertur nisi propter peccatum mortale externum et non reservatur nisi peccatum mortale externum in effectu consummatum sit: ut si fureris modicum quid ex ecclesia, si unico passu ingrediaris monasterium monialium, aut similiter monialis egrediatur, saltem altero pede in poste subsistente, de quibus et similibus curiosis vide Dian. p. 5. tr. 5. res. 46. et res. 27.

Regula IV. *In materia peccati mortalis tertia vel quarta pars cujuscunque totius notabilis est, ideoque adhuc mortalis, nisi ipsum totum sit exiguum. Minor quam quarta pars non est notabilis, sed ex parvitate materiae venialis erubit, nisi secundum se seorsim sumpta valde notabilis sit aut valde officiat fini intento praecepti.* Haec simplici regula partim desumpta ex Nav. et Azorio et lumine naturali satis liquida, multum puto juvari posse simplicem confessarium in resolvendis casibus. Applica exemplis communioribus in praxi.

I. *In Horis.* Omittere quamlibet Horam canonicam, etiam ex 287.
minoribus vel Laudes aut integrum Nocturnum in Matutino mortale est, secundum communem DD. Ratio est: quia licet una Hora minor

vel Completorium respectu totius Officii non videatur notabilis pars, attamen secundum se sumpta et spectato fine Ecclesiae, quae praecipiendo voluit, ut a clericis singulis statis diei horis aliquis peculiaris cultus et ratione peculiaris mysterii Deo offerretur; a quo fine notabiliter deficit, qui unam etiam Horam minorem, Laudes vel Nocturnum unum omittit, omnino censeri debet materia gravis. Lessius l. 2. c. 37. dub. 9, Bonac. disp. 1. de Horis canon. q. 5. prop. 1, Tamb. l. 2. decal. c. 5. § 2. n. 11. Econtra ergo minus, quam integra Hora minor, non erit pars notabilis, adeo ut nisi omittas dimidium Horae minoris vel amplius seu quantum notabiliter non adaequat Horam minorem, non erit condemnandus peccati mortalis. Communior DD. Lessius, Bonac. supra, Marchant tribun. t. 2. tr. 2. p. 2. tit. 3. sect. 2. q. 3. Ratio est: quia omnes Horae canonicae ex institutione Ecclesiae unum unius diei Officium constituunt; hinc notabilis pars omissionis vel gravitas materiae omissae non respectu singularum Horarum, sed respectu totius Officii conjunctim expendenda est, quantum nimirum notabiliter noceat fini ab Ecclesia intento, scilicet colendi Deum Officio diurno; atqui sicut respectu totius Officii et considerato fine ab Ecclesia intento quaelibet Hora, etiam minor, revera est notabilis pars, notabiliter minus quam Hora minor, non potest amplius censeri pars notabilis vel materia gravis, licet revera quid notabile sit respectu ipsius Horae minoris. Nec verisimile est, Ecclesiam piam matrem velle aeternis ignibus adducere eum, qui leviorem partem Officii, quam diximus, negligit. Ceterum si modicam tantum partem Horae minoris recites, v. g. initium hymni, aliquot versus psalmi, censeris totam negligere, quia tam parum pro nihilo reputatur, ideo peccares mortaliter.

II. *In Feriis.* Die dominico vel festo una hora laborare serviliter, veniale tantum esse ex parvitate materiae, recte sentit Suarez t. 2. de rel. l. 2. de festis c. 32, maxime si labor non sit nimis servilis et fatigans corpus, ut notat Layman l. 4. tr. 7. c. 4. n. 1: immo communis jam sententia duas horas permittit citra mortalem culpam, Filliucius tr. 26. c. 11. q. 1, Dian. cum Tamb. l. 4. in decal. c. 3. § 2: quia nimirum labor unius et alterius horae comparatione totius diei naturalis 24 horarum non videtur pars notabilis aut ita officiens fini religiosae vacationis, ut culpae mortalis damnari possit. Scio, aliquos etiam tres, etiam quatuor et nonnemínem sex horas permittere, sed probare non possum: quia dempto tempore quietis, quod in religiosa feriatione moraliter computandum non videtur, certe tres vel quatuor horas serviliter laborare, pars notabilis emergit et notabiliter officiens fini religiosae vacationis ad cultum divinum: excipe, nisi paupertas vel alia justa causa excuset.

Similiter in die festo omittere in Sacro audiendo Introitum usque ad Evangelium, immo secundum aliquos usque ad initium Offertorii, sicut etiam post Sumptionem reliquum, veniale est ex parvitate materiae; at vero tantundem omittere tempore intermedio, nemo a mortali excusabit: quia spectato fine Ecclesiae principali, ut nimirum fideles religiose assistant cultui divino latreutico per incruentum sacrificium, partes illae priores, etsi non modicae, tanquam accessoriae ad sacri-

ficium pro modico reputantur; partes vero Missae mediae ab Offertorio usque ad Sumptionem, quia totam actionem sacrificii continent, principales sunt ideoque in iis etiam modica pars secundum se merito quid notabile censetur. Simili ratione si sacerdos in Missa ex negligentia omittat Gloria vel Credo, parum omittere censetur nec ultra culpam venialem; at tantundem omittens in s. Canone, grave quid omittet et est culpa omnino letalis, secundum omnes, quos sciam. Ceterum etiam in Canone dicendo aliquam parvitatem materiae excusantem a mortali admittunt DD. communiter, utpote omittere nomen unius Sancti, speciale Communicantes vel Infra actionem, omittere aliquam crucem, inclinationem, genuflexionem, tunsionem pectoris, secluso semper scandalo et contemptu formali. Vide Lugo de Euch. disp. 20. sect. 4. n. 107.

III. *In jejunio.* Pro collatiuncula vespertina licita quoad quantitatem libentissime admitto quartam partem solitae solidaeque coenae, quam quis alias spectata sua persona, aetate, complexione, occupatione, ordinarie ad sufficientiam naturae sumere solet: ut si pro coena ordinaria sumere soleas duas libras, poteris in collatione vespertina sumere sine scrupulo mediam libram, idque in qualibet qualitate ciborum esurialium. Est haec regula plana et universalis, ut cuivis hominum statui vel conditioni facile applicari possit, quam tradunt Filliucius tr. 17. p. 2. c. 2. q. 7, Reginald. in praxi t. 2. l. 4. n. 185, Layman l. 4. tr. 8. c. 1. n. 9; Tamburin. l. 4. in decal. c. 5. § 3. ait, receptam esse recentiorum opinionem, coenulam vespertinam ascendere posse ad octo circiter uncias ex consuetudine legitime introducta, idque universaliter respectu omnium, sive alias magna sive modica coena utentium, sive robustorum sive valetudinariorum, etiam eorum, quibus octo unciis fames omnino extinguitur; et si constaret de ejusmodi consuetudine legitime introducta, haec sententia multum faceret ad eximendos scrupulos religiosioribus et in particulari convenit cum nostra regula; si quis enim in coena soleat sumere ad triginta uncias, quarta pars licita ascendet ad octo circiter uncias; sed haec incidentaliter.

Verum enimvero hanc eandem quantitatem sine dubitatione admitto pro quantitate notabili in fractione jejunii, adeo ut qui extra tempus refectionis sumeret quartam partem soliti prandii vel coenae citra necessitatem vel causam excusantem, sine dubio mortaliter frangeret jejunium: quia notabiliter noceret jejunii fini seu abstinentiae ad mortificationem carnis. Contra vero tertia vel quarta parte ejusdem collationis vespertinae et circiter duodecima vel minor pars ordinariae coenae, seu ut determinat Diana p. 5. tr. 4. res. 11. quantitas duarum unciarum circiter, omnino admittenda est pro parva materia a mortali excusante; adeo ut nisi extra tempus sumas circiter dimidium collationis vespertinae vel plus, non debeas damnari mortalis fractionis jejunii. Ratio est: quia illa quantitas exigua et minime notabilis est et secundum se et in ordine ad totum et in ordine ad finem jejunii seu abstinentiae, quam non laedit notabiliter, seu simul seu successive sumatur; laederet autem graviter et mortaliter, si sumeretur saepius, ut sect. 4. notabitur.

Denique sermo fuit de fractione jejunii in cibis licitis esurialibus. Nam in esu carnium, praecepto negativo specialiter prohibito, quantitatem hic assignatam pro parva materia certe nemo admittit. Omnes tamen aliquam admittere debent parvitatem materiae a mortali excusantem propter rationem regulae secundae. Aliqui apud Dianam cit. p. 5. tr. 5. res. 32. nimium scrupuloso rigore eam parvitatem materiae assignant, quanta sufficeret coquo ad gustandum cibum vel dapifero principum ad praelibandum. Majores omnes concedunt licentiam ministris infirmorum, non tantum ad praegustandum, sed etiam ad excitandum appetitum et fastidium tollendum infirmis, si ita expedire videatur: tunc enim est urgentior ratio caritatis, quam Ecclesia impedire non intendit. Et quaeso te, vellesne peccati mortalis condemnare eum, qui absque omni justa causa ex mera levitate, curiositate vel gulositate frustillum carnis, dimidium aviculae seu quid simile devoraret? Ego non; certe enim a ratione alienum est credere, Ecclesiam piam matrem velle filium suum letali noxae et aeternae damnationi adstrictum ob tantillam transgressiunculam. Nec obstat, quod praeceptum Ecclesiae de non comedendo carnes diebus vetitis sit negativum: nam et ipsum praeceptum divinum naturale de non furando negativum est, neque est major obligatio praecepti positivi Ecclesiae, quam divini naturalis; ergo sicut in hoc excusat a mortali parvitas materiae, ita etiam in illo.

Adverte tandem, in eodem praecepto negativo non comedendi carnes die jejunii nullam dari parvitatem materiae excusantem a mortali quoad tempus diei naturalis a media nocte usque ad mediam noctem: nam post certo impletam duodecimam noctis praecedentis diei vel ante certo impletam duodecimam noctis ipsius diei jejunii quocunque minimo temporis spatio v. g. dimidio Ave Maria comedens carnes in quantitate sufficienti peccat mortaliter: quia nimirum praeceptum illud negativum obligat toto die jejunii semper et pro semper excludendo omnem partem temporis illius diei a comestione carnis. Eademque ratione in veriori sententia nulla datur parvitas materiae excusans quoad tempora aetatis in jure praescripta in ordine ad alios actus licite vel valide exercendos, utpote ad suscipiendos sacros Ordines, ad sponsalia et matrimonium contrahendum, ad professionem emittendam: quia tempus a jure taxatum consistit in indivisibili, sicut pretium jure praescriptum in indivisibili consistit. Unde regula illa: quod parum distat, nihil distare videtur, et parum pro nihilo reputatur, non habet locum in taxatis a jure. Certe parum distat dimidium Ave Maria post et ante duodecimam noctis jejunii, et tamen in posteriori licet, in priori mortale est comedere carnes, secundum omnes. Sed scio, contrarium doceri et practicari tanquam probabile, ut videre potes apud Dianam p. 5. tr. 5. res. 16, ubi in fine resolvit, eum, qui in anno bissextili implet aetatem die ordinario currente a vigesimo quarto Februarii, non posse professionem eo die emittere, sed debere expectare diem sequentem bissextum, eo quod uterque dies pro uno computetur, idemque dicendum esse de suscepturo sacros Ordines; sed contrarium in utroque practicari vidi.

288. IV. *In votis.* 1. Qui vovit B. Virgini, recitare Rosarium 6 decadum, si omittat duas, non videtur peccare mortaliter: quia licet duae

decades sint pars notabilis, nimirum tertia Rosarii, quia tamen Rosarium quidpiam exiguum est, nec multum videtur obesse cultui B. Virginis, si quatuor decades diligenter recitentur, ut merito modicum censet Tambur. l. 1. decal. c. 1. § 3. n. 21. 2. Si quis ex voto deberet tria millia aureorum ad pias causas et omitteret dare 50, peccaret utique mortaliter: quia licet 50 respectu trium millium valde exigua pars sit, at secundum se sumpta et in ordine ad finem intentum, utpote sublevationem pauperum vel ecclesiae, quid magnum et notabile est. Contra si talis solum nollet reddere tres aureos, non foret transgressio voti mortalis: quia licet tres aurei secundum se sint notabilis quantitas, attamen comparatione ad totum illud grande debitum morali aestimatione cessat esse notabile. Simili ratione discurrendum in casibus similibus et semper recurrendum ad moralem aestimationem et prudens judicium. 3. Votum vel juramentum non bibendi vinum tali die vel tanto tempore aut omni tempore, explicandum est quoad parvitatem materiae sicut praeceptum Ecclesiae de non comedendo carnes die jejunii vel tempore Quadragesimae; quoad tempus enim nulla datur parvitas materiae a mortali excusans: sicut enim comedere carnes, ita et stante hoc voto bibere vinum in quantitate notabili, toties quoties mortale erit. Quoad quantitatem vero vini potati certe admittenda est parvitas materiae excusans a mortali, et quidem amplior, quam in comestione carnis. Placet judicium Sanchez l. 4. moral. c. 12. n. 21, ad mortalem transgressionem ejusmodi voti vel juramenti requiri tantum vini potati, quantum in uno prandio sufficere posset pro potu communiter utentibus temperate vino, v. g. dimidium vel dodrantem mensurae Passaviensis, cujus proinde quarta pars vel triens potata levis erit: sed id rursus relinquendum prudentis judicio et excipiendum, nisi constaret, voventis vel jurantis intentionem fuisse, sibi potum vini etiam in modica quantitate sub mortali interdicere; non potuit tamen sub mortali interdicere sibi in quantitate modicissima, v. g. unius vitrioli per se loquendo, ut patebit sect. seq. 4. Similiter in voto vel juramento non ludendi admittenda est parvitas materiae a mortali excusans, eaque mensuranda est ex voventis vel jurantis fine intento atque periculo labendi contra illum finem; v. g. si finis voventis fuit vel jurantis, se privare ea delectatione ludi ob sui mortificationem vel poenitentiam aut cavendi jacturam temporis aut evitandi discordias, rixas, blasphemias, avide ludentibus valde familiares, attendenda est mora temporis et periculum excedendi: si enim modico tempore lusit v. g. una hora sine periculo incalescendi et labendi contra dictos fines, veniale erit ex parvitate materiae, secus si notabili tempore aut cum animadverso praedicto periculo. Si vero finis voventis vel jurantis fuit vitare jacturam pecuniae et prodigalitatem vel dispendium rei domesticae, jam non mora temporis, sed praecipue quantitas pecuniae expositae attendenda erit pro parvitate materiae: si enim modica pecunia exposita sit, nec adsit periculum ita incalescendi in ludo, ut multum pecuniae prodigatur, etsi multo tempore lusus duret, non erit culpa saltem gravis contra votum vel juramentum. Ratio est: quia virtute talis voti vel juramenti non includitur voluntas vitandi ludum in tam modica quantitate; si autem notabilis pecuniae quantitas ex-

ponatur aut praedictum periculum subsit, etsi parvo tempore ludatur, utique mortalis erit transgressio voti vel juramenti. Haec omnia summarie ex eodem Sanchez l. 3. moral. c. 18. n. 1. et 3.

Sectio III.

Peccatum veniale ex genere suo etiam fit mortale in individuo.

Summarium.

289. Peccatum potest esse veniale ex genere, imperfectione actus, parvitate materiae.
290. Peccatum ex genere suo veniale fit mortale ex fine vel effectu malo,
291. Ex periculo,
292. Ex scandalo et
293. Ex contemptu et fine ultimo.
294. Peccatum veniale per se quidem prohiberi non potest sub mortali,
295. Bene ratione finis praecepti intenti.

289. Peccatum veniale etiam triplex assignatur, *ex genere, ex imperfectione actus* et *ex parvitate materiae.*

Peccatum veniale *ex genere* suo dicitur, quod, quantum est ex natura et objecto suo, ita levis est malitiae, ut seclusa malitia alterius speciei non possit excrescere in peccatum mortale. Quia nimirum secundum se et proprium objectum spectatum, licet sit difforme rectae rationi et legi, non tamen graviter repugnat, quia nec in gravem Dei injuriam neque in grave proximi vel suiipsius damnum corporale vel spirituale cedit: ut sunt vanae cogitationes, verba otiosa, mendacia jocosa vel officiosa et universaliter omnis excessus vel defectus in passionibus animi de se indifferentibus et usu rerum alias indifferentium vel licitarum; de quibus universalem regulam optime tradit Lessius apud Layman l. 1. tr. 3. c. 5. n. 5: Cum aliquid per se malum non est, sed per se indifferens, tunc excessus ejus in appetitione usuve peccatum est duntaxat veniale per se loquendo et secluso gravi nocumento aliave malitia extrinseca: ut sunt excessus non enormes in cibo et potu, usu matrimonii, ornatu vestium, apparatu conviviorum; item excessus in appetitu et usu divitiarum, pecuniae, honoris, laudis, recreationis aut voluptatis alias non prohibitae et similium, in quibus mediocritatem tenere est difficile, et maxime verum illud Jacobi 3, 2: *In multis offendimus omnes.* Intellige semper *per se,* seclusa alia malitia, prohibitione, scandalo, nocumento gravi proximi vel suiipsius et excessus enorminate, ut fit in voracitate, ebrietate, de quibus infra c. 7. sect. 4.

Peccatum veniale *ex imperfectione actus est,* quod, licet ex genere suo sit mortale, tamen ob defectum plenae advertentiae et deliberationis intellectus ac ideo sufficientis voluntarii ac consensus voluntatis veniale hic et nunc in individuo evadit, ut blasphemia ex impetu passionis.

Peccatum veniale *ex parvitate materiae est,* quod etiam ex genere suo natum est mortale esse in sufficienti materia, hic et nunc autem deficiente sufficienti materia veniale evadit. De hoc utroque late satis actum sect. praec. Hic videndum, qualiter ipsum peccatum veniale ex genere suo fiat mortale in individuo.

Assertio IV: *Peccatum veniale ex genere suo fit mortale in individuo: ex conscientia erronea, de qua supra; ex fine vel effectu malo; ex periculo; ex scandalo; ex contemptu; ex ultimo fine constituto.* Communis doctrina.

§ I. *Ex fine vel effectu malo:* ut si quis leviter vel officiose 290.
mentiatur ad obtinendam fornicationem, ipsum mendacium de se veniale fit mortale ex fine, juxta dicta suo loco. Quemadmodum etiam ex effectu malo seu gravi detrimento proximi vel suiipsius praeviso vel praevideri debito veniale in mortale evadere potest: ut si quis ex levitate garriat sive quid modicum furetur, unde gravissimas suspiciones, odia, inimicitias, jurgia etc. oritura praevidet vel praevidere deberet, mortaliter peccat, cum sit voluntaria causa gravium incommodorum sibi saltem indirecte voluntariorum. Similiter si transiens per vineam cum multis, paucosque racemos accipiens in causa sis, ut alii exemplum tuum secuti notabile damnum inferant, mortaliter peccas secundum omnes; quin etiam saltem ex caritate sub mortali teneris ad compensandam partem a te ablatam, si spes sit probabilis, etiam alios damnum compensaturos, Layman l. 3. tr. 3. p. 1. c. 1. n. 3.

§ II. *Ex periculo.* Peccatum veniale (immo quaecunque actio 291.
indifferens) evadit mortale, si advertatur adesse proximum periculum labendi in mortale, juxta illud Eccli. 3, 27: *Qui amat periculum, peribit in illo,* et quia talis salutem animae contemnere censetur, cum ejus tam probabili periculo temere se exponit: ut si excedendo in potu etsi venialiter tantum, certo praevideas te inebriandum, Horas omissurum, in fornicationem aliudve peccatum lapsurum; si frequentes conversationes de se quidem non malas saltem mortaliter, quibus tamen mortaliter labi saepius expertus es, eoipso peccas mortaliter et quidem eodem genere peccati, cujus proximo periculo te exposuisti. Unde in Confessione exponere debes speciem peccati, cujus periculo te exposuisti: illud enim commisisse censeris, quandoquidem eodem praecepto, quo vitare tenemur tale peccatum, tenemur etiam vitare illius proximum periculum vel occasionem. Debet autem semper ejusmodi periculum esse moraliter grave, proximum et ut vocant, obruens, e quo attentis circumstantiis difficulter possit evadi et culpa letalis evitari; si enim peccatum praevisum possit facile caveri debitaque ad cavendum cautela adhibeatur, non erit gravius, saltem mortale peccatum, se illi committere. Communis doctrina.

§ III. *Ex scandalo.* Similiter veniale peccatum mortale evadit, 292.
cum praevidetur vel praevideri deberet, cedere in grave proximorum scandalum seu ruinam spiritualem. Sic levitates, etsi de se veniales tantum Religiosi vel clerici coram saecularibus exinde graviter scandalizandis evadunt mortales, secundum omnes. Ubi obiter nota, ad malitiam mortalem scandali minime opus esse, ut ruina proximi per se directe intendatur, quod proprie est scandalum diabolicum, omnium contra proximum peccatorum gravissimum, sed sufficit, quod indirecte

saltem volita sit, quod scilicet proximum quocunque modo aut jussu, consilio, suasu, prece inducas ad agendum aliquid, quod est peccatum mortale aut sine mortali fieri non potest, aut saltem exemplo tuo provoces ad peccandum, utpote agendo vel omittendo aliquid, ex quo praevides vel praevidere deberes, proximum sumpturum occasionem ruinae spiritualis, quae eoipso indirecte tibi voluntaria imputabitur sive deinde opus tuum revera malum sit, sive solum speciem mali habeat: ut si clericus domi alat personam populo suspectam, etsi ponatur, nullum subesse peccatum nec peccati periculum, aut ad summum levitates veniales appareant, tamen peccat atque ad amovendum publicum scandalum et malum detractionis atque contemptus status clericalis ex illa specie mali oriturum sub mortali tenetur, illam feminam dimittere, ut ex Concil. Trid. sess. 25. c. 14. de ref. communiter docent Doctores.

293 § IV. *Ex contemptu et ultimo fine.* Quaecunque transgressio legis vel praecepti cujuscunque, etsi in materia levissima et maxime veniali, ex formali et gravi contemptu legis vel praecipientis semper est peccatum mortale et speciale formalis inobedientiae, de quo ex professo c. 7. ubi de causis peccatorum.

Denique ultimo et pessimo modo veniale fit mortale, quando in eo constituitur ultimus finis, hoc est, quando peccans peccato veniali v. g. vana gloria, gula, potatione, lusu, usu immodico conjugii, ita ardenter affectus est ejusmodi actibus, ut propterea paratus sit, quamcunque legem Dei transgredi vel Deum quomodolibet offendere ideoque gratia et amicitia Dei privari. Quod aliquando quidem fit explicite, praesertim in ardenter ludentibus, qui saepe priusquam desistant, potius die festo Sacrum negligere vel quamvis legem violare parati sunt et non raro actu violant; aliquando vero et saepius fit implicite, ut dum quis quiddam acturus suborto dubio, annon forte graviter peccet et Deum offendat ejusque gratiam perdat, nihilominus facit vel pergit, censetur is tunc interpretative dicere, sive sit grave peccatum vel gravis offensa Dei sive non, ego faciam, ideoque in eo peccato de se veniali ultimum finem constituit, quia plus creaturam, quam Deum diligit atque mortaliter gravissime peccat contra caritatem. Unde in hoc casu non videtur sufficere in Confessione solum dicere propositum illud violandi quamcunque legem Dei, sed opus est etiam explicare actum, propter quem vel cujus amore habuisti tam perversum propositum offendendi Deum v. g. potum, lusum etc.: quo enim vilior res est, propter quam quis paratus est Deum offendere, eo gravior est injuria et contemptus infinitae Bonitatis ac Majestatis divinae. In aliis autem modis superioribus plerumque sufficit, solum exprimere rationem peccati mortalis, omissa ratione peccati venialis: ut si mentiendo feminam induxisti in peccatum, si excessu potus alios graviter scandalizasti, sufficit dicere: induxi feminam in peccatum, graviter scandalizavi alios, nec opus est exprimere mendacium vel excessum in potu.

Dubium incidens: *Utrum peccatum veniale possit prohiberi sub mortali seu fieri mortale ratione novi praecepti prohibentis?*

294. Resolutio: I. *Per se non potest.* Ratio est: quia accedente novo divino vel humano praecepto materia in se minime mutatur; ergo

actus, qui secundum se et circumstantias suas omnes omnino levis ac venialis est, ratione solius novi praecepti non potest fieri mortalis. Deinde ad omnem legem vel praeceptum essentialiter requiritur, ut sit honesta, justa, rationabilis; at vero rem omnino levem ac venialem velle prohibere sub peccato mortali, esset omnino injustum, irrationabile, inconveniens, quod Deo repugnat et hominem non decet. Unde noster Alphon. a Castro l. 1. de lege poenali c. 5. merito reprehendit praelatos Regularium, qui rem ita levem, utpote silentium, tardum accessum ad chorum, unius fructus vel lactucae comestionem etc. praecipiunt vel prohibent per obedientiam, sub excommunicatione aliove modo gravem obligationem significante; atque ejusmodi praecepta comminatoria tantum esse censenda, non obligatoria ad tantam culpam. Excipe tamen, nisi accederet contumacia et contemptus: tametsi enim lex vel praeceptum Superioris de re levi sit, gravis tamen orietur obligatio et culpa transgressionis, quando post Superioris admonitionem repetitam contumacia accedit, non sine contemptu saltem implicito et gravi communis obedientiae detrimento. Qua ratione Dec. l. 3. tit. 1. c. 4. jubetur excommunicari clericus, qui comam nutrierit, haud dubie, post praeviam admonitionem contumaciter. Simili modo discurrendum de venantibus vel piscantibus contra prohibitionem principis vel magistratus.

II. *Per accidens autem potest:* saepissime enim fit, quod materia 295.
secundum se ex objecto suo omnino levis et venialis, immo indifferens, per accidens tamen ratione finis, quatenus scilicet refertur ad communitatis bonum, pacem, disciplinam, famam servandam, scandala et pericula peccati cavenda, omnino fiat materia gravis et tamquam capax tantae obligationis, juste sub peccato mortali, sub poena excommunicationis vel alia gravissima prohibeatur. Sic lex ecclesiastica sub excommunicatione latae sententiae justissime prohibet detentionem et lectionem librorum haereticorum: quia quamvis detentio simplex vel modica lectio libri haeretici per se non sit materia gravis, quia tamen detentio est incentivum lectionis et etiam modica lectio paucarum paginarum potest haeresis veneno inficere, ideo per accidens ratione periculi efficitur materia gravis et capax tantae culpae. Similiter in ss. Religionibus justissime sub peccato mortali per s. obedientiam, quandoque etiam cum reservatione vel censura prohibetur ingressus in cellam alterius, scribere litteras vel recipere sine scitu Superioris, ingressus in certas domos, bibere vel unicum haustum in domibus saecularium, ubi habentur monasteria et alia hujusmodi, tametsi secundum se omnino levia et ad summum venialia, per accidens tamen relata ad bonum commune, ad evitanda scandala et peccandi pericula saepe omnino necessaria vel maxime utilia adeoque vere materia gravis et culpae mortalis capax. Neque obstat, quod in particulari casu respectu hujus personae non sit proximum vel ullum omnino periculum peccati vel scandali: quia lex fertur ad bonum commune omnes concernens et ad avertendum malum commune seu tollendam omnem occasionem mali generaliter respectu omnium, et non ratione certae personae, ideoque omnes in communi obligat: omnes enim bono communi tali lege intento perfruuntur, omnes tale malum peccati vel scandali incurrere possunt, esto de facto unus aut alter in particulari non incurreret, uti ex com-

muni notat Marchant trib. t. 3. tr. 1. tit. 8. q. 3. reg. 1. Vide etiam Tambur. l. 1. in dec. c. 1. § 3. n. 18. Licet enim non sit periculum in illo casu, adest tamen periculum generaliter et ut plurimum, quod fuit sufficiens causa imponendi illud praeceptum; circa quod elegantem tradunt regulam Juristae apud Nicol. Dubois ad propositionem ab Alexand. VII. damnatam 40: Lex, quae periculo occurrere vult, committitur etiam non secuta noxa; et lex, quae ob occasionem noxiam factum damnat, si causam facti non distinguit, etiam non malo consilio facientem constringit; et ita docet communis theologorum apud Pontium l. 5. de matr. c. 5. n. 11, Tambur. l. 1. decal. c. 1. § 3. n. 18. Atque eadem ratione resolvendum erit in quaestione, an vovens in materia levi possit se obligare sub mortali, item an confessarius possit imponere poenitentiam levem v. g. unum Ave maris stella sub mortali implendum: per se certe neuter potest, sicut nec Superior ob rationem mox datam; poterit tamen per accidens ob gravis momenti finem vel circumstantias eadem ratione, qua modo de Superiore praecipiente explicatum est. Sed haec insinuasse satis sit, latius tractanda in propriis materiis.

Sectio IV.

An et quomodo venialia multiplicata constituant peccatum mortale.

Summarium.

296. Venialia multiplicata quidem ad mortale tandem disponunt,
297. At vero sine omni morali connexione in materia vel effectu aliquo, ratione solius multiplicationis mortale fieri non possunt.
298. Sic clericus, quotidie in breviario omittens aliquot versus, opifex singulis festis per totum annum una hora laborans, non peccat mortaliter; idem est de jejunante.
299. Item qui toto anno parvum v. g. orationem ex voto pro quovis die determinate debitam omittit, semper venialiter tantum peccat,
300. Esto quis talia una intentione v. g. initio anni proponat quotidie facere: idem est de eo, qui plures ad similia facienda inducit.
301. Similiter per se probabilius venialiter tantum peccat, qui vult committere omnia venialia et sola mortalia vitare.
302. Quando vero habent moralem inter se connexionem ratione materiae concrescentis vel effectus sub aliqua una directa vel indirecta intentione, mortale efficiunt.
303. Sic qui directa intentione per furta minuta intendit successive auferre notabilem quantitatem, is primo statim et singulis furtis peccat mortaliter, quae tamen omnia, utpote continua unius malae intentionis executio, in unum mortale concrescunt.
304. Similiter qui ex sola saltem indirecta intentione continuandi veniale usque ad materiam notabilem, advertens, tandem concrescere materiam notabilem, tamen pergit, ultimo actu illius materiae peccat mortaliter.
305. Insuper hoc speciale est in materia furti.
306. Et haec per hos tres numeros dicta etiam vera sunt, quando hujusmodi furta minuta fiunt ab eodem pluribus dominis, admissa tamen majore quantitate materiae.

307. Si sciens, alios quoque modica furari vel furatos esse, et ipse nihilominus modica furatur, absque tamen influxu vel consensu in furtum aliorum, probabilius solum venialiter peccat.

Peccata venialia multiplicata tandem disponere ad mortale, omnes 296.
fatentur cum S. Thom. 1. 2. q. 88. a. 3. Ratio ex dictis patet: quia peccatum veniale est veluti spiritualis languor et infirmitas animae, quo nimirum fervor caritatis et gratiae, quae est spiritualis animae vita, languescit et debilitatur; ergo quo magis multiplicantur venialia, eo magis disponunt ad mortem spiritualem animae per peccatum mortale facile incurrendam, juxta illud Eccli. 19, 1: *Qui spernit modica, paulatim decidet.* Et experientia nimis notum est, eum, qui facilis est in multiplicandis venialibus, paulatim declinare in mortalia sive ejusdem materiae, ut assuetus furtis parvis tandem audet majora, incautus in aspectu, lectione, locutione, tactu turpi, sensim declinat in deteriora; sive diversae materiae, ut assuetus multiplicare mendacia, declinat in perjuria, deditus intemperanter potui, lusui, in nescio quae flagitia. Sed quaestio est, an peccata venialia multiplicata tandem seipsis efficiant mortale. Ita sane universim videtur asserere Glossa in D. p. 2. causa 33. q. 3. dist. 1. c. 81. et D. August. variis locis.

Assertio V: *Peccata venialia omnino disparata absque omni morali connexione in materia vel effectu aliquo, quantumlibet multiplicata in infinitum, ratione solius multiplicationis nullo eventu possunt fieri peccatum mortale.* Communis doctrina. D. Thomas 1. 2. q. 88. a. 4, Scot. 3. d. 38. q. 1.

§ I. Ratio est: quia sola multiplicatio non variat propriam 297.
rationem peccati in aliam rationem diversam; atqui ratio peccati mortalis adaequate sumpta omnino diversa est et quodammodo infinite distat a ratione peccati venialis: nam peccatum mortale ex eo quod sit offensa Dei et aversio a Deo summo et infinito Bono, simpliciter est quodammodo malitiae infinitae ideoque meretur poenam aeternam; peccatum vero veniale, cum non sit aversio a Deo simpliciter, finitae solum et levis est malitiae poenamque temporalem ac levem meretur; atqui ulterius finitum, quantumlibet multiplicatum, nunquam adaequat infinitum, quia finiti ad infinitum nulla proportio; ergo peccata venialia quantumlibet multiplicata in infinitum ratione solius multiplicationis nunquam fient peccatum mortale, nunquam adaequabunt unum peccatum mortale in ratione offensae Dei: quia nec omnia simul avertunt a Deo ultimo fine, sicut unum peccatum mortale. Itaque verba otiosa, mendacia jocosa et similia venialia quotidie millies repetita, nunquam per totum annum, nunquam per centum annos efficient peccatum mortale, quia illa venialia omnino disparata sunt, absque omni morali connexione in materia vel effectu aliquo. Sed afferamus exempla in casus speciales.

§ II. Clericus ex negligentia vel incuria quotidie omittens aliquot 298.
versus aut unum vel alterum psalmum in Officio divino; opifex omnibus diebus dominicis et festis per horam circiter serviliter laborans; qui per totam Quadragesimam quotidie modicum extra refectionis tempus sumit, quantumvis per totum annum vel Quadragesimam notabilis quantitas omissorum psalmorum, laborum servilium, ciborum extra

mensam sumptorum concrescat et coacervetur, semper tamen toto anno, immo quotcunque annis solum peccat venialiter et nunquam mortaliter. Intellige semper, *per se*, secluso scandalo, contemptu, periculo aliave malitia. Sic Suar., Vasq., alii cum Sanch. l. 1. Mor. c. 4, Laym. l. 1. tr. 3. c. 7. n. 4. Quia nimirum tales actus non habent ullam moralem connexionem per distinctionem dierum, cum eorum obligatio cum quolibet die extinguatur. Idem a fortiori dicendum, si plura venialia committantur contra diversa praecepta: ut si in die festo incidente in diem jejunii et in Missa audienda veniales defectus admittas et modicum extra mensam comedas et insuper otieris, mentiaris etc.

299. § III. Qui vovit, toto anno, singulis aut certis diebus, puta Dominicae, Veneris, Sabbati etc. dicere unum vel tria Pater et Ave, dare modicam eleemosynam vel simile opus bonum de se exiguum praestare, idque determinatum, ita ut quaelibet oratio vel eleemosyna cujuslibet diei onus sit, exclusa intentione, omissum uno die supplendi altera die, etsi toto anno vel maxima parte omittat orationem illam vel eleemosynam, semper peccat venialiter tantum et nunquam mortaliter. Ita DD. citati. Ratio iterum est: quia materia ejusmodi voti ex se levis est et insufficiens ad peccatum mortale neque per plures dies omissa ullam moralem connexionem vel continuationem sortitur, cum sit determinata ad singulos dies; ergo neque per plures dies vel totum annum omissa unquam peccatum mortale constituet.

Secus dicendum esset, si quis talia vovisset cum expressa intentione supplendi alio die, quod uno die omissum est, aut si quis una principali intentione vovisset orare 300 Pater et Ave, dare pauperibus 300 denarios, postea vero modificando actualem executionem vel distributionem, quo suavius faciat, decrevisset distinctis singulis diebus per annum dare singulos denarios vel orare singula Pater et Ave, talis totum vel longo tempore omittens sine dubio peccaret mortaliter: quia materia voti principalis gravis est et sufficiens ad peccatum mortale, distributio vero per tot dies non est votum, sed modificatio voti quoad executionem; eoipso autem quo principaliter vovit orare 300 Pater et Ave aut dare 300 denarios, etsi postea modificet per 300 dies, tamen intendisse debet, quod si uno die omitteret, altero compensaret; et ideo vi intentionis principalis omissio unius diei continuatur moraliter cum omissione alterius diei et sic tandem evadit quantitas notabilis et mortalis, eo modo quo assert. seq. late dicetur.

300. § IV. Assertio nostra in praedictis et similibus casibus vera est, etsi ejusmodi peccata venialia multiplicata sub una intentione principali unirentur; adeo ut ipsa intentio seu propositum quotidie quacunque occasione leviter mentiendi, quotidie aliquot versus vel psalmos in Officio divino omittendi, quotidie in Quadragesima extra tempus data occasione modicum quid comedendi, singulis diebus festis modico tempore laborandi, votum exiguum longo tempore non implendi vel omnino omittendi etc., modo dicto n. praec. per se loquendo solum peccatum veniale sit. Secura doctrina apud Suar., Sanch., Laym. cit. Ratio est: quia propositum non potest esse majoris malitiae, quam sint actus intenti; sed omnes actus intenti in proposito solum sunt veniales; ergo nec propositum vel intentio majoris culpae esse possunt, per se loquendo.

Eadem ratione non erit mortale, si quis multos inducat ad venialia, ut si efficias, ut multi eodem die jejunii ad haustum extraordinarium aliquid sumentes modice jejunium frangant, vel ut multi eodem die festo modice laborent, licet omnium comestiones vel labores conjunctim constituerent notabilem quantitatem: quia eorum singulorum actuum non est moralis connexio, et singulorum culpae in particulari non excedunt venialem; ergo nec inducens plus quam venialem culpam committit. Hinc resolvit Bonacina de tertio praecepto decal. disp. 5. q. un. p. 3., non peccare mortaliter dominum, qui de festo laborem duarum horarum injungit viginti famulis: quia unius opus nequaquam unitur cum opere alterius; eadem ratio videtur, si singuli successive per modicum tempus in eodem die festo laborent, etiamsi uno post alterum laborante totus dies occuparetur, ut notat Portellus in dub. regul. X. laborare in additione; verum haec videntur male sonare piis mentibus et fraudem sapere.

Dubium incidens: *Quid dicendum de eo, qui vult committere omnia venialia, quae committenda occurrent, et sola mortalia vitare?*

Talem peccare mortaliter, sane docent auctores mei praecipui, 301.
Sanch. l. 1. moral. c. 5. n. 4, Laym. l. 1. tr. 3. c. 5. n. 7. et alii apud ipsos. Ratio est: quia qui vult se exponere periculo peccati mortalis, is peccat mortaliter; sed qui vult committere omnia venialia, vult se exponere proximo periculo peccati mortalis, cum venialia sint dispositiones ad mortale; ergo. Unde celebre dictum D. Aug. tr. 12. in Jo.: *Minuta plura occidunt*, D. Thom. supra a. 4. dicit, esse intelligendum *dispositive*.

Benignior tamen et probabilior videtur opposita sententia, talem per se loquendo adhuc non excedere culpam venialem. Ita Granado, Salas, Palaus t. 1. tr. 2. disp. 2. p. 9. § 3. n. 5. alii cum Tambur. l. 1. in decal. c. 1. § 4. n. 12. Ratio est: quia malitia actus interni sumitur ab objecto, prout proponitur a ratione; sed objectum hujus internae voluntatis sunt solum omnia venialia, et nulla alia malitia proponitur a ratione; ergo. Neque verum est, venialia esse ita proximas dispositiones ad mortale, ut quis volendo multiplicare venialia semper debeat vel possit censeri velle aliquod mortale. Videmus enim plures, qui de venialibus non multum curant, at quoad mortalia vel ipsum nomen abhorrere et reipsa diu abstinere. Certe durum est, peccati mortalis damnare illos, qui verbis et factis significant, se hoc uno esse contentos, non peccare mortaliter, ceterum de venialibus non multum laborare; ergo per se loquendo non est damnandus peccati mortalis, qui vult omnia venialia committere, hoc ipso quo efficaciter vult abstinere a mortalibus. Excipienda tamen sunt venialia illa, quae in certa materia, luxuriae praesertim, revera sunt dispositiones proximae proximumque inducunt periculum ad mortale. Apertissimum enim esset libidinis mortalis periculum, si quis ex proposito admittat quasvis confabulationes, aspectus, tactus, quoties de se veniales sunt, et Sanch. l. 1. mor. c. 4. n. 10. bene arbitrabatur, peccare mortaliter Religiosum illum, qui haberet propositum nunquam parendi vel abstinendi ab ullo actu prohibito in Regula vel a suo Superiore, nisi praecipiatur vel prohibeatur sub mortali; quae enim tunc facies Religionis foret? Vide

Bassaeum in florib. V. peccatum n. 8. Denique dictis contraria dicta D. Augustini intelligenda sunt vel per accidens ratione periculi, quod subesse potest, vel per se in sensu assertionis sequentis.

Assertio VI: *Peccata venialia multiplicata tandem mortale efficiunt, quando habent inter se moralem connexionem ratione materiae concrescentis vel effectus alicujus causati sub aliqua una directa vel indirecta intentione.* Ita cum aliis Sanch. l. 1. mor. c. 4. n. 10. Et communissima doctrina, etiam Scoti 3. d. 38. q. 1, ubi dicit: unum mendacium jocosum vel officiosum a praelato vel doctore prolatum non esse mortale, sed frequentatum, propterea quod tunc pereat ejus auctoritas in docendo vel judicando.

302. Explicatio. Ratio est: quia quamvis sola multiplicatio venialium per se non possit variare rationem peccati venialis, tamen per accidens ex circumstantia specialis connexionis vel conjunctionis moralis in materia vel effectu causato, peccatum, quod alioquin ex genere suo foret veniale, hic et nunc in individuo mortale fit, dummodo accedat advertentia et intentio directa vel indirecta circa illam materiam vel effectum, juxta sequentes regulas.

303. Regula I. Peccata venialia multiplicata ratione materiae vel effectus fiunt mortale, quando fiunt ex directa principali intentione congregandi notabilem quantitatem sufficientem ad mortale aut causandi effectum mortaliter malum. E. gr. qui furtis repetitis semper furatur quid modicum, ne forte notetur, sed ex intentione corripiendi magnam quantitatem et inde ditescendi, is primo et singulis furtis peccat mortaliter. Omnes cum Lessio l. 2. c. 12. dub. 7. Sanch. l. 7. mor. c. 21, Layman l. 3. tr. 3. p. 1. c. 1. n. 6, Lugo disp. 16. sect. 3. de just. (eademque erit ratio quoad effectus causatos, ut si quis intentione principali proponeret violare jejunium vel festum, ne tamen notetur, vellet repetitis vicibus semper modicum comedere vel laborare). Ratio est: quia qui habet propositum, proximo nocendi in re gravi, peccat mortaliter et media semper participant malitiam finis intenti; atqui talis habet et retinet semper propositum, nocendi proximo in re gravi et singula furta minuta procedunt ex illo proposito tanquam ejus continua executio, singulaque tanquam media ordinantur ad acquirendam rem alienam notabilem ut finem mortaliter malum; ergo talis singulis furtis minutis peccat mortaliter; non tamen committit tot distincta furta mortalia, sed unum tantum: quia omnia furta minuta simul una intentione principali uniuntur tanquam continua una executio illius intentionis letalis.

Quare judica, mortaliter peccasse eum, qui mensuras et pondera falsificando modice, vinc aquam aliisque mercibus deteriorem materiam miscendo notabile lucrum collegit; qui alienas vineas circumcursando uvarum multitudinem congregavit: quia in his casibus unum est malignum propositum circa objectum grave et mortale. Non autem ita facile judicabis, mortaliter peccasse eum, qui hodie ab uno non ita divite duos pacios furatus est ac deinceps abstinere proposuit, nihilominus post aliquot dies iterum nactus occasionem duos pacios eidem vel alteri abstulit et eodem modo saepius post propositum abstinendi ad summam unius v. g. floreni pervenit: quia talis non unum

propositum retinet, quod saepius revocavit; unde nec unum peccatum committit, sed plura dissoluta et venialia, nisi denique perveniat ad quantitatem valde notabilem et damnosam; tunc enim peccatum mortale non effugiet, si non ratione ablationis, quia forte non advertit, saltem ratione injustae detentionis, quam utique aliquando advertere debebit.

Regula II. Peccata venialia multiplicata tandem efficiunt mortale 304.
ratione effectus vel materiae concrescentis, ex sola saltem indirecta intentione continuandi veniale usque ad materiam notabilem vel effectum mortaliter malum. Exemplum rursus notissimum in furtis: qui successive repetitis vicibus furatur quid modicum v. g. singulos denarios, absque quidem praevia intentione congregandi magnam quantitatem, attamen advertens tandem concrescere notabilem summam, domino causaturam notabile detrimentum, quae nimirum simul ablata sine controversia sufficeret ad peccatum mortale, eo statu si sciens et volens insuper aliquid modicum auferat, complens vel excedens illam quantitatem, etiam unicum denarium, ipso illo ultimo furto minuto peccat mortaliter, seu ipsum illud ultimum furtum minutum, alioquin seorsim secundum se sumptum veniale, hic et nunc ratione conjunctionis volitae cum praecedentibus est peccatum mortale, aut potius et recte sonantius loquendo intentio illa seu voluntas continuandi furtum per illud minutum usque ad quantitatem notabilem, letalis est, quia tunc censetur consentire in totum damnum. Ratio ergo est: quia illud opus, quo injustum notabile damnum proximi completur, peccatum mortale est; atqui per illud ultimum furtum, quo quis advertit, se pervenire ad summam notabilem, v. g. furando ultimum pacium complentem talerum vel ducatum respective, completur notabile damnum proximi; ergo illud ultimum furtum mortale est, non quidem secundum se absolute, sed cum habitudine ad furta praecedentia consideratum. Est jam communis doctrina. Medina, Sotus, Valentia, Vasquez, Molina, alii cum Sanch. l. 7. moral. c. 21. n. 5, Laym. l. 3. tr. 3. p. 1. c. 1. n. 6, Lugo disp. 16. sect. 3. de just. n. 41, quamvis contrarium sentiant Navarrus c. 17. n. 139, Lessius supra dub. 8, Marchant tribun. p. 1. tr. 3. tit. 1. q. 5. et alii negantes, ullum ex illis furtis minutis fuisse peccatum mortale; quamvis fateantur, talem sub mortali teneri restituere illam quantitatem notabilem per furta minuta congregatam ideoque peccare mortaliter detinendo tantum, non vero auferendo umquam, quod ipsum quidem posse fieri, regula sequenti patebit; sed hic interim confirmemus regulam datam. Talis ergo secundum omnes sub mortali tenetur restituere summam notabilem furtis minutis congregatam; non quidem sub mortali totam illam summam, sed illam solum partem, quae constituit quantitatem notabilem in grave damnum proximi quaque restituta non retinetur amplius quantitas notabilis cum gravi damno proximi, secundum communem DD. apud Lugo cit. n. 41; atqui quod sub mortali restituendum est, etiam sub mortali non auferendum erat, seu cujus retentio est mortalis, illius etiam ablatio fuit vel saltem potuit esse mortalis; ergo si illa pars complens summam notabilem sub mortali restituenda est, eandemque auferre fuit vel saltem potuit esse mortale, nisi tunc inadvertentia excusasset.

Exemplis aliis regula declaratur: 1. potest quis comedendo vel bibendo pretiosa aliena peccare mortaliter, ubi sane ultima bucella vel haustus secundum se non est quid grave, tamen cum praecedentibus conflat damnum et peccatum grave; idem est de ultimo haustu inebriante. 2. Clericus eodem die interruptis vicibus omittens plures psalmos vel partes secundum se non notabiles in Officio divino, quae tamen simul sumptae conflent quantitatem notabilem, ultima omissione, etsi secundum se modica, peccat mortaliter. 3. Si eodem die jejunii iteratis vicibus modicum quid extra retectionem comedas, quae tamen modica simul sumpta constituant quantitatem notabilem sufficientem ad transgressionem mortalem jejunii; aut si eodem die festo distinctis vicibus per modicum tempus v. g. dimidium horae serviliter labores, ut tandem concrescat tempus notabile, sufficiens ad mortalem violationem festi v. g. trium vel quatuor horarum, dummodo id advertas, tandem peccas mortaliter etiam modicum sumendo vel laborando: quia tunc diversae illae parvae violationes morali connexione concrescentes complent unam notabilem quantitatem, ut notat etiam Sanch. l. 1. moral. c. 4. n. 8, Portellus V. Festi dies n. 2. 4. Qui saepius modicum excedit limites temperantiae in cibo vel potu et tandem advertit, necessario graviter laedendam valetudinem, etiam modico insuper excessu ratione effectus seu notabilis damni causati mortaliter peccat. Simili ratione qui saepius iterat mendacia jocosa, leves detractiones, levia convitia, vexatiunculas, advertens, tandem alium vel alios excitandos ad gravem iracundiam, jurgia, lites, scandala, tandem aliquo ejusmodi actu, etsi secundum se levi et veniali, peccabit mortaliter ratione mali effectus causati. Sanch. l. cit. et alii apud ipsum.

Dices 1. multiplicata venialia nunquam faciunt mortale. Distinguo: si sint omnino disparata absque omni connexione ad invicem in materia vel effectu causato, ut in exemplis allatis assert. praeced., concedo; si autem sint ita connexa, ut in exemplis hactenus allatis, nego. Neque etiam in proposito peccata venialia ut talia in individuo faciunt unum mortale, sed ultimum furtum v. g., quod secundum se solum esset veniale, hic et nunc adjectum praecedentibus fit mortale, quod valde notandum est. 2. Ultimus actus furti v. g., est ejusdem rationis cum praecedentibus; ergo venialis tantum, sicut actus praecedentes. Distinguo antecedens: est ejusdem rationis ex objecto et per se, concedo; ex circumstantia et per accidens, nego. Ratione enim connexionis cum praecedentibus actibus habet ultimus actus aliquam circumstantiam, complentem scilicet materiam et damnum notabile, quam non habent actus priores. 3. Ultimum furtum non plus nocet, quam praecedentia; ergo omnia sunt tantum venialia. Iterum distinguo antecedens: non plus nocet absolute secundum se sumptum, concedo; non plus nocet respective et ut est conjunctum cum furtis praecedentibus, nego: nam ultimo furto minuto aufertur integer florenus vel ducatus, qui non ablatus erat furtis praecedentibus. 4. Quomodo ergo salvabuntur famuli magnatum, continuo auferentes, male impendentes vel consumentes aliqua modica et nunquam restituentes? Respondeo: illos excusari a mortali et onere restitutionis partim per inadvertentiam, partim quia domini magnates in his non censentur valde inviti, nec

suos famulos tam stricte obligare velle ad tam exactam administrationem rerum suarum etiam quoad modica; alioquin illi peccant, sicut alii homines.

Petes: Quid, si quis post notabilem quantitatem minutis furtis comparatam usque ad peccatum mortale commissum, rursus incipiat et pergat furari modica? Sic distinguendum est cum Lugo supra cit.: aut enim talem nondum poenituit de furtis praecedentibus nec restituit, vel restituere proposuit et sic denuo furando modica ab eodem peccat mortaliter toties quoties: quia tunc habet explicitam vel implicitam voluntatem augendi damnum proximi et retinendi notabilem quantitatem rei alienae semper majorem et majorem. Aut talem jam poenituit de furtis praecedentibus et vel de facto restituit vel restituere data occasione proposuit, et tunc denuo furando minuta peccat tantum venialiter, donec rursus attingat quantitatem notabilem sufficientem ad mortale furtum: quia tunc per poenitentiam et restituendi propositum abrupit continuationem furtorum praecedentium cum sequentibus, et sequens materia non concrescit amplius cum praecedenti, sed manet per se sola et venialis, donec rursus concrescat cum alia materia sequenti.

Regula III. Insuper hoc singulare est in materia furti vel in- 305.
justitiae, quod ex plurimis furtis minutis et singulis de facto venialibus tantum, tamen accrescente notabili quantitate sufficiente ad peccatum mortale, adhuc exurgat peccatum mortale, ratione injustae detentionis tantum; ita nimirum ut, licet quis furtis minutis saepissime repetitis usque ad notabilem summam, quia nunquam recordatus praecedentium furtorum non advertit ad accrescentem quantitatem, singulis furtis etiam ultimo peccaverit solum venialiter et nunquam mortaliter ratione ablationis, postea tamen advertens aliquando quantitatem notabilem aggregatam, peccabit mortaliter ratione injustae detentionis seu non restitutionis rei alienae. Communis et omnino certa doctrina apud Sanch. supra, et fatetur Navarrus c. 17. n. 139. etsi alibi oppositum tenuerit. Ubi adverte, in furtis duo esse: unum est injusta ablatio rei alienae invito domino, alterum est injusta detentio seu non restitutio rei alienae invito domino; et quamvis per se et ordinarie ablatio et detentio ejusdem rei alienae constituant unum numero peccatum, cum utrumque per modum unius intendatur (nemo enim vult rem furari, quin saltem ad tempus eam detinere ejusque usu ac possessione dominum spoliare intendat), per accidens tamen quoad rationem peccati saepe multum differunt. E. gr. accipit quis mutuum a domino, volente certo tempore restituendum; abstulit gladium furioso ad impedienda damna aliis inferenda; postea finito termino vel furore, repetenti domino non restituit: is non peccavit auferendo, retinendo autem peccat mortaliter ex genere suo. Contra furatur quis equum suo domino, postea ab eodem domino damno aequali vel majori affectus non vult reddere; peccavit mortaliter auferendo, at non peccat detinendo, si alter damnum illatum quoque resarcire nolit. Item abstulisti bursam intentione furandi aliquot denarios tantum, postea repertos aliquot aureos detines; peccasti solum venialiter auferendo, sed detinendo peccas mortaliter. Contra abstulisti bursam intentione furandi aliquot ducatos, postea

repertos solum aliquot denarios retines, peccasti mortaliter auferendo, at non nisi venialiter detinendo. Ita in proposito si furtis minutis et venialibus saepe repetitis omnino disparatis nec ulla intentione unitis conquisivisti notabilem summam sufficientem ad peccatum mortale, peccasti semper venialiter tantum auferendo; at peccabis postea mortaliter compertam summam notabilem detinendo seu non restituendo invito domino. Ratio est: quia velle detinere alienum in magna quantitate semper est mortale; atqui per plura repetita furta minuta, etsi omnino et singula venialia tantum, ut puta si furans nunquam recordatus furtorum praecedentium non advertit ad materiam notabilem concrescentem, aut licet adverterit, tamen de praecedentibus jam poenituit et restituere proposuit, nihilominus reipsa aggregatur materia notabilis cum gravi damno proximi, ideoque scienter retinens vel restituere nolens peccabit mortaliter; ergo ex pluribus furtis minutis, etiamsi omnia et singula quoad ablationem fuerint venialia, tamen accrescente materia notabili sufficiente ad mortale ratione injustae detentionis exurget peccatum mortale et obligatio restituendi sub mortali.

306. Regula IV. Furta minuta ac venialia multiplicata praedictis modis constituunt peccatum mortale, cum obligatione restituendi sub mortali, non tantum cum fiunt ab eodem eidem, quod hactenus suppositum est, sed etiam cum fiunt ab eodem diversis dominis. Et quidem quoad primum modum cum quis ex directa et formali intentione ditescendi seu notabilem summam congregandi furatur a diversis modica, videtur esse extra controversiam: quia talis intentio est peccatum mortale, ex qua singula sequentia furta minuta tanquam continua illius intentionis executio eandem malitiam mortalem participant, et tunc domini quam maxime censentur inviti. Quoad secundum vero modum, cum quis absque ejusmodi intentione principali magnam quantitatem congregandi a diversis furatur modica usque ad notabilem summam scienter concrescentem, equidem Medina, Angelus, Navarr. cit. c. 17. n. 139, Toletus l. 5. c. 16. et alii putant, talem nunquam peccare mortaliter. Contrarium tamen longe verius docent DD. communiter. Lessius l. 2. de just. c. 12. dub. 7, Molina t. 3. disp. 689, Sanch. l. 7. moral. c. 21, Laym. l. 3. tr. 3. p. 1. c. 1. n. 6, Lugo cit. disp. 16. sect. 3. § 1. Ratio est: quia, licet talis minuta furando a diversis dominis non inferat notabile damnum singulis seorsim et actualiter, infert tamen grave damnum omnibus collective seu ipsi communitati vel reipublicae saltem habitualiter, quatenus nimirum, si talis modus furandi non esset graviter prohibitus, maxima sequerentur incommoda et inconvenientia contra bonum commune et indemnitatem civium. Si enim cuilibet citra peccatum mortale liceret ditescere tali modo seu furtim magnam copiam congregare ex alieno, quae foret facies reipublicae, qui mores, quae securitas? Deinde sequeretur, posse aliquem sine peccato mortali in venditionibus uti ponderibus et mensuris modice falsificatis et diminutis, quod tamen in omni republica bene instituta merito gravissime prohibitum est. Item sequeretur, non peccare mortaliter eum, qui ex granario vel cellario totius communitatis furaretur magnam quantitatem, aut qui sine justo titulo tributa seu gabellas, etsi minutas exigeret a tota populosa communitate, quia talis singulos non gra-

viter, sed leviter admodum laederet, quae tamen omnia sunt absurdissima; ergo.

Ceterum in favorem ejusmodi furunculorum aliqua hic advertere debes. 1. Universaliter sive quis furtis minutis furetur ab eodem sive a diversis, ad contrahendum peccatum mortale majori quantitate opus est, quam illa, quae simul ablata constitueret peccatum mortale: quia scilicet domini non sunt ita inviti ad furta successive seu per intervalla facta, quam ad furtum rei notabilis simul factum, et ordinarie non tantum damnum infertur. Vide Molinam, Sanch., Lugo cit. 2. Major item requiritur quantitas, si plura furta minuta diversis ac pluribus contingant, quam si eidem: quia tunc omnes et singuli non tam grave damnum patiuntur actualiter et communiter minus inviti sunt. Molina cit. disp. 689. determinat duplo vel adhuc majorem quantitatem requiri in furtis diversis dominis, quam uni factis; Laym. ibid. a mortali excusat eum, qui a triginta mercatoribus singulos pacios auferret, etsi uni ablati sine dubio mortalis quantitas essent. 3. Eo etiam major requiritur quantitas in furtis factis sive eidem sive diversis, quanto fiunt per majora temporum intervalla: quia eo magis deficit unius damni connexio, et domini minus inviti censentur. Unde licet florenus v. g. simul vel successive brevi tempore ablatus constitueret peccatum mortale, puta respectu mediocriter divitis, tamen successive per longum tempus, utpote duorum vel trium annorum surreptus, non concrescit in peccatum mortale. Et si pluribus tanto temporum intervallo absque ditescendi proposito talia furta minuta fierent, etiam duo vel tres aurei non sufficerent ad peccatum mortale; quae tamen omnia prudentis et probi viri vel confessarii judicio relinquuntur. De quo late Molina et Sanch. citati. Addit Joannes Medina et probabile censet Lessius cit. dub. 7., etiam requiri, ut taliter successive et praesertim a pluribus auferens non sit valde pauper et egenus, alioquin excusabitur semper a mortali peccato et restitutionis debito.

Dubium incidens: *Quid de furtis minutis factis eidem a diversis?*

Ex. gr. plures transeuntes vineam, singuli paucos botros decer- 307.
punt; plures intrantes cellam vinariam, singuli modicum vinum furtive bibunt; plures famuli eidem domino modicam pecuniam subtrahunt, ita tamen, ut omnia simul sumpta conficiant quantitatem notabilem in grave detrimentum domini. Hinc certum est, si plures communi consensu, consilio, cooperatione ita furentur, singulos peccare mortaliter et teneri ad restitutionem in solidum, scilicet in defectu aliorum: quia singuli sunt causa moralis totius damni. Quodsi unus primus incipiens ejusmodi furtum minutum solo exemplo suo aliis causa fuit, ut alii grave damnum inferrent, jam mentio facta est supra n. 263.

Quaestio ergo et difficultas solum est: utrum quando quis sciens, alios quoque modica furari vel furatos esse, nihilominus et ipse modica furatur, absque omni consensu vel influxu in furta aliorum, peccet mortaliter et restituere teneatur suam partem ex eo quod advertat, suo et aliorum furtis notabile damnum proximo inferri. Affirmativa sane communior est sententia, Navarr., Medina, Major, Corduba, Angelus, Sayrus, Vasq., Molina supra, Filliuc. tr. 31. c. 10. n. 249., eo quod talis sciens cooperetur ad grave damnum proximi. Probabilior tamen

videtur sententia opposita negativa Lessii l. 2. c. 12. dub. 9, Sanch. l. 7. moral. c. 21. n. 22, Tanner. t. 3. d. 4. q. 6. dub. 9, Lugo d. 16. sect. 3. § 2. n. 55, Dianae p. 2. tr. 17. res. 42. Ratio est: quia talis nec infert grave damnum ratione sui furti secundum se, quod exiguum et veniale esse supponitur, nec ratione sui furti ut conjuncti cum furtis aliorum: quia suo furto nullo modo cooperatur ad furta aliorum, et grave nocumentum ex omnibus resultans non causatur per tuum furtum, sed per furta aliorum, quibus nullo modo causa fuisti. Alioquin sequeretur, quod posito, ad furtum mortale sufficere viginti pacios, et Titius jam abstulisset octodecim, tu autem conscius absque ulla cooperatione auferens solum duos, peccares mortaliter, et Titius venialiter tantum; quo nihil absurdius; ergo eo casu non peccas mortaliter nec consequenter sub mortali obligaris ad restitutionem aliquam. Aliud est, si unus et idem tali modo furetur: tunc enim ipse solus totius damni causa est. Aliud etiam est de eo, qui jam aegrotum vel vulneratum, alioquin supervicturum, denuo leviter vulnerans occidit: quia infert gravissimum detrimentum, quod morbus vel vulnera priora non intulissent. Fundamentum ergo oppositae sententiae seu principium illud: Omnis scienter cooperans ad grave damnum alterius peccat graviter, verum solum est, quando quis influit in totum damnum moraliter, jussu, consilio, concursu aut per se graviter damnificat, non item si leviter tantum.

Caput VI.

De subjecto peccati et peccatis maxime internis.

Summarium.

308. Subjectum peccati triplex assignari solet.
309. Formaliter et primario esse potest in voluntate,
310. Eaque sola,
311. Secundum rationem vel portionem superiorem.
312. In aliis vero potentiis et membris secundario solum.

308. Subjectum peccati triplex assignari potest: 1. Subjectum peccati ultimatum seu denominationis est ipse homo seu persona peccans; 2. immediatum seu inhaesionis est potentia hominis eliciens seu exercens actum peccaminosum: 3. intrinsecum seu potius materiale peccati est ipse actus peccaminosus; unde nata est alia celebris divisio peccati, in peccata cordis, oris et operis, de quibus infra. Modo pro fundamento dicendorum sit

Assertio I: *Peccatum formaliter et primario potest esse in voluntate sola secundum rationem vel portionem superiorem; non item secundum portionem inferiorem, aut in aliis potentiis et membris externis, nisi secundario*

tantum. Communissima doctrina D. Augustin. l. 12. de Trinit. c. 12, D. Thom. 1. 2. q. 15. a. 4. ac reipsa Scotus quodl. 18. a. 3. et 2. dist. 42. q. 4.

309. § I. *In voluntate.* Observa hic ex S. Augustino proxime citato, mentem humanam quoad rationem et voluntatem dividi in rationem ac portionem superiorem et inferiorem. Ratio superior (quam S. August. comparat viro) dicitur intellectus, quatenus judicat secundum rationes aeternas, utpote secundum legem Dei, secundum regulas honestatis vel inhonestatis, in ordine ad gloriam vel poenam aeternam. Ratio inferior (uxori comparata) dicitur idem intellectus, quatenus judicat secundum rationes temporales, utpote commodi vel incommodi sensibilis et temporalis tantum; et ita proportionaliter in voluntate portio superior dicitur, quatenus tendit in objecta ut regulata per rationem superiorem, secundum rationes aeternas seu regulas honestatis et inhonestatis; portio inferior vero dicitur eadem voluntas, quatenus tendit in objecta ut regulata vel potius declinata per rationem inferiorem, secundum rationes temporales commodi vel incommodi sensibilis. Aliis verbis, sed reipsa coincidentibus explicat Scotus: portionem superiorem esse voluntatem quatenus tendit in sua propria objecta, nimirum primario in ultimum finem et in omnia alia in ordine ad hunc finem, atque ad hoc ipsum regulariter per rationem superiorem secundum rationes aeternas; portionem vero inferiorem esse eandem voluntatem, quatenus tendit in objecta propria appetitus sensitivi, scilicet commodum sensibile, quod idem est ac secundum rationes temporales.

310. § II. *In voluntate sola.* Ratio est: quia omne peccatum essentialiter debet esse voluntarium ac liberum. Peccatum enim adeo voluntarium est, ut si voluntarium non sit, eoipso peccatum non sit, uti docet S. August. l. 1. retract. c. 13; ergo peccatum formaliter et primario potest solum inesse illi potentiae, quae formaliter et primario voluntaria ac libera est; atqui sola voluntas primario formaliter et essentialiter libera est, secundum omnes; ergo in sola voluntate formaliter et primario potest esse peccatum, non item in aliis potentiis. Unde in primis motibus concupiscentiae nullum posse esse peccatum, infra defendetur. Et quamvis Doctores volentes, actum externum addere aliquam malitiam super actum internum, dicant, in potentia externa posse esse peccatum formaliter, at non dicunt primario, sed solum secundario et dependenter a voluntate. Vide dicta c. 3. q. 4.

311. § III. In sola voluntate *secundum rationem ac portionem superiorem.* Ratio iterum est: quia peccatum debet esse voluntarium et ideo praecognitum quoad suam malitiam seu deformitatem contra rectam rationem vel legem; atqui sola ratione superiori secundum rationes aeternas cognoscuntur peccata formaliter secundum suam malitiam seu deformitatem contra rectam rationem vel legem, ut ex terminis liquet; ergo in voluntate secundum portionem superiorem duntaxat, quatenus scilicet tendit in objecta ut proposita per judicium rationis superioris secundum suam malitiam ac deformitatem, potest esse peccatum formaliter et primario: adeo ut sicut actus nunquam fit bonus moraliter et honestus, nisi fiat a voluntate secundum judicium rationis superioris juxta rationes aeternas, ita nullum unquam potest fieri peccatum seu actus malus

moraliter et inhonestus, nisi fiat a voluntate praeter vel contra rationis superioris judicium, juxta rationes aeternas proponens talem actum esse malum et inhonestum; non ergo etiam in ipsa voluntate secundum portionem inferiorem: sic enim tendit in objecta praecise secundum rationem commodi vel incommodi sensibilis et temporalis, eodem prorsus modo, quo appetitus sensitivus seu sensualitas etiam in brutis, ubi sine dubio non potest esse peccatum secundum se; multo minus in aliis potentiis et membris externis formaliter et primario, sed

312. § IV. Supposito voluntatis secundum portionem superiorem operantis imperio, consensu vel permissione, *secundario tantum* peccatum potest esse in omnibus aliis potentiis ac membris externis, quatenus in suis actibus subsunt imperio voluntatis, adeo ut primo et formaliter peccata solum sint actus voluntatis eliciti: imperantes, consentientes et permittentes; actus vero aliarum potentiarum et membrorum solum ut imperati, admissi vel permissi a voluntate adeoque secundario tantum peccata sint. Itaque imperante, consentiente vel cum posset et deberet impedire permittente voluntate, secundum portionem superiorem operante, peccatum secundario esse potest 1. in intellectu, ut cogitationes malae, suspiciones, judicia temeraria, haeresis; 2. in phantasia sensitiva imaginationes turpes; 3. in appetitu sensitivo seu sensualitate appetitiones rerum malarum, delectationes morosae, maxime venereae; 4. in potentiis et membris externis, ut voluntarie illicita vel ad finem illicitum videre, audire, gustare, loqui, tangere, ambulare etc. Ratio omnium est: quia in omni illo potest esse peccatum secundario, cujus actus proprius aliquo modo voluntarius illicitus est seu peccatum est; actus autem proprii intellectus, phantasiae, appetitus ac potentiarum membrorumque externorum, facti sic imperante, consentiente vel permittente voluntate circa objecta illicita, vere illiciti et peccata sunt: ergo in iis omnibus potest esse peccatum secundario et quidem formaliter, non materialiter tantum, ut cum Scoto citat. quodl. 18. a. 3. docent Medina, Vasq. et alii, quos refert et sequitur Tanner hic disp. 4. q. 8. dub. 1, et hinc peccata alia interna, alia externa dicuntur.

Sectio I.

Peccata interna et externa seu cordis, oris et operis.

Summarium.

313. Divisio peccati in cordis, oris et operis, ut in species,
314. Ut in gradus distinctos;
315. Qualis ordinarie sit processus practicus ad peccatum internum?
316. Cogitationes et imaginationes rerum malarum secundum se indifferentes sunt; factae autem voluntarie, bonae vel malae esse possunt.

313. Divisio haec tradita a D. Hieron. in Ez. 43. dicente: *Aut enim cogitationibus aut sermone aut opere peccamus,* duobus modis in-

telligi et explicari potest, tanquam in species et tanquam in gradus tantum.

§ I. *Peccata cordis, oris et operis, ut species diversae.* Peccata *cordis* seu interna universaliter dicuntur quae fiunt et consummantur (quasi in corde) in potentiis internis, utpote voluntate, intellectu, phantasia, appetitu sensitivo: ut odium Dei et proximi, haeresis, superbia, avaritia, invidia, delectatio morosa. Peccata *oris* dicuntur quae supposito voluntario interno consummantur solo sermone vel prolatione verborum, ut blasphemia, perjurium, maledictum, mendacium. Peccata *operis* dicuntur quae supposito voluntario interno consummantur opere externo seu per exercitium potentiarum ac membrorum externorum, ut furtum, homicidium, fornicatio.

§ II. *Peccata cordis, oris et operis, ut gradus distincti:* ut sensus 314.
sit, peccata aliqua sunt, quae incipiunt cordis cogitatione, incrementa capiunt in sermone et complentur seu consummantur opere vel facto externo, ut fieri constat in fornicatione, homicidio etc. Alius sensus esse potest, respectu diversorum peccantium in simili genere peccati; v. g. unus delectatur corde tantum in cogitatione fornicationis, nolens loqui aut facere turpia; alius delectatur et loquitur; tertius delectatur et loquitur et consummat opus. De peccatis externis seu oris et operis in genere nihil hic speciale dicendum superest; de peccatis vero internis seu cordis multa per omnem modum et multum difficilia, interim tamen scitu summe necessaria, quia in praxi frequentissima; confortare, conabor explicare ad captum tuum.

§ III. *Processus practicus ad peccatum internum.* Ordinarie talis 315.
est: 1. ex sensibus externis vel alia causa excitante fit imaginatio rei delectabilis vel contrariae in phantasia, atque ob naturalem ac intimam connexionem potentiarum statim de eadem re fit cognitio vel cogitatio in intellectu, prius secundum rationem inferiorem, ut res delectabilis vel contraria est, deinde secundum rationem superiorem, ut quid malum seu peccatum est contra rectam rationem vel legem Dei. 2. Ex imaginatione phantasiae sequitur aliquis motus amoris vel odii, delectationis vel tristitiae aut irae in appetitu sensitivo, et ob dictam connexionem potentiarum statim fit similis motus in ipsa voluntate. 3. Voluntas consentit; aliquando quidem consensu efficaci in ipsum opus v. g. vindictam, copulam etc., et dicitur propositum vel desiderium. 4. Aliquando vero consentit consensu solum inefficaci et simplici complacentia in ipsum tantum motum delectationis, irae, et dicitur delectatio morosa. Haec ergo quatuor accurate distinguenda et explicanda sunt: 1. Cogitatio et imaginatio, 2. motus internus, 3. propositum vel desiderium seu consensus in opus, 4. delectatio morosa seu consensus in motum tantum. Primum nullam habet difficultatem; de aliis tribus distinctis sectionibus sequentibus agemus.

§ IV. *Cogitationes et imaginationes malarum rerum* etiam pessi- 316.
marum secundum se sunt omnino naturales et indifferentes ac manent tales, quamdiu sunt involuntariae; factae autem voluntariae per imperium vel consensum voluntatis, possunt esse tam bonae, quam malae: nam 1. si assumantur ad bonum finem v. g. studendi, docendi, dolendi, erunt bonae et meritoriae; 2. si assumantur vel permittantur ad malum

finem, utpote operationem malam vel delectationem inhonestam, erunt malae mortaliter pro ratione materiae; 3. si assumantur vel permittantur sine ullo bono fine sive ex sola curiositate vel levitate, erunt malae venialiter et otiosae; 4. cogitationes tamen et imaginationes de rebus obscoenis practice loquendo fere semper sunt malae mortaliter, si voluntarie et morose fiant, cum aliqua saltem speculativa delectatione, ut infra dicam ex professo n. 336.

Sectio II.

Motus ad malum qualiter peccata.

Summarium.

317. Motus seu passiones in homine excitatae aliae sunt naturales, aliae sensuales, aliae rationales.
318. Motus primo-primi ante omnem advertentiam rationis superioris nullo modo peccata sunt,
319. Motus vero secundo-primi veniales tantum.
320. Motus autem deliberate admissi vel quaesiti in materia mortali mortales sunt,
321. Sicut [et] pure permissi, nisi voluntas saltem simplicem nolleitatem vel displicentiam eliciat;
322. Habito autem tali actu contrario displicentiae, non tenetur voluntas positive resistere sub mortali,
323. Sed ordinarie saltem sub veniali.
324. Applicatio practica.

317. Motus generatim dicuntur passiones seu alterationes quaedam excitatae in homine et brevi transeuntes; alii sunt mere *naturales,* qui ex naturalium qualitatum dispositione oriuntur, ut calere, frigere, fames, sitis, pigritia vel torpor naturalis, de quibus hic non est sermo; alii sunt motus *sensuales,* qui ex apprehensione potentiae imaginativae seu phantasiae circa objectum delectabile vel contrarium sensibile excitantur in appetitu sensitivo seu sensualitate, communes homini cum brutis; alii denique sunt motus *rationales,* qui ex cognitione ipsius intellectus circa objectum conveniens vel disconveniens seu sensibile seu quodcunque aliud excitantur in ipsa voluntate, utpote amoris, odii, delectationis, tristitiae, irae. Omnes quoque hi motus secundum se naturales sunt et indifferentes, et morales, boni vel mali fiunt per ordinem ad rationem et voluntatem, et eo respectu alii dicuntur *primo-primi,* alii *secundo-primi,* alii omnino *deliberati;* et hi vel *admissi* positivo consensu vel imperio vel *permissi* tantum voluntate se negative habente.

318. § I. *Motus primo-primi* sunt qui ex apprehensione objecti convenientis vel disconvenientis excitantur naturaliter in appetitu sensitivo vel ipsa voluntate ante omnem tamen advertentiam vel deliberationem rationis superioris; quod signanter dico: nam sicut ex imaginatione seu apprehensione sensitiva objecti convenientis et disconvenientis ob

naturalem subordinationem potentiarum statim movetur intellectus ad cognoscendum vel cogitandum idem objectum sub eadem ratione convenientis vel disconvenientis sensibilis praecise, hoc est secundum rationem inferiorem, ita etiam ex motu appetitus sensitivi v. g. delectationis, tristitiae ob eandem sympathiam potentiarum statim solet moveri voluntas ad similes motus delectationis vel tristitiae circa idem objectum et secundum eandem rationem convenientis vel disconvenientis sensibilis, hoc est secundum portionem inferiorem. Quamdiu tamen intellectus non advertit ad eos motus secundum rationem superiorem, quatenus scilicet sunt mali, inhonesti vel prohibiti, tam diu manent motus primo-primi.

Hi ergo motus primo-primi, cum nullo modo sint voluntarii, sed omnem voluntatis liberum assensum omnemque advertentiam ac deliberationem rationis superioris praeveniant, nullo modo peccata esse possunt: nullo enim modo est in potestate voluntatis, quin vel ex actibus sensuum externorum et phantasiae vel ex naturali dispositione qualitatum vel etiam operante diabolo in sensualitate et ob naturalem connexionem ac sympathiam, etiam in voluntate secundum portionem inferiorem excitentur vel continuentur, etiam post advertentiam vel deliberationem rationis superioris, ipsa voluntate maxime nolente, abhorrente, repugnante secundum portionem superiorem et rationes aeternas; quod etiam viri sanctissimi experti sunt et experiuntur. Conqueritur D. Paulus Rom. 7, 23: *Condelector legi Dei secundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae et captivantem me in lege peccati, quae est in membris meis. Igitur ego mente servio legi Dei; carne autem legi peccati.* Et alibi: *Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem.* Tali ergo statu tantum abest, ut motus illi peccata sint, quin sint materia maximi meriti.

§ II. *Motus secundo-primi veniales tantum* sunt, qui in appetitu 319.
sensitivo vel ipsa voluntate excitantur cum aliquali quidem, sed imperfecta tantum et semiplena advertentia ac deliberatione rationis superioris: qualis fere est in semidormientibus, semiebriis, distractis, turbatis variis et vehementibus passionibus; qui licet malitiam motus vel actus sui aliquo modo advertant, non tamen possunt perfecte attendere ad regulas rectae rationis et honestatis, ut plene ac perfecte judicent, esse malum vel inhonestum, quod agunt vel quo occupantur. Hi ergo motus secundo-primi, etsi jam subsint aliquali et semipleno dominio voluntatis, ut teneatur eos impedire, ne facta deliberatione ad plenum consensum pertingant, quod licet voluntas negligat et complaceat vel consentire videatur, tamen ob imperfectionem advertentiae et deliberationis non potest esse perfectus et liber consensus in malum, utpote non sufficienter propositum, ideoque nonnisi leviter et venialiter peccare censeri potest. Signa autem imperfectae deliberationis ac semipleni tantum consensus habes supra n. 252.

Juxta dicta intelligi et explicari potest sententia D. Thom. 1. 2. q. 74. a. 4. et D. Bonaventurae 2. d. 24. p. 2. a. 3. q. 2. ubi negant, in sensualitate posse esse peccatum mortale, sed tantum veniale, et forte etiam ibidem S. Thomas a. 3. ad 3. dicit, motus sensualitatis,

qui praeveniunt rationem, esse peccatum veniale: verum enim est de motibus et actibus sensualitatis, qui praeveniunt rationem perfectam seu plenam deliberationem intellectus; interim tamen stant cum aliquali imperfecta advertentia rationis et semipleno, saltem interpretativo, consensu voluntatis; tales enim motus veniales tantum sunt, et eo statu non potest esse in sensualitate peccatum mortale, sed tantum veniale. Ceterum eos motus, qui in sensualitate praeveniunt simpliciter omnem rationem, hoc est omnem intellectus advertentiam omnemque voluntatis consensum, adhuc esse peccata venialia, ut volunt Cajetanus, Sotus et alii apud Vasq. 1. 2. disp. 106. a. 2. et 3., merito ab aliis communiter improbatur: nam inprimis conc. Trid. sess. 5. in dec. de peccato originali n. 5. definit, concupiscentiam non nocere non consentientibus; atqui si motus sensualitatis secundum se ac secluso voluntatis consensu essent peccata venialia, utique nocerent non consentientibus: et ibidem supponit concilium ut certissimum, parvulos ante usum rationis non posse peccare; at si motus sensualitatis omnem rationem praevenientes essent peccata venialia, cur non etiam pueri ante usum rationis possent peccare? Deinde s. Augustin. supra allegatus et alibi saepius constanter asserit, omne peccatum necessario esse voluntarium, ut si voluntarium non sit, eoipso peccatum non sit: ergo secundum ipsum motus omnino involuntarii omnem rationem praevenientes non possunt esse peccata ullo modo. Quod vero idemmet l. 5. contra Pelag. c. 3. et alibi concupiscentiam vocet peccatum, intelligit non proprie et formaliter, sed improprie et originaliter vel causaliter, quia nimirum ex peccato primorum parentum originem trahit et ad peccatum trahit, si reginam mentem superet, uti ipsemet pulcherrime explicat l. de nuptiis et concupiscentia c. 23, dicens de concupiscentia: *Vocatur peccatum, quia peccato facta est, cum jam in regeneratis non sit ipsa peccatum: sicut vocatur lingua locutio, quam facit lingua, et manus vocatur scriptura, quam facit manus. Itemque sic vocatur peccatum, quia facit, sicut vocatur frigus pigrum, non quod a pigris fiat, sed quod pigros faciat.* Haec Augustinus ibi et similia alibi.

Dices cum adversariis: quamvis homo exorta jam cogitatione vel apprehensione objecti mali motum sensualitatis seu appetitus omnino cohibere non possit, potest tamen impedire, ne talis cogitatio in animo exoriatur, occupando se aliis cogitationibus bonis; ergo quando negligit impedire, cum posset et deberet, motus appetitus in malum indirecte voluntarius evadet et ideo peccatum saltem veniale. Respondetur concedendo totum: tunc enim motus talis non praevenit omnem rationem, ut patet; interim tamen negari non potest, primam cogitationem objecti in quovis negotio minime esse voluntariam; ergo neque motus illam primam cogitationem immediate sequens in appetitu vel etiam ipsa voluntate ullo modo voluntarius et peccatum erit, quousque accedat advertentia rationis superioris.

320. § III. *Motus deliberati admissi mortales.* Motus omnino deliberati dicuntur, qui post plenam deliberationem, intellectu secundum rationem superiorem jam plene advertente ac proponente malitiam, a voluntate pleno ac libero consensu admittuntur aut etiam quod deterius est ex proposito et directo imperio excitantur. Hi motus ita admissi vel

quaesiti, utpote libere et directe voluntarii in materia mortali v. g. odii, vindictae, libidinis sine controversia peccata mortalia sunt, quia voluntarie tendunt in objecta mortalia, ut infra late specificabitur in delectationibus morosis. Quodsi porro ejusmodi motus deliberati sint indirecte tantum vel interpretative voluntarii, scilicet in causa posita vel non ablata, v. g. turpia cogitando, aspiciendo, legendo, loquendo, audiendo, tangendo aliamve actionem exercendo, unde vel jam de facto sentis oriri vel oriturum praevides motum delectationis inhonestae, tunc applicanda est generalis doctrina data supra c. 2. de voluntario indirecte et valebit regula n. 259. insinuata, nimirum si causa posita vel non ablata licita aut venialiter tantum mala sit, et absit periculum consensus pleni atque directi, etiam motus illi liciti aut venialiter tantum mali erunt; aut ergo 1. exerces talem actionem ob causam honestam necessariam vel utilem, ut studendo, Confessiones audiendo, medendo, naturam sublevando, tunc motus illi, excluso consensu directo, culpa vacabunt; aut 2. exerces talem actionem ex curiositate, levitate, joco, et si iterum absit periculum consensus, motus illi venialem culpam non excedent, ut etiam docet Sanch. l. 9. de matr. disp. 46. n. 3, nisi actiones illae secundum se et ex objecto essent valde turpes et ad libidinem provocantes seu notabiliter influentes in commotionem veneream: tunc enim sine justa causa exercere seu non desistere, mortale est secundum omnes; 3. si advertis, adesse periculum proximum consentiendi in ipsum motum vel opus turpe, et nihilominus pergis vel non abrumpis actionem, censeris interpretative omnino consentire in peccatum et peccare mortaliter, secundum omnes.

§ IV. *Motus deliberati permissi, an mortales?* Motus deliberati 321.
pure permissi dicuntur, quando voluntas, exurgente ejusmodi motu v. g. libidinis, odii, vindictae, post sufficientem advertentiam et deliberationem rationis superioris absque omni actu contrario positivo, etiam simplicis displicentiae, mere negative se habendo permittit v. g. partem inferiorem delectari, pectus odio et vindicta fervere.

Dico I: Hi motus deliberati pure permissi, practice loquendo, omnino sunt peccata mortalia, nisi voluntas saltem eliciat nolleitatem seu simplicem displicentiam, aversionem vel improbationem. Ita fatetur Sanch. l. 1. moral. c. 2. n. 13, Laym. l. 1. tr. 3. c. 6. n. 7. Ratio est: quia voluntas, si nullum omnino eliciat actum contrarium motui circa objectum male, deliberate et perfecte propositum ac valde afficiens atque inclinans ad consensum illicitum, moraliter semper erit exposita proximo periculo consensus, et contrarium credere, nimia sui confidentia et praesumptio esset; ut proinde Deo ita in superbiae poenam permittente certior lapsus timeri debeat. Ergo ad evadendum morale periculum peccati mortalis atque adeo ipsum peccatum mortale, ad minimum requiritur in voluntate actus contrarius nolleitatis sive simplicis displicentiae vel aversionis a tali motu. Qui nimirum actus licet inefficax sit ad reprimendum vel depellendum ipsum motum illicitum, est tamen efficax satis ad cohibendum vel impediendum liberum voluntatis consensum, quippe cui directe opponitur.

II. Habito tali actu contrario nolleitatis seu displicentiae simplicis, 322.
voluntas non tenetur sub mortali positive resistere, cohibere, reprimere

dictos motus illicitos, sed potes confisus de constantia voluntatis tuae, jam actualiter ab ipsis aversae, ejusmodi motus permittere ac omnino contemnere, tanquam insufficientes ad inclinandam voluntatem in consensum (dummodo semper absit periculum pollutionis) et hoc sensu Layman supra allegatus recte approbat sententiam communiorem Doctorum, Cajetani, Toleti, Navarr. et aliorem, praesertim Recentiorum cum Diana p. 1. tr. 7. res. 33, Tambur. l. 10. in decal. c. 2, nimirum absolute voluntatem non teneri sub mortali resistere ejusmodi motibus. Certe hoc solum, sed bene probant eorum rationes, quarum potissima est: quia hujusmodi motus a natura proveniunt, ita ut omnes cohibere impossibile, aliquos difficillimum sit, immo saepe tales motus positiva resistentia magis exasperantur, uti experiuntur tentati motibus blasphemiae, odii, luxuriae. Non igitur credendum est de divina bonitate, salutem aeternam hominis his tam lubricis periculis exposuisse, ut sub jactura salutis ejuscemodi motus a natura in malum proclivi tam facile exurgentes, teneatur non tantum non admittere, sed etiam positive cohibere.

323. III. Adhuc tamen ejusmodi motus, cum facile possis, non reprimere resistentia positiva sine justa causa, peccatum veniale est, ut omnes fatentur. Ratio est: quia omnis mali objecti inordinatus appetitus deordinatio aliqua est contra rectam rationem, secundum quam voluntas tenetur appetitum sensitivum gubernare; non tamen potest censeri gravis deordinatio vel culpa, quando praeter voluntatem ex naturae infirmitate oriuntur et permittuntur, periculo consensus per actum contrarium nolleitatis jam excluso, ut supposuimus.

IV. Omni autem culpa vacabunt motus isti ita permissi, quando adest justa causa permittendi, non reprimendi aut non desistendi ab actione causante, ut paulo ante de motibus indirecte voluntariis notavimus: eadem enim est ratio. Idque maxime verum est, si timeas, ne dum conaris positive reprimere, crescat tentatio. Immo semper in talibus tentationibus consultissimum remedium est, animum et cognitionem statim avellere et divertere ad alia objecta non mala, praesertim quae te maxime afficiant: quod ipsum erit indirecte resistere positive, sanctum et laudabile.

324. *Applicatio.* Ecce, ut haec recte capias, sic applica: Voluntas circa motum venereum v. g., ratione jam plene advertente et proponente ejus malitiam, quadrupliciter se habere potest: 1. Sic, ut refugiat et positive resistat, reprimere, repellere aut mentem alio divertere conetur: et hoc statu, etsi motus totis horis duret, tantum abest, quod homo peccet, quin praeclare mereatur. 2. Habita quidem displicentia simplici ac nolleitate talis motus, atque ita consensum negando ejusque periculum excludendo, attamen vel non vel remisse nimis et negligenter resistendo, cum tamen facile posset et nulla justa causa permittendi tales inordinatos motus subsit, tunc saltem peccabit venialiter. 3. Mere negative se habendo et permissive seu suspendendo actum contrarium, permittendo motum impurae delectationis, et jam peccabit mortaliter ob periculum. 4. Sic, ut ipsi plene et positive consentiat, acquiescat eaque delectatione frui velit, et tunc certo erit peccatum internum consummatum, mortale in proposito, alias pro ratione

materiae mortale vel veniale. Ceterum si hic sistatur, erit delectatio morosa, de qua infra; si vero ulterius in opus tendatur, erit propositum, de quo est

Sectio III.

Proposita et desideria mala, absoluta et conditionata.

Summarium.

325. Proposita vel desideria absoluta et efficacia de re quacunque sive intrinsece sive extrinsece mala semper sunt mala, pro ratione materiae.
326. Desideria vero conditionata (omnesque velleitates simplices) sub conditione, auferente malitiam actus, mala non sunt, saltem graviter,
327. Conditionata autem vel intrinsece mala sub conditione impossibili verius illicita sunt ac
328. Certissime illicita sunt desideria conditionata de rebus quibusvis malis sub conditione nullo modo auferente malitiam actus.

Praenotatio. Actus aliqui quoad substantiam et ex objecto suo 325.
omnino sunt indifferentes ac liciti; ideo vero solum mali et illiciti, quia lege vel jure positivo prohibentur: ut comedere carnes die jejunii, venari, piscari in loco prohibito etc. Alii actus quoad substantiam et ex objecto suo ita sunt mali et illiciti intrinsece, ut nulla abstractione, nulla conditione vel circumstantia addita possint esse vel concipi liciti: ut odium Dei, blasphemia, haeresis, adulterium et universim ipsum peccatum formaliter. Alii sunt actus intrinsece quidem et quoad substantiam mali et illiciti, ita tamen ut per oppositam circumstantiam in aliquo statu vel casu possint esse liciti, ut actus homicidii, furti, copulae carnalis etc. liciti et honesti fiunt auctoritate publica, dispensatione divina in matrimonio. His positis pono sequentes quatuor

Resolutiones. I. *Proposita et desideria absoluta rei malae semper mala.* Semper mala et illicita sunt proposita vel desideria absoluta vel efficacia de re quacunque mala sive intrinsece, ut si proponas vel desideres moechari, furari, occidere; sive extrinsece tantum, ut si die jejunii velis comedere carnes vel coenare. Omnes. Ratio est evidens: quia actus internus habet suam bonitatem et malitiam ab actu externo, tanquam suo immediato objecto; atqui propositum vel desiderium absolutum et efficax tendit in externum ut fiendum circa suum objectum a parte rei secundum omnem suam malitiam cognitam, neque potest abstrahere a malitia vel prohibitione ulla actus, sicut ipse actus v. g. hic et nunc non posset fieri nisi malus et prohibitus; ergo illa proposita vel desideria semper sunt mala et peccata pro ratione materiae: unde in eorum Confessione semper aperiendae sunt omnes circumstantiae, in Confessione ipsorum actuum necessario explicandae, v. g. proposui vel desideravi cognoscere conjugatam, monialem, consanguineam; occidere patrem, fratrem, clericum; furari rem sacram, tanta quantitate, secundum omnes. Cum enim illi actus interni efficaces tendant in actum externum, ut finem et terminum, semper totam ejus malitiam

participant. (Secus dicemus de actibus inefficacibus et delectationibus morosis.) Idem vero dicendum de gaudio vel delectatione ex re illicita jam patrata, ob eandem rationem. Unde caute legendus Sa V. Confessio n. 16. dicens, eum, qui delectatus est de peccatis praeteritis jam confessis, id solum debere confiteri, non autem exprimere, quae fuerint peccata: quod in editione Romana deletum fuit. Denique locuti sumus de propositis et desideriis illicitis efficacibus de praesenti, dum res revera illicita est: constat enim apud omnes, non esse per se illicita proposita vel desideria de futuro, quando actus evadet licitus: ut si die Veneris efficaciter proponas vel desideres comedere carnes die Dominica, si desideres ducere eoque cognoscere uxorem proximi, postquam maritus mortuus fuerit. Neque enim nono praecepto prohiberis concupiscere uxorem proximi ejusve matrimonium desiderare pro tempore, quando erit libera a lege viri, sed solum pro hoc tempore, quando et quatenus uxor proximi est. Qualiter autem liceat desiderare rem materialiter malam ob necessariam connexionem materiae, ne idem bis repeti debeat, dicam infra, cum de delectatione morosa.

326. II. *Conditionata licita.* Licita sunt desideria et proposita conditionata omnesque volitiones, velleitates, simplices complacentiae sub conditione revera auferente malitiam actus propositi per intellectum, etsi reipsa non subsistente; idque non tantum in iis, quae solo jure positivo prohibentur, ut vellem hodie comedere carnes, nisi esset dies Veneris, nisi peccatum esset (cum enim comedere carnes sit intrinsece et secundum substantiam bonum ac licitum, conditio illa apposita aufert omnem malitiam), verum etiam de iis, quae sunt intrinsece mala, ita tamen ut in aliquo statu vel casu possint esse licita et bona, si nimirum desiderentur sub conditione talis status vel casus: conditio enim rursus aufert malitiam actus propositi. Unde culpa saltem graviori vacabunt hujusmodi actus: Vellem praedari, si Deus permitteret; vellem hunc suspendere, hunc inimicum bene ita meritum occiderem, si judex essem; ducerem hanc atque cognoscerem nisi antea uxoratus, nisi sacerdos, voto adstrictus essem etc. Communis doctrina Sanch. l. 1. moral. c. 2. n. 24, Vasquez disput. 110. c. 2, Layman l. 1. tr. 3. c. 6. n. 10. Ratio est: quia actus isti inefficaces tendunt in actum externum non ut finem vel terminum fiendum a parte rei, sed praecise ut in objectum propositum per intellectum, ideoque ab eo non plus malitiae sumunt, quam proponatur per intellectum; atqui intellectus proponens objectum sub tali conditione auferente omnem malitiam actus, nullam in actu malitiam proponit, ut patet; ergo nullam inde sumit malitiam ejus desiderium vel volitio conditionata et inefficax. Unde quamvis tibi jure naturae interdicti sint isti actus externi v. g. Religioso ducere et cognoscere uxorem, quia tamen non desideras absolute et efficaciter, sed solum sub conditione, sufficit tibi, matrimonium revera cogitari posse in eo statu, quo tibi interdictum non esset, ut cum Vasquez notat Sanch. l. cit.

Dixi, *culpa saltem gravi vacabunt:* negari enim non potest, actus ejusmodi nisi bono aliquo fine vestirentur, ordinarie ut minimum otiosos esse et venialiter malos. Sa V. *peccatum* merito haec vocat periculosa,

Cajetanus V. *delectatio morosa* fatuas et diabolicas tentationes. Sane maxime cavendum in materia luxuriae, ne quis ejusmodi actibus quantumvis conditionatis et inefficacibus diutius immoretur et serio complaceat: quia ob saepe dictam sympathiam potentiarum facile influerent in commotionem veneream et inchoatam saltem pollutionem, non sine mortalis culpae periculo et ob ipsum periculum incursu. Ulterius optime monet Tambur. l. 10. in decal. c. 5. § 4., alium hic scopulum cavendum periculosissimum, ne scilicet ejusmodi actus inefficaces et velleitates procedant ex actuali voluntate absoluta peccaminosa; tunc enim erunt peccata mortalia, non ex se, sed ex principio, scilicet actuali malo affectu, a quo imperantur. Hac ratione sine dubio peccares mortaliter, si ex actuali libidinoso affectu seu turpi amore in puellam diceres: hanc vellem amplecti, si mea uxor esset; nimirum non ex ipso actu conditionato, quem per appositam conditionem ab omni labe purgasti, sed ex illo turpi amore, qui illum actum imperavit. Idem esset, si ex actuali injusto odio in inimicum diceres: hunc occiderem, si judex essem.

III. *Conditionata rerius illicita.* Verius et mihi verissime illicita 327.
sunt desideria conditionata seu velleitates quaevis de quavis re intrinsece mala, sub ea ipsa conditione impossibili, si non esset mala, si non esset peccatum, si non esset offensa Dei, si liceret etc.; vellem v. g. Deum odio habere vel destruere, idolum adorarem, haereticus fierem, blasphemarem, falsum jurarem, item fornicarer, adulterium committerem, furtum facerem, occiderem hunc. (Hoc solum hic discrimen adverto, quod in prioribus, quae nullo casu licere possunt, nulla alia subintelligi possit, in posterioribus autem, quae aliquo casu licere possunt, possit subintelligi aliqua conditio auferens malitiam actus, ut si dicas: vellem occidere, si non esset peccatum, subintelligens nimirum, si judex essem vel Deus juberet; tunc recidet in modum praecedentem). Ita cum aliis Sanch. l. 1. mor. c. 2. n. 23, Laym. l. 1. tr. 3. c. 6. n. 11, Basilius Pontius l. 10. de matr. c. 16. n. 20. Ratio est: quia actus internus sumit suam malitiam ab objecto proposito per intellectum malo; atqui actus illi intrinsece mali seu habentes intrinsece imbibitam malitiam non possunt intelligi sine sua malitia intrinsece imbibita, atque conditio illa apposita nullo modo aufert malitiam actus, sed manifestam involvit contradictionem; perinde enim est dicere: vellem fornicari, si non esset peccatum, ac volo peccatum, si non sit peccatum: affaniae! ergo voluntas adhuc actuali suo affectu fertur in rem mortaliter malam, consequenter adhuc peccabit mortaliter, ac si conditio nulla apposita fuisset. Et sane quis non naturali crisi abhorreat ut malum actum istum, velle destruere Deum, si liceret etc. Deinde ita conditionate velle nihil aliud est, quam optare, ut jure naturae vetita liceant, atque ita ordo naturae ipsaeque naturae rerum immutentur; quod sane pejus est, quam ipsa fornicatio vel homicidium semel commissa: pejus enim esset haec licere, quam semel committi. Unde opinionem Vasquez, non esse mortale, si quis desideret, non esse prohibitas fornicationem, mollitiem, ebrietatem ad bonum finem, v. g. quia expertus se fragilem et saepius labi in tale crimen, ne ultra Deum offenderet, rectius improbant Sanch. cit. n. 23: quia bonum

totius naturae ac naturalis ordinis non potest postponi ejusque immutatio, quae gravissimum malum est, desiderari ob peculiare hujus hominis bonum; maxime quia hoc potest alia via consequi, nimirum gratia divina se contra tentationes muniendo, inquit Sanchez allegatus. Advertendum tamen, etiam hic posse fieri (quod in sequentibus), ut ejusmodi locutione conditionata aliquando non exprimatur affectus voluntatis actualis in malum per modum optantis, sed solum per modum enuntiantis significetur propensio voluntatis in talem actum prohibitum jure naturae atque intrinsece malum, nisi turpitudo peccati vel offensa divina absterreret; (et vide, quam caute in hunc secundum modum declinet Tambur. l. 10. in decal. c. 5. § 3. n. 1, qui tamen cum Vasquez et aliis contrariam sententiam tuetur), et tunc constat, non esse peccatum, quin potius propensio in peccatum sancto motivo reprimitur.

328. IV. *Conditionata certo illicita.* Illicita sunt sine dubio desideria conditionata omnesque volitiones, velleitates ac complacentiae simplices de rebus quibusvis malis, sub tali conditione, quae nullo modo aufert malitiam actus, etiamsi a parte rei poneretur ac poni possit, v. g. occiderem te, si avolare possem. Omnes, Sanch., Laym. cit. Ratio est: quia etiamsi consensus conditionatus nihil ponat in rerum natura ex parte objecti voliti, in voluntate tamen ponit actualem affectum committendi aliquod peccatum, excepta sola conditione illa, quae minime aufert malitiam peccati ac proinde eadem culpa erit, velle illud peccatum v. g. homicidium cum tali conditione, qualis esset, velle illud absque conditione absolute; tunc esset mortalis utique, ergo et tunc. Advertendum autem semel pro semper, locutionem illam, vellem fornicari, occiderem etc. dupliciter sumi posse: 1. *Optative*, ut significet actualem affectum voluntatis actu volentis, desiderantis ac optantis talem actum malum sub dicta conditione, et hoc peccatum esse dicimus. 2. *Enuntiative* tantum, ut solum significet propensionem voluntatis ad talem actum, nisi haec conditio obstaret, et hoc constat non esse peccatum. Afferamus exempla.

I. Frangerem jejunium, si carnes vel coenam haberem; vellem inebriari, scortari, moechari, si pecunias vel occasionem haberem; adulterium cum hac committerem, nisi poenam vel infamiam timerem; hoc scelus patrarem, si nemo me aspiceret; vellem furari, si scalas vel instrumenta haberem etc. In sensu optativo et actuali affectu in tale peccatum liquido peccata mortalia sunt. Omnes.

II. Vellem fornicari, occidere, me ulcisci, si sacerdos vel Religiosus non essem, aut nisi rationem mei status haberem: similiter mortalia sunt, si efferantur optative cum actuali affectu in illa peccata, a quibus praecise ob rationem tui status te cohibes. At si solum proferantur enuntiative, ut sensus sit: ego infirmitatem meam agnoscens fateor, nisi ab hoc sancto vel sublimi statu meo reprimerer, me omnino ita peccaturum, nulla suberit culpa. Eadem est ratio, cum aliqui dicere solent: Si hoc mihi antea fecisses, quando adhuc junior, studiosus, saecularis, miles fui, vindictam sumerem, occiderem, in duellum provocarem; item si adhuc essem junior, fornicari cum hac vellem: siquidem adsit vera voluntas fornicandi, ulciscendi, occidendi, dummodo

occasio priori tempore accidisset, aut quis ad eum malum finem vere optet adesse modo adhuc prius tempus, vere letale est, sicut si optares non esse sacerdotem vel Religiosum, quo fornicari vel occidere posses. At si sensus iterum sit enuntiativus, nimirum priori tempore talis eram, ut accepta tali injuria omnino vindictam sumerem, oblata tali occasione omnino peccassem, modo autem nullus adest voluntatis consensus, neque culpa ulla aderit. Memini simplicissimi atque optimi seniculi, qui subinde a junioribus irritatus, excussis lacrymis, manum in pugnum contractam ostentans dicere solebat vernacule in hunc sensum: O tu, gratias age Deo, quod non sim, qualis antea eram; quam vellem tibi modo dare unum rotundum par alaparum. Credo, ipsum ultra motum forte venialem irae, praeterea in quinto praecepto nihil deliquisse et solum enuntiative locutum.

III. Vellem peccare, furari, carnes comedere, nisi timerem Deum: optativo sensu cum actuali affectu peccandi, nisi servilis Dei timor absterreret, letale est; at sensu indicativo significare suam tantum infirmitatem et propensionem in peccatum, utpote, credo me omnino peccaturum, nisi timor Dei refraenaret, malum non est; resolvitur enim in hanc causalem: quia Deum timeo, nolo peccare, alias forte peccaturus. Et si quidem sit timor filialis ex motivo caritatis et metu offensae Dei super omnia amati, summe meritorius erit; si servilis tantum ex metu poenae, saltem non malus. Atque eadem prorsus ratione, dicere: Peccarem nunc mortaliter, si infernus non esset etc., optative volendo peccatum et quasi optando infernum non esse, ut liberius peccare possis, mortale est sine dubitatione: quia conditio apposita nullo modo aufert malitiam actus. At enuntiative tantum ostendere pronitatem in peccatum, nisi metus poenae coerceret, ut sensus iterum sit: Nolo peccare, quia infernus est, alioquin facile peccaturus nec tentationem praesentem superaturus, culpa vacat. Recte enim Castropalaus apud Tamburin. cit. c. 5. § 5. n. 5. dicit: Nunquam est peccatum, velle relinquere peccatum ob timorem inferni vel ob amissionem honoris. Ob quemcunque enim finem peccatum relinquatur, peccatum non est. Quin communi doctrina catholicorum attritio ad Sacramentum Poenitentiae sufficiens, utique non mala, fundatur in ejusmodi timore. Vide dicta de metu n. 159.

IV. Si Deus vellet Petrum mori, gauderem: si significes affectum antecedentem ad divinam voluntatem, quia scilicet velles, ut Deus vellet Petrum mori, idem erit ac optare ipsam mortem Petri, ideoque si injuste, peccatum mortale. At vero si significes affectum solum consequentem ad voluntatem divinam, quod nimirum postquam Deus voluisset Petrum mori, cum gaudio velles voluntatem tuam conformare cum divina, de se actus optimus est, secluso omni maligno affectu in Petrum vel complacentia de malo ipsius; quod securum est, si persona cara sit; suspectum valde, si persona sit alias exosa. Sanchez l. 1. moral. c. 2. n. 29.

Sectio IV.

Delectatio morosa rationalis. sensibilis.

Summarium.

329. Delectatio morosa quid sit, rationalis, sensibilis, et qualis in ea ordinarie sit processus?
330. Omnis delectatio morosa, rationalis et sensibilis, absoluta est peccatum,
331. Pro ratione materiae tamen mortale vel veniale,
332. Si sit de ipsa re cogitata formaliter (sive intrinsece sive extrinsece) mala
333. Et voluntaria.

329. *Praenotatio.* I. Delectatio morosa definiri solet: *Simplex complacentia voluntaria de re illicita sine intentione eam opere implendi;* ideoque sic dicta non a mora temporis, cum etiam fieri possit in instanti, sed a mora ac immoratione consensus, quod nimirum voluntas libero consensu in solo motu delectationis circa opus cogitatum immoretur et acquiescat, absque intentione ulterius tendendi in opus ipsum. Duplex est, rationalis et sensibilis.

II. Delectatio morosa *rationalis,* potius gaudium vel complacentia dicenda, est quae exurgit in ipsa voluntate ex cogitatione intellectiva rei illicitae et potest esse aut speculativa de ipsa cogitatione vel cognitione mali actus vel modi mirabilis (ut si videns amicum ridicule cadentem ex equo rideas, non lapsum, quem doles, sed solum lepidum vel ridiculum cadendi modum), aut practica et de ipsa re vel actione illicita cogitata, ita ut objectum formale et ratio delectandi sit ipsa res vel actio mala cogitata, cogitatio vero seu cognitio sit solum conditio applicans objectum delectationis. Item potest esse aut absoluta de re cogitata aut sub conditione aliqua. De singulis determinabimus postea.

III. Delectatio morosa *sensibilis* et proprie delectatio dicenda est, quae ex imaginatione phantastica rei vel actionis illicitae delectabilis exurgit in appetitu sensitivo vel sensualitate, fitque cum aliqua alteratione vel immutatione corporis per motum spirituum vitalium circa pectus, et in venereis per motum spirituum generationi servientium in parte inferiori. Quamvis autem delectationem rationalem et sensibilem de eadem re distinguere sit difficillimum (propter naturalem enim connexionem et sympathiam voluntatis cum appetitu sensitivo, exurgente delectatione in una potentia, statim movetur et excitatur etiam delectatio in altera), reipsa tamen distingui certissimum est et sufficit posse distinguere in ratione voluntarii. Constat enim, saepe delectante appetitu, non delectari, sed tristari voluntatem secundum portionem superiorem, et de multis delectari voluntatem, de quibus non delectatur, sed abhorret appetitus. Huc revoca dicta superius de primis motibus.

IV. In delectatione ergo morosa hic fere processus esse solet: 1. Voluntas vult vel permittit intellectum cogitare de re illicita v. g. copula. 2. De copula sic cogitata complacet vel gaudet, et hic est delectatio morosa rationalis. 3. Voluntas etiam vult vel permittit

phantasiam imaginari illam rem et per species sensibiles veluti praesentem facere, ex quo naturaliter sequitur motus in appetitu sensitivo, modo supra praenotato. 4. Voluntas etiam vult, consentit vel permittit appetitum sensitivum ita delectari eamque delectationem acceptat, approbat, complacet, et haec est delectatio morosa sensibilis, cui ad verbum applicare debes omnia supra generatim explicata de motibus deliberatis admissis et permissis.

Assertio II: *Omnis delectatio morosa, rationalis, sensibilis voluntaria ac absoluta de re cogitata formaliter mala, est peccatum pro ratione materiae, mortale vel veniale.* Communissima doctrina in his terminis. S. Thom. 1. 2. q. 74. a. 8, Navarr. c. 11. n. 13, Lessius l. 4. de just. c. 3. dub. 15, Sanch. l. 1. moral. c. 2, Laym. tr. 3. c. 6, Marchant tribun. t. 1. tr. 3. tit. 2. q. 6. conclus. 4. regula 2, Diana p. 1. tr. 17. res. 33. alii apud ipsos.

§ I. *Est peccatum.* Probatur 1. ex S. Scriptura et Patribus. **330.** Matth. 5, 28: *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam moechatus est eam in corde suo.* Galat. 5, 19: *Manifesta sunt opera carnis, quae sunt fornicatio, immunditia, impudicitia.* Certum autem est, delectationem morosam veneream esse immunditiam vel impudicitiam cordis; ergo est inter illa peccata, de quibus ibidem dicitur: *Qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.* Et docent perspicue Sancti Patres. D. Isidorus l. 1. de summo bono c. 39, D. Greg. l. 21. moral. c. 3, D. Augustinus l. 12. de Trin. c. 12. dicens: *Totus homo damnabitur, nisi haec, quae sine voluntate operandi, sed tamen cum voluntate animum talibus oblectandi, peccata per Mediatoris gratiam remittantur.* 2. Accedit ratio: omnis actus humanus accipit bonitatem et malitiam suam per se primo a suo immediato objecto, ut nimirum sit ejusdem bonitatis et malitiae, cujus est objectum; atqui delectatio morosa voluntaria est verus actus humanus, cujus objectum est res vel operatio formaliter mala; ergo omnis ejusmodi morosa delectatio ejusdem malitiae peccatum est: quippe ejusdem bonitatis et malitiae sunt operatio et ejus delectatio, inquit Philosophus 10. ethic. c. 3. 3. Delectatio est quaedam appetitus inclinatio in objectum; atqui rectae rationi repugnat, appetitum rationalem esse deliberate ac voluntarie inclinatum in objectum formaliter malum, inhonestum, turpe: voluntati enim malum mortale a recta ratione discordans displicere, saltem non per morosas delectationes placere vel approbari debet; ergo. 4. Voluntarie et deliberate delectari de peccato carnali cogitato est peccatum mortale, secundum omnes; atqui eadem omnino est ratio de quacunque re illicita mortaliter, ut haeresi, perjurio, blasphemia, homicidio, furto etc.; habet ergo delectatio morosa peccaminosa locum in omnibus praeceptis decalogi, et qua ratione ipsa peccata externa erunt mortalia vel venialia, etiam delectatio de iisdem morosa mortalis vel venialis erit. Quod autem Doctores communiter doctrinam suam potius applicent delectationi venereae, quam aliorum peccatorum, ideo est quod ea delectatio frequentissima et notissima sit, adde etiam importunissima et foedissima ob turpem carnis motum. Videre tamen potes, curiose lector, sententiam Vasqez l. 2. disp. 110. et 111. c. 3. et 4. docentis, delectationem morosam sumere malitiam peccati non ab objecto, sed solum ab oppo-

sitione ad aliquam virtutem; ideoque delectatio venerea morosa peccatum sane mortale erit, quia natura sua opponitur castitatis virtuti; at vero delectatio morosa de homicidio vel furto cogitato mortale non erit, nisi quatenus jungitur cum odio seu malevolentia in proximum contra virtutem caritatis. In quam sententiam, fateor, valde propendeo, sed in re tam practica non debui recedere a communissima et receptissima Doctorum sententia, cum neque recedere voluerit doctissimus ille Sanchez l. 1. moral. c. 2. n. 9.

331. § II. *Pro ratione materiae.* Semper ergo delectatio morosa est peccatum ejusdem speciei cum peccato cogitato; unde in Confessione semper explicandum est objectum cogitatum, de quo quis delectatus fuit, quoad speciem et numerum. Sed nunquid etiam quoad circumstantias? Multi affirmant absolute, absolute vero negat Vasquez cit. disp. 112. ex suo supra indicato fundamento et ex eo Tamburin. l. 10. in decal. c. 3. n. 3. Sed rectius ex communi et recepta doctrina apud Azorium l. 4. c. 6. q. 3., Sanchez cit. l. 1. mor. c. 2. n. 11., ita distinguendum est: quando delectatio morosa fertur in objectum secundum totam ejus malitiam, ita ut ipsae etiam circumstantiae directe volitae et intentae sint, utique necessario explicandae in Confessione erunt circumstantiae objecti, quamquam non tanquam circumstantia, sed tanquam objectum partiale, uti superiori c. 3. n. 194. explicui: ut si delectatus es in cogitato parricidio vel fratricidio, in cogitata copula cum conjugata, consanguinea, sacra, quatenus tales sunt, teneberis sane eas circumstantias explicare: quia tunc delectatio plenam et integram operis externi malitiam et speciem sortitur, ac proinde sicut in ipso opere externo, ita etiam in ejus morosa delectatione eae circumstantiae fatendae sunt. At vero quando delectatio morosa fertur in objectum non secundum totam suam malitiam, sed secundum partem tantum, ita v. g. ut substantia tantum, non autem circumstantia volita vel intenta sit, licet cognita indirecte etiam volita censeri possit, ut si delectaris de cogitata copula cum femina apprehensa praecise ut non tua, minime autem ut alteri nupta, consanguinea vel sacra est, sed praecise ut formosa et amabilis femina, tunc quia non sortitur totam operis externi malitiam, sed ad speciem simplicis fornicationis vel impudicitiae reducitur, circumstantias illas explicare necessum non est. Azorius, Sanchez, Filliucius, Lessius, Bonacina, Diana, alii cum Lugo disp. 16. de Poenit. n. 363. Alia ratio fuit supra de proposito, desiderio seu volitione efficaci: quia enim hi actus efficaces tendunt in opus externum, ut fiendum a parte rei tanquam in finem et terminum, ideoque necessario secundum totam ejus malitiam, semper est ejusdem speciei cum illo; delectatio autem morosa, cum non feratur in opus externum ut finem et terminum, sed praecise ut objectum cogitationis praesentis, ideo non necessario integram, sed solum tantum ejus malitiam participat, quantum voluntas vult vel intendit. Ceterum apud omnes in confesso est, eum, qui castitatis voto adstrictus est, in Confessione delectationis morosae debere explicare circumstantiam voti vel status sui, quia non solum contra castitatem, sed vere etiam contra votum et virtutem religionis deliquit. Sed nunquid etiam ligatus, si delectetur de aliena, tenebitur se fateri ligatum? Affirmat Vasquez supra, ex eo quod fides

matrimonii obliget non solum corpus, sed etiam mentem in aliud objectum turpe non collocare; negat vero verosimilius et hoc fundamentum insufficiens judicat Hurtadus apud Tambur. l. 10. in decal. c. 3. n. 6. Certe sine urgente causa non est gravandum Sacramentum tam necessarium.

§ III. *De re mala.* Eadem omnino est ratio, sive sit de re mala 332.
intrinsece et lege naturae vetita, sive sit de re mala non intrinsece, sed lege positiva tantum prohibita, dummodo sit de re formaliter mala seu vetita vel prohibita: ut si die Veneris delecteris de cogitata comestione carnis contra legem vel in odium legis ecclesiasticae. Hoc tamen grande discrimen est, quod quando res est intrinsece mala et lege naturae prohibita, ut fornicatio, homicidium, tunc delectari etiam de substantia actus secundum se erit illicitum et peccatum: cum enim malitia per se et ab intrinseco illi actui insit, non stat delectari de substantia et non de malitia, nisi per aliquam conditionem possibilem malitia separetur, ut in desideriis conditionatis explicatum est n. 310. et in delectatione rationali explicabitur n. 341. At vero quando res est solum mala extrinsece, quia lege positiva vetita, ut comestio carnis vel coena in die jejunii, quia substantia actus secundum se bona et licita est, licita quoque erit delectatio seu rationalis seu sensibilis de substantia talis actus, praecisa per intellectum prohibitione legis: quia appetitus rationalis malitiam excludit, appetitus autem sensitivus malitiam seu prohibitionem minime attingit, sed in solam tendit comestionem externam secundum se bonam. Alia est ratio, si delecteris de peccato omissionis contra legem positivam v. g. de omissione Sacri vel Horarum: in his enim nulla est substantia actus, de qua praecisa malitia contra legem delectari posses; posses tamen delectari de omissione Sacri abstrahendo a dominico vel festo die, de omissione Horarum inculpabiliter facta, quantum ad carentiam illius laboris, eo casu ab omni malitia separatam, uti resolvit Tamburin. l. 10. in decal. c. 5. § 1. n. 2. quem consule, et ratio est eadem, quae infra dabitur de delectatione morosa circa rem materialiter malam sub ratione bona.

§ IV. *Voluntaria absolute.* Assertio denique signate ita expressit: 333.
1. Delectatio *voluntaria*, nimirum cum consensu expresso vel interpretativo aut permissivo, modo explicato supra de motibus admissis et permissis; 3. delectatio *absoluta;* 3. de *re cogitata;* 4. de *re formaliter mala.* Nunc de delectatione speculativa circa cogitationem circa rem materialiter tantum malam, aut de re formaliter mala sub conditione, item in ordine ad diversos status specialia dicenda sunt distinctis paragraphis et regulis.

Subsectio I.

Delectatio speculativa de ipsa cogitatione rei malae.

Summarium.

334. Delectatio morosa speculativa de ipsa rei illicitae cogitatione vel cognitione
335. Vel ejus modo, inventione aut artificio

336. Per se mala non est, secluso periculo labendi in aliam delectationem vel consensum mortalem.

337. In dubio autem, an delectatio sit speculativa, an vero practica de ipsa re mala cogitata, judicandum est ex cogitantis affectu.

Regula: *Delectatio morosa speculativa tantum de ipsa cogitatione, cognitione, speculatione rei illicitae aut de rei illicitae modo, inventione, artificio, ita ut objectum formale et ratio delectandi minime sit ipsa res illicita, sed solum rei illicitae cogitatio vel modus, per se mala non est, secluso periculo labendi in aliam delectationem vel consensum mortalem.* Communis cum S. Thom. cit. Explico:

334. § I. *Mala non est delectatio vel gaudium de ipsa cogitatione, cognitione, speculatione rei illicitae:* ut si legens, studens, Confessiones excipiens intelligas varias peccatorum species, modos miros et artificiosos, gaudeas et oblecteris non de peccatis, sed de peccatorum cognitione acquisita. Ratio est: quia talis est delectatio, quale est objectum; sed objectum hujus delectationis, nimirum ipsa cognitio rei malae per se minime mala est: quia intellectus naturaliter fertur in objectum suum ut verum, quod aeque reperitur in rebus bonis ac malis, nec minus intellectui bonum est verum seu veritas de malis ac de bonis rebus; ergo.

335. § II. *Aut de rei illicitae modo, inventione, artificio:* ut si legens libros, spectans comoediam, duellum, pugnam injustam contemplansque miros et artificiosos modos ac inventiones furandi, hominem occidendi, feminam decipiendi, sponsam rapiendi, oblecteris non de ipsis rebus malis factis vel faciendis, sed solum de modo vel inventione curiosa, subtili, artificiosa. Ratio est: quia tunc voluntas non delectatur de malo, ut malum est, sed de aliqua ratione boni in malo seu peccato inventa et considerata, utpote curiosa, subtili inventione, dexteritate, fortitudine, quae aeque reperiri et oblectari possunt in rebus bonis ac licitis. Quin fieri potest, quod cogitatio vel modus delectet, etsi res ipsa maxime displiceat: ita enim cum audimus narrari furta, fraudes, insidias mirabili dexteritata patrata, ridere solemus et delectatione affici, non quod de malo gaudeamus, sed quod curiosa naturaliter delectent. Sic spectans duellum vel aliam rem malam, potes delectari et ridere, quod subtiliter et ingeniose aliquid agatur, etiamsi factum ipsum maxime detesteris.

336. § III. *Per se mala non est:* ex se enim omnino indifferens est ejusmodi speculativa delectatio, potens esse bona vel mala. 1. Bona ac optima erit, si ita delecteris ob finem bonum, puta in ordine ad docendum, Confessiones excipiendum, ad tibi vel proximo malum cavendum. 2. Mala venialiter erit, si sit otiosa, curiosa, levis, ad nullum bonum finem directa. 3. Mala mortaliter erit, si ita delecteris aut ad finem mortaliter malum v. g. ut peccatum imiteris, aut si adsit periculum labendi in aliam delectationem vel consensum mortalem, quod maxime timendum in re venerea. Unde 4. voluntaria talis speculativa delectatio in imaginatione de rebus turpibus et obscoenis (secluso omni bono fine, qui meatem alio diverteret) practice loquendo semper peccatum mortale est, uti rectissime advertit Tamburin. l. 10. in decal. c. 1. n. 8. Ratio est: quia delectatio de imaginatione rerum turpium practice et moraliter

loquendo numquam sistit in sola imaginatione, sed ex se propter sympathiam et connexionem potentiarum naturaliter concitat motus inordinatos appetitus sensitivi atque ipsam commotionem libidinosam spirituum genitalium. Quid enim magis commovet hominem ad turpia, quam ipsa turpia serio imaginari? Cum ergo eam commotionem libidinosam numquam liceat procurare, numquam etiam licebit talia turpia imaginari, etiam cum sola speculativa delectatione imaginationis, idque non solum positive volendo, sed etiam negative permittendo, eadem omnino ratione, qua supra dictum de motibus malis permissis.

§ IV. *Quid sentiendum in dubio?* In dubio autem, utrum de- 337.
lectatio revera sit speculativa de sola cogitatione, an vero practica de ipsa re mala cogitata, dijudicandum erit ex cogitantis affectu juxta has duas regulas: 1. Si delectatio oriatur ex affectu ad ipsam cogitationem, eoquod cogitans nihil ad res cogitatas afficiatur, sed solum ad speculationes illas et inventiones, signum est, delectationem esse de ipsa cogitatione tantum. Hujus autem iterum duplex indicium est: unum ex habitu; si nimirum cogitans ejuscemodi speculationes vel inventiones aeque libenter vel libentius mente agitet in rebus bonis ac in malis; alterum ex fine et occasione talis delectationis: si enim cogites de rebus illicitis occasione licita vel ad finem bonum, v. g. ad concionandum, docendum, scribendum, disputandum et veram doctrinam assecutus delecteris vel gaudeas, in dubio certo praesume, te delectatum de ipsa cogitatione inculpate. 2. Si vero delectatio oriatur ex affectu ad ipsas res cogitatas, eo quod cogitans potius afficiatur ad ipsas res malas v. g. luxuriam, vindictam, quam ad earum speculationes vel inventiones, signum evidens erit, delectationem capi de ipsa re cogitata. Hujus porro ex opposito iterum duplex est indicium: unum ex habitu; si cogitans ejusmodi speculationes vel inventiones libentius ruminet in rebus malis, quam in bonis; alterum ex occasione ipsius delectationis: si enim ex occasione mala v. g. aspectu turpi, vindictae cupiditate ortum habuit, signum est, esse de ipsa re mala cogitata. Alteram regulam certissimam tradit Sanch. cit. l. 1. mor. c. 2. n. 7, si nimirum cogitans reflectat vel non reflectat sive cogitet se cogitare.

Subsectio II.

Delectatio de re materialiter tantum mala ejusve desiderium.

Summarium.

338. Illicitum est delectari de re materialiter mala secundum se,
339. Non item sub aliqua ratione boni.
340. Desiderare vero rem materialiter malam, semper illicitum est,
341. Excepta pollutione mere et pure naturali.

Regula: *Illicitum est delectari de re materialiter mala secundum se, non item sub aliqua boni ratione; desiderare vero semper illicitum est, excepta tamen pollutione mere naturali.* Sic Doctores citandi.

§ I. *Illicitum est delectari de re materialiter mala secundum se:* 338.
utpote de pollutione, fornicatione, adulterio, homicidio, blasphemia,

perjurio etc., factis inculpate in somno, ebrietate, amentia, ex ignorantia vel errore invincibili; ut si cognovisses feminam, invincibiliter putans, esse tuam aut occidisses hominem inculpabili errore, credens esse feram. Communis et certa doctrina apud Sanchez l. 1. mor. c. 2. n. 16. Ratio et regula generalis ab Azorio et Sanch. ibid. recte assignata haec est: quoties causa excusans a peccato factum exterius non etiam reperitur in ipsa delectatione (vel desiderio), tunc licet factum a culpa sit liberum, non tamen erit libera a culpa ejus delectatio (vel desiderium); atqui facta illa enumerata et similia de se et natura sua intrinseca mortalia sunt, et ex solo defectu rationis ac voluntarii vel ob ignorantiam invincibilem excusantur a culpa mortali; ipsa vero delectatio de iis voluntarie suscepta caret omni ejusmodi causa excusante, sed plena rationis libertate tendit in illa objecta simpliciter mala; ergo delectatio morosa de re materialiter mala secundum se semper illicita est et peccatum, quale esset ipsum peccatum, si voluntarie fieret, mortale vel veniale. Dictum ergo illud jam saepius repetitum: Talis est delectatio, qualis est actus ipse, semper imbibitam habet hanc conditionem: quando causa a culpa actum liberans reperitur etiam in delectatione. Sic licite delectaris de furto facto in extrema necessitate, de homicidio facto ob necessariam defensionem: quia eadem libertas est in facto et delectatione, et causa liberans factum a culpa, etiam currit in delectationes.

339. § II. *Non item sub aliqua ratione boni.* Inprimis haec potest esse regula generalis: Licitum est, gaudere de re materialiter mala reduplicative, quatenus nimirum cum tali causa excusante facta tantum materialiter mala est, dum sine causa excusante, puta in vigilia cum usu rationis ac voluntatis, etiam formaliter mala est: ut si evigilans comperta pollutione exultes, quod facta sit inculpate in somno et non in vigilia, quia vigilans naturae motae forte cessisses et peccasses. Hoc enim perinde est, ac delectari et gaudere, quod eo facto non peccaveris, quo nihil sanctius. Simili ratione a culpa immunis eris, si ita conditionate optares: si pollui debeam vel expediat, utinam in somnis vel me inscio eveniret etc.; de quo neminem dubitare credo. Deinde consentiunt Doctores, licitum esse gaudere de ejusmodi re materialiter mala, quatenus causa fuit alicujus boni effectus secuti seu potius de ipso effectu secuto bono, v. g. quod ex pollutione involuntaria cessarit tentatio vel infirmitas; quod ex perjurio inculpate ex ignorantia facto homo liberatus sit; quod ex homicidio inculpabiliter facto haereditas tibi vel alteri obvenerit: talis enim delectatio vel gaudium nullo modo tendit in objectum, ut malum est, sed potius in ipsum effectum bonum secutum, ut patet ex communi, Vasq. 1. 2. disp. 115. c. 3, Sanch l. 1. mor. c. 2. n. 18, Less. l. 4. c. 3. dub. 14. n. 105, Bonac. de matrim. q. 4. p. 8. n. 8, Lugo de Poen. disp. 16. n. 389. Si autem gaudium vel affectus animi tenderet in ipsammet rem, utique non liceret; unde merito damnata est ab Innoc. XI. haec propositio 15: *Licitum est filio gaudere de parricidio parentis a se in ebrietate patrato propter ingentes divitias inde ex haereditate consecutas;* utique non in hoc sensu, si de morte ejus quidem doleat et solum gaudeat de haereditate, vel quod sic dolenter facta fuerit potius causa ejus, quam non causa.

Unde notanter dixi, quatenus causa *fuit:* nam ut sit causa talis effectus absolute optare non licet, juxta propositionem 14. ab eodem Innocentio damnatam: *Licitum est absoluto desiderio cupere mortem patris, non quidem ut malum patris, sed ut bonum cupientis, quia nimirum ei obventura est pinguis haereditas.* Dubium hic incidens qualiter peccetur jactando se vel gloriando de peccatis, reiicio in finem capitis.

§ III. *Desiderare vero semper illicitum est:* nimirum desiderare rem **340.** materialiter tantum malam, ut fornicationem, homicidium faciendum in somno, ebrietate, ignorantia invincibili etc. peccatum mortale est ejusdem speciei cum actu desiderato. Ratio est: quia desiderium illud deliberate ac voluntarie tendit in objectum natura sua simpliciter malum ac peccatum mortale; et quod formaliter non sit tale, ex sola indeliberatione et involuntario excusandum, adeo ut causa excusans peccatum minime reperiatur in ipso desiderio. Quia ergo ejusmodi desideria vere formaliter et intrinsece mala sunt, nullo etiam fine bono cohonestari poterunt. Quis enim dicat, licere, ad finem aliquem bonum optare et velle homicidium vel adulterium committere in ebrietate? et si hoc, cur non etiam alium ebrium vel amentem ad idem committendum instigare? cur non licebit virgini optare sibi vim inferri ab ebrio ad bonum finem, consequendi ejusdem utile conjugium? Quae tamen omnium sensu absurda sunt. Attamen ex imaginaria suppositione, si talia solum materialiter mala fierent, licite desiderari eorum bonum effectum aliquem, ut in casu dicto utile matrimonium, ex homicidio inculpate patrato haereditatem, dubium non est: quia desiderium est de re licita, et conditio intellectu tantum supposita mala non est; immo ponatur esse mala formaliter, attamen quia solum supponitur et minime intenditur, nullo modo inficiet desiderium rei non malae.

§ IV. *Excepta tamen pollutione mere naturali:* nimirum licitum est, **341.** affectu simplici desiderare, ut pollutio mere naturalis et omnino involuntaria in somno eveniat ob aliquem finem bonum v. g. tentationis sedandae vel sanitatis recuperandae. Communior doctrina, Navarr. c. 16. n. 7, 8, 9. et plurimis citatis Sanch., Lessius, Vasq. Ratio autem specialis et differentia pollutionis a fornicatione, homicidio et aliis peccatis est: quia fornicatio, homicidium etc. non sunt actus mere naturales, sed ex natura sua petunt esse actus morales ac liberi seu hominis voluntati subditi; et cum intrinsece mali sint, etsi ex defectu voluntarii possint excusari a culpa, non ideo a culpa excusabitur eorum desiderium voluntarium, ut jam dictum est. At vero pollutio vi naturae proveniens nullatenus est actus hominis nec ejus voluntati subjectus, sed est actus quidam et evacuatio naturalis naturae, sicut sudor et aliae expulsiones, et sic facta omni prorsus culpa vacat, non ex defectu voluntarii vel liberi sicut fornicatio vel homicidium, sed quia natura sua effectus mere naturalis est, et ideo voluntarie in illam tendere nullam contrahit malitiam; ergo sicut de ea sic facta gaudere, ita etiam ut sic naturaliter eveniat in somno (immo etiam in vigilia, Vasquez, Sanchez citati) propter bonum finem desiderare licite possum; intellige semper desiderio vel affectu *simplici* et *inefficaci,* et dummodo illud desiderium simplex non sit ita intensum, ut moraliter evadat efficax et probabiliter credatur fore causa ipsius pollutionis. Constat

enim apud omnes, ob nullum finem bonum vel causam (de morte evitanda aliqui contra sentiunt) licere efficaciter illam desiderare vel procurare, ut quomodolibet eveniat sive in somno sive in vigilia: tunc enim eciipso non esset evacuatio naturalis, sed moralis, volita seu procurata. Vide Navarr. et Sanch. cit.

Subsectio III.

Delectatio morosa conditionata de re mala cogitata.

Summarium.

342. Quandocunque licita sunt desideria conditionata, sub eadem conditione etiam licitae sunt delectationes morosae rationales, non tamen sensibiles semper. Sic
343. Utraque delectatio, rationalis et sensibilis, sub conditione licita est de re tantum extrinsece mala,
344. Ac etiam per se rationalis de re intrinsece mala sub conditione auferente malitiam actus,
345. Non autem sensibilis de re intrinsece mala, sub quacunque conditione, quando res secundum se, ut delectat sensum, imbibitam habet malitiam.
346. Unde semper illicita est mortaliter delectatio morosa sensibilis venerea directe voluntaria, sub quacunque conditione actu non existente sive possibili sive impossibili.

Regula: *Quandocunque licita sunt desideria conditionata seu velleitates rei malae, etiam licitae sunt delectationes morosae rationales de illa re sub eadem conditione: quia nimirum non est alienum a recta ratione, de eo gaudere, quod licet desiderare; non item licitae erunt delectationes sensibiles, nullo modo venereae.*

342. *Explicatio.* Ratio discriminis inter utramque delectationem est: quia delectatio rationalis seu gaudium in voluntate sequitur immediate cognitionem intellectus; intellectus autem potest apprehendere et proponere voluntati objectum ut vestitum conditione auferente omnem malitiam, ideoque etiam delectatio voluntatis tendens in illud objectum, sub ea conditione immunis erit a malitia. At vero delectatio sensibilis in appetitu sensitivo consurgit ex imaginatione sensibili phantasiae seu potentiae aestimativae, quae tendit in objectum sensibile absolute prout objicitur sensibus, nec ullam potest apponere conditionem; consequenter si objectum absolute malum sit, etiam delectatio necessario mala erit. Et licet conditio apprehensa ab intellectu purget voluntatem, quatenus consentit in gaudium de objecto apprehenso, non tamen potest purgare voluntatem quatenus consentit in delectationem inferiorem sensibilem, tendentem in objectum absolute et illa conditione destitutum. Jam exemplis monstremus.

343. § I. *Utraque delectatio licita:* licita est delectatio morosa non tantum rationalis, sed etiam sensibilis de re jure tantum positivo prohibita, sub conditione, si liceret vel si prohibita non esset: ut si quis in Quadragesima videns alios ex dispensatione carnes edentes, et ipse de cogitato esu carnium delectetur, etiam sensibiliter et non sine mota saliva; si die jejunii similiter delecteris de cogitata coena; idemque

est si Carthusianus vel aliquis voto obligatus jejunare, de esu carnium vel coena cogitata sese oblectaret, supposita semper dicta conditione: si prohibitum non esset, ut notant etiam Lessius l. 4. c. 3. dub. 14, Laym. l. 1. tr. 3. c. 6. n. 9. Ratio est eadem, quae supra n. 326. de desideriis conditionatis: quia nimirum delectatio rationalis abstrahit et per conditionem appositam excludit prohibitionem talis actus; delectatio vero sensibilis tendit in illum actum absolute, quatenus secundum substantiam suam bonus est et nullo modo tendit in ejus prohibitionem, quippe per imaginationem sensitivam minime cognitam. Quemadmodum ergo Ecclesia in prohibitione non efficit malum ipsum esum carnium secundum se, ita neque delectationem de earum esu cogitato secundum se malam reddidit.

§ II. *Amplius licita delectatio rationalis.* Licita est delectatio **344.** rationalis de re etiam intrinsece mala sub ea conditione, quae si poneretur, revera auferret malitiam actus, etiam in materia venerea, per se loquendo et secluso periculo consensus in aliud peccatum grave; minime vero sub conditione impossibili, si liceret, si peccatum non esset, aut sub alia conditione nullo modo auferente malitiam actus. Omnia dicta supra n. 330. seqq. de verbo ad verbum huc referenda sunt. Eadem enim prorsus est ratio de desideriis, ac de delectationibus rationalibus conditionatis; immo adeo similis ratio est, ut discrimen verbis explicare difficile sit; confusim exprimunt Doctores per verba *vellem, placeret, cuperem, liberet etc.* At nonne haec significant desideria et velleitates? Melius sic exprimes delectationem verbo indicativo: *delector, gaudeo, laetitia afficior* cogitans, hunc hominem occidere, si judex essem, spoliare hunc divitem avarum, si Deus licentiam daret, hanc uxorem ducere, nisi ligatus vel Religiosus essem, hanc amplecti, si mea uxor esset etc., ubi tamen maxime in materia venerea cavendum periculum, juxta admonitionem factam ib. n. 326.

§ III. *Non item licita est delectatio sensibilis hic.* Illicita est omnis **345.** delectatio morosa sensibilis de re intrinsece mala, sub quacunque conditione, etiamsi speculative auferret malitiam actus: ut si sensibiliter non sine mutatione corporis et motu spirituum delecteris de cogitato homicidio proximi, si judex esses; de gravi vindicta sumenda, si Deus permitteret; de copula cum aliena, si tua uxor esset: mortalia sunt eadem ratione, qua de delectatione absoluta dictum est n. 330; multo magis si conditio esset impossibilis, ut nullo modo auferret malitiam actus. Sanch. l. 1. mor. c. 2. n. 33, Filliuc. tr. 21. c. 8. q. 10, alii. Ratio jam data fuit in explicatione et accedit, quod in ejusmodi delectationibus sensibilibus deliberatis fere accedant aliae species peccatorum, ut irae, odii, vindictae, avaritiae. In materia autem venerea vix credo, posse esse delectationem sensibilem in corpore, quin fiat venerea. Sed numquid nulla hic locum habebit limitatio? Accipe hanc ingeniosam ex Valentia t. 2. disp. 6. q. 4. p. 2, Sanch. l. 1. moral. c. 2. n. 35. in hunc fere sensum:

Illicita est delectatio sensibilis de objecto malo, quod secundum se et ut delectat sensum, imbibitam malitiam habet, conditio vero excusans a malitia et non subsistens minime percipitur. Sic est in exemplis allatis: vindicta enim, homicidium, furtum, copula cum

aliena etc. secundum se et ut delectant sensualitatem, implicant deformitatem; conditiones vero, quae excusarent a malitia, si Deus permitteret, si judex essem, si mea uxor esset etc. minime apparent sensui; ideo delectatio sensibilis de istis mala est mortalis pro ratione materiae. Non autem est illicita delectatio sensibilis de objecto malo, quando illud secundum se et prout delectat sensum nullam implicat malitiam vel deformitatem, sed bonum est vel in bonum sonat; conditio autem requisita, ut undequaque bona sit, sensibus non apparet: ut si laicus imaginando se sacerdotem magnoque fervore Confessiones excipientem, aut se ex alterius pecunia numerosam eleemosynam distribuentem, aut se judicem rectissime munus suum obeuntem, de malefactoribus suis justissimas poenas exigentem; aut in bello injusto se ducem strenue ducentem exercitum, pugnantem, vincentem etc. atque ita se sensibiliter maxime oblectaret: nemo talem peccati gravioris condemnabit, licet objecta seu actus ipsi revera jure naturae essent illiciti mortaliter. Quare? Quia actiones illae secundum se et prout delectant sensum, nimirum audire sedulo Confessiones, eleemosynas magnas dare, justitiam serio exequi, strenue pugnare, nullam implicant malitiam, sed bonum sonant; at vero conditiones requisitae, ad hoc ut omnino bonae sint, videlicet jurisdictio, licentia domini, officium judicis, justitia belli, ex quarum defectu actiones illae revera malae essent, sensui et delectationi minime apparent vel obiiciuntur.

346. § IV. *Et nullo modo venerea.* Illicita mortaliter semper est delectatio morosa venerea, nimirum cum commotione carnis et spirituum genitalium, directe voluntaria sub quacunque conditione actu non existente sive possibili sive impossibili. Certissimum. Non enim vidi, qui contrarium aperte doceret, nisi de parvitate materiae, de qua supra. Ratio solidissima est: quia ad hoc, ut actus humanus, maxime externus, sit licitus practice seu hic et nunc, debent omnes ejus circumstantiae practice seu hic et nunc esse licitae; atqui delectatio morosa venerea veluti inchoata quaedam seminatio vere est actus externus tendens in objectum prout est a parte rei; ergo ut licitus sit, omnes ejus circumstantiae debent esse licitae. Atqui ulterius consensus voluntatis in delectationem veneream ex cogitato concubitu cum non sua, sub conditione, si esset sua, tendit revera in objectum practice seu hic et nunc mortaliter illicitum: a parte rei enim est non sua; conditio autem apposita, si esset sua, solum est objective in intellectu nec consequenter quidquam facit ad actum praesentis delectationis, nec ullo modo practice aufert, sed solum speculative cogitatur auferre malitiam talis actus; ergo ejusmodi morosus delectator, non quidem speculative, sed tamen practice peccat mortaliter. Ais: numquid non licet desiderare uxorem alterius ejusque complexum sub conditione, si esset libera a lege viri; aut absolute in futurum, quando erit libera a lege viri? Ita, licet, sed dispari ratione: quia desiderium vel propositum natura sua tendit in absens vel futurum; si ergo addatur conditio justificans actum in futuro, licitum erit desiderium, quia rem licitam desiderat; at vero delectatio morosa natura sua tendit in rem praesentem ac velut possessam, saltem in apprehensione: ideoque simpliciter mala est, si objectum hic et nunc illicitum sit, non obstante

conditione objectiva vel futura tantum, quae nihil potest facere ad praesentem actualem delectationem tendentem in rem ut praesentem. Denique nono Decalogi praecepto *non concupisces* non prohiberis desiderare matrimonium et complexum feminae, quae modo uxor alterius est, sub conditione, si non esset alterius vel pro tempore, quando non erit amplius, sed solum prohiberis eam desiderare pro hoc tempore, quando et quatenus ejus uxor est; et consequenter etiam prohiberis actualiter hic et nunc delectari veneree de ejus amplexu, quamdiu alterius et non tua est. Et dicendum tibi: si talis esset revera tua, sicut specularis et supponis, non utique peccares de ea delectando; at quia tu de facto delectaris, et ipsa de facto non est tua, ideo tu de facto peccas mortaliter. Ulterius quia omnes judicabimur ex facto, ideo tu in talibus impoenitens, non quidem speculative vel de possibili, sed practice et de facto, ibis in infernum.

Subsectio IV.

Delectatio morosa statibus applicata.

Summarium.

347. Solutis mortaliter illicita est omnis delectatio morosa sensibilis venerea, sicut et desideria absoluta vel consensus in opus turpe de praesenti. Similiter
348. Sponsis etiam mortaliter illicita est omnis venerea delectatio sensibilis, non tamen rationalis in copulam futuram.
349. Viduis quoque mortaliter illicita est omnis delectatio morosa venerea, aeque ac solutis; licita tamen eis manent gaudium vel delectatio rationalis de copula praeterita et delectatione annexa.
350. Conjugatis vero de se invicem etiam absentibus per se (excluso periculo pollutionis et coitu innaturali) licita est delectatio morosa de copula, sicut et alia ad eam dispositiva, saltem citra mortale,
351. In actu autem conjugali sibi imaginari aliam vel alium, mortale est.
352. Jactare seipsum de opere mortaliter malo, mortale est, de veniali, veniale,
353. Quod verum est sive vere sive falso quis se ita jactet.

Regula: *Quocunque statu illicita est ipsa copula carnalis, nimirum* 347.
extra matrimonium, etiam illicita est delectatio morosa venerea sub mortali, non item omnis delectatio rationalis.

I. *Solutis* 1. illicita mortaliter est omnis delectatio morosa sensibilis, venerea captata, admissa, permissa aut ex ipsa copula cogitata sive absolute sive sub conditione, si esset sua vel suus; aut ex quocunque alio actu, cogitatione, imaginatione, aspectu, tactibus, osculis, amplexibus; nulla etiam admissa parvitate materiae a mortali excusante cf. n. 330, 346 et 325; absque tamen directa intentione vel consensu delectationis venereae in praedictis actibus parvitatem materiae a mortali excusantem jam admisimus n. 277.

2. Illicita sunt eis mortaliter proposita et desideria absoluta seu quivis consensus deliberatus in opus turpe de praesenti (non item desideria vel proposita de futuro, quando contracto matrimonio illi actus erunt liciti), sicut et omnis delectatio rationalis de opere turpi cogitato vel imaginato, sive absoluta sive sub conditione impossibili

vel nullo modo auferente malitiam actus; immo etiam speculativa de ipsa imaginatione rerum obscoenarum. Non item illicita, periculosa tamen sunt solutis proposita, desideria, velleitates, complacentiae simplices atque ipsae delectationes rationales conditionatae ejusmodi rerum sub conditione auferente malitiam actus, supra sparsim praesertim n. 326, 327, 344.

348. II. *Sponsis* 1. illicita mortaliter est omnis delectatio sensibilis venerea et directe voluntaria, captata, admissa tam ex ipsa copula futura cogitata, quam ex cogitationibus, aspectibus, tactibus, osculis, amplexibus inter ipsos libidinosos. Navarrus c. 16. n. 9. aliisque citatis Sanch. l. 9. de matr. d. 47. Ratio est: quia delectatio venerea tendit in copulam ut praesentem et pollutionem reipsa inchoat; at copula ipsis in eo statu adhuc mortaliter illicita est, secundum communem et certam Doctorum sententiam; ergo et delectatio. Ceterum ipsa oscula, amplexus et tactus non nimium impudici ex objecto et notabiliter moventes libidinem inter sponsos ex sponsalibus cohonestantur, maxime si fiant ad bonum finem, puta amoris conciliandi vel contestandi, etsi praeter intentionem et secluso periculo consensus aut pollutionis sequeretur commotio nonnulla sensibilis. Navarrus cit c. 16. n. 12. aliisque citatis Sanch. l. 9. de matr. disp. 46. n. 47.

2. Licita sunt sponsis non tantum consensus in ipsam copulam ut futuram, cum talis consensus saltem implicitus in ipso essentiali consensu contractus matrimonii includatur, sed etiam desiderium, gaudium, delectatio rationalis de futura copula ejusque delectatione capienda: cum enim ex ipsis sponsalibus contractis talis copula et delectatio aliquando futura sit, numquid debent de ea tristari vel eam aversari? Licite ergo in eam consentire, de ea gaudere, complacere et delectari possunt, cum hoc nihil aliud sit, quam gaudere de spe boni futuri, quae spes praesens est et licita, dummodo semper absit periculum consensus turpis aut pollutionis, Sanch. l. 9. de matr. disp. 47, Diana p. 3. tr. 5.

349. III. *Viduis* 1. illicita quoque mortaliter est omnis delectatio morosa venerea captata, admissa, permissa ex cogitata copula praeterita tempore matrimonii, sicut omnis alia venerea voluptas, aeque ac solutis. Navarr. c. 16. n. 10. D. p. 2. causa 33. q. 3. dist. 1. c. 30, Corduba, Lopez, Vasq., alii cum Sanch. l. 9. de matr. disp. 47. n. 7. Ratio est eadem, quae de sponsis: quia nimirum viduis non est amplius licita, immo nec possibilis illa copula delectabilis, itaque nec licita erit actualis delectatio natura sua in copulam tendens atque illam inchoans.

2. Licita tamen ipsis manent gaudium, complacentia, approbatio ac delectatio rationali tantum voluntatis de copula praeterita et delectatione annexa: habent enim objectum licitum; licita enim fuit illa copula et delectatio, nec tenentur illam modo reprobare vel detestari. Omnes. Dices: Plus est approbare, quam delectari tantum; sed viduis licet approbare copulam praeteritam; ergo etiam de illa delectari. Confirmas: conjugibus licet delectari sensibiliter de copula praeterita et futura; cur non etiam sponsis de futura ac viduis de praeterita? Resp. dist. antecedens: plus est approbare, quam delectari delectatione rationali tantum in voluntate: concedo totum, et hinc

eam delectationem etiam sponsis et viduis concessimus; plus est approbare, quam delectari delectatione sensibili venerea: nego anteced. Haec enim delectatio, quia natura sua tendit in copulam, non potest esse licita, nisi quibus licita est copula. Et hinc ad confirmationem negatur consequentia et paritas: quia conjugibus semper licita est copula et ideo etiam ejus delectatio: sponsis autem copula licet nondum, sed licebit; viduis non licet amplius, sed licuit tantum.

IV. *Conjugatis* 1. sicut per se semper licita est ipsa copula, ita 350.
etiam semper eis licita erit delectatio morosa de illa concepta quaecunque; quemadmodum eis etiam licent omnia alia ad copulam dispositiva inter sese, cogitationes, aspectus, colloquia, oscula, amplexus, tactus quicunque. Cui enim licitus est finis, etiam media ad illum finem naturaliter dispositiva licita esse debent. Et quidem si praedicta fiant ad honestum finem, utpote praeparandi ad copulam aut etiam amorem conjugalem contestandi, omni culpa vacabunt; sin autem fiant absque animo copulandi, solius delectationis gratia, culpam venialem continent tamquam excessus in re alias licita: duobus tamen semper sub mortali exceptis, a. manifesto pollutionis praevisae periculo,, nisi sint in loco, ubi statim copula haberi possit, aut nisi justa causa excusaret v. g. medendi; certe conjugem ad reddendum tales tactus alteri petenti excusari censet Sanch. l. 9. de matr. disp. 45. n. 33. b. Excluso omni coitu innaturali, etiam leviter tantum inchoato et animo non extra consummandi etc. De his legere poteris Sanch. cit. l. 9. disp. 17. n. 14. 15, Dianam p. 2. tr. 17. res. 37, Marchant tribun. t. 2. tr. 7. tit. 1. q. 2. in appendice ac alios.

2. Quin etiam conjugibus licita manent delectatio morosa venerea 351.
(dummodo semper absit periculum pollutionis), etiam quando absente altero conjuge copula haberi non potest aut aliunde ab extrinseco impedita esset, uti ex communiori late docet Sanch. cit. disp. 44. n. 13. Ratio jam saepe dicta est: quia talis est delectatio, qualis est actus; sed etiam tunc copula conjugibus suapte natura ab intrinseco licita est, et hic et nunc solum per accidens impeditur ab extrinseco, ut puta per absentiam alterius conjugis, per supervenientem impotentiam, infirmitatem, puerperium; immo etiam si ob incestum commissum conjux amisisset jus petendi debitum, licet enim ei adhuc reddere, ergo etiam delectari. Licita, inquam, illa sunt, saltem citra peccatum mortale: cum sine dubio sint veniales deordinationes ob defectum debiti finis, scilicet copulae tunc impeditae. Et duobus iterum casibus sub mortali exceptis, a. quando practice dubitatur de valore matrimonii, tunc enim illicita eis ab intrinseco est ipsa copula, ut incidenter monui n. 77. b. Quando votum continentiae esset emissum: qui enim castitatem vovit conjux, tenetur abstinere ab omnibus, quae adversantur castitati, salvo solummodo jure alterius conjugis debitum exigentis.

Denique apud omnes in confesso est, peccare mortaliter conjugem, dum in actu conjugali cum propria conjuge imaginatur sibi aliam feminam vel personam carnaliter dilectam, hoc est aut efficaciter desiderando eam hic et nunc habere loco conjugis, quod est verum mentale adulterium; aut morose solum delectando in imaginatione alterius

personae, quasi praesentis loco conjugis: est enim objectum hic et nunc mortaliter illicitum; hoc enim esset imaginari carnaliter dilectam, uti loquuntur Doctores apud Sanchez mox allegandum. Quodsi autem imaginatio et delectatio conjugis versetur circa aliam personam non ut carnaliter dilectam ullo affectu turpi, sed solum ut naturaliter delectantem ob naturalem pulchritudinem seu formam amabilem, ea omnino ratione, qua etiam delectaret formosa statua vel imago picta idque ad honestum finem sese provocandi aut ut proles formosior concipiatur, per se loquendo nullam saltem letalem culpam recte agnoscit Sanch. l. 9. disp. 17. n. 14. etsi etiam merito fateatur, rem esse plenam periculi, non facile permittendum, cautissime consulendum. Potius permittendae imagines, sed certe profanae, non sacrae, ob gravissimum blasphemiae periculum.

Dubium incidens: *Quale peccatum sit jactantia, gloriatio, laus de re mala?*

352. *Resolutio.* Seipsum jactare, ostentare, laudare, vane gloriari de opere malo mortali mortale est, de veniali veniale, ex communi Sanch. l. 1. mor. c. 3. n. 4. Ratio est: quia jactantia de opere malo continet ejus approbationem et quandam saltem implicitam complacentiam; ergo peccatum est, quale est peccatum jactatum; immo potest et solet esse duplex peccatum mortale, unum ipsius jactantiae, quaerendo gloriam vel laudem ex re mala v. g. homicidio patrato vel adulterio; alterum actualis gaudii, complacentiae vel delectationis de admisso peccato mortali, et hoc spectat ad delectationem morosam jam latissime explicatam. Unde ulterius in Confessione necessario explicanda sunt ipsa peccata, de quibus gloriatus es atque eorum circumstantiae speciem mutantes; ut si gloriatus es de percussione clerici, de violatione monialis vel conjugatae, uti contra Navarrum et alios cum aliis docet Sanchez ib. n. 13: eadem enim prorsus est ratio, quae de delectatione morosa n. 315, et non solum quando jactantia continet actualem complacentiam et gaudium de malo admisso, sed etiam sine tali complacentia ipsa jactantia secundum se adhuc aliquam talis mali approbationem continet ideoque ejus speciem sortiri debet, dummodo jactantia revera sit de ipso opere malo, quatenus talem malitiam fundat; qui enim se jactat vel gloriatur non de ipso opere malo, sed de sua tantum fortitudine, ingenio, artificio, dexteritate in opere malo demonstratis, non erit culpa letalis, ut notat Sanch. ib. n. 12.

353. *Resolutionis extensio.* Idem dicendum, sive quis vere sive falso se jactet de opere malo, utrobique enim eadem militat ratio. Navarrus c. 23. n. 13, Sylvest., alii cum Sanch. ibid. Hoc tamen potest esse discrimen, quod in jactantia veri criminis commissi saepius accedat actualis complacentia et duplex peccatum fiat, quam in jactantia falsa.

Idem etiam dicendum de jactantibus vel laudantibus alium de peccato admisso vero vel falso: quia hoc est vere peccatum alterius approbare; unde etiam mortaliter peccant, qui alium vituperant, quod praeclaram occasionem peccandi, fornicandi, vindictam sumendi praetermiserit.

Etiam letale est velle vel acceptare laudem ac gloriam ab aliis de opere mortaliter malo sibique quod ita laudetur complacere; non

tamen solum tacere semper: quodsi cui enim ita laudato res ipsa displiceat et solum prae verecundia taceret, non peccaret. Navarr. n. 15, Sanch. l. 1. mor. c. 3. n. 10.

Idem dicendum de audientibus alium se jactantem vel jactatum de peccato mortali; si enim admirentur, complaceant ac velut laude dignum suspiciant ipsum opus malum, mortaliter peccant: quia est vera approbatio operis mortalis. Secus si solum admirentur, suspiciant, complaceant de male operantis viribus, arte, industria etc.

Caput VII.

De causis peccatorum et peccatis capitalibus.

Peccatorum causae aliae sunt per se et effectivae, nimirum homo peccans ejusque libera voluntas, cum objecto et ceteris concurrentibus requisitis, hactenus late satis explicatis. Aliae sunt causae per accidens et inductivae, et hae rursus aliae extrinsecae, ut homo alliciens, daemon tentans, addunt blaspheme haeretici, Deus permittens. Aliae vero intrinsecae ex parte ipsius hominis et numerantur communiter tres: ignorantia, infirmitas, malitia. His affines sunt consuetudo et contemptus. Denique vulgata illa septem vitia capitalia ideo dicuntur, quod plurium aliorum peccatorum causae sint. Quae singula ordine et strictim explicanda sunt. Alia de peccatorum causis et effectibus scholastica sunt et speculativa, ideoque, quia supra nos, nihil ad nos.

Sectio I.

Peccatum ex ignorantia, infirmitate, malitia.

Summarium.

354. Peccatum ex ignorantia ex parte intellectus quid?
355. Peccatum ex infirmitate ex parte appetitus quid?
356. Peccatum ex certa malitia ex parte voluntatis quid?
357. Et hoc prioribus gravius.

I. *Peccatum ex ignorantia* dicitur quod committitur ex ignorantia 354.
juris vel facti vincibili et culpabili, non tamen affectata. Peccatum enim ex ignorantia affectata commissum potius ex certa malitia dici meretur. Nam ut ait S. Greg. l. 21. moral. c. 11: *Nescire ignorantia est, nolle autem scire, superbia.* De his sufficienter dictum c. 2. sect. 4.

355. II. *Peccatum ex infirmitate* dicitur quod ex vehementi passione appetitus sensitivi seu sensualitatis passione sive naturaliter sive ex instinctu diaboli excitata committitur: ut si ex vehementi motu sensualitatis pecces contra castitatem, ex vehementi irae passione percutias, occidas etc. De his actum ib. § 4. Merito autem passiones illae dicuntur hominis infirmitas: quia debito statui rectitudinis ac velut morali valetudini hominis adversantur atque ad mortem spiritualem peccati disponunt.

356. III. *Peccatum ex certa malitia* dicitur cum quis neque ex intellectus ignorantia vel errore aliquo inductus neque ex appetitus vehementi aliqua passione impulsus, sed sciens volens libere ex mera voluntatis perversitate peccat v. g. inebriatur, scortatur etc. Et hoc

357. IV. *Tertium prioribus gravius est:* quia enim ignorantia difficulter vincitur, ut plerumque homo se solo vincere non possit, sed egeat ope vel informatione extrinseca, hinc peccatum ex ignorantia ceteris levius est et magis excusabile. Et quia infirmitas seu passio appetitus sensitivi multum quidem et valde inclinans ad peccatum, impediendo liberum indifferens, ut suo loco dictum, facilius tamen vincitur, immo potest et debet vinci a voluntate, juxta illud Gen. 4, 7: *Sub te erit appetitus tuus et tu dominaberis illius:* hinc peccatum ex infirmitate priori gravius est minusque excusabile. Denique quando et ignorantia et infirmitatis passio deest, sed scientia et libertas omnimoda atque peccatum ex certa et mera malitia, utique ceteris longe gravius et nulla omnino excusatione dignum erit. Lege S. Thomam 1. 2. q. 76. 77. 78, D. Bonav. 2. d. 22. a. 2. q. 3.

Sectio II.

Peccatum ex consuetudine.

Summarium.

358. Peccatum ex consuetudine explicatur.
359. Scienter consuetudinem contrahens peccandi in materia alias mortali, dupliciter peccat mortaliter,
360. Et sub mortali operam dare tenetur, ut eam deponat.
361. Ac illam etiam in Confessione fateri tenetur.
362. Si vero adhibito conatu eam deponere non potuit, tunc actus ex ea naturali quasi impetu erumpentes ad peccatum imputari non possunt.

358. Definitur, quod vi habitus, per frequentatos actus acquisiti, quasi naturali impetu et omnino indeliberate committitur. Ut sunt jam toto orbe communissima peccata blasphemandi, pejerandi, detrahendi, mentiendi; addunt aliqui non male consuetudinem delectandi morose in venereis, quando nimirum quis toties consentiendo voluntarie in eas delectationes, jam ita habitum induit, ut quacunque data occasione nihil amplius deliberando quasi naturaliter admittat. Ceterum ejusmodi actus peccaminosos ex naturali impetu inveteratae consuetudinis atque

omnino indeliberate factos formaliter peccata non esse neque formales blasphemias, perjuria, detractiones censeri posse, constat apud omnes, et notat etiam Scotus 3. d. 39. Solum ergo explicandum est, qualiter peccata sint in sua causa, scilicet ipsa consuetudine contracta et non deposita. Ex communi doctrina apud Suarez, Sanchez l. 3. moral. c. 5. n. 28, Laym. l. 1. tr. 2. c. 3. n. 6. breviter sic accipe.

§ I. Scienter et voluntarie frequentatis actibus contrahens con- 359.
suetudinem peccandi, v. g. qui deliberate frequentat blasphemias, simul advertens, sensim sibi consuetudinem blasphemandi ingenerari, graviter et dupliciter peccat mortaliter, scilicet tum ipsa actuali blasphemia vel simili peccato, tum voluntarie ponendo causam secuturis blasphemiis vel similibus malis: licet enim secutae blasphemiae ex consuetudine vel habitu contracto formaliter peccata non sint ob defectum voluntarii, si omnino indeliberate et naturali quasi impetu fiant, ipsa tamen voluntas ponendi earum causam, scilicet consuetudinem per frequentatos actus, sufficienter voluntaria fuit, ideoque duplicatam sortitur malitiam, et ab actu deliberate frequentato, et a praevisis secuturis actibus indirecte saltem volitis, etsi materialiter tantum malis. Rationem pete ex dictis de delectatione et desiderio rei materialiter tantum malae n. 338. atqui hinc porro

§ II. Ille, qui voluntarie ita contraxit consuetudinem peccandi, 360.
tenetur sub peccato mortali operam dare, ut eam consuetudinem deponat: quia advertens quis suam pravam consuetudinem blasphemandi et quantum potest deponere non conatur, censetur eam velle et approbare et consequenter indirecte censebitur velle ipsas blasphemias ex illa consuetudine factas, ideoque peccat formaliter et manet in continuo statu peccati mortalis omissionis, atque ipsae blasphemiae sic factae adhuc ei in peccatum imputantur tamquam indirecte voluntariae in sua causa, mala scilicet consuetudine voluntarie non ablata, ea ratione, qua 134. seq. de voluntario indirecto dictum est. Et hinc ulterius

§ III. Ille, qui voluntarie contraxit consuetudinem peccandi, in- 361.
primis non satisfacit in Confessione, si dicat se toties, trigesies, centies, deliberate blasphemasse, sed dicere etiam debet, se ita continuo frequentasse blasphemias deliberate, ut jam consuetudinem sibi blasphemandi quasi naturalem induxerit, ob rationem dict. n. 358. Deinde plerumque non sufficit, talem hominem dolere de praeteritis peccatis, blasphemiis, perjuriis atque firmum abstinendi propositum concipere, sed requiritur propositum ita efficax, quod se extendat etiam ad propinquas occasiones et pericula blasphemandi vel pejerandi cavenda et tollenda, quatenus fieri potest sine magno incommodo, uti cum Sayro, Valentia et aliis optime notat Laym. l. 1. tr. 2. c. 3. n. 6. Unde confessarius quoque talem compellere potest et debet ad fugiendum lusus, potiones et similia, quibus blasphemandi vel pejerandi consuetudinem exercet atque confirmat; non item ad deserendam mercaturam, officium militare, aurigandi vel similia, quae sine gravi suo incommodo deserere non potest. Vide Sanch. l. 3. mor. c. 5.

§ IV. Denique postquam poenitens pravam consuetudinem efficaci 362.
proposito retractavit debitumque conatum eam deponendi atque cautelam adhibuit, tunc consequentes blasphemiae, ex vi ejusdem consuetudinis

inculpabiliter contra voluntatem et conatum tuum remanentis, quasi naturali ac necessario impetu erumpentes, nullo modo amplius ad peccatum imputari poterunt: quia tunc non sunt amplius ullo modo voluntariae neque in se directe, ut supponitur, neque indirecte in sua causa scilicet consuetudine, etiamsi voluntarie contracta, jam tamen voluntarie et efficaciter retractata, ut amplius voluntaria censeri non possit.

Sectio III.

Peccatum ex contemptu.

Summarium.

363. Quid sit peccatum ex contemptu?
364. In quavis materia etiam minima est peccatum mortale,
365. Et speciale formalis inobedientiae,
366. Si fiat ex contemptu, non item cum contemptu tantum,
367. Ex contemptu scilicet formali, quo contemnitur lex vel Superior ut talis.
368. Et injusto,
369. Quod maxime verum est, si talis transgressio sit legis divinae.

363. Peccatum ex contemptu dicitur quod ex contemptu legis vel legislatoris committitur, sive uti explicat S. Thomas, cum quis ideo peccat, legem vel praeceptum transgrediendo, quod nolit esse subjectus legi, ex affectu indignationis erga legem, legislatorem ejusve legislativam potestatem.

Assertio: *Transgressio cujuscunque divinae vel humanae legis vel praecepti, in quacunque materia quantumvis minima ex contemptu formali injusto ipsius legis vel legislatoris, praecepti vel praecipientis, est peccatum mortale et speciale formalis inobedientiae.* Doctrina certa et orthodoxa.

364. *Explicatio.* I. Assertionem inter alios SS. Patres perspicue docet D. Bernardus l. de praecepto et dispens. inter alia dicens: *Contemptus in omni specie mandatorum pari pondere gravis et communiter damnabilis est. Sive enim Deus sive homo Vicarius Dei mandatum quodcunque tradiderit, pari profecto obsequendum est cura, pari reverentia deferendum, ubi tamen Deo contraria non praecipit homo.* Item: *Ubique et neglectus culpabilis et contemptus damnabilis est.* Similia alii Patres passim.

II. Ratio ex Scriptura sacra desumpta est: quia transgredi legem vel praeceptum ex formali et injusto contemptu legis vel praecepti aut legislatoris vel praecipientis est directe et formaliter contemnere ipsam potestatem legislativam Superioris; atqui contemnere ipsam potestatem legislativam, utpote a Deo ordinatam, de se est gravissima injuria in ipsum Deum ejusve sapientissimam ordinationem, uti demonstrat Apostolus Rom. 13, 1: *Non est potestas, nisi a Deo. Quae autem sunt, a Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt,* utique poenam peccati mortalis; maxime autem resistunt potestati, qui etiam contemnunt;

ergo ex formali contemptu transgredi legem vel praeceptum, de se peccatum mortale est.

III. *Et speciale formalis inobedientiae:* quemadmodum enim obe- 365.
dientia omnium virtutum in observatione praeceptorum versantium generalis conditio est, at specialis virtus efficitur, cum quis opus praeceptum exequitur cum formali intentione ac motivo obediendi et satisfaciendi praecepto, adeo ut talis eodem actu v. g. servando jejunium praeceptum, simul exerceat actum duplicis virtutis, et temperantiae et obedientiae formalis; ita quidem inobedientia omnium peccatorum contra leges vel praecepta commissorum generalis quaedam conditio est; at vero efficitur speciale peccatum formalis inobedientiae, si legem vel praeceptum violes formali et directa intentione non obediendi: quod ipsissimum fit per formalem contemptum praecepti vel praecipientis: adeo ut ex formali contemptu v. g. praeceptum jejunii violans, uno actu duplex peccatum committat, et intemperantiae contra legem jejunii et formalis inobedientiae per contemptum legis; estque hoc posterius peccatum gravius priori ideoque in Confessione necessario explicanda haec circumstantia contemptus tamquam speciem mutans seu novam diversam peccati speciem constituens, ut cum Valentia et aliis observat Sanchez l. 1. mor. c. 5. n. 9.

IV. Jam ulterius: atqui etiam in re levissima resistere divinae ordinationi eamque contemnere, semper est peccatum mortale: quia est injuria directe contra infinitam perfectionem Dei, nimirum sapientiam, aequitatem (juxta dicta 254. seq.); ergo transgredi legem vel praeceptum ex formali contemptu, etiam in re levissima, semper erit peccatum mortale. Quod quidem adeo verum est, ut non solum ea, quae praecepta sunt, sed etiam quae sub consilio tradita sunt a Christo vel Ecclesia, puta status Religionis, extrema Unctio, usus aquae benedictae etc. ex formali contemptu negligere, mortale sit ob eandem rationem, teste Cajetano V. contemptus, Navarro c. 23. n. 41. Consentit glossa in D. p. 1. dist. 10. c. 11: *Aliud est contemnere, aliud non parere; nam consilio sine culpa non paretur, sed non sine culpa contemnitur.* Addit S. Thomas 2. 2. q. 186. a. 9. ab omnibus receptus: etsi statuta Ordinis Praedicatorum (idemque est de statutis Fratrum Minorum, exceptis iis, quae per obedientiam vel sub excommunicationis poena statuuntur) non obligent ad culpam, sed tantum ad poenam, nihilominus eorum transgressionem ex contemptu formali esse mortalem, ob eandem rationem. Jam vero, ut assertio recte intelligatur, observa terminos; notanter enim dictum est:

§ I. *Ex contemptu,* non item *cum* contemptu tantum. Differunt 366.
haec: ex contemptu transgredi legem vel praeceptum est, quando contemptus est causa transgressionis, sic ut ideo quis nolit servare legem vel praeceptum, quia contemnit praeceptum vel praecipientem, et si abesset talis contemptus, non transgrederetur; et hoc est peccatum semper mortale et speciale inobedientiae. *Cum contemptu* tantum transgredi legem vel praeceptum est, cum quis quidem de facto contemnit praeceptum vel praecipientem, is tamen contemptus non est causa vel motivum transgressionis, sed sicut stante illo contemptu posset adhuc servare legem ex alio motivo, utpote quia timet poenam,

vel observatio ipsi opportuna est, ita etiam absente illo contemptu adhuc transgrederetur legem ex alio motivo vel vitiosa affectione. Et hoc casu ipse contemptus legis vel Superioris erit peccatum mortale vel veniale, prout injustus, gravius vel levis fuerit, et transgressio legis erit simplex pro ratione materiae gravis vel levis, mortalis vel venialis absque speciali peccato inobedientiae formalis; quod bene notandum monet Marchant tribun. tom. 2. tract. 1. tit. 9. q. 2. app. 2.

367. § II. *Ex contemptu formali:* quo nimirum contemnitur lex vel praeceptum ut tale, et Superior, quatenus legem ferens vel praecipiens est, adeo ut quis ob hoc ipsum nolit obedire, faciendo praecepta vel omittendo prohibita, quia praecepta vel prohibita sunt, vel quia Superior praecepit vel prohibuit. Hoc enim est formaliter et directe contemnere potestatem a Deo ordinatam, cum gravissima injuria non tantum Superioris, sed etiam ipsius Dei, ideoque semper peccatum mortale. Ut cum Ecclesia praecipit jejunium, praelatus Religiosus silentium, magistratus tributum vel ne quis armatus noctu incedat etc., tu autem, forte alias talia libenter facturus, tamen ob hoc ipsum, quia praecepta sunt, non vis jejunare, silentium servare, tributum pendere, armatus incedis, peccas semper mortaliter, quia ex formali contemptu legem transgrederis. Secus dicendum de transgressione legis ex contemptu *materiali* tantum praecepti vel praecipientis. Nam ex contemptu materiali ipsius legis vel praecepti transgreditur, qui solum ipsam materiam praeceptam parvi aestimat, levem censet vel inutilem et ideo contemnens negligit praeceptum: ut si Religiosus frangere silentium, unum haustum in civitate facere, bona fide levem materiam et parvi momenti judicet et ideo secus faciat, culpam venialem minime excedet. De contemptu vero materiali ipsius Superioris legislatoris vel praecipientis legem vel praeceptum transgreditur, qui solum contemnit ipsam personam Superioris secundum se, quatenus talis homo est ineptus, defectuosus, malitiosus et ideo ex quadam indignatione vel aversione erga ipsum hominem talem, minime vero ipsam potestatem praeceptum ejus negligit, et tunc speculative loquendo ultra peccatum contemptus personae majus vel minus vel forte nullum, si contemptus vel indignatio justa esset, manebit transgressio legis simplex, gravius vel levius pro ratione materiae absque speciali peccato formalis inobedientiae; practice vero valde periculosam est, ne subrepat contemptus etiam formalis ipsius potestatis in tali persona contempta residentis, ideoque ex contemptu personae Superioris negligere vel transgredi legem, plerumque esse peccatum mortale, bene notat Lessius l. 2. c. 46. n. 45. communi Doctorum assensu.

368. § III. *Ex contemptu formali injusto*, qualis semper est, quando manifeste non constat de injustitia vel inutilitate legis vel praecepti: in dubio enim subditus tenetur se conformare sententiae Superioris, uti n. 95. dictum fuit. Secus dicendum, quando contemptus esset justus, utpote si absque tergiversatione constaret, praeceptum esse injustum, inutile, reum tanta poena minime dignum etc.: tunc enim merito contemneretur ac negligeretur a prudenti et probo viro, etiam formaliter. Neque talis contemptus ullo modo redundaret in injuriam

potestatis ordinatae a Deo, cum nulla potestas sit a Deo ordinata et collata homini ad praecipiendum aliquid injustum vel inutile. Interim tamen monent omnes Doctores, maxime cavendum subditis, ne leges vel praecepta Superiorum temere judicent, sed ubi manifeste non constat, legem esse iniquam vel inutilem, semper in favorem legis ac praecipientis judicent atque supponant, Superiores causas habere, cur ita praecipiant. Alioquin facillime ignorantia, errore vel pravo affectu et inclinatione propriae libertatis decipientur. Et hac ratione verum esse potest vulgatum illud dictum D. Gregorii hom. 26. in Ev.: *Sententia Doctoris sive justa sive injusta fuerit, timenda est,* hoc est non temere statim contemnenda, quousque manifeste esse injustam constiterit, uti communiter glossant Doctores.

369. § IV. Hactenus de transgressione humanae legis vel praecepti potissimum sermo fuit. Strictius omnino loquendum quoad transgressionem *legum divinarum*. Nam 1. omnis transgressio legis vel praecepti divini etiam de re minima, v. g. non esse otiose loquendum, mentiendum, ex quocunque seu formali seu materiali contemptu ipsius legislatoris Dei, sine dubio semper est peccatum mortale gravissimum; 2. etiam ex contemptu formali ipsius praecepti cum relatione ad Deum ac potestatem divinam; quia nimirum servando illud leve praeceptum non vis Deo subdi, mortale est et gravissima Dei injuria; 3. etiam ex contemptu ipsius praecepti divini absque explicata relatione ad Deum vel absque omni potestatis divinae contemptu, ut si velis mentiri, quia praeceptum illud vilipendis quasi inutile et vanum, iterum mortalis culpa est, secundum omnes: continet enim gravem contra Deum blasphemiam; qualem etiam contineret, si quis consilia Christi Domini quasi inutilia et vana negligens vilipenderet. 4. Denique ex contemptu mere materiali ipsius rei praeceptae, ut si velis transgredi praeceptum, mentiendo non quod praecipientem ipsum vel praeceptum vilipendas, sed quia rem ipsam, scilicet ita jocose sine ullius nocumento mentiri leve quid judicas, cujus non multum intersit, solum venialem culpam continere, longe probabilius contra Sanch. l. 1. moral. c. 5. n. 11. nimis rigorose locutum cum Laym. l. 1. tr. 3. c. 7. n. 6. docet Tamburinus l. 1. in decal. c. 1. § 4. n. 8. Ratio est: quia in hoc casu non parvipenditur, nisi res levis et nonnisi remotissime redundans contra Deum. Tunc enim voluntas mea resolvitur in hunc modum: contemno rem levem, quia levis est; nam si esset gravis aut cederet in gravem injuriam Dei, non contemnerem.

Sectio IV.

Peccata capitalia strictim explicata.

Summarium.

370. Peccata capitalia (sic dicta, quod sint omnium aliorum radices) sunt superbia, avaritia, luxuria, invidia, gula, ira, acedia.
371. Quid sit superbia, quando peccatum mortale, quando veniale?

372. Quid sit avaritia, quando mortale, quando veniale?
373. Definitur et explicatur breviter luxuria cum suis speciebus, fornicatione, stupro, raptu, adulterio, incestu, sacrilegio, peccato contra naturam et impudicitia.
374. Definitur et explicatur invidia.
375. Definitur et explicatur gula, et occasione hujus
376. Definitur et breviter explicatur ebrietas.
377. Definitur et explicatur ira.
378. Explicatur acedia,

370. Peccata capitalia communiter enumerantur septem, indicata hac dictione *saligia,* singulis litteris ordine indicantibus litteras initiales peccatorum: superbia, avaritia, luxuria, invidia, gula, ira, acedia. Dicuntur autem capitalia, vulgo etiam mortalia, non quod de se semper mortalia sint, sed quod sint velut capita, radices, origines et causae omnium aliorum peccatorum et totius perditionis humanae. Strictim ergo et pure assertorie, quid et qualia peccata sint, definiam absque allegatione auctoritatum et rationum, cum nulla sit specialis controversia.

371. § I. *Superbia* 1. definitur: *Inordinatus appetitus propriae excellentiae.* Sic dicta, quod quis in donis naturalibus vel supernaturalibus inordinate appetat ipse excellere vel eminere super alios ac velut alios superare. Hujus quatuor gradus assignantur a D. Greg. et aliis: a. cum quis appetit habere vel videri habere bona, quae revera non habet. b. Cum quis appetit habere vel videri habere bona a seipso et non ab alio, maxime Deo. c. Cum quis agnoscens, se habere bona sua ab alio, Deo maxime, tamen appetit habere vel videri habere tanquam sua suisque meritis vel industriae debita, non ex gratia. d. Cum quis bona sua appetit habere vel videri habere singulariter et eminenter cum contemptu aliorum

2. Superbiae duae sunt filiae: *ambitio,* quae est appetitus inordinatus propriae excellentiae in honoribus vel dignitatibus non debitis vel debito majoribus, et *vana gloria,* quae est appetitus inordinatus manifestationis propriae excellentiae seu humanae laudis et gloriae. Hujus penes diversos modos, quibus quis conatur manifestare propriam excellentiam, rursus quatuor sunt species: a. *jactantia* est declaratio inordinata propriae excellentiae per verba tantum; b. *ostentatio* est declaratio inordinata propriae excellentiae per facta vel signa, ut pompa gestuum, vestium, conviviorum, quo spectat inventio novitatum; c. *praesumptio* est declaratio inordinata propriae excellentiae per aggressionem factorum, vires suas excedentium; d. *hypocrisis* est declaratio ficta propriae excellentiae per facta vel signa ficta et falsa, idque dupliciter: vel cum quis vult esse malus, foris tamen videri bonus intuitu gloriae, vel cum aliquis solum non existens bonus, tamen foris vult videri bonus ob intuitum gloriae. Denique ad superbiam pertinent vel ex ea nascuntur pertinacia, discordia, contentio, inobedientia aliaque innumera peccata.

3. Superbia *completa,* qua quis appetit excellere seu eminere absolute respectu omnium, etiam ipsius Dei, adeo ut neque ipsi Deo subesse velit, qualis de facto est superbia diaboli, est peccatum mortale longe gravissimum, nemine dubitante; quemadmodum etiam quoties

conjuncta est cum gravi injuria et contemptu Dei: ut cum quis bona sua aestimat se habere vel vult videri habere non a Deo, sed a se, aut dolet, se ea habere a Deo aut saltem meritis et industriae suae debita aestimat vel aestimari vult. Et quamvis incredibile videri possit, hominem rationalem creaturam eo dementissimae superbiae progredi, ut in hujusmodi appetitum deliberato et pleno actu voluntatis consentiat, certe tamen fit indirecte et tacite, adeo nimirum extollendo se de bonis suis, maxime ingenii, industriae, fortitudinis, divitiarum, fortunae etc. absque omni relatione in Deum, ut revera censeatur aestimare, se illa habere a seipso, non a Deo et dicere illud Deut. 32, 27: *Manus nostra excelsa, et non Dominus fecit haec omnia.* Qui proinde non possunt excusari a mortali ob gravissimam Dei, omnium bonorum principii ac fontis, injuriam.

4. Superbia *incompleta,* qua quis salva subjectione erga Deum et eos, quibus subjectio debetur, in aliis inordinate super alios excellere appetit, quemadmodum et ambitio, vana gloria, jactantia, ostentatio, praesumptio, hypocrysis non perniciosa, per se peccata solum venialia sunt: quia appetitus propriae excellentiae habendae vel manifestandae ex natura sua indifferens est, et ordinatus in bonum finem bonus et meritorius esse potest: licite enim appetis, habere vel manifestare excellentiam tuam in virtute, scientia, dignitate, fama in ordine ad Dei gloriam, proximorum salutem ac propriae famae tutelam. Qua ratione viri sanctissimi se laudarunt. Certe Apostolus 2. Cor. 11, 22. catalogum laudum suarum texit hoc exordio: *Hebraei sunt, et ego, Israelitae sunt, et ego, semen Abrahae sunt, et ego, ministri Christi sunt (ut minus sapiens dico), plus ego.* Quodsi ergo talis appetitus inordinatus sit et ad finem indebitum, scilicet solam propriam complacentiam, erit sane peccatum, non tamen per se grave, utpote excessus in re indifferenti. Per accidens autem peccatum grave et mortale erit, a. si praedicta superbia, vana gloria, jactantia etc. conjuncta sint cum gravi contemptu proximi, ut si superbiendo de tua excellentia asperneris ac reprobes vilem proximi statum, quasi complacendo tibi in ejus vilitate; b. si conjuncta sint cum gravi damno proximi: ut si jactes te magnum doctorem, concionatorem, juristam, medicum etc. cum detrimento aliorum Doctorum etc. vel damno populi; c. si sint causa aliorum peccatorum: res nimis nota; d. si fiant ad malum finem, cum scandalo vel alio modo ex iis, quibus veniale fit mortale, juxta dicta n. 290. seq.

§ II. *Avaritia* 1. definitur: *Appetitus inordinatus habendi* seu im- 372.
moderatus amor, cura et sollicitudo acquirendi ac retinendi pecunias, divitias seu bona temporalia. Opponitur virtuti liberalitatis secundum excessum, et per se ex genere suo solum peccatum veniale est, utpote excessus in re alias indifferenti ac licita, juxta regulam traditam n. 289. at vero per accidens nimis saepe mortale fit.

2. Avaritia fit peccatum mortale, quando repugnat caritati Dei, quando scilicet homo adeo inordinate et immodice appetit divitias, ut in eis ultimum finem constituat, paratus, ob eas legem Dei violare atque adeo amicitiam Dei curamque salutis omnino postponat vel excludat, quod significare voluit Christus Matth. 6, 24: *Nemo potest duobus*

dominis servire. Aut enim unum odio habebit et alterum diliget, aut unum sustinebit et alterum contemnet (statim intulit): *Non potestis Deo servire et mammonae:* ita scilicet, ut in divitiis totum affectum, curam, sollicitudinem, spem ac velut ultimum finem constituatis; sic enim Deo contempto, mammonae pro Deo servietis. Unde emphatice Apostolus avaritiam *idolorum servitutem* appellavit, idque verum est, etiamsi divitiae injuste acquisitae non essent. Nullus ergo glorietur avarus, quod nihil rapuerit, nullum violentus oppresserit: hoc ipso enim quod excessivo adeo amore in divitias fertur, ut dicto modo caritatem Dei excludat, peccat mortaliter et ab Apostolo idololatrae comparatur.

3. Avaritia fit peccatum mortale, quando repugnat graviter caritati vel justitiae erga proximum: utpote immodico habendi amore aut injuste auferendo vel detinendo rem alienam aut duriter non succurrendo extremae vel gravi proximorum necessitati. Quin etiam, ut bene notat Toletus l. 7. c. 25, avaritia non tantum saevit in alios, sed etiam in ipsum avarum, prohibendo eum, ne vel suis utatur ad necessitatem vel sufficientiam; hi nimirum ultra peccatum etiam insaniunt.

4. Avaritia denique post superbiam merito secundo loco numeratur inter capitalia, quia revera plurimorum peccatorum caput et causa est. Ejus septem speciales filiae numerantur a S. Gregorio l. 31. moral. c 31: Obduratio, inquietudo mentis, proditio, fraus, perjurium, fallacia, mendacium, quae passim apud Summistas explicata habes.

373. § III. *Luxuria* 1. definitur: *Appetitus vel usus venereorum inordinatus vel indebitus;* tam quoad copulam illicitam, quam quoad delectationem veneream morosam directe voluntariam, est semper peccatum mortale, uti n. 276. probatum est. Hujus septem sunt species, fornicatio, adulterium, stuprum, raptus, incestus, sacrilegium, peccatum contra naturam, quibus accedit impudicitia. Filiae vero et malae soboles hujus maxime capitalis peccati enumerantur a D. Gregorio octo: Caecitas mentis, praecipitatio, inconsideratio, inconstantia, amor sui, odium Dei, amor mundi, horror futuri saeculi. Species breviter definio ex sexto praecepto decalogi.

2. *Fornicatio* simplex est concubitus naturalis illicitus soluti cum soluta. Est peccatum mortale ex natura sua adeoque non tantum lege divina vel humana positiva, sed naturali jure prohibita. Alia dicitur vaga more pecudum, modo cum hac vel hoc, modo cum illa vel illo. Alia determinata saltem ex parte feminae dicitur concubinatus, et respective simplex, adulterinus, sacrilegus, incestuosus etc. Cujus aggravans malitia est perseverantia voluntatis in peccato, quod nimirum concubinarius non tantum peccet fornicando, sed etiam in continuo saltem virtuali proposito peccandi perseveret, quamdiu nimirum concubinam voluntarie detinet; unde absolvi non potest, nisi certe promittat, illam dimittere quamprimum absque graviori damno poterit, et secundo reverso concubina sine justa causa nondum ejecta absolutio neganda.

3. *Stuprum* stricte sumptum est concubitus cum virgine per vim coacta. Ideoque praeter peccatum mortale fornicationis continet aliam speciem peccati contra justitiam, gravissimae scilicet injuriae et damni illati virgini et consequenter ejus parentibus, et inducentem obligationem ad omnia damna inde consequentia compensanda, ut nimirum stuprator

vitiatam aut ducat in uxorem aut honeste dotet. Quodsi tamen puella ob illatum stuprum nullum aliud damnum passa fuit, puta quia factum occultum mansit et aeque honestum matrimonium consecuta est, probabile est, ad nullam restitutionem obligari stupratorem ante judicis sententiam: quia pro injuria secluso damno nulla debetur restitutio, sed poena a judice.

4. *Raptus* generatim dicitur abductio violenta feminae cujuscunque in alium locum ad exercendam libidinem; quae si virgo sit, effectu violenter secuto, nonnisi valde accidentaliter differt a stupro eademque ratione culpae et obligationi restitutioni obnoxius erit raptor. Si conjugata, vidua, non virgo, censetur potius oppressio, parique ratione sequetur obligatio compensandi damna secuta feminae oppressae. Strictius autem raptus dicitur similis abductio violenta puellae seu virginis seu non virginis e domo vel potestate paterna in ordine ad contrahendum cum ea matrimonium, et sic ultra peccatum mortale, novo jure est impedimentum dirimens matrimonium, quod neque validari poterit, nisi puella loco tuto reddita de novo libere consentiat.

5. *Adulterium* est concubitus illicitus in alieno toro; et sive sit aut conjugati cum soluta, aut soluti cum conjugata, aut conjugati cum conjugata, quod dici solet adulterium duplex, est semper peccatum mortale gravissimum multiplicis malitiae mortalis; puta contra castitatem et contra justitiam, violando jus alterius conjugis; et ordinarie insuper causa maximorum et vix compensabilium damnorum, quando nimirum proles ab adultera concepta est. Ipse quidem adulter, si ex assertione adulterae ligatae aliisve sufficientibus argumentis ac indiciis credat vel credere debeat, prolem ex se genitam esse, in conscientia obligatur ad restitutionem faciendam, inprimis patri putativo pro sumptibus necessariis factis in alenda, educanda, dotanda prole spuria; deinde reliquis legitimis pro damno, quod per prolis intrusae successionem patiuntur; idque in toto vel in parte, prout adultera ad restitutionem cooperari multum vel parum potuerit. Ipsa autem adultera non tenetur aperire suum adulterium neque marito neque proli illegitimae, ad avertenda damna inde emergentia marito et proli legitimae; tenetur tamen in conscientia compensare illa damna, quantum in se est et salva vita et fama sua est possibile.

6. *Incestus* est concubitus illicitus inter consanguinitate vel affinitate junctos. Peccatum mortale gravissimum duplicis malitiae, et contra castitatem et contra pietatis personis conjunctis debitae virtutem, eoque gravius quo vicinior gradus est et linea recta; omnium gravissimum est in primo gradu lineae rectae v. g. patris cum filia, filii cum matre. Quodsi quis cognovit consanguineam uxoris suae vel econtra copula illegitima intra primum et secundum gradum, consummata tamen intra vas naturale, ante contractum matrimonium est impedimentum dirimens; post contractum vero amittit jus petendi debitum, quamvis adhuc reddere teneatur, quod obiter hic notare placuit.

7. *Sacrilegium* carnale et personale est concubitus illicitus personae aut sacrae cum non sacra aut non sacrae cum sacra aut sacrae cum sacra, isque vel naturalis vel innaturalis, intelligendo semper personam sacram solemniter per professionem Religionis approbatae aut susceptionem

sacri Ordinis. Peccatum mortale gravissimum et speciale contra virtutem religionis. Quamvis autem etiam voto simplici castitatis adstrictus castitatem violans contra religionem peccet et eam circumstantiam in Confessione exprimere tenetur, secundum omnes, quia tamen per illud votum, utpote ab Ecclesia solemniter non acceptatum, non sit persona sacra, ideo non dicitur committere sacrilegium. Aliud dicitur sacrilegium carnale locale, quod committitur in loco sacro; sed de eo ex professo alibi.

8. *Peccatum contra naturam.* a. *Bestialitas* est concubitus carnalis quicunque hominis cum bruto aut (infandum!) cum daemone incubo vel succubo. b. Sodomia perfecta est concubitus carnalis hominis cum homine ejusdem sexus. c. Concubitus innaturalis vel sodomia imperfecta est coitus hominum diversi quidem sexus, sed non servato debito vase; pfui monstra infanda! Apage. d. *Mollities* est procuratio pollutionis voluntaria in se vel in alio extra aliquem concubitum, solius voluptatis gratia. Omnia peccata mortalia gravissima; quin pollutio directe voluntaria, procurata vel quaesita, peccatum mortale est inexcusabiliter, etiam ad mortem evadendam; indirecte vero causata tunc tantum peccatum mortale est, quando causa posita pollutionis praevisae seu actio illa, ex qua praevidetur secutura pollutio, est peccatum mortale in genere luxuriae, utpote aliquid per se turpe et natura sua multum provocans libidinem, ut turpes cogitationes, aspectus et maxime tactus partium inhonestarum. Quando vero causa posita vel actio illa non est peccatum in genere luxuriae, ut nimius potus vel esus calidorum, tunc pollutio praevisa, sed minime intenta, culpam venialem non excedet. Denique quando causa posita seu actio illa est omnino licita, necessaria vel utilis, utpote studere, Confessiones excipere, mederi, equitare, certo et commodo situ in lecto accumbere, dummodo semper absit periculum consensus, tunc pollutio praevisa ac praeter omnem intentionem mere naturaliter secuta nullam culpam afferet.

9. *Impudicitia* generatim dicitur voluntaria occupatio potentiarum circa provocantia ad libidinem, et quadruplex distingui potest, scilicet cordis, oris, aspectus, tactus, quo spectant oscula et amplexus; sed de his sufficiens mentio facta capite praecedenti toto et ex professo in theol. sacram. fiet.

374. § IV. *Invidia* 1. definitur: *Odium alienae felicitatis seu tristitia de bono alieno inordinata.* Sed clarissime ex D. Thom. 2. 2. q. 36. a. 1. invidia est tristitia de bono alieno, aestimato ab invidente ut malo proprio; quatenus scilicet minuit et obscurat propriam invidentis excellentiam; quo, licet simillimum, tamen differt ab odio proximi. Odio enim quis male vult proximo, gaudet de ejus malo et consequenter etiam tristatur de ejus bono, sed absolute et in ordine ad ipsum tantum proximum, quatenus nimirum proximi bonum est; invidia autem solum tristatur de bono proximi non absolute, sed in ordine ad ipsum tantum invidentem, quatenus nimirum invidus bonum proximi aestimat malum proprium. Est ergo invidia genuina proles superbiae, cujus inordinatio consistit in hoc, quod quis ita inordinate amet vel appetat sibi propriam excellentiam in bonis veris vel fictis, ut nolit ejusmodi vel similia bona inesse proximo suo; indeque si videat ea proximo inesse,

invidet, tristatur ac velut tingitur amarulento affectu. Praeclare D. Aug. l. 11. de Genesi ad lit. c. 14: *Amando quisque excellentiam suam, vel paribus invidet, quod ei coaequentur, vel inferioribus, ne sibi coaequentur, vel superioribus, quod eis non coaequetur.*

2. Invidia peccatum mortale est in genere suo, secundum omnes. Duplicem enim malitiam involvit: unam contra caritatem proximi; alteram specialem contra voluntatem Dei: cum enim voluntas Dei sit immediata causa distributionis bonorum ac donorum omnium, voluntati Dei repugnare convincitur, qui invidet et tristatur ut de bono vel dono proximo a Deo collato, ideoque peccare mortaliter, nisi parvitas materiae vel imperfectio actus excusat. Sunt enim quidam natura proni in invidiam (quod etiam in brutis advertimus) adeoque facile moventur invidia in proximum; qui motus, si rationem omnino praeveniant, culpa vacabunt, si aliqualis semiplena tantum advertentia accedat, venialia evadunt, juxta superius dicta: nam, uti etiam advertit S. Thomas cit. q. 36, a. 3., constat, aliquos primos motus invidiae inveniri quandoque etiam in viris perfectis, qui sunt peccata venialia; similiter ob levitatem materiae, proximo solum leve aliquod bonum, lucrum, fortunam invidere, non tamen animo invidendi etiam majora vel quaevis bona, nonnisi veniale erit.

3. Invidiae ergo peccati gravitas mensuranda est ex magnitudine boni corporalis vel spiritualis, quod invidetur. Hinc omnium gravissima est invidiae species atque peccatum in Spiritum Sanctum, quod dicitur *fraternae caritatis invidentia,* qua scilicet ipsa bona spiritualia ac dona Spiritus Sancti, atque adeo ipsam caritatem et gratiam Dei, virtutem et sanctitatem proximo quis invidet; qui nimirum illa propriam suam excellentiam minuere, sui vilipensionem causare aut certe vitam et actus suos redarguere et condemnare videt vel aestimat. Unde odium, detractiones, temeraria judicia, persecutiones bonorum. Talis fuit invidia mortifera Cain occidentis fratrem suum Abel, de quo 1. Jo. 3, 11: *Haec est annuntiatio, quam audistis ab initio, ut diligatis alterutrum. Non sicut Cain, qui ex maligno erat et occidit fratrem suum. Et propter quid occidit eum. Quoniam opera ejus maligna erant, fratris autem justa.* Simili invidia rabidi clamant impii Sap. 2, 12: *Circumveniamus hominem justum, quoniam contrarius est operibus nostris. Gravis est nobis ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita illius.* Vide S. Augustinum l. 1. de sermone Domini in monte c. 43.

4. Invidia denique jure optimo computatur inter peccata capitalia: quippe plurimorum et omnium fere peccatorum contra proximum caput et causa. Ejus a. D. Gregorio quinque assignantur filiae: a. odium, quo quis mala vult illi, cui bona invidet, b. susurratio, quae apud alios invisum reddere mollitur eum, cui invidetur adeoque amicitiam dissolvere, c. detractio, qua famam denigrat bonam, quam proximo quis invidet, d. exultatio in adversis, e. afflictio in prosperis proximi. Et haec est poena continua invidi, qua suo livore tabescit ac velut serpentina mortificatione cor exedit. Ps. 111: *Peccator videbit et irascetur, dentibus suis fremet et tabescet, desiderium peccatorum peribit.* Et optime D. Damascenus oratione 27. inquit: *Solus in omnibus affectibus iniquissimus simul et aequissimus invidia est: iniquissimus, quia bonis omnibus adversus est;*

aequissimus, quia dominos suos exest et conficit. De his vide tract. 2. c. 6. sect. 4. ex professo fuse.

375. § V. *Gula* 1. definitur: *Inordinatus seu immoderatus appetitus ususque cibi ac potus.* Hujus quinque modos seu gradus ex D. Gregorio assignat S. Thm. 2. 2. q. 148. a. 4: a. quoad substantiam cibi ac potus, nimirum lauta et exquisita appetendo. b. Quoad quantitatem, ultra naturae ordinarium appetitum sumendo ac ingurgitando. c. Quoad qualitatem et excessivam praeparationem, nimis delicata appetendo. d. Quoad tempus, nimirum tempore indebito comedendo et bibendo aut excessive protrahendo vel multiplicando commessationes et potationes. e. Quoad ipsam delectationem gustus, in ea sibi nimium complacendo aut nimis avide et impotenter vorando, potando etc. Gulae ergo duae sunt species seu quasi filiae: comessatio et potatio per excessivam frequentationem; et ebrietas ac crapula usque ad rationis privationem seu perturbationem, de qua infra.

2. Gula, comessatio, potatio ex genere suo peccatum solum veniale est, juxta regulam traditam supra n. 289: quia nimirum excessus in re alias indifferenti vel licita nonnisi venialis culpa est. Per accidens tamen peccatum gulae mortale evadit multipliciter: a. ratione enormis excessus et deformitatis contra virtutem temperantiae, qua homo statum naturae rationalis enormiter et horrende deturpat, ut maxime qui scienter et ordinarie se infurciunt et ingurgitant usque ad vomitum; qui ex proposito comessant et potant, ut vomant, et vomunt, ut rursus comessare et potare possint. Sane ratione hujus enormis deformitatis gula et comessatio in sacra Scriptura numerantur inter peccata mortalia. Rom. 13, Gal. 5, 1. Petri 4, Judae 12. Dixi tamen, *scienter et ordinarie:* nam si subinde fieret, a mortali excusant Navarr., Toletus et alii, non dissentiente Laym. l. 3. sect. 4. n. 2. b. Ratione gravis nocumenti corporis, ut qui ob nimiam ingluviem, sciens et advertens vel advertere debens, graviter laedit valetudinem corporis. Nam *propter crapulam multi perierunt* Eccli. 37, 34. c. Ratione gravis nocumenti animae: ut cum quis advertens nimia ingluvie delicatorum sibi causari graves motus libidinosos cum periculo consensus, se ineptum reddi ad functiones necessarias aut executionem aliorum praeceptorum; et universaliter omnes, quorum tota cura est in cultu ventris ac, ut describit Apostolus, *quorum Deus venter est.* d. Ratione praecepti specialis aut positivi, ut frangere jejunium; aut naturalis, ut comedere carnem humanam, quod quidem etiam in extrema necessitate famis licere negant Victoria, Valent., alii apud Laym. cit. n. 3, qui tamen cum aliis communius censet licere: quia licet aliqua absolute sint aliena a natura et ratione humana ideoque lege naturali vetita, tamen in extrema necessitate permissa sunt, ut abscindere membrum pro tuenda vita; ita etiam dicendum de comestione carnis humanae si habeatur jam mortua; nullo enim casu licebit ad hunc finem occidere.

376. 3. *Ebrietas* definitur: *Excessus voluntarius in potu inebriante voluptatis gratia usque ad privationem vel gravem perturbationem usus rationis.* Dicitur: a. *excessus voluntarius:* excluditur omnis ebrietas ex errore vel inadvertentia proveniens ideoque involuntaria, ut contingit iis, qui ad satietatem naturae bibentes, ex mera debilitate naturae vel potius

malitia inebriantur; qui fortitudinem vini non norunt aut alia de causa futuram ebrietatem praevidere vel advertere non potuerunt. Tunc enim committitur peccatum ebrietatis, quando quis advertens periculum probabile imminentis ebrietatis, esto primo post horam vel cum in liberum aërem exeuntem secutura sit, nihilominus libere potare pergit; bestia est, si etiam intendit. b. *Voluptatis gratia:* ob alium enim finem honestum v. g. ad recuperandam sanitatem vel dum ustio, sectio aliave enormis medicina sustinenda est, licitum est, forti haustu se inebriare. Neque enim tunc absurdum judicat recta ratio, ad breve tempus usu rationis destitui (quod etiam in somno accidit), ut reparata valetudine munera rationis rectius praestentur. Addit Less. l. 4. c. 3. dub. 4. etiam licitum fore se inebriare ad evadendam mortem intentatam, nisi propinanti respondeas; sed aperte repugnat D. August. serm. 232. de temp. dicens: *Etiamsi ad hoc veniretur, ut tibi diceretur: aut bibes aut morieris, melius erat, ut caro tua sobria occideretur, quam per ebrietatem anima moreretur.* a. *Usque ad privationem usus rationis:* quodsi enim stante usu rationis sufficiente, solum phantasia nonnihil turbata sit, etiamsi lingua titubet, pedes vacillent, oculi duplicata aspiciant, fenestrae circumagi videantur, imperfecta erit ebrietas et peccatum veniale, etsi unum de gravioribus, si deliberate fiat. 4. *Vel gravem perturbationem rationis:* ut nimirum homo amplius discernero inter bonum et malum et actiones suas ordinarias saltem dirigere nequeat (nam perficere non posse, ex ebrietate etiam imperfecta oriri potest). Nam certe ad ebrietatem perfectam et mortalem requiri non videtur, ut usum rationis omnino tollat et plane brutum vel truncum efficiat. Pudendum est aliquorum exemplum: eum, qui ebrietate velut sepultus jacet in platea, si se movere possit, ne super eum currus transeat, aut saltem signum dare, ut currus alio divertat, non esse perfecte vel mortaliter ebrium. Nonne hoc brutum facere potest? in quo ergo rationis usu talis differet a bruto? Sic ergo explicata

4. Ebrietas perfecta est peccatum mortale. Communis et receptissima doctrina cum S. Thom. 2. 2. q. 150. a. 2. Certe sacra Scriptura Galal. 5, 1. Pet. 4. ebrietatem absolute numerat inter peccata mortalia. Ratio autem est: quia gravis revera deformitas est et grande malum ipsique Deo valde injurium, imaginem Dei ita deturpare et abjecta rationis potestate, qua nihil in homine praestantius, ad brutorum stupiditatem solius voluptatis gratia ultro se abjicere. Cum ergo ebrietas per se intrinsece mala et peccatum mortale sit, evidens fit, peccare mortaliter eos, qui alios jussu, suasu, propinationibus ad se inebriandum inducunt et urgent, unde et SS. Patres tales graviter reprehendunt. Quin etiam illicitum manet, alterum inducere ad ebrietatem formalem et voluntariam (non item ad materialem tantum, utpote propinando vinum fortissimum, cujus virtute incognita praeter intentionem adeoque sine peccato inebrietur) ad evitandum gravissimum malum v. g. proditionis, homicidii etc., ut contra Less. sup. citat. probabilius docet Laym. l. 3. sect. 4. n. 6: quia universaliter numquam licet hominem inducere ad aliquam actionem, quae intrinsece mala est, ut sine peccato fieri non possit; talis est ebrietas voluntaria solius voluptatis gratia; ergo. Licitum quidem est, inducere alterum ad minus

malum, ut impediatur majus malum ab ipso intentum et aliter non impediendum, sed tunc tantum, quando minus malum formaliter vel virtualiter includitur in illo majori: sic volentem furari mille, occidere, adulterium committere, recte dehortaris et inducis ad potius furandum centum, percutiendum tantum, scortandum: tunc enim non suades homini directe, ut malum faciat, sed solum dehortaris, ne tantum malum faciat. Falsum autem est, licere, aliquem ad evitandum peccatum majus inducere ad aliud peccatum minus, quod ille committere nec formaliter nec virtualiter decreverat: haec enim esset vera inductio ad malum peccati et scandalum activum, intrinsece malum, de quo tract. 5. c. 1.

377. § VI. *Ira* 1. definitur communiter: *Inordinatus appetitus vindictae.* Sed explicatius March. trib. t. 2. tr. 6. tit. 2. q. 3: Commotio inordinata animi, vindictam vel quasi vindictam inordinate appetentis. Irae enim peccaminosae duplex est inordinatio: una ex parte *ipsius motus* irae seu modi irascendi, ut si nimium interius excandescas vel exterius per signa nimis patefacias; altera ex parte *objecti* seu vindictae, ut si proximo appetas vindictam injustam vel justo majorem.

2. Ira inordinata primo modo quoad *motum* passionis seu modum irascendi nimium, est peccatum veniale ex genere suo. Est enim excessus voluntarius in passione animi de se indifferente, quippe quae etiam bona et virtuosa esse possit, ut si ea utamur ex motivo virtutis et zelo justitiae ad propulsandum vel vindicandum malum peccati in nobis vel aliis nostrae curae commissis, juxto illud Ps. 4: *Irascimini et nolite peccare.* Excessus autem vel inordinatio in re indifferenti per se culpam venialem non excedit, juxta regulam jam saepius repetitam. Recte tamen docet March. cit., iram etiam hac inordinatione motus, etiam seclusa vindicta injusta, evadere peccatum mortale ratione enormis excessus et deformitatis in irascendo, cum quis deliberate, sciens et volens motus iracundiae adeo excrescere sinit vel facit, ut erumpat in enormes gestus, clamores, tunsiones, spumas, membrorum contorsiones, ut gravissima injuria hominis constitutionem afficiat; talis utique peccat mortaliter, quia imaginem Dei ac creaturam rationalem enormiter dehonestat et deturpat maximeque agit indecenter substantia rationali. Unde SS. Patres passim docent, per iram hominem mutari in feram, immo in daemonem. Et recte tres solent assignari irae species: rancor, insania, furor. *Rancor* est ira, quatenus causat et continet internam indignationem, aversionem, odium, vindictam etc.; *insania,* quatenus mentem rationis usu privat; *furor,* quatenus in ejusmodi inordinatos et enormes motus erumpit.

3. Ira inordinata secundo modo, quoad inordinatum appetitum *vindictae inferendae,* est peccatum mortale ex genere suo: quippe directe repugnans caritati, quatenus inordinate malum proximi appetit; at etiam justitiae, si actu in injustas vindictas erumpit. Hujus communiter quatuor assignantur gradus: a. cum quis appetit vindictam in immeritum; b. etsi in meritum, tamen ultra meritum; c. etsi in quomodocunque meritum, tamen praeter ordinem; ut si inimico appetas vindictam vel poenam propria auctoritate per te infligendam; d. etsi omnibus his servatis, tamen appetatur vindicta non ad debitum finem, ut justa est, ex zelo justitiae ac odio iniquitatis, sed mere ut satia-

tiva animi tui malevoli, ex odio personae, amore proprio, vindicandi libidine.

4. Ita utrovis modo inordinata merito computatur inter peccata capitalia, quippe plurimorum peccatorum ac malorum caput et origo, quae nimis nota. Sex tamen ejus peculiares filiae ac soboles enumerantur a D. Gregorio l. 31. mor. c. 17, nimirum indignatio, tumor mentis, clamor, contumelia, rixa, blasphemia. Ira enim aut remanet intus in corde et sic nascitur a. *indignatio* seu aversio, affectus inordinatus in proximum, ex eo quod apprehendat, se indigne a tali tractari. Et consequenter b. nascitur *tumor mentis,* quo quis morose excogitat diversas vias vindicandi iisque cogitationibus animum tumefacit et inflat, et tunc est peccatum pro ratione vindictae cogitatae gravis vel levis, mortale vel veniale; indignatio autem plerumque veniale est, nisi ad gravem proximi contemptum procedat. Aut ira ulterius erumpit in os, et sic nascitur c. *clamor,* indignationis index, cum iratus vocem tollit, multa inordinate et confuse effundens; id Christus Matth. 5. significat per verbum *raca,* quod nihil distincte significat, sed solum indignationem exprimit, et hic clamor per se peccatum veniale est. Consequenter autem d. nascitur *contumelia,* interni contemptus index, qua quis proximo malum objicit intentione illum inhonorandi, quod Christus expressit per verbum *fatue,* quo omnis contumelia aperta significatur; peccatum mortale ex genere suo. Aut ira erumpit in ipsum opus et actualem vindictam et sic e. nascitur *rixa,* percussio, vulnera, caedes. Et consequenter, maxime si vindicta non succedat f. etiam *blasphemia* in ipsum Deum. Omnia mortalia ex genere suo, de his nulla controversia.

§ VII. *Accedia* triplex distingui debet, *naturalis, moralis, capitalis.* 378.
1. Acedia *naturalis* alia est mere corporalis et definiri potest: torpor et hebetudo quaedam virium naturalium deficientium respectu laboris suscipiendi, orta nimirum ex ipsa complexione corporis male affecta: res nimis nota. Alia dicitur *sensualis* estque passio seu tristitia appetitus sensitivi, laborem seu difficultatem operis refugientis. Ex eo enim quod appetitus naturaliter fertur in bonum conveniens vel delectabile sensui, naturaliter etiam abhorret ab omni disconvenienti vel molesto sensui, indeque tristitia quaedam et aversio a labore et difficultate operis. Acedia haec naturalis utraque secundum se, quamdiu mere naturalis et nullo modo voluntaria est, nullo modo peccatum est, sed virtutis ac meriti materia et seges. Facta autem voluntaria per liberum consensum voluntatis, jam evadet acedia moralis. Itaque

2. Acedia *moralis* et peccaminosa rursus alia est universalis, definiri solita: quidam remissi animi languor ad bene operandum in rebus salutis seu in exercitio virtutum, quatenus laboriosum et difficile est; potestque versari circa quodcunque praeceptum vel virtutem, et sic non est speciale peccatum; sed eatenus solum peccatum est, quatenus causat transgressionem vel negligentem executionem praecepti vel virtutis, ac semper idem numero cum ipsa transgressione vel negligenti executione, e. g. Petrus ex acedia et torpore proveniente ex apprehensione difficultatis consentit in omissionem et omittit Horas, erit idem numero peccatum mortale; si solum negligentius et oscitantius persolvat, idem erit peccatum veniale. Quodsi vero stante illa acedia,

torpore, tristitia, nihilominus praeceptum perfecte impleat, etsi difficulter, acedia nullo modo erit peccatum, sed augebit meritum. Alia est acedia moralis specialis, etiam capitalis dicta, quae inter septem vitia capitalia ultimo loco numeratur, et haec

3. Acedia *specialis* et capitale vitium est tristitia de bono spirituali ac divino, quatenus hominem attinet seu quatenus ab homine prosequendum est, utpote principaliter de ipsa gratia ac amicitia divina conservanda et beatitudine consequenda per virtutum exercitia laboriosa, et consequenter etiam secundario adhibendis mediis ad illum finem. Et haec acedia seu tristitia omnino voluntaria ac deliberata est peccatum speciale ac mortale gravissimum: quia directe repugnat caritati divinae eamque destruit, quatenus continet veram et actualem aversionem a Deo ultimo fine. Cujus signa pessima et effectus sunt: amaritudo, taedium, acidus gustus mentis ad omnia spiritualia et divina ac ipsam cogitationem Dei; aversio a verbo Dei, ut nonnisi cum tristitia quis audire possit de Deo, aeterna beatitudine, salute procuranda; incuria salutis, taedium vitae et alia mox inter filias acediae enumeranda. Ceterum constat, etiam hanc acediam posse esse peccatum veniale ex imperfectione actus. Similiter illa acedia vel tristitia, qua quis non avertitur a Deo, sed stante efficaci voluntate tendendi in Deum ultimum finem per media congrua et opera salutis, solum inefficaciter ab eo fine abhorreret et ob difficultatem operum eoque ea opera negligentius exequeretur, non esset nisi peccatum veniale: talis enim tristitia non pugnat contra caritatem, sed tantum contra modum caritatis, scilicet fervorem.

4. Acedia denique jure meritissimo computatur inter peccata capitalia et quidem postremo, id est pessimo loco. Gravissimorum enim et extremorum malorum et peccatorum causa est. Ejusque speciales filiae a D. Gregorio enumerantur sex: a. *malitia*, qua homo odio habet ipsa bona spiritualia secundum se: vellet ea non esse, dolet, quod bene fecerit; cuperet non fuisse natum vel creatum a Deo, non agnovisse Christum, adeoque ipsa beneficia Dei contemnit: malitiae sine dubio mortales, nisi imperfectio actus excuset. b. *Rancor*, quo ii sunt fastidio, qui hortantur ad spiritualia, ut confessarii, concionatores, Religiosi; est ex se veniale, nisi conjungatur cum odio. c. *Pusillanimitas* erga omnia bona spiritualia tanquam ardua, ea refugiendo, ab iis se subtrahendo; est etiam de se veniale, seclusa transgressione mortali alicujus praecepti. d. *Desperatio* consequendae beatitudinis; peccatum mortale gravissimum, si pleno rationis consensu fiat. e. *Torpor* in observantia divinorum praeceptorum. f. *Evagatio mentis* ad illicita. De his vide S. Thom. 2. 2. q. 35, Laym. l. 2. tr. 3. c. 9, Marchant trib. t. 2. tr. 2. tit. 4. sect. 1. q. 3. § 2. Et haec hactenus in hoc tractatu prooemiali pro apparatu et faciliori ingressu ad ipsum decalogum, ita late satis dicta studioso lectori sufficiant.

Tractatus II.

De praeceptis decalogi.

Prooemium.

Quid sit et contineat decalogus?

I. Decalogus vox graeca, latine quasi decuplex verbum vel sermo sic dictus, quod contineat decem praecepta divina partim lege naturali homo indita, partim lege positiva per Moysem tradita populo Israelitico et deinceps toti humano generi. De hoc Deut. 4, 12: *Locutus est Dominus ad vos de medio ignis, ut ostendat vobis pactum quod praecepit, ut faceretis et decem verba, quae descripsit in tabulis;* et hinc nata est divisio, ut eorum praeceptorum alia dicantur primae, alia secundae tabulae.

II. Atque secundum D. Aug. q. 71. in Ex. et communiter jam in Ecclesia receptam doctrinam praecepta primae tabulae sunt priora tria hominem ad Deum in sanctitate ordinantia, videlicet 1. *Non habebis etc.* 2. *Non assumes,* 3. *Memento etc.* Praecepta vero secundae tabulae sunt reliqua septem, ordinantia hominem ad proximum in justitia, videlicet *Honora patrem etc.* De excellentia et sufficientia decalogi videri possunt SS. PP. passim et praesertim D. Thom. 2. q. 100. a. 3, ubi late et optime ostendit, omnia praecepta moralia homini ad salutem necessaria actu vel virtute contineri in decalogo; consimiliter Scotus 3. d. 37. q. un. a. 5.

III. Praecepta decalogi etsi secundum sonum litteralem omnia fere proponantur ut praecepta negativa seu prohibentia sub negationibus, praeter tertium et quartum, quae proponuntur ut affirmativa et praecipientia, reipsa tamen affirmativa et negativa sunt, ita ut quodvis affirmativum includat negativum in eadem materia oppositum, et similiter quodvis negativum includat affirmativum: e. g. primum praeceptum negativum: Non habebis Deos alienos coram me, includit hoc affirmativum: Habebis me solum verum Deum, me solum ut Deum adorabis. Similiter secundum negativum: Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum, includit hoc affirmativum: Assumes nomen Domini Dei tui in reverentia et veritate. Sic de ceteris. Econtra similiter tertium praeceptum affirmativum: Memento, ut diem Sabbati sanctifices, includit

hoc negativum: Ne diem Sabbati profane violes, et sic de ceteris, ut suis locis semper notabitur.

IV. Praeceptorum affirmativorum seu praecipientium ea natura et conditio est, quod obligent quidem semper, quia nunquam obligare cessabunt, sed non pro semper sine omni temporis differentia. Ratio est: quia ea praecepta praecipiunt agere bonum; non autem quodvis bonum quovis tempore exequi necesse, immo nec possibile est, sed solum praecepto tempore vel data occasione: non etenim omni tempore Deus colendus, sed statuto tempore, non semper, sed data occasione parentes honorandi. Praecepta vero negativa obligant et ad semper seu in perpetuum et pro semper seu pro omni temporis differentia, quia nimirum ea praecepta prohibent agere malum; nullo autem tempore unquam licet, et omni tempore possumus non agere vel committere malum. Porro peccata contra praecepta affirmativa dicuntur peccata omissionis, contra praecepta vero negativa dicuntur peccatum commissionis, ut suo loco explicatum.

His ita generatim praenotatis in nomine Unius et Trini Dei supremi legislatoris aggredimur expositionem decalogi.

Tractatus II.

De fide, spe, caritate et religione atque peccatis oppositis contra primum praeceptum.

Textus praecepti: *Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti et de domo servitutis; non habebis deos alienos coram me, non facies tibi sculptile neque omnem similitudinem etc. Non adorabis ea neque coles.* Ex. 20.

Explicatio praecepti: Substantia primi praecepti decalogi ut affirmativi est, cognitione et affectu unum, verum, solum Deum habere eique soli verum latriae cultum exhibere. Comprehendit sub se quadruplicia praecepta fidei, spei, caritatis et religionis erga unum verum Deum. Ut vero negativum est prohibet, cognitione nihil uni vero Deo debitum eidem denegare aut alteri praeter Deum tribuere, comprehenditque quadruplicia praecepta opposita prohibentia peccata contra fidem, spem, caritatem et religionem. Est in re omnium. Declaratur ex terminis praecepti: Non habebis deos alienos, non adorabis eos neque coles. Inde infertur affirmativum: habebis me solum Deum, me solum adorabis et coles. Sic enim hoc praeceptum explicat Christus Dominus

Matth. 4, 10. diabolo dicens tentanti: *Dominum Deum tuum adorabis et illi soli servies;* atqui habere verum Deum eumque adorare et colere, sine dubio requirit cognitionem intellectus et affectum voluntatis erga verum et solum Deum. Ulterius cognitione et affectu habere et colere verum Deum quatuor necessaria requirit: 1. Fidem, qua agnoscamus et profiteamur ipsum verum et solum Deum. 2. Spem, qua bonum ab ipso expectemus, scilicet futuram beatitudinem et media opportuna ad illam consequendam. 3. Caritatem, qua ipsum super omnia amemus et aestimemus. 4. Religionem, qua ipsum debito cultu veneremur. His enim quatuor modis habemus Deum in via, similibus proportionatis modis habituri in patria, utpote loco fidei clara visione; loco spei secura aeterna possessione; loco caritatis imperfectae perfecta fruitione seu amore beatifico; loco religionis et cultus temporalis aeterna laude et glorificatione. Ergo a primo ad ultimum substantia primi praecepti est, cognitione et affectu habere unum verum Deum et nullum alium, comprehendendo praecepta fidei, spei, caritatis et religionis affirmativa et negativa. Ceterum primum praeceptum quamvis litterali sono et explicite solum videatur prohibere actum religionis seu cultum latriae idolis seu diabolo aut cuivis alteri a Deo tribuere, et consequenter uni soli vero praestandum praecipere (unde multi DD. hic nolunt, primo praecepto comprehendi praecepta fidei, spei et caritatis, sed ea tanquam fundamenta supponi), quia tamen cultus religionis erga verum Deum necessario praesupponit fidem, spem et caritatem, ut merito dicat Div. Aug. l. 1. enchir.: Deus maxime colitur fide, spe et caritate; nemo enim colit Deum, nisi credens in Deum, sperans ab eo bonum eumque diligens, hinc omnia quatuor ad unum primum praeceptum recte reducuntur. Quare et nos hic omnia complectentes praaesentem tractatum in decem capita seu titulos dividemus: Primum de fidei natura et requisitis. Secundum de fidei necessitate et obligatione. Tertium de infidelitate et haeresi. Quartum de spe theologica et peccatis oppositis. Quintum de caritate theologica et peccatis oppositis respectu Dei tantum. Sextum de odio et inimicitia proximi. Septimum de virtute religionis et oratione. Octavum de adoratione et cultu Deo Divisque debito. Nonum de peccatis contra religionem seu irreligiositate secundum excessum. Et decimum de irreligiositate secundum defectum.

Caput I.

De fidei natura et requisitis.

Fides (omissis variis acceptionibus, videndis apud auctores passim) hic propriissime sumpta significat assensum alicujus propositionis ob auctoritatem dicentis; aliaque est fides humana, qua credimus aliquid

ob auctoritatem humanam seu hominis dicentis, juxta illud Ecclesiastici: *Vir bonus fidem facit proximo suo;* alia est fides divina, qua credimus aliquid ob auctoritatem divinam seu ipsius Dei dicentis seu revelantis, de qua Apostolus ad Hebr. 11, 6: *Sine fide impossibile est placere Deo, credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est;* et mox eam definiens ait: *Est autem fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium.* Et haec fides tam habitualis, quam actualis hic consideranda est.

Sectio I.

Fidei divinae definitio.

Summarium.

1. Fidei divinae habitualis et actualis definitio.
2. Explicatio fidei divinae habitualis,
3. Explicatio fidei divinae actualis.
4. Ad eliciendum actum vel assensum praerequiritur in intellectu lumen supernaturale actuale,
5. Et ex parte voluntatis pius motus antecedens et consequens.
6. Explicatur definitio fidei a S. Paulo data.

1. **Assertio I**: *Fides divina habitualis est virtus supernaturalis theologica a Deo infusa inclinans intellectum ad firmiter, etsi obscure, assentiendum omnibus a Deo revelatis, quatenus a Deo revelata sunt, seu ob auctoritatem infallibilem ipsius Dei revelantis. Fides autem actualis est assensus firmus et certus, etsi obscurus, quo homo divino lumine illustratus firmiter assentitur omnibus a Deo ut prima Veritate revelatis, quatenus ita revelata sunt, cum pio in illum affectu voluntatis.* Ita in re omnes. Bonitas definitionis patebit explicatione.

2. § I. *Fides divina habitualis est virtus etc.* I. *Virtus* generalissime definitur: *Habitus indefectibiliter attingens bonum potentiae rationalis,* nimirum aut intellectus, cujus bonum est verum, aut voluntatis, cujus bonum est honestum. Unde virtus generatim dividitur in intellectualem et moralem. Virtus *intellectualis* est habitus indefectibiliter attingens verum in cognoscendo, ut scientia, sapientia, intellectus etc.; ad hanc etiam fides divina aliquo modo spectat, quatenus nimirum infallibiliter, etsi obscure, attingit verum. Virtus *moralis* est habitus indefectibiliter attingens bonum honestum in operando seu ut communiter definiri solet: Est bona qualitas mentis, quae habentem perficit et opus ejus bonum reddit.

II. Virtus rursus alia dicitur *naturalis* et *philosophica*, quae scilicet et naturaliter acquiritur et circa actus et objecta naturalis ordinis versatur, ut prudentia, fortitudo, temperantia et justitia, quae ideo dicuntur morales, quod mores seu actus humanos recte ordinent; philosophicae, quod lumine naturali sint acquisibiles, quatenus distinguuntur a virtutibus theologicis. Aliae dicuntur virtutes *supernaturales* et *theo-*

logicae, quae scilicet et supernaturaliter acquiruntur per infusionem a Deo et versantur circa actus et objecta supernaturalis ordinis, nimirum circa ipsum Deum et ea, quae ad Summum Bonum, ultimum finem nostrum cognoscendum et prosequendum pertinent; unde et dictae theologicae ab objecto primario ipso Deo, et hae sunt tres, fides, spes et caritas divina; et hinc ulterius dicitur fides

III. *Virtus supernaturalis theologica a Deo infusa:* his terminis jam explicatis, fides jam differt a virtutibus moralibus, et tanquam genere proximo convenit cum reliquis virtutibus theologicis, spe et caritate divina.

IV. *Inclinans intellectum ad firmiter assentiendum etc.:* per hoc differt a reliquis virtutibus theologicis, spe et caritate, differentia desumpta a proprio actu, ad quem inclinat, scilicet firmiter assentiri omnibus a Deo revelatis, quatenus ita revelata sunt. Qui assensus est ipsa fides divina actualis, de qua mox. Fides enim tendit in Deum, cognoscendo ut primam veritatem, spes autem tendit in Deum, prosequendo ut summum Bonum nostrum, caritas tendit in Deum ut summum Bonum in se et propter se, ut latius patebit prosequendo. Ex dictis facile philosophabis bonitatem definitionis.

§ II. *Fides divina actualis est* 1. *Assensus firmus,* cum firma scilicet 3.
adhaesione potentiae ad objectum, seclusa omni haesitatione, dubitatione vel formidine de opposito, ut infra c. 3. latius patebit.

2. *Certus* seu infallibilis, nimirum ob certitudinem et infallibilitatem motivi, scilicet veritatis divinae revelantis. Quibus excluditur fides humana, opinio, dubium etc., quae fidei divinae simpliciter repugnant.

3. *Etsi obscurus,* nimirum ob obscuritatem rei revelatae et creditae, quae non proponitur prout in se est, sed solum creditur firmiter sic esse, sicut revelatur et proponitur, juxta notissimum illud D. Augustini: *Quid est fides, nisi credere quod non vides?* Sicque significat definitio supra recitata Paulina et infra explicanda.

4. *Quo homo assentitur omnibus a Deo ut prima Veritate revelatis etc.,* 4.
seu ut alii asserunt, *firmiter assentitur primae Veritati et omnibus ab ea revelatis.* Significatur hic divinae fidei objectum et materiale, quod est omnis veritas revelata, et formale, quod est prima veritas revelans, de quibus mox sect. 2. et 3. Duo insuper ad hanc fidem actualem seu actum fidei necessario concurrunt in definitione expressa, nempe

§ III. *Divino lumine illustratus:* Intellectus enim noster ad eliciendum assensum fidei propter obscuritatem objecti necessario indiget lumine ac robore divino supernaturali, quod partim est ipse habitus infusus fidei divinae, partim vero (maxime in prima conversione in rebus difficilioribus credendis) est concursus specialis Dei et auxilium Spiritus Sancti illustrantis et roborantis intellectum ad eliciendum, simulque moventis voluntatem ad imperandum intellectui assensum veritatibus revelatis. De quo lumine et auxilio passim loquitur Scriptura. Joan. 6, 44: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum.* 1. Cor. 12, 3: *Nemo potest dicere: Dominus Jesus, nisi in Spiritu Sancto.* Eph. 2, 8: *Gratia enim estis salvati per fidem, et hoc non*

ex vobis, Dei enim donum est; et alibi saepissime, ut merito Canisius fidem descripserit: Donum Dei ac lumen. Hoc efficax lumen divinum ad credendum expertus D. August. in sua conversione l. 7. conf. c. 19. dicebat: *Non erat prorsus, unde dubitarem, facilinsque dubitarem, me vivere, quam non esse veritatem.*

5. § IV. *Cum pio in illum affectu voluntatis:* significatur necessarius concursus voluntatis ad actum fidei, saltem meritorium idque dupliciter, antecedenter et consequenter.

I. Ad actum fidei est necessarius pius motus voluntatis *antecedens:* etsi enim fides sit virtus intellectualis et actus elicitus intellectus, necessario tamen debet esse actus imperatus voluntatis, pio motu imperantis et moventis intellectum ad assentiendum obscuris fidei veritatibus, juxta illud 2. Cor. 10, 5: *In captivitatem rediqentes omnem intellectum in obsequium Christi.* Nam firma illa et certa adhaesio fidei ad veritates revelatas non provenit ex speculatione objecti credendi, quae obscuritatem non tollit, sed provenit ex determinatione liberi arbitrii, Spiritus Sancti gratia adjuti. Et hinc actus fidei meritorius est et sub praeceptum cadit, non utique quatenus praecise est actus elicitus intellectus, qui de se omnino naturalis est, sed quatenus est actus imperatus voluntatis ac liberi arbitrii, moventis ac determinantis intellectum ad assentiendum rebus fidei. Et hinc rursus fit, quod fides, licet majorem certitudinem habeat, quam scientia, facilius tamen perdi et in dubium vocari possit, cum praedicto modo ex libera voluntate pendeat. Vide D. Bonav. 3. d. 23. a. 1. q. 4.

II. Ad actum fidei etiam pius motus voluntatis *consequi* debet: etsi enim actus fidei exerceatur ab intellectu, non tamen sistit in sola speculatione intellectus, sed semper pium in voluntate cordis motum excitare debet, ad virtutem spei vel caritatis pertinentem, ut quilibet pie eliciens actum fidei v. g. symbolum attente recitans experiri poterit. Atque ratione hujus utriusque motus voluntatis ad actum fidei concurrentis actus fidei a Sacra Scriptura saepe tribuitur voluntati seu cordi, ut Rom. 10, 10: *Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Et Act. 8, 37. ait Philippus ad eunuchum: *Si credis in toto corde, licet.* Eadem de causa actus fidei in sacra Scriptura et symbolis communiter exprimitur per particulam *in,* affectum quendam et motum in Deum significantem, indeque SS. PP. pulchre distinguunt haec tria: *Credere Deum, credere Deo, credere in Deum.*

Credere Deum significat tendentiam fidei in Deum, ut objectum materiale, quatenus nimirum credimus, Deum esse. *Credere Deo* significat tendentiam fidei in Deum, ut objectum formale primarium; credimus enim principaliter Deo ut primae veritati, revelanti nimirum, infallibiliter vera esse, quae ipse dicit seu revelat. *Credere in Deum* significat tendentiam fidei in Deum ut ultimum finem et Summum Bonum nostrum, cum pio motu voluntatis, nimirum spei, caritatis, religionis. Audi pulchre explicantem D. Aug. serm. 181. de tempore: „Credo in unum Deum. Non dicit: Credo Deum vel credo, quamvis et haec saluti necessaria sint; aliud enim est credere illi, aliud credere illum, aliud credere in illum. Credere illi est, credere vera esse, quae loquitur; credere illum est, credere, quia ipse Deus est; credere in illum, est dili-

gere illum. Credere, vera esse, quae loquitur, multi et mali possunt. Credere, ipsum esse Deum, hoc et daemones possunt. Credere vero in Deum, soli norunt, qui diligunt illum, quia sine dilectione fides inanis est.“ Ex dictis patere debet sensus Paulinae definitionis fidei Heb. 11, 1: Est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium:

III. *Est substantia,* graece ὑπόστασις id est substantia; *rerum* 6.
sperandarum: cui scilicet tanquam basi et fundamento firmissimo spes et salus nostra innititur, quatenus scilicet ea, quae speramus, per fidem certissimam fiunt certa et consequenter per eam nos certi et securi reddimur. D. Chrys. in illum locum (quem alii Graeci sequuntur) per substantiam vel hypostasim intelligit substantiam seu existentiam hoc sensu, quod fides sit velut jam existentia rerum sperandarum, eoquod illae, etsi spe adhuc pendente non existant, fides tamen eas ipsas nobis quodammodo existentes et praesentes exhibeat, dum nos adeo de iis certificat, ac si reipsa jam essent praestitae et obtentae. Unde paraphrasis syriaca habet: Est autem fides persuasio super iis, quae sunt in spe, ac si essent ipsis (credentibas) in actu sive effectu. Sed tu intellige haec quantum est ex parte Dei et revelationis ac promissionis divinae, et (en grande nisi!) dummodo ex parte nostra nihil desit.

IV. *Argumentum:* seu ut legit D. Augustinus, convictio, id est certissima persuasio, ostensio ac velut demonstratio *rerum non apparentium:* intelligendo in sensu ampliativo, quod nimirum fides sit firma adhaesio faciatque nos firmissime adhaerere et certissime percipere ob divinam auctoritatem etiam illa, quae aliunde non apparent nobis, immo quae sensus humanus ac intellectus naturaliter credere refugit, ut Deum esse unum in essentia, trinum in personis, Christum unam personam simul esse Deum et hominem, esse realiter praesentem in Eucharistia, homines clare visuros Deum etc. Non autem voluit Apostolus, fidem esse tantum illarum rerum, quae aliunde non apparent, seu id omne, quod fide creditur ob auctoritatem divinam esse non apparens, cum sine dubio aliqua fidei mysteria aliunde ratione naturali possint nobis esse evidenter nota: ut quod Deus sit, quod unus tantum sit Deus. Quamvis haec ipsa, quatenus iis ob solam auctoritatem et revelationem divinam assentimur, vere fide divina credantur; attamen in iis credendis non ita elucet virtus fidei, quippe cum illa etiam citra divinum testimonium percipiantur, ut post alios bene observat Henricx hic disp. 2. q. 1. n. 5. Hinc jam advertere debuisti, hanc posteriorem partem longe plura complecti, quam priorem: nam plura creduntur, quam sperantur: sperantur enim sola bona atque futura et absentia, ut aeterna beatitudo, perseverantia, auxilium divinum; creduntur autem bona et mala tam praeterita et praesentia, quam futura; quare fides non est tantum substantia rerum sperandarum, sed generaliter est argumentum omnium non apparentium seu a Deo revelatorum, etsi aliunde sperandorum. Sensus ergo adaequatus definitionis est: Fides est certa et firma persuasio omnium nobis revelatorum, in ordine ad finem supernaturalem adhuc latentem, sperandum et consequendum.

Sectio II.

Fidei divinae objectum materiale seu materia.

Summarium.

7. Fidei objectum materiale duplex, complexum et incomplexum.
8. Objectum materiale fidei est verbum Dei immediatum et mediatum, privatum et publicum.
9. Verbum Dei publicum aliud est scriptum, aliud traditum; quid quodlibet comprehendat?
10. Quid et quot sint fidei symbola?
11. Quid et quot sint articuli fidei?

7. Fidei objectum materiale dicitur omne id, quod fide creditur estque duplex, *complexum* et *incomplexum*. Objectum fidei *incomplexum* seu subjectum fidei dicitur omne id, de quo aliquid fide divina creditur affirmando vel negando. Et sic objectum fidei primarium et principale, et ut vocant attributionis, est ipse Deus, de quo sunt principales veritates fidei et articuli fidei credendi; reliqua omnia sunt objectum secundarium, quatenus nimirum ad Deum vel ut auctorem vel ut finem ordinantur. Objectum fidei *complexum* dicitur omnis veritas seu propositio a Deo revelata et fide divina credenda, et appellatur *verbum Dei*, accipiendo nimirum verbum Dei objective pro omni eo, quod Deus locutus est vel revelavit, frequentissima Scripturae phrasi: formaliter enim verbum Dei est ipsa locutio vel revelatio divina, quae est objectum fidei formale immediatum, de quo sequenti sectione.

Assertio II: *Fidei divinae objectum materiale est verbum Dei universum seu quidquid divinitus homini viatori quomodocunque revelatum, immediate, mediate, scripto, traditione.* Communissima DD. cum D. Thoma et Scoto, et patet ex ipsa definitione fidei divinae, qua nimirum firmiter assentimur omnibus a Deo revelatis, quatenus ita revelata sunt; atqui ea ipsa revelata dicuntur verbum Dei objective; ergo objectum materiale fidei divinae recte dicitur verbum Dei universum, cum omne, quod a Deo revelatum est, et nihil non a Deo revelatum credendum sit. Solum hic explicandae sunt aliquot divisiones verbi divini in assertione indicatae.

8. § I. *Verbum Dei immediatum et mediatum privatum, et publicum.* Verbum Dei (objective sumptum) semper definitur: Veritas a Deo inspiratione, verbo vel signo manifestata homini viatori. Dividitur primo in immediatum et mediatum. Verum Dei *immediatum* dicitur, quod Deus per seipsum, nullo alio ut legato vel internuntio mediante revelat: qualia sunt verba Dei facta ad prophetas, Moysen, et vox illa lapsa de caelo: *Hic est Filius meus dilectus*, et alia sunt etiam verba a Christo facta ad Apostolos et Judaeos, de quo Jo. 1, 18: *Unigenitus, qui est in sinu Patris, ipse enarravit.*

Verbum Dei *mediatum* dicitur, quod Deus per alium tanquam legatum vel internuntium sive angelum sive hominem loquitur et revelat; sic Deus olim verba sua partim per angelos loquentes patriarchis et prophetis, partim per homines, ipsos scilicet patriarchas

et prophetas reliquo humano generi revelavit; de quo Apostolus ad Hebraeos 1: *Multifariam multisque modis Deus olim loquens patribus in prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in Filio.* Tandem Deus et Christus locutus est nobis per Apostolos et Evangelistas in Scripturis sacris, de quo Apostolus 1. ad Thess. 2, 13: *Cum accepissetis a nobis verbum auditus Dei, accepistis illud non ut verbum hominum, sed sicut est vere, verbum Dei, qui operatur in vobis, qui credidistis.* Omne ergo verbum Dei saltem publicum, respectu nostrum mediatum tantum est.

Utrumque hoc verbum Dei aliud potest dici *privatum,* quod soli homini pro se revelatur, ut verba illa ad Ezechiam: *Dispone domui tuae, quia morieris;* Christi ad Petrum: *Ter me negabis;* aliud publicum seu publicam auctoritatem habens, omnes nimirum concernens quodque ab omnibus recipi et credi debet; hujusmodi est Vetus et Novum Testamentum, traditiones et definitiones Ecclesiae, et hoc proinde verbum Dei publicum dividitur in scriptum et traditum.

§ II. *Verbum Dei scriptum et traditum.* Verbum Dei *scriptum* est, **9.** quod continetur in Scripturis canonicis totius Veteris et Novi Testamenti, cujus proinde utriusque sententiae omnes formaliter a scriptoribus canonicis enuntiatae, nimirum in recta significatione verborum ex mente ipsorum scriptorum a Deo inspiratae, sunt de fide divina et necessarie credendae saltem negative, ut scilicet nulla ejusmodi sententia negetur vel in dubium revocetur. Quaenam autem sententiae seu veritates fidei necessario etiam positive credendae sint a fidelibus, videbitur c. seq. Secus est de sententiis materialiter tantum relatis a scriptoribus canonicis, nimirum non ex propria, sed ex aliorum non recte sentientium mente, ut verba impiorum in libris Sapientiae, blasphemiae Judaeorum contra Christum et alia innumera, quae sine dubio formaliter in sua significatione non sunt de fide, immo falsissima; sed solum sunt de fide materialiter et historice, quod nimirum ita ab aliis dicta sint.

Verbum Dei *traditum* seu non scriptum dicitur, quod absque scriptura a Deo vel Christo per Apostolos suos et Ecclesiam fidelibus suis voce consequenter traditum est. Quale necessario admittendum, contra haereticos late et efficaciter probant Controversistae. Accipe paucis: Nam 1. et ipsam S. Scripturam de facto habitam, esse verbum Dei, non constat nobis, nisi ex traditione perpetua Ecclesiae. 2. Verbum Dei Novi Testamenti a Christo traditum non statim scriptum, sed sola voce traditum est fidelibus usque post multos annos ab ejus ascensione, quando primum ab Apostolis et Evangelistis scriptum est, quando se tempus et occasio scribendi obtulit; atqui ante illam scriptionem per tot annos sine dubio erat verbum Dei fide divina credendum. 3. Non omnia, quae Christus docuit et fecit, scripta sunt ab Apostolis et Evangelistis, ut omnium ultimus in fine sui Evangelii scribit. 4. Id ipsum convincit unanimis consensus ss. PP. Sufficiant pro nunc duo illustria testimonia. D. Epiph. haeresi 61: „Oportet autem, et traditione uti, non enim omnia a Scriptura divina accipi possunt. Quapropter aliqua in Scripturis, aliqua in traditione per vocem Apostoli tradiderunt, quemadmodum dicit sanctus Apostolus: Sicut tradidi vobis.

Et alibi: Sic doceo et sic tradidi Ecclesiae." D. Jo. Chrysost. 2. ad Thess. 2: „Hinc patet, quod non omnia per epistolam tradiderunt, sed multa etiam sine litteris; ideoque traditionem quoque Ecclesiae fide dignam putamus; traditio est; nihil quaeras amplius." Tandem accedit ratio: nam signum, quo verbum Dei hominibus revelari ac revelatum propagari potest, non est sola Scriptura, neque se sola in omni casu sufficeret, cum libri scripti vetustate corrumpi vel omnino absumi possint; ergo necessaria est traditio vocis, continuo per ecclesias propagata tum ad ipsas Scripturas discernendas, tum etiam ad alia nonnulla credenda, v. g. parvulos esse baptizandos; ubinam hoc scriptum in libris?

Porro ad verbum Dei publicum et traditum juxta communissimam DD. cum D. Thom. 2. 2. q. 5. a. 3. etiam revocantur definitiones Ecclesiae per Summos Pontifices et concilia generalia populo christiano propositae et fide divina credendae. Probatur: quia Ecclesia (ut ait Apostolus 1. Tim. 3, 15). Dei vivi *columna est et firmamentum veritatis.* Et juxta promissionem Christi Matth. 16, 18: *Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, et portae inferi non praevalebunt adversus eam;* consequens est, quaecunque Ecclesia in rebus fidei vel morum populo christiano decernit ac proponit, firma esse et infallibilia. Ulterius quia Spiritus Sanctus ex promissione Christi Jo. 14. et 16. missus Ecclesiae, *ut maneat in aeternum docetque omnem veritatem,* eidem Ecclesiae assistit, instruens atque gubernans, prout etiam Apostoli in primo Concilio Jerosolymitano congregati professi sunt Act. 15, 28: *Visum est Spiritui Sancto et nobis etc.*, ita efficaciter arguitur: Omnis sermo vel sententia procedens ex infallibili assistentia Spiritus Sancti est verbum Dei et fide divina credendum; sed definitio Ecclesiae procedit ex infallibili assistentia Spiritus Sancti; ergo est ut verbum Dei habendum et fide divina credendum. Unde D. Athanasius l. 6. ep. ad Africanum episcopum ait: „Verbum divinum per oecumenicam Nicaeae synodum in aeternum stat." Et D. Gregorius primus l. 1. ep. 24. dicit: „Sicut sancti Evangelii quatuor libros, sic quatuor Concilia (Nicaenum, Constant., Ephes., Chalced.) venerari me ac suscipere fateor." Plura de his apud Bellarminum de verbo Dei aliosque controversistas passim. Denique hoc verbum Dei publicum quoad objecta fidei communiter ab omnibus credenda coordinatur per Symbola et articulos fidei.

10. § III. *Fidei symbola* dicuntur certae coordinationes praecipuorum fidei objectorum communiter ab omnibus Christifidelibus credendorum: sic dicta quasi tesserae militares fidei, quibus Christifideles ab infidelibus discernuntur quantum ad professionem fidei. Tria potissimum Symbola sunt in usu in Ecclesia catholica: Apostolicum, Nicaenum et S. Athanasii. Primum Symbolum Apostolicum ab ipsis Apostolis ante sui divisionem in omnem terram pro generali tessera compositum omnia praecipua fidei divinae capita continet recitaturque ab Ecclesia quotidie ter in divino Officio, ad initium Matutini et Primae et ad finem totius Officii. Reliqua duo, Nicaenum et S. Athanasii, aliquos solum Symboli Apostolici articulos contra emergentes tunc haereses clarius explicant et declarant. Symbolum enim Nicaenum contra Arianos potissimum

explicat Divini Filii unitatem et consubstantialitatem cum Patre, idem divinitatem et processionem Spiritus Sancti a Patre et Filio; recitatur in Ecclesia solum in Missa solemni. Symbolum S. Athanasii potisimum explicat duo mysteria fidei, scilicet SS. Trinitatis et Incarnationis Verbi; recitatur ab Ecclesia in Officio Dominicae ad Primam. Symbola porro constant suis certis articulis quasi parvis membris.

§ IV. *Fidei articuli.* Articulus fidei (quasi membrum parvum symboli) dicitur verbum Dei particulare, continens specialem et distinctam revelationem a Deo factam Ecclesiae in ordine ad consecutionem vitae aeternae. Tria ergo requirit articulus fidei: 1. ut contineat verbum Dei publicum toti Ecclesiae propositum et credendum. 2. Ut contineat peculiarem et distinctam difficultatem credendi, speciali operatione vel revelatione divina superandam; hinc unicus est articulus fidei de Christo passo, mortuo et sepulto, quia in his una eademque est difficultas credendi, ut uno per fidem suscepto, non sit difficile et aliud credere. At vero de Christi morte, descensu ad inferos, resurrectione et ascensione jam sunt quatuor distincti articuli fidei, quia in his quadruplex distincta est difficultas credendi, necessario distincta revelatione superanda; credita enim morte Christi, alia est difficultas credendi descensionem ad inferos, alia resurrectionem. 3. Ut contineat veritatem fidei per se revelatam in ordine ad consecutionem vitae aeternae, omnibus necessario credendam; est enim fides substantia rerum sperandarum et principaliter aeternae beatitudinis. Unde proprie non dicuntur articuli nec in Symbolis ponuntur ea, quae per accidens tantum revelata sunt, ut quod Abraham duos filios habuit et similia historica innumera, etsi ad articulos fidei reducantur, et eoipso quod divinitus revelata sint, si fidei proponantur, fide divina credenda sint, saltem negative, ut jam supra innui. 11.

Articuli ergo symboli Apostolici, etsi vulgo numerentur duodecim juxta numerum duodecim Apostolorum, a quorum singulis singuli compositi pie creduntur, revera tamen quantum ad distinctionem rerum credendarum quatuordecem sunt: septem spectantes ad Divinitatem, utpote, 1. ad unitatem essentiae divinae, *Credo in unum Deum;* tres alii spectantes ad Trinitatem Personarum: 2. *Credo in Deum Patrem.* 3. *Et in Jesum Christum Filium ejus.* 4. *Et in Spiritum Sanctum;* tres alii pertinentes ad triplicem operationem Dei conferentis creaturae triplex esse, scilicet esse naturae 5. *Creatorem coeli et terrae,* deinde esse gratiae 6. *Sanctam Ecclesiam, Sanctorum communionem, remissionem peccatorum,* ubi continetur fides omnium Sacramentorum; denique esse gloriae 7. *Carnis resurrectionem et vitam aeternam. Amen.* Septem alii articuli pertinent ad humanitatem Christi: 1. Incarnatio et conceptio: *Conceptus de Spiritu Sancto.* 2. Nativitas, *Natus ex Maria Virgine.* 3. Passio, *Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus et sepultus.* 4. *Descendit ad inferos.* 5. *Resurrexit a mortuis.* 6. *Ascendit ad coelos.* 7. *Inde venturus est judicare vivos et mortuos.* Ita unanimiter DD. cum S. Thom. 2. 2. q. 1. a. 8. et Scoto 3. d. 23. q. 1, ubi ait: „Sciendum, quodsi articuli distinguantur quantum ad ipsa credita, sic sunt quatuordecim; si autem distinguantur secundum numerum eorum, qui primum articulos distinxerunt, sic sunt duodecim juxta numerum duodecim

Apostolorum.“ Verum pro praxi fidelium retinenda est vulgaris duodenaria divisio articulorum fidei secundum ordinem verborum Symboli. Theologica et speculativa est illa prima divisio, haec posterior catechetica et practica.

Sectio III.

Fidei divinae objectum formale.

Summarium.

12. Objectum fidei formale seu ratio credendi est prima et summa Dei veritas in dicendo.
13. Principale et ultimatum ipsa Dei veritas.
14. Proximum vero et immediatum ipsa revelatio,
15. Eaque essentialiter obscura, saltem ex parte rei revelatae.

Fidei divinae objectum formale seu principium formale et ratio formalis credendi adaequate est prima summa Dei veritas in dicendo, seu quod idem est, auctoritas Dei infallibilis revelantis aliquid obscure, principale nimirum et ultimatum est ipsa Veritas, proximum vero et immediatum est ipsa revelatio, eaque obscura essentialiter saltem ex parte rei revelatae. Communis DD. cum D. Thom. cit. q. 1. a. 1, Scot. cit. d. 23. q. 1. aliique, quos late citat et sequitur Tanner. t. 3. disp. 1. q. 1. dub. 3. Explico breviter.

12. § I. *Est prima et summa Dei veritas in dicendo.* Ratio est: quia objectum formale fidei seu principium formale ac ratio formalis credendi est illa ratio, secundum quam et propter quam fidelis firmiter, certo et infallibiliter assentitur veritatibus fidei, cuique innititur infallibilis certitudo assensus fidei; sed illud nihil aliud esse potest, quam prima veritas Dei in dicendo seu infallibilis auctoritas Dei revelantis aliquid. Inde S. Scriptura passim pro motivis et ratione assensus fidei assignat divinam revelationem, veritatem et auctoritatem infallibilem. Matth. 16, 17: *Beatus es Simon Barjona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in coelis est.* 1. Jo. 5, 9: *Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est, quoniam testificatus est de Filio suo; qui credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se.* 1. Thess. 2, 13: *Cum accepissetis a nobis verbum auditus Dei, accepistis illud non ut verbum hominum, sed sicut est vere verbum Dei, qui operatur in vobis, qui credidistis.* Ergo sicut fidei humanae fallibilis objectum et motivum formale seu formalis ratio assentiendi est veritas et auctoritas hominis dicentis, etsi fallibilis, ita omnino fidei divinae infallibilis objectum et motivum formale ac ratio formalis assentiendi est prima et summa veritas Dei in dicendo seu auctoritas infallibilis Dei revelantis aliquid obscurum.

13 § II. *Objectum ultimum et proximum.* Objectum hoc formale adaequatum, scilicet prima veritas Dei revelantis, duo includit, ipsam primam veritatem Dei et ipsam revelationem seu locutionem Dei, nimirum

verbum Dei formale: ita nimirum (uti ex communi recte notat Tanner cit. n. 34.), ut objectum formale, principale et ultimatum sit dicta prima veritas et auctoritas Dei; objectum vero formale proximum, immediatum et non ultimatum sit ipsa divina revelatio seu verbum Dei formale. Etenim fidelis quispiam rogatus, cur credat talem propositionem, v. g. Deum esse unum et trinum, Verbum caro factum etc. immediate et recte respondet: quia Deus revelavit; rogatus ulterius, cur credat Deo revelanti seu verbo Dei, respondet: quia ipse est prima et summa veritas et infallibilis auctoritas in dicendo. Et hic est status. Nam quaerens ulterius, cur credat primae Veritati, stulte quaerit nec est responsione dignus, ut bene notat Cajet. hic q. 1. a. 1.

§ III. *Dei veritas et revelatio.* Dei prima veritas seu infallibilis 14.
auctoritas in dicendo (objectum formale, principale fidei) duas perfectiones divinas includit et connotat: 1. infallibilitatem divini intellectus in cognoscendo vero, 2. indefectibilitatem divinae voluntatis in volendo dicere et revelare verum; adeo ut utrinque repugnet Deo, et in intellectu posse falli cognoscendo aliquod falsum, et in voluntate posse fallere volendo dicere vel revelare aliquod falsum et verbo posse mentiri, ut late demonstrant DD. communissime. Et hinc sicut omnia a Deo revelata sunt infallibilis veritatis, ut repugnet eis subesse falsum, ita actus vel assensus fidei ob id sortitur infallibilem certitudinem, etsi obscurus sit, ut supra in definitione notatum.

Ipsa quoque revelatio divina seu verbum divinum formale similiter duo includit: 1. locutionem Dei internam, hoc est ipsum conceptum divinae mentis de veritate aliqua credenda; 2. locutionem Dei externam seu manifestationem talis veritatis, utpote per inspirationem, per voces, per scripturas, uti nunc maxime ex Scriptura sacra, quibus omnibus velut instrumentis Deus hominibus suos conceptus manifestat; atque revelatio seu verbum Dei, prout utrumque includit, est objectum formale proximum fidei divinae.

§ IV. *Revelationis divinae obscuritas.* Dicta revelatio divina qua- 15.
tenus est objectum formale proximum fidei, necessario est obscura, idque dupliciter, et obscuritate revelantis, et obscuritate ipsius rei revelatae, ut scilicet excludat et evidentiam revelantis et evidentiam rei revelatae: ita videlicet ut nec ipse Deus revelans homini, nec res revelata clare fiat cognita, sed solum obscure, etsi firmissime credatur, et Deum ita revelasse, et rem sic esse, sicut Deus revelavit; utramque obscuritatem de facto habet fides nostra. Et quidem obscuritas rei revelatae est de ratione essentiali fidei, ita ut fides divina simpliciter stare non possit cum evidentia objecti seu rei revelatae. Definitur ab Apostolo: *Substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium;* et D. Aug. tr. 40. in Jo.: „Quid est fides, nisi credere, quod non vides?“ Greg. hom. 26. in Evang.: „Fides illarum rerum est, quae apparere non possunt; quae enim apparent, jam fidem non habent, sed agnitionem.“ Et ibidem ad verba Christi: Quia vidisti me, Thoma, credidisti; respondet: „Aliud vidit, aliud credidit, scilicet vidit hominem, credidit Deum.“ Unde fides non manet in patria, sed ut ait Apostolus, *evacuabitur,* quia nimirum ibi erit clara visio Dei et evidentia rerum antea creditarum obscure. Et insuper actum fidei cum actu scientiae

de eadem re simul stare posse, cum communissima negat melior philosphia, quae recole.

Altera autem obscuritas Dei revelantis non est ita de ratione essentiali fidei, quin possit stare cum evidentia Dei revelantis seu evidenti cognitione, quod Deus ipse loquatur, revelet vel revelaverit: prophetae enim et patriarchae aliqui habuerunt evidentiam Dei revelantis et loquentis sibi; nihilominus vere crediderunt fide divina mysteria sibi revelata v. g. Messiae venturi. Et licet forte etiam intuitive et clare viderint ea, quae sibi revelata erant (v. g. passionem Christi futuram, unde eam tam clare descripserunt David Ps. 21, Is. 53.), unde et *videntes* dicti sunt, ea tamen visio cito transiens et non permanens erat, ideoque deinceps vere solum crediderunt.

Sectio IV.

Fidei divinae propositio et resolutio.

Summarium.

16. Fides de lege ordinaria necessario pendet a sufficiente credendorum propositione per motiva humana ad persuadendum efficacia;
17. Talia autem motiva olim fuere potissimum miracula modo vero congregatio fidelium.
18. Ultimate autem fides resolvitur in ipsam primam infallibilem veritatem Dei revelantis, ut motivum primarium et principale, et secundario etiam in auctoritatem Ecclesiae.

16. **Assertio IV**: *Fides divina, etsi primariam et essentialem infallibilem veritatem ac certitudinem suam habeat ab ipso objecto formali, scilicet prima veritate et infallibili auctoritate Dei revelantis, tamen lege ordinaria necessario pendet a sufficienti propositione credendorum, ut credibilium per motiva humana efficacia ad persuadendum.* Ita omnes, et significat Apostolus Rom. 10, 14: *Quomodo credent ei, quem non audierunt, quomodo autem audient sine praedicante?* qui scilicet credenda de Deo proponat et suadeat. Et ratio est: quia debet esse assensus firmus, etsi obscurus, rerum a Deo revelatarum ut revelatae sunt; sed nemo potest nec debet assentiri alicui tanquam revelato a Deo, nisi proponatur ipsi, eas res esse revelatas a Deo et insuper aliquibus motivis credibiles et rationabiliter credendae suadeantur. Quodsi enim Doctor christianus praedicet infidelibus, Deum esse Trinum et Unum, Dei Filium incarnatum, mortuum etc. idque a Deo esse revelatum ac proinde certissima fide tenendum, nisi assertionis suae et factae a Deo revelationis indicia et motiva afferat, nemo credet nec credere poterit, minus debebit: nam *fidei obsequium rationabile est*, Rom. 12, 1, *et qui cito credit, levis est corde.* Eccli. 19, 4.

17. Talia autem motiva credendi olim quidem in prima propositione et praedicatione fidei potissimum fuerunt miracula et sanctitas praedicantium; modo vero Ecclesia per orbem propagata praecipuum motivum

credendi est, et semper fuit ipsa auctoritas Ecclesiae, non tam prout est organum Spiritus Sancti et ex infallibili assistentia Spiritus Sancti directa credenda proponit ac decernit (sic enim dicit verbum Dei fide divina credendum, et committeretur vitiosus circulus, ut discurrenti patebit), sed quatenus est congregatio plurimorum hominum, vitae innocentia et virtute praestantium, qui unanimi consensu tot continuis saeculis toto terrarum orbe eandem fidei doctrinam ab eo, quod mundus et caro amare solet omnimodis diversam, adeo indubitate tenuerunt et contra tam multos adversarios invicte defenderunt et saepissime sanguine et morte sunt professi et attestati. Ita diserte D. Aug. in variis locis, ut lib. contra epist. fundamenti c. 4: „Evangelio non crederem, nisi me Ecclesiae moveret auctoritas"; et ibidem c. 4: „Multa sunt, quae me in ejus (Ecclesiae catholicae scilicet) gremio justissime teneant; tenet consensus populorum atque gentium; tenet auctoritas miraculis inchoata, spe nutrita, caritate aucta et firmata; tenet ab ipsa Sede Petri Apostoli (cui pascendas oves suas post resurrectionem Dominus commendavit) usque ad praesentem episcopatum successio sacerdotum."

Fides ergo divina resolvitur in ipsam primam Veritatem seu in- 18.
fallibilem auctoritatem Dei revelantis tanquam in principium et motivum per se primarium ac principale, quantum id ipsum objectum creditum; et resolvitur etiam in auctoritatem Ecclesiae tanquam motivum secundarium seu conditionem sine qua non, quantum est ex parte credentis. Ita communis DD. et omnino Scot. 3. d. 23. cit. Ratio clara est: quia resolutio fidei divinae nihil aliud est, quam deductio veritatis creditae usque ad primum principium et motivum formale assentiendi veritatibus fidei seu ad primam rationem, propter quam credantur veritates revelatae; sed primum illud principium ac motivum seu prima et principalis ratio, cur credatur veritas revelata, est prima Veritas et auctoritas Dei revelantis. Nam, ut supra jam indicavi, fidelis quaesitus, cur credat, v. g. Deum esse unum in essentia et trinum in personis, respondet: Quia Deus revelavit. Ulterius interrogatus: Cur credat Deo revelanti? respondet: Quia ipse est prima et summa Veritas et infallibilis auctoritas in dicendo. Et hic est status rationis credendi: nam ulterius quaerens, cur credatur primae Veritati, responsione dignus non est.

At vero ulterius rogatus fidelis, cur et unde credat, talem propositionem esse a Deo ut prima veritate revelatam, ordinarie et pro moderno tempore resolvit se in auctoritatem Ecclesiae, quia nimirum sic credit et ad credendum proponit Ecclesia, juxta paulo ante dicta. Atque hoc omnino vult Scotus l. c. dicens: „In resolutione fidei recurrendum ad fidem acquisitam propter auctoritatem Ecclesiae, quatenus est illustris congregatio tot hominum excellentium": non enim loquitur de resolutione fidei in principium et motivum principale, sed de resolutione in motivum secundarium ceu adjumentum extrinsecum tanquam conditionem sine qua non, quasi applicantem objectum et motivum principale credendi.

Dices: Ipsa prima Veritas Dei resolvitur in essentiam divinam seu deitatem; ergo fides divina in ipsam essentiam divinam seu deitatem

ultimate resolvitur, prout multi resolvunt Thomistae. Resp. dist. ant.: Prima Veritas resolvitur in deitatem tanquam in rationem essendi, conc.; tanquam in rationem credendi, nego ant. et consequentiam. Nam quaerenti, cur Deus sit prima Veritas, utique recte respondetur, quia Deus est Deus; at vero quaerenti, cur credatur propositio a Deo revelata, non recte respondetur: quia Deus est Deus, sed quia Deus est prima Veritas.

Caput II.

De fidei divinae necessitate et obligatione.

Summarium.

19. Necessitas fidei duplex, medii et praecepti.
20. Fides actualis item duplex est, explicita et implicita.

19. Fidei (uti et aliorum ad salutem necessariorum) duplex necessitas, *medii* et *praecepti*. Necessitas *medii* dicitur, qua aliquid ita necessarium est ad finem seu salutem consequendam, ut eo destitutus homo secundum legem Dei ordinariam simpliciter salvari nequeat, stante quacunque impotentia et ignorantia quantumvis invincibili et inculpabili. Hoc modo ipsi habitus fidei, spei et caritatis, Baptismus infantibus, in adultis etiam peccatoribus poenitentia, sunt necessaria ad salutem.

Necessitas *praecepti* dicitur, qua aliquid ad salutem consequendam etiam necessario praestandum est ex lege Dei, si tamen praestandi facultas et occasio adsit: ita scilicet ut quis propter impotentiam vel ignorantiam excusetur ab obligatione talis praecepti ad consequendam salutem et sine ejus executione in tali casu salvari possit. Sic observatio omnium praeceptorum divinorum, immo et Ecclesiae est necessaria ad salutem consequendam. Hic autem sermo non est de fide habituali; hanc enim, uti et ceteros habitus infusos, spem et caritatem et gratiam sanctificantem cuivis homini simpliciter esse necessariam ad salutem consequendam, certissimum est de fide, et novissime definitum in conc. Trid. sess. 7. c. 7. et ratio est: quia homo in puris naturalibus absque donis supernaturalibus simpliciter impotens est tendere in suum supernaturalem ultimum finem, qui est ipse Deus summum Bonum nostrum et beatitudo objectiva.

20. Sermo ergo et quaestio tota est ad nostrum propositum de fide actuali, quae duplex esse potest, *explicita* et *implicita*. Fides *explicita* dicitur, qua aliquid in seipso et propriis terminis expresse creditur, sive deinde cognitione confusa et generali significatione terminorum, quomodo rudiores explicite quidem, attamen confuse valde intelligunt et credunt Trinitatem, Incarnationem, sive cum cognitione distincta

sub aliqua propria ratione terminorum, quatenus homini naturaliter cognoscibiles sunt veritates fidei, quod doctiorum est.

Fides *implicita* dicitur, qua aliquid creditur non in se et propriis terminis cognitis, sed in alio aliquo modo continente, idque dupliciter: 1. ratione ipsius veritatis creditae, ut qui credit explicite, Deum esse creatorem omnium, eoipso implicite credit, esse creatorem angelorum, hominum atque etiam creatorem suum; 2. ratione motivi credendi, seu principalis, quod est auctoritas Dei revelantis, seu secundarii, quod est auctoritas Ecclesiae proponentis. Qui enim generaliter credit quidquid Deus revelavit vel quidquid credit et credendum proponit Ecclesia, eoipso implicite credit omnes veritates credendas; at qui particulariter credit hunc articulum, v. g. Deum hominem factum, quia Deus revelavit vel quia Ecclesia credit et credendum proponit, is rursus implicite credere censetur omnes alios articulos a Deo revelatos vel ab Ecclesia ad credendum propositos: quia ita animo dispositus est, ut paratus sit etiam credere quidvis aliud, quod Deus revelat vel Ecclesia credendum decernit, dummodo ei proponatur. Simile habes in materia de poenitentia, de contritione seu dolore universali eliciendo. Et hoc modo fides implicita omnium omnino credendorum sine dubio homini adulto necessaria est ad salutem: eoipso enim quo quis paratus esset, aliquid a Deo revelatum vel ab Ecclesia ad credendum propositum non credere, infidelis esset vel haereticus; immo eoipso aliam illam veritatem non credet fide divina ob auctoritatem Dei revelantis, si aliquid similiter a Deo revelatum paratus esset non credere, ut intuenti patet. Sermo ergo est de explicite credendorum necessitate seu quaenam actu et explicite necessario credenda sint necessitate tam medii quam praecepti.

Sectio I.

Qualiter fides necessaria necessitate medii?

Summarium.

21. In omni statu necessitate medii necessaria est ad salutem aliqua fides supernaturalis.
22. Et quidem explicita, unum et verum esse Deum, principium et finem nostrum ultimum;
23. Post lapsum etiam necessaria est fides in Christum Mediatorem,
24. De necessitate praecepti quidem semper explicita,
25. An vero etiam explicita sit necessaria necessitate medii, duplex est sententia.
26. Proponitur sententia affirmativa probabilior.
27. Proponitur sententia negativa probabilis.
28. Qualiter fides necessaria sit necessitate praecepti?

Assertio I: *Omni homini in omni statu, legis, naturae, scriptae et evangelicae, necessitate medii simpliciter necessaria est ad salutem aliqua fides divina supernaturalis et explicita, unum et verum esse Deum, principium*

et finem nostrum ultimum, et post lapsum etiam fides in Christum Mediatorem, saltem implicita. Est tota communissima cum D. Thoma et Scoto, excepto ultimo validissime controverso.

21. § I. *Necessaria est aliqua fides divina supernaturalis.* Hoc ipsum est de fide, quod late docet Apostolus tota epistola ad Romanos et ad Galatas, neminem scilicet esse justificandum, nisi per fidem, et Hebr. 11, 6: *Sine fide impossibile est placere Deo.* Et 1. Cor. 2, 5. omnem humanam et naturalem cognitionem ac sapientiam tanquam ad salutem sufficientem rejicit dicens: *Ut fides nostra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei. Sapientiam autem loquimur inter perfectos. Sapientiam vero non hujus saeculi, neque principum hujus saeculi, qui destruuntur, sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quae abscondita est.* Et rationem indicavit ad Heb. 11, 1: *Fides est substantia rerum sperandarum,* id est fundamentum ac basis totius spei ac salutis nostrae. Unde sic argumentari licet: Salus, beatitudo et ultimus finis hominis est supernaturalis maxime, in quem tamen assequendum fide, spe et caritate tanquam mediis tendere debet homo; atqui implicat, in finem supernaturalem assequendum tendere eumque attingere per media naturalia tantum; ergo homini in omni statu necessitate medii necessaria est fides aliqua supernaturalis, ex triplici capite: primo ex parte principii, ut scilicet eliciatur ab habitu supernaturali infuso fidei aliove auxilio supernaturali gratiae divinae. Secundo ex parte motivi formalis, ut scilicet concipiatur principaliter propter revelationem et veritatem Dei infallibilem. Tertio ex parte objecti seu ipsius veritatis creditae, ut scilicet res credita fide divina necessaria ad salutem non sit naturalis ordinis ac naturaliter tantum cognoscibilis, sed ordinis supernaturalis ac supernaturaliter tantum ac divina fide cognoscibilis. At nonne supra concessimus, Deum esse et unum esse, esse naturaliter cognoscibile? Resp., ita, sed concipiendo Deum sub ratione primae causae seu primi motoris ac primi principii naturae; minime vero sub ratione auctoris gratiae et ultimi finis necessario credendum, ut mox patebit, et nullus unquam philosophus homini naturali assequi potuit.

22. § II. *Et explicita, unum esse verum Deum, principium et finem nostrum ultimum:* utpote omnium creatorem, bonorum remuneratorem, malorum vindicem, etiam supernaturaliter in altera vita. Rationem indicat Apostolus Heb. 11, 6: *Credere oportet accedentem ad Deum, quia est et quia inquirentibus se remunerator sit.* Nam ipsa lege naturali homini a principio suae creationis indita eumque ad finem supernaturalem aeternae beatitudinis dirigente, tenetur omnis homo adultus tendere in ultimum finem, ad quem creatus est; sed principium tendentiae in ultimum finem est fides juxta Apostolum cit. et implicat, hominem ullo modo tendere in ultimum finem Deum, nisi credat, Deum esse suum principium et ultimum finem, bonorum auctorem et remuneratorem; ergo fides haec explicita in unum verum Deum est necessaria ad salutem, non tantum necessitate praecepti, sed etiam necessitate medii, ut sine hac fide simpliciter ultimus finis acquiri nequeat, stante etiam quacunque impotentia vel ignorantia. Quin absolute loquendo nullam hic in ullo homine adulto posse dari impotentiam vel ignorantiam

invincibilem, aperte docet D. Paulus Rom. 1, 18. dicens: *Revelatur ira Dei de coelo super omnem impietatem et injustiam hominum eorum, qui veritatem Dei in injustia detinent, quia quod notum est Dei, manifestum est in illis: Deus enim illis manifestavit; invisibilia enim Dei a creatura mundi per ea, quae facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus et divinitas, ita ut sint inexcusabiles.* Certissima ergo fide tenendum, absque fide unius veri Dei neminem salvatum nec salvari posse. Unde merito rejicitur ab omnibus sententia nostri P. Vegae l. 6. in conc. Trid. c. 7. et 20. et Soti 2. de natura et gratia c. 11., hominem, qui cognoscens legem naturalem faceret quod potest, etsi invincibiliter ignoraret Deum, salvari posse; atque insuper sub Innocent. XI. damnata est haec propositio 22: „Nonnisi fides unius Dei necessaria videtur necessitate medii, non autem explicita remuneratoris".

§ III. *Et post lapsum etiam fides in Christum Mediatorem:* cer- 23.
tissimum de fide ex Scriptura passim, Act. 4, 12: *Neque enim aliud nomen datum est sub coelo hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.* Rom. 3, 25: *Quem proposuit Deus propitiationem per fidem.* 1. Cor. 15, 22: *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur.* Et ipse Salvator Jo. 3, 14: *Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto* (in figura scilicet futuri Mediatoris, in quem credentes salvi fiunt), *ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis, qui credit in illum, non pereat, sed habeat vitam aeternam.* Et ratio est clara: quia fides manet necessaria necessitate medii etiam post lapsum; atqui post lapsum, quando agnoscit homo, se divina gratia privatum ex se non posse amplius consequi ultimum finem, fides et spes nostra necessario debet tendere in Deum etiam ut Salvatorem et liberatorem suum, quocunque tandem medio vel mediatore sibi placito, qui de facto est Christus; ergo necessitate medii necessaria semper fuit et est fides aliqua in Christum Mediatorem, explicita vel saltem implicita, atque certissima fide tenendum, absque fide saltem implicita in Christum Mediatorem nullum unquam hominem salvatum aut salvari posse.

Fidem autem explicitam in illum saltem necessitate praecepti 24.
semper necessariam fuisse, juxta modum tamen et mensuram revelationis factae pro temporum et personarum varietate, certum est apud omnes ex eadem ratione modo data: quia post lapsum etiam lege naturali tenetur homo tendere in ultimum finem Deum, et consequenter etiam in Mediatorem suum; atqui a principio mundi Deus constituit Christum Mediatorem humani generis, eumque pro omni statu aliquo modo revelavit; ergo tenetur homo habere aliquam fidem actualem et explicitam in Christum Mediatorem et Salvatorem hominum pro quocunque statu; tamen juxta modum et mensuram revelationis, et pro temporum et personarum varietate. Nam quanto homines remotiores fuerunt a tempore Christi, eo obscurius mysteria Christi revelata crediderunt; pro statu enim legis naturae juxta communem theologorum solum praecipuis patribus, Adamo, Abrahamo, Job etc. expressius revelatum est mysterium venturi liberatoris seu Messiae, ceteris obscuris figuris et sacrificiis eo directis sufficiebat credere in confuso ad futurum aliquando aliquem, sive Deum, sive hominem sive angelum, qui humanum genus a peccato et damnatione eriperet ac beatitudini restitueret;

qua fide etiam constabat fides parentum pro remedio parvulorum a peccato originali, forte (ut divinat Scotus) ejusmodi verbis expressa: Venturus Mediator vel Messias te salvet vel salvabit. At vero in lege scripta per Moysem mysterium incarnationis et venturi Messiae apertius patefactum est, et jam magis explicita et distincta fides in Christum necessaria erat. Unde Matth. 2. scribae Herodi sciscitanti, ubi Christus nasceretur, expedite respondere poterant: *In Bethlehem Judae; sic enim scriptum est etc.* Sed numquid ea fides explicita necessaria est ad salutem etiam necessitate medii? Diximus in assertione:

25. § IV. *Saltem implicita.* Certum videtur, olim quoad necessitatem medii suffecisse fidem implicitam in Christum Mediatorem, cum certe non omnibus facta fuerit ea revelatio, ut merito dicat D. Thom. l. c.: „Si qui autem salvati fuerunt, quibus revelatio non fuit facta, non fuerunt salvati absque fide Mediatoris; quia, etsi non habuerint fidem explicitam, habuerunt tamen fidem implicitam in divinam providentiam, credentes, Deum liberaturum esse hominem secundum modos sibi placitos et secundum quod aliquibus veritatem cognoscentibus ipse revelavit.“ Sed quaestio difficillima est, an modo lege evangelica per orbem sufficienter promulgata sufficere possit fides implicita, an vero etiam necessitate medii necessaria sit ad salutem fides explicita in Christum Mediatorem atque etiam in ipsam SS. Trinitatem, ut sine illa nullus salvari possit, stante quacunque ignorantia.

26. Sententia affirmativa est communior DD. apud Tan. t. 3. disp. 1. q. 7. dub. 2., qui probabiliorem judicat; fundamentum sumitur tum ex Scripturae locis plurimis partim § praeced. citatis, quae post Christi ascensionem absolutam necessitatem fidei christianae ac in Christum ad salutem exprimere videntur; tum ex ratione: quia sicut secundum omnes fides explicita in Deum est medium necessarium ad salutem, cum Deus sit causa principalis efficiens nostrae salutis, ita fides in Christum sufficienter propositum debet esse medium ad salutem, quia ipse est etiam causa meritoria nostrae salutis. Confirmant: sicut in veteri Testamento fides saltem implicita in Christum Mediatorem fuit medium necessarium ad salutem, ita in nova lege sufficienter proposita fides explicita debet esse medium necessarium.

Si dicas: Tot gentiles ignorantia invincibili fidei christianae laborantes, cum eis Evangelium nunquam annuntiatum fuerit, ob defectum fidei solum damnari, non convenire infinitae Dei bontati et misericordiae, qui vult omnes homines salvos fieri. Resp.: Non fuisse damnatos vel de facto damnari ob defectum fidei vel infidelitatis peccatum, sed ob alia peccata, quibus impedierunt gratiam Dei, ne illuminarentur in fide vera et christiana. Deus enim cum gratia sua omnibus sufficienter praestita facienti quod in se est ulteriorem gratiam non denegat; quodsi ergo gentiles illi cum gratia sibi praestita cognoscentes Deum et servantes legem naturae fecissent quod in se est, utique accepissent ulteriorem gratiam Dei et illuminati fuissent vera fide in Christum per media opportuna, prout hoc et priori saeculo in India et America maxime mirabiliter factum videmus. Confirmant id tum variis Dei promissionibus 1. Tim. 2, 4: *Qui omnes homines vult salvos fieri.* Jo. 1, 9: *Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Ps. 9, 11: *Non*

dereliquisti quaerentes te, Domine. Apoc. 3, 20: *Ego sto ad ostium et pulso, si quis aperuerit, introibo ad eum.* Is. 5, 4: *Quid est, quod debui facere vineae meae, et non feci?* Tum etiam exemplis Cornelii centurionis Act. 10, eunuchi Candacis reginae Act. 8. et Macedonum Act. 16, qui omnes facientes quod in se est, mirabilibus mediis a Deo ad fidem perducti sunt; alia exempla in historiis obvia praesertim proximis saeculis; ergo, inferunt, gentiles in fide non illuminatos ideoque damnatos, non fecisse, quod in se est, atque adeo causam culpabilem dedisse ignorantiae et negatae illuminationis; consequenter negant, de facto ullum hominem posse laborare ignorantia invincibili et inculpabili fidei christianae; quia si facerent, quod in se est, illuminarentur. Sed his non obstantibus,

27. Mihi valde probabilis semper visa est opposita sententia negativa, videlicet etiam post promulgatam legem evangelicam fidem explicitam in Christum adeoque etiam in SS. Trinitatem non esse necessariam ad salutem necessitate medii, sed solum necessitate praecepti post factam sufficientem propositionem, a quo proinde ignorantia invincibilis excuset; ergo hominem de facto habentem fidem explicitam de uno vero Deo et implicitam de Christo, Trinitate aliisque mysteriis fidei christianae, tamen servata lege naturali salvandum fore. Haec est etiam plurimorum et gravissimorum DD. quos recitant Tanner l. cit. et Dian. qui probabilem censent et facile defendi posse censet Laym. l. 2. tr. 1. c. 8. n. 5. et satis bene defendit noster Herincx hic q. 5. Ratio sufficiens est: quia revera talis necessitas medii neque ex Scriptura, neque ex rei natura necessario colligitur. *Non ex Scriptura:* nam omnia illa loca assignata partim solum significant, credentes in Christum salvari per istam fidem, per quod non negant, posse alium excusari ignorantia invincibili; partim excludunt a salute incredulos seu non credentes in Christum, quibus fides christiana sufficienter proposita est; partim optime intelliguntur de necessitate praecepti tantum. Nec plus convincit ratio oppositae sententiae, adeoque facile negantur consequentia. *Neque ex rei natura:* nam ante Evangelium promulgatum sine dubio homines credentes unum verum Deum et servantes legem naturae, etsi ob invincibilem ignorantiam defectu promulgationis absque omni explicita fide in Christum, salvati fuerunt; atqui etiamnum de facto, post promulgatum licet Evangelium, potest quis cum divina gratia unum Deum auctorem bonorum supernaturalium credere, in eo sperare eumque super omnia diligere, naturae legem servando, et tamen revera invincibiliter ignorare Christum ac fidei christianae mysteria: neque enim mysteria fidei christianae, maxime Trinitatis et Incarnationis, possunt cognosci nisi revelatione divina et debita promulgatione ac propositione per praedicationem ac instructionem legitimam; certissimum autem est, promulgationem fidei christianae non pervenisse ad omnes prorsus regiones ac nationes, etsi pervenerit ad praecipuas orbis partes, juxta illud Psalmistae: *In omnem terram etc.* Hodie etiam adhuc sunt partes orbis nondum detectae; ergo etiamnum saltem in aliquibus locis potest dari ignorantia invincibilis et inculpabilis christianae fidei, et aliqui homines per illam excusati salvari poterunt. Confirmatur: Non est conceptibile, quomodo promulgatio fidei

christianae facta in his partibus orbis, possit inducere majorem necessitatem credendi in Christum in aliis orbis partibus, ubi nunquam facta est promulgatio, quam fuerit ante omnem promulgationem fidei christianae; sed ante omnem promulgationem fidei christianae sine dubio apud multos sufficiebat fides implicita in Christum Mediatorem, ut paulo ante dictum; ergo eadem etiam modo sufficere potest illis, quibus nondum ea promulgatio vel propositio facta est. Et hactenus de necessitate medii utique satis speculationi datum; nunc tandem ad praxim procedendum et videndum,

28. *Qualiter fides sit necessaria necessitate praecepti?* Fidei praeceptum quintuplex assignatur, tria affirmativa, scilicet: 1. scire credenda, 2. credendis assentiri interius, 3. fidem profiteri exterius, dum opus est: quibus opponitur triplex praeceptum omissionis contra fidem, scilicet 1. ignorare credenda, 2. non assentiri articulis fidei sufficienter propositis tempore debito, 3. non profiteri exterius, dum opus est. Alia duo sunt praecepta negativa, scilicet 4. non negare fidem exterius, 5. non sentire contra fidem interius per infidelitatem positivam; quibus similiter opponitur duplex peccatum commissionis, nimirum negare fidem exterius et sentire contra fidem interius. De hoc ultimo seorsim c. sequenti. Reliqua priora hoc capite explicanda sunt.

Primum fidei praeceptum affirmativum scire credenda, non habet oppositum negatum; quia non nescire credenda, idem est ac scire, cum duae negationes faciant affirmationem, et sic affirmativa et negativa recidunt in idipsum.

Sectio II.

Primum praeceptum et obligatio fidei quoad scientiam credendorum.

Summarium.

29. Quilibet adultus sub mortali tenetur scire et credere explicite
30. Praecipua fidei mysteria et capita 1. ad recte credendum, 2. ad debite sperandum, 3. ad honeste vivendum et 4. ad salutem consequendam necessaria,
31. Saltem quoad substantiam et vero aliquo conceptu, saltem confuso et crasso,
32. Pro ratione status et conditione personarum
33. Praxis confessarii quoad poenitentes in his ignorantes valde notanda.

Assertio II: *Omnis fidelis adultus tenetur sub mortali scire et credere explicite praecipua fidei christianae mysteria et capita ad recte credendum, debite sperandum, honeste vivendum et salutem consequendam necessaria, saltem quoad substantiam et vero aliquo conceptu, etsi valde confuso, crasso, imperfecto; alii tamen aliis plura, distinctiora pro ratione status et conditionis.* Communissima cum D. Thomas 2. 2. q. 2. c. 5. Assertio loquitur necessario de solis fidelibus adultis praecepti capacibus: nam

baptizati pueri et amentes perpetui et omnis praecepti incapaces salvantur fide habituali et gratia in Baptismo collata.

§ I. *Tenetur sub mortali scire et credere explicite.* Ratio sumitur 29.
ex verbis Christi, Marc. 16, 15: *Euntes in mundum universum, praedicate Evangelium omni creaturae; qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit; qui autem non crediderit, condemnabitur.* Et Matth. ult.: *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, docentes eos servare omnia, quaecunque mandavi vobis.* Unde facilis est ratio: professio essentialis fidelis christiani est tendere in Deum ultimum finem secundum fidem et legem Christi, credendo et agendo, ita ut secus credendo et agendo, privatus ultimo fine aeternam damnationem incurrat; ergo omnis fidelis adultus sub mortali tenetur scire et credere praecipua fidei christianae mysteria: nullus quippe tenetur explicite scire et actu credere omnia prorsus revelata et fide credenda, sed sufficit, quod reliquis habitu et implicite creditis (paratus nimirum omnia credere) quaecunque a Deo revelata ipsi proponuntur, ipse sciat et explicite credat.

§ II. *Praecipua fidei mysteria et capita necessaria* I. *ad recte creden-* 30.
dum: utpote symbolum Apostolorum, quo totam summam fidei christianae sufficienter contineri, pulchre docet D. Aug. serm. 18. de temp. Continet enim omnia credenda, quae ab Ecclesia tanquam ad salutem necessaria communiter omnibus proponuntur et per annum celebrantur, utpote mysteria et articulos SS. Trinitatis, Incarnationis, passionis, mortis, resurrectionis, ascensionis Christi, remissionem peccatorum, (ubi implicite continetur usus Sacramentorum), futurum judicium, poenam et gloriam. Excipiunt articulum de communione Sanctorum, qui intellectu difficilis est ob varietatem expositionum, ut pluribus implicite credere sufficiat; sed certe communiori et plano etiam rudibus noto sensu significat communionem meritorum, orationum et suffragiorum inter membra triplicis Ecclesiae triumphantis, militantis et purgantis.

II. *Ad debite sperandum:* nimirum oratio dominica; hac enim ordine pulcherrimo omnia a Deo speranda et et petenda continentur, nimirum ipse ultimus finis et omnia media ad eum consequendum necessaria, uti prae aliis pulcherrime explicat D. Thom. cit. Quam explicationem in formam orationis pulchre redactam habes in Paradiso Animae Jacobi Merlohorstii die Dominica. Salutationem Angelicam, etsi Ecclesia maxime commendet et plerumque orationi dominicae annectat, nullum tamen constat esse praeceptum.

III. *Ad honeste vivendum:* nimirum praecepta decalogi et Ecclesiae: his enim continentur omnia requisita ad honeste vivendum in ordine ad ultimum finem prosequendum et obtinendum per gratiam et gloriam. De his per decursum.

IV. *Ad salutem consequendam necessaria:* nimirum Sacramenta omnibus ad salutem consequendam necessaria, videlicet Baptismus, Poenitentia et Eucharistia; cetera autem tunc tantum scire et credere oportet, quando quis vult ea suscipere. Communissima cum Sanch. l. 2. mor. c. 3. n. 6, Laym. l. 2. tr. 1. c. 9. n. 2, March. hic t. 2. tit. 2. q. 1. Haec ergo omnia tanquam ad fidelis christiani in recte credendo et honeste vivendo directionem spectantia in ordine ad salutem, ut sine

gravissimo animae periculo ignorari non possint, per se loquendo tenetur sub mortali fidelis adultus scire et credere explicite.

Dico autem 1. *scire:* certe non etiam memoriter tenere et eo ordine scire, quo praescribuntur, sed sufficit illa ita scire et tenere, ut facta de iis inquisitione vel discursu et data occasione iis utendi statim intelligat, credat et inquisitus recte respondeat, ut contra aliquos docet communis sententia DD. cum Sanch., Laym. cit. Non est ergo mortale non posse memoriter dicere decalogum, symbolum, orationem dominicam; est tamen crassum nimis veniale (nisi hebetudo mentis vel fragilitas memoriae excuset) praesertim ob textus Juris ita praecipientes, attamen ultra veniale non obligantes, consuetudine ita interpretante, uti observant Navar., Lop., Busenb., alii apud Sanch. et Laym. cit.

Dico 2. *Et credere explicite:* utique fideles communiter non tenentur credere et intelligere mysteria etiam praecipua fidei conceptibus distinctis, secundum proprias et distinctas rationes terminorum, in quibus etiam doctissimi laborant et sudant, sed

31. § III. *Saltem quoad substantiam et vero aliquo conceptu, etsi valde confuso, crasso etc.* V. g. mysterium SS. Trinitatis quoad substantiam et vero conceptu sufficienter scitur et creditur, concipiendo Deum esse Patrem et Filium et Spiritum Sanctum, et hos non esse tres deos, sed unum Deum. Item concipiendo Patrem sub titulo creatoris omnipotentis, Filium sub titulo Dei et hominis nati ex Maria Virgine, pro nobis passi etc., Spiritum Sanctum sub titulo sanctificatoris, qui nos spiritualiter sanctificat, justificat etc. Sub his enim rationibus terminorum ipsi Apostoli illud mysterium et Personas proposuerunt, ut a quovis facile apprehendi possit, et ita de ceteris articulis. Immo notat Sanch. cit. c. 3. n. 16., rudes facile praesumi posse scire quantum sufficit mysteria fidei, ut Baptismum, Poenitentiam, Eucharistiam, decalogum, eo quod se christianos baptizatos confiteantur, ad Confessionem accedant, sacrosanctam Eucharistiam adorent atque inter christianos versentur, cum aliquo timore peccandi: haec enim sunt signa, quod illa quoad substantiam sciant.

Atque sub ejusmodi vera aliqua etsi imperfecta ratione praedicta praecipua fidei mysteria scienda et credenda sunt fideli pro captu cujusque sub mortali; adeo ut si fidelis culpa et negligentia sua notabili illa vel illorum aliqua ignoret, sit in statu peccati mortalis omissionis, ob rationem supra datam. Et sane in fidelibus inter fideles habitantibus vix possibile est dari ignorantiam invincibilem excusantem a peccato in communi et quoad omnia mysteria fidei, praecipue explicite scienda et credenda, cum continuo audiant, immo quasi videant praedicta mysteria ab et in Ecclesia proponi in concionibus et celebrari festis per annum, ut merito rejiciatur sententia Rosellae apud Sanchez cit. putantis, rudibus satis esse praecipuos etiam fidei articulos praeter necessarios necessitate medii, credere implicite, credendo scilicet quidquid s. Mater Ecclesia credit. Attamen in particulari quoad aliqua etiam ex praecipuis fidei mysteriis potest sane etiam in fidelibus quandoque dari ignorantia inculpabilis a peccato excusans, idque ex duplici causa: 1. ob impotentiam naturalem et hebetudinem ingenii aliquorum, qui etsi Dei et Christi ac aliorum obviorum articulorum fidei generalem

quandam apprehensionem assequantur, multorum tamen praecipuorum, ut Trinitatis, Incarnationis etc. substantiam nec in confuso capere nec quovis modo explicare possint, contentis ipsis sufficiente generali fide implicita, qua quoad haec credunt quod credit Ecclesia vel quod Pastor eorum asserit: de quibus est vera sententia communis, rudibus sufficere, aliquot saltem articulos faciliores scire et credere explicite, reliquos implicite, credendo scilicet quod credit Ecclesia. 2. Fit ob defectum sufficientis propositionis et instructionis, utpote vel quia habitantes inter infideles Pastore ac instructore omnino carent, vel quod deterius et non raro contingit, etiam habitantes inter fideles sub Pastoribus, tamen de articulis fidei aliisque necessariis ad salutem non instruuntur, ob ignorantiam, vecordiam aut etiam superbiam Pastorum, qui aut ipsi ignorant aut detrectant aut superbe verentur explicare catechismum et articulos fidei, intenti, nescio quibus declamationibus absque omni vel cum exiguo fructu animarum. Juvat audire verba Emmanuel Sa V. Fides ita loquentis: „Esse necesse, explicite credere fidei mysteria, quae publice in Ecclesia celebrantur, sentiunt multi cum S. Thoma. Alii censent, excusari multos ignorantia, praesertim cum deest qui doceat, opinionem, etsi solebam impugnare, nunc non ausim. Quid enim? dicemusne, perire infinitam Christianorum alioquin bonorum multitudinem, qui de mysterio Trinitatis, Incarnationis etc. vix quidquam recte norunt, immo perverse sentiunt, si interroges? Immo crediderim, condemnari eorum Pastorem ob negligentiam docendi eadem. Et hinc ulterius dicimus denique:

§ IV. *Alii tamen aliis plura, distinctiora pro ratione status et conditionis:* nam imprimis majores et eruditi in Ecclesia tenentur sub mortali plura et distinctius scire et credere, quam inferiores et simplices, v. g. episcopus (per se loquendo) plus, quam parochus, theologus, praedicator, confessarius plus, quam simplex sacerdos, clericus, laicus etc. ut significat Salvator in parabola talentorum varie distributorum et vario lucro exacto. „Cum enim augentur dona, rationes etiam crescunt donorum“, ait Greg. Mag. ibid. hom. 9. in Evang. Deinde Curati, quorum est alios in fide et rebus necessariis instruere vel de instructione providere, peccant sine dubio mortaliter, si aut ipsimet necessaria fidei ignorent aut de necessaria instructione non provideant; et specialiter qui scienter promovent Pastores ignaros aut quos sciunt, suos subditos non instruere in necessariis ad fidem et salutem. Consequenter peccant mortaliter omnes Pastores (ad quos etiam parentes respectu filiorumfamilias reducuntur), qui suae curae commissos instructione indigentes culpabiliter non instruunt in necessariis ad fidem et salutem. Contra quos omnes Pastores aut ignaros aut negligentes terribiliter tonat S. Scriptura Isa. 56, 10: *Speculatores ejus caeci omnes, nesciunt universi, canes muti, non valentes latrare.* Osee 4, 6: *Quia repulisti scientiam, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi.* 1. Cor. 9, 16: *Vae mihi, si non evangelizavero.* 1. Tim. 4, 16. monet id ipsum: *Attende tibi et doctrinae;* et ibidem de episcopo et pari ratione de omnibus Curatis dicens: Quod debet esse *potens in doctrina sana.* 32.

Corollarium *ad praxim confessariorum pro ignorantibus poenitentibus.* 33.
I. Confessarius ergo advertens poenitentem in articulis fidei praecipuis

ac necessariis, uno vel pluribus prorsus ignarum vel erroneum vel defectuosum, sciat, se illum absolvere non posse, nisi exigat et impetret firmum propositum addiscendi vel curandi se instrui; aliter absolvens et ipse peccat mortaliter. Ratio clara est: aut enim poenitens eousque laboravit ignorantia culpabili, et sic peccavit mortaliter, et consequenter per se requiritur firmum propositum emendandi et addiscendi articulos scitu necessarios, alioquin censebitur permanere in peccato mortali et incapax absolutionis. Aut laboravit ignorantia inculpabili necessariorum ad salutem ob ruditatem vel defectum instructionis: et tunc de hac ignorantia informari debet et adigi ad propositum addiscendi, alioquin nisi sic proponat; ignorantia antea inculpabilis fiet culpabilis, et poenitens non proponens addiscere peccaret et sic rursus fit incapax absolutionis. Et si quidem ignorantia esset de aliquo essentialiter requisito ad valorem Sacramenti v. g. de dolore vel proposito requisito aut de aliquo necessario credendo necessitate medii, ut mysteria SS. Trinitatis, Incarnationis, etiam Sacramentum esset nullum, gravissimo sacrilegio commisso ab utroque. Unde inter propositiones damnatas ab Innoc. XI. ponitur et haec 64: „Absolutionis capax est homo, quantumvis laboret ignorantia mysteriorum fidei, et etiamsi per negligentiam etiam culpabilem nesciat mysteria SS. Trinitatis et Incarnationis Domini N. J. C.“

II. Si confessarius absque incommodo possit, debet poenitentem ignarum breviter instruere de articulo fidei necessario ignorato et actum credendi ab eo elicere. Sin vero id commode fieri nequeat, non tenetur, nisi poenitens laboraret ignorantia alicujus articuli fidei ipsum Sacramentum Poenitentiae vel sumendae Eucharistiae concernentis: tunc enim maxime tenetur, ut evitetur periculum sacrilegii, ut modo innui. Optima autem et facilis praxis est, ignaro ac rudi poenitenti in articulis fidei necessariis absque multis inculcationibus et explicationibus taediosis, tam brevi tempore nunquam satis capiendis, illius ignorantiam supplere proponendo illi articulos praecipuos necessario credendos et ad singulos actum credendi exigendo hoc vel simili modo: Credis Deum Patrem et Filium et Spiritum Sanctum esse tres Personas et unum Deum? credo. Credis Jesum Christum esse verum Filium Dei, verum Deum et hominem pro te natum, crucifixum, mortuum et sepultum? Resurrexisse, ascendisse, sedere ad dexteram Dei Patris, venturum judicem? Credis unam Ecclesiam Sanctam Catholicam, extra quam non est salus? Credis, in Ecclesia esse potestatem remittendi peccata, Sacramenta, Christum vere esse in Eucharistia sub speciebus panis et vini? Quodsi poenitens ad singula cum pio affectu prompte respondeat, credo, vel ita mi domine, quantumvis ignarus et rudis sit, censebitur sufficienter elicuisse actum explicitum fidei ad salutem necessarium ac proinde cum proposito ejusmodi articulos melius addiscendi, quantum est ex hoc capite satis dispositus ad Sacramentum. Quae quidem praxis maxime necessaria est in ejusmodi rudibus moribundis vel periculosa infirmitate laborantibus: sine dubio enim tales plurimi pereunt, quia nunquam actum explicitum fidei elicuerunt, de quo mox.

Sectio III.

Secundum praeceptum et obligatio fidei quoad actum internum credendi.

Summarium.

34. Quilibet adultus rationis compos tenetur assentiri explicite articulis fidei sufficienter propositis,
35. Idque quam primum moraliter potest aut sufficienter capit, unus citius aut tardius altero pro conditione subjecti.
36. Quo assensu semel habito, praeceptum hoc affirmativum fidei per se directe amplius non obligat.
37 Assignantur tempora, quibus per se obligat hoc praeceptum,
38. Per accidens enim saepissime obligat,
39. Cujus velut regulae ponuntur quatuor casus.

Assertio III: *Omnis homo adultus et rationis compos tenetur, actu* 34. *interno assentiri articulus fidei, sibi explicite et sufficienter propositis, quamprimum moraliter; eo assensu saltem semel habito praeceptum hoc affirmativum per se directe amplius non obligat, per accidens autem saepissime.* Communis DD. ut patebit explicando particulatim.

§ I. *Tenetur assentiri articulis fidei sibi explicite et sufficienter propositis:* videlicet tanquam revelatis a Deo et credibilibus ob argumenta et motiva adeo apparentia, ut secundum regulas prudentiae omnino moveri debeat ad assentiendum seu ad fidem talem acceptandam. Nullus enim sive jam fidelis sive infidelis tenetur, immo nec potest assentiri alicui articulo fidei tanquam revelato a Deo, nisi sufficienter sibi proposito ut credibili, juxta dicta c. praec. Nota hic, aliquem infidelem vel ignarum adhuc rerum fidei, varie posse se habere ad articulos fidei credendos:

I. Potest se habere ut *pure ignorans,* utpote quia vel nunquam cogitavit de rebus fidei, vel si audivit, tamen nonnisi confutando, irridendo, blasphemando, ut solet fieri apud haereticos; vel certe sic, ut non apparuerit sibi probabile vel credibile; et talis sine dubio non tenetur, immo nec potest in hoc statu assentiri juxta regulas prudentiae: quia qui cito credit, levis est corde.

II. *Ut dubius:* quando audiens scilicet de rebus fidei, incipit dubitare, annon forte in sua secta erret et fides catholica vera sit. Et in hoc statu etiam nondum quidem tenetur assentiri ob eandem rationem, jam tamen tenetur sub mortali diligenter inquirere de veritate: alias enim eoipso ignorantia verae fidei fieret ipsi culpabilis et voluntaria, quae in rebus ad salutem necessariis sine dubio est peccatum mortale. Atque in hoc statu plurimi, immo forte plerique nunc sunt apud haereticos, praesertim inter catholicos viventes.

III. *Ut suasus* de majore probabilitate, quando scilicet ob argumenta vel motiva vere agnoscit, fidem nostram esse probabilem ac probabiliorem, quam suam sectam, et in hoc statu jam incipit major obligatio credendi. Et quidem communis sententia cum Laym. cit. c. 10. asserit, tunc jam teneri assentiri; Sanch. tamen l. 2. mor. c. 1.

n. 6. cum aliis pluribus negat, eum tunc teneri statim assentiri, quamdiu sua secta adhuc ipsi probabilis apparet, sed posse differre ad rem melius perpendendam, ut certior fiat in re gravissimi momenti; extra tamen articulum vel periculum mortis, quando ob periculum animae partem tutiorem amplecti oportet. Certum autem est, talem suasum de majori probabilitate verae fidei et falsitate suae sectae, ob suam minorem probabilitatem non posse etiam positive et pertinaciter dissentire verae fidei sine peccato infidelitatis: cum in rebus ad salutem adeo necessariis tutior pars eligenda sit, ut merito sub Innoc. XI. damnata sit ista prop. 4: „Ab infidelitate excusabitur infidelis non credens, ductus opinione minus probabili".

IV. Denique *ut persuasus* et quasi convictus de veritate, quando nimirum ei articuli fidei catholicae adeo proponuntur credibiles Scripturis, rationibus, miraculis, sanctitate et sapientia talem fidem sectantium aliisque motivis, ut intellectus ipsius omnino convincatur agnoscere, fidem veram esse; et in hoc statu censentur articuli fidei ei sufficienter propositi, et is obligatus ad actum credendi, sic ut renuens assentiri adhuc, sine dubio peccet mortaliter contra dictamen conscientiae et praeceptum affirmativum fidei, nimirum peccato omissionis. Nam si insuper pergat pertinaciter dissentiri et suae falsae sectae assentiri, peccabit etiam peccato commissionis seu formalis infidelitatis vel haeresis. Ratio sumitur ex apertis verbis Christi Matth. ultimo: *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti; qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit, qui autem non crediderit, condemnabitur:* quasi aperte Salvator dicat et praecipiat: Cum eos docueritis, sive quum vestra doctrina debite informati fuerint de mea fide, tunc aut debent credere aut condemnari; atqui condemnatio est poena peccati mortalis; ergo sub mortali adultus tenetur credere et assentiri articulis fidei sufficienter propositis. Unde et ipse Christus in eis, quos vocavit, et Apostoli in eis, quos converterunt, semper exigebant actum fidei circa fidem propositam, ut passim videre est in Evangelio et Actis Apostolorum, v. gr. Act. 8, 37. Philippus eunucho petenti Baptismum ait: *Si credis in toto corde etc.*

35. § II. *Quamprimum moraliter:* postquam nimirum articuli fidei ita sufficienter propositi sunt. Pueri ergo inter fideles educati tenentur elicere assensum fidei, quando usum rationis consecuti perfecte, mysteria fidei tanquam a Deo revelata sufficienter apprehendunt. Infidelis autem adultus tenetur elicere actum fidei, quando propositis sibi articulis fidei, incipit jam prudenter agnoscere, eam esse veram fidem, ea mysteria credita esse vera et contrarias sectas esse falsas juxta dicta § praec. Communissima DD. pluribusque congestis Sanch. cit. c. 5. n. 8, Lugo de fide d. 3. sect. 1, Tann., Laym., Tamb. l. 2. 61. § 1. n. 8. Sumitur aperte ex verbis Christi Matth. ult. modo allegatis. Et ratio est: quia divino et naturali jure ad statum viatoris pertinet, ut ad propositum sibi finem tendat atque ab eo non aberret; hoc autem fieri non potest, nisi finem suum Deum per ea, quae ad illum finem obtinendum necessaria sunt, cognoscat et credat; ergo homo adultus et rationis compos tenetur statim assentiri iis articulis sufficienter propositis; saltem tenetur non diu differre assensum in re tanti momenti,

ubi mora culpabilis et mortalis aestimari debet arbitrio prudentis, maxime in pueris.

Unde notanter dixi, *quamprimum moraliter:* recte enim monet Sanch. cit. c. 1. n. 3., in praxi cum pueris non esse scrupulose agendum quoad impletionem hujus praecepti et peccatum omissionis. Nam praeterquam quod frequenter accidat, pueros diu usum habere rationis, quin tamen eis mysteria fidei ut fide supernaturali credenda sufficienter proponantur ab eisque apprehendantur (quousque a praecepto fidei sine dubio excusati sunt), insuper ipsi revera non advertunt talem obligationem credendi; unde vix evenit, ut peccent non eliciendo actum fidei contra hoc praeceptum. Adulti autem fideles post fidem veram sufficienter et plene propositam, si non statim aut brevi assentiantur, citius contra hoc praeceptum peccabunt prudentis arbitrio, et vix sistent in incredulitate negativa contra hoc praeceptum affirmativum, sed positive simul dissentient et in sua secta pertinaciter perdurabunt positiva incredulitate et peccato commissionis contra praeceptum negativum non negandi veram fidem agnitam.

Denique tam pueri adulti, quam infideles conversi, postquam didicerunt mysteria fidei, festa Christi coluerunt, conciones, Missas etc. audierunt, nisi prorsus brutorum instar vixerint, omnino judicandi sunt praebuisse saltem semel assensum iis fidei mysteriis adeoque satisfecisse huic praecepto.

§ III. *Eo assensu semel habito, praeceptum hoc affirmativum fidei* **36.** *per se directe amplius non obligat.* Ita contra antiquos varios communis RR. cum Lugo d. 13. sect. 2. n. 44, Tamb. l. 2. c. 1. § in 9. Ratio solida est: quia ex una parte nullum potest assignari tempus certum et determinatum neque Christi neque Ecclesiae lege, quo per se directe obligaret praeceptum fidei quoad actum internum, ut mox patebit; ex altera parte saepissime obligari per accidens, ut § seq. videbitur, ut ideo Christus Dominus prudenter credatur non voluisse imponere praeceptum per se directum fidei, sed satis superque judicasse, eam saepius debere exerceri propter alios actus necessarios. Quare Lugo cit. merito censet inutilem hanc quaestionem de tempore, quo tenentur fideles actus fidei repetere, ut satisfiat obligationi fidei; cui non videtur satisfieri semel tantum amplectendo fidem ejusdem mysteria credendo: quia nimirum non potest contingere moraliter, quod homo christianus, qui semel fidem christianam toto corde amplexus est nec postea ab ea defecit vel de ea dubitavit, non repetat saepissime actus fidei tum per se, tum per accidens una cum aliis actibus bonis necessariis vel liberis, ut orando, Missam audiendo, Sacramenta suscipiendo, ut proinde hanc sententiam minime involvere posse videatur propositio 17: damnata ab Innocentio XI: „Satis est, actum fidei semel in vita elicere"; sicut nec alia 65: „Sufficit, illa mysteria (SS. Trinitatis et Incarnationis) semel credidisse", cum nullus sit Catholicorum nisi longe improbissimus, qui illa mysteria quotidie non saepius credat in actu exercito vel tot formationibus s. Crucis et invocationibus ss. Trinitatis, etsi in actu signato expresse non dicat: Credo, verum et a Deo revelatum esse tale mysterium, ut supra jam innui. Sed videamus tempora communiter

assignata ab antiquis, quibus per se obligat praeceptum fidei affirmativum ad actum internum credendi.

37. Primum tempus ab omnibus etiam nobis assignatum, est, quando incipit usus rationis, vel adulto vera fides sufficienter proponitur juxta dicta § praeced. Verum id non fit tantum necessitate praecepti, sed etiam necessitate medii juxta dicta.

Secundum tempus assignatur in articulo mortis: quia tunc fidelis debet se contra daemonis tentationes infestissimas per actus fidei munire; quod quidem per accidens libenter conceditur in casu, quo tentatio aliter superari nequit, aut alii actus actum fidei necessario supponentes (ut contritio, confessio) exercendi sunt, juxta dicenda § seq.; per se autem nullum plane est fundamentum ejus obligationis.

Tertium tempus assignatur his terminis: Saltem aliquoties in vita. Sed confuse nimis et scrupulose. Aliqui determinant, obligare hoc praeceptum saltem semel in anno, sicut praeceptum Confessionis et Communionis; alii diebus dominicis et festis, inter quos etiam dubitative Scotus; alii aliter, ut late videre potes apud Suarez hic d. 13. sect. 5. et Sanch. l. 2. mor. c. 1. n. 3, qui optime refutant, cum nullum sit omnino fundamentum ejusmodi obligationis per se; per accidens autem ratione aliorum actuum per annum vel totam vitam exercendorum nullum potest esse dubium, ut patebit.

Quartum tempus etiam communiter assignatum est, quando urget gravis tentatio contra fidem vel in communi vel in particulari contra aliquod mysterium, quam quis non videatur posse superare, nisi contrarium actum fidei eliciendo; tunc nimirum sub mortali obligari hominem actum fidei elicere: quia alioquin relinquet se in periculo labendi in fide et consequenter omittendo actum fidei peccabit mortaliter. Verum inprimis casus iste rarissimus est, quia ordinarie ejusmodi tentationes multo securius superantur, mente alio efficaciter convertendo, quam per contrarios actus, cum iis quasi altercando, quibus tentatio plerumque intendi et exasperari solet, essetque nimis dura obligatio, maxime pro scrupulosis, ut bene notant Lugo et Tamb. cit. Deinde dato casu, aliter non posse superari tentationem nisi per elicitum contrarium actum fidei, adhuc obligatio credendi non erit per se directe ex praecepto fidei affirmativo de eliciendo actu interno fidei, sed per accidens et indirecte, ratione scilicet praecepti negativi de fide non abneganda; contra hoc ergo, non contra illud peccabit tentatus omittendo actum fidei sicque se exponendo vel relinquendo in periculo labendi in fide; unde in Confessione non opus erit confiteri peccatum omissionis v. g. dicendo: Semel non elicui actum fidei, cum necesse esset, sed tantum peccatum commissionis contra praeceptum illud negativum, utpote exposui me periculo in fide labendi talis vel talis mysterii et lapsus sum, quod valde notandum est et patebit mox amplius.

38. § IV. *Per accidens autem saepissime.* Regulam generalem optime tradit Lugo cit, sect. 2. n. 43: Toties erit obligatio eliciendi assensum fidei, quoties is necessarius est ad observandum aliud praeceptum, quod tunc obligat. Ratio est: quia qui tenetur ad aliquem finem, tenetur etiam ad ponenda media necessaria et proportionata; atqui

v. g. obligatus die festo audire Sacrum non potest eum actum debite exercere, nisi supposito actu fidei, ut per se clarum est; ergo. Obligatio ergo haec per se directe non erit ex praecepto aliquo fidei, sed ex obligatione alterius praecepti v. g. Missam audiendi vel dicendi, communicandi, ad cujus observantiam necessarius esset actus fidei; et contra illud solum praeceptum peccabitur omittendo actum fidei, atque non erit duplex peccatum explicandum in Confessione, sed unum tantum contra illud aliud praeceptum, v. g. dicendo: Invalide vel sacrilege celebravi, communicavi, ut cum Sanch. cit. Coninch aliisque docet Lugo cit. n. 34. Et jam accipe.

Casus, in quibus per accidens est obligatio eliciendi assensum fidei. **39.** I. Quando quis tenetur vel vult justificari seu gratiam amissam recuperare per contritionem aut attritionem cum Sacramento. Certum apud omnes. Non enim potest quis actum contritionis vel attritionis supernaturalis elicere, nisi credat in Deum cum spe veniae, nisi credat Deum esse summum bonum, cujus amore conteritur; aut nisi credat, esse poenas aeternas et temporales a Deo peccatoribus decretas, quarum timore atteritur; denique nisi credat, esse Sacramentum Poenitentiae ac potestatem remittendi peccata, cujus ope liberari a peccatis intendit.

II. Universaliter quandocunque homo tenetur elicere vel exercere actum supernaturalem, qui necessario semper supponit fidem: ut spei, caritatis, religionis, v. g. orare, suscipere vel administrare Sacramenta, ob eandem rationem facile applicabilem. Advertit tamen recte Lugo cit. d. 13. sect. 2. n. 51, in his omnibus necessario quidem intervenire fidem actualem, non tamen semper actum formalem explicitum, qua nimirum quis expresse dicat: Credo Deum esse, quem nunc oro; credo Sacramentum esse, quod nunc ministrare vel suscipere volo; sed saltem implicite et in confuso, quatenus ex memoria notitiae per fidem comparatae habet fidelis intentionem Deum amandi, sperandi, orandi, Sacrum audiendi vel offerendi, Sacramenta suscipiendi aut ministrandi, ex fide prius et toties exercita sciens, Deum esse etc. Quamvis autem ad valorem Sacramenti non requiratur ea fides in ministrante, ut nimirum is sciat vel credat, illud esse Sacramentum, certum tamen est, requiri in fideli ministro ad licitam ministrationem intentionem absolutam ex fide et doctrina Christi.

III. Quandocunque urget gravis tentatio contra quamcunque virtutem et maxime ipsam fidem, ut revera aliter superari non posse videatur, quam scuto fidei se muniendo, juxta illud 1. Petri 5, 9: *Estote fortes in fide;* et si quidem tentatio illa sit contra aliquam virtutem, utpote spem, caritatem, castitatem etc., obligatio fidei erit omnino per accidens et indirecta; sin autem tentatio sit contra ipsam fidem, obligatio erit quidem directe ex ipsa virtute fidei, sed iterum non ex isto praecepto affirmativo; sed si sit periculum omnino deficiendi vel negandi fidem etiam interius, obligatio erit ex praecepto negativo non negandi fidem exterius vel interius: ad idem enim praeceptum spectat non facere actum prohibitum et excludere ejus proximum periculum per media opportuna, quale medium in proposito supponitur esse, munire se actu fidei elicito. Vide, quae dixi § praec. sub finem. Et hinc est casus

IV. Quarto quis tenetur exterius confiteri fidem, maxime coram tyranno cum periculo deficiendi in fide, quod aliter non posset vitari, nisi fortiter urgendo actum internum fidei. Ea obligatio est etiam per se directe ex virtute fidei; sed iterum non ex praecepto affirmativo, sed ex praecepto negativo non negandi fidem interius vel saltem exterius, prout fuerit periculum negandi, ob rationem modo datam.

Sectio IV.

Praeceptum tertium et quartum fidei quoad confessionem et negationem fidei externam.

Summarium.

40. Qualis esse debeat confessio fidei externa?
41. Praecepto divino naturali tenentur fideles fidem exterius confiteri sub mortali,
42. Quoties id exigit honor Deo vel Christo debitus
43. Et fidei confirmatio,
44. Aut quando salus propria
45. Vel proximorum periclitatur.
46. In persecutione fidei per se semper fugere licet, nisi officium obstet.
47. Nullo unquam casu licet fidem negare sive expresse sive interpretative.
48. Quando quis censeatur negare fidem explicite, quando interpretative?
49. Quando quis obligante praecepto, simulando vel aequivocando in verbis censeatur interpretative negare fidem?
50. Praecepto fidei confitendae etiam non obligante, fidem tamen interpretative negat qui utitur signo directe vel indirecte manifestativo haeresis,
51. Talia autem signa non sunt vestimenta gentis solum et non sectae distinctiva,
52. Immo esto etiam sint distinctiva sectae, modo non sint protestativa ejusdem,
53. Bene autem si sint distinctiva sectae et manifestativa,
54. Et multo magis si insuper contineant actualem cultum auctoris falsae sectae.
55. Item fidem interpretative negat, exercens actionem ex natura sua, institutione aut circumstantiis haeresis manifestativam.
56. Quando quis interpretative fidem negare censeatur, communicando haereticorum coenae.
57. Frequentando eorum ecclesias,
58. Comedendo carnes die prohibito?

40. Fidei tertium praeceptum affirmativum est, *confiteri fidem exterius* cum opus est; huic oppositum quartum et primum negativum fidei praeceptum est, non negare fidem exterius. Utrumque propter maximam connexionem explicabimus hac sectione sub gemina assertione. Quintum autem fidei praeceptum et secundum negativum, non negare fidem etiam interius, importat infidelitatem positivam ac praecipue haeresim, ideoque necessario pluribus seorsim seq. cap.

Confessio externa fidei est manifestatio fidei internae signo aliquo externo ad hoc specialiter ordinato et comprobato: utpote vel apertis verbis vel signis et actionibus ex speciali ordinatione significantibus, exprimentibus et distinguentibus fidem. Etenim ad confessionem fidei

catholicae de facto non sufficit uti verbis, signis vel actionibus communibus fidei catholicae cum aliis sectis, ut dicere se christianum esse, symbolum Apostolorum vel orationem dominicam recitare, sacram Scripturam profiteri; sed oportet uti verbis, signis vel actionibus distincte significantibus et distinguentibus fidem catholicam ab aliis sectis, utpote dicendo, se esse catholicum romanae fidei, se cruce signare, catholico more Sacrum facere, communicare, jejunare etc. His positis sit

Assertio IV: *Praecepto divino naturali tenetur fidelis fidem exterius confiteri, quoties ita exigit honor Deo vel Christo debitus, fidei confirmatio propria vel proximi salus.* 41. Seu quod idem est et regula generalis esto: Quotiescunque ex taciturnitate vel dissimulatione fidei oritur detrimentum honoris Dei, fidei et religionis catholicae, salutis propriae vel proximorum, quod professione fidei impediri potest, tenetur omnis fidelis ad hoc idoneus sub mortali fidem suam profiteri et defendere, etiam cum periculo mortis aut cujusque boni temporalis detrimento. Ita D. Thom. 2. 2. q. 3. a. 2. ab omnibus receptus. Et sumitur clare ex verbis Christi Matth. 10, 32: *Omnis ergo, qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo. Qui autem negaverit etc.* et Rom. 10, 9: *Si confitearis in ore tuo Dominum Jesum et in corde tuo credideris, quod Deus suscitavit illum a mortuis, salvus eris; corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Sic Apost., aperte significans, confessionem externam fidei necessariam esse ad salutem adeoque obligare quandoque sub mortali. Ratio ergo ex allegatis verbis Christi desumpta est: quia omnis homo christianus Christo in Baptismo nomen dedit et se obligavit ad ejus fidem tenendam, tuendam et confitendam, etiam sua morte et sanguine, si opus fuerit, velut juramento implicito. De quo D. Hier. Ep. ad Heliod.: „Recordare tirocinii tui diem, quo Christo in Baptismate sepultus in Sacramento jurasti". Et Apost. 1. Tim. 6, 12: *Certa bonum certamen fidei, apprehende vitam aeternam, in qua vocatus es et confessus confessionem bonam coram multis testibus.* Et Hebr. 3, 1. vocat Christum *Pontificem confessionis nostrae.* Ergo fidelis tenetur ad fidei professionem sicut qui se regi cuidam juramento fidelitatis in militia vel alio obsequio obstrinxit tenetur illud servare, etiam sub poena mortis vel quavis alia, ubi nimirum aliqua necessitas id exigit; certum enim est, praeceptum affirmativum fidei confitendae non obligare pro semper, sed solum pro certo tempore et ratione necessitatis ita exigentis, ut in assertione expressum est, nimirum quando ita exigit

§ I. *Honor Dei et Christi.* Fides confitenda est, quando sic exigit 42. et alioquin notabiliter diminueretur honor Dei et Christi, idque maxime quando quis a magistratu vel judice absolute ad fidem probandam, sive ut sciatur, cujus fidei sit, auctoritate publica interrogatus, an sit catholicus vel quid de aliquo articulo fidei sentiat; sive id fiat publice sive privatim, sive ad finem bonum, ut inter Catholicos, sive ad finem malum, ut si interrogetur apud haereticos vel infideles, tenetur sub mortali fidem suam confiteri et profiteri positive et explicite sine ambiguitate seu aequivocatione verborum, etiam cum mortis periculo, ob rationem datam; nam alioquin Deo et Christo magnus honor detraheretur. Vere enim magnus est honor Dei et Christi principis et

capitis fidei nostrae, quod christianus coram principibus et magistratibus hujus saeculi oblatrantibus fidem suam fateatur. Praeterea dum mortis et periculorum minis in publico judicio fides nequaquam perit seu negatur, mirum in modum ejus veritas confirmatur atque in regnis radices agit. Quare si unquam ejus confessio urget, tunc certe maxime urgere rationabile est; atque is semper fuit sensus Ecclesiae, quae se in ejusmodi casu obligatam esse ad confitendam fidem semper existimavit. Sic Petrus et Joannes fidem et virtutem Christi Nominis confessi sunt contra tribunalia Judaeorum Act. 4, et cum eis comminarentur, audacter responderunt: *Si justum est in conspectu Dei vos potius audire, quam Deum, judicate.* Quidquid contra perdite sentiant politici nostri temporis, immo etiam nonnemo ex catholicis, certe et merito ab Innocentio XI. damnata est haec prop. 18: „Si a potestate publica quis interrogetur, fidem ingenue confiteri ut Deo et fidei gloriosum consulo, tacere ut peccaminosum non damno".

II. At vero si privatus quidam infidelis vel haereticus interrogat, nullus per se loquendo tenebitur fateri, sed vel tacendo vel alio modo eludere potest. Cum enim talis publicam auctoritatem non gerat, nullus inde honor Christi periclitabitur. Sic contigit, quod multis navigantibus in navi quidam haereticus stricto gladio discurrens quaereret, quinam ex istis sint Papistae, minatus, eos omnes velle obtruncare; aderant permulti Catholici, sed nemo fidem suam fassus est. An recte? Recte factum respondent Sanch. l. 26, Tabiena, Bon. alii cum Tamb. cit. c. 1. § 2. n. 3, quia scurra ille, cum publicam auctoritatem nullam gereret, adeoque nullus inde honor Christi periclitaretur, explodendus potius fuit, quam audiendus. Dixi autem, per se loquendo: recte enim monet D. Thom. quod si vir admodum gravis interrogaretur etiam a privatis haereticis de sua fide, ipse autem si taceat vel dissimulet, magnum aliquod scandalum oriri rationabiliter timeat, tacere sane non posset, quia in illis circumstantiis magnus Dei honor aut saltem salus proximorum externam ejus fidei confessionem exigit.

III. Quodsi quis interrogaretur vel examinaretur ab haereticis, quavis auctoritate publica vel privata, sitne sacerdos vel monachus, an Sacrum dixerit vel audierit, an die Veneris carnibus abstineat etc., etiamsi catholicus advertat, ex mente interrogantis idem esse, ac quaerere, an sit catholicus, adhuc non obligaris respondere, sed quoquo modo dissimulare potes: quia multi sunt catholici, qui non sunt sacerdotes vel monachi, qui Sacrum saepe non dicunt nec audiunt nec carnibus abstinent. Secus dicendum, si interrogeris, an sis Papista: quia haec interrogatio in terminis aequivalet huic, an sis catholicus, ideoque fateri debes, si publica auctoritate interrogeris; secus si privata, juxta modo supra dicta.

IV. Si tyrannus vel princeps aut magistratus haereticus generatim praecipiat, ut omnes se prodant catholici, ut certas vestes vel signa ferant, quibus noscantur esse catholici, aut omnes catholicos ex regno vel regione exulare praecipiat aut certas eis poenas taxet, tenenturne catholici obedire et ita fidem profiteri? Resp.: Non teneri, quia ex una parte injuste agit tyrannus vel magistratus talis; ex altera parte nemo non particulariter seu personaliter interrogatus tenetur profiteri

fidem suam. Excipe, nisi magnus Dei honor et proximorum salus aliud requireret; sicut contra teneberis, te occultare, si spes sit in futurum, te posse fidem melius profiteri ac promovere, praesertim si sacerdos sis. Communis apud Sanchez et Tambur. cit. De fuga in persecutione fidei dicam inferius in fine.

§ II. *Fidei confirmatio:* quotiescunque nimirum doctrina fidei, 43.
firmitas vel auctoritas catholicae ecclesiae periclitatur, praesens et advertens si prodesse possit, tenebitur fidem profiteri; v. g. intervenit quis vel interest colloquio vel disputationi catholicorum cum haereticis; advertit ob illorum ruditatem doctrinam fidei et Ecclesiae irrisioni et blasphemiis exponi; si se sufficientem et prodesse posse putet, tenetur sub mortali etiam cum periculo vitae pro veritate decertare, fidem suam profiteri ac defendere. Hoc enim fidelitas erga Christum et ejus verbum postulat, scilicet, ut ait Apost. Tit. 2, 5: *Ut non blasphemetur verbum Dei.* Eadem est ratio de tuenda veritate Ecclesiae, de qua Dionys. Alex. epist ad Novat.: „Non est inferior gloria, sustinere martyrium pro eo, ne scindatur Ecclesia, quam est illa, ne idolis immoletur; immo secundum meam sententiam majus hoc puto martyrium: ibi enim unusquisque pro sua tantum anima, in hoc vero pro omni Ecclesia martyrium sustinet."

Similiter si videas infidelem vel haereticum v. g. Eucharistiam, s. imagines, Reliquias, virgines sacras violare, si possis, teneris illos cohibere et te christianum et catholicum manifestare, etiam cum periculo vitae: quia ita exposcit et Dei honor et verae fidei indemnitas. Si potes, inquam semper: nam si tuus conatus nihil profuturus praevidetur, non erit ratio, unde obligeris. Ita DD. cit.

§ III. *Salus propria:* fides confitenda est, quandocunque exigit 44.
propria salus, quae alias periclitaretur; utpote si tacens et dissimulans eoipso periculum subeas, ne fidem abneges juxta dicenda assertione seq. Item si fidem tuam dissimulans cogaris multa agere contra conscientiam et legem Dei, et ut plurimum gravissima peccata mortalia; v. g. servit catholicus domino haeretico; si se catholicum esse dissimulet, cogetur profana conventicula haereticorum adire cum domino, conciones haereticas audire, nefandae coenae communicare aliisque actibus haereticis: ille tenetur sub mortali profiteri suam fidem, aut si nihil proficiat professio fidei, recedere a domino haeretico quocunque periculo vel damno imminente, cum detrimentum animae cuicunque damno corporali praeponderare debeat.

§ IV. *Salus proximorum:* fides confitenda est quotiescunque ita 45.
exigit salus proximi, quae alias periclitaretur: utpote si proximorum scandalum vel ruina spiritualis imminet, et tua professione fidei impedire potes; e. g. Petrus theologus adest colloquio multorum catholicorum et haereticorum, miscentur profani sermones, irrisiones etc. contra fidem et Religionem catholicam, comeduntur carnes die vetito; videt et advertit, si taceat, corrideat, comedat carnes, scandalizandos catholicos eosque labefactandos in fide, fidei suae incertitudinem suspicaturos, econtra haereticos in sua secta confirmandos et defectum fidei ex sua taciturnitate praesumpturos; talis omnino sub mortali tenetur fidem suam profiteri, falsis dictis et sannis contradicere, ab esu carnium abstinere.

Denique sermo tantum fuit de fidei confessione externa, quatenus est de jure divino ex virtute fidei. Jure autem humano et lege positiva Ecclesiae certae personae in certis casibus tenentur etiam sub mortali professionem fidei facere, utpote omnes beneficiarii, canonici, parochi intra duos menses adeptae possessionis, ex Trid. sess. 24. c. 22; item ordinandi, doctores creandi, reges et imperatores in sua inauguratione et alii nonnulli; idque ex gravi causa, nempe ut animabus commissis bene sit provisum, ne earum regimen spirituale vel temporale haeretico vel infideli committatur, quae cum sit gravissima materia, praeceptum transgredientes seu scienter fidem profiteri detrectantes sine dubio mortali peccato adstringit cum ex generali praecepto caritatis, tum ex speciali praecepto fidei confitendae in casu necessitatis.

46. Corollarium. Ex dictis facile colligitur, qualiter urgente persecutione fidei liceat vel non liceat catholico fugere, ne cogatur cum mortis vel alio periculo fidem suam confiteri. Per se enim et ratione fugae praecise semper licet: quia fuga de se non dicit negationem vel dissimulationem fidei, multo minus simulationem alterius sectae; quin immo hoc ipso quod catholicus fugit, se catholicum fatetur et prodit, quippe qui ad conservandam illibatam fidem suam fugit, non vacillans in fide, sed diffidens de sua fortitudine et constantia ad perferendas persecutiones vel poenas imminentes; omnino jure suo utens, quo licet omni modo licito tueri fidem suam, quod Christus non tantum verbo Math. 10: *Cum persequentur vos in una civitate, fugite in aliam,* sed et exemplo docuit saepius fugiens impiorum persecutiones, et Sancti factis suis ostenderunt. Lege praeclaram homiliam et apologiam D. Athanasii de fuga sua, pars legitur in suo festo 2. Maji.

Dixi, per se ratione fugae praecise: nam aliunde ex ratione personae vel officii saepe non licebit fugere; sic tempore persecutionis fidei non potest episcopus vel Pastor fugere, si ex ejus fuga immineat periculum gregi sibi commisso; nam bonorum Pastorum est, animam ponere pro ovibus suis et non tantum *in pace,* sed etiam (teste S. Cypriano epist. 54.) *in acie oves tueri:* idque ex obligatione caritatis et justitiae, adeo ut si opus fuerit, teneatur etiam sanguine et vita fidem pro ovium suarum confirmatione firmare.

Regula ergo hic esse potest: si sis ejus conditionis, ut te fugiente periclitetur honor Dei vel salus animarum tuique muneris observatio, fugere non poteris, juxta modo dicta. Quodsi solum esses utilis manendo, non tamen necessarius, potes manere, sed non teneris cum tam gravi tuo incommodo vel periculo. Quodsi denique remanendo potius obesses, quam promoveres, peccares non fugiendo propter malum, quod infers, nisi te bona fides excusaret. Sic post alios Tamb. cit. n. 6.

47. **Assertio V**: *Ex praecepto fidei divinae negativo sub mortali, nullo unquam casu vel periculo, etiam mortis, licet fidem negare sive expresse sive interpretative, nimirum verbo, signo vel facto aliam falsam sectam simulando, etiamsi quis fidem veram illibatam intus in corde retineat.* Communissima et certissima omnium orthodoxorum cum D. Thoma supra et omnium, quos vidi, optime latissimeque Valent. t. 3. disp. 1. q. 3. pu. 2.

Expresse probat et docet Christus Matth. 10, 33: *Qui autem negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo, qui in caelis est.* Luc. 9, 26: *Qui me erubuerit et meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua et Patris et ss. angelorum.* Ubi notanter dicit 1. *qui me erubuerit;* quod non tantum negationem expressam, sed etiam dissimulationem vel iniquam simulationem significat. 2. *Me et sermones meos:* erubescens scilicet confiteri non tantum Christum, sed etiam doctrinam Christi et fidem. 3. *Erubescet* seu ut est apud Matth. *negabo eum,* quod sine dubio poenam peccati mortalis significat. Ratio ergo est eadem, quae in assert. praec. a fortiori, cum longe plus sit fidem exterius negare, quam solum occultare, dissimulare et non confiteri exterius, cum opus esset. Deinde aut aliquis serio et ex animo Christum vel veram fidem abnegat falsamque sectam profitetur: et tunc vere et proprie committit peccatum infidelitatis gravissimum et mortale, exterius quoque consummatum, de quo c. sequenti; aut ficto animo, in corde vero veram fidem retinendo, solum exterius verbo, signo vel facto simulat, se veram fidem negare et falsam amplecti: et tunc licet non peccet peccato interno infidelitatis nec haereticus vel apostata formalis fiat, ut ex communi DD. bene probat Sanch. l. 2. mor. c. 7. n. 8, peccat tamen peccato externo infidelitatis contra praeceptum negativum de non negando Christum et veram fidem, quod et ad semper et pro semper seu pro omni temporis differentia obligat, et quidem in re gravissima, utique sub mortali obligante, simulque mentitur perniciose in re gravissima, utpote contra veritatem divinam nobis revelatam et agnitam. Etenim sicut virtus veritatis generatim obligat nos affirmative, ut cum opus est et circumstantiae id requirunt, verum non celemus, sed sincere aperiamus, negative vero, ut nullo unquam tempore falsum verbo vel facto mentiamur vel simulemus: ita virtus fidei divinae multo adhuc gravius et strictius obligat, affirmative quidem, ut veritates divinas nobis revelatas, cum opus est et circumstantiae exigunt, palam profiteamur; negative vero, ne oppositam fidei falsitatem ullo unquam tempore seu verbo seu facto mentiamur vel simulemus, negata vel dissimulata vera fide. Exemplum plusquam christianum ante Christum praebuit heroicae plane confessionis fidei et legis Dei senex ille Eleazarus 2. Mach. 6, qui cum a tyranno adigeretur carnes suillas comedere, et quidam amici suaderent id simulare, comedendo alias carnes licitas, generose respondit et respuit dicens: *Non enim aetate nostra dignum est fingere, ut multi adolescentes arbitrantes, Eleazarum nonaginta annorum transiisse ad vitam alienigenarum, et ipsi propter meam simulationem et propter modicum corruptibilis vitae tempus decipiantur;* (et addendo obligationem hujus sub mortali, ait): *nam etsi in praesenti tempore suppliciis hominum eripiar, sed manum Omnipotentis nec vivus nec defunctus effugiam.*

Damnabilis ergo et damnatissima est sententia antiquorum haereticorum ac etiam nostri temporis politicorum ac libertinorum, quorum velut axioma est, licere fidem suam negare et alienae religionis cujusvis quaelibet exercitia facere, modo quis fidem suam in corde fixam firmamque conservet. Jam ergo assertio quoad terminos sigillatim explicanda est et ad casus applicanda.

48. § I. *Expresse vel interpretative.* *Expresse,* explicite ac positive fidem negat et mortaliter peccat, quisquis apertis verbis sive serio sive ficte aut negat, se christianum, catholicum, pontificium esse, talem articulum fidei credere; aut asserit, se esse alterius sectae, Turcam, Calvinistam, Lutheranum, vel credere talem articulum contra veram fidem, v. g. Christum non esse in Eucharistia, nullum esse purgatorium etc. Quodsi serio et ex animo fiat, vere est infidelis et haereticus formalis; si ficte, etsi verus infidelis et haereticus non sit, tamen mortaliter peccat juxta dicta.

Interpretative seu implicite negat fidem et mortaliter peccat, quisquis aut fidem veram, quando obligat praeceptum confessionis externae juxta dicta assertione praecedenti dissimulat, aut verbo, signo vel facto falsam sectam aliquam simulat. Differunt quam maxime, dissimulare verum et simulare falsum: *dissimulare* verum ob certas causas, quandoque licitum est, quando nimirum interroganti non teneris respondere et justam celandi causam habes: sic in proposito extra casus, quibus obligat praeceptum confessionis fidei, semper licet celare et dissimulare fidem sive silentio vel verbis ambiguis vel signis, vestibus, ut infra exemplificabitur. *Simulare* vero falsum nunquam licet, cum id sit mendacium intrinsece malum, uti docet communissima DD. cum D. Thoma 2. 2. q. 111. a. 1: unde quando vilis et plebejus homo ab aliquo fidei confessionem exigit, sciscitando, an sit catholicus, Pontificius, hic graviter peccat contra confessionem externam fidei, si neget, se esse catholicum, aut dicat se esse haereticum: at vero non peccat, si dissimulet verum vel tacendo vel eludendo v. g. dicendo: Quid tua interest? quid tu me interrogare habes? quia tunc nullam fidem confitendi necessitas cogit, ut ex communi docent Navarrus comment. in cap. Humanae aures q. 3, Azor. t. 1. l. 8. c. 27. q. 1, Valent. t. 3. disp. 3. q. 3. p. 2. dub. 3. et 4, Laym. l. 2. tr. 1. c. 11. n. 3. Secus esset, si magistratus vel judex publica auctoritate interrogaret, ut jam supra audivisti. Specificatum est in assertione, fidem interpretative negari, simulando aliam falsam sectam *verbo, facto, signo;* pro quibus optime traditur a Tambur. l. 1, decal. c. 1. § 3. n. 2. haec

Regula universalis: Omnia illa verba, signa et facta vel actiones ex hoc praecepto vitare debemus, quae ex se et circumstantiis suis sunt significativae internae abnegationis fidei, v. g. dicere, non sum catholicus, communicare coenae lutheranae. Quae vero per accidens et indirecte tantum sunt significativae negationis fidei v. g. gestare vestem turcicam vel praedicanticam, per se quidem vitanda sunt, ne demus causam aliis credendi, nos fidem negare, attamen ob justam causam necessitatis, illi deceptioni praeponderantis, licita fiunt. Quae vero plane non significant abnegationem fidei v. g. dicere, non sum Romanus, non sum sacerdos, monachus, non audivi Sacrum, comedi carnes die Veneris, per se secluso scandalo, huic praecepto non adversantur: his enim non negatur fides ullo modo, sed aliquid aliud. Verum claritatis gratia percurramus sigillatim, incipiendo a verbis.

49. § II. *Simulando verbo* fidem negat interpretative et mortaliter peccat, qui quando obligat praeceptum confessionis fidei, utpote a magistratu vel publice interrogatus de fide cum intentione religionis

explorandae, respondet verbis ambiguis et aequivocis, ut juxtà mentem et sensum interrogantis praesumatur et intelligatur fidem suam negare aut falsam sectam profiteri: v. g. qui interrogatus a magistratu haeretico, an sit Evangelicus, responderet, quod sic, intelligendo per Evangelium, non religionem illam novam, ut intendit interrogans, sed veram religionem suam juxta verum evangelicum sensum; item qui interrogatus in Anglia, an sit fidei regiae, responderet quod sic, intelligendo non modernam fidem regum haereticorum, sed antiquam catholicorum regum: peccat, inquam, mortaliter; quia juxta sensum et mentem interrogantis vere praesumitur publice fidem suam negare et falsam profiteri, cum detrimento honoris Dei et verae fidei. Secus esset, si privatus quisnam privatim interrogasset et scandalum abesset.

Ceterum qui interrogatus, etiam publica auctoritate, vel tacet vel obscure et ambigue respondet vel dicit, se non teneri vel non velle respondere et dicere aliis, cujus fidei sit; aut dicit moderna multorum phrasi, se esse ejus fidei, in qua confidat, se salvandum, aut alio simili modo tergiversatur, is quidem fidem non negat contra hoc praeceptum negativum non negandi fidem, atque adeo non peccat contra praeceptum hoc negativum (nisi in casu, quo ipsum tacere vel dissimulare idem esset ac negare: ut si plures interrogentur, an velint negare fidem, aliis dicentibus, quod non, tu taceas, utique interpretative negares), talis tamen publica auctoritate interrogatus adhuc peccaret contra praeceptum fide affirmativum de fide Christi exterius confitenda, juxta assertione praecedenti dicta.

§ III. *Simulando signo* fidem negat interpretative et mortaliter 50.
peccat, quisquis, etiamsi non obliget praeceptum confessionis fidei, utitur signo aliquo directe vel indirecte manifestativo haeresis vel infidelitatis: talis enim eoipso censetur exterius confiteri vel consentire in haeresim vel infidelitatem vel falsam sectam tali signo manifestativo significatam. Ejusmodi signa consistunt potissimum in vestibus vel ornatu, et possunt esse quadruplicis generis:

I. *Signa primi generis.* Signa aliqua vel vestimenta solum sunt 51.
distinctiva gentis et non sectae. Sic vestis oblonga Turcarum et pileus fascia circumvolutus distinguit Turcam ab aliis nationibus materialiter tantum, non autem formaliter quoad eorum sectam: nam etsi omnes converterentur ad fidem christianam, adhuc talis vestitus perseveraret; idem est de vestibus propriis certae nationis haereticae. Et hic consentiunt omnes DD., christianum atque catholicum posse licite uti ejusmodi vestitu ad occultandam suam fidem. Licet quippe christiano eunti per Turciam vel Mauritaniam, uti veste turcica vel mauritana: hoc enim non est negare suam fidem et eorum sectam profiteri, sed est solum dissimulare vel occultare suam fidem et ad summum simulare, se esse talis nationis, esto alii inde decipiantur, putantes, eum esse talis sectae turcicae etc., dummodo adsit aliqua justa et rationabilis causa praeponderans illi deceptioni v. g. ad securitatem itineris, ad evadendum periculum vitae vel bonorum temporalium. Non enim sine sufficiente et proportionata causa possumus permittere deceptionem proximi, praesertim in re tanti momenti, ut nos judicent falsae sectae cultores, ut cum Sanchez, Diana et aliis recte monet Lugo cit. disp. 14.

sect. 5. n. 70. Simili modo sacerdos vel Religiosus iter agens per terras haereticorum ob pericula evidentia induit se veste saeculari, non utique intentione, ut se simulet laicum, sed ut Religiosum vel sacerdotem esse se dissimulet et celet, cum non teneatur statum suum vestimento prodere, sed jus occultandi habeat, permittendo interim alios falli, existimantes ipsum esse laicum saecularem, quod minus malum est, quam periculum, quod rationabiliter timere debet.

52. II. *Signa secundi generis.* Alia sunt signa *distinctiva quidem sectae a secta, at non protestativa talis sectae:* non enim sunt instituta ad profitendam talem sectam, sed ad alium finem politicum: nimirum vel ut dignoscatur, quinam sint talis sectae vel religionis, ut est Judaeorum flavus pileus Romae vel annulus flavus in pallio Francofurti; vel solummodo ad significandum eminentiorem statum in tali secta, ut est biretum Praedicantium in Germania, quibus non intendunt profiteri suam sectam, sed solum ostendere suum statum. Et hic iterum contra Cajetanum, Toletum, Becanum aliosque non paucos, censentes semper esse mortale, communior et verior est sententia DD., ob gravissimam causam v. g ad evadendam mortem aliudve grave malum et secluso scandalo, et quando non obligat praeceptum confessionis fidei, licere christiano vel catholico, uti ejusmodi signo vel vestitu ad occultandam fidem suam. Ita Sanch. cit. Suar., Coninch. aliis relatis Laym. l. 2. t. 1. c. 11. n. 4, Lugo cit. sect. 5. n. 71. Ratio: quia licet ea signa significent v. g. Judaeum vel haereticum adeoque iis uti sit aliqua simulatio, et quidem longe major (unde et major et gravior causa excusans requiritur), quam in casu praecedenti, non tamen sunt signa protestativa talis sectae vel haeresis, ita ut iis utens statim debeat censeri talem sectam vel haeresim profiteri; sicut si Praedicans occultet se et fugiat in habitu monachi, non ideo censeretur a noscentibus ipsum acceptare vel profiteri religionem vel statum monasticum in his circumstantiis.

53. III. *Signa tertii generis.* Alia sunt signa non tantum distinctiva sectae a secta, sed etiam ex institutione vel consuetudine *manifestativa et protestativa talis sectae* vel haeresis, v. g. haeretici saepe certis signis utuntur pro contestatione suae sectae, at scilicet omnis tale signum gestans vel exhibens intelligatur se manifestare ac profiteri talis sectae assectam, sive ejusmodi signa consistant in vestitu sive in certis verbis etc.

Et tali signo nullo umquam casu vel periculo licere uti citra peccatum mortale interpretativae saltem negationis fidei, docent DD. communiter cum Sanch. cit. l. 2. c. 4. n. 20. Sed placet distinctio Lugo d. 14. sect. 5. n. 82: aut enim illa signa ita sunt determinata ad contestationem falsae sectae, ut nullum alium usum habeant, adeo ut omnes, qui personam eo utentem noverunt, omnino certo judicent, eum fidem negare et falsam sectam amplecti, ut est v. g. vestis vel ornatus sacerdotalis Judaeorum vel Gentilium: et tunc certissimum est apud omnes, nullo umquam casu vel periculo licere uti tali signo vel vestitu ad occultandam fidem; sunt enim manifesta negatio fidei et professio falsae sectae, quemadmodum nullo umquam casu vel periculo licet proferre illa verba: Abnego Christi fidem, sum Luthe-

ranus, quia ejusmodi verba sunt omnino determinata ad significandam abnegationem verae fidei et professionem falsae sectae et nullum alium usum habent. Unde si princeps infidelis vel haereticus, volens, omnes subditos suos infideles vel haereticos, instituerat universaliter, ut omnes portent tale signum in signum protestationis suae fidei, nullus omnino christianus vel catholicus posset eo signo vel veste citra gravissimum peccatum abnegationis fidei, etsi ficte, uti, non obstante quocunque periculo. Quo spectat abominabilis praxis quorundam frigidorum catholicorum, qui per terras haereticorum peregrinantes vel negotiantes a magistratu haeretico acceptant salvosconductus et syngraphas, quibus significatur, ejusdem eos esse religionis vel juramentum religionis praestitisse, similes infamibus illis libellaticis tempore S. Cypriani, qui quidem fidem non negarunt, tamen procurabant et acceptabant a magistratu infideli vel gentili libellos, quibus significabantur, eos imperatoribus paruisse, idolis sacrificasse, ut a persecutione securi essent: unde velut infames a fidelibus libellatici vel libellis maculati dicebantur.

Aut illa signa vel vestimenta non sunt ita determinata ad significandam professionem falsae sectae, sed alium usum habere possunt, adeo ut qui novisset hominem eo utentem antea fuisse christianum vel catholicum, non statim judicaret eum negasse fidem suam et aliam sectam amplexum, sed posset putare vel dubitare, an non ad alium finem tali signo vel veste utatur: ut sunt vexilla et insignia propria Turcarum vel haereticorum aut certa vestis alioquin usualis, instituta tamen ad profitendam talem sectam; et tunc omnino probabile est, ob gravissimam causam (eoque graviorem, quo magis habet speciem negationis verae fidei) v. g. mortem aliudve gravissimum malum evitandum, ad justam victoriam de hostibus fidei obtinendam, licere uti tali signo vel veste. Qua ratione Sanch. cit. defendit christianos vel catholicos, qui pugnantes contra Turcas vel haereticos utuntur signis turcicis vel haereticorum ad commodius invadendum hostem et justam victoriam reportandam. Item si princeps haereticus instituisset certum genus vestis alioquin usualis gestandum a subditis in signum protestativum sectae suae, catholicus peregrinus transiens ob similem gravissimam causam licite ea uteretur ad se occultandum: qui enim nossent eum ante catholicum fuisse, non ideo statim judicarent eum fidem negare, sed potius occultare tantum.

IV. *Signa quarti generis.* Alia denique sunt signa non tantum 54.
protestativa falsae sectae, sed etiam *cantinentia actualem cultum auctoris illius sectae:* ut imago idoli Apollinis, Mahometis, haeresiarchae Lutheri, Calvini gestata in collo, clypeo etc. Quorum usum ullo umquam tempore aut casu licere, negant DD. communissime. Aliqui adhuc excusant. Puto ego cum Lugo cit., posse adhiberi eandem praedictam distinctionem: si enim illorum signorum nullus sit usus alius, quam significare talem falsum cultum, sine dubio mortaliter illicita erunt; si vero posset esse alius usus, ob aliquam causam gravissimam uti liceret. Sic imaginem idoli etc. e collo gestare semper illicitum est: ibi enim non habet alium usum, quam cultum illum falsum. At vero gestare in clypeo vel vexillo ad decipiendum hostem, probabiliter de-

fenditur: quia haec ibi non tantum significant cultum auctoris falsae sectae, sed etiam armaturam talis gentis. Unde de his loquens Laym. l. 2. tr. 1. c. 11. n. 4. dicit: Hanc professionem falsi cultus generatim non cogimur agnoscere, cum etiam apud christianos ejusmodi signa, puta Mercurii etc. tanquam fabulosa ornatus gratia adhibeantur; ideoque non damnari milites nostros, si illis tanquam indifferentibus insidiarum causa in bello uterentur.

§ IV. *Simulando facto vel opere* fidem interpretative negat et gravissime peccat, quisquis voluntarie exercet opus vel actionem, quae ex natura sua, ex institutione aut certe ex circumstantiis loci, temporis, personarum falsam fidem, sectam, haeresim manifestant vel significant, ut exemplis communioribus patebit.

55. I. *Sacra gentilium:* Flectere genu coram idolo, thus adolere, sacrificare, si voluntarie fiant absque violentia physica, etiam ex quocunque metu vel periculo mali cujuscunque, peccatum mortale est. Hae enim actiones ex natura et institutione sua exhibitae coram idolo cultum idololatriae designant. Est perpetuus sensus Ecclesiae et illustrissima sunt exempla Martyrum. Neque obstat exemplum Naaman Syri 4. Reg. 5, qui ab Eliseo sanatus et ad veram fidem cultumque veri Dei conversus petiit, ut liceret sibi, ex officio cum rege suo intrare templum idoli et cum eo genuflectere, inquiens: *Et illo innitente super manum meam, si adoravero in templo Remmon, adorante eo in eodem loco, ut ignoscat mihi Dominus servo tuo pro hac re. Qui dixit ei: vade in pace.* Non enim ibi permisit Eliseus, ut idolum adoraret, neque actio illa seu genuflexio fuit signum protestativum seu actus idololatriae, sed solum fuit actus politicus et caeremonia aulica exhibita regi Syriae, cujus mos fuit in adoratione idoli sustentari manu primi principis aulae, qui proin necessario cum rege genuflectente et ipse genuflectere debebat, quod officium seu famulatus aulicus tunc ad illum Naaman Syrum spectabat. Ita communis DD. et interpretum.

56. II. *Haereticorum:* Sine dubio mortaliter peccat contra professionem fidei, quisquis profanae haereticorum coenae communicat; intellige tamen formaliter, quatenus sacra eorum coena habetur: nam ex circumstantiis caeremoniarum determinatur ea coena ad profitendum cultum religionis. Ceterum cessante scandalo, nemine vidente maxime, eos panes comedere vel vinum epotare materialiter tantum, res esset indifferens, ut ex communi notat Layman supra. Itemque mortale est, haereticorum exercitiis cooperando assistere, ministerium aliquod ad eorum sectam spectans exercere, haeretico ministro parvulum solemniter baptizandum offerre, coram haeretico ministro matrimonium contrahere. Haec enim omnia ex natura vel institutione sua professionem et approbationem falsae sectae adeoque abnegationem verae fidei praeseferunt. Attamen in Germania, ubi haeretici tolerati cum catholicis permixti sunt, subinde audire conciones haereticorum, assistere Baptismo eorum pro patrino, in nuptiis paranymphum agere, funus comitari etiam in lugubri habitu, immo ubi non adest parochus catholicus ita permittente vel dissimulante Ordinario etiam parvulos baptizandos ministro haeretico offerre, ut in multis locis fieri vidi, non habetur pro signo protestativo falsae fidei, et secluso scandalo vel periculo subversionis licite

ista fiunt. De quo plura cap. seq. cum de communicatione cathôlicorum cum haereticis et infidelibus.

III. *Frequentare ecclesias haereticorum.* Sine dubio mortaliter peccat 57.
et fidem implicite negare censetur, quisquis ordinarie et sine legitima causa haereticorum templa, conventus, conciones frequentat, ut merito intuentibus videatur tamquam unus ex illis. Quod adeo verum est, ut etiamsi rex, princeps vel magistratus haereticus publico edicto sub gravissima poena praecipiant subditis, ut omnes ad haereticum conventum et exercitium accedant, peccet mortaliter catholicus accedens, ut bina responsione declaravit S. Pius V. ad Anglos catholicos apud Sanch. cit. c. 4. n. 27. Cum enim tale edictum directe et ex proposito tendat ad augmentum religionis haereticae et catholicae destructionem, atque ut inter catholicos et haereticos distinctio appareat, certum omnino est, catholicum non posse obedire absque peccato contra professionem externam fidei et apertae simulationis haeresis, et quidem in re gravissima, unde et religionis vilipensio et scandalum proximorum pendet, ubi maxime obligat praeceptum externae confessionis fidei. Quod vero aliqui asserant, tale scandalum et peccatum evitari posse, si quis publice protestetur, se ad eorum conventum et exercitium accedere, non ut eorum religionem profiteatur, sed solum ut magistratui politice obediat, insufficiens est: nam tunc protestatio inutilis erit ad poenam evadendam, neque omne scandalum et propriae salutis periculum auferet, ut late prosequitur Sanch. l. cit. Dixi autem, *ordinarie et sine legitima causa:* qui enim semel aut iterum ex curiositate interesset aut ex rationabili causa, utpote ut errores Praedicantis annotet et confutet vel confutandos alteri referat, aut ut dominum suum ex officio comitetur, ut Naaman ille Syrus supra vel alia simili ratione, aut venialiter tantum aut nullo modo peccabit.

IV. *Comedere carnes die prohibito.* Certissimum est, non licere 58.
comedere carnes die prohibito, quando comestio carnis habetur pro signo protestativo sectae falsae: ut si haeretici die jejunii cum catholicis in hospitio convivantes, ad eorum fidem explorandam dicant: Qui Evangelicus vel Papae inimicus est, ex hoc ferculo carnium comedat (idem est, si catholico propinent in sanitatem hostium Papae et religionis catholicae, isque respondeat), peccabit mortaliter comedens, nulla usus protestatione contraria, utpote hoc non oportere esse signum explorandae religionis, cum etiam catholicis diebus jejunii ob certas causas carnes edere liceat; alioquin enim comedens vere interpretative fidem negaret. Item mortaliter peccat et implicite saltem fidem negare censetur, quisquis ordinarie et sine omni justa causa aliis nota cum haereticis carnes comedit: etenim comedere carnes etiam feria sexta ex se est indifferens et etiam catholico causa necessitatis vel infirmitatis licitum; quia tamen abstinere a carnibus feria sexta est observantia communis et propria religionis catholicae et oppositum haereticorum, hinc qui sine legitima et omnibus manifesta causa ab haereticis invitatus vel inter eos vivens per simulationem et insolentem libertatem passim carnes eo die comedit, censetur omnino fidem catholicam interpretative negare et peccare mortaliter; atque etiam inter catholicos id saepius actitans merito censetur suspectus de haeresi et poenas de haeresi

suspectorum incurreret juxta communem DD. apud Sanch., Laym., Lugo cit. sect. 8. § 2. Dixi iterum, *ordinarie et sine justa causa:* nam quando non urget praeceptum confessionis fidei, nec carnes appositae sunt ad explorandam fidem, nec periculum gravis scandali imminet vel subest, licitum est catholico etiam inter haereticos carnes comedere, non tantum ab intrinseco, puta infirmitatis vel necessitatis causa, sed etiam ab extrinseco, utpote ad occultandam fidem suam ob mortem vel aliud grave damnum vel periculum evadendum. Communissima. Talis enim non peccabit contra praeceptum Ecclesiae, quod in tali necessitate non obligat; nec contra praeceptum confessionis fidei, quod hic et nunc non urgere supponitur, et quia esus carnium de se non est protestativus haeresis, sed ad hunc finem, scilicet fidei professionem certis diebus interdictus est ab Ecclesia. Et licet haeretici inde colligere soleant, talem v. g. feria sexta carnes comedentem non esse catholicum, haec tamen eorum deceptio ob gravem causam, qualem semper supponimus, permitti jure potest. Ita Sanch., Azor., Becanus aliisque citatis Laym. l. 2. t. 1. c. 11. n. 5. Monent tamen DD., si catholicus sit apud haereticos in hospitio, apud quos nullum grave periculum, sed solum irrisio et jocus timeri posset, si quis inter eos a carnibus abstineat (idem est de signo crucis aliisque exercitiis propriis catholicae religionis sub praecepto obligantibus), tali casu abstinendum esse et legem Ecclesiae servandam. Simile judicium esto de aliis similibus actionibus, etsi ex se bonis vel indifferentibus, tamen ex instituto, consuetudine vel usu haeresi appropriatis, ut orare in templis haereticorum, canere psalmos davidicos etc. more haereticorum aliasve cantilenas haereticis proprias, praesertim contra religionem catholicam blasphemas: quae exercere non licet catholico aliis videntibus vel audientibus, quia eoipso quo haereticis specialiter propria sunt facta, significant haeresim saltem exterius cum periculo detrimenti religionis et scandali.

Corollarium: Ex dictis denique sequitur, eum, qui quoquo modo negavit fidem cum gravi detrimento religionis vel scandalo, teneri si potest et prodesse videtur ad revocationem verbo vel scripto sub mortali: quia qui causam mali dedit, tenetur eam tollere quantum potest. Quomodo autem abnegans fidem fiat infidelis, haereticus, apostata, jamjam videbimus cap. seq.

Caput III.

De infidelitate et peccatis contra fidem.

Sectio I.

Infidelitas generatim quid et quotuplex.

Summarium.

59. Infidelitas pure negativa est carentia fidei in homine pro tunc non apto habere illam,
60. Privativa est carentia fidei in homine apto habere illam;
61. Dubium in fide est suspensio mentis inter assensum et dissensum.
62. Deliberate positive judicans, rem esse dubiam vel minus certam, peccat mortaliter et accedente pertinacia est formalis haereticus.
63. Dubitans vero negative tantum, suspendendo omne prorsus judicium, esto peccare possit mortaliter contra praeceptum tunc obligans, non tamen fit haereticus,
64. Nisi voluntas imperet talem suspensionem ex motivo difficultatum oppositarum ab intellectu,
65. Non vero, si illam suspensionem imperet ex alio motivo.
66. Quid sit infidelitas positiva, materialis, formalis?
67. Quid paganismus et quae communicatio prohibita?
68. Quid Judaismus et quae communicatio prohibita?
69. Quid et quotuplex apostasia?

Assertio I: *Infidelitas generatim dicitur peccatum vel defectus contra* 59.
fidem, et sic latissime sumpta dividitur in negativam et positivam, vel distinctius in negativam, privativam et positivam. Explico breviter.

§ I. *Infidelitas negativa (ignorantia) est carentia verae fidei in homine pro certo statu non apto habere fidem ob impotentiam vel ignorantiam,* prout est in carentibus usu rationis, pueris et amentibus, invincibiliter vel etiam vincibiliter ignorantibus. Huc ergo spectat ignorantia tam invincibilis, quam vincibilis credendorum. Ignorantia invincibilis et inculpabilis credendorum aut est credendorum necessariorum ad salutem necessitate medii, ut unius veri Dei, et in communi sententia Christi Mediatoris ac SS. Trinitatis, et ob hanc homo etsi nihil peccet, tamen necessario damnatur ob defectum medii necessarii ad salutem; aut est credendorum necessariorum ad salutem necessitate praecepti tantum et haec a peccato excusat, cum sit omnino involuntaria nec salutem impedit, cum non tollat medium necessarium ad salutem. Econtra ignorantia vincibilis et culpabilis credendorum necessariorum ad salutem semper peccatum mortale est, simplex quidem in plebejis et subditis, duplex vero in pastoribus etc., quorum officium est, alios in fide et necessariis ad salutem erudire; duplex inquam, et quia ipse nescit necessaria, contra praeceptum scientiae credendorum, et quia sic culpabiliter non praestat suum officium, contra justitiam.

60. § II. *Infidelitas privativa (incredulitas) est carentia fidei actualis in homine apto habere,* seu qui posset et deberet habere fidem utpote cui credenda seu articuli verae fidei sufficienter propositi sunt, etsi positive non dissentiat vel assentiat contrario. Et sic dicitur proprie *incredulitas,* ad quam proxime accedit dubium in fide. Incredulitas ergo est negatio voluntaria assensus praedicti, praestandi rebus vel articulis fidei sufficienter ad credendum propositis, absque contradictorio vel contrario assensu. Haec quidem, si absit pertinacia, simplex peccatum est mortale contra praeceptum affirmativum exercendi actum internum fidei in casibus, in quibus ejusmodi praeceptum obligat. Quodsi vero ejusmodi incredulitas conjuncta sit cum pertinacia, ita ut quis nolit assentiri pertinaciter articulis fidei sufficienter ab Ecclesia ad credendum propositis, tunc revocatur ad infidelitatem positivam, utpote si incredulitas universalis sit et quoad omnia credenda ad paganismum, si vero incredulitas particularis sit et quoad aliqua credenda pertinet ad haeresim. Aliquo ejusmodi incredulitatis genere (etsi aliqui excusare conentur) peccavit Thomas Apostolus, qui aliis discipulis et ss. mulieribus oculatis testibus tam perseveranter attestantibus et omnino sufficientissime proponentibus resurrectionem Christi, tamen noluit credere dicens: *Nisi videro, non credam,* et audivit a Christo: *Noli esse incredulus, sed fidelis.*

61. § III. *Dubium in fide est suspensio mentis inter assensum et dissensum de re vel articulo ad credendum sufficienter proposito,* adeoque dubius dicendus est omnis, qui proposita sibi sufficienter fide vel articulo aliquo fidei voluntarie et deliberate suspensus manet et de ejus veritate in se ipso disputans nec illi nec ejus opposito assentitur; si enim assentiatur illi, jam non erit dubius, sed catholicus; si assentiatur opposito, jam non erit rursus dubius, sed haereticus.

Hic duae quaestiones magni momenti resolvendae sunt: 1. An omnis deliberate in fide vel de aliquo articulo fidei dubitans peccet? 2. An etiam sit haereticus? Ad conciliandas diversissimas DD. sententias, supposita necessaria distinctione dubii positivi et negativi tradita in materia de conscientia dubia n. 65., respondeo distincte quatuor dictis:

62. 1. Certissimum est, omnem deliberate dubitantem de quacunque propositione fidei sufficienter ad credendum proposita *dubio positivo,* qui nimirum actu positivo judicat, res fidei ab Ecclesia propositas ad credendum dubias esse, incertas et ambiguas, de quibus merito dubitari possit, an verae sint, peccare mortaliter et accedente pertinacia (sect. seq. explicanda) esse formalem haereticum; et hoc solum volunt DD. satis communiter indistincte affirmantes, dubitantem in fide esse haereticum. Azor l. 8. c. 9. q. 5, Tolet l. 4. c. 4, Laym. l. 2. tr. 1. c. 13. n. 5. et significatur: Dubius in fide infidelis est nec ei omnino credendum est. Ratio est: quia quicunque aliquem articulum fidei ab Ecclesia receptum in dubium revocat, sine dubio peccat contra fidem: etsi enim non expresse ipsam fidei veritatem, tamen ejus firmitatem et certitudinem essentialem tollit et explicite negat et consequenter accedente pertinacia formalis haereticus et infidelis est; sed hoc facit dubitans deliberate positive de aliquo articulo fidei, ut ex terminis patet; ergo.

2. Dubitans deliberate de fide vel aliquo ejus articulo sufficienter proposito *dubio negativo tantum*, qui nimirum disputans intra se de fide vel aliquo ejus articulo solum volunturie suspensus manet inter assensum et dissensum, absque omni judicio positivo de certitudine vel incertudine rei, etsi possit peccare mortaliter contra praeceptum affirmativum fidei, nimirum assentiendi actu interno rebus fidei sufficienter propositis tunc obligans, eum tamen non fore haereticum, post alios expresse docet Filliuc. t. 2. tr. 22. c. 6. q. 7, et hoc ipsum volunt alii DD. communiter cum Sanch. l. 2. c. 7. n. 12. indistincte asserentes, dubitantem in fide non esse haereticum; et ratio clara est: quia haeresis est error positivus seu assensus falsus et pertinax contra fidem vel veritatem revelatam; sed solum negative dubitans in fide nullum habet errorem positivum, sed assensum inter et dissensum suspensus manet; ergo non est haereticus; consequenter talis dubius, etsi hoc dubium suum exterius proferat, non incurrit haeresim externam ejusque excommunicationem, sed dicere potest cum D. Augustino: Errare possum, haereticus non ero. Advertunt tamen DD., periculum subesse, ne talis negative dubitans et voluntarie suspensus manens de re fidei, acquirat dubium positivum et pertinax et sic concomitanter fiat haereticus pertinax. Certe res est delicata et plena subtilis periculi, et mihi quoad hoc ipsum dubium negativum omnino placet necessaria alia distinctio, quam affert Lugo de fide disp. 17. sect. 5. et disp. 20. sect. 1. n. 15, cum quo ulterius dico: 63.

3. Etiam dubium negativum formaliter continet malitiam haeresis vel infidelitatis, quando voluntas imperat suspensionem assensus in intellectu ex motivo difficultatum oppositarum, ab intellectu etiam per solam apprehensionem propositarum absque judicio, quasi absterrita et verita periculum deceptionis vel falsitatis: eo ipso enim voluntas implicite et virtualiter approbat illa motiva contra fidem, quae non deberet approbare, et suspensio sic subsecuta in intellectu ab illa voluntate denominatur mala, vera malitia haeresis vel infidelitatis, accedente nimirum pertinacia, qua quis nolit auctoritate Ecclesiae induci ad assensum resolutum illius articuli. 64.

4. Quando vero voluntas imperat suspensionem assensus in intellectu, non ex motivo ejusmodi difficultatum oppositarum, sed propter aliam causam, puta quia vult modo aliis intendere, aut quia non vult in re tanta modo fatigare caput, aut vult melius inquirere motiva commodius et suavius assentiendi, certe neque haeresis, neque ullum peccatum erit; excepto casu, quo tunc urgeret praeceptum affirmativum assentiendi rebus fidei sufficienter propositis, quibus aliquis nunquam assensum praebuisset; semper enim loquimur de rebus fidei sufficienter propositis modo infra magis explicando: nam quamdiu res vel articuli fidei sufficienter propositi non sint, cum tunc nemo teneatur assentiri, de iis tam positive quam negative dubitare fas est. 65.

§ IV. *Infidelitas positiva, paganismus, judaismus, haeresis.* Infidelitas positiva est error vel assensus positivus contrarius vel contradictorius verae fidei in iis, quae divina fide credenda sunt. Utpote cum quis positive assentitur contrario vel contradictorio alicujus articuli vel propositionis a Deo revelatae et divina fide credendae, v. g. non dari 66.

Purgatorium, Christum non esse in Eucharistia. Dividitur in *materialem* et *formalem*. Infidelitas *materialis* dicitur, quando quis ex sola ignorantia infallibilis veritatis assentitur alicui contrario verae fidei. *Formalis* vero dicitur, quando quis vel ignorantia culpabili et crassa vel etiam cum sufficienti notitia veritatis, adeoque cum pertinacia assentitur contrario verae fidei, ut latius patebit infra in declaratione haeresis.

Infidelitatis positivae ac formalis communiter a DD. cum D. Thom. 2. 2. q. 10. a. 5. numerantur tres species: paganismus, judaismus, haeresis, scilicet penes diversos modos contrariandi vel contradicendi verae christianae fidei. Infidelitas enim aut contradicit verae christianae fidei totaliter et nunquam ullo modo receptae, et tunc est paganismus vel gentilismus, quo etiam spectat Turcismus, ut supra insinuatum est; aut contradicit verae christianae fidei etiam totaliter, sed aliquando susceptae in figura et typo veritatis, non in ipsa veritate expresse revelatae, et tunc est judaismus; aut denique contradicit verae christianae fidei in veritate susceptae, non tamen totaliter, sed particulariter quoad aliquos articulos, et tunc est haeresis vel apostasia. Duo priora, cum vix ad praxim faciant in his partibus, strictim hic tangam.

67. I. *Paganismus* est infidelitas ante susceptam fidem, veritati fidei universaliter contradicens. Etsi enim pagani, maxime Turcae, in propositionibus materialibus quibusdam credendis cum christianis conveniant, v. g. unum esse Deum, esse futurum judicium, non tamen conveniunt in ulla propositione formali fidei, quatenus scilicet divinitus revelata est, sed solum quatenus proposita a suo Mahomete, quo differt paganismus a judaismo et haeresi. Quoad communicationem cum paganis breviter habendae sunt sequentes regulae:

1. Jure divino positivo et ecclesiastico prohibitum est fideli, communicare cum infidelibus seu paganis in re quacunque religionis, utpote doctrinis, ritibus sacris, caeremoniis ethnicis etc. sub peccato mortali. 2. Cor. 6, 14: *Nolite jugum ducere cum infidelibus.* Ratio est: quia talis interpretative abnegat fidem signo vel facto, simulando paganismum juxta supra generatim dicta.

2. Jure divino et ecclesiastico et civili fidelibus semper prohibitum fuit, inire connubium cum infidelibus: quia Sacramentum esset nullum ob impedimentum dirimens disparitatis cultus.

3. Communicare cum infidelibus in actionibus civilibus quibuscunque, cessante periculo subversionis, nullo jure est prohibitum fideli.

68. II. *Judaismus* est infidelitas post susceptam veram fidem in figuris et signis, eidem veritati clare revelatae etiam universaliter contradicens. Quoad communicationem fidelium cum judaeis tres similiter sunt regulae:

1. Communicatio in Sacris v. g. circumcisionis seu agni paschalis interdicta est fideli sub gravissimo peccato mortali, ob eandem rationem supra.

2. Nulla lege vel privilegio concessum est fideli inire matrimonium cum persona judaea, in judaica perfidia permanente, etiam sub spe conversionis illius: quia similiter esset sacrilegium et Sacramentum nullum, ob idem impedimentum cultus disparitatis.

3. Omnis conversatio, commercium, convictus, famulatus fidelis cum judaeis, inducens vel modicum periculum subversionis in fide vel moribus, sub peccato mortali vitanda sunt fideli. Ratio: quia periculum, quod revera est modicum in conversatione ordinaria fidelis cum alterius sectae hominibus, grave est in conversatione cum Judaeis ob eorum perversitatem, perfidiam, invidiam ac inimicum quasi odium contra christianos et ipsum nomen Christi. Unde tot leges ecclesiasticae et civiles prohibentes omne commercium fidelium cum judaeis: ne (ut ait S. Ignatius Mart. Ep. ad Philipp.) *fieri videamur participes et socii eorum, qui Dominum occiderunt et Apostolos ejus,* et conc. Basileense sess. 19. ob id praecipit, ut cogantur Judaei distinctum habitum ferre et in locis separatis habitare. Similia alibi. Et proh pudor! melius haec hodie observantur ab haereticis, quam a catholicis. Denique licet ex dissimulatione Ecclesiae et magistratuum hodie commercia cum judaeis permittantur fidelibus, certissimum tamen est, leges illas in vigore manere et sub mortali obligare, ubicunque subest vel modicum periculum subversionis vel scandali in fide et moribus, ob rationem datam.

III. *Haeresis.* De hac seorsim sect. seq. tota.

IV. *Apostasia* latine idem ac discessio vel defectio, quadruplex **69.** communiter assignatur: a Religione, a sacro Ordine, ab obedientia, et omnium gravissima a fide.

Apostasia a *Religione* definitur: Criminosa et mortifera discessio a Religiosi Ordinis instituto sine animo revertendi. Apostasia a *sacro Ordine,* cum quis a statu clericali, quem in manu episcopi edito continentiae voto assumpserat, ad statum matrimonii et laicae conversationis propria auctoritate se transfert. Apostasia ab *obedientia* alia est particularis, cum quis justis praeceptis superiorum suorum se opponit; alia universalis, cum quis ab obedientia Summi Pontificis et Ecclesiae universalis se subtrahit, et dicitur proprio nomine *schisma,* de quo alibi. Verum haec omnia non sunt hujus loci.

Apostasia *a fide est* discessio a vera fide in Baptismo assumpta explicite professa. Unde Pagani, Judaei ac etiam haeretici ab infantia semper haeresim professi, non sunt apostatae, sed illi tantum, qui baptizati fidem veram catholicam semel professi sunt et postea ab illa discesserunt. Dupliciter autem considerari potest apostasia a fide: 1. Secundum terminum a quo, seu quatenus est discessus a vera fide, et sic essentialiter non differt ab haeresi, sed solum accidentaliter tamquam majus a minore, extensius a minus extenso: nam apostata simpliciter dicitur qui Christum et fidem christianam, quam susceperat, penitus abnegat; haereticus autem non omnino negat totam fidem, sed solum quoad aliquos articulos. Unde omnes poenae in Jure in haereticos decretae etiam incurruntur ab apostatis et insuper plures, ut docent canonistae in Dec. l. 5. tit. 9. c. 1. et theologi communiter. 2. Apostasia considerari potest secundum terminum ad quem, ad quamnam scilicet sectam se transferat apostata a fide, utpote ad judaismum vel paganismum vel omnimodum atheismum, ad quas species infidelitatis respective pertinebit apostasia, utique in Confessione resipiscentis necessario explicanda. Quodsi apostata a fide catholica transferat se

solum ad aliquam sectam haereticam, erit solum apostasia a fide particulari et idem una numero peccatum cum haeresi assumpta; iterum tamen in Confessione explicanda erit circumstantia discessionis a fide vera aliquando professa, cum id valde augeat malitiam haeresis, saltem in communi et tutiori sententia.

Sectio II.

Haeresis materialis et formalis cum sua excommunicatione et poenis.

Summarium.

70. Differentia inter ignorantem, errantem et haereticum.
71. Quid sit haeresis generatim?
72. Quid materialis; in ea triplex est gradus.
73. Haeresis formalis quid, constituitur formaliter per pertinaciam.
74. Quando quis dicatur haereticus pertinax?
75. Pertinaciae triplex gradus ex parte personae.
76. Pertinaciae triplex gradus ex parte objecti.
77. Tres resolutiones corollariae.
78. Haeresis formalis est peccatum gravius paganismo et judaismo.
79. Ut quis incurrat excommunicationem in haeresim latam, debet esse haereticus formalis,
80. Internus et externus simul,
81. Scilicet haeresim internam voce vel actione mortaliter mala exterius manifestans.
82. Quando fiat vel non fiat haereticus formalis et excommunicationem incurrat?
83. Recensentur alia poenae huic excommunicationi annexae.

70. Nota, in materia fidei multum differre *ignorantem*, *errantem* et *haereticum*. *Ignorans* in materia fidei dicitur, qui ex mera ignorantia veritatis assentitur errori alicui seu propositioni erroneae contra fidem, absque eo quod ratione aliqua vel argumento moveatur, et non assensurus, si veritas ei constaret vel proponeretur. Cujusmodi sunt innumeri, etiam inter catholicos: hi plane neque haeretici dici possunt neque errantes proprie, cum non formali et positivo erroris motivo, sed mera ignorantia rei ducantur. *Errans* proprie dicitur, qui alicui errori seu propositioni erroneae contra fidem assentitur et adhaeret ob rationes quasdam sibi apparentes, cum imaginatione veritatis vel etiam pietatis, paratus tamen corrigi, si ei veritas proponeretur, ac proinde neque hi haeretici sunt formaliter, defectu pertinaciae. De his utrisque eleganter D. Aug. ep. 162: „Quis nescit, illo tempore (Arianorum) obscuris verbis multos pauci sensus fuisse deceptos. Qui sententiam suam quamvis falsam atque perversam pertinaci animositate defendunt, praesertim quam non audacia suae praesumptionis pepererunt, sed a seductis atque in errorem lapsis parentibus acceperunt, quaerunt autem cauta sollicitudine veritatem, corrigi parati, cum invenerint, nequaquam sint inter haereticos deputandi.“ Haec D. August. *Haereticus* denique proprie dicitur homo baptizatus christiani nominis, errori alicui contra

veram fidem voluntarie et pertinaciter adhaerens ac correctionem excludens, ut mox latius. Et hinc communissima divisio est haeresis in *materialem* et *formalem*.

Assertio II: *Haeresis materialis est hominis baptizati et fidem professi erroneus assensus contra aliquam veritatem fidei ex sola ignorantia vel errore proveniens, absque pertinacia voluntatis in eo persistendi. Haeresis formalis vero est hominis baptizati ac christianam fidem professi error voluntarius ac pertinax contra aliquam veritatem fidei: peccatum mortale gravius paganismo et judaismo.* Communissima theologorum. Jam advertisti in utraque definitione et genus, in quo conveniunt haeresis materialis et formalis, ac differentiam utriusque. Explico: 71.

§ I. *Haeresis generatim.* 1. *Est hominis baptizati:* hinc excluduntur paganismus ac judaismus hominum non baptizatorum ac fidem Christi nunquam professorum.

2. *Ac christianam fidem professi:* excluduntur etiam baptizati, at Christi fidem nunquam amplexi vel professi, utpote post Baptismum in infantia susceptum deinde educati semper inter infideles, Turcas, Judaeos. At quid de catechumenis, qui ante Baptismum susceptum fidem Christi amplexi et professi sunt et errori alieno contra fidem pertinaciter assentiuntur? Eos haereticos esse, affirmant multi; plures negant, sed lis est de nomine. Hi enim, etsi in conscientia et foro Dei contrahant peccatum haeresis contra susceptam veram fidem Christi, in foro tamen Ecclesiae et in ordine ad censuras ac poenas ecclesiasticas proprie haeretici non sunt; haereticus enim proprie dicitur, qui ab Ecclesia, cujus membrum erat, contraria in fide sentiendo se segregat, ut propterea subjectus sit poenis Ecclesiae; catechumenus autem ante Baptismum, licet per fidem susceptam inchoative membrum Ecclesiae factus sit, non tamen formaliter et complete, cum fidem in Baptismo solemniter professus non sit (est enim Ecclesia Christi congregatio hominum fidem Christi solemniter professorum), consequenter nondum subjacet censuris vel poenis Ecclesiae.

3. *Contra aliquam veritatem fidei* seu veritati fidei ex parte repugnans: nam error contra totam fidem christianam non haeresis, sed paganismus vel judaismus erit aut apostasia a fide aut denique atheismus perfectus.

4. *Erroneus assensus* seu error positivus, nimirum assensus intellectus contrarius vel contradictorius veritati fidei; excluditur ergo omnis infidelitas negativa tantum, ignorantia, incredulitas, dubium negativum, modo tamen explicato sect. praec., quae licet peccata sint contra praeceptum affirmativum fidei de sciendis et credendis articulis fidei, quia tamen fidei verae positive non contrariantur, haereses esse non possunt. Excluditur quoque haeresis vel infidelitas positiva externa tantum, qua quis intus in animo veram fidem retinens absque assensu in contrarium, solum exterius verbo, signo vel facto veram fidem negat et falsam sectam profitetur: nisi enim quis interius assentiatur, Christum non esse in Eucharistia, etsi verbo vel facto exterius ita significet, v. g. non genuflectendo, non caput aperiendo et consequenter mortaliter peccet contra praeceptum negativum non negandi fidem contra virtutem religionis, haereticus tamen simpliciter

non est, etsi praesumptive talis censeri possit in foro Ecclesiae, ut infra de excommunicatione haereticorum notabitur. Atque in his terminis velut genere vel potius materiali conveniunt haeresis materialis et formalis; et si in his terminis sistatur et nulla accedat pertinacia voluntatis, reipsa erit haeresis materialis. Itaque

72. § II. *Haeresis materialis* est ejusmodi erroneus assensus contra aliquam fidei veritatem ex sola ignorantia vel errore proveniens absque pertinacia voluntatis in eo persistendi contra auctoritatem Ecclesiae. Et quia ignorantia illa vel error potest esse aut inculpabilis aut culpabilis et vincibilis, eaque vel levis et lata, crassa, supina vel denique etiam affectata et directe voluntaria, ideo triplicis gradus distingui possunt haeretici materiales:

Primi gradus haeretici materiales sunt christiani, sive alias illam veram fidem catholicam sive sectam haereticam professi, qui assentiuntur alicui errori contra veritatem fidei ex invincibili omnino et inculpabili ignorantia vel errore, adeoque absque omni pertinacia; qui proinde non tantum a crimine haeresis, sed etiam ab omni peccato contra fidem immunes sunt, et nisi aliunde deficiant, salute non excidunt. Tales sunt plurimi, maxime rudiores, non tantum inter catholicos, praesertim in explicandis rebus fidei sub vecordibus Pastoribus degentes, sed etiam inter haereticos: nam omnes rite baptizati sive a catholicis sive ab haereticis, postea vero inter haereticos vel infideles educati et continuo conversati, ubi de vera fide et religione catholica aut omnino nihil audiunt, aut audiunt solum confutando, irridendo, blasphemando referri, aut non audiunt nisi absurda et infanda, ut Papam esse antichristum, bestiam, idolum, ut Deum adorari, adeoque vera invincibili ignorantia verae fidei catholicae laborant: hi sane retinent habitum fidei in Baptismo infusum, qui nonnisi per actum infidelitatis formalis amittitur. Deinde eas fidei veritates, quas nobiscum communes habent, de SS. Trinitate, Verbi Incarnatione aliisque mysteriis symboli fide divina et supernaturali credunt. Certe nisi aliunde peccent, a salute excludi minime possunt. Lege D. August. supra cit. epist.

Secundi gradus haeretici materiales sunt catholici illi, qui scilicet fidem catholicam romanam profitentur atque catholicae Ecclesiae infallibilem auctoritatem in rebus fidei proponendis agnoscunt, et tamen ex ignorantia vincibili, etiam quantumvis crassa, lata, supina, opinionem aliquam contra fidem veram tenent; eoipso tamen quo universaliter veram fidem profitentur et catholicae Ecclesiae auctoritatem in rebus fidei agnoscunt, non pertinaces, sed parati se corrigere, si contra Ecclesiae sensum et definitionem esse sciant: hi nimirum etsi ob culpabilem et crassam ignorantiam voluntarie errantes in rebus fidei mortaliter peccent contra virtutem fidei, quia tamen pertinaces non sunt, haeretici formales non sunt, neque excommunicationes et poenas haereticorum incurrunt. Ita expresse D. Aug. ep. 162, Turrecremata, Canus, Alphonsus a Castro aliisque congestis Sanchez l. 2. c. 7. n. 20, Vasq. l. 2. disp. 106. c. 2, Laym. l. 2. tr. 1. c. 13. n. 2. Ratio mox infra dabitur.

Tertii gradus haeretici materiales esse possunt iidem catholici contra aliquam fidei veritatem errantes ex ignorantia etiam affectata,

non tamen pertinaciter contra auctoritatem Ecclesiae, sed solum ob taedium discendi, metum scrupulorum vel similem causam. Addit Lugo de fide disp. 20. sect. 6. n. 109., etiam ad liberius errandum in fide, etiam non sine aliquo maligno in Ecclesiam vel Pontificem affectu, secluso tamen contemptu Ecclesiae quoad auctoritatem, nimirum adhuc parati se corrigere, si de contraria mente et propositione Ecclesiae constaret. Sic non erit haeresis formalis, sed peccatum infidelitatis negativae contra primum fidei praeceptum affirmativum de scientia credendorum necessariorum ad salutem.

Ratio omnium est: quia quamdiu aliquis erga catholicam Ecclesiam recte affectus est, agnoscens ejus infallibilem auctoritatem res fidei proponendi, et paratus ab ea corrigi, tamdiu se non opponit pertinaciter Ecclesiae aut ab ea se separat, consequenter formalis haereticus non est. Sed qui ex ignorantia culpabili crassa vel etiam affectata ob discendi taedium vel similem causam tenet errorem aliquem contra fidem, v. g. non esse purgatorium vel infernum ante extremum judicium, eum utique derelicturus, si intelligat catholicae Ecclesiae repugnantem esse, talis adhuc catholicae Ecclesiae recte affectus est, consequenter nec pertinax, rebellis nec haereticus est. Esset autem, si ignorantia esset affectata sic, ut nollet veritatem inquirere, quia qui auctoritatem Ecclesiae minoris aestimat, contemnit, libere in rebus fidei errare vult, ut de se patet. Quandocunque ergo ignorantia affectata est ex maligno in Ecclesiam affectu et contemptu Ecclesiae quoad auctoritatem, ex falsa nimirum opinione de auctoritate ejus fallibili in proponendis rebus fidei, atque ita ad liberius errandum, ut ita mente affectus sit, ut etiamsi constaret de mente Ecclesiae contraria, tamen nollet a sua opinione erronea recedere, tunc sine dubio erit haeresis formalis et positiva infidelitas, etiamsi talis ignorans alioquin fidem catholicam profiteretur; unde eos, qui cum tali affectu vel crassa ignorantia sectam falsam profitentur, esse veros formales haereticos, mox dicam inferius. Ita cum aliis Lugo cit. recte sic explicans Sanch., Vasq. et alios communiter indistincte asserentes, esse haeresim formalem, quando ignorantia affectata est ex maligno in Ecclesiam affectu vel ad liberius errandum in fide.

§ III. *Haeresis formalis est ejusmodi hominis baptizati et christianam* 73.
fidem professi contra aliquam fidei veritatem assensus erroneus vel error voluntarius et pertinax. Hic exprimitur ratio formalis proprie constitutiva haeresis et haeretici formalis, et excluduntur omnes haeretici materiales tantummodo supra assignati. Debet ergo haeresis formalis esse error voluntarius, non tantum voluntario communi, quo omne peccatum debet esse voluntarium, sed etiam voluntario aliquo speciali et pertinaci opposito fidei: nam sicut ad fidem requiritur pius motus voluntatis inclinantis intellectum ad assentiendum veritati fidei obscure revelatae, ita ad haeresim formalem requiritur prava affectio voluntatis ad assentiendum contrario vel contradictorio fidei pertinaciter contra auctoritatem Ecclesiae proponentis talem veritatem; in qua pertinaci voluntate consistit ratio formalis constitutiva haeresis formalis et differentia essentialis ab haeresi materiali tantum. Cum sit res gravissimi momenti, accuratius explicanda est

74. *Pertinacia.* Pertinax haereticus dicitur, cum quis sciens, suam sententiam vel sectam esse contra Ecclesiae catholicae definitionem, nihilominus eam retinet, minime paratus corrigi ab Ecclesiae auctoritate, nisi forte evidenti ratione convictus, quacunque de causa id faciat, sive ex contemptu et odio Ecclesiae, sive ex superbia vel contradicendi libidine, sive ex alio respectu vel affectu quocunque. Talis enim putat, judicium Ecclesiae non esse sufficiens motivum credendi suamque opinionem Ecclesiae universalis auctoritati praefert, quae est verissima pertinacia. Ita DD. communiter cum Laym. cit. l. 2. tr. 1. c. 13. n. 1. 2. seu ut cum aliis brevius explicat Coninch hic disp. 18. dub. 7. n. 78., quando quis, etiamsi ei veritas fidei sufficienter et credibiliter proponatur, ita ut de ea prudenter dubitare non possit, contrarium tamen judicat, a quo nollet avelli quavis auctoritate, nisi evidenter convictus.

Unde valde hic notandum: 1. ad pertinaciam haeresis minime requiritur mora temporis, cum in instanti fieri possit talis voluntarius et pertinax assensus contra auctoritatem et propositionem Ecclesiae. 2. Nec requiritur, ut quis talem sententiam erroneam mordicus teneat contra factam admonitionem ab Ecclesia in foro conscientiae, in ordine ad peccatum haeresis et excommunicationis poenam incurrendam, licet id requiratur in foro externo et in ordine ad externas poenas infligendas, ut notat communis DD. sententia, Vasquez, Valentia aliisque cit. Lugo eadem disp. 20. sect. 5. n. 157. 3. Neque requiritur, ut quis cognoscat, oppositum suae sententiae esse verum aut proponi ab Ecclesia infallibilem auctoritatem in rebus fidei proponendis habente, id enim ordinarie non agnoscunt haeretici; immo impossibile est, tenere actu contrarium simul et semel, si quis actu agnosceret, oppositum esse verum aut ut verum propositum ab Ecclesia infallibilem auctoritatem habente, ut cum aliis notat Lugo cit. n. 165.; sed sufficit, quod alicui opposita veritas et Ecclesiae infallibilis auctoritas sufficienter proposita vera sit, ita ut de ea amplius rationabiliter dubitare non possit, juxta dicta n. 35. Unde ulterius 4. pertinacia haeresis immediate, directe et explicite non est contra veritatem aut veracitatem Dei (nunquam enim volunt agnoscere vel fateri haeretici, se agere vel sentire contra veritatem revelatam aut ipsam veracitatem Dei, quin potius contendunt, suos errores esse veritates revelatas a Deo per ipsum purum verbum Dei), sed immediate et directe ea pertinacia est contra auctoritatem et propositionem Ecclesiae, quam possent et deberent agnoscere, tamen agnoscere pertinaciter nolunt. Attamen quia revera Ecclesia catholica de facto infallibiliter sufficienter proponit veritates revelatas a Deo prima Veritate, quod ipsi possent et deberent agnoscere, eoipso tunc pertinaciter repugnant 1. auctoritati Ecclesiae proponentis; consequenter mediate vel indirecte et implicite saltem 2. repugnant ipsi veritati revelatae et 3. ipsi divinae revelationi ac 4. ultimate ipsi primae veritati vel veracitati Dei infinitae, quasi et ipsi velut fallibili non esset semper credendum, et in hoc consistit formalissime malitiosissima haeresis seu gravissima malitia haeresis.

75. *Pertinaciae gradus.* Ejusmodi pertinacium haereticorum ex modo repugnandi triplex gradus assignari potest, nimirum veritate *neglecta,* veritate *sufficienter proposita,* veritate *agnita.*

Primus gradus formalis et pertinacis haeresis est, sentire contra auctoritatem Ecclesiae *veritate neglecta,* nimirum per ignorantiam crassam et affectatam, per contemptum Ecclesiae ejusque auctoritatis, cum scilicet quis incipiens dubitare de veritate fidei, data opera non inquirit veritatem, de qua ambigit, ex odio et contemptu Ecclesiae ejusque auctoritatis, cujus judicio se subjicere nolit. Cujusmodi formales haeretici possunt etiam esse catholici alioquin veram fidem catholicam profitentes, ut n. 72. explicatum est, et de facto sunt haeretici seu christiani illi, qui falsam sectam Lutheri, Calvini etc. professi et ex simili ignorantia affectata vel crassa errores contrarios fidei retinent: utpote (prout saepissime fit) qui inter haereticos educati, postquam de religionis suae falsitate suspicari coeperunt vel dubitare et intelligere aliquid de doctrina catholicae Ecclesiae, ideo tamen errores suos non deserunt, quia verae fidei argumenta et rationes credibilitatis cognoscere culpabiliter omittunt vel contemnunt neque Ecclesiae catholicae in rebus fidei proponendis infallibilem auctoritatem agnoscere volunt, sive deinde agatur in genere de tota religione, sive in particulari de hoc vel illo articulo fidei. Hi sunt et manent vere haeretici formales ac haereticorum poenis subjecti: quia eoipso quo sectam contradicentem Ecclesiae catholicae palam profiteri pergunt et in sua culpabili crassa vel affectata ignorantia verum inquirere vel cognoscere culpabiliter omittunt, verae Ecclesiae se pertinaciter opponunt et formales haeretici sunt. Communis DD. quos generatim loquentes recte explicat Laym. l. 2. tr. 1. c. 12. n. 3. et c. 13. n. 2., et diserte docet D. Aug. l. 4. de Bapt. contra Donatum c. 16. inquiens: „Constituamus duos isto modo: unum eorum sentire id de Christo v. g. quod Plotinus opinatus est et in ejus haeresi baptizari extra Ecclesiae catholicae communionem; alium vero hoc idem sentire, sed in Ecclesia catholica baptizari, existimantem ipsam esse catholicam fidem: istum nondum haereticum dico, nisi manifestata sibi doctrina catholicae fidei resistere maluerit et illud, quod tenebat, elegerit; quod antequam fiat, manifestum est, illum, qui foris baptizatus est, esse pejorem. Itaque in hoc sola falsa opinio; in illo autem etiam ipsa divisio corrigenda est; sed in neutro ipsorum Sacramenti veritas repetenda".

Secundus isque communis gradus haeresis formalis ac pertinacis est, sentire contra auctoritatem et definitionem Ecclesiae, *veritate sufficienter proposita,* at nunquam adhuc agnita: tales sunt communiter haeretici in nostris partibus, saltem prudentiores et rerum periti. Habet enim Ecclesia catholica pro se tot et tanta motiva, ut ejus notitia se ingerat etiam nolentibus, ut volentes nolentes saepe fateantur haeretici, suam fidem esse quidem meliorem in vita, at nostram meliorem in morte; quare in mortis articulo eam facile amplectuntur, reipsa comprobantes, non veritatis studio, sed alio terreno affectu vel respectu duci ad haeresim amplectendam. Tales ergo quamvis sciant, opiniones suas esse contra auctoritatem Ecclesiae sibi sufficienter propositam, tamen velut oculis clausis avertentes intellectum ad sua motiva contraria, Ecclesiae judicio stare nolunt, quod eam ejusque in rebus fidei proponendis infallibilem auctoritatem agnoscere nolint, sed sua sapientia et rationibus nixi, sententias suas catholicae Ecclesiae defini-

tionibus praeferre audent, simulantes, se velle corigi, cum tamen reipsa corrigi nec velint nec possint, quamdiu judicem superiorem in fidei rebus agnoscere et Ecclesiae sensui et definitioni stare nolunt. De quibus S. Aug. lib. de utilitate credendorum c. 18. dicit: „Nimis amando sententiam suam et invidendo melioribus usque ad haeresis sacrilegium pervenire, diabolica praesumptio est".

Tertius gradus supremus ac possimus, non tamen adeo communis haeresis formalis ac pertinacis est, sentire contra auctoritatem et propositionem Ecclesiae, etiam *veritate jam agnita;* utpote eorum, qui sciunt etium convincibiliter ex Scripturae rationibus et aliis motivis, suam sententiam esse falsam, sententiam vero Ecclesiae veram, nihilominus odio Ecclesiae vel Papae, superbia vel malitia, excaecati contra propriam scientiam et conscientiam suam contrariam docere et tueri conantur. Tales fuerunt haeresiarchae Lutherus, Calvinus etc. et modo fere sunt ministri haeretici, qui licet quotidie in Scripturis versentur, et Scriptura, maxime accedente ratione ac SS. PP. et antiquae Ecclesiae universalis consensus eos convincat, sua tamen malitia Scripturas contorquent, novas falsasque interpretationes commiscent, sive ut docti appareant, sive ut populum sibi devincant. Hos merito principaliter haereticos definit S. Aug. l. cit.: „Haereticus est, ut mea fert opinio, qui alicujus temporalis commodi et maxime gloriae principatusque sui gratia novas et falsas opiniones gignit vel sequitur, sciens utique, esse falsas".

Dices: Si veritas catholica ipsis sufficienter proposita sit et maxime etiam cognita, quomodo possunt dissentire? et si sciunt, suas opiniones esse falsas, quomodo possunt iis assentiri? Resp.: Ideo possunt, quia facta quacunque propositione vel etiam agnitione veritatis et suae falsitatis, obstinata tamen voluntate ex causis indicatis intellectum mox avertunt a consideratione motivorum veritatis, ac velut eorum obliti motivis suorum errorum toti incumbentes, manent aeque ac magis obstinati in suis erroribus. Certum autem est, dum actu agnoscunt veritatem catholicae Ecclesiae et falsitatem suae fidei, non posse tunc simul et semel aut veritati dissentire aut falsitati assentiri, quousque praefato modo intellectum a motivis veritatis avertant et ad contraria motiva tota vi convertant. Quae bene nota.

76. Aliter ex parte objecti crediti triplex potest assignari gradus haereticorum formalium ac pertinacium: *Primus* est eorum, qui veritatem aliquam, quam de facto sciunt ab Ecclesia esse definitam et ad credendum propositam et oppositum esse damnatum, praefato modo agnoscere nolunt. *Secundus* est eorum, qui etiam ante definitionem Ecclesiae adeo firmiter et tenaciter adhaerent alicui opinioni suae, ut positive concludant, quod etsi Ecclesia contrarium definiret, tamen acquiescere nollent: hoc ipso pertinaces contra Ecclesiam et haeretici, etsi non contra veritatem illius articuli v. g. Beatissimam Virginem esse vel non esse in coelum etiam cum corpore assumptam, tamen contra articulum universalem, nimirum Ecclesiae auctoritatem in rebus fidei proponendis esse infallibilem. *Tertius* est eorum, qui erronee credentes, aliquam sententiam esse de fide definitam, oppositam tamen tueri volunt: hi sunt formaliter haeretici, quod nimis sufficit, et non

materialiter, cum revera res non sit de fide et definita, ut erronee putant. Denique de pertinacia ad haeresim requisita universaliter loquitur D. Aug. saepe dicta ep. 162: „Qui in Ecclesia Christi morbidum aliquid pravumque sentiunt, si correcti, ut sanum rectumque sapiant, resistant contumaciter suaque pestifera et mortifera dogmata emendare nolunt, sed defendere persistunt, haeretici sunt."

Corollarium: Ex dictis patet solutio unius et alterius quaestionis 77.
hic proponi solitae. *Prima:* An negans propositionem vel conclusionem theologicam, scilicet ex una praemissa de fide certa, altera lumine naturali nota deductam v. g. conclusionem hujus syllogismi: Omnis homo est rationalis; Christus est homo; ergo Christus est rationalis: hanc, inquam, conclusionem negans, an ideo fit haereticus? Affirmant Canus, Valent. t. 3. disp. 1. q. 1. pu. 2. At rectius negant alii communiter cum Laym. t. 2. tr. 1. c. 13. n. 7. Ratio est: quia talis vel agnoscit veritatem praemissarum et bonitatem illationis, aut non cognoscit; si cognoscit, non potest negare conclusionem; si non cognoscit, non est ei sufficienter proposita conclusio, consequenter eam negans non potest dici haereticus, nisi ita pertinaciter negaret, ut facta quacunque propositione, etiam per Ecclesiam universalem, nollet tamen admittere.

Secunda quaestio: An revelationi divinae sibi privatim factae aliquis pertinaciter dissentiens sit haereticus? Negant aliqui apud Sanch. l. 2. mor. c. 7. n. 13; ipse vero cum aliis affirmat indistincte. Sed placet respondere distincte cum Laym. l. 2. tr. 1. c. 13. n. 6: talem 1. vere formaliter et positive esse infidelem; nam sicut omnis ille, qui ob auctoritatem Dei revelantis, tanquam unum formale credendi motivum, veritatem aliquam prudenter et pie credit, vere fidelis est et fidei divinae actum exercet, ita huic oppositum formalem actum infidelitatis exercet, quisquis revelationi divinae sibi factae imprudenter et pertinaciter dissentit. 2. Talem essentialiter non videri differre ab haeretico, quia revelationem rei credendae a Deo fieri publice et privatim, non est essentialis, sed accidentalis tantum fidei vel infidelitatis differentia. 3. Proprie et in rigore loquendo talem non esse haereticum formalem nec haereticorum poenis subjectum: haeresis enim proprie est error contra fidem catholicam, et ille proprie haereticus dicitur, qui in dogmatibus fidei Ecclesiae universali contumaciter resistit; talis non est in proposito; ergo. Haeresis ergo formalis et pertinax hactenus explicata est

§ IV. *Peccatum mortale gravissimum, gravius paganismo et judaismo.* 78.
Certum apud omnes. Docet in primis ipse Christus Matth. 18, 17: *Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus:* ubi licet de correctione proximi delinquentis sermo sit, constat tamen, nullos esse magis incorrigibiles atque Ecclesiae monitionibus et doctrinis rebelles, quam haereticos. 2. Petri 2, 1. haeretici dicuntur *superinducere sibi celerem perditionem, portare adversum se execrabile judicium, filii perditionis, quibus caligo tenebrarum reservata est in aeternum,* et v. 20: *Si enim refugientes coinquinationes mundi in cognitione Domini nostri et Salvatoris Jesu Christi, his rursus implicati superantur, facta sunt eis posteriora deteriora prioribus. Melius enim erat illis non cognoscere viam*

justitiae, quam post agnitionem retrorsum converti ab eo, quod illis traditum est sancto mandato. Ex quo facilis ratio est: pejus facit qui Christo Salvatore cognito ejusque sancto mandato et fide accepta, post agnitionem veritatis et justitiae retrorsum revertitur, quam qui Christum Salvatorem et viam justitiae nunquam agnovit; atqui haereticus baptizatus et fide Christi institutus a via fidei et justitiae recedit, cujus veram notitiam nunquam habuit paganus vel judaeus; ergo error haeretici pejor graviusque peccatum est, quam pagani vel judaei. Unde Paulus Tit. 3, 10. statuit: *Haereticum hominem post unam et secundam correctionem devita, sciens, quia subversus est qui ejusmodi est et delinquit, cum sit proprio judicio condemnatus.*

Atqui hinc vi potestatis a Christo collatae Petro ejusque successoribus Principibus Ecclesiae Matth. 16, 19: *Quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis,* antiquissimus mos in Ecclesia semper fuit, graves et obstinatos peccatores, sed specialiter haereticos excommunicandi, jam a tempore Apostolorum usurpatus. Sic enim Paulus 1. Tim. 1, 20, testatur, se Hymenaeum et Alexandrum tradidisse Satanae, quia circa fidem naufragaverunt. Et hinc est

Assertio III: *Omnis haereticus formalis internus atque externus, qui scilicet haeresim animo conceptam voce vel actione mortaliter mala exterius distincte ac assertive manifestat, ipso facto incurrit excommunicationem latae sententiae, Papae * specialiter * reservatam, necnon alias poenas excommunicationi per se vel per accidens annexas.* Haec est prima excommunicatio Bullae Coenae (* necnon Constitutionis *Apostolicae Sedis* *) sic dictae, quod singulis annis feria V. Coenae Domini publice promulgatur auctoritate Pontificia; quam ex professo explicant Navarr. c. 27. n. 55, Tolet. l. 1. c. 19, Suar. de cens. disp. 21. sect. 2. et alii plures apud Sanch. l. 2. mor. c. 9, Laym. l. 2. tr. 1. c. 14. n. 1. Conditiones autem requisitae ad hoc, ut haereticus incurrat eam excommunicationem, in assertione expressae, nunc explicandae sunt.

79. § I. *Omnis haereticus formalis:* Ut quis incurrat eam excommunicationem, requiritur, ut sit verus et formalis haereticus, juxta definitionem haeresis formalis assertione praec. explicatam. Minime vero incurrunt eam haeretici materiales tantum, qui scilicet errorem aliquem contra veram fidem tenent ex sola ignorantia crassa, supina, affectata absque tamen pertinacia contra auctoritatem Ecclesiae juxta dicta ibid. § 2, quales plerumque sunt homines plebeji et rusticani, rudes et simplices apud haereticos educati, quos male confessarii vel parochi inscii aut laborem subterfugientes statim remittunt ad alium habentem potestatem absolvendi ab haeresi, non sine eorum confusione et terrore, sed ipsimet prius examinare debent, et si solum errantes vel ignorantes adeoque materiales tantum fuisse haereticos deprehendant, in necessariis fidei instruere et confessos absolvere debent. Istud autem facile deprehendunt ita examinando:

I. Quamdiu est, ex quo de fide nostra cogitaveris et saltem dubitare inceperis de fidei nostrae veritate et tuae falsitate? Si nunquam ita cogitavit vel dubitavit, aut licet cogitaverit vel dubitaverit, veritatem tamen inquirere non potuit defectu instructionis verae, cujusmodi plures sunt apud haereticos et Lutheranos, simpliciter erit ignorans

invincibiliter, adeoque haereticus materialis tantum primi gradus supra explicati, et sic post necessariam instructionem absolvendus a quolibet confessario approbato a reliquis peccatis.

II. Si vero ita cogitavit et dubitavit de suae fidei falsitate et nostrae veritate, quaere ulterius, an veritatem inquirere vel cognoscere studuerit vel culpabiliter neglexerit. Si ex tunc veritatem inquisivit eaque utcunque cognita ad te accessit, vel a te primum veritatem cognoscere petit, habes rursus innocentem haereticum materialem. Instrue ergo et absolve. Sin vero veritatem inquirere culpabiliter neglexit, quaere, ex quo motivo? Si solum ex taedio discendi, ob affectus et respectus humanos, ad liberius errandum vel peccandum, paratus tamen corrigi ab Ecclesia, si veritas proponeretur: rursus manebit ignorans vel errans, etsi culpabiliter ignorantia crassa vel affectata, non sine gravi peccato mortali contra praeceptum affirmativum fidei de scientia credendorum, non tamen haereticus formalis, sed materialis tantum secundi et tertii gradus supra explicati: ideoque adhuc post instructionem competentem et confessionem a quovis confessario approbato absolvendus. Si vero neglexit inquirere veritatem ignorantia crassa vel affectata ex odio et contemptu Ecclesiae ejusque auctoritatis, cujus judicio stare noluit, jam erit haereticus formalis primi gradus supra explicati, ideoque remittendus ad facultatem habentem.

III. Tandem quaeratur: an non subinde revera agnoverit veritatem nostrae fidei et suae sectae falsitatem, saltem sibi sufficienter proponi ad credendum, et tamen in sua secta quacunque de causa, affectu vel respectu permanserit. Si sic, en habes haereticum omnino formalem consummatum secundi aut tertii gradus supra explicati, ac proinde si facultate eum absolvendi careas, necessario remittendum.

§ II. *Internus simul et externus.* Haeresis potest esse aut interna 80.
tantum, aut externa tantum, aut interna et externa simul.

I. Haeresis interna tantum est error voluntarius et pertinax in fide, sed intus reservatus in corde et nullo modo vel non sufficienter verbo vel signo externo manifestatus. Et licet talis haereticus internus verus et formalis haereticus sit coram Deo et in foro conscientiae, non tamen talis est in foro externo Ecclesiae, neque excommunicationem aut alias poenas spirituales ab Ecclesia haereticis inflictas incurrit. Ratio est: quia Ecclesia non judicat de mere occultis; quare talis haereticus internus, qui haeresim suam nullo modo vel non sufficienter manifestavit exterius, a quovis confessario approbato absolvi potest et debet nec ad alium remittendus, nisi forte pro pleniori instructione.

II. Haeresis externa tantum dicitur error contra fidem externo tantum signo, verbo vel facto ostensus, servata intus veritate fidei: ut qui expresse vel interpretative verbo, signo vel facto falsam sectam haereticam profitentur, vel potius tantum simulant, prout latius explicatum n. 47. seqq. Et ejusmodi haeretici externi tantum, licet revera coram Deo et in foro conscientiae neque haeretici formales neque excommunicati sint, sed simpliciter peccato mortali peccent contra praeceptum externae confessionis fidei, a quolibet legitimo confessario absolvi possunt, per se loquendo; in foro tamen externo Ecclesiae et

pro excommunicatis habentur et poenis ecclesiasticis subjacere coguntur: quia Ecclesia judicat secundum exteriora atque ex actibus externis propriis haereseos merito praesumit actus internos haeresis et punit, nisi oppositum aliunde constet et probetur. Et si talis pro haeretico et excommunicato publice declaretur, tanquam talis et vitari deberet et absolvi non posset, nisi Ecclesiae reconciliatus.

III. Haeresis interna et externa simul, est error pertinax contra fidem et intus animo conceptus et foris verbo, signo vel facto sufficienter manifestatus. Et ejusmodi haeretici interni et externi simul, ultra peccatum mortale gravissimum incurrunt excommunicationem latae sententiae in ipso puncto, quo haeresim mente conceptam exterius verbo, signo vel facto manifestant et profitentur, sive in publico coram communitate, et tunc dicuntur haeretici publici, sive in privato coram paucis et tunc dicuntur haeretici occulti, clancularii, aeque perniciosi et excommunicati; per accidens enim est, tunc a nemine audiri. Hinc dicitur ulterius,

81. § III. *Haeresim distincte et assertive manifestans:* nimirum qui haeresim vero animo conceptam voce vel actione externa distincte significativa et mortaliter mala, exterius assertive manifestat et profitetur. Ratio: quia Ecclesia neminem excommunicat ut haereticum, nisi propter peccatum mortale haeresis externum ac sensibile; non potest autem peccatum mortale haeresis esse externum, nisi quis haeresim internam animo conceptam 1. exterius distincte determinate significat, utpote verbo vel scripto, signo vel facto vel omissione facti, sive ex natura sua sive ex institutione sive ex consideratis circumstantiis personarum, loci, temporis haeresim internam distincte et determinate significantibus; 2. et quidem affective seu animo asserendi ac profitendi suam haeresim et non habeat aliam intentionem, ut mox patebit: alioquin eoipso non erit peccatum haeresis externae; et consequenter 3. actione mortaliter mala, quippe ab haeresi interna profecta vel imperata. Ita DD. passim cum Sanch. l. 2. c. 8. n. 7. et 17, Laym. l. 2. t. 1. c. 14. n. 3. Quibus bene perceptis facile est intelligere casus, quibus quis incurrat vel non incurrat eam excommunicationem. Nam

82. I. Non fit haereticus externus formalis neque excommunicationem incurrit, qui suam praesentem haeresim internam aperte manifestat confessario vel alteri, solum consilii et instructionis gratia: quia talis manifestatio, cum non fiat animo asserendi vel profitendi haeresim, sed potius veritatem inquirendi animo, non est actus malus, sed bonus adeoque ab Ecclesia puniri poena, praesertim tam gravi, non potest. Communis cum Sanch., Laym. cit. Item non incurrit excommunicationem, qui haeresim internam manifestat in somno vel plena ebrietate, esto quis in ebrietate occidens hominem puniri possit et etiam excommunicationem incurrere. Dispar ratio est: quia haeresis consistit et completur in intellectu et per verba externa solum significatur; non possunt autem verba significare haeresim, nisi praesentem, et consequenter prolatio haeretici dogmatis non potest esse peccatum externum haeresis, nisi ab interno peccato haeresis directe procedat et imperetur. Neque hic sufficit voluntarium indirectum: licet enim sciat

quis, se in ebrietate solere disputare de fide et haereticas suas opiniones effutire, quia tamen ea prolatio in plena ebrietate a praesenti peccato haeresis non procedit nec consequenter praesens peccatum haeresis significat, non est formalis haeresis externa, ut ex se patet. At vero homicidium, etsi praesupponat voluntarium internum, tanquam causam moralem, tamen consistit et completur in externo opere; et ideo est verum peccatum externum homicidii, etsi indirecte tantum et in sua causa sit voluntarium in ebrio; qui nimirum sciens, se in ebrietate solere rixari, contendere, percutere, se inebriando voluntariam causam posuit homicidii secuti, ideoque in utroque foro et conscientiae et externo homicidii poenis, utpote irregularitati, subjacet.

II. Haereticus formalis externus fit et excommunicationem incurrit qui haeresi interna vere infectus, distincte et exterius profitetur verbo vel scripto, v. g. dicens vel scribens, Christum non esse verum hominem, non esse vere realiter in Eucharistia etc. At non incurreret, si uteretur verbo vel scripto indifferente vel non determinate exprimente, v. g. si actu sentiens, Christum non esse verum Deum, solum diceret exterius, non est vere Deus, aut ejusmodi internam haeresim scriberet signis aliis ignotis et sibi soli cognitis; talis enim revera non manifestat suam haeresim, sed occultam tenet malitiam. Sanch. c. 8. n. 8. et 10, Laym. l. 2. tr. 1. c. 14. n. 1, plures apud ipsos. Item non incurrit excommunicationem qui aperte asserit, se aliquando haeresim Lutheri sectatum esse aut habere propositum eam sectandi: talis enim non manifestat vel profitetur praesentem haeresim, sed solum praeteritam vel propositum futurae, cum quo stat, ut interea tunc veram fidem in animo retineat. Sanch. cit. n. 21. et 22, Azorius, alii cum Laym. cit., addentes tamen, talem juste puniri posse. Item non incurrit qui dum scribit, discutit, legit, dictat etc. pronuntiat haeresim, quam etiam ipse tenet interius, sed ipse tunc solum pronuntiat ut haeresim aliorum, nihil ad se referendo: quemadmodum etiam si disputes de tali haeresi, quam revera intus habes, ita tamen ut ex tua disputatione non appareat, te vere ex animo et propria mente asserere vel approbare velle talem haeresim, sed solum disputative loqui, non eris haereticus externus, nec consequenter excommunicatus, ut etiam notavit Tambur. cit. l. 2. in decal. c. 1. § 4. n. 7. et 8.

III. Haereticus formalis externus fit et excommunicationem incurrit, qui suam actualem haeresim internam exterius distincte significat signo vel facto ex natura sua, ex institutione vel circumstantiis personarum, loci, temporis haeresim significantibus; utpote qui intus haeretice credens, Christum non esse in Eucharistia, sacram Hostiam pedibus conculcaret, conspueret, dum elevatur vel transfertur vel dum transit genu non flecteret, caput non aperiret, ita quidem ut appareat, id fieri deliberate et non possit praesumi factum ex inadvertentia, ut notant DD. communiter. Item qui haeresi lutherana infectus interius, ordinarie frequentat eorum conventus, conciones et maxime eoipso quo communicaret eorum coenae, coram eorum ministro matrimonium contraheret; item qui nunquam aut rarissime accederet ad ecclesiam catholicorum statis temporibus, Missam audire, communicare etc. negligeret, nisi adessent tales circumstantiae, ut ejusmodi omissiones oblivioni vel

justae causae in foro externo adscribi possent. Azor., Tolet., alii cum Sanch. et Laym. cit. n. 4.

IV. Idem omnino dicendum de eo, qui haeresi lutherana, jejunia ecclesiastica reprobante infectus, diebus ab Ecclesia interdictis carnem comedit passim, saepius aut etiam semel tantum, ita tamen ut non appareat vel justa vel probabilis causa excusans vel saltem levitans, qua etiam catholici quandoque jejunia violare licite vel illicite solent; sed ex indiciis ac circumstantiis evidenter appareat, eum nulla alia causa, quam ex perversa mente et haeretica id facere. Sanch. cit. n. 17. hoc limitat dicens: Si quis motus haeresi interna, qua putat, licere esum carnium diebus prohibitis, tantillum carnium ederet, ut esus ratione parvitatis materiae tantum veniale esset, non fore haereticum externum et excommunicatum, sicut leviter et venialiter tantum percutiens clericum excommunicatus non est. Sed recte notat Laym. cit. n. 4., hanc limitationem non esse universaliter in omni casu veram, cum possint quandoque tales circumstantiae concurrere, ut etiam exigua comestio carnis sufficiens sit protestatio haeresis: utpote si expressa intentione explorandi ac discernendi fidem, publice apponantur carnes, ut ex iis comedentes discernantur a catholicis, haereticus occultus sine contraria protestatione vel modicum ex iis comedens, etsi peccet venialiter tantum contra ecclesiasticam legem ex temperantiae motivo latam, tamen mortaliter delinquit et excommunicationem incurrit, quatenus haeresim suam internam sufficienter manifestat et profitetur. Ubi discrimen adverte esse inter peccatum externum haeresis (quod solum consistit in significatione et manifestatione haeresis in animo completae, quae manifestatio etiam in levi materia sufficienter fieri potest adeoque peccatum mortale erit) et inter peccatum externum percussionis clerici, quod consistit in executione malignae voluntatis, qualis executio in levi materia non potest fieri sufficienter ad peccatum mortale externum, esto interna voluntas percutiendi graviter peccatum mortale fuerit et in Confessione explicandum sit, minime tamen excommunicationem inducit, quippe quae fertur in percussionem externam mortalem et non in solam malam voluntatem internam. Vide Navarrum in explicatione Bullae cas. 1. n. 3.

83. § IV. *Omnesque poenas excommunicationi per se vel per accidens annexas.* Poenae excommunicationi per se annexae et velut intrinsecae sunt: 1. Separatio a Corpore Christi et Ecclesiae quoad meritum et quoad numerum. 2. Privatio usus omnium Sacramentorum active et passive, excepto Poenitentiae. 3. Privatio suffragiorum Ecclesiae communium omnium. 4. Privatio omnis consortii fidelium, excepto casu necessitatis. 5. Traditio Satanae in interitu carnis 2. Cor. 5, nam olim in Ecclesia primitiva excommunicati statim a daemone vexabantur. 6. Exclusio a regno caelorum: quod enim *ligatum est in terris, etiam ligatum est in coelis,* nisi per veram contritionem cum voto absolutionis in foro Dei absolvatur.

Poenae excommunicationi maxime haereticorum per accidens annexae *ecclesiasticae* sunt: 1. Irregularitas seu incapacitas ad sacros Ordines suscipiendos et in susceptis ministrandum. 2. Privatio omnis beneficii, jurisdictionis et dignitatis ecclesiasticae. 3. Privatio eccle-

siasticae sepulturae. Poenae vero haereticorum *politicae* sunt: 1. Confiscatio omnium bonorum. 2. Liberatio subditorum a juramento fidelitatis. 3. Infamia. 4. Poena capitis. De quibus ad nostrum forum nihil spectantibus consulendi juristae et legistae. De poenis autem excommunicatorum in communi ex professo agitur in materia de censuris.

Sectio III.

Communicatio catholicorum cum haereticis in crimine, sacris, matrimonio, politicis.

Summarium.

84. Mortaliter peccant et excommunicantur communicantes cum haereticis in ipso crimine haeresis, ut sunt
85. Eis in hoc credentes,
86. Eorum fautores,
87. Receptores et defensores
88. In causa haeresis, non autem in alia causa.
89. Quomodo aut qualiter liceat cum eis communicare in sacris, v. g. concionibus, exequiis, Baptismo?
90. Matrimonia catholicorum cum haereticis sunt quidem valida, mortaliter tamen illicita ob varia pericula,
91. Nisi rationabili causa excusentur.
92. Etiam quaevis communicatio cum eis politica, periculum subversionis inducens, est sub mortali prohibita jure divino et naturali.

Assertio IV: *Omnis communicatio cum haereticis in crimine, in sacris,* 84. *matrimonio et politicis actionibus cum periculo subversionis in fide vel moribus mortaliter illicita est catholico; at in crimine communicatio etiam inducit excommunicationem latae sententiae in Bulla Coenae* * atque *Apostolicae Sedis* *. Certum apud omnes. Ratio patebit singula explicando.

§ I. *Communicatio in crimine.* Communicantes cum haereticis in ipso crimine haeresis, hoc est credentes, fautores, receptores et defensores haereticorum in causa haeresis, jure divino peccant mortaliter, jure vero ecclesiastico incurrunt excommunicationem latae sententiae. Ratio peccati nimis clara est: quia omnis consentiens et quomodolibet favens peccatis mortaliter in causa peccati et cum evidenti periculo salutis propriae, sine dubio peccat mortaliter; atqui hoc faciunt maxime credentes, fautores, receptores et defensores haereticorum in causa haeresis; ergo etc. Jure vero ecclesiastico hi ipsi nominatim et expressis terminis excommunicantur in Bulla Coenae Domini statim post excommunicationem ipsorum haereticorum, * sicut et in Bulla Apost. Sedis, in qua excommunicationi R. P. specialiter reservatae subjiciuntur „omnes et singuli haeretici . . . eisque credentes eorumque receptores, fautores ac generaliter quilibet eorum defensores *, supposita tamen ex dictis semper pro semper, quod hi suam credulitatem, favorem, defensionem erga haereticos actu externo demonstrent. Termini ergo explicandi sunt.

85. I. *Credentes* haereticis dicuntur, qui eorum erroribus aliquo modo assentiunt, saltem implicite et in confuso, v. g. dicendo, vera esse, quae Lutherus, ille vel iste haereticus contra Ecclesiam catholicam docuit vel dixit, etsi in particulari eorum errores vel ignorent vel iis non adhaereant; cujus credulitatis signa sunt: si verbis haeretici fidem praebeas, eum de sua haeresi dicentem libenter audias, approbes, ejus doctrinam apud alios laudes etc. Quamvis autem tales credentes ordinarie sint veri formales interni et externi haeretici (sicut formalis verus catholicus est, qui fidei articulos implicite credit, credendo quidquid Ecclesia credit) adeoque ipsa excommunicatione haereticorum feriantur; quia tamen ex istis actibus non potest adhuc firma haeresis concludi et res disputationi subesse possit, ne quis de horum haereticis credentium excommunicatione dubitare posset, eorum etiam expressa mentio facta est in Bulla, cum tales actus ex natura sua pessimi et saluti animarum ipsique Ecclesiae perniciosissimi sint. Vide Navarr. c 27. n. 55, Toletum l. 1. c. 19, Sanch. l. 2. c. 10. n. 2.

86. II. *Fautores* haereticorum dicuntur, qui aliquem illis favorem praestant, quo eorum haeresis aut immunis permaneat aut illam liberius diffundere possint aut exercitia sua haeretica, conventicula aut alia quaeque ad haeresim promovendam spectantia exercere valeant. Ubi maxime peccant et excommunicationi subjacent principes et magistratus catholici, qui haereticos in suis terris grassari sinunt, non puniunt, cum sciant et possint non denuntiant, immo ad munia reipublicae promovent: excepto ubi publica auctoritate ob gravem necessitatem etiam inter catholicos sub magistratu catholico haeretici tolerari debent, ut nunc est in pluribus locis Germaniae.

87. III. *Receptores* haereticorum dicuntur, qui haereticos domo vel alio loco recipiunt et abscondunt, ne haeretici ob haeresim legitime inquisiti capiantur; qui haereticos ad domos suas admittunt, cum sciunt, eos haeresim spargere et dilatare, etiam sub mensa et inter pocula, maxime cum ad id quomodolibet cooperentur.

IV. *Defensores* haereticorum dicuntur ac mortaliter peccant et excommunicationem incurrunt, qui haereticos in vel extra judicium quomodolibet defendunt, excusant, impediunt quacunque ratione, ne cum eis justitia fiat. Ubi gravissime et dupliciter peccant ipsi magistratus catholici et omissione justitiae et commissione favoris haereticis exhibiti in perniciem animarum et reipublicae christianae. Quae omnia, quia in Germania, ubi haeretici tolerati sunt, rarae praxis sunt, obiter indicasse sufficiat. Late videre poterit, qui volet apud Azorium, Sanch. cit. 5. 10. a n. 4. et alios.

88. V. *In causa haeresis:* Nam extra causam haeresis quoad alia credere, favere, recipere vel defendere haereticos, ex his titulis culpa non est. Comprehenduntur ergo solum credentes, fautores, receptores, defensores haereticorum formaliter, quatenus haeretici sunt, sive ut haeresim suam impune vel facilius tenere, docere ac diffundere possint, ut explicant DD. communiter cum Navarro cit. c. 77. n. 5. Ad hoc tamen non requiritur formalis et directa intentio propagandi haeresim, sed sufficit indirecta et interpretativa, ita ut peccent et excommunicationem incurrant, qui haeretico in causa haeresis favent vel auxilio

sunt, etsi non directa intentione promovendi haeresim, sed alio motivo e. g. amicitiae, utpote si judex, cum potest et debet, non capiat, non puniat haereticum sive ex affectu amicitiae vel consanguinitatis, sive ex taedio laboris etc. Sylvester V. haeresis q. 7. § fautores, Laym. cit. n. 5., item qui amicitiae vel consanguinitatis ergo haereticum recipiens domo in causa est, ne capiatur vel puniatur. Tolet. l. 1. c. 19, Sylvest., Laym. cit., etsi contra sentiant Sanch. cit. et Tambur. cit. c. 1. § 6., requirentes formale motivum favendi ac fovendi vel promovendi haeresim: quia alioquin non faveret haeretico, sed amico et consanguineo ex alia obligatione humana, et per accidens est, quod redundet in favorem haeresis. Sed hoc minus probabiliter: sic enim vix essent ulli fautores vel receptores haereticorum excommunicationi subjecti, nisi etiam ipsi sint formales haeretici, sicque illa specificatio Bullae vere esset frustranea. Illud vero probabile, receptorem personae conjunctissimae, utpote patris, filii, fratris, ne in manus justitiae deveniat, etsi peccare possit, tamen excommunicationem non incurrere: quia personam adeo conjunctam et quasi eandem cum illo non defendere in tanto periculo, valde difficile est. Ita Vivaldus, Azorius apud Laym. cit. omnino probabiliter.

Magis adhuc probabile est, quod docet ipse Sanch. c. 10. n. 9. et ex eo Laym. c. 14., haeretici fautorem, receptorem etc. non incurrere censuram, nisi malus effectus vel eventus sequatur, sed requiri, ut ex tali favore vel auxilio praestito haereticus v. g. liber evadat, haeresim liberius ac latius effundat. Ratio est: quia quando in canonibus Ecclesiae factor alicujus rei principaliter et omnes cooperatores accessorie excommunicantur, excommunicationem non incurrunt, nisi effectu secuto, juxta communem DD.; atqui hac prima excommunicatione Bullae principaliter excommunicantur ipsi haeretici, accessorie vero solum eorum fautores, receptores, defensores; ergo isti non incurrunt excommunicationem, nisi ex favore sibi praestito sequatur malus effectus haeresis defensae et propagatae. Contrarium tamen rursus probabilius censent Sayrus l. 4. c. 4, Palaus aliisque citatis Tambur. § 6. n. 7: quia talis ex parte sua posuit totam protectionem; ergo simpliciter favens vel receptor fuit, ideoque censurae subjectus; sed priorem sententiam in conscientia tutam censeo.

§ II. *In sacris.* Communicantes cum haereticis in sacris haereticis, 89.
utpote in signis, ritibus, caeremoniis et quibusvis aliis haereticorum propriis, utpote eorum conventiculis, concionibus, coena etc. ordinarie et quasi uni ex ipsis assistentes, jure divino peccant mortaliter et possunt incurrere excommunicationem: hoc enim proprie est *communicare operibus eorum malignis,* quod tantopere prohibet D. Joannes infra citandus. Ratio abunde patet ex dictis: nam tales ita communicantes in profanis eorum sacris aut revera animo sunt infecti haeresi aut saltem credentes vel fautores haereticorum, et tunc cum suam haeresim internam vel pravum in haeresim affectum vel favorem opere externo solemniter et proprie manifestent, praeter peccatum mortale incurrunt excommunicationem Bullae ex modo dictis; aut denique licet animo nullo modo sint affecti in haeresim, sed fidem illibatam servent, tamen adeo solemni actu falsam sectam simulando gravissime

peccant contra professionem externam fidei et in foro externo pro haereticis et excommunicatis habentur ac poenis haereticorum subjacere coguntur, ut jam saepius dictum.

Dixi autem, *in sacris haereticis:* nam in sacris catholicis per se licet catholicis communicare cum haereticis toleratis seu non vitandis, uti sunt nostri in Germania; licite enim admittuntur ad conciones, exequias etc., modo absit periculum irreverentiae, irrisionis, scandali, idque maxime quando speratur fructus et effectus aliquis bonus, prout saepius compertum fuit. At vero nullo modo licet citra mortale cum eis communicare in sacris catholicis active, ut eis aliquo modo cooperentur; immo peccat mortaliter catholicus, qui ad Baptismum vel Confirmationem adhiberet nedum ministrum, sed patrinum haereticum: cum enim officium sit patrini, infantem susceptum quandoque cum opus fuerit in fide enutrire et conservare, si haereticum patrinum adhibeas praeter scandalum inde oriri solitum eo actu censeris perfidiae illius consentire et filio tuo obligationem quandam ad haereticum acquiris. Communis DD. apud cit. Maxime vero peccat mortaliter catholicus clericus vel saecularis, haereticum excommunicatum admittens ad participationem Sacramentorum, quia cooperatur vel consentit eorum peccato et sacrilegio, et si haereticus esset non toleratus, clericus admittens eum ad Sacra * certe incurrit interdictum ab ingressu ecclesiae, per Bullam *Ap. Sedis* decretum et, si agitur de clerico haeretico admittendo, excommunicationem XVII. R. P. ordinarie reservatam, quando admittitur ad sacra obeunda, et probabiliter saltem, si admittitur ad sacra recipienda. *

90. § III. *In matrimonio:* Matrimonia catholicorum cum haereticis etsi secundum leges Ecclesiae facta valida fiant (de quo alibi), tamen jure divino et ecclesiastico illicita sunt sub peccato mortali, nisi rationabilibus causis excusentur. Ita omnes. Ratio sumitur primo ex jure divino, quo quilibet homo sub mortali tenetur devitare pro posse pericula proxima peccatorum salutis suae; atqui in matrimoniis catholicorum cum haereticis sunt sane pericula proxima et multiplicia peccatorum et salutis. Nam

I. Est periculum maximum subversionis in fide conjugis catholici: si enim in quavis conversatione familiari cum haereticis tantum censetur periculum, ut jure divino vitari debeat, ut mox dicetur, quanto majus erit periculum in ipso matrimonio cum haereticis, ubi sunt duo in carne una; quam facile uxor violentia viri, vir vero lenociniis uxoris in fide pervertetur! Et istud quidem periculosius. Unde Deus in veteri lege specialiter Hebraeis prohibuit conjugia cum feminis gentilibus ob evidentissimum periculum subversionis. Deut. 7, 4: *Quia seducet filium tuum, ne sequatur me et ut magis serviat diis alienis.* 3. Reg. 11, 2: *Certissime enim avertent corda vestra, ut sequamini deos earum.* Expertus nimium mortalium sapientissimus Salomon! Et hic maxime urget praeceptum Apostoli 2. Cor. 6, 14: *Nolite jugum ducere cum gentibus,* et Eccli. 13, 11: *Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea.*

II. Gravissimum est periculum subversionis prolium, quia alterutro parente haeretico aut potestate paterna patris haeretici aut blanditiis matris haereticae vix fieri potest, quin pervertantur aut saltem in-

ficiantur. Sacrilegum autem pactum est, si persona haeretica cum catholica contrahat ea lege, ut filii in fide sequantur patrem haereticum, filiae vero matrem catholicam vel econtra.

III. Tertium periculum est aut condescensionum perversae caritatis aut gravium dissensionum: aut enim ejusmodi conjuges conabuntur servare caritatem et pacem, et quid non faciet vel tolerabit contra conscientiam maritus catholicus in gratiam uxoris haereticae, et quid econtra uxor catholica ob gratiam et metum viri haeretici? Aut uterque conjux conabitur tueri conscientiam zelo fidei et religionis suae: et quomodo hoc moraliter fiet absque frequentissimis et gravibus dissensionibus, rixis, scandalis mutuis aliisque peccatis, juxta illud D. Ambros. l. 1. de Abraham c. 9: „Quomodo potest congruere caritas, si desit fides?“ Ergo jure divino et naturali illicita sunt ejusmodi conjngia de se loquendo.

IV. Accedit jus ecclesiasticum frequenter in conciliis et canonibus prohibens ejusmodi conjugia. Conc. Laodicense c. 14. inquit: „Non oportet cum haereticis universis nuptiarum foedera celebrare aut eis filios dare vel filias, sed magis accipere, si tamen christianos se fieri promittant.“ Et in conc. Eliberitano can. 16. definitur: „Haereticis, si se transferre noluerint ad Ecclesiam, nec ipsis dandas catholicas puellas.“ Conc. Chalced. can. 14: „Non oportet cum hominibus haereticis miscere connubia et vel filios vel filias dare, sed potius accipere, si tamen profiteantur, christianos se esse futuros et catholicos.“ Idem prohibet late Stephanus Papa ep. ad Francorum regem c. 46. Vide Laym. l. 5. tr. 10. p. 4. c. 14.

Dixi autem, per se loquendo, *nisi rationabilibus causis excusetur.* **91.** Matrimonium ergo personae catholicae, ut et validum et licitum sit, quatuor necessario requiruntur: 1. ut fiat secundum leges Ecclesiae, videlicet secluso impedimento dirimente etiam juris ecclesiastici tantum, coram parocho et testibus, de quibus suo loco; alioquin post concil. Trident. receptum matrimonium esset nullum. 2. Ut absit et quantum fieri potest excludatur periculum subversionis in fide expresso pacto, ut conjugi catholico liceat secure et quiete in sua fide permanere, adeoque securitas salutis et salus animae praeferenda est omni incommodo temporali aut etiam commodo. 3. Requiritur pactum expressum, ut educatio prolium in fide et moribus maneat penes conjugem catholicum, saltem usque ad annos pubertatis et emancipationis. Et quia his omnibus stantibus revera adhuc subsunt moraliter pericula supra enumerata, propter quae jure divino et ecclesiastico prohibita sunt ejusmodi matrimonia, hinc 4. requiritur insuper causa rationabilis excusans, qualis potissimum triplex esse potest: 1. utilitas spiritualis, utpote si conjux haereticus promittat vel certe magna spes sit, illum fidem catholicam amplexurum. Ita expresse Conc. Elib. et Laodic. supra allata et communis DD. cum Laym. cit. l. 5. c. 10. p. 4. c. 14, Marchant t. 2. tr. 8. sect. 3. q. 11, qui huc refert connubia cum haereticis regibus et principibus, si inde speretur conversio regnorum, protectio catholicorum, cessatio persecutionum. 2. Moralis quaedam necessitas, utpote dum quis habitat in regionibus haereticorum praedominantium, nec facile reperit personam catholicam, quae qualitatis

et conditionis sit, cui honeste nubere possit. 3. Gravis damni evitatio, utpote quia alias esset periculum exhaeredationis, proscriptionis, ruinae totius familiae, haereditatis totius ad haereticos devolvendae etc. In his et similibus casibus permittuntur connubia catholicorum cum haereticis, consulto tamen semper et consentiente Pontifice vel Ordinario.

92. § IV. *In politicis.* Omnis communicatio politica seu quaecunque conversatio, commercium, convictus cum haereticis, unde imminet periculum subversionis fidei vel morum, catholico jure divino et naturali sub mortali est prohibita. Omnes. Ratio datur et fundatur in ipsa lege divina et naturali: quia quilibet sub mortali tenetur vitare omnia pericula peccati et subversionis in via salutis, quale periculum maxime est in communicatione, conversatione, convictu cum haereticis. Unde et in S. Scriptura tam graviter prohibetur, Tit. 3, 10: *Haereticum hominem post unam et secundam correptionem devita, sciens, quia subversus est.* 2. Tim. 2, 16. prohibet Apostolus omnem conversationem et colloquium cum haereticis dicens: *Profana et vaniloquia devita, multum enim proficiunt ad impietatem, et sermo eorum ut cancer serpit, ex quibus est Hymeneus et Philetus, qui a veritate exciderunt.* Severius adhuc dilectus discipulus Joannes 2. epist. 10: *Si quis venit ad vos et hanc doctrinam non affert, nolite eum recipere in domum nec ave ei dixeritis; qui enim ei dicit ave, communicat operibus ejus malignis.* Unde idem S. Joannes, advertens Cerinthum haereticum in balneis, exclamavit: Fugiamus, ne ruina domus opprimendo nos praeveniat, uti refert Irenaeus l. 3. contra haeres. c. 3. Peccant ergo graviter quicunque absque legitima causa continuis commerciis et conversatione cum haereticis assuescunt: nam licet non omnino pervertantur, tamen eorum mores, modos, errores etc. imbibunt, approbant, articulos et mores verae fidei aut obliviscuntur aut obiter aestimant vel vilipendunt. Et execrandus est mos parentum, qui filios ad partes haereticorum destinant educandos et consequenter necessario aliquo modo inficiendos in fide vel moribus, praetextu addiscendae mercaturae, conversationis politicae, studiorum etc. Ceterum ubi abest periculum subversionis in fide vel moribus, maxime ubi permixti vivunt haeretici cum catholicis, nulla culpa erit communicare cum haereticis in politicis alias indifferentibus. Ubi maxime excusantur opifices juniores, qui artis suae causa in civitatibus operas suas locant, alioquin parvi aestimantur; excepto semper (quod in his terris raro evenit), nisi esset haereticus excommunicatus nominatim denuntiatus adeoque non toleratus: talis enim jure ecclesiastico sub excommunicatione minori quoad omnem communicationem evitandus est, extra casus jure expressos et hoc versu contentos:

Utile, lex, humile, res ignorata, necesse.

De quibus vide auctores passim in materia de censuris. * Jure novo excommunicatio minor praememorata sublata est, et generatim vetitum communicationis civilis obsolevit. Vide resp. s. Poen. 5. Jul. 1867. *

Corollarium: Confessarius ergo advertens, poenitentem suum ex conversatione cum haereticis adire periculum fidei, morum et salutis,

debet ei injungere, ut devitet, nec potest absolvere, nisi promittat devitare vel abscedere quamprimum absque gravi suo incommodo fieri potest.

Sectio IV.

* De libris prohibitis, speciatim haereticis.

Summarium.

93. Constitutio *Officiorum ac munerum* est norma ecclesiastica unica,
94. Servanda a Christifidelibus omnibus,
95. Juxta favorabilem tamen interpretationem,
96. In libris
97. Approbandis,
98. Legendis
99. (Ubi quaeritur de quantitate ad mortale requisita), item in
100. Retinendis et
101. Defendendis
102. De libris apostatarum, haereticorum etc.
103. De editionibus et versionibus non vulgaribus s. Scripturae
104. De ejusdem versionibus vernaculis.
105. De libris obscoenis.
106. De quibusdam specialis argumenti libri.
107. De s. imaginibus et indulgentiis.
108. De libris liturgicis et precatoriis.
109. De diariis, foliis et libellis periodicis.
110. De facultate legendi et retinendi libros prohibitos.
111. De denuntiatione pravorum librorum.
112. De praelatis librorum censurae praepositis.
113. De censorum officio in praevio librorum examine.
114. De libris praeviae censurae subjiciendis.
115. De typographis et editoribus librorum.
116. De poenis in decretorum generalium transgressores statutis.

Assertio V: *Constitutio „Officiorum ac munerum“ 25. Jan. 1897 est norma ecclesiastica unica, a christifidelibus omnibus, juxta favorabilem tamen interpretationem, servanda in libris approbandis, publicandis, legendis, retinendis et defendendis.* Ita omnes juxta ipsa verba Constitutionis.

§ 1. *Est norma ecclesiastica unica.* Constat ex prolegomenis: 93.
„Decreta haec generalia vim legis habere sola volumus, abrogatis regulis s. Tridentinae synodi jussu editis . . . et quovis alio Decessorum Nostrorum hac de re statuto jussuque, una excepta Constitutione Benedicti XIV. *Sollicita et provida.*“ Const. Ben. XIV. normas statuit servandas a S. R. E. Congregationibus.

§ 2. *Servanda a christifidelibus omnibus.* Elucet ex verbis prae- 94.
citatis, quibus normae Constitutionis hujus dicuntur „Decreta generalia, vim legis habere“. Item ex epilogo: „Ab omnibus cujusvis gradus et praeeminentiae inviolabiliter in judicio et extra observari debere decernimus“. Hinc consuetudines contrariae non possunt amplius haberi ut legitimae; quod confirmatur responso s. Cong. 25. Maji 1898.

Obligat autem Constitutio illa in conscientia, sicut ipse finis illius, qui est „ut integritas fidei morumque christianorum ne quid detrimenti capiat“, uti dicitur in ejusdem initio; estque obligatio illa ex genere suo gravis.

95. § 3. *Juxta favorabilem tamen interpretationem*, tamquam leges odiosae et libertatem coarctantes; adeoque non extendendae ultra sensum earum litteralem, ut habet etiam Sporer seq. Suadetur tum ex Constitutionis praefatione, in qua dicitur: „Regulas decrevimus, incolumi earum natura efficere aliquanto molliores, ita plane, ut iis obtemperare, dummodo quis ingenio malo non sit, grave arduumque esse non possit“; tum ex eo, quod in Constitutione laudata regulae reapse emollitae reperiuntur N. N. 5. 6. 8. 10. infra afferendis.

96. § 4. *In libris*, ea nimirum quantitate compositis, ut vere censeantur libri sive magni sive parvi, dummodo vere liber sint prudentis judicio. Decem foliorum magnitudinem requirunt aliqui apud Tamb. cit. sive totus simul compactus, sive solum pars libri seorsim legatur; immo ut ex communi recte monent Sanch. et Laym. cit., etiamsi solum legatur praefatio ad lectorem seu epistola dedicatoria aut index annexus libro haeretico, saltem totas propositiones continens: sunt enim verae partes libri et mentem auctoris haeretici ac totam summam libri continent et saepe perniciosiores lectu, quam magna aliqua pars corporis ipsius libri. Adde etiam, sive impressus ille liber sit, sive manuscriptus, dummodo sit per modum operis completi et per modum libri typis mandari soliti. Ita cum pluribus Suarez disp. 30. de fide, sect. 2, Sanchez l. 2. mor. c. 10. n. 35: quia etiam manuscripta hominis libri vocantur et aeque perniciosa sunt, quamvis de hoc disputet Tamb. cit. § 14. satis bene suadens, legentes talia manuscripta haereticorum non incurrere hanc excommunicationem latam in legentes libros haereticorum. At quid de legente solum brevem scripturam, epistolam vel concionem haeretici, v. g. apostatae alicujus revocationem solemnem, seu ut vocant professionem impressam seorsim, quae non sit pars alicujus libri haeretici, nec in formam alicujus libri vel tractatus redacta, saltem minorem 10 foliis, ut determinarunt aliqui apud Tambur. supra? Suar. proxime cit. censet, talem incurrere etiam censuram, eoquod ea prohibitio sit favorabilis fidei ideoque extendenda, non coarctanda ad proprie dictum librum, idque maxime quia eadem ratio periculi militat in istis opusculis minutis haereticorum, quae in magnis libris. Sententia plane tutior, sed mitius dicendum cum citatis Sanch., Laym., Marchant, Tamb., quamvis certum sit, talem jure divino naturali posse peccare et saepe peccare ratione periculi, cui se moraliter exponit, probabilius tamen non incurrere excommunicationem. Ratio econtra est: quia licet illa lex prohibens favorabilis sit fidei, absolute tamen odiosa est respectu libertatis humanae et per consequens stricte interpretanda intra rigorem verborum et restringenda ad proprie dictos libros; atqui una talis parva scripta epistola, concio haeretica etc. proprie non est liber, nisi forte ad quantitatem decem foliorum accedat; ubi tamen bene notandum, talia legentem, etsi non incurrat excommunicationem latam in legentes libros haereticos, posse tamen incurrere excommunicationem ejusdem Bullae ut latam in credentes, faventes vel

defendentes haereticos, si nimirum ejusmodi scriptis credant, consentiant, faveant, ea vel eorum auctorem defendant, idque exterius exprimant.

§ 5. *Approbandis:* de quo particulariora afferentur ex Constitutione cit. infra n. 112—113. 97.

§ 6. *Legendis:* utique moraliter et intelligibiliter; nam 1. non legit moraliter, nec consequenter hujus prohibitionis poenam incurrit, qui non percipit sensum libri, utpote sola voce legens in idiomate ignoto; at vero legit moraliter qui gnarus idiomatis solo visu et mente librum haereticum percurrit, ideoque excommunicationi subjacebit, quia ad moralem, immo proprie dictam lectionem non est necesse, ut verba oretenus proferantur. 2. Non legit moraliter, qui alterum legentem librum haereticum ipsum solum auscultat, ideoque non incurrit censuram latam in legentes libros haereticorum, quia revera ipse nullo modo legit, quamvis peccet mortaliter, quatenus se eidem cum legente periculo subversionis exponit; et possit incurrere excommunicationem ejusdem Bullae latam in credentes vel faventes haereticorum, quando nimirum doctrinae haereticae auditae serio complacet, favet, assentitur. At contra 3. vere legit moraliter, qui alteri famulo v. g. vel puero sive intelligenti sive non intelligenti tradit librum haereticum legendum coram se, ut ipse audiat: vere, inquam, legit moraliter, etsi per alterius ministerium; nam quod quis per alium facit, per se facere censetur. Nec dubium est, Ecclesiam et Pontifices etiam hos comprehendere voluisse in censura; nam alias quilibet in fraudem legis agere censuramque subterfugere facillime posset; atqui secundum Jura et Canones ejusmodi casus, per quem lex eluderetur, semper censetur prohibitus per ipsam legem seu per illius dispositionem comprehensus; quo quidem casu una cum praecipiente etiam sponte legens et intelligens excommunicationi subjacebit, ut notant DD. communiter meique omnes. Contra rursus 4. non legit moraliter nec consequenter incurrit hanc excommunicationem, qui alteri tradit legendum librum haereticum, permittens, etiam suadens vel mandans, ut pro se legat: quia poena vel censura lata in facientes, non comprehendit mandantes, suadentes, consentientes, nisi exprimantur, cum lex poenalis stricte interpretanda sit. Attamen talis maxime potest incurrere et plerumque incurrit eam excommunicationem, ut latam in fautores vel defensores haeresis, si nimirum maligno affectu in haeresim praecipiat vel suadeat alteri legere pestilentem librum. 98.

§ 7. *In quantitate sufficiente* scilicet ad peccatum mortale tantamque consequentem poenam: nam in lectione librorum haereticorum legentem a peccato mortali et consequenter ab excommunicatione incurrenda excusari ex parvitate materiae lectae, apud omnes in confesso est. At quaenam hic censeri debeat materiae parvitas, hic labor est. 99.

Sane regulariter intolerabilis est sententia Toleti l. 1. c. 19. n. 4. et aliorum asserentium, unam etiam vel alteram lineam legere scienter, sufficere ad incurrendam censuram, eoquod perfecta haeresis etiam in uno versu contineri possit. Sed recte respondet Layman cit. n. 5., in lege praesertim poenali spectari id, quod communiter, non

quod raro contingit; communiter autem non imminet grave periculum ex tam modica libri haeretici lectione. Dicit autem, *regulariter, communiter:* nam recte observat Tambur. cit. n. 15. quod si paucae lineae vel versiculi continerent totam doctrinam haereticam, propter quam liber fuit proscriptus, certo non posset liberari a peccato et censura, qui illum locum scienter, deliberate et consulto legeret; cum enim illae paucae lineae sint tota causa prohibitionis tam gravis, inobedientia non levis, sed gravis censeri deberet ideoque etiam censurae obnoxia. Econtra generaliter nimis late Sanch., Rodriq., Sa aliique apud Dianam p. 5. tr. 5. res. 42. integram paginam majoris voluminis haeretici pro parva materia a mortali et censura excusante admittunt.

Principaliter ergo ratio habenda est finis praecepti sub excommunicatione prohibentis lectionem librorum haereticorum, nimirum ad cavendum periculum subversionis in fide. Placet judicium nostri Marchant tribun. t. 2. t. 2. q. 2., 1., non esse hic attendendam materialem parvitatem penes numerum linearum vel paginarum magnitudinem, sed mortale periculum subversionis ex materia, quae legitur contra finem praecepti; v. g. aperit quis librum haereticum et primo statim intuitu in primo vel altero § advertit haeresim vel errorem contra fidem, et nihilominus sive ex malitia sive ex curiositate vel levitate pergit hic legens etiam paucas lineas, omnino peccat mortaliter et anathemate feritur: quia et periculo sese exposuit et contra totum finem legis processit. At vero talis advertens, materiam esse indifferentem, catholicis consonam, praesertim historicam, politicam sine haeresi, etsi pergat legere unam, alteram, tertiam paginam, *post factum* non est condemnandus peccati mortalis nec consequenter excommunicationis incursae; quia revera respectu totius libri et finis praecepti materia parva est, cum nullum periculum subfuerit. Dico tamen, *post factum:* non enim suadendum est, uti hac licentia in futuro propter periculum, quod subesse facile potest; nam ut ex Apostolo iterate inculcatum, *haereticorum sermo serpit ut cancer.* Quodsi denique quis in libro haeretico a principio quidem intenderet legere multum vel totum opus, et postea de facto tantum legeret parum intra limites parvitatis materiae modo definitae, quacunque de causa ulterius non perrexerit, peccasset quidem mortaliter ea modica lectione ratione internae intentionis mortalis seu in affectu, at non peccasset mortaliter ratione executionis externae seu in effectu; ideoque non incurrisset censuram, quia Ecclesia non punit intentionem internam malam, sed executionem et lectionem externam, secundum omnes.

Verum quia nulla lex sine *epikeia,* nulla regula sine exceptione, ex sententia Marchant tribun. p. 3. tr. 2. sect. 4. q. 3. dub. 1. probabilissima epikeia excipiendi sunt archiepiscopi et episcopi in locis, ubi a Sede apostolica aliter provisum non est, quibus tunc ex officio competat auctoritas legendi, corrigendi, condemnandi errores et libros haereticorum, siquidem Apostolus ad Titum 1. inter conditiones episcopi maxime requirit, *ut possit exhortari in doctrina sana et eos, qui contradicunt, arguere.* Quomodo autem arguet eos, qui contradicunt, si non licet eorum doctrinas falsas legere? Idem ibidem generali regula etiam probabilissima epikeia excusandum censet theologum confessarium

vel concionatorem ab omni peccato et consequenter etiam ab omni censura incurrenda, si ob rationabilem causam, utpote ad examinandam citationem haereticam, ad satisfaciendum dubio juste interrogantis, ad convincendum haereticum ex proposito suo vel sui haeresiarchae libro, et specialiter quando speratur inde vincere, et ubi res moram non patitur nec patet recursus ad eum, qui habet licentiam legendi ejusmodi libros, et maxime si inde speretur bonus effectus ad conversionem alterius errantis, ut merito lex caritatis debeat vincere legem ecclesiasticam, legat quantum ad id opus est librum haereticum. Laym. autem l. 2. tr. 15. epikeiam hanc concedit cuilibet viro docto et prudenti in Germania, legendi in libro haeretico, locum quaerendo ad alium convincendum, si certo speret inde convertendum.

§ 8. *Retinendis:* omnis enim persona singularis, absque auctoritate 100.
Pontificis librum haeretici retinens, non tantum formaliter ad lectionem et usum sui vel aliorum, suo vel alieno nomine, sed etiam materialiter tantum v. g. ad ornatum ob antiquitatem vel aliam quamcunque causam, adeo ut Sanch. l. 2. mor. c. 10. n. 32. neque excuset aromatarios, librarios, qui similes libros minime ad legendum, sed ad involvendum aromata, libros vel alias merces retinent. (Sed numquid etiam retinentes pro usu a posteriori? credo, Sanch. dicturum, quod sic, nisi forte ita dilaceret totum, ut nullus sensus inde legi possit. Sed credo, Germanos non admittere tantum rigorem). Ratio est: quia Ecclesia et Pontifex simpliciter prohibent asservare tales vel illos libros, volentes illos penitus aboleri, cum eorum asservatio semen quoddam sit et conservatio haereticae fidei et continuatio, occasio praesentibus et posteris eos legendi cum periculo lapsus. Communis DD. Sanch., Laym., alii cit. Interim tamen admissa semper parvitate materiae excusante, eaque sane majori in retentione, quam in lectione, cum longe minor sit culpa retinere, quam legere: excusat enim parvitas morae vel temporis in retinendo, immo etiam longior mora justa, dum expectatur tempus opportunum tradendi Inquisitori, Ordinario vel confessario vel Superiori ecclesiastico. Denique quibus auctoritate apostolica licitum est legere libros haereticos, utique etiam licere debet eos libros retinere, saltem quousque illa licentia durat, exceptis semper pestilentibus libris Nicolai Machiavelli et Caroli Molinei et tractantibus de astrologia judiciaria. Sed hoc intellige de personis privatis: nam in Germania ob permixtionem haereticorum toleratorum, licet in collegiis, conventibus, monasteriis eos libros seorsim asservare, etiamsi actu non adesset, qui habeat licentiam eos legendi, dummodo subinde adesse soleat, ut observat Laym. saepe cit.; unde notanter dixi, omnis persona *singularis.*

§ 9. *Defendendis:* utpote qui librum ejusmodi haereticum ut talem 101.
seu quatenus opus haeretici est, commendant, laudant, defendunt, tuentur verbo, scripto, facto, impediendo, ne in manus Inquisitoris tradatur, comburatur etc. uti explicant Tolet., Sayrus, Suarez, Sanchez, alii.

Praeter generaliora praedicta notanda sunt particulariora ex Constitutione laudata, quae titulo primo „de prohibitione liberorum“ capita decem, numeros viginti novem habet, titulo altero „de censura librorum“ capita quinque, numeros viginti.

Titulus I. De prohibitione librorum.

102. **Caput I.** De prohibitis apostatarum, haereticorum, schismaticorum aliorumque scriptorum libris.

1. „Libri omnes, quos ante annum MDC. aut Summi Pontifices aut Concilia oecumenica damnarunt et qui in novo Indice non recensentur, eodem modo damnati habeantur, sicut olim damnati fuerunt: iis exceptis, qui per haec Decreta Generalia permittuntur."

Libri haereticorum saeculorum priorum, ut Originis, Tertulliani, communiter non intelliguntur numero hoc comprehensi: quia in ipsis periculum commune perversionis et inde finis legis cessavit. Novus Index prodiit 17. Sept. 1900.

2. „Libri apostatarum, haereticorum, schismaticorum et quorumcunque scriptorum haeresim vel schisma propugnantes, aut ipsa religionis fundamenta utcumque evertentes, omnino prohibentur."

Religionis fundamenta communiter intelliguntur fidei praeambula. *Evertentes* utcumque sive directe, scilicet scriptis, picturis derisoriis, sive indirecte v. g. defendendo materialismum, naturalismum etc.

3. „Item prohibentur acatholicorum libri, qui ex professo de religione tractant, nisi constet, nihil in eis contra fidem catholicam contineri.

4. Libri eorundem auctorum, qui ex professo de religione non tractant, sed obiter tantum fidei veritates attingunt, jure ecclesiastico prohibiti non habeantur, donec speciali decreto proscripti haud fuerint."

103. **Caput II.** De editionibus textus originalis et versionum non vulgarium Sacrae Scripturae.

5. „Editiones textus originalis et antiquarum versionum catholicarum Sacrae Scripturae, etiam Ecclesiae Orientalis, ab acatholicis quibuscunque publicatae, etsi fideliter et integre editae appareant, iis duntaxat, qui studiis theologicis vel biblicis dant operam, dummodo tamen non impugnentur in prolegomenis aut adnotationibus catholicae fidei dogmata, permittuntur."

Ex resp. s. Cong. 19. Maj. 1898. exceptio extenditur ad universos s. theologiae tyrones, etiam eos, qui linguae hebraicae et graecae in scholis seminariorum vacant, non ita tamen, ut episcopus sine speciali facultate a s. Sede obtenta permittere possit, ut alumni sub ductu professoris textus graecos et hebraicos ab acatholicis editos legant ac vertant.

6. „Eadem ratione et sub iisdem conditionibus permittuntur aliae versiones sacrorum Bibliorum sive latina sive alia lingua non vulgari ab acatholicis editae."

104. **Caput III.** De versionibus vernaculis sacrae Scripturae.

7. „Cum experimento manifestum sit, si Sacra Biblia vulgari lingua passim sine discrimine permittantur, plus inde, ob hominum temeritatem, detrimenti, quam utilitatis oriri, versiones omnes in lingua vernacula etiam a viris catholicis confectae, omnino prohibentur, nisi fuerint ab Apostolica Sede approbatae, aut editae sub vigilantia episcoporum cum adnotationibus desumptis ex sanctis Ecclesiae Patribus atque ex doctis catholicisque scriptoribus."

8. „Interdicuntur versiones omnes Sacrorum Bibliorum, quavis vulgari lingua ab acatholicis quibuscunque confectae atque illae praesertim, quae per Societates Biblicas, a Romanis Pontificibus non semel damnatas, divulgantur, cum in iis saluberrimae Ecclesiae leges de divinis libris edendis funditus posthabeantur.

Hae nihilominus versiones iis, qui studiis theologicis vel biblicis dant operam, permittuntur: iis servatis, quae supra (n. 5.) statuta sunt."

Caput IV. De libris obscoenis.

9. „Libri, qui res lascivas seu obscoenas ex professo tractant, narrant aut docent, cum non solum fidei, sed et morum, qui hujusmodi librorum lectione facile corrumpi solent, ratio habenda sit, omnino prohibentur." 105.

Ex professo dici debent tractare, qui intendunt de turpibus instruere et ad ea excitare, et quidem notabiliter; non intelliguntur libri tractantes de obscoenis ad instructionem necessariam, ut anatomici, morales.

10. „Libri auctorum sive antiquorum sive recentiorum, quos classicos vocant, si hac ipsa turpitudinis labe infecti sunt, propter sermonis elegantiam et proprietatem iis tantum permittuntur, quos officii aut magisterii ratio excusat: nulla tamen ratione pueris vel adolescentibus, nisi solerti cura expurgati, tradendi aut praelegendi erunt."

Caput V. De quibusdam specialis argumenti libris.

11. „Damnantur libri, in quibus Deo aut Beatae Virgini Mariae vel Sanctis aut catholicae Ecclesiae ejusdem cultui vel Sacramentis aut Apostolicae Sedi detrahitur. Eidem reprobationis judicio subjacent ea opera, in quibus inspirationis Sacrae Scripturae conceptus pervertitur aut ejus extensio nimis coarctatur. Prohibentur quoque libri, qui data opera ecclesiasticam Hierarchiam aut statum clericalem vel religiosum probris afficiunt." 106.

12. „Nefas esto, libros edere, legere aut retinere, in quibus sortilegia, divinatio, magia, evocatio spirituum aliaeque hujus generis superstitiones docentur vel commendantur."

Non prohibentur libri facta vel ficta superstitiosa simpliciter referentes, sed superstitiosa docentes vel commendantes.

13. „Libri aut scripta, quae narrant novas apparitiones, revelationes, visiones, prophetias, miracula, vel quae novas inducunt devotiones, etiam sub praetextu quod sint privatae, si publicentur absque legitima Superiorum Ecclesiae licentia, proscribuntur.

14. Prohibentur pariter libri, qui duellum, suicidium vel divortium licita statuunt, qui de sectis massonicis vel aliis ejusdem generis societatibus agunt easque utiles et non perniciosas Ecclesiae et civili societati esse contendunt, et qui errores ab Apostolica Sede proscriptos tuentur."

Ex responso s. Cong. 19. Maj. 1898. censenda sunt prohibita opera, quae tuentur et propugnant errores a *Syllabo* damnatos.

Caput VI. De sacris imaginibus et indulgentiis.

15. „Imagines quomodocunque impressae Domini Nostri Jesu Christi, Beatae Mariae Virginis, Angelorum atque Sanctorum vel aliorum Servorum Dei ab Ecclesiae sensu et decretis difformes, omnino vetantur. 107.

Novae vero, sive preces habeant adnexas, sive absque illis edantur, sine ecclesiasticae potestatis licentia non publicentur.

16. Universis interdicitur, indulgentias apocryphas et a Sancta Sede Apostolica proscriptas vel revocatas quomodocunque divulgare. Quae divulgatae jam fuerint, de manibus fidelium auferantur.

17. Indulgentiarum libri omnes, summaria, libelli, folia etc. in quibus earum concessiones continentur, non publicentur absque competentis auctoritatis licentia."

108. **Caput VII.** De libris liturgicis et precatoriis.

18. „In authenticis editionibus Missalis, Breviarii, Ritualis, Caeremonialis Episcoporum, Pontificalis romani aliorumque librorum liturgicorum, a Sancta Sede Apostolica approbatorum, nemo quidquam immutare praesumat: si secus factum fuerit, hae novae editiones prohibentur.

19. Litaniae omnes, praeter antiquissimas et communes, quae in Breviariis, Missalibus, Pontificalibus ac Ritualibus continentur, et praeter Litanias de Beata Virgine, quae in sacra Aede Lauretana decantari solent, et Litanias Sanctissimi Nominis Jesu jam a Sancta Sede approbatas, non edantur sine revisione et approbatione Ordinarii.

20. Libros aut libellos precum, devotionis vel doctrinae institutionisque religiosae, moralis, asceticae, mysticae aliosque hujusmodi, quamvis ad fovendam populi christiani pietatem conducere videantur, nemo praeter legitimae auctoritatis licentiam publicet: secus prohibiti habeantur."

109. **Caput VIII.** De diariis, foliis et libellis periodicis.

21. „Diaria, folia et libelli periodici, qui religionem aut bonos mores data opera impetunt, non solum naturali, sed etiam ecclesiastico jure proscripti habeantur.

Curent autem Ordinarii, ubi opus sit, de hujusmodi lectionis periculo et damno fideles opportune monere."

Diaria, scilicet quotidie publicata, *folia* aliquando in hebdomada, *peirodici* statis temporibus. *Religionem et bonos mores,* videlicet etiam naturaliter cognoscibiles. *Data opera,* i. e. ex professo vel communiter aut saltem saepius.

Excerpta a periodicis capita seorsim edita non sunt censendae novae editiones atque adeo non indigent nova approbatione, juxta Resp. ejusdem Congregationis.

22. „Nemo e catholicis, praesertim e viris ecclesiasticis, in hujusmodi diariis vel foliis vel libellis periodicis quidquam, nisi suadente justa et rationabili causa, publicet."

110. **Caput IX.** De facultate legendi et retinendi libros prohibitos.

23. „Libros sive specialibus sive hisce generalibus decretis proscriptos ii tantum legere et retinere poterunt, qui a Sede Apostolica aut ab illis, quibus vices suas delegavit, opportunas fuerint consecuti facultates.

24. Concedendis licentiis legendi et retinendi libros quoscumque prohibitos Romani Pontifices Sacram Indicis Congregationem praeposuere. Eadem nihilominus potestate gaudent tum Suprema s. Officii Congregatio tum s. Congregatio de Propaganda Fide pro regionibus

suo regimini subjectis. Pro Urbe tantum haec facultas competit etiam Sacri Palatii Apostolici Magistro.

25. Episcopi aliique praelati, jurisdictione quasi episcopali pollentes pro singularibus libris atque in casibus tantum urgentibus licentiam concedere valeant. Quodsi iidem generalem a Sede Apostolica impetraverint facultatem, ut fidelibus libros proscriptos legendi retinendique licentiam impertiri valeant, eam nonnisi cum delectu et ex justa et rationabili causa concedant.

26. Omnes, qui facultatem Apostolicam consecuti sunt legendi et retinendi libros prohibitos, nequeunt ideo legere et retinere libros quoslibet aut ephemerides ab Ordinariis locorum proscriptas, nisi eis in Apostolico indulto expressa facta fuerit potestas legendi et retinendi libros a quibuscumque damnatos. Meminerint insuper qui licentiam legendi libros prohibitos obtinuerunt, gravi se praecepto teneri, hujusmodi libros ita custodire, ut ad aliorum manus non perveniant."

Caput X. De denuntiatione pravorum librorum.

27. „Quamvis catholicorum omnium sit, maxime eorum, qui doctrina 111.
praevalent, perniciosos libros episcopis aut Apostolicae Sedi denuntiare, id tamen speciali titulo pertinet ad Nuntios, Delegatos Apostolicos, locorum Ordinarios atque Rectores Universitatum doctrinae laude florentium.

28. Expedit, ut in pravorum librorum denuntiatione non solum libri titulus indicetur, sed etiam quoad fieri potest, causae exponantur, ob quos liber censura dignus aestimatur. Iis autem, ad quos denuntiatio defertur, sanctum erit, denuntiantium nomina secreta servare.

29. Ordinarii etiam tanquam Delegati Sedis Apostolicae libros aliaque scripta noxia in sua dioecesi edita vel diffusa proscribere et e manibus fidelium auferre studeant. Ad apostolicum judicium ea deferant opera vel scripta, quae subtilius examen exigunt vel in quibus ad salutarem effectum consequendum supremae auctoritatis sententia requiri videatur."

Titulus II. De censura librorum.

Caput I. De praelatis, librorum censurae praepositis.

30. „Penes quos potestas sit sacrorum bibliorum editiones et ver- 112.
siones adprobare vel permittere, ex iis liquet, quae supra (n. 7.) statuta sunt.

31. Libros ab Apostolica Sede proscriptos nemo audeat iterum in lucem edere; quod si ex gravi et rationabili causa singularis aliqua exceptio hac in re admittenda videatur, id nunquam fiet, nisi obtenta prius Sacrae Indicis Congregationis licentia servatisque conditionibus ab ea praescriptis.

32. Quae ad causas Beatificationem et Canonizationum Servorum Dei utcumque pertinent, absque beneplacito Congregationis Sacris Ritibus tuendis praepositae publicari nequeunt.

33. Idem dicendum de collectionibus Decretorum singularum Romanarum Congregationum: hae nimirum Collectiones edi nequeant, nisi obtenta prius licentia et servatis conditionibus a moderatoribus uniuscujusque Congregationis praescriptis.

34. Vicarii et Missionarii Apostolici Decreta Sacrae Congregationis Propagandae Fidei praepositae de libris edendis fideliter servent.

35. Approbatio librorum, quorum censura praesentium Decretorum vi Apostolicae Sedi vel Romanis Congregationibus non reservatur, pertinet ad Ordinarium loci, in quo publici juris fiunt.

36. Regulares, praeter episcopi licentiam, meminerint, teneri se sacri concilii Tridentini decreto, operis in lucem edendi facultatem a praelato, cui subjacent, obtinere. Utraque autem concessio in principio vel in fine operis imprimatur.

37. Si auctor Romae degens librum non in Urbe, sed alibi imprimere velit, praeter approbationem Cardinalis Urbis Vicarii et Magistri Sacri Palatii Apostolici, alia non requiritur."

113. **Caput II.** De censorum officio in praevio librorum examine.

38. „Curent episcopi, quorum muneris est, facultatem libros imprimendi concedere, ut eis examinandis spectatae pietatis et doctrinae viros adhibeant, de quorum fide et integritate sibi polliceri queant, nihil eos gratiae daturos, nihil odio, sed omni humano affectu posthabito Dei duntaxat gloriam spectaturos et fidelis populi utilitatem.

39. De variis opinionibus atque sententiis (juxta Benedicti XIV. praeceptum) animo a praejudiciis omnibus vacuo judicandum sibi esse censores sciant. Itaque nationis, familiae, scholae, instituti affectum excutiant, studia partium seponant. Ecclesiae sanctae dogmata et communem Catholicorum doctrinam, quae conciliorum generalium decretis, Romanorum Pontificum Constitutionibus atque Doctorum consensu continentur, unice prae oculis habeant.

40. Absoluto examine, si nihil publicationi libri obstare videbitur, Ordinarius in scriptis et omnino gratis illius publicandi licentiam, in principio vel in fine operis imprimendam, auctori concedat."

114. **Caput III.** De libris praeviae censurae subjiciendis.

41. „Omnes fideles tenentur praeviae censurae ecclesiasticae eos saltem subjicere libros, qui divinas Scripturas, sacram theologiam, historiam ecclesiasticam, jus canonicum, theologiam naturalem, ethicen, aliasve hujusmodi religiosas aut morales disciplinas respiciunt ac generaliter scripta omnia, in quibus religionis et morum honestatis specialiter intersit.

42. Viri e clero saeculari ne libros quidem, qui de artibus scientiisque mere naturalibus tractant, inconsultis suis Ordinariis publicent, ut obsequentis animi erga illos exemplum praebeant.

Iidem prohibentur quominus, absque praevia Ordinariorum venia, diaria vel folia periodica moderanda suscipiant."

115. **Caput IV.** De typographis et editoribus librorum.

43. „Nullus liber censurae ecclesiasticae subjectus excudatur, nisi in principio nomen et cognomen tum auctoris, tum editoris praeferat, locum insuper et annum impressionis atque editionis. Quodsi aliquo in casu, justas ob causas, nomen auctoris tacendum videatur, id permittendi penes Ordinarium potestas sit.

44. Noverint typographi et editores librorum, novas ejusdem operis approbati editiones novam approbationem exigere; hanc insuper textui originali tributam, ejus in aliud idioma versioni non suffragari."

Ordinarii, juxta resp. s. Cong. 1. Sept. 1898. tenentur auctori libri rationes indicare, si licentiam publicandi denegent, quando liber videatur correctionis seu expurgationis capax.

45. „Libri ab Apostolica Sede damnati ubique gentium prohibiti censeantur et in quodcumque vertantur idioma.

46. Quicumque librorum venditores, praecipue qui catholico nomine gloriantur, libros de obscenis ex professo tractantes neque vendant neque commodent neque retineant: ceteros prohibitos venales non habeant, nisi a Sacra Indicis Congregatione veniam per Ordinarium impetraverint, nec cuidam vendant, nisi prudenter existimare possint, ab emptore legitime peti."

Caput V. De poenis in decretorum generalium transgressores statutis. 116.

47. „Omnes et singuli scienter legentes sine auctoritate Sedis Apostolicae libros apostatarum et haereticorum haeresim propugnantes, necnon libros cujusvis auctoris per Apostolicas Litteras nominatim prohibitos, eosdemque libros retinentes, imprimentes et quomodolibet defendentes, excommunicationem ipso facto incurrunt, Romano Pontifici speciali modo reservatam.

48. Qui sine Ordinarii approbatione ss. Scripturarum libros vel earumdem adnotationes vel commentarios imprimunt aut imprimi faciunt, incidunt ipso facto in excommunicationem nemini reservatam.

49. Qui vero cetera transgressi fuerint, quae his decretis generalibus praecipiuntur, pro diversa reatus gravitate serio ab episcopo moneantur; et si opportunum videbitur, canonicis etiam poenis coërceantur."

Caput VI.

De spe theologica et peccatis oppositis.

Spes apud philosophos significat motum seu passionem virtutis 117.
appetitivae tendentis in bonum absens ut arduum assequendum. Apud theologos proportionaliter spes significat virtutem illam theologicam, qua voluntas tendit in bona supernaturalia, maxime vero in ipsam beatitudinem ipsumque Deum, quatenus est summum Bonum nostrum, utique arduum, a nobis assequendum. Dividitur ut ceterae virtutes in *habitualem*, quae est habitus infusus divinitus, inclinans ad sperandum bona supernaturalia, et *actualem*, quae est ipsa actualis expectatio bonorum supernaturalium. Unde tam varie accipitur in s. Scriptura: 1. pro habitu spei, 1. Cor. 13, 13: *Nunc autem manent fides, spes, caritas, tria haec, major autem horum est caritas.* 2. Pro actu sperandi, Rom. 8, 24: *Spe salvi facti sumus.* 3. Pro ipso objecto materiali spei, ibid.: *Spes, quae videtur, non est spes.* 4. Pro ipso Deo, cujus promissioni et auxiliis innitur, tanquam objecto formali, Ps. 21, 10: *Tu es spes mea.*

Sectio I.

Spei definitio et actus.

Summarium.

118. Definitio spei habitualis et actualis.
119. Explicatur spes habitualis,
120. Objectum spei materiale.
121. Objectum spei formale.
122. Actus spei sunt quinque.
123. Explicatio spei actualis. Spei actus secundarius, timor.

118. **Assertio I**: Spes *habitualis* adaequate sumpta quoad omnem suum actum *est virtus theologica supernaturalis, qua voluntas fertur in Deum, quatenus est beatitudo nostra, ex promissione divina per media ordinata obtinenda.*

Spes autem *actualis* quoad actum principalem recte definitur communiter: *Certa expectatio futurae beatitudinis ex Dei gratia et nostris meritis.* Communis theolog. 3. Scot. dist. 36., D. Thom. 2. 2. q. 17. seqq.

119. § I. *Spes habitualis adaequate sumpta,* nimirum quoad omnes actus ab ipsa procedentes circa quaecunque objecta speranda, quae scilicet supernaturali lumine fidei provenire nobis posse credimus et virtute spei proventura speramus, est

1. *Virtus theologica,* quia versatur immediate circa Deum ut summum Bonum nostrum, tanquam proprium objectum principale. *Supernaturalis:* quia est donum Dei supernaturale divinitus nobis infusum: neque enim sine supernaturali dono et auxilio Dei speciali possemus sperare aeternam beatitudinem, bonum tam supreme arduum omnemque captum naturalem transcendens, prout definit Conc. Trid. sess. 6. can. 3. In his ergo terminis velut genere spes convenit cum fide et caritate; reliqua explicant differentiam desumptam ab actu proprio.

2. *Qua voluntas fertur in Deum, quatenus est beatitudo nostra* (significatur objectum spei primarium) *per auxilia et media ordinata* (significantur objecta spei secundaria) *ex promissione divina obtinenda* (significatur objectum spei formale, ut mox intelliges amplius). Omnimodis ergo quemadmodum objectum materiale fidei adaequatum sunt omnia a Deo revelata in ordine ad ipsum Deum, qui est praecipuum revelatum et objectum fidei principale, reliqua omnia sunt objecta fidei secundaria, et revelata velut media ordinata ad Deum; objectum vero fidei formale proximum est revelatio divina, principale vero est prima veritas seu infallibilis auctoritas Dei in docendo vel revelando, qui nec falli potest, cum sit infinite sapiens, nec fallere, cum sit infinite verax: ex qua causa fides infallibilem credendorum certitudinem obtinet: ita plane et planissime

120. 3. Spei objectum *materiale adaequatum* sunt omnia bona a Deo nobis promissa in ordine ad ipsum Deum, qui est praecipuum promissum et objectum spei *principale,* quatenus est summum Bonum nostrum, beatitudo et ultimus finis noster; reliqua omnia nobis promissa sunt

objecta spei secundaria, tanquam media ad Deum ultimum finem nostrum consequendum, utpote gratia Dei per Christum ejusque merita, auxilia divina, remissio peccatorum, conversio, justificatio, merita nostra, quatenus tamen meritis Christi et gratiae Dei innituntur. Et generaliter omnia media et bona supernaturalia, ac etiam naturalia vel temporalia, quatenus ad finem nostrum ultimum necessaria et utilia sunt, quae omnia a Deo nobis proventura, sicut fide supernaturali credimus certo, etsi obscure, ita etiam spe supernaturali speramus certo, licet obscure proposita: est enim *fides substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium,* adeoque sicut fidei, ita etiam spei objectum sunt res non apparentes. Rom. 8, 24: *Spes autem, quae videtur, non est spes, nam quae videt quis, quid sperat? Si autem, quod non videmus speramus, per patientiam expectamus.*

4. Objectum vero spei *formale* seu ratio formalis et motivum formale sperandi, *proximum* quidem, est ipsa Dei promissio, *principale* vero et *ultimatum* est summa fidelitas Dei promittentis, qui quod promisit potest praestare, cum sit omnipotens et vult praestare, adeoque certissime praestiturus est, cum sit benignissimus et fidelissimus; unde alias communiter dicitur objectum formale spei esse summam Dei erga nos bonitatem et benignitatem; atque hac quoque ex causa spes theologica constantem et infallibilem firmitatem obtinet, utpote innixa divinae promissioni et fidelitati tanquam infallibili fundamento, Rom. 5, 5: *Spes autem non confundit;* Tit. 1, 2: *In spem vitae aeternae, quam repromisit qui non mentitur Deus;* Heb. 6, 17: *Volens Deus ostendere pollicitationis haeredibus immobilitatem consilii sui, interposuit jusjurandum, ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendum propositam spem, quam sicut anchoram habemus animae tutam ac firmam.* Rom. 4, 20. extollens fidem Abrahae inquit Apostolus: *In repromissione Dei non haesitavit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo, plenissime sciens, quia quaecunque promisit, potens est et facere.* Denique objectum hoc formale spei exprimit Scriptura singulis fere lineis per verba: *sperate in Deum, in Deo, in misericordia, in adjutorio etc.;* sperare autem Deum significat objectum materiale.

§ II. *Spei adaequate sumptae actus varii* quinque potissimum sunt, 121.
tres *praevii,* quartus *principalis,* quintus *secundarius* et concomitans, scilicet timor. I. Spei actus *praevii* sunt: 1. Amor Dei ut summi Boni nostri, quo scilicet voluntas affectu concupiscentiae fertur in Deum, ut summum Bonum nostrum apprehensum absolute. 2. Desiderium simplex, quo voluntas fertur in Deum ut summum Bonum nostrum, apprehensum ut absens, quod cuperet esse praesens. 3. Desiderium efficax seu intentio efficax, quo voluntas fertur in Deum ut summum Bonum nostrum assequendum per media opportuna. Quia vero illud bonum assequendum est maxime arduum nec in nostra potestate positum, hinc

II. Quartus et *principalis* actus spei est expectatio certa, qua scilicet voluntas tendit et firma cum fiducia fertur in Deum ut summum Bonum nostrum assequendum per gratiam et auxilia divina ac media nobis promissa, ut eleganter docet D. Thom. 2. 2. q. 17. a. 1, 2, 5.

et 6. Articulo quinto sic habet: „Spes respicit arduum alterius auxilio assequendum; nam sicut omnis spes versatur circa bonum arduum, quod scilicet consequendi difficultatem habet, et tamen per media opportuna sive nostrae sive alterius potestatis assequendum judicatur, ita spes theologica versatur circa Deum et beatitudinem nostram ut bonum arduum, tamen per media opportuna ex gratia et auxiliis Dei consequendum."

III. Cum ergo spes quoad omnes actus praedictos tendat in Deum ut Bonum nostrum seu beatitudinem et ultimum finem nostrum nobis consequendum affectu concupiscentiae, hinc spes dicitur *amor concupiscentiae;* quo etiam differt et imperfectior est caritate, quae est *amor amicitiae,* tendens in Deum ut summum Bonum in se et propter seipsum super omnia amatum, prout rursus eleganter explicat D. Thom. q. 17. a. 8: „Perfectus amor est, quo aliquis secundum se amatur, puta cum aliquis secundum se vult alicui bonum, sicut homo amat amicum. Imperfectus amor est, quo quis amat aliquid non secundum seipsum, sed ut bonum illud sibi proveniat, sicut homo amat rem, quam concupiscit. Primus amor pertinet ad caritatem, qua homo inhaeret Deo secundum seipsum, sed spes pertinet ad secundum amorem, quo ille, qui sperat, aliquid sibi obtinere intendit."

IV. Hinc intelliges, quare objectum formale et motivum spei dicatur aliquando summa Dei bonitas erga nos, aliquando Dei fidelitas; utrumque verum est diversa ratione: spei enim quatenus includit amorem concupiscentiae erga Deum actibus illis potissimum praeviis objectum formale est summa Dei bonitas erga nos seu ipse Deus ut summum Bonum nostrum. Spei vero quatenus actu principali continet certam expectationem aeternae beatitudinis, objectum formale et motivum est summa fidelitas Dei promittentis auxilia congrua ad illam consequendam, ut mox patebit amplius.

122. § III. *Spes actualis seu actus principalis spei est expectatio aeternae beatitudinis.* Rursus significatur objectum materiale primarium spei, quod est ipsa beatitudo aeterna tum objectiva, quae est ipse Deus summum Bonum nostrum a nobis aeterna beatitudine fruendus et nunc sperandus, tum formalis, quae est clara ac beatifica Dei visio ac fruitio.

II. Expectatio *certa:* nimirum ob certitudinem motivi formalis, quod est summa Dei fidelitas, promittens nobis auxilia sufficientia et efficacia ad aeternam beatitudinem consequendam, ut § 1. indicatum, hac sola differentia, quod spei sic acceptae quoad actum primarium objectum formale proximum sit ipsum auxilium divinum, mediatum sit promissio divina, ultimatum et principale sit dicta Dei promittentis fidelitas summa: nam ideo certo spero beatitudinem, quia auxilia promissa scio, et ideo spero auxilia, quia Deus promisit, et ideo fido promissioni divinae, quia est summe et infinite fidelis in promittendo, potens et volens praestare quod promisit, quia omnipotens et summe erga nos bonus ac benignus est. Hoc nimirum sensu David in Psalmis passim spem suam collocat in auxilio, adjutorio, gratia et misericordia Dei, dicens Deum *adjutorium spei suae:* „Deus auxilium meum et spes mea in Deo est." Et Trid. sess. 6. c. 13. dicit: „In Dei auxilio firmissimam spem omnes collocare debent."

III. *Ex gratia Dei et meritis nostris:* nam aeternam beatitudinem sperare debemus neque ex sola gratia Dei sine nostra cooperatione et meritis, ut sperant haeretici, neque ex solis nostris meritis et operibus sine gratia Dei; sed in utroque, ita nimirum ut gratia Dei sit motivum principale spei nostrae, nostra vero merita motivum secundarium, non quidem quatenus praecise a nobis et nostris viribus sunt, sed quatenus et ipsa sunt ex gratia Dei ac Dei dona et media ordinata ad beatitudinem. *Deus enim est, (ait Apostolus Philip. 2, 13): qui operatur in nobis et velle et perficere pro bona voluntate;* et Christus Jo. 15, 5: *Ego sum vitis, vos palmites etc. quia sine me nihil potestis facere;* et Trid. sess. 6. cap. 16. diserte ait: „Licet bonis operibus in s. litteris tanta tribuantur, absit tamen, ut christianus homo in seipso vel confidat vel glorietur et non in Domino, cujus tanta est erga omnes homines bonitas, ut eorum velit esse merita, quae sunt ipsius dona."

123. § IV. *Spei actus concomitans, timor.* Spei theologicae tendentis in aeternam beatitudinem ut bonum maxime arduum assequendum per auxilia divina, actus concomitans et secundarius est *timor,* ne illo summo bono excidamus. Etsi enim spes nostra certissima sit, quantum est ex promissione Dei, quia tamen promissio non est facta nobis absolute, sed requirit nostram cooperationem, merita et perseverantiam, de quibus nemo certus esse potest: nam ut ait Eccl. 9, 1. *Nescit homo, utrum amore an odio dignus sit, sed omnia in futurum servantur incerta* et 1. Cor. 4, 4: *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum,* hinc in homine semper conjuncta esse debet et spes firma ex parte Dei de ejus gratia et auxiliis, et timor humilis ex parte nostra de nostra sufficiente cooperatione, inde ne desperemus, hinc ne praesumamus, sed ut hortatur Apost. Phil. 2, 12: *Cum metu et tremore salutem vestram operamini;* id ipsum passim hortantur S. S. P. P. Juvat audire unum et alterum. D. Hieron. epist. ad Celantiam: „Quamdiu in hujus vitae agone versamur, nec peccator desperare debet, cum uno die se justum efficere possit, nec sanctus (id est, qui nullius culpae sibi conscius est) securus esse debet, ne de praeterita justitia confidens remissior efficiatur, sed exemplo Apostoli ad Philip. 3: „Quae retro sunt obliviscens, ad ea, quae priora sunt, se extendat." D. Aug. lib. de corrept. et grat. c. 13: „Propter hujus utilitatem secreti (ne forte quis extollatur, sed omnes, etiam qui bene currunt, timeant, dum occultum est, qui perveniant) credendum est, quosdam de filiis perditionis non accepto dono perseverandi usque ad finem in fide, quae per dilectionem operatur, incipere vivere et aliquamdiu fideliter ac juste vivere, et postea cadere." D. Bern. serm. 1. in Septuagesima: „Quis potest dicere: Ego de electis sum, ego de praedestinatis ad vitam, ego de numero filiorum, reclamante Scriptura: nescit homo, si sit dignus amore an odio? Certitudinem utique non habemus, sed spei fiducia consolatur nos, ne dubitationis hujus anxietate penitus cruciemur." Lege D. Bonavent. 3. dist. 26. a. 1. q. 5. Spei ergo theologicae actus principalis est, sperare et confidere in Deo contra desperationem, secundarius et concomitans est timere et diffidere de se contra praesumptionem, ut infra patebit amplius.

Sectio II.

Spei theologicae necessitas et obligatio.

Summarium.

124. Spes necessaria ad salutem necessitate medii et praecepti in adulto.
125. Praeceptum divinum naturale et positivum obligat ad actum spei,
126. Per se solum sub initium usus rationis,
127. Per accidens autem saepius obligat.
128. Sicut et ad eliciendum actum timoris Dei, quoties imminet periculum proximum peccandi mortaliter.

124. Certissimum est de fide, spem esse necessariam ad salutem necessitate medii, et consequenter etiam in potente sperare necessitate praecepti. Rom. 8, 24: *Spe salvi facti sumus.* Hebr. 10, 16: *Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est et inquirentibus se remunerator sit,* ubi cum fide spes exprimitur. Coloss. 1, 23: *Si tamen permanetis in fide fundati et stabiles et immobiles in spe.* Ratio eadem est, quae supra de fide; quia ad salutem necessitate medii omnino necessarium est homini adulto, tendere in ultimum finem cognitione et affectu, cognitione quidem per fidem, affectu vero per spem et caritatem. Fide enim apprehendimus Deum ultimum finem, spe expetimus et expectamus eum ut summum Bonum nostrum, caritate ei conjungimur ut summo Bono in se; ergo. Praeceptum spei quadruplex est, duplex affirmativum: 1. de eliciendo actu spei, 2. de eliciendo actu timoris, certo tempore et casu exigente, et his opponitur duplex peccatum omissionis, nimirum non sperare et non timere quando oportet, et de his dicam in hac sectione; et duplex negativum, nimirum de non desperando et non praesumendo contra timorem Dei, quibus similiter opponitur duplex peccatum commissionis, nimirum desperatio et praesumptio, de quibus dicam sect. 3. et 4.

125. **Assertio II:** *Praeceptum divinum naturale et positivum obligat ad eliciendum actum spei solum, quatenus necessarius est necessitate medii sub initium usus rationis, non item postea; per accidens autem saepius, quemadmodum etiam ad eliciendum actum timoris Dei, quoties imminet periculum proximum peccandi mortaliter.* Communissima DD.

§ 1. *Praeceptum divinum naturale et positivum spei.* Ratio praecepti naturalis est, quia quidquid est necessarium ad salutem necessitate medii homini adulto, etiam est necessarium necessitate praecepti naturalis, quo homo tenetur tendere in suam salutem et finem ultimum per media ordinata; sed spes actualis beatitudinis per media divinitus ordinata et promissa obtinendae est necessaria necessitate medii, ut modo praedictum fuit; ergo praecepto naturali tenetur homo aliquando exercere actum spei, saltem quatenus est necessarius necessitate medii. De praecepto positivo non potest esse dubitatio homini legenti Scripturas, cum nihil saepius inculcetur singulis fere paginis, quam praeceptum sperandi et timendi Deum, ut superfluum sit allegare. Ceterum cum hoc praeceptum spei affirmativum sit, non utique pro semper, sed solum

aliquando et certo tempore per se loquendo, et eodem omnino modo, quo praeceptum fidei ad eliciendum assensum rebus revelatis obligabit. Sed claritatis gratia brevissime applico.

§ II. *Sub initium usus rationis,* cum primum nimirum homini rationis 126.
usum adepto Deus et beatitudo aeterna tanquam finis, in quem bonis actibus et mediis ordinatis tendere debet, sufficienter proponitur: tunc enim non diu saltem differre debet, quin in hunc finem per actum spei feratur, mora culpabili prudentis judicio aestimanda. Communis DD. maxime Thomistarum apud Sanch. l. 2. mor. c. 39. n. 3, quamvis ipse contradicat cum multis aliis et subdubitent Scotistae, eoquod tunc sufficere videatur spes implicita in pio motu voluntatis in Deum ipsum, actum fidei consequente. Et certe sufficienter censendi sunt elicuisse actum spei et praecepto satisfecisse, cum proponant abstinere a peccatis et Deum non offendere, ne salute excidant. Et quis hominum non saepissime elicit hunc actum? Vide, quae in simili dicam cap. seq. de caritate, ubi explicabitur prima propositio inter damnatas sub Alexand. VII.

§ III. *Non item postea; per accidens autem saepius:* Habito ergo 127.
semel actu sive explicito sive saltem implicito spei, quo necessitati medii satisfactam sit, quando deinceps per se obliget praeceptum affirmativum spei, vana et inutilis est quaestio: cum ex una parte nullum tempus assignari possit, quemadmodum de ipso actu fidei, sicut supra n. 36. demonstratum est, ex altera autem parte moraliter non contingere possit, quin homo non desperatus saepissime eliciat actum spei. Per accidens autem saepius obligari potest et generaliter in duplici casu:

1. Quotiescunque homo gravi periculo vel tentatione desperationis affligitur et urgetur, unde eripi non posse videatur, animum contrario actu spei theologicae confirmet. Communissima. Tenetur enim tunc homo tentationi resistere et periculum peccati fugere quantum potest sub peccato mortali; at non potest resistere tali tentationi et evadere periculum, nisi exercendo oppositum spei, ut supponitur; ergo. Quo quidem casu non praeceptum affirmativum spei per se, sed negativum obligans ad non desperandum obligat etiam ad sperandum tanquam medium necessarium ad evadendum desperationis barathrum sub eodem numero peccato, ut in simili supra de fide ostensum est.

2. Praeceptum spei per accidens obligat quotiescunque tenetur homo exercere actum necessario requirentem spem, utpote actum orationis, poenitentiae, contritionis vel attritionis etc. Actus enim verae orationis, contritionis etc. simpliciter stare non potest absque formali vel virtuali actu spei de gratia, venia, misericordia divina, ut per se manifestum est; nullus enim orat vel petit aliquid a Deo, quod non speret, et inanis est poenitentia sine spe veniae. Item per accidens obligat praeceptum spei de auxilio divino, quoties imminet tentatio cujusvis lapsus in peccatum, quamvis tunc omissio spei non sit peccatum distinctum ab illo peccato, v. g. luxuriae cum omissione spei perpetrato, ut ex communi notat Laym. hic c. 2. n. 1.

§ IV. *Quemadmodum etiam ad eliciendum actum timoris Dei.* Prae- 128.
ceptum timendi etiam frequentistime inculcatur in S. Scriptura. Eccli.

1, 27: *Timor Domini expellit peccatum, et qui sine timore est non potest justificari.* Matth. 10, 28: *Timete eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam.* 1. Pet. 2, 17: *Deum timete.* Phil. 2, 12: *Cum metu et tremore salutem vestram operamini.* Et ratio praecepti est evidens: nam ipsum praeceptum obligans ad prosecutionem boni consequendi hoc ipso consequenter obligat secundario ad fugam vel timorem mali oppositi incurrendi; atqui praecepto divino naturali et positivo obligatur homo ad actum spei seu prosecutionis firmae summi boni ac beatitudinis per media ordinata consequendae; ergo simili praecepto divino homo quoque obligatur ad actum timoris Dei seu fugam oppositi summi mali, scilicet aeternae damnationis et omnium, quae nos a summo Bono abducunt et ad aeternam damnationem adducunt, uti sunt omnia et sola peccata mortalia eorumque propinqua ac proxima pericula; et consequenter praeceptum timoris obligat per accidens (certe nunquam per se, secluso periculo labendi) quoties imminet periculum proximum peccandi mortaliter: toties enim tenetur homo cavere peccatum; non cavet autem peccatum, nisi aliquo concussus timore Dei sive filiali sive initiali sive etiam servili tantum. Timor *filialis* est, quo homo timet et refugit peccatum ex amore Dei summi Boni et quasi affectu filiali abhorret offensam Dei caelestis patris; et hic dicitur timor Domini sanctus estque effectus caritatis. Timor *initialis* dicitur, quo homo timet et refugit peccatum, ut est offensa Dei, aeterna vel temporali poena punienda; dicitur initialis, quia talis timor est initium conversionis, juxta illud Is. 26, 18: *A timore tuo Domine concepimus et quasi parturivimus spiritum salutis.* Et talis timor est effectus spei tendentis in Deum ut beatitudinem et summum Bonum nostrum, et consequenter etiam timentis, per peccatum et offensam Dei ab illo summo Bono separari; est utilis et meritorius. Timor *servilis* tantum dicitur, quo homo timet Deum et peccatum solummodo ob metum et ex metu poenae aeternae vel temporalis a Deo comminatae, et hic timor etsi sufficiat in periculo labendi seu peccandi mortaliter ad peccatum impediendum, adeoque satisfaciat in periculo labendi praecepto timoris Dei tunc exercendi, quia tamen ordinarie est filius amoris proprii, inutilis est, non meritorius, etiam saepe vitiosus mortaliter, quando nimirum homo ita constitutus est, ut positive nollet fugere peccatum, sed vellet hic et nunc peccare, nisi illas poenas timeret. Denique ex communi recte hic concludit Marchant: non elicere actum timoris Dei, cum periculum peccati urget, non constituit speciale peccatum distinctum ab eo, quod ob defectum timoris Dei omissi committitur, quia nimirum utrumque praeceptum, et de eliciendo actu timoris et de cavendo quocunque peccato, uno eodemque fine determinatur. Etenim praeceptum timoris Dei est generale remedium a Deo impositum et in quolibet praecepto particulari virtualiter inclusum, generaliter movens ad cavendum peccatum committendum et ad recedendum a peccato jam commisso. Ex dictis jam patet de duobus peccatis omissionis contra virtutem spei, quae sunt omissio actus sperandi, et omissio actus timendi tempore debito. Porro sicut in virtutibus moralibus uni virtuti opponitur duplex peccatum commissionis, unum per excessum, alterum per defectum (v. g. liberalitati opponitur per excessum prodigalitas et per defectum

avaritia), ita virtuti spei theologicae opponitur duplex peccatum commissionis, desperatio per defectum et praesumptio per excessum, contra duplex praeceptum spei negativum non desperandi et non praesumendi, utrumque ad semper et pro semper obligans.

Sectio III.

Peccatum desperationis.

Summarium.

129. Quid desperatio negativa, privativa et positiva?
130. Positiva de beatitudine vel mediis ad illam, peccatum mortale, magis vel minus grave juxta diversa motiva desperandi.
131. Quatuor viae dignoscendi gravitatem desperationis.
132. Desperare de propria virtute non semper est peccatum.

Desperatio sicut infidelitas accipi potest *negative, privative* et *posi-* **129.**
tive. Desperatio *negativa,* sed improprie dicta est carentia spei in homine, qui non potest vel non debet habere spem actualem, ut in pueris, amentibus, infidelibus, qui nihil unquam audierunt de beatitudine aeterna, aut etiam in fidelibus eo tempore, quo non obligat praeceptum spei; et sic nullo modo est peccatum. Desperatio *privativa,* etiam improprie dicta, est carentia spei vel omissio voluntaria actus sperandi in homine, qui potest et hic et nunc deberet habere actum spei, eo scilicet tempore, quo obligat praeceptum sperandi, juxta supra dicta, et sic etsi sit peccatum mortale contra praeceptum affirmativum sperandi, non tamen potest dici proprie desperatio, aut talem hominem desperare, quippe qui spem nunquam habuit. Omissis ergo his improprietatibus, *positiva* et proprie dicta desperatio definitur: „abjectio positiva voluntaria et deliberata omnis spei consequendi beatitudinem vel media sufficientia ad illam", cum scilicet voluntas actu positivo deliberato deponit et abjicit omnem spem consequendi beatitudinem vel media ad illam, ideoque positive non vult amplius in operando tendere in illam. Sicut enim ipsius spei, ita etiam oppositae desperationis objectum primarium est beatitudo obtinenda; objecta vero secundaria sunt media omnia ad illam consequendam ordinata, ut gratia Dei, remissio peccatorum et emendatio vitae, justificatio etc. Non enim peccat minus qui desperat de remissione peccatorum, gratia Dei, emendatione vitae vel quocunque medio consequendae beatitudinis, quam qui directe desperat de ipsa beatitudine consequenda.

Assertio III: *Desperatio positiva, scilicet deliberata et voluntaria ab-* **130.**
jectio omnis spei consequendae beatitudinis vel media ad illam, est peccatum mortale gravissimum, magis tamen vel minus grave juxta diversa motiva desperandi. Certa apud omnes.

Hoc nimirum est peccatum primum in Spiritum Sanctum, quatenus desperatio procedit ex diffidentia de bonitate et misericordia Dei, Spiritui Sancto specialiter appropriata; et eoipso quo desperans ab-

jicit spem beatitudinis et mediorum ex Dei gratia et sua cooperatione praestandorum, Spiritui Sancto omnem prorsus viam et aditum per gratiam in animam suam intercludit. Neque solum desperatio de se gravissimum peccatum est, cum per eam homo totaliter et directe se avertat ab ultimo fine et volens in damnationem praecipitet, juxta illud D. Isidori l. 2. de summo Bono c. 14: „Perpetrare flagitium mors animae est, desperare autem est descendere in infernum"; verum etiam multorum et gravissimorum peccatorum causa. Eph. 4, 19: *Qui desperantes semetipsos tradiderunt, impudicitiae in operationem omnis immunditiae.* Jer. 18, 12. in persona peccatoris: *Desperavimus post cogitationes enim nostras ibimus, et unusquisque parvitatem cordis sui mali faciemus.* Fit namque, ut desperantes de misericordia Dei et salute consequenda, adjecta omni cura salutis absque omni fraeno timoris se tradant omnibus peccatis, injustitiis, libidinibus, horrendis latrociniis, ut tandem conscientia scelerum cruciati et vitae pertaesi sibi ipsis mortem inferant, sequaces Judae post traditionem Domini desperantis, qui abiens laqueo se suspendit. Dixi, *esse peccatum magis et minus grave juxta motiva diversa desperandi:* pro quo discernendo notentur sequentes

131. *Regulae particulares:* I. Quisquis desperat ex eo, ut arbitretur, Deum se salvare non posse aut de facto nolle aut illum de facto positive reprobasse absque peccatorum praevisione, aut peccata sua irremissibilia esse aut suam malitiam Dei gratia vinci non posse, ut dicat cum reprobo Cain: Major est iniquitas mea, quam ut veniam merear: praeter peccatum mortale desperationis etiam crimen haeresis committit. Ratio clara est: omnis enim voluntarie et pertinaciter adhaerens propositioni haereticae est formalis haereticus; sed omnes illae propositiones sunt haereticae, ut constat ex s. Scriptura et definitionibus Ecclesiae: nullus enim est, quem Deus salvare non possit aut nolit aut positive damnare velit ante peccatorum et finalis impoenitentiae praevisionem; damnatio enim sequitur judicium Dei: at Jac. 2, 13: *Misericordia Dei superexaltat judicium.* Ez. 18, 23: *Numquid voluntatis meae est mors impii, dicit Dominus, et non ut convertatur a viis suis et vivat?* Isa. 1, 16: *Lavamini, mundi estote, si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur.* At quid si Deus peccatori revelaret suam damnationem? Speculativum dubium consulto rejicio in finem.

II. Quisquis desperat ex eo quod credat, se non esse de numero praedestinatorum aut quia diffidit omnino, se posse emendare vitam suam cum auxilio Dei, praeter peccatum desperationis etiam crimen temeritatis in materia fidei committit: quia nimirum in materia fidei de occultis Dei judiciis judicare praesumit, quae absque revelatione sciri non possunt, nam teste Ecl. 9, 1: *Nescit homo, utrum amore vel odio dignus sit,* et ideo juxta Apostoli praeceptum, cum metu et tremore quilibet salutem suam operari tenetur.

III. Qui desperat de misericordia, gratia, auxilio Dei absque errore vel temeritate in materia fidei, utpote quia putat, Deum de facto sui non miseriturum, non salvaturum, auxilia efficacia non praestiturum, aut ex pusillanimitate ob difficultates apprehensas et infirmitatem suam

tamdiu compertam arbitratur, se non perseveraturum ideoque damnandum sicque spem omnem beatitudinis consequendae abjicit, mortaliter quidem peccat peccato desperationis simplici, tamen absque peccato admixto haeresis: quia nimirum talis desperatio nullo errore contra fidem nititur: non enim est de fide credendum, quod Deus de facto sit tui miseraturus et te salvaturus, sed tantum quod possit tui misereri teque salvare atque etiam velit, si ex parte tua non deficias; nec est de fide, quod tu sis perseveraturus, sed solum, quod cum divino auxilio perseverare possis, et fieri possit, ut quis recta fide quidem credat quod credendum est, nimirum omnes homines ex gratia et auxilio Dei sufficiente per merita Christi salvari posse, ipse tamen in particulari ex pusillanimitate ob apprehensionem difficultatum et imbecillitatis suae, se existimet de facto salvandum non esse ideoque animo despondens omnem conatum omittere velit. Tota ergo tunc ratio peccati consistit in hoc, quod diffidat et desperet, cum tamen confidere et sperare deberet ex praecepto divino.

IV. Desperatio de propria virtute ex consideratione suae infirmi- 132.
tatis, peccatorum gravitatis ac multitudinis, frequentissimorum lapsuum, inveteratae consuetudinis, si spem divinae misericordiae et auxilii non excludat, sed retineat vel apprehendat, peccatum non est, quin melioris vitae incentivum; fieri enim potest, ut homo ex consideratione suae infirmitatis, gravium et multiplicium peccatorum, sentiens, se omni virtute destitui, absolute de se et omnibus suis viribus desperet, interim in solam Dei misericordiam infinitam et omnipotens auxilium animum convertat, cum spe plenissima in unum Deum, qui illum salvare potest. Et haec est vera christiani hominis spes et fortitudo confirmans ad salutem, tantopere commendata a Spiritu Sancto in sacris Litteris: Ps. 31, 10: *Sperantem in Domino misericordia circumdabit.* Ps. 25, 1: *In Domino sperans non infirmabor.* Is. 40, 31: *Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem.* Et eleganter depingit Jeremias Thren. 3, 18: *Et dixi: Periit finis meus et spes mea a Domino. Recordare paupertatis et transgressionis meae, absyntii, fellis. Memoria memor ero et tabescet in me anima mea. Haec recolens in corde meo, ideo sperabo. Misericordia Domini, quia non sumus consumpti, quia non defecerunt miserationes ejus.* Ubi Propheta ex diffidentia et desperatione sui assurgit ad spem in solo Deo collocandam, in quo sane consistit specialissimum et fere unicum remedium contra desperationem in quantumvis gravi tentatione. Exempli gratia: proponit tibi daemon vel ipsa mala conscientia tua multa et gravia peccata, recidivas continuas, pessimos habitus, certam ex peccatis tuis damnationem; prudenter facis, si omnia concedas et de viribus tuis simpliciter desperes; verum admissa in omnibus imbecillitate et impotentia tua, animum converte ad Deum, qui solus te salvare potest, et qui infinitos peccatores, quorum salus desperata fuit, salvavit, idem tibi praestare posse per auxilia et media opportuna atque ex infinita bonitate et misericordia largisque promissionibus etiam velle, firmissime confide. Itaque totaliter innixus bonitati et misericordiae divinae ejusque auxiliis semper paratis, ne anxie apprehendas omnimodam emendationem vitae et perseverantiam usque in finem, sed velut dietim seu de die in diem vivens cum Deo tuo semper, saltem hoc die

propone efficaciter gratiae Dei cooperari et facere quantum potes, crastinum vero et reliquum committens divinae providentiae et infinitae bonitati non volenti mortem hominis, sed potius ut convertatur et vivat. Lege March. hic tit. 3. q. 5.

Dicta semper intelligenda sunt de desperatione *voluntaria et deliberata* beatitudinis et mediorum ad illam, ut excludantur involuntariae et indeliberatae tentationes, imaginationes, phanthasiae melancholicae, hypocondriae, pro quibus curandis medicus cum pharmacis advocandus est; item desperationes etiam voluntariae ex aliis motivis, ut ex avaritia, ex libidine, ex intento quovis impudenter appetito et non consecuto. Ex quibus causis multi sibi saepe mortem inferunt, quae nefanda non pertinent ad desperationem contra virtutem spei theologicae, ut patet, sed ad alia vitia et homicidium suiipsius. Quodsi tamen quis ex desperatione divini auxilii in suis laboribus vel tribulationibus prae impatientia mortem sibi optaret vel inferret, is utique etiam peccaret peccato desperationis contra virtutem spei.

Sectio IV.

De peccato praesumptionis.

Summarium.

133. Praesumptio quid, quale et quando peccatum?
134. Ad dignoscendum, qualiter peccetur, statuuntur quatuor regulae particulares
135. Corollaria.
136. An quis revelata sua damnatione adhuc sperare possit?

133. **Assertio IV**: Praesumtio generatim est *actus voluntatis deliberate proponentis ac confidentis beatitudinem, remissionem peccatorum aliave dona vel beneficia consequi absque mediis a Deo ordinatis.* Specialiter autem praesumptio est *fiducia praepostera et bonitate et misericordia, excluso rigore justitiae, peccatis liberius perpetrandis habenas laxans.* Omnes.

Specialis ista praesumptio propriissime dicta est peccatum gravissimum in Spiritum S., quam maxime repugnans bonitati et misericordiae divinae Spiritui S. attributae, quippe virtualiter saltem negans justitiam Dei et ipsam infinitam bonitatem ac misericordiam divinam, in occasionem peccatorum et malitiae ac impoenitentiae ansam detorquens, grandi blasphemia. Talis enim ita de misericordia divina praesumens habet hujusmodi judicium causale: quia scio Deum summe bonum et misericordem ac peccatoribus quantumvis gravibus propitium usque ad mortem, facili remedio contritionis, Confessionis etc. peccata remittere, ideo liberius pecco, peccata peccatis accumulo, poenitentiam usque ad mortem differo, facile tunc poenitentiam acturus, confessurus, gratiam, remissionem peccatorum ac salutem impetraturus: ideoque virtualiter saltem judicat, infinitam Dei bonitatem et misericordiam dare

occasionem vel ansam liberius peccandi, quae gravissima est blasphemia. Quodsi tamen ejusmodi fiducia misericordiae divinae, Confessionis, remissionis etc. non esset causa peccandi, sed solum haberet se concomitanter vel consequenter ad peccatum, neque praesumptio de misericordia Dei neque peccatum in Spiritum S. dicendum foret, sed verus actus spei theologicae, qua quilibet quantumvis gravis peccator quovis tempore usque ad mortem misericordiam Dei sperare tenetur. Verum hic praesumptionis generatim sumptae motiva explicanda sunt, pro quorum gravitate discernenda sint sequentes

Regulae particulares. I. Quicunque praesumit, se gratiam, justitiam 134.
ac aeternam beatitudinem ex seipso et solis suis viribus, virtute et industria consecuturum, praeter praesumptionis peccatum mortale etiam crimen haeresis committit. Ideo enim dudum damnata est haeresis Pelagiana contra expressum verbum Dei: *Sine me nihil potestis facere* eaque praesumptio saepe damnatur in Scriptura, Judith 6, 15: *Praesumentes de se humiliat.* Similiter qui praesumit de tanta Dei misericordia, ut confidat se aeternam beatitudinem consecuturum absque meritis et cooperatione sua propria, aut remissionem peccatorum sine actibus propriis poenitentiae, aut cum haereticis nostri temporis credit, se sola fide in Christum absque sua cooperatione et meritis justificari et salvandum esse, adeo ut quamvis peccet et in peccatis perseveret, tamen virtute suae fidei in Christum praecise remissionem et beatitudinem consecuturum, simul et praesumptionis et haeresis crimen mortale committit. Ratio patet: haereticum enim est credere, hominem adultum absque meritis et cooperatione propria salvari posse contra verbum Dei et definitionem Ecclesiae, praesertim Conc. Trident. et notissimum illud D. Augustini: „Qui fecit te sine te, non salvabit (vel justificabit) te sine te"; quam clarissimam sententiam impostor Calvinus depravavit, addito signo interrogationis, quasi loqueretur non negative, sed assertive. Denique Jac. 2, 17: *Fides sine operibus mortua est,* et juxta Apostolum supra, sola illa fides justificat, *quae per caritatem operatur.*

II. Qui praesumit, aut de misericordia Dei credens, quod quantumvis peccet et in peccatis perseveret, Deum tamen tandem misericorditer liberaturum et salvaturum, aut de sua praedestinatione, credens scilicet pro certo, se esse de numero praedestinatorum et ideo sibi persuadet, quod quidquid egerit tamen opportuno tempore Dei gratia se fore convertendum et salvandum, aut de propria justitia, meritis et donis supernaturalibus etiam de facto habitis, credens, se de facto certo perseveraturum et salvandum nec a gratia et salute excisurum, praeter praesumptionis peccatum, temerarius est in materia fidei, audens scilicet de occultis Dei circa se judiciis judicare et praesumere, cum nesciat homo, utrum *amore vel odio dignus sit,* et Apostolus tam serio hortetur: *Qui stat, videat, ne cadat;* haeresim tamen non committit, quia non est de fide credendum, quod non sit convertendus, quantumvis peccet, aut quod non sit praedestinatus, aut quod non sit in bono perseveraturus.

III. Quicunque beatitudinem, gratiam, donum seu effectum quemcunque a Deo certo expectat mediis inordinatis et supernaturalibus

miraculosis, seclusis vel neglectis mediis ordinariis ac naturalibus, ultra peccatum praesumptionis etiam Deum tentat. Sic peccant in primis qui poenitentiam, Confessionem aliaque media ad salutem necessaria usque ad mortem differunt, credentes, quod Deus in articulo mortis illos non derelinquet, sed mirabiliter extraordinario modo juvabit, ut contigit latroni in Cruce. Item qui absque necessitate vel gravissima utilitate voluntarie se exponunt vel permittunt evidenti periculo mortis corporalis vel spiritualis animae, id est proximae occasioni peccati mortalis, praesumentes, quod Deus illos miraculose eripiet vel conservabit. Item qui sanitatem corporis vel quemcunque effectum similem vel beneficium, quod naturalibus mediis acquirere possent et deberent cum ordinario auxilio Dei, neglectis mediis naturalibus intendunt et confidunt consequi medio extraordinario supernaturali et per miraculum. Denique omnium pessima et blasphema est eorum praesumptio, qui precibus, eleemosynis, aliis bonis operibus et mediis sacris ac tandem ipso ss. Missae Sacrificio intendunt et sperant consequi quae per se mala sunt v. g. possessionem bonorum injustorum, causae manifeste injustae victoriam, injustam de proximo vindictam, amorem illicitum, cum tamen sciant, injusta esse et vetita quae sperant et postulant. Hi omnes nimirum praeter peccatum praesumptionis iniquae contra virtutem spei, qua dona a Deo per media ordinata sperare debemus, peccant etiam gravissimo peccato tentationis Dei contra virtutem religionis, divini numinis potentia et bonitate malitiose abutentes eamque inhonorantes, de quo suo loco amplius.

IV. Quicunque spem suam in creatura inordinate collocat, seclusa scilicet vel postposita spe in uno Deo ejusque ope et auxilio, etiam peccatum mortale praesumptionis incurrit. De quibus Jer. 17, 5: *Maledictus homo, qui confidit in homine et ponit carnem brachium suum; qui confidunt in verbis mendacii, qui sperant in incerto divitiarum suarum.* Hujus damnabilis spei humanae pessimus est effectus, ut quidam ob amissionem creaturae v. g. amasiae, pecuniae etc. mortem sibi optent et inferant, omni in Deum adjecta fiducia. Dixi tamen, qui *inordinate* collocant: nam supposita principali spe in Domino ejusque beneplacito et auxilio, utique etiam licitum est secundario sperare in creaturis, tanquam mediis nobis ab ipso Deo ordinatis ad impletionem spei nostrae, tam quoad spiritualia, uti speramus in oratione, intercessione et meritis Sanctorum, quam quoad corporalia et temporalia, uti speramus in gratia principis, in perito medico, in bono amico, etiam in propria virtute, ope, industria, referendo semper in beneplacitum et auxilium divinum tanquam primarium motivum spei nostrae.

135. *Animadversiones corollariae ad praedicta.* I. Peccata desperationis et praesumptionis, etsi formaliter sint actus voluntatis, aut abjicientis omnem spem salutis aut proponentis et confidentis consequi salutem vel alia bona sine mediis ordinatis, semper tamen innituntur alicui falsitati seu judicio erroneo intellectus, proponentis voluntati motiva falsa desperandi vel praesumendi; uti quoad desperationem patuit in Cain Gen. 3. dicentis: *Major est iniquitas mea, quam ut veniam merear,* et quoad praesumptionem elegantissime exprimit Isaias 18, 15. in persona impiorum dicens: *Percussimus foedus cum morte et cum*

inferno fecimus pactum, flagellum inundans, cum transierit, non veniet super nos: quia posuimus mendacium spem nostram et mendacio protecti sumus.

II. Quoties ergo desperatio vel praesumptio innititur falsitati seu judicio erroneo contra fidem cum pertinacia, semper adjunctum habet crimen haeresis, et desperans vel praesumens fit haereticus saltem internus; quando vero innititur falsitati praecise contra veritatem, quae non est de fide divina, erit peccatum simplex erroneum vel saltem temerarium juxta regulas datas.

III. Quemadmodum habitus infusus fidei amittitur per peccatum infidelitatis positivae, haeresis, apostasiae etc., ita etiam habitus spei perditur per peccatum desperationis positivae et voluntariae. Rursus sicut amissa fide, quae est fundamentum spei, seu (ut loquitur Apostolus) *substantia rerum sperandarum,* necessario semper amittitur habitus spei (de caritate per se patet amitti per omne peccatum mortale), ita etiam amisso habitu spei per desperationem ex motivo haeretico erroneo, etiam amittitur habitus fidei ob adjunctam haeresim; non item per desperationem ex motivo non haeretico, etsi erroneo vel temerario, juxta dicta.

IV. Peccatum tam desperationis, quam praesumptionis, licet veniale esse possit ex defectu deliberationis seu imperfectione actus, sicut omnia alia peccata, semper tamen mortale est ratione materiae: quia directe repugnat infinitae bonitati, misericordiae vel justitiae divinae (in quibus non datur parvitas materiae juxta dicta suo loco), neque solum repugnat secundum pravam voluntatis affectionem, sed etiam secundum erroneum intellectus judicium, ut visum est.

Dubium incidens speculativum. Quodsi alicui revelaretur sua dam- 136.
natio aeterna certo futura, possetne tunc licite desperare, an vero adhuc sperare posset et deberet? Voco dubium speculativum, quia de facto non constat, factam esse alicui talem revelationem, et si fieret, accipienda esset in sensu comminatorio, uti aliae poenarum infligendarum comminationes, praesertim cum minus congruat bonitati divinae ejusmodi revelatio; immo talem revelationem divinae sapientiae et bonitati repugnare, pie opinatur S. Bonaventura, quamquam in hoc nullam repugnantiam merito agnoscunt ceteri DD. omnes. Posito ergo, certo constare ejusmodi revelationem esse absolutam et non tantum comminatoriam, respondendum videtur cum distinctione:

I. Si cui reveletur damnatio incurrenda ob peccatum jam commissum cum denegatione omnis etiam sufficientis gratiae ad poenitendum, talis utique sperare amplius non posset, sed posset desperare seu non velle prosequi beatitudinem aut ad ejus assecutionem contendere, utpote impossibilem cognitam ut talem; neque enim in hac cognitione esset turpitudo aliqua, quia esset cognitio rei inutilis et impossibilis; immo velle eam prosequi, esset malum. Non tamen esset licitum, tunc se a Deo avertere eum abominando, beatitudinem contemnendo, tenereturque vitare nova peccata, quia revelatio ista non praejudicat libertati; desineretque in tali homine ex parte conditio viatoris, quatenus non posset amplius tendere in finem suum, etsi adhuc posset augere suam damnationem.

II. Si cui damnatio revelaretur ob peccatum futurum vel etiam praeteritum incurrenda, unde tamen cum auxilio sufficienti praestando resurgere possit, talis non posset desperare seu nolle tendere efficaciter, quantum est in se, ad beatitudinem consequendam, sed potius deberet adhuc sperare et contendere ad illam per actus ab habitu spei eliciendos, adeoque deberet confiteri et poenitere de peccato commisso, ob quod esset damnandus aliudque nondum commissum sicut et quaevis alia peccata devitare. Ratio est: quia damnatio sic revelata ante mortem est actus divinae voluntatis consequentis tantum, ex suppositione nostrae operationis et finalis impoenitentiae; qua revelatione ab homine proin nec libertas nec obligatio ad bene operandum et peccatum vitandum tollitur, neque ipsa beatitudo impossibilis redditur: quare adhuc teneretur adhibere media ad beatitudinem consequendam et damnationem impediendam, adeoque etiam non ponere, sed tollere unicum beatitudinis impedimentum et damnationis revelatae causam, scilicet peccatum. Nec obstat, quod certo sciatur beatitudo non esse futura; sufficit enim, quod sciatur esse possibilis ac etiam futura, si media adhibeantur, quae non obstante revelatione damnationis possunt et debent adhiberi. Ceterum tamen certum videtur, talem non posse habere actum spei principalem et proprie dictum, qui est expectatio certa futurae beatitudinis adeoque necessario videtur praesupponere judicium intellectus de apparente saltem futuritione beatitudinis, quod sane non consistit cum opposito judicio infallibili. Talis ergo desideraret quidem beatitudinem per actus a spe elicitos, non tamen speraret ut futuram; immo sic sperando peccaret ac proin posset hac ratione desperare seu nolle prosequi beatitudinem ut simpliciter non futuram in sensu composito, et adhuc tendere in illam ut possibilem. Vide Herincx t. 3. tr. 1. dist. 3. n. 56.

Caput V.

De caritate theologica, quatenus ipsum Deum potissimum respicit.

Sectio I.

Caritas definitio, actus, objectum, excellentia.

Summarium.

137. Caritas est virtus theologica supernaturalis, effective a solo Deo procedens, ab habitu gratiae realiter indistincta,
138. Cujus actus proprius et primarius est diligere Deum propter se.

139. Quid sit diligere Deum super omnia, objective, appretiative et intensive?
140. Quid sit amor concupiscentiae et amicitiae?
141. Quid affectivus et effectivus?
142. Amor Dei affectivus alius est affectu complacentiae (exemplar seraphicum),
143. Alius affectu desiderii.
144. Quid amor Dei affectivus, practicus seu obedientialis? (Exemplar seraphicum.)
145. Summa dictorum.
146. Explicatur mandatum magnum: Diliges Dominum Deum tuum etc.
147. Quid sit diligere ex toto corde, totalitate negativa et positiva? (Exemplar seraphicum.)
148. Caritatis objectum materiale et formale est ipse Deus ut summum Donum in se.
149. Caritas est omnium virtutum perfectissima
150. Et omnium forma seu anima
151. Ac radix omnis meriti.
152. Dehinc nullus actus est meritorius, nisi sit a caritate elicitus vel imperatus et in Deum actu vel virtute relatus.
153. Quid sit actu actiones in Deum referre?
154. Quid eas virtualiter in eum referre?
155. Corollarium notabile.
156. Affertur sententia, actus aliarum virtutum in homine etiam ex caritate non elicitos vel imperatos, adhuc esse per se meritorios.
157. Caritatis objectum et actus secundarius est proximus.
158. Quis intelligatur nomine proximi?
159. Proximus diligendus est propter Deum,
160. Amore amicitiae propter ejusdem participatam a Deo bonitatem, ei volendo bona salutaria supernaturalia etc.
161. Qui amor debet esse supernaturalis, ex parte principii, motivi, objecti.
162. Hinc a caritate theologica alienus est amor proximi ex motivo tantum naturali vel, de bono ad salutem non conducente ac potissimum amor concupiscentiae solum.

Assertio I: *Caritas est virtus theologica supernaturalis, qua Deus propter se diligitur, proximus autem propter Deum.* Definitio est omnium; est paucis verbis, non tamen pauca facilisque intellectu. Quatuor comprehendit explicanda: caritatis 1. habitum, 2. actum proprium primarium, 3. objectum primarium, 4. actum et objectum secundarium.

§ I. *Est virtus theologica supernaturalis.* I. *Virtus:* quia verissime 137.
et omnium virtutum maxime caritas est bona qualitas mentis, quae habentem perficit et opus ejus bonum reddit, ut abunde patebit in sequentibus. *Theologica:* quia actu suo elicito immediate tendit in ipsum Deum, quo velut genere conveniens cum fide et spe, jam clara eminentia differt a virtutibus moralibus atque ipsa virtutum moralium principe, religione; fides enim actu suo elicito immediate credit Deum Deoque primae veritati assentitur; spes actu suo elicito immediate concupiscit et intendit consequi Deum ut summum Bonum nostrum; caritas actu suo elicito immediate amplectitur Deum ut summum Bonum in se; religio autem actu suo elicito, scilicet devotione, immediate vult non ipsum Deum, sed cultum Dei, orationem, adorationem Dei, sacrificium etc. At nonne immediate oramus, et adoramus ipsum Deum? Ita. Sed oratio et adoratio non sunt actus immediate eliciti religionis, sed tantum devotio, quae est prompta voluntas exequendi ea, quae ad cultum Dei spectant, orandi et adorandi etc. Longius a divino objecto

discedunt reliquae virtutes morales, quam ut claram differentiam advertere non debeas.

II. *Supernaturalis,* nimirum a Deo per se infusa, juxta illud Rom. 5, 5: *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum S., qui datus est nobis,* Deum omnino supernaturaliter attingens tanquam finem nostrum, supernaturalem maxime. Secernitur ergo et excluditur hic omnis amor Dei seu caritas naturalis et acquisita, qua nimirum diligimus Deum ex principio et motivo naturali tantum; qualis naturalis caritas et amor utique dari potest. Quemadmodum enim Deus, saltem ut unus, primum Ens et omnium principium, infinitae perfectionis, bonitatis etc. naturaliter est cognoscibilis, quidni etiam sic naturaliter cognitus a creatura rationali naturaliter sit amabilis? Attamen non sufficit ad salutem ejusmodi naturalis et acquisita caritas, cum implicet per medium naturale attingi finem adeo supreme supernaturalem; per caritatem enim non tantum attingimus, sed intime conjungimur ultimo et supernaturali fini nostro.

III. Adeo quidem supernaturalis et per se infusus est habitus nobilissimus caritatis, ut *a solo Deo effective* in nobis producatur, a nobis vero solum acquiratur dispositive vel meritorie, utpote per Sacramenta cum debita dispositione suscepta aut extra Sacramenta per suum proprium actum, amorem Dei super omnia aut contritionem perfectam. Semel acquisitus augeri potest perpetuo tum per iterata Sacramenta tum per actus suos elicitos vel imperatos seu quod idem est per quosvis actus meritorios, ut § 3. videbimus. Deperditur autem solum demeritorie, directe quidem per odium Dei, indirecte autem per omne peccatum mortale, quatenus unionem et amicitiam cum Deo destruit, ut ex dictis de peccato mortali liquet. Haec omnia certa apud Scholasticos; hic summarie innuisse sat sit. Unum tamen adhuc adde:

IV. Suavis et facilis est sententia antiquorum Scholasticorum cum Magist. 2. d. 27. Scoto ibid. et plurium RR., habitum infusum caritatis divinae esse eundem realiter cum gratia sanctificante seu gratum faciente, differre solum ratione, respectu vel connotato; ita nimirum ut idem realiter habitus nobilissimus a Deo infusus dicatur gratia in ordine ad subjectum, quatenus scilicet animam vel hominem formaliter sanctum, justum Deoque gratum et dilectum reddit; caritas vero in ordine ad operationem, quatenus nimirum inclinat hominem ad operationes sanctas, Deo gratas et meritorias, seu quod idem est *gratia* dicitur quatenus hominem Deo gratum et dilectum facit, Deum velut inclinat et movet, immo obligat ad hominem amandum et tandem salvandum; *caritas* vero dicitur, quatenus homini Deum reddit carum et dilectum illumque inclinat et movet, ut Deum amet gratisque actibus in eum tendat. Ratio est: quia si ullibi, certe hic militare potest Achilles ille physicus: non sunt multiplicanda entia sine necessitate; quaenam autem hic necessitas ponendi duos realiter distinctos habitus pro gratia et caritate, quin idem realiter habitus exercere possit utrumque praedictum munus? Atque ut recte dicit Scotus loc. cit. n. 3: „Quaecunque excellentiae tribuuntur gratiae, et caritati tribuuntur, utraque enim formaliter et aequaliter dividit inter filios regni et damnationis, utraque est etiam forma virtutis, et neutra potest esse in-

formis, utraque etiam conjungit ultimo fini perfecta conjunctione, qualis potest esse in via, et si poneretur distincta, altera superflueret, quia reliqua sufficeret.“ Alia huc spectantia, qualiter nimirum caritas sit omnium virtutum perfectissima forma, commodius dicam § 3.

§ II. *Qua Deus propter se diligitur.*

Caritatis actus proprius primarius est amore amicitiae prosequi 138.
Deum super omnia ac propter seipsum irreferibiliter. Omnes. Ratio est: quia caritatis theologicae proprium munus est, hominem aliquo modo pro ratione status conjungere cum Deo, ut ultimo fine ac summo bono; sed nullus amor conjungit nos ita cum Deo ut ultimo fine et summo bono, nisi is, quo amatur Deus super omnia et propter seipsum irreferibiliter, ita nimirum ut ipse non referatur ad aliud seu ametur propter aliud quodcunque bonum creatum ut motivum primarium et finale, ut sane ex terminis constat: nam eoipso quo amatur Deus propter quodcunque bonum creatum ut motivum principale et finale, jam non amatur Deus super omnia, sed minus, quam illud aliud bonum, nec consequenter talis amor conjungit nos Deo ut ultimo fini et summo bono, sed potius illi alteri bono, propter quod amamus Deum. Nam „propter quod unumquodque tale, ipsum est magis tale“; atqui sic amares Deum teque conjungeres Deo propter aliquod aliud bonum, v. g. beatitudinem vel quod turpius, propter aliquod bonum vel beneficium temporale v. g. divitias; ergo magis amares illud aliud bonum eique magis conjungereris, quam ipsi Deo; consequenter illud aliud bonum esset tuus ultimus finis et summum bonum, non ipse Deus; quod ipsum est, *velle uti fruendis et frui utendis, omnis humana perversitas,* ut alicubi acutissime dixit Seraphicus Doctor l. 1. dist. 1. De hoc iterum sect. 4.

Amare Deum super omnia seu magis vel plus, quam omnia, tripli- 139.
citer intelligi et fieri potest: *objective, appretiative* et *intensive:* 1. Amare Deum super omnia *objective* est, vero amicitiae affectu velle Deo majora bona, quam omnibus aliis, et sic necessario diligitur Deus super omnia: Deo enim velle debemus ipsum infinitum et omne bonum suum, nec alteri velle possumus. Etenim aliquod bonum divinum Deo proprium eidem nolle vel invidere, ad odium Dei spectat; idem alicui creaturae tribuere, ad idololatriam vel haereticam blasphemiam. 2. Amare Deum super omnia *appretiative vel aestimative* est, affectu amicitiae Deum magis aestimare seu in omni majori aestimatione et quasi pretio habere, quam omnia alia; ideoque illi per amorem fortius, firmius immobiliusque adhaerere, quam omnibus aliis, adeo ut si opus fuerit amans mallet omnia alia et seipsum potius perdere, quam Deum summum Bonum suum supra omnia dilectum perdere vel amittere aut offendere, ut quandoque in mentis excessu factus aut raptus audeat universam creaturam in duellum provocare cum Apostolo dicens: *Quis nos separabit a caritate Christi?* Et sic amare Deum super omnia (sect. seq.) videbimus esse necessarium de praecepto. 3. Amare Deum super omnia *intensive* est, intensiori actu, vehementiori motu, teneriori atque ardentiori affectu Deum diligere, prosequi, in Deum tendere, ferri, abripi, quam in ulla alia. En perfectiones amoris secundum ordinem:

Prima perfectio amandi Deum super omnia *objective*, affectu benevolentiae vult Deo ipsum suum esse seu ipsum infinitum et omne bonum suum; hoc ipsum vult quarta, super omnia *intensive*, affectu sensuque cordis quam intensissimo, tenerrimo, flagrantissimo.

Altera perfectio, amandi Deum super omnia *appretiative*, affectu concordiae vult Deo ipsum et omne velle suum; hoc ipsum vult quarta, super omnia *intensive*, affectu motuque cordis quam potest contentissimo.

Tertia perfectio, amandi Deum super omnia *extensive*, vult Deo nos ipsos omneque velle et operari nostrum, affectu perfectae tendentiae; hoc ipsum vult et quarta super omnia *intensive* affectu conatuque penitus ardente et multa saepe super vires moliente, uti docebit assertio. Sed tu interim inspice (et jam aspira cum Seraphinis) exemplar Seraphicum S. Bonaventura Vita s. Francisci c. 9: „Caritatem ferventem, qua sponsi amicus Franciscus ardebat, quis enarrare sufficiat? Totus namque quasi quidam carbo ignitus divini amoris flamma videbatur absorptus. Subito enim ad auditum amoris Domini excitabatur, afficiebatur, inflammabatur, quasi plectro vocis extrinsecae chorda cordis interior tangeretur. Christus Jesus crucifixus intra suae mentis ubera ut myrrhae fasciculus jugiter morabatur, in quem optabat per excessivi amoris incendium totaliter transformari. Cum igitur seraphicis desideriorum ardoribus sursum ageretur in Deum et affectus compassiva teneritudine in eum transformaretur, cui ex caritate nimia crucifigi complacuit, vidit quasi speciem unius Seraphim . . . Disparens itaque visio post arcanum ac familiare colloquium mentem ipsius seraphico interius inflammavit ardore; carnem vero crucifixo conformi exterius insignivit effigie, tanquam si ad ignis liquefactivam virtutem sigillativa esset impressio subsecuta. Statim namque in manibus et pedibus ejus apparere coeperunt signa clavorum . . . Stigmatibus decoratus descendit de monte, secum ferens Crucifixi imaginem . . . descriptam digito Dei vivi.“ Jam scis, quid velim. Totus ergo amor Franciscus, totus ardor, totus ignis, totus incendium, verissime totus Seraph. O caritatem ferventem illam quis enarrare sufficiat! Ecquis vero vel cogitare assequatur, quam seraphica intensissimi amoris flagrantia flammeum illud suum: Deus meus et omnia? Conare cogitare et suspira!

Aspiratio S. Augustini Manualis c. 10. „Amo te, Deus meus, amo te et magis atque magis amare volo. Da mihi, Domine Deus, speciose prae filiis hominum, ut diligam te, ut amem te, quantum volo, et quantum debeo. Immensus es et sine mensura debes amari. O Amor, qui semper ardes et nunquam extingueris! Dulcis Christe, bone Jesu, Caritas Deus meus, accende me totum igne tuo, amore tui, dulcedine tua, dilectione tui, desiderio tui, caritate tua, pietate et suavitate tua, voluptate et concupiscentia tui, quae sancta est et bona et casta et munda, ut totus flamma caritatis tuae vaporatus diligam te Dominum meum dulcissimum et pulcherrimum ex toto corde meo, ex tota anima mea, ex totis viribus meis et ex omni intentione mea.“

Hic jam ipse actus et affectus amoris divini tanquam in proprio loco diligentius explicandus et ad praxim applicandus est. Scripseram quidem de hoc ex professo in meo Seraphico Morali, sed ad paucorum manus pervenit iste libellus, et rursus nuper in meo Tirocinio seu

tract. 3. Sacramentali, sed incidentaliter, quatenus opus erat ad naturam perfectae contritionis intelligendam. Meretur nobilissimus actus etiam tertio inculcari nec leniter remittendus est.

I. *Amor generatim* est prosecutio boni apprehensi, seu motus appe- 140.
titus in alium vel aliud tanquam bonum apprehensum (sicut econtra odium est fuga mali apprehensi, seu motus appetitus in malum apprehensum illud aversando etc.). Duplex est amor, *concupiscentiae* et *amicitiae*. Amor *concupiscentiae* est, quo alterum amamus et benigno affectu prosequimur, quatenus nobis est bonus, utilis, delectabilis, ac proinde eo amore amamus magis nos ipsos et nostrum commodum, quam illum. Amor *amicitiae* est, quo alterum amamus ac bono affectu prosequimur, quatenus ipse in se est bonus ac propter ipsiusmet bonitatem propriam et cum affectu unionis tanquam aliquid ad nos pertinens, idque duplici affectu: 1. *complacentiae*, de ejus bono habito complacendo, gaudendo, favendo, gratulando quasi de nostro, sicut econtra de malo ejus tristando quasi de nostro; 2. *desiderii*, bona, quibus caret et eget ei desiderando, optando ac pro posse etiam procurando, mala avertendo; haec enim omnia exigit verus amicitiae amor. Itaque amor *concupiscentiae erga Deum* est, quo diligimus Deum ut *bonum nobis*, quatenus nimirum nobis benefacit et benefacturus speratur in hac et altera vita, innumeris immensisque bonis naturae, gratiae et gloriae ac beatitudinis; et sic est actus spei theologicae, qua Deum ut summum bonum nostrum, aeterna beatitudine perfruendum principaliter, et secundario etiam omnia ad eum finem consequendum necessaria ac utilia bona ac media spiritualia ac temporalia consequi *concupiscimus* atque ex infinita Dei bonitate ac promissionibus consequi confidimus ac certa cum fiducia exspectamus. Non ergo huc spectat hic amor, sed ad caput praecedens de spe theologica. *Amor amicitiae erga Deum* est, quo amamus Deum propter seipsum, quatenus in se infinite bonus ac summum Bonum est, propter suam intrinsecam, infinitam, omnimodam bonitatem, perfectionem, excellentiam: nimirum et affectu *complacentiae* de omni bono habito complacendo, congaudendo, et affectu *desiderii* bonum extrinsecum gloriae et placiti desiderando, optando ac pro posse in nobis et aliis procurando, ut mox explicabo latius.

Mihi in ordine ad praxim semper placuit et placet facilis et 141.
simplex modus, quo Ascetici communiter amorem distinguunt in *affectivum* et *effectivum* seu practicum. Amor *affectivus* dicitur, quo affectu et actu interno alteri (Deo vel proximo) bene volumus, de ejus bono habito gaudendo, bonum nondum habitum desiderando. Amor *effectivus* et practicus dicitur, qui ex affectu in opus procedit, alteri (Deo vel proximo) benefaciendo, bonum procurando, malum avertendo. Sic enim magnus Asceseos Magister Div. Ignatius in libello exercit. hebdomad. quarta ante contemplationem de amore Dei, praestanter dicit: „In primis duo notanda sunt: primum, quod amor ipse ab operibus magis, quam a verbis pendet; secundum notandum est, quod amor consistit in mutua facultatum, rerum et operum communicatione, puta scientiae, divitiarum, honoris et boni cujuscunque.“ Sic s. Ignatius, per verba utique intelligens affectus, atque hoc ipso quod dicat, amorem magis ab operibus pendere, non vult excludere amorem affectivum, quo in

amati bonitate complacet sibi quispiam, sed vult indicare, quod amor affectivus non sufficiat ad perfectionem et salutem, nisi ei etiam amor effectivus et practicus in opus procedens jungatur: nam teste D. Greg. hom. 3. in Evangelia: „Nunquam est amor Dei otiosus; operatur enim magna, si est; si vero operari renuit, amor non est (perfectus intellige). Et ipse Salvator Jo. 14, 21. dixit: *Qui habet mandata mea et servat ea, ille est, qui diligit me.* Habent ergo se amor affectivus et effectivus ad invicem sicut fides et caritas, ac proinde sicut fides sine operibus caritatis mortua est, ita et amor affectivus sine effectivo.

142. II. *Amor Dei affectivus* 1. *affectu complacentiae* est, quo Deo volumus, gaudemus, complacemus ac velut gratulamur omne et infinitum bonum suum cum affectu unionis. Nam, ut ait D. Thom. 2. 2. q. 27. a. 2: „Amor importat unionem quandam secundum affectum amantis ad amatum, quodammodo ut unum sibi vel ad se pertinens, et sic movetur in ipsum, ut ei se uniat.“ Utpote dum ex consideratione divinae essentiae, summae, infinitae bonitatis, infinitarum perfectionum ejus, mirabilium ejus operum, beneficiorum, judiciorum etc, anima inflammata amore ac intimae amicitiae affectu Deo Optimo Maximo vult, gratulatur, congaudet et complacet omne et infinitum bonum suum, gaudens et exultans vult esse tantum, quantus est, gestit, jubilat, exultat, habere Deum tam infinite bonum, potentem, sapientem, excellentem, se suaque omnia offert et devovet Deo. Optat per impossibile habere aliquid tribuendum Deo, quo ipse careret, exemplo vulgo decantato vere seraphici Doctoris et Patriarchae D. Aug. idque totum cum affectu unionis in Deum tanquam suum, ad se pertinentem et sibi intime uniendum. Hunc affectum unionis optime exprimit amorosus ille Abbas Ludov. Blosius in *Tabella spirituali* ita scribens: „Beatus sane esses, si toto affectu dicere posses: O quantum bonum possideo, cum Deus meus, qui magis est mihi ego, quam ego ipse sim, adeo immensam gloriam immensaque bona possideat! Nam illum revera pro meo magis habeo ac teneo, quam unquam quidquam habui ac tenui.“ Et hic amor negative quidem et quoad prohibitionem excutit longissime et excludit damnatissimum peccatorum omnium, odium Dei; positive vero et quoad exercitium continet actum amoris divini omnium perfectissimum, excellentissimum, supremum, formalissimum, amorem amicitiae erga Deum. Affectum *benevolentiae* vocant; vero Seraphino opus esset, qui pro dignitate explicaret; sed quis mortalium caperet explicantem?

Amoris divini affectus benevolentiae, quo amatur Deus super omnia objective, reipsa est, velle Deo ipsum suum esse infinitum ac omne bonum suum, quod est, habet, operatur; nimirum dum ex consideratione divinae essentiae, bonitatis ac perfectionis infinitae, ex mirabilibus ejusdem operibus, beneficiis anima inflammata amore ac intimo amicitiae affectu, Deo Optimo Maximo vult, approbat, congratulatur, congaudet, condelectatur infinitum et omne bonum suum, gaudio velut exultat ac jubilat habere tam infinite bonum Deum, effectibus nullis verbis explicabilibus. Est enim amor hic vere *manna absconditum,* quod nemo novit, nisi qui accipit; quem expertus mellifluus Bernardus in Jubilo canit: „Nec lingua valet dicere nec littera exprimere, expertus potest credere, quid sit Jesum diligere.“

Atqui hunc ajo esse actum moris divini omnium perfectissimum et excellentissimum; quemadmodum enim nullus potest amor major esse, nisi quo Deus seipsum diligit, sic amor noster non potest esse melior atque perfectior, quam si sit amori illi divino quam maxime conformis; atqui Deus seipsum amat volendo sibi et infinito modo complacendo gaudendoque infinitum bonum suum, nobisque dicitur: „Estote perfecti, sicut Pater vester coelestis perfectus est"; ergo perfectiori, quam praedicto actu Deum amare non possumus. Et quonam perfectiori? Omnium, praesertim philosophorum sensu, amor nihil aliud est, quam alicui *bonum velle;* tanto ergo majorem perfectioremque amorem esse oportet erga aliquem, quanto majus ipsi bonum volumus; atqui Deo bonum immensius velle non possumus, quam quod ipse est, bonorum omnium bonum immensissimum; ergo neque Deum ardentius perfectiusque amare possumus, quam sua illi bona omnia velle, congaudere, gratulari, affectu, quo possumus, flagrantissimo.

Est praeterea hic amor gustus quidam et praelibatio futurae beatitudinis fruitionisque beatificae, qua Beati summo illo et infinito Bono perfruuntur, dum videlicet essentiam divinam ejusdemque bonitatem infinitam immensissimasque perfectiones beatifica visione clare intuentes, mox in eandem amore beatifico abrepti adeo eidem congaudent, condelectantur, gratulantur, ut totis viribus et quam ardentissime velint, Deum esse quod est, tam sapientem, tam potentem, tam misericordem, tam justum, quam est, dignum omnis honoris et gloriae amplitudine ac majestate, exultantes *laetitia inenarrabili et glorificata, reportantes finem fidei suae,* ut loquitur Apostolorum Princeps 1. Petri 1, 8. Hinc illi concentus in coelo festivissimi: „Alleluja, laus et gloria et virtus Deo nostro est. Alleluja, quoniam regnavit Dominus Deus noster omnipotens. Gaudeamus, exultemus et demus gloriam ei etc."

Quamquam autem istiusmodi perfectissimo amoris divini actu ad plenum perfectumque Deum prosequi proprium sit dictorum Beatorum, amabile illud objectum clare intuentium, nos autem viatores eoipso quo essentiam divinam ejusque infinitam bonitatem et perfectiones clare non videmus, etiam cum amore benevolentiae perfecte amare suumque infinitum ac omne bonum perfecte velle et congaudere non possumus, quantum tamen per fidem apprehendimus, opitulante divina gratia et nos in amore isto ipsos Beatos imitari ipsamque beatitudinem hic in terris praelibare ac velut inchoare possumus. Praxim vero tironibus velut in os, ut ajunt, optime dictat Blasius Palma Canon. Regul. in laudatissimis suis Actibus Virtutum, quem, quaeso, Lector, familiarem habe. Actum amoris sic habet: „Et ego desiderans exercere hunc excellentissimum actum, amorosissime, amabilissime Deus ac Domine, summe gaudeo, mihi complaceo tibique congratulor de tuis infinitis perfectionibus et attributis, quod solus tu sis, qui es, et summum infinitum bonum sisque Deus inscrutabilis et immensus, qui comprehendi non potest neque satis ab ulla creatura cognosci. Gratulor tibi tantam super nos et super omnia potestatem, gloriam, dominationem, imperium, et quod haec habeas a te ipso. Profecto, Domine, si per impossibile aliquid ego possiderem, quo tu careres, illud omne tibi libentissime

cederem et tribuerem; immo si possem esse Deus, nollem, tantum ideo, ut tu solus esses."

Sed quid aliena consectamur, cum nobis domi sit exemplar seraphicum S. P. Francisci ingeminantis: „Deus meus et omnia." O quae omnia Deus tuus! quae magna, quae mira, quae pulchra, quae multa, quae omnia Deus tuus, quorum elevatissima contemplatione gustuque mirifico quasi quodam divinitatis haustu ebrius aut potius immenso infiniti boni pelago absorptus, exultabundus et gaudens in Deo tuo per noctes integras centies et centies e succenso pectore eructabas illud verbum bonum, illud tuum: Deus meus et omnia, o vere vir seraphice, o Francisce! Caelesti rursus Seraphino opus esset, qui exprimat; certe non exprimit, sed verbulo velut digito vestigium tantum indicat alter Ordinis nostri Seraph. Doctor seraphicus Bonaventura in Vita S. P. N. Francisci c. 9: „Contuebatur in pulchris pulcherrimum etc. Inauditae namque devotionis affectu fontalem illam bonitatem in creaturis singulis tanquam in rivulis degustabat."

Sed vide, annon sensum illum seraphicum proxime attingat amorosissimus ille Abbas Ludovicus Blosius in suo illo Sacello Animae Rabel. Spirit. sic habens: „Convenit plane, ut voluntatem tuam inclines ad concipiendam sanctam quandam complacentiam et gratulationem de incomprehensibili gloria et dignitate Domini Dei tui, ita ut gaudeas atque etiam pro perfecta beatitudine tua ducas, quod illa majestas tantam potestatem, tantas opes tantamque claritatem obtineat; quem quidem affectum verus et sincerus amor Dei parit. Beatus sane esses, si toto corde dicere posses: o quantum bonum possideo, cum Deus meus, qui mihi magis est ego, quam ego ipse sim, adeo immensam gloriam immensaque bona possideat! Nam illum pro Deo magis habeo ac teneo, quam unquam quidquam habui ac tenui." An non percipis sublimem et arcanum sensum seraphici illius enthusiasmi: Deus meus et omnia? Gusta, vide et aspira aspiratione D. Augustini 10. confess. 27: „Sero te amavi, pulchritudo tam antiqua et tamen nova, sero te amavi; et ecce intus eras, et ego foris et ibi te quaerebam, et in ista formosa, quae fecisti, deformis irruebam. Mecum eras, et tecum non eram, ea me tenebant longe a te, quae, si in te non essent, non essent."

143. 2. *Affectu desiderii.* Amor affectivus affectu *desiderii* dicitur, quo Deo volumus, appetimus, desideramus omne etiam bonum extrinsecum tanquam nondum habitum, nimirum ejus majorem gloriam extrinsecam. Bonum autem Dei extrinsecum et gloria Dei extrinseca in hoc ipso consistit, ut Deus ab omnibus, saltem quam plurimis, hic in via cognoscatur, ametur, laudetur, ei perfecte serviatur, obediatur ejusque placitum ab omnibus et in omnibus perfecte impleatur, ac tandem principaliter in patria et aeterna gloria visione ac amore seu fruitione beatifica a quamplurimis ametur, laudetur, glorificetur in aeternum et in saecula saeculorum: quemadmodum in terrenis gloria principis consistit potissimum in copioso, magnifico ac splendido famulatu, multitudine procerum, nobilium ac populorum sibi servientium, obedientium etc. Hic ergo amor Dei affectivus affectu desiderii non potest esse sincerus, fervidus, efficax, quin eoipso necessario simul transeat in amorem effectivum et practicum efficacemque conatum ad idem Dei

bonum extrinsecum seu gloriam Dei extrinsecam in se et in aliis pro posse procurandam, promovendam, propagandam. Quare et nos amori affectivo nihil amplius immorantes ad effectivum transeamus.

III. *Amor Dei effectivus et practicus dictus etiam obedientialis* est, quo efficaciter et in effectu bonum Dei extrinsecum, ejus gloriam, beneplacitum in omni actione nostra intendimus et procuramus et in summa efficaciter volumus Deo *omne velle suum*, voluntati ac beneplacito divino in omnibus consentientes. Unde plena conformatio voluntatis nostrae cum divina est simplex, pura ac deiformis intentio solius gloriae divinae ac beneplaciti; ardens zelus gloriae Dei et salutis animarum; ardens desiderium, constans voluntas ac propositum, ut Dei voluntati ac beneplacito et maxime praeceptis divinis in omnibus plane satisfiat; summum odium ac detestatio peccati et omnis illius, quod Dei voluntati ac beneplacito contrarium et vel levissime offensivum est; et tandem summa perfectio ac consummata sanctitas hominis viatoris. Ubi praecepti et obligationis est observatio mandatorum Dei, saltem quoad substantiam et excludendo peccatum; perfectionis autem et consilii est, in omnibus agendis, omittendis, tolerandis pure spectare voluntatem et beneplacitum divinum perfecta conformitate voluntatis nostrae cum divina, resignatione, oblatione et traditione plenaria nostri in divinum beneplacitum et obsequium. 144.

Dicitur autem hic amor Dei practicus, effectivus et operativus etiam amor *obedientialis*, nimirum a praecipuo ejus officio et affectu, videlicet obedientia et observantia amorosa omnium praeceptorum divinorum, quia eo amore parati sumus et fervidi ad obediendum Deo in omnibus ubique et semper, quandocunque et ubicunque obligabimur: idque non metu poenae, non spe praemii vel mercedis, sed purissimo amore amicitiae, quia eum amamus, bonum volumus, optamus et gaudemus, atque adeo etiam (nota per omnem modum) non solum vel principaliter ut nos Deo placeamus (hoc enim adhuc aliquid, nescio quid humani et proprii respectus vel affectus redolet), sed solum vel principaliter quia Deo sic bene est, ipse sibi complacet ac velut delectatur ac voluptate afficitur, si ejus beneplacitum impleatur et fiat quod vult et praecipit, indeque ejus gloria extrinseca augetur: et verbo, ut serviamus Deo, ut per hoc principaliter non nobis, sed ipsi Deo bene sit. Et hinc est, quod in sacra Scriptura passim amori divino tribuatur observantia mandatorum, ut Jo. 14, 15: *Si diligitis me, mandata mea servate.* Item: *Qui habet mandata mea et servat ea, ille est, qui diligit me.* Iterum: *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum et ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus.* Et rursus 15, 10: *Si praecepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea, sicut et ego Patris mei praecepta servavi et maneo in ejus dilectione.* Similia reperies passim apud Jo. ep. 1. c. 2. et 5, et concludit Ap. supra: *Qui diligit, legem implevit.* Hic est sincerus amor Dei amicitiae et super omnia appretiative, quo Deum ita super omnia aestimamus ac velut appretiamur eique per amorem conjungimur fortius firmiusque, quam omnibus aliis, tantopere affectu nos Deo ejusque voluntati unimus, ut mallemus omnia etiam nos ipsos perdere,

quam Deum ejusque amicitiam, dicamusque cum Apostolo: *Quis nos separabit a caritate Dei?*

145. *Summa summarum:* amore Dei affectivo et effectivo simul juncto 1. volumus Deo ipsum esse suum seu omne bonum ejus intrinsecum et extrinsecum, modo explicato n. II. 2. Volumus Deo omne velle suum practice et quantum in nobis est efficaciter, modo declarato hoc n. III. Et eoipso 3. volumus Deo nos ipsos et omne velle et operari nostrum, tanquam summo Bono et nostro ultimo fini *cui,* cui scilicet sumus, vivimus et operamur omnique actione nostra per caritatem uniri appetimus et intendimus, adeo nimirum ut homo omnibus suis potentiis et facultatibus earumque omnibus operationibus, affectibus et motibus deliberatis conetur tendere in Deum ut ultimum finem suum et summum Bonum super omnia dilectum, solummodo ad ei serviendum, obsequendum, complacendum. Perfectionis vero et consilii in hoc affectu amoris divini est, in omnibus agendis, omittendis, tolerandis pure spectare voluntatem ac beneplacitum divinum. O perfectionem votis omnibus expetendam, omni possibili conatu prosequendam! Haec est illa in sacris Litteris et e sanctis Patribus ac rerum spiritualium magistris toties tantopere tam prolixe commendata, laudata, praedicata, nunquam satis laudanda *conformitas humanae voluntatis cum divina,* haec illa perfecta suiipsius resignatio, oblatio, traditio in divinum arbitrium, beneplacitum, obsequium; hoc denique est integre se tradere Deo. An nescis, Lector, quid sint haec omnia? An vero compendio discere cupis? Scio tibi ad nova tantum prurire aures; ergo disce verbis moderni, sed eximii in spiritualibus magistri R. P. Pauli de Barrii S. J. Solit. Hagioph. die 9: „Tradere se Deo integre est, posito firmo animi decreto illum non offendendi culpa aliqua sive mortali sive veniali, saltem deliberate, ferri maximo illi placendi studio, idque contente constanterque. Est, proculcare pedibus omnes considerationes humanas commodi, aestimationis, satisfactionis propriae, valetudinis, vitae denique ipsius, ut simus id, quod a nobis Deus requirit. Est, spiritualibus oculis cuncta intuere, non regi alio lumine, quam divino, accuratissime obtemperando omnibus illius inspirationibus. Est, cor habere ab omni creatura vacuum, nulla alia intentione aut proposito, quam ut Deo impleatur, recta in illum tendat illique uni laboret et vivat. Est, ita nos Deo unire, ut nihil tam forte validumque sit in tota rerum natura, quod nos queat ab illo separare, nihil boni aut solatii quaerentes, nisi in illo et propter illum. Est, se omnino conjicere in sinum divinae illius providentiae, committendo curam et administrationem rerum omnium ad nos spectantium in bonis fortunae, in valetudine corporis et animi, in studiis et propositis, in vita, in morte, in aeternitate, ut pro arbitrio cuncta disponat. Est denique, se in rebus omnibus divinae illius voluntati conformare nihilque aliud velle vel desiderare, quam quod ille vult et desiderat: totum hoc est Deo se penitus integreque tradere.“ Philothee lector, agnoscis te in hoc speculo? An potius lubet breviori compendio intueri sequens exemplar Seraphicum? „Bene, optime et non ad insipientiam tibi, Pater Seraphice, esse tibi Deum tuum omnia, qui est super omnia, ut exultet cor tuum in Domino et delectectur super Deo salutari tuo;

psallens cum cantico Ps. 72: Quid enim mihi est in coelo et a te quid volui super terram? Defecit caro mea et cor meum, Deus cordis mei et pars mea Deus in aeternum.“ Seraphici istius aspirii mihi in primis semper placuit pia admodum commentatio laudatissimi illius in moralibus scriptoris Drexelii S. J. in suo horologio angel. tutel. hora diei IX., non indigna etiamsi verbis plusculis tibi pro praxi exscribi: „Deus meus et omnia: millies hoc dicam, millies hoc cogitabo, millies hoc et usque millies repetam. Neque enim vel dicere vel cogitare majus possum aut melius, quam hoc ipsum, Deus meus et omnia; alii alia quaerant, alia desiderent, unum ego Deum meum quaero, Deum desidero: O Deus meus et omnia! Opes aliis et honores, voluptates aliis universas relinquo; Deum ego habeam et omnia habeo; totos aliis ego mundos concedo: aureos et gemmeos montes non invideo, summas delicias permitto; mihi Deus meus est omnia; nihil ita bonum, nihil ita pulchrum aut jucundum, quin summum illud et primum bonum et melius sit et pulchrius sit ac jucundius. Deus meus et omnia! Quam me varia saepe accendunt desideria, quam diversis subinde aestuo cupiditatibus, ita ut cum lunatico illo adolescente modo in ignem, modo in aquam rapiar; sed quaenam illa tanta bona sunt, quae ego tam anxie appeto? num hoc vel illud genus edulii aut potionis? Deus meus cibus meus, potus meus et omnia. Num hoc et illud genus relaxationis aut voluptatis? Deus meus gaudium meum, voluptas mea et omnia. Num hoc vel illud genus honoris aut dignitatis? Deus meus honor meus, mea dignitas et mea omnia. Quid est tandem, quod appetere possim et cujus loco mihi non Deus sit et sit omnia? Mihi epulatio, mihi oblectatio, mihi quies, mihi thesaurus Deus est et mihi Deus est omnia et plus quam omnia: nam etsi cibis, quibus inhio vesci, potu, quem sitio refici, voluptate, qua ardeo frui, honores, quos ambio assequi liceat, quid istud vesci est, quid illud refici et frui et assequi? Deus meus et omnia, te frui, a te refici, est perfectissime refici, est frui omnibus bonis: Deus meus et omnia. At vero labor premit, dolor affligit, curae distrahunt, homo turbat et exagitat; nihil horum metuendum, neque enim haec omnia, etiamsi simul ingruant, mala sunt, si summum istud bonum opituletur, Deus meus et omnia. Tu mihi, o bone Deus, o bonitas, tu in labore quies, in dolore voluptas, in curis securitas, tu mihi ab omni hominum insultu propugnaculum tutissimum; tu mihi ab omni malo refugium; tu mihi es omnia, quaecunque tandem desiderare possum. Ergo quandocunque in posterum et quodcunque bonum appetiero, hoc ipse mihi semper occinam: Deus meus et omnia. Desine, o homo, impuros rivulos sectari, cum fontem purissimum habeas; Deum habes, omnia habes, quaecunque habere concupiscis.“

Aspiratio S. Augustini med. c. 35. n. 8: „Dulcis Christe, bone Jesu, reple semper, quaeso, cor meum inextinguibili dilectione tua, continua recordatione tua, adeo ut sicut flamma urens totus ardeam in tui amoris dulcedine, quem et aquae multae in me nunquam possint extinguere. Fac me, dulcissime Domine, amare te et desiderio tui deponere pondus omnium carnalium desideriorum et terrenarum concupiscentiarum gravissimam sarcinam, quae impugnant et aggravant

miseram animam meam; ut post te expedite in odorem unguentorum tuorum currens, usque ad pulchritudinis tuae visionem efficaciter satiandus, quantocius te quoque duce merear pervenire."

Et hoc ipsissimum est, quod tot verbis ad litteram praecipit magnum mandatum caritatis hic commode explicandum, et utinam et a me et a te, mi lector, tandem aliquando perfecte adimplendum.

146. IV. *Magnum mandatum caritatis explicatur. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo et ex tota anima tua et ex tota mente tua.* Matth. 22; additur Marci 12: *ex toto viriute tua;* Luc. 12: *ex omnibus viribus tuis,* et originaliter Deut. 6: *ex tota fortitudine tua.*

Hic SS. PP. et interpretes intelligunt omnes potentias et facultates spirituales et corporales hominis, varia terminorum explicatione, sed hac convenientiori: per *cor* quidem omnium motuum corporalium principium intelligitur voluntas, quae omnium motuum spiritualium et actionum suarum principium et radix est. Per *mentem*, cui maxime congruit contemplatio, intelligitur intellectus seu intelligentia. Per *animam* intelligitur virtus sensitiva et appetitiva hominis. Per *virtutem, vires, fortitudinem* intelliguntur sensus et potentiae exteriores et executivae facultates seu totum robur corporis, ut proinde sensus praecepti sit: Diliges Dominum Deum tuum ex tota voluntate, ex toto intellectu, ex toto sensu et appetitu et ex tota et omni facultate corporis, adeo nimirum ut quidquid voluntas vult et appetit, quidquid intellectus concipit, quidquid sensus et appetitus percipit, quidquid quaevis externae facultates operantur, totum illud per amorem aut in Deum super omnia dilectum referatur et ordinetur, aut saltem a Deo super omnia dilecto declinare eique repugnare voluntarie non permittatur. Nam dupliciter intelligi potest in hoc magno mandato diligere Deum ex toto corde, tota anima etc. 1. secundum totalitatem seu perfectionem *positivam* et universalem, 2. secundum totalitatem seu perfectionem *negativam* seu particularem tantum; sic enim antiqui, ut bene docerent, bene distinxerunt, praesertim D. Bonav. 3. dist. 27. a. 2. q. 6. Jam explico:

147. Diligere Deum ex toto corde, ex tota anima etc. secundum *totalitatem positivam* est, ita omnibus internis et externis potentiis earumque operationibus et affectibus positive et perfecte tendere in Deum atque ita ordinare omnia in Deum super omnia dilectum, ut excludas omnem prorsus actum, affectum et motum a Deo extraneum, quin positive in Deum directus sit; atque ita nihil prorsus ames, cogites, agas nisi ipsum Deum vel propter Deum et consequenter infra Deum, omnia nimirum sincerissima intentione actuali aut saltem virtuali in Deum referendo. Et eleganter D. Aug. l. 1. de doctrina christiana c. 20. cum ait: „Toto corde, tota anima, tota mente, nullam vitae nostrae partem reliquit, quae vacare debeat et quasi locum praebere, ut alia re velit frui; sed quidquid aliud diligendum venerit in animam suam, illud rapiatur, quo totus dilectionis impetus currit." Haec ille. Sed quis est hic et laudabimus eum? Et hoc modo perfectissimo Deum diligunt Beati in patria; non autem possumus nos nec consequenter eo praecepto obligamur sic diligere Deum peregrinantes in via. Ratio est evidens et differentia nimia: quia nimirum Beati Deum summum Bonum

suum visione clara beatifica sibi semper propositum ac intime sibi praesens habent, eoque beatifico amore perfruuntur, adeo ut nulla unquam ratio adsit vel adesse possit, cur non voluntas eorum omnibus viribus continuo toto impetu in Dei amorem rapiatur eoque detineatur: quid enim illis aliud occurrere possit extra Deum amandum? At vero in hac vita et via aerumnosa ob naturalem infirmitatem tam intellectus, quam voluntatis fieri non potest, quin ab actuali contemplatione et amore Dei continuaque omnium nostrorum actuum ad ipsum relatione saepius abstrahamur, deficiamus, desistamus et descendamus ad amandas creaturas, et circa eas intellectu, affectu et operatione occupemur absque actuali relatione ad Deum, sicque agamus actus otiosos et saepe venialiter malos, qui licet divinae caritati et amicitiae non repugnent omnino, sed cum ea consistere possint, tamen imperfectionem aliquam amoris semper secum adferunt.

Dices: Ad quid ergo haec tanta perfectio amoris Dei ex toto corde, anima etc. nobis tot verbis proponitur et inculcatur, si ita perfecte amare Deum in via non possumus nec consequenter tenemur? Respondet laconice D. Bonav. l. cit.: „Ut sciamus, quod per amorem debeamus tendere, et ut nemo perfectum se arbitretur, quousque illam perfectionem fuerit assecutus.“ Haec Sanctus. Certe huc conandum est, non tantum omnibus ad perfectionem tendere ex professione obligatis, sed etiam universis, qui suis actibus secure apud Deum mereri volunt, ut mox patebit.

Diligere Deum ex toto corde, tota anima, secundum *totalitatem negativam* tantum est, ita omni affectu et omni actione nos ferri in Deum, ut saltem excludamus omnem affectum et actum contrarium Deo seu Dei offensivum, nimirum peccatum, atque ita amare Deum super omnia, ut nihil amemus seu velimus contra et consequenter supra Deum aut aequaliter Deo. Sed vides jam, hac ratione amare Deum ex toto corde etc. esse ipsissimum amare Deum super omnia appretiative, et sic omnem hominem posse et debere amare Deum ex toto corde etc. ex vi praecepti hujus nihil certius, ut statim docebit sectio et assertio sequens.

Interim lubet hanc Seraphici amoris doctrinam seraphica penna descriptam tradere. D. Bonav. 3. d. 27. a. 2. q. 6. sic habet: „Dupliciter enim potest intelligi, quod amor Dei possideat totum cor: aut ita, quod excludat omnem affectum extraneum, et tunc dominatur plene et perfecte cordi. Hoc autem est, quando omnes motus cordis per amorem referuntur in Deum, et haec totalitas ponit dominium plenum. Alio modo dicitur amor Dei totum cor possidere, quando excludit omnem affectum contrarium, hoc est quod nihil diligatur supra Deum vel aequaliter ipsi Deo; et sic diligit Deum ex toto corde, qui diligit eum propter se et super omnia.“ Et paulo post concludit: „Si ergo in illo praecepto intelligatur Deus diligi ex tota anima et ex toto corde et ex tota mente, quantum ad primam acceptionem totalitatis sic modus ille non obligat ad sui impletionem, sed exponitur in praecepto, ut sciamus, quo per amorem debeamus tendere, et ut nemo se perfectum arbitretur, quousque illam perfectionem fuerit assecutus. Si vero dicatur diligere ex toto corde secundum secundam acceptionem,

sic teneamur ad illum modum implendum.“ Sic Doctor seraphicus, post cujus seraphicam doctrinam inspice et fac secundum exemplar seraphicum: Deus meus omnia tibi! O ergo qua seraphica extensionis latitudine, dilectionis latitudine omnia tua Deo, ut in plenitudine dilectionis fabuleris cum anima tua: Benedic anima mea Domino, et omnia, quae intra me sunt, Nomini sancto ejus! Extense ac praeclare depingit penna sua seraphica Div. Bonav. Vitae S. Francisci c. 9. § 3: „Non habebat aliud Christi pauper, nisi duo minuta, corpus scilicet et animam, quod posset liberali caritate largiri. Sed haec pro amore Christi sic offerebat continue, ut quasi omni tempore per rigorem jejunii corpus et per ardorem desiderii spiritum immolaret, exterius in atrio sacrificans holocaustum, et in templo interius concremans thymiama. Sic autem eum caritatis excessiva devotio sursum in divina ferebat, ut ejusdem affectuosa benignitas ad naturae consortes et gratiae dilataret. Non se Christi reputabat amicum, nisi animas foveret, quas ille redemit. Saluti animarum nihil praeferendum esse dicebat, eo maxime probans, quod Unigenitus Dei pro animabus dignatus fuerit in cruce pendere. Hinc sibi in oratione luctamen, in praedicatione discursus et in exemplis dandis excessus.“ Inspice, inspice, Philothee Lector et magis fac secundum hoc exemplar ac interim aspira cum s. Augustino medit. c. 35. n. 4: „Da mihi, ut amem te semper quantum volo et quantum debeo, ut tu solus sis tota intentio mea et omnis meditatio mea. Te mediter per dies sine cessatione: te sentiam per soporem in nocte, te alloquatur spiritus meus, tecum fabuletur mens mea. Lumine sanctae visionis tuae illustretur cor meum, ut te rectore, te duce ambulem de virtute in virtutem tandemque videam te Deum Deorum in Sion.“ Idem soliloq. c. 19. n. 1: „O ignis, qui semper ardes et nunquam extingueris, o amor, qui semper ferves et nunquam tepescis, accende me. Accendar, inquam, totus a te, ut totus diligam te. Minus amat, qui tecum aliquid amat, quod non propter te amat.“

148. § III. *Deus propter se diligitur.* Caritatis objectum primarium et materiale et formale est ipse Deus optimus et summum Bonum in se, propter ipsiusmet intrinsecam suam et infinitam bonitatem ac perfectionem omnimodam adeoque propter semetipsum irreferibiliter super omnia amandus amore amicitiae. Hac nobilissima differentia caritas eminet super reliquas virtutes theologicas, fidem, cujus objectum est idem Deus ut summa Veritas revelans, et spem, cujus objectum formale est idem Deus ut summum Bonum nostrum super omnia amandus amore concupiscentiae, ut suo loco explicatum. Ceterum cum audis, objectum formale caritatis esse summam et infinitam Dei bonitatem in se, ne intelligas illam bonitatem Dei specialem, quae est speciale attributum Dei a ceteris attributis et perfectionibus divinis distinctum, importans summam perfectionem Dei in operando seu principium communicandi se optimo modo quo convenit; sed intellige bonitatem universalem Dei, quatenus sumitur pro plenitudine et velut cumulo innumerarum et infinitarum perfectionum divinarum seu tota et infinita Dei excellentia in omni genere perfectionis, qua amabilis est ac diligibilis. Haec enim est adaequata et simplicissima ratio, quae specialem super omnia dilectionem requirit: est enim Deus super omnia amabilis

et diligibilis in infinita sua sapientia, bonitate speciali, justitia, misericordia, pulchritudine et qualibet perfectione sua et super omnia in infinito omnium perfectionum infinitarum cumulo. Ex quo aliquot corollaria inferenda sunt.

Corollaria *de caritatis excellentia.* I. Caritas est omnium vir- 149.
tutum *perfectissima* et *excellentissima.* Est de fide 1. Cor. 13, 13: *Nunc autem manet fides, spes, caritas, major autem horum est caritas.* Col. 3, 14: *Super omnia autem haec caritatem habete, quod est vinculum perfectionis.* Ratio clara est: quia caritas circa perfectissimum objectum versatur, scilicet Deum ut summum et infinitum Bonum in se, et perfectissimo modo, nimirum amore amicitiae adhaerendo summo Bono illudque velut praesens amplectendo, cum spes amore concupiscentiae solum in futurum exspectet Deum ut summum Bonum nostrum, fides pure assentiatur Deo ut primae veritati revelanti. Longe infra Deum serpunt reliquae virtutes morales, ut jam semel audivisti.

II. Caritas est *forma omnium virtutum* tam theologicarum, quam 150.
moralium, utpote fidei, spei, religionis, prudentiae, justitiae, temperantiae, fortitudinis et quae ad has revocantur. Communissima cum D. Thom., D. Bonav. 3. d. 36. q. 6. Et ratio est: quia virtus hominis simpliciter perfecta est, quae operationes ejus dirigit et ordinat, ut convenienter fiant in ordine ad suum finem ultimum consequendum, qui finis ultimus de facto est beatitudo aeterna supernaturalis seu perfecta cum Deo conjunctio per visionem et amorem seu fruitionem beatificam; atqui per solam caritatem operationes hominis proportionem habent ad illum finem supernaturalem, scilicet beatitudinem consequendam et promerendam; idque ex sapientissima Dei ordinatione passim in Sacris Litteris infra afferendis declarata, quod meritum vitae aeternae a caritate tanquam a radice dependeat; ut sicut finis hominis summus et excellentissimus est, ita etiam acquiri non possit, nisi per praestantissimam virtutem, quae est caritas; ergo caritas merito dicenda est forma omnium virtutum ceterarum in ordine ad beatitudinem consequendam, ita nimirum quod licet ceterae illae virtutes secundum se veram rationem virtutis et honestatis moralis habeant et hominem secundum rectam rationem in operando recte dirigant (qua ratione verae virtutes morales reperiuntur in infidelibus, ut agnoscunt Scot. et D. Thom. alii), nulla tamen alia virtus possit hominem sine caritate dirigere ad suum proprium supernaturalem finem beatitudinis aeternae: adeo ut omnes aliae virtutes in suis actibus secundum se omnino steriles, informes et inutiles sint ad hunc finem ac per solam caritatem ejusque motionem et imperium velut informatae, foecundae, utiles ac validae fiant ad promerendam et consequendam beatitudinem seu ultimum finem nostrum. Et hinc

III. Caritas est *radix omnis meriti.* Certissimum de fide. Late 151.
docet Apost. 1. Cor. 13: *Si linguis hominum loquar et angelorum etc.* ac alibi. Ratio jam satis deducta est. Verum quamvis DD. omnes consentiant, nulla reliquarum virtutum opera sine caritate posse esse meritoria vitae aeternae, discrepant tamen maxime, in quonam consistat ille concursus, influxus et velut informatio caritatis ad aliarum vir-

tutum opera meritoria reddenda. Quatuor diversas opiniones bene refert et dijudicat Laym. l. 2. tr. 3. c. 1. Accipe brevissime. *Prima* sententia est, quod homo, modo in gratia Dei constitutus et habitu caritatis praeditus sit, omnibus quibuslibet bonis operibus mereatur augmentum gratiae vitamque aeternam absque alio influxu vel operatione caritatis. Sed certe nimis evidenter repugnare videtur illud Apostoli Gal. 5, 6: *In Christo enim Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque praeputium, sed fides, quae per caritatem operatur. Secunda* sententia est, quod homo justus, scilicet gratia et caritate habituali praeditus, quibuscunque bonis operibus mereantur augmentum gratiae et gloriae, modo procedant ex motivo aliquo supernaturali, saltem fidei aut spei vel timoris Dei, etsi nullus caritatis actus unquam antecesserit. Sed rursus videtur repugnare eadem Apostoli sententia. Adde tamen huic opinioni suam probabilitatem etiam a nobis inferius adstruendam. *Tertia* sententia est, quod primus et unicus actus caritatis, quo homo justus se et omnia sua, etiam consequentia opera in Deum refert tanquam summum Bonum ac ultimum supernaturalem finem, jam sufficiens sit, ut sequentibus omnibus quibuscunque bonis operibus totius vitae in gratia Dei factis vim merendi tribuat. Ita Valentia aliique apud eundem Laym. In hanc sententiam valde propendeo et omnino crederem esse veram, nisi sacrae Litterae, ss. PP. et DD. actualem aliquam caritatis operationem sive imperium requirerent ad hoc, ut opera aliarum virtutum evadant meritoria aeternae vitae.

IV. *Quarta* ergo sententia mihi omnino vera, certe omnium securissima ac per hoc ipsum in re gravissimi momenti et emolumenti in praxi omnimode amplectenda, urgenda et consulenda est: ad hoc ut actus quilibet virtutum etiam de se boni, immo et indifferentes ex se, meritorii sint gratiae et gloriae, debere a caritate actu vel virtute imperari atque in Deum ultimum finem referri. Hunc mihi carissimam sententiam placet declarare et ad praxim deducere.

152. **Assertio II**: *Nullus omnino actus humanus, quantumvis bonus moraliter atque ab homine in divina gratia constituto exercitus (atque adeo longe probabilius, etiam aliarum virtutum supernaturalium fidei et spei), est meritorius gratiae et gloriae, nisi a caritate elicitus vel imperatus, seu in Deum ultimum finem relatus actu vel virtute; verbo: nisi actuali vel virtuali intentione fiat propter Deum super omnia dilectum, ad ejus placitum, honorem et gloriam.* Ita communis DD. praesertim antiquorum D. Thom. 1. 2. q. 114. a. 4, D. Bonav. 2. d. 41. a. 1. q. 3, Scotus eadem dist. 41. q. un., Alex. Alens., Durand., Gabriel. et alii, quos sequuntur plurimi Thomistae et Scotistae communiter. Item Henriq., Lorca ac optime Bellarm. l. 5. de just. c. 15, Herincx noster t. 2. tr. 4. dist. 6. q. 2. n. 28. ita subscribit: „Ob horum proinde gravissimam auctoritatem doctrina haec non potest carere maxima probabilitate, secundum quam etiam apte intelligi possent ea, quae pro altera sententia allegantur ex Trident. infra; quod utique noluit derogare communi velut sententiae veterum et quidem principum theologorum. Non mirum quoque videri debet spectata immensitate praemii, quod Deus hanc in merito perfectionem exegisset.“

I. Probatur ex Scriptura 1. Cor. 13, 1: *Si linguis hominum loquar et angelorum, caritatem autem non habeam, factus sum velut aes sonans aut cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam et noverim mysteria omnia et omnem scientiam, et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, caritatem autem non habuero, nihil sum. Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, caritatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Atqui non rectius explicatur tanta necessitas caritatis ad meritum gratiae et gloriae apud Deum, nisi quod ab illa sola elici vel imperari atque ad Deum ordinari debeant omnes actiones nostrae qualis et quantaecunque virtutis, ut sic fiant meritoriae gratiae et vitae aeternae; quod ipsum indicans Apostolus statim subjungit, quomodo per caritatis imperium ac motionem ceterarum virtutum opera utilia evadant dicens: *Caritas patiens est, benigna est etc.* Gal. 5, 6: *In Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet neque praeputium, sed fides, quae per caritatem operatur.* Ostendit Apostolus caritatis proprium esse, imperare et dirigere opera fidei efficacia et utilia ad salutem. 1. Cor. 2, 9: *Oculus non vidit nec auris audivit nec in cor hominis ascendit, quae praeparavit Deus his, qui diligunt illum.* Consonat Jac. 1, 12: *Beatus vir, qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitae, quam repromisit Deus diligentibus se.* Audis? Aperte significant, beatitudinem praeparari, promitti, deberi caritati et diligentibus, et consequenter sola opera ex caritate facta atque in Deum relata esse meritoria vitae aeternae. Quod ipsum haud obscure significat Christus, dum in Evangelio mercedem gloriae promittit bonis operibus, patientiae, misericordiae, non simpliciter, sed cum notabili addito: Si fiant *propter me, propter nomen meum, servis fratribus meis minimis* etc. idest, mei intuitu, affectu, amore, mei honoris causa. Sic Matth. 10, 41: *Qui recipit justum in nomine justi* (idest, ea intentione et respectu, quia justus amicus, servus Dei est) *mercedem justi accipiet.* Alioquin Matth. 5, 46. dicit: *Si enim diligitis eos, qui vos diligunt, quam mercedem habebitis?* Et, quid quaeso homini justo amicum redamanti admercedis meritum desit, nisi caritatis imperium et relatio ejusmodi amoris in Deum?

Denique quaenam, amabo, causa, cur Apostolus tam sollicite hortetur 1. Cor. 10, 31: *Sive ergo manducatis sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite?* hoc est per caritatem in Deum referte. Rursus ad Col. 3, 17: *Omne quodcunque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini nostri Jesu Christi, gratias agentes Deo et Patri per ipsum.* Ad quid, inquam, haec omnia, nisi ad meritum boni operis requireretur caritatis aliqua relatio in Deum?

II. Probatur ratione: 1. Meritum vitae aeternae ita ex divina ordinatione dependet, ut illa sola opera proprie meritoria vitae aeternae possint esse, quae Deus ad vitam aeternam acceptare dignatur: est enim vita aeterna bravium quoddam, ut Scripturae loquuntur, et est in libera potestate principis proponentis bravium, ut provideat, quibus operibus, cursu, certamine bravium obtineri velit; atqui Deum ad meritum vitae aeternae requirere, ut opera ex caritate fiant, apertissime loquuntur Scripturae allegatae aliaeque plurimae brevitatis

gratia omissae, passimque docent SS. PP., quos nimis prolixum esset allegare, et confirmant rationes sequentes; ergo. 2. Vi suavis providentiae divinae sapientissimus Deus illa media ordinare solet ad finem, quae majorem cum illo proportionem et conformitatem habent; atque ita sapientissime ordinavit, ut finem vitae aeternae, quae in comprehensione ac fruitione summi Boni consistit, homo viator non mereatur, nisi per actum liberae voluntatis proportionatum, quo scilicet in Deum ultimum finem summumque Bonum tendat per motum fruitionis seu unionis et amicitiae; atqui iste motus vel actus proprius est caritatis, ut patet; ergo (sunt verba formalia S. Thom. cit. a. 4.) „meritum vitae aeternae primo pertinet ad caritatem, ad alias autem virtutes secundario, secundum quod earum actus a caritate imperantur.“ Unde rursus exclamat Apostolus Col. 3, 14: *Super omnia autem caritatem habete, quod est vinculum perfectionis.* 3. Illa tantum opera sunt meritoria vitae aeternae, quae ex natura sua caritatem augent; omne enim meritum vitae aeternae simul etiam incrementum est caritatis et gratiae secundum receptam theologorum sententiam; atqui caritas non augetur nisi per actus, qui ab ipsa procedunt seu ab ipsa aliciuntur vel imperantur; id enim omnibus habitibus commune est, quod nonnisi per suos actus augeantur; ergo illa solum opera meritoria sunt vitae aeternae, quae sunt actus eliciti vel imperati a caritate. 4. Omnium sensu et consensu ad hoc ut opus meritorium sit vitae aeternae necesse est, ut in Deum ceu finem supernaturalem referatur; atqui solius caritatis est referre opera ad finem supernaturalem Deum; reliquae enim virtutes theologicae, fides et spes, respiciunt quidem Deum ut objectum supernaturale, sed non referuntur in eum ut finem supernaturalem seu summum Bonum; virtutes autem morales ex natura sua immediate Deum non respiciunt, ut patet; ergo reliquarum virtutum actus non sunt meritorii vitae aeternae, nisi a caritate imperentur, moveantur atque ad Deum referantur. Neque etiam sufficit relatio habitualis ex eo, quod ipse operans ratione caritatis habitualis sit ordinatus in Deum: nam subjectum ordinatum per habitum aliquem in finem non communicat operi ordinationem in eundem finem, nisi operetur et dirigat illud opus in eum finem; adeoque neque caritas seu justitia habitualis moralium virtutum actibus talem ordinationem seu habitudinem in Deum ut finem supernaturalem conferre poterit, nisi in actum transeat eaque opera dirigat; alioquin certe omnia opera peccatoris habitualiter a Deo aversi et ad creaturam ut finem ultimum conversi essent ordinata ad perversum ultimum finem atque adeo peccatum mortale, quod falsum est et haereticum. Maneat ergo, nulla opera cujuscunque virtutis esse meritoria vitae aeternae, nisi a caritate aut elicita aut imperata atque ad Deum ultimum finem relata, idque *actu* vel *virtute:* qui modo termini explicandi et ad praxim applicandi sunt.

153. III. *Actu* seu actualiter actiones in Deum ut ultimum finem vel caritatis imperium deferimus, quando ex praesenti actuali amore Dei super omnia operamur, agimus, omittimus, patimur. Ponderosa sunt verba Scoti 2. d. 41. q. unic: Sicut cogitans actualiter de fine diligit illum, et vult aliquid propter illum, sive deinde sit formalis et explicitus actus amoris Dei super omnia, dicendo v. g.: Deus meus

summum et unicum Bonum meum! amo te super omnia tuique solius amore, tibi soli placendi gratia, ad tuam solius gloriam, ad gratum tibi ex amore obsequium praestandum hoc ago, hoc omitto, hoc patior: quod quidem excellentissimum, summe meritorium et accedente exigua praxi, praesertim cum exercitio praesentiae divinae, facile est; sive sit actus caritatis implicitus seu quicunque pius motus vel affectus voluntatis in praesenti actione tendens in Deum, e. gr. dicendo: Mi Deus, propter te, quia tibi placet, quia tu vis, praecipis, tibi, ad tuam gloriam etc.; et generaliter cum quis in sua operatione de Deo cogitat et quocunque motu vel affectu in ipsum tendit, dummodo absit omnis intentio prava, propriae quaesitionis vel satisfactionis appetitus: semper censetur actualiter ex caritate referre actiones suas in Deum ut ultimum finem *cui*. Quo etiam spectare videtur quod Layman cit. c. 1. annotavit, nimirum Religiosis, qui ob amorem Dei per obedientiae, et reliqua voluntaria vota velut holocaustum se Deo obtulerunt, omnia quae ex necessitate illius obligationis, in qua voluntarie persistunt, opera exercentur vel labores perferuntur, apud Deum meritoria fieri; etiamsi intentio formalis et explicita ob amorem Dei et gloriam operandi non repetatur aut innovetur: continetur enim ea intentio satis explicite in voluntaria observatione suarum regularum. Verum quia Religiosi etiam multas saepe actiones liberas exercent, ad quas vi status et professionis suae non obligantur, ideo tam ipsis, quam omnibus aliis consulenda et commendanda est intentio actualis et explicita quam creberrime praesertim ante opera alicujus momenti repetenda. Ad praxim ergo revocanda sanctissima antiquorum christianorum consuetudo, qui omnia sua opera (sicut Ecclesia omnia officia divina) inchoabant a signo crucis et laudatissimis illis Psalmi versiculis: Deus, in adjutorium etc. et doxologia: Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto etc., quo simul exercita fide, spe et caritate et divinum auxilium necessarium petitur et ad Dei gloriam opus amorose refertur. Placuit apud Ant. Sucquet in viis vitae aeternae significantissimum suspirium omniumque praecipuarum virtutum compendiosum exercitium: „Ex te, in te, pro te sunt omnia. Credo tibi, in te spero, te ex toto corde diligo. Tibi placere cupio ac intendo, o Deus meus et omnia!“ Quo spectat illud „omnia ad majorem Dei gloriam“ D. Ignatii. Sunt etiam, qui contenti generali oblatione matutina omnium per diem agendorum, omittendorum, tolerandorum, deinceps ad occasiones particulares brevi, sed succosa emphasi suspirent: Jesu, tibi et tecum.

154. IV. Vel *virtute*. Virtute seu virtualiter actiones nostras in Deum ultimum finem referimus, quando vi intentionis et imperii caritatis praecedentis nunquam revocatae postea data occasione operamur, ita nimirum ut imperium caritatis seu intentio praecedens vere sit causa actionis subsequentis, et haec vere fiat ex vi et motione intentionis praecedentis adhuc virtute perseverantis; cujus signum a posteriori est, si te reflectens vel interrogatus, cur opereris hoc etc., statim recitata priori intentione diceres: Propter Deum, ad Dei gloriam, ad Dei placitum etc. Et certe tam diu durabit tua virtualis intentio et relatio caritatis ad Deum, quamdiu in operando sentis aliquam quantumvis tenuem reflexionem vel motum ad Deum. Quodsi ergo quis mane

v. g. proponat, hoc die haec, illa ac omnia opera sua facere ex caritate et propter Deum, ad ejus gloriam, is quidem ipso facto exercet actum praestantissimum caritatis et religionis, eoque praestantiorem, quo magis extensum objectum habet; at vero postea temporibus suis prorsus immemor matutini propositi sui et absque ulla omnino relatione vel dependentia ad illud propositum, ut nec interrogatus quidem, cur modo operetur, scribat, comedat etc., illius meminisset, sed mere ob alias causas v. g. ex metu servili poenae, ex mera consuetudine, ex humano respectu operetur, tunc illae actiones, sicut revera non sunt amplius actus caritatis imperati neque vi illius propositi facti, ita neque vi illius meritoriae esse poterunt. Ita communiter DD. cum D. Bonav. 2. d. 41. a. 1. q. 3, Bellarm. l. 5. de justif. c. 19, Layman cit. et optime explicat Joan. Busaeus viridar. virtut. V. Intentio recta c. 4; verba ejus adnumero, tu pondera: „Ad meritum boni operis requiritur, ut vel tunc, cum fit actio, imperetur a caritate atque ad Deum ut finem supernaturalem ac ultimum referatur, vel certe nascatur ab actu imperato a caritate atque in Deum antea relato; quod est virtute referri; tunc enim dicitur opus aliquod virtute in Deum relatum, cum intentio antegressa vere est causa illius, ut fiat. Quare si quis generali tantum intentione initio anni, mensis vel diei omnia futura opera ad gloriam Dei offerat, ut quidam laudabiliter faciunt, non ideo dicetur virtuali intentione obtulisse singulisque bonis operibus, licet in gratia sit constitutus, vitam aeternam promeruisse." Haec ille verissime.

155. Corollarium: Omnis ergo actus hominis non tantum de se virtuosus et bonus, sed etiam indifferens, ut comedere, bibere, colloqui, recreare, actu vel virtute in Deum a caritate relatus est meritorius et augmentum gratiae in praesenti et gloriae in futuro, ut sic gloria in patria respondeat caritati in via; econtra actus quantumvis bonus in genero moris cujuscunque virtutis, fidei, spei, religionis, orationis, eleemosynae etc., qui non est imperatus a caritate, neque ita actu vel virtute in Deum ultimum finem relatus, prorsus vanus et inutilis est ad meritum vitae aeternae. Cogitent proinde, qui hunc in suis actibus non observant, sed in suo tepore, arida consuetudine, timore servili, respectibus et affectibus humanis, propriae satisfactionis quaesitione, appetitibus naturalibus (cetera taceo) procedunt, quanto thesauro meritorum gloriae se omnino gratis et saepe laboriose privent; et quia tam tepide et infideliter utuntur gratia et caritate sibi a Deo infusa, quid mirum, si tam multi toties excidant. Quod sane Christus elegantissime significavit in parabola mnarum, quam (quia nosti) non exscribo, sed suspiro cum D. August. manual. c. 4. in initio: „Vae miserae animae, quae Christum non quaerit nec amat! Arida manet et misera. Perdit, quod vivit, qui te Deum non diligit; qui curat vivere non propter te, Domine, nihil est et pro nihilo est."

156. *Sententia mitior proponitur, sed non suadetur.* Fatendum est, probabilem esse sententiam Suarez apud Layman cit. c. 1. n. 1. aliorumque RR. extra scholam D. Thomae et Scoti, nimirum actus aliarum virtutum supernaturalium, praesertim spei, in homine justo esse per se meritorios; et consequenter etiam probabiliter meritorii erunt actus virtutum moralium imperati per aliquam virtutem supernaturalem v. g.

spem: quemadmodum quia actus caritatis est de se meritorius, etiam meritorii sunt actus ab illa imperati. Ratio satis bona sumitur ab argumento negativo: absque urgenti fundamento vis merendi non debet adeo restringi, ut plerique christiani etiam boni, qui in suis operationibus supremum illud caritatis motivum non habent praefixum, sed aliud inferius, spei vel timoris Dei, omni merito priventur; sed nullum apparet urgens fundamentum, ad opera meritoria necessario requiri motivum caritatis, et non sufficere aliud motivum supernaturale: 1. non ex Scriptura: quia Scripturae loca allegata et alia commode explicantur de necessitate status gratiae et caritatis habitualis, sine quo opera quantumvis praeclara prodesse non possunt, aut certe de consilio perfectionis. Neque Scriptura sacra ullibi necessario requirit motivum vel imperium caritatis, sed ad summum, ut opera referantur in Deum, ut fiant in nomine Christi etc.; atqui etiam alii actus virtutum supernaturalium fidei, spei, timoris Dei atque ab his imperati referuntur ad Deum et fiunt in nomine Christi, ut patet; ergo. 2. Neque ex conciliis: quia maxime favet conc. Triden. sess. 6. c. 16. plenam rationem meriti adscribens operibus bonis hominis justi, *quae in Deo sunt facta;* fiunt autem in Deo, dum fiunt ex aliquo motivo divino ac supernaturali, quod latius patet, quam caritatis. Et ibidem definit can. 33., „justos mereri augmentum gratiae et vitae aeternae bonis operibus factis per Dei gratiam et Christi merita", nec ullibi requirit, ut eliciantur vel imperentur a caritate; ergo. 3. Denique actus virtutum supernaturalium omnium etiam fidei, spei, timoris Dei atque ab his imperati sunt ejusdem ordinis supernaturalis cum ipso praemio adeoque satis commensurati eidem, accedente Dei promissione et acceptione. Et certe ipse Salvator passim in Evangelio, proposito praemio nos ad bene operandum invitat, et Apostolus Hebr. 11, 26. Moysen laudans dicit: *Aspiciebat enim in remunerationem,* et David Ps. 118, 112: *Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas in aeternum propter retributionem.* Quare in hac sententia non tollit rationem meriti, quod quis operetur ratione meriti et praemii: nam desiderare beatitudinem, quae est tantum bonum, adeoque intuitu desiderii ejus operari est honestum supernaturaliter, quamquam utique non sit tam perfectum, sicut operari ex pura caritate, in qua proinde vis meriti perfectissima consistit, etsi cum proportione ceteris virtutibus supernaturalibus suus sit merendi locus et gradus, quamvis inferior.

Vides jam, hanc sententiam esse probabilem, sed certe probabilem tantum, nostram vero longe probabiliorem et simpliciter tutam, securam, perfectam. Volesne, bone vir, praesertim Religiose, perfectionis studiose, qualis certo ex professione esse obligaris, sequendo sententiam probabilem tantum et minus tutam tot tuis bonis operibus, laboribus, mortificationibus te saltem exponere periculo nihil merendi? Vides etiam, in utraque sententia adeo communissimo DD. consensu ad meritum requiri, ut opus bonum aliquo modo referatur ad Deum adeoque eliciatur vel imperetur aut dirigatur ab aliqua virtute supernaturali. Sed et vide rursus, quanto te meritorum cumulo prives, si in tuis operationibus nihil ad Deum te reflectas, sed in tuo tepore,

arida consuetudine, timore, respectu, affectu humano velut asinus Clitellarius procedas.

Dices: video haec bene, sed rursus video inde sequi, plerosque christianos bona opera sua perficere sine merito, cum ea raro sic referant ad Deum. R. Non bene vides et forte alios tua regula metiris. Certe christiani justi, timorati, etiam rudes ac simplices frequentissime in suis actibus respiciunt motivum supernaturale et in Deum tendunt, saltem confuse et virtualiter, quod sufficit juxta supra dicta. Neque hoc est dissentaneum humanae fragilitati, sed insuper est consentaneum sublimitati praemii. Quodsi plures fragilitati suae succumbentes defectu debitae relationis ad Deum magnam partem meritorum perdant, sibi imputare debent, quemadmodum et illi, qui bene operari omnino negligunt, et infiniti peccatores, qui defectu status gratiae sunt et manent meriti incapaces, prout sapienter advertit noster Herincx cit. q. 2. n. 24.

§ IV. *Proximus autem propter Deum diligitur.*

157. I. *Proximus autem:* Significatur objectum secundarium caritatis, quod est omnis noster proximus. Idem namque habitus infusus praestantissimus caritatis inclinans primo et principaliter quidem ad dilectionem Dei super omnia propter seipsum ac propter suiipsius intrinsecam infinitam bonitatem tanquam ad actum principalem, etiam consequenter et secundario movet et inclinat ad dilectionem proximi (immo et suiipsius) *propter Deum* seu propter eandem bonitatem divinam participatam in proximo, tanquam actum secundarium necessario cum priori connexum, ut deinde amplius explicabitur.

158. Proximus autem noster intelligitur omnis creatura rationalis, gratiae divinae aeternaeque beatitudinis nobiscum capax vel particeps: uti inprimis sunt angeli, animae beatae ac etiam in purgatorio existentes, quas novimus jam securas de gratia et beatitudine aeterna; deinde omnis homo viator fidelis et infidelis, bonus et malus, quantumvis peccator vel inimicus noster: hos enim omnes novimus adhuc nobiscum capaces gratiae amicitiaeque divinae atque aeternae beatitudinis; omnes proinde ex caritate diligendi sunt propter Deum, omnes quippe comprehensi magno mandato: *Diliges proximum tuum sicut te ipsum,* nemine omnino excepto, nisi *non proximo,* qui scilicet nobiscum gratiae Dei atque aeternae beatitudinis capax amplius non est, ut soli sunt daemones et damnati.

Cur autem neque in communi definitione caritatis divinae neque in ejusdem generali et magno mandato ulla fiat expressa mentio dilectionis suiipsius, rationem optime assignat D. August. l. 1. de doctrina christiana c. 23. dicens: „Quatuor diligenda sunt: unum, quod supra nos est, scilicet Deus; alterum, quod nos sumus; tertium, quod juxta nos est, scilicet proximus; quartum, quod infra nos, scilicet corpus; de secundo et quarto nulla praecepta danda erant: quantumlibet enim homo excidat a veritate, remanet illi dilectio sui et dilectio corporis sui, quia nemo carnem suam odio habuit; nam viri justi, qui corpus suum cruciant, non corpus, sed corruptionem ejus et pondus oderunt.

159. II. *Propter Deum:* Significatur objectum et motivum formale, propter quod diligendus est proximus, nimirum propter Deum sic

volentem ex infinita bonitate sua, et reipsa propter ipsam eandem bonitatem divinam participatam ac velut elucentem in proximo, quatenus nimirum proximus est creatura Dei condita ad ejus imaginem, gratiae, amicitiae divinae aeternaeque beatitudinis capax, praesertim ut de facto praeditus donis supernaturalibus, gratia, sanctitate, justitia et amicitia Dei. Et hac ratione Christus in Evangelio Matth. 22, 39. praeceptum dilectionis proximi dicit esse simile praecepto dilectionis Dei: *Secundum autem simile huic, diliges proximum tuum sicut teipsum,* nimirum simile non absolute quoad modum diligendi, sic ut quemadmodum Deus diligendus est super omnia propter seipsum, ita et proximus diligendus sit super omnia propter seipsum, hoc enim implicat: nam si proximus super omnia vel saltem absolute propter se, absque omni relatione ad Deum diligi deberet, jam Deus non amaretur super omnia neque ex toto corde. Sed simile *respective* et quoad motivum diligendi, ita nimirum ut sicut Deus diligitur propter seipsum et propriam intrinsecam bonitatem, ita et diligatur proximus propter Deum eandemque ejus bonitatem in proximo participatam, idque omnino simili immo eadem obligatione: quia impossibile est diligere bonitatem Dei in seipso, nisi etiam eadem diligatur ut participata in proximo, ut etiam indicare videtur Evangelista amoris 1. Jo. 4, 21: *Hoc mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Deum, diligat et fratrem suum. Si quis dixerit, quoniam diligo Deum, et fratrem suum odit, mendax est; qui enim non diligit fratrem suum, quem videt, Deum, quem non videt, quomodo potest diligere?* quasi dicat: qui non diligit visibilem quasi Dei bonitatem in fratre suo participatam, quomodo poterit diligere ipsam invisibilem Dei bonitatem in seipso? Aliter ex D. Aug. explicat Magister d. 27: „Qui non diligit fratrem, caret caritate; quomodo ergo carens caritate poterit Deum diligere?“ Sic ille; at sic non explicatur vis argumenti a visibili fratre ad invisibilem Deum.

III. *Propter Deum diligitur:* Caritatis ergo divinae in proximum ten- 160.
dentis actus elicitus secundarius est, amore amicitiae nimirum propter ejusdem a Deo participatam supernaturalem bonitatem prosequi omnem proximum, volendo ei vere salutaria ac supernaturalia bona (utpote principaliter ipsum Deum ac beatitudinem aeternam) aliaque bona spiritualia ac media salutis atque etiam bona temporalia, quatenus ad illa referuntur, conducunt, necessaria vel utilia sunt. Idque duplici affectu: aut affectu et amore complacentiae eidem praedicta bona jam habita volendo et congaudendo, nihil invidendo, nolendo; aut affectu et amore desiderii eidem ejusmodi bona nondum habita desiderando, optando ac cum opus est pro posse procurando. Et hoc ipsum volunt SS. PP. et DD. docentes: proximum diligendum esse „in Deo et propter Deum“, amicum „in Deo“, inimicum „propter Deum“: „in Deo“ nimirum, quatenus jam Dei per gratiam ac justus est, amore vel affectu complacentiae; „propter Deum“ vero, ut si nondum est, Dei esse per gratiam et justitiam incipiat; sic D. August, variis locis. Et indicat ipse Salvator Jo. 13: *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos,* quod explicat D. Aug. tr. 65. in Jo.: „Ad quod dilexi vos, ut filii lucis sitis et lucem habeatis.“ Et iterum: „Sicut dilexi vos: quid enim nisi Deum dilexit in nobis, non quem habeamus, sed ut

haberemus, sicut medicus aegrotos.“ Et rursus de doctrina christiana c. 2. explicans illud: *Diliges proximum tuum sicut teipsum,* dicit: „Haec regula dilectionis divinitus constituta est, ut Deum propter se ex toto corde, et proximum diligas sicut teipsum, ad quod et propter quod teipsum diligere debes. Qui ergo amat homines, vel quia justi sunt vel ut justi sint, amare debet, scilicet in Deo vel propter Deum: sic enim et seipsum amare debet in Deo et propter Deum, idest vel quia justus est vel ut justus sit.“ Denique mirifice mihi sapit modus loquendi antiquorum DD., nimirum caritate divina proximum diligere idem esse, ac „velle proximum a Deo diligi sibique condilectum habere“: nimirum aut affectu complacentiae gaudendo, aut affectu desiderii desiderando habere condilectum a Deo; hoc enim vere est proximo velle verum et omne salutare bonum in ipso fonte suo ac scaturigine. Advertis jam, unde sanctorum et divina caritate flagrantium virorum admirandus ille zelus in procuranda salute animarum, simulque notas miserandos defectus tuos circa dilectionem proximi; sed propter juniores nota manifestius:

161. IV. *Proximus autem propter Deum diligitur,* nimirum amore amicitiae supernaturali tripliciter: 1. ex parte *principii,* amore scilicet elicito ex habitu infuso caritatis divinae, 2. ex parte *motivi,* ut scilicet diligatur proximus propter supernaturalem et ipsissimam divinam bonitatem in proximo participatam, et verbo, quatenus aliquid Dei est aut esse potest, 3. ex parte *objecti* seu boni voliti, ut scilicet proximo velimus principaliter ipsum Deum ac a Deo ordinata bona salutaria tantum. Jam collige defectus amorum a divina caritate extraneorum:

1. Alienus a caritate divina theologica est omnis amor proximi naturalis tantum, scilicet ex motivo naturali, utpote quo diligimus hominem ob ejus naturalem honestatem, bonitatem, comitatem vel quodcunque donum naturale, ei de ejusmodi complacendo vel desiderando, absque omni ordine ad Deum adeoque nullo modo propter Deum; nec consequenter est actus caritatis theologicae nec meritorius, etsi per se malus non sit, immo honestus et ad caritatem mere naturalem et acquisitum spectans; hujusmodi etiam erga Deum naturalem et acquisitam caritatem supra admisimus. Ceterum bona naturalia proximi, ut a Deo sunt vel ad Deum referuntur, esse motivum caritatis theologicae et amoris supernaturalis, jam ex dictis liquet.

2. Ad caritatem theologicam minime spectat, velle proximo illa bona, quae ei salutaria non sunt seu ejus saluti spirituali vel aliorum minime conducunt, immo obsunt; quin talia ipsa caritate theologica positive ipsi nolle possumus; Titio v. g. improbo licite potes nolle divitias, potentiam, dignitatem, scientiam, quia vides, eum istis abuti contra salutem suam vel etiam in aliorum spirituale vel temporale detrimentum vel abusurum; sic enim non male, sed bene vis Titio, cum ei secundum rectam rationem melior sit eorum bonorum privatio, quam possessio; sed de hoc latius in 4. praecepto de caritate theologica proximi.

3. Magis adhuc a divina caritate alienus est omnis erga proximum amor concupiscentiae tantum, quo nimirum is diligitur, quatenus nobis bonus, utilis vel delectabilis est: quia hic amor naturalis est et

politicorum, non theologorum, etsi per se et intra terminos honestatis minime malus. Quodsi vero diligamus proximum, quatenus est bonus et utilis nobis spiritualiter, puta patrem spiritualem, confessarium, praelatum bonum in ordine ad Deum et salutem nostram, erit sane actus caritatis theologicae; at non quatenus est amor concupiscentiae erga proximum, sed quatenus est amor amicitiae erga nos ipsos et ipsum Deum: nam amans proximum ut bonum sibi in ordine ad Deum et salutem suam supernaturalem, plus quam proximum amat seipsum, et seipso adhuc magis Deum: quia „propter quod unumquodque tale, et ipsum magis."

4. Omnis amor formaliter vel virtualiter non relatus in Deum, caritati theologicae extraneus vel etiam adversarius est et peccaminosus. Amor *formaliter* relatus in Deum dicitur, qui de facto concipitur ex motivo caritatis et bonitatis divinae, seu quo proximus de facto diligitur propter Deum, modo hactenus explicato. *Virtualiter* vero relatus dicitur, quatenus amor proximi vel alicujus creaturae continetur intra terminos honestatis secundum rectam rationem et legem Dei, seclusa offensa Dei, adeoque hoc ipso jam aliquo modo propter Deum et aptus statim referri formaliter in Deum. Amor ergo solum formaliter non relatus in Deum, qua talis extraneus tantum est a caritate theologica; at vero amor nec virtualiter quidem relatus in Deum, sed terminos rectae rationis et honestatis ita excedens, ut neque aptus sit referri in Deum, caritati etiam contrarius est et peccaminosus, dictus amor creaturae inordinatus, de quo sect. 4. 162.

Ratio omnium hactenus dictorum de proximi dilectione a priori est: quia caritas theologica pro suo objecto per se et primario habet ipsum Deum, ideoque non potest se extendere etiam secundario nisi ad illa tantum bona, quae et quatenus ad Deum referuntur; ergo quidquid praeter Deum vel non propter Deum diligimus, non ex vera caritate diligimus: nam vera caritas est, qua alicui verum bonum volumus; nullum autem verum bonum est nisi solus Deus; ergo nil nisi solus Deus aut in ordine ad Deum diligi potest et debet ex vera caritate.

Et haec quidem de dilectione proximi quoad definitionem actus satis. Nam cetera de obligatione caritatis divinae erga proximum quoad actus internos et externos spirituales, corporales et peccatis oppositis, cum nihil faciant ad primum praeceptum decalogi, consulto differo ad praecepta secundae tabulae post quartum praeceptum, quod alioqui breve est.

Sectio II.

Caritatis divinae obligatio.

Summarium.

163. Praeceptum caritatis ut affirmativum mandat amare Deum debito modo et tempore.
164. Est omnium maximum, jure naturae sub mortali obligans.

165. Super omnia appretiative saltem.
166. Et sine dubio etiam intensive convenientissimum est, quod tamen de praecepto non est.
167. Praeceptum caritatis per accidens saepius obligat, in triplici potissimum casu.
168. Per se vero nunquam obligare ad actum explicitum amoris Dei super omnia, olim quidem probabile videbatur,
169. At modo non amplius; ideoque
170. Omnino tenendum, etiam quandoque per se obligare,
171. Praesertim post adeptum usum rationis sufficientem,
172. Et probabilissime in articulo mortis.
173. Ac valde probabiliter (immo modo certe) etiam alias, saltem aliquando in vita.

163. Praeceptum caritatis divinae: *Diliges Dominum Deum etc.*, quatenus formaliter in terminis affirmativum est, duo continet: amare Deum debito modo et debito tempore; et sic ei unum tantum opponitur peccatum omissionis, nimirum omittere seu non exercere actum amoris Dei eo tempore, quo obligat praeceptum amoris Dei super omnia. Nam non diligere Deum debito modo, scilicet super omnia, non potest esse purum peccatum omissionis, sed necessario involvit peccatum commissionis, scilicet inordinate amare creaturam supra vel contra Deum, unde Deus non diligatur debito modo, nimirum super omnia et ex toto corde. Porro praeceptum caritatis simul implicite negativum est et duo peccata commissionis opposita habet, scilicet odium Dei et inordinatum amorem creaturae, de quibus sect. 3. et 4. seorsim. Nunc de affirmativo tantum caritatis praecepto quoad modum et tempus amandi Deum sermo est et sit

Assertio III: *Praecepto divino naturali positivo obligamur sub mortali amare Deum quoad modum super omnia appretiative saltem; quoad tempus vero certe aliquando in vita, etiam per se quandoque, saltem sub initium usus rationis.* Ita DD. citandi.

164. § I. *Praecepto divino sub mortali obligamur.* Praeceptum naturale fundatur in primis visceribus et radicibus legis naturae et primo principio synderesis, bonum esse prosequendum, et consequenter summum et infinitum bonum super omnia prosequendum et amandum esse tanquam ultimum finem nostrum *cui*. Praeceptum vero positivum caritatis primo promulgatum est divinitus per Moysem Deut. 6, 5: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo et ex tota anima tua et ex tota mente tua et ex tota fortitudine tua* (explicationem habes supra), et repetit Christus Matth. 22, 38. addens: *Hoc est primum et maximum mandatum.* Verissime enim praeceptum caritatis est omnium praeceptorum maximum, idque triplici potissimum ratione: 1. quia est de excellentissimae virtutis primario actu, eoque omnium maxime necessario ad salutem. Et ne dubites de obligatione sub mortali, clamat Apost. 1. Jo. 3, 14: *Qui non diligit, manet in morte* et 4, 7: *Omnis, qui diligit ex Deo natus est et cognovit Deum; qui non diligit, non novit Deum, quia Deus caritas est.* In quae verba D. Aug. tr. 5. in eandem epist. praeclare dixit: „Caritas est, sine qua nihil prodest quodcunque habueris; quam si solam habeas, sufficit tibi.“ 2. Quia caritatis praeceptum est principium omnium aliorum: etenim ex praecepto diligendi Deum super omnia et proximum propter Deum, tanquam ex principio

conclusionis deducuntur omnia praecepta et primae tabulae circa debitum Deo cultum et secundae tabulae circa debitum officium erga proximum: ex illo enim diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, nonne statim infertur: ergo eum solum adorabis, non blasphemabis, non assumes Nomen Domini Dei in vanum? Item ex illo, diliges proximum tuum, sicut teipsum et propter Deum, annon necessario infertur: ergo non occides, non moechaberis, non furtum facies, prout praeclare disserit Apostolus Rom. 13, 8. dicens: *Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis: qui enim diligit proximum, legem implevit: nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces et si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur: diliges proximum tuum sicut teipsum. Plenitudo legis est dilectio.* Et ideo etiam Christus ibi adjecit: *In his duobus mandatis universa lex pendet et prophetae.* 3. Quia praeceptum caritatis est finis omnium aliorum praeceptorum: ad eum enim ut unicum finem sunt omnia alia praecepta, ut eorum observatione maneat homo conjunctus cum Deo ultimo fine suo, hic per gratiam et caritatem, postea per gloriam, juxta illud modo allegatum Apostoli: *Plenitudo legis est dilectio.* Quod ipsum hac ratione a priori eleganter probat D. Thom. 2. 2. q. 44. a. 1: „Finis hominis adaequatus, ad quem tanquam propriam perfectionem tendere debet, est unio cum Deo, quae fit per caritatem; reliquae omnes virtutes theologicae et morales solum media ad illum finem continent; ergo praeceptum caritatis est omnium aliorum maximum tanquam finis eorum 1. Tim. 1, 5: Finis praecepti est caritas.“ 4. Quamvis porro apud omnes in confesso sit, praeceptum affirmativum caritatis de diligendo Deo ex toto corde, tota anima ab homine viatore pro hoc statu perfecte impleri non posse quoad modum perfectionis simpliciter et positive, ut jam insinuavi, certum tamen etiam esse debet, posse a nobis perfecte impleri quoad substantiam obligationis, sicut ad viatorem spectat, ita ut tali modo amans Deum vere praecepto satisfaciat et maneat absque peccato, ut cum D. Aug. D. Thom. D. Bonav., Scoto docent DD. communissime. Et constat ex illo 1. Jo. 2, 5: *Qui servat verbum ejus, vere in hoc caritas Dei perfecta est,* quatenus scilicet perfecta haberi potest ab homine viatore. Nunc ergo sequitur explicandum, qualiter hoc praeceptum impleri debeat quoad substantiam obligationis et modum diligendi Deum.

§ II. *Quoad modum: super omnia appretiative saltem.* I. Substantia obligationis praecepti caritatis sine dubio est et requirit saltem, amare Deum super omnia appretiative, ita ut nihil ametur supra Deum vel aequaliter Deo, et uno verbo, contra Deum. Omnes. Et ratio est clara jam supra indicata: quia praeceptum caritatis obligat dirigitque hominem debito affectu tendendi in Deum ut summum Bonum et ultimum finem suum; atqui affectus debitus tendendi in Deum ut summum Bonum et ultimum finem, necessario saltem est, amare Deum super omnia appretiative, ut nihil magis vel aeque ametur ac Deus: etenim summo Bono ipsa rei natura debetur summus amor, ut nimis manifestum; ergo. Ac proinde **165.**

II. Praecepto caritatis divinae quoad substantiam obligationis et in amando omnino satisfacit qui ita amat Deum super omnia appre-

tiative seu aestimative, nimirum Deum magis aestimat seu in majori aestimatione et pretio habet, quam omnia alia, adeo ut Deum summum Bonum seu ultimum finem agnoscens, eum rebus omnibus anteponat, ut pro nulla re saltem mortaliter Deum offendere velit omniaque peccata mortalia velut impedimenta salutis ac finis sui constanti voluntate removeat, juxta communissimam et omnino securam DD. doctrinam, quam optime explicat D. Bonav. 3. d. 27. a. 2. q. 6. Ratio est: quia per hoc adhuc vere diligitur Deus ex toto corde, tota anima, saltem quoad totalitatem et perfectionem negativam, nihil Deo contrarium vel ejus offensivum admittendo.

166. III. Convenientissimum videtur esse creaturae rationali, amare Deum summum Bonum super omnia intensive, intensiori, vehementiori, ardentiori ac teneriori affectu et actu Deum prosequendo, amplectendo atque in eum tendendo, quam omnia alia; siquidem natura sua conveniens est, ut quanto majus est bonum, tanto magis intensius ametur, et consequenter Deus, qui est summum Bonum, etiam summe quoad fieri potest, saltem magis et intensius ametur, quam omnia alia bona; quod omnino etiam suadetur ex magno praecepto diligendi Deum *ex tota anima, tota virtute.*

IV. Attamen hoc de praecepto non est, quin sine peccato contingat Deum quandoque minus intense amari, quam creaturam v. g. parentem, filium, uxorem, amicum, aurum etc. juxta receptam sententiam DD. Navarr., Tolet., Valent., Sanch. passim cum Layman l. 2. tr. 3. c. 2. n. 3. Ratio petenda tum ex divinae clementiae condescensione, tum ex hominis naturali inclinatione, qui naturaliter ferventiori affectu fertur in sensibilia et praesentia, quam in insensibilia et absentia; unde fit, ut licet quis revera amet Deum super omnia appretiative, tamen naturali virtute feratur intensiori affectu in aliquam creaturam absque offensa Dei, interim paratus et resolutus, ut si opus foret aut Deum offendere aut illam creaturam amittere, omnino hoc potius vellet, quam illud. Ut exemplo ostendit Laym. cit., sicut fieri solet, ut quis catulum v. g. intensius ac tenerius amet, quam proprium filium, at non firmius aut magis aestimative; quod inde sequitur, quia si vel catulus vel filius amittendus foret, utique mallet catulum suum perdi, quam filium. Et nihil communius, quam dominos herasque canes suos intensius amare, quam homines, praesertim servos ac ancillas, pauperes etc., qui tamen, dummodo intensius tantum ament, plerumque excusandi sunt. Juxta praedicta ergo intelligenda sunt verba Christi Matth. 10, 37: *Qui amat patrem vel matrem plus quam me, non est me dignus,* quod secundum aestimationem, non vero intensionem accipi debet, juxta communem interpretum.

167. § III. *Quoad tempus vero, certo aliquando in vita.* Certissimum est, hominem per totam vitam suam saepius debere elicere actum amoris Dei super omnia, explicitum vel implicitum, saltem per accidens. Ratio est evidens: quia tenetur homo aliquo tandem actu mereri vitam aeternam et se conservare in statu gratiae Dei; at non potest ullo actu mereri vitam aeternam, nisi elicito vel imperato a caritate; nec moraliter possibile est, conservare se in statu gratiae et caritatis inter tentationes et occasiones, nisi saepius in vita eliciat actus amoris Dei

super omnia, maxime quando adest et urget periculum peccandi et amittendi gratiam Dei per peccatum; ergo tenetur homo saepius in vita elicere actum amoris Dei super omnia, saltem per accidens: idque in triplici casu potissimum communiter assignato et recepto: 1. Principaliter et universaliter, quoties tenetur peccator justificari, et non est copia Sacramenti, utpote cum quis existens in mortali, celebraturus, Sacramenta ministraturus aut in articulo vel periculo mortis constitutus non habet copiam confessarii: non enim potest talis justificari, nisi eliciendo actum contritionis perfectae, dolendo de peccato, quod est offensa Dei summi Boni supra omnia dilecti, ideoque essentialiter saltem implicite et virtualiter actum amoris Dei super omnia includentis, juxta alibi dicta. In hoc consentiunt universi. 2. Quando urget grave periculum incidendi in odium Dei, ut saepe evenit ex impatientia, indignatione, desperatione in adversitatibus, poenis, infortuniis, ubi facile quis erumpit in odium vel indignationem erga Deum, nisi contrario actu amoris Dei super omnia se muniat; eo casu (licet raro, ut in simili notavi supra de fide), quo tentatio aliter superari non posset, nisi per contrarium actum amoris Dei, utique juxta communem DD. tenebitur homo sub mortali elicere amorem Dei super omnia, et quidem per se ex virtute caritatis; at non per se ex ejusdem virtutis praecepto affirmativo de amando Deo, sed ex praecepto negativo de excludendo odio Dei. Unde si tentationi succumbens erumpas in odium Dei, aversionem, blasphemiam, non committis duo peccata, commissionis odii et omissionis amoris, sed unum peccatum odii tantum contra praeceptum negativum, propter quod servandum odiumque excludendum, tanquam necessarium medium indirecte solum et per accidens te obligat praeceptum affirmativum amoris, ut in simili de fide et spe etiam dictum est. 3. Quandocunque actus heroicus virtutis exercendus aut gravissima tentatio superanda, ut si aut fornicandum esset aut moriendum, aut fides neganda aut carcer, exilium, mors subeunda et in similibus casibus, quibus necessarium omnino saepe est elicere actum amoris Dei super omnia, ut dicas cum Apost.: *Quis nos separabit a caritate Christi?* Ubi tamen iterum succumbens non committit duo peccata, sed unum tantum v. g. contra castitatem, fidem vel aliam virtutem, quia tunc praeceptum caritatis per accidens et generaliter tantum obligat excludere omnem offensam Dei. His suppositis ut certis

168. Quaestio difficilis valde et controversa est: *An et quando hoc praeceptum affirmativum caritatis obligat per se?* Probabilis mihi hactenus semper visa fuit sententia, praeceptum illud nunquam obligare per se quoad actum explicitum amoris Dei super omnia, sed ei plene satisfieri per voluntariam observantiam praeceptorum et exclusionem omnis peccati propter Deum, uti docent multi et graves DD. apud Tamb. l. 2. decal. c. 3. § 2. n. 4. et Nicol. de Bois infra citand. Ratio est: quia ex una parte volens propter Deum observare omnia praecepta ejus et pro nulla re ipsum peccando offendere, vere diligit Deum super omnia saltem implicite et virtualiter et ex toto corde negative, juxta illud Jo. 14, 21: *Qui habet mandata mea et servat ea, ille est, qui diligit me.* Ib. 15, 10: *Si praecepta mea servaveritis, manebitis in delectione mea, sicut*

et ego Patris mei praecepta servavi et maneo in ejus dilectione. 1. Jo. 2, 5: *Qui servat verbum ejus, vere in hoc caritas Dei perfecta est.* Ib. 5, 3: *Haec est enim caritas Dei, ut mandata ejus custodiamus, et mandata ejus gravia non sunt.* Ex altera autem parte non est adstruenda obligatio alicujus praecepti et quidem gravis sub mortali, absque certo fundamento; nullum autem certum ut urgens afferri potest fundamentum, quod praeceptum dilectionis obliget aliquando per se ad actum formalem et explicitum amoris Dei, ut patebit expendendo fundamenta communiter allata.

I. Unum et praecipuum fundamentum est ipsum magnum mandatum et praeceptum affirmativum caritatis: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo etc., quod sane debet obligare aliquando ad actum suum proprium, ne frustra sit. Agnoscimus et veneramur divinissimum mandatum ejusque exercitium perfectissimum et frequentissimum nobis in omnibus optamus. Nulla tamen ratio vel auctoritas convincit, illud esse praeceptum speciale et speciali aliquo tempore per se obligatorie implendum, quin cum DD. relatis probabilissime dici possit, esse praeceptum generale imbibitum in omnibus praeceptis, ut proinde illi abunde satisfiat actibus amoris Dei implicitis, contentis in observatione voluntaria praeceptorum propter Deum, ut dictum est.

Eadem prorsus ratione etiam alterum praeceptum caritatis: *Diliges proximum tuum sicut teipsum,* non est speciale, speciali aliquo tempore per se obligatorie implendum per aliquem actum internum elicitum amoris erga proximum (quando enim hoc?), sed est praeceptum generale imbibitum in omnibus praeceptis Dei erga proximum; eique abundanter satisfit, dum quis vult servare praecepta Dei circa proximum et data occasione de facto servat, abstinendo ab omni odio, offensa, injuria et dum opus est exhibendo opera externa caritatis. Is sane proximum propter Deum, sicut seipsum de facto diligit et frequenter etiam actu formali interno amoris, cum illa opera caritatis saepe exerceri recte non possint sine aliquo actu interno amoris et benevolentiae erga proximum. De quo suo loco. Et propterea dixit Christus: *In his duobus mandatis universa lex pendet et Prophetae.*

II. Alterum fundamentum est, quod homo intima naturae lege teneatur tendere in Deum ultimum finem suum supernaturalem cognitione et affectu aliquo tam necessitate medii quam praecepti. Quodsi ergo aliquem actum explicitum fidei et spei necessario eliciendum esse aliquando, saltem sub initium usus rationis vel in prima conversione omnes merito agnoscimus, cur non idem sentiamus de actu explicito caritatis Dei super omnia? Verum non est necessario idem sentiendum. Disparitas manifesta est: quia impossibile est, hominem tendere in Deum ut ultimum finem absque aliquo formali explicito actu fidei et juxta communem sensum etiam spei in Deum saltem ut unum et remuneratorem supernaturalem; *credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est et inquirentibus se remunerator sit,* ait Apost. Heb. 11, 6., et ideo necessario semel saltem eliciendus est aliquis actus fidei et spei juxta dicta suis locis. At vero maxime possibile est, tendere in Deum ut ultimum finem absque actu explicito formali amoris Dei, utpote

per amorem implicite contentum in voluntaria observatione praeceptorum propter Deum, ut dictum; ergo.

III. Aliud novum urgentius fundamentum exhibet propositio 1. inter damnatas sub Alex. VII. anno 1665. ita sonans: „Homo nullo unquam vitae suae tempore tenetur elicere actum fidei, spei et caritatis ex vi praeceptorum divinorum ad eas virtutes pertinentium.“ Verum nulla hic expressa fit mentio de actu formali explicito amoris Dei super omnia, et omnino sufficere videtur, praeceptum caritatis saepe obligare per se, quatenus est negativum, ut in casibus supra positis, etsi nunquam obliget ut affirmativum. Certe Nicol. du Bois rigidissimus illarum propositionum examinator ad illam propositionem primam a. 4. n. 20. diserte negat, sub illa propositione damnata comprehendi illam sententiam plurium DD., quae docet, praeceptum caritatis divinae impositum fuisse ob justificationem impii et solum tunc obligare, quando impius non habet aliam viam, qua justificetur, nisi eliciat actum contritionis, quae semper involvit amorem Dei super omnia, ex eo quod haec ipsa obligatio sit ex vi praecepti diligendi Deum; atqui nos longe plus concedimus; ergo minus damnata censeri debet nostra sententia. 169.

IV. Sed ecce novissime anno 1679. fundamentum urgentissimum, meo judicio, posuit Inn. XI. Inter complures propositiones damnatas tanquam scandalosas et in praxi perniciosas etiam has tres ordine reposuit 5: „An peccet mortaliter, qui actum dilectionis Dei semel tantum in vita eliceret, condemnare non audemus. 6. Probabile est, ne singulis quidem rigorose quinquenniis per se obligare praeceptum caritatis erga Deum. 7. Tunc solum obligat, quando tenemur justificari et non habemus aliam viam, qua justificari possumus.“ Hic ego do victas manus ob reverentiam et obedientiam Sacrae Sedis Apostolicae et dico tandem:

§ IV. *Etiam per se quandoque.* Dico igitur: I. Ex vi praecepti caritatis tenetur homo per se quandoque in vita sua elicere actum formalem amoris Dei super omnia. Ita omnino communis DD. quos late congerit et recitat Nicolaus du Bois cit. n. 15., D. Thomas, S. Franciscus de Sales, Suarez, Sanchez, Coninch, Valentia, Amicus, Tannerus hic disp. 2. q. 4. dub. 4, Layman l. 2. tr. 3. c. 2. n. 6, Lugo disp. 13. de fide. sect. 1. Et praeter fundamenta supra allata minime spernenda, mihi omnino videtur id importare prima propositio damnata sub Alex. VII. et tandem plene convincunt propositiones damnatae ab Innoc. XI. Nam si damnata est sententia, non audens damnare peccati mortalis, qui actum dilectionis Dei tantum semel in vita eliceret et asserens, praeceptum caritatis Dei rigorose ne singulis quidem quinquenniis per se obligare, sequitur ineluctabiliter, praeceptum per se obligare aliquando in vita et quidem multo saepius, quam singulis quinquenniis: ut proinde jam multo magis damnata sit censenda sententia, asserens praeceptum dilectionis Dei per se obligare nunquam. Ratio autem potissima mihi videtur: quia virtus caritatis divinae non est tantum imperativa actuum aliorum observantiae mandatorum, sed etiam est elicitiva affectuum et actuum propriorum, ut per se constat; ergo etiam praeceptum caritatis divinae: *Diliges Dominum Deum tuum etc.* non tantum obligat ad actus imperatos seu volun- 170.

tariam observationem praeceptorum divinorum omneque peccatum evitandum, sed etiam per se obligat quandoque ad actum proprium elicitum caritatis seu formalem amorem Dei super omnia; idque omnino confirmari videtur variis Scripturae locis 1. Cor. 16, 22: *Si quis non amat Dominum Jesum Christum, anathema sit;* et 1. Jo. 4, 19: *Nos ergo diligamus Deum, quoniam Deus prior dilexit nos.* Eleganter D. Aug. l. 4. confess. c. 16: „Humana rea sibi conscientia est, si amantem non reamaverit.“ Jam quoad *tempus determinatum* obligationis hujus duplex potest esse status quaestionis: vel enim quaeritur de obligatione simpliciter et velut in actu primo, et sic certum est, hominem adultum obligari ab initio usus rationis: sicut qui suscipit beneficium vel Capellaniam cum onere celebrandi tot Missas per septimanam, ab initio collationis acceptatae statim obligatur, sed non statim pro eodem momento. Vel quaeritur de obligatione hic et nunc considerata et velut in actu secundo, sic ut ejus omissio nunc sit peccatum grave et hoc sensu

171. Dico II. Praeceptum amandi Deum super omnia obligat post usum rationis quoad hoc sufficientem. Est sententia D. Thom. et summorum DD. quam etiam sequuntur Laym., March. trib. p. 2. tr. 2. tit. 4. sect. 1. q. 2, Nicol. du Bois cit. n. 31. Ratio peti debet ex regula juris: In omnibus obligationibus, quibus dies non apponitur, praesenti die debetur; cum ergo praeceptum affirmativum caritatis Dei super omnia quoad diem vel tempus omnino indeterminatum sit, intelligendum est, obligare praesenti tempore vel die, quo homo perfectum usum rationis assecutus hujus obligationis primum capax fit, seu cum ad eam perfectionem pervenerit, qua Dei cognoscendi et hujus praecepti agnoscendi fit capax; seu (ut tute explicat March. cit.) quando homo ad adultam aetatem perveniens et sufficienter instructus de Deo et Dei bonitate, reflectitur et apprehendit Deum super omnia debere diligi. Quando autem id sit, unusquisque apud seipsum perpendere potest: neque enim omnium eadem est ratio vel capacitas. Sic ille. Tunc enim recta ratio non patitur diu differri, sed potius urget hominem, ut Deum tanquam ultimum finem et summum Bonum suum sufficienter propositum agnoscens, etiam amore super omnia prosequatur et omnia sua in Deum referat, adeo ut si notabiliter differat, merito gravis peccati in Deum summum Bonum reus fiat. Ceterum gravitas hujus omissionis non est aestimanda ex determinata aliqua differentia temporis, hora, die, sed ex notabili negligentia, in qua plura consideranda sunt: nempe perfectio cognitionis et judicii, iterata saepius propositio objecti, scilicet Dei summe boni, summe amabilis, nostrum amantissimi, internae motiones et inspirationes, quae sunt velut assidua interpellatio et instantia pro executione praecepti, quod ipsum materialiter intentum est in praeceptis fidei, spei etc., generaliter et sine praefixo tempore determinato obligantibus. Scio, huic piissimae sententiae contradicere quosdam Scotistas et RR. communiter, nominatim Azor., Valentia, Suarez, Sanchez, Coninch, Castrop. eosque citans Tambur, cit. l. 2. decal. c. 3. § 2, sed credo non contradicturos fuisse, si propositionem illam damnandam scivissent.

172. Dico III. Probabilissimum est, praeceptum amoris Dei super omnia etiam obligare pro articulo mortis, idque non tantum per accidens,

quando nimirum moriturus conscius peccati mortalis nec habet copiam Sacramenti, cum qua sufficeret attritio, adeoque necessario debet elicere contritionem perfectam, ut apud omnes in confesso est, sed etiam per se, etiamsi moribundus sibi letalis culpae conscius non sit. Ita ex multorum opinione valde rationabiliter suadet noster March. cit.: cum enim tunc spiritus revertatur ad Deum, qui creavit illum, et diabolus insidietur calcaneo hominis, gravissimae sane in praecepto tanti momenti negligentiae arguetur homo, si non toto corde se convertat ad Deum per amorem, cui aeterno amore sperat conjungi in beatitudine. Idque significare voluisse videtur Christus in parabola servi fidelis Luc. 12, 35: *Sint lumbi vestri . . . et vos similes hominibus expectantibus dominum suum, quando revertatur a nuptiis, ut cum venerit et pulsaverit, confestim aperiant ei.* Ubi D. Greg.: „Cui confestim aperimus, si hunc cum amore suscipimus." Et alibi Christus docet, fatuas virgines ob defectum olei, quo caritas designatur, a nuptiis sponsi fuisse exclusas, quia nimirum media nocte, quando venit sponsus, oleo caritatis actualis caruerunt. Vide de hoc pluribus disserentem ibi et disce moribundos suaviter disponere ad frequentes et teneros actus et affectus amoris Dei.

Dico IV. Valde probabile et modo (post sententias et proposi- 173.
tiones damnatas ab Alex. VII. et Innoc. XI. supra allegatas) omnino certum est, praeceptum caritatis Dei super omnia etiam alias obligare in tempore, saltem aliquando in vita. Certe enim post adeptum usum rationis vivens vix videtur excusari posse a gravi negligentia in praecepto tanti momenti, si continuo amanti et benefacienti Deo et ad reamandum saepius diversissimis modis interpellanti nunquam in tota vita aliquis actus amoris retribuatur: etenim praeceptum amoris tot verbis propositum *ex toto corde, tota anima,* non tantum intensionem actus, sed etiam ipsius agentis diligentiam requirere videtur, ut observat Nicolaus cit. n. 41. Ubi rursus culpa omissionis non aestimanda erit ex aliqua certa temporis differentia, sed ex notabili negligentia propter saepe perceptas et velut interpellantes motiones, inspirationes internas, prout supra de initio usus rationis dixi. Nam certe nullum tempus determinatum assignari potest: singulis diebus Dominicis de praecepto eliciendum esse actum amoris Dei super omnia, sentire Scotum recitant multi, qui forte nunquam inspexerunt; inspice 3. dist. 37. n. 18. ubi sic habet: „Quantum ad secundum dico, quod illud praeceptum affirmativum *Diliges Dominum etc.* non tantum obligat ad semper oppositum fugiendum, ne scilicet insit actus odii, sed obligat aliquando ad actum eliciendum, quia hic actus est circa finem, ex cujus bonitate descendit omnis bonitas moralis in actus, qui sunt ad finem; quando sit autem hoc, forte determinavit illud praeceptum divinum: Sanctifica Sabbatum et maneat unusquisque apud seipsum, idest colligendo se et ascendendo ad Deum suum; et Ecclesia specificavit, quantum ad Missam audiendam die Dominica." Sic Scotus; sed audis, *forte* dixit: significans id esse intentum, ut revera est, cum die Dominica praecepto sufficienter satisfiat per actum religionis absque actu explicito amoris Dei super omnia.

Varie denique alii variarunt tempus obligationis hujus divinissimi praecepti amoris Dei super omnia, utpote omnes dies festos, quibus de-

bemus Deo specialiter vacare; tempus, quo adultus suscipit Baptismum; quando quis suscipit Sacramentum; quando quis audit alterum contra Deum blasphemantem; quando quis subiret martyrium; quando quis a Deo accepisset magnum beneficium; quando gravis oritur tentatio praesertim odii Dei cum periculo consensus. Omnia pie, sed omnia sine sufficienti fundamento obligationis per se in re tanti momenti; per accidens in praefatis casibus obligationem jam fassi sumus § praec. Et hactenus utique satis de praecepto affirmativo et peccato omissionis amoris Dei super omnia; nunc de peccatis commissionis amoris Dei contra praeceptum negativum breviter dicendum.

Sectio III.

Odium Dei.

Summarium.

174. Odium Dei est simpliciter omnium peccatorum gravissimum.
175. Quid odium abominationis et inimicitiae?
176. Extreme pessimum est odium inimicitiae.
177. Paulo levius quidem, semper tamen mortale est odium abominationis,
178. Sicut et omnis motus deliberatus pravae vel malignae affectionis in Deum.

Assertio IV: *Odium Dei simpliciter est peccatorum omnium gravissimum, extremum quidem odium inimicitiae, levius autem, sed semper mortale, odium abominationis, quemadmodum et omnis motus deliberatus pravae affectionis contra Deum.* Tota nimis certa.

174. § I. *Simpliciter est peccatorum omnium gravissimum:* Ratio clara est: quia optimo opponitur pessimum, et transgressio omnium maximi praecepti necessario omnium maximum et gravissimum peccatum est; sed odium quodcunque Dei opponitur optimae et excellentissimae caritati eamque solum directe et formaliter destruit, estque transgressio primi et maximi mandati *diliges Dominum Deum tuum ex toto corde,* quod est finis et summa omnium aliorum praeceptorum, ut ex dictis constat; ergo simpliciter est peccatorum omnium gravissimum.

175. Duplex autem vulgo assignatur odium Dei, *abominationis* et *inimicitiae.* Odium *abominationis* est affectus malignus in Deum, quo non ipsum Deum secundum se, sed secundum aliquem ejus effectum nobis contrarium vel malum apprehensum (utpote ob praecepta difficilia imposita, ob poenas vel adversitates immissas, ob cupita negata vel impedita etc.) Deum impius aversatur et abominatur quasi sibi malum vel malevolum apprehensum; et hoc odium opponitur amori concupiscentiae erga Deum: sicut enim amore concupiscentiae prosequimur et appetimus Deum ut nobis bonum et summum Bonum nostrum, ita odio abominationis impius aversatur Deum ut malum sibi apprehensum, quin saepe progreditur ad ipsum odium inimicitiae. Odium Dei *inimicitiae* est affectus malignus in Deum, quo improbus ipsum Deum secundum

se aversatur eique male vult; et hoc opponitur amori amicitiae erga Deum hactenus explicatae; quemadmodum enim amore amicitiae Deo ut summo Bono in se adhaeremus, ei bene volumus, de ejus bono gaudemus etc., ita odio inimicitiae impius Deum secundum se aversatur, ei male vult, de ejus bonitate tristatur. Quamvis autem Scotus aliique recte doceant, Deum secundum se absolute (adde sub vero aliquo conceptu) odio haberi non posse, quia nimirum Deo secundum se vero et infinito Bono nulla inest ratio mali vere apprehensibilis, secundum quam alicui displicere vel odibilis esse possit, tamen sicut boni ex amore concupiscentiae, quo amant Deum ut bonum sibi ob beneficia praestita et promissa ipsamque beatitudinem speratam, assurgunt ad cognitionem intrinsecae infinitae bonitatis Dei ipsumque amore amicitiae diligentes ei bene volunt, complacent, congaudent ob ejus intrinsecam infinitam bonitatem et perfectionem; ita impii ex odio abominationis, quo aversantur Deum ut malum sibi apprehensum ob ejus effectus sibi contrarios, ulterius assurgunt ad apprehensionem, licet falsissimam, alicujus mali in ipso Deo et inde ad verum odium inimicitiae erga ipsum Deum secundum se, quo nimirum ipsum Deum secundum se aversantur, execrantur, blasphemant, ei quantum in ipsis est male volunt, vellent, se posse nocere Deo eumque mali alicujus capacem esse; vellent denique Deum disperire aut saltem justum non esse, punire seu nocere non posse et alia hujusmodi sexcenta infanda. Neque hoc odium ita proprium est damnatorum et daemonum per totam aeternitatem, quin certum sit, desperatos peccatores saepe in eam impietatem prorumpere, ut Deum ipsum odio prosequantur ac velut rabie acti Deum et omnia, quae Dei sunt, execrentur vel vix nomen Dei audire sustineant. Et de hoc sequitur:

§ II. *Extreme quidem odium inimicitiae:* hoc enim vere extreme 176.
pessimum opponitur optimo: nam sicut amore amicitiae adhaerere Deo summo Bono est summa bonitas moralis et perfectio hominis viatoris, ita odio inimicitiae aversari Deum summum bonum in se, ob quamcunque rationem mali in eo falso apprehensam, et summa malitia hominis viatoris, ideoque peccatorum omnium omnino extremum. Quod vel hac ratione confirmari potest: ratio formalis et summa malitia peccati consistit in offensa Dei summi boni et aversione a Deo ut summo bono et ultimo fine; atqui solum odium inimicitiae erga Deum formaliter, directe et expresse est aversio a Deo ut summo bono et ultimo fine ex omnibus peccatis etiam directe contra ipsum Deum commissis: nam (de aliis peccatis res clara est) infidelitas contra fidem directe solum est aversio a Deo ut summa veritate, desperatio directe solum est aversio a Deo ut summe fidelis et bonus nobis est; odium abominationis directe solum est aversio a Deo secundum aliquem ejus effectum nobis contrarium vel malum apprehensum; alia omnia peccata solum indirecte et interpretative sunt aversio a Deo, quatenus scilicet homo amore creaturae legem Dei transgrediendo censetur se avertere a Deo summo legislatore, qui idem est et summum bonum. Solum odium inimicitiae directe et formaliter est aversio a Deo, quin potius aversatio Dei ipsius summi boni in se, etsi sub aliqua ratione mali in ipso falso apprehensi. Et hinc est

177. § III. *Levius, sed semper mortale, odium abominationis:* levius esse peccatum odio inimicitiae, immediate audivisti; certe autem semper mortale esse, apud omnes in confesso est, cum et ipsum graviter repugnet magno mandato dilectionis super omnia. Et confirmari potest ratione deducta ex illo Matth. 19, 17: *Quis enim bonus, nisi solus Deus?* Quia nimirum Deus omnimode est summe bonus, non tantum secundum se intrinsece, sed etiam extrinsece in ordine ad quemcunque effectum a se procedentem, (omnia enim, quae a Deo procedunt, qua ratione procedunt, bona sunt), ideo Deus undique ex omni parte est objectum amoris et nulla ratione vel respectu objectum odii; ergo non tantum odium inimicitiae erga Deum secundum se, sed etiam odium abominationis erga Deum secundum ejus effectum nobis contrarium vel malum apprehensum peccatum mortale est, contra divinam et infinitam bonitatem pugnans. Intellige autem semper: dummodo tale odium, abominatio, indignatio vere tendant in ipsum Deum; ut excludantur affectus abominationis, aversionis, indignationis, impatientiae, rancoris, furoris solum contra ipsa mala vel adversa occurrentia, ut contra hostes, inimicos, infortunium aliasque res adversas animatas vel inanimatas, absque ullo motu vel respectu ad ipsum Deum: tales enim affectus minime ad odium Dei, sed ad impatientiae vitium vel odium proximi spectare dignoscuntur; quod etiam pro sequenti § observatum volumus.

178. § IV. *Quemadmodum et omnis motus deliberatus pravae vel malignae affectionis erga Deum:* isque sive in corde interius retentus, sive verbo vel signo exterius manifestatus, atque adeo omnis blasphemia, execratio, maledictum, murmur contra Deum, quatenus ex deliberato et maligno affectu procedit, peccatum mortale est contra hoc praeceptum dilectionis Dei super omnia. Ratio clara est ex terminis praecepti: Diliges Dominum Deum tuum, quod sub mortali obligat ad minimum, et quam maxime negative, ut nihil sit in corde, anima, mente nostra, quod repugnet amori Dei; atqui omnis parvus et malignus affectus in Deum, etsi non esset explicitum et formale odium Dei, sed qualiscunque confusus in Deum rancor, commotio (quales saepe exurgunt in corde et non raro in signa externa erumpunt, maledicta, murmura etc.) directe et formaliter repugnat amori Dei ejusque summae bonitati; ergo peccatum mortale est contra praeceptum dilectionis Dei super omnia et consequenter, quia qualis radix talis ramus, patet, omnem blasphemiam, maledictum, murmur contra Deum (quatenus ex tali malo affectu in Deum procedit) esse peccatum mortale, non tantum contra virtutem religionis et cultus debiti divinae Majestati et Numini, sed etiam directe et formaliter contra idem praeceptum dilectionis Dei super omnia.

Dicta hactenus semper intellige, si actus vel motus talis sit deliberatus: quemadmodum enim in omnibus peccatis aliis, ita etiam in odio vel malo affectu erga Deum imperfectio actus seu motus primi absque perfecta advertentia et deliberatione intellectus exurgentes, a peccato saltem mortali excusant. Minime autem omnium hic locum habet parvitas materiae, sed omnis omnino actus odii vel pravae affectionis erga Deum, dummodo deliberatus sit, quantumvis levis in

entitate vel materia objecta, eo ipso quod directe repugnet infinitae Dei bonitati, omnino mortalis manet; immo eo gravior malitia censetur, quo ob leviorem causam vel rem in Deum maligne afficeris, ut in materia de peccatis notatum est.

Sectio IV.

Inordinatus amor creaturarum.

Summarium.

179. Amor inordinatus creaturae, quo illa formaliter vel interpretative Deo praefertur, est peccatum mortale,
180. Et sine dubio speciale, si talis praelatio creaturae sit formalis.
181. An et quale peccatum sit amare Deum propter creaturam?
182. An et quale peccatum sit optare semper in hac vita manere?
183. Ad dignoscendum, quando praelatio creaturae sit speciale peccatum, statuuntur duae regulae.
184. Amor inordinatus creaturae est causa omnium peccatorum, etiam ipsius odii Dei.

Assertio V: *Omnis amor inordinatus creaturae, quo illa formaliter vel interpretative praeponitur Deo, est peccatum mortale contra praeceptum caritatis divinae, aliquando speciale, aliquando non, et causa omnium peccatorum atque etiam ipsius odii Dei.* Certa apud omnes.

§ I. *Est peccatum mortale:* Ratio notissima ex terminis: nam 179.
praeceptum caritatis ex ipsa natura rei obligat hominem ad amandum Deum super omnia appretiative, utique in re omnium gravissima sub mortali, nec fingi potest hic materiae levitas; quin potius (ut modo innueram) eo gravior injuria sit Dei summi et infiniti boni, quo minor et levior creatura (v. g. voluptas aut pecunia) ei in amore praefertur; ergo mortalis est omnis ejusmodi inordinatus amor, quo creatura Deo in amore praefertur seu plus Deo amatur seu *formaliter* seu *interpretative*. *Formaliter* seu affectu formali creaturam in amore Deo praeferret vel aequaret, qui actu formali explicito, posthabito et minus aestimato vel etiam contempto Deo, creaturam aliquam plus aestimatam amplecteretur atque adeo eoipso ipsam ultimum finem sibi constitueret, et sic sane peccatum est gravissimum. Tolerabile fuit in ethnicis, qui, cum verum ultimum finem Deum aeternamque beatitudinem ignorarent, etsi forte culpabiliter, in voluptatibus aliisque creatis bonis sibi finem ac beatitudinem suam constituerunt. Neque longe ab his absunt politici nostri temporis semiathei, et utinam longius abessent etiam frigidi catholici, et reipsa tales non raro sunt avari et luxuriosi. *Interpretative* seu affectu interpretativo creaturam in amore Deo proponunt vel adaequant, qui ita adhaerent alicui creaturae, divitiis, voluptatibus etc., ut ejus causa parati sint legem Dei transgredi vel Deum offendere aut certe ita omnem affectum, curam et sollicitudinem in aliquam creaturam defigunt, ut Dei ac salutis suae notabiliter obliviscantur. Hi nimirum,

etsi formaliter et expresse Deum non postponant vel contemnant, interpretative tamen et implicite revera postposito Deo creaturam praeferre ac ultimum finem sibi constituere convincuntur, ut alibi etiam demonstratum est.

180. § II. *Aliquando speciale.* Amor inordinatus creaturae, quo illa Deo formaliter praefertur, sine dubio est peccatum speciale contra amorem Dei super omnia, sive transgressio alicujus praecepti accedat sive non, nec alia probatione indiget res de se clarissima. Unum tamen et alterum dubium magni momenti explicandum occurrit:

181. Dubium primum: *An et quale peccatum sit amare Deum propter creaturam v. g. beatitudinem vel aliud bonum creatum.* Resp. cum distinctione: amare Deum propter beatitudinem v. g. tanquam causam finalem, motivam ac motivum principale amandi, ita ut homo alioquin positive omnino nollet amare Deum, ei servire, ejus praecepta servare, nisi intuitu beatitudinis atque mercedis, omnino amor mercenarius est, maxime inordinatus et omnino mortalis, quo nimirum homo simpliciter seipsum propriumque commodum plus quam Deum diligit, adeoque creaturam vere et formaliter praefert Deo, quo sensu verisssime quidam dixit: „Qui servit Deo propter beatitudinem tantum vel propter infernum evadendum tantum, certissime illam non consequetur et hunc habebit.“ At vero amare Deum propter beatitudinem aliudve beneficium aut bonum creatum tanquam causam impulsivam tantum et motivum secundarium ex parte amantis, quatenus nimirum homo ex consideratione et spe beatitudinis vel alterius beneficii divini solum disponitur, inducitur, excitatur et impellitur ad cognoscendam et consequenter amandam infinitam Dei bonitatem, atque ideo ad amandum Deum non jam propter aliud seu proprio suo commodo, sed propter ipsum Deum ejusque infinitam bonitatem (qui homo alias forte solum negative non amasset Deum, non fuisset motus, excitatus vel impulsus ad amandum Deum), tali, inquam, modo amare Deum propter beatitudinem aliave beneficia divina, minime malum, sed sanctum et meritorium est ac opus sanctorum. Sic enim excitatus David dilexit Deum Ps. 118: *Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas in aeternum propter retributionem.* Sic et nos ob beneficia ab amico accepta disponimur et inducimur ad diligendum eum, non tantum ob nostrum commodum amore concupiscentiae, sed etiam et principaliter ob ejusmet bonitatem et virtutem, vero amore amicitiae, uti etiam docet et exemplificat S. Thom. 2. 2. q. 27. a. 3. et cum eo alii passim.

182. Dubium alterum: *An et qualiter peccent, qui vellent vel optarent semper in hac vita manere.* Resp. iterum cum distinctione: si quis optet semper in hac vita permanere ea formali intentione, quod hujus vitae delicias et commoda praeferat aeternae beatitudini, atque ita positive, excluso ultimo fine Deo, sibi ultimum finem formaliter et expresse in bonis creatis hujus vitae constitueret, utique patenter peccaret mortaliter contra divinam caritatem, quippe formaliter praeferens bonum creatum summo Bono Deo aeterna beatitudine fruendo, uti annotavit Sanch. l. 2. mor. c. 35. Neque de hoc aliquem dubitare credo. Quare plane mortalis impietatis arguendus nobilis ille Bavarus apud Drex. l. 1. de coelo c. 8. § 5., qui in convivio jam vino incalescens ausus

est dicere: si mihi Deus facultates meas et voluptates ea lege transcriberet, ut in annos mille meo arbitratu liceret iis frui, ego mehercle suum Deo coelum non inviderem, cantarem libere: coelum coeli Domino, terram autem dedit filiis hominum. Vox haec brevis, sed epicuri de grege porci potius, quam christiani hominis.

At vero si quis optet, semper in hac vita manere praecise desiderando hac vita non privari, quatenus id secundum se bonum est, absque ullo expresso respectu vel comparatione ad vitam vel beatitudinem aeternam, a peccato saltem mortali merito excusat Castro-Pal. apud Tamb. l. 2. decal. c. 3. § 1. et concedit Sanch. l. 2. cit. Et certe nemo negabit, nos licite posse desiderare longam vitam, quamvis eo tempore longiori, necessario privati simus beatitudine: quia nimirum non intendimus delicias vel commoda hujus vitae praeferre beatitudini pro tanto tempore (quod sane perversum quoque esset, quia summa perversitas esset etiam modico instanti divinam fruitionem humanae voluptati postponere), sed solum desideramus hac vita tam cito non privari, praecise ut nobis bonum est; ergo eadem ratione posset quis desiderare semper durare in hac vita et nunquam privari, ut sibi bonum est, absque eo quod censeatur voluptates hujus vitae praeponere beatitudini. Addit energice Pal. cit: „Adde, te nescire, an post hanc vitam salvandus sis, an condemnandus; ergo cum desideras in hac vita perpetuo manere, potes illud desiderare, ut periculum damnationis effugias; sed hoc periculum fugere non est malum; ergo non est mortale desiderium absolute."

§ III. *Aliquando speciale et aliquando non.* Amor inordinatus 183.
creaturae, quo haec solum interpretative Deo praefertur, aliquando est, aliquando non est speciale peccatum, juxta duas faciles sequentes regulas.

Regula I. Amor inordinatus creaturae, non quis sciens et volens (non sola habituali dispositione, sed actuali consensu subinde elicito) paratus est legem Dei transgredi seu Deum offendere in genere propter creaturam, absque eo tamen quod actu transgrediatur aut transgredi proponat aliquod praeceptum in particulari, est peccatum mortale speciale contra caritatem Dei: mortale quidem est ob rationem manifestam supra datam; speciale vero contra caritatem est, quia nulli alteri virtuti vel praecepto in particulari repugnat, nisi caritati.

Regula II. Amor inordinatus creaturarum, suiipsius, parentum, conjugis, filiorum, bonorum temporalium seu divitiarum, quo quis actu vult transgredi aut de facto transgreditur aliquod praeceptum particulare v. g. justitiae, pietatis, in materia gravi utique est peccatum mortale, quia est voluntaria causa peccati mortalis; non tamen est peccatum speciale distinctum, sed idem numero cum voluntate transgrediendi vel actuali transgressione praecepti illius. Communis DD. Ratio est: quia licet amor inordinatus illius creaturae, v. g. dum Titius amore filiorum aut bonorum temporalium contempta lege Dei vult exercere et exercet injustitias, revera sit contra distincta praecepta, quia quatenus eo casu creaturam plus amat quam Deum, est contra praeceptum caritatis Dei, quatenus vero transgreditur aliud praeceptum v. g. septimum, est contra illud praeceptum, quia tamen

praeceptum caritatis intime imbibitur in omnibus aliis praeceptis Dei, cum caritas sit finis omnium praeceptorum, ut supra dictum est, ideo non duo, sed unum tantum peccatum committitur contra septimum praeceptum.

184. § IV. *Et causa omnium peccatorum, etiam ipsius odii Dei.* Verissime archicapitale peccatum est amor inordinatus ac improbus suiipsius ac creaturarum. Ratio est: Quia in iis, quae contra naturam sunt, paulatim fit processus a minori ad majus, atque omnis aversio a Deo summo et infinito bono per peccatum et omnium maxime ipsum odium Dei est contra naturam hominis: horret enim naturalis ratio et inclinatio atque ipsa natura rationalis odisse Deum summum bonum aut peccato aliquo voluntarie ab ipso se averti, ergo a minori incipiendum est. Primo ergo homo inordinate occupatur et capitur amore sui aut creaturae alicujus, ac vult sibi bene esse in tali creatura v. g. voluptate vel commodo sensibili. Deinde quia saepe non potest sic ita bene esse in hac creatura, nisi transgrediendo legem Dei, ideo amore creaturae illius utitur, consentit in peccatum et peccat legem Dei transgrediendo, juxta Jac. 1, 14: *Unusquisque tentatur a concupiscentia sua distractus et illectus; deinde concupiscentia cum conceperit parit peccatum,* et sic jam interpretative homo avertit se a Deo. Ulterius quia Deum severum legislatorem ac vindicem peccati experitur, saepe impius peccator procedit ad formale odium Dei, primo abominationis et quandoque etiam inimicitiae, ut sect. praec. explicatum. Et hinc est, quod verissime docent theologi, omne peccatum mortale continere implicitam saltem aversionem a Deo et conversionem ad creaturam; et hinc tandem sapientissime et acutissimo more suo dixit DD. Aug. l. 14. de civ. Dei c. 28, quod duas civitates fecerunt duo amores, „civitatem diaboli amor sui usque ad contemptum Dei, civitatem Dei amor Dei usque ad contemptum sui.“

Caput VI.

De odio et inimicitia proximi.

Sectio I.

Quid, quotuplex et quantum peccatum odium proximi.

Summarium.

185. Quid odium proximi, inimicitiae, abominationis personae, qualitatis proximi
186. Odium abominationis quoad qualitatem est quandoque bonum, malum vel indifferens,
187. Quoad ipsam vero personam semper mortale.

188. Odium inimicitiae est genere suo mortale,
189. Ad hoc autem requiritur, ut quis ei velit malum, quod revera ei malum est aut ex displicentia personae.
190. Liceatne proximo velle malum, non quatenus ei malum est, sed quatenus nobis vel alteri bonum est?
191. Sententia communis est negativa,
192. Affirmativa ait, id licere affectu simplici,
193. Non autem efficaciter desiderare.
194. Respondetur cum distinctione.
195. Corollarium de maledicentia seu imprecatione.

Odium generaliter dicitur actus vel motus deliberatus voluntatis, **185.** quo malevole ferimur in proximum. Duplex est: *abominationis* et *inimicitiae*. Odium abominationis definitur: alienatio seu aversio voluntatis ab eo, quod aestimatur ut malum et noxium, et haberi potest respectu cujuslibet rei. Respectu hominis rursus duplex est: ipsius personae et qualitatis. Odium abominationis *ipsius personae* proximi est, quo ipsam personam secundum se velut malum displicens, indignum nostra dilectione vel amicitia aversamur vel abominamur; et hoc est semper mortale, ut mox dicetur. Odium abominationis *qualitatis* proximi seu odium proximi quoad qualitatem est, quo non ipsam personam proximi secundum se, sed solum secundum aliquam qualitatem malam ipsi adjacentem aversamur et abominamur: utpote quia scelestus vel hostis noster est. Odium *inimicitiae* vel *malevolentiae* est actus deliberatus voluntatis, quo proximo ut male apprehenso etiam malum volumus, optamus vel gaudemus (directe scilicet oppositum amori amicitiae, quo proximo bonum volumus et habitum gaudendo et non habitum desiderando) adeoque hoc odium inimicitiae oritur ex odio abominationis. Sit ergo

Assertio I: *Odium abominationis proximi quoad qualitatem indifferens est; quoad personam semper mortale; odium inimicitiae est mortale ex genere suo, dummodo proximo quis vere malum velit, quod scilicet et quatenus proximo malum est atque ex displicentia et abominatione personae.* Certum apud omnes; explico breviter.

§ 1. *Odium abominationis proximi quoad qualitatem indifferens est.* **186.** Scilicet de se nec bonum nec malum, sed vel bonum vel malum esse potest vel manere indifferens. Omnes. Ratio est: quia odium abominationis proximi quoad qualitatem tantum potius est odium ipsius qualitatis, quam ipsius proximi; atqui non tenemur amare proximum secundum omnes ejus qualitates: cum revera non secundum omnes qualitates sit noster proximus vel objectum amoris; ergo tale odium secundum se indifferens est. Bonum ergo et licitum immo meritorium est odium proximi quoad qualitates revera malas et recta ratione odibiles, utpote quatenus est peccator, injustus, avarus etc., et universaliter bonum est odium peccatorum, quatenus peccatores sunt Ps. 118, 113. *Iniquos odio habui.* Ps. 138, 21: *Nonne, qui oderunt te, Domine, oderam et super inimicos tuos tabescebam? perfecto odio oderam illos etc.*, eo scilicet sensu, ut dicitur Sap. 14, 9: *Odio sunt Deo impius et impietas ejus.* Malum vero est odium abominationis proximi quoad qualitates simpliciter bonas et honestas, etsi tibi contrarias, utpote propter justitiam, zelum, pietatem, virtutem majorem etc., quod proprium

est impiorum et ex natura sua mortale contra caritatem; immo peccatum in Spiritum Sanctum, si quis odiat in proximo tales qualitates, quatenus sunt dona Dei vel Spiritus Sancti, et dicitur fraternae caritatis invidentia, de qua infra mentio fit suo loco. Indifferens denique manebit odium abominationis proximi quoad qualitates indifferentes, utpote quoad aliquos defectus naturae, deformitatem, distortos mores, nimiam sensibilitatem, dummodo absit contemptus proximi quoad personam velut creaturae Dei vel malevolentia in ipsam personam (cujus magnum subesse solet periculum), nam alioquin tales qualitates sunt naturaliter odibiles.

187. § II. *Quoad personam semper mortale est peccatum.* Ratio clara: odium abominationis proximi quoad ipsam personam directe repugnat caritatis praecepto, quo tenemur diligere omnem hominem, quatenus est noster proximus, naturae nostrae consors, nobiscum imago Dei, capax gratiae Dei et beatitudinis aeternae; atqui proximus quoad personam vere est consors nostrae naturae, nobiscum imago Dei, capax gratiae, beatitudinis; ergo proximum quoad personam odisse, aversari vel abominari et contemnere tamquam malum displicens, indignum nostro amore vel amicitia, semper est gravissimum peccatum mortale contra praeceptum caritatis et ipsam divinam bonitatem in proximo participatam, aeque ac in nobis et forte excellentius participandam. Res valde notanda et alta meditatione menti imprimenda, idque secluso etiam omni odio inimicitiae vel malevolentiae. Intellige tamen semper de odio plene deliberato cum advertentia ad malitiam: nam ob imperfectionem actus, inadvertentiam et subitam passionem a mortali saepe excusari, apud omnes in confesso est.

188. § III. *Odium inimicitiae etiam est mortale in genere suo.* Certum apud omnes ex verbo Dei. Praeter enim praeceptum magnum *diliges proximum tuum sicut teipsum*, quo sine dubio prohibetur sub mortali, in materia gravi malum velle proximo, alibi passim damnatur odium et malevolentia in proximum, maxime apud Evangelistam amoris, 1. Jo. 3, 15: *Qui odit fratrem suum, homicida est. Et scitis, quoniam omnis homicida non habet vitam aeternam in semetipso manentem* et 4, 20: *Si quis dixerit, quoniam diligo Deum, et fratrem suum oderit, mendax est.* Et ne quis se excuset, quod signa odii exterius non ostendat, recte Sapiens Prov. 26, 26: *Qui operit odium fraudulenter, revelabitur malitia ejus in concilio.*

Dixi autem, *etiam mortale ex genere suo:* hic enim non tantum excusat imperfectio actus frequentissime, ut si indeliberate et subito motu proximo malum velis, verum etiam levitas materiae: leve enim et exiguum malum proximo velle, quod reipsa illatum esset veniale tantum, etiam volitum nonnisi veniale erit. Econtra tantum malum in corpore vel anima velle proximo, quod reipsa illatum peccatum mortale esset, etiam volitum peccatum mortale erit, sive deinde tale malum velimus proximo optando vel desiderando, ut habeat, sive gaudendo vel complacendo, quod habeat. Sicut enim praecepto caritatis jubemur bene velle proximo et affectu complacentiae de bono habito congaudendo et affectu desiderii bonum nondum habitum desiderando, ita prohibemur male velle proximo tam affectu desiderii, malum

proximo inferendum optando, quam affectu complacentiae, de malo illato vel habito gaudendo vel econtra de ejus bono tristando, quod ad invidiam spectat. Gravitas ergo peccati, odii vel inimicitiae in proximum mensuranda est ex qualitate mali ei voliti corporalis vel spiritualis. In corporalibus gravissimum malum est mors corporis, praesertim violenter inferenda; in spiritualibus gravissimum mors animae per peccatum mortale et aeternam damnationem, quam proximo deliberate velle, desiderare vel gaudere gravissimum et fere diabolicum est odium. Ceterum qui proximo ex odio inimicitiae solum in genere vel in confuso malum vult, non praesumitur velle mala levia venialiter, sed mala quaevis gravia, consequenter peccare mortaliter.

§ IV. *Dummodo quis proximo vere malum velit.* Haec valde notanda sunt. Ad hoc ergo, ut odium inimicitiae in proximum malum mortale sit, omnino requiritur, ut quis proximo malum velit **189.**

I. *Quod revera ei malum est:* sicut enim praecepto caritatis *diliges proximum tuum sicut teipsum,* tenemur solum proximo velle vera bona et salutaria, quatenus proximo bona et salutaria sunt, ita solum prohibemur proximo velle vera mala, quatenus ei mala et nociva sunt. Unde licet, proximo cuivis, etiam inimico, velle malum, quod ipsi revera non malum, sed bonum est; v. g. minus malum propter majus bonum, malum corporale propter bonum spirituale. Sic sancte potes alicui etiam inimico tuo desiderare morbum, jacturam bonorum, tribulationem aliquam, quo ejus superbia, insolentia, peccandi licentia compescatur; immo ipsam mortem corporalem, ne diutius vel gravius Deum offendat, damnationem sibi augeat, atque ita ipsi non male, sed melius sit; sic enim pater vel mater effraenato filio licite optat mortem, ne longa vita graviora peccata committat graviusque damnetur; sic licet optare patri seni infirmoque aut filiis vel aliis miseris bonam mortem, ne in tormentis vivant, et ita in similibus? quia haec et similia desideria formaliter sunt de bono proximi, non de malo, ait Castro-Pal. t. 1. tr. 6. d. 4. de carit. p. 1. n. 11.

II. *Et quatenus ei malum est:* licet enim, proximo nocenti vel inimico desiderare malum, quod revera ei malum est, non tamen quatenus ei malum est seu ut ipsi male sit, sed quatenus tibi vel alteri, proximo innocenti vel reipublicae, maxime bonum est seu quatenus per illud majora mala impediuntur. Omnes cum S. Thom. 2. 2. q. 83. a. 8. Sic licet optare mortem inimici, quem scio graviter et injuste me vexaturum, nec aliter liberare me posse: non enim opto mortem inimici ut ipsi malum, sed ut mihi juste debitum bonum, scilicet ut finis malorum meorum est. Qua ratione etiam absque laesione caritatis suiipsius in gravibus afflictionibus licet sibiipsi optare mortem, quatenus finis malorum adeoque mihi bonum est, ut suo loco videbimus.

III. *Aut ex displicentia personae:* licet enim, proximo nocenti vel inimico desiderare malum, etiam quatenus ipsi malum seu ut ipsi male sit, non tamen ex displicentia, odio vel abominatione ipsius personae, nec affectu vindictae in ipsum proximum ob ipsius malum, sed affectu et zelo justitiae, honoris Dei, boni communis etc. et ex abominatione

qualitatis seu vitii talis personae. Sic licet furi optare furcam, hosti injusto stragem: quod enim magistratus juste potest et debet inferre, licite quivis potest ei optare. Certe Superior tibi graviter delinquenti gravem et afflictivam poenitentiam injungens vult tibi per hoc male esse, at non ex displicentia, sed amore potius personae, salutis ac boni communis.

IV. Denique universaliter sicut licite abominamur homines malos quoad qualitatem seu ut mali sunt, ita iisdem ut mali sunt seu ad destructionem eorum malitiae licite malum volumus. Patet exemplis Scripturae. Ps. 53, 6: *Averte mala inimicis meis et in veritate tua disperde illos.* Ps. 103, 35: *Deficiant peccatores a terra et iniqui, ita ut non sint.* Quinimmo amore et zelo Dei licitum per se est, peccatoribus desperatis, ex suppositione quod non sint convertendi, velle et gaudere ipsam damnationem aeternam; quod quidem beati tuto faciunt, juxta illud Ps. 57, 11: *Laetabitur justus, cum viderit vindictam, manus suas lavabit in sanguine peccatoris.* Et ausus est David Ps. 54, 16: *Veniat mors super illos et descendant in infernum viventes, quoniam nequitiae in habitaculis eorum.* Verum haec periculosissima sunt in viatore, ne sub colore justitiae et justi odii abominationis mali lateat vel subrepat verum odium inimicitiae et abominationis ad ipsam personam, sensus vindictae etc. idque maxime respectu inimici. Dictum est hactenus de malo licite volendo proximo nocenti vel inimico: at quid de proximo innocente?

190. *Dubium incidens notabile valde difficile et maxime practicum:* Utrum liceat, proximo optare vel desiderare malum, non quatenus ei malum est seu ut ipsi male sit, sed quatenus nobis vel alteri bonum est? Exempla et casus sunto: 1. An filius possit licite optare mortem patris et de illa gaudere, ut haereditate tandem fruatur. 2. An subditus possit desiderare mortem praelati, ut in praelatura ipsi succedat seu ut ab eo praelato sibi offenso liberetur. 3. An pater vel mater possint desiderare mortem filiis vel filiabus, ne eos alere vel dotare cogantur, aut quia filias ob deformitatem nuptui tradere pro libitu non possunt. 4. Specialiter an princeps possit desiderare mortem matris viduae, praesertim novercae, ut dotales reditus tandem ad cameram communem et usus necessarios redeant; et ita in similibus trecentis, intelligendo semper de desiderio et affectu simplici et inefficaci, absque omni desiderio efficaci vel cooperativo ad mortem proximi; item intelligendo de morte naturali via ordinaria ab ipso Deo disponenda et non injuste ab homine vel daemone: alioquin enim illicita esse, nimis certum est.

191. I. Sententia *negativa*: est sane communis DD. Navarr. manual. c. 15. n. 10. dicit, hoc ipsum sentire omnes; Toletus, Sylv., Regin. clavis regia, alii, quos sequitur Bonac. t. 1. disp. 6. circa 4. decal. praec. q. un. p. 3. prop. 2. n. 3. dicens: „Secundo sequitur, illum graviter peccare, qui grave aliquod malum corporis parentibus exoptat, v. g. cupiendo illis mortem, ut quamprimum in haereditatem succedat.“ Ratio est: quia vita proximi (praesertim tam conjuncti) debet praeferri cuicunque commodo proprio temporali juxta rectum ordinem caritatis; ergo optare mortem proximi propter proprium commodum est peccatum

contra caritatem. Confirmatur: si licet optare malum proximo ut mihi bonum atque de eo gaudere, consequenter etiam licebit tristari de bono proximi, ut mihi malo apprehenso v. d. minuente propriam meam excellentiam; ergo tolletur e medio peccatum invidiae, quae communiter definitur tristitia de alieno bono apprehenso ut sibi malo, quatenus scilicet minuere videtur propriam excellentiam. Sententia omnino probabilis et sine dubio tutissima, sed in praxi communi nimis dura et vix amplius practicabilis confessario; ideoque

II. Probabilis et tuta satis est opposita sententia *affirmativa*, **192.** licere nimirum affectu simplici optare mortem aut simile malum proximo in praedictis et similibus casibus, praecise ut sibi bonum et naturaliter Deo disponente eventurum. Ita Sa V. caritas n. 8., Azor. t. 1. l. 3. c. 12. q. 2., Pal. supra n. 11., Tambur. l. 5. decal. c. 1. § 3. n. 32, consentit Joannes Sanch. select. disp. 2. n. 8. et probabilem censet Bassaeus in floribus V. caritas n. 32. Ratio fundamentalis est: quia actus inefficaces et velleitates simplices sumunt suam specificationem seu bonitatem vel malitiam non ab ipso objecto, quod secundum se nullo modo appetunt, sed a fine vel motivo formali, secundum quod vel propter quod tendunt in tale objectum: ut si appetas mortem tuam, ut tandem a peccato liber Deo fruaris, actum optimum facis, non ab objecto, sed a fine intento; sic in proposito, affectu simplici et inefficaci desiderans v. g. mortem patris, ut acquirat haereditatem, praecise appetit mortem ipsius vel aliquid sibi bonum ex fine intento et nullo modo ut malum patris, quin ut tale adhuc efficaciter potest nolle et simpliciter velle longam vitam patris, stante illo desiderio inefficaci contrario; ergo hoc per se malum vel illicitum non est. Eadem ratione licebit de tali morte gaudere, non ut patri mala, sed ut sibi bona vel boni sui causa aut econtra de longiori vita patris tristari, non ut patri bona, sed ut sibi mala aut sui commodi impeditiva.

III. Neque hinc ullo modo sequitur, posse te talem mortem etiam **193.** desiderare efficaciter aut procurare. Ratio disparitatis ingens est: quia actus inefficax ille desiderii vel gaudii tendit in mortem patris v. g. praecise ut objective proponitur per intellectum; intellectus autem potest mortem patris proponere mihi sub praecisa ratione boni seu commodi mei abstrahendo ab omni ratione mali, ideoque eo statu nullam sumit specificationem ab objecto ut malo, sed tantum a fine seu motivo formali, propter quod volo mortem patris; quod quia in proposito malum non est, nullam actui malitiam afferre poterit: nam si proponeretur voluntati mors patris ut ipsi mala, jam statim averteretur voluntas et nollet ea ratione etiam efficaciter; at vero efficacis actus efficax desiderium, vel procuratio mortis paternae tendit in mortem patris ut subjective fiendam a parte rei, quae quia revera est mala patri et filio gravissime illicita, malitia inabstrahibili necessarie actui confert suam malitiam, non obstante fine non malo vel bono intento; quia malum est ex quolibet defectu, et hinc jam ruit ratio sententiae prioris. Advertis jam, sententiam hanc esse probabilem valde, sed adhuc ut duriusculam abhorres; ideo mitius loquendo et utramque sententiam nonnihil conciliando, mihi videtur

194. IV. Dicendum cum distinctione: mortem patri v. g. optare propter meum commodum temporale affectu antecedenter et absolute, volendo nimirum et optando, ut Deus velit patrem meum mori, quo haereditate potiar, omnino puto illicitum esse mortaliter, ob rationem primae sententiae: quia nimirum assumitur majus malum proximi ut medium ad minus bonum meum, quod directe repugnat ordini caritatis. Certe talis actus proxime accedit ad actum efficacem. Et si quis ad eum finem etiam oraret Deum pro patris morte, nonne oratio ejus fieret in peccatum? Atque hoc sensu merito intelligo damn. ab Innoc. XI. prop. istas: 13. „Si cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortali de vita alicujus tristari et de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere et desiderare, non quidem ex displicentia personae, sed ob aliquod temporale emolumentum.“ 14. „Licitum est, absoluto desiderio cupere mortem patris, non quidem ut malum patris, sed ut bonum concupientis, quia nimirum ei obventura est pinguis haereditas.“

At vero idipsum optare affectu consequente et conditionato, nimirum ex suppositione, quod si Deus vellet aut faceret patrem meum mori, propter meum commodum, per se illicitum non est idque efficaciter probat ratio secundae sententiae. Et insinuat Bassaeus l. cit. meo judicio verissime. Ratio est: quia objectum hujus actus non est malum; est enim commodum sequens ex morte, quod est bonum et conforme rectae rationi, et ideo mors est objectum desiderii non absolute, sed tantum ex suppositione, quod sit dispositum a Deo, quod non est desiderare malum proximi, sed supposito, quod sit illud habiturus, gaudere de ipso ut de causa mei boni. Et in tali casu non anteponitur commodum temporale proprium vitae proximi, sed est uti quoad desiderium morte proximi ad commodum proprium ex suppositione, quod a Deo sit causanda. Atque hic rursus corruit ratio oppositae sententiae una cum sua confirmatione. Fateor, licere tristari de bono proximi praecise apprehenso, quatenus revera mihi malum est, affectu simplici et conditionato, ut modo dictum; non autem affectu absoluto et quatenus bonum proximi est; unde minime tolletur e medio peccatum invidiae: invidia enim tristatur de bono proximi, non ea praecisa ratione, ut mihi malum falso apprehenditur, affectu aliquo conditionato aut dependenter a divina voluntate, sed affectu plane absoluto ac contra divinam voluntatem omnium bonorum dispensatricem tristatur et non vult et odit ac velut ringitur, bonum illud inesse proximo, ut apprehenso sibi nocivo seu propriae excellentiae diminutivo, ut infra videbimus sect. 4.

195. Corollarium. De maledicentia. Odio inimicitiae in proximum tamquam actui interno illicito et peccato cordis directe respondet maledicentia seu malorum imprecatio tamquam actus externus imperatus et peccatum oris; atque eadem prorsus ratione, qua illicitum vel licitum est, proximo malum velle, etiam illicitum vel licitum erit proximo maledicere vel malum imprecari. Nimirum:

I. Omnis maledicentia, qua proximo ex vero odio inimicitiae et animo, ut eveniat, deliberate in materia gravi malum quis imprecatur, peccatum mortale est. Omnes. Patet ratio ex dictis: quia maledicentia

externa sumit suam malitiam a malevolentia interna; atqui proximo ex animo malum velle in materia gravi mortale est; ergo et idem malum proximo imprecari mortale est. Excusat autem a mortali, 1. materiae levitas vel imprecatio ridiculi mali. 2. Imperfectio actus, inadvertentia, indeliberatio, utpote ex subito motu iracundiae, terroris vel passionis vehementis proximo maledicere in quacunque materia, non potest esse plus, quam veniale. 3. Defectus malae intentionis seu voluntatis, ut eveniat: nam etiam advertenter et deliberate proximo maledicere seu gravia quaecunque mala imprecari, non tamen animo, ut eveniant, sed solum ad expressionem suae indignationis vel doloris de nocumento vel injuria accepta, vel solum ad terrorem alterius, maxime filiorum, subditorum, militum, culpam venialem non excedit, neque verum peccatum contra caritatem vel justitiam, sed potius defectus mansuetudinis et patientiae est. Ita Navarr. c. 23. n. 17., Molina, alii cum Laym. l. 2. tr. 3. c. 8. n. 8. 4. Addunt Doctores, item ex ira vel prava consuetudine et absque animo, ut eveniant, etiam gravissima quaeque mala imprecari proximo, v. g. ut aliquem diabolus auferat vel discerpat, fulmen percutiat etc. absque tamen notabili personae contumelia spectatis circumstantiis personarum: utpote si pater filio, dominus servo, aequalis aequali ita imprecetur, non esse mortale ob rationem dictam. Secus esset, si inferior superiori, filius patri etc. ita in faciem imprecetur et maledicat: tunc enim gravis contumelia contra justitiam et pietatem esset. Insuper addit Laym. cit. eum, qui deliberate seipsum daemoni ita devovet quamvis absque animo, ut ita eveniat, non esse excusandum a peccato mortali ob foeditatem, horrorem ac perversitatem rei.

II. Econtra quemadmodum odio abominationis juste et licite aversamur seu abominamur proximum quoad qualitatem malam, quatenus scilicet malus, injustus et peccator est, atque ita ob eandem rationem etiam ei male volumus, non quatenus ei malum, sed quatenus vel ipsimet vel nobis vel alteri proximo vel reipublicae majus bonum vel majoris mali impeditivum est, ut supra explicavimus, sic eadem ratione etiam juste et licite ei possumus maledicere seu malum imprecari, ut supra positum est et sic in ceteris casibus.

Sectio IV.

Ad quid teneatur homo inimico suo.

Summarium.

196. Quilibet homo sub mortali obligatur inimico suo ad tria:
197. Non odisse seu non malum velle (ubi
198. Quid sit remittere offensam,
199. Quid offensa, injuria damnosa, non damnosa, et quid restitutio vel satisfactio pro ea)?

200. Obligatur ei remittere offensam,
201. Non tamen injuriam, minus damnum illatum,
202. Sed de eis contra eum instituere potest actionem,
203. Immo per se loquendo etiam criminalem.
204. Obligatur ei exhibere signa caritatis,
205. Communia saltem,
206. Nisi caritas vel justitia quandoque prudenter aliud suadeat,
207. Aut rationabilis causa excuset.
208. Specialia per se non tenemur exhibere inimico.
209. Ad dignoscendum, quale peccatum sit negare signa communia, inspicienda est intentio interna et significatio externa.
210. Resolvuntur varii casus et specialiter
211. Quid sentiendum de iis, qui fuginnt, declinant vel
212. Nolunt vel non possunt salutare inimicum.
213. Casus specialis de duobus Religiosis.
214. Inimicum salutantem non resalutare quale peccatum?
215. Casus specialis matronae nobilis.
216. Quale peccatum sit nolle colloqui inimico?
217. Casus specialis de duabus monialibus.
218. Quid faciendum illi, qui scit vel praevidet, si salutet, inimicum non resalutaturum?

196. **Assertio II:** *Omnis homo inimico suo quantumvis in inimicitia perseveranti obligatur sub mortali 1. non odisse seu malum velle, quod revera ipsi malum, et quatenus ipsi malum est, aut ex displicentia personae ipsius; 2. offensam remittere, non item injuriam, minus damnum illatum; quin juste tam actionem injuriarum pro satisfactione, quam actionem civilem pro damno illato, quin etiam per se loquendo actionem criminalem ad justam sceleris vindictam adversus eum instituere possit; 3. exhibere actus et signa caritatis communia (nisi ipsi caritas vel justitia aliud suadeat aut rationabilis causa excuset), non item specialia per se; 4. secus faciendo peccabit pro ratione intentionis internae vel significationis externae offensivae inimici.* Est tota in re communis et certa Theologorum doctrina; et quia res valde delicata et intricata in confessionali est, ideo conabor accurate explicare.

197. § I. *Non odisse, non malum velle.* I. Praecepto caritatis divinae teneri nos diligere omnem proximum, etiam quantumvis inimicum, injustum et peccatorem, quatenus noster proximus, aeternae beatitudinis comparticeps est, certissimum est ex generali mandato caritatis *diliges proximum tuum, sicut teipsum,* nemine omnino excepto nisi non proximo, qui scilicet nobiscum gratiae Dei et aeternae beatitudinis capax amplius non est, ut sunt diaboli et damnati tantum. Et de inimicis habemus speciale praeceptum Christi Matth. 5, 43: *Audistis, quia dictum est: diliges proximum tuum et odio habebis inimicum tuum* (hoc fuit pharisaica depravatio praecepti divini); *ego autem dico vobis: diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos.* Jo. 13, 34: *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos;* Christus autem dilexit nos, *cum adhuc inimici essemus,* ait Apostolus. Diligendus ergo est inimicus et peccator quoad naturam, non quoad qualitatem seu ipsam malitiam; sic enim odio habendus est abominatione qualitatis, ut supra diximus.

II. Praeceptum hoc generale caritatis *diliges proximum tuum, sicut teipsum,* quatenus *affirmaticum est,* dictans scilicet actu positivo amare

proximum seu bene velle proximo, praesertim inimico, *per se* nunquam obligat graviter, sed tantum *per accidens,* quando obligamur proximo inimico reconciliari aut ei in necessitate corporali seu spirituali succurrere, de quo infra. At vero quatenus praeceptum *negativum est,* prohibens scilicet non odisse, non malum velle proximo, etiam quantumvis inimico ac injurioso, obligat semper et pro semper: cum odium verum sit intrinsece malum et nulla unquam proximi inimicitia vel injuria excusari vel cohonestari possit, neque solum praecepto divino, sed etiam rectae naturali rationi repugnet, odisse naturam propter culpam et opus Dei propter opus hominis; et est sine dubio peccatum mortale ex genere suo, cum adversetur omnium excellentissimae virtuti ac praecepto maximo caritatis. Solum hic pro praxi explicandae sunt limitationes, quibus

III. Obligamur proximo etiam inimico non malum velle: nimirum 1. quod revera ei malum est, 2. et quatenus ei malum est, 3. aut ex displicentia personae: haec enim generatim sufficienter explicata et amplificata sunt supra, ut huc de verbo ad verbum referri non debeant.

IV. Lessius l. 2. de just. c. 47. dub. 4. n. 21. paulo aliter quatuor assignat et probat actus licitos, quibus liceat inimico malum velle: 1. Ex intentione, ut inimicus emendetur, qua ratione pater vult filio verbera infligere. 2. Ex intentione, ut inimicus a male faciendo mihi vel proximo avertatur. 3. Ex zelo justitiae: quia bonum est, ut inimicus vel qui male agit tantundem poenae habeat, quantum meretur ejus culpa, et sic justitiae aequalitas habeatur vel custodiatur. 4. „Optare malum inimico (sunt verba Lessii), ut fiat aliqua reparatio injuriae et satisfactio: dum enim ille punitur propter injuriam illatam, restituitur ex parte honor parti laesae eique aliqua satisfactio exhibetur. Qui enim laedit plus justo, suo affectui indulget sibique sumit et alteri detrahit; dum autem punitur, illud ei quodammodo adimitur, cum contra voluntatem patiatur; et quia agitur in gratiam laesi, censetur ei donari, et sic fit nonnulla compensatio, ut experientia probat: tunc enim animus laesi acquiescit et sibi satisfactum putat. Est igitur in vindicatione moralis quaedam restitutio honoris et injuriae reparatio.“ Hactenus Lessius ib. n. 25. recte defendens, hunc actum internum non esse verum odium: in odio enim desideratur alterius malum praecise ut ei male sit, idque absque debito modo ac mensura; in hoc autem actu vindictae desideratur malum proximi secundum mensuram delicti et debito modo, nempe mediante Deo vel homine potestatem habente, ad hoc ut justitiae aequalitas servetur, quae sane magna est diversitas; et hinc mox dicemus et explicabimus, inimico esse remittendam offensam, non item injuriam.

§ II. *Offensam remittere, non item injuriam.* At quid est offensam 198.
remittere vel, quod idem sonat, veniam dare? Dico, est ipsissimum positive nolle amplius odisse vel malum velle inimico per modum injustae vindictae. Ubi graviter nota, differentiam hujus obligationis positivae a praecedente negativa: nam negative non odisse, non malum velle vel vindictam injustam appetere inimico, obligaris semper et pro semper praecepto negativo, ut dictum est, et satisfacis obligationi

tuae mere negative te habendo, qualiter te habes, quando dormis aut de inimico vel offensa ab eo tibi facta nihil cogitas; at vero positive nolle amplius odisse et malum velle inimico, sed potius actu contrario eidem bene velle vel eum amare atque ita actu positivo caritatis offensam remittere, utique non potes obligari semper, sed solum per accidens in triplici casu: 1. quando teneris reconciliari inimico, juxta sect. seq. dicenda; 2. quando teneris inimico in gravi vel extrema necessitate succurrere; 3. quando recordatus inimici vel offensae et injuriae tibi illatae gliscens odium, rancorem, vindictam videris non posse superari, nisi elicito actu contrario positivo caritatis eum nolis amplius odisse vel ei male velle, sed potius amare et bene velle, prout alibi explicuimus. Haec sunt valde notanda confessario et poenitentibus fragilibus diligenter explicanda, ne conscientiae nimis angustientur. Pro majori tamen diligentia accurate hic prius distinguenda sunt haec tria: *Offensa, injuria, damnum.*

199. *Offensa* generatim est laesio seu irritatio voluntatis alterius, qua nimirum aliquis alteri contra suam voluntatem molestiam infert sicque eum movet eique sufficiens motivum ac velut jus quoddam tribuit ad displicentiam, indignationem, aversionem ac iram adversus offendentem; potestque fieri aut absque laesione ullius juris alterius et dicitur offensa *pura* contra caritatem et pacem humanam tantum. Ex. g. amico petenti a me librum commodato, quo is valde indiget, ego facile carere possem, nolo tamen commodare: procul dubio offendo amicum et do ei sufficiens motivum, ut avertatur a me mihique indignetur; non tamen infero ei injuriam, cum nullum ejus jus laedam, sed tantum voluntati ejus molestiam infero; ideoque est offensa pura contra caritatem et pacem humanam, pro qua proinde debetur solum amica reconciliatio ex virtute caritatis et pacis humanae, nihil omnino ex justitia nullaque actio in foro externo. Aut offensa fit cum laesione juris alterius et tunc speciali nomine vocatur injuria. *Injuria* generatim est laesio juris alterius, qua nimirum fit aliquid non solum contra voluntatem, sed etiam contra verum et strictum jus alterius. Et iterum potest fieri aut absque damno alterius, nihil scilicet auferendo quod suum erat, et dicitur *injuria mera* vel non damnosa, ut si cui soli vel coram aliis nihil inde motis contumeliam inferas, si committas adulterium cum uxore Titii nulla suscepta prole vel alia damnificatione secuta, utrique infers gravem injuriam, quia laedis jus illius ad suum honorem, istius ad corpus uxoris suae: nullum tamen damnum infers, ideoque est injuria non damnosa, attamen contra justitiam, pro qua proinde jam ex justitia saltem vindicativa debetur satisfactio, et in foro externo datur ei actio injuriarum pro ea satisfactione intra tamen certum tempus. Aut injuria fit cum damno alterius, auferendo scilicet aliquid, quod suum erat, et jam dicitur injuria damnosa seu damnificatio injusta, cujus objectum et effectus est ipsum damnum illatum. Itaque

Damnificatio seu *injuria damnosa* est laesio specialis et stricti juris alterius per ablationem alicujus, quod suum erat in bonis animae, vitae, famae, fortunae. Ut si fureris Titio pecuniam, ejus domum incendas, si cognoscas uxorem ejus nascitura prole, quam putativus pater

alere debeat gravi suo et liberorum legitimorum damno, est injuria damnosa contra justitiam commutativam, quae suum cuique tribuit, pro qua proinde ex eadem justitiae commutativae virtute debetur ei restitutio et in foro externo competit ei non tantum actio civilis ad recuperandum jus suum seu compensandum damnum illatum, sed etiam actio criminalis ad vindictam sceleris. Omnia certe ex natura justitiae. Nunc necessario explicandi sunt duo termini, jam saepius nominati: Quid sint et in quo differant *restitutio et satisfactio.*

Restitutio proprie est compensatio damni illati alteri in bonis ipsius animae, corporis, famae, fortunae. Cujus proinde objectum est damnum alteri compensandum per aliquid necessario ipsi damnificato conferendum; finis vero est aequalitas restituenda ad rem ablatam vel damnum datum; ideoque est actus justitiae commutativae et in conscientia semper debetur ante omnem sententiam judicis vel actionem fori externi.

Satisfactio vero est compensatio injuriae vel offensae tantum alterius, in hoc consistens, quod si alterum offendimus vel injuriavimus contra voluntatem vel jus suum molestando, nos vicissim in gratiam illius aliquid molestum contra propriam voluntatem agendo vel faciendo eum nobis reconciliemus. Cujus proinde objectum est injuria vel offensa compensanda, ex parte nostra solum aliquid molestum subeundo alterius conciliandi gratia, absque eo quod necessario reipsa aliquid in alterum conferatur; finis vero est reconciliatio cum altero offenso vel offensae remissio. (Nota hic obiter, cur Deo satisfacere, non autem restituere possimus: quia nimirum, sicut proh dolor! possumus Deum offendere, non autem damnificare, aliquid in ejus gratiam molestum agere vel pati, nihil autem ipsi non suum offerre possumus). Unde satisfactio pro injuria est actus justitiae vindicativae, cujus exercitium ad publicam tantum potestatem pertinet, proinde ante judicis sententiam nulla per se est obligatio satisfaciendi pro injuria praecisa a damno, secundum communem DD. apud Laym. l. 3. tr. 2. c. 1. n. 3. Pro offensa autem debetur satisfactio amica ex caritate et pacis humanae virtute. His suppositis et bene intellectis, dicimus in assertione, nos obligari inimico

I. *Offensam remittere* modo jam explicato. Certissimum fide divina 200.
et ratione naturali. Hac enim conditione Christus docuit, nos orare remissionem offensae ab ipso Deo: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Et ne putaremus, hoc consilium tantum esse, non praeceptum, statim subjungit Matth. 6, 14. terribilia verba: *Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester delicta vestra; si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.* Et certe summa aequitas postulat, ut qui sibi vult dimitti offensam divinae Majestatis infinitae, et ipse aliis remittat offensam suae voluntatis; sicut econtra summa iniquitas videtur, ut quis sibi velit remitti offensas factas contra voluntatem Dei infinitae Majestatis, cum ipse tamen nolit homini confratri suo remittere offensam factam contra voluntatem suam praecise, salvo scilicet jure suo quoad injuriam vel damnum illatum, quae Deus remitti non praecipit, ut mox videbitur.

Ratio autem manifesta est: quia omni jure tenemur proximo non malum velle per modum injustae vindictae, hoc enim ad formale odium inimicitiae spectat; atqui remittere offensam reipsa nihil aliud est, quam non odisse vel non malum velle proximo per modum injustae vindictae: dum enim offensus manes ac offensam retines, necessario malum vis proximo et utique vindictam; proximo autem ob solam offensam (seclusa omni injuria vel damno illato) nulla ex ulla justitia debetur vindicta, sed ille solum, qui te offendendo dedit sufficiens motivum ad iram, aversionem, indignationem, ex caritate debet tibi amicam satisfactionem, v. g. petendo veniam aliudve benevolentiae signum exhibendo; ergo et tu debes ex caritate ei remittere offensam, deponendo odium quidem formale et vindictam injustam omni tempore, iram vero, indignationem, aversionem saltem tunc, quando alter tibi satisfacit et reconciliari cupit, juxta dicenda inferius; alioquin offensam retinendo et remittere nolendo peccabis mortaliter, secundum omnes. Intellige tamen semper, voluntarie et deliberate: ut excludantur impressiones et aversiones solum phantasticae in phantasia etiam contra voluntatem remanentes, quas omnino expellere valde difficile est quibusdam etiam impossibile est, ut notat Sylvester *V.* caritas q. 6., et infra in regulis reconciliationis iterum notabitur.

201. II. *Non item injuriam, minus damnum illatum tenemur remittere inimico.* Communissima. Ratio evidens est: quia ex praecepto caritatis teneris proximo remittere solum malum ipsi indebitum, non item bonum tibi debitum; atqui sola offensa tua, aversio, indignatio animi, qua proximo male vis ad injustam vindictam, est malum indebitum inimico: satisfactio vero tibi pro injuria facta et maxime restitutio pro damno tibi illato est bonum tibi debitum, et licet idipsum malum sit inimico, tu tamen id vis, non quatenus illi malum est, sed quatenus tibi juste debitum et bonum est, juste vis et exigis; ergo non teneris remittere, sed omni jure juste exigere potes tam satisfactionem pro injuria, quam restitutionem pro damno; dummodo offensam deponas et ista non ut ipsi mala (de quo saepe periculum), sed ut praecise tibi bona expetis. Et hinc pergimus ulterius:

202. III. *Tam actionem injuriarum pro satisfactione injuriae, quam actionem civilem pro restitutione damni illati instituere contra inimicum quilibet potest.* De actione *civili* ad recuperandum jus suum seu pro restitutione damni illati nullus dubitat nec probatione indiget. Certum est de *actione injuriarum* pro satisfactione debita injuriae illatae, quando inimicus injurians satisfactionem congruam nollet dare nec veniam petere. Ratio jam dicta est: quia petis quod et quatenus tibi juste debitum est, et aliter tibi praestari non vis. Quin insuper in rigore loquendo non teneris remittere, sed adhuc juste coram judice instituere potes actionem injuriarum, etsi inimicus injurians veniam peteret humiliter et per se satisfactionem sufficientem offerret pro injuria illata. Communis DD. Valent., Reginald., Tanner disp. 2. q. 3. dub. 1. n. 10. eosque consequens Bassaeus *V.* caritas n. 16., Lessius supra cit., Suarez, Coninch, Palaus eosque cit. Tamb. l. 5. c. 1. § 3. n. 9. Ratio est: quia satisfactio tibi juste debetur nec teneris magis hanc, quam illam satisfactionem acceptare pro injuria, praesertim cum satisfactio

pro injuria sit actus justitiae vindicativae, cujus exercitium proprie ad judices et Superiores spectat; ad hoc enim constituuntur judices in republica, ut puniant reos, injurias vindicent et laesis satisfaciant; ergo seposito odio et vindicta atque maligno affectu in proximum juste eam a judice petere posses.

Dixi autem, *in rigore loquendo:* caritatis enim dulcore id in praxi omnino dissuadendum est et omnimodis consulendum, ut juxta consilium Christi Matth. 5, 39: *Si quis te percusserit in maxillam etc.* propter ejusdem amorem huic tuae tam rigidae satisfactioni renunties, eamque proximo remittas: nam revera pauci actionem injuriarum prosequuntur deposito omni odio et vindictae malevolo affectu; idque maxime urgendum, quando satisfactio tibi laeso prorsus inutilis et soli laedenti gravissime damnosa esset, ut si deberet fieri per mortem, publicam confusionem vel similem gravem poenam, nisi in casu rarissimo id necessarium esset ad tollendam infamiam magnae familiae, ut cum Tambur. notat Bassaeus cit.

IV. Quinimmo per se loquendo etiam *actionem criminalem* ad **203.** justam sceleris vindictam instituere potest laesus contra inimicum reum. Communissima DD. et juristarum apud Laym. l. 3 tr. 3. c. 3. n. 3. aliosque cit. passim. Id enim naturae et gentium jure omnibus permissum et saepe debitum est ob bonum commune; nec est ratio, cur non liceat adversus inimicum, dummodo fiat non odio vel vindictae affectu in ipsam personam, sed amore justitiae et odio abominationis ipsius mali perpetrati a proximo, et ne crimina impunita maneant cum reipublicae damno. Advertit tamen ex communi Laym. cit., id periculosum esse et plerumque non consulendum, inter aequales actionem criminalem contra inimicum instituere, scilicet ad punitionem criminis, eo quod pauci tam perfecti sint, qui eo casu solum justitiam, bonum commune et mali punitionem spectent, quin cupiditatem propriae vindictae et odium in ipsam personam inimici explere velle censeantur. Vide nostrum Gabrielem in Can. Missae lect. 76. Secus esset, si offensus sit ipse judex vel Superior, cui ex officio competit malum punire; sic praelato, patri, marito ordinarie non licet remittere punitionem mali seu satisfactionem justitiae suo Religioso, filio, uxori. Vide Navarrum.

§ III. *Exhibere actus et signa communia caritatis, etc.* Omnino **204.** tenemur, supradictam remissionem offensae, odii ac malevolentiae in inimicum non solum ipsa re exercere in corde interius, sed etiam ipsi proximo inimico oblata occasione eam notam facere exterius iis actibus, signis ac indiciis caritatis ac benevolentiae, quibus ipse intelligat, nos ad ipsum non amplius malevole affici, sed potius bene; dum ex horum signorum omissione merito intelligeret, nos adhuc male erga ipsum affici. Omnes. Ratio est clara: quia ex virtute caritatis obligamur, nulli esse scandalo seu voluntarie occasionem praebere proximo, ut ipse peccet; atqui nisi proximo inimico hunc nostrum remittendi animum actibus et signis externis caritatis ac benevolentiae ostendamus, quin iis subtractis eis oppositum significemus, in causa sumus, ut ipse quoque perseveret in inimicitia et ideo diutius graviusque peccet; ergo. Ratio ergo et regula generalis horum signorum et actuum semper prae

oculis habenda haec est: Illa tantum signa vel opera caritatis proximo inimico exhibenda sunt, ex quorum omissione is merito intelligit, nos male affici erga ipsum et talia nonnisi ex malo affectu odii seu vindictae omittere. Hac regula supposita, dicimus in assertione, proximo inimico exhibenda esse

205. I. Actus et signa caritatis *communia*, nimirum communiter omnibus absque delectu exhiberi solita, ut orare pro omnibus, salutantem resalutare, alloquenti respondere, postulanti merces vendere, communia officia vel obsequia praestare, quae omnibus passim in communitate, civitate, collegio, monasterio vel domo aliqua exhiberi solent. Vulgaria sunt obvia, ambigua postea seorsim discutiam. Ratio ex lege caritatis sumitur duplex: nam ex una parte, quia haec signa et obsequia communi naturae et societati humanae debentur, non est particularis hominis, hanc communem obligationem infringere etiam quoad inimicum absque nota actualis odii, ideoque peccati mortalis. Ex altera autem parte ex hujusmodi communium signorum et obsequiorum subtractione proximus merito intelligit, nos male in ipsum affici, ideoque et ipse in inimicitiae peccato obfirmatur, novo nostro peccato scandali activi ex genere suo mortali. Utriusque peccati discernendi mensuram, exempla et casus particulares consulto remitto et abunde dabo sect. seq. Modo pergamus in explicatione terminorum.

206. II. *Nisi ipsa caritas vel justitia aliud prudenter suadeat.* Caritas quidem ipsamet vel erga ipsum inimicum vel erga seipsum aliquando suadet, negare inimico signa communia caritatis, salutationes, alloquia, responsiones: utpote vel quia inde speratur emendandus, errorem agniturus et correcturus, vel quia timetur ex his signis deterior futurus, injuriam illatam vilipensurus, facilius denuo illaturus aut certa ipsa signa caritatis sibi in despectum fieri aut aliter male interpretaturus. Sic etiam prudenter et caritative erga teipsum potes vitare consortium, colloquium, aspectum alterius tibi inimici, ne redeat recordatio injuriarum, ne novae lites insurgant, commotiones majores, mala graviora; signa enim caritatis non debent militare contra caritatem. Immo quandoque ex justa abominatione delicti notorii proximi possunt ei negari signa caritatis communia, uti de haereticis praecipit ipse Evang. amoris 2. Jo. 10: *Si quis venit ad vos et hanc doctrinam non affert, nolite eum recipere in domum, nec ave ei dixeritis. Qui enim dicit illi ave, communicat operibus ejus malignis.* Justitia porro etiam suadet quandoque, inimico reo subtrahere signa communia caritatis. Sic pater vel Superior ad justam punitionem filii vel subditi delinquentis juste ei negat alloquium, aspectum benignum aliave beneficia vel signa caritatis alias filio vel subditis communiter exhiberi solita, ut suum errorem agnoscat, ut eorum incuriam, proterviam vel insolentiam frangat. Ex quibus patet solutio casus non raro contingentis: Filius vel filia matrimonio indigno contra voluntatem parentum vel consanguineorum contracto aut crimine alicujus infamiae commisso, familiam non parvo dedecore affecit; unde illum vel illam parentes, fratres, consanguinei nec ad domum nec ad colloquium vel aspectum admittere volunt, etiam veniam petenti constanter ignoscere recusant. Hic duo perpendenda et a confessario inquirenda sunt: unum, utrum parentes vel consanguinei

non ex animi odio procedant ad correctionem delinquentis, aliorum cautelam, familiae honorem; alterum, annon vindicta vel poena talis excedat modum delicti; non enim possunt illis negare reconciliationem et veniam in perpetuum (tunc enim absolvi non possent), sed solum ad tempus, quousque videbitur expedire ad eorum emendationem ac alios fines bonos propositos; postea ignoscere et in gratiam recipere tenentur: his positis non peccant et a confessariis absolvi debent parentes vel consanguinei tales. Idemque dic de parentis vel consanguinei talis famulis vel ancillis, qui eorum jussu filium vel filiam ream ad domum vel consortium non admittunt, tamquam justae vindictae paternae executores. Ita sapienter Laym. l. 2. tr. 3. c. 4. n. 4.

III. *Aut rationabilis causa excuset.* 1. Hic maxime frequenter ex- 207.
cusat imperfectio actus seu inadvertentia. 2. Excusat non tantum parvitas materiae, sed etiam parvitas morae: ut si inimico te offendenti solum brevi tempore per unam vel alteram horam aut etiam diem loquelam aliave signa caritatis neges; ex tam parva enim mora non debet praesumi verum et deliberatum odium, sed motus tantum passionis ad summum venialis; item praesumi potest, expectari solum interim dum ira deferveat. 3. Excusat etiam levitas causae vel rixae, ut patebit exemplis infra afferendis. 4. Excusat significatio justi doloris vel tristitiae ob acceptam injuriam: ut si te offendenti neges loquelam, responsum, salutationem, non in signum alicujus odii vel vindictae contra ipsum, sed solum in signum acceptae, perceptae ac dolentis injuriae vel ex ingenti animi dolore ob acceptam injuriam; talem non peccare saltem mortaliter, mihi certum videtur, immo quandoque a veniali excusari posse, probabiliter (etsi in praxi periculose) docet Diana p. 2. tr. 15. res. 62. citans Lorcam et p. 5. tr. 13. res. 89. Hurt., cujus haec verba exscribit: „Ab hac obligatione solvo *primo* parentem aut praelatum aut judicem, qui non in injuriam, sed in poenam justam, non resalutat inimicum. Solvo *secundo* eos, qui sine gravi incommodo honoris non possunt hostes salutare. *Tertio* solvo eum, qui infamem accepit injuriam, cujus aestimatio digna petit austeriorem vultum atque tristitiam, qualis esset, qui appellatus fuisset fur, judaeus, sodomita aut simile quid enorme: tunc enim prudenter censetur negatio salutationis oriri non ex odio, sed ex dolore justo et ingenti acerbitate, quae juste adimit urbanitatis argumenta omnibus ejusdem conditionis hominibus communia; secus esset multis argumento, eum parvi aestimasse tam acerbam injuriam. *Quarto* solvuntur qui ita simulant distractionem aut oculorum hebetudinem, ut prudenter judicetur, salutationem omissam non ex memoria inimicitiae, sed ex alio capite.“ Haec Hurtadus. Hoc ultimum ego intelligo, tales tantum excusari a peccato scandali, quatenus faciunt inimicum non advertere sibi negari salutationem in signum inimicitiae; a peccato autem odii interni salvari vix video: ad quid enim ita simulent ista, nisi ad occultandum odium suum? ergo de facto peccant peccato odii. Quodsi tamen ob causam aliam justam id facerent, salvari permitterem et ego, ne fors nova lis vel rixa oriatur.

IV. *Non item signa specialia per se loquendo tenemur exhibere inimico.* 208.
Nam supra jam dictum est, praecepto caritatis affirmativo per se lo-

quendo nullum obligari ad exercendum actum caritatis, amoris vel benevolentiae erga proximum, praesertim inimicum, nec consequenter per se loquendo ullus obligatur etiam exterius, aliquem actum, signum vel beneficium speciale caritatis vel benevolentiae exhibere inimico, v. g. inimicum aegrotum invisere, moestum consolari, egenti succurrere, pecunias mutuare, hospitio vel convivio excipere, ad familiare colloquium admittere: cum haec enim et similia nulli sint debita ex generali praecepto caritatis, non potest ex eorum omissione inimicus praesumere actuale aliquod tuum odium, aversionem vel vindictae affectum. Communis DD. cum S. Thom. 2. 2. p. 83. a. 8. Dico autem *per se loquendo:* per accidens enim saepius obligamur inimicis exhibere signa aliqua vel beneficia specialia caritatis: 1. Quando ipse inimicus veniam petit, amice salutat, alloquitur; tunc enim teneris ad reconciliationem adeoque signum caritatis exhibendum, ut sentiat, amicitiam redintegratam esse. Communis cum S. Thom. cit. 2. In quavis extrema vel gravi necessitate corporali vel spirituali cuivis quantumvis inimico in defectu saltem aliorum specialia beneficia caritatis exhibenda sunt juxta exigentiam necessitatis, juxta illud Prov. 25, 21: *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitierit, da ei aquam bibere.* 3. Ratione scandali vitandi, utpote si negando signa caritatis inimico specialia, quae antea exhibere solitus eras, majus in te hominis odium vel inimicitiam concites vel alios etiam advertentes scandalizes. 4. Quando exhibitione ejusmodi signi vel beneficii specialis caritatis animum inimici tibi ac principaliter Deo facilius reconciliandum speras, vel alias salutem spiritualem inimici proventuram. Sic Azor. et alii cum Laym. l. 2. tr. 3. c. 4. n. 2., ubi ex Navarro addit, etiam teneri aliquem ad specialia signa vel beneficia caritatis exhibenda inimico, quando id necessarium existimat ad depellendum vel superandum suum proprium odium, quod in hominem gerit. Adde insuper, quoties signa illa specialia caritatis omittere, evaderet signum speciale odii vel inimicitiae: ut si omnes cognatos vel vicinos ad nuptias vel convivium invites, omisso solum inimico; si pro omnibus hujus urbis incolis ores, omnibus pauperibus hujus loci eleemosynam de proprio vel alieno legato distribuas, et inter hos repertum solum inimicum excludas, jam in his circumstantiis exhibes illi speciale signum odii ac inimicitiae, quod ille facile advertens in reciproco odio et inimicitia obfirmatur, novo tuo gravi scandali peccato, uti ex Suar., Valent., Coninch recte notat Tambur. l. 6. decal. c. 1. § 2. n. 17.

Omnia hactenus dicta quoad obligationem dicta sunt; interim certissimum manet excellentissimae caritatis et maximae perfectionis christianae esse, inimicis omni eventu bene velle et benefacere: hoc enim saltem et serio onsulit Christus Matth. 5, 44: *Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri, qui in coelis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos et pluit super justos et injustos. Si enim diligitis eos, qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Nonne et publicani hoc faciunt? Et si salutaveritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? Nonne et ethnici hoc faciunt? Estote ergo vos perfecti, sicut et Pater vester coelestis perfectus est.* Denique hoc est, ut alibi dicitur, carbones ignitos super caput inimici congerere, quibus aut emollitus

odium deponat aut induratus inexcusabilis fiat. Sed hic pergant concionatores; simul et confessarii ejusmodi efficacia monita poenitentibus inculcanda in promptu habeant.

§ IV. *Secus faciendo peccabit pro ratione intentionis internae vel* **209.** *significationis externae offensivae inimici.* Ad dignoscendum ergo denique, quale et quantum peccatum sit, negare inimico signa caritatis communia exhiberi debita in quovis casu, duo haec accurate consideranda et distinguenda sunt, scilicet *intentio interna,* ex qua talia fiunt, et *significatio externa offensiva inimici,* quatenus scilicet talia significant odium, aversionem vel vindictam in inimicum, unde is merito in offensa, inimicitia ac peccato confirmatur.

Quoad *intentionem internam* ex dictis sect. 1. de odio ita distinguendum est: si quis inimicum salutare, alloqui etc. nolit ex odio abominationis seu contemptu ipsius personae, ut eum velut indignum suo alloquio, salutatione privet idque deliberate, mortale peccatum est inexcusabiliter juxta dicta § 2. 2. Si agas ex odio inimicitiae, ut sic eum tuo alloquio vel salutatione velut solatio privando eum affligas, contristes, irrideas et verbo, ut sic ei per hoc male sit, iterum mortale est ex genere suo, nisi parvitas materiae excuset, juxta dicta ib. § 3. 3. Si ita agas ex odio abominationis qualitatis tantum, actus erit indifferens, malus aut bonus prout qualitas odita indifferens, bona aut mala erit: ut si fugias inimicum, quia tibi molestus esse solet, rixosus, pungitivus aut distortis moribus est, secluso alio malo affectu, actus erit indifferens; si fugias, quia enormis peccator, haereticus, excommunicatus est, actus est bonus; si fugias, quia te sanctior vel melior est, actus erit malus ad invidiam spectans, juxta dicta ibid. § 1. 4. Si ita agas, ut in te vel in altero evites occasionem novae rixae, rancoris vel alterius mali, actus erit caritatis et prudentiae, itemque si alia justa causa excusans accedat, juxta dicta § 2. et 3.

Quoad *significationem externam* tria consideranda sunt: 1. An talia agere vel omittere revera significent internum odium et inimicitiam, juxta dicta § praec. 2. An inimicus advertat. 3. An etiam sentiat, aegre ferat ac scandalizetur, sicque inimicitia obfirmetur multum vel parum. 4. Denique pro ratione scandali seu offensa inimici gravi vel levi mensuranda erit gravitas vel levitas peccati tui: si enim multum in te offendatur inimicus et inimicitia obfirmetur, mortale erit; sin parum vel nihil curet, non erit plus quam veniale, quantum ex hoc secundo capite. Atque ex dictis resolvendi sunt

Casus varii. Peccant mortaliter contra caritatem proximi sequentes: **210.** 1. Qui orans pro omnibus, solum inimicum quemdam excluderet positive, idque maxime in oratione dominica, in orationibus communibus Ecclesiae, in Sacrificio Missae. Ratio abunde patet ex dictis. Secus si tantum negative excludat, ejus scilicet actu non recordando. 2. Qui eleemosynas sive legatum in omnes civitatis pauperes distribuens solos inimicos arceret, cum tamen eleemosyna sufficeret; secus si non sufficiat omnibus, tunc enim sine culpa amicos vel non inimicos praeferet: quia tunc praeterire inimicos, non esset signum positivae inimicitiae, sed tantum ad summum non amicitiae, quae nulli debetur. 3. Qui cognatos omnes ad convivium vocans solos excludit inimicos:

iis enim circumstantiis negare signum speciale amicitiae vel caritatis, fit manifestum et speciale signum inimicitiae et odii. 4. Qui alias solitus quosvis sibi notos in civitate, monasterio, in domo sibi occurrentes salutare vel alloqui, inimico tantum salutationem vel alloquium negaret; item qui tribus occurrentibus et duobus salutatis solum tertium, qui inimicus est, non salutaret, ita tamen ut appareat, eum ita facere ex odio et non ex inadvertentia, distractione vel speciali negotio. Hi, inquam, et similes peccant mortaliter, quia praedicta et similia in talibus circumstantiis sunt signa caritatis communia eaque inimico specialiter denegare, est signum actualis aversionis in proximum, ideoque peccatum mortale, plerumque duplex, et ratione odii, si adsit, et ratione scandali et offensae novae in inimicum. Sed hic utiliter discutiemus aliquot casus particulares in praxi frequentissimos, in gratiam simpliciorum.

211. I. *Occurrere inimico:* Sunt qui abhorrent occurrere inimico, ut eo vel a longe conspecto in via, ambitu aliorsum declinent vel retrocedant, domum, conventum, convivium, ubi ipse degit, accedere nolint, idque deliberate et proposito: peccantne mortaliter quantum ad significationem externam odii et peccato scandali? Responsio ex dictis est facilis: si enim inimicus advertat, id sui fugiendi causa fieri et ut par est graviter sentiat, sine dubio peccatum mortale est: quia sic fugere inimicum advertentem manifestum est signum odii et inimicitiae. Secus dicendum, si id inimicus vel omnino non advertat vel non advertat, id fieri sui causa, utpote quia astute id simulas, te ob aliud negotium subito occurrens vel ab alio vocatum declinare vel retrocedere, vel saltem non advertat, te inimicitiae causa fugere, sed ob aliam causam, v. g. ne exigat debitum, vel denique etsi advertat, id inimicitiae causa fieri, id tamen parum vel nihil curat. Sic enim graviter non delinques, quantum est ex hoc secundo capite, significatione externa.

212. II. *Salutare inimicum:* Communissimum est inimicitias gerentibus, nolle vel non posse salutare inimicum. Quoad intentionem internam odii satis patet; quoad significationem autem externam odii, peccantne semper mortaliter peccato scandali? ℟. 1. Per se loquendo et regulariter non peccant ex hoc capite: cum enim nulla sit obligatio salutandi obvios quosvis, salutationis omissio non est per se signum odii, nec per se excitat inimicum ad odio habendum non salutantem; idque maxime verum est, si tu morosus homo vix unquam obvios salutare soleas. ℟. 2. Peccant ergo solum non salutantes inimicum in iis circumstantiis, ex quibus merito colligitur, te tunc omittere salutationem ex odio vel vindicta propter injuriam acceptam: utpote si antea illum semper solitus eras salutare, nunc contra morem post acceptam injuriam vel rixam factam a salutatione abstineas, et maxime si alter sit tuus Superior, consanguineus, domesticus, vicinus. Item si occurrentibus pluribus, inter quos est inimicus, omnes salutes excepto inimico. Item si ultra salutationem omissam oculis praeter solitum morem torvis inimicum aspicias aut insolito fastu pileum capiti imprimas, et ita de similibus: quia sic sine dubio homini causam novae offensae promoves. Verum huc referendae sunt etiam exceptiones et excusationes positae n. 204. seq.

Casus specialis: Duo Religiosi cujusdam rixae causa se intra mo- 213.
nasterium non salutant nec alloquuntur, cum tamen antea salutare et passim alloqui consueverint, peccantne mortaliter? R. Ita sane: quia par est scandalum et ipsis invicem et aliis Religiosis. Possent tamen excusari a mortali ex hoc capite, tum ex parvitate morae, ut si pauculis diebus salutationem vel alloquium intermittant, tum etiam ex levitate rixae aliis cognitae una cum sua probata virtute; nam si aliis cognita sit eorum bona conscientia et rixa, vel ejus causa levis fuit, merito judicabuntur non ex odio gravi, sed ex levi tantum passione vel in significationem accepti gravaminis salutationem vel alloquium omittere, praesertim parvo tempore. Eademque est ratio de aliis saecularibus praesertim domesticis vel sibi conjunctis, ut cum aliis notat Tambur. l. 5. c. 1. § 3. n. 13. Sed dixi, *quantum est ex hoc capite,* scilicet externa significatione odii vel scandali: nam ex alio capite intentionis internae peccatum odii jam excludere, sane periculosum hic est.

III. *Resalutare inimicum:* Inimicum te amice salutantem non re- 214.
salutare, vel pro salute more patriae gratias non agere, per se utique mortale est, secundum omnes: quia supposita inimicitia omissio resalutationis non solum imputatur inurbanitati, sed manifestissimo odio; et quodnam evidentius odii signum esse posset, quam salutantem resalutatione vel gratiarum actione non dignari? Excipiendum tamen rursus, nisi eae concurrant circumstantiae personarum, ut omissio resalutationis non odio, sed alteri causae imputaretur: ut si ita animo distractum te simules, ut vere videaris salutationem non advertisse; si salutans longe sit te inferior, ut omissio resalutationis imputetur non odio, sed reputationi, ut agunt, vel forte verius superbiae; si sis superior et in justam vindictam resalutationem vel responsum neges; si ita facias non ex odio aliquo, sed ad justum dolorem exprimendum ob acceptam injuriam, praesertim recentem et nondum satisfactam, juxta dicta.

Casus specialis: Nobilis matrona, cui paris nobilitatis vir con- 215.
sanguineum occiderat, quaesivit, an teneatur illum salutantem resalutare more patriae corpus inclinando? R. consulendum quidem omnimodis, quod sic; at in rigore certe non obligatur saltem sub mortali, secluso vero odio interno. In matrona enim vel muliere, cujus non est vindictam sumere in injuriis, ordinarie illa denegatio resalutationis non est signum odii, sed sensus justi doloris vel fastus muliebris vel quid simile. *In rigore,* inquam; ego certe omnibus modis inducerem ad sic faciendum ob maximum periculum veri odii interni.

IV. *Alloqui vel colloqui inimico:* Fieri solet, ut inimicitias gerentes 216.
inimicum quidem more communi salutent et resalutent, de cetero tamen alloqui vel colloqui omnino nolunt: peccantne mortaliter, quantum est ex hoc capite significationis externi odii? Per se non peccant: quia inimicum non alloqui vel ei colloqui nolle, per se signum odii non est, cum non omni proximo debita sit colloquendi familiaritas. Quodsi tamen ante inimicitiam cum illo familiariter colloqui consueveras, obligaberis, te jam a colloquendo non subtrahere; jam enim nolle colloqui evaderet signum novi odii ac inimicitiae, ut de se patet. Idemque est, quoties concurrunt ejusmodi circumstantiae, ut non alloqui vel colloqui nolle reputetur signum odii, iisdem nimirum modis supra positis n. 211. Quibus

adde ut apud omnes certum: si inimico colloquenti vel interroganti non respondeas, non posse te excusari a mortali, nisi excusarent te aliae causae modo supra positae n. 213.

217. *Casus specialis:* In monasterio monialium duae ex illis post rixam profitebantur publice omnibus audientibus, per multos annos non velle invicem colloqui, et de facto longo tempore non colloquebantur; dubitavit earum confessarius, an eae in statu mortalis peccati versarentur et idcirco obstinate sic perseverantibus an absolutio sacramentalis et ss. Communio deneganda sit necne. R. Omnino quod sic, saltem quando causa rixae vel ipsa rixa gravis fuit: quia eo casu cessatio loquendi per tantum tempus merito praesumitur ab odio gravi proficisci; quodsi tamen causa rixae ipsaque rixa levis fuit, quantum est ex hoc capite significationis odii ac scandali, poterit omissio loquendi a mortali excusari et veniale reputari: quia tunc maxime in feminis iisque alioquin timoratis non praesumitur oriri ex odio gravi, sed ex naturali passione muliebri; quamvis iterum ex alio capite, scilicet veri odii interni vel contemptus maxime possit esse mortale; ideoque ego talem saltem post unam et alteram septimanam adhuc recusantem colloqui non absolverem. Quare omnimodis id dissuadendum est omnibus, praesertim personis Religiosis ad perfectionem caritatis tendere obligatis. Unde bene Tamb. cit. n. 28. monet confessarios, ut poenitentes inducant, maxime simul conviventes, ut prodigi sint in exhibendis signis caritatis et amicitiae; id enim reddit nos amabiles, sicut opposita morositas reddit nos odibiles hominibus, angelis et Deo.

218. *Casus mixtus ex praecedentibus:* Quaesivit bonus vir, an teneatur salutare, in mensa propinare vel more solito alloqui inimicum, quem tamen certo scit vel praevidet non resalutaturum, non responsurum sibi esse. Certe quaestio difficilis. Quodsi tamen id omnino certe moraliter scias, utpote aliquoties expertus vel ex inimici illius observatione, non audeo te obligare cum Tambur. supra cit. n. 25: quia tunc sibi debet imputare inimicus, quia ita se gerit erga te, ut certitudinem moralem habeas, tibi salutanti, propinanti vel alloquenti non responsurum. Deinde denuo salutans, propinans vel alloquens exponeres te periculo gravius irascendi vel invehendi in inimicum non respondentem. Contra vero si praevideas, ex tua iterata gratuita salutatione fore, ut inimicus emollitus odium deponat et emendetur, utique obligaberis ex caritate, si tamen sine nimis magna molestia et difficultate possis. Ratio: quia bonum spirituale proximi (uti est in proposito depositio odii) tenemur ex caritate procurare, etiam cum aliquali nostro, non tamen cum magno incommodo vel difficultate, quia eo casu proximus non est in vera necessitate, sed in malitia potius voluntaria.

At quid si dubites, utrum inimicus tuus eo casu tibi responsurus sit necne, aut si timeas, forte non responsurum, et sic te magis de novo exacerbandum fore, idque praesertim post Confessionem die Communionis? Resp. Omnino urgendus es, saltem semel amice salutando vel alloquendo inimicum experiri, id enim caritas suadet; et siquidem amice respondeat, lucratus es inimicum tuum, magno tuo solatio; si secus, deinceps excusaberis juxta praedicta.

Sectio III.

Modus et regulae reconciliationis cum inimicis.

Summarium.

219. Regula I. a. D. Chrysost. data pro reconciliatione cum inimico a te offenso.
220. Inimicitia si fuit tantum interna, requiritur etiam interna solum reconciliatio,
221. Si vero ex inimicitia alterum laesisti exterius, teneris ad externam.
222. Veniam petere ab inimico offenso, tunc solum necesse est, quando aliud remedium non occurrit.
223. E duobus mutuo se offendentibus reconciliationem procurare tenetur prius qui potius vel gravius offendit.
224. Regula II. Inimico te offendenti, quantumlibet offensus sis, teneris sub mortali
225. Ad veram et sinceram reconciliationem,
226. Internam simul et externam,
227. Si is veniam petat; non tamen statim, sed opportune,
228. Ac salva justitia et jure tuo.
229. Regula III. Quando quis ulterius teneatur se cum inimico reconciliare?
230. Regula IV. Pro confessariis inimicorum, an et quando eos absolvere possint.

Regula I. *Pro reconciliatione cum inimico a te offenso* regula optime traditur a D. Jo. Chrysostomo seu auctore Operis imperfecti in Matthaei c. 11. his verbis: „Qualis praecessit offensio, talis debet esse reconciliatio; si cogitatu offendisti, cogitatu reconciliare; si verbis offendisti, verbis reconciliare; si operibus offendisti, operibus reconciliare: omne enim peccatum, quomodo committitur, eodem modo de ipsa poenitentia agitur.“ Ex quibus deduco breves resolutiones particulares: **219.**

I. Inimicitia interna tantum, qua quis solum interno odio, rancore, malevolentia alteri offensus fuit, solum requirit reconciliationem internam, ut quis ex corde omnem rancorem deponat, elicito contrario actu amoris et benevolentiae in proximum. Ratio patet: quia reconciliatio nil aliud est quam amoris reparatio; si ergo corde amorem in proximum dissipasti, non facta ulla laesione externa, nonnisi solo corde reparare teneris. Atque idem dicendum de eo, qui alteri inimicus factus est solum, quia ab eo laesus fuit, ut per se patet. Et pulchre docet D. Aug. l. 1. de serm. Domini in monte: „Si ille nos laeserit, non opus est pergere ad reconciliationem; non enim veniam postulabis ab eo, qui tibi fecit injuriam, sed tantum dimittas, sicut tibi a Domino dimitti cupis quod ipse commiseris.“ Actus tamen heroicus caritatis et summe meritorius foret, magnorum sanctorum exemplo eo casu ab offendente reconciliationem procurare vel veniam petere. Lege vitam mirabilem S. Joannis Eleemosynarii. **220.**

II. Qui ex inimicitia alterum laesit exterius signo, verbo vel facto offensam, injuriam vel damnum intulit, idque alterum sentire novit, tenetur ex caritate ad reconciliationem externam, ut nimirum quantum commode potest per se vel per alium signo, verbo vel facto ab ipso veniam et remissionem offensae postulet. Omnes et notant DD. communiter in illa verba Christi: *Si offers munus tuum etc.* Ratio jam dicta est a D. Chrysostomo: quia qua ratione caritas destructa est, **221.**

eadem reparari debet. Deinde accedit obligatio justitiae etiam ad satisfactionem injuriae et restitutionem damni, nisi alter gratis remittat. Dixi, quantum commode potest: nemo enim tenetur ad reconciliationem hanc externam cum gravi vel graviori incommodo suo, quam fuerit laesio illata proximo; uti esset gravis infamia, si laesio hostilis fuerit occulta; item si laesus sit absens nec facile conveniri possit: item si praesumas prudenter, quod oblata a te reconciliatione et satisfactione pro parte tua, alter non sit corresponsurus: tunc enim titulo compensationis retinere quasi in depositum satisfactionem poteris, quousque videas, alterum paratum satisfacere et debitum exhibere, ait Palaus t. 1. tr. 6. disp. 1. p. 8. n. 10. apud Tamb. cit. n. 24.

222. III. Veniam humiliter petere ab inimico offenso vel laeso tunc solum necessarium est, quando et gravis fuit laesio, et aliud remedium adhiberi ad reconciliationem vel non potest vel omnibus prudenter consideratis non convenit: utpote si laesus rationabiliter petat; si judex vel Superior ita decernat; si alicubi sic moris sit, ut in sacris Religionibus; item si laesus sit Superior, pater, praelatus, maritus, dominus; tunc enim filius, subditus, uxor, servus in gravioribus offensis vel injuriis ordinarie veniam petere debebunt, quia aliud reconciliationis medium vel non habent vel non acceptatur.

Non ergo necessaria est ejusmodi petitio veniae: 1. quoties aliam aequivalentem satisfactionem aeque gratam offendens exhibet, utpote per specialia amicitiae signa et officia, per praeventionem in honore, per pecuniam mutuatam aliave beneficia per amicorum interventionem. 2. Quoties injuriae inter inimicos factae invicem se compensant, neuter quidem tenetur veniam petere, quod poenam sapit: uterque tamen tenetur aliis caritatis et amicitiae signis reconciliationem procurare. 3. Quando laesus petitionem veniae vel reconciliationis non curaturus aut inde magis irritandus creditur, ut in simili superius dictum; quo spectat expectatio commodi temporis, quo interim ita deferveat et reconciliatio sperari ac suaviori modo impetrari possit, ut in simili dicam regula sequenti. 4. Quando laedens est Superior eximius, ut non conveniat, a subdito veniam petere propter diminutionem auctoritatis; tenetur tamen et facillime potest aliis beneficii signis subditi laesi animum reconciliare et scandalum impedire, secundum omnes, eaque media in promptu sunt.

223. IV. Quid si duo mutuo se offenderunt et inimici facti sunt; quisnam prius tenebitur reconciliationem procurare, alterum alloqui, salutare etc. aut si opus sit, veniam petere? Resp. ille utique, qui vel prius vel gravius offendit; et vix contingit, hic ambos esse pares: aut enim injuriae sunt aequales, et tunc tenebitur qui prior offendit vel prior causa rixae extitit; aut injuriae sunt inaequales, et tunc tenebitur qui gravius offendit, etiamsi posterius. Quodsi tamen contigerit, injurias censeri moraliter ita pares et simultaneas, ut non videatur major ratio, quod potius unus incipiat, quam alter, tunc utique aeque incumbet data occasione inchoare reconciliationem, nisi contingat uni potius, quam alteri competere, inchoare sermonem secundum mores patriae vel aliam circumstantiam. Sic inter aequales ei incumbit prius salutare et alloqui, qui coram alio stante vel sedente transit vel de novo accedit

vel qui aliquid vult petere, quam illi, qui stat, sedet vel rogandus est. Sed relinquuntur judicio prudentis.

Regula II. *Pro reconciliatione cum inimico qui te offendit.* Omnis 224. inimicus alteri, a quo quantumlibet offensus vel laesus fuit, tenetur sub mortali ad veram et sinceram reconciliationem internam simul et externam illi veniam petenti, opportune tamen ac salva justitia et jure suo. Hanc iterum docet Christus Matth. 6, 15: *Si enim non dimiseritis hominibus peccata eorum, nec Pater vester coelestis dimittet vobis peccata vestra.* Et alibi post narratam parabolam de servo nequam, qui post dimissa sibi a rege decem millia talentorum suo conservo noluit dimittere centum denarios et ideo ad carceres damnato, donec reddat novissimum quadrantem, concludit Christus: *Sic et Pater meus coelestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris.* Jam regulam breviter explico:

I. *Tenetur ad veram et sinceram reconciliationem internam,* prout 225. significat Christus verbis modo citatis. Haec duo requirit: Unum velut *negativum,* ut scilicet ex animo remittat offensam, deponendo omne odium, rancorem, pravum affectum, malevolentiam, vindictae injustae appetitum, ut nimirum nolit vindicare per seipsum aut aliunde vindicare injuste, et uno verbo, ut non velit ei ullum malum spirituale vel corperale, justum vel injustum inferendum; quod quidem omni inimico, etiam in inimicitia perseveranti debitum est, ut jam superius dictum. Alterum *positivum,* ut scilicet exerceat actum positivum caritatis, amoris et benevolentiae erga ipsum, quo velit ipsi omnia vera et salutaria bona, et uno verbo eadem quae sibiipsi juxta regulam magni mandati, *sicut teipsum.* Ratio utriusque patet: quia vera et sincera reconciliatio seu amicitiae destructae reparatio necessario requirit ablationem odii et positionem novi amoris. Excluduntur ergo reconciliationes non verae et sincerae, sed falsae et fucatae, dum vel foris tantum reconciliatio simulatur, intus vero odium, malevolentia, vindicta retinetur, vel simulant, se libenter velle remittere et reconciliari, interim varias fingunt et praetendunt causas, quibus odium et malitiam juste protrahi probent: manent hi in statu peccati mortalis inimicitiae; nam qui tam stricte praecipit reconciliationem cum inimico, *Deus, non irridetur.*

II. *Internam simul et externam.* Necesse nimirum est, ut offensus 226. inimico veniam petenti hanc suam internam reconciliationem exterius ostendat, non tantum exhibendo signa caritatis communia (quippe inimico etiam in inimicitia perseveranti debita), sed etiam signum aliquod speciale verbo vel facto, quo ille intelligat perspicue, te inimicitiam deposuisse et amicitiam redintegratam esse, juxta dicta § 2. et 3. Quare veniam petenti nolle dare signa aliqua, quibus te inimicitiam deposuisse significes, inter aequales saltem, nimis aperta odii retenti et obfirmati demonstratio esset et sine dubio peccatum mortale. Solus Superior offensus potest subdito reo reconciliationem externam negare vel differre potius, ut is delicto magis agnito emendetur vel juste puniatur: neque enim id tunc est signum odii, sed potius amoris, utpote ad emendationem conducens. Verum hic multa prudentia et discretione opus est, ne plus aequo subditus exacerbetur et ipse Superior de affectu odii facile convincatur, utpote si ad longum tempus, praesertim saepius

humiliter petenti subdito veniam dare negaret. Ex communi Laym. l. 2. tr. 3. c. 4. n. 4, Filliuccius, Silvius, Bonacina et alii cum Bassaeo V. caritas n. 14.

227. III. *Veniam petenti, opportune tamen.* Nam in primis offensus utique per se non tenetur ad reconciliationem externam, nisi inimicus offensus petat. Deinde non est coarctandus offensus, ut statim post injuriam illatam, atrocem praesertim, petenti veniam dare teneatur: est enim supra humanam fragilitatem et res violenta, recenti vulnere necdum sedata animi perturbatione offensum cogere ad positivam reconciliationem faciendam; sufficiens ergo est, ut opportunum tempus prudentis judicio expectetur; interea sufficiet ipsi offenso se negative habere, deliberatum odium seu vindictam injustam excludendo, qua ratione tunc dilatio reconciliationis non erit signum odii, sed potius indicium infirmitatis humanae, ut ex communi notat Tambur. cit. § 3. n. 22.

228. IV *Ac salva justitia et jure suo:* quia nullus tenetur diligere inimicum ultra terminos justitiae et caritatis erga seipsum, adeoque nullus tenetur remittere inimico jus suum ad sibi satisfaciendum vel compensandum pro injuria vel damno illato, juxta late dicta § 2. Quodsi ergo inimicus a te offenso veniam quidem petat, attamen debitam satisfactionem non offerat, cum tamen posset et deberet eam exhibere, teneberis quidem ei ostendere, te odium in animo nequaquam fovere et offensam remittere, interim tamen satisfactionem debitam exigere intra vel extra judicium jure potes et eousque reconciliationem deferre: quia rem tibi debitam postulas; et si alter exinde offensus odium ac inimicitiam innovet, non tibi, sed sibi ipsi imputet, qui satisfactionem, quam posset et deberet dare v. g. revocationem calumniae, restitutionem famae, immerito negat. At vero si satisfactionem debitam vel non possit dare, quia impossibilis est v. g. pro occisione filii vel amici tui, vel non debeat dare, quia excessiva est, tenetur offensus petenti statim veniam dare et signis amicitiae respondere; alioquin merito judicaretur in odio gratis velle perseverare, cum debito suo adversarius ejus non desit.

229. Regula III. *Pro reconciliationis tempore.* Jam habes unum tempus reconciliationis debitae cum inimico, quando nimirum is opportune veniam petit; quando ergo ulterius? Quotiescunque tenetur homo se reconciliare cum Deo aut vult facere opus meritorium apud Deum, toties tenetur ad reconciliationem, saltem internam cum proximo. Omnes. Ratio manifesta est: quia nullus potest reconciliari cum Deo vel mereri apud Deum, hoc est, aliquo opere gratiam Dei consequi vel augere, voluntarie persistens in peccato mortali; atqui gerens inimicitiam cum proximo voluntarie persistit in peccato mortali, nisi reconcilietur saltem interius odium deponendo, juxta dicta suis locis; ergo. Est ergo inimicitia voluntarie continuata absque reconciliatione saltem interna, et cum opus est etiam externa, unum continuum peccatum mortale, secundum omnes. Clarum ex Scriptura; nam Apostolus Gal. 5, 19. inter opera carnis et peccata mortalia gravissima numerat inimicitias, dicens: *Manifesta sunt opera carnis, quae sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitiae, con-*

tentiones, quae praedico vobis, sicut praedixi, quoniam, qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. Exclusio autem a regno Dei certissima est nota peccati mortalis. Et ratio clara est: quia inimicitia nil aliud est, quam odium continuatum adversus proximum, non quidem continue actualiter et formaliter, quasi quis inimicus alteri continuo actuali odio alterum aversetur eique male velit, quod fieri nequit, sed continuo habitualiter et dispositive, sic ut inimicus ab altero ita habitualiter aversus sit, ut quoties recurrit ejus memoria, semper eum execretur eique male velit, adeo ut gravis sit et ad videndum et gravior ad colloquendum, absque amaritudine vix de eo cogitare vel loquentes de eo audire possit. Atqui omne odium voluntarie retentum contra proximum est peccatum mortale; ergo inimicitia voluntarie continuata non erit nisi unum peccatum continuum mortale, nimirum nisi formaliter vel materialiter interrumpatur, prout in simili explicatum habes de peccato injustae detentionis rei alienae. Dicimus ergo hoc supposito:

I. Quoties quis tenetur ad contritionem vel attritionem, utpote in susceptione vel administratione Sacramentorum, in articulo mortis, sub mortali etiam tenetur interius saltem reconciliari proximo, odium deponendo eique benevolendo, juxta dicta regulae. Et docet perspicue ipse Christus Matth. 6, 14. cit.

II. Quotiescunque quis vult exercere opus meritorium v. g. orare, jejunare, eleemosynam dare, Sacrum audire vel pro se utiliter offerri, ut opus ei meritorium sit, tenetur prius reconciliari proximo. Est rursus aperta doctrina Christi Matth. 5, 23: *Si offers munus tuum ad altare* (de omni opere bono Deo grato et meritorio est eadem ratio), *et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo: et tunc veniens offeres munus tuum.* Et optime exponit D. Aug. Serm. de verbis Domini in monte Matth. 5: „Si absens est frater tuus, vade non pedibus corporis, sed animo humili te prosterne in conspectu ejus, cui oblaturus es; si praesens revocandus ad amorem, ab eo veniam petendo, si eum laesisti, vel si te laesit, dimittendo cordis rancorem.“ Haec S. Pater, pauculis verbis omnem modum reconciliationis concludens.

Regula IV. *Pro confessariis inimicorum.* Confessarius poenitentem **230.** in inimicitia perseverantem, nolentem scilicet reconciliari proximo, ex animo odium, vindictam injustam deponere; item nolentem signa caritatis communia exhibere proximo inimico absolvere non potest sub peccato sacrilegii tam ipsius confessarii absolventis, quam poenitentis absoluti. Est nimis certum et ratio clara est: quia talis poenitens actuali peccato odii et inimicitiae pessime dispositus obicem ponit gratiae sacramentali, ideoque falsificatur forma et Sacramentum irritatur gravissimo sacrilegio. At quid judicandum de poenitente, qui confessario dicit, se omnino velle ignoscere, sed non posse oblivisci; non quidem odisse, non tamen posse aspicere, alloqui, salutare? Advertendum, tales saepe ita constitutos esse, non ex vero odio voluntario interno in proximum, sed solum ex forti impressione phantastica, maxime melancholicos et cholericos, qui injuria accepta in memoria impressa statim ad recordationem, ad conspectum vel praesentiam inimici mo-

ventur ad motus amaritudinis contra ipsum, sic ut ejusmodi motus vel praeveniant vel perturbent rationem et saepe in verba, gestus et signa atrocia erumpant, licet revera voluntate non consentiant; quin etiam facti sibi praesentes et advertentes motus suos, resistant contrario actu amoris et benevolentiae, ei bene velint etc. Cum his confessario habenda patientia et caute eis credendum, cum dicunt, se ex animo ignoscere inimico, non tamen posse oblivisci. Si tamen capaces sint, interrogandi sunt, qualiter non possint oblivisci: an solum quoad memoriam et horrorem injuriae acceptae, vel quoad malevolentiam; si primum, credat confessarius et absolvat; si secundum, nequaquam.

Unde poenitentem talem recte monet et solatur Sancius select. disp. 2. n. 11: „Ex eo quod experiaris, te trepidare coram eo, qui te offendit, immo et expallescere et cupere eum non videre vel ut longe discedat, non statim putes, te peccare, si ad male illi desiderandum non procedas: illi enim motus sunt naturales, necessario sequentes ex praesentia objecti apprehensi ut tibi molesti, non vero actus voluntarii de malo alterius.“ Sic Sanch. apud Tamb. l. 5. c. 1. § 3. n. 1.

Sectio IV.

De reliquis peccatis contra caritatem proximi. invidia, ira, discordia, contentione.

Summarium.

231. Invidia quid, quale et quantum peccatum.
232. Quid timor, primus invidiae affectus?
233. Quid zelus seu aemulatio, secunda invidiae affectio?
234 Quid nemesis seu indignatio, tertia invidiae affectio?
235. Ira quid, quando et quale sit peccatum?
236. Discordia quid, quando et quale sit peccatum?
237. Contentio quid, quando et quale sit peccatum?

231. § I. *Invidia* definitur: *Odium alienae felicitatis seu tristitia de bono alieno inordinata.* Sed clarissime ex S. Thom. 2. 2. q. 36. a. 1: Invidia est *tristitia de bono alieno aestimato ab invidente ut malo proprio,* quatenus scilicet minuit et obscurat propriam invidentis excellentiam; quo licet simillimum et valde annexum, tamen differt a peccato odii proximi: odio enim quis male vult proximo, gaudet de ejus malo et consequenter etiam tristatur de ejus bono, sed absolute et in ordine ad ipsum tantum proximum, quatenus nimirum proximi bonum est; invidia autem solum tristatur de bono proximi non absolute, sed in ordine ad ipsum tantum invidentem, quatenus nimirum invidus bonum proximi aestimat malum proprium. Est ergo invidia genuina proles superbiae, cujus inordinatio consistit in hoc, quod quis ita inordinate amet vel appetat sibi propriam excellentiam in bonis veris vel fictis, ut nolit ejusmodi vel similia bona inesse proximo suo; indeque si videat ea proximo inesse, invidet, tristatur ac velut tingitur amarulento

affectu. Praeclare D. August. l. 11. de Genesi ad litt. c. 14: „Amando quisque excellentiam suam vel paribus invidet, quod ei coaequentur, vel inferioribus, ne sibi coaequentur, vel superioribus, quod eis non coaequetur.“ Jam ad penitus intelligendam malitiam hujus peccati frequentissimi graviter advertendum est:

I. Invidia peccaminosa et moraliter mala non consistit in tristitia de bono alieno ea praecise ratione apprehenso, ut malo proprio seu minuente propriam invidentis excellentiam: hoc enim per se malum non est; nam supra concessimus, licite nos posse gaudere de malo alieno praecise apprehenso, ut bono proprio; cur non econtra similiter liceat tristari de bono alieno praecise apprehenso ut malo proprio? Plus ergo requirit invidia peccaminosa et in communissima sententia moraliter mala. Itaque sicut dicemus mox de ira (iram scilicet secundum se esse passionem indifferentem; iram inordinatam et excessivam in ipso motu tantum esse venialem ex genere suo; iram tandem inordinatam et excessivam in appetitu vindictae injustae esse mortalem ex genere suo contra caritatem), ita plane dicendum, invidiam quatenus praecise est tristitia de bono alieno, ut malo proprio apprehenso, esse passionem indifferentem, quippe quae etiam bona esse et ad bonum finem dirigi possit; invidiam inordinatam in ipso motu solo excedentem vel amaram nimis, de se esse venialem; invidiam denique inordinatam adversus proximum, quatenus nimirum procedit ad verum odium proximi, tristando, ei inesse tale bonum, etiam ut ipsi bonum est, ei malum volendo, etiam ad insidias, detractiones aliave mala procedendo, omnino esse peccatum mortale, omnes fatentur. Et quia revera in praxi talis solet esse invidia invidorum, ideo merito dicitur, quod

II. Invidia juxta communissimam sententiam est peccatum mortale ex genere suo, nimirum quatenus praefato modo involvit odium proximi et simpliciter non vult, dolet et tristatur tale bonum inesse proximo. Sic enim duplicem malitiam involvit: unam contra caritatem proximi ut palam est; alteram specialem contra voluntatem Dei: cum enim voluntas Dei sit immediata causa distributionis bonorum ac donorum omnium, voluntati Dei repugnare convincitur qui invidet vel tristatur de bono a Deo dato proximo, ideoque peccat mortaliter, nisi imperfectio actus et parvitas materiae excuset. Imperfectio actus quidem: sunt enim quidam natura proni ad invidiam (quod etiam in brutis advertimus) adeoque facile moventur ad invidiam in proximum; qui motus, si rationem omnino praeveniant, culpa vacabunt; si aliqualis semiplena tantum advertentia accedat, veniales evadunt; nam ut etiam advertit S. Thom. cit. a. 3, constat, aliquos primos motus invidiae inveniri quandoque etiam in viris perfectis, qui sunt peccata venialia. Similiter ob levitatem materiae, proximo solum aliquod leve bonum, fortunam, lucrum invidere, non tamen animo invidendi etiam majora vel quaevis bona, nonnisi veniale erit.

III. Invidiae ergo peccati gravitas mensuranda est ex magnitudine boni corporalis vel spiritualis, quod invidetur. Hinc omnium gravissima est invidiae species atque peccatum in Spiritum S., quod dicitur *fraternae caritatis invidentia,* qua scilicet ipsa bona spiritualia ac dona

Spiritus S. atque adeo ipsam caritatem et gratiam Dei, virtutem ac sanctitatem proximo quis invidet et inesse tristatur, quia nimirum illa propriam suam excellentiam minuere et vilipensionem causare aut certe vitam et actus suos redarguere et condemnare videt vel aestimat. Unde odium, detractiones, temeraria judicia, persecutiones bonorum, tandem et homicidia. Talis est invidia mortifera Cain occidentis fratrem suum Abel, de quo 1. Jo. 3, 11: *Haec est annuntiatio, quam audistis ab initio, ut diligatis alterutrum; non sicut Cain, qui ex maligno erat et occidit fratrem suum. Et propter quid occidit eum? Quoniam opera ejus maligna erant, fratris autem ejus justa.* Simili invidia rabidi clamant impii Sap. 2, 12: *Circumveniamus justum, quoniam contrarius est operibus nostris. Gravis est nobis ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita illius.* Vide s. Augustinum l. 1. de serm. Domini in monte c. 43.

IV. Invidia denique jure optimo computatur inter peccata capitalia, quippe plurimorum et omnium fere peccatorum contra proximum caput est et causa. Ejus a S. Gregor. l. 31. moral. c. 17. quinque assignantur filiae: 1. Odium, quo quis mala vult illi, cui bona invidet. 2. Susurratio, quae apud alios invisum reddere molitur eum, cui invidetur, adeoque amicitiam dissolvere. 3. Detractio, qua famam denigrat bonam, quam proximo quis invidet. 4. Exultatio in adversis. 5. Afflictio in prosperis proximi. Et haec est poena continua invidi, qua suo livore tabescit ac velut serpentina mortificatione cor exedit. Ps. 111, 10: *Peccator videbit et irascetur, dentibus suis fremet et tabescet, desiderium peccatorum peribit.* Et optime D. Nazianz. or. 27. inquit: „Solus in omnibus affectibus iniquissimus simul et aequissimus invidia est: iniquissimus, quia bonis omnibus adversus est; aequissimus, quia dominos suos exest et conficit.“

Advertendum tandem hic, invidiae persimiles esse alias tres affectiones, timoris, zeli et nemesis, multum tamen differentes, prout optime explicat S. Thom. 2. 2. q. 36. a. 2. Accipe compendium:

232. *Timor.* Affectus timoris est tristitia de bono alterius, quatenus nobis, aliis vel reipublicae noxium est vel esse prudenter judicatur (secluso nimirum judicio temerario). Et haec affectio ex se bona et licita est: licite enim boni tristantur de prosperitate, divitiis, potentia, dignitate impiorum, quatenus iis abutentes nobis, proximis, reipublicae vel Ecclesiae noxii sunt aut damna inferunt. Qua ratione D. Greg. l. 22. moral. c. 6. dixit: „Evenire plerumque solet, ut non amissa caritate et inimici nos ruina laetificet, et rursus ejus gloria sine invidiae culpa contristet: cum et ruente eo quosdam bene erigi credimus, et proficiente illo plerosque injuste opprimi formidamus.“ Sic licite tristamur de doctrina, eloquentia, dexteritate haeretici, quia his multos in errorem inducit vel in errore confirmat ideoque Ecclesiae et saluti animae noxius est. Certe S. Ambros. contra Augustinum adhuc Manichaeum in publicis lytaniis orasse fertur: „Ab Augustini logica libera nos, Domine.“ Sic licite tristamur de dignitate vel officio collato alicui, quem videmus vel prudenter timemus officio non satisfacere eove abuti in damnum nostrum, proximorum vel reipublicae (secus esset, si tristeris de officio collato alicui, quem scis juste acturum, tibi tuisque similibus debitas

poenas inflicturum, abusus non toleraturum). Differentia hujus affectus timoris ab invidia manifesta est: justa enim est causa tristandi de bono proximi, quatenus eo abutitur ad peccatum, nostrum vel aliorum damnum. At minime est justa causa tristandi de bono proximi, quatenus putamus minui nostram excellentiam, quod est superbia et contra caritatem, qua ex proximi bono et felicitate ob amoris et amicitiae unionem nobis potius aliquid excellentiae accedere judicare adeoque gaudere deberemus: amicorum enim omnia communia sunt, saltem quoad affectum, si non usum.

Zelus seu aemulatio est tristitia de bono proximi, non quia ipsius **233.** est, sed quia simile bonum nobis deest, seu quia nos eo caremus. Quo patet differentia hujus affectus ab invidia; hac enim quis tristatur de bono alterius, quia alterius est et ideo suam excellentiam minuere putat; zelus autem vel aemulatio non tristatur de bono alterius in se, quasi nolit ipsum habere bonum, sed praecise tristatur de propria penuria, quod scilicet non habeat simile bonum. Et hic affectus bonus est ac laudabilis, non tantum quoad bona spiritualia, virtutes, merita, bona opera: talem enim aemulationem praecipit Apostolus 1. Corinth. 12, 31: *Aemulamini charismata meliora,* eoque sensu D. Hieron. epist. ad Laetam scripsit: „Habeat socias, cum quibus discat, quibus invideat, quarum laudibus mordeatur"; verum etiam quoad bona naturalia, utpote scientias, artes, industrias, lucra: studentes enim vel artes addiscentes, videntes aliorum profectum merito tristantur de suo defectu, quo ipsi excitentur ad proficiens studium; artifex videns alios sua industria familiam suam bene alere et ditescere, merito aemulatur et dolet, se non posse ita prosperare; mercator vel caupo plurimos emptores vel hospites videns ad suum vicinum divertere, licite quidem dolet de illo concursu, quatenus suum detrimentum est et cessatio lucri, quod alioquin juste habere posset; at non licite et absque peccato odii vel vindictae doleret, quod concurrant ad vicinum, quatenus ille concursus vicino suo bonus est. Quae bene notanda et discernenda sunt confessario.

Nemesis seu indignatio est affectus, quo quis tristatur, bona tempo- **234.** ralia (nam in spiritualibus non potest habere locum), ut divitias, dignitates, officia, beneficia obvenire impiis vel indignis. Quo ipso differt ab invidia, qua quis tristatur de bono alterius, non quatenus alteri indigne obvenit, sed quatenus suam excellentiam obscurat ex superbia. Haec affectio et tristitia vitiosa est et mala, si tendat in bonum proximi indigni, aut quatenus absolute bona proximi sunt: sic enim est contra caritatem, qua proximo quodvis bonum suum velle et gaudere debemus; aut quatenus talia bona ex dispositione divina ob certos et semper bonos fines etiam indignis proveniunt; sic enim sapit blasphemiam et est contra voluntatem Dei, cui voluntas nostra in volito formali cognito semper conformari debet. Unde contra hanc tristitiam dicitur Ps. 36, 7: *Noli aemulari in eo, qui prosperatur in via sua, in homine faciente injustitias.* Bona autem et licita potest esse haec tristitia de bono indignis contingente, si bona considerentur, prout humana voluntate contra justitiam et voluntatem divinam indignis obveniunt, aut prout eis indignus ad peccandum abutitur. Sic Nav. c. 22. n. 118. cum Laym. l. 2. tr. 3. c. 10. n. 2.

235. § II. *Ira* definitur communiter: *Inordinatus appetitus vindictae.* Sed explicatius noster Marchant concl. 2: t. 2. tr. 6. tit. 2. q. 2: „inordinata animi commotio vindictam vel quasi vindictam inordinate vel injuste appetentis.“ Irae enim peccaminosae duplex est inordinatio: una ex parte ipsius *motus irae* seu modi irascendi, ut si nimirum interius excandescas vel exterius per signa nimis patefacias; altera *ex parte objecti* seu vindictae, ut si proximo appetas vindictam injustam vel justo majorem.

I. Ira inordinata primo modo quoad *motum passionis* seu modum irascendi animum, est peccatum veniale ex genere suo: est enim excessus voluntarius in passione animi de se indifferente, quippe quae etiam bona et virtuosa esse possit, ut si ea utamur ex motivo virtutis et zelo justitiae ad propulsandum vel vindicandum malum peccati in nobis vel aliis nostrae curae commissis, juxta illud Ps. 4, 5: *Irascimini et nolite peccare;* excessus autem vel inordinatio in re indifferenti per se culpam venialem non excedit juxta regulam jam saepius repetitam. Recte tamen docet Marchant cit., iram etiam in hac inordinatione motus, etiam seclusa vindicta injusta evadere peccatum mortale ratione enormis excessus et deformitatis in irascendo, cum quis deliberate, sciens et volens motus iracundiae adeo excrescere sinit vel facit, ut erumpat in enormes gestus, clamores, tunsiones, spumas, membrorum contorsiones, ut gravissima injuria hominis constitutionem afficiat; talis utique peccat mortaliter, quia imaginem Dei ac creaturam rationalem enormiter dehonestat maximeque agit indecenter substantiae rationali. Unde sancti Patres passim docent, per iram hominem mutari in feram, immo in daemonem. Et recte tres solent assignari irae species: *rancor, insania, furor. Rancor* est ira, quatenus causat et continet internam indignationem, aversionem, odium, vindictam. *Insania,* quatenus mentem rationis usu privat. *Furor,* quatenus in ejusmodi inordinatos et enormes motus erumpit.

II. Ira inordinata secundo modo quoad *inordinatum appetitum vindictae* inferendae, est peccatum mortale ex genere suo: quippe directe repugnans caritati, quatenus proximo inordinate malum appetit, ac etiam justitiae, si actu in injustas vindictas erumpat. Hujus communiter quatuor assignantur gradus: 1. cum quis appetit vindictam in immeritum; 2. etsi in meritum, tamen ultra meritum; 3. etsi in quomodocunque meritum, tamen praeter ordinem: ut si inimico appetas vindictam propria auctoritate per te infligendam; 4. etsi omnibus his servatis, tamen appetatur vindicta non ad debitum ut justa est ex zelo justitiae ac odio iniquitatis, sed mere ut satiativa animi tui malevoli ex odio personae, amore proprio, vindicandi libidine. Tribus prioribus modis est peccatum contra justitiam, quarto modo contra caritatem tantum, ubique mortale ex genere suo, de quo nulla difficultas.

III. Ira utrovis modo inordinata merito computatur inter peccata capitalia, quippe plurimorum peccatorum ac malorum caput et origo, quae nimis nota. Sex tamen ejus peculiares filiae ac soboles enumerantur a D. Greg. l. 31. moral. c. 17, nimirum *indignatio, tumor mentis, clamor, contumelia, rixa, blasphemia.* Ira enim aut remanet intus in corde, et sic innascitur 1. *indignatio* seu aversio et affectus inordinatus in

proximum, ex eo quod apprehendat, se indigne a tali tractari. Et consequenter 2. nascitur *tumor mentis,* quo quis morose excogitat diversas vias vindicandi iisque cogitationibus animum tumefacit et inflat, et tunc est peccatum pro ratione vindictae cogitatae gravis vel levis mortale vel veniale. Indignatio autem plerumque veniale est, nisi ad gravem proximi contemptum procedat. Aut ira ulterius erumpit in os et sic 3. nascitur *clamor,* indignationis index, cum iratus vocem tollit, multa inordinate et confuse effundens; id Christus Matth. 5, 22. significat per vocem *raca,* quod nihil distincte significat, sed solum motum indignationis exprimit, et hic clamor per se peccatum veniale est. Consequenter autem 4. nascitur *contumelia,* interni contemptus index, qua quis proximo malum objicit intentione illum inhonorandi, quod Christus expressit per verbum *fatue,* quo omnis contumelia aperta significatur: peccatum mortale ex genere suo. Aut ira erumpit in ipsum opus et actualem vindictam, et sic 5. nascitur *rixa,* percussio, vulnera, caedes. Et consequenter, maxime si vindicta non succedat, 6. etiam *blasphemia* in ipsum Deum. Omnia mortalia ex genere suo; de his nulla controversia. Haec quidem jam supra tractatu prooemiali de peccatis capitalibus descripta hic propter ordinem repetere libuit.

§ III. *Discordia* definitur a S. Thom. 2. 2. q. 37. a. 1: Dissensio 236.
voluntatum circa bonum, quod ex caritate amare debemus. Opponitur caritati, quae necessario causat concordiam, consensionem et pacem voluntatum in bonum; et hinc dicitur

I. Dissensio voluntatum *circa bonum:* nam dissensio voluntatum circa malum non mala et vitiosa, sed bona et laudabilis est. De qua Salvator Matth.: *Non veni pacem mittere, sed gladium; veni enim separare hominem adversus patrem suum etc.,* docens nimirum, ne parentibus quidem consentiendum aut obtemperandum esse circa malum, sed generose repugnando, cum ad malum inducere vel a bono proposito impedire vellent, ut etiam alibi significat, se sequentibus praecipiens odium parentum et cognatorum.

II. Circa bonum, *quod ex caritate amare debemus* seu in quo cum proximo consentire tenemur, utpote quod necessarium et utile est ad Dei gloriam et nostram aut proximorum salutem spiritualem vel corporalem: in his enim scienter proximo dissentire est peccatum contra caritatem, juxta rationem materiae gravis vel levis mortale vel veniale. Communis DD.

III. Nullum autem peccatum discordiae erit, dissentire a proximo circa aliquod bonum, in quo concordare obligati non sumus; utpote si socio petente, ut cum eo in Religionem intres aut certam peregrinationem suscipias, consentire nolis, utique non peccas. Omnes cum S. Thom. cit. Item si nolis consentire, ut proximus consequatur aliquod bonum ipsi non debitum, non quod ipsi bonum non faveas, sed quod tuam vel alterius commoditatem praeferas proximo.

IV. Denique dissensio voluntatum ex ignorantia inculpata orta, cum scilicet unus hoc, alter aliud rationi magis consentaneum aut ad Dei honorem vel proximi utilitatem convenientius judicat probabili ratione (qualis fuit dissensio inter Paulum et Barnabam), culpa vacat per se

loquendo, salva nimirum alias caritate et secluso scandalo, ut ex s. Antonio notat Laym. l. 2. tr. 3. c. 11. n. 1.

237. § IV. *Contentio* definitur a S. Thoma 2. 2. q. 38. a. 1: Impugnatio veritatis cum confidentia clamoris. Explico breviter:

I. Impugnatio veritatis dupliciter fieri potest, vel intentione formali, ut cum quis veritatem cognitam et agnitam impugnat; vel intentione virtuali, ut cum quis impugnat doctrinam aliquam, perinde habens, sive falsa sive vera sit, aut ignorantia culpabili vel crassa putat, esse falsam, quam tamen posset et deberet scire esse veram.

II. Contentio utroque modo (dummodo serio fiat, non solum exercitii, disputationis vel scientiam examinandi vel explanandi causa, quod licite fit) ex genere suo mortale est contra caritatem, qua tenemur cum proximo consentire in bonis ipsi necessariis: veritas autem saepe necessaria est proximo, cum quo contendimus vel iis, qui audiunt; utpote si contendatur de re ad salutem animae vel corporis, ad famam vel fortunam pertinente: tunc enim impugnare contentiose veritatem, utique est peccatum contra caritatem. Et quidem scienter impugnare veritatem agnitam, maxime in rebus fidei et salutis, est peccatum gravissimum in Spiritum Sanctum, scilicet agnitae veritatis impugnatio. Unde merito Apostolus Gal. 5, 20. inter peccata carnis Spiritui contraria et a regno Dei excludentia numerat contentiones et rixas.

III. Additur, *cum confidentia clamoris:* quod licet ad essentiam contentionis non pertineat, est tamen circumstantia accidentaliter aggravans, contentioni vitiosae plerumque conjuncta. Et monet S. Thom. cit., etiam falsitatis impugnationem de se bonam et laudabilem, saepe tamen vitiari inordinatione clamoris, gestuum etc. Item ex circumstantiis personarum, loci, temporis non congruentibus, in quibus plerumque peccatum veniale et quandoque etiam mortale intervenire potest ratione scandali alieni aut lapsus proximi, idque maxime in contentione vel disputatione de rebus fidei, dum aut non satis doctus aut coram non doctis et simplicibus contendit, ut alibi notatum est. Et hinc

IV. In jure canonico l. 5. tit. 2. c. 2. in 6. sub excommunicationis sententia ferendae prohibetur laicis, ne publice vel privatim de fide disputent, quod tales plerumque in rebus theologicis non satis versati sint. Verum haec prohibitio locum non habet in casu necessitatis vel utilitatis magnae aut ipsius haeretici errantis adversarii, aut catholicorum simplicium audientium, si laicus satis doctus et sufficiens sit, ut observat Sanch. l. 2. mor. c. 6. n. 7. Idque maxime in nostris partibus, ubi haeretici tolerati cum catholicis permixti sunt et consuetudo viget, ut laici saepe privatim cum haereticis disputent, idque saepe utiliter ac fructuose, immo saepe fructuosius, quam si Ecclesiastici vel Religiosi sint, ut cum Valent. notat Laym. cit. n. 3.

Caput VII.

De religione et oratione generatim ae Horis canonicis.

Sectio I.

Quid sit religio, quis ejus actus.

Summarium.

238. Religio non pro certo statu, sed pro virtute sumpta
239. Est virtus moralis, inter omnes virtutes morales praestantior,
240. Reductive spectans ad virtutem justitiae.
241. Ejus objectum materiale est cultus Deo tanquam objecto cui exhibendus;
242. Qui necessario praesupponit duos actus intellectus et perficitur duobus actibus voluntatis ordinarie,
243. Elicito scilicet et imperato.

Religio sic dicta vel a religendo juxta Isid. l. 10. ethym. c. 17. 238.
vel a religando juxta Lactant. l. 4. divinarum institutionum c. 28. vel a relegendo juxta Ciceron. l. 2. de natura deorum, dupliciter sumitur: 1. pro virtute speciali, qua Deo debitus cultus exhibetur, et de hac agimus in proposito; 2. pro statu certo vel congregatione hominum, Deo vero cultum exhibentium, aut universali, ut olim fuit synagoga Judaeorum et modo est Ecclesia catholica, aut particulari, ut sunt certi status vel congregationes hominum per tria vota obedientiae, paupertatis et castitatis specialiter divino cultui et servituti mancipatorum et velut religatorum; qui proinde velut autonomastice dicuntur Religiosi et eorum status vel congregationes Religiones. De religione tantum ut virtus est sermo est et sit

Assertio I: *Religio est virtus moralis, qua Deo tanquam primo rerum omnium principio ac domino excellentissimo debitus cultus exhibetur, cujus proinde actus immediatus elicitus est devotio, mediatus vero et imperatus est ipse cultus Dei internus vel externus.* Communis.

§ I. *Virtus moralis.* *Virtus* quidem, quia vere bona qualitas mentis, 239.
quae habentem perficit et opus ejus bonum, honestum et laudabile efficit: colere enim Deum maxime bonum, honestum ac laudabile est. *Moralis* vero, non theologica, quia actu suo immediate elicito non tendit in Deum ut immediatum objectum suum, sicut virtutes theologicae, ut suis locis explicatum est, sed immediate tendit in cultum Dei, tanquam immediatum objectum *quod,* et solum mediate ac ultimate tendit in Deum ut objectum *cui,* cui scilicet religio tendit et satagit debitum cultum exhibere.

Hoc ipso tamen religio est omnium virtutum moralium praestantissima, quia licet ut ceterae virtutes morales immediate ordinet hominem ad operationem moralem convenientem substantiae rationali,

scilicet debitum cultum exhibere Deo, tamen per hoc ipsum post virtutes theologicas super omnes alias virtutes morales maxime et perfectissime hominem ordinat ad ipsum Deum, ut ex se patet, cum reliquae virtutes morales potissimum hominem ordinent ad seipsum.

240. Reducitur tamen virtus religionis ad virtutem justitiae, quae reddit cuique quod suum est seu quod ipsi jure debetur. Differt tamen et deficit a justitia rigorosa et humana, quia haec reddit alteri debitum secundum perfectam aequalitatem, Deo autem non potest ab homine vel creatura ulla reddi debitum ad perfectam aequalitatem nec potest ei tantum exhiberi, quantum ei debetur. Redditur tamen ei debitus cultus secundum considerationem humanae facultatis et acceptionis divinae, ut pulchre explicat S. Thom. 2. 2. q. 81. a. 5. ad 3; ubi jam obiter nota, supremum Dei cultum esse sacrificium Missae, quia aliquatenus aequalis Deo ob infinitam dignitatem Hostiae oblatae.

Hinc quamvis generatim differant haec quatuor: religio, qua Deo, pietas, qua parentibus, observantia, qua personis in dignitate constitutis, gratitudo, qua benefactoribus debitus cultus exhibetur; respectu tamen ipsius Dei omnia in se sunt eadem virtus religionis, qua nimirum Deo supremo omnium domino, principio, parenti, benefactori debitus cultus exhibetur, ut bene notant Less. l. 2. de just. c. 36. dub. 2. n. 15, Tanner t. 3. disp. 5. q. 1. dub. 2.

241. § II. *Qua Deo, rerum omnium principio.* Exprimitur differentia religionis ab omnibus aliis virtutibus moralibus nimis manifeste, simulque significatur ejus duplex objectum proximum *quod*, et ultimatum *cui* tam materiale quam formale. Religionis objectum proximum *quod* materiale quidem est ipse cultus Deo exhibendus seu actiones illae, quibus Deum colere intendit religio, ut inclinationes, genuflexiones etc. Objectum vero formale seu ratio formalis, quam religio in cultu Deo exhibendo per se respicit, est ratio debiti: quemadmodum enim justitia humana reddens homini quod suum est, in eo per se non respicit rationem boni ad proximum, ut nimirum per illud redditum proximo bene sit (hoc enim proprium est caritatis), sed per se respicit rationem debiti, quia justum est et jure illi debitum, ita religio velut specialis justitia erga Deum, reddens Deo debitum in cultu divino exhibendum, per se non respicit rationem boni erga Deum, ut per illum cultum quasi Deo bene sit, quatenus ipsi placet et quasi gustum facit (hoc enim proximum est caritati divinae), sed per se respicit rationem debiti, quia nimirum Deo ad summam ejus excellentiam et supremum dominium in omnes, cultus tali jure debitus est. Tu, si sapis, et in colendo Deo meriti avidus es, in cultu tuo junge ratione utramque et debiti et boni seu placiti divini.

Objectum religionis ultimatum *cui materiale* quidem est ipse Deus unus et trinus quoad essentiam et omnem infinitam perfectionem suam. Objectum vero *formale* seu ratio formalis, quam religio in ipso Deo colendo per se respicit, est summa et infinita ejus excellentia et eminentia super omnia creata et specialiter super hominem, quatenus nimirum est primum rerum omnium principium et eminentissimus dominus vitae et mortis etc. Quibus bene notatis liquido patet differentia religionis a caritate, quae amat Deum ut summum bonum, et actiones

omnes refert ad Deum ut bona et placita Deo; religio autem colit Deum ut summe excellentem, et actiones refert ad Deum colendum, ut quid debitum Deo. Iterum moneo, junge semper utramque rationem.

§ III. *Debitus cultus exhibetur:* exprimitur actus proprius virtutis religionis, quae licet sit virtus moralis voluntatis, necessario tamen praesupponit duos actus ex parte intellectus, et duos ad minimum actus exercet ex parte voluntatis, hoc ordine: 1. Judicium speculativum ex parte intellectus de summa Dei super omnes excellentia et nostra omnimoda subjectione, quod ad fidem spectat. 2. Judicium practicum seu dictamen intellectus, Deo ob summum ejus excellentiam debitum et congruum cultum esse exhibendum tum in genere tum in particulari seu hic et nunc talem vel talem v. g. sacrificium Missae. 3. Sequitur actus voluntatis huic judicio practico consentientis, quo scilicet voluntas acceptat, vult et statuit Deo debitum cultum exhibere tum in genere semper data occasione tum in particulari seu hic et nunc talem vel talem v. g. audire Missam etc., et hic actus proprie dicitur et est devotio, de qua mox. 4. Denique ordinarie debet sequi alius actus sive in voluntate sive in aliis potentiis internis vel externis a priori imperatus, quo nimirum voluntas religiosa hic et nunc vult et intendit colere Deum v. g. orando, adorando, et hic dicitur actus religionis imperatus, suntque diversissimi interni et externi. **242.**

§ IV. *Actus religionis.* Religionis actus immediatus, elicitus et semper internus voluntatis est *devotio* seu voluntas et intentio colendi Deum. Devotio enim proprie nihil aliud est, quam prompta voluntas seu promptus et fervidus voluntatis affectus, faciendi quae ad Dei cultum, obsequium ac servitium pertinent, quo nimirum homo Deo se quasi devovet, tradit et mancipat ad servitium et cultum ejus pro conditione status sui; sic enim olim apud gentiles devoti dicebantur, qui se idolis devovebant ad mortem. **243.**

Religionis actus mediatus et imperatus est ipse cultus Dei seu actiones illae, quibus religionis virtus intendit et satagit colere Deum, eaeque diversissimae: aliae sunt internae tantum, ut orationes et affectus mentales erga Deum; aliae internae simul et externae (externae sine internis nihil valent) ut adorationes, genuflexiones, sacrificia et cetera innumera. D. Thom. 2. 2. q. 81—91. universaliter undecim enumerat actus religionis, qui sunt: Devotio, oratio, adoratio, sacrificium, oblatio, primitiae, decimae, votum, juramentum, adjuratio et laus Dei. Ad hos nimirum referri debent omnes prorsus observationes sacrae et ceremoniae ad cultum Dei ordinatae, ut erectio ecclesiarum, altarium, celebratio festorum, observatio jejuniorum, usus rerum ab Ecclesia benedictarum et maxime usus Sacramentorum a Christo institutorum. Omnes enim hae actiones quatenus ad cultum Dei referuntur, sunt actus speciales virtutis religionis. Verum de aliis alibi praesertim in secundo et tertio praecepto per totum. Solum oratio et adoratio ac cultus Dei ad primum praeceptum decalogi et nostrum propositum spectant.

Sectio II.

De oratione generatim.

Summarium.

244. Oratio proprie dicta seu petitio ad aliquid impetrandum Deo facta
245. Est actus virtutis religionis,
246. Ex parte intellectus duos actus supponens, scilicet cognitionem practicam summae Dei excellentiae, potentiae, bonitatis, et cognitionem nostrae subjectionis, dependentiae;
247. Duos vero actus velut essentialiter involvens, scilicet desiderium in voluntate et expressionem in intellectu.

244. **Assertio II**: *Oratio proprie dicta est actus virtutis religionis, quo homo Deo omnium bonorum auctori ac principio subditum se esse agnoscens, pro aliquo bono impetrando supplicat; ideoque duos necessario actus supponit ex parte intellectus, et duos essentialiter involvit, nimirum desiderium voluntatis et propositionem intellectus.* Est in re communissima. Definitionem in terminis tradit noster Marchant tribun. t. 2. tr. 2. p. 2. tit. 2. q. 1.

§ I. *Oratio proprie dicta est:* oratio enim generatim et late sumpta dicitur quaecunque pia mentis affectio et elevatio in Deum; proprie vero et stricte dicitur petitio facta Deo pro impetrando aliquo bono. Unde tam variae sunt apud SS. PP. et DD. definitiones orationis. S. Damascenus l. 3. orth. fid. c. 24. ait: „Oratio est ascensus mentis in Deum." D. Greg. Nyssen. in lib. de oratione: „Oratio est conversatio sermocinatioque cum Deo." D. Aug. serm. 230. de tempore: „Est ascensio animae de terrestribus ad caelestia, inquisitio supernorum, invisibilium desiderium." Auctor libri de spiritu et anima c. 50: „Oratio est conversio mentis in Deum per pium et humilem affectum." Alii aliter, omnes de oratione large sumpta. De proprie vero sumpta oratione D. Basilius orat. in Julitam Martyrem: „Oratio est boni cujusdam petitio, quae a piis ad Deum effunditur." D. Bern. de scal. claust. c. 1: „Oratio est devota cordis intentio in Deum pro malis amovendis et bonis adipiscendis." D. Thom. 2. 2. q. 83. a. 1. et cum eo communis DD.: Est petitio rerum decentium impetrandarum a Deo immediate vel mediate ad eum directa." Item, „est actus rationis practicae, desiderium animae coram Deo explicantis, ut aliquid ab eo impetremus." Alii aliter, sed in re fere coincidunt omnesque vere. Praestat nostra claritate terminorum:

245. § II. *Est actus virtutis religionis:* nam actus primo et immediate elicitus religionis, scilicet devotionis, est prompta voluntas colendi Deum cultu debito summae ejus excellentiae. Actus secundo elicitus, vel quod idem est immediate imperatus atque excellentissimus religionis est oratio, qua homo perfectissimo modo summam excellentiam Dei, bonorum omnium auctoris et principii suamque subjectionem, dependentiam et egentiam agnoscens et protestans ab eo bonum supplici-ter petit et postulat. Oratio ergo adaequate sumpta varios involvit actus in assertione indicatos:

§ III. *Duos supponit actus ex parte intellectus:* 1. ex parte in- 246.
tellectus supponit cognitionem practicam divinae summae excellentiae, potentiae et bonitatis; quam sequitur firma fides et spes seu fiducia, rem postulandam impetrandi a Deo, utpote qui possit, quia summe potens, et qui velit, quia summe bonus et fidelis in servandis tot et tantis promissionibus factis orantibus ipsum. Haec fiducia est simpliciter necessaria ad orationem utilem et efficacem, ut fuse docet Salvator Luc. 11, 5. in parabola de tribus panibus; item Jac. 1, 6: *Postulet autem in fide nihil haesitans, qui enim haesitat, similis est fluctui maris, qui a vento movetur et circumfertur; non ergo aestimet homo ille quod accipiat aliquid a Domino* et ad Hebraeos 4, 16: *Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiae, ut misericordiam consequamur.* Et quia haec fiducia est actus spei theologicae necessario ad orationem requisitae, ideo ratione hujus oratio etiam dicitur et est actus spei atque ad illam reducitur. 2. Ex parte intellectus oratio supponit practicam cognitionem nostrae ad Deum subjectionis, dependentiae, indigentiae seu impotentiae et infirmitatis, praesertim quoad hoc vel illud bonum impetrandum; quam cognitionem ex parte voluntatis rursus sequitur humilis submissio suiipsius ad Deum omnium bonorum auctorem et principium juncta cum devotione seu humili voluntate Deum orandi pro bono impetrando; et hic actus est propriissimus religionis et necessario debet concomitari orationem utilem et efficacem, juxta illud Ps. 101, 18: *Respexit in orationem humilium* et Eccli. 35, v. 21: *Oratio humiliantis se nubes penetrabit.* Qua ratione supra definita est oratio: „Conversio ad Deum per pium et humilem affectum.“ Unde passim propriae orationes et comites assignantur fides, spes et fiducia impetrandi a Deo ex parte Dei et humilitas seu submissio ex parte nostra.

§ IV. *Et duo necessario involvit:* scilicet et desiderium voluntatis 247.
et propositionem intellectus. Hic jam essentialiter incipit oratio serio voluntatis desiderio et intentione impetrandi hoc vel illud bonum a Deo, et ratione hujus actus oratio supra a SS. PP. definitur: „Conversio mentis in Deum, pius mentis affectus in Deum invisibilium desiderium etc.“

Denique necessarius est actus intellectus practicus, illud voluntatis desiderium coram Deo exprimens, quemadmodum desiderium nostrum coram homine exprimimus voce vel scripto; et ratione hujus actus oratio supra definitur: „colloquium seu collocutio familiaris cum Deo expressi desiderii.“ Certum porro est, orationem adaequate sumptam necessario et quasi essentialiter includere utrumque actum, et desiderium voluntatis et expressionem intellectus; neque enim oratio consistere potest in solo desiderio vel affectu voluntatis; quantumvis enim quis desideret, si suum desiderium non exprimat, non dicitur orare vel petere; quod autem dicatur Ps. 10, 17. *Desiderium pauperum exaudivit Dominus,* non intelligendum est de desiderio muto, sed de desiderio actu vel locutione mentis expresso, vel potius significatur propensio Dei ad audiendum, quia scilicet dum adhuc aliquid in desiderio pauperum est, antequam etiam proponant vel exprimant, Deus exaudit juxta illud Is. 65, 24. *Antequam clament, ego exaudiam,* ut recte notat S. Thom.

cit. q. 83. a. 1. ad 1. Multo minus oratio potest consistere in solo aliquo actu intellectus, nisi simul etiam adsit desiderium ac pius affectus vel motus voluntatis in Deum, ut omnes concedunt. Quaeritur vero, an oratio praecise et formaliter constituenda sit in desiderio voluntatis, an vero in actu expressivo intellectus; quaestio speculativa est:

Scotistae volunt, esse actus voluntatis volentis, desiderantis, jubentis, instituentis; Thomistae vero et plerique alii volunt, esse actus intellectus practicos, exprimentis actus voluntatis petentis, jubentis, unde communiter definiunt, orationem esse actum rationis practicae, desiderium animae coram Deo explicantis, ut aliquid ab ipso impetretur. Utraque sententia bona est; ac per hoc patet responsio ad quaestionem: an oratio pertineat ad intellectum vel ad voluntatem. Theologus Moralis dicit verissime, spectare ad utrumque; de formalitate metaphysica permittit rixari Scholasticos. Reliqua ad orationem pertinentia per duas sequentes sectiones breviter expediemus.

Sectio III.

Quis. quibus. pro quibus et quid orandum.

Summarium.

248. Absolute et terminative orandus est solus Deus.
249. Angeli vero et sancti tam in caelo quam in terra adhuc existentes solum transitive et respective tanquam patroni,
250. Uti probabilius etiam animae in purgatorio.
251. Orare soli creaturae rationali competit,
252. Et quidem utilissime orant viatores etiam peccatores,
253. Ac etiam utiliter pro nobis sancti in caelis,
254. Uti et animae in purgatorio pro seipsis.
255. Pro quibus orandum aut utiliter orari possit?
256. Quid orandum seu licite peti possit ab orante?

248. § I. *Quis orandus?* 1. Solus Deus Optimus Maximus absolute et terminative orandus est, tanquam supremus et absolutus auctor omnium bonorum naturae, gratiae et gloriae. Omnes. Ratio est: quia solus Deus sua potentia, providentia et bonitate pro libera voluntate omnino dispensat, solus habet potestatem vitae et mortis, ut proinde B. Virginem vel alium Sanctum orare absolute et terminative tanquam auctorem principalem alicujus boni vel beneficii verus sit actus idololatriae, ut suo loco videbimus.

249. 2. Angeli et sancti in caelis utiliter orandi et invocandi sunt, sed solum transitive et respective tanquam patroni et intercessores nostri apud Deum omnium bonorum auctorem. Est de fide catholica, ex professo latius asserendum et defendendum c. seq.

3. Etiam sancti seu justi in terris existentes recte utiliterque invocantur ut patroni vel intercessores nostri apud Deum. De fide ex Scriptura passim. Jer. 42, 20: *Vos enim misistis me ad Dominum*

Deum vestrum, dicentes: Ora pro nobis ad Dominum Deum nostrum. Rom. 15, 30: *Obsecro ergo vos fratres per Dominum nostrum Jesum Christum et per caritatem Sancti Spiritus, ut adjuvetis me in orationibus vestris pro me ad Deum.* Jac. 5, 16: *Orate pro invicem, ut salvemini, multum enim valet deprecatio justi assidua.*

4. Animae in purgatorio non sunt orandae vel invocandae, eo **250.** quod pro nobis orare non soleant, juxta communem DD. cum D. Thom. cit. q. 83. a. 11. ad 3., rationem dante: illi, qui sunt in purgatorio, nondum fruuntur visione Verbi, ut possint cognoscere ea, quae nos cogitamus vel dicimus, et ideo eorum suffragia non imploramus orando. Contrarium tamen longe probabilius docent Medina cap. de orat. q. 4, Bellarm. l. 2. de purgat. c. 15, Suar. et alii: tum quia possunt in genere orare pro iis, qui eis benefaciunt vel earum orationes implorant, tum quod angeli custodes eis orationes nostras deferre vel alio modo Deus illis nostras miserias manifestare possit. Accedit, quod ex Scriptura Sacra constet, animas Patrum veteris Testamenti, dum in limbo detinebantur, pro populo orare solitas. Jer. 15. et 2, Mach. 15, 14. ubi de Jeremia defuncto dicitur: *Hic est, qui multum orat pro populo.* Quidni probabile sit, immo piorum praxi et bono effectu saepius comprobatum?

§ II. *Quibus orandum?* 1. Orare soli creaturae rationali com- **251.** petit. Ratio est: quia oratio est actus rationis et subjectionis ad alterum, adeoque supponit indigentiam boni postulati, quae duo soli creaturae rationali competunt, Deo brutisque repugnant, ut per se clarum est.

2. Viatores justi utilissime orant, cum sint in statu gratiae et **252.** amicitiae cum Deo ideoque facilius et efficacius impetrent petita et insuper mereantur sua oratione. Quin etiam peccatores utiliter orant et exaudiuntur. Communis cum D. Thoma 2. 2. q. 13. a. 16. et expresse D. Aug. tr. 44. in Jo. dicens: „Si peccatores Deus non axaudiret, frustra ille publicanus oculos in terram dimittens et pectus suum percutiens diceret: Deus propitius esto mihi peccatori.“ Et D. Chrys. Auctor operis imperfecti explicans verba Christi Matth. 7, 8: *Omnis, qui petit, accipit;* addit: „sive justus sit, sive peccator, dummodo rite oret.“ Ratio est: quia orationis proprius effectus, impetratio, non nititur justitia seu statu gratiae, sicut meritum solum, sed tantum gratia, misericordia et liberali Dei promissione, qui dives est ac pius in omnes, justos ac impios. Ad illud caeci nati Jo. 9, 3: *Scimus, quia peccatores Deus non audit,* respondit S. Aug. cit. esse dictum nondum Spiritu Sancto inuncti seu perfecte illuminati, et ideo non esse ratum; quamvis possit ratificari (ait S. Thom. cit.), si intelligatur de peccatore, in quantum peccator est; utpote qui vel cum actuali affectu peccati vel pro ipso affectu peccati petat: hunc enim Deus non exaudit ex mera misericordia, nisi quandoque ad vindictam, juxta illud D. Aug. tr. 73. in Jo.: „Deus quaedam negat propitius, quae concedit iratus“; denique proprius sensus illius caeci videtur esse, quod Deus peccatores non exaudiat ad patrationem miraculorum in confirmatione falsae fidei, et consequenter Christum non potuisse tunc facere miraculum, nisi ejus vita et doctrina esset justa, vera et a Deo.

253. 3. Sancti in caelis utiliter orant pro nobis. De fide catholica ex professo probandum c. seq.: quia ipse etiam Christus ut homo etiam tunc in caelis vere et proprie orat Patrem pro nobis, ut colligitur ex verbis ejusdem Jo. 14, 16: *Ego rogabo Patrem, et alium Paraclitum dabit vobis.* Heb. 7, 25: *Salvare in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis.* Rom. 8, 34: *Christus Jesus . . . qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis;* quamvis aliqui hanc interpellationem vel intercessionem Christi apud Patrem pro nobis intelligant non de oratione proprie dicta, eoquod Christus jam plenissime peracto redemptoris et mediatoris officio nihil novi pro nobis Patrem postulare habeat, sed de continua repraesentatione meritorum passionis et mortis Christi; idque ob vitandum scandalum in fide Divinitatis Christi, ideoque Ecclesia non orat de Christo: ora pro nobis, sed simpliciter ut ad Deum: miserere nostri. Vide Suar. de orat. disp. 54. sect. 2, Less. l. 2. c. 37. dub. 5. ac alios.

254. 4. Denique de animabus in purgatorio certum est, eas orare pro seipsis pro liberatione a poenis. Suar., Laym., Less. cit. Cum enim poenam et miseriam suam agnoscant et sint in desiderio ac spe liberationis, quid obstat, quin hoc desiderium suum humili oratione Deo repraesentent, saltem ut excitet fidelium mentes ad eas juvandas suis suffragiis, cum juxta communem sententiam ipsae suam liberationem immediate a Deo impetrare nequeant a poenis debitis ad satisfaciendum Divinae justitiae. An vero illae animae pro nobis in terris existentibus orent, vide dicta § praeced.

255. § III. *Pro quibus orandum?* I. Pro se quisque viator, et homo pro homine viatore, in communi et particulari, etiam peccatore quantumvis obstinato, etiam inimico, orare potest et quandoque debet. Certum de fide. Sumitur partim ex praxi Ecclesiae, partim ex verbis Apostoli 1. Tim. 2, 1: *Obsecro vos primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus.* Jac. 5, 16: *Orate pro invicem, ut salvemini.* Et late Christus Matth. 5, 44: *Orate pro persequentibus et calumniantibus vos.* Ratio est: quia cum omnes indigeant gratia Dei, ut salvi fiant, omnia eis auxilia ad id necessaria desiderare et petere possumus; immo ex caritate et speciali occurrente necessitate etiam debemus. Justis quidem, ut perseverent, injustis autem ac inimicis, ut convertantur, cum Deo impossibile non sit, etiam durissima corda emolliri. Et licet in speciali pro hoc vel illo praesertim peccatore vel inimico positive orare non teneamur seclusa speciali ejus necessitate, in orationibus tamen communibus pro omnibus fusis (ut sunt oratio dominica et orationes communes ecclesiasticae) tenemur etiam includere quosvis peccatores vel inimicos, ita ut mortaliter peccaret, qui aliquem eorum positive excluderet, juxta communem doctrinam in materia de caritate proximi. Vide Suar. cit. c. 15. § 16.

II. Pro animabus in purgatorio, ut a poenis liberentur, salubriter oratur. Certum de fide, etiam in veteri Testamento 2. Mach. 12, 46: *Sancta et salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur.* Quo loco D. Aug. lib. de cura pro mortuis habenda c. 11.

addit: „Etsi id nunquam in Scripturis veteribus omnino legeretur, tamen sufficere deberet universae Ecclesiae in hac consuetudine clara auctoritas.“ Et de verbis Apost. c. 32. ait: „Orationibus S. Ecclesiae et Sacrificio salutari, eleemosynis, quae pro eorum spiritibus erogantur, non est dubitandum, mortuos adjuvari, ut cum eis misericordius agatur a Domino, quam eorum peccata meruerunt; hoc enim a PP. traditum universa observat Ecclesia.“

Neque solum licet, sed etiam debet christianus quandoque orare vel bene facere pro animabus in purgatorio in communi et in speciali pro specialiter conjunctis, parentibus, benefactoribus saltem ex caritate et misericordia, qua tenemur proximo in necessitate gravi succurrere, cum facile possumus; nam animarum in purgatorio miseria et necessitas vere gravis est, iisque per orationes, eleemosynas, sacrificia aliaque suffragia facile succurrere possumus, tanquam per medium ordinatum ad earum faciliorem liberationem. Nec excusandi sunt a mortali, qui nunquam vellent pro illis animabus et maxime sibi conjunctorum orare. Praxis facillima est, si nihil speciale velis orare, in Orationis Dominicae ultima petitione: *Libera nos a malo,* ut pie te reflectas ad miseras illas animas.

III. Pro beatis in coelo ferme non est orandum, sed eis potius pro intercessione supplicandum: cum enim nullo egeant, sed sint in termino suae felicitatis, quivis sua beatitudine contentissimus est, ideo ipsi nostris orationibus minime, sed nos potius eorum orationibus indigemus, ait Innoc. III. dec. l. 3. tit. 41. c. 6., D. Aug. serm. 12. de verbis Apost. et tr. 84. in Jo. Dixi autem *ferme:* nihil enim obstat, alicui sancto majorem gloriam accidentalem in terris v. g. canonizationem, effectum miraculorum a Deo desiderare vel petere, ut refert et non improbat Innocentius cit. et explicat Suar. l. 9. c. 14. Memini cujusdam devoti B. Virginis, qui dum ageretur Romae de definiendo controversia immaculatae conceptionis, pie et lepide alios hortari solebat: Orate pro B. Virgine, orate diligenter.“ An culpandum et non potius laudandum putas? Pro damnatis orare nefas est, cum in suo statu nec dilectionis Dei nec hominum, nec illius orationis effectus capaces sint, ut etiam monet D. Greg. l. 4. dial. c. 44.

§ IV. *Quid orandum?* I. Bona spiritualia gratiae, virtutis et **256.** gloriae principaliter et absolute petenda sunt: cum ad hominem viatorem quam maxime pertineat desiderare ultimum finem beatitudinis et media necessaria ad illum finem, uti sunt bona gratiae, virtutum ac bonorum operum atque ea, quae opposita sunt detestari et fugere, uti sunt peccatum omneque peccati periculum, tentatio, occasio. Omnia autem hujusmodi bona spiritualia a Deo absolute et simpliciter petenda Christus plene complexus est in oratione dominica omnium perfectissima; quippe in cujus prima petitione petitur Dei gloria, secunda nostra beatitudo, tertia et quarta media ad illam consequendam necessaria, spiritualia et temporalia, quinta, sexta et septima mala impedientia amoveri, utpote malum culpae factae vel faciendae, ac malum poenae, ut passim explicant DD. et prae ceteris S. August. ep. 162. ad Probam, ubi c. 12. addit: „Quamvis alia verba dicamus, quae affectus orantis format, nihil aliud dicimus, quam quod in ista dominica oratione positum est,

si recte et congruenter oramus.“ Absolute autem illa bona spiritualia et sine conditione petenda sunt, quia illis nemo male uti potest.

II. Quae sunt hominis bona absolute, ita tamen ut eis male uti possit, ut scientia, artes, corporis vita, sanitas et alia ad eam necessaria, etiam absolute a Deo nobis et aliis petere possumus. Communis apud Suarez cit. c. 17. n. 2. Ratio est: quia dicta bona sunt naturales perfectiones hominis, ideoque secundum se et absolute appetibilia recta ratione; ergo a Deo velut auctore eorum recte petuntur etiam absolute, dummodo animo quis ita affectus sit, quod in casu, quo secundum Dei providentiam ea bona sibi non expedire intelligeret, petere nollet, sed divinae dispositioni acquiesceret.

III. Quae omnino indifferentia sunt, ut abundantes divitiae, honores ac dignitates, etsi ob bonum finem et desiderari et peti a Deo possint, cum revera ad bonos fines utilia sint, adeoque licet secundum se indifferentia, tamen ex intentione boni finis bona honesta, Deo placita et ad ipsa salutem utilia fiant, tamen ob summum periculum eis abutendi contra Dei gloriam in nostram perniciem, non absolute petenda sunt, sed sub conditione expressa, si ita expediat ad Dei gloriam et nostram salutem. Sic PP. et DD. omnes cum D. Aug. eadem ep. 162. c. 12, S. Thom. 2. 2. q. 83. a. 5. Ratio clara est: quia illa bona homini supposita ejus infirmitate revera periculosa sunt, ne iis in Dei offensam et suam perniciem abutatur. Quare Christus pro majori perfectione et securitate salutis ea potius contemni docuit in Evangelio passim. Quamvis ergo quis intendat et firmiter speret, eis bene uti ad salutem suam aliorumque utilitatem v. g. pingui beneficio, divite matrimonio, quia tamen de secuturo eventu incertus est, ideo solum sub conditione ac in Dei providentiam et bonitatem relata ea petere oportet.

IV. Licet ad bonum finem sibi vel aliis quandoque petere corporalia vel temporalia mala, utpote mortem, morbum, adversitatem et alia hujusmodi, quae dicuntur mala poenae: quia licet illa naturaliter mala sint, supernaturaliter tamen ad finem altiorem, puta emendationem vitiorum, exercitium virtutis adeoque beatitudinem consequendam vere bona et utilia esse possunt. At vero petere a Deo rem malam moraliter seu peccaminosam, quod dicitur malum culpae, non solum non est actus religionis et oratio, quae debet esse petitio bonorum et decentium, sed semper est peccatum mortale, non solum quando res petita est mortaliter mala v. g. injusta vindicta, victoria injustae causae, sed etiam si venialiter tantum mala sit, ut si petas, ut mendacio vel ludo venialiter malo proximum decipere possis: est enim gravissima et blasphema in Deum irreverentia, petere ejus auxilium ad rem quamcunque malam sicque ipsum facere auctorem mali.

Sectio IV.

Orationis efficacia, necessitas et divisio.

Summarium.

257. Ut oratio sit efficax, requiritur, ut petatur quid necessarium vel utile ad salutem, pro seipso, pie, perseveranter.
258. Oratio adulto est necessaria necessitate medii,
259. Ideoque etiam necessaria necessitate praecepti divini et naturalis.
260. Quando orandum?
261. Orationis verae divisiones.

§ I. *Quae et quanta sit orationis efficacia?* Praeter triplicem 257.
effectum omni bono operi communem, *meritorium, satisfactorium* et *impetratorium,* specialiter proprius orationis effectus est impetrare rem petitam a Deo, ratione solius Dei bonitatis et misericordiae ex liberali ejus promissione. Atque ut efficacia orationis in impetrando sit infallibilis, quatuor requirit conditiones: 1. ut id, quod petitur, sit necessarium ad salutem, 2. ut petatur pro seipso, 3. pie, 4. perseveranter. Explico: Prima conditio secundum Dei promissionem orationis certo impetrantis est petere *necessaria* vel *utilia* ad salutem. Jo. 16, 23: *Amen, amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.* Quid autem est petere in nomine Salvatoris, nisi petere necessaria ad salutem, uti exponit D. Aug. tr. 102. et 73. in Jo.: „Non petitur in nomine Salvatoris, quidquid petitur contra salutem suam: et ideo contraria poscentis non facit voluntatem, ut faciat sanitatem: novit enim medicus, quid pro sua, quid contra suam salutem poscat aegrotus."

Secunda conditio est petere *pro seipso,* non item pro alio: nam licet promissio Christi generalis sit, ut se etiam extendat ad orationes pro aliis fusas, juxta illud Jac. 5, 16: *Orate pro invicem, ut salvemini etc.,* quia tamen petita, quae ad alterius salutem pertinent, etiam multum pendent ab arbitrio alterius, cum ille alter facile possit iis obicem ponere, facile quoque contingere potest, ut oratio pro salute alterius fusa non sit efficax, juxta illud Jer. 15, 1: *Si steterint Moyses et Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum.* Sic August. tr. 102. in Jo. dicens: „Ita sane intelligendum quod ait: dabit vobis, ut ea beneficia significata sciantur his verbis, quae proprie ad eum spectant, qui petit; exauditur quippe omnis sanctus pro seipso, non autem pro omnibus exauditur vel amicis vel inimicis suis vel quibusvis aliis, quia non utcumque dictum est, dabit, sed dabit vobis."

Tertia conditio est, ut sit *pia,* scilicet cum devotione et maxime cum firma fide, spe et fiducia impetrandi quod petitur. Hoc enim maxime et ubique exigunt promissiones divinae, ut Matth. 21, 22: *Omnia, quaecumque petieritis in oratione, credentes accipietis,* et clarissime exprimit D. Jac. 1, 5. seqq. Bene ergo dixit D. Thom. l. cit. orationis meritum quidem pendere a caritate, vim vero impetrandi principaliter pendere a spe et fiducia in Deum. Non tamen necessario requiritur, ut fiat oratio in statu gratiae, cum etiam peccatores uti-

liter petant et certo exaudiantur pro necessariis ad salutem, ut supra dictum.

Quarta conditio est, ut fiat *perseveranter,* ut scilicet non statim desistamus non audiri visi, sed iterum iterumque instemus juxta monitum Christi Luc. 18, 1: *Oportet semper orare et non deficere,* et ex professo late Luc. 11. de amico et tribus panibus, item de judice iniquo et importuna vidua. De his vide interpretes et concionatores passim. Oratio semper infallibiliter impetrat his quatuor conditionibus concurrentibus, quas pulchre complectitur D. Basil. lib. de orando Deo dicens: „Ideo quandoque petis et non accipis, quia perperam postulasti vel infideliter vel leviter vel non conferentia tibi vel desiisti."

258. § II. *Quanta orationis necessitas?* I. Oratio homini viatori adulto non tantum utilis et salubris est, sed etiam necessaria necessitate medii ad salutem, secundum ordinarium a Deo ordinatum modum de facto homines salvandi. Omnes cum Suarez cit. c. 29. Sumitur ex verbis Christi Luc. 11, 9: *Petite et dabitur vobis,* quasi dicat, nisi petieritis, non accipietis, adeoque petitionem esse necessarium medium ad accipiendum. Item Apost. Rom. 10, 13: *Omnis qui invocaverit nomen Domini, salvus erit,* mox addit: *Quomodo invocabunt, in quem non crediderunt?* indicans non minus quam fidem etiam invocationem Nominis divini seu orationem esse medium necessarium ad salutem.

Ratio autem est: quia suavis Dei providentia et ordinatissima dispositio creaturis non solum suos fines, sed etiam media ad illos fines consequendos necessaria et congrua disponens, creaturae quoque rationali disposuit, ut ad suum finem, beatitudinem, nonnisi per actiones liberas et congruas tanquam media perveniret; specialiter autem congruit creaturis rationalibus, ut postquam agnoverunt Deum, sui et omnium bonorum auctorem suaeque infirmitatis unicum adjutorem, sese humiliter subjiciendo et ejus auxilia bona et gloriam desiderent et petant. Idque non quidem, ut nostra oratione immutetur divina dispositio et providentia aliud impetrando, quam ab aeterno praeviderit et disposuerit Deus, sed ut impetretur idipsum, quod Deus per orationes disposuit impetrandum et nobis largiendum, uti eleganter explicat D. Greg. lib. 1. c. 8. relatus in jure D. p. 2. caus. 23. q. 4. c. 21: „Obtineri nequaquam possunt quae praedestinata non fuerunt, sed ea, quae sancti viri operando efficiunt ita praedestinata sunt, ut precibus obtineantur, ut scilicet homines postulando mereantur accipere, quod eis Deus omnipotens ante saecula disposuit donare." Et D. Aug. l. 2. de dono perseverantiae c. 16: „Constat Deum alia non orantibus, sicut initium fidei, alia nonnisi orantibus praeparasse, sicut usque in finem perseverantiam." Non itaque oramus necessario, ut vel Deo nostras indigentias vel desideria antea notissima manifestemus vel moveamus Deum ad aliquid largiendum, quod largiri antea non disposuit, cum sit immutabilis, sed ut et hac ratione nostram erga Deum subjectionem atque in ipsum fidem atque fiduciam protestemur et mereamur impetrare illud ipsum, quod nobis per orationes donare disposuit, inter quae principalissima est finalis perseverantia. Atque haec est una et principalis ratio.

II. Oratio quoque necessaria est necessitate praecepti divini et 259.
naturalis. Communissima cum D. Thom. 2. 2. q. 83. a. 3. ad. 2. sequiturque ex dictis: quod enim est necessarium ad salutem necessitate medii, consequenter etiam adulto est necessarium necessitate praecepti divini et naturalis, quo tenetur adultus procurare suam salutem per media a Deo ordinata; atqui medium ordinatum a Deo ad impetranda auxilia et bona Dei necessaria ad salutem est oratio, ut dictum; ergo. Nec obligatio hujus praecepti naturalis solum oritur ex lege caritatis erga nos ipsos, qua tenemur procurare nostram salutem, sed etiam ex lege virtutis religionis, qua tenemur debito cultu nostram erga Deum subjectionem contestari; idque praeceptum naturale adeo insitum est naturae rationali, ut in eo omnes gentes consentiant, cum nunquam fuerit gens tam barbara ac infidelis, quae Deum aliquem seu verum seu falsum aliquo cultu coli negaret.

III. Tempora, quibus obligat praeceptum hoc orandi Deum, per 260.
se loquendo et ex virtute religionis determinari non possunt; necessarium tamen est, ut non nimis diu ab oratione desistamus, juxta verba Christi Luc. 18, 1: *Oportet semper orare et non deficere.* 1. Thess. 5, 17: *Sine intermissione orate.* Ratio est: quia nullum fere tempus est, quo homo ex innata infirmitate inter tot necessitates et pericula animae et corporis non egeat speciali gratia et auxilio divino, ut vel convertatur, si malus, vel perseveret, si bonus. Continuo ergo et frequenter orandum est, ut saltem per longum tempus, prudentis judicio aestimandum, ab oratione non cessetur. Et probabile est etiam, obligare in initio morali perfecti usus rationis, cum scilicet homini practice proponitur Deus auctor omnium bonorum suaque indigentia et dependentia a Deo. Filliucius tr. 23. c. 2. cum aliis.

IV. Per accidens autem et saltem ex lege caritatis saepius tenetur homo orare ob occurrentem specialem eventum. Quatuor casus assignant DD. communiter: 1. si gravis tentatio superanda sit; 2. si eximium a Deo beneficium ad salutem necessarium homini impetrandum; 3. mortis propriae imminente periculo; 4. si communitas in magno periculo vel necessitate constituta sit, ut Dei auxilium ad avertendum malum implorandum esse videatur, cum constet, Deum saepe succurrere nolle, nisi per orationes juxta suam providentiam; ergo ad hoc medium a Deo ordinatum adhibendum ex lege caritatis quivis ex populo tenebitur, et quidem sub gravi culpa, omnino tamen prudenti judicio aestimanda. Addunt Sylvest. V. Oratio q. 8., Navar. c. 13. n. 18, Suar. cit. c. 30: si proximus in spirituali necessitate constitutus sit, cui aliter succurrere quis nequeat, teneri tunc illum pro eo orare; exemplum ponunt in duello duorum, quod quis aliter impedire non posset; haec tamen obligatio aliis merito videtur scrupulosa. Denique sermo fuit de praecepto divino ac naturali orandi communi et universali respectu omnium; nam in particulari variis praeceptis varie saepius obligamur orare, quae ad quatuor titulos revocari possunt: 1. status, ut clerici majores, beneficiati, Religiosi juxta suas regulas, 2. votum speciale, 3. pactum, 4. praeceptum impositum a Superiore vel in Sacramento Poenitentiae.

§ III. *Oratio quotuplex.* I. Oratio universim dividitur in *mentalem* 261.
tantum et mentalem ac *vocalem* simul. Oratio *mentalis* vel interna

tantum est, quae fit solis internis actibus intellectus et voluntatis (supra initio explicatis) absque eo, quod voce vel signo externo manifestetur. Oratio mentalis et *vocalis*, seu interna et externa simul dicitur, quae simul interno cordis affectu et externa voce exprimitur, ut illa publicani: *Deus propitius esto mihi peccatori*, et Luc. 11, 2: *Cum oratis, dicite: Pater, sanctificetur nomen tuum.* Perperam additur oratio vocalis tantum: oratio enim vocalis ad hoc ut habeat veram rationem orationis, necessario debet habere adjunctam internam orationem seu devotionem, utpote ex parte voluntatis intentionem colendi Deum et orandi, ex parte intellectus vero attentionem saltem ad verba et ad finem, scilicet Deum, prout in specie de oratione canonica declaratur; nam hoc modo moniales persolventes divinum officium in lingua latina vel alii ignoto idiomate preces formatas recitantes, vere utiliter orare possunt et debent: quia licet non habeant nec in intellectu actum internum intelligentiae verborum seu attentionem ad sensum verborum, nec consequenter in voluntate explicitam petitionem vel desiderium impetrandi ea, quae petuntur, habent tamen ac habere possunt et debent et in intellectu attentionem ad verba pronuntiata et ad finem orationis, scilicet Deum, ut nimirum advertant et sciant, se Deum orare ac colere eique supplicare pro sua aliorumque salute, et conformiter in voluntate habent devotionem seu voluntatem colendi et orandi Deum ac petitionem vel desiderium confusum et implicitum eorum, quae petuntur.

II. Oratio haec vocalis dividitur in *privatam* et *publicam*. Oratio *privata* est, quam proprio suo motu et nomine homo effundit ad Deum pro se vel pro aliis: licet enim cuivis sufficiat oratio mentalis coram Deo, cordium potius quam verborum inspectore, nihilominus orationi privatae mentali recte utiliterque adjungitur oratio vocalis, vel ut jam formata antea, uti sunt oratio dominica et Psalmi, vel ut oratio formanda ab orante 1. ad excitandam interiorem cordis devotionem; verba enim prolata monent, excitant et movent cor, intellectum, voluntatem ad internam devotionem et attentionem, maxime quando sunt verba S. Scripturae; 2. ad reddendum debitum serviendi Deo et mente et corpore, juxta illud Osee 14, 3: *Tollite vobiscum verba et convertimini ad Dominum et dicite ei: Omnem aufer iniquitatem et accipe bonum, et reddemus vitulos labiorum nostrorum;* 3. ob quandam redundantiam animae in corpus ex vehementi affectione cordis, juxta illud Psal. 15, 9: *Propter hoc laetatum est cor meum et exultavit lingua mea.* Oratio *publica* dicitur, quae auctoritate publica Ecclesiae instituta et in persona ac nomine totius Ecclesiae a ministris ad id deputatis offertur: uti sunt Missae, Horae Canonicae, Officium B. Virginis, Defunctorum, Psalmi Graduales et Poenitentiales etc. Et haec oratio necessario debet esse vocalis et externa, ut tota populo christiano innotescat vel innotescere possit.

§ IV. *De Horis canonicis* in theologia sacramentali.

Caput VIII.

De adoratione et cultu Deo, Sanctis et rebus sacris debito.

Sectio I.

De adoratione et cultu generatim.

Summarium.

262. Adoratio seu cultus dupliciter sumi potest.
263. Adorationis definitio.
264. Adorationis actus,
265. Divisio in latriam, duliam, hyperduliam et cultum politicum.
266. Dulia sumi potest habitualiter et actualiter.
267. Actualiter et proprie sumpta definitur.
268. Ejus actus specialissimi sunt sacrificium, templa, altaria, sacerdotium et omnes Ordines sacri.
269. Quid dulia?
270. Quid hyperdulia?
271. Quid sit adoratio absoluta et respectiva?

§ I. *Cultus et adoratio generatim.* Adorationis nomen in sacra Scriptura dupliciter sumitur: longe frequentius stricte et velut per antonomasiam pro solo cultu debito et *proprio ipsi Deo,* ut patet omnibus Scripturae locis, quibus praecipitur solus Deus adorari vel quibus prohibetur adorari creatura. Non infrequenter accipitur generatim et large pro *quocunque cultu* vel veneratione exhibita alicui ob ejus excellentiam specialem, ut patet omnibus Scripturae locis, ubi dicuntur angeli, homines, prophetae, reges, immo et aliae creaturae adorari eoque sensu Div. Hieron. apolog. adversus Rufinum: „Protinus, inquit, concito gradu Bethlehem meam reversus sum et adoravi praesepe et incunabula Salvatoris.“ Et hac acceptione adoratio generatim sumpta, prout idem est ac cultus, hic breviter definienda et dividenda est. 262.

Adorationis definitio et actus. Cultus seu adoratio generatim est *contestatio externa seu nota submissionis erga alterum ob ejus aestimatam excellentiam:* quo patenter differt ab honore seu veneratione; honor enim seu veneratio praecise dicit contestationem submissionis vel subjectionis alicujus; unde honorari etiam aequalis vel inferior potest; coli vero vel adorari minime: cultus enim vel adoratio dicit contestationem etiam nostrae submissionis aut subjectionis erga alterum ob ejus aestimatam excellentiam. Unde eodem fere modo, quo supra de religione erga Deum explicatum est, cultus seu adoratio quatuor necessario importat actus: duos ex parte intellectus et duos ex parte voluntatis. Ex parte intellectus 1. judicium speculativum, quo cognoscitur alterius excellentia; 2. judicium practicum dictans, alteri illi hic 263.

et nunc ob ejus excellentiam cognitam debitum et congruum cultum exhibendum esse. 3. Sequitur actus voluntatis consentientis huic dictamini, quo nimirum vult voluntas alteri pro ejus excellentia cognita debitam reverentiam exhibere et aliquo actu externo vel gestu suam erga alterum subjectionem contestari et velut notam facere. 4. Denique sequitur ipse actus externus vel gestus aliquis ita imperatus a voluntate tamquam nota vel contestatio submissionis erga alterius aestimatam excellentiam. Atque in hoc quarto actu externo ita imperato a voluntate ad contestandam submissionem erga alterius excellentiam, proprie et essentialiter consistit cultus seu adoratio sive erga Deum sive erga hominem. Et patet clarus sensus definitionis traditae.

264. Actus ejusmodi externi adorationis communis tam erga Deum, quam erga hominem possunt esse diversissimi, ut passim videre est in Scripturis Sacris: primus et praecipuus actus adorationis est prostratio in terram: sic in Veteri Testamento saepissime sancti dicuntur adorasse et Deum et angelos et homines proni in terram, et in Novo Testamento Matth. 2. Magi procidentes adoraverunt Christum natum; Jo. 9. caecus sanatus a Christo procidens adoravit eum. Secundus, sola inclinatio capitis et pectoris: sic servus Abrahae Gen. 24. inclinavit se et adoravit. Tertius, genuflexio, modus communissimus, Is. 45, 24: *Mihi curvabitur omne genu,* Philip. 2, 10: *In nomine Jesu omne genu flectatur.* Quartus, adoratio, olim etiam fiebat per oscula vel ipsi adorato ejusque vesti vel manui propriae, quae adoratum tetigerat, impressa; etiam nunc est in usu. Denique ad modum adorationis et cultus tam sacri, quam profani merito spectat, maxime ad Europaeos, capitis detectio: cum enim pileus sit libertatis insigne et suprema vestis hominis, vere erga alterum submissionem ac velut subjectionem ac servitutem profitetur, qui ipsi pileum deponit; quodsi fiat cum vero interno affectu, animo se alteri, Deo vel homini submittendi, erit verus actus adorationis et cultus; alias simplicis honoris, maxime cum facit aequalis aequali vel inferiori.

265. § II. *Adorationis seu cultus divisio et species.* Cultus seu adoratio generatim dividitur in tres species, scilicet *latriam, duliam* et *cultum politicum,* quasi in supremam, mediam et infimam. Adoratio suprema *latria* dicitur, qua redditur cultus proprius debitus excellentiae divinae infinitae. Media *dulia* dicitur, qua redditur cultus debitus excellentiae creatae supernaturali, minori divina, majori tamen humana naturali, scilicet beatis. Infima *politica* seu cultus politicus dicitur, quo redditur cultus debitus excellentiae creatae pure naturali, ut Superioribus etc. Ratio ergo divisionis sumitur ex ratione diversa excellentiarum; cum enim adoratio seu cultus tribuatur alteri ob ejus aestimatam excellentiam, tot necessario erunt diversae species adorationis seu cultus, quot sunt diversae species excellentiae. Sunt autem tres praecipue: Prima est excellentia divina, infinita simpliciter; huic respondet cultus latriae. Secunda est excellentia creata et supernaturalis consistens in gratia et gloria sanctorum, et huic respondet cultus duliae. Tertia est excellentia creata et naturalis tantum, consistens in humanis virtutibus, dignitatibus, potestatibus, et huic respondet cultus politicus, quo coluntur homines virtuosi, docti, devoti, reges, principes, superiores. Hae tres

species proprie et essentialiter distinguuntur per actus internos voluntatis, volentis debitum cultum submissionis exhibere alteri ob ejus tantam vel talem excellentiam aestimatam. Nam *latria* dicit summam inclinationem et demissionem voluntatis, velut in nihilum respectu sui se redigentis erga Deum, apprehensum sub ratione supremae et undequaque in omni genere perfectionis infinitae excellentiae, respectu cujus nos velut nihil nos aestimamus, cum nullius ejus propriae perfectionis capaces simus, et respectu cujus revera nihil sumus, cum finiti ad infinitum nulla sit proportio, et subtracto ejus concursu ac influxu continuo conservativo, mox in pristinum nihilum recideremus.

Hunc affectum cultus latriae pathetice expressit S. P. Franciscus ita Deum nostrum adorare solitus: „O Domine quis tu? quis ego? Tu omnia, ego nihil! Tu abyssus entis et boni! Ego abyssus nihili et mali! Tibi ergo abyssali humilitate et veneratione me prosterno, o Deus meus et omnia!“ Apud Cornel. a Lapide in Act. 17, 25.

Dulia dicit longe minorem inclinationem et demissionem voluntatis erga sanctos, apprehensos sub ratione supernaturalis excellentiae, nimirum consummatae gratiae, gloriae et amicitiae divinae, majoris quidem humana, sed adhuc infinite minoris divina: respectu quorum proinde non omnino nihil sumus, quippe ejusdem supernaturalis excellentiae capaces, ea tamen adhuc carentes ideoque merito submittendi.

Cultus politicus dicit adhuc longe minorem inclinationem ac submissionem voluntatis erga alium hominem, apprehensum sub ratione certae excellentiae humanae naturalis in virtute, dignitate, superioritate; respectu quorum proinde non nihil, sed bene aliquid sumus: quippe ipsi natura et capacitate ejusdem excellentiae aequales, et forte in alio genere excellentiae superiores, interim tamen quatenus ipsi nos excellunt, merito submittendi. At vero non necessario istae tres species distinguuntur nec facile distingui possunt per actus seu gestus externos; omnes enim actus adorationis seu cultus externi supra assignati fere communes sunt omni cultui Dei et sanctorum hominum, praeter actum sacrificii soli Deo debitum; neque opus est; sufficit ergo distingui per actus internos, qui sunt forma et velut anima actuum externorum adorationis et cultus. Unde imperite et insulse haeretici petunt a catholicis sibi monstrari, quomodo gesticulandum sit in cultu latriae erga Deum et quomodo in cultu duliae vel hyperduliae respectu sanctorum vel B. Virginis.

Denique quoad nomina istarum specierum sciendum est, neque in hebraea neque in latina lingua dari nomina propria distincta istarum specierum, sed omnia communia. Similiter et graeca nomina latria et dulia in significatione graeca communia sunt, utrumque enim significat servitutem vel cultum.

§ III. Latria speciatim, *seu adoratio Deo soli debita.* 1. Latria vox **266.** graeca, latine idem est ac servitus; ex usu DD. significat servitium ac cultum soli Deo exhibendum; et potest accipi habitualiter pro virtute et habitu inclinante hominem ad exhibendum Deo debitum servitium ac cultum externum: et sic latria idem est cum virtute religionis, hoc solo discrimine, quod religio generalius respiciat omnem cultum Deo

exhibendum tam internum, quam externum; latria vero specialiter respiciat servitium et cultum Dei externum, simul tamen cum actu interno exhibendum.

2. Communiter tamen latria accipitur actualiter pro actuali cultu et adoratione Dei externa, et sic idem est ac adoratio stricte sumpta pro cultu soli Deo debito, notato in S. Scriptura passim omnibus locis, quibus aut praecipitur solus Deus adorari aut prohibetur adorari creatura, ut Deut. 6, 13, Matth. 4, 10: *Dominum Deum tuum adorabis et illi soli servies.* Apoc. 22, 8. Joannes apparente sibi angelo ait: *Cecidi ante pedes ejus, ut adorarem, et dixit mihi: Vide, ne feceris, conservus enim tuus sum etc. Deum adora.* In quem locum S. Aug. q. 61. in Gen.: „Talis apparuerat Joanni angelus, ut pro Deo posset adorari, et ideo fuerat corrigendus adorator.“ Eodem sensu D. Hieron. lib. contra Vigilant.: „Quis, o insanum caput, aliquando Martyres adoravit? Quis hominem putavit Deum?“ Eodemque sensu adorationem saepissime accipiunt SS. PP. stricte, prout et accipitur in illo trito versiculo:

Effigiem Christi, cum transis, semper honora,
Non tamen effigiem, sed quem designat adora.

Recte denique Perrer. in c. 32. Genes. advertit latinum verbum *adorare* non esse fere in usu neque in vulgari Christianorum sermone, nisi in veri soliusque Dei cultu. Atque adeo adoratio proprie sumpta et latria actualis omnino idem sunt et synonyma, cujus proinde est definitio:

267. 3. *Latria seu adoratio proprie dicta est actus externae religionis, quo per convenientem corporis gestum aliave actione sacra externa protestamur nostram subjectionem erga Deum, ut summum omnium et excellentissimum dominum ob ejus increatam et infinitam excellentiam, adeoque tribuimus ei summum et divinum honorem.* Sic ex communi Valent. t. 3. disp. 6. q. 3. p. 1. Liquet definitio sufficienter ex hactenus dictis. Differentia latriae et adorationis hujus soli Deo propriae, principaliter et universaliter desumitur ab actu interno religioso voluntatis, volentis tali actu externo colere ipsum Deum ac protestari suam infimam submissionem ac subjectionem erga Deum ut supremum nostrum dominum ob ejus supremam et infinitam excellentiam, quicunque demum sit ille actus externus; generaliter enim omnis actus externus moraliter bonus, immo et indifferens, potest esse actus latriae et adorationis, quatenus a virtute religionis ordinatur ad cultum Dei. Speciales actus sunt prostratio, inclinatio, genuflexio, facti in cultum ipsius Dei.

268. 4. Specialissimi autem actus latriae sunt actus sacrificii et quae ad ipsum referuntur, templa, altaria, sacerdotium ac sacri Ordines omnes. Nam sacrificio, quo Deo res sensibilis immutata vel destructa offertur in recognitionem ejus supremi dominii, profitemur et contestamur nostram omnimodam subjectionem erga Deum, ut supremum et excellentissimum vitae et mortis dominum. Cum autem nulli alteri, nisi soli Deo debeatur talis omnimoda subjectio tanquam primo principio et supremo domino vitae et mortis, perspicuum est, sacrificium (et maxime sacrosanctum Missae, qua ipsa persona divina religiose offertur) deberi uni soli Deo. Hinc est illa pulcherrima sententia D. Aug. l. 10.

de civ. Dei c. 4: „Multa de cultu divino usurpata sunt, quae honoribus deferuntur humanis, sive humilitate nimia, sive adulatione pestifera, ita tamen, ut quibus ea deferuntur, homines haberentur, qui dicuntur colendi et venerandi, si autem eis multum additur, et adorandi. Quis vero sacrificandum censuit, nisi ei, quem Deum aut scivit aut putavit aut finxit?“ Unde etiam Exod. 22, 20. dicitur: *Qui immolat diis, occidetur, praeterquam Domino soli.*

Haec de sacrificio intellectu communissima; at singulari et arcaniori intellectu sacrificio contestamur tam omnimodam nostram submissionem, subjectionem ac dependentiam erga Deum supremum et undequaque excellentissimum dominum, tantamque Dei super nos eminentiam, potestatem ac dominium, ut dignissimum agnoscamus ac profiteamur, nos ipsos destruere ac immolare sicque velut in nihilum redigere in honorem, cultum et obsequium Dei: neque enim aliter istam omnimodam dependentiam et abyssale nihilum nostrum respectu Dei repraesentare ac profiteri perfecte possumus. Verum quia hoc non expedit, nec ipse Deus vult, loco nostri quasi substituimus, immolamus ac destruimus aliam rem sensibilem; in veteri quidem Lege boves, oves, vitulos, hircos etc. in figuram; in nova autem Lege ipsum Corpus et Sanguinem Christi adeoque concomitanter totum Christum Deum et hominem; idque non solum mystica repraesentatione, velut mortuum sub mortui speciebus panis et vini redactum ac per modum cibi ac potus sumendum, verum etiam aliqualiter physice ita consummandum in nobis quoad illud esse sacramentale, ut si de facto non haberet esse aliud, nisi in Sacramento, revera consumptis speciebus Sacramenti, deberet desinere esse. Obstupescite coeli super hoc! Sed hoc pie incidentaliter. Ex dictis patet, quod actus latriae seu adorationis divinae quoad differentiam ab aliis cultibus, etsi primario et universaliter, ut dictum est, dignoscatur ab intentione interna voluntatis, ita singulariter volentis colere Deum, secundario tamen etiam dignoscitur ex actu externo, qui ex natura vel conditione sua aut consuetudine communi soli Deo exhiberi debet, ut sunt maxime actus sacrificii et si qui alii.

§ IV. *Dulia, hyperdulia.* Dulia itidem vox graeca ex primaeva 269.
institutione significat servitutem generatim, (unde Theodulus, Cosmodulus — servus Dei, servus mundi) ex usu et appropriatione DD. significat eam cultum, qui creaturis exhibetur ob earum excellentiam creatam quidem, sed singularem ac supernaturalem. Potestque accipi aut habitualiter pro virtute et habitu inclinante ad eum cultum, et actualiter pro ipso actuali cultu sanctorum, ut supra latria: et sic nos accipimus.

1. *Dulia* est cultus sacer externus, quo gestu vel actu aliquo externo contestamur nostram submissionem erga creaturas sanctas ob earum excellentiam creatam supernaturalem, gratiae scilicet et gloriae; ac proinde solis angelis et sanctis defunctis exhibendus est hic cultus, hisque de quorum gratia, sanctitate et gloria solum constat; exhibitus tamen olim prophetis et sanctis viris, ut infra videbitur.

Cultus hic duliae medius est inter divinum et cultum politicum: a cultu divino differt, quia creaturam ejusque excellentiam creatam respicit; a cultu politico differt, quia ille respicit excellentiam sacram

supernaturalem, iste vero naturalem vel politicam tantum. Denique subdividitur in duliam simplicem et hyperduliam. Dulia simplex et communis est cultus, quo coluntur sancti communiter ob eorum ordinariam excellentiam supernaturalem gratiae et gloriae.

270. 2. *Hyperdulia* est, qua specialiter colitur creatura sancta ob extraordinariam aliquam excellentiam supernaturalem. Hoc nimirum cultu hyperduliae de facto colitur B. V. Maria Mater Dei ob ejus duplicem extraordinariam excellentiam supernaturalem: 1. gratiae et gloriae singularis super omnes angelos et sanctos; 2. maternitatis Dei ac proximae consanguinitatis cum Christo Filio Dei, quam Suarez p. 3. t. 2. disp. 1. sect. 2. merito vocat quandam quasi affinitatem cum Deo.

Eodem cultu hyperduliae colenda esset sacra Christi humanitas seorsim sumpta a Verbo, ut habet communis DD. cum S. Thom. p. 3. q. 25. a. 2. et Scot. 3. d. 9. q. un. n. 9. adeo, ut Christo duplex exhibendus sit cultus, latriae tanquam Deo ob excellentiam Divinitatis, et hyperduliae, ut homini ob excellentiam supernaturalem maximam super omnes creaturas sacrae humanitatis, nimirum supremae gratiae et gloriae et unionis hypostaticae ad Verbum. Attamen practice et absolute solum cultu latriae adorandus est tanquam Persona divina et non hyperduliae, nisi forte a docto intelligente, ob periculum haeresis, duas personas in Christo fingentis et scandali.

271. 3. Adoratio absoluta et respectiva: Adoratio *absoluta* et *per se* quoad sanctos dicitur, quae exhibetur sanctis ob eorum propriam et intrinsecam excellentiam gratiae et gloriae, et haec dicitur duliae vel hyperduliae, distincta prorsus ab adoratione latriae, ut ex dictis patet. Adoratio *respectiva* et *per accidens* quoad eosdem sanctos (et maxime res sacras, imagines, Reliquias etc. de quibus sect. 4.) dicitur, quae exhibetur sanctis ob respectum singularem ad Deum per modum singularis imaginis, filiationis, amicitiae, templi Dei, et praecipue sic coli posset B. V. Maria ob singularissimum respectum ad Deum, non solum perfectissimae imaginis, filiae, amicae, sed etiam matris Dei. Et haec adoratio spectat virtutem religionis et latriae, tanquam ejus actus secundarius, quemadmodum dilectio proximi propter Deum spectat ad virtutem caritatis divinae tanquam actus ejus secundarius. Verum etiam hic recte monent DD., in praxi praesertim a simplicibus non satis intelligentibus abstinendum esse ab hoc cultu, adoratione respectiva latriae in sanctis atque etiam ipsa B. V. Maria ob periculum idololatriae, uti docet etiam S. Thom. cit. a. 3. ad 3. dicens, „creaturae rationali debetur reverentia propter seipsam, et ideo si creaturae rationali, in qua est imago Dei, exhiberetur adoratio latriae (respectiva nimirum), posset esse erroris occasio, ut scilicet motus adorationis sisteret in homine, in quantum res quaedam, et non referretur in Deum, cujus est imago.“ Sic S. Doctor, qui tamen alibi 2. 2. q. 84. a. 1. ad 1. expresse fatetur, Deum olim in angelis ipsum repraesentantibus potuise coli latria, et merito.

4. Praemonitio. His ita necessario praenotatis pro debita explicatione terminorum, accedendum est ad materiam maxime propriam primo praecepto decalogi, quod sicut affirmative praecipit Deo debitum

cultum exhibere, ita negative prohibet cultum Deo debitum ac proprium exhiberi ulli creaturae. Videndum ergo, quis cultus Deo, quis vero sanctis ac rebus sacris exhiberi possit ac debeat, salvo primo praecepto. Sectiones ergo tres sequentes mixtae erunt theologico-controversisticae, sed summo compendio decerptae ex Bellarm., Becan., Greg. de Valent. Sunt enim controversiae omnium communissimae, scitu admodum necessariae omni fideli, Pastori maxime.

Sectio IV.

Latria et adoratio primo praecepto mandata.

Summarium.

272. Praecepto primo decalogi obligamur adorare Deum cultu latriae,
273. Affirmative quidem tempore et modo a Deo et Ecclesia determinato,
274. Negative vero semper obligamur, non tribuere ulli creaturae cultum sicut Deo.
275. Nihil ergo hoc praecepto prohibetur, quam cultum Deo debitum tribuere creaturae sicut Deo.

Assertio I: *Praecepto divino primo decalogi naturali et positivo Deus optimus maximus adorandus est adoratione latriae omnium perfectissima, qua nimirum contestamur nostram subjectionem ad ipsum, ut supremum omnium dominum, supremae et infinitae excellentiae super omnes: affirmative quidem tempore et modo determinato ab ipso Deo vel Ecclesia, negative vero, ne ulli unquam creaturae exhibeatur cultus sicut Deo. Nihil ergo primo praecepto prohibetur tanquam idololatria, quam honorem Deo debitum tribuere creaturae sicut Deo.* Ita omnes Orthodoxi. Explico breviter:

§ I. *Praecepto divino primo decalogi:* nam praeceptum primum 272.
decalogi licet in terminis negativum, *non habebis Deos alienos coram me, non adorabis eos, neque coles etc.* virtute tamen simul est affirmativum: *habebis me solum verum Deum, me solum adorabis atque coles,* prout clarius exprimitur Deut. 6. Matth. 4: *Dominum Deum tuum adorabis et illi soli servies.* Praeceptum vero naturale dictat ipsa ratio cuivis rationis capaci: quia constat, cuivis personae excellenti pro ratione suae excellentiae et dignitatis dignum cultus honorem esse tribuendum. Cum ergo Deus natura sua sit summae et infinitae excellentiae, consequens est, eum summa et perfectissima quadam adoratione esse colendum; quam proprio nomine vocamus latriam, qua scilicet contestemur nostram infimam subjectionem erga Deum ut supremum omnium dominum, auctorem, principium et finem universorum, supremae ac infinitae prorsus supra omnes excellentiae. Unde D. Aug. l. 1. de Trin. c. 6: „Jubemur, non servire creaturae, sed Creatori“ (Rom. 1, 25.), non eo modo, quo jubemur per caritatem servire invicem (Gal. 5, 13.), quod est graece δουλεύειν, sed eo modo, quo Deo tantum servitur, quod est graece λατρεύειν. Secundum hanc enim servitutem dictum est: Dominum Deum tuum adorabis et illi soli servies. Quod autem Deo invisi-

bili et inspectori cordium etiam actu externo sensibili exhibendus sit cultus et adoratio, constat ex Scripturis Sacris, ejusmodi cultum externum et commendantibus et praecipientibus, praesertim diversis sacrificiis: cujus rationem bene dat D. Jo. Damasc. l. 2. de fide orthodoxa c. 13: „quia sicut ex duplici natura compositi sumus, corporali et spirituali, ita convenit, ut utriusque naturae operibus, internis scilicet animae et externis corporis, protestemur nos omnia debere Deo.“ Et D. Aug. l. de cura pro mortuis habenda c. 5. aliam indicat rationem dicens: quia externi ejusmodi gestus et actus corporis habent miram vim ad fovendum et augendum internum affectum erga Deum; „nescio“, ait, „quo pacto cuncti motus corporis, cum non possint nisi motu animi praecedente fieri, eisdem exterius visibiliter factis ille interior invisibilis, qui eos fecit, augeatur, ac per hoc cordis affectus, qui ut fierent haec praecessit, quia facta sunt, crescit.“

273. § II. *Affirmative quidem tempore et modo ab ipso Deo vel Ecclesia determinato:* nam praeceptum illud naturale positivum primum decalogi ex se non determinat nec certa tempora nec certos ritus vel modos, quibus colatur Deus; sed in veteri quidem lege ab ipso Deo per Moysen determinatum fuit diversissimis ac plurimis praeceptis positivis, caeremonialibus appellatis, quoad tempus ad diem sabbati et certa festa, quoad modum vero ad diversissima sacrificia aliasque caeremonias; in nova autem Lege (praeter praeceptum Christi de Sacrificio Missae et Sacramentis) ab Ecclesia determinatum fuit universaliter quidem pro omni populo christiano ad diem dominicam, qua Deus auditione Missae et religiosa feriatione colatur, de quibus speciatim in tertio praecepto; specialiter vero pro clericis loco et nomine totius populi christiani ad quotidie persolvenda divina Officia aliosque certos ritus per annum.

274. § III. *Negative vero obligat, ut nulli creaturae tribuatur divinus cultus sicut Deo:* in quo consentiunt omnes christiani, et evidenter constat ex terminis praecepti: *Non habebis deos alienos, non facies tibi sculptile, non adorabis etc.* De peccatis oppositis agetur c. seq. Verum hic controversia est gravissima inter catholicos et haereticos nostri temporis, quidnam praecise et adaequate prohibeatur primo praecepto tanquam idololatria. Haeretici enim, ut evertant ritus religiosos catholicorum, impudenter et malitiose contendunt, praecepto hoc prohiberi tanquam veram idololatriam omnem prorsus cultum tam ipsius veri Dei, quam Sanctorum, qui sine expresso verbo Dei exercetur et usurpatur; atque adeo non tantum cultum et invocationem sanctorum, venerationem sacrarum imaginum, Reliquiarum etc. verum etiam Sacrificium Missae, adorationem sacrosanctae Eucharistiae omnesque fere catholicos ritus colendi Deum blasphemant, esse idololatriam primo praecepto decalogi prohibitam, quod scilicet non extet expressum Dei verbum seu mandatum de ejusmodi cultu; idque confirmare nituntur obscuris quibusdam locis, quae latissime refert et optime explicat et refutat Valent. t. 3. disp. 6. q. 11. p. 1. quem consule. Contra hos ergo pro fundamento dicendorum in sequentibus dixi ulterius in assertione:

275. § IV. *Nihil prohibetur eo praecepto tanquam idololatria, quam honorem Deo debitum tribuere creaturae sicut Deo.* Ita omnes Orthodoxi.

Ratio clara est: quia primo praecepto in terminis prohibetur idololatria: *non habebis Deos alienos coram me; non facies tibi sculptile; non adorabis ea neque coles;* sed vera idololatria nihil aliud est, quam creaturae alicui v. g. idolo, daemoni vel homini divinum cultum tribuere sicut Deo; ergo id solum et nihil aliud prohibetur primo praecepto. Minor, praeterquam quod ex ipsa nominis etymologia pateat,

I. Probatur ex S. Scriptura, quae ubique cultum veri Dei per antithesin opponit cultui idolorum et falsorum deorum: et idololatriam seu phrasi hebraea fornicationem vocat cultum idolorum, simulacrorum, falsorum deorum, adorare opera manuum hominum, quae oculos habent et non vident. Loca sunt innumera et ubique obvia, ex. gr. Sap. 14, 21: *Haec fuit vitae humanae deceptio, quoniam aut affectui aut regibus deservientes homines, incommunicabile nomen lapidibus et lignis imposuerunt.* Et luculenter Jer. c. 2, 11. ita invectus in idololatras: *Mutavit gens deos suos, et certe ipsi non sunt dii. Populus vero meus mutavit gloriam suam in idolum. Obstupescite coeli super hoc et portae ejus desolamini vehementer: duo enim mala fecit populus meus; me dereliquerunt fontem aquae vivae et foderunt sibi cisternas etc.* Non potuit propheta clarius exprimere, idololatriam non solum continere aversionem a vero Deo, sed etiam conversionem ad creaturam fragilem, scilicet idolum, ut ad deum suum divino honore colendum, quod mox magis exprimit dicens: *Dicentes ligno: pater meus es tu, et lapidi, tu me genuisti. Verterunt ad me tergum et non faciem et in tempore afflictionis suae dicent: surge, et libera nos. Ubi sunt dii tui, quos fecisti tibi? surgant et liberent te in tempore afflictionis tuae etc.* Ergo idololatria vera non potest consistere cum cultu aliquo ipsius veri Dei, sed dicit cultum creaturae vel idoli tanquam dei.

II. Confirmatur id ipsum luculenter testimoniis SS. PP. Tert. l. de idol.: „Idololatria Deo fraudem facit, honores illi suos negans et conferens aliis.“ Lactant. l. 1. divinar. ist. c. 19. negat factum esse unquam, ut qui falsos deos colit, etiam Deum coluerit, neque fieri potest, quoniam si honos idem tribuatur aliis, ipse omnino non colitur.“ S. Greg. Nazianz. orat. in Christi Nativit. idololatriam definit: „Adorationis a Deo ad creaturam translationem.“ D. Aug. l. 1. de Trin. c. 6: „Idololatrae dicuntur, qui simulacris eam servitutem exhibent, quae debetur Deo, secundum hanc enim servitutem dictum est: Dominum Deum tuum adorabis et illi soli servies.“ D. Amb. in c. 1. ad Ephes.: „Idololatria Dei honorificentiam usurpat et vindicat creaturae.“ Similia alii passim. Nullo ergo sensu Scripturae vel SS. PP. cultus aliquis veri Dei potest vocari idololatria.

III. Nihil urget principale fundamentum haereticorum ex Deut. 12, 32. ubi variis praeceptis praescripto cultu veri Dei adjicitur novum praeceptum: *Quod praecipio tibi, hoc tantum facito Domino, nec addas quidquam nec minuas:* ergo (inferunt) quidquid in cultu etiam veri Dei in verbo Dei praeceptum non est, prohibitum est, superstitiosum est, idololatria est. Idque confirmant aliis locis Scripturae, attamen reipsa loquentibus de cultu idolorum et non veri Dei, ut bene monstrat Valent. sup. Hoc Achille eversum et prostratum volunt omnem prorsus cultum religiosum catholicorum, etiam circa verum Deum,

Christum, Eucharistiam, nedum circa sanctos vel res sacras. Responsio plana, patens et facilis est: Nihil ad nos; praeceptum enim illud: *hoc tantum facito Domino etc.* ex claro contextu praecise respicit et determinat illa praecepta caeremonialia data Judaeis, et sacrificiis, et ritibus in Dei cultu adhibendis, et prohibet aliquid addi vel minui, ne scilicet populus ille carnalis in superstitiones vel idololatriam deflecteret; atqui praecepta illa caeremonialia, sicut et legalia vetera per novam legem abrogata nihil ad nos christianos; ergo neque illud praeceptum superadditum ad nos spectat; negatur ergo tota consequentia. Sed neque verum est, omne peccatum contra illud praeceptum in vero Dei cultu factum fuisse idololatriam: nam etiam prohibitum erat extra templum vel locum a Deo electum offerri Deo sacrificia; at quis unquam dixit (praeter malitiosos haereticos) extra templum sacrificium offerre fuisse tunc idololatriam? Quod clare significatur 2. Par. 33. 12. ubi dicitur descripta poenitentia Manassis: *Qui postquam coangustiatus est, oravit Dominum Deum suum et egit poenitentiam valde . . . et abstulit deos alienos et simulacra de domo Domini . . . praecepitque Judae, ut serviret Domino Deo Israel. Attamen adhuc populus immolabat in excelsis Domino Deo suo.* (Septuaginta habent: populus immolabat, sed Domino Deo suo). Sensus manifestus est, etsi tunc idololatria sublata fuerit, attamen adhuc peccabat populus extra locum debitum immolando, non quidem idolis, sed Domino Deo, non utique amplius peccato idololatriae, sed alio inobedientiae.

IV. Insuper posito (minime concesso), praeceptum illud etiam spectare ad nos christianos, respondetur: Illo praecepto excludi non omnem prorsus cultum qualicunque modo non praeceptum, sed illum tantum, qui ita non est praeceptus, ut etiam sit prohibitus, quod tripliciter probatur: 1. ex toto contextu ejusdem Deut. 12., ex quo constat, Deum solum voluisse excludere ritus impios gentium, utique prohibitos; 2. ex phrasi Scripturae in aliis locis, quibus non-praeceptum idem dicitur ac contra praeceptum vel prohibitum, ut Deut. 17, 2: *Cum reperti fuerint apud te . . . vir aut mulier, qui faciant malum et adorent solem et lunam et omnem militiam coeli, quae non praecepi,* id est prohibui; 3. certissime constat ex Scripturis, cultus aliquos voluntarios esse Deo gratos, quamvis a Deo non sint praecepti, ut votum, juramentum, observatio aliquorum festorum ob beneficiorum memoriam, uti absque omni Dei mandato factum est Judith 15, Esther 9, idem caelebs vita ad purius serviendum Deo, de quo Apost. 1. Cor. 7: *Praeceptum Domini non habeo,* late tamen commendat virginitatem et vitam caelibem. Denique etsi de multis ritibus colendi Deum nullum extet praeceptum scriptum, sunt tamen praecepta tradita ex traditione apostolica et auctoritate Ecclesiae proposita, quam frustra nituntur adversarii evertere. Itaque quoad ritus Ecclesiae in colendo Deo, Christo, Eucharistia nullam prorsus possunt ostendere idololatriam haeretici, nisi ex falsissimo principio modo everso, omnem cultum etiam veri Dei absque ejus expresso mandato esse idololatriam. Hoc autem multo magis urget in cultu sanctorum et rerum sacrarum. Sit ergo

Sectio III.

De cultu et invocatione sanctorum.

Summarium.

276. Non prohiberi, sed licitum et sanctum esse cultum sanctorum,
277. Probatur ratione,
278. Ex Scriptura et SS. Patribus.
279. Objectiones haereticorum
280. Solvuntur.
281. Sanctos pro nobis orare
282. Ac proinde salubriter a nobis invocari, probatur.
283. Objectiones haereticorum
284. Diluuntur.

Assertio II: *Primo praecepto decalogi minime prohibitum, sed licitum* 276.
et sanctum est, sanctos angelos et homines seu animas beatas in caelis colere cultu aliquo sacro et religioso, majori quam civili, quem vocamus cultum duliae. Est de fide catholica, definita in variis conciliis, maxime in synodo secunda Nicaena et novissime in conc. Trid. sess. 25. in decreto de Purgatorio. Est omnium catholicorum contra omnes haereticos nostri temporis et paucos eorum veteres antesignanos, Vigilantium, Wicleffum ac alios.

I. *Probatur ratione:* Primo praecepto prohibetur solum idololatria, 277.
qua creaturae divinus honor tribuitur sicut Deo, utpote animo protestandi suam subjectionem erga alterum ut Deum seu supremum dominum suum; atqui talis cultus minime tribuitur sanctis, sed longe inferior, quo scilicet contestamur nostram submissionem erga sanctos ob eorum excellentiam creatam supernaturalem, ut speciales amicos Dei, principes caeli, patronos et advocatos nostros apud Deum, ut constat omnium Catholicorum consensu et confessione. Et haereticis oppositum impudentissime mentientibus optimo jure respondetur, quod respondit D. Hieron. Vigilantio haeretico, qui primus ferme cultum sanctorum impugnavit et idololatriam vocavit: „Quis, o insanum caput, aliquando Martyres adoravit? Quis hominem putavit Deum?“ Deinde ipsa ratio dictat, cuivis personae excellenti pro ratione excellentiae congruum exhibendum esse cultum vel venerationem; sed sancti Dei habent excellentiam peculiarem supernaturalem, etsi infinite inferiorem divina, tamen etiam multo majorem omni prorsus excellentia humana naturali, utpote inamissibilis gratiae et amicitiae Dei ac sempiternae gloriae; ergo debetur eis cultus aliquis utique inferior cultu divino, major tamen cultu civili, adeoque inter utrumque medius, quem vocamus duliae.

Denique si honor civilis debetur civili seu humanae virtuti, sapientiae, potentiae, nobilitati, ergo honor plus quam civilis debetur supernaturali virtuti, sapientiae, dignitati; sed sancti in immensum excellunt supernaturali virtute et sanctitate consummata, sapientia perfectissima in clara visione Dei et omnium rerum in Deo velut speculo relucentium ac potentia, nobilitate et dignitate velut reges et

principes caelestes, Luc. 22, 29: *Ego dispono vobis regnum.* Apoc. 3, 21: *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo;* ergo sanctis debetur cultus plus quam civilis.

II. *Ex s. Scriptura et Patribus.* Certissime constat ex sacris Litteris, creaturis sacris plus quam civilem cultum esse exhibitum, etiam a sanctis et sancte, qualem nos volumus exhibendum sanctis et duliam vocamus.

278. 1. Ps. 98, 5: *Adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est:* quo scabello intelligitur arca Testamenti, uti vocavit Salomon 1. Par. 28, 2. dicens: *Cogitavi ut aedificarem domum, in qua requiesceret arca foederis Domini, et scabellum pedum Domini Dei nostri,* et Ps. 131, 7: *Introibimus in tabernaculum ejus, adorabimus in loco, ubi steterunt pedes ejus,* et mox sequitur: *Surge Domine in requiem tuam, tu et arca sanctificationis tuae;* atqui certum est, ibi sermonem esse de aliquo cultu, utique non civili sed sacro ob excellentiam aliquam supernaturalem (quoniam sanctum est, ait textus); ergo licitus et sanctus est aliquis cultus plus quam civilis creaturae, qualem nos sanctis exhibemus ac duliam vocamus.

2. In eadem Scriptura referuntur etiam angeli adorati, etiam ab hominibus sanctis, Gen. 18, 2. Abraham tres angelos in specie hominum sibi apparentes adoravit pronus in terram; similiter Gen. 19, 1. Loth duos angelos adoravit pronus in terram. Nec verisimilis est haereticorum responsio dicentium, Abraham et Loth illos angelos putasse homines esse et ideo cultu solum politico adorasse. Clarius Num. 22, 31: *Aperuit Dominus oculos Balaam, et vidit angelum stantem evaginato gladio adoravitque eum pronus in terram:* audis, non prius adoravit, quam angelum cognovit; ridiculum autem est dicere, angelis deberi cultum humanum civilem. Item Jos. 5, 13. cum vidisset Josue virum stantem evaginato gladio, dixit: Noster es an adversariorum? Qui respondit: Nequaquam, sed sum princeps exercitus Domini et nunc venio; *cecidit Josue pronus in terram et adorans ait etc.* Non adoravit ut Deum cultu latriae, quia angelus dixerat, se esse ministrum Domini; nec ut hominem cultu civili, quia non prius adoravit, quam intellexit, esse angelum Dei legatum; ergo aliquo cultu medio sacroque, quem duliae dicimus. Nec potest dici, Josue male fecisse et idololatriam commisisse, quia angelus non solum eum non prohibuit ab adoratione, sed etiam majorem reverentiam injungens dixit: *Solve calceamentum tuum de pedibus tuis, locus enim, in quo stas, sanctus est.* Nec locus ille alias profanus in campestribus Jericho erat sanctus, nisi ex praesentia angeli.

3. Eadem S. Scriptura refert etiam sanctos homines adoratos; 1. Reg. 28, 14. Saul adoravit animam Samuelis sibi apparentem; certum autem est, animabus defunctis non competere cultum civilem; nec potest dici, Saulem errasse, quia nec Samuel nec Scriptura eum reprehendit. Item 3. Reg. 18, 7. Abdias vir sanctus cecidit super faciem suam adorans Heliam; nec potest dici adorasse cultu civili ob excellentiam humanam: major enim erat Abdias, unus ex principibus regni, Helia privato homine; adoravit ergo cultu aliquo sacro ob excellentiam supernaturalem, scilicet ut prophetam et hominem Dei sin-

gulari sanctitate excellentem. Item 4. Reg. 2, 15: Videntes autem filii prophetarum, qui erant in Jericho econtra, dixerunt: Requievit Spiritus Heliae super Heliseum; *et venientes in occursum ejus adoraverunt eum proni in terram.* Quem locum aptissimum de adoratione hominis plus quam civili et sacra ob supernaturalem excellentiam suo more corrupit Lutherus in sua versione, erasa particula *eum,* cum tamen habeatur in omnibus prorsus exemplaribus latinis, graecis et habraicis. Tandem Dan. 2, 46. Nabuchodonosor adoravit Danielem; quis autem dicat, potentissimum regem adorasse Danielem, unum ex suis captivis cultu civili ob humanam excellentiam? adoravit ergo cultu sacro ob excellentiam supernaturalem, tanquam hominem Deo plenum, et minime per errorem, nam adorans dixit: Vere Deus vester Deus deorum est, Dominus regum et revelans mysteria; quoniam tu potuisti aperire hoc sacramentum.

Nec refert (quod ineptissime cavillantur haeretici), in Scriptura non referri adorationem hominum sanctorum in caelo, quia in veteri Testamento nullus adhuc sanctus fuit in caelo; in novo autem Testamento, quando scriptum est, adhuc pauci.

4. Probatur auctoritate irrefragabili ac unanimi consensu SS. PP. Graecorum et Latinorum totius antiquae Ecclesiae. Orig. hom. 3: „Horum (ss. Martyrum) memoria semper, ut dignum est, in Ecclesia celebratur.“ D. Athan. l. de virg., Basil. Orat. in s. Mamantem et Orat. in 40 Martyr., D. Greg. Naz. Orat. in Machab. et Julianum, D. Epiph. haeres. 79, D. Chrys. hom. de ss. Juventio et Maximo, D. Cyrill. de Alex. l. 6. ad Julian., D. Damascen. de fide orthodoxa l. 4. c. 16. inter alia dicens: „Honorare decet sanctos et amicos Christi ut filios et heredes Christi.“ Tertull. l. de corona milit., D. Cyprian. l. 4. epist. 5. inter alia dicens: „Martyrum passiones et dies anniversaria commemoratione celebramus.“ S. Ambr. serm. 9: „Quisquis honorat Martyres, honorat et Christum, et qui spernit sanctos, spernit et Dominum.“ D. Hier. epist. ad Riparium: „Honoramus servos, ut honor servorum redundet ad Dominum.“ Et in vita D. Paulae: „Vale o Paula et cultorem tuum orationibus adjuva.“ D. Aug. serm. 1. De ss. Petr. et Paulo: „Beatissimum Petrum piscatorem modo genibus provolutis adorat gentium multitudo.“ Idem docet epist. 44. et alibi. D. Greg. l. 3. dial. c. 24, Bernard. ser. in illud signum magn.: „Amplectamur Mariae vestigia et devotissima supplicatione beatis illius pedibus provolvamur.“ Textus ad longum lege l. c. vel descriptos apud Bellarm. tr. 1. de beatitudine sanctorum lib. 1. c. 13.

Objiciunt haeretici. I. Loca Scripturae Deut. 6: *Dominum Deum* 279.
tuum adorabis, et illi soli servies. 1. ad Tim. 1, 17: *Soli Deo honor et gloria.* Gal. 4, 8: *His, qui natura non sunt dei, serviebatis.* (In graeco est verbum δουλεύειν, ut etiam dulia excludatur eorum, qui non sunt natura dii seu Deus verus.) Alia loca minoris momenti et nil urgentia consulto omitto. II. Exempla Scripturae objiciunt Esth. 3. Mardochaeus noluit adorare seu genuflectere coram Aman, rationem reddens: Timui, ne honorem Dei mei transferrem ad hominem et ne quemquam adorarem, excepto Deo meo. Act. 14, 14. Paulus et Barnabas vetant Lycaonios volentes se adorare. Ap. 19, 10. Angelus Joanni volenti se adorare

dixit: *Vide, ne feceris, conservus tuus sum, Deum adora.* III. Dicta aliquot PP.: S. Athanas. ex professo docet, neque angelos, neque ss. homines adoratione colendos esse. D. Epiph. in haeresi Collyridiani saepius repetit, Mariam non esse adorandam, sed solum Deum. Aug. l. de vera religione c. 5. diserte dicit: „Non sit nobis religio cultus hominum mortuorum, quia si pie vixerunt, non sic habentur, ut tales quaerant honores, sed illum a nobis coli volunt, quo illuminante laetantur, meriti sui nos esse consortes.“ IV. Rationem: Duplex tantum est honor vel cultus: religiosus Deo debitus, et civilis debitus hominibus excellentissimis; at sanctis non convenit cultus religiosus, cum non sint dii, nec civilis, cum non versentur nobiscum civiliter; ergo nullus; ita Calv. l. 1. instit. c. 11. et 12., addens ineptam esse distinctionem catholicorum, sanctos coli dulia et non latria; cum enim latria significet cultum, colere sine latria erit colere sine cultu; insuper plus est dulia idest servitus, quae tantum Superiori debetur, quam latria, idest cultus, qui etiam exhibetur aequali.

280. *Respondent catholici.* Ad I. Omnia illa loca Scripturae et similia debere intelligi de adoratione stricte sumpta, prout soli Deo competit ob supremam ejus excellentiam ac supremum dominium, prout hactenus explicatum est; tali autem cultu et adoratione nos adorare sanctos, calumnia est haereticorum.

Ad II. Similiter respondetur, omnibus illis locis negatos et recusatos esse cultus divinos Deo debitos: nam Aman superbissimus omnino ambiebat cultum aliquem divinum; Lycaonii non solum adorare volebant Paulum et Barnabam, sed etiam ut diis immolare boves adductos, ideoque merito scissis vestibus prae horrore repulsi sunt. Angelus ille apparebat in persona Dei, dixerat enim: *Ego sum primus et novissimus et vivus et fui mortuus* adeoque merito fuisset a Joanne adoratus pro Deo vel Christo, nisi is explicasset, quis esset sicque eum cultum recusasset, forte non recusaturus aliam venerationem sibi competentem, prout explicat D. Aug. q. 61. in Gen.: „Talis enim, dicens, apparuerat angelus, ut pro Deo posset adorari, et ideo corrigendus erat adorator“, quamquam aliter D. Greg. l. 17. mor. c. 11. et Rupert. in c. 10. Apoc. respondeant, angelos, qui in veteri Testamento passi sunt se adorari ab hominibus, in novo Testamento ob reverentiam sacratissimae Humanitatis Christi in divinam Personam assumptae prae modestia id recusare.

Ad III. Apertissimum est ex contextu ipsorum locorum citatorum, SS. PP. loqui contra errores gentilium et superstitiones etiam quorundam christianorum illorum temporum, qui B. V. Mariae vel sanctis defunctis divinos honores detulerunt. Nam quod sancti alias debito honore prosequendi sint, iidem ss. PP. sexcentis aliis locis clarissime asseruerunt et docuerunt, ex quibus aliqui supra allegati sunt. Haeretici autem dissimulantes nequiter plura et clara, importune et impudenter pauca et obscura corrodunt. Vide Keller in suo catholico Papatu t. 2. art. 7.

Ad IV. Negatur Major ex dictis sect. praec.: Datur enim cultus medius inter religiosum et civilem, sicut datur excellentia media inter divinam et humanam naturalem, scilicet supernaturalis creata angelorum

et sanctorum. Deinde inepta est sequela Calvini, non distinctio catholicorum, cum dicunt, sanctos coli dulia et non latria: latria enim, etsi primaeva significatione graeca significet quemvis cultum, non tamen accipiunt pro quovis cultu, sed pro cultu illo, qui soli Deo debetur ob ejus excellentiam divinam; adeoque sanctos colere absque latria, non est colere absque omni cultu, uti ineptit Calvinus, sed est colere absque illo speciali cultu soli Deo proprio, quem nos appropriato nomine vocamus latriam. Denique quod haeretici objiciant, nos templa, altaria exstruere, sacrificia offerre, festa agere sanctis tanquam diis, more suo impudenter mentiuntur et imponunt catholicis, cum illa omnia principaliter fiant Deo et nonnisi secundario in memoriam sanctorum et venerationem ipsis competentem, ut constat unanimi consensu et doctrina catholicorum, et de templis docet D. Aug. l. 8. de civ. Dei c. 7. de sacris, l. 20. contra Faustum c. 21. Eadem est ratio de festis.

Assertio III: *Beati angeli et sancti et orant pro nobis et a nobis recte et salubriter invocantur tanquam intercessores apud Deum.* Utrumque est de fide catholica contra haereticos eorumque archiducem Vigilantium a. D. Hieronymo peculiari libro confutatum.

§ I. *Sancti pro nobis orant:* I. Probatur ex Scriptura Jer. 15, 1: 281.
Si steterit Moyses et Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum; ergo Moyses et Samuel jam defuncti poterant et solebant orare pro populo Judaeorum, alioquin si nunquam orassent vel orare non potuissent, inepta esset haec Dei locutio, perinde ac si quis diceret: si carissimum jumentum meum oraret pro te, tamen nihil impetraret. 2. Mach. 15, 14. de S. Jeremia propheta dudum defuncto dicitur: *Hic est fratrum amator et populi Israel, hic est qui multum orat pro populo et universa sancta civitate, Jeremias propheta Dei;* quodsi ergo tunc sancti in lymbo existentes orabant pro viventibus, quanto magis orabunt nunc gloriosi in coelis pro nobis, necessitates nostras olim experti et modo in Deo videntes? Ap. 5. 8. describuntur viginti quatuor Seniores in coelo procidisse coram Deo, habentes phialas aureas plenas odoramentorum, quae sunt *orationes sanctorum.* Ap. 8, 4: *Ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum de manu Angeli coram Deo;* ubi de intercessionibus sanctorum pro Ecclesia exponunt SS. PP. et interpretes unanimiter. Deinde ib. 6, 10. animae SS. Martyrum clamore magno petunt vindictam de interfectoribus suis; ergo multo magis petunt misericordiam pro viventibus. 2. Pet. 1, 15: *Dabo operam, et frequenter habere vos* (commendatos vel in animo meo) *post obitum meum, ut horum memoriam faciatis;* ergo sancti saltem gerunt curam. Quin insuper Luc. 16, 27. dives in infernis orat pro fratribus suis, mitti ad eos Lazarum, qui eos commoneat, ne et ipsi veniant ad hunc locum tormentorum; ergo multo magis justi et sancti in coelis orabunt pro fratribus suis et tota Ecclesia.

II. Probatur ratione duplici theologica: certissimum est ex Scriptura, angelos orare pro nobis, Tob. 12, Zach. 1, Ap. 8, Dan. 10, Ps. 90, Matth. 18; ergo multo magis id faciunt animae beatorum, cum et habeant omnia quoad hoc quae habent angeli, utpote intellectum, voluntatem, visionem Dei et gratiam et caritatem erga nos. Et insuper aliquid habent prae angelis, quod sint confratres nostri in Christo et

membra Ecclesiae, nobis magis conjuncti, quam sint angeli, atque experti miserias et pericula nostra. Unde Ambros. l. 8. in Luc.: „Sicut angeli praesunt, ita et hi, qui vitam meruerunt angelorum.“ Rursus certissima fide constat in Scripturis, justos viventes utiliter orare pro aliis, ut patet de Moyse Ex. 32, 11, Ps. 105, 23, ubi dicitur: *Et dixit ut disperderet eos, si non Moyses electus ejus stetisset in confractione in conspectu ejus.* Job 42, 8. Deus ipse mandat amicis Job: *Ite ad servum meum Job et offerte holocaustum pro vobis; Job autem servus meus orabit pro vobis, faciem ejus suscipiam, ut non vobis imputetur stultitia;* ergo multo magis sancti locati in coelis orabunt pro nobis, nam ut recte ait D. Hier. 1. contra Vigil.: „Si Apostoli et Martyres adhuc in corpore constituti, quando pro se adhuc debent esse solliciti, pro aliis orant, quanto magis post coronas, victorias, triumphos?“ Et S. Leo Papa ser. 2.: „Petrus tunc plenius et potentius ea, quae sibi commissa sunt, peragit.“ Rationem dat D. Thom. 2. 2. q. 83. a. 11: cum oratio pro aliis facta ex caritate proveniat, ideirco quanto sancti, qui sunt in patria sunt perfectioris caritatis, tanto magis orant pro viatoribus, qui orationibus juvari possunt, et quanto sunt conjunctiores Deo, tanto eorum orationes sunt efficaciores; habet enim hoc divinus ordo, ut Superiorum excellentia in inferiora refundatur, sicut ex claritate solis in aerem.

III. Probatur auctoritate et doctrina unanimi SS. PP. Cyprian. l. 1. epist., Greg. Naz. orat. 14. de obitu patris sui dicit: „Nunc magis proficit nobis precibus, quam antea doctrina.“ D. Chrys. de ss. Juventio et Maximo, D. Hier. contra Vigilant., D. Aug. l. 7. de Baptismo contra Donastistas, S. Leo Papa tr. 3. de annivers. et serm. 1. de ss. Petro et Paulo, aliique passim, omnes citandi § seq.

IV. Probatur historiis authenticis et sanctorum apparitionibus, qui aperte testati sunt, se pro viventibus orare ac beneficia impetrare. Sic D. Aug. l. de cura pro mortuis habenda c. 16. ait: „Non solum beneficiorum effectibus, verum etiam ipsis hominum aspectibus confessorem apparuisse Felicem, cum a barbaris Nola oppugnaretur, audivimus non incertis rumoribus, sed testibus certis.“ Et Euseb. l. 6. hist. c. 5. scribit, s. Potamienam martyrem carnifici orationes in coelo promisisse, deinde triduo a morte apparuisse, coronam capiti imponendo in signum futuri martyrii. Similia passim habentur plurima apud S. Basil. orat. de s. Mamante martyre, Greg. Naz. orat. 1. in Julian. et oratione de Caesario, Greg. Nyssen. orat. de vita s. Gregor. Neocaesar, Theodor. l. 5. hist. c. 24., s. Ambros. de ss. Gervas. et Protas. et serm. de s. Agnete, Sulpit. in vita s. Martini. Qui omnes auctores sanctitate et doctrina celebres ante mille annos floruerunt: eosque omnes mendacii seu falsitatis insimulare, intolerabilis, sed haereticis non insueta, est impudentia.

§ II. *Sancti proinde invocandi:* I. Probatur ex Scriptura, Job 5, 1:
282. *Voca ergo, si est qui tibi respondeat, et ad aliquem sanctorum convertere.* Ex. 32, 13: Ita oravit Moyses: *Recordare, Domine, Abraham, Isaac et Jacob. servorum tuorum.* Ps. 131, 1: *Memento Domine David et omnis mansuetudinis ejus; propter David servum tuum non avertas faciem Christi tui.* Dan. 3, 35: *Ne auferas misericordiam tuam a nobis propter Abraham dilectum tuum et Isaac servum tuum et Israel sanctum tuum.* Hic notan-

dum, quia in veteri Testamento ante Christi adventum sancti, qui moriebantur, non intrabant coelum neque Deum videbant nec consequenter cognoscere poterant ordinarie preces viventium, ideo non fuit consuetum, ut vivi orarent eos alloquendo, v. g. dicendo: Sancte Abraham, ora pro nobis; sed solum orabant homines ejus temporis ad Deum allegando merita sanctorum, qui jam obierant, ut ii ipsorum orationibus juvarentur. Unde D. Aug. q. 194. in Ex. ait: „Admonemur, cum merita nostra nos gravant, ne diligamur a Deo, relevari nos apud Deum illorum meritis posse, quos Deus diligit.“ Idipsum docet D. Chrys. hom. 42. in Gen. et h. 27. in Matth.

II. Probatur ratione theologica: certissimum est ex s. Script. homines sanctos viventes a viventibus recte esse invocatos. 1. Reg. 7, 8. dicunt filii Israel ad Samuelem: *Ne cesses pro nobis clamare ad Dominum Deum nostrum, ut salvet nos de manu Philistinorum.* Job 42, 8: *Ite ad servum meum Job.* Jer. 42, 2: *Dixeruntque ad Jeremiam prophetam: cadat oratio nostra in conspectu tuo, et ora pro nobis ad Dominum Deum tuum.* Baruch 1, 13: *Pro nobis ipsi orate ad Dominum Deum nostrum, quia peccavimus Domino Deo nostro.* Et in nova Lege frequentissime, Rom. 15, 30: *Obsecro vos, fratres, per Dominum nostrum Jesum Christum et per caritatem Sancti Spiritus, ut adjuvetis me in orationibus vestris pro me ad Deum.* Et Jac. 5, 16: *Orate pro invicem, ut salvemini; multum enim valet deprecatio justi assidua.* Quodsi sancti ac justi adhuc in terra peregrinantes recte invocantur, ergo multo magis eosdem sanctos nunc cum Christo regnantes licebit invocare. Probatur consequens: si sancti nunc in coelis non possent invocari a nobis, esset vel quia nollent, vel quia non possent pro nobis intercedere, vel quia non scirent nostras preces et invocationes: non *primum,* quia nunc sunt majori caritate praediti, quam antea; neque *secundum,* quia si poterant, dum adhuc erant peregrini, quanto magis nunc possunt in patria beati et inamissibili gratia, amicitia ac beatifica fruitione Deo uniti; neque *tertium,* quia sancti in coelo beatifice et intuitive vident divinam essentiam, in qua tanquam vivo speculo creaturae omnes praesentantur adeoque etiam preces a nobis ad ipsos fusae aut certe alio modo ipsis a Deo revelantur. Certe beati in beatitudine aequales angelis ea ratione, qua angeli possunt cognoscere poenitentiam peccatoris in terra, de qua tantopere laetantur in coelis Luc. 15, 7: *Gaudium erit coram angelis Dei super uno peccatore poenitentiam agente;* eadem ratione sancti poterunt cognoscere preces nostras. Saltem denique sanctis in coelo regnantibus non denegandum est id perfectionis, quod ipsis in hac vita etiam saepe concessum fuit; atqui sanctis in hac vita saepe concessum fuit cognoscere occulta aliorum etiam absentium. 1. Reg. 9, 15. Samuel cognovit omnia, quae erant in corde Saul. 4. Reg. 5, 25. Eliseus scivit omnia, quae a servo Giezi absente erant perpetrata cum Naaman principe. 4. Reg. 6, 9. idem scivit omnia consilia regis Syriae eaque detexit regi Israel. Dan. 2, 28. Daniel scivit occultum somnium Nabuchodonosor. Act. 5, 3. Petrus scivit occultam fraudem Ananiae. Hoc argumentum nunquam adhuc solvere potuerunt haeretici; solum obscure ajunt, aliam esse rationem vivorum, aliam mortuorum; at quaenam sit alia ratio, expli-

care nequeunt, nisi trita illa cantilena, invocationem mortuorum esse invocationem et cultum sacrum in scriptura prohibitum.

III. Probatur auctoritate antiquissima et continua concil. et ss. PP. Synod. VI. Generali can. 7. dicitur: „Solo Deo Creatore adorato, invocet christianus sanctos, ut pro se intercedere apud Majestatem divinum dignentur.“ Similiter VII. synod. gener. act. 6: „Cum timore omnia agamus, postulantes intercessiones incontaminatae Deiparae, item ss. angelorum omniumque sanctorum.“ Concil. Aurelianense, Mogunt. sub Carolo Magn. can. 33, Tolet. V. c. 1. et VI. c. 6, Bracar. II. c. 9, quo inducuntur Litaniae cum invocatione Dei et sanctorum triduo ante Ascensionem, quae concilia fere omnia consensu Ecclesiae universalis celebrata sunt ante mille annos. SS. PP. sententias late recitant Bellarm. t. 1. de beatitud. sanctor. l. 1. c. 18, Becan. in manuali controv. l. 1. c. 1, Keller in Papatu cathol. l. 1. a. 7. Antiquissimos quosdam audiamus: Origenes in Threnis sive planctu: „Incipiam me genibus prosternere et deprecari omnes sanctos, ut mihi non audenti petere Deum propter nimietatem peccati succurrant. O sancti Dei! vos lacrymis, fletu et dolore deprecor, ut procidatis misericordiis ejus pro me misero.“ S. Ephrem in sermonibus de laudibus ss. Mart.: „Precamur, beatissimi Martyres, qui pro Domino Salvatore proque illius caritate sponte tormenta subiistis, ideoque familiarius Domino conjuncti estis, ut pro nobis miserrimis peccatoribus et negligentiae squalore sordentibus Dominum interpellare dignemini, ut superveniat in nos gratia Christi.“ D. Greg. Naz. in or. s. Cypr.: „Tu vero nos ab alto propitius respice nostrumque sermonem ac vitam dirige et sanctum ovile hoc pasce.“ D. Chrys. hom. 26. in ep. 2. Corinth.: „Nam et ipse purpura indutus peregre proficitur, sepulchra illa ss. Martyrum complexurus, sanctos rogans, ut sibi patrocinentur apud Deum.“ D. Ambr. l. de viduis: „Obsecrandi sunt angeli, qui nobis ad praesidium dati sunt, martyres obsecrandi, quorum videmur nobis quodlam corporis pignore patrocinium vindicare; possunt pro peccatis nostris rogare, qui proprio sanguine etiam, quae habuerunt, peccata luerunt.“ D. Hier. epist. 25. ad Eustoch. in epitaphio S. Paulae: „Vale, o Paula et cultoris tui ultimam senectutem orationibus juva. Fides et opera tua Christo te sociant, praesens facilius quod postulas impetrabis.“ D. August. l. 7. de Baptis. contra Donatist. c. 9. ita invocat S. Cyprianum: „Adjuvet itaque nos orationibus suis in istius carnis mortalitate tanquam in caliginosa nube laborantes, ut donante Domino quantum possumus bona ejus imitemur. Obsecro vos per vestram caritatem, qui securi estis de vobis, solliciti estote de nobis. Intercedite constanter atque indesinenter pro nobis miseris multumque negligentibus peccatoribus.“ Similiter ss. PP. omnes, qui ante mille annos floruerunt. Greg. Magnus haereticis adeo in hac materia inimicus est, ut proinde impudenter mentiantur haeretici et nominatim in apolog. confession. August. a. l., veteres scriptores ante Greg. M. nullam fecisse mentionem invocationis sanctorum.

IV. Confirmatur historiis authenticis et probatis. Deinde infinitis fere miraculis, quibus sancti demonstrarunt, se audire preces deprecantium ac eos velle et posse juvare, praesertim apud Theodor. l. 1.

hist. c. 24, S. Ambros. serm. 90. de s. Agnete, S. August. l. 22. civ. Dei c. 8, Greg. Turonens. totis libris de gloria martyr. et confess., Greg. M. l. 3. dialog. c. 22. 25. 24. 37, D. Bonav. in vita s. Francisci aliosque innumeros. Omnes autem ac tantos PP. aut mendacii insimulare, aut omnia ista miracula vel ficta fuisse aut ope daemonum facta asserere, omnino incredibile est, nisi apud illos. qui omnem fidem amiserunt.

§ III. *Objiciunt haeretici:* I. Invocatio sanctorum cedit in injuriam 283.
Dei, qui solus vult invocari. Probant variis Scripturae locis, quibus jubet se invocari, sed singulariter urgent Rom. 10, 13: *Scriptum est, omnis, qui invocaverit nomen Domini, salvus erit; quomodo autem invocabunt, in quem non crediderunt?* ergo (ajunt) ille solus invocandus est, in quem creditur; atqui in solum Deum creditur; ergo solus Deus invocandus: aut certe invocando sanctos facimus illos deos, horribili idololatria.

II. Invocatio sanctorum cedit in injuriam Christi mediatoris, qui solus est mediator et advocatus noster. 1. Tim. 2, 5: *Unus est mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus.* Rom. 8, 34: *Christus Jesus, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.* Jo. 14, 6: *Ego sum via, veritas et vita. Nemo venit ad Patrem, nisi per me.* Jo. 16, 32: *Amen amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.* 1. Joan. 2, 1: *Si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum justum:* in quae verba D. Aug. l. 2. contra Parmenianum c. 8. sic scribit: „Si Joannes ita diceret: haec scripsi vobis, ut non peccetis, et si quis peccaverit, mediatorem me habebitis apud Patrem, ego exoro pro peccatis vestris, sicut Parmenianus quodam loco mediatorem posuit episcopum inter populum et Deum: quis eum ferret bonorum atque fidelium christianorum? Quis sicut Apostolum Christi, non sicut antichristum intueretur?“ Et infra: „Si esset mediator Paulus, essent utique et ceteri coapostoli ejus, ac sic multi mediatores essent; nec ipsius Pauli constaret ratio, qua dixerat: unus Deus, unus mediator Dei et hominum.“

III. Invocatio sanctorum est signum diffidentiae in Deum, qui et potens est et paratissimus nos juvare et toties nos invitat ad eum orandum. Et Paulus hortatur Heb. 4, 16, ut *cum fiducia accedamus ad thronum gratiae.*

IV. Invocatio sanctorum inutilis est omnino, cum non ipsi, sed solus Deus cognoscat nostras preces et necessitates. 3. Reg. 8, 39: *Tu solus nosti corda omnium filiorum hominum.* Job 14, 21. dicitur de mortuis parentibus: *Sive nobiles fuerint filii ejus sive ignobiles, non intelliget.* Eccl. 5, 9: *Viventes sciunt, se morituros, mortui vero nihil noverunt amplius.* Is. 63, 16: *Tu es enim pater noster; Abraham nescivit nos, et Israel ignoravit nos.* 4. Reg. 22, 20. dicit Deus Josiae regi: *Colligam te ad patres tuos, ut non videant oculi tui omnia mala, quae introducturus sum in locum istum.* Accedit clara Augustini auctoritas l. de cura mortuor. c. 13: „Si parentes non intersunt, qui sunt alii mortuorum, qui sciant quid agamus aut quid patiamur? Isaias enim propheta dicit: Abraham nos nescivit, et Israel non cognovit nos.“

Haec sunt praecipua argumenta haereticorum contra invocationem sanctorum, quorum tria priora efficacissime et insolubiliter retorquentur ex Scripturis supra allatis, quibus constat, licite invocari sanctos et justos adhuc viventes absque injuria Dei vel Christi mediatoris et absque diffidentia in Deum; ergo licebit etiam sanctos jam beatos invocare absque injuria Dei, Christi et diffidentia in Deum. Sed veritatis gratia directe

284. § IV. *Respondent catholici:* Ad I. neg. antec. Scripturae enim, praecipientes Deum invocare, probant, solum Deum esse invocandum ultimate et principaliter tanquam unicum principalem auctorem bonorum, quae ab ipso petimus: petimus enim principaliter bona supernaturalia gratiae et gloriae, quae absolute dare in solius Dei et nullius Sancti potestate est, juxta illud Ps. 83, 2: *Gratiam et gloriam dabit Dominus.* Ps. 102, 2: *Auxilium meum a Domino, qui fecit coelum et terram.* Jacob. 1, 17: *Omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est, descendens a patre luminum.* Et de tali invocatione, utpote fidem in Deum supponente, loquitur Apost. l. c. Tali autem modo catholicos invocare B. Virg. et sanctos tanquam principales auctores bonorum a nobis petitorum, imprudens impostura est et calumnia haereticorum, et sine dubio cederet in injuriam Dei tanquam verissima idololatria. Invocantur ergo sancti a catholicis solum ut patroni et intercessores apud Deum, ut eorum meritis et intercessione, tanquam medio ad id divinitus ordinato, facilius quae desideramus impetremus, ut patet omnibus omnino orationibus Ecclesiae ad sanctos, quibus solum petitur, ut eorum intercessione apud Deum beneficia impetremus; adeoque orantur solum transitive, ita ut oratio nostra non sistat in ipsis, sed velut transeundo ultimo ad Deum terminetur; sicque invocando sanctos, verissime, ultimate et principaliter invocamus ipsum Deum, ut patet confessione omnium catholicorum. At vero sic invocando sanctos petere eorum intercessionem apud Deum nullo modo est injuriosum Deo, nec est sanctos facere deos aut colere pro diis, ut calumniantur haeretici: sicut petere intercessionem aulicorum apud imperatorem nullo modo est injuriosum imperatori, nec est aulicum facere imperatorem aut pro imperatore colere. Ceterum hoc discrimen invocandi Deum et sanctos non debet semper attendi in nudis verbis, sed in verborum sensu: ut cum dicimus, S. Petre, miserere mei, adjuva me, da mihi etc., non est sensus, ut faciat authentice per potestatem propriam, sed supplicative per intercessionem; quamquam a talibus verbis consultu abstineatur.

Ad II. neg. similiter antec.: duobus enim praecipue modis potest quis mediare inter duas partes dissidentes: 1. solvendo debitum uni parti pro altera, et hoc modo solus Christus est unicus et principalis mediator inter Deum et hominem, unus et principalis advocatus noster apud Deum: quia nimirum solus sanguine suo nos redemit et Deo Patri reconciliavit, adeoque solus pretium persolvit pro nostra salute, justificatione, gratia et omni bono impetrando a Deo, prout ipse Apostolus citat. explicat; cum enim dixisset *unus mediator Dei et hominum Christus Jesus,* mox addidit: *qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus.* 2. Potest quis mediare inter duos solum orando unam partem, ut alteri

debitum remittat vel bona praestet, et hoc modo sancti et justi homines possunt dici mediatores inter Deum et hominem secundario; neque id cedit ullo modo in injuriam Christi, quasi ejus mediatio non esset sufficientissima, sed est ex defectu nostro: quia nos scilicet mediationis et meritorum Christi non semper digni et capaces sumus, ideo invocamus sanctos, ut eorum intercessione mediationis et redemptionis Christi fructus applicentur. Deinde ipsi sancti omnem suam apud Deum gratiam et vim impetrandi habent ex meritis Christi, unde eorum invocatio potius cedit in honorem Christi. Et hinc patet ad locum Augustini allegatum, qui agit contra Donatistas putantes, gratiam Sacramenti pendere ex meritis sacerdotis, et sic faciebant eum quasi mediatorem principalem inter Deum et hominem, contra quos acute arguit ibi s. Doctor.

Ad III. neg. iterum anteced.: quia invocatio sanctorum nullo modo est ex diffidentia erga Deum aut de ejus erga nos bonitate, caritate, promissionibus, sed ex diffidentia erga nosipsos et nostra merita et gratiam apud Deum, quia non scimus, an amore vel odio digni simus; cum ergo constet, majori longe et certa gratia valere sanctos apud Deum, adeoque longe facilius audiri, quam nos, recte invocamus eorum patrocinium, prout ipse Deus jussit amicis Job 42, 8: *Ite ad servum meum Job.*

Ad IV. neg. itidem antec.: omnibus enim illis et similibus Scripturae locis solum probatur, quod solus Deus naturaliter et propria virtute cognoscat nostra occulta, et nullus hominum; quod verissimum est. Non enim naturaliter, propria virtute cognoscunt sancti in coelis orationes vel res nostras, sed solum supernaturaliter, aut in ipsa visione Verbi aut ex peculiari Dei revelatione, de quo disputant theologi in quaest. de visione beatifica. Cetera loca 2. 3. 4. 5. agunt de sanctis vel defunctis V. Test., qui quia nondum beati erant nec Deum videbant, nullo modo ordinarie res vivorum cognoscere potuerunt. Sexto loco Aug. solum contendit, mortuos non interesse rebus vivorum naturali conversatione, sicut fuerant in vivis, contra quorundam errores; quod autem beati supernaturaliter et divina revelatione sciant quae hic aguntur (praeter alia loca innumera), docet apertissime eod. l. moral. c. 15. et c. 16. dicens: „Non igitur ideo putandum est, vivorum rebus quoslibet interesse posse defunctos, quoniam quibusdam sanandis vel adjuvandis Martyres adsunt; sed ideo potius intelligendum est, quod per divinam potentiam Martyres vivorum rebus intersint, quoniam defuncti per naturam propriam vivorum rebus interesse non possunt.“

Sectio IV.

Cultus sacrarum imaginum et Reliquiarum.

Summarium.

285. Imagines quid et cur fiant? Recens decretum.
286. Licite habentur imagines Dei,

287. Item imagines ss. angelorum
288. Ac imagines Christi et sanctorum,
289. Liciteque et sancte coluntur et adorantur,
290. Cultu tamen et adoratione respectiva tantum.
291. Objectiones haereticorum
292. Solvuntur.
293. Reliquiae sanctorum
294. Licite et sancte etiam honorantur,
295. Cultu tamen item respectivo tantum ad ipsos sanctos.
296. Quo cultu Sanguis Christi ex passione relictus vel in Eucharistia miraculose apparens et aliae Reliquiae ex contactu corporis Christi sanctificatae, ut Crux, Corona et alia passionis instrumenta adoranda sint?
297. Objectiones haereticorum
298. Dissolvuntur.
299. Qui sancti, imagines et Reliquiae possint coli cultu publico et privato?

Assertio IV: *Sacrae imagines Dei, Christi et sanctorum recte habentur, licite et sancte coluntur et adorantur, sed cultu et adoratione respectiva tantum, conformi ad sua prototypa.* Est de fide catholica contra haereticos Iconoclastas antiquos et modernos, definita in variis conciliis et novissime in Trident.

285. § I. *Sacrae imagines recte habentur.* Imago proprie definitur figura picta vel sculpta, vere repraesentans aliud, cujus est imago; quo differt ab idolo, quod falsum quid repraesentat, ut imago chimerae. Tripliciter autem potest fieri, pingi vel sculpi imago vel similitudo alterius: 1. ad exprimendam veram similitudinem formae vel naturae alterius, et hoc modo solum rerum corporearum et sensibilium, quae lineamentis et coloribus, forma et figura praeditae sunt, imagines fieri possunt, et tales inter sacras imagines tantum sunt imagines Christi hominis et sanctorum quoad formam et figuram externam corporalem, indirecte tamen solum repraesentantes animas sacras; at nullo modo possunt esse tales imagines Dei, angelorum aut ullarum rerum spiritualium, et qui hac ratione tentaret facere imaginem Dei, vere constitueret idolum, quia falsum repraesentaret. 2. Ad repraesentandam solum historiam oculis exhibendam; ut qui vellet depingere expulsionem Adae ex paradiso, pingeret Deum in forma hominis senis et gravis deambulantis, angelum in forma humana juvenili gladium gestantem, Adam et Evam nudos etc., non utique ad repraesentandam naturam vel similitudinem propriam Dei vel angeli, sed solum ad repraesentandum oculis in suis personis, ut in Scriptura legitur; et hoc modo Deum et angelos pingi posse, nullus nec haereticus nec ipse Calvinus, omnium acerrimus imaginum hostis, negat. 3. Etiam solitarie extra historiam solum ad repraesentandam aliquam proprietatem, affectionem, operationem vel mysticam significationem alterius rei; et hac ratione depinguntur imagines Dei et SS. Triadis in forma visibili, divinus Pater in forma viri senis, quia est antiquus dierum et principium aliarum personarum, divinus Filius in forma viri juvenis, quia est filius Patris et talem naturam humanam assumpsit, Spiritus Sanctus in forma columbae, quia talis apparuit. Sic angeli in forma juvenum alatorum, Christus in forma agni, Evangelistae in forma quatuor animalium depinguntur: omnia ob aliquas proprietates et mysticas significationes, prout ex Scripturis et ss. PP. nosse debemus.

* Per decretum *Officiorum ac munerum* 25. Jan. 1897 „Imagines quomodocumque impressae D. N. Jesu Xti, B. Mariae V., Angelorum atque Sanctorum vel aliorum Servorum Dei ab Ecclesiae sensu et decretis difformes, omnino vetantur. Novae vero sive preces habeant annexas sive absque illis edantur, sine ecclesiasticae potestatis licentia non publicentur.“ *

§ II. *Imagines Dei.* Certum omnino esse debet, licitum esse in 286.
N. L. Deum et Sanctissimam Trinitatem depingere et repraesentare in forma corporea et visibili praedictis modis, etiam extra historiam, juxta communissimam DD. catholicorum, accedente jam usu Ecclesiae, in qua jam ubique fere sunt receptae ejusmodi imagines; nec credibile est, Ecclesiam toleraturam universaliter aliquid illicitum. Ratio sumitur ex S. Scriptura, qua constat Deum ipsum hominibus apparuisse in forma corporea et visibili. Gen. 3. apparuit Adae tanquam homo deambulans ad auram post meridiem. Gen. 28. Jacob vidit Deum in forma visibili innixum summitati scalae. Isai. 6. vidit Dominum sedentem super solium excelsum. Dan. 7. vidit Antiquum dierum in throno sedentem, capite et crine canum seu capillis albis, prout pingitur divinus Pater. Matth. 3. apparuit Spiritus Sanctus in specie columbae. Atqui licite depingitur et repraesentatur quod revera gestum est; ergo si Deus ipse ita apparuit, ut ex tali forma corporea mentem hominis erigeret ad incorporea et spiritualia apprehendenda, cur non etiam nobis liceat, id pia recitatione pictis vel sculptis imaginibus imitari, repraesentare et colere? Attamen fatentur Bellarm. cit. l. 2. c. 8. de sacris imaginibus, Layman l. 4. tr. 7. c. 5. non esse omnino certum, multo minus de fide, usum talium imaginum in Ecclesia habendum esse; unde non modo contradicunt haeretici, sed etiam nonnulli catholici, Abulensis in c. 4. Deuter. q. 5, Henricus Gandavens., Durand., alii, idque maxime ob periculum idololatriae. Quamvis vero non adeo certum et de fide non sit, ob Ecclesiae tamen universalem consuetudinem et DD. orthodoxorum consensum negari absque temeritate non potest; et licet revera subsit periculum idololatriae maxime quoad rudiores (unde olim Judaeis ad idololatriam valde pronis usus omnium imaginum interdictus videtur), attamen in nova Lege facile doceri potest et omnino debet populus christianus, non propterea Divinitatem figurari imaginibus, quasi corporeis oculis conspici vel coloribus exprimi possit, ut ait Trid. sess. 25. in decret. de ss. imaginum veneratione.

§ III. *Imagines ss. Angelorum.* Certius utique est, eos licite de- 287.
pingi, etiam extra historiam, forma corporea praesertim consueta honestissima: quia non modo angeli in tali forma saepissime apparuisse describuntur in Scripturis V. et N. Testamenti, verum etiam in V. T. Cherubini corporali forma ad arcam in templo ac alibi etiam ex auro erecti et repraesentati sunt; ergo recte a nobis etiam sic repraesentantur, ut meus ex forma visibili et similitudine sibi nota assurgat ad spiritualia aequaliter intelligenda; ubi tamen iterum sedula et diligens populi instructio esse debet, ne tales esse putans Deum et angelos, quales in imaginibus repraesentantur, tanquam tales colat et veneretur: tunc enim esset verissima idololatria seu cultus idoli falsum repraesentantis.

288. § IV. *Imagines Christi et sanctorum.* Certissimum est, eas licite sculpi, pingi, haberi et asservari a christianis, idque de fide, sicut de fide certum est, eas imagines licite coli. Iconoclastae antiqui et moderni Calvinistae, eorumque successores omnem prorsus usum imaginum Christi et sanctorum extra historiam eliminarunt; Lutherani vero non prohibent usum imaginum Christi et sanctorum etiam extra historiam solum pro memoria, sed tantum prohibent quoad cultum. Catholici vero et pro memoria et pro cultu eas admittunt. De quo agit conc. Trid. sess. 25. de cultu sanctorum et imaginum ita dicens: „Imagines porro Christi, Deiparae Virginis et aliorum sanctorum in templis praesertim habendas et retinendas, eisque debitum honorem et venerationem impertiendam (decernimus): non quod credatur inesse aliqua in iis divinitas vel virtus, propter quam sint colendae, vel quod ab eis sit aliquid petendum, vel quod fiducia in imaginibus sit figenda, veluti olim fiebat a gentibus, quae in idolis spem suam collocabant; sed quoniam honos, qui eis exhibetur, refertur ad prototypa, quae illae repraesentant: ita ut per imagines, quas osculamur et procumbimus, Christum adoremus et sanctos, quorum illae similitudines gerunt, veneremur. Id quod conciliorum, praesertim vero secundae Nicaenae synodi decretis contra imaginum oppugnatores est sancitum.“ His pro fundamento positis, esto

289. § V. *Licite et sancte coluntur et adorantur:* 1. Probatur ex Scriptura. Ex. 25, 22. erecti sunt duo Cherubin super arcam Testamenti. Num. 21, 9. jussu Dei erectus est in sublime serpens aeneus. Has imagines seu signa sacra honorari debuisse, constat ex regula S. Aug. l. 3. de doctrina christiana c. 9. dicentis, signa utilia divinitus instituta honoranda esse, quia honor eorum ad prototypon transit; atqui imagines illae Cherubin et serpentis fuerunt quam maxime utiles et divinitus institutae, ut sacra Scriptura testatur: ergo fuerunt honoranda et honorata. Jam vero si licuit venerari imagines angelorum, cur non etiam sanctorum? si licuit venerari Christum in imagine serpentis (serpens enim ille aeneus figura Christi fuit, ipso Salvatore testante Joan. 3, 14. *sicut exaltavit Moyses etc.*), cur non potius venerabilis sit imago Christi in forma propria hominis vel ejus crux crucisve imago?

2. Auctoritate SS. PP. D. Chrys. in liturgia inter alia: „Sacerdos ad imaginem Christi caput inclinat.“ D. Ambros. serm. 10. in Ps. 118: „Qui imaginem coronat imperatoris, utique illum honorat, cujus imaginem coronavit etc.“ optime applicans de cultu imaginum Christi et Sanctorum. D. Aug. l. 3. de Trinit. c. 10. l. 10., confess. c. 24. et alibi. S. Damascen. de fide orthod. l. 4. c. 17. Et specialiter crucem ac crucifixi imaginem semper fuisse in Ecclesia honoratam, certissimum est apud SS. PP. Lactantius in carmine de passione Domini: „Flecte genu lignumque crucis venerabile adora.“ D. Ambr. orat. de obitu Theodosii: „Sapienter Helena egit, quae crucem Christi in capite regum levavit et locavit, ut crux Christi in regibus adoretur.“ S. Hieron. in vita Paulae: „Prostrata ante crucem, quasi pendentem Dominum cerneret, adoravit.“ D. Athan. q. 16. ad Antioch. et Tertullian. in Apologetico c. 16. dicunt, Christianos appellatos religiosos crucis.

3. *Miraculis infinitis* ad imagines Christi crucis et sanctorum patratis beneficiisque exhibitis earum cultoribus, quibus Deus ostendit earum cultum sibi gratum esse. Antiquissima sunt de ipsa Cruce Christi inventa, de statua Christi erecta ab Hemorrhoissa; omnia autem ejusmodi miracula omnibus saeculis hucusque toto orbe facta, conficta aut daemonum ope facta esse asserere, intolerabilis est protervia haereticorum.

4. Ratione: homo dignus est veneratione, quia est imago Dei juxta illud Cyrilli catechesi 12: „Imago lignea terreni regis honoratur; quanto magis rationalis imago Dei? Ergo et ceterae imagines Dei, Christi et sanctorum veneratione dignae sunt; quod enim uni imagini convenit, quia imago est, omnibus imaginibus, quia imagines sunt, convenire debet. Item imago regis est venerabilis cultu civili; cur ergo imagines Dei, Christi et sanctorum non etiam sint venerabiles cultu aliquo religioso competente suis prototypis? Deinde imagines capaces sunt injuriae et contumeliae; ergo a contrario etiam honoris atque cultus: antecedens patet innumeris historiis et maxime de infelici exitu antiquorum Iconoclastarum.

§ VI. *Sed cultu et adoratione respectiva tantum.* 1. Certum enim **290.** est, imagines quasvis non esse colendas vel adorandas cultu vel adoratione absoluta propter seipsas earumque intrinsecam aliquam excellentiam: omnes enim imagines sunt secundum se creaturae irrationales et inanimes; nulla autem creatura irrationalis capax est cultus vel adorationis, quia nimirum cultus est signum vel protestatio submissionis erga alterum, homo autem nulli creaturae irrationali, sed omnis creatura irrationalis potius ipsi homini subjecta est.

2. Coluntur ergo et adorantur imagines respective tantum propter respectum ad sua prototypa, uti explicat et definit Trid. sess. 25, imagines honorandas esse, quoniam honor, qui eis exhibetur, refertur ad prototypa, quae illae repraesentant. Unde cultum sacrarum imaginum a similitudine cultus imaginis imperatoris ad ipsum imperatorem relati explicant SS. PP. Damasc. Orat. 3. de imaginibus, Ambros. supra cit., August. l. 3. de doctrina christiana c. 9: „Qui veneratur utile signum divinitus institutum, cujus vim significationemque intelligit, non hoc veneratur, quod videtur et transit, sed illud potius, quo alia cuncta referenda sunt.“

3. Coluntur ergo et adorantur ipsae sacrae imagines solum per accidens et concomitanter ad suum prototypon, quatenus nimirum in iis velut signis vel speculis apprehendimus Christum vel sanctos, et ad eos colendos et adorandos excitamur et consequenter adorando Christum vel aliquem sanctum concomitanter et per accidens necessario etiam adoramus et colimus Christi vel sancti illius imaginem. Quod D. Damascen. orat. 1. de imaginibus eleganter declarat de simili dicens: „Quemadmodum purpura et sericum et quod ex his vestimentum conficitur, per se nihil aliud est, nisi tenue quoddam operimentum, quod tamen si rex induerit, honoris, quo praestat rex, ipsum quoque particeps fit, ita res ex materia constantes per se quidem adorandae non sunt, at si gratia plenus sit is, quem illae referunt, pro fidei portione ipsae quoque participes fiunt.“

4. Aliud simile indicat Athanas. orat. 4. contra Arian.: „Quia qui portat imaginem regis, in illa adorat ipsum regem, quippe cujus imago aliud non sit, quam regis forma et species.“ Ex g. qui regem in speculo refulgentem videt et adorat, uno motu et regem adorat et speculum sive imaginem regis, ipsum quidem regem per se principaliter, speculum autem concomitanter et per accidens: ita est de adoratione imaginum Christi et sanctorum, quae quidem materialiter sumptae quoad suam materiam, lineamenta coloresque minime, sed formaliter sumptae, quatenus repraesentant sua prototypa, coluntur et adorantur respective, cultu et adoratione conformi sui prototypis, ita nimirum ut imagines Dei et Christi (idem est de cruce et speciebus Eucharisticis) per accidens et respective colantur et adorentur cultu latriae. Ita docent DD. communissime cum S. Thom. 3. p. q. 25. a. 3, D. Bonav. 3. dist. 9. a. 1. q. 2. Imagines similiter B. Virginis et sanctorum per accidens et respective cultu hyperduliae ac duliae coluntur.

§ VII. *Objiciunt haeretici:* I. Inducunt variis locis s. Scripturam prohibentem fieri ac coli imagines; sed maxime urgent primum praeceptum decalogi, Ex. 20, 4: *Non facies tibi sculptile neque omnem similitudinem, quae est in coelo desuper et quae in terra deorsum, aut eorum, quae sunt in aquis sub terra, non adorabis ea, neque coles.* Quo praecepto haeretici et praesertim Calvinus l. 1. instit. c. 11. contendunt, prohiberi non tantum idola seu imagines falsorum deorum divino cultu coli, sed omnes prorsus imagines quovis modo coli vel adorari tanquam per idololatriam; insuper Judaeos contra hoc praeceptum idololatrantes et adorantes vitulum aureum, omnino intendisse, ea imagine vituli colere verum Deum, quod colligi volunt ex verbis eorum Ex. 32, 4. ubi dicunt de vitulo aureo: *Hi sunt dii tui, Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti;* et Aaron indicens festum pro cultu vituli aurei praeconis voce clamari jussit: *Cras solemnitas Domini (Jehova) est; ergo, inferunt, cultus imaginum etiam veri Dei, idololatria est.*

II. Objiciunt tria Concilia, Elibertinum c. 36. ubi dicitur: „Placuit in templis non haberi picturas, ne id, quod colitur et adoratur, in parietibus depingatur. Constantinopolitanum duplex, unum sub Leone Iconomacho, alterum sub Constantino Copronymo 338 episcoporum, et Concilium Francofurtense 300 episcoporum, quibus omnibus definitum fuit, imagines abolendas esse.

III. Objiciunt libros Carolinos quatuor contra imagines ex professo tractantes.

IV. Objiciunt auctoritates aliquot SS. PP. Irenaeus l. 1. c. 24. inter haereses Carpocratis ponit, quod coleret imaginem Christi et Pauli. D. Epiph. haeresi 79. vocat haereticos, qui imaginem B. V. circumferunt et adorant. D. Ambros. de obitu Theodosii: „Invenit Helena crucem Domini, regem adoravit, non lignum utique, quia hic gentilis est error, sed adoravit illum, qui pependit in ligno.“ D. Hier. in c. 3. Daniel: „Cultores Dei imagines adorare non debent.“ D. Aug. de moribus Ecclesiae c. 36. de talibus dicit: „Novi picturarum adoratores.“ D. Greg. l. 7. epist, 54. et 109. expresse docet, imagines non esse adorandas.

Rationes haereticorum nihil probant, nisi solum, imagines non esse adorandas absolute et in se, quod jam ultro asseruimus ideoque praeterimus.

§ III. *Respondent catholici:* Ad I. In omnibus illis locis prohiberi 292.
veram idololatriam, qua coluntur idola, quae habentur pro diis aut repraesentant pro diis, qui revera non sunt dii. Et certe primum praeceptum decalogi, quatenus divinum naturale est, non prohibet plus quam veram idololatriam seu cultum vero Deo debitum tribuere idolis; quatenus vero divinum positivum est, esto quod sentiant multi DD., Deum in Veteri Lege Judaeis prohibuisse omnes prorsus imagines eorumque cultum, utpote populo nimium propenso in idololatriam, certum tamen est, illa praecepta, quatenus mere positiva et caeremonialia per Moysen promulgata sunt, cessasse in Nova Lege, in qua Christus legifer noster nihil de novo statuit quoad imagines, Ecclesiae suae determinationi relinquens; sicut etiam contingit in tertio praecepto. Contentioni haereticorum, quod Judaei per vitulum aureum intenderint adorare verum Deum, repugnat aperte textus Scripturae; ajunt enim: *Hi sunt dii tui,* in plurali; noverant autem, verum Deum esse unum tantum; falsos ergo deos intellexerunt et coluerunt more Aegyptiorum. Unde Scriptura Deut. 32, 18. hanc idololatriam ipsis exprobrans ait: *Deum, qui te genuit, dereliquisti et oblitus es Domini Creatoris tui.* Et Ps. 105: *Et fecerunt vitulum in Horeb et adoraverunt sculptile. Obliti sunt Deum, qui salvavit eos.* An hoc est colere verum Deum? Quod autem dixerit Aaron: *Cras solemnitas Domini est,* varias expositiones potes videre apud Bellar. t. 1. controv. 7. l. 2. c. 13. Facilior videtur responsio Cajetani in Exodi 32, quod Judaei idololatrae ipsum verum nomen Domini tribuerunt idolo illi, et forte hoc significare Scripturam Sap. 14, 21. cum dicit: *Incommunicabile nomen lapidibus et lignis imposuerunt.*

Ad II. Concilium Elibertinum nullo modo absolute prohibere, imagines habere et colere, sed solum pingere in parietibus, ne imminente persecutione, tunc adhuc frequenter saeviente, dum christiani imagines pictas secum auferre et abscondere non possent, Judaeis et paganis ludibrio fierent. Ita Bellar., Suar. et alii. Concilia vero duo Constantinopolitana sub imperatoribus inconoclastis habita non fuerunt legitima, cum non modo Summus Pontifex nec per se nec per Legatos adfuerit (cum tamen ex regula concilii primi Nicaeni sine sententia Romani Pontificis non liceat concilia generalia celebrare), verum nec ulli patriarchae per se vel per legatos consenserint. Omnes porro auctores antiqui de conciliis scribentes illa duo concilia vel omnino non memorant vel aperte reprehendunt. Concilium autem Francofurtense, quidquid in hac re statuerit, quia tamen (ipsis Magdeburgensibus centuriatoribus testibus) Adrianus Pontifex et legati ejus non modo non consenserunt, sed acerrime repugnarunt, constat, nullius fuisse auctoritatis. Vide Bellarm., Suar., Laym.

Ad III. ℟. Libros illos Carolinos dictos nihil minus esse, quam ipsius Caroli Magni imperatoris (ut imponunt haeretici), sed ab alio quopiam compositos et a Carolo Magno R. Pontifici ad examinandum transmissos, ut aperte constat ex libro Adriani I. Pontificis ad Carolum

Magnum, in quo illi libri accurate refelluntur, ut latius probat Bellarm. cit.

Ad IV. Evidens est, SS. PP. illos loqui aut de adoratione statuarum more gentilium, uti Irenaeus et Hier., aut de adoratione etiam sacrarum imaginum, sed absoluta et propter seipsas, aut modis indebitis per sacrificia, prout haeretici apud Epiph. cit. adorabant imaginem B. Virginis. Et uno verbo prohibent cultum imaginum superstitiosum. Iidem tamen PP. locis supra allegatis apertissime asserunt et defendunt cultum sacrarum imaginum competentem et religiosum. Haeretici autem dissimulatis claris auctoritatibus, corradunt loca quaedam obscura.

293. **Assertio V**: *Reliquiae sanctorum licite et sancte coluntur et adorantur, similiter tamen cultu et adoratione respectiva ad ipsos sanctos.* Ita omnes Orthodoxi et est de fide catholica definita in diversis conciliis in omnibus orbis partibus infra recitandis contra omnes haereticos, qui sicut ipsis sanctis, ita multo magis eorum Reliquiis omnem cultum et adorationem negant.

Dicuntur autem Reliquiae sacrae quidquid ex sanctorum ex hac vita decedentium corporibus reliquum mansit, sive sint eorum corpora vel membra, ossa, dentes, capilli, ungues, item cineres ac pulveres, in quos eorum corpora immediate conversa sunt; nam si plures mutationes in alias res factae sint, amittitur omnis habitudo moralis ad sanctos, ut proinde illae res adorabiles amplius non sint, sicut etiam si decenter adorari non possunt, ut vermes sanctorum corporibus nati, ut notant Suarez, Sanchez, Layman et alii hic; sive sint eorum vestes, varia utensilia, quibus in hac vita usi fuerunt, item panni et quaelibet res, quas in hac vita tetigerunt vel quibus eorum corpora vel membra sive vivorum vel mortuorum tecta fuerunt, prout docent DD. communiter in hac materia.

294. § I. *Licite et sancte honorantur.* I. Probatur ex Scriptura: Ex. 13, 19. Moyses discessurus cum populo Israelitico, ossa Josephi dudum defuncti honorifice secum asportavit. Deut. 34, 6. Deus ipse honoravit corpus Moysis defuncti, dum illud propriis manibus sepelivit, ut argumentatur D. Hier. contra Vigilantium. 4. Reg. 13, 21. ossa Elisei cum tetigissent mortuum quemdam hominem, continuo is ad vitam revocatus est. Ita Deus honorat Reliquias sanctorum. 4. Reg. 23, 17. cum Josias delubra idolorum everteret, aliorum ossibus in cineres redactis, ossa tamen sancti prophetae ibidem reperta honorifice asservari jussit, adeoque licet intenderet omnem idololatriam extirpare, Reliquias tamen sanctorum honorandas esse censuit. Is. 11, 10. de Messia loquens ait: *In eum gentes sperabunt, et erit sepulcrum ejus gloriosum.* Matth. 9, 21. haemorrhoissa solum fimbriam Christi fideliter et religiose tetigit dicens: *si solum tetigero etc.* et sanata est. Act. 5, 15. populi certatim contendebant, saltem obumbrari ab umbra Petri pro sanitate consequenda et consecuti sunt, et quae vilior reliquia, quam umbra excogitari potest? Act. 19, 12. Pauli sudaria deferebantur ad aegrotos, ut modo etiam nos facimus cum Reliquiis, qui tamen omnes nullo modo reprehensi sunt ut superstitiosi, sed potius praemium fidei et devotionis suae reportabant: cur ergo nos catholici ab haereticis reprehen-

dimur tanquam superstitiosi et idololatrae, simili devotione et fide honorantes sanctorum Reliquias?

II. Probatur ex pluribus Conciliis in omnibus mundi partibus habitis: in Oriente conc. Nicaen. II. art. 3., item Gangrense can. ult. In Africa concil. Carthag. can. 14. ubi jubetur, ut nulla altaria dedicentur, nisi ibi sint sanctorum martyrum Reliquiae. In Hispania con. Braccarense III. can. 5. ubi statuitur, thecam Reliquiarum, in processionibus gestari debere manibus episcoporum. Ita Gallia conc. Epaunense can. 25. In Germania concil. Mogunt. tempore Caroli Magni can. 51. In Italia conc. Lateran. sub Innocent. III. c. 62. Tandem concil. Trident. sess. 25.

III. Probatur auctoritate et doctrina unanimi omnium SS. PP. Ex Graecis: D. Athan. in vita S. Anton. de pallio Pauli primi Eremitae, Basil. in Ps. 115: Pretiosa in conspectu Domini etc., Greg. Nyssen. orat. in Theodor. Mart., Greg. Nazianz. orat. 1. in Julianum, D. Chrys. serm. de SS. Juventio et Maximo, D. Damascen. l. 4. de fide orthodoxa c. 16. Ex Latinis vero D. Hieron. l. contra Vigilant. ex professo inter cetera objiciens: „Dolet Vigilantius Martyrum Reliquias pretioso operiri velamine, et non vel pannis vel cilicio colligari vel projici in sterquilinium, ut solus Vigilantius ebrius et dormiens adoretur.“ D. Ambr. serm. 93. de ss. Nazar. et Celso; disertissime D. August. epist. 103. ad Quinctianum. D. Greg. l. 5. epist. 50. aliique plurimi, quos omnes cum textibus invenies apud Bellarm. cit. l. 2. c. 3., Becanum, Keller et alios.

IV. Denique probatur miraculis innumeris factis divinitus ad sacras Reliquias religiose cultas, certe non fiendis, si Deo earum cultus displiceret. Item miraculis super ipsa sacra corpora vel Reliquias factis, quibus Deus ostendit honorem ipsis debitum. Plena sunt monumenta sanctorum Patrum et historiarum, ut superfluum sit, hic multum de eis referre. Ratio denique sumitur ab honesto et aequo: quia nimirum illae Reliquiae fuerunt organa sanctarum animarum ad omne opus bonum, instrumenta Dei ad miracula; quare nullus sanae mentis eis honorem congruum denegare potest.

§ II. *Cultu tamen et adoratione respectiva ad ipsos sanctos.* 1. Cum 295.
enim Reliquiae secundum se vere sint res inanimes, incapaces cultus et adorationis ob rationem supra de imaginibus datam, hinc illae non secundum se et propter se absolute, sed solum respective ad sanctos cultu eis competente adorari et coli debent, ita scilicet ut Reliquiae B. Virginis et sanctorum colantur cultu respectivo hyperduliae et duliae, reliquiae vero Christi, quae adhuc asservantur, cultu respectivo latriae, ut Christi sanguis adhuc asservatus in aliquibus ecclesiis, posito etiam quod adhuc sit verus Sanguis Christi, ut affirmant D. Bonav., Gabriel, Suarez p. 3. t. 2. disp. 47. sect. 2., negant autem plures cum S. Thom. 3. p. q. 54. a. 2. ad 3., certum enim est illum sanguinem non esse amplius unitum hypostatice cum Verbo, ideoque non absolute, sed respective tantum adorari debere; sicut et aliae Reliquiae propter contactum carnis Christi.

2. At quid de carne vel sanguine Christi aliquando apparentibus vel miraculose factis ex s. Eucharistia? Cultu latriae absoluto adorari

debere docent Sot., Major., Gabriel. apud Bassaeum V. adoratio n. 5, quia putant, eandem esse carnem unitam Verbo miraculose ibi reproductam. Sed verior est communior sententia cum S. Thom. 3. p. q. 76. a. 8, Suar. post Bassaeum cit., debere adorari cultu solum latriae respectivo: cum enim ibi non sint amplius species eucharisticae et consequenter nec Eucharistia, nec ipse Christus, nec caro vel sanguis ejus, non sunt eademmet caro vel sanguis Christi, sed illius imago tantum, nimirum alia substantia miraculose producta a Deo; ideoque non cultu latriae absoluto, sed respectivo tantum adorari possunt, quemadmodum crux et imagines Christi.

296. 3. Eodemque respectivo latriae cultu adorari debent aliae Christi Reliquiae ex contactu corporis Christi sanctificatae et honeste adorabiles: ut crux, corona spinea aliaque instrumenta passionis Christi, sudarium, tunica, vestes aliae vel illorum omnium particulae asservatae. At quid de imaginibus ejusmodi Reliquiarum seu rerum inanimatarum, quae Christum contigerunt, ut sunt imagines crucis, clavorum, coronae, lanceae, tunicae, sacrae sindonis? Resp. imaginem crucis esse latria respectiva adorandum: quia semper est imago Christi et proponitur ad repraesentandam ejus passionem; aliae vero imagines instrumentorum, cum non assumantur ad repraesentandam Christi passionem seu Christum passum, sed solum ad repraesentanda illa ipsa instrumenta vel vestimenta etc., quae Christum attigerunt, ideo non sunt adorandae cultu latriae, sed solum ut sacra signa honoranda, ut ex D. Thom. cit. notat Bassaeus cit. n. 7. Sermo est de ejusmodi Reliquiis seu rebus inanimatis, quae Christum tetigerunt; nam

4. Excipiendae omnino sunt creaturae rationales, quae Christum etiam sanctae tetigerunt, ut B. Virgo Maria, Joseph, Apostoli, alter Joseph et Nicodemus etc.: hi enim non sunt adorandi cultu latriae respectivo, propter periculum idololatriae (ut sect. 1. sub finem notatum est), sed cultu ipsis competente, nimirum duliae vel hyperduliae. Magis excipienda sunt illa, quae Christum ignominiose tetigerunt, ut os Judae, manus alapam infligentis, crucifigentium Christum etc., licet adhuc existerent: haec enim ex contactu Christi non participaverunt ejus sanctitatem ob eorum incapacitatem et impietatem. Certe etiam excipiendum foret jumentum illud, cui Christus insedit Jerosolymam ingressus, si adhuc in toto vel in parte existeret: quia licet contactus Christi sufficiens fuisset ad hanc adorationem respectivam, hoc tamen certe non decet, ut in pluribus aliis. Vide Suarez cit. et optime Candidum V. adoratio disp. 7. dub. 5. His conformiter resolvi debent aliae quaestiones curiosae hic proponibiles.

297. § III. *Objiciunt haeretici* 1. Scripturam. Matth. 23, 29. arguuntur a Domino Judaei, quod ornarent sepulchra prophetarum; Deut. 34, 6. Deus ipse abscondit Moysis corpus, cujus ratio ab omnibus redditur, ne Judaei illud adorarent; hinc Judas in epistula sua refert, Michaelem archangelum altercatum cum diabolo de Moysis corpore, quia scilicet diabolus volebat illud manifestare, ut occasionem praeberet Judaeis illud adorandi; ergo etc. Addit Helbroner supra praeceptum divinum Gen. 3: *Terra es et in terram ibis:* ergo in terram, in sepulchra pertinent sanctorum cadavera, non ad altaria, in thecas, monstrantias etc.

2. D. Paulus Col. 2, 8. damnat omnem cultum arbitrarium, idest a Deo non institutum, quem vocat graece stultitiam; cultus autem Reliquiarum, imaginum non est institutus a Deo, sed inventus ab hominibus; ergo ab Apostolo damnatus et damnandus.

3. D. Aug. l. de moribus eccles. c. 34. reprehendit sepulchrorum adoratores. D. Hier. Vigilantio objicienti, esse idololatriam accendere cereos coram sanctorum Reliquiis, aliud respondere non potuit, quam id fieri a mulierculis, quae zelum habent, sed non secundum scientiam. Insuper conc. Elib. can. 34. dicit, ejusmodi cereis sanctorum spiritus inquietari.

4. Maxima pars Reliquiarum supposititia est, tum quia D. Aug. l. de opere monach. c. 28. cum dixisset, quosdam monachos circumferre membra martyrum, addit: „Si tamen martyrum"; quodsi autem tunc temporis jam fiebant imposturae, quid nunc fieri credendum est: tum quia tam multae Reliquiae ejusdem generis reperiuntur, ut oporteat vel eundem sanctum multa corpora aut certe giganteum corpus habuisse, vel multas esse falsas Reliquias: nam inde illud: Multorum Reliquiae in terris honorantur, quorum animae in inferno cruciantur.

§ IV. *Respondent catholici.* Ad 1. Dominum non reprehendere 298.
Judaeos, quod aedificarent vel ornarent sepulchra prophetarum, sed quod non imitarentur prophetas, sed potius eos, qui illos occiderunt et sic seipsos condemnarent, uti exponunt eum locum omnes fere SS. PP. Hilar., Hieron., Chrys., Theophylact. in c. 23. Matth. et Ambr. in Lucae 11. dicens: „Propheticorum aedificatione tumulorum sceleris eos, qui occiderunt, arguebant, et similium aemulatione factorum se quoque declarabant paternae iniquitatis haeredes; non igitur aedificatio, sed aemulatio sceleris loco aestimatur." Moysis corpus absconditum est, ne a Judaeis in idololatriam pronissimis coleretur pro Deo vera idololatria, ait Chrys. hom. 8. in Matth. Illud *terra es et in terram ibis,* significat hominem ordinarie naturali morte in pulverem resolvendum, nihil de veneratione Reliquiarum; non autem semper cadavera sub terra abscondenda, alias et Deus male faceret, eos aliquando resuscitando.

Ad 2. R. S. Paulum ibi prohibere non quemvis cultum voluntarium, sed superstitiosum, ut nostri interpretes recte vertunt, seu falsam religionem, ut vertit Hier. epist. ad Aglasiam. Deinde falsa est minor: cultus enim Reliquiarum: non est omnino voluntarius, ab hominibus excogitatus, sed a Deo, etsi non expresse praeceptus, tamen inspiratus, ut patet ex Scripturis allatis § 1., quibus approbatur cultus Reliquiarum; cultum autem superstitiosum et nos damnamus.

Ad 3. R. S. Aug. reprehendere illos sepulchrorum adoratores, qui sacrificia panis et vini aliarumque epularum manibus defunctorum ad sepulchra offerebant, quibus deinde sese ingurgitabant; sic enim loquitur: „Novi sepulchrorum adoratores, novi multos esse, qui luxuriosissime super mortuos bibant et epulas cadaveribus exhibentes, super sepultos seipsos sepeliant et voracitates ebrietatesque suas reputent religionem." Abusum ergo turpissimum reprehendit, non cultum debitum Reliquiarum et sepulchrorum ss. Martyrum, quem alibi saepius disertissime asseruit et commendavit. Similiter D. Hier. et Conc. Elib. reprehendunt candelas oblatas et accensas Martyribus, solum propter adjunctam super-

stitionem, quod mulierculae putarent, iis sanctos Martyres illustrari; ita enim objicienti Vigilantio: „Magnum honorem praebent hujusmodi homines beatissimis Martyribus, quos putant de vilissimis cereolis illustrari“; respondet Hieron.: „Confiteor, zelum Dei habent, sed non secundum scientiam.“ Ceterum ibidem pergit Hieron. in nostram sententiam: „Causabantur quondam et Apostoli, quod periret unguentum, sed Domini voce correpti sunt; neque enim Christus egebat unguento, nec Martyres lumine cereorum, et tamen illa mulier in honorem Christi fecit, devotioque mentis ejus recipitur, et quicunque accendunt cereos, secundum fidem suam habent mercedem.“ Et ulterius objicienti, quod etiam idolis accendebantur cerei in signum divinitatis eorum idololatricae, respondet Hier.: „Illud fiebat idolis et idcirco detestandum est, sed hoc fit Martyribus et ideo recipiendum est.“ Neque cerei accensi sunt semper signum cultus divini, veri vel falsi, sed generaliter significant laetitiam et gloriam; merito autem colimus cum laetitia gloriam Sanctorum.

Ad 4. denique negatur, Reliquias, quae publica auctoritate in Ecclesia ad colendum publice proponuntur, esse suppositicias, quippe de quibus Ecclesia semper diligentissime inquirit, ne fraudes fiant; esto in privato subinde errores contingant, ut merito suspicabatur Aug. de privatis monachis Reliquias ita circumferentibus. Ex dictis patet, quid dicendum de oblationibus et peregrinationibus sanctis eorumque imaginibus pictis; de votis factis ad sanctos patebit tract. seq. in praecepto secundo.

Annotatio moralis de sanctorum eorumque imaginum ac Reliquiarum cultu publico et privato.

299. 1. Cultus *publicus* dicitur, qui sanctis eorumque imaginibus ac Reliquiis ab Ecclesia institutus est atque ejus nomine exhibetur, adeoque ad colendum publico cultu (sacrificio Missae, processione, festo, voto communi ad illum sanctum ejusve Reliquias vel imaginem) debet necessario ejus sanctitas ab Ecclesia publice esse proposita fidelibus per canonizationem vel beatificationem specialem aut approbationem generalem, ut praecipitur Dec. l. 3. tit. 45. c. 2. aliorumque Pontificum decretis de Reliquiis et veneratione sanctorum quia rectus ordo exigit, ut publice solum colatur qui publice est propositus sanctus; et de hoc cultu potissimum hactenus locuti sumus.

2. Cultus *privatus* dicitur, qui sanctis eorumque Reliquiis vel imaginibus exhibetur solo nomine et devotione privatorum fidelium; atque ad ejusmodi privato cultu colendum aliquem sanctum sufficit, si prudenter nobis persuademus, illum esse sanctum seu Dei amicum in gloria. Ratio est: quia sic non erit morale periculum errandi, sicut in cultu publico; alioquin absque ejusmodi prudenti persuasione seu morali certitudine sanctitatis semper erit temerarium colere. Et hinc

3. Per se et secluso scandalo, defuncti (non tamen adhuc vivi, absque speciali instinctu Spiritus Sancti), quem sanctum credis, licite poteris Reliquias osculari, easdem cum honore servare, ejusdem imaginem depingere et domi habere, diem mortis ejus privatim colere, in ejusdem vigilia jejunare, eum orando invocare, preces privatas in ejus

honorem recitare, votum privatum ei nuncupare, in privatis colloquiis sanctum vel beatum nominare etc.: quia haec omnia publicum cultum minime sapiunt. At contra

4. Non licet ejus nomen in Litaniis etiam privatis apponere, ejus imaginem in altari vel ecclesia collocare ad cultum (secus si solum ad memoriam vel ornatum) nec in Missa de eo commemorationem facere seu in collectis Missae vel Officii divini eum nominare, nec ei vota publica nomine communitatis nuncupare, nec diem festum publicum aut processionem in ejus honorem instituere, etiam auctoritate episcopi, et his similia: quia haec omnia vel publicum cultum supponunt vel instituta sunt solum ad sanctos canonizatos venerandos. Haec omnia latius post Suarez et alios Lezana V. sanctorum cultus, ex quo strictim Tambur. l. 2. decal. c. 4. § 1. n. 11.

5. * Reliquiae sacrae, ut exponi cultui publico eas liceat, recognosci debent per Ordinarium loci, quamvis Romae vel ab alio episcopo recognitae jam fuerint: quod a Regularibus etiam observandum est. *

Caput IX.

De irreligiositate secundum excessum seu superstitione contra primum praeceptum, ut negativum est.

300. 1. Irreligiositas generatim est vitium oppositum religioni et cultui Deo debito; quemadmodum enim respectu justitiae datur vitium in communi oppositum, quod vocatur *injustitia,* et respectu temperantiae datur vitium in genere oppositum, dictum intemperantia etc., et utrumque diversas sub se species complectitur; ita etiam respectu religionis datur vitium in communi oppositum, quod generaliter vocamus *irreligiositatem,* diversissimas sub se species complectentem. Generalissime autem dividitur in duas species, scilicet irreligiositatem secundum excessum et secundum defectum.

2. Irreligiositas secundum *excessum* dicitur (non quidem quoad quantitatem cultus absolute: quantumvis enim homo Deum colat, minus est, quam ei debeatur), sed vel secundum *objectum,* ut si aliquid pro Deo colatur, quod Deus non est, vel secundum *modum* colendi, utpote si verus Deus quidem colatur, sed modo indebito; utrovis modo facta proprio nomine dicitur *superstitio,* sic dicta quasi aliquid super convenientem Dei cultum statuens et definitur:

3. Falsa religio seu cultus vitiosus, quo vel colitur creatura cultu divino vel Deus modo indebito. Ita communiter DD. cum D. Thom. 2. 2. q. 92. a. 1. Quia enim vera religio et cultus Dei duo requirit, objectum, ut scilicet verus tantum Deus colatur cultu divino, atque modum colendi, ut scilicet Deus etiam modo convenienti colatur,

si alterum horum desit, exceditur contra religionem veram et efficitur religio falsa et superstitio; quae proinde immediate subdividitur in duas species, nimirum superstitionem in objecto colendo, qua scilicet cultus divinus tribuitur creaturae praesertim diabolo, cujus, tres sunt praesertim species, *idololatria, divinatio* et *vana observatio seu magia*; et superstitionem in modo colendi, qua Deo vero cultus indebitus tribuitur.

4. Superstitio secundum *defectum* dicitur, qua Deo vero irreverentia irrogatur, cujus species sunt *tentatio Dei, blasphemia, sacrilegium*, de quibus c. seq.

Sectio I.

De idololatria.

Summarium.

301. Idololatria est superstitio, qua divinus honor creaturae tribuitur.
302. Ut sit vera idololatria, quae requirantur?
303. Est peccatum gravissimum, quandoque duplex.
304. Triplex species explicatur.
305. Qualiter etiam committi soleat circa sanctos, imagines, Reliquias?
306. Idololatria simplex et mixta, implicita et explicita quid?
307. Unde superstitiosae divinationis et magiae malitia oriatur?
308. Divinatio et magia alia cum pacto expresso,
309. Alia cum pacto implicito seu tacito.
310. Notanda confessariis.

301. **Assertio I**: *Idololatria est superstitio, qua divinus cultus tribuitur creaturae, seu est cultus seu servitus, quae Deo debita, creaturae tribuitur; peccatum mortale gravissimum et quandoque duplex, mixtum scilicet infidelitate; alia simul et implicita et explicita, alia mixta et implicita, alia cum pacto explicito, alia cum pacto implicito cum daemone.* Omnes.

§ I. *Est superstitio, qua divinus honor tribuitur creaturae:* 1. Patet vel ex ipso nomine idololatriae, composito ex idolo et latria: latria enim proprie significat Deo soli proprium cultum; idolum autem proprie significas simulacrum repraesentans falsum, ut imago chimerae, hippocentauri, quo differt idolum ab imagine, quae est simulacrum repraesentans aliquid verum seu quod ita se habet, sicut figuratum, ut imago Christi hominis, B. Virg. Unde communi jam sensu idolum dicitur omne illud, quod pro Deo colitur estque non Deus; ideoque idololatria proprie est cultus divinus tributus creaturae tanquam Deo, hoc est simulacro Deum falso repraesentanti aut aliquid Divinitatis habenti. Nam

2. Varie olim idololatrabant veteres: 1. aliqui omnium stupidissimi adorabant ejusmodi simulacra falsa absolute et in se, quasi aliquid Divinitatis in se habentia. 2. Alii prudentiores adorabant ea simulacra solum respective ad aliquid falso pro Deo repraesentatum, quod tamen

non erat Deus, sed vel homines mortui, ut Jupiter, Mars, aut animalia aut elementa; sic enim antiqui in statua Apollinis adorabant solem, in statua Dianae lunam, in imagine Jovis aerem, Neptuni aquam. 3. Alii seclusis simulacris, absolute adorabant creaturas, solem, lunam, stellas, ignem, homines, immo bestias, crocodillos etc. tanquam deos vel divinitatis aliquid habentes, adeoque adhuc ut falsa divinitatis simulacra. Et quia omnia ista fiebant ex instinctu daemonis, Divinitatis hostis et aemulatoris, divinum honorem affectantis, ideo reipsa ultimate adorabatur ipse daemon, qui talibus se immiscens, responsa dans aliaque praestans, pro Deo colebatur. Tandem eousque res nefanda processit, ut 4. ipse daemon in seipso forma visibili apparens pro Deo adoraretur, unde factum, ut sicut idolum jam communi sensu accipitur pro omni eo, quod pro Deo colitur, ita idololatria accipitur pro omni honore vel cultu exhibito cuicunque creaturae tanquam Deo, sive simulacrum sit, sive res alia animata, ac tandem ipse daemon, ut cum D. Thom. cit. notant DD. communiter.

3. Ad veram ergo idololatriam duo principaliter requiruntur: **302.** 1. ut id, quod creaturae tribuitur, vere sit cultus divinus seu latria soli Deo debita, qua nimirum in creatura contestamur divinam aliquam excellentiam nostramque erga eam subjectionem, quod universaliter dignoscendum est ex actu interno et intentione colendi creaturam pro Deo, quocunque actu externo id fiat: actus enim illi cultui communes, nimirum prostrationes, genuflexiones, inclinationes, sicut ad cultum latriae, duliae et politicum, ita etiam ad idololatriam determinantur per actus internos. Deinde particulariter etiam cognoscitur ex actu externo, si nimirum talis actus ex natura sua vel consuetudine soli Deo tribuendus sit, ut sunt omnia sacrificia, omniaque ad ipsum pertinentia, ut templa, altaria, de quo eleganter S. Aug. l. 20. contra Faustum c. 21. ait: „Nulli martyrum, sed ipsi Deo martyrum, quamvis in memorias martyrum, construimus altaria.“ Et paulo post: „Illo cultu, graece latria dicitur, latine uno verbo dici non potest, cum sit quaedam proprie Divinitatis debita servitus, nec colimus nec colendum docemus nisi unum Deum. Cum ad hunc cultum pertineat oblatio sacrificii, unde idololatria dicitur eorum, qui hoc etiam idolis exhibent, nullo modo tale aliquid offerrimus aut offerendum praecipimus vel cuiquam martyri vel cuiquam sanctae animae vel cuiquam angelo.“

4. Requiritur 2. ut talis divinus cultus vere exhibeatur creaturae tali, nimirum voluntate et intentione, huic creaturae conciliandi quantum in se est opinionem divinae alicujus excellentiae, qualis in solam divinam majestatem cadit: non enim opus est ad idololatriam, omnem excellentiam vel perfectionem divinam Deo de facto inexistentem explicite tribuere creaturae, v. g. diabolo, quod nunquam factum nec fieri potest, sed sufficit, aliquam quamcunque excellentiam vel perfectionem Deo debitam creaturae tribuere: quemadmodum gentiles olim tam varios deos colendo non omnibus absolutam supremam excellentiam et dominium tribuere potuerunt, sed singulis peculiarem et supremam vim ad certum munus vel effectum, Jovi super regna, Marti super bella, Neptuno super aquas, Apollini super scientiam, quae tamen singulae etiam excellentiae soli Deo propriae sunt. His ergo duobus

concurrentibus, ut et cultus divinus sit et vere tribuatur creaturae, dicimus, idololatriam esse

303. § II. *Peccatum mortale gravissimum et quandoque duplex.* Post peccata contra virtutes theologicas superius latius explicata omnium gravissimum est idololatria, quippe primum locum tenens inter peccata contra virtutem religionis, quae est omnium virtutum moralium praestantissima: quia quantum est in se tollit honorem Deo, ut transferat in creaturam, et est verum crimen laesae majestatis divinae, apostasia a Deo; unde saepe duplex involvit peccatum: tres enim praecipue actus includit: 1. existimationem Divinitatis seu perfectionis alicujus divinae in creatura, 2. affectum adorandi seu actum internum voluntatis, quo quis se creaturae submittit ut Numini idque colere intendit; 3. ipsam adorationem seu actum externum, quo quis suam erga talem creaturam tanquam Deum submissionem significat, et hinc triplex est species adorationis idololatricae:

304. Prima est idololatria externa simul et interna *quoad existimationem et affectum:* cum quis et intellectu existimat erronee, creaturae aliquid inesse Divinitatis, et ideo voluntate intendit eam colere, quae est idololatria perfecta et semper conjuncta cum infidelitate adeoque duplex peccatum mortale, infidelitatis contra fidem et superstitionis contra religionem, atque adeo talis idololatra v. g. daemonem pro Deo adorans, est verus infidelis, haereticus et incurrit excommunicationem contra haereticos latam ideoque a confessario non habente facultatem specialem absolvendi ab haeresi, absolvi non potest, quod valde notandum.

Secunda est idololatria externa simul et interna *quoad affectum tantum,* non quoad existimationem, cum quis scilicet cognoscit, huic idolo nihil inesse Divinitatis unumque tantum et verum Deum agnoscens, tamen ex pravo affectu, utpote odio erga Deum, cupiditate aliquid a diabolo impetrandi, idolo vel ipsi daemoni voluntarium deliberatum cultum externum tanquam Deo defert: qualis regulariter est idololatria vel potius daemonolatria sagarum et magorum; et licet haec species deficiat a priori quoad existimationem intellectus, non tamen deficit quoad affectum voluntatis, immo malitia excedit longeque gravius peccatum est, quam prior species, quae ob ignorantiam utcunque excusari potest; haec vero contra propriam scientiam et conscientiam ex mera malitia procedit, Deo debitum cultum tribuens creaturae, et si fiat ex actuali odio Dei ac formali contemptu ipsius, erit peccatorum omnium gravissimum, quamvis talis idololatra solo affectu sine aestimatione erronea intellectus non sit infidelis vel haereticus nec consequenter incurrat excommunicationem.

Tertia est idololatria externa et *simulata tantum,* cum quis absque existimatione Divinitatis omnique affectu interno colendi aliquid pro Deo, tamen ex infirmitate, metu persecutionis, tormentorum etc. idolo, creaturae vel daemoni exterius tantum exhibet cultum Deo debitum v. g. sacrificium thuris; et licet haec non sit idololatria vera et formalis, sed materialis tantum, cum careat affectu interno colendi aliquid pro Deo, essentialiter requisito ad omnem cultum formalem, est tamen gravissimum peccatum mortale tum contra professionem externam fidei,

tum etiam contra virtutem religionis, cum sit plenissimum mendacium, perniciosum, in cultu publico religionis Deo injuriosum, hominibus scandalosum.

Neque hoc peccatum idololatriae ita proprium est gentilium, ma- 305.
gorum et sagarum, falsos deos et ipsum daemonem pro Deo adorantium, quin christianis et aliis quoque commune sit; sic enim peccato idololatriae et etiam gravissime peccat mortaliter (si scienter et voluntarie) 1. quisquis sanctos adorat et invocat pro donis vel effectibus naturalibus vel supernaturalibus, tanquam auctores principales istorum donorum vel effectuum, tanquam sua propria virtute praestandorum: hoc enim vere est, divinam excellentiam tribuere creaturae; quod tamen non ex verbis nudis, sed ex sensu verborum debet expendi, ut supra etiam monui. 2. Quisquis imagines et alias quasvis res sacras vel Reliquias adorat in se vel propter se et non cum respectu ad sua prototypa, Deum vel sanctos: talis enim necessario tribuit creaturae excellentiam supernaturalem vel divinam. 3. Quisquis aliquam excellentiam supernaturalem, etiam creatam, et ideo cultum tali excellentiae debitum falso tribuit creaturae, in qua talis excellentia non reperitur, e. g. qui sanctis falsis vel fictis, hominibus non beatis, vel damnatis cultum tribuunt veris sanctis debitum; qui falsas Reliquias obtrudunt adorandas; qui in signum falsi miraculi vel beneficii miraculose accepti tabellas ad sepulcra, ad altaria vel alias in templo appendunt; qui falsa miracula praedicant vel evulgant. Peccant omnino hi mortaliter, quamvis non proprie idololatriae, sed potius idoloduliae peccato: quia gravis hic verae religioni infertur injuria. Neque excusatio duci potest a bona intentione propagandae devotionis, cum ea potius hoc modo diminuatur, dum aperitur via ad vera etiam miracula neganda et confundenda, uti saepius experimur ab haereticis, praeterquam quod verus Deus mendaciis honorari abhorreat; atque huic periculo se exponunt qui sanctos necdum publica auctoritate canonizatos eorumque Reliquias vel imagines venerantur cultu sanctis debito; contra quos Urbanus VIII. edidit Bullam anno 1625. 4. Aprilis, prohibens, ne talium imagines cum radiis pingantur, ne ad eorum sepulchra vota appendantur. Deterius adhuc faciunt, qui hominum adhuc viventium Reliquiis aut imaginibus cultum sanctis debitum exhibent. 4. Quisquis hujusmodi cultus Deo vel sanctis debitos sibi ipsi arrogat, exhiberi permittit vel procurat quocunque medio, ficta sanctitate, miraculis, revelationibus falsis, peccat mortaliter peccato saltem idololatriae ultra peccatum hypocrisis, mendacii et falsitatis in rebus religionis. Exempla illusionis et deceptionis plus satis nota fuerunt; sed de his satis.

§ III. *Idololatria simplex et mixta, implicita et explicita.* Idolo- 306.
latria *simplex et explicita* est, qua divinus cultus exhibetur creaturae, diabolo, praecise animo ipsum colendi ac honorandi, aliquam ejus excellentiam divinam v. g. supremum dominium submisse contestando. Idololatria *mixta et implicita* dicitur, qua colitur daemon, ipsum invocando pro aliquo opere a Deo tantum petendo et exhibendo, utpote aut pro notitia occultorum per *divinationem,* aut pro effectu aliquo praeternaturali causando per *magiam* seu *vanam observationem:* etenim diabolus hostis et aemulus Divinitatis ex superbia et odio erga Deum

divinum honorem affectans, omnibus modis, quibus Deus colitur et ipse coli vult; colitur autem Deus aut pure adorando et reverentiam debitam divinae excellentiae ac majestati exhibendo, aut invocando et petendo ab ipso ea, quae ad nostrae mentis et operationis directionem spectant. Ita etiam diabolus homines edocuit, 1. ut ipsi cultum et reverentiam quasi divinam exhibeant, et erit pura idololatria; 2. ut ipsum invocent et petant ab ipso occultorum cognitionem per divinationem; 3. ut ipsum invocent et petant ab ipso directionem operum et effectus praeternaturales per magiam seu vanam observationem. Unde omnis superstitiosa divinatio et magia verissima est idololatria; aut mixta, saepe scilicet conjuncta cum actuali explicita adoratione daemonis, ut patebit, aut saltem implicita; hoc enim ipso quo homo expresse vel tacite petit a daemone cognitionem occultorum vel effectum praeternaturalem, implicite saltem et interpretative intendit, ipsum colere et de facto ipsum colit, nec requiritur intentio formalis explicita colendi cum cultu divino, sed sufficit intentio virtualis et implicita, faciendo nimirum id, quod revera cedit in honorem ejus, semper affectantis honorem divinum.

307. Superstitiosae ergo divinationis et magiae malitia et ratio peccati mortalis gravissimi consistit in hoc, quod homo pro cognitione rerum occultarum aut alio effectu obtinendo, relicto Deo recurrat ad daemonem, eum expresse vel tacite (modo mox explicando § seq.) invocans atque expectans ab eo notitiam vel effectus a Deo solo petendos vel expectandos, quod ipsum necessario cedit in contemptum Dei ac honorem diaboli, divinum semper in his honorem affectantis, ac per hoc homo ipso facto diabolo divinum quendam honorem exhibet, utique gravissimo peccato idololatriae, saltem implicitae, apostasiae a Deo ac velut laesae majestatis divinae crimine. Unde ulterius quamvis in rigore loquendo vera et formalis superstitiosa divinatio et magia implicite idololatria daemoni divinum cultum exhibens tunc solum videatur esse, quando ad diabolum recurrit pro notitia vel effectu solum a Deo haberi possibili, ut pro notitia futurorum contingentium, cogitationum cordium, pro resuscitatione mortui, extemporanea curatione morbi gravis praesertim incurabilis, certum tamen videtur apud omnes, etiam illam divinationem vel magiam esse veram superstitionem cum implicita idololatria et peccatum mortale gravissimum, qua petitur a diabolo cognitio earum rerum, quas is (utpote substantia intellectualis perfectissima) naturaliter scire potest, ut auctorem furti vel homicidii occultum, eventus naturales aut effectus aliquos, quos naturaliter efficere potest, ut curationem febris, intoxicationem hominis vel pecoris etc. Ita cum D. Aug. et S. Thom. 2. 2. q. 95. a. 3, Navarr., Sanchez, Suarez, Laym., alii hic. Ratio est: quia hac ratione homo relinquit Deum, honorat diabolum eique cultum, saltem ex parte hominis soli Deo retribuendum, attribuit: etsi enim tunc non sit proprie cultus divinus ex parte operis petiti, utpote naturaliter possibilis, evadit tamen cultus divinus ex parte diaboli acceptantis et in his semper affectantis cultum et honorem divinum, ac per hoc ipsum homo interpretative colit daemonem cultu aliquo divino, quia cooperatur daemoni in usurpatione divinae excellentiae et cultus Deo

debiti, ut post alios optime explicat Filliuc. tr. 24. in 1. praecept. decal. c. 4. q. 6.

§ IX. *Alia cum pacto expresso, alia cum pacto implicito vel tacito tantum.* Superstitiosae divinationis et magiae cujusvis duplex est species universalis jam nominata.

I. Divinatio vel magia cum *pacto expresso* cum daemone seu ex- 308.
pressa invocatio daemonis, graece *nekromantia,* est cum quis explicite et expresse petit rerum occultarum notitiam verbo vel facto, sive id fiat 1. simplici invocatione daemonis et idololatria implicita tantum, vel petitione, inclinatione solemni, adjunctis adorationibus, sacrificiis, suffitibus aliisque caeremoniis in honorem diaboli cum idololatria explicita; sive fiat 2. expresso pacto et conventione mutua cum daemone, qua petens se obligat ad certa obsequia (certe nefanda) praestanda daemoni pro illo beneficio, daemone econtra promittente, se facturum quod magus petierit. Idque 3. sive magus petat et daemon promittat, per seipsum revelare vel causare talem effectum, sive tandem modo solemni daemon exhibeat et magus ab eo accipiat certa signa vel media ad tales effectus ope daemonis causandos ab ipso instituta per modum Sacramentorum, magusque ea postea adhibeat pro assequenda notitia occultorum aut alio effectu causando ope daemonis. Atque ejusmodi pactum, invocatione vel petitione facta jam perpetratum, est gravissimum peccatum superstitionis cum pacto expresso, etiamsi postea effectus non sequatur, et daemon non respondeat vel praestet quod promisit, sive quia a Deo non permittitur, sive quod daemon ipse mendax conventis non stet sive ob aliam causam.

II. Divinatio vel magia cum *pacto tacito* seu cum tacita et impli- 309.
cita tantum invocatione daemonis dicitur ab aliquibus, cum quis occultorum cognitionem aliumve effectum consequi nititur per media vel signa non ab ipsomet, sed ab alio conventa cum daemone: tunc enim utendo conventu, signis vel medio, censetur daemonis voluntati consentire ipsoque facto daemonem invocare. Verum si scienter utatur ejusmodi signis vel mediis a daemone cum alio conventis, merito DD. communiter videntur revocare ad pactum expressum. Deinde revera constat, daemonem saepe operari per signa et media nunquam antea cum alio conventa vel instituta ab ipso daemone, sed ab aliquo vane adhibita. Itaque generalius

III. Divinatio vel magia cum *pacto tacito* cum daemone seu tacita invocatione daemonis dicitur, cum quis occultorum notitiam vel alium effectum consequi nititur per signa vel media omnino impertinentia et vana; quae scilicet neque ex natura sua, neque ex institutione Dei vel Ecclesiae habent aliquam peculiarem virtutem ad causandum talem effectum, sive deinde illa signa vel media de facto aliquando a daemone cum alio conventa sint, sive non. Daemon enim ejusmodi signis vel mediis omnino vanis et frivolis adhibitis sentiens invocari aliquam occultam virtutem, promptissime se immiscet et operatur, ut plurimis etiam lepidissimis exemplis patet. Etiamsi ergo ejusmodi signis vel mediis utens explicite non sciat vel agnoscat, ea esse instituta a daemone, aut daemonem per illa operari, dummodo sciat, signa illa neque ex natura sua neque ex institutione divina neque ex

ordinatione Ecclesiae habere ullam virtutem ad talem effectum causandum, hoc ipso posset et deberet scire, habere vim ex ope daemonis, adeoque eo ipso quo adhibet ea, convincitur, implicite daemonem ejusque opem advocare.

310. IV. Unde non obstat nec excusat, quod homines talia agentes putent, dicant, protestentur, se nullum omnino cum daemone commercium intendere, nullo modo velle diabolum invocare aut illius ope aliquid velle consequi: est enim protestatio facto contraria et ideo de jure frivola: nam eo ipso quo utuntur ejusmodi signis vel mediis vanis, nullam naturalem proportionem habentibus ad causandam talem notitiam vel effectum, convincuntur invocare aliquam aliam vim vel virtutem homine superiorem et intelligentem; certe non ipsum Deum, qui talia tam severe prohibet, non angelum bonum, qui contra Dei placitum nihil potest facere; ergo convincuntur (ideoque scire possent et deberent), se reipsa invocare malum angelum seu daemonem: nulla enim alia virtus superior homine et intelligens de facto existit in universo; quod valde notandum et bene inculcandum est ejusmodi superstitiosis. His pro fundamento generaliter propositis, reliquas superstitionis species explicemus.

Sectio II.

Divinatio superstitiosa.

Summarium.

311. Divinatio quid secundum nomen et generatim?
312. Quid in re et proprie?
313. Ejus divisio in species varias.
314. Divinatio per astra quid?
315. Astrologia judiciaria quid?
316. Quando superstitiosa, quando non?
317. Physiognomia quid et quando superstitiosa?
318. Divinatio ex somniis quid et
319. Quando superstitiosa et mala mortaliter?
320. Divinatio per sortes seu sortilegium.
321. Sortes divisoriae quid et quando licitae?
322. Quid sortes consultivae?
323. Quid sortes divinatoriae? semper illicitae.

311. *Divinatio* sic dicta quasi *divina notio* vel notitia rerum occultarum aut quasi *Divinitatis aemulatio* in cognitione rerum per se occultarum vel futurarum soli Deo propria juxta illud Is. 41, 23: *Annuntiate quae ventura sunt in futurum, et sciemus, quia dii estis vos.* Et hinc rigorose sumpta divinatio definitur a S. Thom. q. 95. a. 4: „Est praedictio inordinata eorum, quae ad solum Deum spectant, ope daemonis.“ Verum quia etiam praedictio eorum, quae non ad solum Deum spectant (ut futura contingentia, occulta cordis), sed quae daemon naturaliter scit vel scire potest, ope daemonis habita ad veram superstitiosam di-

vinationem et idololatriam implicitam spectat, ut supra generaliter praenotavi, ideo generalius definienda et dividenda divinatio.

§ I. Divinatio est significatio vel *praedictio rerum per se homini occultarum vel futurarum ex pacto cum daemone,* sive deinde cum pacto expresso et expressa invocatione daemonis, sive cum pacto tacito vel implicito tantum, nimirum adhibendo media inutilia et impertinentia, quae scilicet nec ex natura sua efficaciam habent ad manifestationem rei occultae vel futurae, nec a Deo vel divina ordinatione ad id instituta sunt. Nam generaliter quicunque res occultas, hominis naturalem cognitionem superantes scire et praedicare vult, idque secluso Deo beneficio, ejus revelatione vel mediis ab eo ad id ordinatis, necesse est, ut daemonis ope addiscere et praedicere desideret et tentet, ideoque societatem et pactum aliquod cum daemone, Dei et humani generis hoste, expresse vel tacite ineat, contra illud Apost. 1. Cor. 10, 20: *Nolo vos fieri socios daemoniorum,* uti late et optime docet D. Aug. l. 2. de doctrina christiana c. 23. Esto etiam quis daemonem expresse invocare minime intendat, immo renuat, quia tamen ejusmodi mediis vanis et impertinentibus notitiam occultorum, humanam cognitionem superantem, acquirere tentat, eoipso non procedit via inventionis, sed via disciplinae, ut talem notitiam ab alia intelligentiori substantia addiscere tacite desideret et petat; atqui non petit nec invocat Deum vel bonos angelos; ergo daemonem, cum post eos nulla detur alia substantia homine intelligentior. **312.**

II. Divinationis ergo superstitiosae duae sunt species generales, scilicet per pactum expressum et per pactum implicitum cum daemone, jam supra generatim explicatae. Divinationis *cum pacto expresso* seu expressa invocatione daemonis penes diversos modos, quibus solet daemon respondere et revelare occulta, variae numerantur species materiales es praecipue novem: 1. *Praestigium,* cum daemon divinatorie respondens apparet variis imaginibus aut corporibus aliunde asportatis vel compactis ex aere, vel solum deludendo sensus vel phantasiam fictis imaginibus, de quibus vide Delrium, Valent., alios. 2. Species est per *somnium,* cum a daemone ex pacto expectatur revelatio occultorum futurorum fienda in somno. 3. *Necromantia* specialis, cum adhibitis certis signis vel carminibus, mortui videntur resurgere, loqui et docere occulta. 4. *Pythonismus,* cum diabolus ex pacto docet per homines arreptitios. 5. *Geomantia,* cum daemon docet per certa signa apparentia in corporibus terrestribus, ut in biviis, lignis, lapidibus et aliis, plumbo fuso etc. 6. *Hydromantia,* cum docet per signa apparentia in aqua. 7. *Aeromantia,* cum docet per signa apparentia in aere. 8. *Pyromantia,* cum per signa apparentia in igne. 9. *Aruspicium,* cum per signa apparentia in arteriis seu intestinis sacrificatorum animalium daemon responsa dabat. Huc spectant omnes species infra enumerandae, quando ex pacto expresso cum daemone ejusque invocatione fiunt. **313.**

III. Divinationis *per pactum implicitum* cum daemone rursus duae sunt species generales, *augurium* et *sortilegium. Augurium* late sumptum est, cum cognitio occultorum vane quaeritur ex consideratione dispositionis alicujus rei jam existentis, cujus itidem novem enumerantur

species: 1. *Astrologia judiciaria,* cum cognitio occultorum quaeritur ex situ et motu siderum, cujus pars genethliaca, qua ex situ siderum in nativitate divinatur de eventu hominis. 2. *Augurium proprie dictum,* cum ex hominis, animalium, avium vocibus, cantu, sternutatione etc. divinantur occulta. 3. *Auspicium,* cum ex avium volatu etc. 4. *Omen,* cum ex hominis vocibus praeter intentionem dictis. 5. *Onycrocritica,* cum ex somniis habitis. 6. *Physiognomia,* cum ex totius hominis signis. 7. *Metoposcopia,* cum ex fronte divinatur. 8. *Chiromantia,* cum ex manuum lineis. 9. *Spatulamantia,* cum ex spatulae signis occulta de statu hominis praesenti vel futuro divinantur.

IV. *Sortilegium* est divinatio superstitiosa, qua occulta scire tentantur ex dispositione rerum ab hominibus ad id consulto factarum, electarum, dispositarum: ut projectione taxillorum, aperitione fortuita libri, electione unius ex pluribus, ex signis resultantibus in plumbo liquefacto et in aquam projecto (est exemplum D. Thomae). Hujusmodi species innumerae sunt et plura fere genera, quam vetularum capita. Ex omnibus enumeratis speciebus in particulari tres praecipuae species divinationis pro praxi examinandae sunt, scilicet per astra, per somnia, per sortes: his enim intellectis, facillimum est judicare de aliis omnibus.

314. § II. *Divinatio per astra seu astrologia judiciaria.* Astrologia duplex est, *naturalis* et *judiciaria.* Astrologia *naturalis* est, quae ex motu, cursu, situ, conjunctione, oppositione astrorum, ratione eorum virtutis et influentiae naturalis divinat effectus naturales necessario eventuros, ut eclypses, vel contingentes tantum per alias causas naturales facile impedibiles, ut immutationes aurae, ventos, pluvias, tempestates, serenitates, sterilitates; item temperamentum hominis sub tali constitutione astrorum concepti vel nati. Atque haec astrologia et licita per se est et utilis humano generi, maxime quoad tria necessaria: medicinam, agriculturam, navigationem. Neque illicita est, quatenus ex aspectu astrorum in puncto nativitatis cujusque hominis conjectat temperamentum ejus naturale, ingenium et inclinationem in bonum vel malum, cum haec scientia ad hoc se extendere possit, juxta communem DD. apud Sanchez l. 2. mor. c. 38. n. 28, quamvis verum sit, hanc astrologiam quoad effectus contingentes esse incertissimam, cum hi non a solis astris, sed aliis quoque causis dependeant, quae facile variari et astrorum influxus impedire possint; unde tanta diversitas et mendacitas calendariorum. Exemplum notum Ferdin. III. Maxime vero incerta est quoad conjecturam temperamenti et propensionis hominum ex aspectu astrorum in puncto nativitatis: 1. quia inclinatio prolis non ex solo influxu astrorum pendet, sed multo magis ex materia conceptionis et nutritionis; 2. quia punctum illud nativitatis (quod mathematici exactissime observandum ajunt) deprehendi certe non potest ob rapidissimum coeli motum et alias causas, ut etiam observavit D. Aug. l. de doctrina christ. c. 22; 3. quia vis astrorum etiam in foetum utero inclusum influit, adeoque etiam punctum conceptionis et animationis foetus observandum erit, cujus tamen observatio mathamaticis multo magis et omnino est impossibilis. Verumtamen si astrologi ejusmodi effectus contingentes, tempestates, nati pueri propensiones more solito

praedicant majori certitudine, quam ex astrorum aspectu consequi possunt, non committunt peccatum divinationis superstitiosae contra virtutem religionis et primum decalogi praeceptum, sed saepe peccatum temeritatis et mendacii, uti ex communi notant Sanch. cit. n. 29, Suar., Laym., alii.

Astrologia judiciaria seu divinatoria dicitur, qua ex eodem aspectu, **315.** motu situque astrorum praedicuntur eventus omnino fortuiti et liberi ab hominum libero arbitrio pendentes, cujus tres partes optime assignat Delrio l. 4. disq. mag. c. 3. q. 1. 1. *revolutionum,* quae praedicit totius anni, belli pacisque vicissitudines, annonae, morborum qualitates, mortes magnatum etc.; 2. *nativitatis* seu genethliaca, quae ex aspectu siderum in puncto nativitatis praedicit sigillatim homini in vita eventura, v. g. ad talem dignitatem promotum iri, tali principi gratum fore, uxorem ducturum, divitem, pauperem, felicem, infelicem futurum, tali mortis genere, tali loco, tali anno, die periturum; 3. *electionum,* quae ex aspectu astrorum docet, quid in singulis rebus et occasionibus agendum vel omittendum, quando domo egrediendum, quando manendum, quo loco et tempore quaeque agenda, ut feliciter succedant. Hic pro praxi aliqua statuenda sunt.

I. Astrologia haec judiciaria, praedicens certo ex aspectu astrorum **316.** effectus liberos a libero arbitrio pendentes vel casus omnino fortuitos, superstitiosa est et pactum saltem implicitum cum daemone involvit; ideoque ipsius usus ex genere suo mortalis, omni jure prohibitus est. Omnes. Jus divinum patet variis locis S. Scripturae praesertim Deut. 4, Is. 47, Jer. 10, 2. ubi dicitur: *Juxta vias gentium nolite discere et a signis coeli nolite timere, quae timent gentes, quia leges populorum vanae sunt.* Jus ecclesiasticum, D. p. 2. caus. 26. q. 3. c. 1. ib. q. c. 3. ac novissime Motus proprius Sixti V. contra astrologiam editus. Jus civile Cod. l. 9. tit. 18. et alibi. Ratio generalis est: quia ejusmodi effectus liberi et fortuiti, si possent divinari ex aspectu astrorum, vel possent quia astra essent causa naturalis adeoque signa naturalia eorum effectuum (ut iris pluviae), vel quia sunt signa mera ex institutione tantum. Primum dici nullo modo potest: quia effectus liberi supposito omni ad agendum requisito possunt fieri vel non fieri; ergo non possunt determinate praevideri in astris futuri tanquam causa et signis naturalibus, alioquin tolleretur libertas, et illi effectus essent liberi et non essent liberi. Effectus similiter fortuiti non a solis astris vel ab una causa, sed ex plurium causarum concursu fiunt, quas astrologi nec in astris nec ulla alia ratione antecedente naturaliter deprehendere possunt; ergo dicendum secundum, scilicet istos effectus videri in astris tanquam signis ex instituto: atqui non sunt signa instituta a Deo vel bonis angelis, quin potius in Scripturis prohibita est eorum observatio: ergo debent esse signa instituta a daemone cum pacto expresso vel tacito cum hominibus; consequenter divinatio futurorum effectuum liberorum ac fortuitorum, et eadem ratione praesentium occultorum (ut notitia occulti thesauri, furis, virginitatis etc.) ex astris superstitiosa est cum pacto saltem implicito cum daemone et tacita ejus invocatione, si nimirum talia ut certa et infallibilia praedicuntur et creduntur.

II. Etiamsi talia non ut certa et infallibilia praedicantur ex astris, si tamen praedicantur absolute et cum majori firmitate, quam ex astris haberi possit, utpote tanquam absolute probabilia, adhuc est superstitio et quidem letalis ex genere suo: quia sic adhuc transcenditur vis astrorum, quae solum leves conjecturas pariunt et non probabilitatem; eoipso ergo quo tale judicium absolute probabile ex solis astris haberi nequit, tacite censetur peti ex disciplina daemonis, ut recte docent Suar., Valent., Delrius, alii cum Sanch. l. 2. mor. c. 38. n. 34. Dico autem, *ex solis astris:* nam si una cum astris considerentur temperamentum personae, qualitates et circumstantiae aliae, non erit saltem mortale, aliquid liberum contingens futurum probabiliter asserere. V. g. videt astrologus ex aspectu astrorum portendi, hunc praelatum fore, is attentis circumstantis personae, nobilitate, bonis moribus, grata indole, poterit probabiliter pronunciare, hunc si clericatum assumat, bonis litteris operam det, loco et tempori opportuno se accommodet v. g. Romae in Curia, eligendum in praelatum, episcopum, et consequenter neque alter graviter peccaret, si id ut probabile crederet et ideo Romam ad talem Curiam et locum accederet, seque accommodaret cum aliqua spe, non tamen certitudine ejusmodi dignitatem consequendi. Sic Tambur. l. 2. decal. c. 6. § 1. n. 18. et 19.

III. Quodsi tamen ejusmodi occulta praedicuntur ex astris solum secundum tenuem illam conjecturam, quae revera ex astris conjiciendo de inclinatione naturali ac temperamento hominum tenuiter etiam conjici potest de eorum eventibus liberis et fortuitis, non erit superstitio, nec jure divino aut humano antiquo prohibitum, juxta communem DD. cum S. Thom. 2. 2. q. 95. a. 5, Sanch. cit. Attamen id ipsum prohibitum est jure novo in motu proprio Sixti V. contra astrol. Ratio prohibitionis est: quia etiam hic modus est valde perniciosus et expositus proximo periculo superstitionis ob naturalem curiositatem tam ex parte divinatorum, quam ex parte aliorum credentium; ergo merito prohibitus idque in utroque foro et per se loquendo sub mortali, ut volunt multi cum Sanch. cit. n. 34, quamvis Suar., Valent., Delr. et alii probabilius solum quoad forum externum restringant eam prohibitionem ob praesumptionem de superstitione interna.

IV. Quocunque dictorum modo res se habeat, sicut certum est, eum, qui in suis actionibus semper et ordinarie aut frequenter secundum ejusmodi praedictiones seu praevisiones ex astris se geret, peccaturum mortaliter, quia sic esset certum indicium credulitatis indebitae et consequenter commercii cum daemone; ita probabilissimum, immo mihi certum est, semel et iterum et sub incertitudine eventus ita agere non fore mortale, quia non est gravis deordinatio, aliquid agere vel omittere ob spem vel metum etiam levem: ut si in casu paulo ante dicto accederes Romam ad praelaturam ex astris praedictam cum aliqua spe expectandam; si tibi ex astris praedictum esset, te hoc anno periclitaturum in aquis, et ideo hoc tempore navigare nolles; item si tibi negotii alicujus promitteretur felix eventus pro hoc tempore, aut contra infelix praediceretur, et ideo velles vel nolles hoc tempore illa negotia aggredi et similia sexcenta, ut mox iterum de somniis notabo. Haec enim non ut certa, sed tantum ut conjecturalia credere,

sperare vel timere non videtur prohibitum ullo jure, esto ea praedicere sit prohibitum in supradicto motu proprio Sixti V.

Eadem prorsus ratione, qua de astrologia dictum est, discurren- 317.
dum et dijudicandum est de *physiognomia:* alia enim similiter est *naturalis* ac philosophica, per quam ex corporis et membrorum habitudine, incessu, vultus, frontis, manuum aliarumque partium lineamentis de corporis valetudine, temperamento, consequenter etiam ingenium, affectiones vel inclinationes mentis probabiliter conjectantur, eaque per se licita est. Communis. Alia vero physiognomia est *divinatoria* et superstitiosa, quae ex iisdem signis corporis praedicit prosperos vel adversos hominis casus, longam vel brevem vitam, divitias, paupertatem, praesentem mentis statum, an fur, meretrix etc. necne. Hujusmodi praedictio contingentium liberorum, quae ex talibus signis naturaliter nullo modo cognósci possunt, nisi interventu commercii superstitiosi cum daemone, est omni jure damnata. Magis superstitiosum est, ex fortuito accidentibus homini v. g. ex sternutatione, ruptura ligulae, sinistri pedis ante dextrum a lecto vel domo expositione, certorum animalium, lupi, leporis, funeris, vetulae occursu etc. prospera vel adversa divinare. Haec enim fortuito fiunt nec ullam habent connexionem cum eventibus hominis bonis vel malis, nisi per modum signorum ex disciplina, de institutione saltem implicita daemonis. Denique ex volatu vel cantu avium aliorumque animalium vocibus ac motibus, etsi subinde effectus naturales ut pluviae vel serenitas recte conjiciantur, nec omnino superstitiose ex mora corvorum super tectum domus, in qua decumbit aegrotus, conjicitur propinquitas funeris ob eorum acutissimum olfactum ad odores cadaveris, verumtamen ex iis eventus liberos fortuitos quoscunque, cum quibus nullam habent naturalem connexionem praedicere, semper superstitiosum et si serio cum firma fide fiat, peccatum mortale est. Idemque est de petentibus et consulentibus ejusmodi divinatores, astrologos, vulgo zingaros, si nimirum fiat animo credendi et sese inde dirigendi; secus si fiat ex curiositate, joci vel risus causa et secluso scandalo, de quo generaliter in fine sectionis.

§ III. *Divinatio ex somniis, onyromantia vel onyrocritica.* Duplex 318.
est somnium, *naturale* et *praeternaturale.* Somnium *naturale* nihil aliud est, quam sopitis sensibus externis et ligato usu rationis, in potentia imaginativa concursus specierum phantasticarum de diversis rebus, ortus ex naturalibus causis, utpote vel ex praecedentibus cogitationibus et occupationibus mentis in vigilia, ut experientia notissimum, vel ex varia corporis constitutione, temperamento et motu humorum: unde sanguinei laeta somniant; cholerici saeva, lites, jurgia, caedes; melancholici tristia, mortes, infirmitates, oppressiones; phlegmatici aquas, mersiones, ambulationes graves. Atque ex ejusmodi somnio naturali licite conjiciuntur illa, quae naturaliter revera significant, utpote ipsae eorum causae: sic omnia, quae naturaliter significant humorem praedominantem, licite observantur ad dignoscendam naturalem complexionem corporis, morbum vel a morbo convalescentiam, atque ad eum finem minime superstitiose medici somnia infirmorum percontantur. Item somnia recte observantur ad dignoscendam bonam vel pravam animi affectionem, ut irae, odii, timoris, libidinis etc. etiam ad dignos-

cenda dubia circa ejusmodi actus in vigilia. Sic testantur etiam spirituales magistri, eos, qui impudica somniant et videntur sibi tunc aut fortiter reluctari, aut prompte consentire, merito posse conjicere, se etiam vigilantes tali modo subinde sese habuisse, et ita in similibus. Vide late Sanchez cit. a. 49.

319. II. Somnium *praeternaturale* dicitur, quod non oritur in dormiente ex praedictis naturalibus causis, sed vel est immissum ab ipso Deo, quale fuit somnium Gedeonis, Jacob, Joseph, Danielis, S. Joseph, Magorum etc., vel est immissum a diabolo, hominis phantasiam concursu specierum dirigente, uti magis et sagis ac aliis etiam fieri solet. Utrumque discernere, prudentis, discreti et experti viri est. Nec discrimen peti debet tantum ab objecto vel fine bono vel malo: nam etiam satanas transfigurat se in angelum lucis; sed magis ex somniantis et expergefacti dispositione et immutatione mentis: si enim excitatus a tali extraordinario somnio sentiat in se insolitam illustrationem, consolationem et tranquillitatem mentis, devotionem, promptitudinem ad bonum et servitium divinum, evidens est indicium somnii a Deo immissi. Quodsi contra sentiat, se ex tali somnio animo perturbatum, perplexum, protervum ad bonum et servitium Dei tardiorem redditum, certum debet esse, somnium a daemone esse immissum. Quodsi ergo probabiliter constet, somnium esse immissum a Deo, utique fides adhibenda est et actiones secundum illud dirigendae, adhibito tamen semper prudenti judicio praesertim confessarii vel patris spiritualis. Quodsi vero econtra constet probabiliter, somnium esse immissum a daemone, utique fides absolute neganda erit, alioquin enim tali somnio fidem adhibens seque juxta illud dirigens in agendo, eoipso init commercium et societatem cum daemone peccatque mortali peccato superstitionis. Quando tandem dubium est, sitne somnium a Deo vel diabolo vel ex naturali causa, nulla fides habenda nec praesumendum, esse a Deo; Deus enim cum immittit somnia, simul etiam reddit hominem certum, quod a se immittantur, juxta illud Eccli. 34, 7: *Nisi ab Altissimo fuerit emissa visitatio, ne dederis in illis cor tuum: multos enim errare fecerunt somnia.* Unde somniorum observantia (praeter divinitus immissa) simpliciter prohibetur in sacris Litteris, Lev. 19, Deut. 18. et in jure canonico D. p. 2. caus. 26. q. 7. c. 16. Vide latissime et optime Delr. l. 4. c. 1. q. 3.

III. Divinatio ergo futurorum vel occultorum per somnia est superstitiosa et peccatum mortale cum pacto explicito vel implicito cum daemone, 1. quando fides habetur somniis, quae constet saltem probabiliter esse immissa a daemone. 2. Quando ejusmodi somnia a daemone immittenda, animo eis fidem habendi, desiderantur explicite vel implicite; et certo saltem implicite desiderare vel petere somnia a daemone convincuntur pessima superstitione, qui certo corporis situ somnum capiunt, adhibitis nonnullis caeremoniis, ut eis per somnium occulta vel futura manifestentur, utique non a Deo vel bono angelo; ergo a daemone. De simili superstitione nupturientium dicam infra suo loco. 3. Quandocunque quis somniis quibusvis a Deo patenter non immissis firmam fidem adhibet, ita nimirum certo sibi vel aliis eventurum quoad eventus liberos vel fortuitos sicut somniavit, propter

rationem mox dandam. Et optime monent Valentia et Sanchez cit. n. 54, tunc vel maxime cavendum, ne fidem habeamus somniis, quando eventu probari videntur, eo quod vel casu res postea accidant vel certe procurante daemone, ut homines ad fidem somniis superstitiose habendam facilius inducat. 4. Similiter quicunque ex somniis certa divinant de occultis vel futuris mere liberis vel casualibus, v. g. si somnies, tibi dentem excidere, consanguineum certo moriturum et similia innumera. Et tandem quicunque ex somniis habitis ordinarie se in suis actionibus dirigunt ad captanda prospera vel cavenda mala, ut innumeris exemplis obviis palam est.

IV. Ratio dictorum et similium omnium est: quia somnia nullam omnino habent vim naturalem significandi nisi suas causas, ex quibus oriuntur, juxta dicta. Nullo autem modo habent vim naturalem significandi eventus liberos vel casuales praeter levissimam conjecturam, suspicionis limites non egredientem; ergo qui somniis certam fidem habet, inde divinat aut se in suis actionibus secundum illa dirigit, convincitur somnia acceptare tanquam signa instituta et immissa sibi a substantia intelligente; atqui non a Deo vel bono angelo; ergo a daemone, et consequenter pacto saltem implicito cum atro genio. Estque peccatum mortale ex genere suo, a quo tamen excusat et veniale reddit ignorantia non omnino crassa vel affectata; item si non adhibeatur certa fides, sed solum suspicio et formido aliqua, posse forte ita evenire, sicut somniasti, et ideo solum ad cautelam semel et iterum actiones tuas secundum tale somnium dirigas; v. g. si hac nocte somniasti, te submersum in aquis et ideo hodie nolis navigare, quod licet plerumque vanum sit, a mortali excusant Cajet. V. somniorum observatio, Navarr. man. c. 11. n. 13, Suarez l. 2. de superstit. c. 13. n. 25. Vide dicta tract. 1. c. 5. sect. 2. de parvitate materiae sub reg. II. et accipe hunc casum: Quidam bis vel ter in somniis admonitus fuit ab apparente sibi puella incognita, ut ad certum locum accederet ibique terram foderet, certo ollam auro plenam reperturus; tandem flexus ad locum accessit, fodit, ollam quidem invenit, sed nigris carbonibus plenam. Quaeritur: an hic peccaverit? Certe non, saltem graviter ob modo datam doctrinam. Sed quid, si ille certo sibi persuasisset, puellam illam non a Deo, sed a daemone esse immissam? Adhuc non peccasset mortaliter: quia ipse illam notitiam a daemone non procuravit, sed solum notitia jam ultronee habita usus est, quod non esse illicitum patebit infra, cum de solutione maleficii.

§ IV. *Divinatio per sortes, sortilegia.* Sortes nihil aliud sunt, quam **320.** actio, qua aliquid fit, ut ejus eventu considerato aliquid aliud fiat vel innotescat. Unde triplices sunt sortes, *divisoriae, consultivae* et *divinatoriae.*

Sortes divisoriae sunt, quae mittuntur a sortientibus, ut sciatur, **321.** quid cuique tribuendum in electionibus controversis: et hae sortes per se licitae sunt, nisi in casu jure humano interdicto. Ratio est: quia ejusmodi sortilegium nihil aliud est, quam contractus humanus, quo communi consensu contrahentium jus ad aliquam rem habentium ea inter ipsos sorte dividitur, ut illius sit, cui sors contigerit. Hic contractus nihil superstitionis aut mali in se habet de se, cum ad nullam

rem occultam cognoscendam ordinetur (quod sane non est in potestate sortientium, sed aliunde peti deberet), sed solum, ut fiat aliquid, quod, ut fiat, est in potestate sortientium. Ergo per se licitae sunt sortes in casibus, in quibus jure humano non interdicuntur Interdicuntur autem sortes solum jure canonico quoad electiones ecclesiasticas: „Sortis usum in electionibus perpetua prohibitione damnamus."

Licitae ergo sunt sortes: 1. in electionibus civilibus ad officia saecularia. Communis DD. cum D. Thom. 2. 2. q. 95. a. 8, Sanch. n. 58: quia id nullo jure prohibetur, dummodo mittantur sortes pro tali munere inter personas singulas tali munere dignas. 2. Ad dirimendas controversias inter heredes et legatarios et alios quoscunque, Dig. l. 5. tit. 1. c. 14. Etiam inter clericos in causis ecclesiasticis, praeter electiones ad munera ecclesiastica pastoralia. Communissima. De his vide latissime Sanch. cit. n. 70. juxta illud Prov. 18, 18: *Contradictiones comprimit sors, et inter potentes quoque dijudicat,* dummodo in iis omnibus litigantes jus aequale habentes in sortitionem consentiant. 3. Tempore pestis vel persecutionis recte mittuntur sortes inter parochos vel sacerdotes, quisnam permanere debeat in loco pestis vel persecutionis ad serviendum ovibus. D. Aug. ep. 108, D. Thom. cit. Idemque dicendum de mittendis in Indiam, Angliam; simili sortilegio Apostoli orbem terrarum inter se divisisse ad praedicandum scribuntur. Et similes sortes justissime fiunt in bello pro extremis stationibus, pro prima invasione hostis, muri, fortalitii. 4. Quando plures sunt rei mortis, neque expediat, omnes puniri sive ex gratia sive aliam ob causam, licite mittuntur sortes, quisnam vel quinam occidi debeant. Quodsi tamen inter duas personas lateat delictum, nullo modo licet id sortibus indagare, quaenam illud commiserit: tunc enim esset divinatio superstitiosa cum periculo puniendi innocentem sive casu sive ope diaboli, innocentibus maxime infesti. Communis apud Suar. et Sanch. cit. 5. In certo periculo communis naufragii, nisi pro allevianda navi aliqui emittantur in aquas, communi consensu sortes mitti possunt, quinam ejiciendi. Delr., Laym., Sanch., alii; neque hoc est seipsum occidere, sed mortis evadendae incertum sibi, aliis autem certum subsidium relinquere; quodsi quis consentire nollet, loco ejus alii sortes mittant et exequantur, cum sit irrationabiliter invitus; si enim positive resisteret et sortes impedire conetur, ipse ab aliis in mare ejici potest: tunc enim aliis in extrema necessitate injustam vim inferret, contra quam alii se defendere possunt. Ita post alios Laym. l. 4. tr. 10. c. 3. n. 8. Denique in omni licito et honesto ludo licitae quoque et honestae sunt sortes hae divisoriae pro ordine ludentium, et plerique ludi non sunt nisi sortes cum ingenio moderandae.

322. *Sortes consultivae* sunt, quibus occultae veritatis manifestatio aut consilii alicujus directio aut denique voluntatis divinae indicium inquiritur, ut sciatur, quid in negotio aliquo agendum cavendumque sit, ab ipso Deo implorata; quae consultatio dupliciter fieri potest: 1. sic intendendo, expresse vel tacite petendo a Deo signum aliquod extraordinarium, quo rem petitam manifestet, quod, ut liceat, non sufficit necessitas, sed requiritur vel jussio et ordinatio Dei vel instinctus

ejus specialis et extraordinarius: qua ratione sortes consultivae factae leguntur in sacris Litteris, ut in investigatione furis Achan Jos. 7, 14, in electione Saul 1. Reg. 10, 20, in electione Matthiae prae Joseph Act. 1, 26, cujus electionem signo visibili a Deo demonstratam fuisse, testatur D. Dionys. lib. de coelesti Hierarch. c. 5. 2. Sic solum intendendo et precando a Deo occultam sortium directionem per specialem providentiam, juxta illud Prov. 16, 33: *Sortes mittuntur in sinum, sed a Domino temperantur;* quod etsi miraculum non contineat, dicit tamen specialem Dei gratiam et beneficium, atque ea fiducia petitur, ut petens secum statuat, quidquid sors tulerit amplecti tanquam Dei beneplacitum. Atque ad hoc ut licite fiat, non quidem requiritur specialis instinctus Dei, requiritur tamen necessitas vel utilitas aliqua gravis spiritualis vel temporalis in dubio alio modo ordinario commode non experiendo, et ut fiat cum debita reverentia, praemissa ad Deum oratione etc. Qua ratione S. P. N. Franciscus et alii sancti saepius in causa spirituali dubia sortes misisse aperitione libri Evangeliorum vel aliis modis leguntur. Alioquin sortes hae consultivae non essent licitae, cum Deus ordinarie velit indagari suam voluntatem non per sortes, sed per S. Scripturam, Ecclesiam, SS. PP. aut viros pios et prudentes consulendo, ideoque extra rationabilem causam sortes consultivas utrasvis mittere, erit peccatum, non quidem superstitionis, sed tentationis Dei, de qua infra.

Sortes divinatoriae sunt, quibus occultorum manifestatio vel con- **323.**
silii alicujus directio petitur per media vana et impertinentia, minime ad Deum relata, consequenter ad diabolum pacto expresso vel tacito, et hae superstitiosae et illicitae semper sunt. Prohibitae enim graviter in jure canonico D. p. 2. caus. 26. q. 5. c. 5. et c. 7. et in motu proprio Sixti V. Quae quidem sortes aliquando mere speculativae sunt, ordinatae scilicet ad solam cognitionem alicujus rei occultae capessendam. Et tunc solum continent malitiam superstitionis; aliquando vero practicae sunt, ordinatae ad aliquid agendum v. g. ad deprehendendum vel puniendum occultum furem, et tunc praeter peccatum superstitionis etiam continent peccatum mortale injustitiae, utpote injustae infamationis vel punitionis, delicto debite non probato. Quo spectat damnatissima praxis in bello, maxime qua litigantes coguntur, duello de causa sua decidere, ut succumbens censeatur fuisse nocens vel injustam causam habuisse, gravissima superstitione et injustitia, de quo in V. praecepto; exempla et praxes aliae passim notae et innumerae sunt, ut pigeat iis chartam illinire.

Sectio III.

Observatio vana superstitiosa.

Summarium.

324. Quid vana observatio?
325. Vana observatio per signa, quid et qualiter peccaminosa?
326. Vana observatio per preces et characteres quid?

327. Regula generalis, quando mala sit.
328. Afferuntur casus frequentiores.
329. Observatio vana per media innaturalia quid?
330. Regula generalis, quando certo illicita.
331. In dubio, an medium habeat vim naturalem necne ad effectum speratum, praesumi potest, quod habeat.
332. Afferuntur casus varii.
333. Quando constat, rem applicatam non habere quidem vim naturalem, dubitatur autem, an habeat a Deo vel daemone, censenda est superstitiosa.
334. Quaedam notabilia.

324. Vana observatio dicitur, quae mediis inutilibus et impertinentibus, a divina providentia minime ordinatis, intendit et certo expectat aliquem effectum, puta aut consequi aliquod bonum, aut vitare vel avertere aliquod malum, aut inferre aliquod damnum: circa haec tria namque versatur omnis vana observatio et magia. *Vana* dicitur, vel quia non consequitur effectum intentum, vel si consequitur, semper plus nocet quam prosit, prodest quandoque corpori, et semper obest animae ob ejus malitiam et offensam Dei. Huic ergo iterum applica generaliter praedicta sect. 1. § 2. 3. et 4. quoad ejus malitiam et pactum explicitum ac implicitum et insuper nota:

Vana observatio et magia in re omnino idem sunt et differunt solum diverso respectu ad media et effectum: nam vana observatio dicitur quatenus comparatur ad ipsa signa et media vana, quae pro certo effectu consequendo superstitiose applicantur: et hoc respectu commode dividimus in tres classes vel species materiales, scilicet vanam observationem signorum, eventuum, precum et characterum et mediorum innaturalium, de quibus claritatis gratia agam seorsim. Magia vero dicitur eadem ineptia, quatenus comparatur ad ipsos effectus per talia signa vel media vana observata et applicata causandos ope daemonis, et hoc respectu rursus commode dividemus in tres classes vel species materiales: scilicet artem notoriam, miriticam et maleficam seu maleficium, de quibus seorsim sect. seq. cum necessariis pro praxi.

325. § I. *Vana observatio signorum, eventuum etc.* dicitur, cum quis ex observatione variorum signorum divinans de prospero vel adverso eventu, aliquid facit vel vitat. Haec in se et malitia prorsus idem est cum divinatione superstitiosa; differt solo hoc respectu, quod divinatio sit speculativa et versetur solum in cognoscendo, conjiciendo et praedicendo effectus vel eventus occultos ex talibus signis impertinentibus; vana autem observatio est practica et versatur in observatione talium signorum in agendo vel omittendo. Ex. gr. docet te ariolus, in egressu e domo, si sinister pes prae dextero exponatur, aut si initio itineris lepus vel lupus occurrat, si anus vetula primo salutet, esse signum alicujus infortunii vel adversitatis; hac instructione accepta tu studiose observans in egressu e domo semper dexterum pedem prius exponis; si initio itineris lepus occurrat, non pergis, sed reverteris metu alicujus infortunii impendentis. Hic ariolus divinator est, tu vanus observator, uterque superstitiosus et pacto saltem implicito daemonis studiosus. Tot ergo sunt species vanae observationis ejusmodi signorum, quot sunt species et signa divinationis supra allata et enumerata: et multa enumerat D. Aug. l. de doctr. christiana c. 20:

„Si membrum aliquod salierit; si junctim ambulantibus amicis lepus aut canis aut puer medius venerit etc. Hinc sunt etiam illa: limen calcare, cum ante domum suam transit; redire ad lectum, si quis dum se calceat, sternutaverit; redire domum, si procedens offenderit, cum vestis a soricibus roditur, plus timere suspicionem futuri mali, quam praesens damnum dolere.“ Haec August. quem etiam utilissime leges l. de rectitudine cath. conversat. late et optime disserentem. Ad hanc ergo observationem pertinent superstitiosae observationes dierum vel temporum, quasi quidam dies vel horae faustae, aliae infaustae essent: quomodo peccant, qui die Martis vel quovis die inter horam undecimam et duodecimam meridianam nolunt exire domo, quod talis dies vel hora infausta sit, quod vere superstitiosum est et prohibetur in jure canon. D. p. 2. caus. 26. q. 7. c. 16. Item nolentes die Veneris ungues praecidere aut die Sabbati nere seu fila ducere (cum tamen alias laborent serviliter) in honorem B. Virginis; aquae benedictae Dominicis Quatuor Temporum majorem vim tribuere, quam alias benedictis ad quosdam effectus, similiter aquae benedictae in alia parochia. Item servantes ova die Paschatis a gallinis parta ad extinguendum incendium vel alios effectus. Horrendum est audire inter catholicos superstitionem vanarum observationum etiam irrepsisse in tremendum Missae Sacrificium. Lege Delr. l. c., Marchant trib. t. 2. tr. 2. p. 3. tit. 1. q. 2. § 2., Gobat. de superstit. cas. 22. et 23; non enim expedit, talia denuo describere. Huc etiam referri debent omnes ejusmodi, quibus mulierculae nupturientes futuri mariti notitiam procurare nituntur certis diebus et ritibus, maxime in noctibus ss. Andreae, Thomae, Natalis Domini, Trium Regum, S. Joannis Baptistae, si serio et cum aliqua expectatione eventus fiant, et non levitatis et joci tantum gratia, ut infra generaliter notabo. Item observatio certi numeri tanquam infausti in consessu vel comitatu, v. g. aliqui convivio excepti nolunt accumbere numero tredecenario tanquam infausto, eo quod importet, unum ex ipsis brevi moriturum, exemplo ultimae coenae, quia ibi unus ex tredecim brevi mortuus, nimirum Christus Dominus; immo cur non praesagiunt etiam, unum se suspensurum, sicut Judas unus ex tredecim brevi se suspendit? Nec desunt, qui numerum imparem in pillulis sumendis tanquam necessarium observatum superstitionis damnent apud Gobat. cit.

Hic concludit Navarr. c. 11. n. 38. cum aliis: omnes eas vanas observationes dierum temporumve de se esse peccata mortalia; intellige, quando fiunt cum indubitata et certa fide de efficacia; secus si solum ex suspicione vel timore: ut si quis die Martis vel inter horam undecimam vel duodecimam semel aut iterum non auderet domo egredi vel negotium aliquod inchoare, ut certe communiter faciunt homines; tunc enim non esse plus, quam veniale, recte docet etiam Sanch. cit. c. 40. n. 15. Ceterum omni peccato superstitionis vacabit observare dies, menses, annos, quibus convenientior sit coeli dispositio ad aliquos effectus vel negotia: sicut in naturalibus licite observantur tempora colligendis herbis, sumendis medicinis, caedendis lignis, seminandis seminibus; cum certum sit astra influere in inferiora varie pro vario tempore, aliqua quidem benigne, alia vero maligne; unde et

herbae certo tempore sunt efficaciores, et dictum Galeni est, eandem herbam, quae hoc tempore sumpta sanat, si alio tempore sumeretur, mortiferam esse posse ratione diversae influentiae. Denique ex speciei devotione erga aliquem sanctum ejus natalem eligere pro auspicio gravis negotii v. g. pro primo Sacro, pro solemnitate matrimonii, omni superstitione vel culpa caret omnium consensu.

326. § II. *Vana observatio precum et characterum,* alias incantatio dicta, est, cum pro aliquo effectu consequendo adhibentur certae preces vel characteres, vel verbo proferendae vel scripto gestandae in collo, brachio etc. Pro quibus omnibus super unum cumulum haec sit verissima et certissima

Regula generalis: *Quandocunque ejusmodi preces, characteres, signa aut ignota sunt aut vana vel frivola vel falsa; aut si nota, bona et sancta sint, sunt tamen admixtae circumstantiae vanae, inutiles et omnino impertinentes ad talem effectum, qui intenditur; aut denique si totum sanctum et bonum sit, si tamen in iis constituatur certa et infallibilis fiducia, per eos consequendi talem effectum v. g. sanitatem vel quodvis bonum corporale vel spirituale, certum esse debet, esse superstitionem cum pacto saltem implicito cum daemone, adeoque ex genere suo peccatum mortale.* Ita in re omnes. Sanch., Delr., Layman. Ratio regulae data est supra generaliter, cum de superstitione.

327. *Regula habet tres partes:* I. Certa est superstitio, quando characteres vel signa sunt 1. ignota: dum enim continent notam et expressam invocationem daemonum, nomina propria diabolorum, Astaroth, Zabulon etc., tunc usus eorum erit expressa invocatio et pactum explicitum cum daemone. 2. Quando sunt vana et frivola, qualia saepe reperiuntur in schedis contra febres et alios morbos appendi solitis; mira et lepida refert Gobat cit. cas. 35. 3. Quando sunt signa falsa, ut quod Christus habuerit febrim; quo etiam spectant ineptae oratiunculae de nescio quibus itineribus factisque Christi, B. Virg., S. Petri, quas incantatrices vetulae super aegros vel vulnera demurmurare solent. Hujusmodi enim ignota vel vana signa non possunt referri ad alium intelligentem, nisi daemonem: quippe non ad Deum vel bonos angelos, qui non gaudent ejusmodi nugis; nec ad aliquem hominem, ut de se patet: neque ad ipsos morbos, qui nihil percipiunt; ergo.

II. Etiamsi istae preces, characteres vel signa de se sint bona et sancta, si tamen admisceantur circumstantiae vanae et omnino impertinentes ad talem effectum ex parte loci, temporis, modi scribendi, legendi, alligandi, tanquam necessariae ad talem effectum consequendum, ita ut in iis fiducia et vis precum constituatur, certissima superstitio est. Communissima cum D. Thom. 2. 2. q. 96. a. 4. Exempla innumerabilia afferri possunt: v. g. Evangelium S. Joannis e collo gestandum debere esse scriptum a virgine in membrana virginea, oriente sole et tribus funiculis talis coloris ac materiae, tali certo modo factis collo appensum etc. Item orationes bonas et sacras dici debere ad aures jumenti aegri certo numero, situ, gestu, tot crucibus permixtis, ita ut in ipso numero vel simili vana circumstantia vis orationis et fiducia effectus collocetur. Quin ejusmodi vanis circumstantiis abuti contingit ipso tremendo Sacrificio Missae ad certos

effectus: ut nimirum legantur certo numero, continuis diebus, certis horis ab uno, duobus, tribus determinatis sacerdotibus talis nominis, accensis candelis certo numero, colore, forma etc., ita ut in iis circumstantiis ponatur efficacia Missae ad talem effectum, et una omissa cesset esse efficax; quae superstitio etiam damnatur in conc. Trid. sess. 22. in decreto de observandis et vitandis in celebr. Miss.: „Quarundam Missarum et candelarum certum numerum, qui magis a superstitioso cultu, quam a vera religione inventus est, omnino ab Ecclesia episcopi removeant.“ Ubi tamen non damnatur certus numerus Missarum vel candelarum ex devotione in honorem alicujus mysterii, v. g. quinque vulnerum Christi, duodecim in honorem duodecim Apostolorum, aut sponte electus absque eo quod in eo velut necessario vis aliqua vel efficacia collocetur. Quo etiam spectat frequens et damnatissima praxis, qua solent nummos aliasve res sub mappa altaris abscondere, ut super ipsas certo numero Missae legantur ad diversos et subinde infandos effectus; quare recte monet Gobat, parochos et aedituos curare debere, ne saecularibus nemine praesente in templo aditus ad altare pateat.

III. Etsi totum, quod adhibetur, oratur, dicitur, scribitur, bonum et sanctum sit verumque erga Deum cultum praeseferat, v. g. sola oratio ad Deum, unicus e Psalmo versiculus, Evangelium S. Joannis, vinum ex sacerdotis ablutione, ova in Sabbato sancto Crucifixo applicata, flores ex altari vel monstrantia desumpta, aqua, cera, sal vel alia res benedicta ab Ecclesia, Reliquiae sacrae, Agni Dei: si tamen in sola eorum vel similium applicatione constituatur certa vis et fiducia sanitatis vel alterius effectus vel commodi temporalis et non principaliter in Deo et fide Ecclesiae, adhuc certa superstitio est: quia talis certa vis et virtus illis omnibus neque ex natura rei, neque ex institutione Dei vel Ecclesiae inest; consequenter aliunde peti censenda est, neque ab alio, quam a daemone, qui libenter se transfigurat in angelum lucis, ut specie pietatis et sanctitatis rerum facilius et periculosius decipiat. Communissima DD. Suar. hic c. 15. n. 25, Less. l. 2. de just. c. 44. dub. 3, Delr. l. 3. dis. mag. p. 2. q. 4. § 7. et seq. latissime, Laym., passim omnes. Ex quibus patet jam solutio ad diversissimos casus; aliquot frequentiores adfero.

I. Quomodo intelligendum id, quod scribit Cassiod., multis in **328.** variis morbis efficax remedium fuisse trinam recitationem illius versus Ps. 115, 7: *Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis?* Ita nimirum, ut non ipsi trinae recitationi, sed fidei ac devotioni, singulariter erga ss. Trinitatem Deus effectum contulerit. Similiter chirurgi sistendo sanguini pronuntiantes illud Christi in cruce *consummatum est,* si solum pro eo effectu non infallibiliter expectato, sed pie tantum impetrando deprecentur Christum per illam consummationem passionis et sanguinis sui in cruce, superstitionis damnari non possunt; secus omnino, si ex illo per modum operis operati effectum infallibiliter expectent. Audivi alios sistere sanguinem recitato versu Ps. 50: *Libera me de sanguinibus etc.* Et eodem modo explicandum est illud, quod equitantes contra pericula lapsus portent secum galerum S. Gregorii et equum ascendentes pronuntiant illud: *Os non comminuetis ex*

cis. A morbo caduco quidam liberant insusurrando in aurem: O creatura Dei, memento creatoris tui: siquidem ea verba recitentur submisse et cum certa expectatione effectus per modum operis operati, omnino certae superstitionis condemnandi sunt. Secus dicendum, si ea verba alta voce inclamentur, ut morbo correptus audire possit, ad se reverti seque Deo commendare et pro remedio supplicare. Unde similia verba auribus equi vel alterius jumenti aliquo morbo correpti ingerere, a superstitione mortali excusari nullo modo potest; sicut nec ille, qui ad sistendos latratus canum pronuntiat illum versiculum: *In camo et fraeno maxillas eorum constringe,* quo audito illi statim obmutescunt, ut ipse semel attonitus aspexi, nisi forte iterum fieret per modum simplicis invocationis auxilii divini.

II. Quid sentiendum de illis, qui certas preces quotidie recitant aut descriptas secum portant pro felici negotii successu, ad avertenda infortunia, pericula aut etiam certos morbos? Quodsi enim preces 1. bonae sunt aut ex Scriptura et nominatim Ps. 50. et 90: aut sint ab Ecclesia approbatae aut pie compositae; 2. absint omnes circumstantiae et conditiones vanae et superstitiosae supra insinuatae; 3. non inde expectetur certus effectus per modum ex opere operato, sed solum pie speretur per modum impetrationis, superstitionis damnari non debent. Verum quia raro haec omnia concurrunt, praesertim quoad preces scriptas secum gestandas, raro ejusmodi permittenda, minus consulenda sunt. Certae et perniciosae superstitionis damnanda est recitatio orationum, etsi alioquin sanctissimarum v. g. s. Brigittae quotidie per integrum annum, cum certa fiducia, quod exinde morti aeternae non erunt subjecti, qui ita recitarunt, aliisque privilegiis potientur, prout in quibusdam libellis falso scribitur a Christo fuisse revelatum sanctissimae illi viduae: per hoc enim homines retrahuntur a Sacramentis et inanem fiduciam concipiunt saepissime pessimo effectu, ut alibi expertum teste Anton. de Spirit. S. direct. confess. p. 3. tr. 4. disp. 2. sect. 5.

III. Quid sentiendum de hominibus incantatoribus et incantatricibus, cum certas preces super morbos et vulnera recitant et adjurationes sacras? Quodsi simul applicando medicinas naturales solum Deum orant vel adjurant per crucem, passionem, vulnera Christi, ut prosint medicinae applicatae absque vana aliqua circumstantia admixta, nihil superstitiosi vel vani continebunt, uti observant Navarr. c. 11. n. 36, Sylvest., Angel. V. superstitio, Sanch. cit. n. 39, qui tamen recte monet, eas plerumque superstitiosa miscere adeoque nonnisi cautissime admittendas. Simpliciter autem repellendae sunt ut superstitiosae, quoties absque adhibitis medicinis naturalibus solis suis precibus vel adorationibus quantumvis sacris morbos vel vulnera curare nituntur, cum iis orationibus nec ex natura rei nec ex ordinatione Dei vel Ecclesiae tanta vis insit ideoque aliunde petatur.

IV. Quid dicendum de certis consuetudinibus locorum certorum, maxime in nostra patria, v. g. certo die festo alicujus sancti equis foenum secare, equum ter circa templum circumequitare vel alia jumenta, aut etiam per templum certo numero traducere; die S. Joannis Baptistae flores vel herbas decerpere tanquam salutiferas magis ceteris;

ex auro, argento vel alio metallo Crucifixo in die parasceve applicato annulum fabricare contra certos morbos, praesertim chiragrae? Haec et similia omnia sine dubio superstitiosa sunt, nisi bona fides, ignorantia vel simplicitas excuset; peccata mortalia, si animus sit adhibendi eas circumstantias vel ceremonias tamquam per se necessarias vel efficaces ad sanitatem vel similes effectus consequendos, cum Deus lege ordinaria non operetur per ejusmodi media et conditiones, in quibus aliquid vanitatis apparet. Omnes cum Sanch. cit. et aliis. Quodsi tamen animus sit utendi iis circumstantiis solum ut signis vel instrumentis suae devotionis et fiduciae erga Deum, Crucifixum, sanctos aliquos, cum tamen revera sanitatem, incolumitatem rerum suarum aliumve effectum speratum minime ratione istarum conditionum, sed a solo Deo per merita crucifixi vel sancti alicujus expectent et postulent, utique a superstitione excusari poterunt. At vero si ob inveteratum usum et consuetudinem communem talia omnino abrogari vel dissuaderi non possunt sine offensa populi, saltem docendi sunt, quo animo praedicta fieri conveniat. Inexcusabilis autem est superstitio illarum supplicationum, quibus sancti alicujus imago in flumen projicitur vel in ripa deponitur, donec pluat etc.

§ III. *Observatio vana mediorum innaturalium:* cum nimirum ad certum effectum causandum adhibentur res quaedam per modum causarum naturalium ad certos effectus, cum tamen revera nullam ad id causalitatem habeant. Pro quibus itidem diversissimis innumerisque est haec certissima 329.

Regula generalis: *Quidquid adhibetur ad quemcunque effectum certo expectatum, ad quem tamen nullam vim vel virtutem habet, neque naturalem ex natura sua, neque supernaturalem ex institutione Christi vel ordinatione Ecclesiae sive se toto sive aliqua sui parte, vel circumstantia inutili admixta est, certissime superstitiosum est, cum pacto saltem implicito cum daemone, adeoque ex genere suo peccatum mortale.* Ita omnes cum D. Thom. 2. 2. q. 96. a. 2, Tolet. aliisque congestis Sanch. cit. l. 2. mor. c. 40. n. 44, Laym. c. 4. n. 3. Ratio est: quia talis res, quaecunque sit, non adhibetur ut causa naturalis, cum supponatur ipsa nullam naturalem virtutem ad talem effectum continere; ergo habetur solum ut signum talis effectus aliunde producendi ex alterius institutione, ordinatione vel pacto; atqui non adhibentur ut signa divina, quasi per illa divinitus deberet talis effectus produci ex institutione Dei vel Ecclesiae, sicut sunt Sacramenta et Sacramentalia: cum illae res revera nec a Deo nec ab Ecclesia institutae sint, sed potius damnatae et vetitae: consequens ergo est, adhiberi ut signa daemonis seu ut signa effectus ope daemonis impetrandi vi occultae ejus institutionis vel cooperationis, adeoque pacti expliciti vel impliciti cum daemone. 330.

Colligitur ergo in his certa superstitio et magia 1. cum res applicata de se est plane inutilis ad talem effectum v. g. funis, de quo fur pendebat, pro morbo hominis vel jumenti curando; lignum de tumba, in qua mulier cum foetu extincta jacebat et alia innumera. 2. Cum quidem res de se est vel censetur esse utilis ad talem effectum v. g. medium naturale, adhibentur tamen circumstantiae vanae et impertinentes loci temporis, modi applicandi etc. v. g. herbam debere esse

fessam certo die et hora; aquam portari a virgine pro salubri balneo; item quando adhibentur ignota verba vel characteres, certae preces, certus numerus crucium, sacra verba, modo tamen et intentione supra explicatis. 3. Quando constat, rem etsi alias operativam, tamen hic et nunc non posse operari tali modo, in tanta distantia, in tanta celeritate, in momento. 4. Denique ratione effectus sperati, qui nulla naturali virtute, sed solum a spiritu bono vel malo effici potest, ut subitanea infusio scientiae etc. Hac regula bene animo impressa, facile est resolvere casus in hac re nimis innumerabiles, majoris tamen doctrinae gratia sint

§ IV. *Regulae in dubiis circa praedicta et similia.* Quia in supradictis casibus saepissime dubium est, an signa vel res applicatae revera habeant aliquam naturalem vel supernaturalem vim causandi talem effectum aut etiam significandi talem eventum, et in ejusmodi dubiis omnia repudiare durum, quodvis autem arripere vel permittere periculosum sit, tutissime servabuntur duae sequentes regulae:

331. Regula I: Quando prudenter dubitatur, utrum res applicanda vel applicata ad effectum aliquem causandum habeat vim naturalem causandi illum effectum necne, licite praesumi potest, quod sic: cum enim mirae sint naturalium causarum virtutes, praesertim herbarum, lapidum etc., etiam doctos saepissime latentes, non est ratio quod ex eo, quod virtus illa nobis ignota vel dubia sit, statim eam negemus et tanquam superstitionem magicam virtute daemonis operativam condemnemus. Communissima DD. cum D. Aug. l. 14. de civit. Dei c. 24. Sanch. cit. n. 44, Laym. l. 4. tr. 10. c. 4. n. 6, qui tamen recte consulunt cuilibet, qui ejusmodi re dubia ad sanitatem vel alium effectum consequendum uti vellet, ut expresse protestetur, si ulla vis diabolica ex quocunque pacto subsit, nolle se effectum consequi. Qua ratione Cajet. V. incantatio asserit, se deprehendisse superstitiosum esse motum annuli super filum pronuntiando certo versiculo Psalmi: cum enim protestaretur, nolle se versum recitare propter illum motum secundum diaboli virtutem, sed pure ad Deum laudandum, annulus motus minime fuit. Placet aliquos casus particulares adferre pro curiosis.

332. I. Herbas certis temporibus, festis diebus, horis etc. colligere, sine dubio saepissime est superstitiosum, utpote quandocunque illae circumstantiae temporis omnino sunt impertinentes ad naturalem virtutem conferendam vel augendam: ut quod debeant colligi vel effodi feria sexta inter undecimam et duodecimam noctis, ea hora, qua tres sacerdotes in uno templo simul celebrant, in die s. Margaritae, s. Jo. Baptistae. Secus dicendum, quando ipsa circumstantia temporis conducit ad naturalem herbarum virtutem, maturitatem vel aliam qualitatem: sine dubio enim potentior est virtus plurium herbarum collectarum in vere, quam in hieme, in aequinoctio, quam in solstitio; specialiter autem pleraeque herbae medicae et salutiferae maturitatem et virtutem consequuntur versus aequinoctium autumnale, quo tempore celebratur Tricesimus B. V. Mariae. Non est ergo superstitiosum colligere herbas intra illum Tricesimum B. V. Mariae, eademque ratione asservare ova eodem tempore excusa. Communis apud cit.

II. Quid sentiendum de virga avellana, indice de thesauro occulto vel aqua latente? Usus simplex absque alia superstitiosa circumstantia admixta damnari minime potest, maxime quoad fontium et metallorum venas indagandas, et consequenter etiam thesaurum occultum auri, argenti aut alterius metalli. Observant tamen naturales seu physici, non quamlibet ejusmodi virgam ubilibet natam, sed tantum natam in tali loco et fundo, sub quo latent ejusmodi venae fontium vel metallorum, habere hanc virtutem et sympathiam occultam, ut vehementi illo motu et ictu suo versus talem locum etiam alibi prodat latentes illas venas, metalla, thesauros. Quare prout de facto ejusmodi virgae applicantur, praesertim a militibus et furibus 1. indifferenter undecunque arreptae, 2. ad detegendos thesauros quosvis vel res latentes, etiamsi ibi nullum esset aurum, argentum aliudve metallum, sed vestes aliaeve res, 3. et ubilibet occultorum, etiam supra terram, in domibus, inter parietes, 4. praesertim in talibus impertinentibus ac superstitiosis circumstantiis sectionis et applicationis, omnino damnandus est usus ut verissimum opus diaboli.

III. Annulo vel globulo e filo intra extremos digitos, pollicem et indicem, sustentato pendente intra vasculum quoddam, successivo motu tandem ad unum latus alliso, velut horologio quidam utuntur pro indicio horarum: et ipse usus sum saepissime aliquot annos certo semper effectu, quia credidi, id fieri naturaliter occulta virtute arteriae pulsus et influentiae coelestis, et adhuc ita opinor quoad aliquid, scilicet quoad motum ipsum ejusque successiva incrementa. At vero quoad determinatum allisionum numerum horis singulis respondentem, omnino superstitiosum esse experientia propria convicit Cardinalem de Lugo: nam eo medio usus in Hispania ad indicium horarum secundum horologium commune astronomicum, scilicet viginti quatuor horarum a media nocte usque ad alteram mediam noctem, cum postea brevi tempore appulisset ad Italiam, eodemque medio vellet nosse, quota hora esset, ecce comperit, edi ictus jam secundum horologium artificiale Italicum longe diversum, ideoque et merito conclusit, illud artificium esse superstitiosum: in tanta enim vicinitate locorum neque pulsus arteriae neque astrum ullum tantam mutationem causare naturaliter potuisset; ergo non naturae opus: quod enim idem est, semper facit idem circa idem; sed alterius virtutis esse, manifeste convincitur, neque alterius, nisi daemonis, ut jam saepe dictum.

IV. Filo etiam a virgine ducto vel neto aliqui utuntur ad aliquam curationem: certe primo intuitu apparet superstitiosum maxime et est revera, si aliae conditiones vanae accedant aut effectus nimis improportionatus inde speretur. Alioquin sane sunt, qui non audent omnino condemnare, et audi, quaeso, quid in simili scribat celeberrimus Doctor Rupertus Tuitiens. l. 1. t. 3. de Trin. c. 1. in illa verba Gen. 3: *Ponam inimicitiam inter te et mulierem, ipsa conteret caput tuum*, inquiens: „Si nuda mulieris planta dentem serpentis praevenerit et vivacissimum caput ejus vel leviter presserit, statim totum cum capite corpus repente interit, ita ut omnino motus nullus, nullus sensus in aliena parte residuus sit; id quod non malleis aut vectibus aut gladiis concidentibus cito ac leviter effici potest, siquidem excisum caput cum

tribus aut duobus digitulis vivere et abire perhibetur; hoc quod praedictum est, ita esse, ipsorum, qui per industriam exploraverunt, fide et relatione comperimus." Hactenus Rupertus. Quodsi ergo mulier, non autem vir id efficaciae habeat, cur non possit virgo innocens, non vero mulier corrupta alicujus efficaciae nobis incognitae particeps esse, ut suis manibus, immo etiam suo sputo, quo feminae solent nendum filum inungere, occultam virtutem ad aliquem morbum propellendum communicare, ait Tambur. l. 2. decal. c. 6. § 1. n. 6. et 7. Ego certe, si vera adsit necessitas et aliud medium non suppetat, adhibita protestatione supradicta ita facile permitterem, facerem, certe damnare non auderem. Itemque eadem ratione damnari explicite non possunt curationes factae virtute emplastri magnetici per actionem in distans, dum loco membri vulnerati obligatur instrumentum, quo vulnus inflictum erat, ex probabili sententia DD. physicorum. Et ita de his et similibus sexcentis judicandum erit.

333. Regula II. Quando certo vel probabiliter constat, rem applicatam ad effectum aliquem v. g. morbum aliquem curandum non habere ullam vim naturalem, dubitatur autem, an habeat vim a Deo vel daemone, censenda est esse superstitio ex pacto cum daemone, ideoque simpliciter abstinendum. Ita post S. Thom. cit. q. 96. a. 2. plurimis congestis late et optime probat Sanch. l. 2. c. 40. n. 4. et ipsum sequuntur RR. torrentis instar. Ratio est: quia in dubio non praesumitur factum; cum ergo res illa certo non sit naturalis causa effectus, nec de virtute aliqua supernaturali constet, erit solummodo signum, ut ad ejus positionem vel Deus vel daemon effectum ponat; atqui non Deus, quia de solis Sacramentis vel Sacramentalibus tale quid per revelationem habemus; restat ergo, illum effectum fieri a daemone per ejusmodi signa tacite invocato, idque omnium maxime in observatione precum vel characterum sup. § 2. Quare sapienter Gerson apud Sanch. cit., ubi quaerens, an versiculus ille: Dirupisti vincula mea etc. habeat efficaciam ad sanitatem, ait: „Respondeo pro regula circa talia, quae sunt innumera, quod nunquam attribuenda est aliqua virtus supernaturalis talibus rebus quibuscunque, nisi hoc trahi possit ex Scriptura sacra vel revelatione divina, et oppositum, credo, habet speciem superstitionis." Aliqua hic breviter notanda occurrunt.

334. 1. Licet ejusmodi signa dubia non possint scienter adhiberi absque tacita invocatione daemonis ob rationem datam, post factum tamen non debet semper judicari, effectum esse causatum ope daemonis: potuit enim fieri casu vel fortuito; experientia enim constat, aliquos impostores et male feriatas vetulas proprio ingenio componere ejusmodi nugas v. g. contra febres, spasmos aliosve morbos; si quando effectum casu sortiantur, virtutem jactant; si fallat effectus, defectum applicationis debitae ostendunt; ex. g. aliquis sumpta charta certis notis et circulis inscripta brevi convaluit a quartana; male argueretur: haec sanitas non est a medio naturali neque a Deo; ergo a daemone: potuit enim casu evenire tunc deficiente humore peccante. Prudenter ergo hic judicandum est, quam maxime vero cavenda illa stupida sequela: Hunc juvit aliquando tale medium dubium; ergo et me et te et alium juvabit, quasi dicas: hic in tali via casu invenit aurum; ergo et ego et quivis alius inveniet.

II. Rem ita dubiam seclusa certa expectatione effectus semel aut iterum tantum applicare, merito a peccato mortali superstitionis post alios liberat Tambur. n. 70: quia tunc aut est actus imperfectus, aut non est grave periculum commercii cum daemone vel alterius notabilis inconvenientiae. Consentit Gobat cas. 2. n. 935.

III. Quin etiam ob justam causam necessitatis gravis, deficiente alio medio naturali certo non superstitioso, ejusmodi rem dubiam applicare ad pellendum morbum, strumam, rupturam curandam, adhibita protestatione contraria supradicta, ab omni peccato liberant boni DD. eosque sequens Tamb. cit. n. 72. et Less. l. 2. de just. c. 44. n. 46. insinuat dicens: „Non est licitum uti remedio, de quo dubium est, an contineat tacitam daemonis invocationem; hoc enim est, se exponere manifesto periculo superstitionis, nisi forte id fiat cum expressa voluntatis contrariae protestatione.“ Vides, sentire Lessium, te cum tali protestatione posse uti eo remedio ob necessitatem, nempe recuperandae sanitatis; et ratio videtur: quia quamdiu est dubium medium, protestatio expressa contraria tollit invocationem et commercium daemonis, et remanet spes aliqua effectus aliunde obtinendi vel causandi. Debui practicare aliquoties.

IV. Denique quando certum est, medium esse superstitiosum, certum quoque esse debet, nunquam licere eo uti ob quamcunque necessitatem, adhibita etiam quacunque protestatione contraria. Ratio clara est: quia superstitio est intrinsece mala, involvit enim contemptum Dei, daemonis reverentiam et cultum, quae nullo unquam casu licere possunt, et protestatio est ipsi facto contraria ideoque de jure frivola ac nulla, ac si dicas: Scio equidem, hoc medio adhibito debere operari daemonem, non Deum vel naturam; eo tamen adhibito protestor, me nolle uti ope daemonis. O stultitia! Quare valde poenitet, me semel permisisse pro remedio rupturae ejus expositionem versus lunam crescentem cum iis verbis: Quod video, crescat, quod tango, decrescat, recitatis postea 5 Pater et Ave, praemissa tamen illa protestatione contraria; etenim tunc dubius aliquatenus, nunc inveni casum in specie apud solertissimum Gobat judicantem, certo esse superstitionem.

Sectio IV.

Magia, maleficium.

Summarium.

335. Magia quid et quotuplex?
336. Quid ars notoria?
337. Quid ars mirifica seu magia sanifica?
338. Quid et quotuplex maleficium?
339. Maleficii solutio tripliciter fieri potest.
340. Semper licite solvitur, quoties id sine novo maleficio fieri potest,

341. Adhibendo etiam signum positivum, aliunde non illicitum, maleficio tamen ex pacto conditionato diaboli contrarium.
342. Nunquam vero licet illud solvere novo maleficio.
343. Quando constat, maleficum posse solvere sine novo, dubitatur, an sine novo soluturus sit, licitum est petere, ut solvat.
344. Omnes divinationes, vanae observantiae ac magiae per se sunt peccata ejusdem speciei formaliter.
345. Omnis superstitiosa divinatio ac magia cum pacto vel invocatione daemonis expressa, voce, signo vel facto non tantum est peccatum mortale gravissimum,
346. Sed etiam ordinarie gravissimas peccatorum species adjunctas habet.
347. Qualiter tales examinandi a confessario?
348. Omnis etiam superstitio, divinatio vel magia cum pacto vel invocatione daemonis implicita tantum ex genere suo quidem peccatum mortale est, frequentissime tamen fit veniale ex ignorantia, levitate, curiositate.
349. Acquisita per magiam citra damnum tertii licite retinentur.

335. Magia generatim dicitur ratio operandi mira praeter communem et ordinarium modum in natura. Duplex est, *naturalis* et *superstitiosa*. Magia *naturalis* est ratio operandi mira per applicationem agentium naturalium, applicando scilicet activa passivis, unde effectus hominibus miri naturaliter oriuntur; cujus praecipua pars est Alchimia, qua ex metallis levioribus mediante mercurio aurum etiam verum effici posse concedebant DD., quamquam etiam haec ars jure canonico merito sit prohibita: tum quod sit incertissima cum jactura tantorum sumptuum, tum quod sit periculosissima, ne subrepat pactum vel invocatio daemonis ex desperatione ac nimia aviditate effectus adeoque fiat magia superstitiosa. Magia *superstitiosa* ergo est ratio operandi mira ope daemonis, videlicet per signa vel media a daemone ad ejusmodi instituta, adeoque eoipso cum pacto explicito vel implicito saltem cum illo atro genio. Sicut enim Christus Dominus sensibilia signa Sacramentorum gratiae effectiva instituit ad salutem et sanctificationem animarum, ita diabolus malitiosus Christi aemulus et simia, sensibilia plurima instituit signa ad diversissimos effectus ad eorum exhibitionem vel usum sua ope producendos ad perditionem animarum, respectu quorum effectuum proprie dicitur magia. Quodsi autem magia comparetur ad illa ipsa signa vel media a diabolo instituta et applicanda ad certos effectus, idem erit magia ac observatio superstitiosa, cujus species, scilicet observare signa eventuum, preces vel characteres et media innaturalia, omnia huc referenda.

Magia ergo proprie dicta, quatenus comparatur ad ipsos effectus per talia signa vel media daemonis ope procurandos, rursus dividitur in tres species materiales, scilicet *artem notoriam*, *mirificam* et *maleficam*. Explico brevissime ista; dein qualiter liceat petere solvi maleficia; et tandem resolutiones practicas circa praedicta omnia, ut sic terae materiae finis imponatur.

336. § I. *Ars notoria et mirifica.* Ars *notoria* dicitur, qua per certa verba, preces aut alia signa variae scientiae vel doctrinae subitaneae et absque labore acquiruntur vel certo acquirendae expectantur, quale singulare non ita pridem contigit Romae in septenni puero. Et notum est, ea arte uti solitos Anabaptistas, qui profanae coenae suae sumpto poculo subito scientiarum profanarum notitia imbuuntur, ut scripturas

varias legere et ad verba memoriter recitare possint, ita nimirum suggerente daemone, adeo ut etiam doctos quosdam eludant. Unde saepe evenit, ut catholici exorcismis ipsis eorum scientiam cum confusione magna adimant, et experientia constat, quando (licet raro) abjecta sua secta ad fidem orthodoxam redierunt, eos in pristinam inscitiam relapsos esse. Ad hanc magiam spectat, quod quidam in nocte S. Jo. Baptistae sub aviculis suis vigilant, certis caeremoniis et precibus intendentes et expectantes, eas meliorem cantum acquisituras, utique ope daemonis.

Ars *mirifica* seu magia sanifica, observatio sanitatum dicitur, qua 337.
sanitas morborum vel vulnerum curatio in hominibus vel jumentis aliarumve rerum incolumitas aut quodvis bonum corporale procuratur per media vel signa prorsus vana, inutilia et impertinentia, quaeque nullam naturalem vel supernaturalem vim ad talem effectum habere, ex vera philosophia et fide constat: utpote per verba, preces, characteres, incantationes, insufflationes, ligaturas etc. Ex. gr. ferrum, quo laesus es, infigatur in proximum pratum, loco pedis vulnerati ligetur pes scamni vel arbor, et salvus eris.

Ad hanc speciem magiae spectant procurationes quorumcunque effectuum vel commodorum in utilitatem corporis, quae naturaliter tali modo provenire non possunt: ut augmentatio vel acquisitio pecuniae ope vermis cujusdam, transvectio per aera ad campos, hortos, etiam cellas vinarias, daemonis auxilio sine strepitu reseratis cellis iterumque clausis; exhibitio nescio quarum epularum plerumque phantasticarum tantum vel ex verissimis quibusdam rebus apparentium. Quamvis enim ejusmodi magis et sagis plerumque eveniat, ut per phantasticam elusionem daemonis imaginentur sibi, se esse alibi, comedere, bibere, cum tamen domi in suo lecto dormiant, nihilominus eos vere et corporaliter de loco ad locum transferri, epulari, saltare et foedissima quaeque peragere cum daemonibus, nimis multiplici experientia constat et communiter docent DD. apud Sanch., Layman, Delr. saepe cit. contra Navarr. et Rodriq. n. 2.

§ II. *Ars malefica, maleficium,* est, quo per certa signa et media, 338.
opera et potestate daemonis alicui nocumentum infertur. Dividitur in *veneficium* et *amatorium*. *Veneficium* dicitur, quo per certa ejusmodi signa ope daemonis hominibus in ipso corpore vel rebus suis nocumentum infertur: quo spectant omnes morbi occulti, pestes, intoxicationes, contractiones membrorum, tabes et tandem mortes hominibus vel jumentis a daemone illatae ad positionem signorum maleficorum, qualia plerumque compinguntur ex capillis, fragmentis ossium, ossiculis murium, serpentum etc. Et certe compertum est, per ejusmodi veneficia etiam fasces capillorum, fragmenta cultrorum etc. intra corpora vel ossa hominum ingesta fuisse. Item tempestates, grandines, pluviae immodicae ad destructionem fructuum gravissimumque damnum hominum per signa malefica causata a daemone. Item impotentia coeundi inter conjuges, quod communiter vocant maleficium ligaminis. Veneficia autem sic dicuntur, quia talia nocumenta daemon fere communiter in hominibus causat per venena, etsi etiam aliis mediis noceat.

Maleficium *amatorium* dicitur, quo per certa ejusmodi signa vel media ope daemonis immutatio in affectibus causatur: utpote vel excessivi vel impotentes amores carnales vel philtra seu pocula amatoria aliaque signa, characteres aliaeque res v. g. cantharides; aut econtra capitalia odia et inimicitiae, praesertim inter conjuges. Dicitur tamen simpliciter amatorium a potiori parte seu principaliori passione animae, scilicet amore et casu frequentius contingente. Atque haec magia malefica non tantum continet malitiam superstitionis contra religionem et primum praeceptum decalogi, sed etiam malitiam injustitiae cum onere restitutionis integrae totius damni, ita ut quidquid damni proximo ex maleficio illatum est, teneatur maleficus in integrum restituere; quia licet daemon illud damnum causarit physice, maleficus tamen causavit moraliter, ad id movendo, instigando daemonem, secundum omnes. Similiter tenetur et a judice cogi debet ad destruendum vel auferendum maleficium positum, quando nimirum absque novo maleficio destrui vel auferri potest. Hinc proinde res gravissimi momenti explicanda: an et qualiter liceat solvere vel solvi petere maleficia?

339. § III. *Maleficii solutio.* Maleficium simpliciter solvi potest 1. praecise auferendo signa magica; 2. ponendo signa contraria positiva, quibus diabolus solum cogatur abstinere a maleficio inferendo vel illato continuando; 3. novum maleficium ponendo seu signa contraria positiva, quibus diabolus de novo invocetur vel ex pacto cogatur, de novo operando aliquod novum maleficium vel effectum causare pro illo priori tollendo, quod certe frequenter fit. Quaestio ergo hic duplex est: 1. An et qualiter liceat per se solvere maleficium? 2. An liceat petere a malefico vel mago ejusque opera uti ad solvendum maleficium? Pro re difficili et satis frequenti casu pono breviter quatuor claras

340. *Resolutiones:* I. Certissimum est, semper licitum, immo meritorium esse, per se vel per alium etiam maleficum vel sagam solvere maleficia, solummodo auferendo vel destruendo signa magica, defossiones, ligaturas, figuras, characteres, philtra, ex quibus maleficia ex daemonis pacto et operatione dependent, inferuntur, continuantur; quinimmo hoc modo ipsi malefici, magi, sagae obligantur atque omnimodis tam a confessario quam in foro externo cogi debent ad solvendum, auferendum vel destruendum maleficium, quando nimirum absque novo maleficio destrui potest. Ratio clara est: semper enim sunt destruenda opera daemonis et grave damnum proximo tam injuste illatum auferendum, quando sine nova ope daemonis vel peccato fieri potest; sic autem est in proposito.

341. II. Certum quoque mihi videtur, licere solvere maleficium per se vel per alium (etiam maleficum vel sagam) adhibendo signum positivum contrarium maleficio ex pacto conditionato diaboli, ita dissolvendo vel impediendo; quo nimirum signo diabolus praecise cogatur abstinere a maleficio inferendo vel continuando absque alia ejus operatione vel effectu novo malefico, dummodo illud signum de se sit licitum vel indifferens. Ita gravissimi DD. pluribusque congestis Suar. cit. c. 17. n. 29, Less. l. 2. de just. c. 44. dub. 6. n. 45, Sanch. l. 2. moral. c. 41. n. 5, Delr. dis. mag. l. 6. c. 2. sect. 1. q. 2, Laym. cit. l. 4.

tr. 10. c. 4. n. 9, alii RR. passim. Ex. gr. solet diabolus pacisci cum mago vel saga: inficiam, quem incantaveris, insufflaveris, tetigeris, percusseris, nisi ille mox se cruce signet, aqua lavet vel te repercutiat; licet tunc non tantum se cruce signare, verum etiam aqua abluere, sagam repercutere, non utique intentione, eo medio vel signo aliquid efficiendi ope daemonis in se vel in alio, sed praecise intentione dissolvendi pactum diabolicum ac impediendi signum magicum noxium, adeoque solvendi maleficium non aliqua daemonis operatione, sed solum cessatione ab operando noxie. Ratio est: quia et talis intentio bona est, et medium ac signum est licitum: neque enim daemon ista signa instituit tanquam operativa, sed talia signa nocentia instituit nocitura sub conditione, nisi illis alia signa contraria adhibita fuerint. Quin pie creditur, daemonem, Deo ejus malitiam cohibente, debere plerumque talia contraria signa maleficio apponere; ergo licite adhibentur. Hac ratione judices reos torquendos, ne maleficio ad tormenta insensibiles sint aut plane muti nihil fateri possint, curant exui, lavari, capillos abradi, non solum, ut tollant signum magicum daemonis, fortasse sub vestibus vel capillis aut unctione corporis latens, sed etiam quia potuit pactum cum daemone fuisse, ut ad nudationem vel ablutionem corporis aut rationem capillorum cessaret pactum et effectus ille magicus, ut praeter cit. recte monet Tambur. c. 6. § 2. n. 13, ibidemque n. 17. lepidum casum referens: Senex quidam thesaurum noctu terrae infodit magicis artibus a daemone custodiendum, hac nimirum cum daemone conventione, ut nullum permitteret auferre, nisi illum, qui stans super locum bona pulte se reficeret vinumque hilariter biberet; audit hoc rusticus non longe inde decumbens statimque mane cum pulte et vino apparens thesaurum nemine impediente abstulit, sene nimis sero veniente; et resolvit recte Tamburin., potuisse hoc facere rusticum citra superstitionis peccatum (an etiam potuerit licite retinere sine injustitia, alia quaestio est alio spectans): quia hoc solum erat apponere signum contrarium maleficio, quo posito daemon promiserat non amplius thesaurum custodire, ipsumque signum de se indifferens et licitum fuit. Eadem denique ratione explicari et excusari possunt signa pleraque et ritus, quibus milites vel alii solvunt maleficium hostium magice induratorum et invulnerabilium; diversa novi, sed non vacat tibi dicere.

III. Nunquam licet maleficium solvere novo maleficio, scilicet 342.
applicando novum signum magicum, quo daemon moveatur ad novum aliquid operandum ad prius maleficium tollendum, v. g. ut febris vel alius morbus hominis transferatur in canem vel alium hominem aut etiam in ipsum maleficum, qui maleficium intulerat; prout fieri constat pro recuperando butyro magice subtracto lacte, coquendo nimirum et agitando lac ad ignem, toto calore translato in sagam, ut cogatur petere cessationem, et alia innumera. Ratio nimis nota est: quia non sunt facienda mala, ut eveniant bona; novum autem maleficium intrinsece malum est; et consequenter non licet petere vel jubere magum vel sagam, ut maleficium maleficio novo solvat; nec absolute licet petere solvi maleficium, quando certo vel probabiliter constat, maleficium absque alio maleficio solvi non posse; immo neque si dubitetur, an solvi possit, aut si constet solvi posse, ignoretur tamen vel

dubitetur, an hic vel haec solvere possit absque novo maleficio, semperque peccat mortaliter, qui petit vel jubet, tunc maleficium solvi. Ita ex communi DD. late et optime probat Sanch. cit. l. 7. de matr. disp. 95. et l. 2. mor. c. 41. Ratio clara est: quia nunquam licet petere, jubere vel quomodolibet alterum inducere ad id, quod ab eo sine peccato fieri non potest: esset enim verum activum scandalum; atqui uti novo maleficio seu signo magico cum pacto daemonis operativo per se intrinsece malum est adeoque a nemine unquam scienter sine peccato fieri potest, cum repugnet primo praecepto negativo juris naturalis; ergo inducere aliquem ad solvendum maleficium novo maleficio, semper illicitum est et peccatum mortale, cum sit inductio ad grave malum; idque etiam verum est in dubio, an solvi possit absque novo maleficio, adeoque eoipso peccaret mortaliter. Practice ergo in tali dubio examinari debet magus vel saga, qua ratione maleficium solvere possit et velit: si recuset explicare, jam praesumendum est de novo maleficio; si explicet, videndum erit, an licita vel illicita media habeat. Atque ut recte monent DD. cit. Suar., Less., Sanch., Laym., facilius praesumendum est de his, qui maleficium posuerunt, quod sciant debitum modum auferendi ea: secus est de aliis magis, qui ipsi maleficium non posuerunt; hi ante omnia examinari debent, an et unde sciant, quo loco vel modo positum sit; si ignorent aut dicere nolint, absolute non licet eorum operam petere: esset enim tacite petere a tali, ut alio novo maleficio a daemone id discat et solvat; quodsi vero jam norit (esto ab ipso diabolo, prout in simili dicetur in regula quarta) et media licita solvendi proponat juxta resolutionem primam et secundam, jam tuto ejus ope uti poteris. Quae omnia valde notanda sunt.

343. IV. Quando constat, maleficum de facto soluturum aut certe posse solvere maleficium absque novo maleficio, etiamsi suspicetur vel credatur, ipsum non esse soluturum modo licito, sed novo maleficio magico, licitum erit petere, immo jubere illum, ut solvat. Communis DD. cum Suarez, Lessio, Sanch., Laym. cit. Ratio est: quia semper licitum est petere pro suo commodo vel necessitate ab alio quod alter sine peccato praestare potest, etsi is ex mera malitia non sit praestiturus sine peccato, juxta communem doctrinam in materia de scandalo: tunc enim peccatum alterius non sequitur ex tua petitione per se, sed mere per accidens ex sola alterius malitia, quam tu moraliter nullo modo causas, sed justa necessitate urgente et excusante vere et licite permittis; quamvis ex lege caritatis in proposito casu tenearis magum admonere facta petitione et conventione, ut licito modo solvat, si spes sit illum obtemperaturum, cum hac ratione facile peccatum proximi impedire possis. Addit Sanchez cit., quod quemadmodum petens mutuum ab usurario, nolente dare nisi cum usura, potest acceptare mutuum cum conditione usurae secundum communem DD., ita petens solvi maleficium a mago, qui potest solvere et tamen nolit solvere absque novo maleficio, possis illud acceptare permissive te habendo, quod utrobique pari prorsus ratione non sit cooperatio ad peccatum alterius, sed solum ob propriam necessitatem et gravissimam causam permissio peccati alterius ex sola alterius malitia

perpetrandi; nemo autem tenetur impedire peccatum alterius cum tam gravi suo incommodo.

Dices: qui petit a malefico dissolutionem maleficii etiam modo quantumvis licito, is sane consulit maleficum; at consulere maleficum est per se malum et in sacris Litteris gravissime prohibitum; ergo. Respondeo: tunc consuli maleficum non formaliter ut talem et malefice et magice aliquid operaturum, sed solum consuli maleficos materialiter ut homines in tali materia scientes et expertos et per se nihil nisi licitum acturos. Nec obstat, quod ipsi eam notitiam dissolvendi modo illicito comparaverint a daemone commercio illicito: quia licet tunc peccaverint gravissime illo illicito commercio cum daemone, non tamen peccant postea utendo illa scientia de se bona et in materia licita, ut hic supponitur: alioquin non possem legitimum medicamentum aut bonas et utiles scientias addiscere ab eo, qui haec a daemone habuisset, cujus oppositum docent probatissimi DD. Theologi cum sup. cit. Suarez, Delr., Sanch. Quare etiamsi tumetipse a daemone immediate didicisses modum solvendi maleficia, peccasti sane gravissime peccato illo et commercio damnabili cum daemone; at transacto illo pacto licite poteris uti ea scientia in tuum commodum ad maleficia in te vel in aliis tollenda, dummodo denuo daemon nec expresse nec tacite invocetur. Quemadmodum ergo eadem ratione licite potes equo tuo vel alia re tua perdita et per artem magicam inventa uti, licite frueris sanitate per eandem artem nigram acquisita, immo et licite retines pecuniam a daemone acceptam, modo constet, eam ab alio non esse ablatam. Ratio semper est: quia licet graviter peccaris in illis a daemone obtinendis, attamen postea seclusa omni dependentia vel pacto cum daemone ejusve nova aliqua operatione, illis rebus ex se bonis utendo peccatum non committis, sicut nec committit meretrix, dum retinet pecunias et utitur iis, illicite ex suo peccato comparatis. De hoc iterum aliquid § seq.

§ IV. *Resolutiones generales practicae circa praedicta omnia.* I. Omnes **344.** divinationes, vanae observationes ac magiae universae super unum cumulum, per se sunt peccata ejusdem speciei formaliter et differunt solum materialiter penes diversitatem mediorum adhibitorum et effectuum causatorum, quae proinde sigillatim in Confessione explicandae non sunt, seclusa alia malitia diversa, apostasiae, haeresis, blasphemiae, sacrilegii aut injustitiae in proximum. Communis DD. cum Suar. l. 2. de superst. c. 14. Ratio est: quia per se in ratione superstitionis tota ratio formalis malitiae eadem est in omnibus, scilicet cultus Deo debiti diabolo tributi. Per divinationem enim quamcunque petitur a daemone cognitio rei occultae, ideoque cultus Deo debitus ob cognitionem Deo propriam tribuitur creaturae, diabolo; et per magiam seu vanam observationem quamcunque petitur a diabolo operis alicujus effectio, ideoque cultus Deo debitus ob potentiam Deo propriam tribuitur eidem pessimae creaturae diabolo, utrobique eadem formalis malitia et difformitas, utrobique admixta implicita idololatria et apostasia a Deo, et expressum vel tacitum pactum cum daemone. Unde in s. Scriptura magi et arioli seu divinatores semper fere conjunctim prohibentur, Lev. 19, 31: *Non declinetis ad magos vel ab ariolis aliquid*

sciscitemini. Ibid. 20, 6: *Anima, quae declinaverit ad magos et ariolos . . . interficiam illam.* Attamen in communi et veriori sententia in Confessione explicandum erit, an superstitio vel divinatio vel magia facta sit cum pacto expresso vel implicito tantum: nam pactum explicitum et expressa daemonis invocatio nimium auget malitiam substantialem actus, ut mox patebit.

345. II. Omnis superstitiosa divinatio et magia, quae fit cum pacto expresso cum daemone seu cum expressa invocatione daemonis, aut voce vel signo aut ipso facto, adhibendo scilicet signa, quae quis scit a daemone esse instituta, ac ipsum per illa operari, sive deinde secum ipso sive cum alio conventa sint, et maxime ad similes usus ipsum daemonem asservando in vitris, annulis, animalculis, gravissimum et semper est peccatum mortale, incomparabiliter gravius ea, quae fit cum pacto implicito tantum. Omnes unanimiter. Ratio manifesta est: quia malitia ejusmodi superstitionum in eo consistit, quod homo relicto Deo, virtuali seu interpretativa saltem apostasia diabolum invocet pro notitia vel effectu aliquo consequendo, atque ideo eoipso illum divino honore afficiat, mixta et implicita saltem idololatria, ut sect. 1. § 3. explicatum habes. Utraque malitia ex se gravissima est et incomparabiliter gravior et evidentior, cum daemon ita explicite invocatur et cum eo expresse paciscitur, quam cum tacite tantum: ergo semper gravissimum mortale. Nulla hic fingi potest parvitas materiae, cum in quavis etiam minima materia contineat semper formalem vel virtualem saltem a Deo bono infinito aversionem et conversionem ad daemonem, Divinitatis aemulatorem Deique juratum hostem. Neque sane inter fideles ulla potest excusari ignorantia, cum malitia ipsa natura sit horribilis, et nihil saepius doceantur fideles, quam vitare consortia daemonis, capitalis et infestissimi Dei hominumque hostis. Solum in casu particulari excusari posset imperfectio actus, indeliberatio, praecipitantia, utpote ex gravissima perturbatione, angustia, terrore etc. daemonem invocantis, sicut et in ceteris omnibus peccatis, etiam odio Dei, blasphemia etc.

346. Neque vero talis superstitio cum expresso pacto et invocatione daemonis de se solum est peccatum gravissimum cum implicita saltem apostasia a Deo et idololatria daemonis, verum etiam ordinarie secum conjunctas habet gravissimas peccatorum species: 1. formalem apostasiam a Deo, Christo, Baptismo, fide Sanctorum et Ecclesiae communione eorumque omnium in perpetuum adjurationem, abnegationem cum gravissima blasphemia contra Deum, Sacramenta etc. 2. Formalem idololatriam, adorationes, sacrificia aliasque caeremonias etc. diabolo tamquam Deo offerendas et exhibendas. 3. Pactum perpetuum et perpetuam traditionem sui cum corpore et anima in perpetuum diaboli servitium et proprietatem, certis conditionibus utrinque pactis, ut nimirum diabolus haec vel illa aut semel aut toties quoties praestet quoad superstitiones, magias; homo vero haec vel illa obsequia, nescio quae horrenda contra Deum et proximum exhibeat. Quo spectat abusus infandissimus Sacramentorum maxime Eucharistiae, nocumenta proximorum in anima et corpore per veneficia, Baptismi nomine diaboli etc. 4. Diabolicum conjugium et commixtiones carnales cum daemonibus

incubis vel succubis etc. Quando ergo contingit, poenitentem in Confessione se accusare de aliqua, superstitione et divinatione, magia, incantatione, maleficio facto etc., quatuor a confessario examinanda sunt:

1. An id factum fuerit cum expressa invocatione, pacto vel com- 347.
mercio daemonis; 2. an accesserint reliquae malitiae modo enumeratae aut aliqua ex illis, ut formalis apostasia, idololatria seu adoratio daemonis; 3. si fateatur, se Deum, veram fidem abnegasse, daemonem pro Deo adorasse, ei se devovisse, accurate discendum erit, an ita fecerit sola voluntatis mala affectione, an etiam assensu intellectus. Quodsi etiam intellectu simul et voluntate Deum, veram fidem, Sacramenta aliosve articulos fidei abnegavit sicque daemonem pro Deo habuit, adoravit, erit formalis haereticus, comprehensus sub excommunicatione ideoque absolvi non poterit, nisi ab habente potestatem absolvendi ab haeresi; si vero non assensu interno, se sola malitiosa voluntate et exterius tantum Deum negarunt, adoraverunt daemonem etc., prout communius fit saltem inter catholicos, non erunt formales haeretici vel apostatae nec consequenter excommunicati. 4. Denique si fateantur, maleficia a se aliis ope daemonis illata, examinandi erunt, an et quantum damnum aliis intulerint: tunc enim cogendi sunt in primas ad ablationem maleficii, si absque novo maleficio possint; deinde ad omnia damna temporalia resarcienda omni modo possibili juxta regulas generales restitutionis ex damno dato. Omnia certa apud omnes.

III. Omnis superstitio, divinatio, magia cum pacto implicito tantum 348.
cum daemone seu cum implicita et tantum tacita invocatione daemonis ex genere suo peccatum mortale est, quippe et ipsa repugnans virtuti religionis et cultus Deo debiti, contra primum praeceptum decalogi. Omnes. Neque unquam potest excusari ex parvitate materiae proprie loquendo, juxta communem DD. cum Sanch. l. 5. mor. c. 44. n. 13: quia licet implicite, vere tamen cedit in injuriam Dei cultumque daemonis, eoipso quo quis scienter utendo signis vel mediis vanis, inutilibus, impertinentibus ad aliquam notitiam vel effectum consequendum, implicite daemonem invocat, ut supra solide ostensum est; atqui in injuria Dei et cultu daemonis nulla potest dari parvitas materiae; 1. Excusatur tamen hoc peccatum et veniale redditur frequentissime ex ignorantia etiam culpabili levi, non tamen crassa vel affectata: malitia enim ejusmodi superstitionum in divinationibus, vanis observationibus et magiis, licet revera in se gravis sit, non tamen semper omnibus manifesta est in casibus particularibus, ut patuit per hactenus dicta; ideoque facile subesse potest ignorantia vel defectus inquisitionis debitae, culpabilis quidem, non tamen mortalis culpae arguendus. Experiuntur confessarii, quantae saepe molis sit persuadere hominibus, hoc vel illud medium esse superstitiosum vel magicum. 2. Excusat etiam levitas actus, ut si quis utatur ejusmodi signis solum ex levitate, risus vel joci causa, prout facere solent in certis noctibus: quia tunc non est superstitio, cum nulla fides adhibeatur nec effectus expectetur, ut supponitur, ideoque diabolus nullo modo, nec tacite quidem, invocatur, sed potius eluditur et est mera animi levitas. 3. Excusat etiam

curiositas in re levi, ut si quis utatur medio superstitioso ex sola curiositate experiendi causa, v. g. semel vel iterum faciendo annulum moveri super filum et allidi ad latera vasis, ut consentiunt DD. communiter; differunt tamen in modo loquendi: Valentia enim vult, haec et similia esse venialia ex ipsa parvitate materiae, quod ex solo tacito tam parvo commercio cum daemone non immineat notabile salutis damnum ita operanti. Sanch. etiam concedit, esse veniale, sed non ex sola parvitate materiae (quod rejicit nobiscum), sed ex eo, quod actus non fiat serio cum certa expectatione effectus, sed solum experiendi causa; ideoque non esse superstitionem, cum daemon sic non invocetur, sed potius illudatur, et esse animi levitatem, ut in priori casu. 4. Excusat etiam sola cautela ad semel vel iterum, ut si absque certa fide ex sola vana formidine in agendis vel cavendis observes ejusmodi vana signa vel nomina: cum non videatur gravis deordinatio aliquid operari vel cavere ob metum vanum, maxime semel vel iterum tantum, uti cum aliis notat Layman l. 4. tr. 10. c. 3. n. 10, prout in superioribus sparsim, praesertim de divinatione ex astris, auguriis et somniis notatum, et summarie congessi in materia de peccatis, cum de parvitate materiae sub regula 2.

349. IV. Quidquid quis per superstitionem, divinationem, magiam acquirit vel obtinet aut per modum effectus de se non mali (de quo § praec. in fine) aut per modum pretii ab aliis lucratus est, sciendo tamen et recte utendo sua arte et citra damnum tertii, licite retinet nec tenetur deserere vel restituere. Communis apud cit. omnes. Ex. gr. acquirit quis arte magica scientiam naturalem et utilem, sanitatem corporis, utile matrimonium, divitias vel pecunias citra damnum tertii, postea etiam poenitens licite omnia retinet: nam arte bona, male licet acquisita, bene quis uti potest. Dico tamen, *pecunias citra damnum tertii:* solet enim diabolus suis praebere pecunias aliis subtractas, si verae sint, quibus, si constaret, utique restituendae forent, quod tamen rarissime constat, nisi cum ipsi magi arte magica furantur. Similiter divinator vel magus operam suam locat alicui pacta mercede; etsi peccet paciscendo et opus superstitiosum exequendo, non peccat tamen retinendo mercedem datam, nec ullo jure (quemadmodum et meretrices) restituere tenetur, etiamsi effectus non fuerit secutus, dummodo, ut supra dictum, artem sciverit et diligentiam adhibuerit. Quodsi autem artem nescit vel diligentiam non adhibuit, utique restituere tenebitur; quemadmodum medicus, si artem suam callet et diligentiam adhibet in curando, mercedem pactam licite recipit et retinet, etiam effectu non secuto, secus si artem non calluit vel diligentiam non adhibuit. Communis DD. cum Sanch., Laym., aliis cit. Intellige semper salvo jure tertii damnum passi.

* Notentur hic, quae circa superstitiones nostri temporis in Theologia Morali P. Elbel, edit. II. parte II. conf. 17. n. 554. notavimus videlicet, „quoad existentiam factorum maleficorum, sicut et hypnoticorum, de quibus in seqq., cavendum esse a nimia tum credulitate, tum incredulitate. Ratio prioris est: quia teste experientia plura, quae circumferuntur, aut sunt figmenta phantasiae aut mendacia deci-

pientium. Ratio posterioris est: quia de fide humana fere desperandum esset, si facta ista omnia veritate destituerentur.

Similiter cavendum esse, ne facta ista, quorum existentia in dubium vocari rationabiliter non potest, praepropere attribuantur influxui daemonis, maxime physico. Rationem suppeditat ipse Elbel n. 501, scribens: „Nemo prudentum negare potest, dari a parte rei mirabiles et quasi innumerabiles virtutes rerum naturalium, quae nos penitus latent, vel quarum dare non possumus rationem convenientem.“

Speculative quoad Somnambulismum seu Magnetismum naturalem vel artificialem (Mesmerismum, Hypnotismum, Braidismum) atque Spiritismum (Mediumismum) neque affirmanda sunt omnia, quae narrantur, neque neganda; ea vero, quorum existentia in dubium vocari non potest, quamvis mira sint et extraordinaria, non esse illico attribuenda daemoni, quamvis hic saepe saepius illorum causa sive physica sive saltem moralis censendus sit. Vide dicta s. Bonaventurae 2. dist. 8. p. 2. q. 3.

Sapientissima sunt decreta s. Inquisitionis 28. Julii 1847. et 30. Julii 1856, quibus edicitur Magnetismus (idem valet de Hypnotismo, quippe qui non est aliud, quam Magnetismus artificiose, mediis mechanicis vel psychicis productus et ad somnambulismum deductus) moraliter non vetitus, dum ad finem mere physicum adhibetur; omnino vero illicitus, dum ad effectus non naturales vel mere supernaturales applicatur. Eu tenor decretorum: „Remoto omni errore, sortilegio, explicita aut implicita daemonis invocatione, usus magnetismi, nempe merus actus adhibendi media physica aliunde licita, non est moraliter vetitus, dummodo non tendat ad finem illicitum aut quomodocunque pravum. Applicatio autem principiorum et mediorum pure physicorum ad res et effectus mere supernaturales, ut physice explicentur, non est nisi deceptio omnino illicita et haereticalis.

Quamquam generali hoc decreto satis explicetur licitudo aut illicitudo in usu aut abusu magnetismi, tamen adeo crevit hominum malitia, ut, neglecto licito studio scientiae, potius curiosa sectantes, magna cum animarum jactura ipsiusque civilis societatis detrimento, ariolandi divinandique principium quoddam se nactos glorientur. Hinc somnambulismi et clarae intuitionis, uti vocant, praestigiis mulierculae illae, gesticulationibus non semper verecundis abreptae, se invisibilia quaeque conspicere effutiunt ac de ipsa religione sermones instituere, animas mortuorum evocare, responsa accipere, ignota ac longinqua detegere, aliaque id genus superstitiosa exercere, ausu temerio praesumunt, magnum quaestum sibi ac dominis suis divinando certo consecuturae. In hisce omnibus, quacunque demum utantur arte vel illusione, cum ordinentur media physica ad effectus non naturales, reperitur deceptio omnino illicita et haereticalis, et scandalum contra honestatem morum.“

Indubitanter abominandus est Spiritismus proprie dictus. Ratio est: quia admitti nullatenus potest, spiritum divinum aut creatum bonum, sive sit angelus sive anima separata, cooperari ad effectus ex

circumstantiis vel fine suo pravos; atqui Spiritismus proprie dictus pravissimus est tum ex circumstantiis, tum maxime ex fine: quia experientia teste tendit ad obscurandam veritatem catholicam et stabiliendam falsitatem, haeresin et apostasiam a fide; ergo spiritus in eo intervenientes non boni, sed pater mendacii ejusque satellites reputandi sunt.

Ex dictis patet, quid confessario practice agendum sit circa usum non necessarium et exercitium praedictorum: videlicet generatim allaborandum satagendumque est, ut exercitium eorum etiam, quae commercium aliquod daemoniacum vix aut ne vix quidem praeseferre videntur, arguendo, obsecrando, increpando pro poenitentium indole diversa prohibere conetur. Ratio est: tum quia etiam in exercitiis istis non excluditur omne dubium prudens de interventu diabolico; ast stante dubio de interventu ejusmodi, nonnisi ex gravi causa actus ejusmodi ponere licet; tum quia ob naturae nostrae proclivitatem et nisum in malum et vetitum vix non adest periculum proximum, ex dubie licitis ad certo nefanda et superstitiosa delabendi.

Usus vero magnetismi et hypnotismi ad fines mere physicos et therapeuticos non est moraliter vetitus. Ratio est: quia usus ejusmodi causam vere gravem habere potest. Servandae autem necessario sunt cautelae sequentes:

a) Excludi debet superstitio omnis, adeo ut productio status illius neque expectetur a vi sive magica hypnotizantis, sive spiritus alterius cooperantis; neque intendatur tanquam medium vel vires magicas animae in actum suum reducendi, vel commercium cum spiritibus obtinendi; neque tandem productio status illius phaenomenorumque in illo prodeuntium attribuatur viribus magicis.

b) Praesto esse debet cautio quam plenior, ne persona hypnotizata, dum usu voluntatis libero plane destituitur, ab hypnotizante inducatur ad crimina, sive ea sub statu hypnotico cum illa perpetrando, sive illi suggerendo vel persuasionem firmam de crimine aliquo commisso aut de debito aliquo contracto, vel propositum pariter firmum, crimen aliquod de futuro perpetrandi.

c) Pro sanitate corporali nedum omne periculum exclusum esse, sed spes fundata affulgere debet de ea restituenda.

d) Hypnosis nunquam est efficienda contra hypnotizandi voluntatem. *

Hactenus de superstitione seu irreligiositate secundum excessum in objecto colendo, quo scilicet cultus Deo debitus tribuitur creaturae, praesertim diabolo. Sequitur nunc superstitio et irreligiositas secundum excessum in modo colendi, quo ipsi vero Deo quidam cultus, sed indebitus tribuitur. Sit ergo

Caput X.

De irreligiositate secundum defectum contra 1. praeceptum, ut affirmativum est.

Irreligiositas secundum defectum dicitur, qua aut cultus vero Deo debitus omittitur, aut ipsi Deo irreverentia irrogatur contra primum praeceptum, ut affirmativum est: *Dominum Deum tuum adorabis;* contra quod quadruplicia peccata esse possunt: primum *omissionis,* scilicet Deo debito tempore non exhibere debitum cultum; quomodo peccant clerici omittentes Horas, et omnes fideles diebus dominicis et festis omittentes alias res debitas; secundum *cultus falsi,* cum quidem Deo vero exhibetur cultus, sed indebitus, superstitiosus, vanus; tertium *irreverentiae ipsi Deo* exhibitae, ut tentatio Dei, blasphemia, item perjuria, votifragia; quartum *irreverentiae exhibitae rebus sacris* et Deo dicatis, nimirum sacrilegia: nam sicut virtus religionis duplices actus habet, quosdam primarios, quibus ipse Deus secundum se et directe colitur, ut oratio, adoratio, sacrificium; quosdam vero secundarios, quibus aliae res sacrae et Deo dicatae ob ejus honorem coluntur, ut sancti, sacerdotes, sacrae Reliquiae, sacra vasa, ita irreligiositas secundum defectum duplicia peccata continet, aliqua, quibus ipse Deus secundum se inhonoratur, ut tentatio Dei, blasphemiae; alia, quibus res sacrae inhonorantur, ut sacrilegia, et inter haec late patens simonia. 350.

Sectio I.

Cultus divinus indebitus.

Summarium.

351. Cultus divinus indebitus alius est falsus, alius superfluus.
352. Omnis cultus falsus per se semper est peccatum mortale,
353. Superfluus vero per se veniale tantum,
354. Fit tamen quandoque mortale per accidens
355. Cultus Dei inordinatus.

Cultus divinus indebitus secundum D. Thom. 2. 2. q. 93. a. 1. et DD. communiter duplex est: *falsus* et *superfluus.* Cultus *falsus* dicitur, quo colitur Deus per aliquod falsum significans, isque rursus duplex: unus est cultus falsus *ex parte objecti significati,* qui varie potest contingere: 1. si Deus etiamnum coleretur antiquae legis, caeremoniis, ut immolatione et esu agni paschalis, circumcisione: his enim omnibus olim ex divina institutione significabatur adventus ac passio Christi ac gratia per ipsum conferenda, quae postquam jam facta sunt, illa omnia de facto falsum significant adeoque sunt cultus falsus. 2. Quando in Sacramentorum administratione et usu haereticae falsitates permiscentur, 351.

ut fit maxime apud Calvinistas in Sacramentis Baptismi et Coenae. 3. Quicunque falsa miracula, signa, revelationes proponunt iisque res fidei confirmare volunt; qui falsas Reliquias venerandas exhibent; quae cum omnia divinae potentiae protestativa sint, ad cultum Dei pertinent cumque falsa sint, cultum Dei falsum constituunt, et quidem falsitate admodum perniciosa; inde enim fit, ut veris etiam miraculis, revelationibus, Reliquiis fides minor vel nulla adhibeatur. 4. Qui falsas caeremonias, quasi sibi a Deo dictatas (somniatas, si non a daemone suggestas) ad Deum colendum exhibent, aliisque ad utendum proponunt. Lege horrenda apud S. Bonavent. opusculo de modo confitendi et de puritate conscientiae c. 14. de fictionibus pseudo-spiritualium quorundam. Huc referendi sunt qui inter Officia divina admiscent cantus turpes et obscoenos: hi enim praeter peccatum scandali publici peccant mortaliter peccato cultus falsi, idque non tantum, quando per talia intendunt colere Deum, sed etiamsi per haec non intendant colere Deum, sed alium finem inhonestum, quia Officio divino saltem admiscetur id, quo non colitur Deus, sed offenditur et potius colitur daemon, ut singulariter notat Tambur. cit. l. 2. c. § 2. Alius cultus falsus *ex parte cultus tantum*, ut si quis Deum colat tamquam publicus Ecclesiae minister ab ea institutus, cum tamen talis non sit: sicut enim falsarius censetur qui aliqua exercet nomine alterius, a quo tamen commissionem non habet, ita falsitatis crimen incurrit qui nomine Ecclesiae cultum Deo exibet absque ejus vel contra ejus commissionem, voluntatem vel formam constitutam. Hujusmodi falso cultu peccant: 1. qui non sacerdotes sacrificium offerre praesumunt, ut olim Saul 1. Reg. 13, 9; modo autem est sacrilegium gravissimum ratione Sacramenti annullati. 2. Cum sacerdos excommunicatus nomine Ecclesiae sacrificat vel alia Sacramenta administrat, quae illi prohibita sunt. 3. Cum quilibet sacerdos etiam non prohibitus in sacrificiis aliisque publicis officiis agit vel orat aliquid contra ordinationem Ecclesiae in re gravi, v. g. immutando rationem Officii, publice orando pro excommunicatis non toleratis. Vide Suar. cit. c. 2. n. 11. et 12. Cultus *superfluus est*, quo Deus colitur per aliquid superfluum vel inane aut inutile; similiter duplex est: unus, quo Deus colitur eo modo vel caeremonia, quae de se prorsus inanis est neque ad ipsius Dei gloriam, neque ad spiritus devotionem excitandam quidquam inservit, ut non nere die Sabbati in honorem B. Virginis, cum tamen alias serviliter laborent, orare ante solis ortum, audire Missam a sacerdote, qui vocetur Joannes etc. Huc refer dicta sect. praec. de vana observatione precum, candelarum et similium caeremoniarum. Alius est cultus superfluus ex eo, quod fit contra vel praeter ordinationem Ecclesiae: utpote in Officio vel Sacrificio dicere plura alleluja; facere plures cruces, quam praescriptae sint; dicere Credo, cum omittendum esset; altare osculando semper praesignare cruce; osculari pedem calicis, cum post elevationem dimittitur; addere superfluas orationes in Missa vel Officio et similia sexcenta, quae inordinata devotio adinvenit contra vel praeter praescriptum et consuetudinem Ecclesiae et piorum. Et licet ejusmodi secundum se spectata non inania, sed idonea essent ad Dei gloriam et spiritus devotionem, posito tamen Ecclesiae contrario decreto vel

usu, inutilia sunt, superflua et peccato obnoxia, ut notant Cajetan., Laym., Marchant etc. Circa utrumvis hunc cultum quoad rationem peccati pono breves has

Resolutiones: I. Omnis cultus falsus (quem D. Thom. cit. etiam perniciosum vocat) sive ex parte ipsius cultus sive ex parte colentis, de se est peccatum mortale semper: quia falsitas in re religionis est res gravissima, perniciosa, immo saepe sacrilega, ut in explicatione patuit. Communissima DD. cum D. Aug. lib. de mendacio, D. Thom. cit. aliisque congestis Sanch. l. 2. mor. c. 27. n. 5, nisi ignorantia et aliquando etiam parvitas materiae excuset aut veniale reddat. **352.**

II. Cultus omnis superfluus (secluso tamen scandalo, contemptu, transgressione notabili praecepti Ecclesiae aliave notabili deformitate) per se est tantum peccatum veniale: quia non est ibi gravis deformitas contra honorem et cultum Dei, eaque si qua est, bona intentione vel simplicitate ita colentis minuitur. Adeoque nec habet rationem verae superstitionis. Communissima DD. cum Navar. c. 1. n. 24, Less. l. 2. c. 43. dub. 1, Suar., Sanch., Laym. cit. alii passim. **353.**

III. Fiet autem talis cultus superfluus peccatum mortale 1. ratione scandali inde oriundi, sicut in omnibus aliis peccatis; 2. ratione contemptus ecclesiasticae ordinationis et disciplinae; 3. ratione notabilis transgressionis praecepti ecclesiastici: posset enim esse tanta perversio in caeremoniis aut ordine Breviarii, ut esset culpa letalis, cum omnis notabilis alteratio cultus divini ab Ecclesia instituti sine dubio peccatum sit mortale, uti docent DD. cit. aliique; 4. ratione notabilis deformitatis vel turpitudinis ipsius rei; ut si res furtiva Deo offeratur; si in ecclesia inter divina Officia admisceantur cantus profani et turpes aut vocum mutilationes, organorum vel instrumentorum soni notabiliter lascivi et ad impuritatem provocantes, certe minime posse excusari a mortali, recte monent DD. cit. Vide conc. Trid. sess. 22. in decreto de observand. et vitand. in celebrat. Missae et D. Hieron. l. 3. comment. in c. 5. Eph. Utrumque hunc cultum falsum et superfluum pulchre deducit Cajetan *V.* superstitio c. 1. ex verbis Christi Jo. 4, 23: *Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate;* cultus falsus est contra veritatem, cultus superfluus recedit a spiritu. **354.**

IV. Cultui superfluo a nostro Marchant et aliis non male additur cultus inordinatus, sic dictus quod, etsi sit verus Dei cultus ab Ecclesia publica auctoritate institutus et approbatus, ordinatur tamen ad finem, ad quem nec ex se nec ex institutione divina ordinatus est, v. g. legere vel curare legi Sacrum de B. V. singulis Sabbatis eo fine et spe, ut B. Virgo ipsis ante mortem appareat, et alia hujusmodi innumera; quae quidem venialem culpam non excedunt, dummodo absit superstitio vanae observationis nec in iis certa et indubitata fides ponatur, juxta dicta c. praec. sect. 1. **355.**

Sectio II.

Tentatio Dei.

Summarium.

356. Tentatio Dei generatim et proprie quid?
357. Alia est expressa, alia interpretativa.
358. Formalis semper est peccatum mortale,
359. Interpretativa ex genere quidem est peccatum mortale,
360. A quo tamen saepe excusatur.

356. Tentatio alia dicitur *seductionis* seu inducens ad errorem vel peccatum, qualis et activa et passiva repugnant Deo: activa enim repugnat ejus infinitae bonitati, juxta illud Jac. 1, 13. *Ipse autem neminem tentat;* passiva vero repugnat ejus sapientiae, quae seduci nequit. Alia dicitur tentatio *probationis* seu experimenti capiendi de aliquo in altero latente, et talis activa convenit Deo eique tribuitur in Scriptura Sacra, Deut. 13, 3: *Tentat vos Dominus Deus vester, ut palam fiat, utrum diligatis eum an non.* Sic olim dicitur Deus tentasse Abraham, Tobiam, Job etc. et suos electos maxime. At vero passive ita tentari Deum a creatura, peccatum est contra virtutem religionis ac reverentiae Deo debitae et prohibita in Scriptura, Exod. 17, 7: *Tentaverunt Dominum, dicentes: estne Deus in nobis, annon?* Duplex autem est tentatio Dei, una *proprie dicta,* eaque vel formalis vel interpretativa, alia *improprie* dicta. Explico breviter et addo resolutiones practicas.

I. Tentatio *proprie dicta* definitur: irreligiositas quaedam, per quam ex dubitatione de aliquo attributo divino vel perfectione Dei, verbis aut factis petitur experimentum, an Deus illam perfectionem habeat vel exerceat, v. g. an Deus sit summe bonus, omnipotens, omniscius, ubique praesens; ideoque multiplicem malitiam involvit, et dubitationis contra fidem et praesumptionis contra spem per excessum, et principaliter irreligiositatis et irreverentiae contra virtutem religionis, ut bene docet S. Thom. 2. 2. p. 97. a. 3. Sicut enim ad religionis virtutem spectat, ex fide et spe in Deum concepta debitum ei cultum exhibere per adorationes etc., ita econtra ad irreligiositatis vitium pertinet, ex defectu fidei vel spei irreverenter explorare aliquam divinam ejus excellentiam et perfectionem.

357. II. Tentatio haec Dei alia est *formalis* et expressa, qua quis reipsa dubitando vel diffidendo de divina aliqua perfectione, ex proposito et expressa intentione tentaret Deum, aliquid ab eo petendo vel agendo, animo illam perfectionem experiendi, Ex. 17, 7: *Tentaverunt Dominum, dicentes: estne Deus in nobis, annon?* Ps. 77, 18: *Tentaverunt Deum in cordibus suis . . . Numquid poterit Deus parare mensam in deserto?* Sicque tentaret Deum, qui se projiceret in puteum, animo experiendi, an Deus sit ita potens vel bonus, ut eum velit vel possit eripere. Rarior est haec Dei tentatio.

III. Alia est tentatio Dei *interpretativa,* cum quis, etsi actu non dubitet de perfectione divina neque expresse intendat, de Deo experi-

mentum sumere, reipsa tamen id agit vel petit quod suapte natura refertur ad tentandum Deum seu divinam perfectionem experiendam. Quod duobus modis fieri potest: uno modo, cum praetermissis mediis ordinariis a Deo et natura ordinatis, effectus a solo Deo expectatur, utpote qui in morbo periculoso respuit medicinam commode parabilem, a solo Deo miraculose salutem sperans, magna tentatione Dei. Navarr., Suar., Less., Sanch., alii; qui absque praevio studio nec justa causa coactus praedicare praesumit, confidens temere, Deum seu Spiritum Sanctum inspiraturum; Navar. c. 11. n. 80. vult hoc esse mortale, Sanch. autem cit. l. 2. c. 34. n. 16. cum aliis recte censet, si non fiat animo tentandi et cessante scandalo aliove detrimento proximi, esse veniale tantum. Huc referuntur irreverenter orantes, tamen sperantes a Deo impetrare quae communiter orari et impetrari solent, juxta illud: *Ante orationem praepara animam tuam, et noli esse quasi homo, qui tentat Deum;* tales enim censentur experiri velle divinam potentiam et bonitatem, an etiam male et irreverenter oranti Deus subvenire possit et velit; quod tamen communiter ob levitatem materiae solum veniale esse censent DD.

IV. Alio modo fit tentatio interpretativa Dei, cum quis se sponte periculo exponit, a quo liberari non possit, nisi a solo Deo; quomodo Deum tentant et gravissime peccant qui se temere absque justa causa necessitatis vel utilitatis ad martyrium offerunt. Justa causa necessitatis est, quando professio fidei et necessaria ad tuendam ipsam fidem, religionem, salutem aliorum, avertendas blasphemias, juxta dicta de professione fidei et dum martyrium in praecepto est. Justa causa utilitatis est Dei gloria, fidei exaltatio, promulgatio, aedificatio proximi, et dum martyrium est in consilio; extra casum talis necessitatis vel utilitatis se martyrio exponere, peccatum mortale est, non tantum tentationis Dei contra religionem, sed etiam scandali contra caritatem, cum sic absque justa causa provocentur infideles ad peccandum mortaliter. Unde S. Thom. 2. 2. q. 24. a. 1. ad 3. sapienter ait, non praebendam esse infidelibus occasionem injuste agendi, sed patienter sustinendum ipsis injuste agentibus. Exempla sanctorum in contrarium extraordinario fervori et instinctui Dei abscribenda sunt. Navar. c. 11. n. 40. aliisque cit. Sanch. c. 24. n. 25. Huc denique spectant omnes probationes innocentiae cum miraculo, per ferrum candens, aquam ebullientem, duellum; item per applicationem ad corpus occisum, si sanguinem emittat necne pro occisore indagando, quae omnia prohibentur in jure canonico D. p. 2. caus. 2. q. 4. c. 20. et Dec. l. 5. tit. 83. c. 8. et tit. 35. c. 3: quia nimirum sic vere tentatur Deus absque necessitate, cum ad bonum commune tuendum satis sit, uti mediis humanis a Jure constitutis, ex quibus innocentia vel delictum probari possit. Vide Delr. l. 4. disq. mag. c. 4. q. 4, ubi bene ostendit, quod Deus quidem interdum per ejusmodi purgationes innocentiam aliquorum miraculo ostenderit, sed ob simplicitatem innocentium et quia ad tales purgationes compellebantur. Quod autem ipse Deus Num. 5, 17. feminam de adulterio suspectam aquis purgandam jusserit, Dei lex fuit, non tentatio; sed lex caeremonialis vetus modo abolita.

Alia denique est tentatio Dei improprie dicta tantum, cum quis seclusa omni dubietate vel diffidentia de aliqua perfectione Dei ex sola praesumptione vel nimia confidentia absque causa necessitatis vel utilitatis a Deo petit voluntatis divinae aut alterius rei miraculosam manifestationem; differt maxime a tentatione Dei proprie dicta, quod haec aut actu dubitet aut saltem sine justa causa experimentum capere tentet de aliqua perfectione divina; nunquam autem licet dubitare de aliqua perfectione Dei, alioquin vel illam explorare semper est iniqua tentatio Dei; haec autem improprie dicta solum intendit explorare voluntatem Dei vel alterius rei manifestationem, petendo per miraculum aliquod signum; de his autem saepe dubitare contingit, ideoque non est semper vera tentatio Dei peccaminosa, ut mox dicam inferius. Ad dignoscenda ergo peccata ejusmodi tentationum Dei iterum pono quatuor breviculas.

358. *Resolutiones.* I. Tentatio Dei proprie dicta et formalis semper est peccatum mortale, et quidem unum ex gravissimis contra Deum, nulla parvitate materiae veniale vel excusabile: quia directe et ex intentione dubitando et tentando laedit perfectionem aliquam Dei infinitam, in quo nihil parvi fingi potest; quin etiam si dubium esset positivum et pertinax, quo incertam et dubiam judices aliquam perfectionem divinam, nisi experimento cognoveris, alias non paratus corrigi, eris haereticus formalis, et id exterius manifestans etiam excommunicationi obnoxius, secundum omnes.

359. II. Tentatio Dei interpretativa tantum (atque etiam improprie dicta, qua citra casum necessitatis vel utilitatis petitur signum a Deo manifestativum divinae voluntatis vel alterius rei) ex genere suo quidem peccatum mortale est: quia absque necessitate ulla aut utilitate gravi miraculum vel signum extraordinarium petere a Deo, est agere cum Deo tamquam ludione vel curiositatum fautore: prout quondam egit Herodes cum Christo, sperans ab eo signum videre, quae gravis est irreverentia et injuria contra divinam sapientiam et majestatem. Omnes. Quare tentatio Dei et peccatum grave esset, petere a Deo miraculum ad fidem haereticis confirmandam: quia non est causa necessitatis, cum non desint alia argumenta veritatis cognoscendae: neque utilitatis, cum illi miracula passim excludant. Similiter sic tentaret Deum, qui coram gentibus peteret miraculum, si eorum conversio probabiliter non speretur, quia deficeret causa justae utilitatis, ut notat Tolet. lib. 4. c. 19. Qua ratione ipse Christus negavit signum petentibus Judaeis, daemoni in deserto, tentanti Herodi etc.

360. III. Eadem tamen interpretativa vel improprie dicta tentatio Dei saepe excusatur a mortali et fit venialis non tantum ex imperfectione actus, indeliberatione, simplicitate, ignorantia, sed etiam ex levitate materiae: ut si quis in levi morbo respuat medicinam, confidens a Deo sanitatem consequi generali providentia, nullo petito miraculo. Tolet. cit. n. 7, Sanch., Less. supr. Laym. l. 4. tr. 10. c. 5. n. 7.

IV. Insuper ex speciali instinctu divino aut ex justa causa necessitatis vel utilitatis gravis, ad nostram vel aliorum salutem atque ad ipsam voluntatem Dei implendam a Deo signum vel miraculum

petere, nullo modo erit peccatum tentationis Dei, sed actus spei et fiduciae in Deum. Ita Glossa in c. 6. Deut., D. Thom. q. 97. a. 1. ad 2, alii communiter. Vide circa haec dicta de praesumptione.

Sectio III.

Blasphemia.

Summarium.

361. Blasphemia adversus Deum tripliciter fieri potest.
362. Alia est formalis, directa et indirecta ex parte voluntatis,
363. Alia materialis tantum et externa.
364. Blasphemiae indirectae contra Deum
365. Sunt maledicta in sanctos,
366. In Sacramenta et res Deo sacras
367. Ac etiam homines aliasque res, ut Dei creaturas.
368. Maledicta in sanctos et res Deo sacras semper sunt blasphemiae, non item maledicta in homines vel alias creaturas.
369. Referuntur formulae blasphemandi Germanis propriae contra Deum et adjuncta.
370. Per Sacramenta et adjuncta.
371. Non tantum blasphemia quaecunque directa,
372. Sed etiam indirecta est peccatum mortale.
373. Quamvis blasphemiae omnes sint ejusdem speciei, saepe tamen quoad circumstantias et modum explicari debent in confessionali.
374. Qualiter circa blasphemias examinandi sint poenitentes a confessario?
375. Maledicta in homines et alias creaturas quando et qualia peccata?

Blasphemia definitur: *Convicium seu verbum contumeliosum adversus Deum.* Sicut enim laus Dei consistit in hoc, quod dicatur aliquid ad honorandum et glorificandum Deum, ita laudi Dei opposita blasphemia consistit in hoc, quod dicatur aliquid in contumeliam et inhonorationem Dei. Accuratius ex D. Thom. 2. 2. q. 13. a. 1. definiunt Valent., Sanch.: Est peccatum quo divinae bonitatis excellentiae detrahitur dicendo, aliquid falsum Deo inesse, quod non inest, vel negando inesse, quod inest. Aut denique dic breviter: Est falsa locutio de Deo per modum convicii. Essentia ergo et malitia gravissima blasphemiae consistit in hoc, quod aliquid falso dicatur de Deo in ejus contumeliam seu diminutionem divinae ejus majestatis, excellentiae et bonitatis: nihil enim verum ut verum potest dici de Deo in ejus contumeliam. Et generaliter potest fieri tribus modis: 361.

I. Per *verba indicativi modi,* aut falso aliquid tribuendo Deo, v. g. Deus est injustus, mendax, deceptor; aut negando aliquam perfectionem Dei, v. g. nulla est apud Deum providentia, misericordia, justitia; vel etiam conditionate, v. g. Deus non est justus, nisi hoc fiat: quia tunc derogatur justitiae divinae, quasi pendenti ab aliquo contingente; aut denique aliquid Deo proprium tribuendo creaturae, v. g. dicendo, Caesarem esse omnipotentem, hanc creaturam esse suum summum bonum.

Ubi observa incidenter, omnem superstitionem, idololatriam, magiam, quatenus excellentiam aliquam Deo propriam, ut potentium, sapientiam, bonitatem creaturae vel diabolo tribuit, simul esse peccatum blasphemiae.

II. Per *verba imperativi et optativi modi* seu per modum imprecandi: v. g. maledictus Deus, dispereat Deus, ad despectum Dei, taedeat, pudeat, poeniteat Deum, talia fieri etc. Quo spectat ille impiissimus modus loquendi: velit, nolit Deus, hoc faciam, hoc fiet: quia haec verba important diminutionem divinae potentiae, quasi Deus non possit impedire, quin hoc vel illud facias vel fiat.

III. Per *verba absque affirmatione* vel negatione vel imprecatione, utpote cum per despectum ac indignationem probrose nominantur aut attributa divina, ut: vah, Dei potentiam! proh Dei bonitas, sapientia! Juxta illud: *Vah, qui destruis templum Dei;* aut Sacramenta, sanguis, vulnera, membra Christi: modus communissimus Germanis, de quo specialius infra; aut creaturae cum nomine Dei: Gottes Sacrament; aut denique horrendissime (membra pudenda Christi, B. Virginis, immo ipsius Dei) aut alia horrenda ipsis repugnantia: mos diabolicus Gallis et Italis communis. Quo etiam spectat blasphema illa vox Juliani apostatae: Vicisti, Galilaee, vicisti; item illa tyranni Japonensis saepius dicentis: O si haberem Deum christianorum, his saevius tractarem eum. Haec quidem quoad modum proferendi blasphemiam. Jam quoad rem ipsam et malitiam, inprimis blasphemia alia est *formalis,* quae fit cum directa vel saltem indirecta aliqua intentione inhonorandi Deum; alia *materialis,* quae sine omni tali intentione vel advertentia Dei inhonorandi erumpit. Blasphemia formalis alia est *directa,* alia *indirecta,* idque dupliciter, ex parte voluntarii et ex parte objecti.

362. § I. *Blasphemia formalis directa et indirecta ex parte voluntarii ac materialis tantum.* Blasphemia formalis *directa* seu interna et externa simul est, quae fit cum directa intentione inhonorandi Deum seu derogandi divinae majestati; eaque triplex: *simplex et haereticalis* et *haeretica.* Blasphemia *simplex* est locutio contumeliosa de Deo, nullam tamen significans haeresim, et potest esse vel enuntiativa, v. g. in contemptum Dei volo hoc facere, vel despectiva seu detestativa, v. g. pereat Deus, displiceat Deo; vel irrisoria, v. g. vah, qui destruis templum Dei, vel juratoria, v. g. pereat Deus, si non ita fit. Sed de hujusmodi blasphemiis, juramentis tract. 3. in secundo praecepto. Blasphemia *haereticalis* dicitur verbum contumeliosum adversus Deum, haeresim significans, sed sine interno assensu erroneo contra fidem, sed solum ex pravo voluntatis affectu; jam est duplex et quandoque triplex peccatum mortale, et blasphemiae contra religionem, in infidelitatis externae contra professionem fidei, et alterius maligni affectus, ex quo profertur, v. g. ex odio Dei, desperatione aliave maligna affectione contra caritatem Dei vel hominis; haereticalis autem dicitur, quia ad similitudinem haeresis falsum Deum significat et hominem ita blasphemantem de haeresi suspectum reddit. Unde ubi Inquisitio viget, etiam taliter blasphemantes immediate absque praevia correctione denunciandi sunt Inquisitori intra sex dies a die notitiae, ex decreto Alexand. VII. de suspectis de haeresi. Blasphemia denique *haeretica*

dicitur verbum contumeliosum adversus Deum haeresim significans et cum assensu interno erroneo; idque rursus ad minimum duplex peccatum mortale, et blasphemiae et infidelitatis internae ac externae seu haeresis formalis; immo et triplex, si accedat etiam aliquis malignus affectus erga Deum vel hominem, juxta paulo ante dicta. Exemplum utriusque, si dicas: Deum esse injustum, non curare res nostras. O Deum injustum, insipientem! Vellem sapientius haec facere, quam Deus. Si ista solo malo affectu voluntatis in Deum proferantur, dicuntur blasphemiae haereticales; si vero etiam cum assensu erroneo interno, blasphemiae haereticae. Hinc patet differentia ab haeresi et infidelitate, quod nimirum haeresis vel infidelitas essentialiter consistat in assensu erroneo contra fidem; blasphemia vero solum consistit in locutione mala contra Deum, ad quam etsi saepe concurrat, non tamen necessario requiritur assensus erroneus contra fidem, sed potest stare cum vera fide; sicut etiam hominem per contemptum serio vocare possem furem, adulterum, probe tamen sciens, non ita esse, ut optime explicat Valent. t. 3. disp. 1. q. 13. pu. 2. et scite noster Alph. a Castro l. 1. de justa haereticorum punitione c. 12. dicens: „Si quis dixerit aliquid divino honori contrarium, credens ita esse, erit simul haereticus, quatenus credit, et blasphemus, quatenus dicit. Si credit et non dicit, erit haereticus tantum; si vero dicit et non credit, erit tantum blasphemus.“ Non ergo omnis blasphemia contra Deum dicta est haeresis, at omnis haeresis contra Deum dicta est blasphemia. Quin universaliter omnis enunciatio maligni erga Deum affectus, contra virtutes theologicas, fidem, spem, caritatem, utpote: Abnego Deo, despero de Deo, odi, detestor Deum etc. formalis blasphemia est: hoc enim actu derogatur divinae perfectioni infinitae, veritati et fidelitati et bonitati.

Blasphemia *formalis indirecta* dicitur quae fit cum indirecta solum seu virtuali tantum intentione inhonorandi Deum, cum quis nimirum scienter et serio loquitur verba, quae ex propria significatione, modo proferendi aliisque circumstantiis divinae majestatis contemptum vel honoris divini diminutionem significant vel continent, etsi ea proferens id minime intendat, dummodo advertat, et tamen quocunque alio motu serio proferat: eoipso enim indirecte et virtualiter inhonorationem Dei intendere convincitur, ideoque sic adhuc est vera formalis blasphemia.

§ II. *Blasphemia materialis tantum et externa* dicitur, quia licet **363.** verba de se contumeliosa in Deum proferuntur, absque tamen omni directa vel indirecta voluntate inhonorandi Deum, utpote 1. si proferantur solum docendi gratia in scholis; 2. si proferantur solum recitative seu referendo per modum historiae seu in comoedia; 3. si proferantur omnino inadvertenter et indeliberate in ebrietate perfecta, in amentia, somno, phrenesi et tandem ex vehementissima passione usum rationis perturbante, ex impetu naturali inveteratae consuetudinis involuntariae et inculpabiliter remanentis: de qua ex professo in materia de peccatis. 4. Universaliter si nullo modo advertatur ad injuriam vel inhonorationem Dei, ut si quis ex ira, rixa, indignatione erga alterum, hominem, pecus etc. enuntiat verba maledicta, quae tamen saltem non contineant falsitatem haereticam, v. g. Sacramenta, Vulnera,

Crucem, Deum etc., si affectus indignationis nullo modo tendat in Deum, sed tantum contra hominem vel jumentum, cui irascitur, non est proprie blasphemia, cum hic absit omnis motus malus erga Deum; est tamen peccatum irreligiositatis et quasi sacrilegii contra secundum praeceptum: *Non assumes nomen Domini Dei tui etc.;* sed de hoc specialius inf. resol. pu. 4.

364. *Blasphemiae directae et indirectae ex parte objecti.* Blasphemiae rursus aliae sunt directae contra ipsum Deum vel aliquid ipsius Dei, quales hactenus supposuimus, aliae sunt indirecte tantum contra Deum, quatenus nimirum tendunt in aliquid Deo sacrum vel ad Deum peculiariter relatum, adeo ut contumelia vel injuria illis illata peculiariter etiam redundet in ipsum Deum; utpote

365. I. Maledicta in sanctos Dei: nam ut recte ait S. Thom. 2. 2. q. 13. a. 1. ad 2: Sicut Deus in sanctis suis laudatur, in quantum laudantur opera, quae Deus in sanctis efficit, ita et blasphemia, quae fit in sanctos, ex consequente in Deum redundat; adeo ut blasphemia in Deum et sanctos moraliter sint ejusdem speciei, quia eandem rationem malitiae participant, videlicet divini honoris diminutionem. Quod tamen intelligendum de maledictis in sanctos formaliter, quatenus sancti sunt adeoque cum habitudine ad Deum formali vel virtuali, ut recte monet Sanch. cit. n. 27. Secus est, si contumelia jactetur in sanctos, non ut sancti sive beati sunt formaliter, sed ut quidam homines in terris fuerunt, quibus nunc excellentia sanctitatis accidentalis est, v. g. si quis dicat: Adamum et Evam fuisse gulones, debuisse aliquid aliud comedisse; Petrum calvum, Crispinum et Crispinianum sutores, Carolum Borromeum nasonem etc.: sic enim non est proprie blasphemia contra religionem ad Deum, cum hic nullus subsit respectus ad Deum, sed est irreverentia contra virtutem duliae et observantiam sanctis debitam, eo magis quo majorem a Deo excellentiam gratiae gloriaeque consecuti sunt. Et quidem si ex odio, indignatione vel maligno affectu in aliquem sanctum fiat, sine dubio erit mortale; si ex joco solum vel levitate, veniale, recte censet cum Sanch. cit. Laym. l. 4. c. 6. n. 10.

366. II. Maledicta in Sacramenta et res quascunque Deo sacras (chrisma, calices) quatenus Deo sacrae sunt: quia sicut eorum cultus et veneratio, ita et contumelia ipsis irrogata respective est in Deum auctorem Sacramentorum omnisque sanctitatis redundans. Omnes cum Sanch. cit. n. 22. Eademque ratione dicendum est de contumelia illata imaginibus Dei, Christi, Crucifixi et sanctorum, verbo, signo, facto; res nota improbis.

367. III. Maledicta etiam in homines vel quascunque creaturas, quatenus Dei creaturae vel aliquid Dei sunt, seu cum aliqua relatione ad Deum; ut apud Germanos videtur significari per additionem nominis Dei, Gottes Element, Gottes Pestilenz; aut per modum imprecationis, ut: Te elementa perdant etc.: non enim creata sunt a Deo elementa, ut hominem perdant, sed ut homini serviant in ordine ad ultimum finem, ideoque vera est blasphemia contra Deum, idque maxime verum est, quando ipse res sacrae ita proferuntur, v. g. dass dich Gottes

Sacrament schaende. Sed de his Germanorum blasphemandi formulis in gratiam confessariorum mox dabo aliquid speciale seorsim.

IV. Unde jam vides, maledicta in sanctos et res Deo sacras 368.
semper esse blasphemias, non item maledicta in homines vel alias creaturas: quia nimirum sancti et res Deo sacrae semper referuntur vel apprehenduntur referri ad Deum ut auctorem suum, non item semper homines vel aliae creaturae Dei; quare maledicta in homines vel alias creaturas absque relatione ad Deum blasphemiae non sunt, sed alia peccata esse possunt; v. g. qui maledicit parenti, impius erit contra virtutem pietatis et reverentiam parentibus debitam, at non blasphemus; maledicta vel imprecationes in homines vel res non ad blasphemiae, sed ad odii, vindictae, iracundiae peccata spectant, de quibus seorsim dabo appendicem.

§ III. *Formulae blasphemandi communiores Germanis propriae per* 369.
Deum et adjuncta: I. *Bei Gott, Beim Herr Gott, Beim Sacrament, Beim Chrisam:* non est blasphemia, sed juramentum, prout expressius dicunt: Ist bei Gott wahr, ist beim Sacrament wahr; attamen juramentum plerumque carens secunda conditione requisita ad juramentum licitum, scilicet judicio, et proinde peccatum ex se veniale, quamvis ratione scandali in homine religioso a mortali excusare merito nolint DD., ut notavit Gobat c. 20. n. 734, praesertim illud saepius repetitum: *Beim Sacrament.*

II. *Potz Herr Gott, Potz hundert Herr Gott;* illud Potz ex se nihil significat, sed est tantum interjectio et signum plerumque admirationis, ideoque Potz Herr Gott dicere non est blasphemia; est tamen venialis irreligiositas assumptionis nominis divini in vanum. At vero dicere Potz hundert Herr Gott, certo est blasphemia isto sensu, quem verba grammaticaliter praeseferunt, siquidem honori divino plurimum et falso derogatur, si serio dicatur, quod sunt centum Domini Dei, aut cum solaecismo, centum Dominus Deus. At vero si proferantur non attendendo ullatenus ad significationem illam grammaticalem, sed solum volendo tale signum admirationis vel alterius passionis, rursus intercedere culpam venialem irreverentis nominationis Dei, censet Gobat n. 737, et constat, plerosque proferre hoc modo. Unde quidam, ut certius evitent periculum blasphemiae, dicunt: Potz hundert Herget, mutando o in e. Igitur erit confessarii quaerere, quid cogitaverit poenitens, dum ita loquebatur, et hortari, ut desistat saltem propter liberos et haereticos facile inde scandalizandos.

III. *Gottes Sacrament, Gottes Kreuz, Gottes Wunden, Gottes Leiden, Gottes Marter:* haec et similia de se non sunt proprie blasphemiae, sed irreligiositates contra reverentiam divini nominis et contra secundum praeceptum decalogi; ideoque per se loquendo esse tantum veniale ita dicere, contra Suarez et alios verius docent Cajetanus V. blasphemia, aliis cit. Sanch. cit. c. 32. n. 33, Laym. l. 4. tr. 10. c. 6. n. 12, quamvis haec ob maximum periculum formaliter blasphemandi vel ob scandalum saepe mortale fieri possint. Sane Busenbaum medull. theol. c. 1. § 2. loquens de dicente: O Dei mors! Dei vulnera etc. ita concludit: „Propter periculum incidendi in blasphemias, et quia raro abest scandalum, et nihilominus apud audientes Deus ejusque Sacra

censentur inhonorari, raro excusarem." Sic ille, utique intelligens a mortali, nam de gravi veniali jam prius damnaverat post Cajetan. et alios.

IV. *Dass dich Gott schaende, Sacrament schaende; dass dich Sacrament, Gottes Chrisam, Gottes Blut, Gottes Herr, Gott schaende:* blasphemia esset horribilissima, si talia proferrentur eo sensu (prout proferri censuit quidam apud Tanner t. 3. disp. 5. q. 8. dub. 7.) imprecando scilicet, ut Deus vel Sacramentum turpi seu venereo modo corrumpat hunc vel hanc; sed certe non est iste sensus communiter, teste eodem Tanner, sed iste potius: Deus, Sacramenta te perdant, destruant, confundant; hoc enim vulgo significat germanicum illud schaenden, zu Schanden machen: eoque sensu respectu Dei quidem non est blasphemia, cum nihil falsum Deo attribuatur, et Deo supremo jure aeque proprium sit perdere et salvare, sed est solum imprecatio et maledictio utique ex genere suo mortalis in hominem. Respectu autem reliquorum, praeter eandem malitiam mortalis imprecationis, mortalis est vera blasphemia indirecta: cum Dei Sacramenta, sanguis, passio, chrisma etc. non sint ordinata a Deo ad perdendum, sed ad salvandum hominem, ut merito Gobat n. 741. censeat, esse peccata mortalia satis gravia, quia graviter laedunt honorem divinum.

370. *Per Sacramenta et adjuncta:* Solemnis mos Germanorum est, blasphemare Sacramenta vel per Sacramenta, ut plurimis continua et quasi intercalaris vox sit; et quidem quandoque proferunt absolute et solitarie, et sic per se loquendo non continet plus quam irreverentem usurpationem sacri illius nominis. Longe autem frequentius pronuntiant cum addita aliqua particula vel ad initium vel ad finem; praeter jam audita, adfero alia communiora:

I. *Hundert tausend Sacrament:* est omnino habenda pro vera blasphemia, propter haereticam ex se et cum vilipensione et contemptu multiplicationem Sacramentorum. Ita Germani, Tanner. cit. q. 8. dub. 7. n. 234, Layman cit., Gobat cit. Idque certissimum de illis patibulo, ligno, igne et orco dignis ribaldis, qui consueverunt eructare tonnas, milliones, galeras Sacramentorum. De his lege Drexel. Phaeton c. 6. § 5., quorum linguae proprie sunt vehicula diaboli, prout indigitat D. Chrysostom. apud eundem ib. c. 7. § 2.

§. At quid de illa forma multis usitata: *Tausend, hunderttausend Saframent, Saperment?* Ex se nihil mali continet, cum sit vox nihil significans, solita tamen usurpari a Germanis eo fine, ut ostendant, se serio loqui, praecipere, iurasci, minari; at ob reverentiam Sacramenti non audentes integre pronunciare, ita corrumpunt vocem Sacrament. Neque aliquis inde scandalizatur, sed potius saecularis habetur pro conscientioso, qui sic loquitur, volens vitare blasphemiam; at Religiosus ita loquens merito habetur pro irreligioso. Gobat cit. n. 745.

II. *Blut-Sacrament:* haec ex se vi verborum quidem nihil falsi vel indecori significat, cum Sacramentum Eucharistiae sit propriissime Sacramentum sanguinis, et omnia reliqua rectissime dicantur Sacramenta sanguinis, cum omnia suam vim et energiam habeant ex sacrosancto Christi sanguine. Attamen certum est, omnium piorum aures

gravissime offendi eo dicterio, omniumque Germanorum sensu horrendum et blasphemum quid significari in gravem contemptum vel despectum Sacramentorum, adeoque in ea connexione latere aut blasphemiam proprie dictam aut saltem sacrilegium, et confessarium debere exquirere numerum ejusmodi caninorum et stygiorum latratuum. In hac materia singularis Gobat n. 736.

III. *Donner-Sacrament, Blitzstrahl-Stern-Sacrament:* de his idem fere pronunciandum, quod de praecedenti ob eandem rationem: et specialiter ob aliquem contemptum, abominationem vel execrationem Sacramentorum. Ultimum videtur importare vilipensam multiplicationem Sacramentorum, instar stellarum.

IV. *Du Sacraments-Hurer, Sacraments-Schelm:* Hae et similes omnino censendae sunt verae blasphemiae ob nimis contemptibilem combinationem et gravissimam irreverentiam Sacramentorum. Nec est verus Christianus, cui non moveatur bilis et aures horreant ad ejusmodi voces, aeternis suppliciis mulctandas; ideoque accensendum esse blasphemis qui vel semel ita deliberate et serio loquitur, merito censet Gobat n. 742. Jam tandem quoad praedictas blasphemias omnes ratione peccatorum sint sequentes

§ IV. *Resolutiones practicae.* I. Blasphemia quaecunque directa 371.
semper est peccatum mortale gravissimum ineluctabiliter. Omnes. Legi enim divinae naturali ipsique rationi nihil magis repugnat, quam Creatori maledici a creatura. Lege divina positiva nihil severius prohibetur, quam blasphemia, ut Lev. 24, 16: *Qui blasphemaverit nomen Domini, morte moriatur.* Specialiter autem blasphemia repugnat primo praecepto decalogi, praecipienti Deo debitum cultum exhibendum, cujus e diametro oppositum facit blasphemia. Eminenter etiam prohibetur secundo praecepto decalogi: *Non assumes etc.,* quo etiam communiter refertur: multo enim magis et deterius nomen Domini in vanum assumit, qui ipsi Deo falsum injuriose attribuit, quam qui per Deum falso jurat vel Deo promissum votum violat. Insuper in hoc horribili blasphemiae directae peccato excluditur non tantum omnis parvitas materiae a mortali excusans, cum qualiscunque contumelia etiam minima directa in Deum infinitae majestatis revera sit gravissima, sed etiam omnis imperfectio, actus, quia supponitur facta ex directa et perfecta adeoque deliberata intentione inhonorandi Deum. Ceterum in ipsis verbis blasphemis contra Deum prolatis posse excusare imperfectionem actus, indeliberationem, praecipitantiam, jam supra concessum est; sed tunc eoipso non erit blasphemia formalis, sed materialis tantum.

II. Blasphemia etiam indirecta serio et advertenter prolata sine 372.
dubio est peccatum mortale, etsi minus grave, quam praedicta directa ob ipsum minus perfectum et indirecte tantum voluntarium, juxta communem DD. cum S. Thom. et Sanch. cit. Attamen omnino admittit imperfectionem actus a mortali excusantem: ut si fiat cum semiplena tantum advertentia et deliberatione, ex subito vehementi impetu passionis, iracundiae, terroris, consuetudinis inveteratae involuntarium reddente, et alia ejusmodi quae etiam blasphemiam materialem tantum efficere possunt, secundum communissimam DD. apud cit., quamvis videatur

negare noster Marchant tribun. t. 2. tr. 2. tit. 4. sect. 1. q. 3. ob naturalem horrorem sceleris execrandi, tantum quidem, ut a christiano Deum agnoscente et mentis compote vix unquam possit dici blasphemia. Et sane teneretur creatura rationalis, saltem adeo attendere Creatori suo et ultimo fini Deo in omni sua actione, ut saltem horribile hoc scelus blasphemiae percaveat. Verum ex his solum sequitur, raro admodum et difficulter excusari a mortali, et multo rarius, quam in aliis peccatis, non vero quod omnino nunquam: cum revera contingat, in primis motibus iracundiae hominem sibi non esse praesentem, ita ut se semper ad regulas rectae rationis reflectere possit tam cito, quin interim quandoque erumpat verbum blasphemiae. In foro autem externo, non obstante allegatione cujusque motus vel indeliberationis secundum leges puniri debet, quia ibi judicatur secundum externa. Unde ulterius sane fatendum est, omnem blasphemiam etiam joco prolatam deliberate et advertenter ad inhonorationem Dei, ordinarie esse peccatum mortale: quia, etiamsi joco prolata, vergit in diminutionem divini honoris, ut cum aliis docet Sanch. l. 2. c. 82. n. 41. Dico tamen, *ordinarie:* nisi nimirum in raro casu talis esset jocus, ut omnibus expensis nulla appareret diminutio divini honoris: tunc enim blasphemia vera non est, quippe cui deest essentia blasphemiae; et de simili raro casu intelligendus Valent. t. 3. disp. 1. q. 13. pu. 1. cum aliis docens, blasphemiam joco prolatam non esse blasphemiam, nec consequenter peccatum mortale.

373. III. Quamquam (sicut supra de superstitionibus et magiis) probabile sit, omnes blasphemias in ratione blasphemiae esse ejusdem speciei infimae ob eandem semper malitiam formalem inhonorandi Deum, ideoque in Confessione non esse necessario explicanda maledicta in specie, sed sufficere, si dicas: Blasphemavi graviter toties; attamen inprimis certum est, debere explicari circumstantias speciem mutantes: ut si blasphemia fuit haeretica, procedens ex actuali assensu erroneo contra fidem, aut si procedit ex actuali odio Dei, ex desperatione, ex gravi odio proximi: tunc enim semper est duplex species et quandoque triplex peccatum, ut jam supra indicatum fuit. Deinde etiam longe probabilius et tutius est, intra genus blasphemiae etiam explicandum esse modum blasphemandi: utpote si blasphemia facta sit cum directa intentione inhonorandi Deum vel indirecta tantum; si facta directe in ipsum Deum vel indirecte tantum per Sacramenta, sanctos, creaturas etc. Hi enim modi maxime differunt in gravitate injuriae, contumeliae et despectionis erga Deum, ut ex se patet. Addit Sanch. cit., etiam explicandum in blasphemiis indirectis, an blasphemaverit in B. Virginem vel in alium sanctum, quia illud verissima aestimatione longe gravior censetur injuria Dei, quam hoc.

374. IV. In praxi ergo quando poenitens absolute dicit, se blasphemasse, confessarius in examinando sic procedet: 1. Quaerat, quibuscum verbis blasphemaverit; nam homines plebeji solent confundere verba germanica: Schelten, Fluchen, Schwören; primum blasphemare, secundum imprecari seu maledicere, tertium jurare proprie significat. Auditis verbis blasphemiam significantibus 2. quaerat, qua intentione sic blasphemaverit, an vere intenderit, ipsum Deum inhonorare vel ex maligno

affectu in Deum ita protulerit; si ita fatetur (quod certe raro apud plebejos et rusticos), 3. examinandus erit, qua ratione motus fuerit erga Deum, an ex odio, desperatione, an cum vel sine assensu erroneo contra fidem, juxta supra dicta; et si fateatur blasphemiam haereticam cum assensu erroneo et pertinaci contra fidem, scias, esse haereticum formalem, excommunicationi obnoxium ideoque remittendum ad habentem facultatem absolvendi, si ipse non habeas; sed haec, ut dixi, rara sunt. 4. Si neget, se intendisse Deum inhonorare, adhuc quaerendus erit, an saltem adverterit, ejusmodi verba a se prolata revera esse inhonorativa Dei, cedere in despectum vel injuriam Dei etc. et tamen sic scienter protulisse; si sic, adhuc censendus est peccasse mortaliter. Tandem si dicat, se nec intendisse nec advertisse inhonorationem Dei neque affectum indignationis suae ullo modo erga Deum extendisse, sed solum erga hominem vel jumentum, nihilominus attendendum erit ad verba, quibus homo usus fuit; si enim verba talia vel tali modo prolata sunt, ut enormem contumaliam Dei aut Sacramentorum exprimant v. g. atroces maledictiones in ipsum Deum, raro excusari poterit a mortali; certe severe et acriter increpandi erit et nonnisi firmo proposito concepto absolvendi. Quodsi verba non contineant adeo enormem contumeliam Dei vel Sacramentorum nec falsitatem aliquam haereticam v. g. simpliciter nominando Sacramenta, Dei Sacramenta, Crucem Christi, omnino a peccato mortali excusari poterit; at iterum serio dehortandus ob periculum blasphemiae formalis. Ita post alios Layman saepe cit. c. 6. n. 8. et 12, ubi ponit casum, quo confessarius poenitentem absolvere poterit, etsi tali consuetudine, utpote non mortaliter mala, abstinere nolit; ex. gr. dux vel officialis belli dicit in Confessione, se milites suos ita male assuetos ad officium cogere non posse, nisi velut vehementer iratus verba sacra effundat, v. g. Sacramenta, Chrisma (idem de verbis imprecatoriis intelligendum), quae verba, testatur, se proferre non alia mente nisi ut militibus metum tandem iratus incutiat. Haec in christiano homine laudanda non sunt; non tamen peccati mortalis condemnari semper possunt, qua proinde consuetudine dissimulata, minime tamen positive consulta, talem confessarius absolvere poterit. Sic Laym. Eadem prope ratio semper est de heris et magistris respectu servorum, immo et parentibus respectu filiorum. Similiter Gobat cit. casu 20. an. 704. late excusat medicum ingeniosum, qui Canonicum quendam morbo hypochondriaco laborantem et continuo mortem tento cum arcu sibi spiculo minitantem, imaginantem ac metuentem, ut humores noxios depelleret, fingens se animo iratum, quod monitis parere nolit, subito invadens in haec verba erupit: Du hunderttausend Sacraments Pfaff, dass dir's der Teufel segne: quo audito primo attonitus et exardescens Canonicus, deinde fraude cognita in risum solutus, dissipatis malis humoribus nihil amplius de morte cogitavit, felici proinde successu. Excusat enim Gobat eum, eo quod ea verba non serio protulerit nec formaliter ut inhonorativa Sacramentorum nec ipsius Canonici, sed mere materialiter ut signa fictae iracundiae; cui ego assentior. Tandem de malitia et poenis blasphemorum divinitus et humanitus inflictis vide horrenda apud eundem Gobat cit. alph. quadruplici p. 3. de blasphem. casu 21.

Appendix.

De maledictis in creaturas rationales et irrationales.

375. Jam supra dictum est, maledicta, convicia, imprecationes in homines vel jumenta aliasque creaturas rationales vel irrationales absolute absque ullo ordine vel relatione ad Deum non esse proprie blasphemias, sed alia peccata esse posse, circa quae aliqua hic utiliter notanda sunt, cum ea in Confessione plerumque cum blasphemiis exprimi soleant.

I. A peccato omnino excusantur, qui honesto fine vel affectu bono cohonestant maledictiones lugubres rerum insensibilium; qua ratione David maledixit montibus Gelboe ob occisos ibi Saulem ac Jonatham; Job et Jeremias maledixerunt diei ac nocti, in qua nati et concepti sunt, nimirum ob peccatum originale tunc contractum et initium tantarum miseriarum, ut cum Molina et aliis communiter observat Laym. loc. cit. Sic et tu sancte malediceres horae illi, loco, occasioni etc., quibus in grave peccatum lapsus es. Eadem ratione maledicere diabolo, raro peccatum est, secluso iracundiae, impatientiae aliove vitio, quia semper solet maledici ut auctor malorum, Dei hominumque juratus hostis.

II. Quando maledicuntur homines eisque mala imprecantur, ut v. g. pereant morte, fulmine, a daemone possideantur, rapiantur, lacerentur etc., ordinarie tantum veniale est, praesertim respectu alias non inimicorum: nam ordinarie non maledicuntur homines tanquam aliquid Dei nec animo deliberato et serio, ut eis talia eveniant, sed praecise ad manifestationem iracundiae vel indignationis. Quodsi tamen deliberate vere desiderarentur ejusmodi mala proximo, esset sane peccatum contra caritatem et utique mortale in exemplis positis; alioquin grave vel leve, juxta gravitatem vel levitatem materiae seu mali imprecati, juxta communem DD. et optime observat Escob. in summa tom. 1. exam. 3. c. 6. n. 6. Do ejus verba: „Assoles interdum in amicos indignari, ut filios, famulos, vicinos, domesticos, interdum in inimicos; cum ex inimicitiae affectu maledicta prodeunt, plerumque cum plena advertentia feruntur; cum autem in amicos, rarissime ex intentione oriuntur, sed solum ex perturbatione. Unde et si interrogeris mox post prolationem maledictionis: Num intendas filium vel famulum a diabolo abripi? respondebis: Minime plane.“

III. Cum maledicuntur et diris devoventur jumenta aliaeque res irrationales, siquidem res sint proximi et ex odio in ipsum prodeant maledicta et serio animo, ut vere pereant illa, erit sane peccatum odii contra proximum, pro ratione materiae gravius vel levius, quod tamen rarius accidit; alioquin nonnisi veniale, sicut etiam quando res nostrae sunt vel nullius, etiamsi ex animo deliberate desideretur eis malum, ut pereant etc., erit tantum veniale actusque otiosus vel ad summum iracundiae vel impatientiae vitium.

IV. Maledicere vento, tempestati, pluviae, igni, tali diei, horae vel cuilibet creaturae, esset sane mortale blasphemiae peccatum, si illa maledicerentur, quatenus Deo divinaque dispositione proveniunt, aut quatenus iis ut mediis utitur Deus ad nos puniendos, aut denique

periculum subsit, ne indignatio sit contra ipsum Deum. At quando nihil horum adest, rursus solum veniale erit, ut supra: quia sic maledictio vel affectus maledicentis nullo modo redundat in Deum. Quodsi redundet in parentes (ut si maledicas diei vel horae, in qua te parentes genuerunt), erit peccatum contra caritatem et pietatem parentibus debitam, et sane grave, si cum serio contemptu fiat aut alias pietas in parentes graviter laedatur; ut si ita in faciem malediceres, si per hoc eos subsannes, confundas, irrideas; alias iterum leve tantum, ut supra.

Sectio IV.

Sacrilegium.

Summarium.

376. Sacrilegium generatim est rei sacrae violatio.
377. Personale quatuor modis committi solet,
378. Locale vero tribus.
379. Realis quatuor gradus.
380. Reale indigne tractando res sacras varie fieri potest,
381. Injuste usurpando vel furando tripliciter,
382. Etiam injusta occupatio vel detentio bonorum ecclesiae aliqualiter sacrilegium sapit,
383. Sacrilegium emptionis rei sacrae seu simonia quid?
384. Quae sit materia simoniae?
385. Quale debeat esse pretium,
386. Quale pactum, ut committatur simonia?
387. Quid sit simonia juris divini intrinsece mala?
388. Quid sit simonia jure positivo prohibita?
389. Quid sit simonia mentalis,
390. Conventionalis,
391. Realis et
392. Confidentialis et quae hujus poena?
393. Quid sit simonia cum munere a manu,
394. A lingua,
395. Ab obsequio?
396. An et quando simonia sit dare beneficium ecclesiasticum pro obsequio?
397. Quando ex simonia accepta debeant restitui?

Sacrilegium definitione ab omnibus recepta est *rei sacrae violatio* **376.** seu irreligiositas, qua res sacra, quatenus Deo sacra est, violatur. Est enim peccatum contra virtutem religionis, quae sicut primario inclinat ad debitum cultum exhibendum ipsi Deo, ita ex consequenti et secundario inclinat ad debitam reverentiam exhibendam rebus Deo sacratis: nam ut ait D. Thom. 2. 2. q. 99. a. 1: „Ex eo, quod aliquid deputatur ad cultum Dei, efficitur aliquo modo divinum; quamobrem ei reverentia debetur, quae redundat in Deum; atqui etiam irreverentia seu indigna tractatio rerum sacrarum redundat in injuriam Dei; consequenter erit speciale peccatum religioni oppositum."

Res ergo sacra dicitur omnis illa, quae publica institutione, auctoritate et ritu ad Dei cultum deputata est, uti notavit Suar. de relig.

l. 3. tr. 3. c. 2, adeoque non quaelibet privato instituto, proposito vel voto res sacra efficitur, sed necesse est, ut publicam deputationem vel consecrationem habeat. Ejusmodi autem rerum sacrarum atque publica auctoritate ad cultum Dei consecratarum triplex est genus: persona, locus et res, indeque triplex species materialis sacrilegii: personale, locale et reale. De his ordine.

377. § I. *Sacrilegium personale* dicitur, quo persona sacra seu publica auctoritate et solemnitate ad cultum Dei consecrata (videlicet per sacram ordinationem vel statum Religionis ejusque aliquam participationem) indigne violatur; idque contingit quatuor modis:

1. Inferendo manus violentas in clericum vel Religiosum, percussione, mutilatione, occisione aut alia atroci injuria, utpote non solum in faciem, sed etiam in contemptum, in terram spuendo, contra privilegium canonis D. p. 2. caus. 17. q. 4. c. 29. ex motivo religionis personis ecclesiasticis atque Deo sacratis concessum, addita excommunicatione latae sententiae ipso facto incurrenda: de hoc in materia de censuris.

2. Personas ecclesiasticas (* absque consensu auctoritatis ecclesiasticae *) subjiciendo fori saecularis judicio seu ad tribunalia saecularia indebite trahendo, contra privilegium exemptionis et immunitatis ecclesiasticae.

3. Ab iisdem personis ecclesiasticis (* absque consensu ut antea *) tributum exigendo contra eandem immunitatem et exemptionem: sed hoc extra casum publicae necessitatis, ut in bello: tunc enim lex naturae praeponderat legi ecclesiasticae.

4. Luxuriose violando corpus personae Deo sacratae per votum solemne continentiae perpetuae, idque quocunque concubitu, pollutione, tactibus ad hoc ordinatis. Ideoque sacrilegium committitur non tantum a persona, quae contra proprium votum peccat, sed etiam ab altera complice, etsi ipsa voto Deo sacrata non sit. Id hic solum obiter nota ex Laym. l. 4. tract. 10. c. 7. n. 4, quod clericus vel Religiosus fornicans contra continentiam et sextum praeceptum praeter peccatum luxuriae, duplicem in rigore loquendo aliam malitiam committet contra virtutem religionis: una est violatio voti Deo consecrati contra secundum praeceptum, altera est sacrilegii proprie dicti, nimirum personae sacrae violatio seu voto solemni publica auctoritate ad cultum Dei acceptatae contra hoc primum decalogi praeceptum, quae malitia gravior est priori et omnino in Confessione explicanda, sic ut non sufficeret absolute dicere: peccavi contra votum castitatis carnaliter, sed necesse sit, exprimere circumstantiam Ordinis sacri vel professionis religiosae, ut contra Suar., Sanch. et alios ex communiori aliorum docet Laym. cit. n. 4.

378. § II. *Sacrilegium locale* dicitur ecclesiae vel loci sacri publica auctoritate ad cultum Dei deputati indigna violatio.

Ecclesia proprie est locus publica auctoritate aut consecratione episcopi aut crucis erectione vel alia ratione deputatus ad publice peragenda Officia divina, Missas celebrandas et verbum Dei audiendum, Sacramenta administranda et recipienda. Locus vero sacer latius patens generatim dicitur omnis locus ad usum pium et religiosum

publice destinatus et Deo dedicatus. Comprehendit et ecclesias omnes et insuper sacella, coemeteria, monasteria et xenodochia, quae episcopi auctoritate erecta sunt; nam sola saeculari auctoritate erecta absque auctoritate episcopi non censentur religiosa. Sacrilega ergo violatio ecclesiae vel loci sacri contingit generatim tribus modis:

1. Violando immunitatem ecclesiae et locorum sacrorum, fores effringendo, despoliando et specialiter (* in regionibus, ubi adhuc viget jus asyli *) eo confugientes atque legitimo refugio seu asylo ibidem gaudentes violenter et dolose extrahendo ad judicium vel punitionem: id tamen extra casus, quibus id ipsa Jura permittunt, videlicet 1. si crimen grave in ecclesia quis commisisset, Dec. l. 3. tit. 49. c. 10., cum in eo, in quo deliquit, puniri quis debeat, et frustra legis auxilium invocet, qui deliquit in legem; 2. si publicus latro fuit aut nocturnus depopulator agrorum, Dec. l. 3. tit. 49. c. 6; 3. qui alium proditorie occidit ex insidiis, puta ex latibulo a tergo invadendo, veneno etc., Dec. l. 5. tit. 12. c. 1., et fuit olim juris divini Ex. 21, 14.

2. Polluendo ecclesiam aut coemeterium, idque dupliciter: 1. per injuriosam sanguinis effusionem aut homicidium etiam sine sanguinis effusione factum, dummodo intra eccelesiam factum, sive deinde ab existente intra ecclesiam sive extra: utroque enim modo aequaliter contra sanctitatem loci peccatur. 2. Per illicitam et voluntariam humani seminis intra ecclesiam effusionem, Dec. l. 3. tit. 40. c. 10. Copula tamen carnalis conjugalis excusatur a mortali, si fiat ob urgentem necessitatem vel probabile periculum pollutionis, utpote si conjuges officii vel refugii causa longo tempore intra ecclesiam cohabitare cogantur; communis DD. cum Sanch. l. 9. de matrim. disp. 50. n. 9. Denique 3. per sepulturam infidelis non baptizati aut excommunicati non tolerati, Dec. l. 3. tit. 40. c. 7. Atque ad peccatum mortale sacrilegii sufficit praedicta, vel aliquid eorum fieri etiam occulte; ad hoc autem, ut ecclesia censeatur polluta in foro externo, requiritur, ut factum sit notorium de jure vel de facto.

3. Exercendo actionem profanam, quae vel ex natura sua vel juris canonici prohibitione loci sanctitati repugnat, licet per eam ecclesia non polluatur: uti sunt omnis actio judicialis et maxime criminalis l. 3. tit. 23. c. 2. in 6; peccaret ergo judex sacrilege et insuper invalide ageret, qui in ecclesia sententiam ferret, etiam ad mulctam pecuniariam. Altera actio in ecclesia sacrilega est negotiatio, mercatura, emptio et venditio solemnis, ib. loc. cit. Hac ratione etiam Christus Matth. 21. et Jo. 2. ejecit omnes vendentes et ementes ex templo dicens: *Auferte ista hinc etc.;* peccaret ergo mortaliter sacrilegio, si quis per se ex instituto templum deligeret tanquam locum mercaturae et nundinarum, in eo officinam erigendo, merces exponendo; quodsi tamen solum fiat contractus emptionis in ecclesia, merce alibi existente, aut per accidens tantum in transeundo vel recedendo ob pluviam, nonnisi veniale aut nullum peccatum est, ex communi Laym. c. 7. n. 9. Tertia actio in ecclesia sacrilega sunt tripudia, clamores profani, Dec. l. 3. tit. 1. c. 12. Quarta actio in ecclesia prohibita est comessari, D. p. 1. dist. 42. c. 4: „Non oportet in basilicis seu ecclesiis agapen facere et intus manducare“. Extra ergo casum necessitatis vel pietatis universim

prohibitum est, in ecclesia comedere vel bibere more solito pro refectione, quod tamen secluso scandalo vel contemptu culpam venialem non excedere, cum Cajet. Sa et aliis notat Laym. cit. Praeter praedicta peccata alia peccata in ecclesia committere, v. g. detrahere, nutu vel verbis sollicitare ad inhonesta alibi patranda, secluso contemptu omnique voluntate loci sacri inhonorandi, speciale peccatum sacrilegii non constituit, etsi gravem contra loci sanctitatem contineat merito a timoratis explicandam in Confessione irreverentiam, eoque graviorem, quo gravius peccatum committitur, idque etiam etsi naturalis turpitudinis quidpiam fiat.

379. § III. *Sacrilegium reale* dicitur rerum quarumvis publica auctoritate ad cultum divinum deputatarum indigna violatio. Rerum autem ejusmodi sacrarum, prout excludunt personas sacras et loca sacra, quatuor veluti gradus assignat D. Thom. 2. 2. q. 99. a. 3. *Primum* et summum locum inter res sacras obtinent Sacramenta, quibus homo sanctificatur, quorum praecipuum est Eucharistiae Sacramentum, quod Christum ipsum continet, et ideo sacrilegium, quod contra hoc Sacramentum committitur, gravissimum est inter omnia. *Secundum* locum post Sacramenta tenent vasa consecrata ad ministerium et usum Sacramentorum; deinde aedes sacrae, altaria, crux et imagines Christi ac Sanctorum eorumque Reliquiae, quia etiam hae secundum usum Ecclesiae aestimantur ut instrumenta divini cultus et ideo habentur sacrae, non tantum in ordine ad sanctos, sed etiam in ordine ad Deum. Ita Suar. l. 3. c. 6. n. 7. Huc etiam spectant sacri liquores, chrisma, oleum, aqua et alia benedicta. Item nomina Dei, Christi et sanctorum, ss. Evangelia et omnis Scriptura canonica, ut notat Suar. ib. n. 9. *Tertium* locum retinent omnia, quae pertinent ad ornatum altarium et ministrorum et ordinata ad ministerium divini cultus, et indigne violata ad sacrilegium spectant. *Quartum* locum, sed remotiorem ceteris in rebus sacris obtinent omnia bona mobilia, quae deputata sunt ad sustentationem ministrorum ecclesiae, templorum fabricam, item deposita in ecclesiis, pia legata ob pias causas, bona pauperum in xenodochiis et his similia: etiamsi enim haec omnia non ita proprie sint res sacrae, quae vel speciatim ad Dei cultum consecratae et benedictae vel tanquam instrumenta divini cultus specialiter institutae sint, tamen remote saltem ad Deum et ejus cultum prae ceteris rebus profanis specialiter deputatae sunt, et eorum injusta usurpatio in Jure passim sacrilegium nuncupatur. Harum omnium rerum sacrarum indigna et sacrilega violatio fit generatim tribus modis, scilicet *indigne tractando, injuste usurpando, profane vendendo vel emendo per simoniam.*

380. *Sacrilegium indignae tractationis rerum sacrarum fit varie:* 1. Circa Sacramenta, ea ministrando vel suscipiendo 1. *invalide,* sacrilegium omnium gravissimum est, sacratissima illa signa, a Christo ad infallibiliter sanctificandum hominem instituta, invalide et ficte applicando falsa reddere et annullare, scilicet defectu debitae materiae, formae, intentionis aut dispositionis necessariae; 2. *indigne,* in cognito stati peccati mortalis celebrando, communicando, alia Sacramenta administrando vel suscipiendo, aut alias notabiliter, irreverenter vel negligenter circa illa se habendo; 3. tangendo illicite et irreverenter

necessitate seclusa ss. Eucharistiae Sacramentum (hoc utique peccatum mortale) et omnia immediate ad ejus contactum consecrata et benedicta, ut calicem, patenam, ciborium, lunulam monstrantiae, purificatorium jam saepe usurpatum, corporale, chrisma benedictum, sacras Reliquias, Agnos Dei, non tamen horum vasa; quamquam secundum communem DD. praeter tactum illicitum Eucharistiae in ceteris omnibus, secluso contemptu rerum sacrarum vel praecepti Ecclesiae, raro sit plus, quam veniale excusatque omnis necessitas. De his in suis propriis materiis.

2. Circa vasa sacra et paramenta, ea convertendo ad profanos usus propria auctoritate, sive transmutando in aliam formam sive solum abutendo ad profanos usus (juxt. D. p. 3. dist. 1. c. 38.), v. g. sacris vasis ad potationes, sacris paramentis ad profana etc. Quin etiam materiam rerum antea sacrarum, lapides, ligna, pannos etc. profane usurpare, peccatum mortale est ex genere suo, nisi ignorantia excuset aut necessitas publica belli, famis etc., quo casu, teste Ambrosio, etiam sacra vasa alienare, vendere, conflare licet ob majus praeceptum caritatis.

3. Circa sacram Scripturam, eam scienter pervertendo vel ejus sententiis abutendo ad irrisiones, jocos, mendacia, alia peccata et maxime lasciviam; uti impius Beza abusus est Canticis Canticorum horribili sacrilegio voceque blasphemiae in Spiritum Sanctum, ut notat Suarez cit. tr. 3. l. 3. c. 6. Et merito Gobat de blasph. c. 20. n. 718. fulmine dignas censet meretriculas illas, quae saepius alicui assuetae, nescio a quo daemonis mancipio edoctae, dicunt: *Domine probasti me,* sicut et illum, qui verbis illis: *Bibite et inebriamini carissimi etc.* abuteretur ad persuadendum alicui potum excessivum, alias non; nam a mortali excusant DD. citati communiter, si honesti joci causa subinde fiat, ut si amico dicas: Sede a dextris meis; aut in convivio diu nemine loquente dicas: Factum est silentium magnum etc. aut homini melancholico: A facie frigoris ejus etc. Gobat cit. n. 719. seq. Dico tamen, *subinde:* nam ordinarie, consuetudinarie, toties quoties ita abutentes divino verbo, ob ejus implicitum saltem contemptum a mortali excusari non possunt, teste March. cit.

4. Quacunque irreverentia, despectu vel abusu abjiciendo res sacras divino cultui destinatas et supra enumeratas 1. 2. et 3. loco: quia enim illa omnia peculiari ratione ad Deum ejusque cultum referuntur et ideo cultum in Deum redundantem merentur, eorum indigna tractatio in Dei inhonorationem redundat et ad sacrilegii crimen pertinet, idque tanto gravius, quanto et res sacra major et irreverentia illata major est.

Ceterum ad hoc peccatum sacrilegii committendum in indigna administratione vel tractatione rerum sacrarum non est necesse, ut quis habeat semper directam intentionem inhonorandi res sacras, quod proprium est infidelium et haereticorum, semperque mortale, nulla parvitate materiae excusante; sed sufficit intentio indirecta, dum quis res sacras scienter ob quemcunque alium finem indigne tamen tractat modis supra dictis; quamvis hoc excusari saepissime possit ob parvitatem

materiae, cum sacrilegium natura sua magis vel minus grave sit pro ratione materiae.

381. *Sacrilegium injustae tractationis rerum sacrarum.* Furtum rei sacrae triplici membro exponitur D. p. 2. caus. 17. q. 4. c. 21: „Committitur aut auferendo de loco sacro sacrum, vel sacrum de non sacro, vel non sacrum de sacro". Furtum enim seu injusta ablatio rei alienae est de se peccatum injustitiae contra septimum praeceptum; duobus modis secundum canones qualificatur, ut fiat sacrilegium contra virtutem religionis: 1. ratione ipsius rei sacrae, ut si fureris calicem, Reliquias etc. 2. Ratione loci sacri, cui specialis reverentia et immunitas adeoque securitas ab omni injuria debetur, et hinc illa tria membra.

1. Furari rem sacram e loco sacro v. g. calicem ex templo, ciborium ex tabernaculo, utramque malitiam sacrilegii continet, scilicet violationem rei sacrae et violationem loci sacri, ideoque in communi et nostra sententia necessario exprimendam in Confessione.

2. Furari rem sacram e loco non sacro vel extra locum sacrum, v. g. calicem ex privato oratorio, cista domestica, praeter furti, aliam unam simplicem malitiam, veri tamen sacrilegii dicit, juxta communem DD. cum Laym. cit. n. 16. et 17, ubi recte monet, non esse audiendos legistas, ad sacrilegium utrumque requiri, et quod res sacra ablata sit et e loco sacro.

3. Furari rem non sacram nec ad Dei cultum ulla ratione pertinentem, tamen e loco sacro, templo vel ecclesia, similiter unam tantum, at veram habet malitiam sacrilegii, scilicet violationis loci sacri, juxta communissimam DD. Sumitur ex Scriptura 2. Mach. 5, ubi Heliodorus horribiliter ab angelo flagellatus legitur, quod voluisset spoliare aerarium templi, in quo deposita viduarum et pupillorum erant; quod proinde certum videtur quoad res in templo depositas et in ejus fidem atque immunitatem susceptas. Quoad alias vero res in templo non sub custodia, sed per accidens et casu existentes ablatas, v. g. in ecclesia abscindere crumenam, an sit furtum simplex vel qualificatum sacrilegii adeoque in Confessione exprimendum, etsi non ita certa, tamen communis et probabilior est sententia affirmans. Angel., Sylvest., Armil. Sa V. sacrileg., Navar. c. 6. n. 4, Suar., Laym. cit. Ratio petenda est ex reverentia ecclesiarum, quae merito exigit omnem injuriae immunitatem statuendam, eamque de facto statutam esse satis constare videtur ex cit. loc. c. 21. et c. 4. Et quia mercaturae in ecclesia prohibitae sunt eam maxime ob causam, quia in iis fraudes committi solent, sanctitatem loci valde dedecentes, tanto magis ipsa furta in ecclesia decet esse specialiter prohibita.

382. 4. Quoad bona ecclesiastica mobilia et immobilia, item pia legata, bona pauperum etc., etsi proprie res sacrae non sint, nihilominus quia bona illa ex sua institutione atque fundatorum, testatorum ac offerentium expressa voluntate ad Dei et Christi honorem oblata et destinata sunt, sic ut in nullum alium usum nisi pium converti possint, certum est, quod injusta eorum occupatio, detentio, defraudatio non sit simplex peccatum furti vel injustitiae, sed qualificatum et circumstantiam ejus esse exprimendam in Confessione, adeoque si non proprie sacrilegium, aliquam saltem rationem sacrilegii habet. Certe passim in jure canonico

sacrilegium appellatur, specialiter D. p. 2. caus. 12. q. 2. c. 3. et caus. 17. q. 4. c. 4. dicitur: „Sacrilegium et contra leges est, si quis quod venerabilibus locis relinquitur, pravae voluntatis studio suis tentaverit compendiis retinere“. Accedit, quod invasio et spoliatio bonorum ecclesiasticorum sit contra immunitatem Ecclesiae, cujus violatio est sacrilegium, et conc. Trid. sess. 22. de ref. c. 11. in tales decernit excommunicationem Papae reservatam, donec restituant, * quae excommunicatio tanquam R. P. ordinarie reservata in Bulla *Ap. Sedis* est confirmata. *

Sacrilegium profanae emptionis ac venditionis rerum sacrarum spiritualium. Hoc, amisso generali nomine sacrilegii, ab insigni illo rerum spiritualium empturitore, Simone Mago, peculiari sibi nomine vindicato, *simonia* appellata est. Esset res prolixissimae et intricatissimae tractationis; verum quia materia maxime est canonica, ideo sistendo in terminis theologiae moralis breviter claro compendio dilibabo communiter necessaria confessario in confessionali.

§ IV. *Simonia* definitur in jure: Studiosa voluntas emendi vel 383.
vendendi aliquid spirituale vel spirituali annexum. Clarius exprimit Suar. tom. 1. de rel. tr. 3. l. 4. c. 1: Sacrilegium, quo per emptionem et venditionem vel similem contractum res spiritualis ut talis pro temporali commutatur. Ideo ad peccatum simoniae necessario tria concurrunt, materia, pretium, pactum, quibus explicatis patebit definitio et essentia simoniae.

1. *Materia* simoniae debet esse res spiritualis vel annexa spiri- 384.
tuali. Res autem spiritualis et materia simoniae sunt 1. omnis gratia gratum faciens et gratis data. 2. Omnia Sacramenta et sacramentalia seu sacrae caeremoniae in administratione Sacramentorum et Sacrificio Missae ex institutione Ecclesiae exercenda. 3. Omnia divina officia et orationes publicae et privatae. 4. Omnis actus jurisdictionis ecclesiasticae, ut absolutio a peccatis et censuris, collatio indulgentiarum, collatio cujuscunque Beneficii, officii ac dignitatis Ecclesiae. 5. Beneficia ecclesiastica et ipsis annexa, ut jus patronatus, redditus Beneficiorum, qui dantur propter spirituale Beneficium. 6. Denique omnia vasa et paramenta sacra qua talia, omnia benedicta ab Ecclesia, ut Agni Dei, sacrae Reliquiae etc.

2. *Pretium* simoniae debet esse quid temporale, sive pecunia sive 385.
quodcunque aliquid per modum pretii aequiparatum ipsi rei spirituali seu sacrae, ut talis est. Unde non est simonia, dare rem spiritualem pro spirituali, Reliquias pro Reliquiis, calicem pro ciborio, unum Beneficium cum alio commutare, auctoritate tamen legitima; item dare rem temporalem pro spirituali materialiter tantum, ut pecuniam pro calice quantum valet argentum et ars; item dare rem temporalem pro spirituali officio, Sacris, orationibus, Sacramentis etc., non ut pretium aequiparatum ipsi rei sacrae, sed solum in stipendium sustentationi ministrorum; sumitur ex Matth. 10, 10. dicente Christo: *Dignus est operarius mercede sua,* et 1. Cor. 9, 7: *Quis militat suis stipendiis unquam? Si vobis spiritualia seminavimus, magnum est, si carnalia vestra metamus?*

3. *Pactum* seu contractus simoniae debet esse pactum onerosum 386.
et obligatorium per modum emptionis et venditionis vel cujusvis com-

mutationis seu retributionis onerosae, obligatoriae, quomodocunque exprimatur; v. g. do tibi pecuniam, agrum ea conditione, ut data prima occasione Beneficium conferas; aut contra, confero tibi Beneficium eo pacto, ut centum ducatos numeres. Nec se salvant, etiamsi addant: per modum gratitudinis tantum, dummodo intercedat verum pactum obligatorium. Secluso autem hoc pacto non erit simoniacum, accipere vel dare rem temporalem pro spirituali et econtra, v. g. ei, qui contulit Beneficium spirituale gratuito et sponte rependere rem temporalem v. g. pecuniam vel aliam, aut econtra pro re temporali accepta sponte ex gratitudine rependere rem spiritualem, Beneficia, Sacra etc. Nec simoniacum erit, alteri conferre rem spiritualem cum spe tamen ab illo recipiendi rem temporalem per modum gratitudinis tantum, secluso omni praevio pacto expresso vel implicito, quale pactum expressum vel tacitum utique supponitur in prop. 45. damn. ab Innoc. XI.: „Dare temporale pro spirituali non est simonia, quando temporale non datur tanquam pretium, sed duntaxat tanquam motivum conferendi vel efficiendi spirituale, vel etiam quando per temporale solum fit gratuita compensatio pro spirituali aut econtra“, et 46: „Et id quoque locum habet, etiamsi temporale sit principale motivum dandi spirituale; immo etiamsi sit finis ipsius rei spiritualis, sic ut illud pluris aestimetur, quam res spiritualis.“

4. Juxta haec tria ad peccatum simoniae essentialiter requisita triplex est divisio simoniae: 1. ex parte materiae in simoniam *juris divini* et *positivi*. 2. Ex parte pacti vel contractus in *mentalem, conventionalem, realem* et his immixtam *confidentialem*. 3. Ex parte pretii in simoniam, quae fit cum munere *a manu, a lingua* et *ab obsequio*. Explico breviter.

387. I. *Simonia juris divini et positivi.* Simonia *juris divini*, intrinsece mala atque prohibita propter malitiam suam intrinsecam, est omnis illa, qua venditur et emitur res proprie spiritualis ut talis, ut Sacramentum, sacrae Reliquiae etc.; cujus ratio et malitia mortalis consistit in hoc, quod res sacra indigne et irreligiose tractetur hoc ipso quod emptione vel venditione cum re temporali commutetur perinde, ac si tam vilis sit, ut instar rerum vel mercium temporalium pretio veniali exponi debeat. Quis enim non vile putat esse quod venditur? ait Hormisdas Papa ad episcopos Hispaniae. Deinde cum res spiritualis pro temporali commutatur, impie praesumitur, ac si illa non minus quam res temporalis libero hominum dominio ac potestati subjecta sit, et non a solius Dei gratuita voluntate et potestate dependens; quamobrem Petrus Simonem magum increpans ait Act. 8, 20: *Pecunia tua tecum sit in perditionem, quia donum Dei existimasti pecunia possideri posse.* Est ergo simonia unum ex peccatis gravissimis sacrilegii contra religionem et valde perniciosum Ecclesiae; unde et in ss. canonibus appellatur *execrabile flagitium, turpissimum lucrum etc.* estque ex natura sua peccatum mortale, atque juxta Navar., Suar. cit. et alios neque ex parvitate materiae excusabile, cum sit gravissima in Deum irreverentia, quodcunque donum gratiae spiritualis ita tractare ac si sit res vilis et ab arbitrio et potestate humana dependens, ut pretio aestimari ac vendi possit; committiturque hoc peccatum simoniae quoad malitiam sacrilegii tam ab

emente, quam vendente rem sacram: uterque enim ipso facto inhonorat et vilipendit rem sacram: et qui pro ea pretium temporale exhibet, et qui exigit pro ea; at vero ex parte vendentis praeter malitiam sacrilegii etiam accedit peccatum injustitiae, quatenus pretium temporale pro re spirituali recipit sine ullo jure accipiendi, ut notat Suar. cit. l. 4. c. 4. n. 7. et Lessius l. 2. c. 35. dub. 28. n. 162.

Simonia juris positivi humani, et ideo mala, quia prohibita ob incon- 388.
venientiam extrinsecam est omnis illa, qua venditur non quidem res aliqua proprie spiritualis, sed rei spirituali annexa vel ad eam ordinata, utpote sunt 1. venditio Beneficiorum etiam secundum id, quod in ipsis temporale est, nimirum quoad jus percipiendi fructus ex bonis Ecclesiae. 2. Venditio Officiorum Ecclesiae extrinsece tantum ordinatorum ad res sacras, ut sacristae, oeconomi, thesaurarii, advocati ecclesiae. 3. Oblatio pecuniae alteri facta, ut suadeat tertio, ut det tibi Beneficium. 4. Pactio de resignando Beneficio tibi vel solvendo ex eo pensionem, si alter Beneficium tibi impetret. 5. Permutatio et resignatio Beneficiorum; item reservatio pensionis ex Beneficio resignato, si absque Superiorum auctoritate fiat; hac autem accedente, licita erit. 6. Acceptio munerum etiam sponte oblatorum pro examine ad parochiam, ex Trid. sess. 24. can. 18, item pro collatione Ordinum, pro prima tonsura, pro litteris dimissoriis ex eodem Trident. sess. 21. can. 18; excipitur autem decima pars aurei pro notario, si salarium non habeat et consuetudo permittat. 7. Exactio pecuniae pro admissione ad Religionem, non tantum pro ipso statu (is enim spiritualis et jure naturali invendibilis), sed etiam pro onere sustentationis, nisi monasterii tenuitas vel consuetudo contraria excuset apud moniales plerasque et multos alios Ordines. Vide Layman tr. 10. c. ult., quare hoc tempore ob ingressum Religionis raro committitur peccatum simoniae, nec consequenter incurruntur poenae in jure statutae.

II. *Simonia mentalis, conventionalis, realis, confidentialis.* 1. Simonia 389.
mentalis est voluntas seu propositum internum, quo quis dum confert alteri rem spiritualem, intendit illum obligare ad reddendum aliquid temporale; aut econtra dum confert aliquid temporale, intendit illum obligare ad reddendum aliquid spirituale, v. g. Beneficium, bonum spirituale pro mutuo vel alio beneficio praestito, sine ullo pacto externo, sed solum cum spe certa recipiendi aliquid temporale pro spirituali vel econtra, tamquam ex debito ab altero praesumendo. Ut si praelatus conferat Beneficium clerico, ut ideo in compensationem obligatus sit ei servire; aut clericus serviat episcopo ex intentione, ut ei in mercedem debitam conferat Beneficium et tandem Beneficium conferatur, nulla tamen exterius verbis vel signis facta conventione vel pacto, erit simonia mentalis et peccatum sine dubio, nullam tamen in quacunque materia inducens poenam canonicam: quia in foro externo probari non potest. Communis DD. cum Sanchez consil. moral. l. 2. c. 3. dub. 10, Less., Layman.

2. Simonia *conventionalis* dicitur, quae fit cum externo pacto vel 390.
conventione expressa vel tacita dandi vel recipiendi quidpiam spirituale pro temporali aut temporale pro spirituali (qua conventione externa differt a simonia mentali), conventione tamen nondum impleta ex utraque

parte; adeoque jam gravius peccatum, adhuc tamen nullam inducens poenam canonicam, non solum quando conventio ex neutra parte impleta est (secundum omnes), sed etiamsi ex una parte impleta sit; idque non solum si quis rem temporalem v. g. pecuniam dedisset, spirituale tamen v. g. Beneficium vel sacrum Ordinem nondum accepisset, quia jura imponentia poenam simoniacis requirunt traditionem rei spiritualis; verum etiam si spirituale jam datum esset, sed temporale (saltem in totum) nondum receptum, ut ex communi docet Sanch. cit. c. 3. dub. 10. n. 106, testans ita servare stylum Curiae, quo merito vel correcta vel abrogata censeri debent antiqua jura in contrarium sonantia.

391. 3. Simonia *realis* tandem dicitur, quando conventio ex utraque parte completa est saltem inchoative, spirituali scilicet dato et temporali saltem ex parte recepto: ut si collatio Beneficii facta jam sit et pretii saltem pars soluta; et haec realis et completa simonia inducit poenas gravissimas canonicas; in triplici tamen solum casu: si simonia nimirum commissa sit in ingressu Religionis, in sacro Ordine et Beneficio. Quoad ingressum Religionis jam supra mentio facta. Ob simoniam realem in Beneficio ecclesiastico a conferente et acquirente incurritur excommunicatio Papae ordinario modo reservata, et irrita est electio, confirmatio, praesentatio, institutio nullumque jus tribuit; unde sic recipiens Beneficium non facit fructus suos, sed restituere tenetur, etiamsi crimen sit occultum, efficiturque inhabilis ad illud Beneficium etiam ex dispensatione episcopi obtinendum: aliis tamen Beneficiis rite obtentis ipso jure non privatur, nec ad alia obtinenda fit inhabilis ante sententiam judicis. Omnia ex Navarro, Suarez, Sanchez. compendiose Layman l. 4. tr. 10. cap. ult. * Pro collatione Ordinum etiam minorum juxta Bullam *Ap. Sedis* incurrunt suspensionem per triennium a collatione Ordinum aliquem ordinantes absque titulo Beneficii vel patrimonii cum pacto, ut ordinatus non petat ab ipsis alimenta. *

392. 4. Simonia *confidentialis* specialiter dicitur, cum quis alteri dat vel confert vel resignat vel ad illud praesentat, eligit, instituit cum certa confidentia et obligatione, ut tanquam ex debito illud sibimet vel alteri in sui favorem certo tempore resignet, aut ex eo pensionem vel certam partem fructuum tribuat. Et rursus potest esse aut *mentalis* tantum, cum quis ita dat vel resignat alteri Beneficium cum intentione interna, ita alterum obligandi, sed ei hanc suam intentionem non manifestat conventione aliqua externa; aut *conventionalis*, cum conventio initur de dando vel resignando beneficio cum onere, ut sibi vel alteri resignetur, vel pensio sibi vel alteri solvatur; aut *realis* et completa, dum reipsa Beneficium confertur vel resignatur cum eodem pacto, ut sibi vel alteri resignetur, vel ex eo pars fructuum rependatur. Et haec tandem simonia confidentialis realis completa, dato scilicet et accepto Beneficio cum tali pacto, etiamsi accipiens promissionem nondum impleverit, inducit poenas canonicas decretas in motibus propriis Pii IV. et Pii V. nimirum excommunicationem Papalem utrique parti contrahenti, * latam etiam in Bulla cit. in „quoscunque reos simoniae confidentialis, cujuscunque sint dignitatis“; * item inducit annullationem collationis et resignationis Beneficii illius ipso facto, adeo ut accipiens

non faciat fructus suos (ut supra), et inhabilitationem ad inposterum obtinendum illud ipso jure; insuper privat omnibus Beneficiis et pensionibus ante obtentis, sed hoc post et non ante sententiam judicis; denique Beneficia sic simoniace collata soli Pontifici reservantur. Haec omnia compendio ex Navarro, Suarez, Sanchez, Layman.

III. *Simonia cum munere a manu, a lingua et ab obsequio.* 1. Pre- 393.
tium vel munus *a manu* dicitur pecunia, aurum, argentum, vestes, equus et similia, emi et vendi solita, seu mobilia seu immobilia; item remissio debiti aut promissio remittendi illud; item mutatio pecuniae, dilatio debiti hic et nunc solvendi, aut econtra anticipata solutio debiti nondum finito termino et his similia: si nimirum quis tribuat Beneficium v. g. cum pacto vel conditione, ut sibi debitum quis remittat, pecunias mutuet etc. tamquam in debitum pretium pro Beneficio collato; secus si fiat ex spontanea oblatione, ex gratitudine. Item promissio rei nondum debitae pro tempore vel casu, quo sibi erit debita; ut si Canonicus eligendus a capitulo in parochum promittat, se remissurum dimidiam partem praebendae reliquis Canonicis electoribus.

2. Pretium vel munus *a lingua* dicitur omnis laus, commendatio, 394.
patrocinium, advocatio, intercessio etc. apud alium v. g. principem, ex pacto conventa et facta in compensationem pro re spirituali v. g. Beneficio: ut si quis conferat Beneficium vel ad illud praesentet aliquem cum pacto expresso vel tacito aut praevia prece, animo inducendi obligationem, ut pro se apud principem intercedat, se commendet, laudet, causam suam promoveat etc., veram committit simoniam: siquidem hi actus sunt aliquid temporale et pretio aestimabile; ergo pro illis dare Beneficium erit simonia. Secus rursus si haec secluso pacto vel animo obligandi fiant, solum ex gratitudine. Omnes cum Sanch. l. 2. concl. c. 3. dub. 38.

3. Pretium vel munus *ab obsequio* in simonia dicitur quodcunque 395.
ministerium temporale, uti est famuli, pecuniarii, scribae ex pacto expresso vel tacito petitum et datum pro re spirituali, maxime Beneficio, ita nimirum ut beneficium detur et acceptetur in compensationem ejusmodi obsequiorum velut mercedem et solutionem obligatoriam ex justitia, loco alterius mercedis temporalis solvendae; sic erit verissima simonia: quia vere datur temporale pro spirituali vel econtra; secus si detur tantum gratis, licet ex motivo obsequiorum, quia tunc nec beneficium datum habet rationem pretii seu solutionis, sed tantum praemii gratuiti; neque obsequia praestita vel praestanda habent rationem pretii vel solutionis pro Beneficio, sed praecise rationem meriti de congruo et aequo morali; quod verum est, etiamsi obsequia praestita fuissent turpia: nam licet Beneficium ex hoc motivo conferre sit indignum, non tamen est simonia: cum non habeat rationem pretii vel favoris, sed praemii gratuiti, ut notat Suarez cit. et alii; unde tali modo conferens Beneficium non se eximit ab obligatione justitiae compensandi praestita sibi obsequia, nisi alter sponte et libera gratitudine remittat.

4. At quid si detur Beneficium ecclesiasticum ob aliquod obse- 396.
quium spirituale jam factum vel faciendum, eritne simonia? Resp. quod sic, si detur pro obligatione praestandi tale obsequium spirituale, alias non. Ratio est: quia cum talis obligatio sit quid temporale et

pretio aestimabile, jam erit Beneficium dare pro munere ab obsequio adeoque simonia: ut si patronus det alicui Beneficium cum onere et obligatione, ut pro se celebret tot Missas etc. Excipe, nisi tale onus Missarum antecedenter annexum fuerit tali Beneficio vel praebendae ab eo, qui talem annexionem efficere potest, juxta Dec. l. 3. tit. 5. c. 11. et Trident. sess. 14. c. 10. de ref.

397. IV. *Simoniace acceptorum restitutio.* 1. Nihil spirituale simoniace acceptum pro pretio temporali restituendum est neque jure divino neque ecclesiastico, praeter sola Beneficia jure ecclesiastico dimittenda. Communissima DD. cit. omnes. Ratio est: quia res spirituales aut restitui non possunt, ut Sacramenta, Ordines, aut certe non sunt restituendae, nisi in poenam delicti per sententiam judicis, cum jure divino naturali valide translatae sunt in alium: nec jus ecclesiasticum aliud statuerit de ullis rebus spiritualibus, exceptis tantum Beneficiis ecclesiasticis, quae simoniace accepta in conscientia ante omnem sententiam judicis retineri non possunt, sed dimittenda sunt una cum fructibus perceptis: cum nullo justo titulo percepti sint, eo quod adeptio Beneficii simoniaca ipso facto sit irrita ex speciali constitutione Juris Extrav. comm. l. 5. tit. 1. c. 2. Quare si quis simoniace pretio temporali comparavit Reliquias sanctorum, numismata indulgentiarum, jus patronatus, licentiam eligendi confessarium etc., non tenetur talia dimittere, quia non peccavit contra justitiam pro talibus dando pretium temporale, sed solum peccavit contra religionem indigne tractando res sacras. Communis apud cit.

2. Pretium simoniace acceptum pro conferendo Beneficio (vel alia quacunque re spirituali) nondum secuta collatione seu non impleta conditione, certum est, ipso jure naturali restitui debere: quia deest titulus retinendi, cum non praestetur nec licite praestari possit id, pro quo est datum: et quidem ipsi danti: quia nullibi est cautum, alteri restitutionem faciendam esse. At vero facta jam collatione Beneficii et simonia utrinque completa, pretium acceptum pro hujusmodi Beneficii collatione, praesentatione, resignatione etc. jure ecclesiastico statim in conscientia ante omnem judicis sententiam restituendum esse non ipsi danti, quia Ecclesia intendit utrumque punire et dantem et accipientem, sed illi ecclesiae, in qua est Beneficium, ut constat ex Dec. l. 5. tit. 3. c. 11. et communi DD. sententia cum S. Thom. 2. 2. q. 62. a. 5, licet Sotus, Bannes, Sa, alii apud Layman cit. c. ult. n. 48. probabiliter doceant, ante judicis sententiam restitui posse ipsi danti, eo quod nulla lex ecclesiastica afferri possit, statuens, ante judicis sententiam ecclesiae restituendum esse. Vide Layman loc. cit. et alios apud ipsum. Ulterius quantum est de jure ecclesiastico pro quacunque re spirituali, etiam sacris Ordinibus et ingressu vel professione Religionis, excepto solo Beneficio ecclesiastico, pretium temporale accipiens restituere non obligatur ante judicis, ita in poenam delicti juste condemnantis sententiam: cum nullum adferri possit jus ita statuens, ut contra Sanchez cit. docent DD. communiter, Suarez, Lessius, Layman l. 1. Quantum vero est de jure naturali et divino, pono duas resolutiones et velut regulas:

3. Qui simoniace vendit rem spiritualem, in qua aliquod temporale jus vel commodum habet nec alteri gratis conferre tenetur, is

spectato jure divino naturali pretium acceptum retinere potest nec restituere tenetur, si neque a jure positivo (ut supra in Beneficiis) neque jure ecclesiastico ad id condemnetur. Ita Suarez, Lessius aliique cit. Layman cit. cap. ult. n. 82. Ratio est: quia licet venditio ejusmodi rei spiritualis, habentis annexum commodum temporale, ut Beneficium vel Officium ecclesiasticum, vere sit simoniaca et contra virtutem religionis, non tamen est injusta, si temporalis commoditas, quae in alterius gratiam datur vel dimittitur, justo pretio compensetur: obligatio autem naturalis restitutionis non oritur ex quolibet delicto, sed tantum ex delicto injustitiae; ergo. Contra si quis resignet vel renuntiet alteri Beneficium ecclesiasticum, cui certe gratis renuntiare non tenetur, jure naturali pretium acceptum retinere potest; secus est de conferente: quippe qui ex proprii muneris obligatione Ecclesiae Officia et Beneficia dignis gratis distribuere debet, ut ex Soto et Suar. notat Layman ibid. Ideoque si conferens pretio illa vendat, vere peccat contra justitiam, quia vendit non suum, sed alteri gratis debitum; sicut si judex pro sententia justa pretium exigeret, ac proinde jure divino naturali ad restitutionem uterque obligaretur, et quidem ipsi danti, a quo accepit, nisi jus vel judex aliud decerneret.

4. Qui simoniace vendit ac tradit rem mere spiritualem, in qua nullum temporale jus vel commodum habet, is pretium acceptum jure naturali ac divino restituere tenetur nec retinere potest in conscientia, ante omnem judicis sententiam, D. Thom. 2. 2. q. 32. a. 7. et q. 62. a. 5. ad 1. et communis DD. Ratio est: quia vere peccat contra justitiam, cum ejusmodi res mere spirituales nullum commodum temporale annexum habentes, ut Sacrificium, Sacramentum, Sacri Ordines, consecrationes, benedictiones etc., non sunt pretio aestimabiles et vendibiles, et Ecclesiae ministri non sunt domini ejusmodi rerum spiritualium, sed ministri et dispensatores tantum. At cuinam tunc restitutio facienda erit? Communior sententia est, pretium simoniace acceptum restituendum esse ecclesiae vel pauperibus vel ad alias pias causas, sicut et accepta per usuram. Ita D. Thom. cit., Sylvester, Navarrus, Covarruvias, Lessius, alii apud Layman mox citandi. Rationem et regulam dat Navarrus l. 5. consil. 8. de simonia: Turpiter acceptum restituendum non est turpiter danti, cum sit in pari turpitudinis causa: quando enim turpitudo delicti tam dantem, quam accipientem afficit (ut in proposito), dans indignus esse videtur, ut restitutio ipsi fiat. En sententia omnino probabilis.

Attamen aeque probabilis et tuta videtur opposita sententia gravium et multorum DD. cum Layman cit. n. 79. et 81, ante condemnationem judicis ecclesiastici pretium restituendum esse ipsi danti, a quo acceptum est, nisi sponte remittat vel condonet. Ratio est: quia ex una parte justitia commutativa laesa exigit, restitutionem fieri ipsi parti laesae tantum (ut est in proposito dans pecuniam) quantum est de jure naturali. Ex altera autem parte nulla lex ecclesiastica adferri potest, quae ante omnem judicis sententiam obliget in concientia, ut acceptum simoniace ad pios usus convertatur, sicut decernitur de acceptis per usuram, quamvis hoc ipsum in poenam delicti in proposito a judice justissime decernatur. Quare recte generaliter dixit Sa V. si-

monia n. 10, ante sententiam ei, a quo accepta est simoniace pecunia, restituenda est, post sententiam pauperibus vel ecclesiae. Regula illa Navarri pro priori sententia allata locum solum habet in foro externo, in quo judex in poenam delicti turpiter dantem juste privat beneficio restitutionis, quae ipsi alioquin naturali jure deberetur, cum titulus accipiendi in altero injustus et irritus fuerit. Unde recte ipse Navarrus cit. consilii dicti addit (an consequenter suae doctrinae, nescio), si is, cui restitutio fieri deberet, eam liberaliter remittat, cessare omnem restituendi obligationem.

Tractatus III.

In II. III. et IV. praeceptum decalogi.

De observatione et violatione juramentorum, votorum ac festorum, pietate et observantia majorum.

Textus II. praecepti.

Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum.

Secundum etiam praeceptum in terminis negativum, virtute et implicite affirmativum est; in illo enim virtualiter continetur hoc affirmativum: assumes nomen Domini Dei tui in reverentia et veritate. Dupliciter ergo generatim contingit assumi vel proferri nomen Dei, licite et illicite seu in vanum. 1.

Assumptio licita. In reverentia et veritate adeoque *licite et sancte* assumitur nomen Dei generaliter duobus modis: in contestationem affectus nostri et in testimonium veritatis. Assumptio divini nominis in contestationem affectus nostri erga Deum, contingit quadrupliciter, juxta quadruplicem virtutem erga Deum, nimirum 1. in contestationem fidei, confitendo ipsum tamquam Deum et Dominum nostrum coram hominibus, et spectat ad virtutem fidei; 2. in contestationem spei ac fiduciae nostrae erga Deum, invocando et petendo beneficia et favores a Deo, et sic spectat ad virtutem spei et orationis; 3. in contestationem amoris et dilectionis nostrae erga Deum, qualis fuit assumptio S. P. Francisci: Deus meus et omnia! et sic spectat ad virtutem caritatis; 4. in contestationem nostrae erga Deum devotionis, cultus, reverentiae, honoris, gratitudinis, Deum honorando, laudando, praedicando, gratias agendo, et sic spectat ad virtutem religionis et latriae. Assumptio divini nominis in testimonium veritatis contingit etiam quadrupliciter: 1. asserendo tantum, cum invocatur nomen Dei praecise in testimonium veritatis seu verum esse quod dicimus, et dicitur *juramentum assertorium;* 2. promittendo, cum invocatur nomen Dei ad confirmandam promissionem factam homini, et dicitur *juramentum promissorium;* 3. vovendo, cum invocatur nomen Dei, ipsi aliquid promittendo aut ad confirmandam promissionem factam ipsi Deo, et dicitur *votum;* 4. adjurando, cum assumitur nomen Dei, ad ipsum Deum vel creaturam rationalem aliquem movendam ad aliquid agendum vel non agendum, et dicitur *adjuratio.* His continentur omnes fines boni, quibus nomen 2.

Domini assumere et nominare licitum, bonum, sanctum et meritorium est vel saltem esse potest.

3. *Assumptio illicita.* In vanum adeoque *illicite* nomen Dei assumere dicitur, qui aut nullo aut inutili aut indebito aut perverso fine sacrosancta nomina Dei, Christi Jesu vel sanctorum profert; 1. *nullo fine*, utpote qui ex mera loquacitate vel prava consuetudine absque omni advertentia vel reflexione religiosa omnique affectu reverentiae nomina Dei, Jesu etc. proferunt; 2. *inutili fine*, quando scilicet nulla prorsus est ratio necessitatis, utilitatis vel congruitatis proferendi sacra nomina extra vel intra juramenta, v. gr. qui ad singula fere verba proferunt: per Deum, bei Gott, weiss Gott, straf mich Gott; 3. *indebito fine*, quando absque justa causa necessitatis proferuntur nomina Dei et Christi, utpote in juramentis ad res futiles, promissiones leviculas confirmandas; 4. *perverso fine* idque dupliciter, a. ad contestationem pravi in Deum affectus: utpote vel perfidiae contra fidem vel desperationis contra spem vel odii et abominationis contra caritatem Dei vel cujusvis irreverentiae ac despectus Dei vel divini honoris contra religionem. Omnis talis assumptio divini nominis ex pravo affectu spectat ad blasphemiam contra virtutem religionis directe, et respective simul annexam habet malitiam vel haeresis vel desperationis vel odii Dei, de quibus patet ex late dictis tract. 2.; b. ad confirmationem falsitatis in perjuriis assertoriis et promissoriis, in votis falsis vel violatis etc.

4. Resolutio: Substantia secundi praecepti decalogi: *Non assumes etc.* est, ex virtute religionis et cultus Deo debiti nonnisi rationabiliter et religiose assumere nomen Domini, maxime in juramentis et votis. Quod praeceptum divinum, naturale et positivum, quatenus *affirmativum*, est solum conditionatum, videlicet si jurandum et nomen Dei assumendum sit, id fiat rationabiliter et reverenter; et si quid nomine Dei assumpto juratum vel promissum est, religiose praestetur, juxta illud Jer. 4, 2: *Jurabis, vivit Dominus, in veritate et in judicio et in justitia.* Absolute vero et quoad exercitium actus nomen Domini assumere in juramento vel voto, non solum non obligat pro semper more aliorum praeceptorum affirmativorum, verum etiam qua tale nullum omnino tempus determinat. Determinatur autem per alia praecepta vel divina caritatis vel justitiae v. g. ad servandam vitam proximi, vel etiam humana ecclesiastica vel civilia, ut patet in praxi. Quatenus vero *negativum* est, obligat ad semper et pro semper, prohibens, ne umquam irrationabiliter et irreverenter assumatur nomen Domini et maxime in juramentis. Res certa apud omnes. Et hinc peccata contra secundum praeceptum decalogi communiter ita enumerantur: 1. Assumptio divini nominis vana, inutilis et indebita. 2. Omnis blasphemia in Deum, sanctos. 3. Omnia perjuria vel juramenta illicita. 4. Omnis violatio cujuscunque voti. Quoad primum sit haec brevis

5. Regula: Quisquis nomen Dei et Christi Jesu etc. non ad contestationem pii erga Deum affectus neque ad debitam confirmationem veritatis, sed nullo, vano, inutili vel indebito fine, absque ratione et reverentia profert, peccat ad minus venialiter contra virtutem religionis et cultus Deo debiti. Similiter vane assumens nomina B. Virginis, sanctorum rerumque sacrarum peccat venialiter contra virtutem duliae

aut hyperduliae respective: est enim irreverens et irreligiosa tractatio rei sacrae per modum sacrilegii. Dico autem, *ad minus veniale:* si enim deliberate continuo fiat aut generali quodam proposito, ita vane toties quoties assumendi sacra nomina, ob implicitum contemptum sacratissimorum nominum et facile oriundum inde scandalum, etiam mortale fieri posse, dubium non est. De quo recte noster March. tribun. t. 2. tr. 3. tit. 1. q. 4. monet eos, qui ad singula verba, ad jocos et alia vana consueverunt proferre sanctissima nomina Dei, Jesu Christi, Mariae, sive ex levitate sive ex ficta devotione, quod certissime peccent venialiter, et ratione circumstantiarum periculo peccati mortalis se exponant: sanctum enim est et dulce, nomen Jesu saepissime nominare et invocare, sed religiose, devote, non tantum ore, sed corde, amore et pio affectu pleno, ut sit Jesus mel in ore, in aure melos, in corde jubilus.

Quoad secundum, *blasphemia* directe militat contra primum prae- 6.
ceptum decalogi, praecipiens, Deum virtute fidei, spei, caritatis et religionis in debito honore habendum, cui e diametro repugnat omnis blasphemia, ideoque ibi jam explicatum habes. Restant ergo pro secundo praecepto explicanda juramenta et vota cum peccatis oppositis per tria capita: 1. de juramentis et perjuriis. 2. De votis et peccatis oppositis. 3. De votorum et juramentorum cessatione, irritatione, dispensatione, commutatione. 4. Addetur de observatione et violatione dierum festorum circa tertium praeceptum, et ob connexionem materiae etiam jejuniorum. Ac tandem (pro majore horum opusculorum aequalitate): quartum praeceptum etiam in hoc statim tractatu explicabunt caput 5. de obligatione pietatis et observantiae erga Majores, et 6. de obligatione caritatis et misericordiae erga proximum.

Caput I.

De juramentis et perjuriis.

Sectio I.

Juramentum quid et quotuplex.

Summarium.

7. Juramenti definitio.
8. Essentialiter tria requirit: ut fiat per Deum verum tantum,
9. Cum voluntate invocandi Deum in testem,
10. Petitione testimonii divini.

11. Juramenta explicita, quae?
12. Eorum formulae ambiguae, praesertim Germanis usitatae.
13. Juramenta implicita,
14. Formulae ambiguae.
15. In quovis juramento in foro conscientiae attendenda est intentio jurantis.
16. Juramentum assertorium quid?
17. Quid et quotuplex juramentum promissorium?
18. Quae dicantur juramenta simplicia et
19. Quae execratoria,
20. Quae solemnia et
21. Quae judicialia?
22. Juramentum suppletorium aliud necessarium, aliud voluntarium.

Assertio I: Juramentum recte definitur: *Invocatio divini nominis in testimonium veritatis.* Adeo tria essentialiter requirit: ut fiat per Deum verum tantum, cum vera voluntate invocandi Deum in testem, et petitione testimonii divini. Certum apud omnes. Explico breviter:

7. § I. *Invocatio divini nominis:* definitio tradita a D. August. l. de serm. Domini in monte cap. 17., optime explicata a D. Thom. 2. 2. q. 89. a. 1., ab omnibus recepta. Unde dictum est juramentum a *jure*, quod scilicet id, quod juramento et testimonio ipsius Dei invocato asseritur vel promittitur, omni jure pro vero aut instar firmissimi juris vel decreti haberi debeat; quare et jusjurandum dici solet, de quo Cicero l. 3. de officiis ait: „Nullum vinculum ad stringendam fidem jurejurando arctius, majores esse voluerunt.“ Etiam vocatur sacramentum, quod sit sacra quaedam et religiosa affirmatio vel testimonium ipsius Dei vel sacrae rei. Unde explicatius definit Filliuc. tr. 25. c. 2: „Juramentum est affirmatio vel negatio rei sacrae attestatione firmata ad fidem faciendam vel promissionem firmandam“, per rem sacram intelligendo et ipsum Deum et alias res Deo sacras vel quatenus in eis relucet Deus seu quatenus sunt aliquid Dei, ut mox patebit amplius. Nunc conditiones requisitae explicandae sunt.

8. § II. *Per Deum verum tantum.* Ad veram et essentialem rationem juramenti ante omnia requiritur, ut fiat per Deum verum tantum, directe scilicet et indirecte, cum sit invocatio divini testimonii, idque indicatur Deut. 6, 13: *Dominum Deum tuum timebis et illi soli servies ac per nomen illius jurabis.* Ratio est: quia juramentum inventum est ad confirmandam veritatem, quatenus fieri potest testimonio firmissimo et infallibili: atqui solius Dei testimonium potest esse et est firmissimum et infallibile; ergo. Cum enim omnis juramenti finis et effectus sit confirmatio rei dubiae et controversae, teste Apostolo Heb. 6, 16: *Omnis controversiae finis ad confirmationem est juramentum;* actiones vero et pacta hominum saepe sint incertae veritatis nec per necessariam rationem probari possint, ideo necesse fuit recurrere ad testes. Humanum porro testimonium, cum non sit simpliciter sufficiens ad indubitatam confirmationem tum defectu cognitionis, quia decipi et falli homines possunt, tum defectu fidelitatis et veritatis, quia mentiri et fallere possunt, necessarium fuit et est ad certam et indubitatam confirmationem rei dubiae vel controversae, recurrere ad testimonium ipsius Dei, qui nec falli potest, cum nihil eum lateat, nec fallere, cum sit summa veritas, ut recte discurrit D. Thom. cit. Quare blasphemum et

idololatricum omnino est, jurare aut aperte per falsos deos aut per ullam creaturam absolute et absque relatione ad Deum. At quid si quis jurasset per haec sancta Evangelia, postea deprehendisset, non esse librum Evangeliorum? Resp. Hunc vere jurasse, quia intendit per vera Evangelia jurare ideoque Deum verum in testem invocare, et error ille tantum materialis fuit.

§ III. *Cum vera voluntate invocandi Deum in testem.* Ad veram et essentialem rationem juramenti secundo requiritur animus seu voluntas jurandi seu verum Deum in testem invocandi; non vero sufficit, verba juramentum significantia solum materialiter exterius proferre: tunc enim, nisi doctrinae vel joci causa aut solum materialiter fiat, erit perjurium seu juramentum fictum, quod etsi nullam ex virtute religionis obligationem contineat, interdum tamen ratione scandali vel damni inde causati obligare potest, et sic jurans servare compellitur in foro externo, ubi judicatur secundum exteriora. Econtra vero si animus et voluntas jurandi verumque Deum in testem invocandi adsit, etsi absque omni verborum vel signorum expressione, jam coram Deo verum juramentum est, non secus ac votum sola mente conceptum, atque in foro conscientiae vere obligat, etsi in foro externo utique nulla de hoc possit dari actio. Communis DD. cum Sanchez cit. l. 3. c. 1. n. 2, Laym. l. 4. tr. 3. c. 1. n. 3. Unde infertur, eum vere jurare, qui voluntatem habens Deum invocandi in testem, adhibet verba vel signa, alias juramenti vim minime habentia, v. g. dicens: in veritate sic est, hoc faciam; vel si christianus cum infideli coram lapide jurans, intentionem non ad lapidem, sed ad Deum referat, quem casum videtur velle D. August. serm. c. 28. 12. de verb. Apost., ut notant Sanch., Layman cit. 9.

§ IV. *Et petitione testimonii divini.* Ad veram rationem juramenti tertio requiritur vera, formalis vel virtualis petitio vel invocatio divini testimonii, non quidem absolute et determinate, ut nimirum Deus veritatem tui dicti jurati actuali aliquo signo hic statim contestetur: hoc enim esset peccatum tentationis Dei, nisi ex urgentissima causa vel speciali motione Spiritus sancti fieret, exemplo nonnullorum etiam Sanctorum; sed indifferenter, ut nimirum testetur Deus, quomodo et quando voluerit, saltem tunc, quando *illuminabit abscondita tenebrarum et manifestabit consilia cordium,* 1. Cor. 4, 5. Non autem sufficit ad juramentum nuda assertio divini testimonii vel scientiae, v. g.: *Coram Deo hoc dico; Deus scit, me verum dicere; Deus videt, ita esse; Deus mihi testis est,* per modum simplicis assertionis, ut sensus solum sit, quod Deus sit cognitor eorum, quae dicuntur; et si falsum dicatur, non erit perjurium, sed mendacium et blasphemia contra divinae scientiae infallibilitatem. Communis cum Sanch. cit. c. 2. n. 21, quamvis hi modi loquendi saepe etiam accipiantur per modum invocationis et juramenti. Ceterum potest ejusmodi invocatio divini testimonii fieri verbo, nutu, facto, mente tantum. *Verbo,* ut cum quis ore profert: *Juro per Deum. Nutu,* ut si tibi dicatur: Juras per Deum? et tu capite vel alio modo annuas. *Facto,* ut si tibi offeratur juramentum per crucem, librum Evangeliorum, et tu illa tangas, eoipso, etsi nihil proferas, vere jurare censeris; idemque evenit, si subscribas scripturae juramenti formam 10.

continenti: tunc enim propria subscriptio ipsissimum est juramentum; at vix nisi in causis gravissimis in usu. *Mente,* ut si quis intra animum suum juret, aliquid facere vel omittere.

Assertio II: *Juramenta varie dividuntur: 1. In explicita et implicita, 2. assertoria et promissoria, 3. simplicia et execratoria, 4. simplicia et solemnia, judicialia et extrajudicialia.* Nimis certa, indiget solum explicatione terminorum.

11. § I. *Juramenta explicita* dicuntur quae fiunt cum expressa invocatione Dei, quando nimirum ad ipsum Deum testem immediate recurritur, quod quidem principaliter pendet ab intentione jurantis, deinde etiam ex formula jurandi dignoscitur. Expressae formulae jurandi citra controversiam sunt hae et similes: Juro per Deum; Deum testem invoco; Deus mihi testis esto; in Deo, in Christo Jesu etc. Rom. 9, 1: *Veritatem dico in Christo Jesu etc.* Expressa etiam satis formula jurandi est, quoties veritas aliqua fidei adducitur ad confirmandam veritatem nostri dicti illi comparatam: Quam vere Deus vivit, justus, misericors est etc., et usitatissimum illud veterum: Vivit Dominus et modo usitatum: So wahr Gott lebt; So wahr Gott im Himmel ist; So wahr Gott kein Leid thut; So wenig Gott lügen kann; So wahr Gott Mensch geworden etc. Ubi notandum, comparationem fieri inter veritatem divinam et nostram, non quantitative comparando tantam quantitatem cum tanta, ut sensus esset, tantam esse veritatem et certitudinem nostri dicti, quanta est certitudo veritatis divinae, quod falsissimum et blasphemum foret; sed similitudinarie et absolute solum comparando verum cum vero, ut sensus sit: sicut verum est, Deum vivere, justum esse etc., ita suo modo verum est, quod dico; unde tutior est modus dicendi: *vivit Deus* vel *sicut vivit Deus,* quam: *quam vere Deus vivit etc.*; tales formulae magis ambiguae jurandi explicandae sunt.

12. I. In primis *ambiguae* sunt illae formulae jurandi supra positae: *Coram Deo dico; Deus scit vel videt, hoc verum esse; Deus mihi testis est etc.* Quodsi enim ejusmodi proferantur solum per modum enunciationis, ut sensus sit, Deum nosse ea, quae dicuntur, non erunt juramenta, ut jam supra dixi; quodsi tamen proferantur per modum invocationis divinae scientiae et testimonii, (quod clarius patet, si proferantur in modo optativo vel imperativo: *Coram Deo dictum esto; Deus mihi testis esto; Deus sciat hoc,* vulgo: *Gott sei mein Zeuge*), sine dubio erunt juramenta et si male fiant perjuria. Verum in his imprimis spectanda est intentio proferentis, an ejusmodi dictis intenderit, Deum invocare in testem; si haec non constet, judicandum erit ex moribus proferentis: si enim raro vel fere nunquam jurare soleat, aut econtra saepe et ordinarie, censebitur respective jurare vel non jurare talia proferendo; aut judicandum ex communi loquendi consuetudine. Et revera praedicti modi per modum juramenti et invocationis divini testimonii communi consuetudine usurpantur etiam in S. Scriptura. 2. Tim. 4, 1: *Testificor coram Deo et Christo Jesu.* Gal. 1, 20: *Ecce coram Deo dico, quia non mentior.* Rom. 1, 9: *Testis est mihi Deus.* Audi D. Aug. ser. 28. de verb. Apost.: „Quantum ad me pertinet, juro; sed quantum mihi videtur, magna necessitate compulsus cum magno timore dico:

coram Deo aut testis est mihi Deus aut scit Christus, sic esse in animo meo.“ Unde praedictos modos absolute inter juramenta ponunt D. Thom. 2. 2. q. 89. a. 1. ad 3, Azor., Navarr., alii. Verum allatum nostrum discrimen inter modum enunciationis et invocationis observandum esse, recte docent Cajet., Sotus, Ledesm., Suar., Valent., Less., alii communiter cum Sanch. l. 3. c. 2. n. 30. Denique ipsum verbum *juro* absolute prolatum, cum non exprimat, per quem vel quid juretur, juramentum non est, nisi proferatur cum animo et voluntate, Deum in testem invocandi, aut ex circumstantiis ea intentio colligatur, ut si cui dicenti: Jura mihi per Deum vivum, respondeas: Juro, optime vere jurare censeris. Vide Tamb. l. 3. decal.

II. Jurare per vitam Dei et sanctorum absolute blasphemum esse, multis allegatis docet Sanch. l. 2. mor. c. 32. n. 25, et sine dubio est, si sensus sit execratorius, ut nimirum Deus vel sanctus talis vitam perdat vel amittat, *si hoc non ita sit;* neque salvat, si dicatur, sensum mediatum esse: quam cara Deo vel sanctis vita sua est, tam verum est, quod dico: hoc enim ipso supponit, Deum vel sanctos posse amittere vitam suam, quod ipsum blasphemum est. Contra tamen non esse blasphemum, absolute cum aliis docet Tamb. apud Gob. cit. n. 489. quod (saltem semper) non sit ille sensus execratorius, sed invocatorius, similis illi sine dubio legitimo juramento: *Vivit Deus,* id est, *sicut vere Deus vivit, sic verum est quod dico.* Quemadmodum etiam si jures per vitam patris tui, te aliquid facturum, eum sensum habes: sicut pater meus vivit ejusque vita mihi cara est, seu eum vivere volo et gaudeo, ita certo hoc facere promitto. Denique per Deum jurare secundum omnes licitum est, et cur non etiam per vitam Dei, aut quae differentia inter haec: *quam vere Deus est* et *quam vere Deus vivit?*

III. Jurare per caput, cor aliave membra honesta Christi, B. Virginis, sanctorum; per vulnera, per sanguinem Christi; per ubera B. Virginis, per ejus virginitatem; item per Sacramenta, alias res sacras, si reverenter fiat et non in sensu execratorio (quod scilicet illa pereant vel non sint, nisi verum dicas), sed in sensu assertorio et invocatorio in testimonium veritatis, quod nimirum quam vera illa sunt tam verum dicas: blasphemum et illicitum per se non est, ut contra alios diversa sentientes recte docet Sanch. cit. n. 29. Sed dixi, per membra honesta: damnatissima enim et diabolica est blasphemia, jurare per inhonesta membra Christi vel attributa B. Virginis vel sanctorum, ut pudeat scribere; item si quis per ejusmodi juret irrisorie vel per modum spernentis, qua ratione illa gravissime prohibentur utroque Jure canonico D. p. 2. caus. 22. q. 1. c. 10: „Si quis per capillum Dei vel caput juraverit vel alio modo blasphemia contra Deum usus fuerit, si in ordine ecclesiastico est, deponatur, si laicus, anathematizetur“; et civili Auth. n. 77: „Nemo juret per membra Dei aut alio modo Deum blasphemet. His enim delictis et fames et terraemotus et pestilentiae fiunt; praecipimus ergo tales comprehendi atque ultimis subdi suppliciis.“ Liceat modo exclamare: O tempora, o mores!

IV. Denique quid sentiendum de illis jurandi formulis: *Non credo Deum, abnego Deum, Deus est injustus, Deus non sit Deus, nisi hoc verum*

sit vel nisi hoc fecero? Sanch. c. 32. n. 24. cum aliis absolute eas censet blasphemas, eo quod sensus videatur esse, quod fides mea in Deum aut de justitia aut existentia Dei dependeat a veritate hujus mei dicti seu rei, prout ego assero, quod utique blasphemum esset. Gobat hic cas. 15. n. 485. censet, esse blasphemiam in ima tartara detrudendam. Contra tamen Salazar aliique cum Tamb. cit. censent, non esse blasphemias: non est enim ille sensus allatus, sed potius iste: Sicut est mihi certum ex Dei gratia, me non recessurum a fide vera, ita certum est, quod assero. Et sicut certum mihi est, Deum non posse esse injustum aut non esse Deum, ita certo statuo, hoc facere; non ergo talis offert se ad negandam fidem, si res non ita sit, sed potius certitudinem suae fidei astruit hac ratione: Nego fidem, si non ita sit; atqui per gratiam Dei certum habeo, me fidem non negaturum, et hoc ergo certum esto.

13. § II. *Juramenta implicita* seu cum indirecta solum invocatione Dei in testem sunt, cum juratur per creaturas, non quidem absolute secundum se spectatas, sed respective et in Deum relatas, quatenus nimirum in eis divinum Numen, divina majestas, potentia, sapientia specialiter elucet; uno verbo quatenus sunt aliquid Dei: sic enim jurando et in testimonium invocando creaturas Dei, implicite et virtualiter invocatur ipse Deus. Cujusmodi sunt juramenta: 1. Per beatos *angelos et sanctos* Dei, quatenus beati, gratia et gloria Deo uniti sunt tanquam amici et domestici Dei, in quibus divina majestas perfectissime elucet; quodsi quis juret per angelos, sanctos, B. Virginem absolute secundum suam creatam perfectionem et excellentiam gratiae et gloriae, non referendo ad Deum, non esset verum juramentum virtutis religionis, esset tamen sacra contestatio virtutis duliae; neque adducerentur illi ut infallibiles testes ex se, sed aliunde, nempe a Deo, quem intuitive vident et in eo omnia ad se pertinentia; consequenter etiam obligatio orta ex tali juramento et perjurium factum non ad virtutem religionis, sed duliae pertineret, ut recte notat Sanch. cit. l. 3. c. 2. n. 9. 2. Juramentum per quasvis *res sacras* Deo specialiter consecratas, ut per crucem Christi, per Sacramenta, per sacram Scripturam, per Evangelia, D. p. 2. caus. 1. q. 7. c. 9, quippe in quibus infallibilis Dei veritas nobis manifestata continetur; item per sacras Reliquias sanctorum, sepulchra tacta, quatenus ad ipsum Deum referuntur juxta paulo ante dicta. 3. Juramentum etiam per *creaturas irrationales*, specialiter tamen excellentes et in quibus divinum numen specialiter eluceat, ut per coelum et terram, per elementa Dei, sicut juravit Moyses Deut. 4, 26: *Testes invoco coelum et terram*, et Christus apud Matth. 5, 34. prohibens supervacanea juramenta dicit: non jurandum *per coelum, quia thronus Dei est; neque per terram, quia scabellum est pedum ejus; neque per Jerosolymam, quia est civitas magni Regis*, et Matth. 23, 21: *Quicunque juraverit in templo, jurat in illo et in eo, qui habitat in ipso. Et qui jurat in coelo, jurat in throno Dei et in eo, qui sedet super eum*, videlicet potentiam suam clarius demonstrando. Quodsi quis juret per creaturas ignobiles et viles in testimonium inductas, censebitur juramentum jocosum seu illusorium, ut *juro per has paleas*, teste Navarr. c. 12. n. 5, nisi alia esset jurantis intentio vel expressa addatur relatio ad Deum, ut

juro per hunc ignem Dei: quia sic Deus invocatur conditor ejus, ait Sylv. V. juramentum 1. q. 4, Sanch. l. 3. c. 2. n. 10. 4. Juratur etiam per creaturas Dei per execrationes, invocando scilicet Deum, ut judicium suum vel vindictam in nos ipsos vel alias creaturas ad nos pertinentes specialiter exerceat, nisi verum sit quod dicimus, ut *Deus me puniat etc.*, de his vero infra. Non ergo juramentum, sed blasphemia est et idololatria, jurare per ullas creaturas absolute, tanquam infallibiles testes veritatis, et constituendo in eis finem juramenti: blasphemia quidem ex parte intellectus, perfectionem Dei propriam scilicet infallibilem veritatem tribuendo creaturae; idololatria vero ex parte voluntatis, hoc ipso facto divinum quendam cultum creaturae deferendo; idque maxime verum est de juramentis per ipsos falsos deos vel idola; atque hac ratione in jure canonico diversis locis etiam sub excommunicatione prohibetur fidelibus, jurare per creaturas, nimirum (ut recte explicant Suar., Sanch. alii) tanquam deos more gentium. Unde tale juramentum ex virtute religionis nullam prorsus obligationem parit per se loquendo, sed tantum per accidens ob erroneam conscientiam, quod putent, se jurare per aliquem verum Deum; pro errore deposito cessabit obligatio juramenti ex virtute religionis, etsi in ejusmodi pactis juratis alias honestis et licitis possit manere obligatio justitiae et veritatis, uti ex communi docent Laym., Sanch., alii contra aliquos Canonistas in Dec. l. 2. tit. 24. c. 26, ubi ajunt, etiam Christianum per falsos deos jurantem juramento obligari; quod falsum est, nisi accedat conscientia erronea juris vel facti. Ceterum rursus hic explicandae sunt aliquot

Juramenti formulae ambiguae: I. Quid censendum de usitatissima 14.
Germanorum formula jurandi: *Auf meinen Eid, bei meinem Eid i. e. per meum juramentum,* aut *volo, dictum meum juramentum esse?* Laym. l. 4. tr. 3. c. 2. n. 1. et post ipsum Gob. cit. cas. 25. n. 488. ita resolvunt: ea verba sine dubio esse juramenta, si quis ea proferat animo, per illa jurandi: quia ad verum juramentum, si intentio jurandi adsit, sufficit solum verbum *juro,* ut supra dictum; plus autem est dicere: *Auf meinen Eid.* Etiam sine dubio erit verum juramentum, quando ea verba exiguntur et proferuntur in foro judiciali, ut quando judex dicit: *Schwöre, sag oder gelobe auf deinen Eid,* id est *jura, dicas vel promittas juratus;* si alter annuat et dicat, omnino censebitur jurare: quia haec est judicis intentio verum juramentum exigentis, juxta regulam traditam a Sanchez l. de jur. c. 2. n. 4. Ea verba etiam in vulgari sermone extra judicium, si deliberate et serio proferantur, plerumque juramentum continent: quia juxta aliam regulam traditam a Sanch. cit. n. 1. ad juramentum sufficit, velle usurpare verba eo sensu, quo communi aliorum jurantium consuetudine usurpari solent; atqui communis apud Germanos consuetudo est, maxime in judiciis, ut illa formula verborum pro juramento usurpetur; ergo deliberate et serio ea proferens, vere jurasse praesumendus est, nisi de alia usurpantis intentione constet. Attamen sensus eorum verborum: *Auf meinen Eid,* potest esse: *tam certo esto dictum et promissum, ac si juratum sit,* adeo ut non adsit intentio actu jurandi, sed habendi dictum vel promissum instar juramenti; quo sensu etiam quandoque exigi solet: *Gelobe an Eides Statt,* et tunc non est juramentum; sicut secretum extra Confessionem commissum et acceptatum instar sigilli

sacramentalis, reipsa non est sigillum sacramentale, ac proinde talia juramenta non inducunt obligationem virtutis religionis, sed solum fidelitatis et justitiae. Ita fere Laym. cit.

II. Formulae jurandi per interpositionem fidei et honoris non sunt juramentum, secundum communem DD. apud Sanch. contra Canonistas. Ratio est: quia hic non intelligitur fides divina, per quam sine dubio vere juratur, sed intelligitur fidelitas humana, quae ex vi verborum vel loquendi consuetudine nec ad Deum refertur nec invocationem divini testimonii continet, nisi talis esset proferentis expressa intentio, prout explicat Cajet. cit. dicens: „Qui enim dicit, per fidem meam hoc faciam, non de fide theologica, sed morali loquitur, hoc est fidelitate, et perinde est, ac si diceret: ita hoc faciam, sicut fidelis sum aut haberi volo; seipsum ergo offert in testem, non Deum: sicut reges promittentes in fide regia, non jurant, sed propriam excellentem dignitatem adferunt ad confirmationem.“ Similiter ergo neque juramentum erit, dicere, per fidem suam cum quocunque addito excellentiae humanae, ut apud nobiles: *Bei unserer adeligen Ehre und Treue,* apud magnates: *Bei unserer königlichen, fürstlichen, gräflichen Treue:* quia licet ejusmodi juramenta non sint nec ex virtute religionis obligent, obligant tamen ex virtute fidelitatis aut justitiae et eo gravius, quo major excellentiae fides interponitur; et quoad personas principes ac illustres in foro externo tanquam juramenta accipiuntur. Idem dicendum de juramento in fide vel per fidem boni christiani, sacerdotis: quia nec ibi intelligitur similiter fides divina christiana, sed fidelitas, quae maxime deceat christianum, sacerdotem, ut cum aliis docet Sanch. cit. c. 2. n. 32. Idemque dicendum de omnibus similibus per fidem jurandi formulis, sive per modum attestationis, ut: *Quam vere sum honestus, fidelis, nobilis, christianus, sacerdos etc.,* sive per modum execrationis, ut: *Non sim honestus, nobilis, christianus, sacerdos; sim vel habear perfidus, haereticus:* non enim est vera execratio vel invocatio divini judicii ad haec, sed est solum permissio, quasi dicatur: Habeas me pro tali, nisi verum sit quod dico; sicut non esset juramentum, si dicas alteri: Occide me, nasum detrunca, nisi verum dicam.

III. Formula jurandi per interpositionem fidei sacerdotalis seu per dignitatem, consecrationem sacerdotalem etc. magis ambigua est. Et si quidem per illa juretur ut ad Deum relata et quatenus ad Dei ministerium specialiter spectant, absque dubio erit verum juramentum; quodsi vero juretur per illa absolute, quatenus talem dignitatem creatam humanam constituunt, absolute dicendum, non esse vera juramenta; quin ipsum Jus canonicum expresse a juramento distinguit, prohibens episcopos et presbyteros passim more laicorum jurare, D. p. 2. caus. 2. q. 4. c. 4: „Laicus (quocum presbyter controversiam habet) per juramentum, si necesse, se purget; presbyter vero vice juramenti per sanctam consecrationem interrogetur: quia sacerdotes ex levi causa jurare non debent; manus enim, per quam Corpus et Sanguis Christi conficitur, juramento polluatur, absit“; ubi expresse dicitur, interrogationem per consecrationem non esse exactionem juramenti proprie dicti; est ergo exactio fidei praestandae vel veritatis dicendae, sicut sacerdotem consecratum decet. Nihilominus tamen utrinque vim aliquam

religionis aut saltem majoris obligationis tribuit, quam sit fidei mere humanae, ut Dec. l. 1. tit. 40. c. 3. decernitur, ut electio ob laicorum terrorem facta irrita censeatur, nisi juramento vel fide interposita confirmata sit. Laym. cit.

IV. Formula illa jurandi: *In veritate sic est,* non est juramentum secundum communem DD. cit. Est enim simplex assertio seu protestatio hominis vera loquentis, sicuti si dicas: Vere res ita se habet uti narro. Aliud et maxime juramentum esset, si vel expresse addatur vel intelligatur veritas divina, ut *in veritate Dei, in veritate Christi,* aut si ex conscientia erronea aliquis ea verba vel alia aeque vera juramenta continere crederet. Similiter nec juramentum continet per se illa formula: *In conscientia mea, per conscientiam meam,* si sensus solum sit: quod dico, sentio in conscientia mea, dictat mihi mea conscientia. Sot., Ledes., Less., Sanch. cit. At vero jurare per animam vel in animam, vi verborum ordinarie est verum juramentum: aut enim juratur per modum attestationis per animam, quatenus est perfecta creatura Dei, in qua specialissime divinum Numen atque imago ss. Trinitatis elucet, et sic est verum juramentum cum indirecta invocatione divini testimonii; aut juratur per modum execrationis per animam, ut sensus sit: pereat anima mea, nisi verum sit, et sic iterum est juramentum execratorium et implicita invocatio divini judicii in testimonium veritatis. Ita post Baldum et alios Sanch. c. 32. n. 29. Jurare autem in animam vel super animam, specialem modum execrationis exprimit, nimirum nisi hoc verum sit, hoc sit super animam meam, anima mea Deo respondeat, satisfaciat, luat, et rursus est eadem ratio juramenti et invocationis divini judicii in testimonium veritatis. In quibus tamen omnibus requiritur deliberatio et voluntas jurandi juxta dicta a principio; his enim formulis passim utuntur homines ex mala consuetudine, joco, levitate, mera loquacitate absque ulla cogitatione juramenti. Insuper quia in praxi saepe difficile est discernere, an tales formulae verum juramentum contineant, et ipsae formulae innumerae et diversissimae sunt, ideo pro confessariis statuuntur utiliter aliquot universales et clarae regulae.

I. Per quaecunque verba, etiam expressum juramentum continentia **15.** juretur, in foro conscientiae omnino semper attendenda est intentio jurandi ad dignoscendum, an vere juraverit necne. Aut enim positive quis intendit invocare Deum in testem, aut positive noluit invocare Deum, aut negative se habens vel ignorans praescindit ab invocatione Dei. Si *primum,* certum semper est juramentum; si *secundum,* certo non est juramentum in foro conscientiae, sed tantum mendacium, si falsum sic asseruit; si *tertium,* iterum non est juramentum, quia eo ipso Deus non invocatur ut testis; alioquin semper jurarent et saepissime perjurarent qui ad singula fere verba effutiunt illud suum: *Per Deum, per Sacramentum etc.* Unde confessarius audiens poenitentem, falso jurasse se accusantem, non statim perjurasse censere debet, sed interrogare, an intenderit Deum invocare in testem et quidem falsitatis: et longe saepissime deprehendet, non fuisse perjuria, sed tantum mendacia, ex materia sua dijudicanda, aliquando officiosa, aliquando jocosa et sic venialia; aliquando perniciosa in nocumentum tertii eaque

ex genere suo mortalia. Loquimur in foro conscientiae, nam in foro externo judicantur secundum allegata et probata.

II. Qui verba verum juramentum non significantia, v. g. *vere in veritate, per fidem meam etc.*, profert, attamen per illa intenderet verum juramentum facere, utique verum juramentum faciet in foro conscientiae, dummodo is sciat, quid sit jurare, nimirum ipsum Deum in testem sui dicti vel promissi invocare: si enim id sciens intendat vere jurare, implicite saltem jam vult jurare et de facto invocat Deum in testem, etsi id verba expresse non significent. At vero si talis nesciat, quid sit jurare, prout saepissime nesciunt rudiores, rustici, pueri etc. non efficitur juramentum. Ratio manifesta est: quia essentia juramenti non potest consistere sine aliqua invocatione divini Numinis in testem: atqui hic nulla est invocatio divini Numinis in testem: non ex vi verborum, ut supponitur, neque ex intentione proferentis: qui enim ignorat, jurando invocari Deum in testem, quomodo potest velle Deum invocare, cum nihil sit volitum, nisi cognitum?

III. Qui jurat per creaturas, aut sistit in creaturis tanquam testibus infallibilibus: et sic blasphemia est, non juramentum; aut sistit in creatura tanquam teste veritatis, sed fallibili: et sic testimonium tantum est, non juramentum, quia sic nullo modo nec implicite invocatur Deus; aut non sistit in creatura, sed ulterius tendit in Deum atque illam ut aliquid Dei, in quo majestas Dei specialiter elucet, in testem veritatis invocat: et jam verum juramentum est, ut ex praedictis constat. Ad hoc autem discernendum alia traditur regula.

IV. Quoties juratur per aliquam creaturam, quae aliquam insignem habet excellentiam a Deo, et in qua peculiari quodam modo in nobis excitatur memoria Dei vel attributorum ejus, tunc fit relatio ad Deum, adeoque verum est juramentum; secus, si non ita. Vides jam, hac regula universali regulari omnia exempla allata. Si enim jures per Evangelia, sanctos, templa, altaria, per coelos, elementa etc., vere juras; secus, si jures per tuam barbam, annulum, equum etc. Similiter si clericus habitu clericali indutus jurat per hunc habitum, juramentum est, quia specialiter fit relatio ad Deum, ejusque memoria excitatur; secus, si laicus juret per suam vestem, et sic de ceteris.

16. § III. *Juramenta assertoria et promissoria.* I. Juramentum *assertorium* est invocatio divini nominis ad faciendam fidem de veritate sui dicti, de actione praesenti et praeterita contingenti, quod fit dupliciter: primo de veritate ipsius actionis praesentis vel praeteritae propriae ipsius jurantis, ut: *juro, me credere in Deum, me interfuisse Sacro.* Secundo solum de notitia actionis praesentis vel praeteritae, ut dum quis jurat de actione alterius facta, ut: *juro, quod Petrus non occiderit Paulum*, cujus sensus est: juro me scire vel certo credere non fecisse. Unde in judicio reus juramento se purgans, debet jurare de veritate ipsius actionis, se scilicet tale crimen non commisisse; testes vero ad ejus innocentiam probandam producti (vel econtra ad ejus crimen demonstrandum) solum jurant de veritate suae notitiae vel credulitatis, se nimirum nosse vel certo existimare, ipsum esse innocentem vel econtra criminosum. Et hac ratione juramentum assertorium etiam extendit se ad actionem alterius futuram, v. g. *juro Caesarem in bellum*

profecturum, i. e. me certam vel probabilem notitiam habere de profectione Caesaris. Unde si praeter jurantis intentionem profectio illa non sequatur, non erit perjurus, quia non juravit immediate de veritate istius actionis, sed de sua credulitate vel notitia, quam tunc vere habuit.

II. Juramentum *promissorium* est invocatio divini nominis ad 17.
faciendam fidem de actione propria futura, ut, *juro me Religionem ingressurum, non amplius lusurum etc.* Hoc juramentum promissorium semper includit etiam assertorium de veritate praesenti, se nimirum in praesenti vere habere voluntatem, tale opus faciendi, et insuper reipsa facturum. Dupliciter talis Deum invocat: 1. ut testem veritatis praesentis, se nimirum habere voluntatem tale opus faciendi; 2. ut fidejussorem veritatis futurae, quod illud opus reipsa ab eo faciendum sit. Quare perjurium promissorium carens utraque veritate, duplo gravius est peccatum, quam assertorium solum, quantum est contra virtutem religionis, ut notat Suar. l. 1. de juram. c. 8. Unde ulterius si quis solum intenderet jurare, se nunc habere voluntatem seu propositum tale opus faciendi, esset solum juramentum assertorium praesentis propositi, ad cujus veritatem sufficeret veritas praesentis propositi, etiamsi illud postea mutaret, prout etiam mutare liceret. Verum id rarius contingit et vix praesumendum est in praxi, praesertim in confessionali; sic enim quodvis juramentum promissorium ejusque obligatio facile eludi posset, dicendo, se solum jurasse de praesenti proposito aliquid faciendi, non autem reipsa se facturum esse.

III. Duplex autem est juramentum promissorium: unum *absolutum,* simplex, per se stans, quo quis absolute jurat, se aliquid factum vel omissurum sine ulla promissione vel pacto erga alterum: v. g. juro me talem pecuniam pauperibus daturum etc. Quo etiam spectant juramenta *comminatoria,* quibus alteri poena commerita comminatur: non enim ibi fit promissio vel pactum (saltem non acceptatur), et hoc juramentum continet unam simplicem obligationem, verum faciendi aliquando suum propositum ex virtute religionis tantum ob reverentiam scilicet divini nominis in testimonium invocati, juxta Lev. 19, 12: *Non perjurabis in nomine meo nec pollues nomen Dei tui.* Nulla autem est hic annexa obligatio ex virtute fidelitatis et justitiae. Unde patet, in juramentis separari posse obligationem ex virtute religionis, et obligationem ex virtute fidelitatis et justitiae.

IV. Alterum est juramentum *confirmatorium* promissionis factae alteri determinate, idque tripliciter: 1. Juramentum confirmatorium promissionis factae ipsi Deo tantum, et dicitur *votum juratum,* et duplicem obligationem habet ex virtute religionis, unam ex vi promissionis factae Deo seu voti fideliter reddendi, alteram ex vi divini nominis in confirmationem illius promissionis invocati seu juramenti; consequenter talis juramenti praevaricatio duplicem quoque malitiam habet contra virtutem religionis, unam infidelitatis erga Deum, alteram perjurii et nominis Dei in vanum assumpti. 2. Juramentum confirmatorium promissionis factae homini tantum dicitur *pactum juratum* et duplicem obligationem habet: unam ex virtute religionis ex vi juramenti seu divini nominis in testimonium invocati, alteram ex virtute fidelitatis

et justitiae erga promissarium, quia promissio cadit in debitum; consequenter ejus praevaricatio duplicem similiter malitiam continet et perjurii contra religionem, et infidelitatis ac injustitiae. 3. Juramentum confirmatorium promissionis factae Deo et homini determinate simul, dicitur *votum cum pacto juratum*, ut cum quis cum juramento vovet et promittit Deo, se tali determinato pauperi et scienti et acceptanti talem eleemosynam daturum, et continet triplicem obligationem, duas ex virtute religionis, scilicet ex vi voti et juramenti, ut in primo casu; tertiam ex virtute fidelitatis et justitiae erga illum pauperem, ut in secundo casu; consequenter talis juramenti praevaricatio triplicem quoque continet malitiam oppositam, infidelitatis et perjurii erga Deum, et infidelitatis ac injustitiae erga pauperem. Ubi nota obiter, infidelitatem et injustitiam erga proximum censeri pro una moraliter malitia, etsi speculative et reipsa distinctae sint: infidelitas enim dicitur, quatenus promissum violat, injustitia autem, quatenus alteri debitum non reddit ejusque jus laedit: quia utraque necessario et inseparabiliter connexa est. Atque hae divisiones in praxi valde notandae.

18. § IV. *Juramenta simplicia et execratoria.* Juramenta alia dicuntur *simplicia* seu simpliciter contestatoria, quae fiunt per simplicem divini nominis invocationem vel contestationem in confirmationem rei assertae vel promissae, prout fit in omnibus fere hactenus allatis modis et formulis. Alia dicuntur juramenta

19. *Execratoria* et sunt illa, quibus jurans ad fidem faciendam de re aliqua, malum imprecatur sibi ipsi aut aliis ad ipsum specialiter pertinentibus vel dilectis, a Deo veritatis teste et falsitatis vindice per se vel per creaturam inferendum, ni verum sit quod dicitur. Differt a juramento simplici assertorio vel promissorio solum accidentaliter et secundum amplius, ut scilicet per juramentum execratorium invocetur Deus non tantum ut prima veritas et omnis veritatis testis infallibilis, sed etiam ut vindex falsitatis in ipso jurante vel rebus suis, si falsum dicat vel fidem violet; potestque fieri triplici formula:

I. Expresse imprecando sibi malum ab ipso Deo: *Deus me puniat, perdat, damnet, nunquam mihi Deus parcat, Deus in me partem non habeat, maledictus sim a Deo etc.* Olim usitatissima forma fuit: *Haec faciat mihi Deus et haec addat;* modo in Jure canonico consueta est haec forma: *Ita me Deus adjuvet et haec sancta Evangelia:* subintelligitur execratio gravissima, scilicet: Deus me non adjuvet, si falsum juro. Sic juravit Apost. 2. Cor. 1, 23: *Testem Deum invoco in animam meam.* Aliae vulgares formae sunt obviae.

II. Imprecando sibi malum inferendum a creatura, subintelligendo tamen ac intendendo permissionem Dei vindicis, ut, *diabolus me rapiat, in mille partes laceret, fulmine peream.* Sic juravit David Ps. 7, 5: *Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis,* ubi eleganter D. Aug.: „Jurare videtur per execrationem, quod est gravissimum jurisjurandi genus, cum homo dicit: si illud feci, illud patiar.“

III. Imprecando sibi malum absolute, semper tamen intelligendo ac intendendo permissionem Dei (quodsi enim homo solum intendat permissionem suam, dicendo v. g. suspendar, ambas manus abscinde etc.

si verum non dico, non esse juramentum, jam supra innui), ut, *male peream vel subitanee moriar, non digne amplius communicem etc.*

IV. Huc spectat modus jurandi per vitam, per manus, per barbam suam aut alterius ad jurantem specialiter pertinentis v. g. patris, principis etc.; sensus enim est: pereat vita, anima mea, parentis, si hoc non ita sit. Sic juravit Joseph per salutem Pharaonis Gen. 43. et olim christiani per salutem Caesaris jurare solebant, ut refert Tertull. Sic quoque juravit Apost. 2. Cor. 1, 23. Eademque ratione Christus monuit Matth. 5, 36, non temere jurandum per proprium caput, dicens: *Neque per caput tuum juraveris, quia non potes unum capillum album facere aut nigrum.* Universaliter denique juramento execratorio debet quis malum imprecari aut sibi ipsi juranti aut personis vel rebus ad ipsum specialiter pertinentibus aut saltem valde dilectis et talis mali capacibus; non est ergo juramentum, sed maledictum, jurando alteri ad se non pertinenti malum imprecari, ut si adversario dicas: Diabolus te rapiat, nisi verum dicam. Nec juramentum, sed blasphemia est, imprecari malum ipsi Deo, angelis vel sanctis, qui talis mali incapaces sunt. Nec juramentum est malum imprecari daemoni, quia non specialiter *noster,* sed adversarius est. Denique ipso juramento execratorio imprecando nobis vel aliis mala, implicite et consecutive intendimus, nos vel alios honorare, ut intuenti patet.

Solemnia juramenta iterum alia sunt *simplicia* vel communia, quae 20.
fiunt forma communi jurandi; alia sunt *solemnia,* quae fiunt forma aliqua et ritu solemni ex praescripto juris. In Veteri Lege fuere varii: manus levatio Gen. 14, 22, transitus per duas partes divisae victimae Jer. 34, 18, positio manus sub foemore exigentis juramentum Gen. 24, 2. ad significandum juramentum fieri in fide Messiae, qui in lumbis patriarcharum continebatur. Modo vero ritus jurandi solemnes sunt in foro ecclesiastico tactus sacrosancti Evangelii et in causis gravissimis etiam sacrosanctae Eucharistiae cum forma consueta: *Sic me Deus adjuvet;* in foro vero civili ritus jurandi est, aut tangere sceptrum, ut signum potestatis a Deo traditae aut erectio priorum digitorum sub formulis consuetis. Et hinc DD. communiter cum Sylvest. V. jurament. q. 1. triplex distinguunt juramentum, *verbale* tantum, *reale* tantum et *mixtum* ex utroque.

Juramentum *verbale* tantum est, quod fit solum per verba divini numinis contestationem significantia; juramentum *reale* tantum, quod fit sola actione vel ritu aliquo juramentum significante, v. g. ad alterius juramentum exigentis intentionem digitos elevando, Evangelium tangendo; qua ratione non solum muti jurant, sed etiam alii vere jurare censentur; juramentum *mixtum* seu verbale et reale simul, quod in jure vocatur *corporale* est, quod praeter verba etiam actionem corporalem juramentum exprimentem adhibet, ut in exemplis allatis. Requiritur autem praeter verba juramentum sufficienter significantia ejusmodi actio corporalis, ut majori cum deliberatione, reverentia et timore juramentum praestetur. Unde et obligatio juramenti sic praestiti crescit, et violatio multum aggravatur majoremque poenam meretur, uti notavit S. Aug. ep. 154. dicens: „Quanto id, per quod juratur, magis sanctum

est, tanto magis est poenale perjurium.“ Et S. Thom. 2. 2. q. 89. a. 10. ad 2: „Gravius est, si quis juret solemniter per Evangelium, quam si per Deum in communi sermone, tum propter scandalum, tum propter majorem deliberationem.“

21. *Judicialia* juramenta dicuntur, quae in judiciis praestantur et sunt triplicis generis: I. juramentum *calumniae,* quod in principio litis alterutri parti judex referre debet, actori, ut juret, non calumniandi animo litem se movisse, sed existimando, se bonam causam habere; reo vero, ut juret, quod putet se bona instantia ad resistendum actori suo jus habere, Cod. l. 2. tit. 59. c. 2: ubi utrinque juratur assertorie de opinione sua tantum, non de ipsa actione controversa, quippe primum per judicem excutienda. II. Juramentum *in litem,* idque triplex: 1. juramentum *veritatis* seu verae aestimationis rei, quo scilicet juratur de vera quantitate vel valore rei amissae vel dolo alterius. 2. Juramentum *affectionis,* quo juratur de pretio rei amissae per alterum sibi valde carae vel utilis quoad suam privatam affectionem, se scilicet tanti aestimasse, tanti nulli daturum fuisse etc. 3. Juramentum *super interesse singulare,* quo jurat quis de damno emergente vel lucro cessante ex injusta detentione rei suae per alterum causata. III. Tertium est juramentum *litis decisivum,* quo deficiente probatione vel testimonio juratur de innocentia alterius partis; idque in causis criminalibus dicitur juramentum *purgatorium,* in causis autem civilibus vocatur juramentum *suppletorium* probationis, idque rursus duplex: necessarium et voluntarium.

22. Generaliter *necessarium* est, quod a jure vel Superiore defertur, puta ad fidei professionem, ad subjectionem et obedientiam praestandam, vel in judicio ad criminis probationes, litis decisionem etc. *Voluntarium* vero, quod intra vel extra judicium sponte suscipitur, adeoque minus obligat, quam illud per se loquendo ceteris paribus. Sed specialius judiciale juramentum *necessarium* dicitur, quod in causa dubia ob inopiam plenae probationis a judice defertur sive ex officio sive ad instantiam partis, et dicitur necessarium tum quia judex quandoque deferre cogitur ex officio, cum aliter lis dirimi et partes componi nequeunt; tum quia delatum recusari non potest absque justa causa, qualis est praecedens sufficiens probatio, ignorantia vel oblivio probabilis allegata. Hoc juramentum necessarium ad probandam innocentiam ordinarie judex deferre debet reo, non actori, quia nimirum promptiora sunt jura ad absolvendum, quam ad condemnandum; alioquin si actori passim permittatur jurare contra alterius innocentiam, grave esset periculum subversionis, cum homines callidi et malitiosi eadem facilitate, qua calumniantur, etiam perjurare possent; nunquam autem licet utrique parti deferre juramentum decisivum litis: tum quia una pars induceretur ad perjurium, et eoipso quo utraque pars juraret, aequales manerent partes, et sic lis non decideretur. Juramentum judiciale *voluntarium* dicitur, quod in judicio judice nec deferente nec approbante fit, et sic delatum ab altera parte simpliciter recusari potest, aeque ac si fieret extra judicium; si tamen sponte suscipiatur, reo juramenti exceptionem, actori vero jurandi actionem tribuit, prout juribus allegatis videre potes apud Laym. cit. c. 5. n. 2. Quodsi autem in judicio

juramentum a parte parti deferatur judice approbante, tunc fit quasi necessarium, et is, cui delatum est, necessario jurare debet aut juramentum delatori referre, alioquin lis contra ipsum velut devictum decisa erit. Nam ut dicitur Dig. l. 12. tit. 2. c. 38: „Manifestae turpitudinis et confessionis est, nolle jurare nec jusjurandum referre“. Is autem dicitur juramentum deferre, qui primus alteri offert, ut juret; hic si nolit jurare, sed offerat adversario, qui prius obtulit, dicitur referre.

Sectio II.

Juramenti validi conditiones, materia et obligatio.

Summarium.

23—25. Juramentum promissorium, ut sit validum, debet esse liberum perfecte, cum intentione Deum invocandi et se obligandi, non item implendi. Unde
26. Juramentum ex errore vel dolo circa rei substantiam invalidum est,
27. Secus si error sit circa qualitatem vel circumstantiam accidentalem.
28. Juramentum quovis metu extortum validum est.
29. Juramentum etiam ob injuriam alterius factum obligat.
30—32. Non tantum captivus ad tempus ex carcere sub juramento reversionis dimissus,
33—35. Sed probabilius etiam qui tyranno jurat redire in injustum carcerem, cum praeviso mortis periculo, redire obligatur.
36. Juramentum, ut valeat, debet esse de re honesta et licita.
37. Unde materia debet esse majoris boni non impeditiva,
38. Ideoque nullum est juramentum de re omnino indifferenti ut tali,
39. Sicut juramenta absoluta vel soli Deo facta de re minus bona, actu excludente majus bonum, nisi rationabilis causa subsit, attamen
40. Si actu non excludant majus bonum, obligant quidem, tamen pro arbitrio jurantis mutari possunt in melius.
41. Juramentum semel irritum factum non convalescit.
42—44. Juramentum promissorium homini acceptanti, in utilitatem ecclesiae vel communitatis factum in quavis materia licita, etiam indifferenti obligat.
45—46. Juramenta parentum, dominorum in filios, servos saepissime non sunt juramenta nec obligant,
47. Sicut nec juramenta urbanitatis gratia facta aut ementium et vendentium passim fieri consueta.
48. De juramentis non propalandi aliquam specialem artem distinguendum est.
49. Juramentum non ludendi, quando obliget?
50—53. Resolvuntur varia dubia.
54. Juramentum promissorium de re illicita vel actione prohibita lege aliqua sub culpa obligante, nullum est.
55—56. Quae vel quando leges aliquam actionem sub culpa prohibeant vel infirment?
57. Universaliter juramentum contra leges aliquid prohibentes non valet; valet vero contra leges permittentes tantum.
58—59. Quando juramentum additum contractui irrito valeat, quando non?
60. Juramentum promissorium, etsi ex parte actus peccaminose factum, si tamen fit de re alias licita, valet.
61—64. Resolvuntur varii casus.
65. Juramentum promissorium obligat sub mortali ex genere suo.
66. Juramenti obligatio unde, quae et quotuplex?
67—70. Quando obliget in foro externo, quando non?

71. Juramenti promissorii obligatio principalis ex virtute religionis personalis non transit ad heredes, bene autem obligatio ex virtute justitiae.
72—75. Resolvuntur varii casus.
76. Juramenta in dubio, qualiter interpretanda?
77—79. Exempla et casus varii.
80—81. Juramentum sortitur conditiones actus, cui adjicitur.
82—83. Juramenti promissorii conditiones subintellectae sunt: si potuero,
84. Salvo jure et auctoritate Superioris,
85—86. Si is, in cujus gratiam juratum est, voluerit acceptare aut nisi remittat,
87. Si res notabiliter mutata non fuerit, et
88. Si alter quoque promissis steterit.
89. Casus.

Jam supra patuit, juramenti *assertorii* materiam esse actionem praeteritam vel praesentem propriam, aut alienae notitiam seu credulitatem, adeoque nullum alium valorem vel obligationem habet praeter veritatem; juramenti autem *promissorii* materia est actio vel omissio futura jurantis, ideoque valorem requirit et obligationem inducit, ad quam varia requiruntur tam ex parte jurantis quam ex parte materiae. Quoad requisita ex parte jurantis esto

Assertio III: *Juramentum promissorium ad hoc ut validum et obligatorium sit, essentialiter debet esse voluntarium ac liberum perfecte cum intentione, et Deum invocandi et sese obligandi, non item implendi promissum, nisi solum, ut licitum sit.* Omnes.

23. § I. *Essentialiter debet esse liberum perfecte,* I. libertate nimirum perfecta, qualis sufficeret ad peccatum mortale: cum enim juramenti obligatio gravissima sit et sub mortali, consequens est, ad ejus valorem et obligationem requiri tantam deliberationem et libertatem, qualis sufficit et requiritur ad peccatum mortale. Qualiter autem haec libertas stet vel non stet cum errore, metu, injuria, latius mox explicandum erit.

Hoc ipso tamen jam resoluta manet alia quaestio: quisnam possit valide jurare? Nam jure naturae jurare potest omnis adultus ratione utens, deliberationis capax, propria vel alterius libera potestate legitime utens, ut sunt procuratores etc. Excluduntur solum pueri ante usum rationis, amentes, simplices instar amentium et plene ebrii, quorum, quia deliberationis capaces non sunt, ipso naturali jure invalida sunt quaecunque juramenta; jure autem positivo etiam excluduntur impuberes omnes et notorii perjuri.

24. II. *Cum intentione et Deum invocandi* (hoc enim essentialiter inesse omni juramento, jam constat ex sect. 5.) *et sese obligandi.* Etiamsi enim quis juret cum intentione Deum in testem invocandi, absque tamen intentione sese obligandi ad aliquid praestandum, nimirum positive nolens, se eo juramento obligare ad implendum promissum, juramentum nullum est: cum enim haec obligatio necessario sequatur naturam juramenti promissorii, eo ipso quo quis jurat, ita tamen ut inde non maneat obligatus, destruit naturam juramenti nec consequenter inde per se obligatur; sicut quia naturam matrimonii necessario sequitur obligatio cohabitandi, debitum reddendi vel fidem servandi, eoipso quo quis contrahit matrimonium exclusa obligatione debitum reddendi vel fidem servandi,

destrueret naturam et essentiam matrimonii nec consequenter ligaretur in foro conscientiae, ut dicetur suo loco.

III. *Non item intentio implendi promissum* requiritur ad valorem 25.
juramenti, sed tantum, ut licitum sit. Unde si quis juret cum intentione jurandi et sese obligandi, absque sola intentione implendi promissum, juramentum validum esset et obligatorium, etsi graviter illicitum, de quo infra. Ratio: quia de essentia juramenti est solum obligatio implendi, non autem actu implere, sicut de essentia matrimonii solum est obligatio reddendi debitum, non autem actu reddere; consequenter sicut verum est matrimonium contractum cum intentione se obligandi ac reddendi, etsi intendat actu non reddere, ita verum est juramentum cum intentione se obligandi ad aliquid praestandum, etsi quis intenderet actu non praestare; quamvis per hoc gravissime peccaret peccato perjurii contra veritatem juramenti. Vide Suar. l. 2. de juramento.

IV. His tribus conditionibus ex parte jurantis positis, validum jam et obligatorium erit omne juramentum promissorium absolutum ac per se stans, ac etiam confirmatorium promissionis factae ipsi Deo. At vero juramentum confirmatorium promissionis factae homini, ut valeat et obligatorium sit, requiritur ulterius ut ea promissio a persona, cui fit, acceptetur. Omne enim juramentum promissorium omnisque promissio tacita includit illam conditionem, si promissionem acceptat alter; si secus, cessat obligatio. Unde qui secum jurat, aliquid dare certae personae absenti, nullo ejus nomine promissionem acceptante, antequam ea resciat et promissionem acceptet, juramentum non obligat, sed revocari libere potest, non tantum quantum est ex virtute justitiae, ut per se patet, sed etiam quantum est ex virtute religionis, quia tali juramento invocatur Deus in testimonium promissionis homini faciendae atque induit conditionem promissionis factae, videlicet si ab altero acceptetur. Excipe, nisi promissio jurata facta esset Deo et homini simul: tunc enim esset simul votum statim a Deo acceptatum, quod proinde revocare amplius nefas esset. Communis DD. cum Sanch. cit.

§ II. *Juramentum ex errore vel dolo.* Juramentum praestitum vel 26.
ex errore proprio jurantis vel ex dolo juramentum exigentis, an valeat et obliget, ita resolutorie distinguendum est:

I. Juramentum promissorium ex errore vel dolo, sive antecedenter sive concomitanter versante *circa ipsam substantiam* rei juramento promissae, invalidum est, nullius roboris ac obligationis. Communissima. Ratio est: quia ad valorem juramentorum ac promissionum quarumvis requiritur essentialiter consensus voluntarius positivus circa rem juratam vel promissam; atqui error vel dolus non tantum antecedens, sed etiam concomitans tollit consensum voluntarium positivum circa rem juratam vel promissam quatenus talem: error quidem et dolus antecedens omnino reddit involuntarium juramentum, quia aliquis non juraret, nisi erraret vel dolo induceretur; error autem vel dolus concomitans, etsi non reddat involuntarium positive, quia quis adhuc juraret vel promitteret, etsi non esset error vel dolus, reddit tamen non voluntarium seu involuntarium negative, quia sicut de facto non scit, rem esse talem, ita de facto non potest velle promittere vel jurare

talem rem, cum nihil possit esse volitum nisi cognitum. Quare nullum esset juramentum, si jurares alicui donare nummum vel annulum, aut proprio errore putans aut alterius dolo persuasus credens, esse aeneum, cum revera sit aureus: cum enim non cognoveris esse aureum, non potuisti velle dare aureum, sed tantum aeneum, quia error vel dolus versatur circa substantiam rei. Idem est de similibus.

27. II. Juramentum vero promissorium ex errore vel dolo sive antecedenter sive concomitanter versante solum circa *accidentalem circumstantiam* vel qualitatem rei juramento promissae, validum est et obligat, nisi relaxetur auctoritate episcopi vel consensu ejus, cui juratur. Communis DD. Molina t. 1. t. 2. d. 149, Suar. cit. l. 1. c. 11. n. 11, Sanch. et Lugo cit. Ratio est: quia hic adest consensus substantialis in rem, quem irritare non debet error vel dolus accidentalis tantum. Sic Israelitae Jos. 9, 15. valide jurarunt et servare debuerunt Gabaonitis pacem, non obstante dolo accidentali vel simulatione, quasi de valde remotis venissent. Excipiendum tamen, nisi accidentalis illa qualitas vel circumstantia, rei quidem ipsi accidentalis et extrinseca, tamen a jurante per se principaliter intenta sit atque secundum intentionem jurantis ita fiat intrinseca objecto, ut nullo modo intendat jurare vel promittere talem rem, nisi cum tali qualitate vel circumstantia; v. g. jurat quis ducere virginem, quam putat esse nobilem, sic ut simpliciter nolit ducere nisi nobilem, postea comperit esse plebejam: item jurat quis alere studiosum, dotare puellam, putans, esse cognatum vel cognatam, postea comperit non esse: non tenentur juramento. Ratio est: quia generaliter actus agentium non se extendunt ultra eorum intentionem, et specialiter juramentum non extenditur ultra ea, de quibus jurans cogitavit. Glossa in Dec. l. 2. tit. 24. c. 16, DD. citati communiter. Vide de his dicta generatim in materia de actibus humanis et specialia infra in votis.

28. § III. *Juramentum ex metu* etiam gravi et injusto extortum validum est et obligat. Exemplum vulgare: latroni mortem minitanti jurasti, te daturum pecuniam; supposita vera intentione jurandi et promittendi nullaque adhibita (hic maxime licita) restrictione mentali licita, (v. g. dabo, si quid debeo, vel dabo nisi mihi hoc juramentum relaxetur), per se teneris juramento secundum communissimam sententiam DD. apud meos cit. omnes. Ratio est: quia omne juramentum voluntarium non vergens in interitum salutis, sed licite et honeste servabile, validum est et licitum; atqui tale juramentum inprimis simpliciter est voluntarium, cum metus non tollat voluntarium simpliciter, sed tantum reddat involuntarium secundum quid; deinde etiam non vergit in interitum salutis, sed licite et honeste servari potest; ergo. Ita expresse habetur Dec. l. 2. tit. 24. c. 8. et Dec. l. 1. tit. 40. c. 4. Nec obstat, quod Dec. l. 2. tit. 24. c. 2. Pontifex respondeat, episcopum Laodicensem ab Arnulpho comite rebus suis spoliatum et jurare compulsum, quod ablata non repeteret, nullius juramenti vinculis posse constringi. Respondit enim Glossa ibidem, juramentum praestitum fuisse de rebus ecclesiae non repetendis, quod sine peccato servare non poterat, quia de re illicita ideoque nullum. Addit rectissime Suar. cit., etiamsi episcopus jurasset de rebus suis

propriis ablatis non repetendis, juramentum tamen non obstitisset, quominus ad Pontificem pro paterno subsidio et relaxatione recurreret. Unde hic bene notandum, juramentum maxime vi injusta extortum strictissime esse interpretandum quoad obligationem. Unde 1. si jurasti, latroni pecuniam dare, solvere teneris, ut dictum est, nisi tibi relaxetur juramentum; at quia haec ipsa conditio, *nisi relaxetur,* in omni juramento subintelligitur, poteris a Superiore dispensationem petere et sic nihil dare. 2. Si relaxationem non petiisti, solvere quidem rursus debes, attamen satisfacis momentanea solutione ad servandum Deo et juramento reverentiam, solutumque statim judicio repetere poteris, ut habetur Dec. l. 1. tit. 40. c. 4. et docet communis DD. cum S. Thom. q. 94. a. 7. ad 3. Ratio: quia ex una parte non jurasti non repetere; ex altera autem parte ipse injuste et invalide recipit, cum nullum jus exigendi et recipiendi habeat; non enim aliquo ipsius jure, sed sola juramenti tui religione dare debes et datione illa momentanea jam satisfecisti; immo prius petita relaxatione superioris, nil dare poteras. 3. Quid si etiam jurasti, te non repetiturum? Teneris rursus juramento et civilem actionem instituere non potes; potes tamen instituere actionem criminalem accusando de crimine ad justam publicam vindictam. Si etiam non accusaturum de crimine jurasses, poteris tamen denuntiare, ut ex officio judex procedat, ut observat Glossa in cit. 4. Quid si denique etiam jurasses, te non denunciaturum omnino, sed plane taciturum? Tunc juramento non obligaberis in casu, quo judici denuntiare necessarium videtur ad publicam aliisque perniciosam latronis injuriam avertendam, aut si ultro in judicio interrogeris, aut denique denuntiatione caritativa ad criminis emendationem. Sed haec ex communi sententia ob reverentiam divini nominis et sacramenti, quamvis sciam, RR. quosdam non improbabiliter docere oppositum et sic jurantem omnino liberare.

§ IV. *Juramentum ob injuriam alterius.* Etiam valide obligat 29.
juramentum ob alterius injuriam praestitum; v. g. usurario nolenti alteri pecuniam mutuare, nisi cum usura iniqua decem pro centum florenis, jurasti has usuras solvere; teneris juramento, secundum omnes. Habetur expresse in Jure canon. Dec. l. 2. tit. 24. c. 1. et c. 6, ubi dicitur: „Debitores ad solvendas usuras, in quibus se obligaverant, cogi non debent; si vero de ipsarum solutione juraverint, cogendi sunt Domino reddere juramentum“, ubi Abbas n. 3. hanc regulam dat: Juramentum obligat, etsi turpitudinem contineat ex parte recipientis, non autem jurantis se tenentem; quamvis autem ex tali juramento promissorio usurario non oriatur obligatio justitiae erga usurarium, siquidem nullum jus vel titulum accipiendi usuras habet, unde nec dominium usurarum acceptarum acquirit, Dec. l. 5. tit. 19. c. 13.; oritur tamen obligatio religionis erga Deum, ut quod juratum est reipsa verum efficiatur, ne nomen Dei in testimonium falsum adductum fuerit, uti optime explicat S. Thom. q. 89. a. 7. ad 3. Neque id solum verum est, quando turpitudo est ex parte solius usurarii, non vero jurantis, quippe qui justam causam necessitatis habet consentiendi ac etiam jurandi in usuras, sed etiam cum turpitudo aliqua se teneret ex parte ipsius jurantis, utpote qui sine causa necessitatis ad luxum tantum

consentit et jurat usuras, aut ipsa promissione usurarum alterum ad mutuandum induxit; etsi enim tunc juramentum fuerit illicitum, non tamen fuit de re illicita; usuras enim alteri reddere vi juramenti non est illicitum et sine peccato fieri potest, ipsique promittenti est laudabile, ut cognoscatur, quantum suorum ac juramenti fidem habeat. Ita alii cum Suar. c. 9. n. 7, Sanch. l. 3. c. 11. n. 5, Laym. cit. c. 7. n. 1, quamvis contrarium non improbabiliter doceant Abbas cit., Cajet., Val., alii apud Sanch. cit.

Ex dictis resolvendum est de captivo, qui dimissus ad tempus ex carcere vel captivitate juravit, se iterum rediturum; an obligetur juramento ad redeundum etiam cum certo mortis periculo praeviso. Pono distinctas resolutiunculas:

30. 1. Certum est, teneri ob juramentum sub mortali ad redeundum, si carcer justus vel captivitas justa sit ac etiam mors juste inferenda. Ita omnes Theologi teste Suar. de jur. l. 2. c. 10. Ratio est: quia juramentum sortitur naturam et conditionem actus, cui adjunctum est; atqui promissio talis juste exacta certo valida et licita est, et cum sit de re gravi ac plurimum concernente bonum publicum, de se obligat graviter; ergo etiam juramentum illi additum graviter obligabit sub peccato mortali irreligiositatis erga Deum in testem invocatum, esto ex reditu immineat mors justa et prius promerita.

31. 2. Certum est, obligari speciali titulo justitiae, si juramentum praestitum sit custodi innocenti, alias si jurans non rediret grave damnum vel forte etiam talionem inde passuro: hunc enim indemnem servare justitiae et fidelitatis opus est et debitum gravissimum.

32. 3. Universaliter seu justus seu injustus sit carcer, maxime obligabit juramentum illud, si promissus juramento reditus serviat pro bono communi v. g. religionis catholicae, ad avertendum publicum scandalum vel fidei catholicae contemptum: cum bono communi postponendum sit bonum privatum, idque maxime interveniente juramento. Atque his casibus omnino obligat juramentum, ut neque relaxatio ei concedi debeat, ut cum aliis docent Sanch. cit. c. 11. an. 25, Laym. cit. c. 7. n. 3.

33. Insuper probabilius est, etiam eum, qui tyranno jurat redire in injustum carcerem cum praeviso periculo mortis vel alterius gravissimi mali ab eo injuste inferendi, obligari juramento ad redeundum, dummodo illud periculum, dum jurat, sciat vel praevideat (secus esset, si postea primum comperiat, tunc enim ob mutatam circumstantiam cessaret juramentum). Ita communis DD. Tolet., Suar. cit. aliisque congestis Sanch., Laym. l. 4. tr. 3. c. 7. Ratio est: quia et ipsum juramentum validum et licitum est, quippe ob urgentem causam et justam rationem necessitatis emissum, ut nimirum captivus iniqua detentione ad tempus liberetur, et est de re honesta, cum talis reditus sit actus virtutis, nimirum fortitudinis, patientiae, magnae quoque veritatis ac fidelitatis ob praecedentem promissionem juratam; ergo est materia capax obligationis ex juramento. Dein qui jurat, se ex carcere injusto non fugiturum, obligatur ex juramento, etiam cum periculo mortis, dummodo jurans id praevideat, ut ex communi notat Suar.; ergo similiter obligatur, si se rediturum juravit, siquidem redeundo restitueret se in statum, in quo antea fuit.

Contrariam tamen negativam docent graves DD. Glossa, Abb. 34.
D. Anton., Nov., Sylv., Sa, alii apud Laym. cit., eo quod absque causa necessitatis vel publici boni se ad mortem iniquam offerre sit opus temeritatis et repugnet legi caritatis tum erga seipsum tum erga tyrannum, cui quantumvis parato materiam peccati sine urgente causa de novo adferre non licet; ergo juramentum fuit de re illicita ideoque irritum; idque etiam mihi vel hac ratione probabile videtur, quia licet quis jurans praeviderit mortem, vix tamen contingere potest, ut qui jurat redire, abiens concipiat mortem ejusque periculum eo horrore, quo concipiet, quando redibit; quare jam ratione ipsius mutatur notabilis circumstantia, consequenter cessabit obligare juramentum.

Respondetur tamen, reditum ad carcerem et mortem non esse 35.
intrinsece malum, quin justa causa, qualis certe est impletio juramenti et testimonii divini invocati, cohonestari posset. Deinde ob idipsum juramentum exactum est, ut ille major metus et horror redeuntis excludatur. Secus autem esset, si quis tyranno non exigenti sponte jurasset reditum: tunc enim juramentum nullum esset, quia esset de re illicita, scilicet temeraria accessio ad mortem et vera causa novi peccati tyranni, ut habet opposita ratio. Et hactenus de requisitis ad validum juramentum ex parte jurantis; nunc quoad requisita ex parte materiae seu rei juramento promissae, sequitur

Assertio IV: *Juramentum promissorium, ut validum et obligatorium* 36.
sit, debet esse de re honesta et licita, saltem non mala moraliter; atque adeo omne juramentum promissorium de opere malo mortaliter vel venialiter, irritum est et nullum, immo peccaminosum. Omnes.

Assertio habetur saepius in Jure canon Dec. l. 2. tit. 24. c. 18: „Juramentum institutum non fuit, ut esset vinculum iniquitatis"; et l. 5. tit. 12. reg. 58. de reg. jur. in 6: „Non est obligatorium contra bonos mores praestitum juramentum"; et Dec. l. 2. tit. 24. c. 8. et l. 1. tit. 18. c. 2. in 6. dicitur: „Juramenta observanda esse, nisi eorum observatio fuerit in interitum salutis aeternae". Quod non tantum verum est de opere malo mortaliter, sed etiam de peccato veniali, quod etiam salutem aeternam impedit et ad mortale disponit, ut notarunt Sanch., Suar. cit. Ratio est: quia contradictio est, aliquem obligari ad rem illicitam faciendam, quae, quia illicita est, facienda non est. Insuper gravissima injuria Dei est, Deum invocare in testem et velut patronum suae iniquitatis sive mortalis sive venialis, ut non immerito concludat noster March. trib. t. 2. c. 3. tit. 3. q. 2. dub. 1. regul. 2: Juramentum promissorium de re illicita non tantum in materia peccati mortalis v. g. fornicandi, sed etiam in materia peccati venialis v. g. mentiendi, esse peccatum mortale, dummodo deliberate fiat. Sed de ratione peccati agemus sect. seq. Nunc sermo solum est de valore, pro quo discernendo et innumeris casibus resolvendis tradendae sunt aliquae generales regulae; idque potissimum quoad materiam indifferentem; nam nimis manifeste invalida sunt juramenta in materia illicita v. g. adulterandi, occidendi, vindictam injustam sumendi, nunquam inimico ignoscendi, eum nunquam salutandi; immo etiam non raro juramentum non accedendi ad nuptias vicini, factum propter offensam acceptam, nullum est; tunc enim est species vindictae illicitae christianis,

ut notat Gobat alph. quadruplici casu 17, secus si ex alia causa justa factum fuisset.

37. Regula I. Materia juramenti absoluti aut per se stantis aut confirmatorii promissionis factae ipsi Deo, necessario debet esse res honesta ac bona moraliter, atque etiam majoris boni non impeditiva. Omnes. Ratio est: quia juramentum absolutum ipsi Deo factum aequivalet voto, ideoque easdem conditiones habere debet, quas habet votum; votum autem essentialiter debet esse de meliori bono; ergo et tale juramentum. Et hinc

38. 1. Irritum et nullum est omne tale juramentum de re omnino indifferenti, quatenus talis est: ut si jures, talem certam vestem comparare, talem domum non intrare etc. Navar., Tolet., Suar., Sanch., Laym. cit. c. 6. n. 3. Ratio: quia talis actio omnino indifferens est, inutilis et otiosa; at divini nominis invocatio non potest esse vinculum rei inutilis et otiosae, quin et injuriam facit divinae veritati, qui eam in testem veritatis invocat super re vana et otiosa.

Dixi autem, *quatenus talis:* nam si actio ex se et objecto suo indifferens referatur ad bonum finem alicujus virtutis, fiet capax obligationis juramenti et voti, v. g. si jures, te aedes alicujus non ingressurum, cum aliquo non locuturum causa vitandi peccati; si jures, non alterius, sed hujus certi egentioris officinam aditurum ex motivo honesto misericordiae et caritatis; si jures, certum genus vestis non gestaturum ex motivo modestiae et humilitatis; si jures, non amplius lusurum vel ob mortificationem vel ob vitanda pericula peccati jam experta. Similiter invalida sunt juramenta vel soli Deo facta, die certo non nendi, non laborandi, non comedendi haec vel illa, donec v. g. maritus redeat, si fiunt ob solos fines temporales, puta ob malum eventum formidatum tali die, in tali negotio, ob avaritiam, ob moestitiam mariti absentis. At vero si fuissent emissa ob bonum finem, v. g. ut tali die vel tempore Deo melius serviatur vel peccatum aliquod evitetur aut petitio aliqua impleatur, v. g. abstinebo a vino, ut felix reditus mariti vel filii a Deo impetretur, valida erunt et obligabunt, quia sunt de re bona ex bono fine praefixo.

39. 2. Irrita etiam sunt juramenta absoluta vel soli Deo facta de re minus bona, actu excludente majus bonum, utpote quando opus oppositum simpliciter est melius et praestantius; ut universaliter si jures omissionem operis, cujus oppositum est in consilio, ut si jures absolute, te uxorem ducturum, non daturum eleemosynam tali pauperi, non patrinum fore, etiam amice invitatum non accedere ad convivium vicini: haec enim facere sunt in consilio caritatis et absque omni rationabili causa omittere caritati repugnat. Secus dicendum, si rationabilis causa ita jurandi subesset, ut in simili modo supra notatum. Unde Gobat n. 521. merito excusat eum, qui ex fidejussionibus gravissima damna passus juraret, se amplius non fidejussurum, dummodo exciperet, nisi clare exigeret debitum caritatis christianae; idemque est in similibus v. g. tutelam non suscipiendi.

Huc spectat, si jures multas orationes, jejunia, peregrinationes cum detrimento obedientiae, officii, honoris Dei, salutis animarum. D. Thom. q. 89. a. 7. ad 2, Navarr. c. 12. n. 16, Sanch., Laym. l. 4.

c. 6. n. 5. Ratio omnium data est in regula et specialis ratio est: quia non pertinet ad divini nominis reverentiam, ut fiat opus minus bonum omisso opere meliori et Deo gratiori, consequenter ad id vi juramenti nemo obligari potest.

3. Juramenta tamen ejusmodi absoluta vel soli Deo facta de opere minus bono, actu tamen excludente majus bonum, obligant quidem, sed pro arbitrio jurantis commutari possunt in aliud melius Deoque gratius bonum opus pro tempore vel occasione occurrens; v. g. jurasti vel vovisti, quotidie certa hora orationi vel meditationi vacare, occurrit autem tali hora occasio, ut aegroto assistas, Confessiones excipias idque intelligas Deo gratius fore, non ligaris amplius juramento, sed licite commutatur, hoc ipso quod Deo gratius esse intelligas; non enim violas juramentum, sed opere meliore compensas, Deo semper acceptante quod melius est, ut ex communi notat March. cit. dub. 1. regul. 5. et latius in simili dicetur de voto. 40.

4. Juramentum ejusmodi de re indifferenti, minus bona aut etiam mala semel irritum aut invalidum factum, licet illud opus postmodum mutata circumstantia bonum ac utile fiat, non ideo convalescet seu validum fiet juramentum, juxta regul. juris l. 5. tit. 12. reg. 18. de reg. jur. in 6: „Non firmatur tractu temporis, quod de jure ab initio non subsistit"; v. g. aliquis contra fidem primorum sponsaliorum aut voto castitatis adstrictus cum juramento contrahit sponsalia cum alia, is mortua priori sponsa, conjuge aut impetrata postea dispensatione vi juramenti praecedentis non obligatur ad secunda sponsalia, quippe quae a principio nulla et illicita fuerunt. Sanch. l. 1. de mat. disp. 50. et l. 3. mor. c. 9. n. 26. Item si conjux invito vel ignorante altero conjuge Religionem intravit vel jam professus est et ideo e Religione reductus, postea mortuo altero conjuge non est cogendus regredi ad Religionem professam, quippe quae ab initio irrita fuit, ut habetur Dec. l. 3. tit. 32. c. 3. et c. 12, ubi Abbas pulchram tradit regulam: „Votum emissum tempore inhabili non obligat tempore habili"; eadem est ratio juramenti. Similiter jurasti sine omni prorsus causa honesta, te aliquas aedes non aditurum, juramentum nullum fuit; postea supervenit justa causa tales aedes non ingrediendi, quia ibi habitat persona, quae peccandi causam praebere solet; non obligaris abstinere ab ingressu vi prioris juramenti, quia ab initio vanum et irritum fuit. Ita contra Navarr. c. 12. n. 10. recte docent Suar. hic l. 2. c. 19. n. 19, Laym. l. 4. tr. 3. c. 6. n. 4. 41.

Regula II. *Juramentum promissorium factum homini acceptanti, aut absolute emissum in utilitatem et commodum certi hominis, ecclesiae, communitatis valet et obligat in quacunque materia licita et non mala moraliter (quae nimirum sine peccato mortali vel veniali impleri possit), etiamsi minus bona vel omnino indifferenti; neque in aliud opus quantumvis melius Deoque gratius arbitrio jurantis commutari potest.* Communissima DD. et cit. omnes; est enim receptissima Juris regula: Juramentum homini praestitum servandum esse, quotiescunque sine peccato seu salutis dispendio servari potest. Ratio disparitatis hujus et prioris regulae est: quia juramentum Dei duntaxat intuitu emissum in qualecunque opus melius Deoque gratius commutari potest, quia semper praesumitur Deus esse 42.

contentus et remittere obligationem prioris juramenti, ut opus illi acceptius fiat. At vero juramentum in hominis utilitatem editum non potest mutari in aliud opus, etsi absolute melius, illi tamen, cui juratum est, minus vel omnino non utile, quia de hoc contentus esse haud praesumitur. Unde qui juravit Titio daturum decem florenos, etsi postea advertat, longe melius fore, si erogaret inter pauperes, obligatur tamen juramento, nisi Titius sponte remitteret, siquidem omne juramentum hac tacita conditione fiat, nisi is, in cujus gratiam juratur, remittat aut aliud opus acceptet. Unde recte resolvit Navar. l. 3. consil. 4. de Regul., alumnos collegii anglicani Romae, qui jurant, se absolutis studiis in Angliam ituros fidei propagandae gratia, non posse sine dispensatione Religionem ingredi, quia juramentum editum fuit in utilitatem ecclesiae anglicanae.

43. Male tamen idem ibidem n. 17. resolvit, illum, qui juravit se ducturum hanc puellam, non posse juste Religionem ingredi, nisi prius eam ducat, contra communem sententiam apud Sanch. l. 1. matr. disp. 43. q. 1: nam juramentum sortitur rationem actus, cui apponitur. Dec. l. 2. tit. 24. c. 25; contractus autem et promissio matrimonii semper tacitam hanc conditionem includit: duco vel ducam te, nisi Religionem ingrediar; ergo etiam juramentum additum ita et cum tali conditione intelligendum est.

44. Nec obstat casus Dec. l. 4. tit. 1. c. 16: nam vir ille juravit, intra biennium se nuptias contracturum cum tali, et appropinquante termino, cum de Religione mox ingredienda nil certi statuisset, recte respondit Pontifex: Tutius ei est, religione juramenti servata prius contrahere et postea, si elegerit, ad Religionem migrare. Sic Pontifex, quia nimirum id etiam facere potest matrimonio contracto ante consummationem, saltem intra duos primos menses.

Hic incidenter nota duo: 1. eum, qui juravit puellae acceptanti matrimonium, adhuc posse Religionem ingredi, si promissio liberalis fuit, non item si alio titulo debita, utpote quia puellam defloravit aut etiam impraegnavit cum gravi ejus infamia aut damno, nisi ipsam ducat; tunc enim non poterit ingredi Religionem, quia injustum esset et malum. 2. Talem etiam liberaliter promittentem matrimonium, praesertim cum juramento, non posse suscipere sacros Ordines, quia de solo Religionis ingressu id a Jure est statutum, et nullibi de sacrorum Ordinum susceptione. Et hinc rursus resolves et explicabis varia juramenta ad praxim:

45. 1. Juramenta parentum ac dominorum, quibus jurant, se filium vel servum tali vel tali modo punituros, domo ejecturos etc., saepissime non sunt juramenta nec obligant, utpote 1. quia saepissime non adest intentio jurandi, sed tantum terrendi; 2. saepe fiunt ex ira, passione vel vindicta et sic sunt de re saltem venialiter mala ideoque nulla; 3. quia saepe supervenit causa excusans, utpote quia filius vel servus se emendavit, veniam deprecatus est, alii pro eo intercessere (praesertim matres, quarum lamentis domus implenda est, si filius albae gallinae ejiciatur), aut quia aliunde pater vel dominus videt postea, melius esse abstinere a verberibus, alia ratione filium vel servum commodius castigandum, corrigendum vel emendandum. His seclusis, etsi

vera juramenta sint et obligent, materia tamen levis est ideoque et levis obligatio, juxta dicenda sect. seq. ex communi Sanch., Laym. cit.

Idemque sentiendum de juramentis herarum, quibus jurant, se 46.
dimissuras hanc vel illam ancillam: plerumque enim jurant non ex motivo virtutis vel animo jurandi, sed ex iracundia, impatientia ideoque non obligantur nec peccant postea retinendo, ut singulariter observat Gobat cit. n. 528. Idem dic de fratre vel condiscipulo jurante, se apud patrem vel magistrum accusaturum fratrem vel condiscipulum: vel enim ex sola aemulatione vel vindicta sic jurat, vel postea advertit, occasionem criminis alia ratione emendabilis fore sibi inutilem, damnosam vel probrosam, ut passim audiat delator, vulpinator.

Eademque ratione generaliter explicanda sunt juramenta de accusando vel non accusando altero: nam generatim juramentum de nunquam accusando vel passim quemvis accusando irritum est et de re mala: nunquam enim accusare, est contra bonum commune, cum saepe accusare necessarium vel utile sit bono communi; semper autem accusare quemvis, est contra caritatem et prudentiam. In particulari autem accusare et non accusare hunc vel illum, valebit vel non valebit juramentum, prout ipsa accusatio licita, honesta vel illicita et inhonesta erit, si nimirum accusatio necessaria vel valde utilis foret bono communi aut ipsius rei aut tertii, valebit juramentum accusandi; si secus, valebit juramentum non accusandi.

II. Juramenta urbanitatis gratia facta, quibus viri nobiles ac alii 47.
honorati jurant, se nolle praecedere in sedendo, egrediendo, ingrediendo, plerumque non obligant: quia tacitam includunt conditionem, quantum ad me attinet, non praecedam. Deinde juramentum cedens in alterius honorem aut favorem potest ab ipso remitti; ergo et revera remitti praesumitur, quando alter juri suo cedere contendit, ut alter, qui juraverat, praecedat. Cajet. aliique cum Sanch., Laym. cit.

Similiter et juramenta mercatorum, ementium et vendentium, non vendendi minoris aut non emendi pluris, ordinarie non sunt juramenta nec obligant: quia neque in honorem Dei neque in proximi utilitatem cedunt: quodsi cedant in utilitatem propriam jurantis, jam ille sibi ipsi potest remittere. Quodsi tamen in raro casu ita jurares in utilitatem tertii vel ad bonum commune, v. g. ne pretium frumenti nimium crescat, ne merces nimis vilescant, certe obligareris.

Adverte autem hic, etsi praedicta et similia non sint juramenta, plerumque tamen non carere gravi culpa irreverentiae divini nominis in vanum assumpti, immo esse vera peccata mortalia perjurii, si ita serio jurantes non haberent intentionem faciendi, quod facere, vel non velle facere jurant, de qua proin intentione, praesertim mercatores circumforaneos examinare se solitum, merito testatur Gobat n. 529.

Denique iidem mercatores dum assertorie jurant, tanti vel pluris sibi mercem constare, saepe non pejerant, cum possit habere bonum sensum, nimirum tanti vel pluris sibi constare, non solo pretio mercis, sed aestimato simul labore, cura, periculo, expensis etc., de quo subintelligendo instruendi sunt quandoque a confessario, si eam consuetudinem deponere nequeant. Alioquin si absolute ita falso jurent serio, perjuros esse mortaliter, nimis certum est.

48. III. Juramenta non propalandi artem (v. g. speciale medicamentum contra febrim, quod didicit ab alio Titius sub juramento non communicandi ulli alteri) absolute non obligare, docent alii cum S. Thom. sup. q. 89, eo quod esset contra caritatem et revera est communiter. At distinguendum censeo cum Suar., Fagund., Tamb. l. 3. c. 3. § 5. n. 64, Gobat n. 555, siquidem bono publico vel tertio tali morbo laboranti non satis provideretur, nisi communicata illa arte, utique juramentum non obligat, utpote de re mala et contra caritatem. Quodsi vero bono publico vel tertio tali morbo laboranti aliunde satis provideretur, sive per alia medicamenta sive per illum unum talis artis conscium, omnino obligabit juramentum: quia tunc ex una parte non est contra caritatem, et ex altera parte esset contra justitiam et jus illius magistri, lucrum ex sua privata scientia reportandi, quo absque justa causa privari non potest. Unde cum Busembao credo, obligare juramentum servandi secretum pillularum Francofurtensium, quia ex illa una officina toti patriae, immo toti Europae et ultra sufficienter providetur.

49. IV. Juramentum non ludendi quocunque lusu, etiam honesto et moderato, validum est et obligat. juxta communem DD.: etsi enim lusus honestus et moderatus licitus sit ac bonus moraliter, ac virtutem eutrapeliae spectans, attamen melius et perfectius est, eo abstinere mortificationis gratia ut in aliis licitis, adeoque materia sufficiens juramenti, sicut et voti. De his late Sanch. lib. mor. c. 18. Certe tamen non valeret juramentum non ludendi ullo unquam casu cujuscunque rationabilissimae causae, cum sine dubio possit contingere casus, in quo melius et Deo gratius esset ludere lusu quopiam honesto, quam non ludere, ut vero exemplo S. Francisci Xaverii patet. Ceterum ex fine a jurante intento resolvi debent hic varia dubia:

50. 1. An juraus solum lusum immoderatum excluserit, an vero omnem lusum? Resp. Si solum intendit vitare jurgia, jacturam bonorum similiaque mala, solum usum immoderatum exclusit; sin vero voluit se cohibere ab illa delectatione, jactura temporis etc., omnem etiam moderatum lusum exclusisse censendus est.

51. 2. Quantitas vel parvitas materiae et peccati, si talis contra juramentum ludat, unde desumenda? Resp. Si dejurasti lusum, ne pecuniam vel rem familiarem prodige perderes, ab ipso damno magno vel parvo, quod ex tali lusu pateris vel cujus periculo te scienter exponis, gravis aut levis metienda est culpa et non a mora temporis. Certe Gobat n. 526. non damnat te peccati mortalis, si sine periculo amittendi magnam summam integrum diem lusu alearum consumas, damnat autem te letalis culpae, si contra tale juramentum vel unam horulam insumas ludendo cum periculo amittendi notabilem quantitatem statui tuo nocivam respective v. g. viginti vel triginta florenorum, necessariorum conservationi familiae, debitis solvendis. Si autem dejurasti lusum, ne tempus inutiliter consumeres, a tempore insumpto notabili (certe duarum horarum) vel non notabili (horulae vel dimidiae) culpa pensanda erit. Denique si solum dejurasti ob mortificationem illius delectationis, venialem vix excedes culpam, semper enim manet materia levis.

3. An tale juramentum non ludendi includat etiam non ludere per personam intermediam, ut si des alteri pecuniam, ut pro te assidente et condelectante ludat? Resp. Non includit, nisi finis fuisset evitare jacturam pecuniae, aut ita manifeste expressisses: non enim tu ludis, sed alius; juramenta autem stricte interpretanda sunt in favorem jurantis. 52.

4. An tale juramentum includat etiam non ludere nomine alieno? Resp. Iucludit, si jurando habuisti rationem jacturae temporis, discordiarum et similium. Non includit, si habuisti rationem jacturae rei familiaris tantum. Quodsi finis fuit, ne in blasphemias, rixas, perjuria erumperes, rixose cum collusore ageres, attendendum erit, an quando nomine alieno ludis et tuam pecuniam non perdis, haec tamen soleas committere necne; si sic, includit, si secus, non includit. Ita cum Castro-Pal., Tamb. cit. § 5. n. 63, ubi hunc subdit casum: Titius profecturus Romam recipit juramentum a filio, se non lusurum aleis, donec pater redierit; is Romae peste mortuus redire non potuit. Quaerit filius, an deinceps ludere possit. Resp. Bonac. nunquam posse; Tamb. rectius resolvit, posse. Ratio: quia juramentum est ex intentione jurantis interpretandum; atqui omnino videtur intentio filii jurantis non fuisse, nisi abstinere a lusu per aliquod tempus, illud nimirum, quo esset sub potestate patris absentis, et non in perpetuum; atque ita sine dubio respondisset, si tunc quando juravit interrogatus de hoc fuisset; ergo mortuo patre juramento amplius obligandus non est. Quod clarius patet, si filius jurasset, non ducere uxorem, nisi pater Roma rediisset, aut non exire domum, donec pater a foro rediisset, et is Romae vel in foro subito extinctus fuisset. 53.

Regula III. *Juramentum promissorium de re illicita, actione prohibita vel infirmata lege humana civili vel ecclesiastica, siquidem illa lex obliget sub culpa, irritum est et nullum,* juxta regulam canonicam: Non obligat juramentum praestitum contra bonos mores, quo scilicet juratur opus turpe vel peccaminosum. Si vero illa lex non obliget sub culpa, juramentum valebit et saltem ex virtute religionis obligabit. Regula certissima est et communissima Theologorum et Canonistarum. Ut autem possis universim discernere, quandonam leges positivae humanae obligent in conscientia et sub culpa vel non obligent, sane hoc opus, hic labor est. Ex communi Sanch. l. 3. c. 9. n. 31. has duas tradit regulas: 54.

1. Leges prohibentes aliquam pactionem vel quamvis actionem, quarum finis proximus est commune bonum reipublicae, v. g. quibus clericorum immunitas, publicorum judiciorum integritas, rerum ad communem victum necessariarum pretia statuuntur; aut quae sunt in favorem tertii, ut quod liberis certa portio debeatur, ne libri ab alio quam certo typographo imprimantur etc., obligant sub culpa, ita ut eis nec accedente juramento contraveniri possit. Ratio: quia tale juramentum vere est de re injusta et illicita adeoque irritum ac nullum. Ex. g. juravit clericus, propria auctoritate renunciare privilegio fori, immunitatis Ecclesiae aut alienare bona ecclesiastica; item jurasti, crimen aliquod non manifestaturum judici legitime interroganti, aut alterum de crimine reipublicae pernicioso non accusaturum, uxorem et 55.

liberos domo ejecturum; item juravit mercator, frumenta extra provinciam distracturum contra legem inhibentem; aut typographus librum impressurum, cujus privilegium habet alter: juramenta nulla sunt et irrita, quia de re illicita ac prohibita per leges latas in bonum reipublicae et favorem tertii adeoque sub culpa obligantes.

56. 2. Leges prohibentes vel infirmantes aliquam pactionem vel actionem quamcunque in favorem ipsius paciscentis vel promittentis, ne scilicet is gravetur vel detrimentum patiatur: ut non esse solvendas pecunias lusu vetito perditas, usuras non reddendas etc., non solent obligare sub culpa, adeoque accedente juramento eis contraveniri potest, idque ex ipsa juris communis dispositione, juxta communem regulam, Dec. l. 2. tit. 24. c. 8. et 28: Omne juramentum editum in alterius utilitatem servandum est, si sine salutis dispendio (id est sine peccato) servari potest: atqui si lex contraria in conscientia sub culpa non obliget, jam juramentum de tali re prohibita sine salutis dispendio servari potest; ergo debebit. Exempla plurima sunt in Jure utroque. Lex civilis rescindit obligationem solvendi pecunias lusu alearum perditas ac reddendi usuras in favorem utique ipsorum ludentium vel mutuantium; at si quis juret, se soluturum, tenetur juramento vi religionis, quia Deum in testem invocavit, et est de re licita, quae sine salutis dispendio servari potest. Item alienatio fundi dotalis secundum leges civiles irrita est; si tamen eam mulier sine vi aut dolo juramento confirmet, valida evadet, Dec. l. 2. tit. 24. c. 28. Item pactum renunciationis de non succedendo in paterna hereditate secundum leges irritum est: at accedente juramento observandum, l. 1. tit. 18. c. 2. in 6. Item contractus minoris sine curatoris auctoritate in alienatione rerum immobilium jure civili inefficax est et rescindi potest: at accedente juramento inviolabiliter observari debet, Auth. sacramenta puberum ad Cod. l. 2. tit. 28. (27). c. 1. Idemque est de filio familias mutuum accipiente sine consensu patris. Item si mulier pro alio fidejubeat, non obligatur efficaciter ob privilegium senatusconsulti Vellejani, adhibito tamen juramento obligatur, Dec. l. 2. tit. 24. c. 9. Plurima alia exempla congerit ex Sanch., Laym. cit. c. 6. n. 7. Ratio omnium est: quia illae leges latae in favorem promittentis non obligant sub culpa, cum quilibet possit renunciare suo favori, adeoque relinquunt actionem licitam et consequenter capacem obligationis juramenti, quantum est ex virtute religionis, etsi non ex virtute justitiae: cum enim eae pactiones ex se sint jure rescissae, non potest oriri obligatio justitiae, nec alter jus acquirit, juxta communiorem sententiam DD. Omnia quidem verissima sunt; at quia in praxi adhuc manet difficile discernere semper in particulari, utrum haec aut illa lex in particulari respiciat bonum commune vel privatum talis hominis, cum certe omnis lex tendat ad bonum publicum, ideo

57. 3. Clarior et expeditior regula traditur a Palao apud Tamb. saepe cit. l. 3. c. 3. § 5. n. 42.: Juramentum contra leges prohibentes aliquid non valet nec obligat; at vero juramentum contra leges permittentes tantum validum est et obligatorium. Ratio est: quia non valet juramentum contra bonum publicum; atqui jurare rem prohibitam lege humana justa seu civili seu ecclesiastica, semper est contra bonum

publicum, omni lege justa prohibente principaliter intentum; non item jurare aliquid contra legem permittentem tantum, etsi ultimate quoque ob bonum publicum, tamen immediate regulariter in favorem operantis, quo nemo uti tenetur. Vides, hac regula clarius regulari exempla utriusque regulae praecedentis: quia enim in exemplis primae regulae juratur contra leges prohibentes, nullum est juramentum; at quia in exemplis secundae regulae juratur contra leges permittentes tantum (non enim prohibent leges, sed permittunt tantum usuras vel per lusum perditas pecunias non solvere vel solutas repetere, non solvi a filiofamilias mutuum inscio patre acceptum etc.), ideo valide ac obligatorie juras, tale mutuum reddere, usuras vel tales pecunias lusu perditas solvere ac solutas non repetere: non enim facis contra legem prohibentem, sed permittentem tantum. Similiter in alio exemplo, prohibent quidem leges fundum dotalem alienari, at non prohibent, sed permittunt tantum, si fundus de facto alienatus sit, rescissionem petere. Hinc si jurasti, te fundum talem venditurum, nullum esset juramentum, quia contra legem prohibentem; at si de facto vendis, valide juras, te non petiturum rescissionem, quia hoc est tantum contra legem permittentem.

4. Juramentum additum contractui irrito per leges positivas, tan- 58.
tum valet et obligat ex virtute religionis ad implendum, nisi lex illa contractum etiam juratum seu cum juramento factum irritet: quemadmodum conc. Trid. sess. 25. c. 16. de Reg. irritavit renunciationem etiam juratam novitii, nisi certis conditionibus assignatis, et matrimonium gravi injusto metu extortum accedente etiam juramento invalidum decernitur, Dec. l. 4. tit. 6. c. 2. Ratio: quia tunc Ecclesia velut antecedenter propter bonum commune sive irritavit sive relaxavit illud juramentum. Ratio hujus ex dictis patet, quia irritatio contractuum semper fit in favorem contrahentis, ideoque in conscientia non obligat, et consequenter accedente juramento confirmatur.

At hic quaestio valde juridica et intricata est: an contractus jure positivo humano invalidus addito juramento ita confirmetur, ut non tantum ex religione, sed etiam ex justitia obliget seu jus justitiae tribuat illi, in cujus favorem juratur; v. g. alienavit uxor fundum dotalem; contractus jure positivo invalidus est; si addatur juramentum, servandus erit ex virtute religionis, ut jura clare decernunt. Quaeritur jam, an etiam servandus ex justitia, ut alter jus justitiae habeat ad fundum retinendum, etiamsi juramentum relaxaretur? Affirmat sane communior sententia DD. cum Sanch. l. 3. mor. c. 12. n. 5. et 11, late Lugo de just. t. 6. d. 22. sect. 8. n. 202. et 206. non contemnendis fundamentis. Sed revera probabilis et in conscientia tuta est sententia negativa apud Tamb. cit. c. 3. § 6. n. 7. Ratio solida est: quia quod juramentum addat vim justitiae, non habetur ex vi juramenti, quia juramentum est accessorium contractui et relinquit illum sicuti est nec quidquam addit firmitatis, nisi quantum ex se habet, nimirum vim religionis. Neque id habetur ex jure positivo: nulla enim jura dicunt, ita confirmari contractus juramento, ut novum jus justitiae inducant, sed solum dicunt, debere servari inviolabiliter, et quandoque diserte addunt, in reverentiam juramenti vel quid simile; ergo solum

religionis obligationem agnoscunt jura, justitiae autem jus addere, non juris, sed juristarum commentum est. Denique sermo tantum fuit de actibus vel contractibus jure tantum positivo prohibitis vel irritis: nimis enim certum est, non valere juramenta de actibus vel contractibus factis contra jus naturale vel divinum, utpote usurariis, simoniacis, etc.

60. Regula IV. *Juramentum promissorium, etiamsi ex parte actus illicite seu peccaminose emissum, dummodo sit de re licita, quaeque absque peccato vel injuria reipublicae vel tertii adimpleri possit, validum est et obligat ad sui impletionem;* v. g. si jurasti cum magna blasphemia adeoque non sine mortali culpa, alteri justo pretio vendere equum aliudve, licitum est praestare; si jurasti absque necessitate vel rationabili causa, usurario usuras solvere, peccasti jurando, sed juramento teneris, quia de re licita, quae sine peccato impleri potest, juxta regulas canonicas saepe repetitas. Exempla particularia adferamus:

61. I. Juramentum factum ad finem malum: v. g. adolescens jurat puellae, tot ducatos dare, si corporis copiam faciat; jurasti alteri certam summam dare, si inimicum tuum occidat, mutilet: juramenta in actu mortaliter mala sunt ex malitia finis et ante opus turpe impletum omnino rescindenda; attamen post opus turpe impletum ad solvendum promissum omnino convalescunt et obligant, secundum communem et receptam sententiam DD. cum Sanch. cit. l. 3. c. 9. n. 22. Laym c. 6. n. 2. Ratio est: quia juramentum non applicatur super ipsum contractum vel promissionem operis peccaminosi ipsius (quod sacrilegum, blasphemum et utique irritum esset), sed cadit solum super promissionem solvendae mercedis sub conditione operis turpis promissi: atqui solutio talis mercedis de se est licita et absque injuria reipublicae vel tertii impleri potest; ergo valet illud juramentum juxta receptam Juris regulam: Omne juramentum editum in utilitatem alterius servandum est, si sine salutis dispendio servari potest. Improprie ergo loquuntur quidam DD. praesertim canonistae, dum dicunt, juramentum illicitum servandum non esse, cum dicere deberent: juramentum de re illicita servari non debere, ut recte notat Laym. c. 6. n. 2.

62. II. Juramentum contra legem vel praeceptum Superioris, v. g. donandi aliquid seu obsequium aliquod praestandi, distinguendum est: quodsi enim lex vel praeceptum Superioris (idemque est de voto proprio non jurandi) solum prohibeat, ipsa juramenta fieri, non autem ipsam rem promissam, juramentum contra factum, etsi illicitum, validum tamen erit et obligabit: quia manet de re licita juxta rationem datam superius; at vero si lex vel praeceptum Superioris non sit tantum de non jurando, sed etiam ipsam rem promissam prohibeat, v. g. non donare vel tale obsequium non praestare, jam juramentum contra factum erit nullum: quia non solum ipsum est illicitum, sed etiam est de re illicita, utpote justo praecepto prohibita seu voto exclusa. Atque eadem ratione

63. III. Juramentum contra aliud juramentum vel votum, v. g. jurasti vel vovisti castitatem, postea cum juramento promittis ducere hanc puellam, sine dubio irritum est et non obligat, quia non solum ipsum juramentum in se illicitum est et peccatum, sed est etiam de re illicita

facta per prius juramentum vel votum. Audi casum: Petrus juravit ducere Annam; postea contra hoc juramentum jurat ducere Catharinam; juramento pro nunc irrito ob dictam causam, interim Anna prior sponsa sponte remittit promissionem Petro, teneturne postea Petrus vi juramenti ducere Catharinam? Resp. non teneri: quia quod ab initio invalidum fuit, tractu temporis non firmatur aut convalescit; at posterius juramentum cum Catharina ab initio invalidum fuit, quia fuit de re illicita facta per prius juramentum cum Anna; ergo postea convalescere non potest. Interim tamen valent contractus et dispositiones actuales de praesenti factae contra prius juramentum promissorium tantum de futuro, v. g. in casu posito jurasti ducere Annam et postea cum vel sine juramento Catharinam de facto ducis; jurasti non vendere tuum equum aut vendere Petro, postea tamen vendis Paulo: posterius matrimonium ac venditio posterior valida sunt, quia per prius juramentum non tollitur potestas a jurante valide agendi, quod alias valide posset, sed solum, ut non possit amplius licite; sed de hoc plura alibi.

IV. Juramentum nimis prodigum, ut si absque ulla ratione adeoque 64.
non absque prodigalitatis vitio jurasti alteri donare grandem summam, v. g. mille florenos, utique illicitum fuit. At obligatne? Affirmat cum aliis Sanch., quia licet promittendo peccaveris prodige jurans, non tamen peccabis solvendo debitum contractum juramento. Negat cum aliis Tamb. cit. § 5. n. 20; quia quando promissio est prodiga, etiam ipsa datio erit prodiga, ideoque juramentum est de re venialiter mala eoque ipso nullum. Alii distinguunt: juramentum nimirum valere quoad partem, qua promissio prodiga non est, non item quoad excessum. Ratio: quia juramentum ob reverentiam divini nominis assumpti servari debet, quando et quantum potest sine peccato servari; at hic sine peccato servari potest quoad partem non prodigam, quoad excessum vero non potest servari sine peccato veniali saltem prodigalitatis ideoque pro hac parte non valebit. Nec obstat, quod promissio mille florenorum fuerit facta per modum unius summae vel quantitatis; hanc enim conditionem videntur includere promissiones illae factae ad certam quantitatem vel numerum: Tantum dabo, si tantum potero; secus dabo, quantum potero. Certe qui mille florenos vovisset Deo et non posset, nisi quinquaginta florenos dare, ad haec obligatus manet; simile videtur in proposito. Sed tu elige sententiam, quae magis placet.

Assertio V: *Juramentum promissorium obligat ad promissionem* 65.
juratam sub mortali, saltem ex genere suo: quia res est gravissimi momenti, verum reddere invocatum divinum testimonium et fidejussionem, adimplendo rem juramento promissam. Ita omnes, excepta controversia, an ex parvitate materiae possit fieri venialis juramenti promissorii violatio, de quo ex professo § seq. Hic solum ad naturam hujus obligationis discernendam tradendae iterum sunt aliquot regulae.

Regula I. *Juramenti cujuscunque obligatio principaliter est ex virtute* 66.
religionis et secundi praecepti decalogi, et quidem juramentum promissorium absolutum per se stans aut confirmatorium promissionis factae ipsi Deo, solam habet obligationem ex virtute religionis; at vero juramentum promissorium factum homini, eam promissionem acceptanti, duplicem habet obligationem, et ex virtute religionis ratione juramenti et ex

virtute fidelitatis et justitiae reddendi alteri quod suum est, cum promissum cadat in debitum. Deinde prorsus omne juramentum valide factum juxta regulas assert. praec. obligat semper in foro conscientiae; at non semper etiam in foro externo, ita ut de eo in judicio actio institui possit. Quando ergo et quando non, late videre potes apud Mol., Laym., Sanch. aliosque cit. Tu accipe compendio:

67. 1. Juramenta absoluta per se stantia et solum ipsi Deo facta, ut si jurasti absolute, te ecclesiam aedificaturum, eleemosynam daturum, nemine promissionem acceptante non obligant in foro externo neque actionem in judicio pariunt. Omnes. Ratio clara est: quia actio est jus prosequendi in judicio quod sibi debetur; sed in tali juramento nulla obligatio justitiae erga hominem (nullo enim homine acceptante, nullum jus oriri potest in foro externo), sed solum adest obligatio religionis erga Deum; ergo hic non est locus obligationi civili et proprie dictae actioni. Nihilominus tamen in foro externo Ecclesiae judex tanquam curam gerens divini honoris et religionis, ex officio talem compellere debet ad servandum juramentum; quod judicis officium is, in cujus gratiam juratum est, implorare poterit, ut ex communi notat Laym.

68. 2. Omne juramentum confirmatorium promissionis factae homini, legitime factum, in materia scilicet honesta et licita atque acceptatum, obligat in foro externo, ut de eo actio concedatur in judicio. Omnes. Ratio est: quia hoc juramentum non tantum inducit obligationem religionis erga Deum, sed etiam confirmat naturalem obligationem fidelitatis et justitiae erga hominem, quam jus tam civile, quam ecclesiasticum acceptat et ad ejus impletionem compellit, maxime ob reverentiam juramenti.

69. 3. Juramenta confirmatoria promissionis factae homini et acceptatae de re prohibita aut infirmata lege humana, non tamen obligante in conscientia, sed permittente tantum (juxta dicta assert. praec. regula III.), etsi alioquin valida sint et in foro conscientiae obligent, ut etiam super iis observandis officium judicis implorari possit, non tamen obligant in foro externo, neque de eis actio conceditur: quia nimirum in nostra sententia illis contractibus juramentum nullum addit jus justitiae, sed solam obligationem religionis. Oppositum dicetur in sententia opposita. Idque certissimum est, quando juramentum continet turpitudinem ex parte exigentis: ut si jurasti, usuras solvere et negligas, non poteris compelli in foro externo ad solvendum; idemque universaliter dicendum de omni juramento per injuriam, dolo vel metu injusto extorto.

70. 4. Neque in interno conscientiae neque externo judicii foro obligant juramenta facta de re alioquin licita, sed prohibita aut infirmata lege humana prohibente seu sub culpa obligante, juxta dicta supra loco cit. Haec compendio.

71. Regula II. *Juramenti promissorii obligatio propria et principalis virtute religionis in utroque foro omnino personalis est neque ad heredes vel successores jurantis transit; secus est de obligatione ex virtute justitiae.* Communissima cum Sanch. l. 3. mor. n. 13, Pal., Tamb. cit. § 6. n. 1. et aliis. Ratio generalis est: quia nullus potest contrahere obligatio-

nem ex vi juramenti, nisi habeat intentionem jurandi; atqui solus ipse jurans, non autem haeres vel successor jurantis unquam habuit intentionem jurandi, etsi subinde habeat et habere debeat intentionem contrahendi debitum justitiae; ergo. Hinc resolves:

72. 1. Si juramentum sit absolutum, v. g. te ecclesiam aedificaturum, puellam dotaturum, pauperem aliquem aliturum, absque promissione Deo aut homini determinate facta, nulla omnino obligatio oritur ad haeredes jurante defuncto: quia ibi sola est obligatio virtutis religionis, quae una cum jurante extinguitur. Communissima. Quamvis Abbas in Dec. l. 2. tit. 24. c. 28. pie probabiliter doceat, si juramentum tale in gratiam alterius editum sit, heredem posse conveniri, non actione aliqua proprie dicta contra eum ex obligatione justitiae, sed obligatione caritatis ad exonerandam defuncti conscientiam, dicens: „Licet juramentum non transeat ad heredes, servare tamen tenentur, ne laedant defuncti conscientiam.“ Est sane sic consulendum a confessario; at non urget, sicque nec vix urgebit.

73. 2. Juramentum confirmatorium promissionis factae Deo seu votum juratum, personale quidem de actione ab ipso jurante exercenda, ut ingrediendi Religionem, talem puellam ducendi etc., manet personale, neque ad heredem transit ob eandem rationem. At vero tale juramentum reale de aliqua re praestanda, quae per alterum praestari potest, v. g. tantam eleemosynam erogandi vel talem pauperem alendi etc., omnino transit ad heredes jurantis, non quidem vi juramenti ex virtute religionis, sed vi contractus alicujus: vel quia Deus ipse tale juramentum seu votum juratum ad utilitatem ecclesiae vel pauperis pro ipsis acceptavit, ut pie vult Sanch. cit. n. 5, vel potius quia Jus canonicum et civile statuit, non adiri hereditatem, nisi sub conditione exequendi omnia onera realia adeoque etiam juramenta et vota realia decedentis, dummodo haec non sint per injuriam extorta, ut bene probat Palaus apud Tambur. cit. l. 3. c. 3. § 7. n. 5.

74. 3. Juramentum promissorium et confirmatorium promissionis factae homini acceptanti, omnino transit ad heredes jurantis, sed iterum non quoad obligationem datam, sed solum ex virtute justitiae vi pacti aut contractus impliciti, quo heres debet in se suscipere omnia onera realia seu reales obligationes decedentis secundum vires hereditatis aditae, sicut succedit in omnia commoda et jura. Quod insuper verum est, quando praecessit a jurante specialis contractus; ut si tu cum juramento equum vendidisti Petro acceptanti eoque nondum tradito defungeris, utique tuus heres tenetur equum extradere Petro, non vi juramenti, sed vi contractus, ut dictum est. Quin etiam si quis expresse jurasset (ut saepe fit) pro se et suis heredibus, adhuc tamen obligatio non transit ad heredes vi juramenti et ex virtute religionis, sed tantum ex vi pacti vel contractus praedicti ex virtute justitiae. Unde heredes non implentes juramenta promissoria realia defunctorum non peccant perjurio contra virtutem religionis, sed tantum injustitiae peccato contra virtutem justitiae.

75. 4. Insuper juramenti promissorii facti homini acceptanti obligatio etiam transit ad heredes hominis illius, cui juratum est, non tantum in interno conscientiae, sed etiam in externo judicii foro, ut ii actionem

instituere possint, juxta communem DD. apud Laym. cit. l. 4. tr. 3. c. 10. n. 5. et similiter ex Dig. l. 22. tit. 3. c. 9, ubi habetur: „Pactum tibi factum ad heredem quoque tuum extendi, licet expressum non fuerit; juramentum autem suscipit naturam et conditiones pacti seu promissionis, cui apponitur"; et Dec. l. 2. tit. 24. c. 14. dicitur: „Vassallum, qui juravit suo praelato fidelitatem aut obedientiam, etiam eandem sine novo juramento debere successoribus, quamvis eorum expressa mentio facta non fuerit. Unde qui tibi juramento promisit equum et non praestitit ante mortem tuam, tenebitur vi ipsius juramenti praestare heredibus tuis. Denique in his omnibus semper excipiendum est, *nisi juramentum per injuriam extortum sit:* nam universaliter ex juramento turpitudinem continente sive ex parte exigentis juramentum sive acceptantis rem juratam, (ut si juramentum metu gravi vel injusto extortum sit, v. g. si jurasti pecuniam dare latroni, datas non repetere etc.) nulla omnino oritur obligatio ad heredes jurantis defuncti (multo minus ad heredes illius, cui juratum est). Ratio ex dictis patet: quia ibi fuit sola obligatio religionis ex juramento, nulla autem obligatio justitiae erga alterum. Communis DD. cum Sanch., Laym., aliis cit.

76. Regula III. *Juramenta in dubio stricte interpretanda sunt seu in favorem jurantis, ut servata proprietate verborum quanto minor potest obligatio inducatur.* Communissima DD. cum Suar. l. 2. de jur. c. 32. n. 7, Sanch., Laym. cit. c. 9. n. 1, alii passim. Est enim notissima regula Juris in 6: „Odia restringi, favores convenit ampliari"; juramenti autem obligatio pertinet ad materiam odiosam seu onerosam, ideoque restringi debet in favorem ipsius jurantis: cumque gravissima sit obligatio juramenti, merito stricte interpretari debet ob periculum perjurii. Nec obstat, quod juramentum videatur cedere in favorem religionis, sicut votum ideoque late interpretandum. Negatur enim consequentia: nam religio non promovetur interpretando juramenta vel vota latius, quam intendat jurans vel vovens aut quam ejus verba cogunt interpretari; immo quo fuerit magis benigna interpretatio, eo frequentius observabuntur; tanto autem infrequentius, quanto durior fuerit interpretatio, ut sapienter observat Suar. l. c. Accipe exempla et insuper pro nimiis variis casibus aliquot regulas specialiores.

77. 1. Qui jurat, se ingressurum Religionem indefinite quamlibet, etiam minus strictam ingredi potest. Qui jurat, ecclesiae dare calicem, postea dubitans, an aureum vel argenteum, satisfacit dando argenteum. Juramentum de servandis statutis alicujus communitatis debet interpretari de statutis jam factis, non faciendis, nisi id exprimatur vel aliunde constet, tam amplam esse juramenti obligationem. Communis apud Laym. l. 4. tr. 3. c. 9. n. 7. Qui jurat, se alicui obtemperaturum in omnibus, interpretandum est, nisi illicita vel nimis ardua vel statui suo non convenientia imperet. Item qui jurat, se staturum prudentum virorum judicio, interpretandum est, nisi manifeste inique judicent, ut habetur D. l. 2. tit. 24. c. 23. Quo spectant communiter axiomata DD.: Juramentum bona fide praestitum non est extendendum ultra intentionem jurantis verosimiliter praesumendum. Juramentum non est extendendum ad incognita seu de quibus jurans non cogitavit.

In generali promissione vel juramento non veniunt ea, quae quis verosimiliter non promisisset, si in mentem venissent aut promittere non potuisset.

78. 2. Juramentum praestitum circa materiam juris, interpretandum est secundum limites juris, v. g. si juret clericus residentiam absolute, potest tamen non residere in casibus a Jure concessis. Qui jurat servare statuta collegii, potest non servare ea, quae legitima desuetudine abrogata sunt. Et universaliter juramentum de servandis statutis alicujus communitatis interpretandum est secundum differentiam statutorum ex intentione legislatoris et loci consuetudine communique interpretatione obligationis: utpote si statuta obligant sub mortali vel veniali, obligatio quoque juramenti ejusque transgressio mortalis vel venialis erit; si sub nulla culpa, sed sub poena tantum obligent, obligatio quoque juramenti ejusque transgressio nullius culpae erit, dummodo paratus sis poenam solvere. Item juramentum de servando secreto actorum in consilio, capitulo etc. interpretandum est, quatenus materia secretum postulat, ita ut circa materiam magni momenti, quam multum intersit non evulgari, obliget sub mortali juramentum, circa materiam levem, sub veniali, circa materiam nullius momenti, cujus evulgatio nullum omnino incommodum adferre queat, sub nulla culpa. Gloss. et Abb. in Dec. l. 2. tit. 24. c. 4. Communis DD. apud Sanch. et Laym. cit. Item qui jurat, se staturum sententiae Ecclesiae vel judicis alicujus, non obstante hoc juramento vel sententia lata appellare potest, sicut ei jura concedunt. Item juramentum episcopi de non alienandis bonis ecclesiae interpretandum est de alienatione illicita tantum, utpote sine causa necessitatis vel utilitatis et sine requisita juris solemnitate. Innoc. in Dec. l. 1. tit. 2. c. 6.

79. 3. Juramentum nunquam censetur factum in praejudicium tertii, quia fuisset illicitum, Dec. l. 2. tit. 24. c. 19. Hinc qui juravit, secretum servare alicujus, si ex secreto immineret alteri tertio malum, potest ei revelare: quia hunc juvare et alteri non obesse potest. Qui juravit solvere creditorem posteriorem, potest et tenetur solvere creditorem priorem posthabito altero, si utrique non sufficiat. Qui juravit non discedere ab hoc loco aut longam peregrinationem instituere, potest et tenetur secus facere, si legitimus Superior secus jubeat, quia alias esset in praejudicium Superioris ideoque de re illicita et nullum.

80. 4. Principalis et semper prae oculis habenda regula sit: Juramentum promissorium sortitur conditiones et qualitates actus, cui adjicitur. Communissima DD. apud Gob. cit. cas. 16. n. 504. et late Suar. cit. l. 2. de jur. c. 32. ac Sanch. l. 1. de matr. disp. 52. Et Barb. in axiom. merito axiomatibus juridicis accenset has duas propositiones: „Juramentum regulatur secundum naturam actus, cui additur.“ „Juramentum non auget obligationem, sed ei intra suos limites manenti addit religionis vinculum.“ Nimirum juramentum non auget obligationem actus extensive, quia promissionem non solet extendere ad plures casus, quam ea extenderetur, si non vestiretur juramento; sed auget tamen semper intensive, quia efficit, ut promissio, cui additum est juramentum, obliget arctius et severius, quia juramentum superadditum

vinculo solius fidelitatis vel justitiae superaddit vinculum religionis. Unde juramentum eodem modo interpretandum erit, quo interpretatur et explicatur ipsa promissio per se secluso juramento.

81. Excipe tamen cum Lessio l. 2. de just. c. 42. dub. 6. n. 32. casum, quo exigitur juramentum ea ipsa intentione, ut excludantur conditiones, quae inerant aut non inerant nudae promissioni, ut si medicus promisit servire communitati, vi nudae promissionis non tenebitur servire tempore pestis: si juramento exacto promissionem ad eum casum extendat, jam obligabitur, et ita in similibus.

82. Regula IV. generalis. Juramentum promissorium quantumvis absolute et in terminis generalissimis conceptum, tacite tamen semper includit et subintellectas habet conditiones seu limitationes aliquas, quas exprimunt partim Gloss. in Dec. l. 2. tit. 24. c. 25, partim DD. citati et citandi.

83. Prima conditio: *Si potuero:* quia impossibilium nulla est obligatio: quod intelligendum est non solum de potentia vel impotentia naturali et physica, sed etiam de potentia morali, eaque duplici 1. *ex jure,* videlicet si potuero sine peccato: moraliter enim dicitur esse impossibile, quod facere non possumus sine peccato, et id solum posse dicimur, quod de jure et honeste facere possumus. Dig. l. 50. tit. 16. c. 125. et juramentum non debet esse vinculum iniquitatis. Dec. l. 2. tit. 24. c. 28. 2. *Ex facto,* ut nimirum possimus sine grandi difficultate et incommodo: etenim universim censentur impossibilia moraliter, quae impleta pietatem, existimationem aut verecundiam nostram laedunt, inquit Paulus, Dig. l. 28. tit. 7. c. 15: si tamen ejusmodi difficultas seu impossibilitas moralis de facto tibi erat perspecta, quando jurasti, v. g. servire infirmis etc., censeris te obligasse etiam ad illam exantlandam; secus si tunc non fuit praevisa, ut bene notat Gobat n. 496. Quodsi una pars rei promissae et juratae sit impossibilis vel illicita, altera vero possibilis vel licita, et una sine dependentia ab altera promissa est et servari possit, tunc pars possibilis et licita servanda erit, quia utile per inutile non vitiatur, juxta reg. Juris, si nimirum utile ab inutili separari possit et sine dependentia ab illo promissum fuerat. DD. communiter in regulam Juris 36. in 6. V. g. peregrinationem ad aedem lauretanam et simul oblationem centum florenorum, si hanc non potes, potes autem illam, teneris.

84. Secunda conditio: *Salvo jure et auctoritate Superioris,* si nimirum is juramentum sibi praejudicans irritare aut alias ob justam causam relaxare vel in eo dispensare aut quomodolibet ex justa auctoritate aliter disponere voluerit, Dec. l. 2. tit. 24. c. 19. et c. 21. et l. 3. tit. 34. c. 5, ubi dicitur: „Non est dicendus transgressor voti, qui quod vovit, auctoritate sedis apostolicae distulit adimplere.“ Idem est de juramento.

85. Tertia conditio: *Si is, in cujus gratiam et utilitatem juratum est, voluerit acceptare,* aut *nisi is obligationem expresse vel tacite remittat.* Ubi nota, juramentum promissorium posse fieri homini aut in gratiam hominis dupliciter: 1. non directe in ejus utilitatem, sed solum ad honorem Dei ac salutem propriam jurantis: ut si quis juret confessario, se tale opus bonum facturum, Religionem ingressurum, tali peccato in posterum

abstinere velle etc., et hoc casu recte inquit S. Thom. 2. 2. q. 89. a. 9: ille, cui promittitur, non potest absolvere promittentem, quia promissio non est facta ei principaliter, sed Deo. 2. Directe in ejus utilitatem, ut si jures, te non aliam ducturum nisi Titiam, Titio centum aureos daturum etc., et tunc omnium consensu altero remittente obligationem, cessat obligatio juramenti. 3. Denique juramentum promissorium potest fieri principaliter Deo per modum voti jurati in ejus honorem, simul tamen in utilitatem alicujus certi hominis, utpote de praestando aliquo opere caritatis erga certum hominem, v. g. te puellae pauperi dotem daturum, tali ecclesiae tantam summam daturum etc.; tunc rursus certum est, cessare obligationem juramenti, si altera persona, in cujus utilitatem Deo jurasti, beneficium respuat vel acceptare nolit.

At dubium valde est, si illa persona beneficium quidem non respuat 86.
ut sibi non acceptum, nolit tamen te jurantem ad id obligare, sed in tui gratiam obligationem remittat et liberum relinquat; an id sufficiat ad relaxationem juramenti? Affirmant Navarr., Henriq., alii cum Sanch. l. 1. de matr. disp. 52. n. 6: quia Deus acceptat ejusmodi votum vel juramentum in ordine ad hominem, in cujus utilitatem fit; quare si ipsius hominis voluntati satisfactum sit, etiam voluntati Dei et obligationi erga Deum satisfactum censetur. Non improbabiliter et in conscientia tutum censent Tamb. l. 3. c. 7. § 2, Gobat n. 499, pulchrum resolvens casum. Probabilius tamen et tutius negant Abb. Angelus, Sylvester, Avor., Suar. aliosque citans Laym. c. 9. n. 5: quia Deus talem promissionem acceptavit, sicut facta est principaliter ad suum honorem et secundario solum ad utilitatem hujus hominis, adeoque etsi homo non obliget, acceptet tamen, servanda erit; secus, si nollet acceptare.

Quarta conditio: *Si res in eodem statu permanserit seu notabiliter* 87.
mutata non fuerit. Ratio: quia jurans censetur jurare de rebus in eo statu, quo sunt dum jurat; notabilis autem mutatio quasi aliud objectum facit, ad quod non praesumitur se jurantis intentio extendisse; v. g. si sponsus cum juramento promittat matrimonium Margaritae, si illa postea fornicetur, si in lepram vel in morbum incurabilem, in paupertatem notabilem etc. incidat, si inveniatur non habere competentem dotem aut, ut exemplificat Pontifex l. c., si sponsa post sponsalia amittat oculos vel nasum etc., non tenetur juramento. Item promissio gratuita, etiam jurata, revocari potest ob supervenientem ingratitudinem promissarii. Item qui cum inimico juratus pacem init, non obligatur juramento, si novam ille offendendi causam praebeat vel publice proscribatur. Item jurasti, donare alteri mille; si in paupertatem incidas, non teneris amplius. Jurasti, non loqui vel conversari cum tali persona, quia tibi causa certi peccati existit v. g. fornicationis; si mutentur ejus mores, ut non sit amplius ejusdem peccati periculum, non teneris amplius evitare: quia rebus notabiliter mutatis, sicut non obligat promissio, ita neque juramentum promissioni accessorium.

Denique huc spectat alia specialis conditio in contractibus mutuis 88
onerosis et consequenter etiam juramentis additis semper subintelligenda: *si alter quoque promissis suis steterit:* quia frangenti fidem, fides frangatur eidem. Quod ad mutuas promissiones etiam disparatim,

etsi non per modum contractus factas, extendit Sanch. cit., v. g. Petrus mihi heri juravit donare equum gratuito, ego hodie juro ei donare scyphum argenteum; si ille promisso suo non stet, et ego me juramento meo liberum censere possum. Denique, ut supra innui, juramentum fidejussoris semper includit exceptionem, ut prius principalis debitor conveniatur et excutiatur, et juramentum non expellendi conductorem, tacitam conditionem habet: nisi is biennio pensionem solvere intermiserit. Communis DD: apud Sanch. late l. 3. c. 17. n. 14, Laym. cit. c. 9. n. 6.

89. Pro pleniori intellectu dictorum accipe casum: Cajus jurejurando promisit, se ad honorem Dei certo monasterio donaturum quingenta scuta vel taleros imperiales; sed postmodum promissi poenitens efficit per intercessionem cujusdam alterius praelati, ut Abbas cum conventu remittat promissum reddatque chirographum, quo se obstrinxerat. Quaeritur, an Cajus in conscientia sit tutus et secure stare possit illa condonatione? Negant sane probabilius Suar. l. 2. de juram. c. 39. n. 8. ob rationem supra allatam. Sed certe probabiliter affirmat Sanch. l. cit. n. 7. atque in conscientia tutum censent Tamb. l. 3. decal. c. 7. § 2, Gobat n. 499. Ratio: quia licet juramentum principaliter factum sit ad honorem Dei, tamen necessarium habuit respectum ad monasterium ejusque utilitatem ac voluntatem; ergo si monasterium sine vi aut dolo juri suo cedat, cessat essentialis dependentia a monasterio, et consequenter cessat et ipsa obligatio ad jus divinum: certe qui ita vovit, non intendit se obligare Deo in casu, quo monachi recusabunt donationem aut remittent non inviti ad instantiam mediatam aut immediatam promittentis. Eadem omnino est ratio de tali juramento. Secus esset, si illa quingenta scuta essent Deo promissa et monasterio in aliquem certum pium usum, v. g. ad erigendam aram cultui alicujus sancti: tunc enim monasterium non posset valide remittere juramentum sibi non praejudiciosum, quippe cujus remissio cederet in diminutionem cultus illius sancti. Secus quoque esset, si jurasset Deo in honorem ejus daturum quingentos aureos pauperibus indeterminatis: etsi enim tunc aliqui et multi quidem pauperes tibi remitterent obligationem, non esses ideo liber: quia hi non repraesentant moraliter alios pauperes, qui sine dubio acceptabunt. Vide plura in hanc rem apud Sanch. l. 5. c. 20.

Sectio III.

Juramenti liciti conditiones.

Summarium.

90. Licita sunt juramenta debito modo facta;
91—94. Christus solum prohibuit juramentum sine rationali causa factum.
95—98. Juramenti liciti conditiones sunt, ut fiat in veritate, in justitia et in judicio.

99. Est actus virtutis religionis.
100—102. Quae veritas requiratur in juramentis ex parte rei juratae et jurantis,
103. Praesertim cum quis jurat de facto alterius aut
104. Indiciis facti ejus?
105. Tres propositiones damnatae circa usum amphibologiae.
106—109. Amphibologiae triplex species,
110—112. Prima et secunda species sine mendacio esse asseritur, adeoque
113. Juramentum taliter amphibologicum non est perjurium,
114—115. Illicitum tamen, nisi justa causa subsit.
116—117. Tertia species semper est cum mendacio,
118. Et in hoc tertio sensu intelligendae sunt propositiones damnatae.
119—120. Legitime interrogatus in judicio, amphibologice jurans probabilius semper peccat mortaliter; tamen.
121—122. Adhuc probabiliter in causis saltem capitalibus citra mortale saltem uti licet amphibologia primae vel secundae speciei. Pariter
123. Quoties quis illegitime interrogatus intra vel extra judicium graviter urgetur ad jurandum, uti potest amphibologia primae vel secundae speciei.
124. Quando censeatur quis illegitime interrogari et urgeri?
125—130. Resolvuntur varii casus.

Assertio VI: *Licita sunt juramenta debito modo facta, servatis ni-miram conditionibus ipso jure divino requisitis: in veritate et justitia et judicio.* Ita omnes orthodoxi.

§ I. *Licita sunt juramenta.* Sic loquitur ipsa S. Scriptura variis 90.
locis, Deut. 6, 13: *Illi soli servies et per nomen illius jurabis.* Jer. 4, 2: *Et jurabis: vivit Dominus, in veritate et judicio et justitia.* Ps. 62, 12: *Laudabuntur omnes, qui jurant in eo.* In novo Testamento passim juravit Apostolus Rom. 1, 9: *Testis est mihi Deus, cui servio in spiritu meo.* 2. Cor. 1, 23: *Testem invoco Deum in animam meam.* Gal. 1, 23: *Quae autem scribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior.* Quin ipse Christus in Evangelio saepissime dicta sua confirmavit geminato verbo: *Amen, Amen,* quod in ore Hebraeorum affectum jurantis ac sub juramento aliquid affirmantis exprimit.

Nec obstant seria verba Christi Matth. 5, 33—37: *Audistis, quia dictum est antiquis: non perjurabis, reddes autem Domino juramenta tua. Ego autem dico vobis, non jurare omnino, neque. . . . . Sit autem sermo vester, est, est, non, non; quod autem his abundantius est, a malo est.* Cui consonat Jac. 5, 12: *Ante omnia autem, fratres mei, nolite jurare . . . quodcunque juramentum; sit autem sermo vester, est, est, non, non, ut non sub judicio decidatis.*

Respondent et explicant SS. PP. et expositores varii:

1. Christus Dominus praecipiens *non jurare omnino,* id est nullo 91.
jurandi modo vel forma, nempe neque per coelum etc., inprimis perstringit Pharisaeos, qui se jurare non arbitrabantur, si per coelum, terram, templum, Jerosolymam jurarent, ostendens eos, qui per ejusmodi nobiles Dei creaturas jurant, etiam respective et consequenter jurare per ipsum Deum creatorem illarum, ut rursus exemplificat Matth. 23, 20—22. dicens: *Qui jurat in altari, jurat in eo et in omnibus, quae super illud sunt; et quicunque jurat in templo, jurat in illo et in eo, qui habitat in ipso; et qui jurat in coelo, jurat in throno Dei et in eo, qui sedet super eum.*

2. Non simpliciter prohibuit Christus omne juramentum justum 92.
et bene circumstantiatum, sed tantum juramentum absque omni ratio-

nabili causa necessitatis vel utilitatis factum. Ita D. Aug. epist. 89. et l. 1. de serm. Domini in monte c. 17. D. Ber. serm. 65. in Cant. D. Thom. qu. 89. a. 2, Innoc. III. in Dec. l. 2. tit. 24. c. 26. et communis DD. Ratio: quia absque justa et rationabili causa, frustra et levi de causa divinum Numen in testimonium assumere magnam divini Numinis irreverentiam et abusum sacri juramenti continet. Dein quia frequenter et sine causa jurando, in perjurii peccati periculum quasi infallibiliter incidimus, juxta illud Eccli. 23, 9: *Jurationi non assuescas os tuum, multi enim casus in illa. Nominatio vero Dei non sit assidua in ore tuo, et nominibus sanctorum non admiscearis, quoniam non eris immunis ab eis. Sic omnis jurans et nominans in toto, a peccato non purgabitur.* Lege D. Aug. serm. 30. de verb. Apost. de hoc late et optime disserentem, ubi concludit: „Duo sunt quae damnabo nunquam: veram jurationem et nullam jurationem; damno autem falsam jurationem, falsa juratio exitiosa est, vera juratio periculosa est, nulla juratio secura est".

93. 3. Voluit Christus, christianos maxime elongari a perjurio et insuper ad simplicitatis humanae primaevam sinceritatem reducere, significans, melius omnino esse, si nullum juramentum fieret aut nullo juramento opus esset, quandoquidem jurandi usus solum ex naturae nostrae infirmitate atque ad mentiendum et fallendum promptitudine per peccatum inducta originem traxit: cum ex una parte homines saepe fallant et hinc ex altera parte homines difficulter dictis credant, ideoque confirmatione juramenti opus sit. Quodsi autem inter homines, uti deberet, et veritatis simplicitas in dicendo et fidei sinceritas in credendo constaret, nullo omnino juramento opus esset, sed simplex affirmatio ejus quod est, et simplex negatio ejus quod non est, sufficeret. Et hoc voluit Christus consulere, dicendo: *Sit autem sermo vester: est, est, non, non, quod his abundantius est* (id est quod amplius in confirmationem dicti jurando additur), *a malo est.* Nota, non dixit Christus: malum est, sed a malo est, scilicet a malo jurantis, ob defectum veritatis; vel a malo non credentis, ob defectum fidei sinceritatis.

94. 4. Addit Theophylactus in c. 3. Matth., Christum discipulos suos hortari voluisse, ut vitam suam ita instituant, ut eorum simplici assertioni est, est, non, non, non minus credatur, quam aliorum juramentis; nam nulli minus creditur, quam ei, qui frequenter jurat; econtra ei facile fides habetur, qui bona vita praeditus, semper verum dicere et nunquam jurare consuevit. Quamobrem etiam D. Basil. in Ps. 14. dicit: „Turpe sane omnino et stultum est, seipsum accusare ut indignum fide, et firmitatem ex juramentis adferre."

95. § II. *In veritate et justitia et judicio.* Juramenti liciti conditiones, ipso jure divino cit. c. 4. 2. Jeremiae sunt tres: *Jurabis: vivit Dominus, in veritate et justitia et judicio.* Ubi D. Hieron. c. 4: „Advertendum est, quod juramentum hos habeat comites, veritatem, justitiam et judicium".

96. 1. *Veritas* juramenti in eo consistit, ut veracissimi divini Numinis et nominis testimonium non adducatur in confirmationem falsi aut mendacii; adeoque in veritate jurat qui in juramento assertorio rem, quam

certo scit vel omnino credit esse veram, veram affirmat vel similiter falsam negat. In juramento autem promissorio, qui nunc et in praesenti habet veram voluntatem et propositum adimplendi quod promittit, et credit etiam in futuro se adimpleturum: hoc enim duplex est veritas, et de praesenti implendi voluntate, et de futura adimpletione promissi, ut latius patebit infra de perjuriis.

2. *Justitia* seu aequitas juramenti consistit in hoc, ut justissimi 97.
et sanctissimi Numinis et nominis divini testimonium non adducatur in confirmationem dicti vel facti injusti et iniqui et peccaminosi; adeoque jurare in justitia dicitur, qui rem licitam, justam et honestam jurat. Si enim jures ac promittas rem injustam ac prohibitam, sicut non licet tibi illam implere, ita injuste et impie censeris jurare, cum juramentum non sit vinculum iniquitatis.

3. *Judicium* seu discretio juramenti consistit in hoc, ut divini 98.
Numinis et nominis testimonium non adducatur temere et irreverenter sine justa causa et reverentia; adeoque jurare in judicio dicitur qui nonnisi cum prudenti inteliectus consideratione juxta regulas christianae prudentiae ac cum pia et reverenti voluntatis affectione, non sine necessitate vel magna utilitate jurat, utpote cum alicujus dicti vel promissi veritas aliis non manifesta, sed dubia est, quam tamen certam habere et exploratam esse, publice vel privatim multum interest. De quo eleganter D. Aug. cit. ser. 28. de verb. Apost. c. 9: „Quantum ad me attinet, juro, sed quantum mihi videtur, magna necessitate compulsus, cum video, mihi non credi, nisi faciam, et ei, qui mihi non credit, non expedire, quod non credit: hac perpensa ratione et consideratione librata cum magno timore dico: coram Deo, aut testis est mihi Deus, aut scit Christus, sic esse in animo meo etc. Sed tamen aliud habet humana pessima consuetudo, et cum tibi creditur, juras, et cum nemo exigit, juras, et horrentibus hominibus juras, non taces jurando; vix es sanus non perjurando". His conditionibus positis,

4. Juramentum licitum est et actus bonus virtutis religionis, 99.
Deo debitum cultum et reverentiam exhibentis: pertinet enim ad cultum et venerationem Dei, ejus primaevam infallibilem veritatem agnoscere, praedicare, protestari, quod maxime fit juramento, ejus testimonium in confirmationem veritatis invocando cum certis et debitis conditionibus. Unde nota, juramentum esse actum virtutis religionis; et insuper sub praecepto secundo decalogi comprehendi solum quantum ad modum conditionatum actus, utpote si jurandum sit, fiat debito modo; at vero quoad exercitium actus, quod nimirum hic et nunc jurandum sit, absolute non est sub praecepto religionis nec unquam ulla per se obligatio, sed solum potest esse sub virtute et praecepto aut caritatis, si nimirum gravis necessitas aut utilitas propria aut proximi exigat, aut justitiae, ut si magistratus exigat juramentum. Harum autem trium conditionum una aut altera vel omnibus deficientibus nascetur perjurium aut saltem juramentum illicitum, de quibus mox sect. seq.

§ III. *Veritas et certitudo requisita in juramentis.* In juramento 100.
assertorio non tam requiritur veritas objectiva, scilicet conformitas dicti ad objectum, prout opponitur falsitati, quam veritas formalis, nimirum conformitas dicti ad mentem jurantis, prout excludit men-

dacium. Contingit enim saepe, rem juratam non ita se habere, sicut juratur, attamen ita se habere in mente et opinione seu credulitate jurantis: quo jam absque perjurii culpa juramentum licitum manet. Solum hic quaeritur, quaenam veritatis certitudo requiratur ad licitum juramentum assertorium. Dico ergo breviter:

101. 1. Ex parte *rei juratae* veritas sufficiens ad juramentum licitum habetur, si res secundum modum et sensum humanum sumpta ita se habet sicut juratur, v. g. juras, hodie laute comedisse, Petrum esse iracundum, Joannem sacerdotem quotidie celebrare etc.; non est opus ad veritatem juramenti, ut convivium fuerit lautissimum, ut Petrus quovis momento irascatur, ut sacerdos integro mense vel anno nunquam omittat Sacrum; sed sufficit, convivium secundum patriae morem fuisse lautum, Petrum facile et saepe irasci, sacerdotem quasi quotidie celebrare. Non ergo condemnandus est parochus, qui jurat, suum sacellanum per totum annum ecclesiae interfuisse, primam Missam celebrasse, concionem habuisse, etiamsi aliquoties intermiserit, quia parum pro nihilo reputatur, et humano sensu totus annus aestimatur, etiamsi modicum quid adfuerit. Tambur. cit. l. 3. decalog. c. 2. § 1.

102. 2. Ex parte *jurantis*, ut quis licite juret, certissimum est, eum debere esse certum moraliter de veritate rei, quam jurat. Quare qui dubitat vel non adhibita ad veritatem indagandam sufficienti diligentia, tamen rem talem ut certam jurat, omnino censetur jurare falsum, practice loquendo peccato mortali perjurii secundum omnes, etiamsi alioquin res speculative vera esset: quia, ut in initio dixi, attenditur hic conformitas potius ad mentem jurantis, quam ad rem juratam. Verum difficile explicatu est, qualis debeat esse illa moralis certitudo: omnes consentiunt, majorem requiri certitudinem et plerumque evidentiam facti, cum quis jurat de facto proprio, quam si jurat de facto alterius. Dico igitur:

103. 3. Cum quis jurat de facto alterius, de quo certa notitia haberi possit et inquiritur, requiritur notitia certa et experimentalis, qualis habetur per visum, D. p. 2. caus. 3. q. 9. c. 15. Non ergo sufficit sola opinio probabilis vel fides seu credulitas ex auditu ad tale juramentum, etiamsi sufficeret ad simplicem assertionem: v. g. probabile est, sacerdotem religiosum alias solitum celebrare quotidie tali hora, etiam hoc mane ea hora celebrasse; possum quidem sine culpa mendacii prudenter judicare ac affirmare, eum hoc mane, hac hora sacrificium obtulisse; at non possum id ipsum jurare. Ratio est: quia ad prudenter agendum, loquendum etc. satis est certitudo, quam humana prudentia requirere solet; ad jurandum vero requiritur ea certitudo, quae digna sit reverenti invocatione Dei in testem, quod aliquid plus exigit, quam probabilitatem quamlibet. Quodsi accedat dictum alicujus viri fide digni, qui mihi testetur, illum sacerdotem hodie mane celebrasse, possem quidem jurare extra judicium, quia tale testimonium facit rem moraliter et suo modo certam; at nondum possem jurare ideipsum in judicio ex solo auditu cujuscunque etiam fide dignissimi viri, quia in judiciis non petitur fides ex auditu, sed certa scientia: haec enim, non illa facit semiplenam probationem. Audi casum: Quidam quo certo credito aliquot centum aureorum, a debitore negato, rogat

duos amicos fidissimos, ut sibi de illo credito apud judicem testentur, et testati sunt cum juramento, debito postea facile impetrato. Licitene jurarunt ob solam fidem certissimam habitam fide dignissimo illi creditori? Resp. minime, sed perjurasse: quia ut dictum est, in judicio non petitur, an quis aliquid noverit quacunque certitudine morali, sed certitudine sua propria, qualis habetur ex visu; idque ad bonum publicum, cui ex justitia legali cedere debet quaecunque particularis utilitas; atqui illam certitudinem non habuerunt illi testes; ergo. At tenebanturne illi postea ad restitutionem? Resp. minime: quia non peccarunt contra justitiam commutativam, cum debitum reipsa verum fuerit, sed contra justitiam legalem, toro bonoque publico debitam peccavere: illius tantum et non hujus violatio inducit obligationem restitutionis.

4. Quando non de ipso facto, de quo nimirum certa notitia 104.
haberi nequit, sed *solum de indiciis facti,* infamatione personae, vitae, famae etc. jurandum est, sufficit notitia certa moraliter, etiam ex auditu, fama, relatione aliorum, indiciis antecedentibus, consequentibus et similibus. In his enim a judice non intenditur nec potest intendi scientia ex visu; ergo debet sufficere certitudo moralis ex auditu vel opinione probabili, ut infra iterum de fure occulto ostendam.

§ IV. *Juramentum amphibologicum.* Hic candide fateor, bone lector, 105.
libentius omnino sisterem aut tecum bonum saltum facerem, si sequi velles, hanc materiam (esto in praxi frequentem et scitu necessariam) totam transiliendo, quam periculose per particularia incedendo: terret enim novissimum fulmen, quo S. D. N. Innocentius Papa XI. inter alias propositiones prohibuit et damnavit etiam has tres sequentes, amphibologiae usum admittentes:

Prima, quae inter damnatas est 26., dicit: „Si quis vel solus vel coram aliis, sive interrogatus sive propria sponte, sive recreationis causa sive quo alio fine juret, se non fecisse aliquid, quod revera fecit intelligendo intra se aliquid aliud, quod non fecit, vel aliam viam ab ea, in qua fecit, vel quodvis aliud additum verum, revera non mentitur nec est perjurus".

Secunda, quae est 27., dicit: „Causa justa utendi his amphibologiis est, quoties necessarium aut utile est ad salutem corporis, honorem, res familiares tuendas vel ad quemlibet alium virtutis actum, ita ut veritatis occultatio censeatur tunc expediens et studiosa".

Tertia, quae est 28., dicit: „Qui mediante commendatione vel munere ad magistratum vel officium publicum promotus est, poterit cum restrictione mentali praestare juramentum, quod de mandato regis a similibus solet exigi, non habito respectu ad intentionem exigentis, quia non tenetur fateri crimen occultum".

Haec, inquam, terrent: quia licet excommunicationis poena im- 106.
posita affirmantibus, tanquam licitos casus nominatos in dictis propositionibus damnatis * (quae excommunicatio iterum sancita est Bulla *Ap. Sedis,* qua censurantur „docentes et defendentes propositiones ab Ap. Sede damnatas sub excommunicationis poena latae sententiae," *) non sit extendenda ad casus non nominatos, quia odia non sunt amplianda, prout jura clamant, tamen casus nominati se habent ut

exemplum demonstrans, non licere alios casus similes quoad forum animae, unde dici solet, quod exempla non excludant similia. Inst. l. 3. tit. 6. § 7.

Nihilominus in re maxime practica et confessariis scitu summe necessaria (salva reverentia S. Sedis) audeo tibi, quod audet Cardenas in crisi theol. disser. 19. et alii moderni doctores et Professores, praefatas et alias damnatas propositiones explicantes et sensum ac mentem Summorum Pontificum interpretantes. Quoad praesens ergo praenotandum:

107. Amphibologiam tripliciter fieri vel sumi posse: 1. Cum aequivocatione in verbis *ex ipsa institutione* et usurpatione sua aequivocis ac diversum sensum generare aptis, usurpando illa in significatione rariori ac ab audientibus minime intenta: ut si jures, te non occidisse gallum, intelligendo gallinaceum, cum tamen esset quaestio de homine Gallo seu nato in Gallia; aut vulgari lusu, si jures, te millies vidisse Caesarem, intelligendo non ipsum Caesarem, sed ejus statuam vel imaginem. Sive quando verba habent duplicem vel multiplicem significationem externam ab ipsis verbis importatam, unde secundum unam significationem proferuntur a loquente, sed secundum aliam intelliguntur ab audiente, qui tamen posset etiam illam intelligere in ea significatione, secundum quam loquens illa dicit.

108. 2. Alio modo verba sunt ambigua *ex circumstantiis*, quatenus verbum unam tantum significationem falsam importat, veram tamen ex circumstantia: ut si jam hic et nunc patrem tuum indagans dicam tibi: ubi est, vidistine patrem tuum? tu respondeas: non vidi, et hanc responsionem firmes juramento. In tali casu verba: non vidi, sunt falsa in se, nam ut supponitur, quotidie vidisti patrem tuum: nihilominus in illa circumstantia sunt vera illa tua verba, quia quaero, an eum videris visione, valente hic et nunc mihi demonstrare, ubi reperiatur pater; si ergo eum hic et nunc tali visione non vidisti, prout in illa circumstantia interrogaris, tua responsio est vera ratione circumstantiae, licet verba in se absolute essent falsa. Esto enim verba ex se sint determinata ad unum tantum sensum, ex modo tamen loquentis vel interrogantis vel ex adjunctis circumstantiis determinantur ad faciendum alium sensum; ubi verba sic solum vera propter circumstantias illam suam veritatem important externe in seipsis, ideoque haec veritas intelligi potest ab audiente, ad quem secundum importatam veritatem verba vadunt. Haec autem veritas ob circumstantias a verbis importatas interdum explicite intelligi potest ab audiente, interdum vero tantum confuse, si prudens sit et perspicax: quodsi talis non sit, sibi imputet, quod non intelligat.

109. 3. Fit amphibologia cum restrictione vel reservatione mentali in verbis vel sententiis, ex institutione vel usurpatione sua quidem determinatis ad unum sensum univoca significatione, tamen restrictione vel reservatione mentali aliqua ad alium omnino diversum sensum detortis; ita ut jurans non intendat suo juramento confirmare sensum verborum proprium et usitatum, quem alius intendit vel supponit, sed alium sensum a se dolose subintellectum sua restrictione mentali, ita ut verba nec ex circumstantiis exterius ullam importent veritatem; seu

cum quis utitur verbis nullum alium sensum in se externe importantibus nisi illum, secundum quem ab audiente percipiuntur, at per mentem loquentis secundum alium sensum proferuntur, ad quem nec ex se nec a circumstantiis, sed a sola loquentis intentione mentaliter restringuntur et trahuntur, quem proinde audiens non valet percipere: ut si dicas vel jures sine causa, non ursus, te non habere pecunias vel librum, subintelligendo: ad tibi dandum. Et in hoc modo loquendi consistit vera essentia amphibologiae, de qua stant propositiones damnatae; nam juxta moralistas: Amphibologia proprie est locutio, quae sua significatione generat in audiente conceptum diversum ab eo, quem loquens retinet in mente. His tribus modis suppositis pono sequentes resolutiones.

Resolutio I. *Prima et secunda species aequivocationis vel amphibo-* 110.
logiae semper vera est et sine mendacio; ideoque et juramentum taliter amphibologicum non est perjurium; nisi tamen justa subsit causa celandi vel dissimulandi veritatem, semper illicitum est, perversum et quasi perjurium. Communis DD. Navarr. c. humanae aures 22. q. 5. in q. 3. n. 9. et 16, Pereira in c. 27. Gen. disp. 5. n. 57, Sotus de secret. memb. 3. q. 13, Valent. t. 3. disp. 5. q. 11. pu. 2. ad 2, Less. de just. l. 2. c. 42. dub. 9. n. 48, Sayr. de clav. reg. l. 12. c. 17. n. 26, Azor. instit. mor. p. 2. l. 11. c. 4. q. 5. reg. 2, Bannes 2. 2. q. 69. a. 2, Suar. t. 2. de relig. l. 3. c. 11. aliique plures in hanc materiam scribentes, cum quibus resolutionem breviter probo et explico.

1. *Prima species aequivocationis et semper vera.* Ratio est: quia 111.
verba juxta hanc speciem prolata important in se et externe omnem sensum, quem loquens intendit exprimere; ergo talis locutio non est contra mentem, et consequenter non mentitur, cum mentiri sit contra mentem ire. Cons. prob.: qui enim verbis utitur secundum aliquam veram significationem externam, quamvis non utatur secundum omnem eorum significationem, tamen vere externam significationem menti internae conformat; ergo sic loquens non mentitur nec est perjurus, si juramentum adhibeat. Confirmatur ex eo quod de facto in Scriptura Sacra exstant plures locutiones ambiguae et obscurae, quae ab Ecclesia debuerunt declarari, quo sensu sint intelligendae, quia ab haereticis intelligebantur in sensu errorem inducente; ergo hic modus per se non est illicitus nec consequenter sub damnatione comprehensus.

2. *Etiam secundus modus vel species amphibologiae est vera, carens* 112.
mendacio et perjurio, ideoque ex causa justa non solum ab hominibus licite usurpari potest, sed etiam ipse Christus usus est illa Jo. 7, 8. dicens: *Non ascendam ad diem festum,* cum tamen statim ascenderit occulte; nec in hoc mendacium fuit: quia verba illa seorsim a restrictione mentis veritatem habebant ex circumstantia mentis eorum, cum quibus loquebatur; nam juxta mentem ipsorum dixit Christus, se non ascensurum ad diem festum, nimirum palam et cum manifestatione suiipsius per signa et per publicam praedicationem, prout cognati eum rogabant. Similiter Marc. 13, 32. discipulis de die judicii interrogantibus respondit: *De die autem illo vel hora nemo scit neque angeli in coelo neque Filius hominis;* cum tamen omnia sciebat; quae responsio vera fuit per externam significationem veram ratione circumstantiarum:

nam vere Christus ignorabat diem illum ut legatus Patris et doctor hominum, cujus muneri notitia illa demandata non fuerat, et diem illum ignorabat ad publicam notitiam, quam discipulorum interrogatio requirebat; ergo idem dicendum est in aliis locutionibus ambiguis, cum verba ex circumstantiis accipiunt externam significationem veram, licet illa significatio sit rara. Sic Jo. Baptista dicitur Elias et imago Caesaris Caesar. Nec refert, quod verba non sint vera in sensu magis communi, si non teneris in alio sensu ea accipere aut proferre; sed cum adest vera et justa causa nec alia urget obligatio, sufficit uti verbis in aliquo sensu vero, sive dein illa verba veritatem illam importent externe ex se, sive ex circumstantia aliqua loquentis vel interrogantis; ut si confessarius dicat poenitenti: fecistine furtum? poenitens illud jam ante confessus dicendo: non feci, subintelligendo, quod nunc debeam confiteri prout me interrogas, verum dicit: nam esto verba *non feci* ex se sint falsa, sunt tamen vera ex circumstantia, quia confessarii interrogatio communiter intelligitur de furto non confesso. Alios casus difficiliores in praxi lege apud Cardenas crisi theologica diss. 19. c. 6. dictas propos. fuse explicantem.

113. 3. Ideoque juramentum taliter amphibologicum non est perjurium. DD. citati. Ratio clara est: quia perjurium proprie dictum necessario includit voluntatem invocandi Deum in testem et confirmationem falsi; sed ita jurans amphibologice non intendit Deum invocare in testem propositionis falsae seu ex ea parte, qua falsa est, sed qua vera est, seu alterius propositionis verae animo retentae, exterius tamen saltem hic et nunc ob has circumstantias verae, v. g. se non habere pecunias tales, quas tibi latroni vel hosti velit aut teneatur dare; ergo non est perjurium proprie. Eadem ratione evincitur, non esse mendacium: quia ratio essentialis mendacii consistit in difformitate judicii a verbis; atqui tali amphibologia utens non habet judicium difforme a verbis, quibus utitur, sed revera habet in mente id, quod ejus verba aequivoce ipsi sonant, et exterius vel ex circumstantiis vel ex se veritatem illam important, ut patet in exemplis allatis: qui enim jurat, se vidisse Caesarem, intelligendo per Caesarem ejus statuam vel effigiem, quam revera vidit, dicit ipsissimam veritatem et nihil contra mentem, nec obligatur semper adhibere verba secundum omnem sensum et veritatem, quam habere possunt; ergo sic non mentitur.

Dices: At alii inde decipiuntur, putantes, ipsum jurare vel asserere, revera se Caesarem in persona vidisse. Verum est; at certe non necessario intendit formaliter, ut alii decipiantur (quod sane nunquam posset esse licitum), sed solum praevidet, quod alii inde decipiantur, seu dat occasionem deceptionis et falsi judicii aliorum, quam deceptionem ob justam causam permittere possumus, ut patebit. Sed certe communiter dare occasionem istam non licet: quia inde everteretur commercium societatis humanae aliaque gravia mala orirentur; quare apud omnes in confesso est, nefas esse, passim uti ejusmodi amphibologicis aequivocationibus, quae communiter ab aliis intelliguntur in alio sensu, quam habet proferens, idque maxime in juramentis. Unde

114. 4. *Juramentum tale amphibologicum, nisi justa subsit causa celandi vel dissimulandi veritatem, illicitum est, perversum et quasi perjurium.* Ita

DD. cit. Ratio est: qui amphibologice jurans inprimis, etsi speculative et abstracte loquendo necessario non mentiatur nec intendat directe alterum decipere, sed solum occasionem det et permittat alterius deceptionem, tamen haec ipsa praevisa et permissa alterius deceptio absque omni justa causa omnium consensu illicita est et contra bonum societatis humanae, aeque ac mendacium. Revera moraliter et practice loquendo talis dupliciter quasi mentitur et decipit: 1. quia ad aliorum sensum et intellectum enuntiat aliter, quam ipse in animo sentiat; 2. quia simulat, se suo juramento confirmare ipsum sensum communem ab aliis intellectum, quem tamen animo suo non confirmat, sed alium diversum mente dolose reservatum. Nonne enim tu sine justa causa jurans, te non habere pecunias cum tua restrictione mentali optas, id alterum credere in proprio sensu? certe non optas, ipsum credere in tuo sensu restricto; hoc enim parum tibi prodesset. Atqui hoc perniciosum est bono societatis: cum enim juramentorum finis sit confirmatio veritatis, actorum ac promissionum inter homines, illorum vim omnino destruunt qui iis abutuntur ad simulandam falsitatem vel ad veritatem sine justa causa celandam. Deinde graviter talis peccat contra virtutem religionis: quia nimirum juramento abutitur pro instrumento alterum decipiendi et in falsa apprehensione sensus communis verborum confirmandi, adeoque si id fiat in re alicujus momenti, maxime accedente gravi damno proximi aut gravi aliorum scandalo, peccatum mortale est: idque multiplex, et contra religionem propter praedictum abusum juramenti, et contra sinceritatem societatis humanae contra justitiam et caritatem, et denique quasi perjurium in foro externo non immerito punitur. Et generaliter vere dixit D. Isidorus l. 2. sent. c. 31, quod talis dupliciter reus sit, et quia nomen Dei in vanum assumit, et quia proximum dolo capit. Unde recte notat Laym. cit. c. 14. n. 8, eum, qui ita amphibologico ac doloso juramento alteri promisit quidpiam absque animo praestandi in proprio sensu ab alio intellecto, etsi nullam contrahat obligationem adimplendi promissionem in illo proprio sensu ab alio intellecto ex vi juramenti et virtute justitiae per se, posse tamen obligari per accidens ad implendam rem exterius promissam, partim ratione scandali, ne ab aliis perjurus censeatur vel ut talis puniatur, partim ratione nocumenti alteri personae proventuri: ut si quis simulato juramento promissorio nuptiarum puellam decepisset; v. g. jurasti puellae, te eam ducturum ad ecclesiam et intelligas de vulgari manuductione, non de matrimonio contrahendo, ut vulgo intelligi solet; si simili fraude jurasti, solvere debitum creditori ad Pascha, intelligens non Pascha proximum, sed ad alios annos etc., teneberis juramentum implere in proprio sensu, solvere debitum ad proximum Pascha, vere ducere puellam in matrimonium, si alioquin eis grave nocumentum oriatur, utpote si creditori ex dilatione solutionis lucrum cesset vel aliud grave damnum emergat, si puella deflorata, infamata et vilis facta, nisi eam ducas, aliud honestum matrimonium inire nequeat aut si grave scandalum oriturum sit etc.

115. Quaenam vero sit causa justa utendi amphibologiis, distinguendum et bene notandum est. Si loquamur de amphibologiis veritate carentibus in sua externa significatione, licet veritatem habeant per mentis

restrictionem, nulla datur causa pro eorum licite usu. Ratio est: quia ejusmodi amphibologiae sunt semper mendacia, et juramentum illis additum semper est perjurium, ut statim resol. seq. videbimus; si vero loquamur de amphibologiis per verba vera in se vel ex circumstantiis, primae scilicet vel secundae speciei, tunc causa justa pro licito earum usu, quantum est praecise ut sint licitae ratione causae exactae, dici poterit justa causa quaelibet ex enumeratis in supra allata propositione 27. Videtur autem tunc talis justa causa adesse, quando attento eo motivo loquendi sic ambigue, melius est amphibologiam adhibere, quam omittere; et haec regula est certissima. In dubio autem, an melius sit necne ob tale motivum uti amphibologia, deposito dubio, motivum illud erit vel non erit causa justa, quod judicabitur potiori jure amplectendum vel rejiciendum. Ita DD. citati.

116. Resolutio II. I. *Tertius modus seu species amphibologiae semper est cum mendacio, ideoque et juramentum ei additum semper perjurium.* Ita Cajet. 2. 2. q. 89. a. 7, Sanchez l. 3. decal. c. 6. n. 12, Azor., Lopez, Coninch et alii plures. Ratio illius est: 1. quia locutio constituitur externa verborum significatione, quam non possunt tollere vel destruere verba interna, quae neque sunt voces, nec cum verbis externis componunt unam locutionem vel significationem: in hoc enim consistit essentia amphibologiae proprie dictae et tertiae speciei: ergo verba externa vadunt ad audientem secundum significationem, quam tantum in se et externe habent, et quin sic vadant ad audientem impediri non possunt ab addito pure mentali, et consequenter si externa verborum significatio est falsa, etiam ipsa locutio in genere locutionis est falsa, ideoque sic loquens mentitur et est perjurus, si juramentum suo dicto addat. 2. Tunc quis mentitur, quando dicit verba non consonantia menti; sed hujusmodi sunt verba hujus tertiae speciei aequivocationis; ergo per eam mentitur et est perjurus, si juramento dicta firmentur. Major est certa; min. probatur: illa verba, quae non connectuntur cum internis, eoipso quod in se sint falsa, non possunt habere verum sensum ex se, ut supponimus; nec ex intentione dicentis seu ex oratione mere interna, quam loquens subintelligit dictis verbis externis; ergo verba externa vadunt ad audientem secundum solam et praecisam eorum significationem falsam, cum verba interna nullatenus externe exprimantur nec saltem confuse insinuentur; ergo ea verba non sunt consonantia menti, ideoque sic loquens semper mentitur et est perjurus, si juret. Nequit enim persona privata imponere verbis aliam significationem, nec eorum significatio ab intentione dicentis pendet; unde quidquid verba ex communi acceptione significent, hoc semper significant quacunque intentione proferantur, ideoque non interna, sed sola externa locutio proprie aliquid significat; cum enim interior non possit esse alteri signum rei ignotae, nihil ei significare potest; nam significare alicui est, ei esse vel dare alicujus rei signum, quod juxta philosophos et D. Aug. l. de doct. christ. c. 1. praeter sui speciem, quam ingerit sensibus, facit aliquid aliud in mentem venire, scil. conceptum internum; ergo si eum verba nullo modo exterius nec ex se nec ex circumstantiis manifestent, sed solummodo aliquid aliud, erunt menti dissentanea sicque mendosa, et cum perjurio, si sub juramento proferantur;

ideoque meritissime damnata est quaevis talis amphibologica locutio hujus tertiae speciei. 3. Tunc quis mentitur, quando verba externe profert cum certa scientia interna, quod ab audiente accipiantur secundum sensum falsum, quia alium sensum exterius non important, qui ab audiente possit percipi saltem in confuso seu in genere, licet non in specie; at hoc totum contingit in hac tertia specie amphibologiae, ut patet; ergo. Major prob.: nam eoipso quod locutio non est externe vera, sed tantum in mente dicentis, est falsa et contra internam scientiam proferentis illam; ergo proferens loquitur contra mentem ex parte verborum, quae dicit alteri, quamvis loquatur juxta mentem suam; ergo mentitur, cum mentiri sit contra mentem ire, ut fit in proposito. Et certe si hic tertius modus non rejiceretur, nunquam posset humanum commercium esse cum certitudine, tum quia ignoratur mens alterius et verba externa sunt falsa; tum quia juxta communem intentio mente retenta nihil operatur in humanis contractibus; sed verba falsa in se et vera in sola intentione ita retinent in mente veritatem, ut nihil de ipsa externe importent; ergo ratione internae veritatis non perdunt externam falsitatem, secundum quam limitata vadunt ad audientem; tum quia nemo per verba interna potest loqui nisi sibi vel Deo internas cogitationes cognoscenti, nullo autem modo homini, qui verba non videt; ergo per illa nihil dico vel affirmo et consequenter si alteri dicam verba habentia unum tantum sensum falsum, haec vadunt ut sonant externe, non interne, ad ipsum audientem; tum quia locutio est significativa praecise quatenus exterius profertur, quia cum hac ratione possit ab alio cognosci, etiam hac praecise ratione potest alteri esse signum rei alicujus; nihil enim potest alicui esse signum, nisi quatenus potest ab eo cognosci; ergo locutio mere interna non potest complere significationem locutionis externae, efficiendo, ut haec plus aut aliud significet, quam sine illa significaret. Prob. concl.: cum enim verborum significatio non pendeat ab intentione loquentis, nec ab ejusdem intentione potest immutari, nisi externum aliquod signum addatur: si enim locutio illa mere interna nullam habeat rationem signi, nec quidquam aliqua ratione significabit; ideoque externa locutio in se falsa nullam recipit veritatem a mentis restrictione facta ab ipso dicente, ac proinde sic amphibologice loquens semper mentitur estque perjurus, si jurat. 4. Tunc quis vere mentitur, quando per externam locutionem alium taliter decipit, ut deceptus sibi ab ipsa deceptione cavere vel subtrahere se non possit; at per amphibologicam locutionem hujus tertiae speciei audiens ita decipitur; ergo sic loquens mentitur et si juret, est perjurus. Major patet: nam qui verba dicit, unum solum sensum habentia, qui sensus est falsus, taliter decipit, ut deceptus vitare nequeat, aliter intelligendo verba habentia unicum sensum. Min. constat: quia haec tertia species amphibologiae consistit in ejusmodi verbis falsis in se, quidquid sit de mente nullatenus externe expressa; ergo si audiens omnimode deceptus remaneat sine sua culpa, sed ex defectu solius locutionis, optime arguitur sic loquens mentiri et jurando esse perjurus.

II. Dices: 1. Loquens non tenetur suam mentem aperire, sed 117.
potest unam solam partem declarare et alteram intus per mentis re-

strictionem silere; sed hoc non est mendacium, cum non sit contra, sed juxta mentem; ergo. 2. Mentiri ita est contra mentem ire, ut verba ad rationem mendacii se solum materialiter habeant, nihilque referat, sive in se vera sive falsa sint, tantumque attendenda sit ipsa mens proferentis taliter, quod in deformitate verborum per ordinem ad mentem ratio mendacii dicatur consistere; sed in hac tertia specie locutionis amphibologicae mens non intendit aliud alteri dicere, nisi secundum quod ipsa concipit; ergo verba non erunt menti contraria, ideoque nec erit mendacium. Resp. ad 1. missa majore, quae universaliter vera non est, cum interdum quis teneatur totam mentem aperire, dist. min.: si verba externe prolata importent in se duplicem significationem, quarum altera mente retinetur, et secundum alium fit locutio, hoc non est mendacium nec contra, sed juxta mentem, conc. min.; si verba externe prolata unam tantum significationem falsam importent, licet loquens aliud verum in mentem habeat, non est mendacium et contra mentem, neg. min. cum conseq. Ad 2. in quo est potissimum fundamentum opinionis oppositae, dicendum est, taliter aequivoce juxta hanc tertiam speciem loquenti non deficere intentionem significandi alteri objectum, quod verba per se significant, sicut neque deficit formalis locutio de illo objecto, etiamsi intentio illud significandi reperiatur in mente positive contrariare. Ratio est: quia vocibus exterius prolatis competit, objectum illud significare independenter et seorsim a voluntate proferentis, ideoque eas proferre minime potest sine voluntate manifestandi alteri earum significationem simulque notitiam objecti earum significationi necessario connexam, supposito quod velit ea verba proferre, quae unam tantum significationem important, neque ad formalem locutionem alia voluntas necessaria est; hinc sicut sine dubio mentiretur qui vellet verba proferre sine mentali restrictione, cum dicta verba habeant unam solum significationem falsam, ita eodem modo mentiretur, qui ea diceret cum mentis restrictione: nam sive restrictio apponatur per mentem sive non, in utroque eventu adest eadem significatio vocum et voluntas formalis significandi. Et hac responsione evertuntur omnia alia fundamenta contraria, quae hic opponi solent.

118. III. Atque ex hactenus dictis jam clare patet, quam merito damnandae fuerint supra allatae propositiones *ut jacent,* quia nimis generaliter et universaliter loquuntur. Prima quidem, quatenus licitum facit promiscuum usum amphibologiae in omni specie, etiam tertia hactenus rejecta; in qua ampla generalitate utique scandalosa est, eoquod tertia species amphibologiae semper sit cum mendacio, unde qui ea utitur, est vere mendax et, si juramentum addat, perjurus. Et ideo etiam secunda merito est damnata tanquam scandalosa, quia cum priori connexa facit licitum, uti amphibologiis etiam tertiae speciei, si aliqua habeatur causa ex enumeratis in eadem propositione: si enim amphibologia tertiae speciei semper est cum mendacio, ut ostensum, utique perjurium erit, eam jurare etiam ex quacunque causa: malum enim intrinsece tale non habet causam, ob quam cesset esse malum; quare cum mendacium et perjurium sint intrinsece peccaminosa, consequenter scandalosa est illa propositio, quae assignat causas, ob quas

licitum dicit esse, uti amphibologiis sic promiscue et universaliter, ut docebat propositio prior, pro cujus usu causas assignat. Hinc merito etiam tertia propositio fuit damnata: nam et ipsa non loquitur cum debita distinctione, sed aliqua docet in nimia generalitate; sic comprehendit promiscuum usum restrictionis mentalis, cum nunquam tamen liceat saltem restrictio tertiae speciei; item non distinguit de juramento legitime vel illegitime exacto; item nimium generaliter ponit illam rationem, quia non tenetur fateri crimen occultum, quod universaliter est falsum.

Adeoque cum usus amphibologiae non sit absolute et simpliciter prohibitus et damnatus, sed solummodo usus ejus promiscuus et tertiae speciei, ut in arbitrio cujusque esset amphibologice loqui toties quoties causa occureret, sequitur adhuc, esse licitum uti discrete ac virtuose ex rationabili causa amphibologiis primae et secundae speciei. Nunc ergo in specie videndum, quando liceant aut non liceant ejusmodi amphibologica juramenta primae et secundae speciei.

Resolutio III. I. *In judicio juridice et legitime interrogatus, juxta communiorem semper peccat mortaliter amphibologice jurans in re gravi, tum contra virtutem religionis, tum contra virtutem justitiae, licet verba amphibologica habeant in se veritatem, sicque non sit perjurus.* Ratio est: quia qui juridice interrogatur sub juramento, jam perdidit jus celandi suos conceptus et ea, quae putabat secreta, cum jam ad forum externum perducta sint, ut de iis ad juramentum cogi possit; ideoque talis ad mentem juridice interrogantis tenetur respondere et jurare ea lege, qua tenetur in his, quae ad forum contentiosum pervenerunt, legitimae potestati obedire; idque maxime verum est in materia fidei ex speciali praecepto fidei externe confitendae, de quo jam supra tract. II. Et propter hanc obligationem sincere respondendi et propter alias rationes jam adductas fuit damnatus promiscuus usus amphibologiae; si enim liceret amphibologice semper loqui in judicio, nunquam certo fieret a parte rei recta justitia, unde et innumera sequerentur inconvenientia. 119.

Idque etiam verum esse volunt de eo, qui juridice et legitime (utpote post infamiam vel indicia contra ipsum probata, saltem per semiplenam probationem, quam facit unus testis idoneus ex visu) de crimine a judice interrogatur, non obstante periculo vitae vel certi exilii. Ita DD. maxime antiquiores, D. Thom., Navarr., Sotus aliisque congestis Sanch. tom. 2. mor. l. 6. c. 4. Ratio est: quia inter partes justitiae potissima est obedientia, qua tenetur quis obedire Superiori juste et legitime praecipienti; sed hic supponitur, judicem ut superiorem juste et legitime praecipere, idque agnoscere reum; ergo obligabitur ad parendum et respondendum sincere. Addunt, non vulgare reipublicae detrimentum fore, si talis obligatio fatendi crimina negaretur aut facultas negandi permitteretur; passim enim hac immunitatis spe grassarentur vitia et scelera. Admittunt tamen DD. hujus sententiae, reum, qui crimen suum judici occultavit, non teneri coram judice retractare, seu absolvendus seu condemnandus sit seu lite pendente suspensus maneat. Hanc quidem sententiam, utpote communiorem eoque tutiorem, ego antehac et docendo et practicando secutus sum. 120.

121. II. Ceterum pro nunc eam limitant; et uti posse reum amphibologia primae vel secundae speciei in judicio sine peccato saltem mortali, ubi agitur de causis capitalibus et gravioribus, si sit spes evadendi et nullum grave damnum reipublicae timeatur, probabiliter docent RR. plerique, Lugo t. 7. de just. disp. 40. sect. 1. n. 15, Jo., Sanch. in select. d. 43. n. 23, Tambur. l. 3. c. 4. § 3. n. 5. cum aliis viginti duobus Busenbaum l. 4. c. 3. dub. 7. et alii etiam post damnatas propositiones scribentes, Cardenas dissert. 19. a n. 81. Ratio satis solida est: quia nemo obligandus est concurrere ad seipsum occidendum, cum sit de jure naturae, non solum vitam suam tueri, verum etiam ad mortem suam quantum potest non concurrere; ergo ad id potestate humana obligari non potest. Confirmatur: ex communi omnium doctrina res multum difficilis reputatur moraliter impossibilis, ad quam proinde praecipiendam per se loquendo et secluso pacto nulla potestas humana se extendere potest; at in proposito veritatem fateri cum tanto incommodo, est res sane difficillima ideoque moraliter censenda impossibilis; ergo ad illam praecipiendam non potest se extendere praeceptum humanum judicis interrogantis quantumvis juridice et legitime. Dixi, *in causis capitalibus:* nam aliud est in causis, ubi agitur de poena ecclesiastica. Dixi etiam, *si sit spes evadendi:* quia sine tali spe cessat ratio allata. Jam ergo vides, ruere rationem oppositae sententiae; negatur enim, judicem esse Superiorem legitimum ad rem tam arduam praecipiendam; negatur etiam, id requiri magnopere ad bonum commune reipublicae (patet enim alia via, utpote inquirendo testes), cui sane sufficienter potest provideri et melius omnino, quam per obligationem peccati mortalis: nam quotusquisque maleficus hactenus ob peccati timorem crimen suum fassus est? At plerique fatentur timore tormentorum.

122. Ulterius sententia omnino probabilis a periculo vitae extenditur ab iisdem DD. ad quodcunque grave malum, utpote exilium, triremes, bonorum amissionem, gravem infamiam: ad haec enim tam gravia mala, proin ac ipsam mortem, avertenda jus naturae nos armat. Sed quid de malo levi, ut si Superior praecipiat cum vel sine juramento, ut fatear aliquod crimen sive leve, ut mendacium, temulentiam, furtum alicujus esculenti vel poculenti, sive per se grave, ut percussionem, fornicationem, ex cujus tamen confessione certus sum, leve tantum malum secuturum, v. gr. aliquot dierum custodiam, disciplinam vel similem poenam monasticam: licebitne negare etiam jurando cum aequivocatione? Rectissime negat Lugo cit. n. 6. ob rationem datam resol. 2: quia hic nulla est legitima causa excusans malitiam hujus amphibologiae. Attamen a mortali excusari posse videtur, saltem sine juramento negans: vel quia jus naturae habere videtur, ut ne leve quidem malum mihi ipsi infligam, vel quia quando agitur de poena levi infligenda, videtur leve nec tam rigorosum superioris praeceptum, vel quia non oritur grave malum reipublicae vel communitati, si solum levis poena subterfugiatur. Intellige autem semper de aequivocatione primae vel secundae speciei, qua negatio possit verum sensum habere juxta exempla mox inferenda. Nam rotunde mentiri negando, nunquam licere cujuscunque evitandi mali gratia, certum est apud omnes et nimis est certum in juramentis.

Resolutio IV. *Quoties quis illegitime et absque sufficienti et legitima* 123.
causa cogitur vel graviter urgetur ad jurandum intra vel extra judicium, toties potest quis uti amphibologia primae vel secundae speciei, ita scilicet ut sensus verborum talis sit, qualem habet vel habere posset aut deberet interrogans, idque semper animo solum veritatem dissimulandi, non autem falsum simulandi (quod nunquam licet absque periculo perjurii et peccati). Ita DD. communiter, Sylv., Sotus, Navarr., Busenbaum et alii infra citandi. Ratio est: quia nemo debet expectare responsionem, nisi a subjecto legitime interrogato; ergo si judex non legitime et juridice interrogat, interrogato liberum est, interrogata congrua aequivocatione primae vel secundae speciei declinare: in his enim circumstantiis homo adhuc possidet jus suum naturale celandi suos mentis conceptus et quodvis suum secretum servandi et se vel proximum contra omnem injuriam vel injustas inquisitiones tuendi, cum nullus per injuriam jure suo privari possit; adeoque talis habet justam causam celandi veritatem, et responsio est de subjecto non supponente, hoc est non obligato ad respondendum. Pro quo est

Regula generalis: Illegitime censeris urgeri ad respondendum 124.
vel jurandum I. *in judicio quidem:* 1. quando judex non est legitimus; 2. si a seipso litis processum inchoet sine praevia accusatione, saltem virtuali; 3. si non praecessit semiplena probatio nec infamia nec manifesta criminis indicia extent, seu quando de aliquo crimine non es vere infamatus, aut res ad semiplenam probationem non pervenit; item 4. quando reus extractus fuit ab ecclesia, nam judex tunc non habet jus interrogandi et procedendi; 5. idem est ob eandem rationem, quando judicis jurisdictio est suspensa per appellationem, Sanch. c. 10. n. 4, item 6. quando judex interrogans est excommunicatus denuntiatus aut notorius percussor clerici, quia in his casibus est suspensa judicis jurisdictio. Ita Doctores passim.

II. *Extra judicium vero* vel privatim, quando juramentum aut responsio cederet in damnum jurantis vel tertiae personae, aut non expedit, ut qui juramentum exigit de rei veritate informetur; tunc enim semper jurans habet justam causam celandi veritatem, et si juramentum vel responsum omnino detrectare non possit, licite utitur amphibologia primae vel secundae speciei, ut post alios recte explicat Marchant tom. 2. trib. tr. 3. tit. 2. q. 4. concl. ult. Et notissimus est casus de confessario in materia de sigillo, qui eousque adactus de auditis in Confessione, ut aliter subterfugire non possit, non solum simpliciter negare, sed etiam jurare licite potest et debet, se nihil scire, subintelligendo, scientia utili in conversatione externa seu qua scientia extra forum internum uti liceat. Hinc resolves:

1. In judicio reus (et a fortiori extra judicium) etiam cum jura- 125.
mento, sed cum aequivocatione primae vel secundae speciei negare potest, se crimen aliquod commisisse, si id crimen omnino occultum sit, aut si sis ob aliquam circumstantiam ab omni culpa immunis; v. g. si per inculpabilem ignorantiam hominem pro fera occidisti, vel in justam compensationem debiti vel damni illati rem alienam subtraxisti, jurando negare potes, te id fecisse, subintelligendo eo modo ac fine, quo a

judice interrogaris, nimirum culpabiliter vel criminose: nam de hoc judex interrogat, et sic amphibologica responsio est vera ex circumstantia, nempe quia est ad mentem interrogantis. Ex communi Less. de just. l. 2. c. 31. dub. 3. n. 14, Sanch. cit. n. 14. Item negare potes, verum crimen commisisse, si judex contra leges procedat, ut si semiplena probatio contra te non adsit; si judicis potestas suspensa sit ob excommunicationem aliamve causam. Item negare potes indicium criminis, quod tamen crimen ipsum non commisisti, etsi indicium verum sit; v. g. si interrogeris, an per illam viam transieris, an illam domum ingressus sis, ubi aliquis occisus est vel furtum commissum; etiamsi transieris vel ingressus sis, negare tamen potes cum juramento, subintelligendo ea ratione, qua me interrogatis, nimirum ut occisor vel fur vel quatenus illa circumstantia est indicium delicti. Et his similia sexcenta.

126. 2. Eadem ratione in judicio testes vel alii etiam cum juramento adhibita simili aequivocatione negare possunt, quotiescunque legitime non interrogantur, ut si interrogeris de crimine alterius occulto omnino, tibi soli cognito; vel de crimine, de quo non teneris testificari, quia alioquin tibi notabile damnum sequeretur, potes jurare, te nescire, subintelligendo, ita ut tenearis judici aperire. Sic si quis aliquid subtraxerit a fisco vel tributis aut gabellis ex vera necessitate, non solum ipse pro se, sed et alii pro ipso jurare possunt, nihil subtraxisse, subintelligendo, quod teneretur dare. Sic Religiosus aut clericus portans vel veheus aliquid, unde tamen solvere gabellam non tenetur ratione immunitatis vel quia injusta est gabella, interrogatus ab exactore, jurare potes, te nihil portare vel vehere, mente intelligendo, nihil porto vel veho mecum, ex quo tibi gabellam solvere debeam. Ita Ledes. apud Gobat n. 601. Sic clericus coram saeculari judice conventus non solum ipse pro se, sed etiam alii pro ipso jurare possunt, eum nihil deliquisse, subintelligendo, ita ut coram tali judice deponi debeat. Ita citati passim.

127. 3. Intra vel extra judicium etiam cum juramento negare potes, te aliquid promisisse, etiamsi promiseris, si promissio v. g. sponsalia aliunde irrita fuerunt; item qui pecuniam sibi mutuo datam fideliter solvit, is postea si judicio conveniatur et aliae probationes solutionis factae desint, jurando negare potest, se talem pecuniam mutuasse, subintelligendo, cum tali obligatione, ut bis solvere debeat. Covarr., Azor., Navarr., alii cum Suar. c. 9. n. 6, Sanch., Laym. cit. Item qui gravi metu coactus vel sine ulla intentione se obligandi contraxit matrimonium, dicendo mulieri: accipio te in meam, postea a judice sub juramento interrogatus, negare potest, se talia verba dixisse subintelligendo, eo sensu, quo putatur, eam in matrimonium libere accepisse, uti resolvit Navarr. in c. humanae aures 2. 2. q. 5, Tol. l. 4. c. 21, Laym. cit. c. 14. n. 8. Item qui juramento interrogatur, an veniat ex tali loco, qui falso existimatur peste infectus, jurare potest, se inde non venire, subintelligendo, eo loco, qualis existimatur, nimirum peste infecto. Navarr., Tolet., Rodriq., Suar., alii cum Sanch. cit. l. 3. c. 6. n. 35. Immo addunt plerique, Toletus, Lessius, tametsi talis locus infectus esset, si tamen celeriter transiens certo crederes, te nihil inde

luis contraxisse, jurare potes, non transiisse eadem restrictione, scilicet ut ab ipso periculum timeri debeat.

4. Licita potest esse ejusmodi aequivocatio in juramentis ob justam causam evitandi damni proprii, absque damno injusto alterius v. g. ad justam compensationem. Audi casum et discurre ad similia: Joannes equum generosum centum aureis credito vendidit Petro consobrino; is solutionem spontaneam extorquere non valens et per judicem urgere ob consanguinitatis reverentiam nolens, hanc excogitavit artem: facta occasione, ut filiam nuptui daret, a Petro centum aureos mutuo petiit ad sumptus, cum juramento asseverans, intra tres menses se soluturum, cum hac reservatione mentali: si et tu aequivalens equi pretium solveris; elapsis tribus mensibus Petrus mutuum repetit, juramenti religionem obtendit, hominis alioquin religiosissimi fidem implorat; sed Joannes jus compensationis in suo juramento subintellectum reponit, et ea compensatione se uti velle ac posse respondet. Quaeritur, an licite? Resp. quod sic. Ita juristae et theologi plures cum Sanch., Mol., Azor., Suar., Bonac. eosque citans Tamb. l. 3. c. 3. § 5. n. 34. Ratio: quia ut recte tradit Bartolus in Dig. l. 46. tit. 8. c. 15, non est censendus perjurus, qui juste impeditur a promissis implendis; at juste impedior solvere centum aureos tibi, a quo alia centum mihi debita extorquere commode non possum: quae enim aequitas postulat, ut te non solvente debitum mihi, ego ad tuum debitum solvendum compellar? atque haec ratio aeque convincit, sive debitum tuum contractum sit ante juramenti obligationem, ut in nostro casu, sive postea, ut consideranti patebit. **128.**

Ratio autem generalis dictarum et similium resolutionum probabilium est: quia consuetum et debitum inter homines est, ut responsio non expectetur in similibus, nisi a legitime interrogato et quidem conformiter intentioni interrogantis, quam habet vel rationabiliter habere debet; atqui in dictis et similibus omnibus casibus non legitime interrogatur, ut semper supponitur, et ideo responsio restricta conformatur intentioni interrogantis, quam vel de facto habet vel habere deberet, ut attente consideranti patet; ergo. Quodsi vero judex vel alius interrogans suam intentionem vel interrogationem manifeste ulterius extenderet et tuam restrictionem mentalem quamcunque omnino excluderet, v. g. in ultimo casu: an omnino et nullo obstante velis solvere intra tres menses, tunc dictis modis aequivocando eludere non amplius amphibologia licita, sed mendacium erit et perjurium. Non ergo amphibologia, sed apertum mendacium, si cui a te pecuniam mutuo petenti vel librum commodato, juramento negas, te non habere, subintelligendo: quod tibi dare velim, quia tunc verba per manifestam intentionem petentis et ex ipsis circumstantiis determinantur ad significandum, te simpliciter non habere pecunias vel librum, quem mutuares. **129.**

Sectio IV.

Perjuria et juramenta illicita.

Summarium.

130—131. Perjurium quid et quotuplex?
132—133. Perjurium carens veritate semper est mortale, sicut
134. Etiam ordinarie juramentum temerarium rei dubiae.
135—136. Juramentum incautum ex genere suo mortale est.
137. Juramentum promissorium absque animo jurandi et promittendi semper est peccatum, saltem veniale.
138. Juramentum cum intentione jurandi, sed non se obligandi, non est verum juramentum nec peccatum mortale,
139. Si vero fiat cum animo, et jurandi et se obligandi, non tamen implendi, semper mortale est.
140. Juramentum promissorium carens veritate futura, scilicet non implendo quod promissum, est mortale,
141—142. Probabilius tamen saepe ex levitate materiae veniale evadit.
143—149. Juramentum de re mala quando et quale peccatum?
150—151. Juramentum sine causa rationabili factum per se veniale est.
152. Consuetudo culpabilis jurandi sine causa veniale est.
153—154. Consuetudo jurandi indiscrete sive verum sive falsum, mortale est.
155—160. An et quando consuetudo culpabiliter retenta jurandi sit peccatum distinctum ab ipso peccato actuali perjurii?
161—165. An et quando liceat inducere alium ad jurandum?
166—167. Adjuratio quid et quotuplex?
168—169. Adjuratio deprecativa ad Deum, sanctos et homines quando licita?
171. Adjuratio imperativa, quibus et quando licita?
172. Adjuratio imperativa daemonum sancta est,
172. Adjuratio vero creaturarum irrationabilium superstitiosa.

130. *Perjurium* apud juristas est juramentum falsum seu mendacium juratum, et communissime jusjurandum violatum seu juramentum promissorium non servatum; apud theologos vero perjurium sumitur et stricte et large.

Perjurium *stricte* sumptum definitur: Mendacium juramento confirmatum. Sic D. Thom. q. 98. a. 1. et significat D. Hier. in c. 4. Jer.: „Mentiendo jurare nihil aliud est, quam pejerare.“ Nam perjurium proprie dictum directe et contrarie opponitur juramento vero; juramentum autem verum est invocatio divini testimonii in confirmationem alicujus veritatis; ergo perjurium proprie dictum est invocatio divini testimonii in confirmationem falsitatis et mendacii seu est mendacium juramento confirmatum.

Perjurium *late* sumptum accipitur pro omni juramento illicito et perverso, videlicet destituto una vel altera illarum trium conditionum ad omne juramentum licitum requisitarum, quae sunt veritas, justitia et judicium; si enim ista defuerint, nequaquam juramentum erit, sed perjurium, ait D. Hier. l. c. Unde triplex distinguitur perjurium: 1. perjurium contra veritatem, quod est proprie et stricte sumptum perjurium. 2. Juramentum carens justitia, si quis rem illicitam jurat. 3. Juramentum carens judicio, si quis sine justa causa temere jurat. Duo posteriora improprie perjuria sunt, quatenus aliquam falsitatem et

divini nominis in vanum assumpti irreverentiam continent: nam qui rem injustam seu illicitam jurat, tenetur dictum suum falsum efficere, non faciendo quod juraverat; qui absque judicio indiscrete jurat, is se exponit periculo falsitatis. Sit ergo

Assertio IV: *Perjurium proprie dictum seu juramentum assertorium carens veritate, quo nimirum deliberate juratur falsum (sicut et juramentum promissorium carens veritate praesenti), semper est peccatum mortale in gravis materia; non ita semper juramentum promissorium carens veritate futura tantum; neque semper juramentum carens justitia; raro juramentum carens judicio tantum, sed plerumque veniale.* Communis DD. ut patebit explicando singula. 131.

§ I. *Perjurium assertorium*, scilicet juramentum assertorium carens veritate, quo deliberate juratur falsum, semper est peccatum mortale in quacunque materia, neque ex levitate materiae unquam potest fieri veniale. D. Thom. cit. a. 2, Cajet., Navarr., Tolet., Suar., Sanch., Laym. aliique. Ex quibus haec infallibilis statuitur regula: *Quotiescunque id, quod asseritur vel rogatur mendacium est, juramentum additum peccatum mortale perjurii est.* Ratio: quia veracissimi divini Numinis atque ipsius primae Veritatis testimonium scienter adducere ad falsitatem confirmandam ipsumque Deum testem falsitatis invocare, gravissima semper est irreverentia contra Deum, neque ulla potest excusari materiae levitate, cum directe peccetur contra perfectionem infinitam Dei. Etsi enim in mendacio jocoso aut rei futilis, ut si dicas, esse viginti nuces, cum scias esse tantum novemdecim, secundum se sit materiae levitas, at si juramento confirmes, Deum in testem invocando, fit materia gravissima et perfecta ratio perjurii. Et bene addit D. Thom. cit. a. 3, in mendaciis istis jocosis et levibus juramento confirmatis majorem includi malitiam et irreverentiam contra Deum, cum absque ulla ratione vel causa rationabili Dei nomen adducatur in testimonium falsitatis, quam in rebus magni momenti. Atque inter propositiones damnatas ab Innocentio XI. merito numeratur et haec 24: „Vocare Deum in testem mendacii levis, non est tanta irreverentia, propter quam velit aut possit damnare hominem.“ Intellige autem semper, *si deliberate fiat;* sola ergo ignorantia invincibilis aut inadvertentia inculpabilis, nimirum falsum esse quod juratur, excusat ab omni peccato perjurii, si reliquae duae conditiones justitiae et judicii adsint; ignorantia autem vel inadvertentia culpabilis, si est exigua vel non crassa vel affectata, potest aliquando excusare et veniale reddere hoc peccatum perjurii. Pro quo nota, tres esse gradus et velut species perjurii culpabilis, quantum est ex hoc capite, nimirum perversum, temerarium et incautum. 132.

1. *Perjurium perversum* dicitur, quo juratur falsum cognitum ut tale, et hoc semper inexcusabiliter in quacunque materia mortale est peccatum. 133.

2. *Temerarium* dicitur, quo juratur de re dubia et incerta juranti, dum quis scilicet actu dubitans, sitne res juranda vera vel falsa, nihilominus temerarie jurat in unam partem tamquam veram et certam; et hoc item semper est peccatum mortale, non solum eoipso quo ita dubitans et jurans proximo se exponit periculo, verum etiam quia vere 134.

jurando mentitur, jurans rem ut certam, cum tamen in mente habeat incertam et dubiam. Secus esset, si quis inclinans in unam partem, allegatis certis motivis solum juraret de probabilitate alterius partis; v. g. Joannes requisitus de furto Petri potest jurare, se Petrum vidisse intrantem domum, in qua factum est furtum suspecto tempore, et inde probabiliter conjicere et opinari, illum furti esse reum, et si hoc indubium sit, non est perjurus, quia non jurat de facto dubio pro certo, sed de sua opinione probabili ex motivo allegato.

135. 3. Juramentum *incautum*, quo juratur sine debita consideratione et examine, verumne sit an falsum, quod juratur, cum quis scilicet, etsi actu non dubitet, tamen non reflectit et examinat, an omnino verum sit ac certum necne quod jurandum est, et tamen simpliciter jurat; et hoc etiam ex genere suo mortale est. Licet enim tali juramento veritas subesset, tamen re non examinata jurans certus esse non potest, quin falsitas subsit, et consequenter proximo se exponit perjurii periculo, gravi Deum afficiens irreverentia, ejus infallibilem veritatem in testem vocans rei revera fallibilis, cujus veritatem sufficienter non examinavit; consequenter ex genere suo peccatum mortale erit, si nimirum defectus examinis notabilis sit; si levis sit defectus, excusatur a mortali et veniale erit, secundum communem DD. cum Sanch., Suar. cit. Et adde, in foro conscientiae nihil referre, quod jurans postea comperiat, se falsum jurasse vel verum, dummodo quando juravit adverterit periculum falsitatis ob considerationis suae defectum.

136. Ceterum posito (quod contra communem DD. probabiliter docet Vasq. 1. 2. disp. 127. c. 3), perjurium temerarium vel incautum formaliter non continere malitiam perjurii, quia perversum formaliter definitur „mendacium juratum confirmatum“, at qui jurat asserens id, quod dubitat vel non sufficienter examinat, an verum vel falsum sit, non mentitur, quia nihil asserit contra mentem directe, nisi rem dubiam talem directa intentione juret tamquam certam; ergo. Hoc posito, certum est tamen, continere malitiam perjurii reductive et virtualiter, quatenus nimirum ita temerarie vel incaute jurans se exponit periculo perjurii, quod praevidet vel praevidere deberet. Unde recte inferunt idem Vasq. et Laym. c. 14. n. 4, nec ebrios posse pejerare formaliter, quia non possunt formaliter mentiri defectu deliberationis; neque eos pejerare formaliter, qui ex consuetudine culpabili falso jurant sine reflexionis advertentia: etsi enim hi peccent jurando, cum illa perjuria materialia sint illis voluntaria in sua causa, scilicet mala consuetudine culpabiliter retenta, non tamen formaliter et actu pejerant, quia non mentiuntur, cum nihil asserant contra mentem, quia revera non advertunt, rem juratam esse falsam necne. Sed de hoc iterum.

137. § II. *Perjurium promissorium* seu juramentum promissorium potest carere duplici veritate, praesenti et futura. De utrisque distincte ac breviter dicendum et resolvendum.

I. Juramentum promissorium omnino fictum, cum sola verba juramentum significantia exterius proferuntur absque omni animo jurandi seu Deum in testem invocandi, et promittendi ac se obligandi (quemadmodum etiam juramentum amphibologicum cum verbis aequivocis et restrictionibus mentalibus) 1. si ex justa causa necessitatis vel utili-

tatis gravis fiat, mihi antehac licitum videbatur, sed erronee: nam et hanc propositionem damnatam comperio ab Innoc. XI. prop. 25: „Cum causa licitum est jurare sine animo jurandi, sive res sit gravis sive levis.“ 2. Si sine omni causa fiat ex levitate tantum, joci vel officii causa, veniale est, quia levis abusus divini nominis juxta regulam datam in principio hujus praecepti. 3. Si serio fiat in re alicujus momenti, cum damno alterius vel scandalo, peccatum mortale est et quidem multiplex, cum tunc evadat mendacium perniciosum, juxta dicta n. 115. Certum apud omnes et satis liquidum ex dictis.

II. Juramentum promissorium fictum, et factum quidem cum in- 138.
tentione jurandi ac Deum in testem invocandi, attamen cum expressa intentione non promittendi nec sese obligandi, neque juramentum verum est neque peccatum mortale est, sed vel veniale vel omnino nullum. 1. Non est juramentum verum: neque enim esse vel concipi potest juramentum promissorium absque promissione et intentione sese obligandi seu ut inductivum est obligationis; si ergo promissionem seu obligationem positive excludas, expresse convinceris, nolle promissorie jurare. 2. Secus est, si animum jurandi habens et sciens, quid sit jurare, verba juramentum promissorium significantia proferas, positive non excludens animum promittendi: tunc enim semper censeberis velle promittere et te obligare, etsi expressum animum vel promittendi intentionem et te obligandi non habeas; neque peccatum mortale est, cum non sit verum perjurium, 3. sed vel veniale, si nimirum absque omni animo ita aliquid faciendi fieret, sic enim esset mendacium simplex, 4. vel omnino nullum, si nimirum ita jurans sine animo promittendi juramento tuo solum velles confirmare propositum seu voluntatem tuam praesentem efficiendi aliquid, tamen sine obligatione; tunc enim evaderet purum juramentum assertorium de praesenti voluntate vel proposito, absque obligatione in futurum, quod licitum esse potest.

III. Juramentum promissorium factum cum animo et jurandi et 139.
promittendi seu se obligandi, sed carens veritate praesenti seu intentione adimplendi rem promissam, cum scilicet aliquid juramento promittens hic et nunc non habes voluntatem adimplendi quod juras, est verum perjurium promissorium, semper in quacunque materia peccatum mortale neque unquam ex materiae parvitate veniale fieri potest. Omnes. Quia sic juramentum promissorium respectu praesentis veritatis seu voluntatis adimplendi rem promissam habet rationem juramenti assertorii, ideoque in proposito est verissime perjurium; atqui in perjurio assertorio nulla datur parvitas materiae excusans ob rationem datam n. 132; ergo neque in hoc perjurio promissorio. Si ergo serio mihi jures, te velle cras me comitari ad venationem, non habens animum id praestandi, vere pejeras et mortaliter peccas.

IV. Juramentum promissorium carens veritate futura tantum, cum 140.
scilicet quis libere, deliberate et culpabiliter non adimplet id, quod antea serio juramento promiserat, vel contrarium agit, etiam sine dubio est peccatum mortale ex genere suo et perjurium minus proprie dictum: cum sine dubio sit gravis irreverentia erga Deum, promissionem divini Numinis et nominis auctoritate et velut fidejussione firmatam absque causa immutare ac violare. Nam homo per promissionem talem velut

sibi legem fert sua libera voluntate, quam juramento seu divini Numinis auctoritate velut sigillo firmat ac corroborat; est autem gravis irreverentia, Dei auctoritate abuti ad instabilitatem animi et infidelitatem, consequenter peccatum mortale, saltem ex genere suo; et quidem ob hanc ipsam rationem gravissimi DD. Cajet., Med., Gabriel., Less., Valent., Sanch. et alii apud citandos probabiliter volunt, ita semper esse peccatum mortale, ut nunquam ob materiae levitatem veniale fieri possit, eo quod allata ratio irreverentiae videatur urgere in quacunque materia, adeoque etiam pater, qui v. g. juravit filium ita meritum virgis caesurum et postea sine causa id, quod juravit omittit, peccet mortaliter. Sed contra

141. Dico: Longe probabilius et in praxi omnino tutum est, perjurium promissorium ex materiae levitate excusari a mortali et reddi veniale. Sic communior DD. S. Anton., Sylv., Sot., Nav., Rodriq., Suar., alii cum Sanch. l. 3. mor. c. 4. n. 23, Laym. l. 4. tr. 3. c. 14. n. 6. Ratio est: quia quandocunque peccatum ratione materiae augeri vel minui potest, tunc in eo genere etiam venialiter peccari potest: atqui communis hominum etiam prudentum persuasio est, tanto minorem vel majorem irreverentiam Deo irrogari, quanto major vel minor promissio Deo jurata violatur: nam in juramento promissorio alicujus operis exequendi Deus non adducitur proprie ut testis veritatis, quantum ad ipsam adimpletionem operis, sed solum ut sponsor vel auctoritatem praebens obligationi; certum autem est, tanto majorem vel minorem irreverentiam committi, quanto major vel minor res est, ad quam confirmandam quis alterius, etiam ipsius Dei auctoritate usus est, si postea non impleat quod promiserat: ergo tali perjurio etiam venialiter peccari poterit contra virtutem religionis, si nimirum valde levis promissio jurata violetur, v. g. si jurando amico promisisti ad convivium accedere et sine causa emaneas.

Confirmatur efficaciter: major est obligatio voti seu promissionis factae ipsi Deo, quam juramenti promissorii seu promissionis factae homini: in illo enim fides immediate datur ipsi Deo, in hoc autem fides datur solum homini interposito nomine et auctoritate Dei: longe autem major est irreverentia, erga ipsum Deum infidelem esse, quam erga hominem fidem violando abuti auctoritate Dei; atqui violatio voti in materia levi nonnisi venialem irreverentiam erga Deum continet, ut ex communi DD. videbimus cap. seq.; ergo similiter violatio juramenti promissorii in materia levi venialem tantum erga Deum irreverentiam continet adeoque culpam venialem non excedet.

142. Dices: Non datur parvitas materiae excusans in juramento assertorio, cur ergo detur in promissorio? Resp. Disparitas grandis est: quia in juramento assertorio invocatur Deus in testem veritatis aut falsitatis; veritas autem et falsitas consistunt in indivisibili; quod enim verum non est, necessario falsum est, nec datur magis vel minus falsum, ideoque Deum invocare in testem falsitatis cujuscunque semper est peccatum mortale; at vero in juramento promissorio quoad veritatem futuram non invocatur Deus in testem ipsius veritatis vel falsitatis, sed solum quasi in sponsorem obligationis adimplendi rem promissam, adeo ut objectum juramenti promissorii non sit veritas vel

falsitas, sed obligatio juramenti ad rem promissam adimplendam; atqui obligatio ad rem promissam adimplendam non consistit in indivisibili, sed major vel minor est juxta rationem materiae majoris vel minoris momenti; consequenter etiam violatio talis juramenti promissorii non consistit in indivisibili, sed majoris vel minoris culpae erit pro ratione materiae; ergo non semper peccatum mortale, sed ex parvitate materiae etiam veniale esse poterit.

§ III. *Juramentum carens justitia* non est semper mortale, seu assertorium seu promissorium sit, si est veritate constans et sola justitia carens; scilicet factum de re mala, inhonesta, injusta (non enim proprie et specifice hic accipitur justitia pro speciali virtute reddente unicuique quod suum est, sed late pro quavis honestate, ideoque et opposita injustitia accipitur pro quavis re vel actione illicita vel inhonesta in quacunque specie peccati). Ita resolves breviter: **143.**

I. Juramentum assertorium de actione mala propria vel aliena (ut diversa sentientes clare concilientur) ita distinguendum est: 1. si juramentum assumatur non *ut medium ad peccandum,* sed praecise ad veritatem rei malae propriae vel alienae confirmandam, tunc quantum est ex virtute religionis solum est peccatum veniale, esto aliunde ex objecto mortale sit pro ratione materiae. Sic intelligendi Suar. aliique communiter cum Sanch. c. 4. n. 33, Laym. c. 14. n. 9. absolute ita docentes. V. g. juras, te heri egregie fuisse ebrium aut fornicatum cum tali, aut te velle occidere hominem, fornicari, adulterium committere (casus non rarus maritis, uxore negante debitum): hic ratione malae jactantiae vel complacentiae de peccato vel voluntatis peccandi peccasti mortaliter pro ratione materiae et virtutis oppositae; at ratione juramenti et quantum est contra virtutem religionis, peccas tantum venialiter. Ratio est: quia eo casu juramentum non assumitur nec Deus invocatur ad testimonium peccati, sed praecise in testimonium veritatis talis rei malae vel voluntatis malae atque ad fidem faciendam audientibus de tali re vel voluntate tua mala; veritas autem ac fides rei malae per se mala non est; ergo quantum est ex virtute religionis non continet gravem aut plus quam venialem irreverentiam contra Deum. **144.**

Quodsi vero juramentum assumatur *ut medium ad peccatum* vel gravius peccandum in se vel in alio, certum omnino esse debet, esse peccatum mortale ex genere suo; v. g. si cum juramento proximum injuste infames, jures hunc commisisse homicidium, etiamsi verum, sed occultum sit (nam si falsum, etiam perjurium erit gravissimum); si cum juramento etsi verissime contesteris amorem tuum vel promissiones tuas, ut aliam vel alias in peccatum inducas: peccas utique mortaliter etiam contra virtutem religionis et praeter peccatum injustitiae, infamationis vel luxuriae in Confessione aperire teneris. Et hoc cum aliis docet Tamb. l. 3. decal. c. 1. § 4. n. 5. 6. et fatetur Laym. cit. Ratio manifesta est: quia licet vere jurent, tamen injuste et inique jurant, Deum in testem inducendo suae iniquae narrationis ad proximum graviter et injuste infamandum aut alios in grave peccatum inducendum, quae sane gravissimam in Deum irreverentiam continent. Dixi autem, esse peccatum mortale *ex genere suo,* nimirum in materia gravi; nam **145.**

si fieret in materia levi, v. g. si jures, Petrum heri habuisse strepitum, aut si jures alicui quidpiam, ut alium inducas ad mendacium, probabiliter solum peccatum veniale erit, juxta mox dicenda n. 147: sicut enim gravis est irreverentia, testimonium Dei adducere tamquam medium ad grave peccatum, ita si ad leve tantum, levis censeri debet irreverentia.

146. II. Juramentum promissorium de re mortaliter mala ac injusta facienda, praeter peccatum pravae voluntatis juxta speciem suam, speciale peccatum mortale est injusti juramenti contra virtutem religionis et secundum praeceptum decalogi. Omnes. Ratio patet: quia taliter jurans primam Veritatem Deum constituit testem, sponsorem et fidejussorem et ideo velut complicem iniquitatis suae, gravissima erga Deum ejusque infinitam sanctitatem irreverentia. Quomodo sine dubio peccant mortaliter speciali peccato contra virtutem religionis in Confessione necessario explicando qui promissione jurant, se fornicaturos, etiam conditionate v. g. si uxor debitum non reddat etc., occisuros, duellum injustum inituros, offensam non condonaturos proximo etiam suppliciter veniam petenti et satisfactionem offerenti et his similia.

147. III. Probabilius est, juramentum promissorium de re vel actione solum venialiter mala, v. g. te in gratiam mei officiose mentiturum, filium, famulum non ita meritos verberaturum, solum esse peccatum veniale. Ita contra March. sect. praec. allatum communis DD. Sylv., Cajet., Navarr., Less., Suar. aliisque congestis Sanch. cit. c. 4. n. 26, Laym. cit. c. 14. n. 9. ass. 6. Ratio est: quia tanto major vel minor irreverentia Deo irrogatur contra virtutem religionis, quanto majus vel minus peccatum est, quod quis juramento committere proponit, promittit ac firmat; ergo sicut juramento promittere peccatum mortale, est peccatum mortale distinctum contra virtutem religionis, ita juramento promittere solum veniale, solum veniale peccatum erit distinctum contra virtutem religionis; ubi insuper observandum, quod si quis rem mortaliter vel venialiter malam juramento confirmet vel postea juramentum adimplet quasi quid Deo debitum, gratum et acceptum, erit speciale peccatum blasphemiae, et si rem malam antea juratam postea opere complet, quasi ad id teneatur ex vi juramenti et virtute religionis, velut quid spectans ad cultum et obsequium Dei, erit speciale peccatum superstitionis seu cultus indebiti ac falsi; utrumque ex genere suo mortale est, nisi ignorantia, error et simplicitas ita persuadens a mortali excuset et venialem vel etiam nullam culpam efficiat. Ceterum absque illa intentione blasphema vel superstitiosa rem malam juratam simpliciter implere, erit peccatum mortale vel veniale pro ratione materiae, quia in his non intercedit nisi continuatio ejusdem voluntatis, quae habita fuit quando factum est juramentum, ut patet consideranti.

148. IV. Juramentum promissorium de opere vel omissione indifferenti vel opposito consiliis Evangelicis per se solum veniale est ob justitiae defectum. Cajet., Navar., Azor., Suar., Less., alii cum Sanch. c. 4. n. 30. apud Laym. c. 14. c. 10. Etsi enim aliqua, non tamen gravis est irreverentia, jurare rem non malam, tamen incapacem obligationis juramenti, scilicet indifferentem aut oppositam consiliis Evangelicis; ut

si jures, hodie non jejunare, hodie non bibere aquam, non fore Religiosum, juramenta invalida sunt, non tamen mortaliter, sed venialiter tantum illicita, quamvis oppositum sentiant Sylv. Angelus V. Juramentum. Rursus tamen hic recte monet Sanch. cit. n. 32, minus malum esse, jurare rem venialem, indifferentem vel oppositam consiliis Evangelicis animo illam adimplendi (sic enim solum peccatum veniale esset duplex vel simplex tantum), quam jurare talem rem sine animo adimplendi; sic enim esset peccatum mortale perjurii contra veritatem juramenti. Econtra vero majus malum est, jurare rem mortaliter malam, v. g. adulterium animo eam adimplendi, quia sic duplex est peccatum mortale, juramenti scilicet injusti et adulterii propositi, quam jurare talem rem sine animo eam adimplendi, quia sic est unum simplex peccatum mortale perjurii. Unde vides, in Confessione explicandum esse, si peccatum mortale jurasti cum animo implendi: tunc enim peccatum mortale duplex est; non item si jurasti sine animo adimplendi: tunc enim est simplex perjurium et sufficiet dicere: semel perjuravi vel juravi falsum, ut notat Tambur. cit. c. 3. § 3. n. 9.

Petes: Quodsi quis promittat rem physice vel moraliter impossi- **149.**
bilem, serio tamen et animo jurandi, v. g. se cras volaturum vel centum daturum aliudve debitum soluturum, cum tamen sibi constet, non fore possibile moraliter, quomodo peccat? Resp. Peccare sine dubio mortaliter peccato perjurii contra veritatem juramenti: talis enim non potest habere voluntatem adimplendi illud, quod moraliter impossibile judicat; eademque esset ratio, si jures temere non advertendo, an res sit possibilis necne, quia sic virtualiter falsum juras; quodsi tamen adsit intentio adimplendi promissum, si possibile sit, veniale tantum recte censet cum aliis Tamb. cit.: tunc enim non contra veritatem vel justitiam, sed tantum contra judicium juramenti delinquitur, de quo mox.

§ IV. *Juramentum carens judicio ex consuetudine jurandi.* Jura- **150.**
mentum sive assertorium sive promissorium veritate ac justitia constans, solo carens judicio seu discretione, utpote quia sine causa rationabili necessitatis vel utilitatis propriae vel alienae profertur, per se est solum peccatum veniale plerumque. Communis. Etenim rem veram ac justam seu licitam juramento etsi non necessario confirmare, non adeo gravis irreverentia est contra Deum ex virtute religionis, sed est solum venialis abusus divini nominis in vanum; qua ratione plerumque excusantur juramenta mercatorum, quando jurare solent, tanti vel pluris sibi mercem constare; etsi enim jurent absque judicio et ratione necessitatis adeoque venialiter delinquant, non tamen pejerant, cum possit habere bonum sensum, videlicet aestimato simul labore, periculo, sumptu etc. tanti vel pluris sibi constare.

Dixi autem, *per se esse plerumque veniale:* per accidens enim etiam **151.**
mortale fieri posse certum est, utpote 1. si juramentum eo etiam judicio et discretione careat, ut non attendatur, an verum vel falsum juretur, an bonum vel malum promittatur: eo ipso enim carebit veritate et justitia juxta dicta superius. 2. Ratione contemptus Dei vel religionis formalis aut virtualis, utpote si res adeo vilis vel absurda esset, ut sine gravi injuria Dei non possit nomen Domini assumi, maxime accedente scandalo, ut post Sanch. cit. notat March. cit. q. 3. reg. 3. 3. Si quis

ita absque judicio ad quodvis verbum jurare solitus advertat, se poni in probabili periculo etiam falsorum juramentorum, quod sane plerumque fit, quo sensu dixit Isidorus l. 2. sent. c. 32: „Dum usum jurandi facimus, perjurii crimen incurrimus.“ 4. Cum quis advertit, ita absque judicio, ratione, discretione jurando ingenerari sibi consuetudinem vitiose jurandi: eo ipso enim censetur velle secutura vitiosa juramenta seu mortalia seu venialia, ideoque peccare mortaliter, ut generaliter de peccatis ex consuetudine explicatum habes tract. 1. n. 358. Sed specialiter hic quoad consuetudinem jurandi explicandum est,

Quae et qualis consuetudo jurandi constituat hominem in statu peccati mortalis, ideoque specialiter explicanda in Confessione?

152. I. Consuetudo culpabiliter retenta jurandi sine causa, attamen verum et cum debita advertentia ad veritatem rei jurandae, non constituit hominem in statu peccati mortalis, sed venialis tantum. Communis. Ratio est: quia (ut optime docet Scot. 3. d. 39. q. un. a. 1) cum habitus totam suam malitiam desumant ex actibus, ex quibus generantur et ad quos inclinant, non possunt habere majorem malitiam, quam ipsi illi actus habent; atqui actus ipsi jurandi sine causa rationabili, cum debita tamen advertentia ad veritatem rei jurandae, sunt solum peccata venialia, ut dictum est; ergo etiam habitus et consuetudo ita jurandi ex illis actibus generata atque ad illos inclinans solum constituit hominem in statu peccati venialis, non mortalis, quamdiu non advertitur periculum pejerandi mortaliter, ac proin non erit materia necessaria Confessionis.

153. II. Consuetudo culpabiliter retenta jurandi indiscrete et inadvertenter sive verum sive falsum, constituit hominem in statu peccati mortalis, ita ut homo voluntarie eam emendare omittens sit in continuo statu peccati mortalis omissionis: et insuper omnia ejus juramenta vi talis consuetudinis culpabiliter retentae ita indiscrete et inadvertenter ad veritatem vel falsitatem facta (sive reipsa vera sive falsa sint) sunt peccata mortalia. Ita communis DD. Ledesm., Suar., Val., alii cum Sanch. et Laym. l. 1. tr. 2. c. 3. n. 6. Et ratio est: quia omnis voluntarie se constituens aut relinquens in periculo proximo peccati mortalis peccat mortaliter; sed talis culpabiliter retinens vel omittens extirpare consuetudinem talem ac vi illius ita indiscrete verum vel falsum jurans, is voluntario se relinquit et semper constituit in proximo periculo peccati mortalis, scilicet perjuriorum, ut per se manifestum est, quae omnia ipsi in illa consuetudine voluntarie et culpabiliter retenta tanquam in causa indirecte saltem voluntaria adeoque ut peccata mortalia imputantur, juxta communem doctrinam in materia de voluntario indirecto; ergo est in statu peccati mortalis.

154. Verum hic gravis difficultas est: an ejusmodi consuetudo culpabiliter retenta jurandi falsum seu pejerandi constituat peccatum distinctum ab ipsis falsis juramentis seu perjuriis factis, specialiter in Confessione aperiendum; seu quod in idem recidit: an is, qui ita ex consuetudine pejeravit eademque ratione blasphemavit, detraxit etc., teneatur explicare eam circumstantiam pravae consuetudinis, nimirum ex mala consuetudine ita fecisse. Et certum videtur, quod sic, si consuetudo illa prava

pejerandi, blasphemandi etc. esset directe voluntaria seu actu positivo volita, ad majorem habendam facilitatem in peccando, quae certe nimia esset perversitas et sine omni dubio distinctum numero peccatum ab ipso peccato actualis perjurii, blasphemiae etc. Sed hoc rarius. Quaestio ergo solum est, quando consuetudo prava jurandi culpabiliter retenta tantum est indirecte seu permissive voluntaria, quatenus nimirum quis non curat talem consuetudinem impedire vel extirpare receptam. Dico igitur

III. Consuetudo culpabiliter retenta jurandi falsum deliberate seu 155.
indifferenter verum vel falsum, probabilius non est peccatum distinctum aperiendum in Confessione ab ipso peccato actuali perjurii, sed sufficit confiteri ipsum actum perjurii: pejeravi aut falsum juravi toties. Ita post Vasq., Jo. Sanch., alios Tamb. l. 3. c. 1. § 5. Ratio: quia licet sit obligatio extirpandi illum habitum pravum consuetudinis ex eo, quia est causa facilitans ad peccata sequentia, et si negligas sis in statu peccati mortalis omissionis, attamen illa obligatio extirpandi consuetudinem est imbibita in ipsa obligatione non amplius pejerandi et cum illa moraliter confunditur (neque enim in moralibus ita subtilizandum est, ut numero distincta physice semper censeantur distincta moraliter, ut alibi vidimus); ergo etiam illud peccatum omissionis extirpandi in consuetudine pejerandi moraliter imbibitur et confunditur cum ipso peccato novo perjurii, neque ut distinctum ab eo in Confessione aperiendum est. Certe peccatum esse factum ex consuetudine, non est circumstantia speciem mutans, secundum omnes, sed neque notabiliter aggravans; quinimmo si attente consideretur, potius diminuens: moraliter enim minus deliquisse censendus est, qui consuetudinis contractae impetu pejeravit, quamvis deliberate, quam qui recenti et spontanea mente ac libertate.

Dices: habens occasionem proximam peccandi (v. g. concubinam 156.
domi, malam societatem) teneris illam tollere obligatione distincta et sub peccato distincto ab obligatione evitandi ipsum peccatum, adeo ut si sciens et volens non cures tollere talem occasionem proximam peccandi, eoipso pecces peccato distincto, sive aliud peccatum sequatur sive non; atqui ipsa consuetudo pejerandi vel aliter peccandi maxime est occasio proxima peccandi; ergo teneris illam tollere sub peccato distincto ab ipso actuali peccato perjurii. Sic Palaus apud Tamb. cit. concludens, peccas mortaliter, quoties illius pravae consuetudinis recordaris illamque extirpare non procuras, sicut si domi concubinam haberes et advertens ad periculum peccandi illam non removeres, cum posses.

Ceterum resp. neg. min. rotunde: multum enim per omnem modum 157.
differunt occasio et consuetudo peccandi; nam occasio peccandi est quid extrinsecum homini, sensus movens atque directe et velut active ad peccatum alliciens, inducens vel ejus periculo exponens, ut concubina domi retenta, mala societas, pecunia furaci exposita, ideoque per se vitanda est, et eam non vitare voluntarie peccatum distinctum est a peccato occasionato. At vero consuetudo seu habitus peccandi est quid intrinsecum homini, semper de se quiescens nec unquam hominem ad peccatum de se sola inducens, sed tantum excitans occasione extrinseca per sensus et phantasiam, solummodo inclinans et facilitans ad actum

promptius seu liberius peccandi. Unde quamvis adsit obligatio eum habitum omnino extirpandi pro posse, a confessariis omnimodis urgenda, eam tamen non extirpare, non est novum distinctum moraliter peccatum ab ipsis perjuriis causatis, ut dictum est. Hanc doctrinam insinuat Jo. Sanch. apud Tamb. cit. n. 3. dicens: „Igitur impertienda est poenitenti absolutio, volenti et proponenti cessationem peccati et nullam externam habenti occasionem, quantumcunque consuetudini peccati addicto.“ Intellige tamen, dummodo actu positivo illam pravam consuetudinem non acceptet vel approbet, sed solum negative se habens, eam vincere negligat vel desperet; quod sane non rarum et valde notandum confessario, ne nimium vexet conscientias afflictas, et ideo hic accuratius explicare libuit.

158. IV. Consuetudo culpabiliter retenta, indeliberate falsum jurandi ex naturali quasi impetu vitiosi habitus praecipitantis et deliberationem praevenientis, omnino peccatum distinctum est per se aperiendum in Confessione, quamvis saepissime excusetur poenitens. Communis. Ratio est: quia tunc non ipsa perjuria actualia vi illius consuetudinis omnino indeliberate facta et consequenter in se minime voluntaria peccata sunt, sed ipsa sola consuetudo culpabiliter retenta et extirpari neglecta, quatenus est causa illorum materialium perjuriorum, peccatum est, et quamdiu ea consuetudo culpabiliter retinetur, ipsa etiam perjuria facta imputantur ad peccatum, tanquam indirecte volita in sua causa, scilicet consuetudine illa: qui enim culpabiliter retinet seu extirpare voluntarie negligit pravam consuetudinem pejerandi, censetur indirecte velle etiam ipsa perjuria (idemque est etiam in aliis peccatis); ergo tenetur illam consuetudinem in Confessione aperire tanquam per se peccatum, et omnino sufficit dicere: Contraxi ac habeo consuetudinem pejerandi etc., nec est opus explicare ipsa peccata v. g. perjuria, quia, ut dixi, in se directe peccata non sunt, sed solum indirecte in illa consuetudine retenta; quamquam consultum sit illa explicare, praesertim si valde frequentia sint, saltem ut confessarius intelligat, quanta sit vis illius malae consuetudinis.

159. Dixi autem, *saepissime excusari:* quia revera communiter non advertunt homines ad obligationem, quam habent, illam extirpandi consuetudinem, ne sit causa proxima illorum malorum seu perjuriorum materialium; et consequenter cum excusantur a peccato, etiam excusabuntur a Confessione.

160. Dices: Si ipsa perjuria v. g. vi consuetudinis indeliberate facta non sunt peccata formaliter, sed tantum materialiter, quare consuetudo ita indeliberate jurandi peccatum formaliter et in Confessione aperiendum aut unde major malitia consuetudinis, quam ipsorum actuum? Resp. quia causa excusans ipsa perjuria a peccato formali, nimirum ipsa indeliberatio, non reperitur etiam in ipsa consuetudine pejerandi, quae semper supponitur culpabiliter, ideo scienter, voluntarie, deliberate retenta. Res in moralibus millies inculcanda et mox iterum in corollaris.

Audisti, semper sermonem esse de consuetudine pejerandi (vel aliter peccandi) *culpabiliter retenta:* nam consuetudo inculpabiliter retenta quomodocunque jurandi vel pejerandi vel aliter peccandi, videlicet jam revocata per poenitentiam et efficax propositum emendationis ac conatus

adhibendi ad eam extirpandam, non constituit amplius hominem in statu peccati ullius, quia simpliciter non est amplius voluntaria, et quaecunque juramenta, perjuria aliave peccata vi et naturali impetu talis consuetudinis absque omni inadvertentia vel deliberatione facta, peccata non sunt, quia simpliciter quoque non sunt voluntaria neque in se directe, ut supponitur, neque indirecte in sua causa, scilicet consuetudine, quippe jam revocata et involuntarie facta.

Corollarium: *Quid dicendum de inductione aliorum ad jurandum?*

I. Nullo casu licitum est, alterum inducere ad jurandum vel ab altero juramentum exigere, nisi quando alter licite potest jurare, scilicet in veritate, in justitia et in judicio; adeoque inducens alterum ad jurandum illicite, scilicet aut in re falsa aut illicita aut sine necessitate, cum positive cooperetur alteri ad malum, peccabit mortaliter vel venialiter juxta rationem juramenti illiciti, ad quod alium induxit; in quo sane magistratus indiscreti saepe graviter peccant, absque omni causa vel necessitate juramenta praesertim a rudibus exigendo, ac multorum perjuriorum causa fiunt. 161.

II. Etiam nunquam licet, alterum inducere ad jurandum vel ab eo juramentum seu assertorium seu promissorium exigere seu parato seu imparato, quem scis vel probabiliter credis, pejeraturum vel falsum juraturum seu promissis juratis non staturum, etsi alioquin licite jurare possit, absque justa et urgente causa: sic enim vere proximus inducitur in peccatum. At vero si justa et proportionata causa adsit, licet: quia ex justa causa licite petimus ab alio opus, quod is sine peccato praestare potest, etsi praevideatur non sine peccato praestiturus, nimirum justa causa excusante solum permittendo peccatum alterius. Communis DD. cum S. Thom. 2. 2. q. 98. a. 4, Suar., Sanch., Laym. cit., Tamb. cit. 1. § 6. n. 1. Sic 1. in judicio, quando aut lex in paticulari decernit, ut aliqua controversia juramento finiatur, aut una pars juramentum juste poscit ab altera parte, tenetur judex (ne se suspectum reddat) exigere juramentum ab illa altera parte, etiamsi privatim sciret vel probabiliter crederet, illam pejeraturam; nullo tamen casu licet exigere juramentum ab utraque parte de re inter ipsas mutuo controversa, quia necessario altera pars deberet pejerare. 2. Extra judicium etiam privatus ratione sui juris tuendi licite exigit juramentum ab eo, quem probabiliter credit pejeraturum, v. g. cum quis in gravi necessitate suam innocentiam contra alterius injuriam aliter probare non potest: ut si injuste et graviter infameris ab alio, pro veraci et fideli habito apud alios, ut ostendas ejus perfidiam, potes ab eo exigere, ut juret in re, quam alii sciunt esse falsam, etsi scias, ipsum prompte pejeraturum: quia uteris iure tuo tuendi tuum jus vel innocentiam contra alterius injuriam. Sic denique imperator vel princeps ratione foederis firmandi juste juramenta exigit et recipit, nimis saepe a pejeraturis. Denique si solum dubitetur, an alter pejeraturus sit, etiam sine gravi causa juramentum peti poterit, cum in dubio nemo praesumendus sit pejeraturus. 162.

III. Etiam non licet alterum inducere ad jurandum falsum, quod tamen ipse alter omnino credit esse verum. Ita communissima DD. cum Suar. l. 3. de jur. c. 14. n. 8. Ratio est: quia talis sciens et 163.

volens facit, ut Deus revera in testem falsi adducatur, quamvis jurans propter bonam fidem excusetur a peccato. Accipe exemplum unicum et applica ad similia sane non rara: Titius scit, se esse illegitime natum, alii communiter putant esse legitimum (hic enim non datur certitudo scientiae ex visu); is ergo promovendus ad Ordines aliudve officium vel dignitatem, inquirit de natalibus, inducit amicos, ut pro se jurent; jurant ii bona fide, et ille obtinet intentum. Omnino peccavit mortaliter Titius inducendo alios ad jurandum falsum, etsi materiale tantum: quia causa excusans jurantes a peccato perjurii formalis, nempe error invincibilis et bona fides, non reperitur in ipso inducente ac suam illegitimam nativitatem probe sciente, ideoque perjurium respectu inducentis perjurium formale est, quia et cognitum et volitum, immo per se intentum. Accipe similia: tu sobrius inducis ebrium vel stultum ad blasphemandum vel alterum occidendum; doces puerum blasphemare Deum vel maledicere patri; die festo servum ignarum compellis laborare, negligere Sacrum: peccas tu utique, non isti, quia causa excusans reperitur in istis, non in te. An capis haec? Capio, inquis; at durus est hic sermo, quis potest eum audire in praxi? Audi ergo loquentes molliora, sed an probabiliter, tu videris.

164. IV. Contra tamen ejusmodi inductionem probabiliter esse licitam, docuit Hurtado, quem sequitur Diana p. 5. tr. 7. de scandalo resol. 14. et Tancred. apud Tambur. cit. n. 6. Ratio jam indicata est: quia talis inductio non habet malitiam scandali, cum nulla detur juranti occasio peccandi: licite enim sine peccato juratur; neque etiam habet malitiam contra religionem; cum potius Deus colatur a jurante, id, quod credit esse verum; nec aliunde potest ostendi malitia: ergo non est illicita. Sed haec ratio jam soluta est n. praec. Nam negatur minor pro altera parte: non enim licet inducere alterum ad rem etiam materialiter tantum malam, quam inducens scit esse malam, ut patet irrefragabiliter in exemplis allatis. Nihilominus tamen Tamb. quoque tandem probabilem censet eam sententiam conaturque dare disparitatem inter nostrum casum et exempla allata: nam inducens ebrium ad percutiendum, puerum ad blasphemandum, servum ad laborandum die festo, scit, res esse materialiter malas et factas nullam inducere bonitatem, quare ad eas alium inducere non possumus. At in nostro casu inducens alterum ad jurandum falsum, quod tamen is optima fide putat esse verum, inducit ad actum, etsi materialiter malum, tamen formaliter bonum et verum actum religionis, quod bonum formale proportionata saltem causa licite intendere poterimus. Sic ille summarie. Sed non acquiesco; quaeso: ob gravissimam causam morbi v. g. pestis animalium, induc servum ignarum ad applicandum medium certo superstitiosum, specietenus tamen valde religiosum, quo simplex servus vel maxime putet se colere Deum et revera colat ob bonam fidem: an ideo licite induces? certe non; idem fit in proposito.

165. Tandem subtiliori modo et magis apparenter hanc sententiam defendi posse, censet ipse Lugo cit. t. 2. de just. disp. 39. sect. 3. n. 22. ex eo quod taliter inductus non juret de ipso facto, sed tantum de notitia facti, quam ipse revera habet, ideoque inducitur ad actum nec formaliter nec materialiter malum. Accipe verba Lugonis: „Ego non

video, cur in praedicto casu non liceret petere a teste, ut non juret rem ita esse, sed solum se existimare, rem ita esse; tunc enim procul dubio nec formale nec materiale perjurium consuleretur, sed verissimum testimonium nempe de existimatione actuali, quam revera habet. Haec tamen ad praxim non facile applicari possent, quia eoipso quod testi cum illa reflexione juramentum consuleres, inciperet fortasse formidare de falsitate suae existimationis.“ Sic more suo acute Lugo, tu considera, ego persisto in communi sententia, simpliciter non licere, etsi in casu difficili aliquando conniverim. Tandem in praxi iterum nota, homines simplices et rusticanos vulgari idiomate confundere plane juramenta, blasphemias et maledictiones, vulgo schwören, schelten, fluchen, cum tamen maxime differant, ut ex dictis constat; ad haec ergo dignoscenda in confessionali, cum poenitens absolute dicit: ich habe gescholten, geflucht, geschworen, confessarius in primis petere debet, quibus verbis usus sit; dein comperto, quod sint verba juramentum significantia, quaerendum est, an sciat, quid sit jurare, an habuerit veram intentionem jurandi vel Deum in testem invocandi (ex decem vix reperies unum), et hoc comperto denique interrogandus erit, an verum vel falsum juraverit. Si dicat, verum jurasse, raro condemnandus erit peccati gravis, juxta dicta hactenus; si autem fateatur, se falsum jurasse sive scienter et deliberate, sive in dubio vel incaute, plerumque censendus erit peccasse mortaliter, juxta late dicta hucusque. Poenae civiles et canonicae in perjuros nullae sunt sententiae latae, sed tantum per judicem inferendae ideoque nihil ad nos.

Appendix.

De adjuratione juramento affini.

Adjuratio definitur: *Invocatio Dei vel alicujus sacrae rei, ad alterum* **166.**
petendo vel jubendo inducendum vel cogendum ad aliquid agendum vel omittendum, juxta illud Apostoli ad Rom. 12, 1: *Obsecro vos per misericordiam Dei*. Adeoque duplex est adjuratio: *deprecativa*, qua solum petendo, et *imperativa*, qua jubendo nitimur aliquem inducere ad aliquid agendum vel omittendum invocatione Dei vel rei sacrae. Jam vides differentiam adjurationis a juramento et simul affinitatem: quia sicut juramento divinum Numen vel res sacra invocatur ad veritatis assertae vel promissionis factae confirmationem ac majorem firmitatem, ita adjuratione divinum Numen vel res sacra invocatur ad majorem confirmationem et efficaciam nostrae petitionis vel jussionis. In omni ergo adjuratione tria omnino necessario concurrunt, *adjurans, adjuratus* et *id per quod juratur*. 1. *Adjurans* est ipse homo (de humana enim adjuratione loquimur), quamquam universaliter omnis natura intellectualis adjurare possit, utpote ipse Deus, sancti, angeli, quin et daemones, ut Marci 5, 7. daemon Christum adjuravit: *Adjuro te per Deum vivum, ne me torqueas*. 2. *Adjuratus* similiter debet esse res intellectualis, Deus, angeli, sancti, homo, daemon. Ratio est clara: quia is tantum potest adjurari, qui potest moveri adjuratione; nullus autem potest

moveri, nisi percipiat adjurantem et id, per quod et ad quod adjuratur. quod proprium est naturae intelligentis. 3. *Id, per quod adjuratur*, est aut ipse Deus ejusque nomina, attributa, perfectiones, aut angeli et sancti aut justi viatores, quatenus apud Deum plurimum valent veluti amici Dei; aut quaecunque res sacrae, in quibus Deus specialiter adoratur, ut Sacramenta, altaria, templa etc. Quodsi alium adjures per suam vitam, honorem, uxorem, liberos etc., non erit adjuratio sacra, sed politica et civilis. De hoc sit

167. **Assertio VII**: *Adjuratio tam deprecativa Dei ac sanctorum, quam imperativa vel coactiva respectu subditorum, etiam daemonum, etiam sano sensu creaturarum irrationalium, licita est et sancta, si debitae conditiones serventur.* Sic omnes catholici.

168. § I. *Adjuratio deprecativa* ad Deum, sanctos, angelos et quosvis homines licita est et actus virtutis religionis, quando nimirum adjuratio fit per Deum ipsum vel explicite, ut per nomen, attributa, perfectiones, opera Dei vel Christi, aut implicite, ut per sanctos et res sacras ad Deum relatas et quatenus in eis Deus relucet. Omnes cum D. Thom. 2. 2. q. 90. a. 1. Ratio est: quia ejusmodi adjuratione tribuitur Deo cultus debitus, dum ejus auctoritas, quae et apud ipsum Deum et apud omnes plurimum valet, assumitur et interponitur ad aliquid obtinendum sive ab ipso Deo sive a creatura rationali, angelo, sancto, homine quovis. Quoad ipsum Deum est perpetua praxis Ecclesiae, omnes orationes concludentis adjuratione: Per Dominum nostrum Jesum Christum, et frequentissimas adjurationes repetentis in litaniis, benedictionibus etc. Quoad sanctos et homines per se honestum est ad eos inducendos ad aliquod bonum, uti auctoritate et reverentia divini nominis.

169. Ceterum ut licita et sancta sit adjuratio, easdem suo modo conditiones requirit, quas juramentum, scilicet *veritatem, justitiam* et *judicium*. *Veritas* adjurationis consistit in hoc, quod homo vere intendat assequi quod adjurando petit, et vera sit causa, ob quam petit: quodsi autem quis non habet intentionem impetrandi aut fictam allegat causam, v. g. fingens paupertatem vel morbum et per Deum petens eleemosynam, peccat; raro tamen erit plus quam veniale, ut bene docet Sanch. cit. l. 2. dec. c. 42. n. 5, quia in adjuratione non assumitur auctoritas divina ad confirmandam talem fictionem, sed solum ad inducendos alios ad praebendam eleemosynam, utique actum bonum ex parte dantium, adeoque non committitur gravis irreverentia erga Deum. *Justitia* adjurationis in eo consistit, ut adjurando petatur vel evigatur res justa et licita: quare sicut de juramento dictum est, si adjurando petatur res illicita mortaliter, ut concubitus, furtum etc., sane mortale erit; si vero petatur res illicita venialiter, ut mendacium officiosum, compotatio non tamen excessiva etc. erit solum veniale: irreverentia enim et injuria Dei est, Dei auctoritate velle uti ad inducendum alterum ad malum, gravis quidem, si ad malum mortale, non autem tam gravis omnium aestimatione, si ad veniale tantum. *Judicium* denique adjurationis consistit in hoc, ut adjuratio sicut et juramentum fiat rationabiliter, reverenter et non temere passim absque causa et reverentia: ubi tamen sicut in juramento defectus per se solum est venialis, scilicet sine necessitate vel reverentia aliquid adjurando a Deo vel homine

petere, ut ex communi docent Sanch. cit. l. 2. dec. c. 42. n. 5, Tamb. l. 3. c. 8. § 1. n. 6.

§ II. *Adjuratio imperativa* vel coactiva licita est solis Superioribus 170.
contra subditos suos, in quibus illis subduntur, et si causa justa sic adjurandi adsit, utpote in re gravi pertinente ad bonum commune vel saltem animae. Omnes cum D. Thom. cit. a. 1. Ratio clara est: quia adjuratione imperativa imponitur obligatio ad praestandum id, ad quod quis adjuratur; soli autem Superiores respectu suorum subditorum in iis, in quibus subduntur, habent potestatem obligandi et consequenter etiam adjurandi imperative, ut divini nominis interposita reverentia inducantur magis ad praeceptum exequendum; vi autem solius adjurationis per se non imponitur obligatio, sed solum motivum, ut quis Dei reverentia, amore vel honore moveatur ad aliquid agendum vel omittendum; unde subditus transgrediens praeceptum Superioris cum adjuratione impositum, solum peccat pro ratione materiae contra obedientiam, non autem contra virtutem religionis, quia, ut modo dictum, per adjurationem nulla specialis obligatio imponitur, sed solum motivum, ut quis Dei reverentia, amore vel honore moveatur ad obsequium, ut contra D. Anton., Armill., alios ex communi recte docet Sanch. cit.

§ III. *Daemonum* adjuratio imperativa seu coactiva, arcendo illos 171.
tanquam hostes, ne hominibus corporaliter vel spiritualiter noceant, licita est et sancta: quippe Ecclesia habet specialem potestatem a Christo collatam in daemones ad eos imperandos, arcendos, expellendos etc. ex illo Marci ult.: *In nomine meo daemonia ejicient,* et Luc. 10, 17: *Domine, etiam daemonia subjiciuntur nobis,* et constat ex exorcismis ad hoc ab Ecclesia institutis. Ubi tria nota: daemones adjurari non deprecative, ut divini nominis amore et reverentia vel ad Dei honorem aliquid faciant vel omittant, hoc enim frustra peteretur ab eis adjuratis Dei hostibus, sed tantum imperative, ut nimirum Dei timore et in virtute ac potestate nominis divini aliquid facere vel recedere cogantur. 2. Potestas haec adjurandi et ejiciendi daemones non omni homini, sed solum ministris ad hoc ordinatis, nimirum exorcistis est tradita; sumitur ex Act. 19, 15, ubi filiis Scevae talem potestatem exercentibus objecit daemon: *Jesum novi et Paulum scio, vos autem, qui estis?* * Praeterea ad exorcismum solemnem expostulatur consensus Rmi. Ordinariatus. * 3. Effectus ejus potestatis adjurandi vel ejiciendi daemones non innititur per se sanctitati vel meritis ministri, etsi plurimum conferat ex opere operantis, sed invocationi divini nominis, fidei et sanctitati Ecclesiae tales adjurationes vel exorcismos instituentis et usurpantis ministros tanquam ex opere operato. De quo late vide Sanch. cit. l. 2. c. 42. n. 16, ubi mirabilia leges.

§ IV. *Creaturas irrationabiles* nocivas adjurare, ut lupos, locustas, 172.
nubes, tempestates etc. directe tanquam moventes sese, vanum est et superstitiosum, cum tales res aut omnino seipsas movere non possint aut saltem non ex intentione ad nocendum, nec consequenter ad adjurationem a suo motu possint desistere. At vero licitum et sanctum est, easdem res irrationabiles adjurare indirecte, tanquam motas ab alio, utpote Deo, angelo, daemone, ita ut directe adjuretur aut de-

precative ipse Deus vel angelus, ut tale malum avertat aut tale bonum conferat per talem creaturam; aut imperative daemon, ne per tales res malum inferat. Atque ita sane intelligendi sunt exorcismi Ecclesiae directe ad res irrationales, salem, aquam, herbas, tempestates etc. Sanch. cit. l. 2. c. 24. a n. 37. et Tamb. l. 3. decal. c. 8.

Caput II.

De voti natura, materia, obligatione et transgressione.

173. Votum varie accipitur: 1. Apud grammaticos accipitur pro quovis bono desiderio, ut Prov. 31, 2: *Quid, dilecte, votorum meorum*, id est desideriorum, et in canone Missae: *Tibique reddunt vota sua*, id est pia desideria, preces. 2. Apud juristas votum significat suffragium vel calculum in electionibus vel consiliis. 3. Apud theologos proprie et stricte votum significat promissionem Deo factam. Eccli 5, 3: *Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere; displicet enim ei infidelis et stulta promissio.* Ps. 49, 14: *Redde Altissimo vota tua* et alibi passim. Et hoc modo votum est actus specialis virtutis religionis, Deo debitum cultum exhibentis: etenim maxime spectat ad cultum Dei, hominem speciali promissione et velut lege privata se alligare Deo suo ad aliquid bonum in ejus obsequium praestandum, idque intuitu et vi promissionis Deo factae exequi reipsa. Itaque emissio voti quidem seu aliquid vovere, est solum in consilio et in nullo praecepto; at vero voti impletio seu actu exequi quod quis sponte voverat, est de praecepto divino, naturali et positivo, et specialiter de secundo praecepto decalogi: *Non assumes etc.*; gravissime autem abutitur divino nomine, qui ipsi Deo vovit et id implere negligit; quod suo loco patebit amplius. Jam ergo hoc capite per quatuor sectiones videbimus 1. voti naturam, 2. materiam, 3. obligationem, 4. divisiones et transgressiones.

Sectio I.

Voti natura.

Summarium.

174. Votum est promissio deliberate facta Deo de meliori bono.
175. Essentialiter debet esse promissio vera. Unde
176. Voluntas promittendi et se obligandi est essentialis voto.
177. Proferens verba voti et habens voluntatem aliquid promittendi, ignorans autem, voto annexam esse obligationem, non facit votum,
178. Secus si sciat, annexam esse obligationem.

179—181. Si vovens habet voluntatem promittendi et se obligandi, non tamen implendi, votum adhuc valet.
182. Ad votum validum non requiritur intentio actualis explicita, sed
183. Sufficit actualis implicita in conceptu confuso, immo
184. Etiam virtualis tantum,
185. Non vero solum habitualis,
186. Minus interpretativa et indirecta tantum.
187—191. Quid praesumendum, quando dubitatur, an vovens habuerit intentionem promittendi et se obligandi?
192. Promissio voti debet esse deliberata deliberatione perfecta,
193. Quanta requiritur ad peccatum mortale;
194. Unde invalidum est votum ex motibus primo vel secundo primis.
195—196. In dubio deliberationis sufficientis quid judicandum?
197. Votum debet esse promissio voluntaria. Unde
198. Irritum est omne votum factum ex ignorantia versante circa substantiam rei promissae,
199. Secus, si ignorantia versetur circa accidentia.
200—201. Quid de votis metu extortis?
202—206. Votum debet esse promissio ipsi Deo facta.

Assertio I: Votum recte definitur: *Promissio deliberate facta Deo de meliori bono.* Omnes cum S. Thom. 2. 2. q. 88. a. 1, Scoto 4. dist. 48. Quod aliqui addunt: Cum intentione se obligandi, jam essentialiter includitur in ipsa voce promissio, ut patebit. Votum ergo ex parte actus essentialiter quatuor requirit: ut sit promissio *vera, deliberata, voluntaria, facta Deo.* Explico seorsim. **174.**

§ I. *Promissio vera.* Votum essentialiter debet esse vera promissio, hoc est voluntas firma et constans sese obligandi ad aliquid agendum vel omittendum, ita nimirum ut ex tali promissione ad promissarium, utpote ipsum Deum, obligatio et quasi jus acquiratur. Ita omnes theologi et canonistae unanimiter. Ratio est: quia votum est quaedam lex privata, quam homo sua sponte sibimet imponit eaque se obligat Deo; intentio autem obligandi est de essentia legis cujuscunque. Excluduntur ergo a ratione voti omnia proposita simplicia tantum, quantumvis firma et sancta, quibus simplex voluntas intendit aliquid facere absque intentione, se ad id obligandi. Jam notas discrimen inter propositum et promissionem: propositum enim est voluntas aliquid agendi in futurum simpliciter; promissio est etiam voluntas aliquid agendi vel omittendi in futurum, sed tanquam debitum seu ex obligatione: definitur enim promissio: deliberata et spontanea fidei obligatio facta alicui de re bona et possibili. Ac proinde licet millies firmissime proponas, hoc vel illud bonum opus ad honorem Dei praestare, hoc tamen propositum nunquam constituetur votum, quamdiu abest voluntas se obligandi, prout aperte significatur Dec. l. 3. tit. 34. c. 3, ubi quidam magistro consulenti ita respondit Alexander III.: „Cum ex quadam emissione sanguinis nimis fuisses mortis horrore perterritus, haec verba protulisti: Non diu hic morabor, proponens in animo, quod Religionis habitum esses aliquando suscepturus. Tibi igitur respondemus, quod si plus non est in voto processum, transgressor judicari non poteris, si non impleas, quod dixisti.“ Sic Pontifex, manifeste significans, solo proposito quantumvis sancto non constitui votum; quinimmo etiamsi non habeas propositum seu voluntatem aliquid faciendi, si tamen id serio Deo promittas, voti reus eris, ut mox patebit. Ubi nota, triplicem **175.**

in votis voluntatem seu intentionem distingui posse, *promittendi, se obligandi* et *implendi promissum*; hoc ultimum propositum est. Pono breves resolutiones.

176. Resolutio I: Voluntas promittendi et se obligandi est essentialis voto, cum sit essentialis omni promissioni. Simpliciter ergo nullum est votum, cum quis exterius solum profert verba votum significantia absque omni animo ac voluntate promittendi seu obligandi se, sed solum aut per modum propositi, desiderii pii aut joci vel etiam mendacii: quia hic ratio formalis voti, scilicet promissio deest; nec consequenter ullam inducit obligationem ex virtute religionis ex se, sed solum quandoque per accidens, ut superius de juramentis dictum. Quodsi quis proferens verba voti habeat quidem voluntatem aliquid promittendi, sed non habeat voluntatem vel intentionem se obligandi, ita distinguendum est:

177. 1. Si quidem ita faceret ex ignorantia, qua nimirum nesciret, voto esse annexam obligationem, sive deinde solum negative se habeat, nullum eliciendo actum volendi se obligare, sive etiam positive excludendo voluntatem obligandi et eliciendo actum contrarium nolendi se obligare tali voto, nullum erit et irritum votum in omni foro, in quo ejus ignorantia constat. Ita communis DD. Suar. l. 1. de voto c. 5. n. 3. et 6. et 7, Sanch. l. 4. mor. c. 1. n. 27, Laym. l. 4. tr. 4. c. 1. n. 185, alii apud ipsum. Ratio est: quia ignoti nulla voluntas, et error circa substantiam rei vitiat actum; atqui intentio seu voluntas se obligandi est de substantia voti validi et obligatorii; ergo eam obligationem ignorans et consequenter nullo modo directe vel indirecte eam volens vel intendens aut etiam positive excludens, destruit essentiam voti et invalidum reddit, sicut et in quacunque alia promissione vel contractu.

178. 2. Si quis autem proferens verba voti aut volens promittere simulque conscius obligationis ex tali voto exurgentis, solum se negative haberet, non eliciendo actum volendi se obligare, votum omnino valebit et obligabit: talis enim eoipso quo voluntarie emittit votum conscius obligationis, virtualiter et implicite etiam censetur velle ipsam obligationem. Quodsi vero talis conscius obligationis voti ex mera malitia vellet quidem promittere, sed positive nollet se obligare vel obligari, tunc probabilius votum esset rursus nullum: quia contraria illa voluntas positiva destruit quid essentiale voti, scilicet intentionem se obligandi, consequenter votum annullat. Est enim votum lex privata, quam sibi quis in Dei obsequium imponit; lex autem non obligat ultra imponentis intentionem; ergo si obligationem a te excludas, non eam contrahis.

179. Resolutio II: Cum habet vovens voluntatem promittendi et se obligandi, sed non habet voluntatem votum implendi, etiam positive cum voluntate contraria non implendi seu praevaricandi illud, votum nihilominus erit validum et obligatorium, etsi graviter illicitum pro ratione materiae. Communiss. DD. cum Navarr. man. c. 12. n. 27, Sanch. l. 4. mor. c. 1. n. 23, Laym. cit. c. 1. n. 2. Ratio est: quia sicut obligatio aliquid faciendi et ipsa executio sunt valde diversa nec ad substantiam ejusdem contractus concurrunt, ita etiam intentio ob-

ligandi et intentio implendi diversa sunt: illam dicimus requiri ad votum validum; hanc ad votum licitum tantum. Quemadmodum enim aliquis voto castitatis v. g. de facto adstrictus, potest tamen illam non servare, ita sine dubio fieri potest, ut quis veram habeat intentionem adstringendi se voto castitatis et simul voluntatem eam quandoque non servandi, etsi malitiosissime, attamen valide. Alioquin ordinatus sacerdos, animo tamen non dimittendi concubinam adeoque non servandi castitatis votum annexum, non valide emittit illud votum; aut profitens Religionem aliquam, solum ut praebenda fruatur, absque animo illius statum observandi, non fieret valide Religiosus: quae apud omnes absurda sunt.

Nec obstat, quod votum, alioquin ex objecto et specie sua opus bonum, hic in individuo ob gravem circumstantiam simpliciter fiat actus malus et vitiosus. Sic enim etiam si quis ex motivo vanae gloriae vovit eleemosynam vel continentiam, votum vitiosum est propter superbiam, attamen validum est et obligat ex virtute religionis: quia est de re licita et bona; et licet ipsum votum displiceat Deo, res tamen voto promissa ei placet et accepta est, eadem ratione, qua supra de juramento illicito, tamen emisso de re licita, dictum est; ut bene notat Laym. cit. l. 4. c. 1. n. 2. 180.

Nec obstat rursus si dicas: Deus debet acceptare votum; at non posset acceptare tale votum vitiosum; ergo nullum est votum. Resp. distinguo minorem: Deus non posset acceptare tale votum ad debitum seu obligationem; nego minorem, est enim vera promissio; non posset illud acceptare ad meritum et praemium, quia malum est: concedo minorem et nego consequentiam; neque enim opus est, tali modo omne votum validum acceptari a Deo. 181.

Resolutio III: Ad validum porro votum requiritur et sufficit ejusmodi intentio promittendi et sese obligandi aut actualis, explicita, aut implicita vel virtualis; non item habitualis vel interpretativa tantum. Omnes. Optima quidem et certissima est intentio actualis explicita et formalis, ut cum quis vovens actu et explicite vult se suo voto obligatum Deo; at certe non requiritur necessario, sed 182.

1. Sufficit intentio actualis *implicita in conceptu confuso:* ut si etiamsi actu ignorans vel non cogitans obligationem voti ideoque eam explicite velle non potens, ea tamen intentione proferas verba voti, qua ceteri proferunt, vovent vel promittunt, eoipso implicite intendis te obligare sicut ceteri. Quod maxime verum est, cum quis actu sciens aut saltem dubitans vel utcunque apprehendens obligationem voti, nihilominus voluntarie emittit votum seu verba voti profert; eoipso etiam implicite vult ejus obligationem, quam scit vel advertit aut saltem advertere deberet voto annexam, etsi explicite non exerceat actum volendi se obligare seu intentionem explicitam obligandi se. 183.

2. Sufficit intentio *virtualis* tantum, scilicet vi praecedentis intentionis actualis habitae et nunquam revocatae adhuc virtute perseverans in operatione morali, ut nimirum vere vi illius praecedentis intentionis modo fiat votum; v. g. novitius hodie mane habet deliberatam, expressam et actualem voluntatem vovendi seu professionem emittendi et vi hujus intentionis postea tempore congruo se comparat, 184.

ad altare accedit aliasque praevias caeremonias obit; interim, ut solet fieri, circa varia distrahitur, angitur, aliis attendit et tandem verba professionis ex tabula profert mente omnino distractus, nullam amplius actualem habens intentionem vovendi et se Deo ita obligandi, valida omnino manet professio ac votum: quia remanet intentio virtualis perseverans in operatione morali: revera enim vi illius praecedentis intentionis non revocatae fit praesens votum vel professio in homine manente in statu operandi moraliter. Cujusmodi virtualis intentio etiam sufficit ad confectionem Sacramentorum.

185. 3. Non sufficit intentio *habitualis* tantum, nimirum antea quidem habita et non revocata, sed nullo modo perseverans in operatione morali, ita ut vi illius intentionis praehabitae minime fiat votum vel opus praesens, sed aliunde: ut si hodie mane proposuisti vovere in crastinum et postea in somno vel plene ebrius verba voti enunties, nullum erit votum, omnium consensu: quia nullum est voluntarium actu vel virtute, sed mere est habitu.

186. 4. Multo minus sufficit intentio *interpretativa* et indirecta tantum, habita scilicet non in se, sed in alio, quando nimirum votum nunquam ullo modo in se directe, sed solum indirecte in sua causa aliqua est volitum; v. g. aliquis expertus scit, se ebrium multa Deo vovere vel hominibus promittere, etiam jurato; nihilominus postea se inebrians in ebrietate vovet, jurat, promittit: nulla et irrita erunt illa vota vel juramenta, nec iis obligabitur, quia ad votum vel promissionem validam essentialiter requiritur vera et libera se obligandi voluntas, quae cum in ebrio desit, votum vel promissio nulla est. Secus est de homicidio in ebrietate commisso a praesciente, se ebrium solere rixari et percutere: homicidium enim cum in actione externa quomodocunque volita consistat, etiam indirecte volitum verum est homicidium, irregularitatem aliasque poenas inducens, ut ex professo explicabitur suo loco.

187. Resolutio IV: Quando *oritur dubium*, an quis habuerit veram intentionem ita promittendi et se obligandi adeoque an verum votum emiserit, an vero solum habuerit simplex propositum aliquid faciendi vel omittendi, observandae sunt sequentes regulae:

1. Quando quis adhibita debita diligentia morali absolute dubitat, an emiserit verum votum, an vero simplex solum propositum conceperit, non obligatur voto: quia tunc melior est conditio dubitantis possidentis suam libertatem, et in dubio non praesumitur factum, nisi aliunde oriatur praesumptio. Communis.

188. 2. Quando quis certus est, se emisisse votum seu deliberate protulisse verba verum votum significantia, adhibita tamen diligentia dubitat, utrum habuerit voluntatem sufficientem se obligandi, votum obligat: quia tunc melior est conditio voti possidentis suam obligationem: nam homo deliberate proferens verba significantia votum verum, semper praesumitur habuisse voluntatem se obligandi; nullus enim praesumitur dicere quod in corde non habet, nisi aliunde probetur oppositum, ideoque hoc ipso jam spoliavit se sua libertate et voto succumbit, ut plurimis citatis late et optime probat Sanch. l. 1. de matr. disp. 9. a n. 13. et l. 4. moral. c. 1. n. 13, ubi tamen recte addit: quodsi in tali dubio positivo pro utraque parte essent rationes aeque probabiles,

quin etiamsi probabiliores essent pro ipso voto, dubitanti tamen liberum esse resolvere, se non obligari voto, sequendo nimirum sententiam vere, etsi minus probabilem. De quo latius suo loco.

3. Cum quis scit, se mente vel ore protulisse verba, quae suapte natura non significant votum, sed solum propositum, v. g. Domine Deus, in tui honorem hoc faciam aut firmiter propono hoc facere, dubitat autem, an habuerit intentionem, se ad id obligandi, judicandum est, non habuisse ideoque non esse votum, sed tantum propositum. Cum enim verba non significent votum vel promissionem nec de mente constet, nullo eo in dubio stat possessio pro voto, sed remanet dubitanti possessio suae libertatis. Communis DD. apud cit. **189.**

4. Notanda autem hic per omnem modum est limitatio, quam ex Navar. l. 3. cons. 5. de voto tradit Sanch. cit. c. 1. n. 35: nisi verba illa alias nudum propositum significantia, ore aut mente enuntientur per modum pacti; v. g. Domine Deus, si sanitatem concesseris, dabo tantam eleemosynam: vel, da sanitatem et ingrediar Religionem: tunc enim votum verum erit; quia haec verba *faciam, cum feceris,* cum pactum importent, idem significant ac, promitto; nam contractus illi innominati in Jure nominati *do vel dabo, ut des; faciam, ut facias,* ut vera pacta sine dubio veras promissiones continent. Unde recte advertit Navar. ibid., ebrium illum, qui dixerat: Da mihi, Domine, salutem et ego serviam tibi, intelligendo de statu castitatis et continentiae, revera fuisse obligatum voto ad servandam castitatem, ob rationem datam. Vide Gobat alph. quadr. p. 1. cas. 1. n. 12. **190.**

5. Regulam ponit Valentia in l. 3. disp. 6. q. 6. pu. 1. ad 3: Quandocunque quis paulo postquam quibuscunque verbis aliquid facere statuit, statim dubitat, an voluerit promittere et se obligare, an vero solum proponere, potest probabiliter judicare, non esse votum vel promissionem, sed tantum propositum: nam talis voluntatis deliberatae se obligandi ad aliquid agendum non solent homines tam facile et cito oblivisci; ideoque si de ea tam cito quis dubitat, praesumitur non habuisse talem voluntatem. **191.**

§ II. *Promissio deliberata.* Votum *essentialiter debet esse promissio deliberata, perfecta et plena deliberatione,* ut nimirum quis sciens naturam et obligationem voti plene deliberet et judicet, an materia voti sit conveniens, et an sibi conveniens sit, se tali voto in tali materia obligare; qua deliberatione deficiente votum (quod maxime debet esse liberum) nullum erit. Omnes. Ratio est: quia votum est lex, quam sibi vovens ipse imponit; atqui imponere sibi obligationem, grave quid est, nec rationabile est, eam posse sine plena deliberatione, maturo judicio ac libertatis imperio imponi; ergo. Ad haec melius intelligenda sint sequentes regulae. **192.**

1. Regula ab omnibus recepta est: Tanta deliberatio requiritur et sufficit ad votum, quanta requiritur et sufficit ad peccatum mortale, exclusis nimirum motibus primo-primis, in quibus nullum peccatum, et secundo-primis, in quibus solum peccatum veniale fieri potest. Sic Gloss. communiter recepta in D. p. 2. caus. 32. q. 2. c. 14: „Qui potest se obligare diabolo (per culpam scilicet letalem), potest se etiam obligare **193.**

Deo, nempe per votum". Unde si quis ira vel alia passione commotus voveat, si tantus sit motus, ut rationis judicium et deliberationem ad peccatum mortale requisitam impediat vel omnino tollat, ita ut si tunc homicidium committeret, peccatum mortale non esset, etiam votum invalidum erit defectu deliberationis. Si vero motus non ita impediat rationis usum, quin quis deliberate advertat, hic et nunc homicidium sibi mortaliter esse illicitum, ideoque tunc commissum esset peccatum mortale, etiam votum tali motu editum erit validum. Quare sicut ad peccatum mortale, ita etiam ad votum non requiritur deliberatio omnino matura et diuturna intellectus expendentis omnes circumstantias, omnia concomitantia et consequentia, dummodo sit deliberatio plena quoad usum rationis, ut nimirum quis sciens obligationem voti et deliberate judicet, materiam hanc voti esse competentem et sibi tali voto obligari esse conveniens. Unde recte notat Navar. n. 36, votum ex calore iracundiae editum esse validum, modo talis passio rationis usum non impediat. Nec obstat, quod tale votum absque exacta discussione editum venialem saltem culpam imprudentiae involvat: acceptat enim Deus tale votum, non quidem ad meritum, quia defectuosum, attamen ad obligationem ac debitum, utpote validum seu sufficienti cum deliberatione editum, ut supra in simili notatum est.

194. 2. Omni ergo jure invalidum est omne votum emissum non tantum ex motibus *primo-primis* timoris et similium passionum, plenum usum rationis et deliberationem omnemque intellectus advertentiam praevenientibus, qui peccata esse non possunt, sed etiam ex motibus *secundo-primis* cum aliquali semiplena advertentia intellectus (qualis est in semidormiente, semiebrio etc.), in quibus motibus, etsi peccatum veniale esse possit, votum tamen emissum simpliciter est irritum, ita ut nec sub peccato veniali obliget ita voventem, uti contra Paludanum, Navar. et alios ex communi recte docet Sanch. l. 4. mor. c. 1. n. 8. Ratio diversitatis est: quia ad peccandum venialiter sufficit defectus quicunque quomodocunque volitus, qualis etiam est in motibus secundo-primis circa objectum malum; at vero ad obligationem voti requiritur directa et deliberata voluntas: quia ad hoc ut quis obligatorie disponat de suis actibus, requiritur, ut habeat perfectum dominium suorum actuum, quale non habetur in primis motibus ac etiam secundo-primis.

195. 3. *In dubio deliberationis sufficientis* ad votum validum requisitae regula universalis est: Quandocunque quis certus est, se emisisse votum cum intentione promittendi et obligandi se ad id, quod voto promissum est, dubitat autem, an habuerit sufficientem deliberationem, plerumque votum censetur obligare: quia tunc melior est conditio voti possidentis suam obligationem, et homo voluntarie faciens votum, jam spoliavit se possessione suae libertatis: quia raro admodum contingit defectus deliberationis sufficientis, ideo ex communiter accidentibus praesumitur debita deliberatio adfuisse, ut multis citatis late Sanch. l. 1. de matr. disp. 8. n. 8. et l. 4. mor. c. 1. n. 10. Dixi autem, *plerumque:* nam regula haec ad casus particulares non semper locum habet, sed exceptiones patitur. Igitur

196. 4. In casu particulari attendendae sunt causae praetensae defectus deliberationis ad votum requisitae. Eae causae possunt esse

aut aetas tenera, aut passio vehemens subita, aut ebrietas, somnus, phrenesis aut amentia diuturnior. 1. Quando dubitatur de sufficienti deliberatione *ob defectum aetatis,* ita distinguunt DD. communiter: si vovens quando emisit votum excessit annum septimum, praesumitur sufficiens usus rationis et deliberatio, adeoque votum validum et obligatorium; si autem certus sit, tunc non attigisse annum septimum, praesumitur defectus deliberationis sufficientis ideoque votum nullum. At quid si de hoc ipso dubitetur, an scilicet quis attigerit annum septimum necne? Sanch. quidem cit. l. 4. moral. c. 1. n. 14. et aliis citatis Diana p. 4. tr. 3. res. 10. volunt, pro voto praesumendum esse, eo quod de voto constet, excusatio autem dubia sit; et quia rarissime ante septimum annum emittuntur vota vel juramenta, ideoque in tali dubio ex communiter contingentibus praesumendum in favorem voti, esse nimirum emissum post septennium et ideo validum. Omnino probabiliter. Certe tamen aeque probabiliter oppositum tenet Palaus cum Tamb. l. 1. dec. c. 3. § 7. V. aetas n. 7, quia revera hic non potest constare de vero voto, quia rationabiliter dubitatur de aliquo constituente essentiam voti, scilicet deliberatione sufficienti, in tam tenera aetate non praesumenda. Huic ego assentior, moneo tamen facultate praeditum, ut pro majori securitate dispenset. 2. Quando dubitatur de sufficienti deliberatione, eo quod votum vel promissio facta fuerit *tempore subitae passionis,* irae, terroris etc. item tempore ebrietatis, somni, phrenesis etc., iterum praesumendum pro voto et voventem obligari, probabilius et tutius tenet Sanch. cit., eo quod rursus constet de promissione, dubitetur autem de excusatione. Deinde qualitas, quae naturaliter inest, semper inesse supponitur, nisi clare constet de opposito; at usus rationis naturaliter homini inest; ergo in suis actionibus semper inesse praesumi debet, nisi aliunde constet oppositum. At rursus non improbabiliter negat cum aliis Palaus cit. t. 1. tr. 1. d. 3. p. 11: non enim omnino est verum, tunc constare de promissione; cum enim dubitatur, an adfuerit sufficiens deliberatio, dubitatur de eo, quod essentialiter requiritur ad promissionem; ergo dubitatur de ipsa promissione: atqui promissio facta in dubio non praesumitur; ergo. 3. Quando dubitatur de sufficienti deliberatione ex eo quod dubitetur, an votum fuerit emissum *tempore amentiae* vel sanae mentis, iterum sic distinguit Sanch. cit. n. 15: quodsi amentia circa tempus voti emissi diuturna fuit v. g. aliquot mensium, etsi constet habuisse lucida intervalla, nihilominus habita diligentia debita vere dubitat quis, quando emiserit votum, praesumitur emisisse tempore amentiae adeoque sine sufficienti usu rationis et deliberatione, et consequenter votum esse invalidum. Secus dicendum, quando amentia tantum brevi tempore duravit, ut in phrenesi vel ebrietate: tunc enim in dubio non cadit praesumptio in tempus amentiae tam brevi durantis, sed praesumitur votum emissum tempore sanae mentis cum sufficienti deliberatione, ac proinde esse validum, nisi aliunde probetur defectus. Dicta hactenus de intentione ac deliberatione requisita ad votum eadam prorsus ratione iisdemque casibus intelligi et applicari debent de intentione et deliberatione requisita ad juramentum promissorium et quamvis promissionem, pactum vel contractum, et applicatio est facilis.

197. § III. *Promissio voluntaria. Votum essentialiter debet esse promissio voluntaria seu cum libero voluntatis consensu facta.* Omnes. Ratio saepius data est: quia votum est lex privata, quam quis sibiipsi imponit; atqui lex essentialiter consistit in imperio voluntatis per intellectum enuntiatum; ergo etiam votum requirit liberum voluntatis imperium, quo vovens se Deo obligatum velit ad quidpiam praestandum vel omittendum. Hinc breviter resolves ex latius dictis in materia de actibus humanis:

198. 1. Omni jure irritum est votum emissum ex ignorantia, errore vel dolo versante circa *substantiam rei promissae:* quia incogniti nulla voluntas. Ut si quis sacrum Ordinem suscipiat, ignorans, ei esse annexum vel erronee credens, ei non esse annexum votum castitatis, non tenebitur voto, quod nullum est, sed solum ex praecepto Ecclesiae, si talis in Ordine suscepto ministrare velit. Ex communi Layman hic l. 4. tr. 4. c. 1. n. 5. Si quis Religionem profiteatur, ignorans in ea esse interdictum vel putans licere in ea conjugium: si vovisti peregrinationem Lauretanam, erronee putans tantum distare decem milliaribus, cum tamen distet sexaginta vel amplius; si vovisti peregrinationem in terram sanctam, putans posse confici itinere pedestri per terram, cum tamen mare transfretandum sit etc.: irrita sunt vota, quia ignorantia vel error versatur circa substantiam rei promissae, saltem quoad magnam partem.

Cape casu vulgari: Tenuis opifex in praesenti periculo submersionis vovit, si evaderet, ad proximum sacellum B. Virginis offerre nummum, quem manu in saeculum missa apprehenderet, putans monetam esse argenteam aliquot crucigerorum; sed aperta manu deprehendit nummum aureum, quem nuper in operae suae mercedem acceperat; anxius interrogat parochum, an ex voto suo teneatur hanc totam fere suam opulentiam B. Virgini offerre? Recte responsum est, non teneri, sed satisfacere, si offerat nummum argenteum ejusdem vel paulo majoris quantitatis: quia vere error erat circa substantiam, et intentio voventis: non poterat se extendere ad illum nummum aureum, de quo minime cogitabat. Eadem ratione dicendum, si erretur in fine principali a vovente intento seu causa principali motiva vovendi, ut alias quis positive nollet vovere: ut si vovisti alere hunc pauperem, erronee putans esse tuum consanguineum, cum tamen minime sit, si vovisti eleemosynam dare peste laborantibus in hac civitate, et revera nullus laboret peste etc., irrita manent vota tua, quia deficit finis principalis a te intentus; sed de hoc latius cap. seq. ubi de cessatione votorum.

199. 2. Si ignorantia versetur solum *circa accidentia* rei promissae, votum nihilominus erit validum. Cum enim accidentalia sint connexa substantialibus rei promissae, qui ipsam substantiam vovet censetur etiam vovere accidentalia, quae expresse non excipit. Ut si vovisti Religionem Carthusianam, solum ignorans, in ea esse perpetuam a carnibus abstinentiam, etsi fortasse non voveres, si scires, obligaris voto. Ita Suar. l. 1. de voto c. 12. n. 3, Sanch. cit. l. 4. c. 2. n. 6, Valent. aliisque citatis Laym. ibid. n. 5. Secus dicendum de *errore positivo vel dolo:* hic enim irritat votum non tantum si circa substantialia, sed etiam si versetur circa accidentalia voti, quae secundum

voventis intentionem notabiliter objectum immutant. Ut si vovisses eandem Religionem Carthusianam proprio errore vel alterius dolo deceptus, positive credens in ea licere esum carnium, alioquin si scires non licere, minime vovisses, non teneris voto. Communis apud cit. Ratio: quia sic Religionem illam non absolute vovisti, sed ut affectam vel modificatam tali conditione vel circumstantia, quae licet sit accidentalis respectu objecti materialis voti, est tamen essentialis respectu objecti formalis voti et per se a vovente intenta, quae si desit, notabiliter immutat objectum voventis, ut optime explicat Suar. c. 11. n. 11. *Excipitur* tamen votum solemne professionis, quod ob nullum errorem vel dolum substantiam rei non attingentem infirmatur; atque in eo, cum semper matura et diuturna totius anni deliberatio praecurrat, vix unquam admittitur ignorantia invincibilis.

3. Omni jure validum est votum emissum *ex quocunque metu* sive **200.** ab intrinseco orto, ut in periculo mortis, ex infirmitate, naufragio, peste, sive ab extrinseco incusso ab homine, ut ab hoste, latrone, dummodo rationem non perturbet (quo casu ipso jure naturae maxime irritum esset votum; sed hoc rarum et non facile praesumendum, nisi tempore voti quis manifesta perturbationis signa dederit), aut ipsum votum injuste non extorqueatur. Ratio est: quia talis metus actum a se causatum relinquit simpliciter voluntarium, etsi secundum quid causet involuntarium: simpliciter enim vult vovere et solum affectu inefficaci nollet vovere, nisi metus urgeret, ut latius explicatum suo loco; votum autem voluntarium sine dubio est validum; ergo.

4. Excipitur semper, *nisi ipsum votum metu gravi et injusto ex-* **201.** *tortum sit:* tunc enim invalidum est votum non tantum jure humano canonico expresso Dec. l. 1. tit. 40. c. 1, sed etiam jure naturali. Ratio enim naturalis est: quia ut ait D. Bonav. 4. dist. 39. c. 3. q. 2: „Deus vult sacrificia voluntaria, non coacta". Non enim acceptat Deus tale votum metu injusto extortum, (ut si frater fratri mortem minetur, nisi resignata hereditate Religionem vel clericatum voveat), ne videatur approbator injuriae et iniquitatis tale votum extorquentis per metum injuste incussum; quemadmodum neque homo probus promissionem sic injuriose et injuste aliunde extortam sibi factam acceptaret, et talis promissio irrita censeretur et ad arbitrium promittentis revocabilis. Communis DD. Insuper in Conc. Trid. sess. 25. c. 18. de Regularibus excommunicationis sententia lata * atque in Bulla *Ap. Sedis* confirmata * est in eos, qui virginem vel aliam feminam ad monasterium ingrediendum vel professionem emittendam injuste coegerunt.

Dictum notanter, 1. votum ex metu *gravi,* nimirum cadente in constantem virum, ut mortis, amissionis hereditatis etc. juxta dicta suo loco; quae tamen gravitas metus expendenda est etiam maxime ex qualitate personae ex metu voventis; interdum enim apud filios vel filiasfamilias plus valet timor reverentialis erga parentes vel tutores, quam apud alios timor per minas vel verbera incussus, ideoque tali timore voventes in foro saltem conscientiae liberi censendi sunt. 2. Votum ex metu gravi et *injusto:* si enim metus incutiatur vel naturaliter, ut in periculoso morbo, naufragio etc. vel moraliter ob justam causam, ut si magistratus reum mortis damnat ad supplicium, nisi

Religionem vovere vellet, votum validum erit: quia metus juste incussus est et quidem in favorem rei. 3. Votum metu gravi et injusto *extortum:* debet enim metus incuti directe eo fine ad *extorquendum* votum ad hoc ut votum invalidet; quodsi enim alio modo vel fine quantumvis gravis et injustus incutiatur metus, votum tuum factum validum manebit, v. g. si ad evadendum manus latronis vel inimici mortem minantis vel intentantis Deo aliquid voveas, validum erit votum: quia etsi fiat ex metu, cum metus non fuerit incussus eo fine, ut tu voveas, sed occasione metus injuste incussi tu sponte elegisti votum ad Deum ut medium evadendi, eodem prorsus modo, quo in morbo vel naufragio voveras; quod bene notandum. Atque eadem ratione resolvendum in matrimonio, sponsaliis aliisque contractibus ex metu factis, ut suo loco latius est ostendendum.

202. § IV. *Promissio facta Deo.* Promissio essentialiter constituens votum proprie dictum, debet esse *facta ipsi Deo* seu directa ad ipsum Deum (saltem ultimate), ita ut per eam homo maneat principaliter et immediate obligatus ipsi Deo. Omnes cum S. Thom. 2. 2. q. 88. a. 5. ad 3. Ratio est: quia votum est actus religionis seu latriae, quo homo speciali cultu se Deo obligat ad aliquid agendum vel omittendum: homines enim proprie voventes intendunt praestare immediate Deo obsequium, reverentiam et cultum supernaturalem. Quod autem etiam B. Virgini et Sanctis vota fiant, intelligi potest omnibus modis iisdem fere, quibus supra juramenta per Sanctos fieri posse dictum est. Applico breviter:

203. 1. Ut vota fiant B. Virgini vel Sanctis, non absolute et in se, sed ut relatis ad Deum et quatenus in eis specialiter Deus relucet, adeo ut promissio per suos Sanctos primario et ultimate fiat ipsi Deo; vel (quod fere coincidit) quemadmodum altaria et templa dicuntur Sanctis dedicari, cum tamen principaliter dedicentur soli Deo et secundario solum in honorem et memoriam Sanctorum: ita dicuntur vota Sanctis nuncupari, cum tamen revera proprie fiant soli Deo principaliter, et secundario solum in honorem vel memoriam alicujus Sancti. Vel adhuc facilius explicant alii, ut votum principaliter fiat ipsi Deo, et Beatae Virgini vel Sanctis solum ut testibus, advocatis et intercessoribus apud Deum. Sic enim Suarez et alii explicant solemnem vovendi formulam Religiosorum: Voveo et promitto Deo omnipotenti et B. V. Mariae et omnibus Sanctis etc. sensum habere: Voveo Deo, coram B. Virgine et Sanctis tanquam testibus et advocatis. Et sic facta erunt vere vota proprie dicta, utpote vere ipsi Deo facta, ut etiam notavit D. Thom. cit. q. 88. a. 5. ad 3.

204. 2. Ut vota fiant Sanctis absolute ad eorum honorem et contestationem eorum excellentiae supernaturalis, gloriae, beatitudinis absque actuali relatione in Deum et absque ulla intentione, tali voto se obligandi ipsi Deo, sed solum ipsi B. Virgini vel tali Sancto: et sic non erunt vota proprie dicta et actus virtutis religionis, ut ex se patet; erunt tamen promissiones sacrae et actus virtutis duliae seu observantiae singularis Sanctis debitae atque ex eadem duliae vel hyperduliae virtute obligantes et omnino licita; si enim B. Virginem et Sanctos licite possum colere cultu aliquo sacro ipsis competenti, ut ex dictis in primo praecepto constat, cur non possum etiam licite eis aliquid pro-

mittere ob eorum excellentiam supernaturalem honorandam? Promissum autem, praesertim tam sacrum, utique cadet in debitum sacrum; ergo. Notanda est haec doctrina maxime propter reservationem votorum; si enim hoc secundo modo materiam reservatam, utpote continentiam perpetuam, Religionem, peregrinationem unam ex tribus illis voveas B. Virgini vel Sancto alicui, votum non erit reservatum Pontifici, sed dispensabile ab episcopo vel privilegiato.

3. Cape hoc practico casu: Puella annorum quindecim, cupiens 205.
B. Virgini praestare aliquid gratum, dicit expresse: Sanctissima et purissima Maria, promitto tibi meam virginitatem in perpetuum. Qualenam hoc votum? Optime ponit Gobat alph. quadr. p. 1. de voto casu 19. n. 237. et Sanch., similes puellas et pueros (casus enim valde frequens) debere reflexe interrogari, utrum quando ejusmodi verba protulerunt, revera cogitaverint tantum de Dei matre et non de Deo? Si ita affirmant, judicandum est, non esse votum proprie dictum nec consequenter reservatum, sed actum hyperduliae; sicut et universaliter quotiescunque constat, eos tali actu revera intendisse colere solum B. Mariam Virginem atque ei soli sese immediate obligare juxta paulo ante dicta. Quodsi vero asserant, se quid tunc etiam cogitasse de Deo, at non cogitasse de promissione facienda ipsi Deo, sed solum ejus matri, etiam tunc erunt censendi non fecisse votum proprie dictum, quia nihil volitum, nisi praecognitum vel praecogitatum.

4. Tandem in dubio, an talis intenderit sua promissione se ob- 206.
ligare ipsi Deo, an solum B. Virgini, praesumetur se obligasse suamque castitatem vere obtulisse ipsi Deo ad honorandam ejus matrem, uti resolvit idem Gobat ib. cas. 1. n. 21. Ratio sumenda ex dictis: quia qui profert verba verum votum significantia, nisi aliud aliunde constet, praesumendus est vere vovisse et ipsi Deo, etsi in honorem ipsius matris vel alterius Sancti. Atque ex dictis constare debent definitionis voti priores particulae: Promissio deliberata facta Deo. Particulae reliquae: de meliori bono, objectum seu materiam voti exprimunt jam latius explicandam.

Sectio II.

Voti materia.

Summarium.

207—208. Materia voti debet esse voventi possibilis,
209—210. Invalidum est votum nunquam peccandi nec venialiter,
211. Validum vitandi omnia mortalia aut certa venialia etc.
212—213. Invalidum est votum de facto alieno ut alieno,
214. Filii non obligantur votis parentum pro se factis.
215—217. Voti materia debet esse res moraliter bona.
218. Invalidum est votum de re bona, factum ob finem malum afficientem ipsam rem seu executionem voti,
219—220. Valebit autem, si afficiat solum voventem, non rem ipsam;
221. Item invalidum est votum pro re illicita impetranda vel impetrata ut est illicita,

222. Secus est, si res illa sit solum conditio.
223. Pariter invalidum est votum de re indifferenti ut tali. Exempla varia. Adeoque
224. Materia voti debet esse de meliori bono, hoc est
225. De re Deo grata, licet actu impediet opus melius, modo non excludat illud aptitudine, ita ut in illud commutari possit. Unde
226—229. Invalida sunt vota omittendi opera bona de consilio, honeste ludendi, moderate comedendi, nunquam vovendi, procurandi episcopatum, praelaturam;
230—234. Votum nubendi quando valeat?
235. Votum continentiae etiam simplex valet, esto ob assiduas tentationes et lapsus melior esset status matrimonii;
236—238. Resolvuntur duo casus, in quibus ob tales tentationes videtur non valere.
239. Si una pars voti independenter ab alia promissa dat inepta, votum adhuc obligat ad partem aptam,
240. Si vero partes voti promissae sunt copulatim per modum unius, tunc si una pars fiat inepta, corruit totum votum.
241. Regula juris: accessorium sequitur principale, variis exemplis et casibus explicatur.
242. Principaliter attendenda est intentio voventis, et si de ea non constet natura materiae.
243—246. Dubia quaedam specialia circa vota incompossibilia.
247—250. Monita generalia circa aptitudinem materiae.
251. Executio voti duplici bonitate praedita est.
252. Objectiones solvuntur.

207. **Assertio II**: *Voti materia debet esse quid possibile voventi; bonum moraliter, ac melius suo per se opposito vel jam habito a vovente; in materia mixta votum valet quoad partem bonam disparatam, alioquin totum corruit.* Communis doctrina, ut patebit.

208. § I. *Possibile voventi.* Materia voti debet esse possibilis et in potestate voventis, talis nimirum, quae ab homine fieri possit communi concursu et ordinario auxilio gratiae Dei. Quae enim potestatem hominis superant aut extraordinarium concursum Dei exigunt aut alias in potestate hominis non sunt, ut opera aliena, ut aliena sunt, sub votum non cadunt. Est omnium. Et ratio clara est ex natura voti: votum enim est promissio facta Deo cum intentione se obligandi ad aliquid praestandum; nullus autem potest se obligare ad id, quod non est in sua potestate: quia impossibilium nulla obligatio, seu ad impossibile nemo tenetur. Et hinc omissis casibus cuilibet obviis speciatim resolves:

209. 1. Invalidum est omni jure votum, *nunquam omnino peccandi nec mortaliter nec venialiter:* est enim de re moraliter impossibili, spectata naturali fragilitate hominis post lapsum, cum homo secundum legem ordinariam et cum ordinario concursu et auxilio Dei non possit omnino omne peccatum etiam veniale evitare. Ita communissima DD. Navar. c. 12. n. 65, Tol. l. 5. c. 17. n. 10, Sanch. l. 4. c. 5. n. 10, Laym. l. 4. tr. 4. c. 2. n. 2, alii apud ipsos, contra tamen nonnullos, qui tenent, tale votum valere, non quidem ad omnia omnino vitanda, sed ad ea, quae potest: sicut vovens jejunare totam quadragesimam, si totam non potest, tenetur tamen jejunare partem possibilem. Deinde lex divina naturalis obligat ad omnia peccata vitanda quoad fieri potest; ergo etiam lex privata voti ita obligare potest. Verum recte respondet Sanch. cit. negando paritatem: quia illud votum jejunandi tota quadragesima est de tota re moraliter possibili, et per accidens tantum forte impossibili; qua impossibili facta non constante contraria

voluntate voventis intelligitur se obligasse ad partem possibilem. Secus est de voto nunquam peccandi, quod cum sit secundum se de objecto moraliter impossibili, sicut nec ad totum, ita ad nullam ejus partem obligare potest. Dein praecepta divina non supponunt liberam voluntatem hominis vitandi omnia peccata, sed potius peccandi facilitatem et pronitatem, et ideo merito obligant ad vitandum omnia peccata quoad fieri potest; votum autem liberum deberet continere omnia peccata vitandi liberam voluntatem et consequenter etiam facultatem seu potentiam moralem, qualis de facto homini non competit.

2. Insuper invalidum manet votum vitandi omnia peccata mortalia 210.
et venialia solum *ad certum, praesertim longum tempus,* v. g. per integrum annum, per totum Adventum, totam Quadragesimam, ut proinde si emisso tali voto nihilominus peccetur, circumstantia voti explicanda non sit, uti contra Navar. n. 34. cum aliis docet Sanch. cit. Eadem enim ratio de semper, militat etiam de longo tempore.

At validum erit votum a. vitandi omnia *peccata mortalia:* hoc 211.
enim homini etiam cum communi ordinario auxilio gratiae possibile est. Ita DD. cit., qui tamen recte monent, etiam tale votum non esse consulendum, praesertim homini fragili: cum etiam peccata mortalia, maxime interna cogitationum et affectionum, praesertim in materia odii et luxuriae valde difficile omnino caveantur. b. Validum est votum vitandi *certa peccata venialia* in specie determinata, v. g. nunquam mentiendi, sine gravi necessitate jurandi, vel minimum furandi et his similia, quorum evitatio non est valde ardua. Secus si esset valde ardua: ut nunquam otiosa cogitandi, nunquam distrahendi in oratione, ob eandem rationem supra datam. At si quis voveat solum indeterminate aliqua vel pleraque peccata vitare, certe votum nullum erit: quia quocunque peccato veniali assignato, non erit major ratio de illo, quam de alio quocunque; simile est de volente consecrare aliquot hostias ex pluribus appositis et non determinate quales. c. Validum est votum, etiam nullum omnino peccatum *veniale cum plena deliberatione* patrandi, Suar. et Laym cit.: quia licet fragili homini possibile non sit vitare omnia peccata venialia, quae fiunt ex subreptione, possibile tamen est cum ordinaria gratia Dei, ut in nullum omnino peccatum etiam veniale cum plena deliberatione, ex proposito et quasi mera libera malitia consentiat; quale votum emissum legitur a pluribus viris sanctis. d. Similiter est validum votum adhibendi specialem curam diligentiae vitandi omnia peccata etiam venialia: hoc enim moraliter fieri potest, et satisfit, etiamsi adhibita morali diligentia et resistentia sedula nihilominus ex infirmitate labaris. Ita Sanch. cit. n. 13.

3. Invalidum est omne votum directe emissum de facto alieno, 212.
ut alieno et distincto a facto proprio; non item indirecte emissum de facto alterius, ut procurando per factum proprium, adeo ut votum directe de ipso facto proprio emittatur. V. g. ut alius quis Religionem ingrediatur, peregrinationem instituat, eleemosynam det, certum vitium emendet, nullus directe vovere potest: quia factum liberum alterius non est in potestate voventis; at bene indirecte potest vovere talia, ut scilicet tuo facto proprio procuranda, ita ut directe solum voveas, te omnem moralem diligentiam adhibiturum, ut alterum disponas, in-

ducas et persuadeas ad tale opus exequendum: obligaberis tali voto ad hujusmodi diligentiam adhibendam serio et absque fraude. Quodsi alter nihilominus nolit, tu voto satisfecisti et liber manes. Idemque est de juramento in simili casu, ut late et optime probat Sanchez l. 1. de matr. disp. 24. et l. 4. mor. c. 5. n. 9.

213. Atque hac ratione intelligenda sunt vota parentum filios vel filias Religioni voventium, item patrumfamilias, dum vovent, ut familiae certis vigiliis et festis jejunent et confiteantur, communicent etc. Vovent enim directe solum de facto proprio et indirecte de facto alieno, suo scilicet proprio facto, suasu vel jussu procurando.

214. 4. Consequenter filii v. g. non obligantur votis parentum, qui eos ad Religionem voverunt, nisi ratificent sicque votum parentum suum efficiant. Nam juxta regulam juris: Ratihabitionem retrotrahi et mandato aequiparari, non est dubium. Sed neque ratificare tenentur, quamvis id eis consulendum sit, maxime quando ejusmodi votum in ipsorum commodum efficaciter esset editum, ut si tali voto eis sanitas in gravi morbo vel etiam ipsa nativitas impetrata sit a parentibus: tunc enim saltem ex aequo et bono deberent ratificare votum parentum, tanquam negotium sibi utiliter gestum. Certe secundum jura in foro externo quilibet cogitur ratificare negotium sibi utiliter ab alio gestum, ut notat Gobat eod. alph. 1. cit. Ceterum qualiter vota communitatis, Religiosorum et aliorum obligent successores, videbitur sect. seq. Item qualiter filiifamilias, impuberes, Religiosi, uxores aliique sub aliorum potestate constituti, valide vovere possint vel non possint eadem opera, videbimus c. 3. cum de irritatione votorum. Item quid agendum, quando quis emittit duo vota incompossibilia pro eodem tempore, dicam § 4, ubi de materia mixta ex possibili et impossibili.

215. § II. *Bonum moraliter.* Voti materia esse debet *res bona moraliter*, comprehendendo et actus bonos positivos et omissiones actuum malorum et minus bonorum: ut abstinentiam a vino, lusu, matrimonio. Neque solum comprehendit actiones vel omissiones bonas, quae sunt in consilio, ut eleemosyna, coelibatus, sed etiam quae sunt sub praecepto naturali vel positivo, ut singulis diebus festis audire Sacrum, non fornicari etc. Communis DD. cum D. Thom. 2. 2. q. 88. a. 2. Ratio hujus est: quia cum necessitas praecepti non sit simpliciter, sed solum ex suppositione finis, nimirum si peccatum homo evitare, gratiam conservare et salutem consequi velit (juxta illud Salvatoris: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*), ut proinde voluntas simpliciter maneat libera ad tale opus praeceptum vel prohibitum faciendum vel omittendum aut econtra; ideo juste et rationabiliter voluntas potest se magis determinare per votum voluntarie Deo factum ad tale opus praeceptum faciendum vel prohibitum omittendum, adeo ut duplici obligationis vinculo astringatur, et generali obedientiae ratione praecepti, et speciali vinculo religionis ratione proprii voti. Neque enim obstat, eandem rem ex diversis obligationum capitibus debitam esse, ac debitorem pluribus ac diversis vinculis astringi ad idem, ut notant DD. in Dig. l. 45. tit. 1. c. 29. § 1; consequenter quoque transgressio talis voti v. g. fornicatio duplex peccatum erit, et contra continentiam juris naturalis, et contra religionem proprii voti.

Excluditur ergo a materia voti validi in primis omne opus *malum*, 216.
sive intrinsece malum ex natura sua, ut occidere, fornicari, furari etc., sive extrinsece ex prohibitione legis tantum, ut die festo non audire Sacrum, die jejunii vesci carnibus etc. Item sive illud opus sit malum ex natura et objecto suo, ut in allatis exemplis; sive solum ex circumstantia: ut si voveas peregrinari in die festo vel jejunii, sic ut impediatur majus bonum praecepti ecclesiastici de audienda Missa vel servando jejunio: votum irritum erit, excepto casu quo talis peregrinatio majoris momenti foret ad Ecclesiae utilitatem, ad honorem Dei vel salutem animae, ut praecepto Ecclesiae incompossibili ac proinde in tali casu non obliganti praeponi possit, ut etiam notavit Sanchez cit. c. 6. n. 2.

Inter circumstantias autem votum afficientes potissima est *finis* 217.
intentus, pro quo recole obiter: sicut generaliter duplex est finis, alius intrinsecus et ipsius operis, alius extrinsecus et solius operantis, ita in proposito alius est finis intrinsecus ipsius voti, ad quem scilicet opus voto promissum ex natura sua ordinatur, alius est finis extrinsecus et ipsius voventis tantum, ad quem scilicet opus voto promissum non ex natura sua, sed ex libero voventis arbitrio ordinatur. Cape exemplo scholari: Titius jam tertio anno Grammatices insessor, tandem vovit B. Mariae Virgini singulis Sabbati diebus confiteri, ut ejus patrocinio impetrato hoc anno ad altiorem classem ascendat sicque parentum offensam et apud alios confusionem devitet: hic finis intrinsecus voti est reconciliatio cum Deo et puritas conscientiae, finis autem extrinsecus et ipsius voventis tantum varius fuit, scilicet 1. impetratio B. M. Virginis patrocinii, 2. ascensio ad altiorem classem, 3. evitatio offensae parentum, confusiones etc. Et de ejusmodi fine extrinseco et ipsorum voventium hic sermo est. Ubi duo sunt explicanda. qualiter finis malus inficiat votum alioquin bonum et de re bona, et qualiter finis bonus perficiat votum alioquin de re indifferenti factum; nam de re mala votum factum non posse perficere finem bonum, nimis certum est. Pono aliquas claras regulas:

Regula I. Invalidum manet omne votum emissum de re quantumvis 218.
bona ob *finem malum, afficientem ipsam materiam* promissam seu executionem voti: utpote quando vovens intendit, per ipsam rem promissam consequi illum finem malum. Certum apud omnes. Ratio est clara: quia tunc ipsa res promissa redditur mala ex illo pravo fine intento, ut sine peccato executioni mandari non possit; ideoque vere votum est de re mala nec acceptabilis Deo materia voti. E. g. voves eleemosynam dare, templum aedificare, ut ipsa eleemosynae largitione aut templi fabrica vanam gloriam apud homines aucuperis; voves dare eleemosynam pauperi puellae, ut ea largitione ad turpem consensum inducas; voves templum frequentare, ut ibi oculos luxuriose pascas etc.: vota nulla sunt et peccata pro ratione materiae seu finis mali intenti: quia ibi finis malus mortalis vel venialis afficit ipsam materiam voti seu executionem operis promissam, quippe per ipsam executionem operis promissi assequendi, quod bene notare debes.

Regula II. Validum manet omne votum emissum de re alioquin 219.
bona, etsi ob *finem malum afficientem solum ipsum votum* seu voventem

et nullo modo ipsam rem promissam, ita nimirum ut vovens intendat consequi finem illum malum non per rem voto promissam, sed solum per ipsum actum vovendi. Ut si quis coram multis praesentibus aut laudaturis aut miraturis voveat eleemosynam magnam, peregrinationem, aedificationem templi; aut (quod non rarum) professionem solemnem emittas atque ipso actu vovendi vanam gloriam laudemque hominum captes vel aliud quid simile vitiosum, de cetero tamen vota tua redditurus Deo debito modo, votum ejusmodi omnino validum erit: quia de re bona et ab illo pravo fine minime infecta, sed licite et sancte implenda, attamen ob ipsum vanae gloriae finem praefixum venialiter saltem malum ideoque vacuum meriti. Similiter discurrendum in similibus, dummodo semper intelligatur vere finis malus seu causa finalis et principalis motiva vovendi, adeo ut quis positive alioquin nollet vovere, nisi ob talem finem; sic enim votum malum erit. Secus dicendum, quando vana gloria vel quid simile vitiosum non est finis seu causa finalis motiva, sed solum causa impulsiva secundaria vovendi, sine qua nimirum quis alias solum non vellet vovere seu non excitaretur, moveretur vel impelleretur ad vovendum; attamen de facto excitatus vana gloria vel simili causa voves eleemosynam, peregrinationem etc. cum aliis debito modo, principaliter ad honorem Dei et salutem tuam; votum sane licitum et validum manebit, non obstante causa secundaria impulsiva vitiosa, ipsum tamen votum minime inficiente. Quod sane valde est notandum.

Certe plerique etiam Religiosi, maxime Tirones saepissime operantur moti aliqua vana gloria vel excitante vel saltem concomitante titillati; sed quia non ut causa motiva finali, sed impulsiva tantum, ipso opere alioquin rite facto ad gloriam Dei, boni operis mercedem non perdunt. Eodemque modo discurre de metu poenae et cape casu particulariore.

220. Voves Religionem aliquam, quia in ea laute vivitur, aut Religionem Carthusianam ex inordinato appetitu vescendi bonis piscibus; siquidem lautitia illa vel esus piscium sit solum causa impulsiva vovendi, sine qua alias non fuisses motus ad vovendum vel saltem tam prompte non voveres, votum tuum et validum et licitum manebit; sin vero sit causa finalis et principalis motiva ipsius voti, sine qua alias positive nolles vovere, votum quidem vanum et illicitum, attamen validum erit, quia de re licita et sancta et, ut supponitur, sancte implenda; non enim votum tuum terminatur ad ipsam lautitiam seu esum piscium vitiosum, sed ad talem Religionem et regulam debite servandam, etsi motivo vitioso impellente ad vovendum. Denique si lautitia illa esset causa finalis motiva ac finis ipsius rei promissae seu per ipsum ingressum ac professionem talis Religionis assequendus, ita ut ideo praecise velles ingredi ac profiteri talem Religionem, ut ea lautitia fruaris, jam votum nullum erit, quia de re vitiosa ex fine malo et vano praefixo ipsi rei promissae juxta primam regulam. Ergo jam iterum vides, verum esse, omne votum de re illicita esse invalidum; at non omne votum illicitum invalidum esse: quia licet votum saepe edatur male, poterit tamen servari bene, et aliunde etiam potest esse votum validum, etsi sit summe illicitum; ut patet exemplo filii, qui sciens, patrem aegerrime

laturum, si fiat Religiosus, forte verberatus a patre, ut ei dolorem inferat et se vindicet, vovet vel jurat coram illo, se fore monachum, graviter sane peccat contra pietatem parenti debitam, valet tamen votum, si impellente licet verberatione paterna et vindictae cupiditate, tamen votum illud rite cedat ad honorem Dei, ut observat Gobat hic casu 2. n. 77.

Regula III. Invalidum specialiter est omne votum emissum *ad* 221.
consequendum ab ipso Deo rem illicitam, quatenus illicita est, aut in gratiarum actionem pro obtenta re illicita, qua talis est; ut in datis exemplis si voveas eleemosynam ad laudem hominum ab ipso Deo procurandam; eleemosynam seu jejunium, sacrae Religionis ingressum ad impetrandam victoriam in lite, duello injusto, lucrum in ludo vel contractu injusto, injustam vindictam ab inimico sumendam, impetrandum illicitum concubinatum personae concupitae. Item si meretrix voveat partem quaestus meretricii, aut usurarius partem lucri iniqui dare pauperi in eleemosynam vel ecclesiae ex intentione vel movendi Deum ad majorem horum proventum tribuendum, vel in gratiarum actionem talium proventuum velut Deo attributorum, ut ex communi docent Suar. c. 5. n. 8, Sanch. c. 6. n. 16. et 21, Laym. c. 2. n. 7. Ratio est: quia dare eleemosynam vel quodvis opus bonum facere ad impetrandam a Deo rem illicitam vel iniquam vel in gratiarum actionem pro tali re illicita, velut per Dei speciale auxilium acquisita, revera non est actio bona, sed mala et blasphema, quia talis, quantum est in se, Deum auctorem peccati facit; consequenter nec licite nec valide voveri poterit.

Dixi autem notanter, *cum intentione impetrandi vel gratias agendi* 222.
et quatenus illicita est: nam 1. cessante tali intentione, per modum purae conditionis absolute vovere eleemosynam, v. g. si inimicum occiderit, quaestum turpem vel iniquum fecerit etc., validum erit votum: quia patrato homicidio vel lucro turpi acquisito dare eleemosynam, res bona est et bene impleri potest. 2. Verum seclusa intentione illa solum per modum poenae vovere eleemosynam vel quodvis bonum, si aliquod delictum commiseris, v. g. fornicatus vel pollutus fueris, votum validum et licitum, immo sanctum et meritorium est, ut notant DD. cit. 3. Etiam cum intentione impetrandi a Deo rem vel gratias agendi Deo pro re, quae revera est illicita, non tamen quatenus est illicita, sed quatenus aliquid licitum ac donum Dei continet, vovere aliquod bonum, validum votum erit, etsi ratione adjunctae malitiae illicitum; v. g. voves Deo eleemosynam, si in duello occisus non fueris, si ex adulterio prolem non susceperis, aut si femina in fornicatione nulla prole suscepta infamiam evitaverit, vota valida sunt: quia licet malum sit hominem occidere, velle vincere in duello injusto, adulterari, fornicari, attamen in duello incolumem conservari, ex aliena prolem non suscipere, infamiam evitare, revera non malum, sed bonum, donum ac beneficium Dei est, ad quod proinde impetrandum vel in gratiarum actionem pro eo impetrato eleemosynam v. g. dare, sicut bonum et honestum est, ita materia voti valida esse potest. Vide Navarr., Laym., alios cit. Denique ex dictis solves hunc casum: Barbara videns filiam ab amasio impraegnatam, vovet B. Virgini mille aureos, si filia ante partum moriatur ad avertendum nimirum grande familiae dedecus. Filia econtra

vovet Deo, nisi ipsam parentes permittant nubere amasio, cui nuptias promiserat, se non nupturam ulli alteri. Quid de utroque hoc voto? Resolvit recte Comitolus responsorum moral. l. 1. q. 15, votum matris fuisse invalidum, quia impium: volebat enim impia sua promissione inducere Deum, ut non solum filiae, sed etiam innocenti foetui ante Baptismum vitam adimeret: at vero validum votum fuisse filiae: quia de re honesta nec quidquam indecens apparet in illo voto.

223. Regula IV. Invalidum et nullum est omne votum *de re omnino indifferenti, quatenus indifferens est:* sic enim omnino vanum ac inutile nec honestum nec Deo gratum esse poterit. At contra validum evadet ejusmodi votum, si fine vel circumstantia bona addita res indifferens bona ac Deo grata evadat. Omnes. Exempla obvia sunt. 1. Anna nobilis matrona voto se obstrinxit Deo, nunquam spuere in ecclesia: si nihil addatur, certe vanum et nullum votum apparebit: certo tamen validum Deoque gratum votum pronuntiandum est, si matrona illa sputationum omissionem vovit, ne suis sputis foedaret ecclesiam cum nausea, offendiculo vel malo exemplo aliorum. 2. Regulariter nullum et vanum est votum muliercularum non nendi vel fila ducendi die Sabbati in honorem B. M. Virginis, relicta interim sibi et suis facultate aliis servilibus operibus laborandi: cum non nere sit omnino indifferens nec specialem ullam proportionem habeat ad cultum B. Virginis. At validum erit votum, si persona vovens v. g. esset nimis affecta ad nendum sicque voveat non nere, ut interim orationi aut aliis exercitiis vacare possit. 3. Similiter nulla et vana sunt vota non vescendi capite animalis in honorem S. Joan. Baptistae, aut in festo S. Laurentii non comedendi carnes assatas, relicta interim sibi facultate vescendi aliis carnibus aeque vel magis delicatis ad satietatem vel etiam ingluviem. Ita Navarr. in man. c. 12. n. 28. et 37, Tolet. l. 4. c. 17. n. 14. aliisque citatis Sanch. l. 4. mor. c. 7. n. 6, Laym. tr. 4. c. 2. n. 8; qui duo rursus recte monent, validum fore tale votum, si vovens nimis affectus sit ad tale ciborum genus et ideo mortificationis ergo voveat Deo abstinere ad talis sancti honorem: tunc enim abstinere a tali cibo, opus bonum erit aptumque ad sancti honorem adeoque materia apta voti, alias minime. 4. Nullum est votum non intrandi certam domum vel non ludendi cum tali persona, relicta sibi libertate ludendi cum aliis; at validum erit votum illud, si justa subsit causa, utpote si ex tali domo vel cum tali persona certum periculum peccati, dissidii, jurgiorum etc. timeatur. Ita DD. cit. Nam licet non intrare talem domum aut non ludere cum tali persona absolute sit indifferens, at vero non intrare vel non ludere velle ad evadendum certum peccati periculum, omnino opus bonum est ex fine honesto, adeoque apta materia voti. Votum nunquam ludendi plerumque validum est: quia plerumque concipitur honesto fine, ut nimirum bonorum prodigalitas aliaque peccata vel damna eviteutur, ut animus tali oblectatione abstinens expeditior sit ad vacandum Deo vel officio suo. Ex communi Navarr. l. 3. cons. 36. de voto, edit. 2. Suar. l. 2. c. 8. n. 7, Sanch. l. 1. de matr. disp. 4. n. 5. Excipe tamen, nisi constaret, voventem nullam habuisse honestam intentionem vel finem bonum abstinendi ab omni lusu: tunc enim rursus votum inane erit et nullum. Sed tu revide et ad verbum omnimodis

huc refer dicta de juramento non ludendi; eadem enim est ratio de non ludendi voto. Tandem invalidum est votum etiam rei honestae; tamen ob finem omnino indifferentem et temporalem vel non ut impetrandum a Deo per illud opus bonum, sed potius ut naturaliter consecuturum: ut si voveas jejunium, abstinentiam a vino vel cibis certis lautioribus, de die tantum semel comedere eo praecise fine, ut sumptibus parcas vel sanitatem naturaliter conserves vel recuperes, vel etiam ad impetrandum quid a Deo per illud opus bonum, sed tamen a Deo rationabiliter non postulabile, ingentes divitias, lucra in ludis, uxorem omnium pulcherrimam etc. At contra valebit votum, si quis jejunia, orationes, eleemosynas Deo voveat tanquam medium impetrandi a Deo etiam bona temporalia et indifferenita, honeste tamen et rationabiliter petibilia a Deo, ut sanitatem corporis, divitias congruas, utile matrimonium, officium vel beneficium bonum vel ad gratiarum actionem pro similibus impetratis. Omnes. Ratio: quia haec a Deo tanquam omnium et eorum etiam bonorum auctore petere vel pro impetratis gratias agere, bonum et honestum est, ideoque materiam voti non inficiunt. Et hinc tandem concludes, validum fuisse votum Patricii nostri Grammatici, quia et de materia sancta, scilicet confessione Sabbatina, et ad finem minime malum, scilicet ob B. V. M. ope impetrandum a Deo ascensum ad altiorem classem. Vide plura pulchra et curiosa apud Gobat eodem casu toto.

§ III. *Et melius suo per se opposito vel jam habito a vovente.* Ma- 224.
teriam voti validi debere esse *de meliori bono,* ipsa definitio voti loquitur et omnes requirunt cum S. Thom. cit. et ratio est: quia votum est promissio facta Deo; Deo autem (cujus *voluntas est sanctificatio nostra* 1. Thess. 4, 3.) gratius est et magis placet opus, quod majus et melius est, quam oppositum minus bonum; consequenter Deo acceptum non erit, si homo voveat et se obliget ad faciendum minus bonum, omisso majori: quia hoc ipso se obligaret ad omittendum oppositum, quod majus et melius est et Deo magis placet; ergo tale votum vel promissio minoris boni, velut Deo non acceptum, invalidum erit. Itaque per melius bonum, materiam voti validi, non intelligitur opus melius quocunque alio bono opere diverso: sic enim nullum votum valeret, nisi factum de opere omnium perfectissimo, quo nullum aliud melius esset; sed intelligi debet melius seu perfectius *suo per se opposito,* utpote contradictorio: sic votum dandi eleemosynam valet, et non dandi non valet: quia melius est dare, quam non dare. Item votum non nubendi valet (de quo mox): quia melius est non nubere, quam nubere. *Vel jam habito a vovente:* sic saecularis, etiam clericus, licite vovet quamlibet Religionem, etiam minus strictam seu laxam: quia quaelibet Religio melius bonum est, quam jam habitum a vovente. Sic existens in Religione laxiore valide vovet strictiorem: quia hoc est melius bono habito a vovente; econtra existens in Religione strictiore non valide vovet minus strictam: quia licet hoc sit majus bonum suo opposito, est tamen minus bonum illo, quod jam habet vovens. Eademque ratione cum dicitur, materiam voti validi debere esse non impeditivam majoris boni, non debet intelligi de majori bono quocunque, sed non impeditivam

majoris boni, quod de facto habet vovens, quando vovet, ut patet in exemplo modo dato.

225. Jussa est ergo regula assignata communiter a Doctoribus ex Sanch. l. 4. c. 8. n. 40: votum validum esse, si habet materiam bonam et Deo gratam, licet *actu* excludat vel impediat aliud opus dignius Deoque gratius, dummodo non excludat *aptitudine*, ut in illud commutari possit. Sic validum est votum v. g. perpetuo peregrinandi, serviendi infirmis: etsi enim haec actu excludant multiplex majus bonum v. g. statum Religionis, non tamen excludunt aptitudine, quin statim in illud majus bonum arbitrio voventis commutari possint. His notatis, adferamus aliquot exempla:

226. 1. Invalida sunt vota omissionis cujuscunque operis boni, quod est in consilio, ut non ingrediendi Religionem, non jejunandi, non dandi eleemosynam certis pauperibus, non fidejubendi, non mutuandi indigenti: quia in iis gratius est Deo opus, quam ejus omissio, adeoque votum simpliciter est de minori bono minusque accepto Deo, neque de hoc dubium esse potest. Sed vide et huc refer in simili dicta de juramentis promissoriis.

227. 2. Invalida sunt vota ludendi honeste, comedendi moderate; contra vero valida sunt vota non ludendi, abstinendi seu jejunandi: quia licet ludere honeste, comedere temperate sint actus honesti, eorum tamen ac similium delectationum carentia vel abstinentia melior et Deo gratior est majorisque virtutis et meriti existit. Ita communis cum Suar. l. 2. de voto, c. 8. n. 7, Sanch. l. 1. de matr. disp. 4. n. 5, Laym. cit. n. 11. Excipe, nisi ejusmodi vota emittantur conditionate, v. g. voveo, si lusero, honeste et sine fraude vel contentione me lusurum; quoties comedero, temperate me comesturum: tunc enim materia voti non est ipsum ludere vel comedere, sed ipsa honestas in ludendo vel comedendo, quod sine dubio melius est suo opposito, ut notant Suar. et Laym. cit. Itaque voto de ludendo honeste v. g. duo opponi possunt: 1. non ludere omnino, et respectu hujus, utpote melioris, votum ludendi honeste nullum est; 2. ludere inhoneste cum fraude et rixis etc. et respectu hujus, utpote deterioris, votum ludendi honeste validum est et virtute negativum est, scilicet non committendi inhonestatem in lusu, comestione etc.

228. 3. Votum nunquam vovendi utique invalidum est, cum absolute sit melius vovere, quam nunquam vovere; at certe validum erit votum non vovendi indiscrete, temerarie, sine consilio confessarii: quia vovere cum tali cautela honestum est ad virtutem prudentiae spectans ac melius quam oppositum. E. g. aliquis expertus, se esse valde pronum ad vovendum multisque votis se intricasse, quorum postea eum poeniteat, vovit, se postea nullum omnino votum editurum, nisi cum approbatione prudentis confessarii; omnino validum est votum, quia est de objecto bono et meliori suo opposito; multo enim melius est non vovere tali homini nisi cum consilio confessarii, quam temere seu male vovere. Ita Sylvester, Azorius cum Sanch. et Laym. cit. At quid, si talis illud votum postea transgrediatur, v. g. inconsulto confessario vovens abstinentiam a vino vel ingressum Religionis? Resp. si memor voti prioris, utique peccat contra religionis virtutem pro ratione materiae

etiam mortaliter: quia transgreditur votum sciens in re gravi, quod antea valide et licite conceperat; at nihilominus illud votum posterius, contra prius votum illicite editum, validum est et obligat, ut recte docent cum aliis Sanch., Laym. cit.: quia ad valorem voti non requiritur, ut licite et sine peccato fiat, sed sufficit, quod habeat objectum bonum et melius suo opposito, quod contingit in nostro casu. Excipiendum tamen, nisi talis in priori voto, non amplius vovendi inconsulto confessario, haberet expressam voluntatem, se nolle imposterum ullum suum votum esse validum, nisi cum tali circumstantia, ut nimirum cum approbatione confessarii fiat: vi enim talis voluntatis vota sequentia sine tali circumstantia facta erunt invalida, donec ea voluntas expresse vel tacite seu virtualiter revocetur. Virtualiter autem seu tacite revocari censebitur, eo ipso quo quis memor illius voluntatis prioris, nihilominus postea voveat aliquid, tunc enim valebit votum posterius: hoc enim ipso prior voluntas retractatur, quando contrarium deliberate agitur, ut recte docet Laym. cit. Insuper Sanch. l. 4. c. 8. n. 21. negat, valere votum nunquam petendi dispensationem illius voti, cum sine dubio casus possit contingere, in quo homini melius esset petere dispensationem, quam non petere. Et esto valeat (ut contendit Palaus apud eundem Gobat), certissime tamen tale votum manebit dispensabile ab habente potestatem ordinariam vel delegatam, cui utique vovens privata sua voluntate praejudicare non potuit; quod valde notandum contra scrupulosos criticos, etiam mihi non semel occurrentes.

229. 4. Invalidum est votum procurandi vel suscipiendi, at vero validum est votum non procurandi vel suscipiendi episcopatum vel aliam praelaturam aut dignitatem, nisi quatenus obedientia Superioris, publica necessitas ac lex caritatis aliud exigeret: hoc enim validum, quia de meliori bono, illud vero votum invalidum esset, utpote bonis moribus repugnans. Ita contra Sylvestrum, Navarr., Azorium et alios rectius docent et distinguunt cum D. Thom. 2. 2. q. 185. a. 2. ad 3. aliisque relatis Sanch. l. 4. c. 8. n. 37, Suar. l. 2. c. 11. n. 10. et patet ex praxi virorum bonorum, maxime etiam Societatis Jesu. Ratio est: quia, licet juxta Apostolum 1. Tim. 3, 1. *si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat,* melius tamen est homini et tutius ad humilitatis custodiam et ambitionem excludendam non appetere ejusmodi dignitates. Dicitur quidem episcopatus status perfectionis et perfectior statu Religionis, sed intelligendum est non formaliter, quasi episcopatus hominem *formaliter* constituat in statu perfectionis aut ad perfectionem consequendam multum per se promoveat, sed *suppositive,* quod ob sui eminentiam requirat et praesupponat perfectionem in suscipiente, ut post alios recte respondet Laym. cit. 2. n. 14. Atque hinc infert Suar. l. c., etiam votum non suscipiendi beneficium vel quodcunque regimen animarum, ratum esse, quia etiam in his dictum periculum adest. At vero votum non suscipiendi sacros Ordines irritum esset, quia et Ordinum susceptio, maxime ob annexum votum castitatis, majus bonum est et non affert illud periculum. Certe tamen putarunt, et hoc votum validum esse, si finis sit humilitas et reverentia Sacrorum, qualem respexit S. Franciscus, ad Ordinem sacerdotii nolens ascendere. Sed restant specialia explicanda de voto matrimonii et castitatis.

230. *Votum matrimonii.* Ordinarie per se invalidum est votum de matrimonio suscipiendo: quia non est de meliori bono, cum status ipse oppositus continentiae et castitatis in coelibatu, sacro Ordine, Religione absolute et simpliciter melior sit, teste Apostolo 1. Cor. 7, 40. ac velut certum de fide definitur in Conc. Trid. sess. 24. can. 10, quia scilicet animum a curis saecularibus et carnis voluptatibus liberum ac magis expeditum reddit ad vacandum Deo, ut clare docet Apostolus loc. cit. Dixi tamen, *ordinarie et per se:* excipiendi enim sunt casus.

231. Primus: Quoties alicui obligatio matrimonii ex aliquo praecepto incumbit, validum quoque erit votum de illo contrahendo. E. g. cum quis absque gravi damno, injuria, infamatione sponsae vel prolis ex ea susceptae a sponsalibus resilire non potest, tunc sicut ex justitia obligatur eam ducere, ita valide idipsum vovebit. Item si matrimonium reipublicae valde utile futurum existimetur, utpote si ex eo pax inter christianos principes, haereticorum vel infidelium conversio, Ecclesiae ac fidei catholicae conservatio eventura sit vel speretur etc., his et similibus casibus valide vovetur matrimonium vovensque obligatur: quamvis ibi materia voti non tam sit matrimonium ipsum, quam bonum commune vel jus alterius. Communis DD. Suar., Laym. cit.

232. Secundus: Qui vovit, se ducturum puellam pauperem intuitu solius pietatis et misericordiae, obligatur voto, non quidem absolute, ut eam omnino ducat, cum ipsi voventi absolute melius sit non ducere, quam ducere; sed conditionate, si nimirum aliquam ducere velit, ut hanc ducat seu ne aliam ducat, quam istam. Hac enim ratione melius magisque meritorium est voventi ducere istam pauperem, quam aliam opulentiorem, eaque ratione ad istam ducendam etiam ab episcopo compelli potest, si votum notorium sit. Ita (contra Sanch. l. 1. de matr. disp. 4. n. 12) Suar. l. 4. c. 9. n. 27, Laym. cit. tr. 2. n. 12, alii communiter. Ubi tamen iterum materia voti non est tam matrimonium, quam opus misericordiae in pauperem puellam, ut notant iidem DD. Interim tali voventi in omni foro externo et interno liberum manet eligere Religionem, sacros Ordines vel statum coelibatus tamquam perfectiorem.

233. Tertius esse solet: Qui expertus credit, se non posse continere et ideo vovit matrimonium, tamen probabilius non obligatur pro voto absolute, dummodo paratus sit adhibere alia remedia. Ita post Sotum et alios Laym. l. c. Ratio: quia votum debet esse de meliori bono; sed status matrimonii tali homini absolute melior non est (alioquin sequeretur, quodsi talis homo tunc votum continentiae emitteret, illud esse invalidum, utpote non de meliori bono, quod est contra communissimam, ut mox patebit), sed solum melior est illi status matrimonii conditionate, si nimirum nolit adhibere alia remedia continendi; non ergo obligat tale votum absolute, sed

234. Obligat solum conditionate, videlicet si in tali statu peccandi perseveret, si non media efficacia adhibeat et tamen cum Dei gratia adhibere possit, adeo ut talis homo aliud vovere censendus non sit, quam hoc saltem remedium incontinentiae adhibere, scilicet matrimonium, si aliud melius adhibere nolit, quamquam etiam hoc melius

cum Dei gratia adhibere possit, et si firmo proposito adhibere statuat, voto liberatur. Sic intelligendum illud Apostoli l. cit: *Melius est nubere, quam uri.* Non dixit absolute, melius est nubere, quam continere, sed ex hypothesi praemissa: *Si se non continent, nubant; melius est enim nubere, quam uri.* Sic explicant SS. PP. D. Hieron. in Apol. contra Jovinian. ad Pammach.: „Melius est maritum ducere, quam fornicari.“ Et auctor comment. apud S. Ambros. in eundem locum: „Viri est desideriis agi vel vinci; cum enim voluntas desideriis carnis consentit, uritur: nam desideria pati et non vinci, illustris viri est et perfecti.“ Ita communiter DD. apud Laym. cit.

Votum continentiae et castitatis. Sanctissimum et sine dubio vali- 235.
dum est votum castitatis et continentiae perpetuae tam simplex, quam solemne. At quid si vovens vel jam adstrictus voto castitatis patiatur gravissimas difficultates, tentationes assiduas, lapsus frequentes, adeo ut omnino videatur ipsi votum castitatis esse de minori bono, sed matrimonium potius esse de meliori bono; quales, pro dolor! frequenter sunt in saeculo, in claustro, in clero, perpatientes tam atrocem tribulationem carnis, ut quamvis alioquin alieni ab omni alio peccato mortali, relabantur tamen persaepe et post seria et frequentia integrae emendationis proposita succumbant foedissimo hosti. Quis pronuntiabit, eorum votum vel fuisse ab initio irritum jam subsistente ea difficultate, vel desiisse esse validum tanta difficultate superveniente?

Communissima sententia et persuasio theologorum est, votum illud esse et manere validum, cum omnia habeat requisita ad votum validum, et tota difficultas posita pendeat a libero consensu voluntatis in peccatum, quem quilibet cum ordinario auxilio gratiae divinae cohibere potest et debet. Potest enim inter brutalissimos motus mens in sua statione manere, idque habet communis sensus Ecclesiae et totius Christianitatis, ut in ejusmodi votis tanquam validis etiam ab aegerrime continentibus petatur et concedatur dispensatio, et quidem semper mixta arduae satis et rigidae commutationi in alia onera. Et certe quoad vota solemnia Religionis et sacri Ordinis nullus hactenus theologorum quantum scio oppositum docuit nec forte docebit; quoad vota autem simplicia saecularium referam tibi unum vel alterum theologum modernum, suis propositis verbis.

P. Adamus Burghaber centuria 1. selectorum casuum casu 66: 236.
Parthenius adolescens vehementer libidinosis vexatur tentationibus et frequenter iis succumbit, et quamvis inde advertat, statum conjugalem multo utiliorem sibi futurum, quam coelibem, facit tamen votum castitatis, idque graviter violat, ut illud jam vellet non esse factum. Quaeritur: utrum hoc votum revera sit validum? Videtur illud votum validum esse, cum omnibus requisitis constet, ut plerique sentire videntur, quos refert et sequitur Sanch. l. 4. c. 8. n. 9. Resp. Etsi allata sententia communior et probabilior sit, nihilominus probabile est, illud votum non esse validum. Ita Trullenchus, Ledesma, Martinus a S. Josepho, Leander apud Dian. p. 10. tr. 11. res. 47, Homobonus vol. 1. d. 2. resp. 28, Bonac. t. 2. disp. 4. q. 2. p. 1. n. 26. et nonnulli alii. Ratio est: quia hoc votum omnibus consideratis non est

de meliori bono, quippe melius et salubrius est voventi matrimonium, quam abstinentia a matrimonio. Ita P. Burghaber. Jam audi, quid in simili doceat

237. P. Antonius Quintanadvenas singularium tr. 9. singulari 12: Utrum conjugatus impeditus ad petitionem debiti ob votum aut incestum aut cognationem spiritualem possit petere, quoties vehementibus carnis stimulis agitur, ne periculo exponatur in gravia luxuriae peccata labendi? Communis satis sententia negativam partem tuetur. Sic Covarruvias, alii cum Sanch. l. 9. mor. disp. 7. n. 7. Sed affirmativam sequor, si ita vehementibus carnis stimulis conjugatus agitetur, ut proximo periculo se exponat incidendi in peccatum fornicationis vel aliud turpius, nisi debitum petat. Probatur in illo, qui post matrimonium vel ante illud vovit castitatem. Quia sicut votum ex communi DD. cum S. Thoma debet esse de re meliori, ita etiam observatio voti; sed votum et ejus observatio in praedictis circumstantiis non sunt de re meliori; ergo non obligant. Major est certa et satis probatur ex iis, quae Thom., Sanch. l. 4. in dec. c. 1. n. 1. et Azor. inst. mor. l. 11. c. 13. q. 10. docent. Minor est certa: quia cum ex observatione voti quis periculo proximo exponatur incidendi in aliqua peccata luxuriae intrinsece malae, et tunc non observatio voti (scilicet petere debitum a propria uxore) non sit intrinsece malum, manifestum est, nec votum nec observationem voti esse de re meliori etc. Haec et longe plura in hanc rem doctissimus P. Quintanadvenas, eadem prorsus ratione sine dubio idem pronunciaturus in nostro casu quaesito.

238. Judicium P. Gobat alphabeto quadruplici 1. casu 8. n. 280: Perdifficile mihi nunc videtur, negare omnem practicam probabilitatem sententiae P. Quintanadvenae, munitae tot rationibus non spernendis. Idcirco si offerretur tali personae matrimonium, quod repudiare nequiret sine prudenti timore non reperiendi brevi aliud aptum, non negarem absolutionem destinanti illud arripere absque dispensatione, sed cum animo hanc petendi (saltem ad cautelam) proximo quoque tempore: cum etiam Gotonius l. 1. controversia 12. c. 1. expresse scribat, esse in tali casu adeundum episcopum et quidem solum ad securitatem conscientiae. Ita expertissimus casuista Gobat, cui ego merito assentior, et quem tu utilissime leges.

§ IV. *In materia mixta votum valet quoad partem disparatam.* Quando votum emissum est de materia mixta, partim apta, partim inepta, hoc est partim impossibili vel non bona, ut sciatur, quando votum corruat, quando vero validum maneat et obliget quoad partem aptam, pono breves resolutiones et velut regulas.

239. Regula I. Quando partes voti sunt promissae divisim seu disparatim sine dependentia ad invicem, ita ut singulae partes sint per se materia voti, virtute quasi multiplicis, tunc si una pars sit vel fiat inepta, impossibilis vel minus bona, votum tamen validum manet et obligat ad alteram partem possibilem et bonam remanentem: quia tunc locum habet regula juris l. 5. tit. 12. reg. 37. in 6: „Utile per inutile non vitiatur, si utile ab inutili separari possit.“ Exempla sunto: 1. Qui vovit dare ecclesiae vel pauperibus certam summam et

factus impotens non potest dare totum, tenetur dare partem possibilem: quia res natura sua dividua censetur voveri divisim, nisi alia expressa intentio constet. Omnes. 2. Qui vovit singulis horis divisim orare unum Pater et Ave, multis horis impossibile erit implere votum ob necessarium somnum, inculpabiles distractiones, obliviones, nihilominus tenetur implere votum iis horis, quibus potest. 3. Qui vovit jejunare totam septimanam vel singulis feriis sextis vel Sabbatis per totam vitam, esto certis diebus occurrat jejunandi impossibilitas; tenetur tamen jejunare his diebus, quibus potest: quia singulorum dierum jejunium sensu diviso vovit. Simili ratione resolvit Sanchez cit. c. 4. n. 8, si adolescens vovit jejunium omnibus diebus vitae suae, quod saepissime erit impossibile, obligatur nihilominus jejunare diebus, quibus potest sine detrimento corporis et officii sui, quamvis talibus consultius esset petere dispensationem ab episcopo vel Regulari privilegiato aut tempore jubilaei. 4. Idemque judicandum in omnibus votis poenalibus vel afflictivis jejuniorum, peregrinationum, corporis castigationum etc. immoderate factis, quae non obligant secundum excessum homini moraliter impossibilem, quatenus scilicet damnum notabile corpori vel impedimentum officio suo afferunt; obligant tamen quoad reliquum seu partem moderatam possibilem, quatenus commode praestari potest; excepto casu quo manifesta fuerit intentio voventis, promittere ista copulate per modum unius, ita ut vel totum tale opus praestetur, si fieri possit, si secus, totum omittatur. Ita ex S. Thom., Sylvest., Soto et aliis Sanch. c. 6. n. 4, Laym. c. 2. n. 3.

Regula II. Quando vero partes voti sunt promissae copulatim per modum unius totius, ita ut obligatio partis dependeat ab obligatione alterius ac totius promissi, tunc si una pars sit vel fiat inepta, impossibilis, minus bona, ruit et obligatio alterius partis ac totius voti: non enim tunc fuit voventis intentio servare unam partem sine altera. Exempla iterum sunto. 1. Qui vovit jejunium in vigilia festi B. V. Mariae, si eo die ob causam jejunare non possit, sed bis refici necesse sit, non tenetur abstinere a carnibus; similiter econtra si eo die a carnibus abstinere non possit, neque ab altera refectione abstinere cogitur: quia neutrum seorsim et per se vovit, sed utrumque simul collective per modum unius, quatenus utrumque in forma perfecti jejunii ecclesiastici includitur, ideoque deficiente uno per impotentiam, deficit etiam obligatio alterius. Ita DD. cit. nisi semper constet de alia intentione voventis. 2. Item qui vovit Confessionem, Communionem, peregrinationem etc. causa jubilaei vel indulgentiae consequendae, casu quo jubilaei gratiam vel indulgentiam (quam principaliter vovisse supponitur) consequi non possit, non tenetur confiteri vel communicare: quia ruente principali ruit et accessorium et cessante fine cessat et obligatio mediorum; talis autem vovit Confessionem et Communionem solum ut quid accessorium vel medium ad consequendas indulgentias. 3. Item qui vovit certo die jejunare, Sacrum legere vel audire, si intentio fuit in sensu composito cum dependentia a tali die ob specialem rationem v. g. in die vel vigilia S. Sebastiani pro peste, S. Apolloniae ob dolorem dentium, in die Animarum pro defunctis, si eo die legitime 240.

impeditus non possit, non tenetur facere alia die. Aliud esset, si id vovisset in sensu diviso et per modum duorum, ut si voto emisso simpliciter jejunandi, tot Missas audiendi vel legendi, deinde quasi nova voluntate ad certum diem vel dies determinaret: tunc enim tali die impeditus, tenetur alia die exequi. 4. Item qui vovit aedificare ecclesiam vel altare et postea superveniente paupertate non possit praestare totum promissum, liberatur toto voto nec aliquam partem praestare possibilem tenetur. Est communis, Suar. c. 2. n. 5, Sanch. cit. l. 4. c. 10. n. 7, Laym. cit. n. 3. Secut esset de eo, qui vovit mille aureos daturum ecclesiae vel ad pias causas; tunc enim (nisi manifeste constet, intentionem voventis fuisse non aliter dare, nisi totam summam) si postea totum dare nequeat, tenetur dare aliquam partem possibilem, notabilem tamen, v. g. centum aureos. Ratio disparitatis est: quia aedificatio ecclesiae vel altaris est materia individua, quae proinde per modum unius copulatim promissa praesumitur; at mille aurei sunt materia natura sua dividua, quae proinde divisim et per modum plurium promissa praesumitur, nisi semper de contraria voventis intentione constet.

241. Regula III. Maxime huc facit et observanda est regula juris: accessorium sequitur suum principale, non econtra; et ruente principali, ruit et accessorium, non econtra. Quare si pars principalis voti sit et maneat apta materia, licet pars accessoria sit vel fiat inepta, impossibilis, inhonesta, obligatio principalis manebit. Contra si pars principalis voti sit vel fiat inepta, licet accessorium aptum sit et maneat, obligatio tota corruit. E. g. 1. qui vovit peregrinationem nudis pedibus, in cilicio, in pane et aqua, si justa de causa peregrinari nequeat, non tenetur eo tempore nudis pedibus incedere, cilicium gestare, in pane et aqua jejunare: haec enim promissa sunt solum ut accessoria ad peregrinationem tanquam principale. Contra 2. qui vovit peregrinationem obeundam nudo corpore, solutis crinibus, superstitioso numero candelarum, tenetur solum ad peregrinationem, omissis illis vanis et vitiosis circumstantiis, quippe quae accessorie tantum promissae sunt et principale utile vitiari non debet; nisi tamen constaret, expressam intentionem voventis fuisse, non aliter vovere peregrinationem, nisi cum tali aliqua circumstantia, adeoque copulatim et per modum unius: tunc enim totum votum corruet et nullum erit. Similiter qui vovit, se peregrinaturum nudis pedibus cilicio indutum, toto itinere nihil comesturum, vel aqua et pane contentum fore, et tali modo votum exequi non potest, vel quia indecens vel quia nimis difficile, tenetur tamen perficere peregrinationem secundum substantiam modo sibi commodo: quia praesumitur eam vovisse principaliter et independenter a tali modo velut accessorio; quare impedimentum accessorii non debet redundare in principale, ne minus dignum majus aut accessorium principale ad se trahere videatur, ut habetur l. 3. tit. 20. c. 1. in 6. et docet communis cum Navar. cit. c. 13. n. 43. Excipe rursus, 1. nisi expressa voventis intentio fuerit, non aliter se obligare ad peregrinationem, nisi tali modo; 2. nisi modus adjectus fuerit ad minuendam difficultatem rei promissae, ita ut deficiente modo accessorio res principalis reddatur notabiliter difficilior; tunc enim cadit

simul obligatio votum implendi; ut si vovisti peregrinationem Romam vel Lauretum equo vel curru vehendus, et postea quacunque de causa equo vel curru vehi nequeas, non teneris ire pedibus. Ex communi Suar. l. 2. de voto c. 2. n. 11, Sanchez l. 4. c. 10. n. 11, Laym. cit. c. 2. n. 3.

Regula IV. Denique in his et similibus omnibus principaliter 242.
attendenda est intentio voventis, quae est causa voti, sicut intentio legislatoris est anima legis. Quodsi de intentione voventis non satis constet, attendenda est ipsa materia, utrumne ex natura sua vel ex communi aestimatione hominum apta sit promitti et impleri copulatim vel divisim; v. g. ex natura sua copulatim promittitur aedificatio ecclesiae; ex aestimatione hominum abstinentia a carnibus et secunda refectione in jejunio; ex natura sua divisim promittitur summa pecuniae, ex aestimatione hominum Psalterium B. M. Virginis, et sic proportionaliter vovens judicari debet obligari vel non obligari ad implendam partem possibilem, si totum implere nequeat. At quid si de hoc ipso dubium sit, ut neque ex intentione voventis, neque ex natura materiae, neque ex aestimatione hominum colligi possit, sitne tota materia voti copulatim vel divisim promissa? Azorius aliique cum Sanch. cit. l. 4. c. 14. n. 38. censent, judicandum esse in favorem voti: cum enim certum sit, votum emissum esse, possessio videtur stare pro voto. Sed magis placet sententia Cajetani eumque secuti Laym. cit. n. 3, judicandum esse in favorem voventis, nimirum votum non obligare ad alteram partem, sed cessare totum. Etsi enim certum sit, votum esse emissum de utraque parte, et omnino votum sit in possessione, si utraque pars sit possibilis, attamen dubium est, an sit emissum pro utraque parte copulatim vel divisim; adeoque si una pars fiat impossibilis, nulla erit possessio voti pro altera parte, sed melior conditio voventis possidentis suam libertatem. Ut si vovisti monasterio vel hospitali dare unum bovem, si non possis dare totum bovem, stante illo dubio, non teneris aliquam partem carnium dare, sed voto te liberum reputa. Accipe rursus aliquot casus: 1. Si rusticus vovit, se ad aedem B. M. Virginis peregrinaturum et vaccam daturum, si vacca postea pereat et ea pars voti impossibilis fiat, tenetur tamen obire peregrinationem, utpote principaliter promissam; nisi constaret, eam solum per accidens et accessorie esse promissam, utpote vaccae offerendae causa cessante cessat obligatio peregrinationis. 2. Qui vovit jejunare in pane et aqua, et bibendo vinum praevaricatus eam partem impossibilem reddit, tenetur adhuc servare jejunium ecclesiasticum, quod communi aestimatione hominum censetur vovisse principaliter, modum autem illum in pane et aqua accessorie tantum, nisi constet alia intentio voventis. 3. Si puella vovit perpetuam virginitatem cum intentione promittendi omnia, quae virginitas in se complectitur, scilicet ipsam perfectam castitatem et continentiam ab omni actu venereo, si postea fornicata fuerit, et pars voti de servando integro claustro virginitatis impossibilis facta, tenetur tamen de cetero servare castitatem, nisi expressa intentio voventis fuerit servare solum ipsam virginitatem seu integrum claustrum virginale: nam hoc semel violato, votum amplius servari nequit ideoque corruit. Ex communi Navar.,

Laym., Sanch. cit. 4. Si conjux ignaro vel invito altero conjuge religionem ingressus et professus est, professio quidem invalida est, et conjugi petenti restitui debet eaque mortua ad monasterium redire compelli non debet; nihilominus et vivente conjuge a debito petendo et eo mortuo a secundis nuptiis abstinere debet. Id tamen certe non ex natura rei, ut ex dictis satis liquet, sed ex speciali constitutione juris Dec. l. 3. tit. 32. c. 3. et 12, ubi ratio additur: „Licet votum undequaque non tenuerit, eatenus tamen fuit obligatorium, quatenus se poterat obligare"; eo autem voto potuit se obligare saltem ad non petendum debitum et mortua conjuge alteri non nubendum. Laym. l. c.

243. *Dubia quaedam specialia circa vota incompossibilia. Primum dubium:* Si quis emisit duo vota incompossibilia concurrentia eodem tempore, quae ambo pro tali tempore servari non possunt, quodnam erit servandum? Resp. omnino universaliter observandum erit, quod prius tempore emissum est; alterum subsequens, tanquam de re impossibili factum, invalidum censendum. Et hoc certissimum apud omnes, quando ambo vota manifeste sunt aeque digna ac grata Deo. Immo etiam quando dubium est, utrum prius vel posterius votum sit dignius Deoque gratius, adhuc prius observandum esse consentiunt DD. Quando enim constat, votum valide emissum esse, dubitatur autem, utrum extinctum sit, standum est pro voto; atqui in proposito constat, votum prius valide esse emissum, idque non potest extingui per votum posterius, nisi ad summum, quando hoc manifeste est melius et gratius Deo; ergo si dubitatur, an sit melius, servandum erit votum prius. Difficultas ergo solum est, quando unum votum manifeste est melius et Deo gratius altero. Et quidem servandum semper dignius, etiamsi posterius emissum, neglecto minus digno prius emisso, docent communius DD. cum S. Thom. aliisque cit. Sanch. l. 4. c. 5. n. 24, Laym. l. 4. tr. 4. c. 2. n. 4. V. g. Vovisti peregrinari vel jejunare triduo hebdomadae sanctae, sed postea voves, eodem triduo vacare concionibus aut confessionibus excipiendis, quae peregrinationem vel jejunium non compatiuntur, hoc posterius votum servandum erit. Ratio est, quia tunc prius votum non valet, cum sit impeditivum majoris boni. Deinde quando concurrunt duo praecepta, quorum utrumque servari non potest, dignius servandum est, neglecto minus digno; ergo idem dicendum in proposito. Denique universaliter potest quis suum votum vel promissionem factam Deo in aliud manifeste melius Deoque gratius commutare; ergo si postea de facto vovisti quid melius et Deo gratius, quam antea voveras, ad illud teneberis, si utrumque servare non possis. Nihilominus maneat nostra resolutio generalis, adhuc prius votum valere et servandum esse. Ratio in oppositum est: quia votum semel validum semper valet, nisi destruatur; at hic votum prius non destruitur per posterius quantumvis melius: votum enim non debet esse de omni meliori bono, sed tantum de meliori bono, quam sit ejus per se oppositum, vel quod de facto habet vovens; votum autem prius tale est: melius est enim peregrinari, jejunare, quam non peregrinari, sed otiari, non jejunare, sed comedere; et sic ruit prima ratio opposita. Secunda nihil valet: falsum enim est, hic concurrere duo vota; negatur enim, valere secundum votum, utpote

emissum de re impossibili facta per prius votum. Tertia ratio vera est, sed nihil ad rem: nos enim non loquimur de commutatione voti, sed de valore per se, qui omnino stat pro priori voto. Quia tamen vovens posterius majus bonum, si recordetur prioris voti minus digni, censetur sic commutare velle, ideo in praxi saepe vera est prior sententia.

Secundum dubium: At quid si quis eodem tempore simul et semel 244.
vovisset duo vota incompossibilia pro eodem tempore, v. g. proximo die dominico peregrinari et assistere amico infirmo? Resp. Siquidem vovit copulatim utrumque implendum, patenter (ne dicam stulte) impossibilia vovit, sicque totum votum corruit, ut neutrum implere teneatur. Sin vero vovit divisim per modum duorum disjunctim implendorum, scilicet hoc aut aliud, tenebitur voto quoad unum, quod et possibile et de meliori bono est, ut in exemplo dato, assistere infirmo tali ope indigenti; semper enim majus bonum a Deo acceptari praesumitur. Quodsi vero utrumque votum aequalem vel quasi aequalem bonitatem continere videatur, alterutrum prae altero eligere licebit: quia tunc nulla est urgens ratio pro uno potius, quam pro altero neque ratione dignitatis, neque ratione temporis, ut in priori casu. Ita cum pluribus Sanch. Cape hunc casum: Titius vovit jejunare singulis feriis sextis in solo pane, item vovit jejunare in vigilia alicujus s. patroni solis fructibus sine pane. Jam vigilia ista incidit in feriam sextam, quid faciet bonus Titius? Resolvit pluribus Tamb. in decal. l. 3. c. 15. § 6. n. 18. seqq., siquidem Titius illam concidentiam praevidit quando vovit, nisi stulte vovisse censeri velit, servet utrumque et illo die nihil comedat, si tamen possit: nam semper impotentia excusat; si vero non praevidit vel cogitavit illam coincidentiam aliquando futuram, eligat quod sibi melius Deoque gratius videbitur aut utrumlibet. Sic ille. Sed pace tanti viri ego cum Gobat hic alph. cit. cas. 3. n. 99. maneo in resolutionibus datis: si enim vota diverso tempore emissa sunt, prius servandum erit; si eodem tempore sunt emissa, eligatur, quod magis placet.

Tertium dubium: Quid si quis vovit disjunctive duas materias 245.
partim aptas seu bonas, partim ineptas seu malas? v. g. vovet, aut furari, ut dives fiat, aut Religionem ingredi, aut hujus amplexu frui, aut jejunare toto die. Distinguendum est: si enim disjunctio cadat aeque in utramque partem, ut quis aeque promittat aut furari aut Religionem ingredi, totum votum irritum erit, quia malum est ex quolibet defectu. Sin vero disjunctio non cadat aeque in utramque partem, sed solum sub conditione unius partis determinatae intendatur altera pars bona per modum voti conditionati, ut sensus sit: delectat me furari vel fornicari; quodsi tamen facere non potero, promitto Religionem ingredi vel jejunare: hoc votum omnino validum erit; illud autem malum propositum manebit peccatum seorsim.

Quartum dubium: Quid si quis voveat rem bonam seu disjunctive 246.
bonam, vel malum vel bonum? v. g. femina ferri rubiginosi vovet eleemosynam vel jejunium Deo, si aut marito potiatur a Deo aut saltem amasio? Resp. Liquido votum invalidum erit, nisi ex ignorantia ita vovisset et deinde a confessario instructa determinaret se ad solam partem licitam, scilicet maritum tantum obtinendum: tunc utique votum evadet validum vi novae voluntatis.

247. *Monita generalia circa hactenus dicta.* I. An materia voti in toto aut in parte sit apta necne, non est dijudicandum ex tempore, quo votum emittitur, sed ex tempore, pro quo votum emittitur seu quo implendum est. Ut si hodie voveas, cras audire Missam, videndum, an cras audire possis, quando est tempus audiendi Sacrum, non vero hodie. Si juvenis voveat, absolutis studiis ingredi Religionem, supposito omni jure si parentes ope ejus non egeant, videndum erit, an post absoluta studia parentes egeant, non vero antea quando votum est factum. Qui vovit, sequenti anno aut soluto matrimonio dare certam eleemosynam, obligabitur ad totum vel ad partem, quam sequenti anno vel solutus matrimonio possibilem invenerit, non quam hoc anno.

248. II. Quando materia voti a principio fuit inepta in toto vel in parte, utpote impossibilis, illicita, minus bona vel vana, etiamsi postea mutata circumstantia apta, possibilis, bona et utilis fiat, votum tamen sicut fuit, ita manet irritum et non convalescit, juxta receptam regulam juris l. 5. tit. 12. reg. 18. in 6: „Non firmatur tractu temporis, quod de jure ab initio non subsistit", prout in simili etiam de juramentis dictum, et eodem exemplo videre potes: vovisti, non ingredi certam domum, nullo bono fine motus, ideoque voto irrito; etiamsi postea adveniat bonus finis vitandi illam domum, ut si intret persona periculum adferens, votum tamen manebit irritum nec obligationem adferet, etsi alias jure divino naturali tenearis fugere illud periculum. Secus dicendum esset, si votum a principio validum sit quoad materiam et solum quoad executionem circumstantia aliqua extrinseca aliquamdiu impediatur; ut si in morbo, in mari, in excommunicatione vovisti audire Sacrum quotidie per annum, certum est, te cessante morbo, navigatione, excommunicatione obligari voto: ea enim praesumitur et debet esse intentio voventis; alioquin votum a principio fuisset nullum et stultum.

249. III. Quando materia voti a principio fuit apta et postea inepta, impossibilis, illicita, inutilis fiat, siquidem fiat inepta in perpetuum, votum omnino extinctum manebit, ut c. seq. patebit. Quando vero solum fit inepta ad tempus, votum solum pro eo tempore suspenditur; unde redeunte aptitudine seu circumstantia illa, ob quam votum validum fuerat, votum reviviscit et obligat. Communis. Ratio: quia pari passu ambulant obligatio voti et aptitudo materiae. Exempla sunt obvia, sed maneo in eodem: vovisti justam ob causam et ob honestum finem, non ingredi amplius certam domum ob commorantem ibi infamem puellam; hac mortua extinguitur tuum votum. Si autem solum ex domo discedat per annum et redeat, interim votum solum suspenditur et postea reviviscit iterumque obligat. At quid si non eadem, sed alia similis domicella redeat, idem vel majus periculum adferens? Resp. Votum manebit extinctum: non enim extendebat se ad omne periculum, sed ad illud tantum ex illa individua persona promanans.

250. IV. In dubio denique de materia voti haec sit regula generalis: Quandocunque constat, votum ex parte voventis deliberate et voluntarie emissum esse, dubitatur autem tantum de legitima materia voti, post diligens examen remanente dubio semper judicandum est in favorem voti. Ratio est: quia eo ipso quo quis scit, se ex parte sua adhibuisse

necessaria ad validum votum requisita, jam sua libertate spoliatus est, et possidet jus ad obligationem voti, etiamsi dubitetur de materia, an utilis vel etiam licita aut peccaminosa sit; v. g. vovisti, certa bona dare pauperibus, dubitas autem, an sint tua vel aliena; obligaris voto habitualiter, non tamen actualiter ad executionem obligaris, donec tibi constet, an revera bona sint tua. Si dubium invincibile perseveret, agendum erit juxta opiniones DD. in materia de restitutione.

Resolutio corollaria: *Executio voti rite facta semper duplici bonitate* 251.
praedita est, nimirum aliqua bonitate requisita ad ipsam materiam validi voti et nova bonitate superveniente ab ipso voto ex virtute religionis, adeo ut ceteris paribus melius magisque meritorium sit opus factum ex voto, quam si sine voto sponte fiat. Communissima cum S. Thom. 2. 2. q. 88. a. 6. Ratio: quia inprimis nobilioris virtutis nobilius est opus; religio autem est nobilissima virtutum moralium; ergo opus ex voto factum nobilius est et melius, quam si sine voto fieret vel servaretur. Unde eleganter D. Aug. l. de sancta virginitate ait: „Virginitatem non tam honorari, quia virginitas est, quam quia Deo dicata est.“ Quemadmodum econtra opus bonum voto promissum omittens gravius peccat, ita tale opus observans majorem virtutem et praemium obtinet. Deinde qui ex voto bonum operatur, magis se Deo subjicit et impendit, quia non opus tantum, sed etiam operandi voluntatem Deo obligat et consecrat; sicut plus dat, qui non tantum fructum, sed etiam arborem donat, ut notavit D. Ansel. l. de similitudinibus c. 48. Quemadmodum etiam econtra gravius peccat et majorem poenam meretur, qui mente obstinata et omnino ad malum determinata malum agit et juxta Scripturam *venumdatus est, ut ageret malum,* ita melius agit majusque a Deo praemium meretur, qui voluntate per votum ad bonum terminata et obfirmata bonum agit. Sed contra

Dices: Qui ex voti obligatione operatur, 1. magis ex necessitate, 252.
quam libera voluntate operatur, 2. saepe inde accidit, ut eum voti emissi poeniteat 3. et ideo cum taedio et tristitia operatur bonum, contra consilium Apostoli 2. Cor. 9, 7: *Non ex tristitia aut ex necessitate, hilarem enim datorem diligit Deus.* Resp. negando omnia assumpta. Nam 1. necessitas legis et obligationis orta ex voto minime tollit libertatem voluntatis nec minuit: quia homo justus sponte ac libere operatur quod lex jubet, etsi forte non operaturus, nisi lex juberet. 2. Votum Deo prudenter factum non praebet homini causam poenitendi vel dolendi, sed gaudendi potius, ut significatur 1. Par. 29, 9: *Laetatus est populus, cum vota sponte promitterent, quia corde toto offerebant ea Domino.* 3. Tametsi aliquem poeniteat voti sui, velit vel optet se non vovisse, nihilominus quia vovit potest alacri et prompto animo votum suum exequi, superando difficultatem, non sine meriti augmento. Lege Augustinum epist. 45. ad Riparium, ubi post multa egregie dicta in hanc rem ita concludit: „Nec ideo te vovisse poeniteat; immo gaude, jam tibi sic non licere, quod cum tuo detrimento licuisset. Aggredere itaque intrepidus et dicta imple factis; ipse adjuvabit, qui vota tua expetit. Felix est necessitas, quae in meliora compellit.“

Sectio III.

Voti obligatio et interpretatio.

Summarium.

253—254. Votum obligat sub mortali ex genere suo;
255—256. Ratione tamen materiae saepius solum sub veniali.
257. Principaliter attendenda est intentio voventis et deinde materia.
258—261. Resolvuntur varii casus.
262—266. In dubio, an obligatio voti sit gravis, interpretatio stricte facienda est habita ratione materiae et verborum.
267. Favendum est voventi.
268—270. Resolvuntur varii casus.
271—272. Qui ex voto tenetur peregrinari, satisfacit, si proficiscatur simul ex alia causa.
273. Quando tempus determinatum est ratione ipsiusmet temporis, ob ejus scilicet specialem devotionem, censetur praefixum ad finiendam obligationem.
274—277. Exempla varia in peregrinatione et jejunio.
278. Quando vero non ratione temporis, sed ipsius voti implendi praefixum est, censetur praefixum solum ad non differendam obligationem.
279—282. Resolvuntur quaedam dubia.
283. Vota emissa absque certo tempore obligant tempore proximo commodo.
284—287. Referuntur casus, quando liceat vel non differre impletionem voti.
288. In votis obsequium temporale solum continentibus dilatio solum venialis est;
289. Secus est in votis perpetuum Dei obsequium continentibus.
290—292. Obligatio voti est simpliciter personalis.
293. In se suscipiens votum alterius, non obligatur ex vi voti,
294. Sed ex virtute fidelitatis,
295. Sub mortali vel veniali, prout intendit in se suscipere.
296. Nullus per se directe vovere potest factum alterius.
297. Obligationi voti personalis satisfieri non potest per alium.
298. Qui illud per seipsum sive culpabiliter sive inculpabiliter implere nequit, non tenetur substituere alium,
299. Nec ejus obligatio transit ad heredes,
300. Nisi vovens expresserit per alium satisfacere.
301—304. Obligatio voti realis, quoad ministerium saltem, per alium impleri poterit et ad heredes transit, circa quos
305. Quaedam notantur.
306—309. Quae, quando et qualis sit obligatio votorum mixtorum?

253. **Assertio III**: *Votum rite factum obligat ad sui impletionem sub mortali ex genere suo. Principaliter semper attendenda est intentio voventis, deinde materia. In dubio, habita ratione materiae et verborum, interpretatio semper stricte fieri debet et in favorem voventis, servato tamen tempore praefinito vel proximo commodo.* Est tota communis. Quatuor autem hic non levis momenti explicanda sunt.

254. § I. *Obligat sub mortali ex genere suo.* Omnes. Est certum de fide, Deut. 23, 22: *Si nolueris polliceri, absque peccato eris; quod autem semel egressum est de labiis tuis, observabis;* et Deut. 23, 21: *Cum votum voveris Domino Deo tuo, non tardabis reddere: quia requiret illud Dominus Deus tuus, et si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum.* Eccl. 5, 3: *Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere, displicet enim Deo infidelis et stulta promissio.* Et 1. Tim. 5, 12. dicitur de viduis contra votum continentiae nupturientibus: *Habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt;*

et Act. 5, 4. Ananias et Saphira conjuges ob violationem voti conferendi omnia in communi subitanea morte puniti sunt, dicente Petro: *Non es mentitus hominibus, sed Deo.* Tandem definitur ab Innocentio III. Dec. l. 3. tit. 34. c. 6. et approbat totius Ecclesiae consensus detestantis ut gravissimum peccatum, matrimonium alias licitum iniri contra votum castitatis. Ratio est: quia obligatio voti oritur ex virtute religionis et fidelitatis Deo praestandae, adeoque de se gravis est, ejusque transgressio ex genere suo mortalis et quasi sacrilegium contra secundum praeceptum decalogi; vere etiam in vanum assumit nomen Domini, qui promissionem ipsi Deo factam violat.

Dixi autem, *ex genere suo:* nam ut votum in specie ac in in- 255.
dividuo sub mortali obliget, omnino requiritur materia gravis et tantae obligationis secundum rectam rationem capax; adeo ut si materia simpliciter tam ex natura sua, quam ex circumstantiis levis sit et exigua, v. g. vovisti recitare quotidie aliquot Pater et Ave, Litanias B. M. Virginis, genuflectere coram imagine sacra cum transis, quotidie semel visitare Venerabile non multum distans: voti quoque obligatio exigua et levis erit, ejusque transgressio venialis tantum; idque non solum quando materia parva est solum partialis materia voti, ut si vovisti dicere Rosarium et omittas unam decadem vel aliquot Ave Maria (tunc culpam venialem non excedere, omnes agnoscunt), sed etiam quando materia parva est tota materia voti, ut in exemplis allatis, uti (contra Armillam, Toletum et nonnullos alios) docet communis DD. et ipse Navarr. c. 12. n. 40, Sotus l. 7. q. 2. a. 1, plurimisque congestis Sanch. l. 4. c. 12. n. 5. et Laym. cit. c. 3. n. 2. Ratio est: quia votum, cum sit lex quaedam privata, obligat per modum aliarum legum latarum a Deo vel Ecclesia; aliae autem leges non obligant sub mortali in materia simpliciter levi, ut patet facili inductione, etiam septimo et octavo praecepto decalogi, sed requiritur materia ex natura sua vel circumstantia gravis ideoque secundum rectam rationem capax obligationis mortalis; ergo idem dicendum de obligatione voti, et quidem a fortiori: non enim recta ratione praesumi potest de bonitate divina, Deum acceptare promissionem liberam hominis sub mortali obligatione et aeternae damnationis reatu de re simpliciter levi.

Dixi rursus, *quando materia voti est levis simpliciter tam ex natura* 256.
sua, quam ex circumstantiis: quodsi enim materia voti, etsi ex se levis, tamen ratione circumstantiae vel finis gravis censeatur, votum obligat sub mortali; v. g. non intrare certam domum, non ludere, Religiosum non bibere in domibus saecularium etiam unicum vitrum, etsi ex natura sua sint materia levissima, tamen ratione circumstantiarum, periculorum vel damnorum inde emergentium censentur materia gravis, et per hoc, sicut possunt esse materia praecepti obligantis sub mortali, ita et erunt sufficiens materia voti obligantis sub mortali. Ex communi doctrina in materia de legibus.

§ II. *Principaliter semper attendenda est intentio voventis, deinde* 257.
materia. Voti obligatio quoad qualitatem et quantitatem principaliter mensuranda et interpretanda est ex intentione voventis, et postea primo ex materia. Ratio: quia votum est lex quaedam privata, a vovente sibi ipsi voluntarie imposita per modum legislatoris; atqui in-

tentio legislatoris est anima legis, neque obligatio legis unquam excedit mentem et intentionem legislatoris: ergo obligatio voti semper principaliter mensuranda est ex intentione voventis, neque ea obligatio eam intentionem unquam poterit excedere, quantum scilicet, ad quid et qualiter se obligare voluerit. Ulterius sicut aliarum legum, ita etiam voti obligatio mensurari debet non praecise ab intentione legislatoris, sed habita etiam ratione materiae, capacis talis vel talis obligationis. Et hinc resolves:

258. 1. Quando vovens absolute intendit se obligare ad aliquid faciendum vel omittendum nec determinat, an sub mortali vel veniali, aut post factum ignorat vel dubitat, an sub mortali vel veniali se obligare intenderit, recurrendum est ad materiam, quam vovit: quae si ex natura sua vel circumstantia gravis sit, censebitur obligari sub mortali, si vero levis, sub veniali tantum. Nam ut late probat Menoch. de praesumptionibus l. 6. praesumptione 10: „Actus praesumitur in dubio factus secundum ejus naturam". Censebitur autem communiter res gravis, quae spectatis omnibus circumstantiis censeretur gravis, si de ea lex aliqua publica a Pontifice vel Ecclesia ferretur. Quare votum de annua Confessione, annua Communione, audiendo Sacrum, jejunio unius diei etc. censetur de re gravi et obligare sub mortali: quia leges canonicae de Confessione et annua Communione, Sacro audiendo die festo, de jejunio etc. obligant sub mortali. Contra vero vota orandi quotidie quinque Pater et Ave vel Litanias B. M. Virginis, dandi duos aut tres crucigeros egentibus etc. censentur esse de re levi et sub veniali tantum obligare, quia etiam respectu legum publicarum censerentur esse de materia levi, et eorum executio non multum confert nec eorum omissio multum deroget honori divino. Sed accipe casum et applica ad similia: Titius in ebrietate patravit turpe crimen, a quo prius multum abhorrebat; redditus sibi vovet per integrum mensem abstinere ab omni potu vini, voto utique de re gravi et obligante sub mortali: sed postea in gratiam hospitis bibit subinde unicum vitrum. An et quantum peccavit? Resp. cum Gobat cit. casu 3. n. 91: Si vitrum parvum fuit, unum ex illis, quale etiam sobrius uno haustu exhaurire solet, non peccasse mortaliter: id enim communi aestimatione, maxime apud Germanos, censetur esse res levis. At quanta vini quantitas eo casu requiritur ad inducendum noxam letalem? Certe nimis laxe, etiam Germanorum sensu, Palaus requirit eam quantitatem, quae alicui viro temperate utenti sufficeret pro uno prandio, nimirum dimidium vel tres partes nostratis mensurae. Placet ergo comparatio cum collatione vespertina communiter admissa, nimirum quarta parte justae refectionis, ita ut eo voto astrictus quartam partem vini soliti adhiberi pro justa refectione non excedens, solum venialiter, at vero notabiliter excedens, letaliter delinquat. Applicatio est facilis etiam in praxi. Vide circa hanc materiam mire pulchra et curiosa apud Gobat in theologia juridica tr. 5. c. 4. sect. 2. n. 19.

259. 2. In quacunque materia quantumvis pravi potest vovens intentione restricta se solum obligare ad veniale tantum. Ratio dicta est: quia votum est lex privata ex intentione et arbitrio voventis sibi imposita, ideoque nunquam potest excedere intentionem voventis: nam

sicut nemo se obligat, qui non habet intentionem se obligandi Dec. l. 3. tit. 34. c. 3, ita nemo se obligat graviter, qui expresse leviter tantum vult se obligare; v. g. potes vovere jejunium quatuor dierum, ea tamen expressa intentione, ut velis te solum obligare ad peccatum veniale, si fueris transgressus in toto vel in parte. Quinimmo eadem ratione potest vovens in quacunque materia intentione restricta se obligare solum ad poenam vel poenitentiam aliquam, si praevaricetur, et ad nullam culpam, uti de facto sunt totae regulae Tertiariorum, et tali etiam modo conduntur leges et statuta Religiosorum. Sed adhibe limitationem mox n. seq. apponendam.

260. 3. Insuper eadem ratione potest quis vovere aliquid facere vel omittere, alias de praecepto naturali vel positivo sub peccato mortali faciendum vel omittendum, v. g. diebus Dominicis audire Sacrum, non fornicari, eadem tamen intentione, ut vi voti sui tantum obligetur vel ad venialem culpam vel ad solam poenam aliquam, si transgressus fuerit. Quo casu transgressus tale votum peccabit quidem mortaliter contra illud praeceptum, at vi voti contra virtutem religionis solum venialiter delinquet aut solius poenae impositae reus erit. Verum haec dicta intelligenda sunt de votis simplicibus tantum: nam votum solemne, cum ex institutione Ecclesiae sit absolutum et statum mutans, sub obligatione mortali institutum est, et ideo non pendet ex sola intentione voventis, sed vovens intentionem suam institutioni Ecclesiae, votum per praelatum solemniter acceptantis, conformare tenetur, seclusa omni conditione contraria; alioquin si non intenderet vovere juxta institutionem et acceptationem Ecclesiae, votum esset irritum et nullum.

261. 4. Verumtamen votum manens in re levi tam ex natura, quam ex circumstantiis (v. g. orare tria Pater et Ave ex gratuita devotione) non potest, etiam de expressa intentione voventis volentis se obligare sub mortali, ad peccatum mortale obligare. Communis apud cit. Ratio patet ex dictis: quia quantitas obligationis non praecise ex intentione legislatoris mensuranda est, sed etiam ex materiae capacitate ad talem obligationem. Adeoque licet obligatio nunquam possit excedere legislatoris intentionem, potest tamen materia esse incapax tantae obligationis, quantam intendit legislator vel vovens; atqui certum est, materiam omnino et simpliciter levem non esse capacem obligationis sub peccato mortali et aeternae damnationis reatu: id enim omnino repugnat infinitae benignitati divinae. Deinde obligatio voti essentialiter non tantum pendet ex intentione voventis, sed etiam ex acceptatione ejus, cui fit votum, scilicet Dei; atqui votum rei omnino levis sub peccato mortali, utpote imprudenter et stulte facta in materia incapaci tantae obligationis, non acceptatur a Deo tanquam obligans sub mortali; displicet enim stulta ista promissio; ergo. Vide Suar., Laym., Sanch. ll. cc. Adverte tamen hic, eum, qui vovit rem levem sub mortali, utique formare sibi conscientiam erroneam, se ad id obligari sub mortali; quare si cum hac conscientia erronea postea transgrediatur votum, utique peccabit mortaliter, at non vi voti, quod fuit incapax tantae obligationis, sed vi conscientiae erroneae, dictantis se ad id obligari sub mortali; qua ratione quaelibet materia venialis,

immo omnino non peccaminosa, potest fieri mortalis. Res nota in materia de conscientia.

262. § III. *In dubio habita ratione materiae et verborum interpretatio semper stricte fieri debet.* Quando ex intentione voventis non constat, sed dubium manet, qualiter vel quantum is intenderit se obligare, tunc

1. Obligatio interpretanda est secundum verborum, quibus usus est, proprietatem seu communem et usitatam acceptionem, dummodo vovens talem sensum verborum perceperit: non enim per verba significat, nisi quod iis significari intelligit. V. g. qui vovit ecclesiae calicem, in dubio interpretatur obligari dare calicem argenteum, utpote qui ad cultum divinum et reverentiam Sacramenti magis idoneus sit et vulgari usu significatur nomine calicis; non ergo aureum, sed nec cupreum vel stanneum, D. p. 3. dist. 1. c. 45. Communis DD. Sanch. c. 23. n. 15, Laym. cit. c. 3. n. 4.

263. 2. Quando neque ex intentione voventis, neque ex forma verborum voti constat, sed dubium manet, ad quid vel qualiter intenderit se obligare vovens, tunc materia voti inspicienda est et voti obligatio interpretanda juxta materiae promissae naturam et conditiones vel circumstantias necessario requisitas. Omnis enim promittens aliquid praesumitur tali modo se ad id obligare voluisse, sicut rei promissae natura postulat. V. g. qui vovit recitare rosarium vel alias quascunque preces, tenetur recitare attente et devote, sicut ad naturam orationis requiritur. Communis DD.

264. 3. Quando nec ex intentione voventis nec forma verborum nec natura materiae voti satis constat, qualiter votum obliget, tunc votum interpretandum et observandum erit eadem ratione, modo et circumstantiis, ac si lex esset divina vel ecclesiastica de illa re, ut plurimis citatis optime docet Sanch. cit. c. 11. n. 30. E. g. qui vovit legere vel audire Sacrum, recitare Horas canonicas aut alia officia, tenetur ea facere eadem intentione, eadem integritate, prout praecipitur ab Ecclesia, iisdemque modis peccaret contra votum, quibus peccaret contra praeceptum Ecclesiae, utpote omittendo, immutando, transponendo, differendo, ut notat ibid. Sanch. n. 37. Similiter qui vovit jejunium certo die, tenetur illud servare secundum formam jejunii ecclesiastici, videlicet una refectione et abstinendo a carnibus, admissa collatiuncula vespertina eadem quantitate et qualitate, sicut in jejunio ecclesiastico. Unde saltem in Germania vovens jejunium tam intra, quam extra quadragesimam potest vesci ovis et lacticiniis: quia lex jejunii ecclesiastici in Germania aliter non obligat. Qui vovit jejunium in vigilia certi sancti, eaque incidat in Dominicam potest et rectius facit jejunando Sabbato praecedenti: quia sic habet mos Ecclesiae in vigiliis festorum. Qui vovit jejunium singulis feriis sextis vel Sabbatinis, si eo die incidat Nat. Domini, non tenetur jejunare more ecclesiastico, nisi expressa contraria fuerit intentio aut consuetudo, ut est apud Fratres Minores. Qui vovit jejunare per integrum mensem, non obligatur jejunare diebus dominicis incidentibus: is enim est mos Ecclesiae. Tamb. l. 3. c. 15. § 6. Qui vovit jejunare tota vita, non obligatur amplius sexagenario major, sicut nec amplius obligatur jejunio ecclesiastico, nisi expresse aliud intenderit, idque etiam de professis regulam

s. Francisci bene docet Marchant tribunali p. 2. tr. 12. tit. 3. qu. 4. § 1. Item qui voto jejunii adstrictus formam jejunii ecclesiastici semel violavit aut secundo reficiendo aut carnibus vescendo, non tenetur deinceps abstinere, sed comedere potest toties quoties, eo quod formam jejunii ecclesiastici semel violatam amplius servare nequeat, idque quoad cibos esuriales, certum apud omnes.

265. Controversum vero, an liceat deinceps etiam saepius comedere carnes, an vero abstinere teneatur, sicuti in jejunio ecclesiastico. Affirmat Suarez l. 4. de voto c. 8. n. 12, eo quod votum jejunii intelligatur more jejunii ecclesiastici, quod ita praecipit jejunium, ut prohibeat eo die comedere carnes pro semper. Contrarium tamen, nempe talem deinceps non teneri abstinere a carnibus, probabiliter docet Sanch. l. 4. c. 11. n. 42. et consentit Laym. cit. c. 3. n. 3. Ratio est: quia est differentia aliqua quoad hoc inter praeceptum Ecclesiae et votum jejunii: quod nimirum praeceptum ecclesiasticum praeter jejunium unius refectionis distincte et separatim obliget ad abstinentiam a carnibus, etiam non jejunantes aut a jejunio unius refectionis excusatos; at vero votum jejunandi certo die utrumque, et unicam refectionem et abstinentiam a carnibus copulatim per modum unius comprehendit; quare si alterum, seu justa seu injusta causa violatum sit, obligatio et observatio voti omnino corruet. Probabilis omnino sententia, sed opposita communior et tutior.

266. Ceterum alia longe est ratio, cum quis expresse et directe vovit certo die abstinere a carnibus, a vino et lusu. Talis enim, etsi semel violato voto peccaverit, tenetur tamen deinceps servare, ita ut peccet toties quoties carnes comederit vel vinum biberit vel contra votum luserit, juxta rationem materiae, mortaliter vel venialiter. Communis cum Navar. c. 12. n. 23, Suar. cit. n. 12, Sanch. n. 41, Laym. cit. n. 3. Ratio autem est: quia votum abstinentiae negativum est, ut sensus sit, voveo, me tali die nunquam carnes comesturum, vinum bibiturum, lusurum etc., adeoque per modum praecepti negativi semper et pro semper intra tale tempus obligat; votum vero jejunandi formaliter est affirmativum, nimirum semel tantum comedendi de die, cum abstinentia a carnibus, quod non pro semper, sed certa hora tantum obligat. Unde consequenter resolvet, eum, qui vovit jejunare in pane et aqua (N. B. in his terminis), si semel jam bibendo vinum votum violavit, non teneri deinceps abstinere a vino, sed ad libitum bibere posse (servato tamen deinceps jejunio ecclesiastico, quod principaliter vovisse censetur), ut resolvit Sanch. cit. c. 11. n. 41. ob rationem datam. At vero qui vovit expresse, tali die abstinere a vino, voto omnino negativo et pro semper obligante, omnino peccabit toties quoties bibendo, ut dictum est in simili.

267. 4. Denique omnibus consideratis et nullo obstante, in dubio votum semper stricte interpretandum est in favorem voventis, ita ut illi liberum sit utramlibet partem dubii eligere. Communis. Ratio: quia in tali dubio, quando nec ex intentione voventis nec ex forma verborum nec ex natura materiae neque ex respectu ad praeceptum aliquid certi pro voto constare potest, melior est conditio possidentis suam libertatem. Deinde Dig. l. 45. tit. 1. c. 99. dicitur: „Cum de

obligatione agitur, stricte interpretatio facienda est"; votum autem gravissimam continet obligationem; ergo. Nec est contra voti favorem ac reverentiam, quin potius pro: sic enim homines magis provocabuntur, ad vota in honorem Dei nuncupanda, ipsaque vota melius observabuntur, si benigna eorum interpretatio et exactio potius, quam rigida fieri soleat; uti etiam exemplo docetur in Jure canonico Dec. l. 3. tit. 39. c. 18, ubi dicitur: „In dubio, de qua mensura, majorene an minore vota edita sint, volentes solvere minorem, cogendos non esse, ut majorem persolvant: quoniam cum ejusmodi vota gratuita fuerint ab initio, benignius sunt a viris ecclesiasticis exigenda, ne tanquam exactores videantur lucris temporalibus inhiare". Ubi Glossa ait: „Ideo pro eis bona fit interpretatio, ne ipsorum munificentia erga ecclesias retardetur". Argumentum vero ejusdem capitis recte excipit: Nisi ex consuetudine habitatorum talis loci major mensura intelligenda sit. Eadem ratione resolvendum in aliis casibus; sed in gratiam juniorum afferamus exempla.

268. I. Qui vovit rosarium et dubitat, an totum quindecim decadum, an vero quinque vel sex decadum, potest eligere tertiam partem tantum, quia et haec communiter rosarium appellatur. Item potest recitare rosarium cum socio alternatim, quia sic jam est usus apud nos. Qui vovit audire Sacrum quotidie, die dominico vel festo non tenetur audire duo Sacra, unum pro praecepto, alterum pro voto: quia intentio voventis solum fuisse censetur, nullum diem transire sine Missa, et ipsa Ecclesia festo incidente in Dominicam non obligat ad duo Sacra. Qui vovit peregrinationem, in dubio de modo potest implere peregrinatione equestri, nam et haec in rigore peregrinatio est. Qui vovit abstinere a vino, etiam ad evitandam ebrietatem, non tenetur abstinere a cerevisia vel simili potu, etiamsi inebriante: haec enim non sunt vinum, et finis extrinsecus voti non cadit sub obligatione, sicut nec finis praecepti sub praecepto cadit.

269. II. Qui vovit castitatem, dubitat vero, an in vel extra Religionem, an perpetuam vel temporalem tantum, potest eligere temporalem vel saecularem extra Religionem. Monent tamen DD. hic, eum, qui absolute dicit: voveo castitatem, intelligi de castitate perpetua. Similiter qui vovit non accedere vel tangere feminam, dubitat autem, an intellexerit de accessu illicito tantum, an etiam materiali, potest minus eligendo ducere uxorem et in simili femina nubere. Item qui vovit Religionem, dubitat autem, an tantum ingressum aut etiam professionem voto intenderit, vi voti non tenetur perseverare. Similiter qui vovit absolute Religionem ingredi, dubitat autem vel non determinavit, quamnam in particulari, potest quamlibet etiam laxiorem, dummode observantem, eligere. Omnia communiter DD. et citati omnes.

270. III. Universaliter qui vovit quamlibet rem indeterminate sive in quantitate, numero, mensura, ut dare eleemosynam, sive in qualitate, ut vinum, frumentum, panem etc., non decernendo cujus bonitatis, sive in individuo, ut ovem, vaccam etc., non determinando quamnam, votum utique validum et licitum est, cum indeterminatio non tollat bonitatem materiae; attamen satisfacit dando in quacunque etiam minori quantitate, qualitate vel individuo, statui suo non repugnante. V. g. qui

vovit orationem indeterminate, satisfacit dicendo Pater et Ave. Qui vovit eleemosynam indeterminate, satisfacit dando quamlibet, statum suum non dedecentem. Qui vovit dare oleum ecclesiae, dubitat autem, an oleum olivae vel lini, potest hoc deterius dare, si hujus usus sit in ea ecclesia. Qui vovit dare vinum ecclesiae ad sacrificia, satisfacit dando vinum mediocre sacrificio aptum et in tali ecclesia alias adhiberi solitum. Casus recens: Vovit quis vinum pro Missis dare certis Religiosis, onere perpetuo ad heredes transmisso. Hi (ut fit) non dederunt, nisi vinum infimae qualitatis. Certe non satisfecerunt voto defuncti, nisi vinum bonum et sacrificio dignum ministrent ideoque saltem mediocre, praesertim cum defunctus ipse semper praecipuum dederit. Tamb. sup. cit. Alius casus difficilior: Quidam duas vaccas alens, unam ex illis Deo ad sacram quandam aedem devovit; ante electionem altera vacca periit: tenebiturne dare alteram? Integre dandam, docent Palaus et Bonacina; dividendam in re vel in pretio putat Molina et cum aliis Sanch. l. 4. decal. c. 13. n. 19. Utrumque probabile, si homo satis dives sit; si secus, crederem cum Tamburino, voventem ad nihil teneri: quia tunc ejus intentio censetur fuisse: dabo unam de duabus, si utraque sit superstes, ut sic etiam meae necessitati provisum maneat.

271. IV. Probabilis omnino et in praxi ac conscientia tuta est sententia, illum, qui ex proprio voto tenetur peregrinari ad aliquem certum locum, satisfacere huic suae obligationi itinere ad illum locum facto alia de quacunque causa, v. g. recreationis gratia ad amicum visendum, ad nundinas et alia negotia ibi peragenda ab alio stipendio conductus et obligatus, v. gr. nuncius ad portandas litteras, ad alium peregrinantem comitandum vel vehendum, immo etiam ad alterius votum, simul cum suo proprio voto explendum, dummodo simul habeat animum suum votum explendi et alioquin voto suo debite satisfaciat. Ita absolute Palaus apud Gobat casu 7. n. 241. consentientem, et Tamb. l. 1. in decal. c. 3. § 7. n. 23. in casu, quo scis quidem, te emisisse illud votum, at dubitas, an in illo voto incluseris laborem peregrinationis, et ipse Sanch. l. 4. de voto c. 11. n. 68. in casu, quando abstraxisti a labore itineris specialiter obeundi in honorem B. V. Mariae. Quando etiam de labore subeundo in tali peregrinatione vovens cogitavit, Sanch. quidem negat, tunc voventem satisfacere simul suo voto et obligationi pro stipendio. Sed constanter affirmat Palaus et probabiliter. Ratio est: quia receptum est apud theologos in materia de legibus, per se generaliter nihil obstare, quominus possit uno actu extra materiam justitiae satisfieri duabus distinctis obligationibus; cur igitur uno itinere non possim explere obligationem votivam peregrinandi et simul obligationem stipendiariam alterius negotii causa commeandi, modo ibidem religiose perficiam quae ibidem facienda promisi Virgini Matri Mariae? Ex hac probabili sententia resolves hunc casum recentem: Hermenegildus Viennae emisit duo vota, unum peregrinandi ad B. V. Oettinganam, alterum ad Deiparam Passaviensem. In dubio intentionis habitae, satisfacietne eodem itinere invisendo utramque sacram aedem? Resp. Affirmative. Idque omnino certum videtur, si Hermenegildus memor prioris voti emisit posterius, v. g. memor voti Oettingani dixit: Voveo insuper visitare B. Virginem Passavii; non econtra autem: tunc enim non

potest esse dubium de intentione unius tantum itineris. At si immemor prioris voti emisit posterius, Sanch. l. cit. n. 68. obligabit ipsum ad binas peregrinationes, omnino tutius. Sed certe probabiliter quoque libertati patrocinabitur Palaus, consentiente Gobat cit. n. 256: nam in dubio generaliter odiosa sunt restringenda, et huic restrictioni nihil obstare videtur ob rationem modo datam. Ceterum ibidem Gobat n. 243. non audet affirmare, eum, qui vovit, se bis visitaturum aedem sacram Oettinganam, satisfacere uno itinere eo pergendo et ibidem ex hospitio bis eandem sacram aedem visitando: nam communiter saltem intentio voventis fuisse videtur, bis conficere illud iter, idque maxime si verba voventis hoc sonent, v. g. bis peregrinatum ibo ad illum locum. Lege eundem eodem casu 7.

272. § IV. *Servato tamen tempore praefinito vel proximo commodo.* Res certa apud omnes, votum obligare ad suam impletionem aut pro tempore determinato ab ipso vovente, aut si nullum tempus determinavit, tempore proximo ac opportuno. Verum duo hic valde controversa explicanda sunt: 1. utrum, si votum tempore determinato impletum non sit, adhuc maneat obligatio implendi postea: 2. quanta debeat esse dilatio, ut censeatur transgressio voti mortalis? Pono quatuor resolutiones casibus exemplificatas.

273. Regula I: Quando tempus voti implendi determinatum est *ratione ipsius temporis,* puta ob specialem devotionem talis temporis vel aliam peculiarem connexionem cum tali tempore, censetur determinatum ad finiendam obligationem; ideoque si eo tempore vel die non adimpleatur vel omittatur votum, jam peccatum commissum est grave vel leve pro ratione materiae; obligatio autem voti prorsus extinguitur, ut non amplius tenearis implere postea. Communis DD. cum Sanch. l. 4. mor. c. 14. n. 25. Ratio est: quia tunc votum per modum unius copulative comprehendit et rem promissam et hanc circumstantiam temporis velut intrinsecam voto; ergo cum illo tempore transacto sit impossibile votum implere cum illa circumstantia, tota obligatio cessabit. Exemplis res clara fiet:

274. 1. Vovisti audire Sacrum vel jejunare etc. die Veneris ob specialem devotionem passionis Christi, die Sabbati ob devotionem erga B. V. Mariam, die S. Sebastiani ob patrocinium contra pestem, die S. Apolloniae ob devotionem contra dolorem dentium et sic de ceteris: in his tempus et dies censetur determinari ad finiendam obligationem, ut si eo die negligas, altero supplere nec debeas nec possis. Sicuti si vovisses recitare rosarium coram determinata imagine B. M. Virginis propter ejus imaginis peculiarem devotionem, si coram illa imagine recitare non possis, non teneris coram alia imagine recitare: quia nimirum illa promisisti pro tali die vel coram tali imagine copulative et non aliter.

275. 2. Votum peregrinandi Romam hoc anno sancto, illo transacto omnino cessat: quia inseparabiliter conjuncta est res promissa cum illo anno. Simile est, si viduus vel vidua quidpiam voveant pro toto tempore viduitatis usque ad novas nuptias: si eo tempore non possint vel negligant, non tenentur supplere post tempus viduitatis novo matrimonio contracto.

3. Si vovisti jejunare per totam vitam semel in septimana, si 276.
una septimana semel non jejunasti cum vel sine culpa, non teneris supplere in alia hebdomada jejunando bis: quia ex prima intentione tua addicitur jejunium illis singulis septimanis, cum finis principalis tuus fuerit, te singulis septimanis semel mortificare pro peccatis in memoriam passionis Domini vel quid simile.

4. Si vovisti jejunare singulis feriis sextis toto hoc anno et 277.
aliquot feriis sextis hoc anno non potes vel negligis, non teneris supplere altero anno, sed totum votum cum priori anno extinguitur: quia copulatim et inseparabiliter cum hoc anno jejunia fuere promissa. Secus esset, si vovisses jejunare per unum integrum annum principaliter, et secundario solum hunc annum determinasses: tunc enim si hoc anno aliquoties omittas v. gr. duobus mensibus, teneberis supplere totidem mensibus sequenti anno: hoc enim casu materia voti esset dividua ab hoc anno, consequenter pars omissa transibit ad annum sequentem. Idem posset contingere in eleemosyna, ut si vovisses singulis diebus eleemosynam dare vel in honorem sancti eo die occurrentis vel ut nulla dies sine eleemosyna transeat, si uno die quacunque causa omitteres, non teneris supplere. Verum quia eleemosynae plerumque solent promitti non ratione temporis principaliter, sed ob ipsam misericordiam ac inopum miseriam sublevandam, ideo recte monet Sanch. cit. n. 37, communiter eum, qui sic vovit, teneri supplere, si quid uno die forte omisit, nisi de alia expressa intentione constet. In dubio placet regula communis apud Dian. p. 5. tr. 5. res. 53: In votis personalibus censetur obligatio esse annexa diei; in realibus prorogari, nisi aliud aliunde constet. His denique addendum ut certum, qui tali modo aliquid vovit pro certo tempore, etiamsi praevideat, se votum suum statuto die vel tempore non posse adimplere, non tenetur nec potest praevenire citius, sicut nec postea supplere tenetur: quia votum signate de tali die vel tempore est editum, non de alio. Nec potest etiam praevenire, quia sic non satisfacit voto quoad circumstantiam illam temporis simul copulatim promissam. Excipe, nisi vellet anticipare animo commutandi votum prius quoad hanc circumstantiam temporis: regulariter enim semper melius Deoque gratius censetur, opus bonum hodie facere, quam cras vel postea.

Regula II: Quando tempus votum adimplendi determinatum est 278.
non ratione ipsius temporis ob ullam specialem connexionem vel devotionem talis temporis, sed solum *ratione ipsius voti adimplendi*, censetur et dicitur determinari tempus solum ad non differendam obligationem; ideoque vovens omnino eo tempore tenetur implere, prout se obligaverat, et insuper eo die vel tempore cum vel sine culpa elapso absque impletione voti, adhuc manet obligatio voti adimplendi tempore proximo commodo. Communissima DD., quos late congerunt Sanch., Laym. cit. Ratio est: quia res voti promissa et circumstantia temporis non voventur per modum unius et copulatim, sed per modum duorum, et sunt virtualiter quasi duo vota, et de tali re facienda, et tali tempore facienda: non enim tempus determinatum erat ob specialem devotionem, connexionem vel respectu ipsius temporis, sed solum ut terminus executionis, intra quem votum implendum sit, ita ut ultra

protrahere non liceat; atque adeo, licet transacto tempore impossibile sit servare eam circumstantiam temporis, adhuc tamen manet obligatio rei promissae principalis. Sumitur ex jure Dig. l. 4. tit. 8. c. 23, ubi habetur: „Jussum, dare decem certo tempore, duo praecepta habere, unum dandi, alterum eo tempore, ac proinde transgressorem posterioris adhuc teneri ad prius“. Idem est in proposito nostro. Itaque talis statuto tempore vel die non solvens votum suum, eo ipso peccat et tamdiu tantoque gravius peccat, quo diutius differt solvere culpabiliter; retenta tamen voluntate solvendi et secluso contemptu non erit damnandus peccati mortalis, nisi a principio ad ipsum tale tempus se intenderit obligare sub mortali aut nimia fiat dilatio, judicio prudentis aestimanda, aut subsit periculum oblivionis vel omissionis, de quo mox plura in simili. Exemplis cape: Qui vovit intra annum ingredi Religionem, proximo mense confiteri, proxima septimana dare eleemosynam, elapso illo termino adhuc obligatur voto ob rationem regulae datam. Item qui vovit Religionem ingredi in ipso festo s. Ignatii et eo die negligit, tenetur postea: quia licet illa dies contineat particularem devotionem, ex mente tamen voventis, perpetuum Deo obsequium promittendi, clare apparet, illam devotionem non fuisse finem principalem, sed secundarium tantum. Secus esset, si pro eo die vovisset communicare, Sacrum audire juxta regulam praecedentem. Item si vovisti jejunare tot diebus, quot sunt feriae sextae per annum, si hoc anno omisisti, teneris supplere altero anno, quia iterum apparet, votum non fuisse propter devotionem hujus anni vel huic anno addictum. Et ita in similibus; verum hic aliqua magis dubia explicanda sunt.

279. 1. Qui praedicto modo aliquid vovit pro certo tempore et praevideat, se votum non posse implere statuto tempore vel die, non solum licitum ac laudabile erit praevenire (secundum omnes), sed etiam praevenire tenebitur anticipando ad antecedens tempus vel diem commodum, ut contra alios cum aliis communius, probabilius et sine dubio tutius docet Sanch. cit. c. 14. n. 18. Ratio est: quia licet tunc antea nondum advenerit tempus implendi praefixum explicite, adest tamen semper tempus implendi praefixum implicite. Qui enim vovit communicare, v. g. proximo die festo solum ad non differendam ulterius obligationem, censetur etiam implicite velle anticipare, si eo die non possit, tanquam medium necessario requisitum, ne ulterius differatur opus votivum. Excipe, nisi praecedens tempus esset minus commodum voto; ut si vovisses jejunare proxima feria sexta, non teneris anticipare in feriam quintam, quia dies ille jejunio minus commodus est, quod eo die esuriales cibi non praebeantur (adde, sic praeter intentionem fieri tres dies esuriales), ut ideo ad illud se obligare voluisse censeri non possit.

280. 2. Illud autem certum est, quod qui vovit aliquid facere intra aliquod certum praefinitum tempus, v. gr. intra hanc septimanam semel jejunare, intra singulos menses semel confiteri aut communicare, intra annum semel peregrinari, si praevideat impedimentum in fine illius temporis, septimanae, mensis, anni, teneatur omnino praevenire et anticipare: quia obligatio tunc cadit in totam latitudinem septimanae, mensis, anni et sic cum libertate eligendi inter singulos dies; quemadmodum si die dominica praevideas, te impediendum ab audiendo Sacro, non

teneris quidem audire die Sabbati, ut notum est; at si ipso die dominica mane praevideas, te impediendum, ut nequeas audire Sacrum summum aut aliud circa meridiem, teneris aliud maturius, si facultas adsit, audire, secundum omnes.

281. 3. Quando dubium est, an vovens determinaverit tempus ratione temporis ad finiendam obligationem, an vero ratione ipsius voti ad non differendam, nec constet de intentione voventis, attendendum erit, an res voto promissa habeat specialem aliquam connexionem cum tempore praefinito necne, ut in exemplis allatis monstratum est. Et si adhuc perseveret dubium, censeri debet, tempus non esse praefinitum ratione temporis, sed ratione voti ad non differendum: quia de voto jam certi sumus, dubitamus solum de tempore; ergo praevalet possessio voti, quare transacto tempore adhuc obligabit. Tamburinus.

282. 4. Quando dubium est, an vovens aliquid facere omnino determinaverit tempus necne, neque id aliunde colligi possit (nam si vovisti, servire pestiferis, ambigens de tempore, utique ab eventu doceberis), proinde est ac si nullum tempus omnino statueris, ideoque votum implendum est tempore proximo commodo, juxta regulam sequentem. Unde v. g. si vovisti jejunare, confiteri etc. die Sabbati certo aliquo aut in quocunque, dubitas autem, quodnam signate illud Sabbatum fuerit, jejunandum et confitendum erit proximo Sabbato sequenti eoque proximo die elapso, obligatio voti manebit vel non manebit, prout votum emissum fuit ratione temporis vel ratione voti non differendi, juxta regulas praecedentes.

283. Regula III: Vota emissa *absque omni certo tempore* praefixo, v. g. aliquando ingrediendi Religionem, dandi eleemosynam, peregrinandi ad talem locum, obligant ad impletionem tempore proximo commodo ac opportuno seu quamprimum sine notabili incommodo poteris. Omnes cum S. Thom. 2. 2. q. 88. a. 3. ad 3. et q. ult. a. 3. Sumitur ex Scriptura Deut. 23, 21: *Cum votum voveris Domino, non tardabis reddere, quia requiret illud Dominus Deus tuus, et si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum.* Ratio: quia hoc commune est omni promissioni absolutae et non limitatae, ut statim obligationem pariat, et consequenter statim exigi possit, ut habetur in jure, Dig. l. 13. tit. 5. c. 21. § 1. Atqui Deum statim quoad fieri potest exigere solutionem voti sibi facti, constat ex Scriptura allegata; ergo vovens absolute absque determinato tempore tenetur statim exequi suum votum, cum primum commode poterit. Et nisi dicatur obligari statim cum commode potuerit, non poterit deinceps assignari certum tempus, neque ex parte voventis, neque ex parte Dei, quo teneatur vovens persolvere suum votum; ergo statim cum commode potest ac sine notabili incommodo. Vovens enim non praesumitur tam rigorose velle se obligare, ut cum magna incommoditate ad voti executionem faciendam, nedum maturandam adstringatur; commoditas autem illa implendi votum non debet sumi simpliciter, sed moraliter et commode, neque requirit causas omnino necessarias impedientes impletionem voti pro illo tempore, sed sufficiunt causae congruae utilitatis alicujus corporalis vel spiritualis ipsius voventis vel alterius, quae omnia relinquuntur prudentis arbitrio. Unde resolves:

284. 1. Sufficiens causa differendi tale votum sine certo tempore praefixo factum, est si spes sit, ut votum postea commodius, utilius et maxime devotius impleatur: id enim cedit ad majorem Dei honorem, ad quem omne votum ordinatur. Communis cum Sanch. cit. V. gr. qui vovit peregrinationem ad aliquam aedem sacram, expectare potest etiam per longum tempus, usque dum festum aliquod incidat aut processio eo fiat. Qui vovit eleemosynam notabilem dare pauperibus, expectare potest tempus majoris necessitatis vel annonae etc.

285. 2. Adolescens, qui vovit Religionem ingredi, licite expectare potest et aliquando etiam debet usque ad tempus magis aptum: utpote donec pater consentiat, donec aetate et viribns convalescat ad rigorem Ordinis perferendum, donec necessariis scientiis imbuatur, si clericus futurus sit, aut donec utilem artem addiscat, quae monasterio magis utilis sit, dummodo semper non fiat in fraudem inutiliter differendo votum. Vide late Sanch. cap. 14. n. 8, ac optime noster Corduba apud eundem n. 19. dicit, duodecim annos natum juvenem voventem Religionem Fratrum Minorum, posse ingressum differre usque ad 17. vel 18. annum, ut interim robur sufficiens ad onera Ordinis acquirat.

286. 3. Habita omnino opportunitate implendi tale votum absque determinato tempore praefixo emissum, ulterius absque omni causa differre scienter, sane culpa est, ob rationem regulae datam; non tamen facile censenda mortalis (ob rationem mox dicendam regula seq.), nisi scienter eousque differatur, ut praevideatur impedimentum perpetuum illud adimplendi, v. g. senium, periculum oblivionis aut omissionis omnimodae. Hoc enim casu scienter et sponte differre, est virtualiter ac implicite consentire in ipsam omissionem ideoque peccatum mortale, juxta rationem materiae; in quo omnes consentiunt.

287. 4. Ulterius advertunt et supponunt DD. communiter Suar., Laym., Sanch. cit., culpabilem et irrationabilem dilationem voti ad aliquod perpetuum Dei obsequium, v. gr. Religionem ingrediendi, sacros Ordines suscipiendi, perpetuo ministrandi in hospitali, citius ad mortalem culpam pertingere posse, quam dilationem votorum ad aliquod temporale tantum certo tempore vel simul implendi v. gr. eleemosynam, jejunium, peregrinationem. Haec enim etsi multum differantur, tamen adhuc integre impleri possunt; in illis autem votis, quia homo se obligat ad perpetuum Deo obsequium praestandum, quanto diutius quis ejus executionem differt, tanto majorem partem promissi Deo obsequii aufert votumque nonnisi imperfecte et secundum partem vitae suae tantum exequi vult, non absque injuria Dei suum votum acceptantis. Verum quanam tandem ratione cognoscemus tam in uno, quam in altero, tantam esse dilationem culpabilem, ut censeri debeat peccatum mortale? Res sane difficilis et apud Doctores valde incerta et obscura; sit tamen benignior et clara

288. Regula IV: In votis continentibus *obsequium temporale* tantum, ex dilatione nullum patiens incommodum aliud, nisi meram temporis moram, quantacunque dilatio culpabilis (secluso periculo omissionis supra dicto) probabiliter nunquam excedet culpam venialem; secus est in votis *perpetuum Dei obsequium* continentibus. Ita Tamb. l. 3. decal. c. 12. § 3. n. 11. Et sane reipsa non multum dissentire videntur DD. allati

a Sanch. cit. l. 4. in decal. c. 14. n. 21. dicentes, tunc esse dilationem mortalem, quando est notabilis negligentia, ait Sylv. Sed quando erit illa notabilis negligentia? Quando est notabilis et valde longa mora, ait noster Angelus: sed quae ista valde longa mora? Quando fit dilatio per longa tempora et ex ipsa nimia dilatione est periculum oblivionis vel impotentiae implendi, ait s. Antoninus consentiente Sanch. l. cit. Sed vides jam, coincidere cum regula a nobis data, sequitur enim, ergo si non sit tale periculum, dilatio etiam per longa tempora non erit mortalis. Ratio ergo est: quia nemo, cum dat totum, quod promisit, et nullum damnum ex mora creditori vel promissario facit, condemnandus videtur esse gravis culpae, sed tantum de levi negligentia; at in praedictis votis post quamcunque dilationem, secluso periculo oblivionis vel omissionis, adhuc vovens dat totum, quod promisit, neque ex illa mora ullum damnum Deo facit (dispar est ratio de creditore humano, cui semper fere officit aliquid dilatio longa debiti); ergo illa dilatio non gravis, sed levis tantum malitiae censeri debet. Confirmatur: votum est lex, quam privatim sibi quisque imponit; atqui eo ipso quo quis tempus in suo voto non determinat, censetur ad nullum tempus certum saltem graviter adstringere se voluisse, sed solum ad rem ipsam quocunque tandem tempore praestandam; etsi facile intelligat, absque alicujus negligentiae labe non debere votum Deo factum absque ulla causa in longum tempus differre. Neque plus convincunt Scripturae, in regula praecedenti allatae *ne tardes reddere, et si moratus fueris, reputabitur in peccatum:* intellige de peccato mortali, si tempus certum determinatum fuit vel ex mora periculum subsit transgrediendi; de veniali vero, si tempus implendi determinatum non fuit et simile periculum omissionis non timeatur. Sententia omnino probabilis et tuta ac vel ideo mihi accepta, quod opposita sententia communis infinitis scrupulis sit obnoxia.

289. Secus dicendum in votis *perpetuum Dei obsequium* continentibus, ut Religionis ingrediendae, suscipiendi sacros Ordines, perpetuo inserviendi in xenodochio: in his enim notabilem dilationem tandem mortalem esse nimis certum est: quo enim diutius quis differt, eo plus aufert de obsequio Deo devoto, ut supra dictum. Sed quaenam tandem dilatio erit mortalis? Aliqui apud Sanch. universaliter moram trium annorum non afferre dilationem mortalem censent: certe generaliter nimis laxe. Ipse Sanch. cit. n. 22. universaliter dicit: „Quare in his votis perpetuis censerem notabilem negligentiam ac mortalem, quando habita opportunitate differretur dimidio anno“: certe et hoc universaliter nimis stricte. Placet media incedere via, nimirum considerandam esse aetatem voventis: si enim vovens Religionem v. g. annum aetatis agat 15. vel 16. concedendum videtur, trium vel quatuor annorum dilationem non esse mortalem. Esse autem mortalem maxime, si vovens annum excedat vigesimum quintum vel trigesimum; immo si quadragesimum excederet, etiam dilationem ultra sex menses notabilem ac mortalem videri. Ita Tambur. cit. c. 12. § 3. n. 10. Ratio est: quia tres vel quatuor anni, si demantur a servitio totius vitae ab adolescentia in senium, possunt merito videri parva materia; at minime possunt videri materia parva, si demantur ab aetate perfecta et virili v. g.

triginta circiter annorum. Sermo semper fuit de dilatione facta post habitam omnimodam commoditatem et absque ulla rationabili causa: si rationabilis causa subsit, jam supra excepimus regula praecedenti.

290. **Assertio VI**: *Voti obligatio simpliciter personalis est et propria voventis, ut proinde nullus per se possit obligari voto alterius.* Communissima theologorum cum S. Thoma et aliis et significat illud Ps. 65, 14: *Reddam tibi vota mea, quae distinxerunt labia mea.* Pro hac assertione explicanda

291. Nota, quadruplicem hic posse fieri quaestionem: 1. An quis possit vovere factum alterius seu alterum voto suo obligare? 2. An quis voto suo possit satisfacere per alterum? 3. An si ipse nequeat, teneatur implere votum suum per alterum? 4. An eo mortuo ejus voti obligatio transeat ad heredes, filios etc.? Pro quorum solutione rursus notanda est communis distinctio voti in *personale*, *reale* et *mixtum*. Votum *personale* dicitur promissio facta Deo de aliqua actione vel omissione exercenda personaliter ab ipso vovente, ita ut ipsi moraliter nullo modo idem sit, si fieret ab alio: ut sunt vota orandi, jejunandi, peregrinandi, castitatem servandi, Religionem ingrediendi. Votum *reale* est promissio facta Deo de aliqua re sua danda, expendenda vel fieri curanda sive per se sive per alium, ita ut ipsi moraliter idem sit, sive per se sive per alium fiat, dummodo de suo fiat, ut votum certae eleemosynae, dandi ecclesiae calicem, aedificandi templum vel altare. Votum *mixtum* est factum Deo et de propria actione exercenda et simul de re aliqua sua praestanda: ut propriis manibus aedificare templum, peregrinari ad B. Virginem et simul offerre certum calicem, lampadem etc. His notatis explico et exemplifico assertionem.

292. § I. *Voti obligatio semper est personalis et propria voventis.* Ratio communis est: quia obligatio voti, sicut et cujuslibet alterius promissionis, debet oriri ex propriae voluntatis intentione et consensu: ergo votum non potest obligare alium, nisi ipsum voventem et consentientem. Et hinc,

293. 1. Quodsi voluntarie consentiens suscipiat in se obligationem exequendi votum alterius, jam non ex vi voti et voluntatis alterius, sed ex vi propriae voluntatis et promissionis obligabitur. Casus frequens est, praesertim apud moribundos, v. g. pater vel maritus in extremis dicit filio vel uxori: Promisi Deo duas peregrinationes, neutram peregi; rogo, ut meas vices obeas pro securitate et solatio animae meae; si filius vel uxor promittat, eos obligari non est dubium. At

294. 2. Qualis tunc erit obligatio ad implendum votum alterius in se susceptum et cujus virtutis? Resp. Non erit ex vi voti et virtutis religionis, nisi animus esset, formalem voti obligationem in se suscipere et sic virtualiter saltem ipsi Deo promittere, se voto alterius satisfacturum. Quo casu locum habet, quod dicitur Dec. l. 3. tit. 34. c. 6: „Subrogatum sapit naturam ejus, in cujus locum subrogatum est“; ideoque eo casu obligatio esset mortalis ex genere suo. At hoc certe rarum; communiter enim suscipiens in se obligationem voti alterius non vovet vel promittit ipsi Deo, se impleturum, sed tantum promittit alteri, patri vel marito etc., adeoque solum promittit rem illam ab altero votam materialiter praestare. Est igitur communiter obligatio ex virtute

fidelitatis tantum, et econtra hanc solum delinquitur, si non stetur promissis. At rursus

3. Quanta erit ista obligatio, anne sub mortali? Certe erit, 295.
si promittens intendit se astringere graviter vel expresse sub mortali. At si non sub mortali se astrinxit, sed simpliciter promisit, Cajet., Henriq. apud Lessium mox citandum, negat adesse obligationem sub mortali, cum virtus fidelitatis erga hominem per se non obliget sub mortali. At vero ipse Less. l. 2. de just. c. 18. dub. 8. n. 55. aliique multi affirmant, esse obligationem in re gravi, et saltem in re pergravi consentit Gobat casu 1. n. 44. Et certe talis videtur statui eodem Dec. l. 3. tit. 34. c. 6, ubi Alexander III. Andreae Hungariae regi sub anathematis et juris ad regnum amittendi poena mandat, executionem voti paterni in se suscepti de peregrinatione in subsidium Terrae sanctae. At, inquies: ego ficte promisi, me patris mei votum impleturum. Nequam, peccasti venialiter tua fictione, nec ficta promissione obligaberis nec sub veniali quidem, per se loquendo, ut in simili saepius dictum.

4. Per se directe nullus potest vovere factum alterius quomodo- 296.
cunque conjuncti, etiam filii vel filiae, nisi is ratificet, et eoipso votum alterius suum efficiat, quod sect. praec. § 1. satis dictum est. Qua ratione sacri canones et concilia antiqua, maxime Toletanum IV. c. 48. cum dicunt, filios paterno voto Religioni devotos obligari Religioni, nec posse ad saeculum reverti, intelligenda sunt cum hac conditione, modo filii consenserint et consensum suum paterno voto accommodent, ut decernit Coelestinus Dec. l. 3. tit. 31. c. 14. Hinc ulterius sequitur, quando communitas aliqua vovit aliquid, v. g. monasterium certa jejunia, civitas vel pagus certas peregrinationes vel ferias etc., vi voti et religionis solum obligantur primi personaliter voventes, successores autem non obligantur vi voti, nisi ratificarint; sed solum possunt obligari vi statuti vel consuetudinis vim legis habentis, aut ad acceptandam aut adimplendam illam rem voto promissam, dummodo accedat expressa vel tacita approbatio episcopi vel praelati, qui talia etiam abrogare potest. Suar. n. 12, Sanch. l. 4. mor. c. 15. n. 19.

§ II. *Vota personalia:* horum obligatio adeo personalis est et ipsius voventis, ut

1. Nullus possit per alterum satisfacere voto suo personali, rogando 297.
vel quomodolibet inducendo alterum, ut suo loco impleat, v. g. qui vovit, tali die jejunare, peregrinari, non satisfacit rogando alterum, ut loco sui impleat. Omnes. Ratio patet ex terminis: quia voto personali factum proprium promisit; ergo facto proprio satisfaciendum, non alieno. Neque valet vovens commutare votum, ut alium rogando vel pretio inducendo sibi substituat: quia hoc est minoris difficultatis et meriti, quam quod promisit proprium factum.

2. Qui votum suum personale ipsemet implere nequit, sive culpa- 298.
biliter sive inculpabiliter in eam impotentiam inciderit, non tenetur rogando vel conducendo alium substituere, qui loco sui impleat, etsi facile possit. Ita contra S. Ant. et quosdam alios communis DD. Navar. c. 12. n. 15, Suar., Sanch. cit., Laym. c. 3. n. 9. Ratio est: quia generaliter actus se non extendunt ultra intentionem agentium,

et maxime voventium votum liberum ultra intentionem voventis extendere se nequit; atqui voventis votum personale intentio fuit, se facturum aliquid, v. gr. jejunaturum, oraturum, peregrinaturum; ergo si praestare ipse non possit, non tenetur aliud praestare, scilicet alterum substituere. Excipe ergo, nisi etiam ad hoc ipsum voto suo obligare se intenderit vovens vel expresse vovendo, tale quid facere per se aut per alium, vel implicite, ut si quid voveas sciens tuam personalem impotentiam: tunc enim votum, ne illusorium habeatur, interpretari debet, quod intenderis per alium exequi, ut notat Abbas in Dec. l. 3. tit. 34. c. 6. Nec obstat, quod quis culpabiliter in talem impotentiam sui voti exequendi inciderit: quia culpa commissa in obligatione voti non est, nisi sit de aliquo contento in voto; explere autem per alium non est contentum in voto personali; ergo.

299. 3. Obligatio voti personalis vovente mortuo nullo modo transit ad heredes. Omnes. Quia heres succedit defuncto tantum in realibus, sicut commodis et juribus, ita oneribus et debitis, Dig. l. 50. tit. 17. c. 59, non item in privilegiis et obligationibus personalibus, quae scilicet personae illius cohaerent, cujusmodi sunt etiam vota personalia orationum, jejuniorum, peregrinationum. Excipe, nisi heres necessarius se sponte obligarit ad defuncti vota personalia implenda, aut heres non necessarius sub ea conditione institutus sit, ut talia vota exequatur. DD. communiter.

300. 4. Recte tamen addit Marchant t. 2. tr. 3. tit. 4. q. 1. dub. 6, quod si defunctus voverat expresse, per se vel per alium implere votum aliquod, v. gr. peregrinationem Lauretanam, heres tenetur praestare sumptus alteri ad exequendum votum: quia tunc defunctus non implens ipse votum contraxit obligationem praestandi sumptus alteri, ut loco sui votum impleat, et sic ex ea parte votum reale est, cujus obligatio semper transit ad heredes, ut mox videbitur.

301. § III. *Vota realia.* In his duo consideranda sunt, 1. substantia rei voto promissae v. g. eleemosyna, calix, ut nimirum fiat de proprio ipsius voventis, quod est essentiale voto reali; 2. ministerium seu executio rei voto promissae, ut nimirum fiat vel ipsius voventis vel alterius ministerio, v. gr. vovens eleemosynam vel suis vel alterius manibus eroget, calicem offerat, et hoc omnino est per accidens voto reali, nisi quis expresse vovisset, per seipsum talia facere atque in propria persona tale votum implere; tunc enim desinit esse votum mere reale et incipit esse mixtum ex reali et personali. Quoad reale sic breviter resolves:

302. 1. Obligatio voti realis quoad ministerium vel executionem tantum non est personalis ipsi tantum, sed si vel non possit vel non velit per seipsum exequi, potest et tenetur exequi ministerio alterius. Omnes. Ratio patet ex dictis: quia id est omnino per accidens voto reali, et dummodo illud fiat de proprio suo semper verum erit dicere: Quod quis per alium facit, per se facere censetur.

303. 2. Obligatio voti realis quoad substantiam rei promissae est omnino personalis voventi, ut nimirum votum fiat de proprio ipsius voventis, ita ut nec teneatur per alios implere de proprio ipsorum (immo neque hac ratione ad heredes transit, ut ipsi de suo proprio,

non relicto a vovente impleant). Communis DD. Suar. c. 10. n. 10, Laym. c. 3. n. 10. E. gr. vovit quis eleemosynam pauperibus, calicem ecclesiae; si ipse implere de suo nolit, non satisfacit voto rogando alios, ut pro se dent; et si depauperatus de suo implere non possit, non tenetur ab alio mendicare, ut pro se det, eoque casu nulla transit obligatio ad heredes. Ratio saepe dicta est: quia nullus potest promittere rem alienam, et quia votum non extenditur ultra intentionem voventis, quilibet autem vovet dare de suo; ergo nec potest nec tenetur dare de alieno. Interim tamen probabile est, quod post Abulensem docet Sanch. cit. n. 15: si alius voventis nomine ejusque voti implendi causa eleemosynam det, voto satisfieri: nam ille alter, dum obligationem eleemosynae dandae in gratiam voventis in se suscipit, perinde facit, ac si pecuniam erogandam voventi donet, ut adhuc eleemosyna facienda recte censeatur fieri de proprio voventis, quippe per gratuitam promissionem jure sibi acquisito et per anticipationem soluto, similiter ac si quis in mei gratiam promittat, mea debita solvere et de facto solvat.

3. Obligatio voti realis vovente mortuo et sufficiente substantia **304.** relicta transit ad heredes, sive is culpabiliter sive inculpabiliter in vivis solvere omiserit. Omnes. Habetur in utroque jure Dec. l. 3. tit. 39. c. 18. et Dig. l. 50. tit. 12. c. 2, ubi dicitur: „Si forte qui decimam bonorum vovit decesserit, heres ipsius hereditario nomine decima obstrictus est; voti enim obligationem ad heredem transire constat.“ Ratio patet: quia heres voluntarie adeundo et acceptando hereditatem defuncti, sicut omnia ejus commoda et jura acquirit, ita etiam omnia ejus onera, debita et obligationes reales in se suscipit; atqui inter eas obligationes reales est etiam votum reale seu promissio facta Deo de aliqua re in ejus honorem praestanda; ergo. Immo licet testator prohibuerit heredi, ne realia sua vota persolvat, nihilominus tenetur atque ad id a judice cogi potest sub poena amittenda hereditatis, Dec. l. 3. tit. 34. c. 6, Abbas ibidem n. 5, Navarr. c. 12. n. 56, Sanch. cit. l. 4. c. 13. n. 28, Laym. cit. c. 3. n. 12.

4. Porro aliqua hic observanda sunt: 1. Obligationem, qua **305.** heres tenetur ad solvenda vota realia defuncti, non esse ex virtute religionis, quippe quae solum voventem adstringit; sed ex virtute justitiae ratione acceptae hereditatis una cum omnibus ejus juribus et oneribus, ut significatur Dig. l. 50. tit. 12. c. 2. 2. Heres non tenetur vota defuncti solvere ultra vires haereditatis traditae, idest nonnisi ex eo, quod deductis aliis debitis et necessariis expensis funeris superest: de hoc enim solus defunctus disponere poterat vovendo vel legando ad pias causas, daturque hic locus falcidiae juxta communem DD. 3. Ordine solvendi heres debita justitiae praeferre debet votis, ut omnium primo solvendae sint expensae funeris, deinde merces servitiorum, tum aes alienum, deinde legitima ascendentium, et postea primo vota. Ratio est: quia vota solvenda sunt de bonis defuncti; bona autem cujuscunque censentur quae supersunt deducto aere alieno, ut habetur Dig. l. 23. tit. 3. c. 72. 4. Persolutio votorum praeferenda est omnibus legatis, etiam piis, cum prior et potior sit obligatio votorum, quippe quae ipsum defunctum adstringebat, dum viveret, non

ita obligatio legatorum. Ex communi Sanch. cit. c. 15. n. 39, Laym. cit. c. 3. n. 13. Quodsi soluto aere alieno haereditas non sit par solvendo omnia defuncti vota, non est solvendum unum aut alterum et alia omittenda, sed singula pro rata: cum enim omnia aequaliter ex virtute religionis debeantur, non est ratio, cur unum alteri praeferatur, idemque est in legatis. Communis apud cit. Casum novum singularem ponam in fine. Denique merito monent DD., quemlibet teneri vota sua realia persolvere, dum adhuc vivit, atque etiam moribundum ad hoc a confessario inducendum esse, et non sufficere, ut heredibus committat, ut passim, sed pessime fit, ob morale periculum defraudationis. Dicta autem semper intelligenda sunt cum hac exceptione, nisi defunctus eorum votorum absolutionem, dispensationem vel commutationem impetraverit, vel aliter vota extincta sint, juxta dicenda cap. seq.: non enim obligatur heres ad vota extincta, sicut nec amplius obligatus fuit ipse vovens.

306. § IV. *Vota mixta.* 1. Obligatio votorum mixtorum quoad personale omnino etiam personalis est ipsi voventi nec potest nec tenetur per alium implere nec ad heredes transit: ut si vovisti peregrinari Lauretum et ibi calicem offerre, non peregrinatio, sed calix tantum offerendus ad heredes transit. Communis.

307. 2. Obligatio votorum mixtorum etiam quoad reale, si hoc solum accessorie promissum fuerit ad personale tantum principaliter promissum, personalis manet nec per alium impleri potest vel debet nec ad heredes transit; v. g. vovit quis, se peregrinaturum Romam, contra hostes fidei militaturum: principale promissum est personale, accessorium autem tantum est reale, scilicet sumptus necessarios expendere in peregrinatione vel militia; si ipse non possit peregrinari vel militare, non tenetur sumptus mittere ad illam ecclesiam vel militiam, neque eo defuncto tenentur id praestare heredes, ut (contra Sanch.) ex communi docent Suar. l. 4 c. 11. de voto, Laym. cit. c. 3. n. 14. Si enim ipsemet vovens vivens ad id non tenebatur, multo minus defuncti heres ad id tenebitur. Nec obstat, quod dicitur Dec. l. 3. tit. 34. c. 8, quod habentes votum, in subsidium Terrae sanctae in propria persona et expensis militare, si ob impedimentum perpetuum eo proficisci non possint, cogi debeant, ut, quas facturi erant impensas, transmittant, exequentes per alios, quod per se nequeunt expedire; respondent enim recte Innoc. Dec. l. 3. tit. 34. c. 6, Abbas in ipsum Dec. l. 3. tit. 34. c. 8, Navar. c. 12. n. 55, alii post ipsos, illud non fuisse ex natura voti illius, quod principaliter personale et accessorie tantum reale est, sed ex speciali constitutione juris facta eo tempore in favorem Terrae sanctae ob gravissimam necessitatem, ut qui cruce suscepta votum militandi susciperent, quocunque modo possent, sive per se sive per alios auxilium polliceri censerentur; ideoque in aliis casibus locum non habet. Excipe semper, nisi expressa esset talis voventis intentio, ut si ipse non possit, tamen collatis expensis per alium faciat.

308. 3. Obligatio votorum mixtorum quoad reale principaliter et per se promissum manet, etiam impedita vel cessante obligatione personali voti; si nimirum aut reale sit principaliter promissum et personale

accessorie tantum, aut utrumque per se et divisum promissum sit, eaque obligatio ad heredes transit. Omnes. E. g. vovit quis, propriis manibus eleemosynam dare, proprio labore et sumptu altare construere; principale promissum est reale, scilicet eleemosyna, erectio altaris; personale vero est accessorium, quo impedito, si scilicet ipsemet eleemosynam dare vel laborare non possit, tenetur tamen pecuniam illam administrare ad eleemosynam vel altare construendum. Item vovit quis ad limina Apostolorum peregrinari et lampadem argenteam offerre, in bellum sacrum proficisci et tot socios milites secum ducere; si peregrinari vel ad bellum proficisci nequeat, tenetur tamen nihilominus mittere lampadem ad illam ecclesiam ac milites promissos ad bellum: quia, ut supponitur, reale hoc votum per se divisim ac independenter a personali editum est, Sanch. n. 13, Laym. n. 11, atque eo mortuo idem praestare tenentur heredes: quia vere vota realia sunt juxta dicta § praecedenti; excipe rursus semper, nisi alia fuisset voventis expressa intentio.

4. Tandem accipe casum singularem ac recentem: Titius pericli- **309.** tans vovet certo loco Sacellum B. M. Virginis eamque in rem pecunias destinat, curat candelabra argentea aliamque suppellectilem sacram pretiosam; diu post hoc votum nondum persolutum rapitur in vincula ob perduellionis crimen, cujus adhuc viventis bona addicuntur fisco; Tenebiturne fiscus saecularis votum illud ratum habere, sic ut non possit illas pecunias et suppellectilem sacram in profanos usus convertere? Respondet affirmative Gobat casu 1. n. 47. Ratio est: quia fiscus licet non sit proprie heres reorum laesae majestatis, habetur tamen loco heredis et tenetur ad omnia debita rei, Dig. l. 49. tit. 14. c. 11, immo etiam ad omnia legata, c. 14. ibid. Ergo tenetur etiam ad omnia vota realia rei, quandoquidem heres (cui comparatur fiscus) debeat realia vota defuncti praeferre legatis, ut sup. dict. ex Sanch. et Layman.

Sectio IV.

Votorum divisio et violatio.

Summarium.

310. Votorum varia divisio.
311. Votorum conditionatum.
312. Obligationem imperfectam et suspensam parit,
313. Quae impleta conditione perficitur,
314—317. Quam tamen obligationem vovens, nisi aliunde peccatum sit, licite impedit seclusa vi vel fraude.
318—319. Cum quis vi vel fraude impedit, ne voti conditio ponatur, tutior quidem sententia est, votum adhuc obligare,
320. Nihilominus tamen valde probabile est, tunc obligationem adhuc cessare,
321. Ubi tamen semper accurate exploranda est intentio voventis, et an res adhuc sit integra, quia tunc tenetur non impedire conditionem. Et hinc sequitur,

322. Qualiter intelligenda sit communis illa conditio, v. g. si patri placuerit etc.?
323. Votum poenale, quid et quotuplex?
324—325. Si in voto poenali opus principale illicitum vel impossibile fiat aut ejus obligatio dispensetur, eoipso ruit etiam obligatio poenae.
326. Ignorantia excusans a culpa excusat etiam a poena.
327. Votum, si blasphemavero etc., dabo hoc in eleemosynam, ordinarie intelligitur toties quoties.
328—332. Ad quid et qualiter teneatur qui vovit indeterminate aliam Religionem?
333. Ad quid teneatur qui vovit aliquam Religionem determinate?
334. Qui vovit aliquam Religionem determinate, quando licite possit, etiam jam professus, exire et intrare aliam?
335. Dubius an voverit solum ingressum, an vero etiam professionem, praesumere potest, se tantum vovisse ingressum.

310. Votum varie dividitur, 1, in *personale, reale* et *mixtum*, jam explicata, 2. in *temporale* et *perpetuum*. Votum *temporale* est, quod ex intentione voventis solum ad certum tempus vel pro certo tempore obligat, ut non bibendi vinum per totam quadragesimam vel hebdomadam sanctam; *perpetuum* est, quod ex intentione voventis tota vita obligat, ut votum castitatis perpetuae, nunquam bibendi vinum. 3. In *simplex* et *solemne*. Votum *simplex* est, quod solum privata voventis voluntate et auctoritate concipitur, non interveniente publica Ecclesiae acceptatione, ut in hactenus exemplis allatis. Votum *solemne* dicitur, quod concipitur cum publica Ecclesiae auctoritate et acceptatione solemni, susceptioni alicujus status immutabiliter conjunctum, ut vota professionis religiosae, votum castitatis in susceptione sacri Ordinis una cum susceptione sacri Ordinis ex institutione Ecclesiae saltem implicite conceptum; aliud votum solemne de facto in Ecclesia non habetur. 4. In *absolutum* et *conditionatum*. Votum *absolutum* est, quod ex intentione voventis absolute obligat, nulla admixta conditione arbitraria extrinseca; nam conditiones in voto ex natura rei vel dispositione juris imbibitae non faciunt votum conditionatum, sicut et in aliis actibus. Votum *conditionatum* est, quod ex intentione voventis obligat dependenter ab aliqua conditione arbitraria extrinseca ponenda, idque rursus duplex: *simplex* et *poenale*. *Simplex* dicitur, quod dependet a conditione favorabili seu quae non sit poena, ut voveo, me peregrinaturum, Religionem ingressurum, si Deus me de naufragio vel infirmitate liberet. *Poenale* est, quo vovetur aliqua poena sub conditione lapsus subeunda, ut si denuo lusero, me inebriavero, in peccatum carnis lapsus fuero, voveo, me jejunaturum tot diebus. Votum conditionatum et poenale itemque ingrediendi Religionem hic particulariter explicanda sunt. Vota solemnia supponuntur satis nota.

§ I. *Votum conditionatum.*

311. **Assertio V**: *Votum conditionatum, quod nimirum ex intentione voventis obligat ad aliquid faciendum vel omittendum dependenter a conditione in ipso voto apposita, obligationem imperfectam et suspensam parit, quae perficitur ac absolvitur, posita seu impleta illa conditione; quam tamen (nisi aliunde peccatum sit) licite impedit vovens, seclusa vi vel fraude; cum hac tamen etiam probabiliter cessat obligatio.* Hoc ultimo excepto, reliqua certa sunt, ut breviter patebit explicatione.

I. *Obligationem imperfectam et suspensam parit:* utpote dependentem 312.
ab eventu futuro in conditione apposita. Requiritur ergo 1. ut conditio apponatur in ipso actu vovendi: nam si semel promissio absolute facta est, votum jam perfectum vel absolutum est, nec licebit nec poterit deinde aliqua conditio vel restrictio adjungi; nam ut in simili habetur Cod. l. 8. tit. 55. c. 4: „Perfecta donatio conditiones postea non capit; ex communi Sanch. l. 5. de matr. disp. 6. n. 3. et l. 4. de voto, c. 23. n. 7. 2. Conditio addita debet esse de aliquo eventu futuro: nam votum editum sub conditione eventus praesentis vel praeteriti, v. g. si pater meus vivit vel jam mortuus est, non est proprie conditionatum, sed vel statim parit absolutam obligationem, si conditio posita existat, etsi per accidens suspensam, si conditio adhuc ignoretur; vel nullam obligationem parit, si conditio apposita non existat. 3. Quia votum conditionatum non parit quidem statim obligationem perfectam, parit tamen obligationem imperfectam, suspensam, quae superveniente conditione perficitur et absolvitur; ideo qui vovit conditionate v. g. Religionem ingredi, si pater morietur, tenetur servare propositum implendi voti, quando conditio evenerit; alioquin si ante eventum conditionis propositum mutet, nolens scilicet implere etiamsi conditio eveniat, jam liquido est transgressor voti sui peccatque pro ratione materiae. 4. Interim dum eventus in conditione positus et a libera voventis voluntate non pendens expectatur et speratur, tenetur vovens se non reddere inhabilem ad executionem voti; v. g. qui vovit, se Religionem ingressurum, si pater ex India redierit, si sanatus vel mortuus fuerit, is matrimonium contrahere non poterit, tametsi pater longo tempore manserit, donec de ejus reditu vel morte certior factus fuerit, Navar. l. 3. cons. 15. de voti edit. 3, Sanch. cit. c. 23. concl. 6, Dec. l. 4. tit. 1. c. 19, Laym. c. 6. n. 1; secus dicendum, si conditio honesta et licita ex libera voventis voluntate pendeat: tunc enim eventum illius vovens expectare non tenetur; v. g. vovisti Religionem ingredi, si Doctor creatus fueris vel si luseris amplius; aut si Religionem ingredi velis, te Carthusianum futurum: tunc enim nullo expectato eventu libere potes ad nuptias transire: quia conditiones istae pendent ex libera tua voluntate et honeste vel etiam debite illas omittis. Non ita pendent ex tua voluntate reditus, sanitas vel mors patris tui: quare peccabis mortaliter, si non expectato eventu uxorem ducas et sic impotentem te ad ingressum Religionis voto promissum reddas. Nota hic obiter ex Sanch. cit., non inutile, sed validum esse votum illud insinuatum: si in Religionem aliquam ingressus fuero, Carthusianam ingrediar: quia melius est etiam conditionate esse obligatum Deo ad aliquod majus bonum, quam nullo modo esse obligatum; attamen votum illud conditionatum statim pro libitu commutare poteris in votum absolutum ingrediendi Religionem minus strictam, v. g. Canonicorum Regularium: quia rursus melius est, esse absolute obligatum Deo ad aliquod bonum, quam sub conditione libera ad quodcunque majus bonum.

II. *Perficitur et absolvitur posita seu impleta conditione:* posita ni- 313.
mirum seu impleta conditione in voto apposita, votum conditionatum omnino evadit absolutum et completum statimque obligat pro tempore

aut praefinito a vovente aut proximo commodo, juxta superius dicta. Si duplex conditio apposita fuit in voto, videndum, an utraque ponatur copulative, et tunc utraque expectanda est, v. g. voveo peregrinari Romam, si sanatus fuero et pecunias habuero. Si vero conditiones appositae sunt disjunctive, v. g. voveo peregrinari Romam, si vel pater mortuus fuerit vel aliunde pecunias acquisiero, una tantum conditione impleta, votum obligat: quia etiam logice ad veritatem disjunctionis sufficit, unam partem esse veram. Difficultas tamen non levis est: an votum conditionatum obliget, si conditio impleatur non determinate, sed aequivalenter; v. g. vovisti certam summam eleemosynae vel decimam partem lucri, si lucrum ex hac negotiatione tua cum frumento tuleris, et tu aliunde lucrum capias v. g. ex hereditate vel alia negotiatione: teneberisne voto? Item vovisti Religionem ingredi, si pauper pater tua ope indigens tandem moriatur: interim pater inopinate evadit dives, ut tuum ingressum non impediat amplius, an nihilominus obligaberis voto tuo? Certum est, quod non, si votum emissum fuit, sub illa conditione omnino determinata, scilicet si omnino ex hac negotiatione ditescat, si omnino pater moriatur: sic enim non ponitur conditio, quam praecise intendebas. Quodsi vero votum emissum est, non tam propter illas conditiones determinate, quam propter finem habendi facultatem dandi eleemosynam aut Religionem ingrediendi, jam te voto obligari censet Sanch. c. 23. n. 26, quia per illam aequivalentiam revera jam habes facultatem dandi eleemosynam vel Religionem ingrediendi, quod in tuo voto principaliter intendebas. Contra tamen te non obligari censet Palaus cum Tamb. l. 3. decal. c. 12. § 6. n. 4, eoquod vovens non intenderit se obligare, si quomodocunque cessante impedimento facultas illa fiat (nisi ita expressisset), sed si fiat modo de facto expresso, per hanc negotiationem, per mortem patris; satis probabiliter, sed prius est tutius.

314. III. *Quam tamen, nisi aliunde peccatum sit, licite impedit vovens, seclusa vi vel fraude.* Solemnis est quaestio, utrum vovens peccet, si per eum stet vel ipse obstet, quominus conditio in voto posita impleatur. Dicimus ergo:

1. Si conditio bona ac licita pendeat ex libera voluntate voventis, non peccat vovens, si eam evitet et impediat, ob eam solum causam, ne voti obligationem contrahat. E. g. vovit quis, se eleemosynam daturum, si luserit, si juraverit, si talem domum intrarit; non peccat, etsi ideo lusu, juramento, ingressu talis domus studiose se abstineat, ne voto obligetur. Omnes. Ratio est: quia cum talis vovens adhuc liber sit a suo voto implendo, poterit ejus obligationem subterfugere quocunque modo non illicito; atqui licitum est ei non suscipere doctoratum, non ludere, non jurare; ergo. Idque verum est, etiamsi talis conditio impediatur cum directa intentione obligationem voti effugiendi, v. g. femina vovit dare eleemosynam, quoties domo egreditur, alia quoties ingreditur ecclesiam: utraque postea poenitens studiose abstinet egressu domus et ingressu non necessario ecclesiae, ne eleemosynam dare cogatur, neutra peccat; idemque est in allatis exemplis.

315. 2. Si conditio voti licite impediri nequeat, peccat utique dupliciter qui conditionem impedit, ne voto obligetur. E. g. vovit quis

Religionem ingredi, si toto hoc anno a fornicationis peccato divina gratia praeservatus fuerit; si talis intra annum fornicetur eo animo, ut voti obligationem subterfugiat, peccat utique non tantum contra castitatem, sed etiam contra votum et virtutem Religionis, violando aliquo modo pactum cum Deo initum: quia tali modo vovendi censetur tacite promisisse, quod saltem aliquem vitandi peccati conatum et divinae gratiae cooperandi adhibere ac sine dolo sincere cum Deo agere velit. Ex communi Suarez apud Layman c. 6. n. 2.

3. Si conditio voti non mala ex naturalibus causis aut libero alterius hominis consensu vel voluntate pendeat, non peccat vovens contra votum, si illam conditionem impediat, seclusa fraude vel vi. Communis apud eosdem. Ratio est: quia vovens conditionate non censetur se obligasse ad promovendam seu nullo modo licito impediendam conditionem voti, sed tantum modo illicito, doloso vel violento; v. g. vovisti Religionem, si valetudinem Deus restituat; non peccas contra votum, si ex fragilitate excedendo in cibo vel potu sanitatem impedias, si dolus et maligna intentio eludendi votum absit; secus si dolose et data opera valetudinem laedas, ne voto tenearis: tunc enim non sinceriter agis cum Deo tuo. Item vovisti Religionem, si pater consenserit; non peccas contra votum, si voti poenitens patri dissuadeas, ne consentiat, bona fide ac ratione; secus si fraude vel vi patrem circumvenias, ut dissentiat: quia tunc non relinquis ei liberam arbitrii sententiam, ex qua tamen votum tuum pendere volebas. Suar. et alii cit. **316.**

4. Constat ergo apud omnes, graviter peccare eum, qui conditionem voti per vim vel dolum impedit, ne voto teneatur: talis enim nimis manifeste Deo illudere convincitur. Insuper dicimus: **317.**

IV. *Cum hac tamen etiam probabiliter cessat obligatio voti.* Difficilior jam quaestio est, an qui per dolum vel vim impedit, quominus conditio voti ponatur, nihilominus teneatur voto, non minus quam si conditio impleta fuisset. *Exempla.* V. g. vovit quis Religionem, si pater consentiat, si confessarius consulat, si spatio unius anni Deus a fornicatione praeservet, si a morbo molesto liberet; sed postea poenitens voti, dolose falsis allegationibus patrem vel confessarium circumvenit, ut assensum vel consilium non praebeant, aut alter vi vel fraude illos impedit, postea studiose fornicatur vel intemperanter vivendo sanitatem impedit: omnia dolose ob eam causam, ne voti reus cucullam inducere teneatur; an tamen nihilominus obligatur? **318.**

1. Affirmat communior, probabilior et sine dubio tutior sententia DD. Navar. c. 12. n. 42, Sanch. l. 4. c. 23. n. 47. et tredecim citans probabilius suadet Diana p. 4. tr. 4. res. 101. et omnino favent jura Dig. l. 45. tit. 1. c. 85. § 7: „Quicunque sub conditione obligatus curaverit, ne conditio existeret, nihilominus obligatur.“ Consentit lib. 5. tit. 12. reg. 66. in 6: „Cum non stet per eum, ad quem pertinet, quominus conditio impleatur, haberi debet perinde, ac si impleta fuisset.“ V. g. promisisti alicui centum florenos, si aedem tuam accesserit; si is ingredi volens a te per vim vel fraudem repellatur, perinde ei obligatus es, ac si ingressus fuisset. Eodem modo res se habet in casibus propositis et similibus. Ratio a Sanchez assignata **319.**

est: quia quoties apponitur conditio ab aliis causis sive naturalibus sive liberis dependens, verus sensus ejus conditionis atque adeo virtualis saltem intentio voventis debet esse: voveo talem rem, si per alias causas mihi involuntarias non steterit, quominus hoc fiat. Ideo enim talis conditio non dependet a voluntate, sed ab aliis causis, ut etiam contra tuam voluntatem evenire possit; atqui cum tu per dolum vel vim impedis, ne ponatur conditio, revera per alias causas tibi involuntarias non stat, quominus fiat votum tuum; ergo conditio censetur impleri, et tu obligaris, ac si impleta esset. Vide quae notabo n. proxime sequenti.

320. 2. Nihilominus maneat probabilis nostra resolutio, tunc cessare obligationem. Sic Major 4. d. 38. q. 1. prop. 1. corol. 7, Suar. cit. l. de voto c. 17. n. 20, Laym. l. 4. tr. 4. c. 6. n. 4, Diana, Palaus, alii cum Tamburino cit. c. 12. l. 3. § 6. n. 7. Ratio est: quia vel talis obligaretur ad impletionem voti ratione conditionis impletae, vel ratione peccati commissi; non primum: quia revera et simpliciter non adest nec impletur conditio, quam omnino et expresse respexit intentio voventis; atqui votum non obligat ultra expressam intentionem voventis, et immerito recurritur ad illam intentionem tacitam et virtualem, quod conditio praecise per alias causas et voventi involuntarias debeat impediri, cum adsit expressa intentio contraria, si conditio ipsa non ponatur, quomodocunque non ponatur; ergo nulla est obligatio ratione conditionis impletae; sicque ruit vel saltem non convincit ratio allata Sanch. ibid. Neque secundum: hoc enim discrimen est inter violationem promissionis factae Deo et factae homini, quod violatio promissionis factae homini quidem obliget ad restitutionem damni illati: semper enim homini per violationem juris sui infertur damnum in bonis suis utilibus, quod compensari potest et debet; at vero violatio promissionis factae Deo solum obligat ad poenitentiam et satisfactionem pro injuria illata Deo et non ad aliquam restitutionem: Deo enim transgressione voti nullum infertur damnum, quod restitui possit ac debeat, sed tantum honor et cultus debitus aufertur, qui per poenitentiae satisfactionem eidem restituitur: ergo ratione peccati commissi in dolosa illa voti elusione nulla alia est obligatio voti implendi ac velut compensandi. Jura autem supra allegata solum ita statuerunt de promissionibus humanis ad indemnem servandum promissarium, et non in promissionibus Deo factis, in quibus tota obligatio pendet ab expressa intentione voventis, quae in proposito non impletur, ut dictum est.

321. 3. Ceterum duo hic valde advertenda sunt: a. accurate exploranda est intentio voventis, quae interdum esse potest, omnino se obligare v. g. ad Religionis ingressum, si pater consenserit vel, nisi pater contradixerit: ut proinde nihil aliud impedire eum debeat praeter patris contradictionem vel dissensum. Hoc casu, si vovens dolo circumveniat patrem, ut contradicat, qui alioquin non contradiceret, voto nihilominus obligabitur, eo quod conditio considerata voventis intentione satis impleta censeatur, quando pater non ex seipso voluntarie, sed tantum fraude voventis circumventus contradicit; atque in hoc casu locum habet ratio Sanchez supra allata. b. Quando res est adhuc integra,

certum est, voventem debere cessare ab impediendo et expectare, an ponatur conditio; ut si in dicto casu pater non statim contradicat, sed deliberet, interim tu a dolosa persuasione cessare debes et expectare ejus mentem. Unde qui de industria se male gerunt in Religione, ut sic dimittantur, non sunt tuti in conscientia dimissi, sed post dimissionem debent instanter petere receptionem, ut voto satisfaciant: quia res adhuc semper est integra; semper enim possunt se emendare et idoneos receptioni reddere, quamdiu spes est receptionis, donec ultimate repulsi excusentur.

4. Denique ex dictis explicandum est, quomodo intelligenda et impleri censenda sit solemnis illa conditio in votis (idemque in aliis promissionibus) filiorum: Si patri placuerit etc. Hanc quaestionem late tractat Sanch. l. 5. de matr. disp. 7. q. 7, ex quo accipe compendio: a. Si pater re cognita voto vel promissioni primo statim consentiat, censetur impleta conditio et obligatio contracta, quae minime tollitur, etsi is postea mutata sententia dissentiat, nisi filius forte adhuc sit impubes, juxta dicenda c. seq.; econtra si pater primo statim dissentiat, deficit conditio et obligatio neque revalescit, etsi pater postea consentiat. Ita post Azorium et alios Sanchez et Layman cit. contra Sylvestrum et Navarr. Quodsi vero voventis vel promittentis intentio fuerit, obligandi se omnimodis, dummodo sine patris offensione fieri possit, tunc etsi pater primo aegre ferat et dissentiat, postea vero consensum praebeat, obligatio contrahetur, si interim nulla mutatio notabilis sit facta, ut cum aliis bene notat Laym. cit. n. 3. b. Si pater nec consensum nec dissensum exprimat, ad alia signa et conjecturas attendendum est: nam in quibusdam personis consideratis circumstantiis taciturnitas moerorem animi indigne ferentis significat, et sic deficiet conditio et obligatio; in aliis vero significat tacitum consensum vel saltem non repugnandi voluntatem, ut notant DD. cit., et sic palam impletur conditio: *nisi pater contradixerit;* non ita liquido: *si pater consenserit,* ideoque in praxi mens ejus magis exploranda est. Ubi nota differentiam inter has duas conditiones: si pater consenserit, et nisi pater contradixerit. c. Si pater expresse dicat, se quidem non contradicere vel dissuadere, sed etiam non suadere vel consulere, tunc censetur esse impleta voti conditio, si patri *placuerit,* nisi constaret, aliam fuisse voventis vel promittentis intentionem; qui enim vovit vel promisit sub conditione paterni placiti vel consensus, ejus animus fuisse censetur obligare se, nisi pater contradicat, dissuadeat vel aegre ferat positive, quod in proposito non fit. Nam, ut dicit Dig. lib. 50. tit. 17. c. 142: „Qui autem tacet, non utique fatetur, sed tamen verum est, eum non negare sive contradicere.“ Vide Laym. cit. c. 6. n. 3. d. At si pater moriatur forte, priusquam ejus placitum, consensum vel ratihabitionem petas? Resp., saltem si pubertatem ingressus es, ipsa mors patris habebitur pro assensu, qui sine dubio non vult amplius te impedire ab opere bono; neque aliter consensum vel placitum supposuisti, nisi quatenus ejus potestati subes; nunc autem non amplius subes. 322.

§ II. *Votum poenale.* Votum poenale est, quatenus vovetur poena sub conditione subeunda, seu ut describit Sanch. l. 8. de matr. disp. 10. 323.

n. 1: „Cum vovens, minime alioquin affectus ad rem, quam in poenam vovet, sed ideo eam ita promittit, si crimen aliquod commiserit, ut illius incurrendae timore retrahatur a crimine committendo.“ Duobus modis fieri potest: Primo modo, si quis duplex votum emittat, scilicet rem aliquam absolute faciendi vel omittendi, ad quam animus inclinatus est, et deinde si non id praestiterit, aliud quidpiam, ad quod animus inclinatus non est, tanquam in criminis poenam praestandi: ut si voveas, te non fornicaturum, si autem fornicatus fueris, Religionem ingressurum; aut te non lusurum, si autem luseris, tantam eleemosynam daturum. Secundo modo, uno simplici voto solum vovetur poena, tamen sub conditione, si id, quod proponit, non praestiterit, v. g. voveo, me Religionem ingressurum, si fornicatus fuero, eleemosynam daturum, si denuo lusero. Circa quae breviter ita resolvendum est.

324. 1. In voto poenali, si res a vovente principaliter intenta aut impossibilis aut Deo accepta non sit vel fiat, tunc cadit etiam obligatio poenae, v. g. vovisti vel jurasti, te jejunaturum vel eleemosynam daturum, si vindictam non sumpseris, si cum inimico locutus fueris, si in talem domum ingressus fueris seclusa justa causa non ingrediendi, nulla est obligatio poenae. Ratio est: quia poena solum accessorie sub conditione rei principalis promittitur: si ergo res principalis praestanda non sit, neque poena locum habebit.

325 2. Si obligatio voti per dispensationem sublata fuerit, eoipso cadit etiam obligatio poenae, licet de ea in dispensatione nulla sit facta mentio. Ratio est: quia poena habet ordinem ad transgressionem; sed post dispensationem voti non habet locum transgressio: ergo neque obligatio poenae. Secus dicendum, si transgressio voti jam semel accidisset; v. g. vovisti te non lusurum, et si luseris eleemosynam daturum; si lusisti semel, jam reus es tam voti, quam poenae, et postea absolutus a voto, non absolveris a poena antea contracta, sed solum a poena contrahenda imposterum, ut bene notat Laym. cit. c. 5. n. 2.

326. 3. Quandocunque aliquis ob ignorantiam vel oblivionem inculpabilem rem principalem perficere omisit, non obligatur poena, quippe quae locum non habet, nisi ubi voluntaria transgressio est; v. g. vovisti, singulis festis audire Sacrum, tali vigilia jejunare; omittis inculpate, ignorans esse festum vel vigiliam eo die, aut oblitus vel non recordatus voti tui; non teneris poenam solvere: perinde enim est, ac si alias juste impeditus fuisses; nemo quippe censetur vovisse poenam, nisi ob culpabilem transgressionem, et „omnis poena, si justa est, peccati poena est“, ait S. August. l. 1. retr. c. 9. At vero qui memor voti sui v. g. non ludendi, non fornicandi, etsi non recordatus poenae annexae, violat votum suum, adhuc tenebitur poena apposita saltem moderata et non exorbitante. Secus si poena esset exorbitans et gravissima, v. g. ingressus Religionis, difficillima peregrinatio, si fornicatus fueris. Ex communi Sanch. l. 4. mor. c. 82. n. 17, Laym. cit. n. 3. Ratio est: quia voti obligatio est instar alterius legis humanae; atqui qui legem latam vovit, etsi ignoret vel obliviscatur annexam poenam, nihilominus eam incurrit eaque juste punitur, nisi poena exorbitans sit aut censura.

327. 4. Quoad poenam solvendam ita distinguendum est: a. Si quis duplex votum edidit, v. g. se non blasphematurum et, si blasphema-

verit, eleemosynam daturum, liquido tenetur ad solvendam poenam toties quoties blasphemandi votum transgressus fuerit. Omnes. Sanch. cit. n. 21, Laym. cit. n. 4. Ratio est: quia sicut votum principale non blasphemandi ad omne tempus semper refertur, ita et votum accessorium de solvenda poena ad omne tempus transgressionis referendum est. Qua ratione etiam illud votum accipi debet: voveo, me omnibus diebus Sabbati Missam auditurum et si non audiero, me talem eleemosynam daturum. b. Qui unum tantum votum edidit de poena solvenda, si tale quid commiserit, consideranda est intentio voventis, quae ordinarie etiam est, perpetuo sibi interdicere talem rem sub proposita poena, ita ut quoties transgressio fiat, toties poena solvatur. Sin vero spectatis omnibus circumstantiis de intentione voventis constare non possit, sed dubium maneat, an vovens intenderit solvere poenam pro omni, an vero pro prima tantum transgressione, probabile est, solum pro prima vice transgressionis debere poenam solvere. Ita Sa V. votum n. 26. approbante Laym. cit. n. 4. Ratio: quia cum de obligatione voti agitur, benignior pars amplectenda est in dubio in favorem voventis salva verborum proprietate; atqui verba ista voti, si blasphemavero, voveo, me aureum daturum pauperibus, propria et usitata acceptione intelligi possunt de prima tantum transgressione; ergo si vovens de intentione sua dubitet, hanc benigniorem partem amplecti poterit. Verum mihi arridet regula collecta ex Sanch., Laym. saepe citatis apud Tamburinum cit. c. 12. § 7. n. 2: Quando poena est ex ordinariis, quaeque iterari solent, intelligitur toties quoties; quare si vovisti jejunare, moderatam eleemosynam dare, si ebrius vel fornicatus fueris, obligandus es quoties ebrius vel fornicatus fuisti; quando autem est ex poenis gravioribus extraordinariis, quaeque iterari non ita solent, in prima tantum transgressione poena urgebit, non in sequentibus; ut si vovisti peregrinari Romam, si fornicatus fueris. Ratio est: quia non est verosimile, voventis intentionem fuisse, sibi imponere toties quoties poenas istas insolitas; verosimile autem est, voluisse moderatas et solitas.

§ III. *Votum ingrediendi Religionem.*

Resolutio I. Qui generatim et indeterminate vovit, se aliquam 328.
Religionem ingressurum, ex communi doctrina cum S. Thom. 2. 2. q. 88. a. 3. ad 2. tenetur, moralem adhibere diligentiam, ut in aliquem Religiosorum Ordinem recipiatur; adeoque repulsus ab uno, debet alium Ordinem et interdum unius Ordinis plura monasteria adire et receptionem serio petere, quamdiu spes probabilis superest, se alicubi receptum iri, dummodo exinde non oriatur magna et improvisa difficultas. Etenim obligatio voti, sicut et cujuslibet spontaneae promissionis benigne et stricte interpretanda est, ut non extendat se ultra promittentis intentionem, etiam tacitam seu probabiliter praesumptam, adeoque nec ad speciales et improvisas difficultates se extendat, quas vovens probabilissime excepisset, si ei in mentem venissent vel super his interrogatus fuisset. Et hinc resolves:

1. Talis ita generaliter Religionem vovens, sicut potest quamlibet 329.
minus strictam eligere, ita si in nulla moderata Religione reciperetur, non tenebitur ingredi strictissimam v. g. Carthusianorum, etsi facile

recipiendus: si affirmet vel ex qualitate personae colligi posset, non fuisse ipsi mentem etiam ad tales Religiones strictas se obligare. Sylvester Angelus aliisque cit. Sanch. l. 4. mor. c. 16. n. 49.

330 2. Si talis in sua civitate vel provincia non recipiatur, non tenebitur adire provincias extraneas cum gravi incommodo, si affirmet vel ex qualitate personae colligi possit, suam intentionem eousque se non extendisse, utpote quia inops, debilis, externae linguae imperitus, et maxime si femina sit, quibus peregrinari incommodum et indecorum est.

331. 3. Si talis inidoneus ad clericatum non reciperetur, sed nonnisi ad statum laicalem, non tenetur ingredi, si id se non intendisse affirmet vel ex qualitate personae colligatur, utpote si nobilis, delicatus, ingenio, doctrina praeditus. Sanch., Laym. l. 4. tr. 5. de statu Religionis c. 6. n. 1.

332. 4. Qui sic Religionem absolute vovit, si non recipiatur, nisi in monasterio vel Ordine, cujus disciplina collapsa est, ut nec substantialia quidem vota observentur, non tenebitur; immo licite non poterit ingredi ob pericula subversionis, ut notant etiam Navarr. c. 12. n. 45. aliique cum Sanchez et Laym. cit. n. 5.

333. Resolutio II. Qui Religionem aliquam determinate vovit, s. Benedicti, s. Francisci vel certum aliquod monasterium ingredi, 1. tenetur inprimis sincero animo petere, ut recipiatur, atque etiam semel iterumque repulsus solum constantiae probandae causa, non solvitur voto, ac si postea Religiosi mutata voluntate eum recipere parati sunt, obligatur voto ad ingrediendum. Sanch. cit. n. 70, Lessius l. 2. c. 41, Laym. cit. n. 2. Excipe, nisi interea notabilis mutatio facta fuerit sine fraude voventis, ut si interim disciplina collapsa, monasterium destructum; si vovens interim desperans receptionem bona fide aliam Religionem ingressus fuerit, sponsalia inierit vel crimine commisso infamis factus fuerit. 2. Qui ita certum Ordinem vel monasterium ingredi vovit, examinare debet intentionem suam; quodsi enim principaliter intendit vovere statum religiosum absolute et solum secundario determinavit ad hunc Ordinem, ad aliud monasterium se conferre tenebitur juxta dicta resol. praeced. 3. Quodsi vero principaliter intendit hunc specialem Ordinem vel locum ingredi ob specialem affectum ad illum, adeoque Religionem non absolute et divisim, sed omnino copulatim cum dependentia a tali Religione vel monasterio promisit, tunc in eo Ordine vel monasterio serio repulsus, omnino liberatur voto, juxta communem DD. cum S. Thom. cit. q. 88. a. 3. ad 3, Navar., Sanch., Laym. cit Ratio utriusque patet ex dictis supra de materia mixti voti divisim vel copulate promissa. 4 Denique non tenetur ingredi ultra suam intentionem, utpote si intendisset ingredi hunc Ordinem vel tale monasterium, quia credebat, in eo observantiam esse strictam, postea comperit esse relaxatam, aut quia credebat esse moderatam, postea comperit esse valide rigidam, ut etiam supra de materia voti notatum.

334. Resolutio III. Qui vovit determinate ingredi unam Religionem laxiorem, 1. licite et optime ingreditur ac profitetur aliam strictiorem. Omnes, Dec. l. 3. tit. 31. c. 18; quin ut ibidem habetur, etiam

solemniter professi unam laxiorem, licite ingrediuntur aliam Religionem strictiorem, petita tamen ob respectum sacrae obedientiae, licet non obtenta, Superioris licentia. 2. Professus Religionem strictiorem, in qua tamen non servatur regula nec spes est reformationis, licite ingreditur aliam minus strictam, in qua servatur regula, petita similiter etsi non obtenta Superioris licentia, uti docent Lopez aliisque cit. Rodriquez t. 3. qq. Regularium qu. 52. a. 5, Sanch., Laym. cit. n. 10. Contra vero qui vovit ingredi et profiteri Religionem strictiorem observantem, utique peccat ingrediendo et profitendo laxiorem, quia minus praestat, quam Deo voto promiserat; attamen professio valida erit et voventem a priori voto liberat: quia nimirum votum solemne professionis, quo Religioni laxiori jus acquisitum est, derogat voto priori simplici, quo alteri Religioni strictiori nullum jus acquisitum fuit, ut habetur l. 3. tit. 14. c. 5. in 6. 3. Similiter peccat qui vovit, se Religionem ingressurum strictiorem experiendi causa, postea ingrediendo laxiorem sine intentione et obligatione perseverandi et profitendi: quia minus iterum praestat, quam promisit, cum plus sit novitium esse in Religione strictiore, quam in laxa. Attamen votum ingrediendi et experiendi Religionem strictiorem ipsemet vovens licite commutare potest in votum ingrediendi et profitendi Religionem laxiorem; quemadmodum etiam si tempus ingrediendi Religionem strictiorem ex voto nondum advenisset; v. g. si vovisses, absolutis studiis ingredi Carthusiam, interim non prohiberis ingredi et experiri Ordinem laxiorem v. g. S. Benedicti cum intentione vel in eo Ordine profitendi vel prius votum Carthusiam ingrediendo exequendi, ut cum s. Antonino et aliis bene docet Sanch. cit. c. 16. n. 18. et 20: quia nimirum votum profitendi Religionem etiam laxiorem, cum contineat perpetuum Dei obsequium, absolute melius est et plus obligat, quam votum solum ingrediendi et experiendi Ordinem quantumcunque strictiorem, quod per se solum temporale Dei obsequium continet, juxta illud Dec. l. 3. tit. 34. c. 4: „Reus fracti voti aliquatenus non habetur qui temporale obsequium in perpetuum noscitur Religionis observantia commutare.“ 4. Eum, qui Religionem ingredi et profiteri vovit, non posse suscipere episcopatum sed susceptum dimittere ac votum suum exequi debere, contra Abbatem, Henriq., Rodriq. et alios communis et vera est sententia DD. cum Sanch., Lessio, Laym. cit. n. 15. Ratio est: quia non est de meliori bono, ut supra de materia voti ostensum est. Intellige tamen, seclusa dispensatione, quam Papa concedere potest et reipsa concedere censetur, si conscius talis voti voventem assumat ad episcopatum.

Resolutio IV. Qui absolute Religionem vovit intentionem suam 335.
non satis exprimens, sed dubius manens, an voluerit se obligare solum ad ingressum et probationem, an vero etiam ad professionem, praesumendus est tantum se voluisse obligare ad experiendum, non item ad profitendum absolute, uti contra Navar. et Rodriq. etc. docet communis et secura sententia DD. cum Suar. l. 5. de voto c. 8. n. 7, Sanch. cit. c. 16. n. 86, quos sequitur Laym. cit. Ratio est: quia voventium Religionem, nisi aliud exprimant, ea communiter esse solet intentio, nimirum ingrediendi et experiendi, utrum ipsis expediat necne. Deinde vota et pacta secundum jus commune et consuetum morem interpre-

tanda sunt in dubiis; atqui jus commune disponit ingredientibus anni spatium ad experiendum: ergo. Denique cum votorum obligatio sit strictae interpretationis et benignae in favorem voventis, sicut in dubio, utrum aliquis simpliciter voverit, censetur esse liber, ita etiam in dubio, utrum aliquis unum solum, an vero duo voverit, nimirum et ingressum et professionem, censendus est liber ab altero, de cujus obligatione dubitat. Insuper hic aliqua observanda sunt: 1. Qui sic vovit Religionem, sincero animo ingredi et aliquem moralem conatum adhibere debet se accommodare moribus Religionis cum proposito perseverandi et profitendi, si eam sibi convenientem expertus fuerit. Quare licet is, qui absque voto Religionem ingressus absque omni justa causa egreditur, peccet solum venialiter ob levitatem animi, is tamen, qui cum tali voto Religionem ingressus sine omni rationabili causa egreditur, peccat mortaliter ob transgressionem voti. Caj., Nav., alii cum Sanch. cit. c. 16. n. 90, Laym. Quodsi tamen bona fide ingressus, ex justa causa egrediatur, tali voto omnino liberatur: satis est enim semel praestitisse quod promisit, scilicet ingredi et experiri Religionem, an sibi conveniens sit. 2. Qui vero expresse vovit Religionem non tantum ingredi, sed etiam profiteri seu in ea perseverare, ita astringitur voto ad professionem et perseverantiam (etsi Religio non usque adeo conveniens sit), ut exire sponte nequeat, et annus probationis non tam sibi, quam Ordini serviat; adeo ut licet ex justa causa egrediatur, si tamen spes sit, ipsum denuo receptum iri, teneatur adhuc ex voto suo ingredi: cum votum absolute conceptum impedimento temporali non extinguatur; ut si quis ob morbum esset egressus, isque morbus penitus cesset. 3. Qui absolute et expresse vovit et Religionem et continentiam, si castitatem vovit principaliter et independenter a Religione, is impeditus vel liberatus a Religione, adhuc obligatur voto castitatis; qui vero Religionem vovit principaliter et castitatem solum accessorie et dependenter a Religione, is impeditus vel liberatus a Religione liberatur etiam a voto simplici castitatis accessorio; quia ruente principali ruit accessorium; de quo nulla controversia. 4. In dubio autem, quonam modo talis voverit castitatem cum Religione, si neque ex verbis voventis neque ex circumstantiis conjectura capi possit, post adhibitam diligentiam poterit vovens eligere sensum, quem vult sibique magis faventem, nimirum vovisse castitatem dependenter a Religione, uti ex Sanch. et Laym. § praecedenti indicatum est.

Subsectio.

Voti violatio.

Summarium.

336—338. Quale peccatum sit, vovere aliquid inconsiderate, sine intentione promittendi, obligandi vel implendi?
339—341. Qualiter peccet vovens rem malam et impossibilem et indifferentem?
342—344. Quale peccatum sit transgressio et dilatio voti ac de emisso poenitere?

345. In Confessione votorum violatorum opus non est explicare eorum materiam,
346. Nisi ea aliunde praecepta vel prohibita sit.
347. Licet votum castitatis simplex, solemne et sacri Ordinis sint ejusdem speciei, tamen in Confessione probabilius exprimi debet votum solemne.

§ I. *In ipso actu et modo vovendi peccari potest tripliciter:* 1. temere, leviter, inconsiderate et ex repentino quoque motu vel ob respectum humanum aliquid vovere, peccatum est, plerumque tamen veniale tantum. Communis DD. cum Sanch. l. 3. c. 1. n. 9. Peccatum esse, desumitur ex illo Eccli. 5, 3: *Displicet Deo infidelis et stulta promissio.* Votum autem ex levi metu ac sine sufficiente deliberatione emissum censetur promissio stulta. Accedit, quod sit abusus voti, ita temere et sine matura consideratione vovere. Quia tamen non cedit in gravem injuriam Dei vel cultus divini, venialem culpam per se excedere non potest. **336.**

2. Vovere absque intentione promittendi et se obligandi ad rem promissam, cessante scandalo et gravi irreverentia Dei probabilius tantum est peccatum veniale. Ita Sanch. cit. n. 10, Cajet. V. votum n. 8, qui recte determinat, tunc solum esse peccatum mortale, quando votum est solemne, ut in susceptione Ordinis sacri ac professione Religionis: in his enim, si externe voveas, juxta intentionem Ecclesiae ac Religionis vovere ex justitia debes; aut etiam quando est votum simplex fitque publice coram aliis: quia tunc esset mendacium perniciosum et periculosum, ratione irreverentiae coram aliis, et gravis scandali. **337.**

3. Vovere aliquid absque intentione et voluntate illud implendi, in re gravi sine dubio est peccatum mortale, omnium DD. consensu ob gravissimam irreverentiam et virtualem irrisionem Dei, quasi Deus omniscius ac corda intuens falli possit. Attamen in re levi probabilius est tantum peccatum veniale, excusante parvitate materiae nec adeo gravem irreverentiam erga Deum inducente. Ita communis cum Sanch. cit. n. 8. contra March. et alios quosdam nimis strictos. **338.**

§ II. *Circa materiam voti peccatur itidem tripliciter.* 1. Vovere rem moraliter malam sive ex objecto sive ex fine vel circumstantiis est peccatum mortale et quidem duplex, unum contra praeceptum aliquod particulare, alterum contra virtutem religionis: quia est gravissima irreverentia Dei et formale sacrilegium, fidelitatem suam velle ipsi Deo obligare ad ejus offensam. At vero vovere rem solum venialiter malam vel ad finem venialiter tantum malum, est tantum peccatum veniale, similiter duplex, et contra aliquod praeceptum particulare et contra virtutem religionis. Communis DD., Armilla, Sylvester, Sotus, Navar., Tolet. aliisque cit. Sanch. l. 4. mor. c. 6. n. 9, Laym. l. 4. tr. 4. c. 2. n. 6, Dian. p. 4. tr. 4. res. 160. Ratio est: quia cum tale votum sumat totam suam malitiam a re mala promissa, tale peccatum erit votum, quale est res promissa; adeoque si haec mortalis, mortale; si venialis, veniale. **339.**

2. Vovere rem impossibilem sub ratione impossibili apprehensam, est peccatum mortale: quia rem impossibilem Deo promittere, est verissima Dei irrisio et gravissima irreverentia. Secus dicendum, si **340.**

illa res per errorem apprehenderetur ut bona ac possibilis, v. g. naturale jejunium servare per totam quadragesimam.

341. 3. Vovere rem indifferentem, quatenus indifferens est, v. g. curare sibi novas vestes, aut minus bonam, v. g. matrimonium inire, non dare eleemosynam certo pauperi indigno, est tantum peccatum veniale: quia hic nulla notabilis intervenit irreverentia Dei.

342. § III. *In executione vel transgressione voti peccatur tripliciter*, omittendo, differendo, poenitendo. 1. Omnis transgressio voti (sive per commissionem sive per omissionem) in re tamen ex natura sua vel circumstantia gravi, est peccatum mortale; in re levi (sive ea tota sive partialis tantum materia voti sit) est tantum peccatum veniale.

343. 2. Dilatio voti aut ex intentione voventis ad certum tempus sub mortali obligantis, aut cum abjectione voluntatis illud implendi, aut cum periculo non implendi vel impedimenti perpetui absque omni causa probata est peccatum mortale; alias veniale tantum.

344. 3. Poenitere efficaciter de voto emisso cum voluntate aut proposito illud deinceps non servandi aut quaerendi quamlibet occasionem et causam sive justam sive injustam, se a voti observatione eximendi, in re gravi est peccatum mortale, secundum omnes. Ratio est: quia ejusdem malitiae est, transgredi velle et transgressio ipsa; qui autem sic efficaciter poenitet et dictae voluntati libere consentit, censetur habere voluntatem transgrediendi votum emissum adeoque juxta rationem materiae peccare mortaliter. At vero poenitere tantum inefficaciter cum simplici tantum displicentia, tristitia ac nolleitate voti emissi, sustinendo quasdam difficultates vel anxietates in voto suo, dummodo perseveret firma voluntas semper implendi votum, peccatum non est per se loquendo, sed lucta contra incentivum peccati: sicut enim ab initio poterat homo non vovere, ita postea optare potest, quod non vovisset. Adeoque propositiones istae: utinam non vovissem, si non vovissem, amodo non voverem amplius etc., etsi magnae imperfectiones sint, tamen stante firma voluntate implendi votum peccata non sunt per se loquendo. Per accidens tamen, quatenus talis displicentia voti redundat in ejus executionem, ut homo segniter, negligenter et cum taedio votum exequatur peccatum veniale; accedente vero periculo praevaricandi, erit mortale. Sic ex communi Laym. l. 4. tr. 4. c. 4. n. 3.

345. § IV. *Circa Confessionem votorum violatorum.* 1. In Confessione sufficit enumerare transgressiones votorum, omittendo vel committendo, neque necesse est explicare materias votorum aliunde non praeceptas vel prohibitas. E. g. Titius vovit certo die jejunare, Missam audire, omnia omittit; Cajus vovit tali die non bibere vinum, non ludere, at data occasione vinum bibit, ludit; uterque satisfacit in Confessione dicendo: duo vota a me emissa semel transgressus sum. Ita cum aliis Lugo de Poenit. disp. 16. n. 115. Ratio est: quia omnia vota edita de rebus ex se non praeceptis vel prohibitis sunt ejusdem speciei, consequenter etiam transgressiones ejusdem speciei erunt; ergo sufficit in Confessione exprimere numerum transgressionum mortalium, nec opus est explicare materias aliunde non praeceptas vel prohibitas.

346. 2. At vero si materia votorum aliunde praecepta vel prohibita sit, utique explicanda erit; ut si vovisti non blasphemare, nunquam

die festo omittere Sacrum, omnia transgressus utique non sufficit dicere simpliciter, violavi tot vota toties, sed materias explicare debes: quia non solum contra vota tua, sed etiam contra alia praecepta Dei vel Ecclesiae deliquisti. At quid si vovisti certo die jejunare et audire Sacrum, et abstinere ab illicita venere et omnia transgressus in Confessione dicas: semel transgressus sum tria vota, et postea interjectis alii addas: semel commisi fornicationem? respondet Gobat casu 1. n. 24., te satisfecisse, quia nihil substantiale omisisti; sed ego addo, te etiam excessisse: quia sic revera confessario ingeris notitiam distincti peccati fornicationis ultra triplicem illam transgressionem votorum.

347. 3. Quamvis autem etiam votum castitatis simplex et solemne professionis ac sacri Ordinis essentialiter sint ejusdem speciei, attamen juxta communem et mihi omnino veram DD. sententiam, si voto solemni castitatis adstrictus lapsus es, non sufficiet dicere: semel transgressus sum votum castitatis, sed (nisi confessario notus sis) explicare debes votum solemne: quippe cujus solius violatio proprie constituit sacrilegium carnale, non item violatio voti simplicis, quamvis opposita sententia Sanch., Dianae, Bassaei, Tamburini probabilis sit.

Denique ad praxim apposite monet Sanch. c. 1. de voto n. 31: Quando poenitentes moniti a confessario, ut a peccatis certis desistant, respondent: Promitto, me amplius hoc aut illud non facturum, communiter non edere votum, sed tantum velle significare suum firmum propositum. Si quis tamen vere vellet promittere et de novo obligare ad emendationem talis vel talis peccati, utique verum votum edicit, cum promissio non fiat confessario, sed coram illo ipsi Deo; saltem promissio non fit confessario ut homini, sed ut judici loco Dei, adeoque adhuc principaliter ipsi Deo et consequenter, non secuta emendatione deberet se agere reum facti et fracti voti, ut etiam observat Gobat ib. n. 25. Quam quidem novam obligationem confessarius praeditus facultate dispensandi vel commutandi vota, ut prudenter relaxet, definiet ex ipsa experientia, utrum nimirum memoria voti nuncupati retraxerit poenitentem a recidiva necne; si enim retraxit, non relaxet; si secus, relaxet in nomine Domini, quia votum istud et nova obligatio nihil ipsi proficit nisi ad graviorem culpam.

Caput III.

De votorum et juramentorum deobligatione.

Vota cessant obligare voventem generatim quatuor modis: *extinctione, irritatione, dispensatione ac commutatione;* iisdemque omnino modis cessant obligare juramenta promissoria sive absoluta sive confirmatoria promissionis factae Deo; non item semper factae homini,

(ut infra patebit), et insuper speciali modo sibi proprio cessant per remissionem seu condonationem alterius, in cujus commodum promissio jurata facta est, ut infra notabimus.

Sectio I.

Votorum ac juramentorum extinctio.

Summarium.

348. Obligatio votorum ac juramentorum extinguitur
349. Ablatione vel mutatione notabili ipsius materiae aut
350. Finis principalis voti aut
351. Circumstantiae per se principaliter intentae
352. Aut alterius aequivalentis ex improviso accidentis.
353. Talis autem mutatio vel impedimentum occurrens debet esse quid notabile, se tenens ex parte materiae, non voventis tantum.
354. Unde nullum incommodum vel periculum, etiam mortis liberat ab obligatione voti, si id fuit praevisum.
355. Si tamen talis mutatio vel impedimentum sit perpetuum, obligatio omnino extinguitur, secus si temporale tantum.

348. **Assertio I:** *Votorum ac juramentorum obligatio extinguitur seu expirat oblatione seu notabili mutatione materiae, aut finis principalis, aut cujusvis circumstantiae per se principaliter intentae a vovente, aut alterius aequivalentis ex improviso accidentis.* Communissima Sanch. l. 4. c. 2. n. 18, Laym. l. 4. tr. 4. c. 8. n. 3.

349. § I. *Ablatione vel mutatione notabili ipsius materiae:* utpote sit fiat ex possibili impossibilis, ex licita illicita, ex bona et meliori indifferens, minus bona, majoris boni impeditiva; idque vel in toto vel parte per se divisim promissa. Ut si vovisti peregrinationem annuam et jam senio confectus amplius perficere nequeas aut si perficias, justo officio satisfacere non possis aliudve majus bonum omittere deberes, eoipso extinguitur ac reipsa cessat obligatio voti vel pro semper vel pro interim ad tempus, prout impotentia implendi perpetua vel temporalis tantum fuerit. Exempla copiose obvia sunt in superioribus de materia mixta voti.

350. § II. *Aut finis principalis:* cessante enim fine principali voti, semper cessat obligatio voti (itemque juramenti), non item cessante fine secundario tantum. Communis DD. apud cit. E. g. vovit quis vel juravit, quotidie Petro pauperi eleemosynam daturum ad sublevandam ejus inopiam; interim Petrus fit dives vel non amplius eget tali ope; cessat tuum votum, quia cessat finis totius voti, qui erat sublevatio ejus inopiae. Item vovisti, certam eleemosynam dare Petro pauperi; si finis principalis tantum fuerit sublevatio inopiae istius individui pauperis, mortuo illo obligatio voti cessat; at vero si finis principalis illius eleemosynae fuerit facere opus bonum in honorem Dei et bonum animae tuae, et solum secundario ob aliquam causam elegisti illum pauperem Petrum potius quam alium, mortuo vel non egente

amplius illo paupere debetur eleemosyna alteri pauperi, eadem ratione, sicut in legatis docent Bartolus aliique juristae in Dig. l. 32. tit. un. c. 38, Abbas, alii Canonistae in Dec. l. 3. tit. 26. c. 3. Atque in dubio hoc posterius praesumitur de tali intentione. Exemplum habes Dec. l. 3. tit. 34. c. 7: Episcopus Trecensis votum fecit peregrinationis Jerosolymitanae, simul animo obtinendi libertatem suae ecclesiae a comite Campaniae ibi commorante; ut autem mortuum illum comitem esse perlatum fuit, nulla judicata fuit promissio. Pontifex tamen consultus votum tanquam non extinctum commutavit in alia bona opera, eoquod finis impetrandi auxilii a comite non videbatur solus principalis, sed etiam alius ex motivo religionis et cultus exhibendi locis sacris, forte etiam per se intentus independenter ab illo auxilio impetrando; aut certe ita fecit Pontifex ad majorem conscientiae securitatem, prout explicant DD. communiter. Suar., Sanch., Laym. l. 4. tr. 4. c. 8. n. 2.

§ III. *Aut cujusvis circumstantiae per se principaliter intentae:* v. gr. **351.** vovit femina peregrinationem longinquam, ut filio sanitatem impetret; mortuo interim filio, cessat obligatio voti, quia illa circumstantia per se principaliter intenta fuit a vovente. Huc refer dicta omnia de voto conditionato. Item votum factum ad tempus determinatum ratione ipsius temporis et ad finiendam obligationem, utpote ob specialem respectum et honorem talis temporis vel diei, elapso illo die vel tempore extinguitur et omnino cessat. Secus est, si votum factum sit ad determinatum tempus non ratione temporis, sed solum ratione voti implendi atque ad non ultra differendam executionem voti. Rationem et exempla habes abunde c. praec. sect. 3. § 4.

§ IV. *Aut alterius aequivalentis ex improviso accidentis.* Pro quibus **352.** omnibus esto regula generalis: Quotiescunque tanta intercedit mutatio novumque ac improvisum impedimentum vel accidens supervenit, quod si ab initio fuisset, voti valorem et obligationem impedivisset, aut rationabiliter praesumi posset voventis intentionem se ad talia non extendisse, sed sine dubio excepturum vel negaturum fuisse, si in mentem venisset vel de eo interrogatus fuisset; aut denique tale quid occurrat, quod excusaret et tolleret obligationem praecepti Ecclesiae de tali re facienda: tunc etiam cessat et extinguitur obligatio voti de ejusmodi re facienda. Communissima DD. Abbas in Dec. l. 3. tit. 34. c. 1. Sylv., Angelus, Azorius aliisque cit. Suar. l. 4. de voto c. 19. et optime explicans Sanch. l. 4. c. 2. n. 18. et ex eo Laym. cit. c. 8. n. 3, Sumitur ex Dig. l. 45. tit. 1. c. 140. § 2, ubi dicitur: „Obligatio extinguitur, si in eum casum inciderit, a quo incipere non potest.“ Ratio fundamentalis est: quia in votis alioquin stricte interpretandis ista conditio semper intelligi debet: In quantum est licitum, rationabile et moraliter possibile. E. g. vovisti Religionem juvenis et postea voti transgressor uxorem duxisti; ea mortua in senectute tua, quando admodum difficilis et insolitus videbitur ingressus Religionis, et maxime si Religioni ineptus et inutilis factus, solutus eris a voto. Ita citati omnes. Vovisti magnam eleemosynam, altare, templum aedificare; postea vero depauperatus aut gravem jacturam passus, votum tuum impossibile moraliter evadit aut valde difficulter exequi posses: solutus

eris durante ea impossibilitate. Omnes. Vovisti certa jejunia, Sacra, peregrinationes annuas; postea superveniente tanta infirmitate, senectute, gravi necessario labore, quo excusareris ab obligatione praecepti Ecclesiae de jejunio vel Sacro audiendo, etiam excusaberis ab obligatione voti durante tali impedimento. Vovisti jejunare singulis feriis sextis perpetuo, nihil cogitans de Natali Domini interdum in feriam sextam incidente: non teneris jejunare illa die occurrente festo Nativitatis, quia sic etiam permittit lex Ecclesiae. Secus esset, si vovens de eo cogitasses et tamen absolute singulis feriis sextis jejunare vovisses: tunc enim etiam illum diem comprehendisses tuo voto, uti contingit apud Fratres Minores, et ita in similibus aliis casibus resolvendum est. Revide etiam dicta supra de interpretatione voti. Porro tria hic observanda sunt:

353. 1. Mutationem illam vel impedimentum occurrens debere esse quid notabile, tenens se ex parte materiae vel executionis voti in ordine ad ipsam facultatem vel vires voventis, et non tantum in ordine ad voluntatem: manente enim ipsa re possibili moraliter, regulariter semper manet obligatio, etiamsi voluntas mutata vel poenitens totaliter ab illa avertatur. V. g. vovisti castitatem vel obedientiam in Religione, postea expertus difficultatem tuam in servanda castitate, in obediendo: poenitentia ductus voluntatem primam retractas, et si hanc difficultatem a principio expertus fuisses, utique non vovisses: non obstante tali difficultate manes voto obligatus, quia mutatio illa et difficultas nova non est in ordine ad potestatem, sed tantum in ordine ad voluntatem voventis; quae si sufficeret ad extinguendam obligationem voti vel alterius promissionis, nullum erit firmum votum vel promissio, cujus obligatio mutata voluntate voventis vel promittentis facillime eludi posset ob exiguas causas.

354. 2. Nullum grave incommodum vel periculum, etiam mortis, liberat ab obligatione voti, si praevisum fuit vel ut rationabiliter subeundum praevideri potuit ac debuit, quia tunc est virtualiter intentum. V. g. vovit quis servire certis infirmis in nosocomio, etiamsi timeatur contagio et immineat periculum mortis: non liberatur a voto: quia tale periculum, ejusmodi obsequia per se comitari solitum, praevidit vel praevidere debuit. Unde et quidam dicunt, votum Carthusianorum abstinendi a carnibus obligare etiam in periculo mortis, quia eam obligationem et periculum praevidere possunt.

355. 3. Considerandum est, an impedimentum vel mutatio talis circa materiam vel circumstantiam voti sit perpetuum, an temporale tantum; si enim perpetuum fuerit, extinguitur omnino et tollitur obligatio; si vero tantum ad tempus certum duraturum, non extinguitur omnino obligatio voti, sed tantum suspenditur et cesssat pro eo tempore, quo durat impedimentum, quo cessante reviviscit obligatio, Dec. l. 3. tit. 34. c. 8. V. g. qui vovit eleemosynam, altare, lampadem, peregrinationem et postea in paupertatem incidit, cessat pro eo tempore obligatio voti; at redeunte meliori fortuna redibit etiam obligatio. Quod etiam observatur in civilibus debitis. Similiter qui vovit Religionem et postea uxorem duxit, mortua brevi conjuge adhuc sanus et valens voto obligatur. Ita in similibus.

Sectio II.

Votorum ac juramentorum irritatio.

Summarium.

356—358. Votorum ac juramentorum irritatio triplex.
359. Irritatio voti vel juramenti quid?
360. Omnia vota Religiosorum, etiam praelato non praejudicantia, irrita esse voluere antiqui, sed verius
361. Illa tantum vota simplicia Religiosorum invalida sunt, quae Superiorum praeceptis praejudicant,
362. Non vero alia non praejudicantia.
363 - 364. Superior etiam localis per se directe irritare potest ejusmodi vota
365. Religiosorum sibi actu subditorum, non novitiorum aut suorum ante professionem facta.
366. Quinam dicantur impuberes, minores vel minorennes?
367. Omnia vota impuberum per se directe irritari possunt a patre vel tutore,
368—369. Etiam post annos pubertatis, si pubes ea non ratificavit,
370. Illa vero solum vota puberum post pubertatem emissa a patre irritari possunt, quae ei in familiae administratione praejudicant.
371. Quae patria potestas irritandi vota impuberum in defectu patris extendatur ad tutorem, curatorem, avum et in horum defectu etiam ad matrem?
372—374. Quae et qualiter vota uxoris irritari possint a marito
375. Et econtra vota mariti ab uxore?
376. Maritus non potest irritare votum uxoris de non petendo debito, bene vero uxor quandoque votum tale mariti.
377. Quae vota servorum et qualiter irritari possint a dominis?
378. Quilibet habens potestatem irritandi vota, irritare potest etiam post datam licentiam vovendi,
379. Immo etiamsi licentiam vovendi dederit cum expressa promissione non irritandi,
380. Peccat tamen saltem venialiter, si licentiam sine causa revocet.
381. Quae vota semel irritata, postquam vovens liberatus est a potestate irritantis, reviviscant?
382. Habens potestantem irritandi vota, quae et qualiter etiam possit irritare juramenta alterius sibi subjecti?
383. Extensio specialis ad juramenta.

Votorum ac juramentorum irritatio triplex distingui potest: *intrinseca de jure naturali, extrinseca de jure humano communi, extrinseca de jure personali.* Irritatio *intrinseca* et de jure naturali est, quando vota vel juramenta sunt invalida, irrita ac nulla ob defectum conditionis alicujus essentialiter ad votum vel juramentum validum requisitae: ut si vota vel juramenta fierent absque debita deliberatione et voluntario, absque intentione obligandi, absque sufficienti materia: tunc enim talia vota ex natura sua et ipso jure naturae essent nulla. Et universaliter sicut jure divino naturali valida sunt omnia vota ac juramenta cujusvis hominis adulti ratione utentis cum debita deliberatione, intentione et materia facta, ita jure divino naturali irrita, invalida et nulla sunt omnia vota et juramenta puerorum, amentium, ebriorum aut quorumvis sine debita deliberatione vel intentione vel materia facta. Quoad pueros autem notanda est communis regula DD., vota vel juramenta ante septimum annum aetatis completum facta irrita censentur, nisi in raro casu probabilissimae conjecturae suadeant, sufficientem 356.

rationis usum in ea tenera aetate non defuisse. At vero post septennium completum emissa praesumuntur valida quantum est ex parte voventis, nisi probabilia indicia ostendant, defuisse rationis discretionem; quod etiam in sponsalibus locum habet, ut notat Sanch. l. 1. de matr. disp. 8. et 16.

357. Votorum ac juramentorum irritatio *extrinseca de jure communi* dicitur, quando illa ipso facto sunt irrita, invalida et nulla ob defectum conditionis vel qualitatis solum lege ecclesiastica requisitae ad valorem voti vel juramenti, quae alioquin ad essentiam et valorem voti vel juramenti non requireretur. Neque idcirco ecclesiastica potestas juri divino aliquid derogat, quia Deus non acceptat vota vel juramenta, quae ab Ecclesia ob justam causam infirmantur vel irritantur, sicut etiam remittit obligationem votorum vel juramentorum, in quibus Ecclesia ob justam causam dispensat; idque vi promissionis a Christo factae Petro Matth. 16, 19: *Quodcunque solveris super terram, erit solutum et in coelis*, ut optime ostendit Suar. l. 5. c. 4. Hac ergo ratione jure communi ecclesiastico irrita et invalida sunt vota solemnia, quae ex gravi et injusto metu fiunt, v. g. Religionis professio ab impuberibus facta Dec. l. 3. tit. 31. c. 8. l. 3. tit. 14. c. 1. et 2. in 6., D. p. 2. caus. 20. q. 2. Hodie vero post conc. Trid. sess. 25. c. 15. de regular. irrita est etiam professio, quae fit ante decimum sextum aetatis annum completum vel ante tempus annuae probationis exactum. Similiter jure humano quosdam contractus ita infirmari ob injuriam vel turpitudinem contrahentis vel ob detrimentum boni communis, ut nec accedenti juramento valida fiant, jam explicatum est.

358. Votorum ac juramentorum irritatio *extrinseca et de jure personali* est, quando illa annullantur, quatenus ea cedunt in praejudicium potestatis alterius, qui dominativam vel quasi dominativam potestatem habet in personam voventis vel jurantis vel in materiam voti vel juramenti. Unde duplex est irritatio haec: prima *directa*, qua homo irritat vota vel juramenta alterius hominis, quia potestatem habet in ipsam personam vel voluntatem ipsius; sic praelatus, pater, tutor irritat vota professi, filii impuberis, pupilli. Horum enim ipsa voluntas secundum omnes actiones suas subjecta est alienae voluntati; Religiosus enim propriae voluntati sponte renunciavit atque praelati voluntati sponte se subdidit per votum obedientiae l. 1. tit. 6. c. 27. in 6, cum velle et nolle non habeat, sed ex illius, quem vice Dei super caput suum posuit et cujus imperio se subjecit, voluntate dependeat. Impubes quoque secundum juris dispositionem plenum suae voluntatis dominium non habet, sed subditur per se patri vel ejus loco tutori, in cujus potestate existit et a quo infirma ejus voluntas regitur; quamobrem voluntas patris est quasi filii voluntas D. p. 2. caus. 20. q. 2 c. 1. et 2. Altera est irritatio *indirecta*, qua homo irritat votum vel juramentum alterius solum, quatenus haec versantur circa materiam sibi suoque juri ac potestati subjectam. Sic praelati, parentes, mariti, domini irritare possunt vota Novitiorum, filiorum, puberum, uxorum, famulorum: hi enim non quoad ipsam personae voluntatem, sed solum per accidens ratione materiae subjectae subjiciuntur illis, ut proinde

eorum vota et juramenta circa talem materiam facta jure rescindi possint ab illis, ut mox patebit.

Assertio II: *Irritatio voti vel juramenti est ablatio obligationis ejus* 359.
per potestatem alterius dominativam vel quasi dominativam in personam voventem vel jurantem aut in rem, de qua fit votum vel juramentum; atque adeo quicunque habet potestatem dominativam vel quasi dominativam in personam voventem vel jurantem aut in ipsam rem promissam voto vel juramento, potest irritare omnia alterius vota vel juramenta promissoria. Communis cum S. Thoma 2. 2. q. 88. et 89, Sanch. l. 3. moral. c. 9. quoad juramenta et l. 4. c. 24. quoad vota, Laym. l. 4. tr. 3. c. 11. n. 1. et tr. 4. c. 7. n. 3. et alii passim. Ratio patet ex terminis: quia vota et juramenta eorum, qui alteri quoad personam suam vel saltem quoad materiam voto vel juramento promissam perfecte subjecti sunt, sunt velut conditionata et tum ex natura rei tum etiam ex dispositione juris communis hanc annexam habent conditionem: Voveo vel juro hoc vel illud praestare, si superior vel is, cujus interest, non contradixerit. Eo proinde contradicente, irrita, invalida et nulla erunt omnia ejusmodi vota ac juramenta promissoria. Haec singillatim explicanda sunt:

§ I. *Vota Religiosorum.* Est sane communis sententia antiquorum, 360.
omnia vota Religiosorum (sicut et impuberum), etiam praelato vel disciplinae regulari minime praejudicantia, esse invalida nullamque obligationem parere, nisi positive ipse praelatus vel Pater consentiat ac approbet; ideoque ad valorem ejusmodi votorum requiri positivum consensum Superioris scientis, et non sufficere, ut Superior solum negative non dissentiat, non contradicat sive sciens sive ignorans. Ita docere videtur ipse S. Thom. 2. 2. q. 88. a. 8. ad 3. dicens: „Nullum votum Religiosi est firmum, nisi de consensu praelati.“ Et habetur satis aperte in jure D. p. 2. caus. 20. q. 4. c. 2, ubi ex S. Basilio refertur: „Monacho non licere vovere sine consensu Abbatis; si autem voverit, frangendum esse votum.“ Ratio potissima esse potest, quia ex eo, quod Deus acceptavit votum solemne professionis in sui obsequium, verosimile videtur, ipsum Deum non amplius acceptare obligationes privatas monachorum professorum, nisi ii, quibus propter Deum subjiciuntur, consentiant. Eadem ratio fieri potest de filiis impuberibus, quos Deus propter aetatis fragilitatem parentum potestati voluit esse subjectos. Verum jam non tenetur haec sententia communiter. Auctoritates commode explicari possunt, et ratio plus non convincit, quam quod Religiosi ac impuberes nihil possint vovere praejudicans potestati Superiorum aut contradicente praelato. Itaque ex communi et recepta sententia, pono breves resolutiones.

Resolutio 1: *Religiosorum vota simplicia illa tantum sunt ipso facto* 361.
irrita, quae constitutionibus regulae, praeceptis Superiorum et monasticae disciplinae repugnant vel praejudicant: ut si Religiosus praesertim inclusus aut monialis vovit longinquam peregrinationem, servitia pia extra claustrum etc. Ratio est: quia votum debet esse de opere bono, immo meliori, quam sit ejus oppositum; agere autem contra regulam, justum praeceptum Superioris aut disciplinam monasticam, non est bonum; ergo. Et licet Superior dispensando in regula talia permittere posset, adhuc tamen

melius est, regulae ac disciplinae religiosae humiliter se accommodare, quam ad contraria etsi alioquin bona dispensationem impetrare; ideoque non sunt materia voti validi, ut recte observat Suar. l. 3. c. 6. de voto n. 19.

362. Resolutio II: Omnia alia vota Religiosorum, quae regulae, praecepto Superiorum et disciplinae monasticae non adversantur, ipso facto valida sunt et licita, juxta communem DD. cum Laym. l. 4. tr. 4. c. 7. n. 6. Ratio est: quia habent omnia ad validum licitumque votum requisita. Quoad validum quidem: nam quod Religiosi dicantur esse sub potestate praelati quoad voluntatem suam, non debet intelligi, quod omnino possint nihil valide velle vel nolle, nisi is positive consentiat, ut patet mille exemplis; sed quod nihil possint velle vel nolle contradicente praelato, quodque praelatus possit vel firmum relinquere vel irritum reddere ad suum placitum. Quoad licitum autem, supponuntur ejusmodi vota emitti de materia honesta et sufficiente ad votum licitum; et quidem ejusmodi vota quoad illas actiones bonas, sive in praecepto sive in consilio positas per se concessas Religioso, ita ut nulla petita praelati licentia eas exercere licite et laudabiliter possit, ut sunt certae orationes, genuflexiones, mortificationes moderatae, statim valent, obligant et impleri possunt et debent, praesumpto nimirum consensu Superioris minime contradicturi, si nosset. Vota autem circa actiones de se bonas, ita tamen Religioso prohibitas, ut non exerceantur sine petita Superioris licentia, non difficulter concedi solita, ut extraordinaria jejunia, peregrinationes, eleemosynae de rebus, quas Religiosus consumere posset, statim quidem valent et obligant in actu primo et sub conditione, si Superior consenserit; non tamen obligant in actu secundo et absolute, nisi praestito Superioris consensu, quo consensu praestito omnino convalescunt, eoque negato omnino extinguuntur ac velut irritata corruunt. Communis DD. cum S. Thom., Navarr., Laym. cit. Ratio est: quia vota potius ita interpretari debent, ut valeant, quam ut non valeant; atqui talia vota invalida essent, nisi subintelligeretur ea conditio, si Superior consenserit vel licentiam dederit, ut patet; ergo. Unde Religiosus vi talis voti tenetur licentiam petere a Superiore, illud opus promissum exequendi: qui enim se obligat ad finem, obligat se etiam ad media ordinaria ad illum finem; sed tale medium in proposito est licentia praelati; ergo tenetur illam petere Religiosus, nisi jam expressam vel tacite praesumptam habeat. At tenebiturne etiam praelato votum suum aperire? tunc enim facilius forte Superior licentiam concedet. Resp. Omnino consultum esse, sed non necessarium, nisi in ipso voto se ad id obligare intenderit; non enim est extendenda obligatio voti ultra intentionem voventis; sicut si Religiosus homini promisisset eleemosynam dare, nonne satis erit petere licentiam dandi, sine necessitate explicandi se promisisse? Ita est in proposito. Sic contra Sotum, Azor., Lessium et alios Navarr., Cajet., Sancli., Laym. cit. eosque secutus Tambur. l. 3. decal. c. 12. § 5. n. 7.

363. Resolutio III: Omnia tamen ejusmodi vota Religiosorum per se directe irritari possunt a praelato seu Superiore Generali, Provinciali, Locali (secundum Suar. et alios etiam monialium ab abbatissa seu

matre spirituali: nam his etiam vovent obedientiam, et certum est, posse irritare vota praejudicantia suae disciplinae). Ratio: quia Religiosus in persona sua quoad omnes actiones perfecte subjicitur Superiori, ita ut ex communi sensu et usu Ecclesiae ac interpretatione juris omnibus ejus votis ac promissionibus quibuscunque haec censeatur intime annexa conditio: nisi Superior contradixerit. Immo potest talis praelatus antecedenter vel a principio statim irrita facere omnia vota suorum, v. g. prohibendo, ne quis quidpiam voveat, consensum negando vel contradicendo: si enim jam edita vota infirmare potest, multo magis edenda. Suar. cit. c. 3. n. 15, Sanch. l. 4. c. 4. n. 49. Eaque omnia vera sunt non tantum quoad vota circa actiones liberas vel in consilio positas, sed etiam quoad actiones positas sub praecepto Dei, Ecclesiae vel regulae, ut contra Cajet. et Tamb. docet communis DD. Sot., Navarr., Suar., Sanch., Laym., cit.: nam licet talis materia voti, quatenus est sub potestate Dei, Ecclesiae vel regulae non sit sub potestate Superioris, est tamen sub potestate ejus, quatenus est sub speciali obligatione voti subditi; adeoque licet a tali materia non possit tollere obligationem, quae est ex praecepto Dei, Ecclesiae vel regulae, potest tamen tollere illam specialem obligationem novam, qua subditus ad illam se voto adstrinxit, ita ut deinceps contrafaciens non amplius duplici, sed simplici tantum peccato peccet. Idemque dicendum de irritatione voti subditorum, non peccandi mortaliter vel certum peccatum devitandi.

Ab hac universali regula duo excipiuntur: 1. Vota ipsa essentialia **364.** statui regulari illique annexa: in his enim, cum ipsum statum regularem constituant, quem Superior evertere non potest, sed ipse servare tenetur, Religiosus non est subjectus praelato suo, sed tantum summo Pontifici pro casu raro episcopatus assumendi vel rarissimo matrimonii ineundi. 2. Excipitur votum Religionem strictiorem ingrediendi: nam quoad hoc subditus Religiosus ex sacris canonibus Dec. l. 3. tit. 31. c. 18. est sui juris nec a Superioribus impediri potest: hoc enim ob majorem perfectionem semper est in potestate inferioris. Quin ipsum votum solemne Religionis intelligitur cum hac conditione: nisi in melius commutare voluero; cumque talem transitum ad Religionem strictiorem etiam nolente Superiore jura permittant, censentur in hoc Religiosum eximere et sui juris facere.

Resolutio IV: Religiosorum subditorum tantum vota ita irritari **365.** possunt a praelato vel Superiore, cui nimirum voto obedientiae actu obstricti sunt. Hinc 1. non possunt praelati vel Superiores irritare vota novitiorum tam personalia, quam realia sive in ipso novitiatu sive ante emissa. Hi enim nondum per votum obedientiae sunt subjecti potestati dominativae Superiorum quoad voluntatem et actiones suas, sed absolute sunt sui juris: quamquam alioquin vi privilegiorum in favorabilibus reputentur Religiosi. Potest tamen Superior eorum vota personalia irritare indirecte vel potius suspendere, quatenus eorum gubernationi et exercitiis probationis, ad quam se Superiori sponte subjiciunt, impedimento vel praejudicio forent; adeo ut si novitius egrediatur, obligatio voti utpote non extincta, sed suspensa tantum pro interim redeat. Si autem profiteatur, omnia ejus vota simplicia et

personalia ipso facto commutantur in votum solemne religiosae professionis, qua se auctoritate et acceptatione Ecclesiae devovent in perpetuum et universale obsequium Dei, quod eminenter quasi omnia alia servitia particularia includit, juxta communem et certam DD. sententiam. Navarr. c. 12. n. 65, Rodriq. t. 2. q. q. r. r. q. 25. a. 8, Suar., Sanch., Laym. cit. 2. Non possunt iidem praelati irritare vota etiam Religiosorum professorum ante professionem seu subjectionem emissa: quia tunc vota non fuerunt facta cum illa conditione consensus Superioris; sed personalia, ut jam est dictum, commutantur in votum professionis; realia vero, sicut alia debita, ad heredes transeunt. Excipe, nisi illa vota fuissent facta in aetate impuberi seu pupillari: nam ut optime docet Lessius l. 2. de just. c. 40. dub. 15, si novitius in saeculo emisit vota in ea aetate, in qua parens, tutor vel curator potuisset ea irritare, eadem poterunt etiam irritari a praelato Religionis, cum in illorum potestatem succedat, ut Sanch. l. 9. de matr. disp. 49. n. 4. notat. 3. Non possunt praelati vel Superiores irritare vota Religiosorum etiam in subjectione facta eo tempore, quo jam a subjectione talis praelati vel Superioris exempti sunt aut quoad personam, ut si desinat esse Superior, aut simpliciter quoad Religionem, ut si Religiosus fiat episcopus aut absolute dimittatur ad saeculum: sic enim praelatis Regularium non amplius subditi supponuntur, ideoque ipsi praelati revera non remanent Superiores respectu talium. Secus est de patre respectu filii, qui semper manet pater, ideoque vota filii in subjectione facta semper postea irritare potest, ut mox videbitur. 4. Denique praelatus omnium Religionum universalis, Summus Pontifex, qui est generalissimus praelatus omnium Religionum sibi principaliter et ultimate per votum obedientiae per Ecclesiam acceptatum subjectorum, irritare potest vota Regularium; non autem potest irritare vota aliorum fidelium, sed tantum potest ea dispensare. Ratio disparitatis patebit sect. 3.

366. § II. *Vota filiorum et clientum.* Filii respectu patris, clientes vero vel pupilli respectu tutorum vel curatorum dicuntur; iique aut impuberes, aut minores vel minorennes tantum. *Impuberes* dicuntur masculi quidem usque ad annum 14; femellae vero usque ad 12. aetatis annum completum; ea enim aetas impubertatis utroque Jure civili et ecclesiastico definita simpliciter attendenda est quoad irritationem votorum et similia jura innumera, non obstante quod reipsa ante dictam aetatem alicui pubertas simulque judicii maturitas advenerit vel postea primum adventura sit, ut notant DD. communiter. *Minorennes* dicuntur ab anno 14. usque ad 25. completum * communius nunc 21. completum. * quibus temporibus, si patre destituantur, tutor datur impuberibus usque ad 14. principaliter quidem ad personam filii tuendam, ut honeste educetur et secundario simul ad ejusdem bona administranda; curator vero datur minorennibus ab anno 14. usque ad 25. principaliter ad bona pupilli administranda et secundario etiam ad personam tuendam. Quibus perceptis, pono breves

367. *Resolutiones:* 1. Omnia vota impuberum per se directe irritari possunt a patre, vel ejus loco a tutore. Sumitur ex Num. 30. et docent communiter DD. cum S. Thom. cit. Ratio: quia ipso naturali

gentium jure introductum est atque jura positiva ita disposuerunt, ut impuberes in illa tenera aetate ob rationis, judicii et discretionis imbecillitatem aliena patris vel tutoris voluntate et auctoritate regantur, adeoque in omnibus eorum votis, juramentis, pactis ac promissionibus quibuscunque semper intelligatur illa conditio: si pater vel tutor aut is, qui patriam in eos potestatem habet et exercet, consentiat aut non contradicat; si ergo pater libere hanc conditionem non ponat, jam omne votum, juramentum, pactum vel promissio corruit. Valide ergo et licite pater irritat vota impuberis filii, 1. etiamsi illa vota implenda essent primum post annum pubertatis, ut si puer decem vel duodecim annorum voverat jejunare, eleemosynas dare, peregrinari, quando grandior vel sui juris erit, quando bona propria habebit. Ratio est: quia potestas haec irritandi fundatur in imperfectione voventis; at haec imperfectio voventi jam adfuit, quando votum emissum fuit; ergo. 2. Idque etiamsi filius contradixerit irritationi, aut patrem posse irritare vota sua non crediderit (quod pro praxi bene notandum): quia haec patris potestas non pendet in suo usu a filii voluntate vel consensu. Secus est in commutatione, in qua vovens debet acceptare materiam subrogandam, ad quod omnino requiritur consensus voventis, adeoque eo invito vel inscio fieri non potest. 3. Requiritur tamen ad validam irritationem, ut filius votum suum patri vel alteri irritaturo explicet: si enim is solum exponat propositum suum v. g. ingrediendi Religionem tacito voto, quantumvis pater contradicat, non censebitur irritasse votum, de quo cognitionem nullam habuit, nam ignoti nulla voluntas, ac proinde vovens postea tenebitur votum implere, nisi aliunde excusetur, juxta communem DD. apud cit. 4. Non tamen ad validam irritationem requiritur ulla causa, immo neque ad licitam, nisi illa sola, ut filius voto suo se gravatum sentiat, ut amplius videbitur § 4.

II. Insuper omnia vota ab impubere in ipsa impubertate edita 368.
non solum durante impubertate, sed etiam postea quocunque tempore pubertatis a patre irritari possunt, si pubes factus ea non confirmavit vel ratificavit. Ita contra Sotum, Angles et alios communis sententia DD. Navarr., Less., Suar., Sanch., Gobat et alii passim. Ratio: quia in his primordialis natura et obligatio actus inspicienda est; votum autem impuberis ob aetatis et judicii imperfectionem ab initio dependebat a patre semperque hanc conditionem annexam retinet: si pater non contradixerit; quae conditio tractu temporis quocunque non aufertur, nisi post pubertatem nova ratificatio accedat, qua votum praecedens quasi novo voto repetatur et stabiliatur.

Ubi incidenter pro his et similibus plurimis casibus accurate ob- 369.
serva, tria requiri ad veram et obligatoriam voti et cujusvis promissionis ratificationem: 1. ut vovens sit conscius debilitatis prioris voti vel promissionis; 2. ut velit de novo se obligare firmiter, perinde ac si nunquam obligatus fuisset; 3. ut ita dispositus verbo vel saltem mente votum irritum repetat. Nisi haec concurrant, manebunt praeterita vota ejus prorsus eo modo, quo antea erant; at his positis novam obligationem contrahat necesse est. Unde quamvis aliquod votum saepissime renovaverit, non ideo illud ratificavit: hoc enim nihil aliud est, quam prius vinculum approbare et non de novo suscipere; quare

si illud infirmum et irritabile ab initio fuit, remanebit semper tale. Similiter ex eo quod vovens votum suum in impubertate factum factus pubes vel incipiat exequi aut saepius repetat, non ideo censetur illud ratum facere ac confirmare: quia sola voluntas exequendi, ipsa executio aut repetitio voti non potest praecedenti voto obligationem novam inducere. Contra vero si quis immemor sui voti antea facti et infirmi v. g. in impubertate, non ex vi prioris obligationis, sed mere de novo idipsum voveat, omnino valebit votum: tunc enim votum recens factum suam novam obligationem independenter ab antiqua pariet. Casus singularis videri potest apud Gobat n. 176.

370. III. Vota filiorum puberum post pubertatem emissa, illa solum a patre indirecte per accidens et ratione materiae irritari possunt, quae et quatenus praejudicant liberae patris potestati in libera et expedita familiae rerumque suarum administratione (in quibus etiam puberes filiifamilias patris potestati subjecti sunt). Sic irritari possunt vota eorum de multis jejuniis, longis peregrinationibus, immo et orationibus prolixis, quibus familia perturbatur, necessaria obsequia negliguntur aut filius infirmari timetur et maxime vota dandi eleemosynam de bonis paternis et universaliter vota realia de dispositione rerum temporalium, quamdiu scilicet sub patria potestate est. Nam in eo statu filius etiam in administratione bonorum temporalium sub parentibus et tutoribus est; excepto si habeat bona castrensia vel quasi castrensia, de quibus libere disponere potest, et vota de his facta a parentibus vel tutoribus irritari nequeunt. Alia vero vota puberum sub patria potestate vel quasi patria manentium, quae eidem potestati et gubernationi paternae non praejudicant ullo modo, ut Religionis, castitatis, sacrorum Ordinum, Confessionis, Communionis menstruae etc. a parentibus irritari nequeunt. Ratio omnium est: quia circa illa filius non habet disponendi nec consequenter vovendi potestatem; in aliis autem, in quibus sui juris est, disponere atque adeo vovere sine dependentia ab alio potest. Communis DD. cum S. Thom. 2. 2. q. 88. a. 8. ad 2, Navar., Laym. cit. c. 7. n. 13. meique citati omnes contra Angles docentem, omnia vota saltem filiarumfamilias a patre posse irritari: innititur Num. 30, 4: *Mulier, si quidpiam voverit et se obstrinxerit juramento, quae est in domo patris sui et in aetate adhuc puellari, si cognoverit pater votum et tacuerit, voti rea erit; si autem statim ut audierit, contradixerit pater, vota et juramenta ejus irrita erunt.* Sed respondent recte DD. cum Glossa ibidem, textum ibi loqui tantum de filia impubere, ut significat vox in aetate puellari.

371. IV. Patria haec potestas irritandi vota filiorum impuberum, in defectu patris ad plures extenditur. 1. Tutor, quamdiu tutoris officio fungitur, omnia pupilli vota in impubertate facta irritare potest, quaecumque irritare potest pater, quippe cujus loco succedit. 2. Curator etiam irritare potest vota minorennis concernentia bona temporalia vel praejudicantia administrationi suae: in his enim patris vel tutoris vicem subit curator, dum curatoris munus obit. Unde Sanch. l. 4. de voto c. 30. n. 15. probabilissime docet, curatorem posse etiam irritare eiusdem minorennis vota in impubertate emissa directe et per se: quia licet directe et principaliter detur curator ad administrationem bo-

norum temporalium, tamen secundario etiam datur ad gubernationem personae clientis. 3. In defectu patris vel tutoris vel curatoris avus etiam vota nepotis irritare potest, eademque omnino ratione, qua potest pater vel tutor vel curator, et avo deficiente idem possunt ascendentes in linea recta. 4. In defectu patris, tutoris, avi ac ascendentium in sexu virili tandem mater irritare potest vota filii et in ejus defectu avia, secundum omnes: licet enim defuncto patre mater eoipso non acquirat hanc potestatem in filium, nisi ipsamet instituereturtutrix, attamen in defectu et patris et tutoris ac ascendentium ad matrem ipso jure naturae haec cura spectat, ut filium loco patris gubernet eique loco tutoris sit, adeoque filii vota in impubertate emissa irritare potest, saltem durante tempore impubertatis, et probabiliter etiam postea, sicut de curatore paulo ante dictum est et consequenter etiam aliqua vota puberis realia suae gubernationi praejudicantia, quemadmodum curator, uti contra Sanch. probabiliter docet Tamb. l. 3. c. 16. § 3. n. 23, eo quod mater in defectu aliorum, sicut in locum tutoris tempore impubertatis, ita etiam postea in aetate minore in locum curatoris ipso naturali jure succedere videatur. Denique non desunt probabiliter opinantes, in defectum horum omnium, etiam maritum uxoris, dominum servi, magistrum discipuli vel alium, sub cujus gubernatione impubes existit, vota in impubertate emissa irritare posse, ut videre est apud Suar. et Sanch. cit. Ratio est: quia maritus, dominus, magister in defectu aliorum succedere videntur uxori, servo, discipulo in locum parentis, tutoris vel curatoris. Verum haec rarioris praxis obiter indicasse satis est, latius videnda apud citatos.

§ III. *Vota uxoris, mariti, servorum.* Omnia uxoris vota etiam 372.
non praejudicantia, constante matrimonio edita per se directe irritari posse a marito, non minus quam vota Religiosi a praelato vel impuberis a patre vel tutore, docent sane nec improbabiliter graves DD. Sotus, Rosella, Angles, Arrag. aliosque citans Sanch. l. 4. mor. c. 34. n. 3. et probabile censent Bonac., Lessius cum Tamb. § 3. n. 48. Ratio est: quod mulier ex primaeva matrimonii institutione subdatur viro ut capiti suo, a quo tanquam intellectu infirmior in omnibus gubernetur, ut filius impubes a patre, adeoque propter bonum regimen domus pacemque ac concordiam ei plene subdatur in omnibus votis, promissionibus, pactis ac contractibus, ut proinde omnia ejus vota censeantur emitti sub conditione, si vir non contradixerit. Nam favet lex illa Num. 30, 11—13: *Uxor in domo viri sui, cum se voto obstrinxerit vel juramento, si audierit vir ejus et tacuerit nec contradixerit sponsioni, reddet quodcunque promiserat; sin autem extemplo contradixerit, non tenebitur promissionis rea.*

Excipit tamen Sanch. 1. votum Religionis, quando ab uxore im- 373.
pleri potest conjuge invito, utpote primo bimestri ante consummationem, item viro adulterante. 2. Vota ab uxore emissa ante matrimonium praejudicantia marito, solum suspenduntur pro tempore durantis matrimonii. 3. Vota emissa ante matrimonium et expresse primo post matrimonium implenda nullo modo spectant ad potestatem mariti, nisi forte in impubertate emissa essent, juxta paulo superius dicta. 4. Vota tamen emissa durante matrimonio et post matrimonium primo implenda

adhuc a marito irritari posse, censent Sanch. cit. c. 31. n. 17, Tamb. n. 48. seqq. eo quod maritus possit solvere omne vinculum, quod suscipit mulier, dum est sub ipsius potestate; atqui hoc votum etiam est tale; ergo. Probabilis omnino doctrina et servire potest confessario non habenti facultatem dispensandi vel commutandi vota, immo etiam saepe habenti. Verum ne feminas nimium subjiciendo maritis offendamus, ex communiori ac tutiori doctrina iterum pono breves

374. *Resolutiones:* I. Vota uxorum solum per accidens, indirecte ac ratione materiae irritari possunt a maritis, quae et quatenus nimirum ipsis in conjugii usu, familiae gubernatione et rei familiaris administratione praejudicare possunt: ut votum continentiae vel non petendi debitum, multorum jejuniorum in periculum prolis generandae et educandae, multarum orationum, peregrinationum, eleemosynarum maxime et similium in dispendium rei domesticae. Vota autem, quae juri maritali nullo modo praejudicant tam personalia, quam realia, in quorum exercitio uxor non est subjecta viro, v. g. eleemosynae de bonis paraphernis aut iis, quorum administratio ad ipsam uxorem pertinet; item certae et moderatae orationes, Communiones, peregrinationes, vitandi certum aliquod peccatum vel peccati periculum, a marito irritari nullo modo possunt; quamvis ea vota aliquando cessant obligare uxorem, si maritus aegre ferat vel contradicat, non quod contradicentis auctoritate irrita reddantur, sed quia tunc majus bonum pacis ac amoris conjugalis impediunt. Ita communis DD. Innocentius, Sylvester, Navar., Valentia, Azorius aliisque congestis Suar. l. 6. de voto c. 5, Laym. cit. n. 12. Ratio est: quia uxor non est subdita viro per se et simpliciter atque in omnibus actionibus liberis, sed solum et praecise, quatenus exigit vinculum et jura matrimonii, ut nimirum in vitae societate, usu corporis, prolium educatione familiaeque administratione mulier viro suo tanquam capiti subdita sit. Omnimoda autem illa subjectio ac dependentia uxoris ad maritum nullo jure fundata est: non jure naturali vel gentium, quali impuberis voluntas subjecta est patri vel tutori, quia mulieres longe majorem rationis discretionem obtinent, quam impuberes, alioquin ipsae, si conjugatae non sint, semper tutoribus essent subjiciendae quasi perpetui impuberes. Neque jure positivo, cum nullum tale existat: lex autem allata ex Num. 30. optime intelligitur de votis vel promissionibus uxoris juri matrimoniali praejudicantibus, utpote facta de eleemosynis vel oblationibus ex bonis communibus faciendis: et licet tale jus fuisset in veteri lege, modo tamen una cum aliis judicialibus abolita esset. Nec denique ex contractu et vinculo matrimonii: quia haec tantum extendunt se ad corporis usum et familiae administrationem, ut supra dictum.

375. II. Etiam uxor ita indirecte potest irritare vota mariti, quae juri suo matrimoniali derogant vel praejudicant: ut si maritus voveret continentiam, non reddere debitum, longa jejunia, austeritates, longinquas peregrinationes aliosve insolitos actus, quibus ille ineptus redderetur ad debitum conjugale, officia domestica aut quae mutuam societatem notabiliter violarent. Addunt aliqui apud Tamb. cit. n. 54. etiam votum gestandi habitum religiosum v. g. Tertiariorum S. Francisci: quia ob horrorem vestis, ajunt, retraheretur uxor a debito petendo,

Denique omnia vota realia mariti, si cederent in detrimentum dotis vel aliorum bonorum suorum, quorum administratio penes maritum est. Excipitur votum peregrinationis Jerosolymitanae in subsidium Terrae sanctae, quo casu canones juri uxoris derogarunt, ut etiam ea invita tale votum a marito edi possit et servari debeat, Dec. l. 3. tit. 39. c. 8. et 9: „in tanta necessitate populi christiani, ne Terrae sanctae subsidium impediatur.“ In alia autem mariti vota nihil juri suo praejudicantia nihil posse uxorem, omnes consenserunt. Et ratio est clara: quia vir nullo modo subjicitur uxori quoad personam vel voluntatem suam, sed tantum quoad materiam, si sit matrimonio praejudicans.

III. Maritus quidem non potest irritare votum uxoris de non 376
petendo debitum, etiam sine mariti licentia editum: quia conjux conjugi non obligatur ad conjugii usum petendum, sed tantum ad reddendum petenti, etsi tale votum aliquando cesset obligare uxorem, si maritus aegre ferret et discordiae causam praeberet, cum votum non debeat esse majoris boni impeditivum, ut in simili paulo ante dictum est. At vero uxor votum mariti de nunquam petendo debitum aliquando irritare poterit: quia hoc votum potest cedere in praejudicium et gravamen uxoris verecundae, prae pudicitia non audentis petere, si maritus nunquam petat. Ita cum Henriquez et aliis, Sanch. l. 9. de matr. disp. 7. n. 4, Laym. cit. c. 7. n. 16. Ceterum votum continentiae ab utroque conjuge mutuo consensu editum, absolute valet, ut mutua vel alterius conjugis contradictione amplius irritari non possit. Ex communi Abbas in Dec. l. 3. t. 32. c. 11, Sanch. l. 8. disp. 37. n. 10, Laym. cit. et docet D. August. relatus D. p. 2. caus. 33. q. 5. c. 4: „Quod Deo pari consensu voveratis, perseveranter usque in finem reddere debuistis, a quo proposito si ille lapsus est, tu saltem instantissime persevera.“ Et ratio est: quia sic uterque conjux juri suo ad reddendum vel petendum debitum per mutuum consensum in votum cessit, unde nisi legitima Superioris dispensatione restitui non possunt. Quare recte monet Sanch. cit. n. 14, talem conjugem petentem debitum peccare mortaliter non tantum violatione voti contra religionem, sed etiam contra justitiam exigendo tanquam sibi debitum, cum tamen exigendi jus amplius non habeat. Quodsi vero conjux ita voveat de licentia vel consensu alterius conjugis, dicam mox infra in extensionibus.

IV. Vota denique servorum similiter non per se directe irritari 377.
possunt a dominis, sed solum indirecte et per accidens illa, quae et quatenus obligationi servitutis et famulatus ac juri, quod in servos habent domini officiunt et praejudicant pro tempore, quo iis subduntur: uti sunt vota Religionis, sacri Ordinis, longae peregrinationis, quotidie audiendi Sacrum et alia hujusmodi, quibus servus redditur minus aptus ad servitium domini, aut semper aut certis horis impeditur ejus famulatus ac libertas domini. Vota autem dandi eleemosynas de rebus domini simpliciter nulla sunt. Secus est de aliis servorum votis ad servitium domini nihil pertinentibus, ut servandi castitatem, evitandi certum peccatum, frequentationis Sacramentorum, moderatae orationis, dandi eleemosynam de proprio peculio et similia a dominis irritari nullo modo possunt: quia in his servus est sui juris neque talia ob-

servando communiter domini obsequiis nocet. Denique universaliter vota servorum edita sive durante servitute sive ante servitutem, sed implenda seu implebilia post servitutem, durante quidem servitute suspensa, postea vero sine dubio convalescunt et servanda sunt, neque ullo modo a dominis irritari possunt: ea enim ratione, ut scilicet primo post servitutem impleantur, servitio dominorum nullo modo praejudicant. Idem mox dicemus de ipsis votis durante servitute a dominis irritatis.

378. § IV. *Extensiones.* I. Quicunque vota irritandi facultate praeditus, utpote praelatus, pater, tutor, maritus, dominus, postquam subdito, filio, uxori, servo vovendi quidpiam licentiam dedit votumque approbavit, nihilominus postea ante voti executionem mutata sententia et revocata licentia votum illud irritare et rescindere valide potest. Ratio est: quia dando licentiam praesenti consensu non censetur se privasse jure suo gubernandi, praecipiendi et prohibendi, adeoque etiam potestate irritandi vota suorum, quae semper annexam habent conditionem: si superior non contradixerit. Communissima cum Navarr. c. 12. n. 6, Suar. l. 7. c. 4. n. 10, Sanch. l. 4. de voto c. 27, Lessius l. 2. c. 49. dub. 10, Laym. cit. c. 7. n. 14. qui recte applicant: multo magis successorem praelatum, tutorem, maritum, dominum vota subditorum, etiamsi cum licentia antecessoris edita fuerint, pro arbitrio irritare posse: cum enim non habeat imperium par in parem. Dec. l. 1. tit. 6, c. 20, antecessor non potuit juri sui successoris praejudicare. Adde amplius, etiamsi unus Superior dedisset licentiam vovendi cum promissione non revocandi, adhuc potest revocare succedens Superior aequalis ob rationem modo dictam. Secus est universaliter quando major Superior licentiam vovendi dedit, tunc enim nullus inferior praelatus irritare poterit, ut si Generalis licentiam dedit, non potest irritare Provincialis, minus localis; si Provincialis licentiam fecit, nihil poterit Superior localis et sic de ceteris. Ratio nota est: quia Superiore majora consentiente non valet contradicere Superior minor.

379. II. Qui habet facultatem irritandi vota directe per potestatem dominativam in ipsam personam ac voluntatem voventis, ut praelatus respectu Religiosi, pater vel tutor respectu filii, et secundum aliquos maritus respectu uxoris, adhuc valide irritare potest votum alterius, etiamsi licentiam vovendi dederit cum expressa promissione non revocandi neque irritandi vota permissa vel quomodolibet approbata. Ex communi Suar. cit. c. 8, Sanch. c. 27, Tamb. cit. n. 36: quia praelatus vel pater etiam per illam promissionem non se abdicavit, immo non potuit se abdicare sua potestate, quam a natura vel jure communi habet in filium vel Religiosum; ergo non obstante etiam illa promissione adhuc valide irritare poterit; nisi forte pater dando talem licentiam filio vovendi quidpiam reale, tacite vel expresse rem promissam filio donasset atque adeo a suo dominio abdicasset: tunc enim non posset amplius revocare licentiam vel promissionem factam, ut bene observat Tamb. ibid. n. 15. Secus dicendum est de iis, qui indirecte tantum ac ratione materiae possunt irritare vota aliorum. Quodsi ergo pater filio puberi, dominus servo et in nostra sententia etiam maritus uxori semel licentiam dedit vovendi quidpiam alioquin

sibi praejudicans, cum promissione non revocandi, vota omnino constabunt nec deinceps revocata licentia valide irritari poterunt. Ratio est: quia ideo hi possunt irritare vota suorum, quia illa vota sibi praejudicant ratione materiae vel obsequii debiti; atqui per promissionem non revocandi acceptatam, illi omnino cedunt juri suo circa talem materiam vel obsequium; ergo jam non poterunt amplius revocare ne valide quidem, multo minus licite. Denique specialiter hic eximium est votum continentiae editum ab uno conjuge, etiam uxore cum consensu approbativo alterius conjugis et aliqua saltem virtuali voluntate renunciandi juri suo, et etiamsi expressa promissio non revocandi non adesset, tamen postea irritare nequit, secundum communem DD. apud cit. et habet Glossa in D. p. 2. caus. 33. q. 5. c. 11: „Vota vero continentiae ita alterius permissione ab altero valent offerri, ut post permissionem non valeant in irritum deduci.“ Ratio est: quia quoad usum matrimonii vir non habet majus jus in uxorem, quam uxor in virum; quare si unus conjux jam alteri semel licentiam dedit consensu approbativo cum aliqua voluntate cedendi juri suo, velut jam jure suo privatus licentiam revocare nequibit. Secus esset si daret licentiam consensu solum permissivo, dicendo v. g. se contentum esse nec contradicere, ut altera votum continentiae edat, interim nolit praejudicare juri suo: tunc enim postea non prohibetur debitum exigere, ut notat Innocentius c. 1. de conversione conjugatorum, Navar. c. 16. man. n. 31, Coninch, Laym. cit. n. 15. recte addens, si conjux conjugi dederit facultatem vovendi castitatem absolute et simpliciter, eoipso censeri renuntiasse juri suo ad exigendum debitum, cum alias absolute castitas servari non possit, perinde ac si ambo mutuo consensu castitatem vovissent, ut supra notatum est. Addit insuper Laym. cit. n. 15: Si uxor dedit marito licentiam aliud quidpiam vovendi, quod juri suo praejudicet v. g. longam peregrinationem, censendum esse juri renunciasse, ut deinde licentiam revocare non possit. Et hactenus de valore.

III. Quicunque vota irritandi potestate praeditus absque omni causa vel ratione necessitatis aut utilitatis alicujus votum alterius irritat aut datam semel vovendi vel voti exequendi licentiam revocat, et maxime si accessit promissio non revocandi, peccat ad minus venialiter. 380.

1. Certum est apud omnes, votum irritare aut datam licentiam sine causa revocare contra promissionem non revocandi datam et acceptatam, esse peccatum, et quidem in communiori sententia ex genere suo mortale, pro ratione scilicet materiae. Similiter 2. simpliciter etiam datam semel licentiam vovendi vel votum exequendi absque omni causa revocare, peccatum esse, omnino communis est sententia; nam Num. 30, 16. de viro, qui taciturnitate sua voto uxoris consensum dederit et postea primum contradicit, dicitur: „Portabit ipse iniquitatem ejus.“ Atque esse mortale pro ratione materiae, iterum tenent gravissimi DD. Cajet., Navarr., Arragonius, Sanch., Laym. ll. cc., quod nimirum consensu ac licentia Superioris jam semel data (et maxime cum promissione non revocandi) votum jam confirmatum erat ad cultum Dei; revocato autem consensu sine justa causa denuo infirmatur et velut violatur votum et cultus Dei non

sine gravi divini Numinis irreverentia. Fateor, magis piam ac tutam esse sententiam.

381 Attamen 3. solum sine causa irritare simpliciter, seclusa promissione de licentia ante data non revocandi, esse culpam venialem tantum, communius et probabilius docent DD. Medina, Sotus, Valentia et alii apud Laym. citatum. Et ratio est: quia tunc licet pater, maritus etc. utatur jure suo, tamen male utitur, vel potius abutitur jure suo, absque omni causa promptitudinem subditi ad exhibendum Deo cultum per votum sua gratuita irritatione impediendo. Ex quo inferunt hi DD., etiam subditum peccare venialiter, si absque omni justa causa rescissionem sui voti a Superiore petat. 4. Nihilominus probabile satis judico, sine omni causa vota irritare et etiam licentiam datam revocare, nullum esse peccatum, et solum veniale, si fiat contra promissionem non revocandi. Ita de sola irritatione Arragonius, Sylv., Navar., Angles, Azorius, alii apud Laym. cit. n. 18. sed dissentientes de revocatione licentiae Palaus, Tamb. Et ratio omnino manet: quia Superior irritando utitur jure suo, et etiam dando licentiam vovendi simpliciter, minime privavit se jure suo: semper enim licentia concessa intelligitur sine praejudicio juris proprii; atqui nemo peccat utendo jure suo per se loquendo et secluso scandalo vel contemptu: quodsi etiam promissio non revocandi facta est, erit sane peccatum, postea revocare ac irritare votum, at non apparet ratio malitiae plus quam venialis: tota enim ratio hujus malitiae consistit in infidelitate et quadam levitate vel inconstantia, qua concessio promissa sine causa revocatur; atqui infidelitas et inconstantia per se non excedit culpam venialem, nisi aliud quid grave accedat contra justitiam et religionem; accedere autem hic gravem irreverentiam divini Numinis, est sane piorum persuasio pia, sed nulla convincens ratio: supponunt tantum, non demonstrant adversarii. Lex illa vetus judicialis nihil amplius ad nos.

382. IV. Obligatio votorum semel irritatorum per se directe per potestatem nimirum dominativam in ipsam voluntatem voventis, utpote vota Religiosi irritata a praelato, vota impuberis irritata a patre vel tutore, non reviviscit, postquam vovens a potestate irritantis liberatus est; in quo omnes consentiunt. At vero obligatio votorum irritatorum solum per accidens, indirecte et ratione materiae, uti sunt vota novitii, filii puberis, uxoris, servi, irritata a praelato, patre, marito, domino, manente re integra omnino reviviscit, postquam vovens a potestate irritantis liberatus est. Ita (contra Panormit., Cajet., Arrag., Sylvest., Navar., ipsumque Sanch. cit. c. 26. n. 4.) probabilius docent Innocent., Rosella, Valentia aliisque citatis Suar. l. 6. de voto c. 1. n. 4. et c. 4. n. 17, Lessius cit. c. 40. dub. 10. n. 82. et sumitur ex Dec. l. 3. tit. 32. c. 12. et 1, ubi habetur, uxorem, quae ignorante vel invito marito Religionem professa et ab eo revocata est, postea marito mortuo ad monasterium quidem compellendam non esse: quia professio irrita fuit repugnante viro; nihilominus a debito petendo et secundis nuptiis arcendam: quia nimirum in professione Religionis, etsi alias irrita, tamen votum continentiae virtualiter seorsim obligans manebat, ex speciali juris interpretatione, quod a marito non simpliciter potest re-

vocari, sed quatenus in ejus praejudicium cessit, ut conjugi debitum exigenti reddere teneatur, manente obligatione de cetero continendi, quae mortuo conjuge tota reviviscit; eadem autem est ratio in aliis similibus casibus. Ratio vero est: quia erga illas personas, novitios, puberes, uxorem, servos, in praelato, patre, marito, domino non est potestas irritandi vota simpliciter, sed solum indirecte, quatenus eae personae quoad certa obsequia ipsis obligatae sunt; quare cessante hac obligatione votum antea impeditum omnino reviviscit. Ceterum a fortiori certum est apud omnes, vota, quae ejusmodi personae ediderunt, antequam subjicerentur potestati alterius v. g. uxor ante nuptias, servus ante servitutem, etiamsi postea a marito vel domino irritata fuerint, quatenus in eorum praejudicium cedebant, postea vero mortuo marito vel domino totaliter reviviscere, dummodo voventis intentio se ad ejusmodi extenderit et alioquin res maneat integra.

Extensio specialis ad juramenta. Quicunque et quacunque ratione habet potestatem irritandi vota alterius per se vel per accidens, is etiam habet potestatem eadem ratione irritandi omnia alterius juramenta promissoria, non tantum absoluta et per se stantia in honorem Dei vel utilitatem hominis facta, nec solum confirmatoria promissionis factae ipsi Deo, quae dicuntur vota jurata, sed etiam confirmatoria promissionis factae homini, quantumvis acceptatae, quae dicuntur pacta jurata. Ita omnes in ipsa assert. citati. Et ratio manifesta est: quia juramentum recipit naturam et conditiones actus, cui apponitur; ideoque appositum actui irritabili ipsum quoque irritabile redditur, ac irritato vel quomodolibet ruente ipso actu, promissione, pacto, contractu, jam irritatur ac ruit juramentum appositum; atqui quicunque potest irritare per se vel per accidens ipsa alterius vota ipsi Deo facta, consequenter a fortiori eadem ratione poterit irritare omnes alias ejus promissiones, contractus et pacta homini facta; ergo quicunque potest irritare vota, potest etiam irritare juramenta seu absoluta seu addita ipsis votis seu aliis promissionibus, pactis, sponsionibus. Intellige semper, eadem ratione proportionaliter, sicut potest irritare vota seu sicut habet potestatem in voventem, v. g. praelatus, pater, tutor potest irritare omnia prorsus juramenta, vota ac pacta jurata Religiosi et impuberis per se directe: quia habent directam potestatem in voluntatem voventium, sic ut omnes eorum promissiones Deo, non homini factas, infirmare possint, consequenter et juramenta addita. Item pater, maritus, dominus potest solum indirecte et per accidens irritare vota puberis, uxoris, servi, quatenus cedunt in praejudicium ipsorum: hac enim sola ratione potest infirmare eorum promissiones vel pacta et consequenter juramenta addita. Denique universaliter: omne juramentum versans circa materiam alterius potestati et liberae dispositioni subjectam irritari potest ab illo alio, quemadmodum et vota. Sic Summus Pontifex potest suo arbitrio irritare omnia juramenta edita circa beneficia ecclesiastica instituenda, distribuenda, augenda, minuenda, quippe in quibus plenissimam potestatem noscitur habere l. 3. tit. 4. c. 2. in 6. Item episcopus juramenta suorum clericorum circa res suae potestati subjectas, ut si clericus juravit, se vestes sacras commutaturum, loco non recessurum, nisi debita solveret, libere scindere

383.

potest: quia et saecularis potestas hac ratione quoque potest irritare juramenta v. g. cogendo aliquam ad magistratum, non obstante juramento, ut habetur in jure apud Laym. cit.

Sectio III.

Votorum ac juramentorum dispensatio ac relaxatio.

Summarium.

384—385. Ad validam voti vel juramenti dispensationem requiritur justa et rationabilis causa, quales praecipue sunt
386. Imperfecta deliberatio seu imperfectio actus vovendi,
387. Notabilis difficultas exequendi votum,
388. Damnum spirituale vel corporale voventis,
389. Majus bonum proventurum.
390—393. Assignantur quatuor regulae dispensanti bene observandae.
394. Esto obligatio votorum sit juris naturalis, datur tamen in Ecclesia Dei certa potestas in eis dispensandi,
395. Et quidem ordinaria respectu omnium fidelium et votorum in S. Pontifice,
396. In episcopis respectu suorum dioecesanorum in votis Pontifici non reservatis.
397—398. Praelati Regulares exempti ordinariam potestatem habent dispensandi in votis Papae non reservatis suorum subditorum,
399. Non item praelati Religionum non exemptarum, nisi id eis commissum sit.
400. Cum quibus et qualiter dispensare possint habentes potestatem delegatam?
401—402. In quibus et qualiter in votis dispensare possint privilegiati seu confessarii Mendicantes?
403. Vota Papae reservata sunt votum Religionis, castitatis integrae et perpetuae, peregrinationis ad s. Sepulcrum, Romanae ad limina Apostolorum Petri et Pauli et Compostellanae ad s. Jacobum,
404. Quorum reservatio stricte interpretanda est, ita ut tunc solum reservata censeantur,
405. Si sunt vota proprie dicta,
406. Vota perfecte voluntaria,
407—408. Determinata ac
409—413. Absoluta, non vero poenalia vel solum conditionata.
414—417. Resolvuntur varii casus.
418—420. Quando in praedictis votis dispensare possit episcopus?
421. Quando episcopus dispensare possit saltem per accidens votum castitatis vel Religionis ante matrimonium?
422. Quando post matrimonium?
423—425. Quando emissum et dispensandum post matrimonium?
426. In quo privilegiati conveniant cum episcopis quoad dispensationem votorum, et in quo differant ab iis?

384. **Assertio III**: *Dispensatio voti ac relaxatio juramenti est ablatio seu remissio obligationis totalis eorum ob justam et rationabilem causam, facta ab habente potestatem spiritualem jurisdictionis in personam voventis vel jurantis, in casu quo alioquin vota vel juramenta valida essent et obligarent.* Est in re omnium.

385. § I. *Ob justam et rationabilem causam.* Tam ad validam, quam ad licitam dispensationem voti vel juramenti relaxationem requiritur

justa et rationabilis causa. Omnes. Ratio et differentia dispensationis ab irritatione est, quod irritatio fiat per potestatem dominativam in personam voventis vel jurantis aut ipsam materiam voto vel juramento promissam ab alio; alioquin irritans velut dominus ac proprio suo nomine disponit de alterius promissione vel re ab altero promissa tanquam de re sua, propriumque jus ac potestatem exercet, et ideo irritatio etiam absque omni justa ac rationabili causa facta semper tamen valida est, immo plerumque etiam licita, ut ex probabili sententia supra dictum. At vero dispensatio fit per potestatem spiritualem et ecclesiasticam gubernativam seu jurisdictionem tantum ab ipso Deo collatam ministris Ecclesiae, qua virtute clavium per modum judicii et absolutionis tollitur obligatio voti vel juramenti seu vinculum illud, quo quis se Deo devinxerat per promissionem Deo factam vel invocationem divini Numinis confirmatam; ideoque dispensans vel relaxans votum vel juramentum minime agit nomine proprio et tanquam de re sua, sed agit nomine et auctoritate ipsius Dei, talem potestatem ad bonum regimen et salutem animarum committentis, vi illius: *Quodcunque ligaveris etc.* Atqui Deus non confert talem potestatem homini seu praelatis Ecclesiae ad dissolvendas obligationes sibi factas per vota vel juramenta temere et absque omni justa vel rationabili causa: neque enim potestas dispensandi in jure Superioris, nempe ipsius Dei, praelato ecclesiastico collata est in destructionem, sed in aedificationem, quatenus nimirum ad salutare regimen animarum, bonum commune justa et rationabili causa necessarium vel utile quandoque dignoscitur ejusmodi vincula subinde relaxare; ergo dispensatio voti vel relaxatio juramenti absque justa et rationabili causa facta non tantum illicita, sed etiam invalida est, quippe excedens potestatem homini collatam a Deo.

Causae legitimae dispensandi vota praecipuae sunt sequentes: imper- **386.**
fecta deliberatio, notabilis difficultas exequendi, damnum spirituale vel corporale voventis, majus bonum ex dispensatione proventurum: percurro breviter singula.

1. *Imperfecta deliberatio* seu imperfectio actus vovendi, eaque ex triplici capite: a. ratione *tenerae aetatis*, ut si quis in tenera adhuc aetate post tamen septimum annum votum emisit, praesertim ante pubertatem, meretur dispensationem etiam totalem sine commutatione aliqua adjuncta. Nam benignitas est Dei, non ita rigide acceptare votum in tenera aetate conceptum, ut nequeant Superiores remittere; quo autem imperfectior est aetas, eo major erit causa, quia eo majus involuntarium vel imperfectius voluntarium timetur. b. Ratione *perturbatae mentis*, ut cum quis ira, tristitia, metu oppressus imprudenter vovit; quo etiam spectat facilitas seu levitas vovendi praesertim in feminis. Ratio est: quia in ejusmodi votis non omnino voluntariis non est magna affectio ad rem promissam; quare semper aderit periculum illa praevaricandi ideoque consulta dispensatio, sed cum admixta commutatione. c. Ratione *erroris vel doli* circa accidentalia voti vel in causa impulsiva vovendi (nam error vel dolus circa substantialia vel causam finalem motivam de se irritat vota vel juramenta): quia etiam ille error vel dolus multum imminuit voluntarium ideoque praestat pe-

riculum transgrediendi, ut dispensatio consulta sit, saltem addita aliqua commutatione, juxta regulam infra ponendam.

387. 2. *Notabilis difficultas exequendi votum,* quae etsi tanta non sit, ut votum irritet, tamen secundum Dei benignitatem debet esse causa dispensandi, idque non tantum si praevisa non fuit a vovente ejusmodi difficultas, verum etiam regulariter si praevisa fuit. Semper enim multo difficilior apparet res, dum instat executio, quam quando remote praevidetur facienda. O quoties dum mente et cogitatione tantum proeliamur, in quaeque magna assurgimus, in quaecunque pericula ruimus, ad quorum tamen primum occursum trepidamus et terga etiam volentes vertimus, inquit Tambur. l. 3. in decal. c. 16. § 4. n. 18. Ceterum solam majorem commoditatem vel inclinationem ad aliud opus pium, ut si quis adstrictus voto jejunii offerat se magis promptum ad eleemosynas vel orationes, merito negamus, esse causam sufficientem ad dispensationem voti, quae semper requirit aliquod obstans ad executionem voti, quale hic non adest; est tamen causa sufficientissima ad commutationem voti, ut sic alacrius Deo serviatur.

388. 3. *Damnum spirituale vel corporale vovents,* utpote si votum spectata qualitate personae ac naturae fragilitate ei periculum majus ruinae adferret, econtra dispensatio ad spiritualem ejus utilitatem hic praecipue spectandam cessura videatur. Sic rationabiliter dispensatur votum continentiae vel non petendi debitum in persona conjugata; (difficulter enim quis in tanta occasione se cohibet) ipsumque votum castitatis in personis ad carnis lapsum valde pronis ac fragilibus, ut si sive ex fragilitate sive ex malitia praevideas, tale votum saepius a te violandum. Ex quocunque enim capite tibi votum perniciosum vel occasio ruinae sit, opus est, ut pia mater Ecclesia subveniat per dispensationem. Itemque vota, in quorum executione vovens multis scrupulis divexatur: id enim damnum spirituale est, cui pium est succurrere. Ac tandem etiam vota, quorum executio est causa damni etiam temporalis tibi, tuis vel aliis: ut de longis peregrinationibus, eleemosynis excessivis, jejuniis nimis austeris, si haec te vel familiam tuam notabiliter laedant vel gravent, ipsumque votum castitatis, si ideo continuo morbo quodam vexeris aut illustris familia interiret etc. Ratio est: quia tibi familiaeque tuae contra damna providere ad caritatem pietatemque spectat ideoque justam praebet causam dispensandi, saltem cum adjuncta commutatione, ut etiam Romae perpetuo observat sacra Poenitentiaria.

389. 4. *Majus bonum proventurum,* si nimirum dispensatio voti cessura sit ad majorem Dei honorem, utilitatem Ecclesiae vel reipublicae: ut cum Religiosi assumuntur ad episcopatum vel cardinalatum dispensatis votis paupertatis, obedientiae ad praelatos Regulares; si unicus heres regni Religionem vovisset aut etiam major natu, si ex alterius electione turbae timerentur; si longinquam peregrinationem vovisset aliquis, quem tamen praestaret reipublicae vel familiae praesto esse. Communis doctrina Navarr. c. 12. n. 77, Suar. l. 6. de voto c. 17, Sanch. l. 4. moral. tr. 45. n. 50, Laym. l. 4. tr. 4. c. 8. n. 5.

390. *Regulae dispensanti observandae.* 1. In dispensatione tria praecipue attendenda sunt (ait Innoc. III. Dec. l. 3. tit. 34. c. 7): quid liceat

secundum aequitatem, quid deceat secundum honestatem, quid expediat secundum utilitatem. Unde quo majus et dignius votum est, ut Religionis, castitatis perpetuae, eo major causa requiritur ad dispensationem validam, et interdum una sola, praesertim tenerae aetatis vel imperfectae deliberationis non sufficit, nisi etiam aliae causae concurrant, puta gravis necessitas vel utilitas, periculum praevaricandi, ut monent DD. cit. Quae tamen necessario prudentis judicio relinquuntur, et servire potest regula sequens:

2. Ut dispensatio totalis fiat, considerata gravitate voti omnino 391.
causa gravis sit, aut plures de se leves unam gravem conflent, judicio prudentis. Ego existimo, tunc esse sufficientem causam dispensationis totalis, quando tanta adest circumstantia ex parte voventis aut materiae vel finis voti, ut rationabiliter dubitari possit, utrum votum non per se cesset aut irritum sit. Ceterum quando adest quidem causa, sed expensis omnibus non adeo sufficiens, dispensationi semper admiscenda est aliqua commutatio, subrogandum nimirum aliquid operis boni, quod dispensantis judicio gravitatem voti compensare prudenter videatur. Rarissime ergo confessarii privilegiati dispensare debebunt in toto, sed semper quasi commutando votum aliquam obligationem imponere, saltem ad tempus, ne arctissimum vinculum obligationis ad Deum temere annihiletur omnino.

3. Quando causa dispensandi dubia est sive in actu signato et 392.
velut de jure, sitne sufficiens necne, sive in actu exercito vel de facto, v. g. an votum damnum adferat, majus bonum impediat, nihilominus si aliqua ex dispensatione speretur utilitas et absit periculum scandali alicujus, semper in clementiorem partem inclinare poterit dispensans, uti post alios notant Sanch. et Laym. ll. cc. Nam benignitas Dei petit, ut in obligatione incerta facilitas sit eam remittendi. Quodsi bona fide data sit dispensatio et deinde inveniatur fuisse sine sufficiente causa data, aut si data cum causa dubia et deinde inveniatur fuisse nulla, nihilominus manere validam dispensationem, omnino probabiliter et suavitati regiminis Ecclesiae conformius resolvunt cum aliis Lessius p. 2. de just. c. 40. dub. 17. et Sanch. c. 44. n. 10. Ratio: quia pertinet ad Dei bonitatem, approbare et ratum habere, quod bona fide concessum et acceptatum fuit, licet revera tunc nulliter egerit dispensans.

4. Quemadmodum dispensans sine omni justa et rationabili causa 393.
(uti et dispensationem hujusmodi scienter petens et acceptans) praeter nullitatem actus peccat mortaliter pro ratione materiae secundum omnes, quia usurpatur auctoritas sibi non concessa: ita econtrario quando adest justa causa dispensandi, praelatus vel quivis dispensandi facultate praeditus tenetur concedere dispensationem etiam sub gravi culpa: quia potestas dispensandi ipsis data est ad bonum subditorum; quare eam sine causa denegantes subditis injuriam inferunt et causa culpabilis fiunt damnorum vel peccatorum ex negata dispensatione secutorum; quod valde notent et dicta hactenus etiam aliarum obligationum dispensationibus accommodent morosi et rigidi dispensatores.

§ II. *Ab habente potestatem.* Obligatio votorum est sane juris 394.
naturalis: lex enim naturalis jubet, praestare fideliter Deo id, quod

ei prudenter pieque promissum est; attamen id non jubet semper et ubique, sed solum quando non adest justa causa eximens a praestatione; adest autem justa causa eximens, quando Papa vel alius loco Dei remittit id, quod Deo debebatur. Certa est in Ecclesia potestas dispensandi in votis ac juramentis eaque duplex, *ordinaria*, annexa ipsi officio vel dignitati dispensantis, et *delegata*, ab alio nimirum habente potestatem ordinariam vel per privilegium a S. Pontifice alicui collata. Percurramus breviter.

395. I. *Summus Pontifex.* Ordinaria potestas dispensandi in omnibus omnium fidelium omnino votis seu respectu totius Ecclesiae, etiam solemni castitatis edito non tantum in susceptione sacri Ordinis, sed etiam in professione religiosa (non utique, ut monachus eo solutus voto pergat esse monachus, sed ut desinens esse monachus, incipiat esse legitimus) residet in S. Pontifice Romano tanquam universali Pastore totius gregis dominici ac successore D. Petri, cui datae sunt claves regni coelorum et dictum est a Christo Matth. 16, 19: *Quodcunque solveris super terram, erit solutum et in coelis.* Ubi particula universalis distributiva *quodcunque* comprehendit omnia vincula, quae potest homo contrahere in ordine ad Deum. Quemadmodum enim Deus ad utilitatem fidelium commisit potestatem solvendi omnia vincula culpae et poenae, ita non minus necessarium erat pastorali regimini animarum, ut committeret Deus potestatem solvendi vincula votorum, juramentorum et similium promissionum, ubi justa et rationabilis causa id postularet. Unde vides etiam, Pontificem S. non posse valide dispensare, minus licite, sine justa causa. Et obiter adverte, non dispensare eum proprie in lege divina de solvendo voto, sed in voluntario humano substrato, ob justam causam tollendo voluntatem se obligandi ad hanc materiam; qua voluntate sublata corruit obligatio legis divinae, ut latius docetur in materia de legibus.

396. II. *Episcopi* etiam habent ordinariam potestatem dispensandi in omnibus S. Pontifici non reservatis votis omnium suorum subditorum dioecesanorum. Episcopi enim succedunt Apostolis, quibus dictum est a Christo Matth. 18, 18: *Quaecunque ligaveritis . . . et quaecunque solveritis super terram, erunt soluta et in coelis.* Quia vero potestas episcoporum, qui sunt successores Apostolorum, subordinata est potestati Papae successoris D. Petri in hierarchia ecclesiastica, ideo reservatio S. Pontificis potestatem episcoporum in actu secundo restringere potest et de facto restrinxit, ut non possint dispensare in iis votis, quorum dispensationem sibi Papa reservavit. Eandem potestatem dispensandi in votis habent Legati Pontificii et Nuntii Apostolici in provinciis suis. Archiepiscopi etiam communi Jure dispensant in votis episcoporum suffraganeorum, non autem cum eorum subditis, nisi per modum appellationis conveniantur in casu, quo episcopus dispensationem justa ex causa petitam et concedendam denegasset. Vide Laym. et apud ipsum citatos l. 4. tr. 34. c. 8. n. 6. et 7.

397. III. *Praelati Regulares* religiosorum exemptorum, utpote Generales et Provinciales Ordinum, Abbates et Praepositi absoluti, habent potestatem ordinariam dispensandi in omnibus votis Papae non reservatis suorum subditorum, ex Jure communi positivo. Cum enim hi omnes

habeant potestatem et jurisdictionem quasi episcopalem in suos sibi communicatam, hinc quidquid potest episcopus in suos subditos, potest etiam praelatus major in suos Religiosos, ut sint illis in cura animarum loco episcoporum, a quorum jurisdictione privilegio pontificio eximuntur. Eandem ordinariam potestatem extendit Sanchez l. 4. moral. c. 49. etiam ad Superiores locales et in eorum absentia ad Vicarios, cum plene vicibus praelatorum funguntur. Sed credo, eam potestatem esse potius communi consuetudine delegatam, quam Jure communi ordinariam. Praelati autem Religionum non exemptarum id Jure communi non possunt, nisi quatenus ex consuetudine vel episcopi commissione eis concessum est.

Videri posset haec potestas praelatorum Regularium dispensandi **398.** in votis suorum Religiosorum supervacanea: nam vota eorum ante professionem edita commutantur in votum solemne professionis, et vota post professionem edita per potestatem dominativam irritari valent. At certe non omnia: nam 1. votum Religiosi ingrediendi strictiorem Religionem a Superiore irritari nequit; potest tamen dispensari vel commutari, cum non sit ex reservatis Papae, ut infra patebit et plurimis citatis probat Sanch. l. 4. cit. c. 41. n. 2. 2. Votum Religiosi a praelato superiore approbatum vel de ejus licentia editum a praelato inferiore irritari nequit, quia irritatio pertinet ad potestatem dominativam, cui inferiori Superiori praejudicare nequit; potest tamen dispensare inferior, alioquin dispensandi facultate praeditus, ut prae aliis optime docet Suar. l. 6. de voto c. 10. concludens: quia per approbationem vel confirmationem Superioris extrahitur quidem votum a potestate dominativa inferioris, sed non a jurisdictione voluntaria. 3. Non omnino certum est, praelatum irritare posse votum subditi antea sua licentia emissum vel postea approbatum; at certum est, posse in voto dispensare ob rationabilem causam: licet enim sua licentia vel approbatione praejudicasset suae potestati dominativae, tamen potestati spiritualis jurisdictionis a Deo collatae praejudicare non potuit. 4. Certum est, praelatum nullum posse irritare vota novitiorum, cum ejus potestati dominativae nondum perfecte subdantur; potest tamen in eorum votis Papae non reservatis dispensare praelatus Religionis exemptae, eo quod novitii in favorabilibus gaudeant privilegiis sui Ordinis, juxta communiorem et probabiliorem sententiam DD. Navar. c. 12. n. 65, et late probat Sanch. cit. l. 4. mor. c. 33. n. 28. Vide ergo, non supervacaneam esse hanc potestatem.

Ceterum praelati Religionum non exemptarum neque cum professis **399.** suis, minus cum novitiis dispensare possunt, nisi vel ex consuetudine vel episcopi commissione id eis concessum sit. Communis cum Navar. c. 12. n. 75. § 3, Suar., Sanch. l. 4. c. 39. n. 9, Less., Laym. cit. c. 7. n. 9. Neque ullus praelatus etiam exemptus dispensare poterit in votis subditorum Religiosorum, postquam exempti sunt ab eorum jurisdictione, utpote si ad episcopatum assumpti, si Religionem aliam legitime professi, si in perpetuum ex Ordine ejecti sunt, ut docet communis DD. apud cit. Denique abbatissa, etsi supra concessa sit potestas irritandi vota suarum monialium, eo quod potestatem dominativam in illas obtineant vi voti obedientiae, potestas tamen dispen-

sandi vel commutandi vota negatur omnino: quia haec est potestas jurisdictionis spiritualis, qua de facto carent abbatissae seu praelatae monialium.

400. IV. *Delegati.* Potestatem delegatam dispensandi in votis habent omnes illi, quibus id ab aliis habentibus potestatem ordinariam, utpote Papa (quo spectamus privilegiati), episcopo, praelato committitur. Hi tamen id ulterius aliis committere non possunt: quia delegatus non potest subdelegare, quando censetur electa industria personae. Quando tamen alicui ratione officii et dignitatis suae absolute et generaliter conceditur facultas seu privilegium absolvendi, dispensandi vel commutandi vota suorum, tunc talis potestas trahitur in ordinariam eamque in casu alteri committere poterit. Secus si talis potestas solum alicui committatur respectu certae personae in particulari, quia hoc casu non jurisdictio, sed nudum ministerium commissum censetur Dec. l. 1. tit. 29. c. 43. § ceterum, ut cum aliis notat Laym. cit. c. 8. n. 27. Unde est et alia differentia inter ordinarios et delegatos, quod nimirum delegati tantum possint dispensare alios, respectu quorum eis potestas commissa est, ipsi vero necessario dispensantur a suis Superioribus. At vero habentes potestatem ordinariam dispensandi, ut episcopi et praelati Regulares, non tantum possunt dispensari a suis Majoribus (ut episcopus ab archiepiscopo, etc.), sed etiam possunt dispensare ipsi secum, saltem indirecte, committendo potestatem suam confessariis suis, ut secum etiam extra Confessionem dispensent. Ratio est: quia ex una parte non repugnat, hanc jurisdictionem dispensandi exercere in seipsum saltem indirecte et mediate (quidni etiam immediate?), cum sit voluntaria, non contentiosa, neque de se sacramentalis, ut distinctionem personarum requirat: ex altera autem parte praelati illi habent plenam dispensandi in votis facultatem quoad hoc minime restrictam: ergo neque a nobis est restringenda, uti contra Suarez late probat Sanch. l. 8. de matr, disp. 3.

401. V. *Privilegiati.* Per privilegium confessarii approbati Ordinum Mendicantium habent potestatem dispensandi in omnibus votis, in quibus possunt dispensare episcopi jure ordinario, quae nimirum Papae non sunt reservata. Tria autem ejusmodi privilegia reperiuntur: Primum est Innocentii VII, qui concessit Mendicantibus, posse dispensare in omnibus votis, in quibus possunt episcopi, exceptis votis peregrinationis ultra duas dietas seu viginti leucas; idipsum absque hac restrictione concesserant Martinus V. et Eugen. IV, ut videre est in Bullario Rodriq. et compendiis privilegiorum. Secundum est Pauli III, qui concessit confessariis Societatis Jesu (et consequenter per communicationem omnibus Mendicantibus) posse commutare omnia vota, exceptis quinque Pontifici reservatis, quod Greg. XIII. extendit ad vota etiam jurata. Tertium est S. Pii V, qui vivae vocis oraculo concessit Provincialibus Mendicantium, ut possint concedere suis confessariis juxta conc. Trid. approbatis facultatem dispensandi ad petendum debitum cum iis, qui ante matrimonium voverunt castitatem. Scio, alioquin ejusmodi vivae vocis oracula sublata esse per conc. Trid. ac etiam de illius oraculi authentica certitudine dubitari; sed novi etiam, pleraque aliunde per Bullas et Brevia concessa esse adeoque reipsa valorem obtinere, prout

insigniter demonstratum vidi a Lugo in M. SS. de poenit. etiam quoad hunc casum nostrum. Sed quidquid sit de oraculis, mihi persuasissimum est, idipsum adhuc posse confessarium Regularem vi generalis privilegii Bullati dispensandi in omnibus votis, in quibus possunt episcopi; in dicto enim casu certo possunt dispensare episcopi, etsi non ex jure communi, tamen ex consuetudine, quod nihil refert. Nam privilegium Mendicantium dicit, posse dispensare in votis, in quibus possunt episcopi absolute (merito tamen intelligendo in proprietate terminorum) ex vi ordinariae suae jurisdictionis; atqui episcopi posita illa consuetudine jam ex vi ordinariae jurisdictionis per consuetudinem acquisitae dispensant: consuetudo enim dat jurisdictionem ordinariam, ut praeter alios bene probat Sanch. l. 8. de matr. disp. 12; ergo idem per suum privilegium poterunt Regulares. Ita communior DD. et pro certo persuasum habent Dian. p. 11. tr. 8. res. 16. et Tamb. l. 3. dec. cap. 16. § 4. n. 54.

Dictum porro privilegium Mendicantium dispensandi in omnibus **402.** votis, in quibus possunt episcopi, cum sit in materia favorabili, late interpretandum et extendendum est etiam ad vota S. Pontifici reservata, quoties in eis episcopus jure ordinario seu vi ordinariae suae jurisdictionis dispensat; nimirum ut optime explicat Sanch. l. 4. moral. c. 43. n. 7, quoties ratione alicujus circumstantiae mutatur vel deficit vera ratio ac materia voti reservati Papae, ideoque recidit in jurisdictionem ordinariam episcopi, prout late declarabo § seq. Secus dicendum, quando servata vera ratione ac materia voti reservati Papae, solum per accidens ratione urgentis necessitatis ac impossibilis accessus ad Pontificem episcopus jam non ex aliqua jurisdictione ordinaria, sed plane extraordinaria, ex sola praesumpta Pontificis voluntate dispensat; tunc enim nihil possumus privilegiati, de quo seorsim dicam § 4.

Ratio utriusque partis est: quia in priori casu vota illa revera non manent reservata Pontifici, sed simpliciter fiunt casus episcopales ideoque comprehenduntur in privilegio dispensandi Mendicantium; at in posteriori casu vota illa manent reservata simpliciter et solum per accidens ratione necessitatis ab episcopo tamquam Pontificis tacite Delegato dispensantur, ideoque in privilegio Mendicantium nomine votorum, in quibus potest dispensare episcopus, intelligi sane non possunt. Adde, quod potestas tunc dispensandi ex vi urgentis necessitatis radicetur in jurisdictione ordinaria, quam habent episcopi in vota fidelium sibi subditorum; at hac quoad saeculares non gaudent Regulares. Ita communis DD. Rodriq. t. 1. q. q. r. r. q. 63. a. 3, Miranda man. praelat. t. 1. q. 48. a. 4, Suar., Sanch., Laym. cit., etsi sciam contrarium docere Chaissing. de privil. Regul. tr. 5. c. 5. propos. 2. citatis Caesarubio, Lessio, Corduba, aliis: ea sola ratione, quod privilegium absolute dicat: Possunt Mendicantes quod possunt episcopi; sed non acquiesco: quia termini intelligendi sunt in propria significatione, scilicet quod possunt episcopi ut episcopi sunt vi ordinariae suae jurisdictionis, ut dictum est.

§ III. *Vota Papae reservata explicantur.* Vota, quorum dispensatio **403.** Jure communi vel consuetudine soli summo Pontifici reservata est, sunt de facto tantum quinque, nimirum votum Religionis approbatae

ab Ecclesia Catholica Romana, votum castitatis seu continentiae integrae et perpetuae et vota trium peregrinationum, Jerosolymitanae ad s. sepulcrum, Romanae ad limina Apostolorum Petri et Pauli et Compostellanae ad D. Jacobum. Et licet Dec. l. 3. tit. 34. c. 9. et S. solum expresse reservetur peregrinatio Jerosolymitana in subsidium Terrae Sanctae, tamen consuetudo jam extendit, ut illa et aliae duae peregrinationes etiam sint reservatae, quando ex sola devotione voventur, uti colligitur Extrav. comm. l. 5. tit. 9. c. 5, ubi excommunicantur (* quae excommunicatio est sublata per Bullam *Ap. Sedis* *) ea quinque vota commutantes absque S. Pontificis licentia. Quamobrem etiam in generali concessione vel indulto dispensandi vel commutandi omnia vota v. g. tempore jubilaei vel alias non intelliguntur illa quinque vota, ut eadem Extravagante prohibet Pontifex et docet communis DD. Sylv., Suar. et plurimis citatis Sanch. l. 4. c. 40. n. 6. ubi retractat quod antea docuerat l. 8. de matr. disp. 9. cum Soto, Rodriq. et aliis, nimirum in generali concessione dispensandi in omnibus votis etiam contineri dispensationem trium illarum peregrinationum; sed falsum: quia quae speciatim reservata sunt, specialem et expressam concessionem seu mentionem postulant, ut habetur l. 5. tit. 10. c. 2. in 6. Quodsi tamen in generali concessione dispensandi in omnibus votis solum expresse excipiantur vota Religionis et continentiae, intelliguntur permissa vota trium peregrinationum ex tacito consensu Pontificis et communi usu DD. tale indultum ita explicantium, ut ex communi docent Suar. l. 6. c. 25, Sanch. cit. l. 4. c. 40. n. 19. Jam vero ad plenum intellectum illorum votorum, qualiter reservata vel non reservata sint, pro re gravissimi momenti esto

404. Resolutio et regula generalis: *Reservatio dictorum votorum, cum odiosa sit, utpote ordinariam potestatem restringens, omnino stricte interpretanda est, ut solummodo comprehendat illa quinque vota, cum sint stricte talia, utpote vota proprie dicta, perfecta, determinata, absoluta quoad substantiam et integritatem eorum, et hoc totum extra casum urgentis necessitatis.* Adeo ut, quandocunque in iis deficit materia et ratio voti reservati, simpliciter reservata non sint, sed dispensari possint ordinario jure ab episcopo et per privilegium a confessario approbato Ordinum Mendicantium, excepto tamen casu solius necessitatis juxta supra dicta. Percurro breviter singula.

405. 1. *Vota proprie dicta.* Cum votum essentialiter sit promissio facta Deo actusque proprius virtutis religionis, non sunt vota proprie dicta nec consequenter Pontifici reservata promissiones sacrae factae B. Mariae Virgini ac Sanctis absolute secundum se, sine relatione ulla vel tendentia promissionis ad ipsum Deum, etiamsi concipiantur in materia alioquin reservata, ut religionis, castitatis. V. g. puella devota B. Virgini, cupiens eidem praestare rem pergratam, dicit praecise: Sanctissima et purissima Virgo Maria, promitto tibi servare perpetuam virginitatem: non est statim censenda voti reservati rea vel non rea, sed reflexe examinanda, utrum, quando illa verba protulit, revera tantum cogitaverit de beata Dei matre et non de Deo; si ita affirmet, aut etiamsi asserat, se quidem etiam tunc cogitasse de Deo, at non cogitasse de promissione facienda ipsi Deo, sed soli ejus matri, ne

judices, esse votum proprie dictum et consequenter nec reservatum, sed mere actum hyperduliae, ideoque promissionem dispensabilem ab habente facultatem; quod in similibus valde frequenter contingentibus probe observandum est confessario. Quodsi dubium sit, an talis intenderit sua promissione se obligare ipsi Deo, an solum Beatae Virgini, judicio Gobat alphab. 1. de voto casu 1. n. 21. praesumendi sunt fecisse verum votum suamque castitatem vere obtulisse ipsimet Deo; nam in dubio praesumendum est pro actus perfectione potius, quam defectu, idque maxime, si verba promittentis aliquam relationem ad Deum significent.

406. II. *Vota perfecta.* Reservata sunt tantum illa quinque vota emissa cum perfecto voluntario aliisque requisitis, sic ut de eorum valore certo constet. Non ergo sunt reservata illa vota, sed ab episcopo vel privilegiato dispensabilia, quotiescunque est dubium sive juris sive facti de valore voti emissi, v. g. ratione imperfectae deliberationis, insufficientis intentionis vel potestatis, an votum se ad talem casum extendat seu hic et nunc me obliget, etiamsi tale dubium alias per se voventem non liberet, sed dispensatione opus sit. Nam reservatio Papae stricte interpretanda ad casus certos restringenda est, ut dubia non comprehendat. Itemque vota metu injusto extorta, etsi levi ac non cadente in constantem virum, (alioquin per se irritata, non indigerent dispensatione) non sunt reservata, juxta communiorem et omnino probabilem sententiam DD. Navar. c. 12. n. 59, Sanch. l. 4. c. 40. n. 30, Lessius l. 2. de just. c. 40. dub. 18, Laym. cit. c. 8. n. 11. Ratio est: quia praesumendum non est, Pontificem reservare voluisse tale votum, quod alias debet esse facilis dispensationis, tum ob imperfectionem consensus, tum in odium injuste extorquentis, saltem ne illud sibi reservando iniquitati favere videatur Pontifex.

407. III. *Vota determinata.* Non est ergo reservatum, sed dispensabile ab episcopo vel privilegiato votum alternativum, cujus altera pars non est reservata, v. g. voveo Romam peregrinaturum vel quinquaginta aureos in eleemosynam daturum; voveo, aut Religionem ingredi aut certe sacerdotem futurum. Communis apud citatos: nam tale votum non est determinate de re reservata neque ad eam simpliciter obligat: quia in alternativis debitoris est electio et sufficit alterutrum impleri, l. 5. tit. 12. reg. 70. de reg. jur. in 6. Neque refert, quod progressu temporis altera pars non reservata impossibilis fiat, et sic vovens determinate obligetur ad partem reservatam: quia id non provenit ex intentione voventis, sed ex eventu per accidens, ideoque adhuc episcopus vel privilegiatus dispensare potest. Secus esset, si ipsemet vovens intentionem et obligationem suam a principio indeterminatam, ad unam partem reservatam determinasset (ideoque velut novo voto et animo obligandi se ad illam partem; secus si simplici proposito ac voluntate hanc partem elegisset: sic enim votum maneret in sua primaeva natura): tunc enim fieret votum reservatum, quia juxta l. 5. tit. 12. reg. 21. de reg. jur. in 6: „Quod semel placuit, amplius displicere non potest.“

408. Insuper postquam S. Pontifex ipse votum aliquod determinatum reservatum in aliud commutavit, jam episcopus ob justam causam in

illo dispensare vel in aliud commutare poterit. Ex communi Suar. l. 6. de voto c. 20. n. 15, Sanch. l. 8. de matr. disp. 9. n. 20. et alii. Nam hoc ipso quod prius votum commutatum est cum voventis consensu, quasi aliud sive novum votum evadit, cujus materia reservata non est: ut si Pontifex votum continentiae perpetuae commutasset in perpetuum jejunium. Neque reservatio prioris voti, cum odiosa sit, debet extendi ad materiam subrogatam absque speciali declaratione subrogantis; minus ad ejusmodi accidentia odiosa detorquendum illud: „subrogatum sapit naturam ejus, in cujus locum subrogatur“ Dec. l. 3. tit. 49. c. 9. Vide Lugo, l. 6. respons. moral. dub. 1, ubi inter cetera recte monet, eum, qui petit dispensationem vel commutationem materiae subrogatae voto, maxime reservato, debere explicare ipsum votum, ut dispensans vel commutans gravitatem vinculi cognoscat, ne plus aequo de sacra promissione temere remittat.

409. IV. *Vota absoluta.* Non sunt reservata vota poenalia, et valde probabiliter nec quaevis conditionata. Ratio esse debet: quia reservatio illa odiosa stricte interpretanda solum comprehendere censenda est vota perfecte voluntaria, emissa scilicet cum plena et directa voluntate atque affectu erga rem honestam voto promissam, seu quando emittuntur primario et directe ex amore honestatis rei promissae ipsa vota vestientis; non vero quando emittuntur ex amore alterius boni aut timore alicujus mali temporalis vel spiritualis: sic enim minus voluntaria reservatione urgere, minus expedire videtur: atqui sola vota absoluta ita perfecte sunt voluntaria. Qui enim dicit absolute: Voveo Deo castitatem, fertur directo amore et affectu in honestatem ejus virtutis vultque absolute Deo gratum obsequium praestare: non ita qui solum conditionate dicit: Voveo Deo castitatem, si morbum evasero etc., ut consideranti patet; ergo sola vota absoluta reservata censeri debent. Et hinc

1. Vota conditionata poenalia, v. g. si fornicatus fuero, voveo, me in poenam Romam peregrinaturum, non tantum ante, sed etiam post admissam culpam non esse reservata, sed ab episcopo vel privilegiato dispensari posse, communis fere et probabilissima est sententia DD., quos congerunt et sequuntur Suar., Sanch., Laym. nimirum, quia vota illa poenalia non tendunt in rem promissam directa voluntate, primario et per se ex amore honestatis illius, sed tanquam in rem sibi poenosam cum aliqua aversione animi, quippe quam malit potius non incurrere, ut sic timore et velut sacro horrore illius incurrendae vovens retrahatur a crimine.

411. 2. Etiam vota quaevis proprie conditionata sub conditione de futuro (eaque accidentaria, non a natura vel jure ipsi vota annexa), v. g. si morbum evasero, si uxori superstes fuero, voveo Religionem ingressurum, castitatem servaturam, ante impletam conditionem non esse reservata, sed dispensabilia, cum non sint vota simpliciter nec de facto obligantia, sed sub conditione pendente in futurum, itidem communis et tuta est sententia apud cit.

412. 3. At vero post conditionem impletam incipere esse reservata, post alios sane probabilius et tutius docet Laym. cit. n. 10: quia votum conditionatum impleta conditione, perficitur et absolvitur, sicut

omnes alii contractus et promissiones factae sub conditione, ea eveniente perficiuntur omnemque obligationem pariunt ac si sine conditione factae fuissent, juxta Dig. l. 20. tit. 4. c. 11.

4. Contra tamen valde probabile et tutum existimo, ejusmodi vota 413.
etiam post impletam conditionem reservationi non subjacere. Ita post Sayrum, Ledesmam, Suar. et alios constanter Sanch. l. 4. mor. c. 40. n. 1. Ratio est: tum quia quaevis vota conditionata non tendunt directo plenoque affectu in honestatem rei promissae, sed vel ex amore alterius boni vel timore alicujus mali, ideoque sunt minus perfecte voluntaria. Tum quia ejusmodi vota, cum sint cum conditione de futuro, imbibunt imperfectum consensum, utpote dependentem a futuro eventu; atqui adventus conditionis non facit, quin revera consensus fuerit imperfectus nec ejus naturam mutare potest; ergo licet ea vota quoad alios effectus transeant in absoluta, ut bene probatum est, attamen semper primaevam imperfectionem retinent atque adeo non subjacebunt reservationi, quae restringenda cadit solum in vota perfecte voluntaria.

V. *Quoad substantiam et integritatem suam.* 1. Non sunt reservata 414.
illa quinque vota quoad circumstantias aliquas accidentales a vovente additas, v. g. vovisti peregrinari Romam intra certum tempus peditando; dispensare potest episcopus ac privilegiatus, ut votum differas, equites, expensas facias. Ex communi Sanch., Laym. cit. Ipsa enim peregrinatio quoad substantiam reservata est Pontifici, non autem ille modus accidentalis, ideoque non dispensatur in voto reservato simpliciter, sed tantum secundum quid quoad circumstantiam, secundum quam illa vota reservata non sunt. Ulterius quia dictae peregrinationes reservatae sunt, si fiant devotionis causa, cessabunt reservata esse, si non fierent devotionis causa, sed ob alium finem. Sed quia hae peregrinationes rarae, ideo non inhaerendum.

2. Reservatum est Pontifici votum Religionis *approbatae* tantum 415.
(non ergo Religionis alicujus vel instituti nondum approbati) ab Ecclesia Romana quoad *substantiam ipsam et integritatem* Religiosi status. Non ergo reservata, sed dispensabilia sunt vota Religionis partialia: ut si vovisti paupertatem tantum vel obedientiam tantum tuo v. g. confessario praestandam; item vota Religionis quoad modum tantum, ut votum saecularis vel Religiosi ingrediendi Religionem strictiorem dispensatur ab episcopo vel praelato exempto respective, ut ingrediatur Religionem minus strictam saecularis vel in Religione minus stricta permaneat Religiosus. Sot., Sylvest., Navar., Rodriq. aliisque cit. Sanch. l. 4. moral. c. 42, Laym. cit. c. 8. n. 8. Item si quis vovit intra certum annum vel ad certum tempus Religionem ingredi, dispensare potest episcopus, ut justa ex causa differre liceat, Sanch. c. 40. n. 76; immo etiam cum Religioso professo voto solemni, ut ad aliam Religionem etiam laxiorem transeat, justa et gravi ex causa dispensare posse episcopum vel praelatum ejus exemptum cum episcopi consensu, docet Layman cit. n. 8.

3. Reservatum est summo Pontifici votum continentiae seu casti- 416.
tatis *perpetuae* tantum. Non ergo reservatum, sed dispensabile ab episcopo vel confessario Mendicante est votum castitatis *temporalis*

tantum, v. g. usque ad tempus opportuni conjugii, vel tempore conjugii tantum cum consensu alterius conjugis; ex communi Sanch. cit. et l. 5. de matr. disp. 9. Similiter votum continentiae mutuo consensu conjugum editum, at non simpliciter sed cum limitatione vel conditione, v. g. nisi proles mascula moriatur; quin etiam votum continentiae perpetuae unius conjugis editum cum alterius consensu permissivo tantum, ita ut juri suo praejudicare non intendat: sic enim manebit obligatio reddendi debitum ex parte voventis. At vero votum continentiae perpetuae simpliciter editum aut ab uno conjuge cum consensu approbativo alterius conjugis renunciantis juri suo, aut editum mutuo consensu tali ab utraque conjuge, utique manet reservatum Pontifici, cum sit votum continentiae perpetuae ac integrae, ideoque nulla parte sub dispensationem ordinariam episcopi cadit. Ita docet communis DD. contra nostrum Rodriquez. Et verissimum judico quoad dispensationem totalem illius voti; quoad dispensationem partialem ad petendum debitum tantum § sequenti mentio erit.

417. Reservatum est votum continentiae seu castitatis *integrae* tantum. Non ergo sunt reservata, sed dispensabilia ab episcopo vel privilegiato vota partialia tantum continentiae et castitatis: utpote votum castitatis conjugalis tantum, votum non petendi debitum conjugale, votum virginitatis, solum intendendo integritatem claustri, votum non nubendi vel non ducendi uxorem, votum non fornicandi vel mulierem non tangendi et his similia; et tandem ipsum votum suscipiendi sacri Ordinis, cui accessorium tantum est votum castitatis: nam qui vovit sacrum Ordinem suscipere, non vovet actu et directe castitatem, sed solum actu et directe vovet suscipere talem statum, cui votum castitatis tacite annexum est. Omnia reperies apud auct. cit. Suar., Sanch., Laym., alios. Ratio omnium est saepius inculcata: quia reservatio votorum, cum sit odiosa et a communi jure et alia ordinaria potestate episcoporum exorbitans, strictae interpretationis esse debet, adeoque reservatio votorum continentiae et castitatis intelligenda de continentia simpliciter dicta, idest perpetua et integra; atqui omnia enumerata vota hoc et priori numero non sunt continentiae et castitatis simpliciter perpetuae et integrae, adeoque deficiente vera ratione et materia voti reservati, non reservata. Adde, hactenus quidem in dispensatione ejusmodi votorum, cum deficiat vera materia voti reservati Pontifici, pari passu ambulant episcopus et confessarius privilegiatus, at non in sequentibus ob rationem datam.

418. VI. *Idque totum extra casum urgentis necessitatis.* Etiam manente vera materia et ratione voti reservati S. Pontifici adhuc quandoque per accidens dispensat episcopus tanquam delegatus Pontificis, quando nimirum est impedimentum adeundi Pontificem, et vera necessitas cogit maturare dispensationem, juxta communissimam receptamque sententiam et praxim. Ratio sumitur ex epikeia et rationabiliter praesumpta mente Pontificis, nolle eum sibi vota reservare in quocunque casu, sed potius contentum esse, ut urgente gravi necessitate cum impedimento ipsum adeundi, potestas dispensandi devolvatur ad episcopum proprium et velut recidat in ejus primaevam potestatem, sicut eadem ratione in aliis legibus pontificiis, censuris etc.

Episcopus in ejusmodi casu necessitatis dispensare poterit, etiamsi 419.
legatus pontificius in provincia sit, ut docet (contra nostrum Rodriq. p. 2. sum. c. 100. concl. 3. et alios) Suar. l. 6. de voto c. 26. n. 10. et Sanch. cit. l. 8. de matr. disp. 9. n. 25, Laym. cit. c. 8. n. 17. Ratio est: quia legatus pontificius etiam a latere ordinario jure, vi dignitatis et officii sui non habet majorem dispensandi facultatem, quam episcopus; ideoque liberum erit voventi in tali necessitatis casu pro dispensatione voti reservati recurrere vel ad episcopum vel ad legatum, ut cum Suar. et aliis docet Sanch. l. 8. de matr. disp. 9. n. 25. At quid si legatus specialem commissionem habeat dispensandi in votis reservatis aliisve legibus pontificiis? Communior et sine dubio probabilior ac tutior sententia cum Sanch, ibid. negat, episcopum tunc dispensare posse, sed recurrendum ad legatum vel alium simili potestate pollentem. Ratio urgens est: quia eo casu episcopus solum dispensare potest ratione necessitatis; at haec ratio necessitatis cessat, si legatus vel alius adiri possit, qui ad id specialem commissionem habeat, ut in casu necessitatis ad illos recurri possit. Contra tamen etiam tunc episcopum dispensare posse, non improbabiliter affirmant alii, Henriq., Avila apud Layman cit. c. 8. n. 17, eo quod reservatio Papae stricte interpretanda, ad legatum detorquenda non sit.

Necessitas hujusmodi, ob quam episcopus in voto Papae reservato 420.
legitime dispensare poterit omnium consensu debet esse vere gravis, quam nimirum Pontifex merito praesumitur non voluisse comprehendere in reservatione sua. Ejusmodi necessitas vix contingit in votis triplicis peregrinationis, frequenter vero in votis continentiae et Religionis in ordine ad matrimonium ejusve usum. Ubi notanda differentia, quod votum continentiae impediat et contractum et usum matrimonii, adeo ut eo voto adstrictus peccet et contrahendo matrimonium et debito petito utendo, tametsi alteri petenti reddere teneatur. Votum vero Religionis ineundae solum impedit contractum matrimonii, non vero ejus usum, ita ut eo voto obstrictus peccet quidem mortaliter matrimonium ineundo eoque se impotentem reddendo ad executionem voti sui, at deinceps matrimonio libere et licite utitur et petendo ac reddendo debitum: non enim fecit votum castitatis servandae, sed solum de vovenda castitate, id quod modo culpabiliter licet contracta impotentia praestare non potest. Jam res valde practica particulatim explicanda est.

I. *Votum emissum et dispensandum ante matrimonium.* Si solutus 421.
vel soluta ante contractum matrimonium castitatem vel Religionem vovit, nullus nisi Pontifex jure ordinario dispensat, neque absolute neque ad effectum matrimonii. Omnes. Solus episcopus (non privilegiatus Mendicans) per accidens dispensat ratione urgentis necessitatis et impossibilis recursus ad Papam. Necessitas ordinaria et sufficiens est, si ex dilatione matrimonii usque ad responsum Pontificis ex parte voventis seu inter contracturos urgeat periculum incontinentiae, scandali vel alterius mali; si matrimonium differri nequeat sine gravi sponsi vel sponsae vel eorum familiae dedecore; si sponsa deflorata prolesve nascenda infamanda sit; maxime si v. g. Titius jam morti proximus, nisi Bertham suam ducat, relinqueret filios illegitimos, vel

orirentur graves discordiae inter cognatos, et his similia, de quibus late Sanch. l. 2. de matr. disp. 40.

422. II. *Votum emissum ante et dispensandum post matrimonium.* Si quis vel quae voto continentiae antea emisso, nulla obtenta dispensatione adeoque cum gravi culpa contraxit matrimonium, etiamsi nondum consummaverint, multo magis si jam consummarunt, liquido dispensat episcopus ad petendum debitum solum (remanente firmo voto quoad alia, utpote ad non se polluendum, non fornicandum, servandam castitatem conjuge mortua) idque non amplius per accidens, sed per se potestate ordinaria per consuetudinem legitime obtenta: adeoque idem poterit per privilegium confessarius Mendicans, ut § 2. ostensum est, nec aliud hic addendum.

423. III. *Votum emissum et dispensandum post matrimonium.* Si quis vel quae post contractum matrimonium votum castitatis emisit sine licentia alterius conjugis cedentis juri suo, jam ex dictis liquet, jure ordinario posse dispensare episcopum, et per consequens etiam privilegiatum. Non enim potuit vovere absolutam et integram castitatem in praejudicium alterius conjugis, cui reddere debitum ex justitia obligatur: vovit ergo solum castitatem partialem et secundum quid, scilicet non petere debitum, quale votum reservatum non est. At vero si quis vel quae vovit castitatem integram cum consensu alterius conjugis approbativo, cedentis juri suo, ut cum ambo conjuges mutuo consensu idem votum emittunt, dubium non est, episcopum posse dispensare per accidens, ratione urgentis necessitatis ob periculum incontinentiae imminens, antequam possit recurri ad Pontificem; probabilissimum etiam, posse dispensare per se jure ordinario per consuetudinem quaesito, sicut si votum esset emissum ante contractum matrimonium: eadem enim utrobique est ratio periculi incontinentiae. Ita expresse supponit noster Rodriq. q. q. regul. t. 1. q. 62. disp. 2, et cum aliis docet Tamb. l. 3. c. 16. § 4. n. 45. contra alios, ideo negantes, quod tunc non teneantur cohabitare simul (sicut si votum ab uno ante matrimonium contractum esset emissum) ideoque non urgeat periculum incontinentiae, quod est radix dictae consuetudinis. Sed

424. Resp. Facile negando consequentiam: quia licet illud periculum fuerit radix, tamen occasione illius inducta est absoluta consuetudo, qua in conjugatis possit ab episcopis dispensari; et revera semper viva conjuge sive cohabitante sive non urget adhuc illud periculum. Sed numquid eo casu poterimus etiam dispensare privilegiati? Negat diserte Rodriq. l. cit., quia, inquit, facultas impetrata tantum fuit pro illis, qui ante matrimonium contractum votum simplex castitatis emiserunt, non tamen pro illis, qui post contractum matrimonium votum continentiae fecerunt. Haec ille, et verissimum est, non posse vi privilegii illius s. Pii V. vivae vocis oraculo concessi; probabile tamen et ex dictis inferri videtur, posse vi alterius privilegii dispensare in omnibus votis, in quibus possunt episcopi potestate ordinaria. Sed ego nihil affirmare ausim; ordinaria et tutissima via ad episcopum recurrendum censeo.

425. Advertendum autem hic semel pro semper, quod dispensatio hujusmodi in voto castitatis sive ante sive post matrimonium, sive ab

episcopo sive a privilegiato concessa, non sit totalis et absoluta, sed partialis tantum pro usu hujus matrimonii, quamdiu durat. Cum enim tota ratio istius facultatis dispensandi sit urgens necessitas, ipsa dispensatio concessa non potest se amplius extendere, quam ipsa necessitas postulet. Unde talis, cum quoad matrimonium contrahendum vel post contractum ad eo utendum ab episcopo vel privilegiato dispensatus est in voto continentiae, solum durante matrimonio debitum petere ac reddere potest, de reliquo remanente voto firmo et reservato, ut interea teneatur servare castitatem conjugalem, non fornicando, se polluendo, morose delectando in aliis, desiderando etc. et post obitum conjugis servare castitatem integram, etiam abstinendo ab alio conjugio: quia nec prior necessitas nec consequenter dispensatio se eousque extendebat; secus vero faciendo peccabit contra votum suum, non ab alio quam S. Pontifice integre dispensabile. Lege Lugo respons. mor. l. 6. dub. 1, ubi late explicat, quod etiam quando Pontifex dispensat cum ligatis voto simplici castitatis, non dispenset integre, sed solum in parte, nimirum respectu copulae conjugalis et unius tantum matrimonii, ideoque recte infert, votum illud etiam post dispensationem pontificiam quoad reliquas partes castitatis manere reservatum.

Tandem quoad dispensationes alias votorum episcopi et privilegiati 426.
conveniunt in hoc, quod utique possint vota dispensare vel commutare, etiam extra Sacramentum Confessionis, immo etiam absentibus: quia pro neutris ullo jure vel clausula istud exercitium ad solum forum sacramentale restringitur, ut videre est apud Sanch. l. 4. mor. c. 43. et alios passim. Praeter autem differentiam particularem in votis reservatis § 2. assertam, generaliter differunt sicuti excedentes et excessi. Ex una parte, episcopi possunt suam potestatem dispensandi vel commutandi vota aliis delegare, quia in ipsis haec potestas est ordinaria; at Mendicantes non possunt, quia delegati sunt. Ex altera parte, Mendicantes possunt exercere sua privilegia circa omnes fideles apud ipsos undecunque accedentes, agunt enim nomine Pontificis; episcopi autem, qui per suam jurisdictionem agunt, ultra suos dioecesanos se extendere nequeunt.

Sectio IV.

Votorum ac juramentorum commutatio.

Summarium.

427. Voti commutatio est translatio obligationis ab una materia ad aliam,
428. Eaque in opus manifeste melius fieri potest ab ipso vovente.
429—430. An in opus priori aequale, probabile est;
431. In opus minus fieri debet ab alio potestatem habente.
432. Quam commutandi potestatem habet quisquis habet dispensandi in iis,
433. Ac etiam confessarii privilegiati seu Mendicantes.
434. Vota reservata Pontifici eadem ratione ei reservata sunt quoad commutationem,

435. Contra, quacunque ratione eorum dispensatio cessat esse reservata, eadem cessat esse reservata commutatio.
436—440. Qui in jubilaeo a se obtento oblitus est vel etiam noluit petere voti sui commutationem, eam petere potest etiam post multos annos a quovis confessario tunc approbato.
441—448. Qua ratione potestas dispensandi vota extenditur ad juramenta pia et vota jurata, eadem ratione etiam extenditur ad ea commutanda.
449—450. Vota vel juramenta in praejudicium tertii dispensari non possunt neordinarie commutari possunt.
451—458. Excipiuntur et resolvuntur varii casus valde notabiles.
459—465. An, quando et qualis requiratur causa commutandi vota?
466—469. Regulae vota commutare volenti plurimum observandae.
470—477. Exempla authentica et casus varii.
478—482. Observationes, corollaria et casus varii.

427. **Assertio IV**: *Votorum commutatio est translatio obligationis a materia voti prius facti ad aliam materiam priori subrogandam; ea in opus manifeste melius Deoque gratius propria voventis auctoritate fieri semper potest: non item probabilius in aequale; certo non minus, sed requiritur potestas superior, causa rationabilis modusque conveniens. Idem dicendum de commutatione juramentorum salvo jure tertii.*

428. § I. *Propria auctoritas.* 1. Votorum commutatio in opus *manifeste melius* Deoque gratius proprio voventis arbitrio non licite modo, verum et sancte semper fieri potest. Negent licet graves DD. antiqui, Innocent., Hostien., Abb., D. Bonav., Richardus, alii, est tamen jam communis recepta et certa sententia DD. Lessius l. 2. c. 40. n. 101. et optime declarans Sanch. l. 4. moral. c. 49. n. 4, Suar. l. 6. de voto c. 18. n. 4, Laym. cit. c. 8. n. 19, alii passim. Sumitur ex Dec. l. 3. tit. 34. c. 1. et l. 2. tit. 24. c. 2, ubi dicitur: „Propositum sive promissum non infringit, qui illud in melius commutat.“ Ratio est: quia votum est promissio facta Deo de meliori bono; at constat, quanto melius et praestantius est bonum, tanto Deo gratius et acceptius esse; quamobrem qui opus Deo promissum in melius commutat, is Deo abundantius satisfacit. Quemadmodum enim bonum melius continet in se semper eminenter minus bonum, ita consequenter solutio melioris eminenter continet solutionem minoris boni, dummodo sit manifeste melius et gratius Deo, ita ut voventi sine tergiversatione vel dubitatione constet, se votum suum in melius commutare. Ut si vovisti eleemosynam certo pauperi, qui tamen nondum acceptavit, libere potes dare alteri magis egenti; si vovisti linteamen ecclesiae, libere potes commutare in calicem vel aliud ornamentum pretii majoris. In dubio autem stabit possessio pro obligatione voti jam determinata ad certam materiam, quae privata voventis auctoritate mutari non potest: ut si vovisti jejunium, non potes arbitratu tuo commutare in orationem, si non constet, Deo tunc esse gratiorem vel saltem manifeste aeque gratam. Excipienda autem hic sunt vota reservata et praejudicantia tertio, de quibus § seq.

429. 2. Verius est, commutationem voti in opus quantumvis *aequale* visum, non posse propria voventis auctoritate fieri. Est itidem communis et sine dubio probabilior sententia DD. cum Suarez, Sanchez, Layman ll. cc. Ratio: quia non potest aliud pro alio solvi, nisi constet de creditoris vel promissarii consensu; at non constat nobis, Deum consentire, ut pro determinato voto solvatur ipsi aliud, etiamsi aequale;

quin potius videtur velle, ut votum in determinata specie fideliter reddatur. Neque enim hic adest ratio interpretationis divinae voluntatis, sicut adest in commutatione voti in melius. Quodsi occurrat causa ita commutandi votum in aliud, eam cognoscere ad Superiorem pertinebit.

3. Certe tamen etiam probabilis est sententia opposita affirmans, **430.** quemlibet proprio arbitrio commutare posse votum suum in aliud opus manifeste aequale. Sic Major, Henriq., Rodriq., Medina aliisque cit. Diana p. 3. tr. 11. res. 48, Tamb. l. 3. decal. c. 16. § 5. n. 14, et probabile fatetur Suar. cit. l. 6. c. 20. n. 4. Ratio est: quia si materia est evidenter aequalis, non potest non esse Deo aequaliter grata nobisque proficua: neque enim cultui Dei neque saluti nostrae aliquid derogatur, quando aliud aeque bonum praestamus. Adde etiam, homini per aequale satisfieri, si ipse invitus non sit; at Deum non esse invitum ad opus aequaliter bonum, satis ob suam benignitatem praesumere debemus; ergo et ipsi satisfiet. Est quidem opus promissum Deo eoipso quo promissum est ceteris paribus melius non promisso; at certe vovens, volens satisfacere Deo per aliud aeque gratum Deo, eam bonitatem operis promissi transfert in opus subrogatum et sic efficit etiam formaliter aequale. Ceterum notant Doctores hujus probabilis sententiae, opus subrogatum debere esse manifeste et evidenter aequale operi promisso per votum; et quia hoc dignoscere plerumque difficile est, ne fallamur in subrogando, consulendum esse, ut aliquanto plus subrogetur, cum quis propria auctoritate vult commutare votum suum. Vides jam, quam consultius sit, eo casu petere commutationem ab habente potestatem commutandi, quippe qui in hoc aliquanto liberior est, ut infra patebit. Maneat ergo prior sententia et probabilior et tutior.

4. Tandem certum apud omnes est, voventem propria auctoritate **431.** non posse commutare votum suum in opus *minus bonum* quomodocunque, sed id necessario deberi fieri auctoritate Superioris ecclesiastica ordinaria vel delegata: quia quemadmodum omne votum contrahit vinculum spiritualis obligationis ad Deum, ita omnis voti solutio spectat ad potestatem spiritualem jurisdictionis, sive ea solutio fiat per dispensationem sive per commutationem tantum, alioquin frustra confessariis conferrentur privilegia commutandi vota. Et quidem commutatio voti in aliquid notabiliter minus non potest fieri, nisi per potestatem dispensandi; tunc enim remittitur partialis obligatio voti, quae utique est partialis dispensatio. Commutatio autem voti in aliquid non notabiliter minus seu paulo minus (cum parum pro nihilo reputetur) adhuc potest et debet fieri per potestatem commutandi.

§ II. *Potestas commutandi vota.* Regula I: Quisquis habet po- **432.** testatem dispensandi vota, etiam commutandi habet. Res liquida de potestate ordinaria, nimirum Pontificem in tota Ecclesia, episcopum in sua dioecesi, praelatum exemptum respectu suorum Religiosorum sicut dispensandi ita a fortiori etiam commutandi vota potestate ordinaria pollere ob rationem mox reddendam. Nec amplius dubia res de potestate delegata, quod videlicet cuicunque per delegationem vel privilegium commissa vel concessa est potestas dispensandi, etiam censeatur esse

et reipsa sit commissa vel concessa potestas commutandi vota proportionaliter. Sic (contra Navarr., Sylvest., Azorium, Sanchez et alios) communis et recepta jam sententia DD. Sotus, Henriquez, Syl. aliisque congestis Suarez l. 6. de voto, c. 12. n. 10, Laym. cit. n. 20. et alii moderni passim. Rationem dat l. 5. tit. 12. reg. 53. de reg. jur. in 6: „Cui licet quod est plus, licet utique quod est minus“; quod maxime locum habet, si minus subordinetur majori seu in eo contineatur tanquam imperfectum in perfecto; atqui voti commutatio est velut imperfecta dispensatio et multo minor illa: siquidem per dispensationem vinculum voti simpliciter tollitur, per commutationem autem solum secundum quid, quia ab una in aliam materiam transfertur: et certe qui potest remittere totum debitum, potest et partem. Accedit, quod raro admodum adsint causae, ob quas vota simpliciter relaxari vel dispensari debeant aut possint, sed plerumque dispensationi commutatio aliqua adjungi debeat et soleat: quare praesumendum est, mentem Pontificis conferentis alicui potestatem dispensandi in votis esse, ut haec facultas exerceatur secundum consuetum Ecclesiae morem, nimirum cum justa ratio totum condonandi non subest, commutando in aliud opus minus; quodsi in minus, cur non etiam in aequale? Laym. cit. c. 8. n. 20.

433. Certum ergo est, confessarios approbatos Ordinum Mendicantium, sicut privilegio generali habent facultatem delegatam dispensandi, ita etiam habere proportionaliter facultatem commutandi omnia vota, quae potestate ordinaria dispensare vel commutare potest episcopus. Quamvis autem delegatus vel privilegiatus non possit alteri subdelegare potestatem suam commutandi voti, attamen praesertim ob causam v. g. occupationem, multitudinem confitentium etc. potest dicere commutationem postulanti: Commuto hoc tuum votum in illud opus, quod ille sacerdos (quidni etiam Saecularis?) doctus designaverit, cujus judicio te stare volo. Ita post Vivaldum, Sanchez, Lessium, alios Laym. cit. n. 27, Gobat de Jubilaeo c. 39. n. 305. Ratio est: quia ille alius designando opus subrogatum non exercebit actum jurisdictionis, sed nudum ministerium intellectuale substituendi, quod cuicunque viro docto committi nihil prohibet. At quid si interea, antequam ab illo alio viro docto fiat actualis subrogatio, occurrat occasio voti observandi? v. g. vovisti singulis feriis sextis jejunare in pane et aqua; jam hodie est feria sexta, et nondum illum alium virum doctum convenisti vel convenire potuisti? Respondeo: non peccabis non observando votum tuum: nam reipsa jam facta est commutatio, ideoque jam cessavit voti prioris obligatio et adest jam alia nova obligatio, scilicet acceptandi et deinceps exequendi onus, quod ab illo viro docto imponetur; quod quidem onus non debes subire antequam imponatur. Ita (contra Rodriquez) optime Sanchez, Lessius, Portellus eosque citans Gobat c. 39. n. 306.

434. Regula II: Quaecunque vota et qua ratione quoad dispensationem Pontifici reservata sunt, eorundem etiam eademque ratione commutatio reservata est, sic quod ea neque inter se neque inter alia opera quantumvis manifeste meliora sine S. Pontificis licentia commutari possint ab ulla potestate inferiori ordinaria vel delegata, multo minus propria

voventis auctoritate, eo quod eorum etiam commutationem sibi reservavit Pontifex. Immo Extrav. comm. l. 5. tit. 9. c. 5. * olim excommunicabantur * ea vota commutantes sine Pontificis licentia; de quibus late Suar. l. 6. c. 21, Azorius l. 11. c. 18. q. 4. aliis cit. Excipitur tamen semper votum solemne Religionis; in illud enim omnia prorsus alia vota etiamsi alioquin reservata etiam propria auctoritate commutari possunt et ex dispensatione Juris de facto commutantur. Dec. l. 3. tit. 34. c. 4: „Reus fracti voti non habetur, qui temporale obsequium in praeceptum agnoscitur Religionis observantia commutare", docetque unanimis fere DD. sententia cum S. Thom. 2. 2. q. 88. a. 12. ad 1. et universaliter quoad vota tam realia, quam personalia cum aliis docet Pellizzarius in manual. regul. t. 1. tr. 3. c. 4. n. 19. Ratio scilicet est: quia votum Religionis, quo homo seipsum et omnia sua Deo in perpetuum obsequium consecrat, sua universalitate actionum et temporum omnia omnino alia vota in se eminenter concludit et etiam jam facta, cum emittitur, velut in se absorbet.

Contra vero quibuscunque modis et casibus eorumdem votorum 435.
dispensatio per se vel per accidens cessat esse reservatio Pontifici et ad episcopos vel privilegiatos devolvitur, iisdem etiam consequenter cessabit esse reservata commutatio. Modi ergo illi sectione praec. § 3. et 4. late explicati quoad dispensationem per omnia applicandi sunt commutationi. Porro quamvis in generali concessione vel indulto dispensandi vel commutandi omnia vota non intelligantur illa quinque reservata, ut habet communis intellectus Doctorum cum Sanch. l. 4. mor. c. 40. n. 6, quando tamen in generali concessione dispensandi vel commutandi omnia vota excipiuntur duntaxat vota Religionis et continentiae, ut in jubilaeis, omnino intelliguntur etiam permissa reliqua vota trium peregrinationum, saltem durante tempore jubilaei. Sed nunquid non etiam postea? En tibi securam et salutarem doctrinam:

Quisquis aliquando lucratus est jubilaeum, praestitis nimirum 436.
omnibus ad lucrandos jubilaei favores requisitis, potest multis etiam annis post jubilaei tempus transactum a quovis id temporis approbato confessario obtinere commutationem omnium votorum, quorum commutationem prius oblitus est petere, aut etiam tunc petere noluit, exceptis duntaxat castitatis perpetuae et Religionis votis, adeoque non exceptis votis triplicis peregrinationis. Ita Sanchez, Lessius, Sanctorellus, Portellus, Palaus, Diana eosque recitans Gobat quinar. tr. 3. de jubilaeo c. 32. Doctrina haec duplici innititur fundamento:

Fundamentum unum est: licet in jubilaei Bullis fiat mentio con- 437.
fessarii in singulari numero, attamen potest quis favores jubilaei petere a diversis confessariis singulos a singulis. Ita in terminis Lug. de poen. disp. 28. n. 170, ubi asserit, quod tempore jubilaei possit quis quemlibet ex approbatis confessariis, etiam cui non solet vel non vult confiteri eligere, et quidem vel ad omnes effectus in Bulla concessos vel ad aliquos tantum, nec necesse esse, ut quem eligit ad unum, eligat ad reliquos omnes; consentit Sanch. l. 4. mor. c. 54. et quoad operum praescriptorum et quoad votorum commutationem. Ratio est: quia Bullae jubilaei, quas novissimi Pontifices edunt, non indicant

ullam necessitatem petendi hos favores ab uno eodemque confessario; ergo nec nos debemus illam fingere, cum praesertim favores jubilaei sint amplissime interpretandi, ut bene ostendit idem Gobat cit. n. 24.

438. Fundamentum alterum est: Jubilaeum semel obtentum dat jus omni tempore, etiam post jubilaeum eligendi confessarium pro his gratiis acquirendis, quae tempore jubilaei obtineri poterant et obtentae non sunt. Ratio fundamentalis est: quia licet Pontifices in Bullis jubilaei operum praescriptorum executionem assignent certo tempori, gratias tamen et favores, quos intuitu illorum operum impertiuntur, minime alligant ulli certo tempori. Dicunt enim quidem: Qui intra tale tempus jejunaverit, ecclesias visitaverit, confessus fuerit etc.; at non dicunt: Poterit eligere confessarium, qui intra tale tempus illum absolvat, vota commutet, sed absolute: Qui illum absolvat, vota commutet etc. Ergo cum ipse Pontifex non restringat, et alioquin privilegium principis sit amplissime interpretandum, et propositio indefinita in materia jurisdictionis aequiparetur universali, non est facultas eligendi confessarium pro commutatione votorum restringenda ad tempus jubilaei praescriptum, sed late extendenda ad quodvis tempus et respectu quorumvis favorum, qui tempore jubilaei acquiri potuerunt et salva legitima operum praescriptorum executione obtenti non sunt. Juvat audire ipsum Gobat, ex propria praxi practice suadentem ibid. n. 243:

439. „Unde ego non semel dicentes mihi, se ante octo vel decem annos edidisse hoc vel illud votum, quo nunc liberarentur libenter propter hanc vel illam non irrationabilem causam, mox interrogavi, annon interea essent potiti aliquo jubilaeo? Respondentibus affirmative, commutavi illud votum ob vim et energiam obtenti jubilaei. Etsi quippe ego polleo potestate Ordinibus Mendicantibus communi commutandi vota poenitentium omnium, quia tamen commutatio facta vi jubilaei non exigit tam gravem commutandi causam, (ipsa nimirum impletio operum praescriptorum praebet sufficientem causam commutandi vota ita volenti, nulla alia allegata causa, ut habet ib. n. 292), quam quae fit vi privilegiorum apostolicorum, idcirco prudenter usurpatur doctrina traditi fundamenti, singulariter quando confessarius intelligit, poenitentem sat crebro egisse contra suum votum idque propter aliquam novam, etsi non gravem circumstantiam supervenientem."

440. A fortiori ergo confessarius ipso tempore jubilaei quando vult attentius considerare vel qualitatem causae vel modum commutationis, poterit ipsammet commutationem differre in unam alteramque hebdomadam post jubilaeum, dicendo poenitenti: Commutabo tuum votum, ubi maturius cogitavero, quid ad animae tuae salutem et profectum expediat. Ita Suar. l. 6. de voto c. 16. n. 15, Sanch. l. 4. c. 14. n. 33, Gobat c. 39. n. 307. Ratio est: quia sicut cum quid prohibetur, omnia prohibentur, quae sequuntur ex illo, l. 5. tit. 12. reg. 39. de reg. jur. in 6, ita etiam qui dat potestatem, dat simul omnia, quae ad illam moraliter consequuntur seu ad ejus convenientem usum necessaria sunt. Quinimmo potest hoc facere confessarius, etsi nullum in specie votum intelligat; si enim poenitens dicat, se habere plura vota, in quibus juvari cupiat, potest confessarius aliis negotiis impli-

citus respondere: Illa vota mihi post exactum jubilaeum indica et commutabo. Ita Sanchez cit. n. 37. et Palaus cum Gobat cit. contra Suarez.

Regula III: Quibuscunque modis extenditur potestas dispensandi vota ad juramenta pia, iisdem etiam a fortiori extenditur potestas commutandi vota ad eadem juramenta. Atque adeo quicunque habet potestatem ordinariam vel delegatam dispensandi et commutandi vota, 441.

1. Is potest dispensare et commutare eadem vota etiam jurata seu juramento confirmata. De potestate ordinaria nemo ambigit; de delegata potestate per privilegium vel jubilaeum tuto docent communius Doctores, Sanch. l. 8. de mat. disp. 2. n. 24, Suar. l. 6. de voto c. 14. n. 19, Laym. l. 4. tr. 3. c. 11. n. 3, Diana p. 1. tr. 11. res. 34, Gobat de jubilaeo, quinarii tr. 3. c. 38. n. 287, hanc dans rationem: quia juramentum voto firmando superadditum non parit Deo majus jus, quam si votum firmaretur per sui renovationem; sicut igitur votum millies renovatum potest per Bullam jubilaei commutari, ita et firmatum per mille juramenta. Idem erit de privilegio. Ratio autem communis est: quia votum etiam accedente juramento eandem naturam obtinet, et juramentum additum actui induit naturam et conditiones illius, cui additur, eoque ruente etiam ipsum corruit; ergo non obstante juramento, habens potestatem sive ordinariam sive delegatam dispensandi vel commutandi vota adhuc poterit dispensare vel commutare illud votum: quo sublato necessario etiam corruet juramentum additum. Verum quia contrarium docent gravissimi DD. Henriq., Rodriq., ipseque Lessius l. 2. de just. c. 40. dub. 11, ad majorem securitatem Gregorius XIII. privilegium concessum Societati Jesu commutandi omnia vota Pontifici non reservata extendit ad vota etiam jurata, attamen sine praejudicio tertii, quod per communicationem privilegiorum etiam ceteris Mendicantibus concessum censetur. Et sic res rursus salva est, cum rarissime conveniat, fieri dispensationem a delegato vel privilegiato absque aliqua commutatione. 442.

2. Is potest etiam dispensare vel commutare juramenta absoluta et per se stantia principaliter in honorem Dei edita de aliquo faciendo vel omittendo (saltem in materia non reservata Pontifici), etsi secundario in commodum proximi tenderent; ut si absolute jures, te Oettingam peregrinaturum, non amplius lusurum, vinum non bibiturum, tantam eleemosynam daturum. De potestate ordinaria rursus in confesso est; de potestate delegata per privilegium vel Bullam jubilaei plurimis allegatis docent Suar. cit. c. 14. n. 6, Sanch. l. 4. mor. c. 53. n. 8, Tannerus t. 3. disp. 5. q. 5. n. 38, contra Lessium, Azorium, alios. Ratio est: quia votum et juramentum in honorem Dei absolute facta maximam similitudinem habent, difficile discernuntur atque in jure etiam aequiparantur, eo quod utriusque plane sit similis obligatio erga Deum tantum ex virtute religionis; in voto quidem, quia Deo vovens fidem suam dedit de faciendo aliquo in ejus honorem, in juramento vero, quia jurans Deum invocavit sponsorem suae promissionis etiam principaliter ad honorem Dei factae; adeoque dispositum de uno (saltem in favorabilibus) merito censeatur etiam dispositum de altero, ut proinde dans potestatem solvendi unum censeatur dare ad sol- 443.

vendum alterum: nam certe Pontifex quando dat potestatem dispensandi vel commutandi vota, habet rationem solius juris, quod Deus per votum acquisivit; idem autem ac simillimum jus acquisivit per tale juramentum. Confirmatur efficaciter: dans privilegium Greg. XIII. extensione supra dicta commutandi vota jurata concedit, posse commutare duo vincula et voti et juramenti; ergo etiam concedit, posse illos commutare, quando adest unum tantum vinculum, scilicet juramenti tantum: quid enim tollit vel addit ista conjunctio juramenti cum voto, si aeque sit sine praejudicio tertii? Quare merito Pontius l. 9. de matr. c. 11. n. 4. asserit, sibi videri certam regulam, quoties datur potestas ad dispensandum in voto, toties dari ad dispensandum etiam in juramentis, eo quod juramenta votis aequiparentur et pro votis habeantur, in quibus Deus constituitur creditor.

444. Dixi per parenthesim, *saltem in materia non reservata.* Communior enim et in praxi magis recepta est sententia Cajet., Tolet., Valent., Azorii, aliorum cum Laym. l. cit. 11. n. 4, quod papalis reservatio votorum extendatur etiam ad reservationem juramentorum in eadem materia, scilicet Religionis, continentiae perpetuae et triplicis illius peregrinationis, ob praedictam aequiparationem juris et consuetudinem Ecclesiae. Contra tamen sentiunt Ledesma, Navar., Tabiena, alii cum Sanch. supra, Tamb. l. 3. c. 7. § 3. n. 7, Caissing. de priv. reg. tr. 5. prop. 2, nimirum reservationem papalem votorum alias stricte interpretandam non debere extendi ad reservationem juramentorum in iisdem materiis, quippe diversae rationis et minoris obligationis: atque adeo privilegiatum confessarium adhuc dispensare posse in juramentis piis circa illas quinque materias. Agnosco probabilitatem saltem extrinsecam, sed oppositum tutius.

445. 3. Is etiam dispensare et commutare potest vota et juramenta pia absoluta per se stantia (nulla promissione facta homini), etiam simul edita in utilitatem hominis vel ecclesiae seu cum ordine ad certam personam, ecclesiam, monasterium, si nondum acceptata sunt: ut si vovisti vel jurasti absolute hunc pauperem alere, huic ecclesiae calicem dare etc. Communis apud cit. Ratio est: quia cum illa sint juramenta pia, retinent aequiparationem cum votis, et cum nondum acceptata sint, nullum jus justitiae acquisitum est illi certae personae vel ecclesiae; ergo sine injuria vel praejudicio cujusquam ob causam rationabilem ab alias habente potestatem dispensandi vel commutandi vota et juramenta pia relaxari vel commutari poterunt. Sed vide mox N. 4.

446. At vero juramenta ejusmodi absoluta non ita pia seu intuitu Dei facta, sed praecise et principaliter in utilitatem hominis edita, ut si absolute jures, te Titiam ducturum vel dotaturum, Cajo pecuniam daturum etc., cum et haec nullum jus strictum alteri ante acceptationem pariant, possunt quidem jure ordinario ab episcopo aliisve praelatis similem potestatem jurisdictionis habentibus ob gravem causam relaxari vel commutari, juxta communem DD. Cajet., Navar., Sylvest., Sa, Suar., Sanch. eosque citans Laym. l. 4. c. 11. n. 8. At certe probabilius minime a delegato per privilegium vel jubilaeum, ut contra Rodriq. et alios, pluribus citatis docent iidem Sanch. l. 1. de matr. disp. 37.

n. 17. et Laym. cit. n. 8. Ratio est: quia talia juramenta, licet per illa nullum jus efficax alteri parti acquisitum sit ob defectum acceptationis vel etiam injuriam, nullam tamen cum votis similitudinem vel juris aequiparationem obtinent, quae tamen aequiparatio praecipua ac tota est ratio extendendi facultatem dispensandi vel commutandi vota ad juramenta. Unde mihi non placet nec tutum videtur, quod Diana p. 5. tr. 12. res. 56. et Tamb. l. 3. dec. c. 7. § 3. n. 11. extendunt ad casum, quo juramenta ob injuriam tertii, metum vel dolum (v. g. solvendi usuras usurario, pecuniam latroni) relaxari possunt ab episcopo, posse tunc etiam a privilegiato vel virtute jubilaei commutari, eo quod et hic commutatio fieri possit sine praejudicio tertii; at certe in his nulla adest similitudo vel aequiparatio cum votis.

4. Quin etiam ejusmodi vota vel juramenta pia ipse vovens propria 447.
auctoritate commutare potest in aliud manifeste melius, et secundum probabilem sententiam etiam manifeste aequale. Idque de votis et juramentis piis absolutis principaliter ipsi Deo factis ex dictis liquidum est et probabilissimum etiam de juramentis piis in hominis utilitatem editis, sed nondum acceptatis; v. g. vovit vel juravit quis eleemosynam certo pauperi, calicem certae ecclesiae; antequam fiat acceptatio, potest vovens vel jurans propria auctoritate et arbitrio mutato consilio eleemosynam dare alteri pauperi, calicem aliae ecclesiae egentiori: quia ex una parte Deus semper est contentus de meliori bono, et ex altera parte talis commutatio non sit praejudicium hominis vel ecclesiae illius, quippe cui nondum acceptanti nullus jus acquisitum fuit.

Hic rectissime monet Laymann cit. c. 11. n. 7, in commutatione 448.
ejusmodi votorum ac juramentorum in utilitatem certi hominis vel ecclesiae editorum, etiam habentibus potestatem cavendum, ne si ea aliis innotuerunt, scandalum vel offensio animorum oriatur. Item ne a privilegiatis officio Ordinarii praejudicetur, postquam talia vota vel juramenta in publicum devenerunt. Etsi enim ea vota vel juramenta nullum pariant jus proprie dictum vel actionem in judicio tanquam quid ibi jure debitum exigendi, pariunt tamen jus quoddam generale officium judicis implorandi, ut ita vovens vel jurans compellatur ad executionem. Unde et judex ecclesiasticus hominem ad impletionem hujusmodi voti vel juramenti compellere debet, nisi vel ipsemet vel alius simili potestate quamvis delegata tantum praeditus ob justam causam relaxandum vel commutandum judicarit, ut notat ibidem Laym. n. 6.

Regula IV: Quaecunque vota vel juramenta in praejudicium tertii 449.
dispensari nequeunt, etiam commutare nefas est. In utroque enim eadem erit ratio praejudicii. Hic certa a minus certis separanda sunt.

1. Certum apud omnes, juramenta promissoria facta homini seu 450.
confirmatoria promissionis factae ipsi homini vel ecclesiae, monasterio etc. ejusque ad utilitatem principaliter edita et legitime acceptata, ordinarie nulla potestate ordinaria vel delegata relaxari vel commutari posse sine consensu ejus, cui tale juramentum praestitum est. Ratio clara est: quia tali juramento legitime acceptato homini vel ecclesiae verum at proprie dictum jus acquisitum est, quo proinde sicut in aliis bonis privari non potest absque suo consensu vel culpa. Unde et in pri-

vilegiis et indultis dispensandi vel commutandi vota vel juramenta semper additur et nisi addatur subintelligi debet, ut id fiat *sine praejudicio tertii.* Tunc autem dispensatio vel commutatio verissime fit cum praejudicio tertii, quando alteri parti, promissionem juramento sibi factam acceptanti, verum jus justitiae acquisitum est. Unde et haec juramenta ante acceptationem relaxari vel commutari poterunt: quia id commune est omnibus pactis, ut nisi ab altera parte acceptata sint, nullam obligationem pariant. Ratio autem disparitatis a prioribus est: quia vota et juramenta pia, etiam in gratiam hominis edita, principaliter ipsi Deo fiunt, adeoque Deo, non homini (qui habet se solum ut materia, circa quam voti vel juramenti) per ea jus et obligatio acquiritur: at vero juramenta promissoria facta homini vel ecclesiae acceptata jus et obligationem ipsi homini vel ecclesiae pariunt; atqui Deus obligationem remittere censetur, si ecclesiae praelatus ita judicet expedire. ut relaxentur vel commutentur vota vel juramenta sibi facta; homo autem non censetur remittere jus et obligationem sibi factam ex juramento alterius acceptato, ideoque ejus voluntas et commodum spectari debet, ut eo invito vel non volente relaxari vel commutari nequeat.

451. Dixi, *ordinarie:* excipiendi enim sunt casus ex communi DD. apud Laym. cit. c. 11. n. 5. 1. Si bonum commune ecclesiae vel reipublicae (cui quodvis bonum privatum posthaberi debet) relaxationem talis juramenti postulet; tunc enim Pontifex ex plenitudine potestatis in causis bonum totius Ecclesiae, et proportionaliter episcopus in causis bonum suae dioecesis concernentibus ejusmodi juramenta, etiam invita altera parte, relaxare vel etiam commutare poterit; et quidem hi soli, spectando potestatem directam relaxandi juramenta per modum judicii et absolutionis, quippe omnino spiritualem adeoque ad solos ecclesiasticos praelatos pertinentem. Indirecta autem potestas relaxandi juramenta ratione materiae aut supplendo vicem ejus, qui remittere deberet, etiam ad potestatem saecularem pertinere potest: ut si laica potestas ob justam et publicam causam aliquid alicui praecipiat, v. g. magistratum suscipere, militiam inire etc., quae forte dejeravit, non obstante, sed eoipso indirecte relaxato juramento, subditus parere debet. De quo pluribus Laym. cit. n. 9. et alii apud ipsum. 2. In poenam criminis ab eo commissi, cui juratum est: sicut enim criminosus a judice sua pecunia mulctari potest, ita et jure suo, quod ex promissorio juramento acquisivit, spoliari. Qua ratione D. p. 2. dist. 15. q. 6. c. 4. et 5. absolvuntur a juramento fidelitatis subditi excommunicatorum, donec illi ad satisfactionem veniant. 3. Ratione gravis injuriae, quam jurans passus est, utpote quia injusto metu seu a promissario seu ab altera persona ad jurandum adactus est, vel quia dolus vel enormis laesio in contractum incidit, v. g. emptor ultra dimidium pretii justi laesus est: tunc enim petita et impetrata ab episcopo juramenti relaxatione adigi potest ad contractus rescissionem vel justi pretii supplementum. 4. Addit D. Thomas 2. 2. q. 89. a. 9. ad 2. communiter receptus: Quandocunque aliquid juramento promittitur, de quo dubium est, utrum sit licitum aut illicitum, proficuum vel noxium, in illo potest quilibet episcopus dispensare. Eadem erit ratio de votis in similibus casibus.

Tandem omne ejusmodi promissorium et acceptatum juramentum 452.
omnium consensu tollitur libera alterius partis condonatione vel remissione: nam in omni juramento quantumvis absolute facto, inter alias etiam haec tacita intelligitur conditio: si is, cui ac in cujus gratiam et utilitatem juratum est, velit acceptare, aut nisi is obligationem expresse vel tacite remittat. Nota copulationem: *in cujus gratiam et utilitatem juratum est;* hinc si quis alicui quidem juret aliquid, at non in ejus utilitatem, sed potius in honorem Dei vel salutem propriam, ut si jures confessario, te opus bonum facturum, Religionem ingressurum etc., eo casu rectissime dixit D. Thom. cit.: Ille, cui promittitur, non potest absolvere promittentem, quia promissio non est facta ei principaliter, sed Deo. Rursus si juramentum fiat quidem in alicujus gratiam, at non in ejus, sed alterius utilitatem, v. g. Petrus in gratiam sui confessarii intercedentis jurat huic pauperi eleemosynam vel victum daturum; postquam acceptavit pauper, confessarius obligationem remittere non poterit, quia non ipsi, sed pauperi jus acquisitum est. Ceterum quando duo sibi invicem juraverunt in mutuam utilitatem ac gratiam, mutuo consensu sibi invicem obligationem condonare poterunt. At vero si ambo juraverunt in gratiam et utilitatem tertii v. g. pauperis, ecclesiae, ut si duo jurarunt, collatis expensis educare pauperem studiosum, dotare puellam, calicem dare ecclesiae, construere altare etc., post acceptationem alterius partis, sibi mutuo obligationem condonare non possunt, sed requiritur condonatio tertii, in cujus utilitatem juratum est, ob rationem modo dictam.

Quid si quis jurasset principaliter in suum proprium commodum, 453.
v. g. se velle ire Romam pro Beneficio vel dispensatione impetranda, velle petere eleemosynam a tali divite etc. poteritne remittere sibi ipsi? Negat Suar. l. 2. de jur. c. 12. et ante ipsum Abbas in Dec. l. 2. tit. 24. c. 18. post alia dicens: „Secus puto, ubi quis simpliciter juraret ad proprium commodum: nam non poterit sibi ipsi remittere juramentum, ne auctorizet in facto proprio.“ Sed placet sententia Tambur. l. 3. dec. c. 7. § 2. n. 5. iis verbis: „Profecto discrimen non inspicio, cur recipiens juramentum alterius in suum commodum remittere possit, non possit autem remittere recipiens juramentum suum. Et mirabile mihi est, patri juranti, se empturum equum in commodum filii, licere non emere, filio remittente; at juranti eundem se empturum in commodum suum, non licere, se volente commodum illud renunciare. Puto igitur, propter paritatem rationis licere. Neque id est auctorizare in facto proprio, sed una sponte suam utilitatem negligere. Confirmatur: quia supra docuimus ex Sanch. l. 3. dec. c. 9. n. 15, juramentum de non vendendo minoris posse remitti ab ipso jurante, quando in utilitatem propriam est emissum; ergo et universaliter in casu nostro.“ Haec Tamb., cui assentior.

2. Universaliter quaevis vota et juramenta, etiam pia et principa- 454.
liter in honorem Dei facta, attamen in hominis vel ecclesiae utilitatem determinate edita, praestandi nimirum aliquid certae personae vel ecclesiae ab altera parte cognita et acceptata, ut si vovisti vel jurasti ob amorem et honorem Dei huic pauperi eleemosynam, huic ecclesiae calicem dare etc., eaque acceptata sint, ordinario jure nulla potestate

ordinaria vel delegata dispensari vel commutari posse, multo minus propria voventis vel jurantis auctoritate, etiam in quodvis melius converti, communis, probabilissima et securissima est sententia Doctorum apud Sanch. et Laym. cit. Ratio enim supra data videtur etiam hic urgere universim: quia per ipsam acceptationem altera pars acquisivit jus, quo privari nequit nolens: omnis enim promissio etiam jurata relaxari vel commutari potest cum consensu ejus, cui vel in cujus gratiam et utilitatem facta est; atqui Deus quidem semper contentus esse censetur, si votum vel juramentum ipsi principaliter factum in aliud melius aut legitima auctoritate in quodvis aliud commutetur; homo autem certe non censeri potest esse contentus, si promissio vel juramentum in suam utilitatem factum et acceptatum in aliud, etsi absolute praestantius, at non ipsi commodius, sed secus, commutetur; ergo si post acceptationem eo non volente relaxetur vel commutetur in aliud, quantumvis absolute melius, verum patitur praejudicium, quod in omni hujusmodi dispensandi vel commutandi facultate exclusum esse diximus. Excipiendi tamen rursus hic sunt casus n. praec. designati. Verum non ita certa est haec generalis resolutio, sicut praecedens particularis, ut mox videbitur.

455. Dubium hic incidit: utrum ejusmodi votum vel juramentum pium principaliter editum in honorem Dei et simul in utilitatem certae personae vel ecclesiae, possit ab illa persona remitti eaque remissione vovens vel jurans obligatione sua liberari: ut si quis ob honorem et amorem Dei vovit vel juravit hunc pauperem alere, ob amorem B. Virginis hanc pauperem puellam dotare etc. Certum est, promittentem liberari, si pauper vel puella promissum positive nolit acceptare aut jam acceptatum renunciet et respuat. At si promissum beneficium quidem non respuat vel recuset tamquam sibi non acceptum, sed solum nolens promittentem obligare in ejus gratiam remittat eique liberum relinquat, tunc promittentem liberari negant sane probabilius cum aliis Suar. lib. 2. de jur. c. 39. n. 8, Laym. tr. 3. c. 9. n. 5. ea ratione, quod Deus ejusmodi promissionem acceptet, sicut et facta est principaliter ad suum honorem et secundario ad utilitatem hominis; adeoque etsi homo non obliget, acceptare tamen velit, servanda erit, secus si acceptare nollet. Contra tamen tunc promittentem liberari, satis probabiliter affirmant Navar. c. 22. n. 25, Sanch. l. 1. de matr. disp. 52. a. 6, Tambur. l. 3. dec. c. 7. § 2. alii apud ipsos. Ratio est: quia tali juramento licet principaliter in honorem Dei facto, vere tamen in commodum hujus pauperis juratur, et Deus ipse acceptat ejusmodi juramentum vel votum in ordine ad hunc hominem, in cujus utilitatem fit; ergo si homo ille te obligare nolit, neque Deus te obligare volet, et si illius hominis voluntati satisfactum sit, etiam divinae voluntati et obligationi erga Deum satisfactum erit. Sed declaro rem amplius vero casu facto et proposito a Gobat alphab. 1. cas. 16. de juram. n. 499.:

456. Quodvultdeus juramento promisit, se ad honorem Dei esse donaturum certo monasterio quinquaginta scuta aut imperiales taleros; at postmodum poenitens promissi efficit per intercessionem cujusdam alterius praelati, ut abbas cum conventu remittat promissum reddatque

syngraphum, quo se obstrinxerat. Quaesitum fuit, an Quodvultdeus possit secure stare illa condonatione? Certe probabilius negabit Suar. l. cit. ob rationem datam. At certe etiam probabiliter concedit Sanch. l. c. ac l. 3. de jur. c. 20. n. 7, ac practice tutum censent Tamb. et Gobat ll. cc. Ratio iterum est: quia licet juramentum illud sit principaliter factum ad honorem Dei, attamen habuit necessarium respectum ad monasterium ejusque utilitatem ac voluntatem; ergo si monasterium sine vi vel fraude juri suo cedat, cessat essentialis dependentia a monasterio; ergo cessat et ipsa obligatio ipsumque jus divinum. Sane qui ita vovet, non intendit se obligare Deo in casu, quo monachi vel recusabunt donationem tanquam fortassis sementem discordiarum vel oblocutionum aut alias sibi incommodam, vel remittent non inviti ad instantiam mediatam vel immediatam promissoris; eadem autem est ratio de tali juramento pio. Secus esset, si in casu nostro supra nullus certus pauper vel puella designata fuisset, sed quis indefinite vovisset vel jurasset alere aliquem pauperem vel dotare aliquam honestam puellam; aut si vovisses vel jurasses, ad honorem Dei dare centum aureos pauperibus indeterminatis; tunc enim etsi hic pauper vel ista puella vel aliqui ex pauperibus remitterent, non esses idcirco liber: quia hi non repraesentant alios, qui sine dubio acceptabunt, neque ullus hic determinatus promissarius assignari potest, nisi ipse Deus loco omnium pauperum acceptans.

457. 3. Insuper ejusmodi vota et juramenta pia etiam post acceptationem pauperis vel ecclesiae, in cujus utilitatem propter Deum facta est promissio, posse non solum auctoritate Superioris, sed etiam proprio promittentis vel jurantis arbitrio in melius commutari, dando scilicet rem promissam pauperi vel ecclesiae egentiori, post Rodriquez et alios docet Fagundez t. 1. in decal. l. 2. c. 49. rationes adferens his verbis: a) quia haec vota et juramenta principaliter ac ultimate in Deum diriguntur tanquam finem cujus, et pauper est solum finis cui atque adeo accessorius ac minus principalis; cum ergo accessorium sequatur principale, si potest votum propter respectum ad principale commutari in melius propria auctoritate, nil obstabit acceptatio ejus, qui fuit finis accessorius. b) Quia etiamsi dirigas intentionem ad hunc peculiarem pauperem, id fit propter Deum, et sic tota ratio promissionis est Deus, et per accidens est, quod pauper acceptaverit et quod jus aliquod acquisierit; acquisivit enim dependenter a beneplacito Dei, cui non potest non esse gratius, quod melius est. c) Quia in omni voto illa conditio est: voveo hoc, nisi in melius voluero hoc votum commutare, quam conditionem alterius minus principalis acceptatio tollere nullo modo potest. d) Quia qui in aliqua Religione profitetur, eum Religio acceptat, et tamen potest ad meliorem transire, petita etsi non obtenta venia a suo praelato adeoque invita Religione, juxta sacros canones. Cujus rei rationem reddens Cajetanus 2. 2. q. 88. a. 12. dicit, in eo capite nihil novi juris statui, sed declarari naturam ipsius voti, nempe posse quempiam votum suum etiam acceptatum in melius sua propria auctoritate commutare. Et ratio, cur possit in tali casu praejudicari praelatis ac Religioni priori, est (inquit Cajetanus) quia non propter illos, sed propter Deum praelatis ac Religioni data est

potestas et propter hoc solius Dei ratio habetur in hujusmodi commutatione. Haec et plura Fagundez; vides quam probabiliter ac prope efficaciter; noli ergo damnare ita practicantes, etsi subinde displiceat vel doleat.

458. 4. Ex hac probabili opinione idem a fortiori dicendum esset, si votum vel juramentum pium initio factum sit in utilitatem hominis indeterminate, postea primum facta sibi intimatione acceptantis. Casum proponit et resolvit Tamb. l. 3. decal. c. 7. § 6. n. 3: Petrus propter amorem et honorem Dei vovit juravitque ducere vel dotare aliquam pauperem puellam indeterminate; item Paulus vovit juravitque alimenta vel eleemosynam propter Deum praebere alicui pauperi indeterminate; uterque postea significat certae puellae, certo pauperi, et illa et iste acceptavit gaudens: poteritne Petrus ducere vel dotare aliam puellam, Paulus alimenta vel eleemosynam dare alteri pauperi? Non tantum habentem potestatem, episcopum vel privilegiatum hic posse dispensare vel commutare, sed ipsummet Petrum ac Paulum id posse propria auctoritate: quia cum hae promissiones directe nonnisi Deo factae sint, non potest puella vel pauper ille valide acceptare, ut ei soli debeatur. Illud enim legitime et valide acceptat aliquis quod ei promittitur; iis autem determinate nihil promissum est, sed solum intimata promissio facta Deo, ut supponitur; ergo eorum acceptatio non potest praejudicare libertati voventis. Ita quidem Tambur. meo judicio probabiliter; sed standum videtur communi et tutiori sententiae n. praec. propositae.

459. § III. *Causa rationabilis commutandi.* Regula generalis bene traditur a March. hic q. 4. dub. 3. res. 5: Ad commutationem voti in melius sufficiens causa est sola voluntas voventis; in aequale propensio major voluntatis ac devotio voventis ad illud aliud; in minus gravis molestia in exequendo voto aut voventis fragilitas aut periculum illud non implendi. Reddo breviter explicatius.

460. 1. Ad commutationem voti in opus *manifeste melius* nulla alia requiritur causa, nisi bona voluntas voventis. Siquidem opus ipsum Deo gratius esse, sufficientem causam praebet commutandi volenti. Optima autem causa erit, si illud opus melius subrogatum sit conducibilius saluti, maxime ad finem particularem a vovente intentum, ut sapienter observat Gobat hic casu 11. n. 356. declarans hoc exemplo: Qui pro obtinendo dono castitatis per intercessionem Deiparae vovit, se quotidie oraturum parvum Officium de conceptione immaculata, licite commutabit in votum de faciendo quotidie accurato examine circa castitatem et facienda bona disciplina, quoties cogitatione, verbo vel opere deliquerit deliberate venialiter contra illam angelicam virtutem. Ratio est: quia si placuisti Deo offerendo ipsi rem minus conducibilem tuae saluti et consequenter minus hic et nunc gratam illi, cujus voluntas est sanctificatio nostra, utique magis placebis offerendo ipsi aliquid spectatis omnibus circumstantiis manifeste magis futurum ad tuam perfectionem.

461. 2. Ad commutationem voti in aliud *non manifeste melius,* sed quomodolibet etiam aequale vel quasi aequale, sive fiat ab habente potestatem sive in probabili sententia ab ipso vovente, requiritur aliqua

causa rationabilis. Communis DD. Suar., Sanch., Laym. cit. Ratio est: quia in tali commutatione semper aliqua obligatio remittitur, ut scilicet votum vel non in propria materia vel non in eadem quantitate fiat, ad quam vovens se ex virtute religionis ac fidelitatis Deo obstrinxerat, sed vel in alia materia vel minori quantitate; quod ut sine omni causa concedatur ac fiat, Deus non potest rationabiliter censeri esse contentus.

3. Ad commutationem voti in aliud *evidenter aequale* sufficit **462.** quaecunque rationabilis causa etiam levis, ad Dei honorem vel utilitatem aut consolationem voventis spectans; immo sufficiens causa est, si vovens majori cum promptitudine ac solatio voti sui debitum in alia materia impleturus sit; aut si instanter commutationem petat, ut ejus fragilitati consulatur, etsi nulla adferatur causa gravis executionem voti impediens vel aggravans notabiliter. Ac proinde ad commutationem voti in aliud aequale raro sufficiens causa deesse poterit. Communis DD. apud cit. Cum enim in tali commutatione nulla sit absoluta voti obligantis remissio, sed illius obligationis in aliam materiam translatio, quaecunque etiam levis causa satis superque esse debet; idque etiam verum est, etiamsi votum (sed per habentem potestatem, non propria voventis auctoritate) commutetur in non evidenter aequale sed quasi aequale et non notabiliter minus: quia et parum pro nihilo reputatur et in his aequalitatem attingere difficile est; ergo ad Dei benignitatem spectat, hanc commutationem ex quacunque rationabili, etiam levi causa fieri posse. Certe quando dubitatur, an opus sit aequale, sufficit notabilis molestia in exequendo vel magna fragilitas cum periculo violandi vel repugnantia patris vel mariti, etiam circa vota non praejudicantia eorum potestati. Lessius l. 2. c. 40. n. 105.

4. Ad commutationem voti in aliud opus aliquanto *notabiliter* **463.** *minus* requiritur et sufficit causa gravior aut impediens aut notabiliter aggravans executionem voti. Et generaliter cum commutatio voti in minus sit dispensatio partialis, et a nemine nisi habente facultatem dispensandi concedi possit, ideo ad eam requiruntur et sufficiunt eaedem omnino causae n. 385. seqq. positae, nimirum imperfecta deliberatio, difficultas exequendi, damnum spirituale vel corporale voventis, majus bonum speratum: tali nimirum servata proportione, ut quo causa apparet gravior, eo minor fiat commutatio seu eo minus opus bonum subrogetur; quo vero minus gravis apparet causa, eo commutatio major fiat seu opus bonum majus subrogetur; quae tamen omnia prudentis judicio necessario relinquuntur. Ceterum palam est, nunquam requiri tantam causam ad voti commutationem, quia obligatio voti non relaxatur totaliter, sed in aliam materiam etsi minorem transfertur, quanta requiritur ad dispensationem totalem, qua obligatio voti absolute et totaliter tollitur ideoque omnino gravem requirit causam et non adeo frequenter occurrentem.

Corollarium. Commutare votum in melius, validum, licitum et **464.** meritorium est. Commutare votum in aequale vel non notabiliter minus absque omni causa etiam validum et nonnisi venialiter illicitum est, quia est abusus potestatis in re levissima, ut post Suar., Sanch. et alios etiam habet Diana p. 2. tr. 16. res. 8. Commutare votum in

notabiliter inaequale et minus, v. g. jejunium unius diei in quinque Pater et Ave absque justa causa sine dubio mortaliter illicitum est, quia hoc est abuti potestate in re gravi, immo potius usurpare potestatem non concessam, cum nulla data sit potestas dispensandi sine justa causa; commutatio autem in minus sit partialis dispensatio; hoc ipso autem quod sic commutans partialiter tantum abutatur potestate, rectius dicitur, talem commutationem adhuc esse validam, conjunctam tamen cum gravi obligatione supplendi id, quod deest ad aequalitatem materiae subrogatae ad materiam voti, ducta nimirum similitudine a contractu permutationis aut venditionis, qui non annullatur ex inaequalitate rei vel pretii cum re, sed solum est onus supplendi id, quod ad aequalitatem deest. Ita Sanch. l. 4. mor. c. 51. Dicta hactenus eadem ratione intelligenda sunt in commutatione juramentorum piorum, quando ab habente potestatem vel ipso jurante commutari possunt juxta dicta n. 440. seqq.

465. § IV. *Modus competens commutandi.* Difficultas non est, quando votum commutatur in notabiliter minus, cum nimirum et adest causa gravis commutandi, et commutans simul potestate dispensandi pollet; sed gravis certe difficultas est, quando commutatio debet fieri in aequale, quippe cum aliqualis quidem, sed non gravis adest causa commutandi, aut commutans nullam dispensandi, sed tantum commutandi vota facultatem habet; prout concedi solet in jubilaeis, iis ordinarie verbis: Possint approbatos presbyteros eligere, qui valeant vota quaecunque ab eis emissa, castitatis et religionis duntaxat exceptis, in alia pietatis opera commutare. Pro re satis difficilis praxis pono aliquot velut regulas.

466. 1. Commutatio regulariter debet fieri in rem aequalem vel quasi aequalem aut saltem non notabiliter minorem. Communis DD. Ratio est: quia ex una parte commutatio vi vocis apud omnes significat aequalitatem; jura autem et privilegia non debent extendi ultra verborum proprietatem et communem acceptationem. Ex altera autem parte quia commutatio non tantum est actus justitiae respectu voti commutandi, exigens aequalitatem, sed etiam est actus benevolentiae in favorem et aliquam alleviationem voventis, hinc non requiritur aequalitas stricta et physica (et quis hanc attingat?), sed moralis tantum, scilicet in aliud non notabiliter minus, sed juxta prudentis arbitrium aeque bonum ac gratum Deo, etsi reipsa aliquantulum minus. Certe cum quilibet propria auctoritate commutare possit votum suum in manifeste melius et secundum probabilissimam sententiam etiam manifeste aequale, ne facultas commutandi vota tantum frustra videatur concessa contra rationem l. 5. tit. 6. c. 10. in 6, omnino concedendum est, ea facultate pollentem ob aliquam rationabilem causam quamcunque posse commutare vota in aliquanto minus, dummodo non ita notabiliter, ut moraliter aequivaleat alicui dispensationi. Ita Lessius l. 2. c. 40. n. 109. aliisque multis cit. Diana p. 1. tr. 11. res. 40, Tamb. lib. 3. decal. c. 16. § 5. n. 20, Gobat de jubil. n. 296. Neque aliud velle videntur Sanch. l. 4. mor. c. 54. n. 13. et alii communiter docentes, vota commutari debere in aequale vel quasi aequale, non in minus: quid enim est quasi aequale, nisi non notabiliter minus, ut moraliter

prudentis judicio dispensationi aequiparentur? Est quidem ea commutatio quasi contractus inter commutantem nomine Dei et voventem, non tamen in eo requiritur tanta aequalitas, qualis requiritur in politica commutatione rerum inter homines: quia in hac commutatione nulla intervenit potestas jurisdictionis, sicut in nostra commutatione votorum. Unde a fortiori quando dubitatur de qualitate rei subrogandae voto, nihilominus commutatio optima fide fieri potest; nam tam parum minus, ut de aequalitate dubitetur, merito pro nihilo reputabitur, cum alioquin aequalitatem in rebus his moralibus attingere perdifficile sit.

2. In commutatione voti non est spectanda sola excellentia vir- 467.
tutis in materia subroganda, quasi melior esset commutatio, quae fieret in opus excellentioris virtutis, sed tantum id spectari debet, quod ad honorem Dei et ad salutem animae est melius ipsi voventi hic et nunc seu in his circumstantiis personae, loci, temporis; v. g. vovisti disciplinam ad edomandam carnem, melius commutabitur tibi in jejunium, quam in orationem: magis enim ad carnis mortificationem conducit jejunium quam oratio, licet haec sit excellentioris virtutis. Sed neque commutatio fieri debet necessario in opus aeque difficile, asperum, austerum: nam longae peregrinationes convenienter commutantur in jejunia vel orationes et maxime Confessiones, Communiones cum eleemosynis; magis enim haec conducunt saluti. Atque adeo omnia fere vota personalia regulariter commutari in frequentiam Sacramentorum consultum est, quia Sacramenta ad salutem voventis magis sunt efficacia, quam cetera opera.

3. In commutatione votorum, praescindendo a vinculo voti (quippe 468.
quod non aufertur, sed transfertur tantum in materiam subrogandam) solum attendenda est ipsa materia voti commutandi, non tantum nuda secundum se, sed etiam secundum difficultatem implendi v. g. in peregrinatione labor et molestia itineris atque expensae faciendae in eundo et redeundo, ut illae jubeantur dari pauperibus aut certe in aliud opus commutentur, si majores erant faciendae in itinere, quam domi. Ita expresse Dec. l. 3. tit. 34. c. 7, ubi dicitur: „Tibi pro te et famulis tuis concedimus licentiam, votum peregrinationis (Jerosolymitanae) taliter commutare, ut expensas, quas fueras in eundo, morando et redeundo facturus, alicui Religioso committas in necessarios usus Terrae illius sine diminutione aliqua transferendas“, docetque communis Doctorum, Suarez l. 6. de voto c. 19. n. 19, Sanch. l. 4. moral. c. 56. n. 11. Et quoad expensas in itu consentiunt omnes theologi et canonistae; nam certe illae expensae cadunt intra votum peregrinandi, nisi expresse quis excluserit vel mendicando ire voverit. At quoad expensas in reditu negant Graffis, Henriquez, Rodriq., Angles apud Sanch. cit. eo quod vovens peregrinationem voveat itum, non reditum; ergo expensae in reditu faciendae non indigent commutatione. Dicto autem cap. Pontifex in favorem Terrae sanctae extraordinario rigore usus videri potest. Audebisne huic sententiae gravium DD. denegare probabilitatem? Hinc ulterius in commutatione voti poenalis simplicis quidem, v. g. si lusero, voveo eleemosynam dare etc., solius poenae seu eleemosynae promissae quantitas attendenda est; at vero in commutatione voti poenalis duplicis, v. g. voveo non ludere et, si lusero, dare

tantum eleemosynae etc., utriusque voti materia, nimirum et bonitas non ludendi et bonitas eleemosynae promissae attendenda erit, et quidem ad aequalitatem moralem, si facto lusu poena jam contracta fuit; si nondum contracta poena fuit, adhuc sane habenda poenae ratio, sed longe inferior, vix ad dimidium; cum enim nondum incursa sit, sed ab eventu futuro pendeat, multum a sua gravitate deficit in morali aestimatione.

469. 4. Convenientius plerumque est, vota personalia commutari in personalia, et realia in realia: quia nimirum in votorum commutatione quoad fieri potest servari debet materiae aequalitas idemque finis seu intentio voventis, quae plerumque melius servantur pariformiter commutando votum personale in personale, v. g. votum gestandi cilicium mortificationis gratia in jejunium, et reale in reale, v. g. votum aedificandi ecclesiam vel altare in eleemosynas vel alias fundationes pias. Item mixta in mixta, v. g. votum peregrinationis in jejunium aequivalens fatigationi itineris et in eleemosynas respondentes expensis eo itinere faciendis. Non tamen necessarium est servare hunc modum pariformem in commutandis votis, quin votum reale in personale, et contra personale in reale rite commutari possit, ut patet c. 2. de voto, ubi votum peregrinationis solis eleemosynis redimitur. Nam ut provide advertit Lessius l. 2. c. 40. n. 109, in commutandis votis principaliter attendendum est, quid sit conducibilius saluti voventis, et aequalitas moraliter tantum aestimanda, habito respectu ad Dei gloriam, spiritualem voventis utilitatem, consolationem, fragilitatem, ne plus aequo gravetur. Quin saepe expedit (maxime tempore jubilaei, quo laxatur sinus misericordiae et benignitatis divinae), ut vota commutarentur in res, quas vovens solebat ex devotione facere, v. g. quotidianam recitationem Rosarii, auditionem Sacri, Confessionem et Communionem menstruam alias solitam. Proderit etiam relinquere libertatem, ne determinato tempore vel die obligetur, sed in alium diem differre vel supplere possit, aut plura opera proponere poenitenti, ut loco sui voti modo hoc, modo illud faciat, modo illo, modo alio die, ut sic facilius et promptius vota sua exequantur homines infirmi, uti observant communiter DD. Sanchez, Layman, Gobat cit. Tandem ut confessarii, praesertim tempore jubilaei expositi aliquibus regulis practicis potius, quam speculativis se juvare queant, ne vel nimis gravent suos poenitentes, vel non sint fideles dispensatores, adfero aliquot

470. *Exempla authentica commutationum votorum.* 1. Ex Jure, Dec. l. 3. tit. 34. c. 2. votum peregrinationis Jerosolymitanae cujusdam in pueritia emissum, ita (sane rigidius, quam hoc tempore fieret) commutat Pontifex: „Nos autem ipsum a voto, quod in aetate tenera, facilitate potius, quam ex arbitrio discretionis promisit, absolvimus, ita tamen quod idem votum eleemosynis redimat et juxta consilium nostrum toto vitae suae tempore uni pauperum Christi (dummodo ad hoc suae facultates sufficiant) debet providere.“ Idem votum Jerosolymitanum episcopi Trecensis ibid. commutat Pontifex, ut expensas eundo, redeundo ibique commorando faciendas integre in subsidium Terrae sanctae mittat laboremque itineris compenset sollicitius instando vigiliis, orationibus, jejuniis.

2. Votum castitatis ad effectum matrimonii solet a Pontifice 471.
commutari in perpetuum jejunium certi diei v. g. feriae sextae cum competente eleemosyna vel alio pio opere, sed sine dubio cum admixta dispensatione. Nam votum absolutum Religionis et castitatis nunquam posse proprie commutari, cum omne aliud opus subrogandum minus sit, ideoque semper admiscendam dispensationem, cum aliis notat Sanch. l. 6. moral. c. 56. n. 41.

3. Votum non ineundi matrimonium commutari potest in Confes- 472.
sionem singulis mensibus biennio aut triennio faciendam et novem Sacra extra ordinem facienda. Ita Sanch. cit. n. 42. At certe merito alii censent, addendum aliquod opus pium in perpetuum, sicut et votum erat perpetuum. Quamquam alioquin voto perpetuo non necessario opus perpetuum subrogandum esse, dummodo alioquin servetur aequalitas, consentiunt DD. communiter.

4. Voto suscipiendi sacerdotii subrogari potest quotidiana reci- 473.
tatio officii B. Virginis vel Rosarii, praeterea Communio decimo quinto quoque die obeunda procurandaque unius Sacri aliquot mensibus celebratio, et insuper faciendum votum castitatis in statu laicali vel certe singulis hebdomadibus semel jejunandum. Viri docti apud Sanch. cit. c. 43.

5. Votum peregrinationis pedestris ita commutari potest, ut labor 474.
itineris compensetur totidem dierum jejunio; equestris vero quatuor dierum iter unius diei jejunio una cum expensarum saltem in eundo faciendarum (juxta dicta supra) in pauperes erogatione. Ita post Sayrum, Azorium, Angles, Sanch. cit.

6. Voto jejunandi omnibus per vitam feriis sextis rite substitues 475.
Communionem annuam singulis quindenis obeundam triumque Sacrorum procurationem, vel si mavis recitationem Rosarii cum moderata eleemosyna sextis quibusque feriis per totam vitam. Ita viri docti apud eundem Sanch. ibid. n. 44.

7. Votum jejunandi in pane et aqua pro una vice iidem viri 476
docti ib. commutandum censent in recitationem integri Rosarii genibus flexis cum verberatione corporis vel eleemosyna competente facultatibus; aut melius in Confessionem, Communionem etc. Gobat alphab. 1. de voto casu 13. n. 414. idem votum, solo pane et aqua transigendi singulas ferias sextas cuidam sacerdoti debili magnam inde difficultatem patienti commutavit in prandium cum aqua et collationem vespertinam cum vino, et examen conscientiae eo die, per octo vero sequentes dies faciendum, si in feriam sextam incidat jejunium ecclesiasticum. Prudenter et salubriter.

8. Voto non admittendi peccatum adversus castitatem, non forni- 477.
candi, non se polluendi etc., siquidem voventi multum prosit ad vitandam impuritatem, recte succedat Confessio menstrua per totam vitam; si vero tale votum non multum prosit, sed potius obsit, ideo quod illo obstrictus crebo ex fragilitate labatur in peccata carnis, substituatur recitatio calculorum virgineorum semel quolibet mense per triennium. Ita sapienter idem Gobat de jubilaeo c. 42. n. 326. Haec pro exemplari attulisse satis esto; facile prudens confessarius applicabit ad plures ejusmodi commutationes.

478. *Observationes corollariae.* 1. Votum et absolutum et poenale etiam post transgressionem vel poenam contractam commutari potest; v. g. vovit quis, quotidie rosarium dicere vel eleemosynam dare et longo tempore intermisit; confessarius privilegiatus, poenitentia pro prioribus transgressionibus imposita, votum deinceps in aliud commutare poterit, immo comperta jam hominis fragilitate etiam debebit. Item vovit quis, se non lusurum, non vinum bibiturum, si secus faciat, eleemosynam certam daturum vel jejunaturum in poenam; interea saepius transgrediendo poenae obligationem ex voto incurrit nec persolvit; confessarius vel habens potestatem commutandi vota ob justam causam non tantum commutare potest votum quoad obligationem facti et poenae in futurum, sed etiam potest commutare obligationem poenarum praeteritis transgressionibus incursarum. Sic contra Navar. et alios Suar. l. 6. de voto c. 20. n. 19, Sanch. l. 4. mor. c. 52. n. 10. et c. 56. n. 33, Laym. c. 8. n. 26. Ratio est: quia votum prius magis obligat ad directam materiam, in quam cadit, quam ad poenam; si ergo possum commutare votum quoad materiam directe promissam, cur non possim quoad poenam? Quando tamen absolute dispensatur vel commutatur tale votum poenale, non censetur dispensata vel commutata simul obligatio praeteritae poenae, nisi exprimatur.

479. 2. Facta commutatione voti etiam a potestatem habente, liberum est voventi, aut prius votum exequi aut opus, in quod prius votum commutatum est; quin etiam ejusdem operis novam commutationem ob causam petere et obtinere poterit remanente eadem libertate. Ex communi Lessius l. 2. c. 40. dub. 11. n. 97, Sanch. l. 4. c. 55. n. 26. et l. 8. de matr. disp. n. 21, Laym. cit. n. 27. Ratio est: quia quomodocunque commutatio facta sit, semper facta est in favorem voventis. „Quivis autem favori suo renunciare potest, et quod in gratiam alicujus conceditur, non est in ejus dispendium retorquendum“, l. 5. tit. 12. reg. 61. de reg. jur. in 6. Et quamvis facta commutatione ab habente potestatem prius votum fuerit extinctum, tamen ex benigno interpretativo consensu benignissimi Dei praesumimus, hanc libertatem esse nobis concessam, saltem per modum arbitrariae commutationis, cum fere melius sit exequi ipsum votum, quam materiam subrogatam. Hinc sequitur (ait Lessius cit.), si saepius facta sit commutatio, posse servari quidvis illorum, in quae facta fuit, v. g. votum peregrinationis annuae commutatum est in menstruam Confessionem, menstrua Confessio in jejunium hebdomadarium, jejunium hebdomadarium in certas preces quotidianas; potest vovens satisfacere voto vel precibus vel jejunio vel Confessione vel peregrinatione.

480. 3. Facta commutatione voti a potestatem habente legitime in aliud, si istud opus subrogatum postea fiat impossibile vel inutile, etsi per culpam voventis, vovens tamen omnino liberatur neque tenetur redire ad prius votum suum, quippe quod per legitimam commutationem jam extinctum est; obligatio enim semel extincta non reviviscit, Dig. l. 46. tit. 3. c. 98. § 8. Communis DD. apud cit. Ut si peregrinatio annua commutata sit in jejunium certorum dierum iisque diebus sive ob justam causam excusantem sive ex causa culpabiliter contracta jejunare nequeas; immo etiam si culpabiliter jejunare negligas atque

pecces, non teneris iterare peregrinationem. Idque etiam locum habet in votis saecularis, commutatis in votum solemne professionis, quae professus sive sine sive cum culpa a Religione dimittatur, non tenetur resumere, quia semel vere extincta non reviviscunt.

4. Qui propria auctoritate votum suum commutavit in aliud opus, 481.
aut aliud opus subrogatum jam implevit aut nondum implevit aut implere amplius non potest: si jam implevit opus subrogatum majus vel aequale, voto jam satisfactum est; quodsi commutasses in minus, teneberis supplere quod defuit, nisi malis reassumere prius votum. Si nondum implevisti opus subrogatum voto, idque vel majus vel aequale, poteris praestare quodlibet, aut opus subrogatum aut prius votum exequi. Sin autem minus subrogasti, v. g. jejunio votivo rosarium, jam teneberis aut addere aliquid operi subrogato ad aequalitatem, aut ipsum prius votum reassumere. Si non potes amplius exhibere opus subrogatum voto, v. g. jejunium subrogatum voto peregrinationis, possis autem adhuc exequi ipsum votum, omnino teneberis redire ad prius votum. Ratio est: quia per commutationem propria auctoritate factam non transfertur vinculum voti ad rem subrogatam, sed solum per aequipollens satisfit benignissimo Deo; cum ergo ei jam non possis amplius satisfacere per materiam subrogatam, quae tibi impossibilis facta est, consequens est, adhuc urgere vinculum voti tui, quod per tuam commutationem nunquam corruit, sicut corruisset per commutationem legitimae potestatis Superioris ordinariae vel delegatae.

Dicta quoad modum subrogationis et materiam subrogatam pari- 482.
formiter intelligenda sunt etiam in commutatione juramentorum piorum, quando juxta dicta legitime fieri potest. Attamen quoad peccatum in omissione materiae subrogatae differentia aliqua est notanda, quod nimirum omittens materiam subrogatam voto semper vere peccet contra votum: quia ex eo quod quis acceptat materiam subrogatam voto commutato, censetur promittere Deo illam servare atque adeo consentit, transferri vinculum seu obligationem religionis ex voto in materiam subrogatam; at vero qui omittit materiam subrogatam juramento legitime commutato, eoipso per se non peccat contra juramentum neque perjurus est, quia rem subrogatam neque juravit, neque ut suppono sub novo juramento acceptavit, sed simpliciter loco rei juratae, immo in vim et vicem juramenti (vulgo an Eides Statt), id sub juramento censeor promittere, ut palam est. Tenetur ergo talis implere rem juramento subrogatam ex pacto cum commutante, quo rem illam loco materiae juratae obligatorie implendam consensit. Unde si res subrogata gravis erat, graviter contra pactum peccabit omittens; quodsi levis et loco rei juratae levis subrogata, venialiter tantum, secundum communem. At quid si res levis, loco rei juratae vel devotae gravis, subrogata sit v. g. quinque Pater et Ave pro jejunio? Adhuc probabile est, venialiter tantum peccaturum omittentem; supponitur enim ex justa causa rem levem subrogatam, et suadet paritas a poenitentia sacramentali, quae si levis sit, licet pro peccatis gravibus imposita, ex probabili opinione non obligat nisi sub veniali. Haec de juramentis et votis finio tandem in monito divino: *Vovete et reddite Domino Deo vestro.* Ps. 75, 11.

Caput VI.

In tertium praeceptum decalogi. De observatione festorum.

Summarium.

483. Praeceptum hoc, quatenus naturale praecipit, Deum aliquo tempore et aliquo cultu esse colendum.
484. Quatenus positivum certum diem et modum determinat.
485. Loco Sabbati in Nova Lege instituta est dies Dominica idque patet ex Scriptura et traditione.
486. Quoad modum jure ecclesiastico multa sunt ordinata.
487. Resolutio.
488. Idem dicendum est de festis.

Textus.

Memento, ut diem Sabbati sanctifices. Exodi 20.

Explicatio.

Praeceptum hoc tertium, adhuc ordinans hominem ad Deum ultimum finem suum, partim divinum, partim naturale est.

483. 1. Hoc praeceptum, quatenus divinum, naturale ac morale est, substantialiter praecipit, Deum aliquo tempore et aliquo tandem cultu esse colendum. Quod sane ipsa ratio naturalis dictat, adeo ut ulla unquam gens fuerit tam barbara, quae non cognoverit, Deum vel deos suos aliquando et aliquo cultu esse colendos, ac proinde ipsum illud praeceptum naturale tria importat: a. ut aliquis dies ad colendum Deum applicetur; b. ut aliquo cultu ac opere positivo illo die Deus colatur; c. ut eo die ab operibus profanis seu servilibus cessetur. Quae omnia clare indicat ipsum verbum *sanctifices*, quod non tantum cessationem otiosam ab omni opere designat, sed etiam cultum aliquem positivum sanctificationis Dei importat, ac proinde hoc praeceptum in terminis quidem affirmativum est, praecipiens diem certum in Dei cultum sanctificandum vel potius ipsum die sibi sanctificato colendum; implicite simul negativum est, prohibens, illum diem violare vel profanare, atque hac ratione hoc praeceptum semper idem et immutatum mansit in Veteri et Nova Lege.

484. 2. Idem praeceptum tertium quatenus positivum est et caeremoniale solum determinat et diem certum sanctificandum, qui fuit dies Sabbati seu septimus hebdomadae, institutus ob memoriam absolutae creationis omnium rerum, quo nimirum die *requievit Deus ab omni opere, quod patrarat, eique benedixit*, Gen. 2, 2, et modum, quo nimirum Deus die septimo colendus erat in Veteri Lege, qui varius erat per varias leges descriptus praesertim in Exodo. Et hac ratione hoc praeceptum, quatenus positivum et caeremoniale erat, una cum Veteri Lege cessavit et in Nova Lege gratiae immutatum est tam quoad diem, quam quoad modum Deum colendi.

485. 3. Loco Sabbati in Nova Lege instituta est dies Dominica idque ipso jure divino, ut colligitur ex Scriptura et certissime constat tradi-

tione apostolica et ecclesiastica. Nam D. Joan. Apoc. 1, 10. testatur, visiones suas initium sumpsisse die Dominica propter honorem Dei: *Fui in Spiritu in Dominico die et audivi vocem magnam post me tanquam tubam dicentis: Quod vides scribe.* Item passim dicuntur fideles convenisse ad divina officia, verbum Dei et fractionem panis *una Sabbati,* idest prima die post Sabbatum, ut Act. 20, 7: *Una autem Sabbati, cum convenissemus ad frangendum panem, Paulus disputabat cum eis,* et 1. Cor. 16, 2. hortatur Paulus, ut populus collectas eleemosynarum faciat Sabbato, quo nimirum conveniebant ad divina mysteria. Idem late docens SS. Patres, quos videre potes apud March. t. 2. tr. 4. tit. 1. q. 1; unum et alterum exscribo. Clemens I. lib. 2. constitut. apost. cit. c. 63. dicit: „Dominico die diligentius convenite laudem Deo laturi, qui per Jesum cuncta condidit et illum ad nos misit atque mori permisit et a mortuis excitavit." Et lib. 5. c. 20: „Festum diem agite, quo Jesus a mortuis est excitatus, idque sit vobis legitimum solemneque in perpetuum."

4. Quoad modum colendi diem Dominicum loco caeremoniarum 486.
Sabbati in Nova Lege jure ecclesiastico multa sunt ordinata opera ad cultum divinum. De quibus Clemens I. lib. 2. constit. ap. c. 63: „Quam excusationem afferre potest Deo, qui in hoc die non convenit ad audiendum salutarem de resurrectione sermonem? in quo tres orationes stantes concipimus in memoriam illius, qui tertio die resurrexit. In quo prophetarum lectio habetur et evangelii praedicatio et sacrificii oblatio, atque sacri cibi dispensatio." Et Justinus martyr. apol. 2. de die solis inquit: „Illo die urbanorum ac rusticorum coetus fiunt, ubi Apostolorum et Prophetarum litterae quoad fieri potest praeleguntur. Deinde cessante lectore praepositus facit verba adhortatoria, ad imitationem tam honestarum rerum invitans. Post haec consurgimus omnes et preces offerimus. Quibus finitis profertur panis, vinum et aqua, scilicet ad sacrificium et communionem." Ex quibus liquet, olim ad cultum Dei et solemnitatem diei dominicae illa opera usitata fuisse, scilicet sacras lectiones et praedicationes, orationes communes, Missarum solemnia et sacram Communionem, utique cum feriis religiosis. De quibus omnibus etiam frequenter loquitur conc. Trid. praesertim sess. 22. in decreto de observandis et evitandis in celebratione Missarum; item sess. 24. et alibi. Unde quaestio est: ad quidnam teneantur fideles die dominica ex tertio praecepto, ut modo in Nova Lege determinato, an scilicet ad omnia illa opera olim in constitutionibus apostolicis et antiquis Ecclesiae consuetudinibus praescripta, utpote ad Missam, concionem, Communionem, orationes publicas, vesperas etc.

Resolutio: Tertio praecepto decalogi modo in Nova Lege quoad 487.
diem et modum Deum colendi ab Ecclesia determinato, omnes christifideles impedimento cessante legitimo obligantur sub mortali ad audiendam Missam et feriandum seu abstinendum ab operibus servilibus, non item ad audiendam concionem, sacram Communionem vel orationes alias publicas. Ad haec enim neminem obligari per se die dominico, inde sufficienter probatur, quod nullum existat praeceptum obligans fideles in conscientia. Quod enim de concione audienda decernit conc: Trid. sess. 24. c. 4. de ref. dicens: „Moneatque episcopus populum diligenter,

teneri unumquemque parochiae suae interesse, ubi commode id fieri potest, ad audiendum verbum Dei", ly *teneri* non accipitur stricte per modum praecepti obligantis per se ad audiendum verbum Dei omnibus diebus dominicis, sed accommode per respectum ad necessitatem cujusque: utpote quia quilibet fidelis jure divino naturali obligatur ad acquirendam sibi notitiam necessariam fidei et salutis suae, utique tenetur interdum audire verbum Dei, quando commode potest et offertur occasio, dum scilicet praedicatur diebus dominicis et festis. Unde aliquis conscius ruditatis suae in rebus necessariis ad fidem et salutem suam et tamen ordinarie negligens conciones audire, peccabit quidem mortaliter, non tamen praecise ratione illius statuti Ecclesiae, sed principaliter ratione praecepti divini naturalis, ex virtute fidei comparandi sibi scientiam necessariam, cujus occasionem negligit negligendo conciones. Quoad s. Communionem, cum praeceptum Ecclesiae semel in anno pro tempore paschali obliget, certum est, non obligare singulis dominicis. Quoad vesperas aliasque orationes publicas nullum praeceptum, sed consuetudines piae sunt, merito urgendae a parochis, praesertim pro juventute alioquin otiosa etc.

488. Eadem porro ratione, qua de dominicis, etiam dicendum est de festis quibusdam praeceptis sive universalibus totius Ecclesiae sive dioecesalibus, triplici tamen adverso discrimine: 1. Diei dominici institutio fundamentaliter est juris divini naturalis in decalogo, et formaliter est juris divini positivi ex traditione apostolica, ut indicatum est; festorum autem institutio et observantia est ex mero jure positivo humano ecclesiastico, et hinc 2. Ecclesia potest abolere omnia festa eorumque observantiam pro libitu mutare, non item dominicas: unde 3. cum quis Missam non audit die festo, non tenetur ad alium cultum Dei positivum, sicut teneri die dominico probabimus in fine sect. 3.

Sectio II.

Missae audiendae obligatio.

Summarium.

489. Tertio praecepto modo ab Ecclesia determinato obligatur quivis fidelis adultus sub mortali audire Sacrum,
490. Exhibendo praesentiam moralem.
491—494. Quando quis censeatur moraliter praesens?
495. Non sufficit praesentia materialis tantum, sed
496. Requiritur religiosa et devota.
497—500. Qualis requiritur intentio et attentio?
501. Audienda est Missa integra.
502—504. Quando quis censeatur omittere partem notabilem?
505. Non satisfacit qui duas Missae partes simul a diversis celebrantibus audit
506. Qualis et quo loco audienda sit Missa?

489. **Assertio I**: *Tertio praecepto modo determinato ab Ecclesia obligatur omnis fidelis adultus sub mortali audire Sacrum, exhibendo praesentiam moralem religiosam ad Missam integram, quamcunque tandem.*

Quoad obligationem sub mortali consentiunt omnes Doctores catholici (contradicente solo, quem sciam, nostro Angelo V. feriae

n. 42, ubi etiam perperam censet, concionem praeferendam esse Missae, si utraque audiri non possit), estque sententia modo damnata n. 52. sub Innocentio XI.: „Praeceptum servandi festa non obligat sub mortali seposito scandalo, si adsit contemptus.“ Et probatur inprimis ex traditione apostolica, uti refert Clemens I. citatus, ubi ait: „Quam excusationem afferre potest Deo, qui hoc die non convenit?“ Deinde ex consuetudine et consensu totius antiquitatis Ecclesiae, et definitur in Conc. Agathensi c. 31. relato D. p. 3. dist. 1. c. 64: „Missas die dominico saecularibus totas audire speciali ordinatione praecipimus, ita ut ante benedictionem sacerdotis egredi populus non praesumat; quodsi fecerint, publice ab episcopo confundantur.“ Estque hoc praeceptum et mandatum receptum usu Ecclesiae universalis absque ulla contradictione. Ratio est: quia praeceptum est de re gravi ex objecto, nempe debitissimum naturali jure divinum cultum concernente; unde licet hoc praeceptum de audiendo Sacro die dominico formaliter et explicite sit ecclesiasticum tantum, fundamentaliter tamen et implicite est de jure divino naturali, quo omnis homo adultus tenetur aliquo actu positivo Deum quandoque colere, quod de se indeterminatum ex institutione Christi Ecclesia determinavit quoad modum et tempus, scilicet ad audiendum Sacrum die dominico, ut recte notat Filliuccius tr. 27. c. 8. Ceterum adulti tantum hoc praecepto obligari possunt et incipiunt, quamprimum ad eum usum rationis perveniunt, ut bonum a malo discernere, Deum suum agnoscere vel alias mortaliter peccare possunt: antea enim sicut peccati, ita etiam obligationis sub peccato incapaces sunt, juxta communem doctrinam in materia de legibus. Jam vero termini praecepti in assertione positi explicandi sunt.

§ I. *Exhibendo praesentiam moralem.* Ad satisfaciendum praecepto 490.
audiendi Sacrum requiritur inprimis praesentia moralis, ut nimirum quis moraliter aestimando vere censeatur praesens assistere et audire Sacrum, ut nimirum corpore sit vel intra ecclesiam vel in proximo loco tali, ex quo judicatur moraliter posse videre, audire vel aliquo modo percipere; immo nec requiritur, ut sacrificantem videas vel audias, modo ita praesens sis moraliter, ut ex signis quibusdam colligere possis, quid in sacrificio agatur. Hinc caeci et surdi non excusantur, sed tenentur et censentur Missae interesse moraliter, si sint in loco, unde alias possent videre, audire vel advertere celebrantem, si earum potentiarum usu gauderent. Comm. Doct., Navar. c. 21. n. 8, Tol. l. 6. c. 6, Laym. l. 4. tract. 7. c. 3, Diana p. 4. tr. 6. c. 6. res. 154. Atque hinc inferendum:

1. Moraliter praesens satisfacere censetur etiam extra ecclesiam 491.
vel locum Sacri existens, ut in atrio exteriori ecclesiae, in cancellis, oratoriis vel cameris annexis ecclesiae aliove loco etiam profano contiguo per fenestras; item extra ecclesiam non omnes capientem, in publica platea vel campo, ita tamen associando se ad alios audientes Missam, ut ex signis et gestibus, quid in Missa agatur colligere possit et ad multitudinem assistantium censeatur moraliter pertinere.

2. Non censetur moraliter praesens nec satisfacere qui in magno 492.
templo Missa celebrata existeret in sacello, sacristia, ambitu omnino separato: quia tanta distantia et divisio inter te et celebrantem nullis aliis intermediis tollit praesentiam moralem. Contra vero satisfaceres,

si adesset magna hominum multitudo, tu vero esses ex postumis in magna eadem ecclesia, quia tunc moraliter faceres unum cum ea multitudine praesentium. Fagundez et alii cum Tambur. l. 4. in dec. c. 4. § 1. n. 11.

493. 3. Si e fenestra tuae domus possis advertere ad Sacrum in ecclesia vicina celebratum et parva sit distantia, etiamsi via publica intermedia, adhuc te posse satisfacere, censet Lugo de Euch. disp. 22. sect. 2. quia sic adhuc censeris moraliter praesens Sacro. Negant alii Recentiores cum Tamb. opusc. de Sacr. Missae l. 3, et videtur magis habere pius sensus fidelium. Et certum est, non satisfacere, si magna sit distantia arbitrio prudentis aestimanda, propter oppositam rationem.

494. 4. Non censetur moraliter praesens nec satisfacere, qui sacramentaliter confitetur, dum Missa celebratur, majori vel magno tempore: quia ad assistentiam moralem Missae non satis est pietas actionis, si haec distrahat seu excludat moralem assistentiam; distrahit autem in casu proposito, quia ipsa actio externa Confessionis ipsum externum cultum attendendi ad Missam impedit, nedum internam attentionem communi sententia requisitam.

495. Denique universaliter non sufficit vel satisfacit praesentia materialis tantum et corporalis, qualis est non tantum toto tempore dormientis, ebrii, nugantis, verum etiam illorum, qui vere ut ajunt, solo corpore Missae intersunt, utpote propter honestum tantum consortium, curiositatem, pompam, propter solum civile obsequium: quomodo fere faciunt, qui solum domines suos comitantur aut solum veniunt, ut videant quae agantur, quae personae conveniant, vel ut solum coetus funebres honorent absque ulla devotione vel intentione Missae ac cultus divini. Item qui quidem animo audiendi Missam accedunt, tamen toto vel pleroque tempore fabulantur, litteras, nova, libros impertinentes legunt et cetera hujusmodi, Quales praeterquam quod propter irreverentias et alia peccata Deum offendant, praecepto audiendi Missam in dominica vel festo die minime satisfaciunt in omni sententia, etiam lata illa, non requirente attentionem internam. Tenentur ergo ulterius exhibere

496. § II. *Praesentiam religiosam.* Ad satisfaciendum praecepto Missae audiendae requiritur ulterius praesentia seu assistentia religiosa et devota, ut nimirum cum pio motu in Deum seu animo Deum colendi Missae intersis. Ad quod duo requiruntur, intentio ex parte voluntatis, et attentio ex parte intellectus. Quoad intentionem omnes consentiunt; quoad attentionem vero est communis et apud me omnino vera sententia DD. atque eadem ratione probatur, sicut probatur de horis canonicis: utrobique enim Ecclesia determinat praeceptum divinum naturale colendi Deum; adeoque sicut clericis praecipiendo horas canonicas praecipit veram orationem devotam ac religiosam, verum cultum Dei, ita et laicis praecipiendo audire Missam, praecipit omnino praesentiam religiosam, piam, devotam, quae sit verus cultus Dei veraque oratio cum sacerdote celebrante; atqui de essentia verae orationis verique Dei cultus necessaria est interna devotio, nimirum interna voluntatis intentio ad colendum Deum atque intellectus intentio ad rem praesentem, ut pluribus explicatum habes tr. 1.

1. Intentio audiendi Missam non tantum debet esse materialis, 497.
spectandi gratia caeremoniam aliquam, sed formalis et religiosa, quatenus actio sacra et cultus Dei est, ut nimirum quis intendat, vel explicite ea actione Deum colere vel saltem implicite facere id, quod hic facere intendit Ecclesia. Quia, ut dictum est, auditio Sacri praecepta ab Ecclesia essentialiter debet esse actus humanus, religiosus seu verus cultus Dei; talis autem non est nisi quis voluntarie Deum illo actu colere intendat. Non tamen requiritur intentio formalis praecepti, ut nimirum quis explicite vel positive intendat eo actu satisfacere praecepto Ecclesiae; hoc enim ipso quo quis facit quod Ecclesia praecipit, satisfacit praecepto Ecclesiae, dummodo expressam voluntatem contrariam saltem non habeat; ut si quis audiret Missam dominico die pia consuetudine, non advertens omnino esse dominicam vel festum, tamen statuens, postea audire aliam Missam, utpote Sacrum solemne, nihilominus jam satisfecit nec tenetur audire aliam, quia fecit quod praeceptum est.

2. Attentio hic requisita et sufficiens triplex esse potest: prima 498.
et minima est ad ipsam Missam seu verba et acta sacerdotis, animo tamen, eo modo Deum colendi. Neque enim tenetur audiens Sacrum, formare preces proprias, sed solum devote assistere sacerdoti celebranti et oranti in persona omnium praesentium et totius Ecclesiae. Secunda est attentio ad sensum et mysteria per verba et actiones sacras Missae significatas, praesertim vero passionis et mortis Christi; et haec perfectior, sed nonnisi magis instructorum est. Tertia est attentio generalis finis, durante Missa ad ipsum Deum colendum, orandum, deprecandum, laudandum per orationes, meditationes aliosque pios mentis motus et affectus. Consulunt tamen DD., nominatim Suar. et Laym., tales privatim orantes saltem ad partes essentiales sacrificii, scilicet consecrationem et sumptionem, specialiter attendere debere. Infra sacrum insuper non solum licet preces privatas voluntarias, sed etiam obligatorias, utpote horas canonicas, poenitentiam a confessario injunctam aliasque preces ex voto vel quacunque obligatione debitas persolvere juxta communem DD. Navar., Tol. cit. Filliuc., Laym., March. contra Angelum et Sylvest. Ratio ett: quia attentio ad audiendam Missam requisita aeque stat cum orationibus obligatoriis ac cum voluntariis, et nihil prohibet, duobus praeceptis uno eodemque actu et tempore satisfieri; maxime vero cum illae duae obligationes nullo modo sibi opponuntur, sed simul stant, immo se mutuo adjuvant. Maxime vero scrupulus eximendus ministrantibus ad Sacrum solemne, dum occupantur circa caeremonias, etiam saepius abeundo, quaerendo vel disponendo ea, quae ad ministeria spectant, dummodo non desit intentio colendi Deum; idemque dic de musicantibus, qui omnino satisfaciunt, quia ipsi Missae cooperantur et quia omnia, quae agunt, ad Sacrificium aliquo modo spectant ideoque moraliter et religiose assistere censentur.

3. Sicut intentio, ita nec attentio requiritur formaliter et actu 499.
semper continuata, sed sufficit attentio virtualiter continuata, nunquam scilicet revocata atque excludens voluntarias distractiones tam internas, quam externas seu actiones incompossibiles cum actu religioso cultus divini saltem per notabile spatium. Quare licet reprehendendi,

non tamen statim peccati mortalis condemnandi sunt aulici, mercatores et alii, qui inter Missarum solemnia, modo attendunt ad partes principaliores maxime, modo vero confabulantur per spatium in actione Missae non adeo notabile, uti etiam monent Sotus in 4. dist. 12. q. 2. a. 1, Suar. disp. 83. de festis sect. 3, Layman tr. 7. c. 3. Ratione hujus conditionis peccant mortaliter quotquot per notabile tempus vel per notabilem Missae partem, utpote in mea sententia plus quam quartam vel tertiam circiter occupantur tam internis voluntariis distractionibus, quam distractionibus externis seu actionibus quibuscunque a divino cultu alienis jam in praecedenti enumeratis.

500. 4. Quamvis autem hanc sententiam de interna attentione requisita contra distractiones voluntarias omnino verissimam judicem, sicut in Horis, ita etiam in auditione Missae, monendus tamen confessarius pro poenitentibus (non pro se), non esse condemnandam oppositam sententiam sane gravium Doctorum, S. Antonini, Sylvest., Medinae et ex Recentioribus Coninch, Hurtand., Dianae, Caramuel et Lugo de Euch. disp. 22. sect. 2, nimirum ad satisfaciendum praecepto audiendi Missam citra peccatum mortale non requiri internam, sed sufficere externam attentionem, quae consistat in negatione distractionis externae, hoc est cujuscunque negotii vel occupationis externae, quae ex se distractiva sit mentis ab auditione Missae et colendo Deo, qualia essent a nobis praedicta, confabulari, legere novas historias, scribere, pingere, ludere etc. Fundamentum est, quod Ecclesia non possit praecipere actum mere internum, ad essentiam actus externi moralis praecepti per se non requisitum (in hoc consentimus omnes); atqui ad essentiam verae orationis et cultus Dei requiri attentionem internam, asserimus nos cum communiori et veriori, negant adversarii sane non improbabiliter, saltem speculative. Interim poenitenti oppositam sententiam sequi volenti absolutionem non deneges.

501. § III. *Ad Missam integram.* Ad satisfaciendum praeceptum audiendi Missam requiritur assistentia integra, ut quis nimirum integram Missam praesens audiat ab introitu usque ad benedictionem sacerdotis. Habetur in Jure variis locis D. p. 3. dist. 1. c. 64. 62. et 65, quibus semper prohibetur, ne ante benedictionem sacerdotis discedatur, adeo ut omnium consensu peccetur mortaliter omittendo partem notabilem, secus venialiter tantum, cum certum sit, hic dari parvitatem materiae. Dicendum igitur:

502. 1. Terminus Missae sub mortali audiendae est ab Evangelio usque ad Communionem sacerdotis, ita ut quis culpabiliter ultra Evangelium vel ante Communionem Missam omittens censeatur omittere partem notabilem et peccare mortaliter. Ante vero Evangelium et post Communionem omittere, communi consensu censetur pars non notabilis et venialis culpa. Navar. c. 20. n. 1, Tol. l. 6. c. 6, Laym. et March. cit., alii apud ipsos. Sumitur ex D. p. 3. dist. 1. c. 62, ubi specificatur: „Scripturas Apostolorum et Evangelium audiant et non egrediantur ante perceptam Communionem.“ Et licet ibi per Scripturas Apostolorum videatur intelligi moderna Epistola, tamen et haec particula censetur levis esse respectu totius. Insuper et Evangelium citra peccatum mortale omitti, si illud postea privatim legas, putat Navar.

cit., Suar. et Laym.; tamen potius volunt, suppleri audiendo ultimum Evangelium, ante quod post benedictionem sacerdotis alioquin egredi potuisses. Immo absolute post Evangelium vel Credo ad offertorium accedentem (ibi enim incipit Missa christianorum, priora enim dicebantur olim Catechumenorum) non esse condemnandum gravis peccati, docet Amalarius l. 3. de eccl. officiis c. 36. Saltem talem peccati mortalis damnare, duriusculum videri, fatentur Laym. cit. c. 3. n. 3. et Diana p. 4. tr. 5. res. 196. Ego assentior, quamvis a communi sententia non recedendum censeam; de futuro quidem nulli consulo; de praeterito tamen neminem peccati gravis damno.

503. 2. Etiam intra Sacrum principale per partem non notabilem abesse, nonnisi veniale erit; quod maxime verum est, quando pars illa non adeo pertinens est ad substantiam Missae, utpote dum post recitatum Credo vel canonem cantus nimium prolongatur, vel dum sacerdos in Memento vel intra sumptionem nimis diu orat, certe contra ordinationem Ecclesiae in rubricis. Erat alicubi sacerdos, qui infra Memento et Communionem solebat fere orare per horam; tempori assuetus minister interim in vicinum hortum digressus tubo aves jaculabatur, tempestive semper regressus ad ministerium; utique talis etiam die dominico vel festo praecepto audiendi integram Missam satisfecit. Similiter absolute satisfaciunt, qui tempore Missae ministrantes subinde abeunt quaerendo vel disponendo ea, quae ad Sacrum pertinent, ut supra dictum; immo etiam qui tempore Missae confitentur, dummodo non ita occupentur per magnam partem Missae in enarrandis peccatis, ut ad sacrificium attendere commode non possint, tunc enim non satisfacere jam dictum est, quia actus ipse Missam audiendi et intentio necessaria tantam et tam disparatam actionem moraliter non compatitur, quantumvis aliqui de hoc disputent. Similiter etiam non satisfaceret, qui abesset tempore partis substantialis sacrificii, utpote tempore consecrationis et sumptionis: talis enim nullo modo assisteret sacrificio, ut cum aliis monent Lugo cit. d. 22. sect 1, Diana p. 5. tr. 13. res. 41. Quodsi tamen quis abesset aut, a sola consecratione aut a sola sumptione, posset adhuc videri satisfacere citra peccatum mortale, quia posset adhaerere opinioni asserenti, essentiam sacrificii consistere vel in consecratione sola vel etiam in sola sumptione, ut cum Lugo cit. advertit Tambur. l. 3. c. 2. § 1. n. 3.

504. 3. Ille, qui sive culpabiliter venit ad Sacrum primo sub praefatione vel canone adhuc ante consecrationem, omnino tenetur reliquum Missae audire: quia tunc adhuc pars principalis Missae eaque a praecepto potissimum intenta audiri potest, ut cum Suarez et aliis contra nonnullos recte docent Lugo cit. sect. 1. n. 6, Diana p. 3. tr. 6. res. 6. Non ergo audiendus Joan. Sanch., oppositum tenens et dicens, esse communem usum fidelium etiam timoratorum, sed dicens tantum, non probans. Contrarium habet proborum fidelium usus. Contra vero qui primo post consecrationem accedit, non obligatur ad assistendum parti reliquae, tunc enim deficit pars principalis et substantialis Missae; quemadmodum feria 6. Parasceve, lices in Missa adsit Communio et quaedam alia, quia tamen non adest consecratio, non tenemur audire, etiamsi tunc incideret dies festus; ita ergo in casu nostro.

505. 4. Probabile et tutum erat antehac, satisfieri huic praecepto, audiendo duas partes Missae a duobus sacerdotibus successive, v. g. si audivisti unius sacerdotis Missam a consecratione usque in finem et postea audisti Missam alterius sacerdotis usque ad consecrationem: quia talis totam Missam in substantia audivit; ergo satisfacere visus est praecepto quoad substantiam, etsi non quoad modum et perfectionem praecepti, ideoque si absque omni rationabili causa vel necessitate fiebat, non sine culpa veniali; erat sane communior Navar. c. 22. n. 2, Tol. l. 6. c. 7, Sa V. Missae auditio n. 2, Laym. cit. c. 3, Marchant cit. tr. 4. tit. 2. q. 1. dub. 2. Merito tamen aliqui apud Dianam cit. p. 5. tr. 13. res. 41. limitant, dummodo partes essentiales, scilicet consecratio et sumptio non dividerentur, sed ab uno sacerdote audirentur, quia alias non assistunt uni sacrificio; alii tamen communiter non distinguebant. Insuper Azor., Bonac., Hurt., alii cum Diana in summa V. Missam audire n. 13. concedebant, etiam satisfacere praecepto eum, qui duas partes Missae simul audivit a duobus sacerdotibus simul celebrantibus, utpote uno incipiente ab introitu, altero versante circa consecrationem, et sic utrumque audiendo usque ad finem hujus et consecrationem prioris, eo quod audiatur adhuc tota Missa quoad substantiam, et quoad attentionem potest quis ad utramque animum intendere. Et consequenter quidam apud eundem Dianam concedunt, obligatum eodem die audire tres Missas, unam ex praecepto, alteram ex voto, tertiam ex poenitentia injuncta, satisfacere, si omnes simul a tribus sacerdotibus simul celebrantibus audiat; eodemque modo fieret in Natali Domini, si esset obligatio audiendi tres Missas. Sed quidquid sit de hoc, illud certe de una Missa mihi omnino videtur improbabile et merito absurdum reputat Suarez de festis disp. 88. sect. 2. saltem longe probabilius et tutius id negant DD. communiter. Tambur. cit n. 10, March. cit. d. 2. Et jam certum esse debet, damnata ab Innoc. XI. propositione 53: „Satisfacit praecepto Ecclesiae de audiendo Sacro, qui duas ejus partes, immo quatuor simul a diversis celebrantibus audit.“ Ratio est: quia auditio Missae ex natura et institutione sua ac etiam ratione mysteriorum repraesentatorum est res successiva, quae suas partes simul habere non potest; duae vero medietates Missae simul celebratae unius successivae partes non sunt et consequenter ad eandem auditionem Missae spectare non possunt. Idemque sentiendum judico in altero casu, non satisfieri audiendo illas Missas simul, nisi ex intentione aliud constaret.

506. § IV. *Missam quamcunque tandem.* Praecepto audiendi Missam satisfit audiendo Missam quamcunque, dummodo catholico romano ritu celebratam, sive solemnem sive privatam, sive ordinariam de tempore vel festo, sive votivam vel pro defunctis, sive in ecclesia parochiali sive in alia quacunque ecclesia, sacello, oratorio, per se loquendo. Communiter Doctores S. Antoninus, Sotus, Sylvest., Navar., Tol., Laym., Marchant, Lugo cit. Ratio est: quia praeceptum de audienda Missa per se omnino abstrahit a tali vel tali particulari Missa et a loco publico vel privato. Neque sacri canones quidquam de hoc definierunt. Quamquam omnino conveniens sit et consulendum fidelibus, ut aliquando saltem dominicis et festis principalioribus parochiales suas ecclesias

adeant Missaeque solemni et parochiali intersint, ut monet conc. Trid. sess. 22. in decr. de observandis et vitandis in celebrat. Missar. Et in Dec. l. 3. tit. 29. c. 2. reprehenduntur et puniri jubentur, qui contempto proprio parocho vel ex injusta indignatione erga ipsum divina apud ipsum non frequentant. Insuper addunt Doctores citati, episcopos vel parochos non posse praecipere, talique praecepto non obligari subditos, ut Missas audiant tantum in propria parochia et non in ecclesiis Regularium aut alio sacello vel oratorio: quia (ita Navar. cit.) episcopus non potest tollere jus commune et generalem consuetudinem totius orbis, atque ita in favorem Regularium declaratum a Congregatione Rituum refert Lugo cit. de Euch. d. 22. sect. 1. n. 2. Tandem quod in Brevibus pontificiis excipiantur festa paschatis, ascensionis, pentecostes, nativitatis Domini et assumptionis B. V. M., quibus alias conceditur facultas legendi et audiendi Missam oratoriis privatis et domibus; et quod alii praeter domesticos illius, cui facultas concessa est, ibidem Missam audientes non censeantur liberi a praecepto audiendi sacrum diebus dominicis et festis, commode explicat Marchant cit. tit. 2. q. 1. dub. 1, mentem Pontificis non esse, proponere novam vel augere obligationem audiendi Missam, praecepti alioquin indeterminati ad quemlibet locum, sed solum ut parochialibus juribus per tale privilegium non derogetur sive ne fiat cum praejudicio parochiae vel parochi: utpote si exinde parochia magna parte populi destituatur, si oblationes tam parocho, quam pauperibus fieri solitae ideo deficiant etc.; alioquin praecepto Missae satisfieri illis oratoriis, cum aliis docet Azorius t. 1. lib. 7. c. 6. Sed contrarium mihi plane verius et apertis verbis Brevibus conformius docent Bonacina et alii cum Diana et Tamb. l. 1. c. 4. § 4. n. 3. de sacrif. Mis. ex professo. Ideo soleo suadere in praxi, nolentes tamen non urgere.

Sectio II.

Causae excusantes ab auditione Sacri.

Summarium.

507. Causae ab auditione Sacri excusantes generatim sunt impotentia, caritas, officium et consuetudo.
508. Impotentia alia est spiritualis, ut excommunicatio etc.,
509. Alia naturalis seu physica,
510—513. Alia moralis.
514—517. Quando quis possit impedimentum ponere auditioni Missae?
518. Quando ab auditione Missae excuset caritas?
519. Quando et quos excuset officium ac
520. Quando et quos consuetudo?
521. Ab auditione Missae etiam legitime impediti probabilius sub mortali adhuc aliquo cultu Deum colere obligantur illo die.

Assertio II: *Causae excusantes ab auditione Sacri die dominico vel festo omnes commode revocantur ad has quatuor: impotentia, caritas, officium, consuetudo.* Sic in re omnes, etsi varie varient in terminis. 507.

508. § I. *Impotentia* 1. *spiritualis,* qua excusantur ab audiendo Sacro, qui excommunicationi vel interdicto subjacent, quamdiu per eos non stat, quominus ab excommunicatione vel interdicto liberentur; quin etiamsi per ipsos stet, dummodo non ex intentione et directo fine non audiendi Sacrum absolutionem procurare negligant, juxta communem DD. apud Suar. disp. 88. de festis sect. 6, Laym. supra. Quin etiam (ut hoc obiter hic advertam) si sacerdos, a quo solo quis Missam audire posset, sit notorie excommunicatus vel concubinarius notorius, potes ab ipsius sacrificio abstinere ob justam scelerum detestationem, Dec. l. 3. tit. 2. c. 7. et D. p. 1. d. 32. c. 6. id videtur praecipi; attamen jure novo post conc. Constantiense nemo ad id tenetur, nisi sacerdos esset notorius clerici percussor vel nominatim denunciatus tanquam excommunicatus vitandus. Communis DD. apud Layman c. 4. n. 4.

509. 2. *Naturalis seu physica* et simpliciter dicta impotentia: hac excusantur ab audiendo Sacro inprimis qui gravi infirmitate lecto defixi sunt; quin etsi talis privilegium haberet sacrificii celebrandi in domo sua super altare portatile, tamen ad id non obligatur, quia nemo privilegio suo adversus legem communem uti cogitur, Suar. et Laym. paulo ante citati, alii apud Dianam p. 9. tr. 1. res. 19. Item qui mare navigant, qui carceribus includuntur aut justo Superioris mandato vel pacto domi se continere coguntur; item qui habitant in locis, ubi nullus sacerdos, nulla audiendi Sacri commoditas. Quoad illos autem, qui voluntarie eligunt habitare, negotiari, servire in locis iis infidelium vel haereticorum, in quibus non possint audire Missam, recte resolvit March. hic q. 2: quodsi id faciant absque justa causa, non excusari a praecepto Ecclesiae et consequenter esse in continuo statu peccati mortalis, quamdiu in tali loco voluntarie permanent. Justam autem causam hic excusantem esse aut spiritualem pro eorum conversione, aut temporalem ad conservanda bona temporalia et familiam, ad necessaria vitae suae vel familiae procuranda, quae quis alibi obtinere non potest, pro mercatura justa et rationabili, reipublicae necessaria vel utili. Excusari etiam poterunt juvenes opifices ex consuetudine peregrinandi ad proficiendum in arte sua, maxime si apud catholicos non aeque bene proficere possint, ut modo est persuasio (certe indignatus sum, etiam apud Catholicos minus aestimari et in matrimoniis postponi illos, qui non laborarunt in civitatibus imperialibus haereticis), eo tamen semper salvo, ut ne quis periculo fidei se exponat et alias sub obedientia Ecclesiae in aliis praeceptis servandis permaneant, attendentes, nihil prodesse, immo immensum nocere, si universum mundum lucrentur, animae vero suae detrimentum patiantur.

510. 3. *Moralis impotentia* ab auditione Missae etiam excusans dicitur, cum quis Missam audire non potest, nisi cum magna difficultate et labore: ut qui ruri degentes nimis longe distant a loco, ubi Missa audiri potest, habita ratione quidem itineris, sed certe non solius (frustra hic aliqui terram mensurant), sed etiam magis personarum, sexus, aetatis, tempestatis, consuetudinis etc., sicut bene respondet Nav. l. 1. conc. 3. de feriis; aut nonnisi cum gravi detrimento, damno, periculo aut a. ipsius vitae, ut quia hostis timetur in via, quia pestis grassatur,

cujus incurrendae magnum est periculum in communi populo ad templum confluente; b. aut sanitatis, ut cum probabiliter timetur recidiva, 511.
aut tardior convalescentia, aut qui infirmae sunt valetudinis ratione intemperiei aeris novum aliquod accidens timent; hac etiam ratione mulieres gravidae, dum partui appropinquant a Missa excusantur; c. aut famae vel honoris sui: ut quando personae quaedam non possunt 512.
prodire in publicum, nisi cum magno suo pudore, dedecore vel periculo ob crimen commissum vel criminis suspicionem. Hac ratione excusantur personae honestae, praesertim nobiles, quae non possunt prae inopia se decenter et statui suo convenienter vestire; item mulier ex occulta fornicatione praegnans etc., ut ex communi notant March. et Laym. cit.; d. aut bonorum fortunae, qua ratione excusantur rustici 513.
ruri habitantes praesertim solitarie, ut saltem in familia mutatis vicibus ecclesiam adeant pro audiendo Sacro, item quando milites vel praedones in via grassantur. Item quando quis ducem vel comitem itineris valde utilem, vel commodam navigandi occasionem amissurus esset, dum interim Missam audiret. Alioquin autem si nulla acceleraudi necessitas urgeat, omnes die dominico vel festo iter acturi prius Missam audire debent, nisi existiment, se alibi vel in itinere audiendi Missam occasionem habituros. Sic etiam de ceteris. Ratio est: quia Ecclesia pia mater non censetur voluisse filios suos obligare cum tanta difficultate vel onere.

4. Verum circa hanc impotentiam audiendi Sacrum specialis est 514.
difficultas: qualiter quis obligetur non ponere impedimentum audiendi Sacrum, seu an quis sponte et absque urgente causa ab auditione Missae excusante possit suscipere iter vel aliud aliquod, unde praevidet fore, ut die dominico vel festo Sacrum audire non possit? Duo hic certa sunt, tertium valde ambiguum et perplexum.

Primo certum est, posse quempiam tale impedimentum ponere 515.
tempore remoto a die festo v. g. ante 3 vel 4 dies, etiam directe eo fine, ne audire tenearis Sacrum. Ratio est: quia tunc praeceptum non obligat neque est in proximo, ut obliget; ergo tu uteris jure et libertate et ponendo etiam cum illa intentione impedimentum non tam censeris velle impedire executionem praecepti, quod non urget, quam te eximere a praecepto seu effugere, ne obligeris ad praeceptum, quod certe in his praeceptis humanis de audienda Missa, feriando, jejunando et similibus nullibi habetur prohibitum.

Secundo certum est, non posse quempiam impedimentum ponere 516.
ipso die festo vel tempore proximo, quo posito non valeat interesse Sacro. Ratio est: quia eodem die vel tempore proximo, quod moraliter ad eundem diem pertinere videtur (ut omnium sensu et consensu est vespera praecedens), urget praeceptum audiendi Sacrum et consequenter tollendi impedimenta praecepti executioni per se obstantia: qui enim obligatur ad finem, etiam obligatur ad media per se et proxime necessaria ad illum finem; ergo multo magis urgebit praeceptum ad ejusmodi impedimenta de novo non ponenda. Et sane moraliter quis non censeat, te nolle audire Sacrum et obedire praecepto, si videat te eodem die vel pridie vesperi a loco ubi Missa habetur recedere atque ad alium locum, ubi nulla erit Missa, te conferre?

517. *Tertio* ambiguum et maxime perplexum est, quodnam sit censendum tempus praecise proximum diei festo? Certe tempus proximum toto die proximo ante dominicam vel festum extendere, satis arctum; contra tempus remotum intra eundem diem proximum concludere, satis laxum videtur universaliter loquendo. Ergo in casu particulari id ex circumstantiis variis varie dijudicandum erit, attenta nimirum gravitate praecepti, praxi piorum ac operis necessitate, honestate, utilitate, et sufficiet tunc sequi judicium probabile quodcunque in re tam perplexa. Certe audivi semel, studiosis nobilibus pro pridie festi ad venationem profecturis ideoque Sacrum neglecturis, plane opposita ratione licere et non licere, respondisse praefectum congregationis et praefectum scholarum; et quod tunc non intellexi, nunc judico utrumque probabiliter. Tamburin. l. 4. dec. c. 2. § 3.

518. § II. *Caritas.* Haec etiam censetur excusare a Missa audienda, quando quis Missam audiens operi caritatis et misericordiae alias ex communi praecepto caritatis debito satisfacere non posset. Qua ratione excusantur qui serviunt infirmis graviter laborantibus aut qui soli sine periculo relinqui non possunt, aut quibus tali tempore medicina aliqua est ministranda. Item qui incendio, periculo proximi et maxime communitatis avertendo vel quovis necessario opere misericordiae occupantur. Item feminae, quae ad vitandum alienum peccatum aut viri zelotypiam domi se continent, juxta latius dicenda in materia de scandalo. Ratio horum et similium est: quia cum concurrunt eodem tempore duo praecepta incompossibilia, majus praeferendum est; majus est praeceptum divinum caritatis exercendae, quam ecclesiasticum Missae audiendae.

519. § III. *Officium* etiam excusat ab audienda Missa, quando officium alias honestum et licitum non potest debite exerceri, si Missa audiatur. Quo modo apud omnes excusantur milites stationarii, vigiles, custodes oppidorum, pagorum, pastores gregum, cursores veredarii; item laborantes in fusoriis vitriariis, quorum opera semel coepta sine damno interrumpi non possunt nec absentiam patiuntur operariorum, saltem diebus festis intra septimanam occurrentibus, immo etiam saepe diebus dominicis, de quo infra iterum; item matres et ancillae, quae infantibus assistere debent; item famuli et ancillae in actuali et necessario obsequio dominorum occupati, dummodo impedimentum non nascatur ex eorum negligentia et incuria. Quando domini vero injuste eos detinent vel occupent, ne Sacrum audiant, illi quidem peccant mortaliter per se loquendo, famuli autem et ancillae erunt innocentes, dummodo id non fieret in religionis contemptum, quo casu nullo modo parere possent. Item si frequenter et quasi ordinarie sic fieret sine justa causa, tenebitur famulus vel ancilla cum primum commode potuerit, absque scilicet suo gravi detrimento sub impotentia comprehenso, ministerium vel servitium relinquere, alium dominum adire, apud quem praecepta Ecclesiae servare possit. Ex communi Suarez, Laym., Marchant citati.

520. § IV. *Consuetudo* etiam excusat interdum ab audiendo Sacro, rationabilis tamen et scientibus praelatis introducta, qua juxta morem patriae certae personae se domi certo tempore continent: ut in ali-

quibus locis viduae tempore luctus, puellae nobiles tempore sponsaliorum, puerperae post partum communiter sex septimanis domi se continent, etsi jam ante satis convaluerint, usque dum a sacerdote benedicantur, et si quae sunt similes. Vide Suar. 3. p. t. 3. dist. 88. de festis sect. 6. Quibus tamen omnibus satis late patentibus excusationum titulis, monendi sunt fideles, ut iis in veritate utantur, ne mentiatur iniquitas sibi. Arguit S. Joannes Chrysostomus quodam loco negligentiam et ingratitudinem christianorum, quod centum sexaginta sex habente septimana horas, unam tantum horam suo cultui postulet Deus, et tot excusationes praetendat homo.

Denique verissima mihi videtur sententia March. t. 2. tr. 4. 521.
tit. 2. q. 3, nimirum eos, qui etiam legitime impediti et excusati Missam die dominico audire non possunt, teneri tamen sub peccato mortali Deum aliquo alio speciali cultu externo vel interno colere, non quidem ex vi praecepti ecclesiastici, quo plus non praecipitur, quam Missam audire et feriari, sed ex divini praecepti naturalis vi ac tertii decalogi, quod licet Ecclesia determinarit ad certum illius cultum, scilicet auditionem Missae, et si haec audiri non possit, cesset obligatio praecepti Ecclesiae, non tamen ideo censetur etiam cessare praeceptum divinum naturale de sanctificando illo die seu Deum colendo aliquo cultu religioso, etsi nullae certae preces vel modi praescripti sint. Unde D. August. ser. 251. de tempore dicit: „Observemus diem dominicum et sanctificemus illum, sicut antiquis praeceptum est de Sabbato“ etc., et infra agens de iis, qui non possunt venire ad ecclesiam illo die, dicit: „Qui vero hoc non potest, saltem in domo sua oret et non negligat Deo solvere votum et reddere pensum servitutis suae.“ Et hinc non adeo improbabilis est sententia Scoti 3. dist. 37. q. unic., nimirum hominem die dominico teneri ad actum amoris Dei super omnia; quodsi intelligatur de quocunque pio motu dilectionis, cultus vel conversionis mentis ad Deum, in ratione, Patribus et conciliis omnino fundata est opinio. Secus dicendum est de diebus festis, in quibus non tantum modus colendi, sed ipsum etiam tempus praecise est juris positivi Ecclesiae.

Sectio III.

Obligatio feriandi ab operibus servilibus.

Summarium.

522. Laborare die festo quando peccatum mortale, quando veniale?
523—524. Feriatio qualiter debeat esse religiosa?
525. Durat a media nocte ad mediam noctem.
526—527. Quaenam censeantur opera servilia?
528. Licita sunt omnia opera non servilia,
529. Scribere, transcribere,
530. Pingere et similia,
531. Iter facere pedibus, equo, curru, navi,
532. Venari, aucupari, piscari, bellare, saltem si non fiant cum magno apparatu et tumultu.
533. Actus quatuor jure positivo prohibiti.

Assertio III: *Tertio praecepto Ecclesiae, ut modo determinato ab Ecclesia, etiamnunc obligantur omnes fideles sub mortali feriari seu religiose vivere et vacare integro die dominico vel festo ab omnibus operibus servilibus, ad quotidianum usum ac necessitatem vitae humanae non pertinentibus, quaeque commode non possunt vel solent differri vel praetermitti.* Omnes.

522. § I. *Omnes obligantur sub mortali:* habetur in variis conciliis et sacris canonibus, conc. Aurel. tertium c. 21, conc. Suession., conc. Triburiense et Dec. l. 2. tit. 9. c. 1. Ratio obligationis est: quia est obligatio ex virtute religionis ad Dei debitum cultum et venerationem instituta, adeoque est gravis ex genere suo ejusque in quantitate notabilis transgressio mortalis. Absque dubio autem hic admittitur materiae parvitas excusans a mortali: una hora laborare serviliter secluso scandalo veniale tantum esse, recte sentit Suar. communiter receptus t. 2. de rel. l. 2. de festis c. 31, maxime si labor non sit nimis servilis et fatigans corpus, ut notat Laym. l. 4. tr. 7. c. 2. Immo communis jam sententia duas horas permittit citra mortalem culpam, Filliuc. tract. 26. c. 11. q. 1, Diana p. 5. tr. 5. res. 6, Tamb. l. 4. dec. c. 3. § 2. n. 1, quia nimirum labor unius et alterius horae comparatione totius diei naturalis viginti quatuor horarum non videbitur pars notabilis aut ita officiens fini religiosae vacationis, ut culpae mortalis damnari possit. Scio etiam, aliquos tres etiam quatuor et nonneminem sex horas, quartam nimirum partem permittere; sed probare non possum: quia dempto tempore quietis, quod in religiosa feriatione moraliter computandum non videtur, certe tres vel quatuor horas serviliter laborare, pars valde notabilis emergit et notabiliter officiens fini religiosae vacationis ad cultum divinum. Excipe, nisi paupertas vel alia justa causa excuset, de quo infra.

523. § II. *Feriari seu religiose vacare* nihil aliud est, quam vacare vel abstinere ab operibus servilibus. Opera autem *servilia* dicuntur, quae et corpore exterius exercentur et corporis usui et commoditatibus potissimum deserviunt, sic dicta, quod per servos exerceri soleant; sicut econtra opera *liberalia* dicuntur, quae vel mente exercentur vel licet corpore exerceantur, tamen ad animum excolendum potissimum spectant ideoque homine libero digna censentur: ut studere, orare, docere, cantare ceterique actus et exercitia artium liberalium, scientiarum, virtutum etc.

524. Vacatio ergo seu feriatio haec debet esse religiosa, quippe ad colendum Deum et ad sanctificationem illius diei ordinata. Otiositas enim inhonesta, sicut alias ita maxime diebus festis et dominicis peccaminosa est. Ceterum sacros dies lusibus immodicis, comessationibus, compotationibus aliisve operibus malignis insumere, etsi accidentalis inordinatio sit contra honorem Dei, non tamen inducere novam peccati speciem in Confessione exprimendam, communis doctrina est in materia de actibus humanis, ubi de circumstantiis speciem mutantibus.

525. § III. *Die dominico vel festo.* Feriatio debet esse totius diei naturalis viginti quatuor horarum a prima media nocte dominicae vel festi usque ad alterius noctis dimidium. Sic enim festa in Europa observari, testantur Abbas in c. 1. de festis n. 1, Navar. c. 13, Suar., Laym. cit. Olim tamen mos fuit feriari a primis Vesperis dominici

vel festi, ut habetur Dec. l. 2. tit. 9. c. 1: „Omnes dies dominicos a Vespera in Vesperam cum omni veneratione decernimus observari et ab omni illicito opere abstinere.“ Hinc ubi talis consuetudo vigeret inchoandi ferias a primis Vesperis ex obligatione (prout in nostris partibus plerique ab hora saltem quinta ferias laudabiliter incipiunt), tunc adveniente altera Vespera laborare concessum erit, quia festum unius diei viginti quatuor horarum spatium excedere non debet. Ceterum parvitatem temporis a mortali excusantem jam supra assignatam habes.

§ IV. *Ab omnibus operibus servilibus,* scilicet ad quotidianum usum 526.
et necessitatem vitae humanae non pertinentibus, uti sunt omnia opera artium illiberalium, ut lignariae, ferrariae etc. Item omnia opera ruralia, ut expresse specificant canones et concilia. In conc. Suessionensi sic habetur: „Statuimus secundum quod in lege Dominus mandavit, ut opera servilia diebus dominicis non agantur, nec viri ruralia exerceant nec vineta colendo nec in campis arando vel metendo vel foenum secando vel sepem ponendo nec in silvis scirpando etc.“ Licita 527.
autem ipso jure et consuetudine sunt etiam opera servilia, quae ad quotidianum usum ac necessitatem vitae humanae pertinent quaeque vel commode non possunt vel non solent differri vel anticipari, utpote quae requiruntur ad quotidianum victum et dispositionem corporis, habitus, domus v. g. coquere cibos eo die comedi solitos etiam in turno, utpote placentas, tortas, mundare domos, lectos sternere, vestimenta purgare, corpori aptare, etiam si aliquid assuendum sit. Quibus omnibus consentit concilium Aurelianense III. sub Vigilio, ubi habetur: „Quia persuasum est populis, cum caballis et bobus et vehiculis die dominico itinerare non debere, neque ullam rem ad victum praeparare vel ad nitorem domus vel hominis pertinentem ullatenus exercere (quae res, quia ad judaicam magis, quam ad christianam observantiam pertinere probatur), id statuimus die dominico, quod antea licuit, licere.“ Ceterum opera servilia, quae commode possunt et solent communi usu differri vel praeveniri, quantumvis ad quotidianum usum ac necessitatem vitae spectent, ut vestes vel calceos consuere et sarcire, panes pinsere, aquas comportare etc., diebus dominicis ac festis prohibita manent, cum non sint ex se quotidiana, nec eorum confectio, sed solum jam confectorum usus requiratur, ut notant Marchant, Laym. citati. Quantum autem hic consuetudo ulterius permittat, videbitur inter causas excusantes et partim mox dicetur.

Licita ergo sunt omnia opera non servilia:

Generaliter diebus dominicis et festis licitum est exercere omnia 528.
opera non servilia, sed spiritualia vel liberalia, uti sunt opera omnium virtutum ac artium liberalium, ut studere, docere, concionari, cantare, organa pulsare etc. Insuper (ut hic generatim praemoneam) eadem opera suapte natura liberalia jam enumerata ac mox enumeranda non fiunt servilia ac illicita die festo eo quod propter lucrum et mercedem exerceantur, uti contra Abbatem et alios Canonistas in Dec. l. 2. tit. 9. c. 1. docet jam communis et recepta Doctorum sententia. Cajet. 2. 2. q. 122. a. 4, Navar., Medin., Lop., Suar. cum Laym. cit. Ratio

est: quia lucrum et merces non facit opus servile, cum opera liberalia seu homine libero digna pretio aestimari possint; sicut econtra opera servilia non ideo cessant esse servilia et in festo illicita, quia sine mercede fiunt; merces ergo vel lucrum omnino per accidens se habent ad opus servile vel non servile; alioquin damnare oporteret professores, et causidicos, qui iis diebus in scribendis suis lectionibus etc. occupantur; quod licet affirment Abbas et Angelus, repugnat tamen consuetudo et praxis piorum. Ceterum hic aliqua opera dubia, sintne servilia adeoque prohibita necne, examinanda breviter sunt.

529. I. *Scribere,* praesertim ex proprio conceptu, non est opus servile juxta communem Doctorum sententiam. Cajet. supra, Navar. c. 13. n. 13, Medina, Lopez, alii cum Suar. et Laym. cit. Confirmat praxis et ratio est: quia scribere ad artem grammaticam pertinet, quae prima est inter artes liberales. Eademque omnino est ratio de transscriptione, adeo ut notarii, commissarii, officiales curiae aliique scribae, etiam mercede vel salariis conducti diebus festis transscribentes non peccent saltem mortaliter, quia tam scribere, quam transscribere per se est actio liberalis, et per accidens est, quod ex proprio conceptu vel alieno ex hac vel illa intentione fiat, ut contra Cajet., Navar., Azor. relatos docent alii Doctores communiter cum Laym. cit., Diana p. 2. tr. 15. res. 35. Eademque vel major est ratio de scribendis vel describendis notis musicis; pertinet enim ad artem liberalem musices. At vero lineas pro iisdem notis serio et per se ducere, non audet permittere Tambur. l. 4. c. 3. § 1. n. 7, eo quod sit mechanicum et apparatus ad scribendum, at non ipsum scribere: sed Germani non ita anguntur merito scrupulis Italicis, et mirum, quod ipse Tamb. postea nobiscum sentiat de pictura.

530. II. *Pingere et similia.* Probabilissimum est, quod etsi contra communem docent Medina, Lopez eosque citans Laym. hic et approbat Tamb. cit. c. 3. n. 8, etiam pingere in tabula sine apparatu et magno labore, non esse opus servile ideoque nec prohibitum in die festo per se loquendo et secluso scandalo: quia talis pictio aeque ac scriptio consistit in ducendis lineis et figuris. Deinde aeque pingentes ac studentes animi voluptate in opere detinentur, quod signum est, artem pingendi liberalem esse. Denique Angelus, Armilla, Sa V. festum concedunt, licitum esse pingere recreationis animi, temporis fallendi vel artis addiscendae gratia; ergo fatentur, pingere non esse opus servile: alioquin etiam opera servilia exercere, ligna findere, ferrum cudere liceret die festo ob similem causam; quapropter damnandi non sunt pictores, si postquam rei divinae satisfecerunt, artem suam sine magno apparatu privatim ac sine scandalo exerceant ob probabilem ipsorum persuasionem, artem suam esse liberalem. Sed dictum est, *sine magno apparatu,* puta quo teruntur ac miscentur colores, parantur, extenduntur tabulae etc., ut bene observat Tamb. § 1. n. 9. Idemque probabiliter sentiendum de quibusdam aliis operibus picturae vel scripturae valde similibus: uti sunt acu pingere in tela, opere (ut vocant) phrygio; id enim licere saltem nobilissimis matronis ac puellis concedunt Azor. cit., Pellizarius apud Dianam, qui tamen non omnino affirmat. Tamb. cit. suadet, ut faciant talia pro necessitate pauperis

ecclesiae vel egenorum. Item typographos die dominico vel festo licite posse ordinare characteres, etiam concedit Laym. tr. 7. c. 2.; ipsa autem impressio sine dubio opus servile, ideo die festo prohibitum manet. Similiter sculpere, horologia conficere, auro coelare, quantumvis artificiosum sit et liberale jactent, reipsa tamen opera servilia sunt et ad artem fabrilem spectant, ideoque prohibita die festo, ita interpretante consuetudine et usu hominum. Exciperem tamen, quando in materia modica valde subtilia sculpunt, ut nullus fere corporis, totus autem animi et ingenii labor esse videatur. Idem censendum est de chalcographis ob paritatem rationis ex dictis.

III. *Iter facere* pedibus, equo, curru, navi etc. non est opus ser- 531.
vile: quia naturale et omnibus commune ideoque nec prohibitum die dominico vel festo. Cajet. *V.* festum, Navar. c. 16, Suar., Laym., Diana, et consequenter licebit opera ad ejusmodi itinera necessaria praestare, v. g. equos parare, currum jungere, remigare in aqua, onera convehere, quia accessorium sequitur naturam principalis. At vero currus, equos, mulos onustos agere, opus servile est et die festo inchoare absque justa causa non licet; antea tamen inchoatum continuare licebit, si commode desisti non possit, ut notant Cajet., Angel., Suar., Laym. cit. Insuper merito Diana eos vectores excusat a mortali, qui audito Sacro curribus vel jumentis onustis iter ineunt, quod in labore servili imponendi onera non multum temporis insumatur et sic excusat levitas materiae. Diana p. 2. tr. 2. res. 36.

IV. *Venari, aucupari, piscari, bellare* esse opera servilia, negant 532.
Navar., Lopez, alii, affirmant tamen Doctores communius. Et sine dubio prohibita sunt die festo, cum fiunt cum magno apparatu, tumultu, gravi labore servili in comportandis et deponendis instrumentis. Secluso tamen ejusmodi tumultu et labore, consuetudo jam obtinuit, ut licitum sit venari, piscari, aucupari diebus dominicis et festis, saltem recreationis causa, ut ex communi docent Laym. cit. tr. 6. c. 2. n. 6, March. cit. q. 4. Immo etiam lucri causa juxta superius dicta, Diana p. 4. tr. 4. res. 222. Similiter et bellare per se opus servile est et per se illicitum, saltem olim fuit extra casum urgentis necessitatis, ut habetur Dec. l. 5. tit. 40. c. 4: „Quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum; nam et Sabbatum custodire praeceptum est; Machabaei tamen sine culpa sua in Sabbato pugnabant.“ Consuetudo tamen etiam artem militarem jam cohonestavit, ut saltem sine peccato mortali seclusa necessitate liceat diebus festis et pugnare et militares exercitationes, lustrationes et similia instituere, juxta Dig. l. 2. tit. 12. c. 9. Vide Molinam t. 1. tr. 2. disp. 111, Becan. 2. 2. c. 36. q. 17, Laym. cit. c. 2. n. 6.

Denique quatuor opera, etsi de se minime servilia, tamen speciali 533.
jure positivo prohibita sunt in die festo juxta Dec. l. 2. tit. 9. c. 3: 1. Mercatus, praesertim publicus et cum strepitu: nam semper licuit distractio rerum ad victum quotidianum necessarium, sicut et privati contractus emptionum et venditionum, etiamsi fiant solemniter coram notariis: quia necessitas illos excusat, cum aliis diebus homines plebeji operi intenti convenire tam facile non possint, maxime rustici. Ex privilegio excusantur nundinae solemnes. Denique consuetudine hoc

praeceptum fere usque ad tempus divinorum officiorum videtur esse restrictum. 2. Placita seu actiones forenses. 3. Judicium ad mortem. 4. Juramenta in judicio praestanda, de quibus videre potes Layman c. 2. n. 7.

Sectio IV.

Causae excusantes a feriis.

Summarium.

534. Causae excusantes a feriatione sunt generatim quatuor, necessitas, caritas, officium et consuetudo.
535—536. Quae excuset necessitas?
537—539. Quando excuset a feriatione caritas erga Deum, proximum et seipsum?
540. Quale et quos excuset officium et
541. Qualis et quos excuset consuetudo?
542. Circa praedicta quaedam bene notanda.

534. **Assertio IV**: *Causae excusantes a feriis, propter quas liceat dominicis et festis diebus serviliter laborare, commode ad quatuor capita revocantur, scilicet necessitas, caritas, officium, consuetudo.*

535. § I. *Necessitas.* Excusat necessitas aut publica v. g. reficiendi fontes, pontes, aggeres fluminum, imminente hoste valla extruendi, muros reparandi etc.; item piscandi certum genus piscium nominatim halecum, quod nonnisi diebus opportunis capitur, aliquando in dominicas vel festa incidentibus, Dec. l. 2. tit. 9. c. 3; item parandi aliqua ad communem populi festivitatem v. g. in adventum principis, et quaecunque sit necessitas publica vel justum magistratus imperium; aut privata, qua excusantur pauperes, qui si tot festis occurrentibus ferientur, se suamque familiam sustentare non possunt; similiter pauperes, praesertim famuli et famulae, qui diebus festis suas vestes resarciunt quantocunque etiam tempore, cum aliis diebus non possint vel non permittantur, ut notavit Laym. c. 4. n. 1. Item agricolae, qui ob diuturnam pluviam praeteritam vel superventuram diebus dominicis et festis fruges et foenum metere, secare, congregare coguntur, vel ob aliud grave damnum cavendum ruri laborant. Item aurigae, nautae, vitriarii, salinarii, laborantes in fusoriis, quorum opera semel coepta sine damno interrumpi non possunt, ut etiam superius quoad Missam notatum est. Item qui superveniente hoste debent muros munire etc. Vide similes casus cit. Dec. l. 2. tit. 9. c. 3. Item medici, chirurgi, cum pro infirmis laborare debent; item fabriferrarii, cum equos soleant et curruum rotis laminas imponunt ob necessitatem iter facientium; item sartores, cum diebus festis quandoque post mediam noctem in multum diem laborare coguntur, ut vestes promissas expediant, praesertim si aliis diebus bona fide absolvere non potuerunt. Laym. c. 4. n. 2, Diana p. 2. tr. 15. res. 34. In quo etiam famuli magistris parere debent; quodsi autem absque justa causa fieret, semel quidem et iterum

parere poterunt causa vitandi odii, contentionis, incommodae dimissionis; si autem frequenter et per consuetudinem fiat, si alium magistrum acquirere possunt, tenebuntur alterum deserere; alioquin excusabuntur a praecepto Ecclesiae piae matris. Similiter excusantur quilibet famuli et ancillae et uxores, si a dominis vel maritis ad laborandum coacti (modo id non fiat in contemptum religionis) sine incommodo imperium detrectare non possunt neque servitium mutare; certe consortium non possunt uxores. Laym. cit.

Denique universaliter quivis serviliter laborare poterit, ne aliquod **536.** notabile damnum patiatur, secundum omnes; immo etiam, ne magno aliquo extraordinario lucro privetur: nam revera etiam notabile lucrum amittere, damnum grave est, ut si opportuna et lucrativa sit occasio vendendi, ut notant cum Tamb. cit. § 3. n. 8, Diana et alii. Neque enim existimandum est, Ecclesiam piam matrem velle obligare fideles suos ad rem sane difficillimam, qualis esset abstinentia servilium operum lucrum multorum aureorum alias non ita facile obvium amittere; idque maxime fatendum, quando lucrum alias ab aliis caperetur v. g. in locis diversarum religionum. Et favet Pontifex Dec. l. 2. tit. 9. c. 3, quod, licet communiter trahatur ad necessitatem publicam, ab aliis tamen etiam reducitur ad necessitatem lucri privati capiendi.

§ II. *Caritas* seu pietas etiam hic excusat eaque triplex: 1. Erga **537.** Deum ac cultum divinum: ut si altaria ornanda, templum verendum, parietes aulaeis ornandi aliave ad festivitatem ordinanda sint. Idque etiamsi praecedenti die fieri potuissent ideoque non sine veniali peccato vel culpa in diem festum translata sint, ut cum aliis observat Diana p. 2. tr. 5. res. 8. Ratio facilis est: quia praeceptum hoc, quo divinus cultus attenditur, non debuit prohibere ea, quae et ipsa ad divinum cultum proxime spectant; non item ea, quae remote nimis ad divinum cultum referuntur. Quis enim dicat, licere ligna secare, laborare, in ordine ad ecclesiam vel aram construendam, nisi notabilis ecclesiae necessitas id exigeret? Similiter sepulcra Christi pro hebdomada sacra, praesepe pro festo nativitatis, arias ac moles artificiosas ad exponendam Eucharistiam. Item vias publicas ad eum finem ornare, scenam ad repraesentationem sacram erigere die festo, saltem sine mortali, etsi non sine veniali, si potuissent ante fieri, Doctores concedunt communiter et praxis obtinuit. Attamen non poterunt eadem de novo fabricari die festo: intellige semper seclusa necessitate. Ratio patet: quia illa erigere, proxime, eadem vero aedificare, se remote habent ae actualem Dei cultum. 2. Caritas erga proximum: ut Lucae 14, 5. **538.** ad extrahendum bovem vel asinum proximi e puteo in Sabbato; ad extinguendum incendium aliudve malum proximi avertendum; item ad tumbas ac vestes funebres faciendas, insignia aliave paranda pro funere; item ad succurrendum proximo in extrema vel gravi necessitate laboranti, cum aliunde succurrendi media non suppeditant, licet serviliter laborare. Certum apud omnes. Addunt communiter, etiam licere ad eleemosynam pauperi dandam, et soleo permittere juvenibus opificibus, simul in ordine ad otium ac aliorum peccatorum occasiones evitandas; alioquin in sola communi necessitate pauperum id licere rectius negant Diana et alii cum Tamb. cit. c. 3. § 2. n. 16. Ratio est: quia obli-

gatio hujus praecepti gravis est ideoque non videtur rationabiliter vinci posse a quavis proximi communi necessitate, sicut vinci censetur
539. in necessitate gravi vel extrema. 3. Caritas erga seipsum quandoque etiam excusare potest, non tantum in necessitate corporali. sic enim excusat causa praecedens, sed etiam in necessitate spirituali. Qua ratione Sylv., Sa et alii apud Laym. cit. excusant eos, qui post divina moderate laborant ratione otii vel probabilis periculi peccati evitandi, praesertim puellas die festo nentes vel acu pingentes, ne otio vacent vel ad fenestras conspiciendas se praebeant. Jam supra monui, consulendum semper, ut talia laborent ad pias causas pro ecclesia vel proximo egente; alioquin raro accidere, ut peccatum aliter evitari non possit, et sic per se vix sufficientem causam esse, recte cum aliis notat Layman cit. c. 4.

540. § III. *Officium* excusat generaliter illos, ad quos ex officio pertinet praedicta aut aliqua eorum facere, etiamsi alii adessent, qui sponte facere vellent. Item officiales militiae, dum in die dominico vel festo exercitus disponunt aliaque quantumvis servilia per milites curant fieri ad officium militiae pertinentia. Idem barbitonsores, quibus diebus dominicis vel festis tondere et radere licitum est ex multiplici capite: 1. ex parvitate materiae, si unum aut alterum tonderent, 2. ratione lucri cessantis, si negent eo die petentibus, 3. ratione necessitatis rusticorum vel aliorum, qui per occupationes aliis diebus accedere non possunt, 4. eadem ratione consuetudinis jam ubique fere toleratae. Fernandez hic et alii cum Diana p. 2. tr. 15. res. 34. Eadem fere est ratio de coquis communibus, pistoribus, cauponibus, lanionibus, quorum opera servilia die festo aut aliorum necessitas aut propria indigentia seu lucrum cessans notabile aut denique consuetudo tolerata a consciis praelatis plerumque excusant, adhibito semper prudenti judicio. Quamquam de iis auctores praesertim aliarum nationum saepe nimis rigide loquantur.

541. § IV. *Consuetudo* tandem excusat, cum in aliquibus locis aliqua solent fieri, etiam praeter necessitatis rationem sola consuetudine approbata vel tolerata: ut quod mercatores diebus festis ac dominicis publice vendant, saltem post tempus Sacrorum, et merito alicubi post concionem meridianam primo; quod opifices festis diebus ad vesperam materiam praeparent sequentibus diebus laborandam, ut notant Layman et March. cit. Item quod diebus dominicis et festis etiam molant, partim necessitas, partim parvitas materiae in labore hominum, partim etiam consuetudo excusat. Item quae paulo supra de barbitonsoribus, coquis etc. et superius de venatione, piscatione, bello annotata sunt. Item de gladiatione recte ita censet Fagundez apud Dianam cit.: „Consuetudo facit actionem hanc licitam; addiscunt enim juvenes artem degladiandi diebus dominicis videntibus et consentientibus praelatis.“ Denique Sanchez l. 5. consil. dub. 18. c. 2. n. 12. ita habet: „Etiam cessante necessitate ex consuetudine antiquissima sunt licita aliqua minuta, quae solent facere agricolae in vere et dum habent segetes in area, scilicet trituram vertere, extendere aut separare, et idem est de consuetudine hortulanorum rigantium olera in die festo etc.“ Simile

ergo judicium est in similibus innumeris, quae recensere nimis longum foret.

Advertenda circa praedicta. 1. Causae excusantes hactenus ex- 542.
plicatae semper praesupponunt, ut praedicta et similia bona fide fiant, non in fraudem festi, minus in contemptum, et ut scandalum videtur; alioquin peccari mortaliter nimis certum est. Unde 2. si opus praecedenti die fieri potest, minime licet differre in dominicam vel festum ex intentione; eo ipso enim fieret in fraudem; si tamen per oblivionem vel negligentiam jam dilatum sit et non possit commode differri ulterius, tunc die festo sine culpa fieri poterit; urgebit enim necessitas aliqua, non obstante culpa praecedente. 3. Si causa excusans est manifesta, non opus est petere licentiam vel dispensationem a Superiore, episcopo vel parocho, nisi ex condecenti vel ad majorem securitatem, ad cavendum scandalum. Omnes. Si vero causa dubia sit vel patenter non sufficiens, dispensatione opus erit, quam ex consuetudine recepta seu generali commissione conferre potest episcopus et in ejus absentia parochus proprius; confessarius autem solum pro foro conscientiae declarare poterit, an causa justa et sufficiens sit necne juxta regulas praedictas. 4. Regulares eorumque praelati respectu saecularium etiam famulorum vel domesticorum suorum potestate ordinaria nihil possunt, nisi quatenus haberent rationem parochorum, cum alioquin saeculares sub illorum jurisdictione spirituali non sint.

Appendix.

De obligatione jejuniorum.

Post tertium praeceptum aptissimus locus est tractandi et a 543.
plerisque tractatur de praeceptis communibus Ecclesiae. Quinque autem sunt generalia praecepta Ecclesiae, omnes christianos sub mortali obligantia: Statutos ab Ecclesia dies festos celebrare; Missam diebus dominicis et festis reverenter audire (de his duobus jam hic satis actum); indicta ab Ecclesia certis diebus jejunia et a quibusdam cibis abstinentiam observare; peccata sacerdoti proprio aut alicui approbato singulis annis confiteri (de hoc in materia de Poenitentia); sacrosanctam Eucharistiam ad minus semel in anno idque circa festum paschae sumere. Addunt aliqui sextum de nuptiis tempore prohibito non celebrandis aut de decimis solvendis; verum quia nec omnes fideles nubunt, nec omnes agros vel bona decimata habent, ideo haec duo inter universalia praecepta Ecclesiae censenda non sunt. Manet ergo nobis explicandum solum tertium praeceptum Ecclesiae de observatione jejuniorum. Sit ergo

Sectio I.

De jejunio ecclesiastico.

Summarium.

544. Etymologia et divisio jejunii generatim sumpti.
545. Jejunium ecclesiasticum
546. Est religiosa observatio
547. Abstinentiae a cibo et certa ciborum qualitate
548. Statuto tempore
549. Ab Ecclesia ordinata. Ideoque
550—551. Jejunium ecclesiasticum praecipit abstinentiam a carnibus et
552. In quadragesima ab ovis et lacticiniis, nisi privilegium vel consuetudo haec admittat, ut est in Germania.
553. Licet ova et lacticinia comedere liceat, probabilius tamen non licet hoc ipso etiam vesci sagimine seu pinguedine e larido nec adipe vel sanguine.
554. Obligatio jejunii est sub mortali;
555. Requirit unicam tantum refectionem
556. Moraliter continuatam, nisi paupertas, officium vel negotium excuset, adeoque
557. Excludit alias refectiones iteratas, veras tamen, non alias sumptiones per modum medicinae. Resolvuntur varii casus.
558—559. Vinum, cerevisia, mustum etiam ad sedandam famem sumpta non frangunt jejunium.
560. Obligatio unius refectionis est pariter sub mortali ex genere suo.
561—562. Probabiliter tamen qui saepius in die reficitur, tantum semel peccat mortaliter.
563—564. Hora refectionis, quae modo est meridies seu hora undecima,
565. Non est de essentia jejunii sicut abstinentia a carnibus et unica refectio, ideo ex justa causa mutari potest.
566. Sine justa causa mutare mortale esse, volunt aliqui,
567. Probabiliter tamen solum veniale est.

544. Jejunium quoad vocem dictum est a jejuno, intestino quodam animalis, quod semper vacuum et subtile est, quod nimirum jejunium hominem cibo vacuum et consequenter non pinguem, sed macrum et subtilem reddat; adeoque secundum hanc etymologiam jejunium proprie significat abstinentiam ab omni cibo et potu. Illi enim propriissime dicuntur jejuni pro tali die vel tempore, qui eo die vel tempore nihil omnino gustarunt, comederunt vel biberunt, quod jejunium *naturale* vocant. Verum latius extensum nomen jejunii varie accipitur et potissimum quadrupliciter et vulgo quadruplex jejunium distinguitur *spirituale, naturale, morale* et *ecclesiasticum*. 1. Jejunium *spirituale* improprie, metaphorice dicitur abstinentia a vitiis et voluptatibus quibusvis in Scriptura passim. Is. 58, 6: *Nonne hoc est magis jejunium, quod elegi? dissolve colligationes impietatis.* Unde D. August. tr. 17. in Jo.: „Jejunium magnum et generale est abstinere ab iniquitatibus et illicitis voluptatibus saeculi.“ Similia habet alibi et alii Patres et pulcherrima D. Bern. serm. 1. in Quadr. 2. Jejunium *naturale* dicitur abstinentia ab omni prorsus cibo et potu in stomachum transmisso, quale jejunium a tempore mediae noctis gravissimo Ecclesiae praecepto requiritur ad dignam celebrationem et sumptionem Eucharistiae. Nam ut ait D.

August. epist. 118: „Placuit Spiritui Sancto, ut propter honorem tanti Sacramenti prius in os christiani dominica caro intraret quam ceteri cibi.“ Quale etiam erat jejunium Ninivitarum Jonae 3, 7. indicente rege: *Homines et jumenta et boves et pecora non gustent quidquam nec pascantur et aquam non bibant.* 3. Jejunium *morale* ac philosophicum dictum est actus temperantiae moderantis appetitum et usum cibi ac potus secundum regulam rectae rationis; cujus velut partes sunt abstinentia et sobrietas; abstinentia enim moderatur affectum et usum ciborum; sobrietas vero moderatur affectum et usum potus potentis inebriare. Ceterum hoc jejunium morale aut est generale, scilicet actus temperantiae seu abstinentiae moderans abstinentiam et appetitum ciborum secundum rectam rationem, ne scilicet excedatur vel deficiat; aut est speciale, scilicet actus abstinentiae specialis subtrahens alimenta corpori magis, quam ratio temperantiae alioquin requireret in ordine ad certos fines, utpote ad cultum Dei, mortificationem carnis etc. Et hoc rursus aut est arbitrarium ac liberum quoad modum jejunandi et abstinendi a cibo et potu pro cujusvis libitu, affectu, devotione, de quo varia et mira habentur in libris et vitis Sanctorum; aut est ordinarium vel regulare, scilicet certa lege vel consuetudine constitutum quoad modum jejunandi et abstinendi pro certa hominum communitate, societate, qualia fuerunt jejunia Judaeorum in veteri lege et etiam est jejunium in nova lege; praeterea specialia jejunia diversorum Ordinum. Jam vides, jejunium ecclesiasticum etiam esse jejunium morale et speciale. 4. Jejunium *ecclesiasticum* ergo definitur communiter: abstinentia cibi secundum Ecclesiae regulas assumpta, Bellarm. l. 2. de bonis oper. c. 1. Abstinentia ciborum secundum modum ab Ecclesia omnibus fidelibus praescriptum, Filliuc. tr. 27. p. 2. c. 1. q. 1. Abstinentia a carnibus et prandii ac post coenam cujuslibet cibi subtractio usque in diem sequentem, Azor. t. 1. l. 7. c. 8. q. 1. Teneatur definitio, quae magis placet, sed explicemus accuratius.

§ I. *Quid est jejunium ecclesiasticum?*

Assertio I: Jejunium ecclesiasticum, prout de facto in Ecclesia 545.
Romana indicitur, recte definitur: *Religiosa observantia abstinentiae a cibo et certa ciborum qualitate, designato tempore ad Deum colendum et carnem propter Deum mortificandam ab Ecclesia ordinata.* Est in ore omnium et in terminis March. t. 1. tr. 12. tit. 3. q. 1. Explico particulatim:

1. *Religiosa observantia abstinentiae:* indicatur vera natura jejunii 546.
ecclesiastici; etenim jejunium ecclesiasticum non est praecise actus temperantiae vel abstinentiae, sed etiam actus religionis, spectans ad observantias sacras, quippe ad cultum Dei et carnem propter Deum mortificandam ordinata, tanquam ad suum proprium finem: nullum enim est jejunium in Ecclesia Dei institutum, quod singulari Dei cultui dedicatum non sit, ut de jejunio quadragesimae, quatuor temporum, vigiliarum mox patebit. Excluditur ergo a jejunio ecclesiastico imprimis jejunium necessitatis, quo quis vel non habet quod manducet vel ex morbo cibos abhorret; item jejunium avaritiae, quo quis solum parsimoniae causa abstinet; item jejunium medicinale, quo quis solum sanitatis gratia abstinet; item jejunium mere morale et philosophicum, quo

quis solo temperantiae motivo abstineret, etiam alioquin servata forma ab Ecclesia praescripta: talis enim tantum necessitatis, avaritiae, sanitatis vel temperantiae gratia jejunans, absque ulla prorsus expressa vel implicita intentione Deum honorandi aut carnem propter Deum mortificandi, jejunium ecclesiasticum revera non celebrat; immo si haberet voluntatem expressam, tali jejunio Deum non colendi aut praeceptum Ecclesiae non implendi, etiam affectu praecepto Ecclesiae non satisfaceret, sed peccaret mortaliter in foro conscientiae, quamvis in foro externo condemnari non posset ab Ecclesia, de occultis non judicante.

547. 2. *Abstinentia a cibo et certa ciborum qualitate*, scilicet carnibus et in quadragesima omnibus, quae ex carne procedunt, utpote lacticiniis et ovis, de quibus infra. Nomine autem cibi intelligitur quidquid sumitur et in stomachum trajicitur ad finem corporis alendi seu nutriendi, sive deinde sumatur per modum potus sorbendi, ut lac, mel, juscula. Jejunium ergo non comprehendit abstinentiam alicujus non ad nutriendum corpus, sed solum ad concoctionem juvandam, restinguendam sitim, refrigerandam naturam, ut aqua, vinum, cerevisia: quamvis enim vinum et cerevisia etiam nutriant, tamen per se non ad nutriendum, sed ad alios fines praedictos sumuntur; neque comprehendit abstinentiam a medicina seu pharmacis seu iis, quae sumuntur non per se ad alendum corpus, sed ad morbos pellendos vel evitandos tanquam suum proprium finem. Jejunium ergo ecclesiasticum solius cibi abstinentiam per se requirit, juxta communem Ecclesiae sensum et sententiam DD. cum D. Thom. 2. 2. q. 147. a. 6. Rationem indicat D. Leo serm. de jejun. septimi mensis dicens: „Licet jejunium generali nomine ad omnem continentiam pertinere videatur, proprie tamen ad edendi diminutionem cibi refertur, ut prosit nunc voluntate non sumere, quod ab initio contra vetitum nocuit usurpasse, et sicut illic concupiscentia vulneri, ita hic abstinentia sit saluti."

548. 3. *Statuto tempore.* Triplex hic tempus statutum est: primum tempus jejunii observandi seu dies, quibus jejunandum est, ut sunt dies quadragesimae, quatuor temporum, vigiliarum et quoad solam abstinentiam feria sexta et Sabbato. Secundum est tempus inchoandi et finiendi statuto die, et est tempus a media nocte praecedenti usque ad mediam noctem sequentem illius diei, ita ut ante mediam noctem praecedentem et post mediam noctem sequentem jejunii quis omni lege jejunii solutus sit. In dubio tamen ex alibi dictis hic obiter distinguendum est: ante mediam noctem praecedentem jejunii v. gr. feriae quintae vel feriae tertiae ante Cineres, si tunc dubitatur, an sonuerit duodecima, stante dubio, non teneris abstinere, sed potes pergere et comedere carnes, quia possessio stat pro tua libertate, cum certum sit, te libere posse tota illa die comedere carnes; incertum autem, an ille dies omnino finitus sit per mediam noctem. At vero nocte sequenti jejunium, cum dubitatur, num sonuerit duodecima, teneris abstinere nec potes comedere praesertim carnes, donec de tempore constet; quia tunc e converso possessio stat pro lege jejunii, cum certum sit, te obligari toto die Sabbati, incertum autem, an ille dies per mediam noctem finitus sit. Tertium est tempus refectionis in jejunio, ut scilicet fiat

hora competenti, non ante tempus meridianum, sed ab hora undecima incipiens, de quo ex professo infra.

4. *Ab Ecclesia ordinata,* scilicet quoad tempus et modum absti- 549.
nendi. Dicitur autem *ordinata,* non *praecepta:* quia jejunium ecclesiasticum dicitur non illud tantum, quod ab Ecclesia praecipitur, sed omne illud, quod observatur vel assumitur secundum formam ab Ecclesia ordinatam seu praescriptam, sive dein observetur tali tempore ex ipso praecepto Ecclesiae sive ex voto vel regula sive omnino libere ex voluntaria devotione. Ex hac definitione ita explicata et communi DD. sententia apud Azorium cit. l. 7. c. 8, Less. l. 4. de just. c. 2, dub. 2, Filliuc. cit. c. 2. tria essentialiter requiruntur ad omne jejunium ecclesiasticum: 1. unica refectio continua; 2. ut unica illa refectio fiat hora competenti seu sit coena et non prandium; 3. ut habeatur delectus ciborum seu abstinentia a carnibus, de quibus per distinctos §§. Et incipiendo ab hoc ultimo, sit

§ II. *Quis delectus ciborum habendus seu a quibus abstinendum in jejunio ecclesiastico?*

Assertio II: *Jejunium ecclesiasticum de praecepto requirit delectum* 550.
ciborum, specialiter abstinentiam a carnibus et in quadragesima etiam ab ovis et lacticiniis, secluso privilegio et consuetudine contraria; idque sub mortali toties quoties. Est omnium catholicorum contra haereticos nostri temporis, qui jejunia sanctorum et veteris Ecclesiae solum explicant de abstinentia generali a cibis nimiis vel nimis lautis.

1. *Requirit delectum ciborum, specialiter abstinentiam a carnibus.* Je- 551.
junium ecclesiasticum antiquissima lege et consuetudine requirere delectum ciborum seu abstinentiam particularem a certis in specie cibis, amplissime probant exempla Scripturae et PP. omnium, ut late videre potes apud Bellarm. l. 1. de bon. oper. in particulari. Specialiter autem requirere abstinentiam a carnibus, testantur omnes fere SS. PP., quos late congerit idem Bellarm. ib., idque statuitur variis Can. ut D. p. 1. dist. 4. c. 4. et dist. 76. c. 11, Conc. Tolet. VIII. c. 9. etc. Confirmat perpetua et universalis consuetudo Ecclesiae. Et denique ratio naturalis eandem persuadet: nam finis jejunii est corporis concupiscentias edomare et in servitutem redigere, ut docet D. Aug. l. 30. contra Faustum c. 5, et omnes etiam adversarii fateri debent; atqui non poterat certa et communis regula constitui circa quantitatem et lautitiam ciborum in genere in ordine ad mortificandam carnem: haec enim infinitis modis variantur, et quod uni est multum, alteri est parum, quod uni est lautum, alteri est non lautum; ergo debuit constitui certa regula circa abstinentiam specialem ab aliquo genere cibi, qui ex genere suo et ut plurimum magis nutrit et magis delectat; talem cibum esse pecorum carnes et volucrum, omnes fatentur; recte ergo in jejunio ecclesiastico indicta est abstinentia specialis a carnibus.

2. *Et in quadragesima ab ovis et lacticiniis.* Jejunium ecclesiasticum 552.
tempore quadragesimae (non item aliis diebus jejuniorum), jure communi etiam requirit abstinentiam ab ovis et lacticiniis, videlicet lacte, butyro et caseo et quidquid ex lacte conficitur: hanc enim abstinentiam tempore quadragesimae tam clericis, quam laicis severe praecipit

synodus 6. Trullana can. 56. et D. p. 1. dist. 4. c. 6. D. Greg. ad Aug. Anglorum episcop. ait: „Par est, ut quibus diebus a carne animalium abstinemus, ab omni quoque, quae sementinam carnis trahunt originem, jejunemus, lacte videlicet, caseo et ovis.“ Quam quidem abstinentiam de jure communi pro solo tempore quadragesimae, non item pro aliis diebus jejuniorum obligare, advertunt DD. communissime cum S. Thom. 2. 2. q. 147. et alii apud Palaum p. 7. disp. 3. p. 2. § 1, qui etiam observant, quoad hoc non esse consuetudinem eandem ecclesiarum particularium: in quibusdam enim ecclesiis esus ovorum et lacticiniorum omnibus jejuniorum diebus aequaliter prohibetur; in aliis autem etiam tempore quadragesimae permittitur, et ideo dictum:

553. 3. *Secluso privilegio vel consuetudine contraria;* quali de facto gaudemus Germani in omnibus provinciis superioribus, nimirum ob penuriam ciborum quadragesimalium, praesertim olei et piscium. Sed hic quaestio gravis est, utrum in nostra Germania vel aliis locis, ubi lege, consuetudine vel speciali privilegio licitum est comedere ova et lacticinia, hoc ipso etiam liceat vesci sagimine seu pinguedine expressa e larido porcino, item adipe anserum ac aliorum animalium, item sanguine animalium, farciminum etc. Ita affirmant graves DD. Gloss. in D. p. 1. dist. 82. c. 5, Hostiensis in summa Rub. de observ. jejunii, Abbas in c. consuluit n. 2. de Judaeis, Sylv. V. jejunium q. 5. n. 26, ubi hanc regulam tradunt: Cui conceditur usus ovorum, casei etc., intelligitur etiam usus sanguinis seu laridi concessus, et aliis cit. consentit Diana p. 1. tr. 9. res. 21, nec improbat Azor. p. 1. l. 7. c. 10. q. 18. Ratio est: quia, ut etiam docet Aristoteles, talis pinguedo non est caro, licet ex carne originem trahat, perinde ac ova, butyrum ac alia lacticinia; consequenter quando licet unum, licebit et alterum et quidem a fortiori: mirum enim videtur licere vesci butyro longe meliori, et non licere vesci sagimine porcino vel alia animalium adipe longe deteriori; et si liceat vesci lacte, quod substantialiter sanguis est, accidentaliter tamen mutatus et melioratus, cur non liceat etiam vesci ipso sanguine? Quae sententia quamvis speculative et philosophice omnino probabilis sit, practice tamen et theologice opposita negativa longe probabilior et tutior est, quam tenent Medina l. 1. instruct. c. 14. § 10, Filliuc. tr. 27. c. 3. q. 9, Tabiena V. jejunium § 8. dicens: nullo jure probari, ea comprehendi sub lacticiniis, quia cum sit adeps carnis, potius ad carnes pertinet. Et Laym. hic c. 1. n. 5, qui recte advertit, quod consuetudo in nostris partibus consentientibus praelatis inducta ideoque pro lege tenenda, in diebus quadragesimae et jejuniorum permittat quidem usum ovorum et lacticiniorum, non tamen usum sanguinis, laridi etc.; cum ergo jure communi talia non liceant in quadragesima saltem, nec in nostris regionibus vi consuetudinis introductae licita fieri possunt. Accedit, quod magnum subsit periculum, ne data semel facultate utendi sanguine et larido, homines facile extendant ad similia, v. g. farcimina sanguinis et alia ob similem causam, quod quidem ab aliquibus concedi et a doctissimo quodam Patre Societatis Jesu in aula Viennensi fortiter defendi audivi, sed certe non sine gravi scandalo et jejunii ecclesiastici detrimento. Nihi-

lominus praedicta sententia affirmativa, quia speculative probabilis est, ad tria confessariis servire potest: 1. ut pauperibus eam licentiam vescendi ejusmodi sagina diebus jejuniorum facile concedere possint ob causam paupertatis et defectum butyri; 2. quod ancillis, coquis aliisque famulis et servis facile permitti possit, ut coquant et cocta comedant de sagimine aliave pinguedine animalium, cum a dominis jubentur eisque comedenda proponuntur; 3. ut etiam ditiores propter usum ejusmodi sagiminis in cibis condiendis diebus jejuniorum non facile peccati mortalis condemnent, ne nihilominus utantur et gravius peccent contra conscientiam. Ratio est: quia etsi consuetudo in nostris regionibus non ita permittat usum sagiminis, sicut usum ovorum et lacticiniorum, est tamen etiam communis persuasio, minorem esse prohibitionem sagiminis, quam ipsiusmet carnis, ut proinde in his regionibus, quibus esus ovorum et lacticiniorum concessus est, propter magnam aequiparationem vel similitudinem esus sagiminis censeri possit non ita gravis et sufficiens ad peccatum mortale, ut recte observat Laym. cit. c. 1. n. 5. Denique plane divitibus absque prorsus rationabili causa simpliciter esus sagiminis nunquam permitti, sed semper dissuaderi debet ob rationem dictam; multo minus esus jusculi carnium aut farciminum ex sanguine.

554. 4. *Idque sub mortali toties quoties.* Ita communis sensus et consensus Ecclesiae et DD. ac fidelium omnium, ut alia probatione vix indigeat: nam grave peccatum alioquin mortale ex genere suo esse, sine justa causa diebus jejuniorum comedere carnes, constat ex can. 18. Apost., synodo Trullana can. 56. et Tolet. 8. et can. 9. Ratio est: quia materia praecepti gravis est. Toties autem committi peccatum mortale, quoties quis sine justa causa diebus jejuniorum carnes comedit, docet communis Doctorum cum Navar. c. 21. n. 14, ubi ait: quoties quis edit cibos vetitos, toties peccat mortaliter, secundum omnes. Et ratio est: quia praeceptum abstinentiae a carnibus in diebus jejuniorum negativum est, obligans ad semper et pro semper, cum sine dubio mens Ecclesiae sit diebus jejuniorum absolute prohibere carnes, ut sensus sit, nunquam die jejunii comedantur carnes; ergo toties quoties quis carnes comedit contra praeceptum, peccat mortaliter. Sed dixi, ex genere suo: nam sine dubio in hoc praecepto non edendi carnes in die jejunii, datur aliqua parvitas materiae a mortali excusans, sicut et in praecepto negativo non furandi, ut cum aliis docent Diana cit. p. 5. tr. 5. res. 32, Tamb. l. 4. c. 5. § 3. Volunt autem eam censendam esse parvam quantitatem excusantem a mortali, qualis coquo ad gustandum vel dapiferis principum ad praelibandum sufficit; sed certe nimis stricte et scrupulose. Ego non damnarem peccati mortalis eum, qui absque ulla necessitate, etiam ex mera levitate, curiositate vel gulositate die jejunii modicum frustillum carnis v. g. instar nucis communis, mediam aviculam vel quid simile devoraret, quia praeceptum Ecclesiae piae matris non obligat cum tanto rigore. Quodsi rationabilis causa accedat, omni culpa vacabit, ut in coquis tunc diebus jejunii cibos carnium praegustantibus. Addit bene Diana cit., etiam infirmorum ministros posse quandoque licite aliquid de carnibus edere, non tantum ad praelibandum, sed etiam ad excitandum infirmorum appetitum et

tollendum fastidium, si ita commodum videatur: nam in his est urgentior ratio caritatis, quam Ecclesia non intendit impedire, quam in coquis et dapiferis, ut ex Navarro et aliis etiam docet Sanchez in opusc. t. 2. l. 5. c. 1. d. 22. n. 10.

555. § III. *Qualiter in jejunio ecclesiastico requiratur una tantum refectio?* Jejunium ecclesiasticum ex veteri lege et consuetudine *requirit unam tantum refectionem moraliter continuatam, excludendo refectionem iteratam sub mortali, sed probabiliter prima tantum refectione iterata incurrendo.* Est itidem communis DD. Unicam enim refectionem requiri essentialiter ad jejunium ecclesiasticum, omnes consentiunt et ita universali consuetudine Ecclesiae interpretatum est praeceptum jejunii, ut non liceat nisi semel in die comedere, ut patet passim in conciliis, Sanctis Patribus et Doctoribus. Rationem assignat D. Thom. cit. c. 7: quia jejunium Ecclesiae institutum est, ut corpus dometur et non destruatur; domatur autem et non destruitur corpus, si assuetum bis sumere, semel tantum sumere debeat; non domaretur, si nihil omitteret: et destrueretur, si nihil sumere deberet; ergo recte indicta est unica refectio. Sed in hac unica refectione, hoc ipso quod unica sit et alia sequi non debeat, plus cibi accipi potest licite, quam alias ordinarie sumitur, intra tamen limites temperantiae, ut omnes vere consentiunt. Quodsi quis in ea refectione limites temperantiae excederet, nimirum bibendo vel edendo, peccaret quidem contra virtutem temperantiae pro ratione excessus plerumque venialiter, at non contra legem ecclesiasticam jejunii: quia revera unica refectione contentus fuit, etsi ageret contra finem jejunii, scilicet mortificationem carnis, finis enim praecepti non cadit sub praecepto; et meritum jejunii amittet saltem ex parte, si excessus comedendi vel bibendi tantum venialis fuit, in toto autem, si fuit excessus mortalis, ut optime admonet etiam S. Thomas. Et jam reliqui termini specialiter explicandi sunt.

556. 1. *Requirit unam tantum refectionem, moraliter continuatam.* Praeceptum jejunii ecclesiastici eo ipso quod requirat refectionem unicam, etiam necessario requirit continuam refectionem, non quidem mathematice continuam absque ullo temporis intervallo, sed moraliter continuam absque notabili intervallo; si enim notabili mora interrumpatur, non unica, sed duplex refectio esset contra praeceptum jejunii; idque non tantum verum est, quando utraque vel alterutra refectio de se sola sufficiens est homini ad cibandum: tunc enim frangeretur jejunium quoad substantiam peccato mortali secundum omnes, sed etiam quando neutra refectio est de se sufficiens: tunc enim adhuc frangitur jejunium quoad modum refectionis unicae ab Ecclesia praeceptum; idque si absque rationabili causa fiat, peccato saltem veniali, si mora modica sit; vix mortali, nisi nimia esset mora v. g. aliquot horarum. Ceterum multa hic excusare possunt a peccato, potissimum paupertas, officium, negotium: 1. paupertas quidem, qualis est eorum, qui ostiatim mendicant, et omnium aliorum, qui non habent, quo unica refectione sufficienter reficiantur, utique poterunt refectionem suam interrumpere et iterare, ut cum D. Thoma omnes admittere debent. 2. Officium, quomodo in monasteriis lectores et ministri mensae et alias famuli ministrantes mensae, qui licite possunt offam vel aliud prius accipere tum ad con-

firmandas vires, ut commodius serviant vel etiam famem nonnihil sedent, ut notant Azori, Navar., Diana p. 4. tr. 4. res. 142, tum etiam quia sumptio illa praevia censetur inchoatio moralis coenae, quam postea justa de causa ad implendum servitium interrumpunt, ut notant Less., Laym. cit. n. 6. 3. Negotium denique, ut si refectione seu coena nondum finita, ob occurrens negotium discedere cogaris nondum satus et absque intentione finiendi, confecto negotio reverti potes ad eam finiendam, praesertim intra modicum tempus v. g. unius horae; censetur enim moraliter unica refectio propter intentionem, consideratis etiam circumstantiis negotii, loci, temporis. Communis apud cit. Quin etiam si quis, etsi utcunque non tamen abunde satus, animo refectionem finiendi a mensa recedat cum vel sine negotio, adhuc mutata intentione durante adhuc coena redire posse et comedere absque fractione jejunii, probabiliter docet Less. l. 4. c. 2. dub. 2. n. 11, Filliuc. hic, qui addit insuper, etiamsi coena finita fuisset, si tamen non omnino satis edisses, intra modicum tempus v. gr. unius quadrantis posse te refectionem instaurare, quia moraliter censeretur unica refectio, nec dissentit Diana p. 2. tr. 9. res. 32. Oppositum tamen docent Navar. c. 21. n. 14, Valentia et alii cum Laym.; tamen non posse redire citra peccatum saltem veniale, quia in hoc casu repetitio comestionis non fit per accidens nec una intentione unitur moraliter, sed fit ex nova intentione contra priorem, adeoque respectu hujus hominis non una moraliter, sed plures comestiones sunt. Sed tu elige sententiam, quae magis placet.

2. *Excludendo refectiones iteratas.* Jejunium ecclesiasticum ita re- 557.
quirit refectionem unicam continuam, ut solum excludat alias iteratas veras refectiones seu sumptiones alicujus per modum cibi ad nutriendum corpus. Minime vero excludit alias sumptiones non per modum cibi vel refectionis, sed vel per modum medicinae vel per modum potus, ut etiam in definitione jejunii generaliter prolatum et hic particularius explicandum est. Inprimis ergo non frangit jejunium quidquid sumitur extra tempus refectionis pure per modum medicinae, ut non tantum sunt ipsa medicamenta seu pharmaca praecise ad avertendos morbos ordinata, sed etiam quidam veri cibi, alioquin ad nutriendum corpus apti, cum tamen in paucitate modica sumantur extra vel ante tempus refectionis, non ut cibi ad nutriendum, sed ut medicina solum ad fovendam naturam. Ut si quis ad confortandum stomachum debilem vel prae vacuitate defectionem metuens vel ad tollendum oris foetorem vel similem causam, mane sumat offam, frustum panis, electuarium, aromata, saccarum etc. Item si musicus ad conservandam vocem mane sumat ovum recens, offulam, confectiones saccarias. Eadem ratio est de professore publico, de concionatore, qui plus a jejunio excusantur, ut sect. ult. videbitur. Item cum quis extra tempus refectionis bibit quacunque de causa, licite addit bolum panis, amygdala vel aliud quid: quia id rationem medicinae potius habet, ne noceat haustus, etsi per accidens nutriat, ut notant communiter DD. apud Laym. cit. l. 4. tr. 8. c. 1. n. 7. Item universaliter electuaria seu confecta sumere, non frangit jejunium, cum principaliter non sumantur ut alimenta, sed ut medicamenta, ut docet communis DD. cum ipso S. Thom. cit. 2. 2. q. 147. a. 6. ad 3, qui merito excipit omnes, nisi in magna quantitate

accipiant adeoque plus per modum cibi, quam medicinae et consequenter in detrimentum jejunii. Eadem denique ratione sumere fructus aliquos extra tempus v. g. uvas, ficus, poma domestica vel peregrina in quantitate non magna, et non per modum cibi ad satiandum, sed potius per modum medicinae vel per modum potus ad refrigerandam naturam vel sitim restinguendam, non frangere jejunium, recte notat Diana p. 9. tr. 7. res. 24. Excipe rursus, nisi magna quantitate adeoque per modum cibi saturantis potius accipiantur.

558. Deinde non frangit jejunium, extra tempus refectionis bibere quemcunque purum potum, etiam vinum, cerevisiam, mulsum, uti contra nostrum Alensem docet communissima DD. cum D. Thom. cit. a. 6. Ratio est: quia tantum est in praecepto una comestio, non autem una potatio, uti communis jam usus interpretatur, et licet veteres christiani diebus jejuniorum etiam vini usu abstinere debebant, ut late probat Bellar. l. 2. de operibus, modo tamen id christianis consuetudo a tempore immemorabili concedit, ut licitus sit vini usus, etiam extra tempus refectionis sive ante sive post, ut habet communis theol. et canonist. cum Azor. l. 7. c. 10. q. 7, Laym. cit. c. 1. n. 1. Idque certum videtur, si bibatur vinum vel alius potus praecise per modum potus ad sedandam sitim. At quid, si sumatur vinum, cerevisia, mulsum non ad sedandam sitim, sed etiam aliqualiter ad famem sedandam et nutriendum (cum revera aliqualiter nutriant cerevisia rubra et mulsum) extra tempus refectionis? Frangere jejunium et illicitum esse docent S. Anton., Rich., Rosella, alii cum Azorio modo cit. c. 10. q. 4. Oppositum tamen longe probabilius docent DD. communiter cum D. Thom. cit. a. 7, Navar. c. 21. n. 13, Laym. cit. n. 7. et plurimis citatis Dian. p. 1. tr. 9. res. 23. Ratio a S. Thoma data est: quia Ecclesia diebus jejuniorum tantum prohibet ea, quae per se ordinantur ad nutriendum corpus; potus autem quicunque purus per se non ordinatur ad nutriendum corpus, sed potius ad sitim extinguendam, naturam refrigerandam et cibi concoctionem adjuvandam; et quamvis vinum, cerevisia, mulsum per accidens aliquantulum nutriant, eorum tamen Ecclesia rationem non habuit; ergo si quis diebus jejunii bibat vinum, cerevisiam, mulsum etc. famis sedandae gratia, adeoque quasi per modum cibi, non agit contra praeceptum Ecclesiae, etsi agat contra finem praecepti, quem non tenetur assequi. Alia est ratio de lacte, melle, pulte amygdalina, jusculo carnium etc., quae ad nutriendum principaliter ordinantur, adeoque tales potus sine dubio jejunia violant, secundum omnes.

559. Insuper vinum, cerevisiam, mulsum etc. immoderate et excessive bibens, puta usque ad ebrietatem vel vomitum, peccat quidem contra virtutem temperantiae pro ratione excessus mortaliter vel venialiter, non tamen contra praeceptum jejunii, quippe quo potus non prohibetur, ut dictum est, etsi deficiat a fine praecepti, scilicet mortificatione corporis; alioquin pro ratione excessus mortalis vel venialis meritum jejunii in toto vel in parte perdat (ut supra de una refectione excessiva dictum est); unde dici solet, potum excessivum jejunium non frangere, sed submergere tantum. Ita communiter DD. apud saepe citatos, etsi contrarium doceat March. trib. p. 2. tr. 12. tit. 3. q. 1. quem vide et si placet sequere.

3. *Sub mortali ex genere suo.* Communis DD. apud Bellar. l. 2. 560.
de bonis operibus c. 7, Laym. hic c. 1. n. 12. Ratio est: quia haec est vera lex et praeceptum Ecclesiae in materia gravi, adeoque juxta rationem materiae obligans sub peccato gravi ex genere suo, adeo ut extra tempus competentis refectionis sumere aliquid cibi in quantitate notabili sit peccatum mortale, in quantitate vero modica et non notabili veniale tantum, nisi rationabilis causa omnino excuset: etenim in hoc praecepto dari parvitatem materiae a mortali excusantem, omnes consentiunt, quamvis in assignanda illa parvitate materiae maxime discrepent.

Placet judicium Dianae p. 5. tr. 5. res. 11, materiam parvam hic censeri circiter duarum unciarum, quae est pars quarta collationis seu refectiunculae vespertinae, adeo ut sicut pro collatione vespertina damus quartam partem coenae ordinariae, ita ejusdem collationis quartam partem admittimus pro parva materia et veniali culpa in fractione jejunii, ita ut ejusdem collationis quantitatem totam vel plus quam mediam comedere absque omni causa extra tempus refectionis, ascenderet ad peccatum mortale in fractione jejunii. Ubi tamen nota ex materia de peccatis, multas materias parvas distinctis vicibus extra tempus refectionis sumptas tandem concrescere in materiam gravem et frangentem jejunium mortaliter, quia continuantur in effectu refectionis, nec opus est, ut fiant ex praevia intentione voluntatis, sed sufficit, quod quis saepius extra tempus quid modicum comedens advertat tandem, se notabilem quantitatem congregare, quo animadverso, sumpta adhuc bucella, peccabit mortaliter eadem ratione, sicut in materia furti communiter explicant DD.

4. *Sed probabiliter prima tantum refectione iterata incurrendo.* 561
Quaestio hic praecipua est: an sicut de praecepto abstinentiae a carnibus dictum est, ita etiam in praecepto refectionis unicae peccet mortaliter toties quoties qui extra tempus refectionis aliquid sumit in quantitate notabili, an vero in prima sumptione tantum?

Resolutio pendet ex mente Ecclesiae: potuit enim Ecclesia ita 562.
praecipere unam refectionem, ut simpliciter prohibeat omnes alias (quemadmodum praecipit unam tantum in die Communionem vel celebrationem), adeo ut quoties quis ultra eam reficitur, toties peccet contra praeceptum negativum; et ita quidem esse affirmant Medina, Covarruvias et alii nonnulli; vel potuit Ecclesia ita praecipere unam refectionem, ut alias refectiones solum excludat limitate, quatenus nimirum destruunt formam jejunii quoad unitatem refectionis, et sic certum est, sola secunda comestione notabili peccari mortaliter et non aliis sequentibus. Atque ita affirmat jam communis et verior sententia DD. Navar. cit., Caj., Sylv., Angelus aliique plurimi apud Less. cit. l. 4. c. 2. dub. 3, Laym. c. 1. n. 13, Diana p. 1. res. 44. Ratio est: quia eatenus peccatur contra praeceptum jejunii, quatenus frangitur jejunium; atqui jejunium quatenus consistit in una refectione, semel tantum potest frangi, scilicet in secunda refectione, non item in aliis sequentibus; postquam enim semel altera vice sufficienter refectus fuisti, jam periit forma jejunii quoad unicam refectionem, et sicut non potest amplius resarciri, ut sit una refectio, cum altera praecesserit,

ita etiam non potest amplius frangi per subsequentes refectiones, ut evidens est; ergo in sola secunda refectione notabili peccatur mortaliter contra praeceptum jejunii, consequenter postquam quis semel secunda vice refectus jejunium fregit, non tenetur amplius abstinere a comedendo (exceptis carnibus), saltem sub mortali (probabiliter enim Filliuc. cit. censet, in aliis refectionibus adhuc peccari venialiter, quia videntur secundario adhuc prohibitae). Addunt Laym. et Diana cit., eandem esse rationem, sive quis scienter justa vel injusta ex causa, sic et ignoranter vel inadvertenter v. g. non recordatus jejunii altera vice reficiendo jejunium fregit, non teneri amplius abstinere nec peccare ulterius comedendo: semper enim verum est dicere, jejunium fractum esse quoad unicam refectionem, et cessat finis praecepti, scilicet mortificatio carnis, ut talis deinceps servari non possit, secundum formam Ecclesiae. Eandem rationem esse de eo, qui vovisset jejunare in pane et aqua et jam semel vinum bibendo votum fregit, jam audivisti supra in materia voti.

563. § IV. *Qua hora debeat fieri refectio in jejunio ecclesiastico?* Jejunium ecclesiasticum ex antiqua Ecclesiae institutione et consuetudine requirit, ut refectio illa unica sit coena, non prandium adeoque fiat hora competenti, qualis olim fuit in quadragesima quidem vespertina, in aliis jejuniis hora 9. post meridiem. Ita exemplo Scripturae affirmant et probant testimonia Sanctor. PP. passim, quos late videre potes apud Bellar. cit. c. 2. et March. cit. Instar omnium sit D. Bernar. ser. 3. quadr.: „Hactenus usque ad nonam jejunavimus soli; nunc autem usque vesperam jejunabunt nobiscum universi, reges et principes, clerus et populus, nobiles et ignobiles, simul in unum dives et pauper." Et negari non potest, olim horam determinatam illam tanquam quid substantiale requisitum ad jejunium obligasse sub peccato mortali, atque ut observat Laym. cit. c. 1. n. 11., olim peccatum mortale fuisse, tempus refectionis notabiliter anticipando jejunium solvere seu coenam in prandium commutare sine justa causa. Verum nunc de jejunio ecclesiastico, prout moderno tempore observari debet, pono breves *Resolutiones:*

564 1. Hora competens refectionis capiendae in omnibus jejuniis ecclesiasticis in et extra quadragesimam ex recepta jam consuetudine et indulgentia Ecclesiae, cui omnino standum est, est hora sexta proxima meridiei, apud nos undecima. Omnes. Cum enim homines ob corporis et naturae semper magis declinantis infirmitatem amplius tam diu in jejunio non perseverarent, Ecclesia pia mater jus commune relaxavit et refectionem alias tanquam coenam hora vespertina vel nona sumendam hora sexta sumi indulsit et reipsa quidem in prandium commutavit, attamen ob memoriam antiquitatis edendo nomine coenae. Unde et ordinavit, ut in ipsa refectione meridiana dicantur preces mensales pro coena assignatae et ut in quadragesima Vesperae et aliis diebus jejunii Nona semper ante refectionem meridianam dicantur. Coepit ea consuetudo, in meridie reficiendi, fere temporibus S. Thomae Aquinatis circa annum Christi 1270, ut insinuat ipse S. Thom. 2. 2. q. 147. a. 7, et referunt DD. communiter etiam cit. et alii. Observandum autem est, horam meridianam nunc ad jejunium ecclesiasticum requiri et

praecipi negative tantum, nimirum ne ante illam horam cibus sumatur, ut mox declarabitur, non vero positive, quasi necesse sit, hora meridiana cibum sumere et non liceat diutius abstinere et jejunium protrahere. Non enim tantum licitum, sed sine dubio sanctum et meritorium longeque praestabilius est, jejunium veteri more protrahere usque ad Vesperas vel saltem Nonam: tum quia conformius est veteri Ecclesiae et Sanctorum jejunio, tum quia est major mortificatio carnis, adeoque conformius intentioni Ecclesiae et fini jejuniorum, ut recte monent Navar., Lessius et Filliucius citati.

565. 2. Hora determinata refectionis, scilicet modo meridiana, non est de essentia jejunii ecclesiastici, sicut abstinentia a carnibus et unica refectio. Communior et probabilior sent. DD. cum Less., Fill., Laym. cit. Ratio est: quia jejunium ecclesiasticum hactenus semper perseveravit idem et immutatum quoad abstinentiam a carnibus et unicam refectionem; at quoad tempus comestionis hactenus saepius mutatum fuit: nam inprimis hora vespertina mutata est in nonam, modo utraque retracta est in sextam seu meridianam; id autem signum est, horam determinatam non esse ita de essentia jejunii, sicut est abstinentia a carnibus et unica refectio. Deinde illud non est de essentia jejunii, quo praetermisso non frangitur, sed adhuc potest et debet observari jejunium: sed si quis reliqua servavit, scilicet abstinentiam a carnibus et unicam refectionem, etsi horam competentem notabiliter praeveniret, is non frangeret jejunium, sed posset et teneretur adhuc jejunare reliquo die: quis enim dicat, eum, qui cum vel sine causa horam refectionis uni vel aliquot horis anticipavit, non teneri amplius eo die jejunare, sicut eum, qui secunda vice refectus est et jejunium fregit, ut perperam docuit quidam? ergo hora determinata refectionis non est de essentia jejunii, sed solum conditio accidentalis, cum cujus violatione substantia jejunii ecclesiastici consistere potest, ipsumque jejunium non quoad substantiam, sed quoad modum tantum secundarium praeceptum violatur, et hoc solum probant Canonistae et DD. n. seq. adferendi. Itaque qui sive voluntarie cum vel sine justa causa, sive involuntarie et inadvertenter, scilicet ignorans vel non recordans, esse diem jejunii, et uno verbo qui cum vel sine culpa ante horam determinatam meridianam se reficit, v. g. mane sumit jentaculum (dummodo carnes vel cibos vetitos non comedat), sicut potest adhuc praeceptum jejunii quoad substantiam servare, sic etiam tenetur observare et sic deinceps: aut enim sumptum mane jentaculum fuit sufficiens refectio, et tunc contentus esse potest et debet vespertina collatione infra admittenda, aut non fuit sufficiens refectio, et tunc justam causam habet, vel circa meridiem moderate prandendi aut intermisso prandio vespere coenandi, jentaculo illo matutino pro collatiuncula vespertina reputato. Comm. DD. Nav. c. 21. n. 23, Less. l. 4. c. 2. dub. 3, Laym. cit. n. 14, Diana p. 1. tr. 9. res. 48. Quare non placet sententia Palud., Sylv. et aliorum, quodsi quis nesciens aut immemor, esse diem jejunii mane jentaculum sumpsit, posse nihilominus absolute cum aliis prandere, ac si nihil omnino sumpsisset, propterea quod jejunium non voluntarie et formaliter, sed materialiter tantum violetur; non placet, inquam: talis enim sumendo jentaculum vel comedendo ante tempus refectionis, adhuc nullo modo

jejunium violavit, cum possit adhuc servari quoad substantiam; postea autem si sumpto bono jentaculo iterum prandeat, violavit jejunium omni modo et formaliter et materialiter ac quoad substantiam, iterata scilicet refectione notabili.

566. 3. Jejunium ecclesiasticum quoad horam determinatam in Ecclesia modo meridianam seu undecimam obligare sub peccato, omnes agnoscunt, et quidem etiam hodie obligare sub mortali, adeo ut peccatum mortale sit, eam horam notabili tempore saltem unius horae praeveniendo sine justa causa se reficere, docent sane gravissimi Doctores Nav. c. 21. n. 37, Covar., Palud., Sancius et alii et mordicus Marchant hic tr. 12. tit. 3. q. 2. asserens, esse communem Ecclesiae sensum, a quo recedere temerarium sit. Rationem dant: quia qui ecclesiasticum jejunium notabiliter violavit, peccat mortaliter; sed notabili anticipatione refectionis ante horam determinatam notabiliter violatur jejunium: nam et olim praeveniens reficiendo horam vespertinam vel nonam non censebatur jejunare adeoque simpliciter violare jejunium; nunc autem refectio meridiana successit veteri refectioni vespertinae; consequenter et hanc notabiliter sine justa causa praeveniens censebitur non jejunare, sed frangere jejunium. Deinde praescriptio horae meridianae facta est tanquam notabiliter conducens ad finem jejunii, scilicet mortificationem carnis atque augens jejunii difficultatem et jejunantis meritum: atqui notabiliter praeveniendo horam praescriptam tollitur iste finis adeoque violatur jejunium; ergo notabiliter praeveniens horam praescriptam peccat mortaliter. Ceterum omnes consentiunt, notabilem praeventionem esse unicam horam et amplius ante horam ordinariam, praeventionem autem non notabilem adeoque venialem tantum esse unius quadrantis vel mediae horae circiter ob parvitatem materiae, ut fatetur ipse March. l. c. Sententia utique probabilis, tutior et magis pia adeoque in praxi consulenda.

567. 4. Nihilominus aeque probabilis est sententia negativa, nimirum horam praescriptam etiam notabiliter et sine etiam justa causa praevenire reficiendo, esse solum peccatum veniale. Ita communior DD. Innoc., Angel., Tolet., Medina, alii cum Lessio et Laym. sup. cit. et plurimis citatis Diana p. 1. tr. 9. res. 33. Ratio est: quia sic praeveniendo non violatur jejunium quoad substantiam, ut n. 2. probatum, sed solum quoad conditionem accidentalem ex praecepto requisitam; et quamvis haec ipsa conditio non reficiendi nisi hora statuta, scilicet vespertina vel nona olim obligarit sub mortali, quin etiam dato, quod tunc fuerit de substantia jejunii ecclesiastici, ut volunt auctores oppositae sententiae (erat enim gravissima mortificatio, quae semel anticipata notabiliter hora, posteriori abstinentia non poterat compensari), attamen spectata hodierna Ecclesiae consuetudine, qua coena in prandium seu tempus meridianum, quo homines communiter prandere solent, translata est in tempus ordinarium, non videtur amplius admodum ad substantiam pertinere jejunii neque ad ejus finem, cum mortificatio seu difficultas, quae minuitur anticipando refectionem ante meridiem, econtra postea augeatur et compensetur ulteriori dilatione collatiunculae vespertinae; adeoque tempus statutum esse solum quid accidentale et secundario requisitum ad jejunium ecclesiasticum, cujus proinde praetermissio

seu anticipatio etiam notabili tempore facta sine justa causa censeri debeat tantum culpa venialis, ut recte infert Laym. c. n. 11. In hac ergo probabilissima sententia horam refectionis meridianam praevenire per tempus non notabile, utpote quadrantem vel mediam horam circiter, nullum omnino peccatum erit; cum enim neque notabili tempore praevenire sit culpa gravis, tempore non notabili praevenire nulla esse potest culpa. Praevenire autem tempore notabili, horam v. g., jam incipit esse culpa venialis eoque gravior, quanto ab eo longius receditur; nunquam tamen pertinget ad culpam mortalem ob causam dictam. Intellige semper *absque causa legitima:* quodsi enim causa justa et rationabilis interveniat, nulla omnino culpa erit, tempus refectionis etiam notabiliter praevenire. Cujusmodi causae sunt: a. iter inchoandum ex justa causa etiam liberae devotionis, peregrinationis; b. impedimentum vel negotium urgens, quod refectionem meridianam impediat, ut quando concio habenda, lectio frequentanda aliudve negotium in meridie; c. item infirmitas corporis, quae non permittit tantum temporis expectare et manere jejunum; d. hospitalitas seu urbanitas, ut si amicus, viator vel alius veniat ad te, qui causa itineris vel alterius negotii debeat anticipare comestionem et ei condescendere vel se coaptare conveniens sit. In his et similibus nullum agnoscunt peccatum Doctores communiter, etiam Marchant cit. q. 2. n. 3.

Sectio II.

Qualiter licita sit collatio seu refectiuncula vespertina. in qua quantitate et qualitate ciborum.

Summarium.

568—569. Collatio vespertina licita est ex consuetudine.
570—572. In quantitate tamen modica, quae communiter censetur esse quarta pars coenae ordinariae,
573—576. Et in qualitate ciborum.
577. Tempus vespertinum collationis ex rationabili causa cum prandio commutare licet.

Assertio III: *Licita modo est collatio seu refectiuncula vespertina in quantitate modica et qualitate ciborum competente, tametsi ex rationabili causa eam cum refectione meridiana commutare liceat.* Comm. DD. Explico breviter: 568.

§ I. *Licita est collatio:* nullo quidem jure communi, cum de jure communi ipsa refectio unica jejunii ecclesiastici debuerit sumi tempore vespertino, post quam nihil omnino cibi licebat amplius sumere (unde jejunium definiri solet: prandii et post coenam cujuslibet cibi subtractio), sed solum consuetudine legitima praescripta, licita est modo illa collatio, ut observat comm. DD. apud citatos. Nam postquam ipsa refectio unica jejunii a tempore vespertino translata est in horam meridianam, quia fideles, si post tam maturam refectionem toto reliquo die nihil 569.

amplius cibi sumere deberent, difficulter possent somnum capere, et potus, ad refrigerandam naturam sitimque sedandam necessario sumendus, facile nocere posset valetudini. Simili consuetudine rationabili jam ubique recepta et praescripta introducta est illa coenula seu refectiuncula vespertina, non tantum per modum medicinae ad conciliandum somnum vel ne potus noceat, verum etiam per modum cibi sumenda: quia etiamsi illa consuetudo a principio inceperit ex necessitate, ne somnus impediatur et potus noceat, tamen consuetudo ita invaluit, ut absolute liceat per modum cibi reficientis, etiamsi hic et nunc non esset necessaria ob somnum vel nocumentum potus, uti observant DD. communiter cum Navar., Less. l. 4. c. 2. dub. 2. Porro sicut illa ipsa collatiuncula vespertina praecise introducta et licita facta est per consuetudinem, ita etiam ejusdem quantitas et qualitas licita secundum consuetudinem et aestimationem piorum et DD. regulanda et definienda est, ut ex Abbate recte notat Laym. cit.

570. § II. *In quantitate modica:* modicam debere esse quantitatem, omnes conveniunt, quo minor eo melior; at vero quantum et in quanam quantitate modica liceat cibum capere in refectiuncula illa, tot sunt sententiae quot capita. Aliqui mensuras mathematicas praefigunt: nam Graffis permittit tres uncias, Homobonus permittit quatuor. Villalobus concedit sex, Fagun. et Tamb. infra citandi octo uncias admittunt, idest fere mediam libram nostram in refectiuncula vespertina; alii alia comminiscuntur. Alii rectius docent, non posse unam generalem pro omnibus quantitatem secundum pondus et mensuram determinari, sed variam esse posse pro varietate personarum et aetatis, educationis, occupationis, item regionis calidioris vel frigidioris. Et sane verissimum est; sine dubio enim plus indiget et sumere potest homo provectae aetatis, quam puer, homo nobilis pluribus et delicatioribus assuetus, quam vulgaris, homo pluribus occupationibus vel laboribus excitatus, quam vacans; homo degens in his regionibus frigidioribus, quam in regionibus calidis Italiae, Hispaniae etc. Ad hoc tamen, ut aliqualis recta regula assignetur pro omnibus, placet sententia Reginaldi in praxi sua t. 2. l. 4. n. 185, Filliuc. tr. 2. 1. p. c. 2. q. 7. et Laym. hic c. 1. n. 9, quantitatem modicam pro collatione vespertina licite et sine scrupulo censeri quartam partem coenae ordinariae, quam quis alias spectata sua persona, aetate, conditione, occupatione, regione ordinarie ad sufficientiam naturae sumere solet. Ratio est: quia etiam in aliis praeceptis, ut auditione Missae et recitatione horarum, semper quarta pars censetur modica et non notabilis (nisi totum esset valde notabile magnum); cum ergo homo pro coena ordinaria non ita magnam quantitatem edere soleat, merito quarta pars coenae ordinariae censeri potest quantitas modica, quam quis pro refectiuncula vespertina ad confortandam naturam licite sumere possit; v. g. si in coena ordinarie soles sumere libram, poteris in collatiuncula sumere quadrantem librae in qualitate competente infra assignanda. Est haec regula plana et universalis, ut cuivis hominum statui et conditioni facillime applicetur, estque haec recepta opinio DD. in Germania, quamvis auctores cit. Diana, Turrianus et alii nimis laxam, improbabilem et minus tutam in praxi proclament. Mittant illi Germanis tempore jejunii suum calidum

coelum, cibum et vina pinguia, fructus et confecta etc., et jejunabimus cum ipsis.

Nec etiam nimis recedit a nostra sententia opinio Villalobi et 571.
Tamb. l. 4, c. 5. § 3, qui ait, receptam esse RR. opinionem, coenulam vespertinam ascendere posse ad octo circiter uncias, idest mediam circiter libram ex consuetudine legitime introducta, idque universaliter respectu omnium sive alias magna sive modica coena utentium, sive robustorum sive infirmorum, etiam eorum, quibus octo unciis fames omnino extinguitur. Et sane si constaret de ejusmodi consuetudine legitime introducta, haec sententia multum faceret ad eximendos scrupulos religiosioribus. Atque in particulari convenit cum nostra regula: si quis enim in coena soleat sumere ad triginta uncias, duas circiter libras, quarta pars licite ascendet ad octo uncias, mediam circiter libram.

Itaque in hac nostra probabili et tuta sententia tunc demum in 572.
coenula nocturna excedi et jejunium frangi censebitur, quando id quod sumitur notabiliter excedit quartam partem ejus quantitatis, quae ad integram coenam sufficit, seu ultra mediam libram, nisi et hoc aliqua causa excuset a peccato, nisi est corporis teneritudo, assuefactio etc., qua ratione personis nobilioribus plus permitti potest; item occupatio diurna, qua ratione assiduo studio occupatis plus permittitur; item occupatio futura nocturna, qua ratione in vigilia nativitatis Domini permissa est collatio duplo major propter officium nocturnum, cui omnes fideles interesse solent, ut observat Filliuc. cit., Turrian. et alii cum Diana p. 5. tr. 5. res. 12; eadem est ratio de aliis similibus casibus.

§ III. *In qualitate ciborum:* exclusis carnibus vel aliis cibis vetitis, 573.
insuper in collatione etiam quoad cibos esuriales delectum habendum, ut non liceat quemcunque sumere, docet sane communis DD. sententia et oppositum falsum et improbabile censet Diana p. 1. tr. 9. res. 1.

1. Communis ergo est sententia Navarri c. 21. n. 13, Toleti l. 6. 574.
c. 2, Fill. c. 2. dub. 6. et aliorum cum Diana cit., et p. 10. tr. 14. res. 57, collatiunculam sumendam esse in modico pane, fructibus arborum, herbis bellariis tantum, quae nimirum solum in jentaculis vel merendis apponi solent vel in refectionibus praemitti ad excitandum appetitum vel postponi ad sigillandum cibum, ait Diana cit., adeo ut jejunans etiam in refectiuncula vespertina teneatur abstinere ab omnibus cibis proprie dictis, qui nimirum ad sustentandam naturam in ipsis refectionibus ut fercula apponi solent, ut sunt omnes pisces cocti, ova, lacticinia, legumina cocta aliique cibi substantiales, idque (ut plerique docent), sub peccato mortali ex genere suo, nisi parvitas materiae excuset. Ratio est: quia consuetudo, quae ipsam collationem introduxit, etiam quantitatem et qualitatem cibi licite sumendi praescripsit; atqui (ait Azor. l. 7. c. 8. q. 7.) communi usu receptum est, ut parum panis edatur vel seorsim vel una cum fructibus, herbis vel aliis cibis levioribus, ut sunt ficus, uvae passae, nuces, pira, poma vel saccaro et melle confecta vel pisciculus parvus (intelligit non coctum, sed fumo duratum vel maceratum aceto, qualis etiam inter leviores cibos numeratur in Jure, ut observat Laym. cit. n. 9), et q. 8. ait Azor., corruptelam esse.

si ii cibi sumantur, qui potissimum ad nutriendum valent, qualia sunt legumina et pisces. Haec ille.

575. 2. Plerique tamen praesertim pro nostris partibus aliquantulum plus indulgent. Modicum casei, butyri, lactis, pultis amygdalinae concedunt Filliuc. et Laym. cit.; hic addit placentas nostras. Panem coctum cum amygdalis concedunt Azor. et alii cum Diana p. 1. tr. 9. res. 34, quamvis alii non pauci negent apud eundem. Graviter autem controvertunt, an in collatione saltem liceat sumere juscula cocta ex ipsis illis, quae licita sunt in collatione, v. g. ex vino vel cerevisia, pane, herbis, fructibus, oleo vel butyro condita. Affirmant multi, Azor. cit. q. 8, Drexelius suo Aloe, Bassaeus de jubilaeo p. 4. casu 18, et probabile censet Laym. cit. n. 9. Quodsi enim in collatione licitum est seorsim bibere vinum vel cerevisiam et comedere panem, fructus, herbas ac modicum butyrum, cur non liceat ex ejusmodi commistis et calefactis confectum jusculum vel pultem comedere, cum nihil referat, calidumne vel frigidum sumat?

576. 3. Verum negant licere aeque multi, Filliuc. cit. q. 6. aliique cum Diana proxime cit. et mirabile dictu! ipse Laym. cit. n. 8. Ratio est: quia tunc fieret aliud genus ferculi, quod non ingredi solet jentaculum, sed apponitur in mensis ad alendum; negari enim non potest, quod ignis concoctio plurimum mutet materiam subjectam, ut alium ex eo cibum efficiat, nutritioni magis inservientem. Haec et similia plura disputant DD. quilibet in suo sensu abundans; et sine dubio in rigore loquendo et spectata antiqua consuetudine collationis introductae verissima sunt et omnibus probis consulenda, cessante necessitate vel causa legitima. At vero spectata moderna consuetudine, praesertim in nostra Germania jam dia tolerata et plane invalescente, censeo, non tantum omnia praedicta licitissime absumi in collatione, sed etiam omnino probabilem et tutam esse sententiam oppositam, nimirum in collatione vespertina jejunii non esse attendendam qualitatem ciborum, sed quantitatem tantum, adeo ut ex omnibus cibis, qui die jejunii licite possunt sumi in prandio, etiam piscibus, leguminibus, placentis, ovis, lacticiniis etc., in quantitate modica ante determinata etiam liceat sumere in coena; ita expresse docent Cajet. V. jejunium c. 1. dicens: non referre, quid quis serotino jentaculo sumat, si modum non excedat, et aliis citatis Bonac. de leg. disp. ult. q. 1. p. 3. et March. trib. t. 2. tr. 12. tit. 3. q. 3. dub. 1. his verbis: „Respondeo ego, in collatiuncula vespertina de qualitate cibi non esse altercandum, sed de quantitate duntaxat, quia collatiuncula illa tolerata vel permissa est ad aliquam confortationem naturae propter infirmitatem humanam: quid igitur refert, quo cibo illa confortatio fiat? modo non excedatur et cibus abstinentiae jejunii sit accommodatus. Ideo censeo, qualitatem cibi (modo ex prohibitis in diebus jejuniorum non sit) collationem non vitiare, si in quantitate non excedatur.“ Ego miror, Laym., alias tam bonum Germanum, in hac sola materia patriotis suis fuisse tam austerum.

577. § IV. *Quam ex rationabili causa cum refectione meridiana commutare liceat.* Refectiunculae vespertinae tempus ordinarium sine dubio est vespertinum, adeo ut absque omni causa pro mero libitu eam commu-

tare, mane sumendo et vesperi coenare non licere citra veniale, doceat communis et vera sententia DD. Caj., Navar., Tolet, Filliuc., Laym. ll. cc., quia violaretur aliqua circumstantia jejunii per consuetudinem inducta idque contra modernam uniformitatem Ecclesiae. At vero si quaecunque causa rationabilis accedat, licitum esse, omnes uno ore concedunt, etiam Marchant cit. q. 3. dub. 3. dicens: „Ratio mihi clara est: quia si mater Ecclesia cum comedente in meridie dispensat, ut collatiunculam vesperi sumat ad confortationem, ne deficiat, in hoc condescendens humanae infirmitati, potior sane dispensationis ratio est in eo, qui ut in die iter agat aliudve negotium commode exerceat, ad vesperam usque suam coenam transfert et mane collatiunculam sumit, et in eo est majus periculum deficientiae. Ubi igitur eadem ratio militat, idem omnino secura conscientia concludi existimo. Et haec praxis communis usu timoratorum in dies confirmatur.“ Haec Marchantius verissime.

Sectio III.

Quinam obligentur ad jejunium ecclesiasticum et qualiter?

Summarium.

578—580. Qui, quando et qualiter obligentur ad jejunium?
581. Transgressus jejunium accidentaliter tantum, illud adhuc servare tenetur.
582. Transgressus illud quoad substantiam, amplius servare non tenetur nisi quoad carnes, unde
583. Qui illud fregit comedendo carnes, etiam semel tantum, tenetur deinceps abstinere a carnibus, non vero ab aliis cibis.
584. Dispensatus ad carnes ob infirmitatem, censetur etiam dispensatus ad alteram refectionem, non vero si dispensatus sit ad carnes ob alias causas.
585. Obligatio jejunii ita affixa est diei statuto, ut privata auctoritate transferri non possit, unde
586. Qui stato die non jejunavit, non tenetur supplere alio die; aliud est de jejunio ex voto vel poenitentia debito.
587. Qualiter transgressio jejunii explicanda in Confessione et
588. Quando ea unum numero peccatum vel multiplex?
589. Quando et qualiter peccent alii proxime cooperantes ad frangendum jejunium, ut domini, caupones etc.?

Assertio IV: *Omnis christianus adultus rationis compos obligatur sub mortali servare jejunia ecclesiastica quoad essentialia statis diebus, neque aliis ad frangendum jejunium proxime cooperari.* Haec tota sequitur ex hactenus dictis, ideoque breviter explico et ad praxim applico. 578.

§ I. *Omnis christianus adultus rationis compos:* infideles enim, sicut non subjiciuntur Ecclesiae, ita non possunt obligari ejus legibus, qualis est etiam praeceptum jejunii; item infantes ante septimum annum completum, cum adhuc censentur rationis impotes; similiter et perpetuo amentes, sicut non possunt obligari, praesertim positivis legibus, ita neque obligantur lege ecclesiastici jejunii, adeoque eis licite 579.

possunt dari etiam carnes et refectiones toties quoties (intellige per se, nisi ex parte dantium scandalum oriatur aut contemptus praecepti intendatur). Comm. DD. cum Sanch. l. 1. in Dec. c. 12. n. 9, Fill. c. 3. d. 7, Diana p. 1. tr. 9. res. 42. Addit Sancius hic a. 41. n. 31, etiam verum esse, etiamsi puer ante septennium rationis et doli capax sit: nam per accidens est, quod usus rationis in aliquo acceleretur, jus autem positivum non intendit obligare, nisi in illa aetate, in qua communiter usus rationis acquiritur, qualis fere esse solet septennium completum. Adde etiam, nec posse demum obligari jejunio etiam quod carnes, si certo constet, eos usum rationis nondum accepisse, ob rationem datam, qua revera manent incapaces praecepti. At vero post septennium, quamprimum pueri usum rationis consecuti sunt (quod etiam in dubio praesumitur), etsi nondum teneantur jejunio quoad unicam refectionem, tenentur tamen abstinere a carnibus, quia ita testatur communis consuetudo, optima legum interpres, nisi aliunde excusentur. Iis ergo exceptis et seclusa causa legitima excusante aliqua (de quibus statim) omnes Christiani adulti cujuscunque status vel conditionis obligantur praecepto jejunii ecclesiastici, ut docent unanimiter DD. cum D. Thom. 2. 2. q. 147. a. 4. et habetur canone 68. Apostolorum, et Syn. 6. can. 56. et D. Leo ser. 11. de quadrag.: „Adest dilectissimi maximum sacratissimumque jejunium, quod observantiam sui universis fidelibus sine exceptione denunciat.“ Ratio est: quia finis jejunii ecclesiastici est mortificatio corporis ad subjiciendum spiritum et satisfaciendum Deo pro peccatis; atqui finis omnibus communis est; ergo et medium praescriptum jejunium omnibus commune esse debet, quod licet non omnibus sit aeque necessarium, est tamen omnibus valde utile et meritorium: quia, ut inquit S. Leo l. cit.: „Nemo sanctus est, ut non sanctior, nemo tam devotus, ut non debeat esse devotior.“ Consequenter Ecclesia potuit pro omnibus praecipere et de facto praecepit. Sermo ergo tantum est de jejuniis ecclesiasticis communibus toti Ecclesiae indictis; jejuniis autem particularibus dioecesis vel territorii solummodo obligantur cives subjecti praesentes, non ipsi cives absentes neque extranei vel advenae et hospitantes tantum, ut docetur in materia de legibus. Sed neque religiosi exempti, hoc ipso quod exempti seu subjecti non sunt; quod etiam tacite insinuat conc. Trid. sess. 25. c. 12. de Reg., ubi obligans Regulares ad festa episcopalia, nullam facit de jejuniis mentionem, ut cum Suarez observat Diana cit.; sed iterum intelligo per se et secluso scandalo, quod sane facile intervenire potest, ut aliqui experti sunt; item secluso speciali statuto Ordinis.

580. § II. *Obligantur sub mortali servare jejunia ecclesiastica quoad essentialia,* nimirum quoad abstinentiam a carnibus et unicam refectionem, item quoad horam refectionis servandam et notabiliter non praeveniendam, secundum communiorem et sanctiorem sententiam, sed probabiliter solum sub veniali, ut diximus ibidem; etiam quoad collatiunculam non excessive faciendam, quia esset contra voluntatem Ecclesiae et limites refectionis, adeoque mortale ex genere suo, ut est dictum. Atque ex ibidem sparsim dictis patet ad quaestionem, quomodo qui praeceptum jejunii transgressus in uno, adhuc teneatur vel non teneatur servare jejunium de reliquo. Pono tamen adhuc breves aliquot *resolutiones.*

581. 1. *Universaliter transgressus jejunium non quoad substantiam, sed accidentaliter tantum, tenetur adhuc servare jejunium de reliquo.* Ut si quis ob parvitatem materiae modicum quid comedendo extra tempus, etiam pauxillum carnis, solum venialiter jejunium violat, secundum omnes sine dubio sub mortali tenetur deinceps servare jejunium quoad omnia substantialia. Item qui horam refectionis notabiliter praeveniendo sive mortaliter sive secundum nos venialiter jejunium violasset, tenetur adhuc servare jejunium quoad substantialia, scilicet non tantum abstinendo a carnibus, sed etiam ab altera refectione. Similiter qui extra Germaniam nostram, ubi jus commune viget, in quadragesima ova vel lacticinia comedisset, etsi peccasset mortaliter contra praeceptum Ecclesiae, jejunium tamen totaliter et substantialiter non fregisset, teneretur deinceps servare quoad substantialia, scilicet abstinendo a carnibus et altera refectione, quia praeceptum de abstinendo ab ovis et lacticiniis est quid accidentale distinctum a praecepto jejunii, cum extra quadragesimam sine illa abstinentia vere servetur substantia jejunii, ut docet communis DD.

582. 2. *Econtra universaliter transgressus semel jejunium ecclesiasticum quoad substantiam, scilicet comedendo carnes vel secundo reficiendo, non tenetur amplius servare jejunium de cetero:* cum semel fractum iterum resarciri et consequenter denuo servari impossibile sit (excepta semper abstinentia a carnibus distincte et individue praecepta). Qui ergo secunda vice refectus jejunium fregit, non tenetur amplius jejunare, tenetur tamen adhuc abstinere a carnibus. Similiter legitime excusatus vel dispensatus ad binam refectionem, non ideo etiam excusatus vel dispensatus est ad carnes, si iis carere possit: quia praeceptum abstinendi a carnibus est negativum et dividuum a jejunio, ut patet in juvenibus ante vigesimum primum seu tertium septennium completum, qui excusantur vel dispensantur a jejunio quoad unam refectionem, non item quoad abstinentiam a carnibus, ut pluribus patebit sectione sequente.

583. 3. *E converso qui jejunium fregit comedendo carnes, etiam semel tantum, tenetur quidem deinceps abstinere a carnibus, quia hoc est praeceptum negativum obligans pro semper et toties quoties sub mortali, non tamen tenetur deinceps jejunare seu abstinere ab ulteriori refectione:* quia abstinentia a carnibus essentialiter includitur in jejunio ecclesiastico, adeoque comedendo carnes voluntarie substantialiter fregit jejunium aeque ac si bis refecisset, ac perinde secundum formam subs[illegible]ialem resarciri ac servari nequit, ut omnes fatentur. Intellige semper, si quis culpabiliter ac voluntarie comedit carnes adeoque formaliter fregit jejunium; quodsi vero ignoranter vel inadvertenter adeoque inculpabiliter comedisset, mane v. g. ignorans, esse diem jejunii, quia tunc jejunium non formaliter, sed materialiter tantum fregit, utique tenebitur deinceps jejunare, ne simul etiam formaliter frangat, ut probabilius docet Diana cit., etsi oppositum etiam sit probabile; [illegible] de eo, qui etiam ignoranter et inculpabiliter bis se refecisset, non teneri amplius jejunare, diximus n. 562. Est tamen aliqua disparitas ratione mortificationis, ideoque prior sententia tenenda, ut tenet praxis omnium proborum.

584. 4. Utrum autem legitime excusatus et dispensatus ad comedendas carnes, hoc ipso etiam censeatur excusatus vel dispensatus ad alteram refectionem sumendam, non conveniunt DD. absolute; affirmat communior DD., quos citat et sequitur Azor., Diana cit. tr. 7. res. 15. et probabiliorem censet Fil. cit. c. 3. q. 4. Ratio est: quia abstinentia a carnibus est de essentia jejunii; ergo sublata illa, necessario aufertur ipsum jejunium, ut amplius servari secundum formam Ecclesiae non possit et consequenter non debeat. Absolute vero negant Medina, Sotus, Nugnus et alii apud Azorium cit., eo quod sint duo praecepta dividua, quae seorsim servari possunt, consequenter debent. Sed placet sententia media ita distinguens: quando quis est excusatus vel dispensatus ad carnes absolute causa debilitatis vel infirmitatis naturae, ut ordinarie fit, censetur etiam dispensatus ad binam refectionem: quia ad conservationem naturae non tantum facit quantitas, sed etiam repetitio cibi. Quando vero quis dispensatur ad carnes respective tantum, ut quia alii cibi esuriales nocent vel quis ab iis abhorret vel tempore bellorum haberi non possunt, non ideo excusatus vel dispensatus censebitur ad binam refectionem, sed jejunium quoad unam refectionem adhuc servare tenebitur: quia excusatio vel dispensatio non debet extendi ultra casum necessitatis et finem suum bonum. Ita Toletus, Lessius, alii cum Layman c. 3. n. 8, Filliuc. cit. c. 3. q. 4. n. 53.

585. § III. *Statis diebus:* 1. obligatio jejunii ita affixa est statis diebus, ut illud de uno die transferre in alterum privata auctoritate nunquam liceat, quacunque etiam ex causa. Omnes. Quod autem Leo X. Fratribus Minoribus privilegium dederit, ut itinerantes possint suum jejunium transferre in alium diem, videtur potius factum ad sedandos scrupulos, quam ex necessitate; vel enim itineraus ob itineris labores et incommoda excusatur a jejunio, et tunc non est opus dispensatione vel translatione jejunii; vel non sunt tanti labores itineris, quin simul commode jejunare possit, et tunc servet suum jejunium; si tamen voluerit uti hoc privilegio, utatur in nomine Domini. Addit Marchant cit. q. 3. dub. 4., Superiores ex causa rationabili posse in translatione jejunii dispensare, quemadmodum Ecclesia anticipat jejunia Vigilarum incidentium in Dominicam.

586. 2. Qui stato die jejunii non jejunavit sive ignoranter et involuntarie, sive scienter et voluntarie, cum vel sine peccato, non tenetur postea jejunare alio die sequenti, simili jejunio non obligato (secus enim est in quadragesima, ubi uno vel pluribus diebus non jejunans, sine dubio tenetur jejunare reliquis diebus, quibus potest). Omnes. Ratio est: quia jejunium est onus auctoritate Ecclesiae publica statuto die alligatum; quodsi non servetur, praeceptum jam violatum est, ut amplius servari non possit nec consequenter debeat. Eadem esset ratio, si quis vovisset certo die jejunare ratione ipsius diei, ut diebus Sabbati in honorem B. V. adeoque dies statuta esset ad finiendam obligationem, tunc enim eo die neglecto jejunio cessaret omnino obligatio. Alia vero est ratio, si dies statuta esset solum ad implendum votum et non differendam obligationem, uti si quis vovisset pro unica septimana ter jejunare: tunc enim si ea septimana neglexit, tenetur sequenti, ut

latius dictum in materia de votis. Idemque dicendum, si cui in poenitentia sacramentali injunctum esset, feria sexta una vel aliquot jejunare: tunc enim jejunium imponitur principaliter non in honorem diei, sed in satisfactionem pro peccatis, adeoque dies solum statuitur ad non differendam obligationem et ideo si statuto die negligatur, alio die servandum erit, ut ex communi notat Filliuc. q. 5. n. 85.

587. 3. Qui stato die jejunium violavit quoad omnia requisita, et carnes comedendo et saepius reficiendo, sine dubio longe gravius peccat, quam qui violat quoad unum tantum requisitum, v. g. vel tantum carnes comedendo vel tantum reficiendo sine carnibus vel tantum refectionem notabiliter anticipando: quia in priori casu peccatur contra distincta praecepta, ideoque ea circumstantia seu modus in violatione jejunii necessario exprimenda est in Confessione. Similiter qui in quadragesima pluribus diebus jejunium violavit, numerum dierum explicare tenebitur: quia praeceptum quadragesimae fertur supra totam quadragesimam et singulos dies divisim, adeo ut jejunium cujuslibet diei sit in distincto per se praecepto, ideo peccatur toties quoties uno die non jejunatur distincto per se peccato mortali. Quodsi quis autem unico voluntatis actu statuisset, tota quadragesima nunquam jejunare et reipsa nunquam jejunasset, equidem unum tantum peccatum contra committeret, sed adeo grave, ut aequivaleat quadraginta numero peccatis distinctis adeoque adhuc necessario exprimendum in Confessione, juxta dicta suo loco.

588. 4. Transgressio jejunii ecclesiastici quatenus talis semper manet idem numero peccatum mortale, etiamsi plura praecepta ecclesiastica eodem die statuto occurrant: ut si vigilia incidat in feriam quatuor temporum quadragesimae, concurrunt tria distincta praecepta Ecclesiae; transgressio tamen manebit idem numero peccatum mortale, adeoque ea circumstantia non erit necessario confitenda. Communis DD. in materia de peccatis: quia peccata multiplicantur numero ad multiplicationem praeceptorum tunc tantum, quando plura praecepta respiciunt diversas virtutes et fines diversos, non item quando respiciunt eundem finem eandemque virtutem; at vero praecepta illa diversa Ecclesiae jejunandi in quadragesima, in quatuor temporibus et in vigiliis singula respiciunt eundem finem eandemque virtutem, scilicet abstinentiam religiosam et mortificationem carnis propter Deum; ergo transgressa non multiplicant peccata. Idemque dicendum de Fratre Minore, qui feria sexta in regula praecepta occurrente in vigilia, quatuor temporibus, quadragesima non jejunaret: nimirum unum tantum peccatum committeret, ut contra plures alios bene probat March. trib. t. 1. tr. 3. tit. 3. q. 4: nam licet Frater Minor voveat servare regulam, non tamen vovet omnia contenta in regula servare tanquam vota, sed eo modo, quo in regula proponuntur; non autem omnia contenta in regula proponuntur servanda ut vota, sed aliqua quidem ut vota, nimirum tria essentialia, vivere in obedientia, sine proprio et in castitate, alia ut nude praecepta, inter quae est etiam praeceptum jejunii feriae sextae et utriusque quadragesimae, alia vero ut consilia et monitiones salutares tantum. Atqui jejunium in regula eodem plane fine praecipitur Fratri Minori, quo ab Ecclesia praecipitur omni fideli, nimirum absti-

nentiae et austeritatis religiosae ad mortificationem carnis propter Deum; ergo illa diversitas praeceptorum non multiplicat peccata transgressionis jejunii. Alia vero esset ratio, si quis statuto die violaret jejunium ecclesiasticum praeceptum, ad quod simul etiam teneretur ex voto speciali, ut carthusianus, aut ex poenitentia a confessario injuncta; tunc enim concurrerent praecepta diversa respicientia diversos fines et virtutes, scilicet etiam religionis et poenitentiae, adeoque committeretur duplex specie et numero peccatum eodem actu, utique necessario exprimendum in Confessione. Idemque dicendum, si ad violationem jejunii ecclesiastici accederet scandalum vel contemptus; tunc enim accederet nova species peccati contra caritatem et obedientiam.

589. § IV. *Neque aliis ad frangendum jejunium proxime cooperentur:* peccant ergo mortaliter non tantum ipsi, qui statutis diebus jejunium violant, sed et omnes, qui ad violandum jejunium aliis proxime cooperantur, inducunt aut cum possint et debeant, non impediunt, utpote 1. patres et matres familiae, domini, die jejunii suis domesticis coenam vel carnes ministrantes sine causa excusante, aut absque necessitate sic laborare cogentes, ut jejunium servare nequeant, item suos ad jejunium servandum non compellentes vel impedientes. Communis. 2. Quisquis alium obligatum ad jejunium invitat ad coenandum vel cibos vetitos comedendum, etiamsi is alioquin jejunium frangere paratus sit. Communissima DD. Ratio est: quia licet talis non sit causa mali propositi, est tamen causa ipsius mali actus, ut hic et nunc fit, qui te non invitante potuisset etiam non fieri. Quamquam a mortali excusent eum, qui certo sciens, alium violaturum jejunium alibi, ipsum solum urbanitatis vel amicitiae gratia invitat, ut apud se comedat. Filliuc. c. 3. q. 7. n. 94, Diana p. 3. tr. 5. res. 3. 3. Caupones in locis catholicis ministrantes carnes vel coenam iis, quos sciunt a jejunio non excusari et quando sine suo gravi incommodo et cum spe fructus recusare possent. Ita Tolet. l. 6. c. 5, Less. l. 4. c. 2. dub. 4, alii passim. Excusantur autem a peccato, si coenam vel cibos vetitos ministrant ei, quem credunt a jejunio excusatum, ut vere sunt itinerantes, item cum sine gravi incommodo recusare non possunt, ut si caupo ideo esset ab hospitibus deserendus, item in locis permistis haereticis, ubi communia jejunia non servantur, et hospites petunt; neque tunc tenetur caupo ex eis requirere, cujus fidei sint. Communis DD. Filliuc., Diana cit. 4. Similiter famuli, ancillae, coqui, dominis suis eorum jussu coenam vel carnes coquentes ministrantesque excusantur a peccato secundum communiorem sententiam, apud Dianam p. 5. tr. 7. res. 13: quia nimirum solum materialiter concurrunt ad peccatum, exhibendo materiam de se indifferentem idque ex officio, quod dominis praestare solent, et si ipsi nollent, infallibiliter fieret ab aliis; ergo non possunt censeri vera causa cooperans ad peccatum nec consequenter peccare, idque maxime cum justam habent causam necessitatis vel utilitatis perseverandi in tali servitio.

Sectio IV.

Quaenam sint causae excusantes a jejunio.

Summarium.

590. Causae a jejunio excusantes sunt aetas, infirmitas, labor et pietas.
591—592. Ratione aetatis excusantur quoad secundam refectionem tantum, non quoad carnes, omnes ante completum annum 21,
593. Non tamen ab aliis jejuniis ex voto, professione vel poenitentia debitis;
594. Senes post annum 60. completum non tantum a jejunio ecclesiastico quoad secundam refectionem, sed
595. Probabiliter etiam ab aliis jejuniis ex voto vel professione debitis.
596 -600. Quando, qualiter et quinam excusentur ratione infirmitatis, item
601—605. Ratione laboris,
606—612. Quos excuset pietas?

Regula generalis: *Omnis et sola vera necessitas seu impotentia moralis* 590.
excusat a praecepto jejunii ecclesiastici, pro modo necessitatis aut ad binam refectionem tantum aut etiam ad comedendas carnes; ut cum alii cibi esuriales haberi nequeunt vel ratione temporum vel ratione locorum v. g. inter haereticos. In particulari autem quatuor communiter assignantur causae excusantes a jejunio: aetas, infirmitas, labor et pietas. Ratio generalis est: quia Ecclesia pia mater suis legibus et praeceptis non intendit obligare fideles cum magno suo gravamine et incommodo; magnum autem gravamen et incommodum adeoque moralem impotentiam seu necessitatem non jejunandi communiter adferunt illa quatuor, aetas, infirmitas, labor et pietas. Nunc explico singillatim:

§ I. *Aetas.* Prima causa excusans a jejunio, sed quoad binam refectionem tantum, non autem quoad comedendas carnes, est aetas minor tertio septennio seu viginti unius, et major nono septennio seu sexaginta annorum. Itaque

1. Adolescentes minores tertio septennio, id est ante vigesimum 592.
primum aetatis annum completum a jejunio ecclesiastico excusantur, ut saepius se reficere possint, abstinendo tamen a carnibus, nisi alia causa excusans accedat. Sic omnes theologi cum D. Thom. saepe cit. q. 147. Ratio est: quia juvenes tunc sunt in via augmenti et crescentis corporis, ideo frequentiori et abundantiori alimento indigent, et ideo Ecclesia pia mater indulsit, ut non obligarentur praecepto Ecclesiae; et quidem hi excusantur absolute, etiamsi ante dictum terminum impletum, scilicet vigesimum primum annum, essent satis robusti et potentes sufferre jejunium, quia ordinarie censentur esse inhabiles ob dictam rationem, ut contra Durandum docet communis DD. Et excusantur usque ad vigesimum primum annum mathematice completum, quia favores non debent restringi, sed ampliari. Unde juvenis aetatis annum vigesimum primum complens in ipso die jejunii, etiam summo mane, manet tamen exceptus illo die, quia praeceptum respicit totum diem, ut advertit Sanchez l. 7. de matr. disp. 16. cum aliis. Econtra autem si juvenis compleat vigesimum primum in media quadragesima, obligatur sequentibus diebus, etiamsi unus tantum dies superesset,

quia jam pervenit ad debitam aetatem et praeceptum Ecclesiae obligat pro singulis diebus quadragesimae divisim, ut recte observat Filliuc. c. 4. q. 4.

593. 2. Excusantur autem juvenes praedicti a jejunio ecclesiastico seu ab Ecclesiae praecepto tantum (idemque est de jejuniis particularibus dioecesis ex lege, consuetudine vel voto communitatis inductis), non autem excusantur ab aliis jejuniis, ad quae aliunde obligantur secluso praecepto ecclesiastico: utpote ex proprio voto vel professione regulae, ut juvenes in ordine Fratrum Minorum a die professionis obligantur ad jejunia regulae, ut observant omnes DD. communiter. Ratio est: quia Ecclesia pia mater connivens adolescentibus, non intendit eos obligare ea aetate cum tanto eorum gravamine: cui indulgentiae et quasi privilegio suo juvenis jejunium vovens aut emittens professionem regulae ad jejunia obligantis voluntarie cedit adeoque voto suo et obligatione regulae professae obligatus manet. Similiter si confessarius post annos pubertatis, praesertim ad petulantiam carnis compescendam in Sacramento Poenitentiae jejunium injungat, tenebitur is sub praecepto implere. Item ex suppositione, quod si ejusmodi juvenis vellet acquirere indulgentias jubilaei alicujus, utique tenebitur implere jejunia in forma jubilaei praescripta, ut observat Filliucius cit.

594. 3. Senes majores decimo septennio, hoc est septuaginta annorum secundum antiquos communiter, aut nono septennio, hoc est sexaginta tribus secundum alios, immo absolute sexaginta annorum completorum secundum communem jam DD. sententiam excusantur a jejunio. Nav. c. 21. n. 16, Tolet. l. 6. c. 4, Sanch. cit. c. 3. n. 1, Diana, et March. cit. Ratio est: quia juxta Ps. 89, 10: *Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni;* cum ergo anno sexagesimo jam incipiat denarius ultimus aetatis et vitae communiter humanae, eo anno censetur jam incipere vel incepisse vera senectus: senectus autem ipsa est morbus ac morborum omnium et infirmitatum congeries, ut natura tunc deficiens necessario corroboranda sit modica quidem et crebra refectione. Ceterum senes post sexagesimum aetatis annum completum etiam excusari a jejunio absolute, ita ut etiamsi quis post sexagesimum, immo septuagesimum aetatis annum satis adhuc firmo corpore existens jejunii difficultatem facile perferre posset (quales saepe reperiuntur senes; nam et Navarrus de seipso testatur, quod 80 annorum tam facile jejunet), nihilominus tamen jam excusetur a jejunio: ita affirmat probabilius satis tuta et a me hactenus in confessionali practicata sententia. Sanch. cit. t. 2. l. 7. de matr. d. 32. n. 17, Angles de jejunio q. 6. dub. 6, Suar. et alii apud Dian. p. 1. tr. 9. res. 20, March. cit. q. 4. § 1. addens, hanc aetatem esse declaratam a S. Pio V, vivae vocis oraculo, et in Bullis Cruciatae prohibens Regulares ab earum privilegio quoad usum ovorum et lacticiniorum in quadragesima, excepit sexagenarios, quos declaravit ad jejunium non teneri, ut sub asseveratione infallibili tanquam testis oculatus refert Lamas p. 3. meth. c. 5. § 20. addens: „Gratias Deo, quod regula deinceps certa a summo Ecclesiae Pastore decreta.“ Ratio est: quia generatim expedit, legis obligationem ita definitam esse, ut sciatur, quinam ea comprehendantur vel non, ne ex una parte facile humana negligentia, ex altera vero nimia sollicitudo

et anxietas oriatur; ergo sicut juvenibus certa aetas definita est, ante quam jejunii lege non obligantur, ita etiam sane senibus definienda erat, ultra quam non obligarentur, idque sane potiori ratione, cum majus sit periculum deficientiae in senectute, quam juventute; aetas autem illa rectissime definitur 60 annorum: nam ejusmodi robur senum est illusivum et ambiguum et crebra sustentatione indiget, nec est expectandum ulterius, ne omnino deficiat. Nec obstat, quod aliqui ultra eam aetatem robusti et ad jejunia habiles reperiantur: quia Ecclesia pia mater intendit obligare secundum communem cursum roboris et deficientiae humanae. Nihilominus negare non possum, aeque probabilem et magis piam et tutam esse oppositam sententiam negativam, nimirum senem ultra dictam aetatem satis robusto corpore existentem non excusari adhuc a jejunio. Navar., Cajet., Tolet., Sylv., Azor. uterque Medina, Valent., Less., Laym. apud Dianam cit. nullam rationem firmam adferunt praeter disparitatem inter juvenes et senes. Itaque priori sententiae adhaerens secure maneo.

595. 4. Senes ultra sexagenarios non tantum excusari a jejunio ecclesiastico, sed etiam a jejuniis debitis ex voto, ut si vovisset toto tempore vitae suae jejunare feria sexta et post sexagesimum annum adhuc satis valens esset ad jejunium, docet quidem Sanch. l. 4. mor. c. 11. n. 54: eo quod votum obliget instar legis ecclesiasticae de jejunio; lex autem ecclesiastica non obligat sexagenarios ad jejunium; ergo nec votum. Sed recte refutat Laym. cit. c. 3. n. 2: quia licet votum jejunii obliget instar legis ecclesiasticae quoad modum et formam jejunii, non tamen quoad personas et durationem: nam personae, quae pro tali tempore non obligantur jejunio, possunt se sine dubio ad jejunium obligare voto voluntario, ut patet in juvenibus saltem post annum pubertatis; ergo etiam senex post annum sexagesimum manebit obligatus suo voto jejunandi, posito quod satis robustus sit ad jejunandum, esto eo tempore lege ecclesiastica jejunii non obligaretur. Ceterum idem videbatur dicendum de senibus ultra sexagenariis, si adhuc sint sufficientis valetudinis ad jejunandum. Attamen universim omnes senes sexagenarios a jejuniis regularibus excusat ipsemet March. cit. tr. 12. tit. 3. q. 4. § 1, consentit Diana p. 9. tr. 6. res. 16. Ratio est: quia jejunia regularia, ut supra dictum est, non sunt vota, sed praecise praecepta regulae ad modum aliorum praeceptorum Ecclesiae obligantia et ob easdem causas dispensabilia. Cum ergo Pontifex absolute declaraverit, sexagenarios ad jejunium non obligari ob communem naturae deficientiam, eademque sit ratio deficientiae senum in saeculo et in Religione, eadem quoque erit ratio excusationis. Inter juvenes autem et senes ea est disparitas: quia juvenis manens in saeculo excusatur a jejunio non ratione infirmitatis vel deficientiae, sicut senes, sed ex mera indulgentia Ecclesiae indulgentis binas refectiones propter naturae incrementum. Et hinc voluntarie emittens professionem regulae obligantis ad jejunia, sponte renunciat suae libertati et indulgentiae concessae ad non jejunandum; manet ergo obligatus; at senex sexagenarius non potest ita renunciare infirmitati et deficientiae imminenti naturae suae, ut patet; maneat ergo cum ceteris excusatus. Vide latius Marchant et Diana cit. Pro-

babilis opinio, non tamen ita consulenda senibus satis valentibus, nec a viginti annis ab ullo vidi practicari, nisi aliunde excusentur ratione infirmitatis, adeoque non tam senectutis vel aetatis.

§ II. *Infirmitas* est secunda causa excusans a jejunio ecclesiastico in toto vel in parte proportionaliter, qua excusantur omnes de facto aegroti et a morbo primum convalescentes, idque pro modo infirmitatis, debilitatis naturae vel exigentiae morbi aut ad solam iteratam refectionem aut etiam ad carnes vel alios cibos vetitos juxta consilium prudentis et conscientiosi medici aut alterius boni viri aut evidentiam ipsius necessitatis, in quo omnes conveniunt: quia Ecclesia dicta lege jejunii intendit solam mortificationem carnis rebellis, non oppressionem vel destructionem naturae.

597. Ceterum infirmis excusatis a lege jejunii adnumerandi sunt 1. qui infirma admodum sunt complexione, debili stomacho laborant, ut jejunium in toto vel in parte tolerare nequeant, quive ob jejunium molesta in-
598. somnia patiuntur, ut notat Laym. cit. n. 3. 2. Praegnantes seu lactantes seu nutrientes parvulos, quia indigent pleniori cibo pro se simul ac foetu vel prole sua, juxta communem Doctorum apud Azor. l. 7. c. 17. q. 6, Fill. cit. q. 5, Laym. n. 3, Diana cit., alii passim: solent enim saepe appetere aliqua, quae si negentur, periculum proli imminet adeoque etiam vetita die jejunii permitti poterunt teste Fill. cit. n. 114.
599. 3. Pauperes et mendici ostiatim mendicantes et quicunque non habent, quo semel sufficienter reficiantur, excusantur utique a lege jejunii quoad unam refectionem: quia bis male comedisse, sufficienter est jejunasse, ait germanicum proverbium; quodsi nihil aliud occurrat sedandae fami, etiam ad carnes dispensabit necessitas, quae non habet legem, secundum omnes. Diana cum aliis p. 10. tr. 14. res. 59. putat, quodsi pauperes homines rusticani vel alii pani assueti habeant sufficientem panem ad sustentandam naturam, eos non excusari ad comedendas carnes, secus dicendum de magnatibus aliisque hominibus delicatis, qui
600. solo pane vitam alere non assueverunt. 4. Laborantes et famulantes in oppidis haereticorum in diebus jejuniorum possunt etiam carnibus vesci, quamdiu rationabilem quampiam causam habent in illis locis perseverandi, dummodo curent scandalum impedire, si v. g. dicant se in tali casu necessitatis, cum alii cibi non suppetant, Ecclesiae praecepto non obligari, ut notat Laym. cit. n. 3., addens ad majorem securitatem, Societatem a S. Pontifice privilegium accepisse, quoad hoc in his partibus dispensandi, quod per communicationem etiam aliis Religiosis Mendicantibus commune est. Addit iterum, tolerari apud nos consuetudinem, ut finitis diebus Bacchanaliorum carnium reliquiae a ditioribus dentur pauperibus sumendae; addo ego, utinam divites hanc consuetudinem servarent, ut non ipsi carnes reliquas, etiam studio copiosius in bacchanalibus praeparatas in Quadragesima devorarent, ut experimur confessarii.

601. § III. *Labor* est tertia causa excusans a jejunio ecclesiastico vel quolibet alio, sed regulariter tantum ex parte, ad iterandam scilicet refectionem; isque gravis, corporalis vel spiritualis, necessarius vel utilis, debitus, indebitus, immo etiam inutilis vel illicitus, tamen semel factus a jejunio excusat.

1. Labor gravis fatigativus seu debilitativus virium, ut cum jejunio 602.
commode exerceri vel consistere non possit, cujusmodi secundum omnes est labor fabrorum ferrariorum, lignariorum, sutorum, textorum et similium laboriosorum opificiorum; item labor omnium agricolarum sua opera ruralia exercentium; item labor vehementior et diuturnus famulorum et famularum, praesertim ut tota die in publica caupona ministrare, coquinam, cellariam agere, quorum omnium diuturna fatigatio non facile consistit cum jejunio, ut ab Ecclesia pia matre excusati haberi censeantur. Item cursores et omnes iter agentes laboriose et cum fatigatione, sive deinde pedites sive equo sive curru: quamvis enim Doctores communiter, cum de iter agentibus agunt, solos pedites a jejunio excusatos censeant, recte tamen monent Recentiores, ut Fill. cit. c. 6. q. 8, Laym. cit. c. 3. n. 4, March. cit. c. 4. q. 4. § 4, interdum equo vel curru itinerantes pro ratione circumstantiarum personae, viae et temporis tantum fatigari, quantum alius pede itinerans et econtra; neque etiam ex longitudine viae certa regula statui potest, cum pro diversitate circumstantiarum personae, viae, naturae aliqui duabus horis peditantes magis fatigentur, deficiant et restauratione alimenti egeant, quam alius quatuor vel sex horis ambulans. Quare ait Laym. cit.: in hac re certa regula tradi non potest, nisi quam saepius dedi: „Ecclesiasticam legem nunquam per se obligare cum magna difficultate et incommodo.“ March. cit. hanc commodam assignat regulam: Quandocunque iter ita hominem alterat, ut absque aliquo detrimento suo vel negotii rationalis, pro quo vadit, jejunium servare non possit commode, excusari a jejunio.“ Una ergo generalis mensura excusationis a jejunio in quovis labore vel itinere est fatigatio vel deficientia naturae reficientiam postulantis, in quo sibi ipsi quis bonus sit sincerus arbiter, aut si non possit, credat bono viro, ait recte March. Ratione ergo laboris non excusantur a jejunio opifices et artifices, quorum opera quieta sunt nec multum fatigant corpus, ut pictores, sartores, sericorum textores, ut notant Lessius cit. c. 2. n. 43, Laym. cit. n. 3.

2. Labor gravis excusat sive corporalis sit, ut in dictis exemplis, 603.
sive etiam spiritualis et ingenii, ut in continuo studio vacantibus, concionatoribus, professoribus: saepe enim labor spiritualis excedit corporalem. Etsi enim labor corporalis fatigando corpus magis consumit spiritus vitales, labor tamen spiritualis magis consumit spiritus animales, qui magis ad vitam et valetudinem corporis sunt necessarii; unde corporali labore vacantes vegetiores sunt, quam qui continuis studiis occupantur. Unde concionatores integrae quadragesimae simpliciter excusantur a jejunio; itemque professores, quorum labor improbus est et complexio debilis, uti ex communi notant Cajet. q. 147. a. 3, Bonac. de leg. disp. ult. q. 1. pu. ult., Laym., Diana p. 1. tr. 9. res. 10.

3. Labor gravis excusat corporalis et spiritualis sive debitus sit ex officio sive non debitus, sive pro mercede fiat sive gratis, sive necessarius sit sive utilis, utpote ad bonum commune corporale, sive ad bonum privatum, utpote ad suam suaeque familiae sustentationem, ad lucrum honestum capiendum, dummodo eatenus necessarius vel utilis sit, ut commode non patiatur jejunium absque aliquo detrimento per-

sonae, operis, rei domesticae, boni communis vel alicujus tertii, in cujus gratiam laboratur: quia Ecclesia non intendit sua lege obligare cum tali aliquo detrimento vel incommodo. Communis, Laym. cit. n. 4, March. cit. q. 4. § 4.

605. 4. Quin etiam etsi labor gravis et fatigans esset omnino non necessarius nec utilis, sed omnino inutilis, ut lusus pilae, palestrae, gladiatoriae, aut etiam illicitus et inhonestus, adeoque exercens talem laborem peccet non tantum in illo genere peccati, sed etiam contra praeceptum jejunii, si nimirum taliter laborans praevideret, se impotentem futurum ad jejunandum et maxime si faceret in fraudem jejunii, nimirum directe intendens, se tali labore ad jejunandum impotentem reddere, postquam tamen ejusmodi labore exercito vere fatigatus et ad jejunium sufferendum moraliter impotens factus est, manet a jejunio excusatus, ut non peccet amplius non jejunando: quia tunc revera sufficiens causa excusationis jejunii adest, scilicet defatigatio, quamvis ex alia mala causa processerit, uti cum Palud., Medina et aliis docent Laym. cit. c. 3. n. 5, Diana p. 1. tr. 9. res. 40.

606. § IV. *Pietas* est quarta causa excusans a jejunio ecclesiastico, sed regulariter etiam quoad iteratam refectionem tantum, ut nimirum quis operi praestantioris virtutis et majoris momenti incumbere possit, quod cum jejunio non facile consistit nec commode differri possit. Communis omnium. Ratio est: quia jejunium praecipitur ut promotivum ad bonum et non ut impeditivum majoris boni, et mens Ecclesiae est, ita jejunium praecipere, ut tamen alia pietatis exercitia, quae pro tempore et loco occurrunt, non impediat; ergo. Hujusmodi autem opera
607. pietatis a jejunio excusantia sunt 1. opera misericordiae corporalia et spiritualia, propter quae commodius exercenda excusantur concionatores, lectores, ludimagistri, confessarii, cantores, si suum officium agere nequeant cum jejunio, etsi ejusmodi propter mercedem fierent. Cajet., Less., Navar., Filliuc., Laym. cit.

608. 2. Opera justitiae: ut si maritus jejunans uxori conjugii debitum reddere non posset, quia infirma complexione est, excusatur, ut notant Cajet. et Sa, Tolet. l. 6. c. 4, Less. cit. n. 44, Filliuc. cit, c. 6. q. 7, Laym. c. 3. n. 4, Sanch. l. 9. de matr. disp. 3., n. 10. addens eo casu etiam obligari maritum ad solvendum jejunium, si intelligat, uxorem debitum instanter exacturam, aut si negetur, incontinentiae periculum subituram.

609. 3. Opera caritatis: ut si uxor mariti iram et contentionem effugere non possit, nisi cum ipso coenet, modo jejunium non prohibeat ob religionis contemptum, sed aliam ob causam. Cajet. et Sylv., Nav. c. 21. n. 19, Medina, Less., Filliuc., Laym. cit. n. 4.

610. 4. Opera religionis et devotionis: sic peregrinationem longinquam licet inchoare et continuare, etsi per accidens dies jejunii intercurrat, quod ob defatigationem servari non posset, secundum omnes; quin etiam eodem die jejunii alioquin servandi liceret instituere peregrinationem, si videatur valde utilis ad cultum divinum et aedificationem populi, ut notat Cajet. cit., aut si peregrinatio debeatur ex voto vel poenitentia a confessario injuncta, et alioquam jejunii die commode institui atque cum jejunio impleri non possit, uti observat Nav. cit. c. 21. n. 18.

Ceterum peregrinationem omnino liberam neque multum utilem non esse sufficientem causam solvendi jejunium, ex communi DD. recte docent Cajet., Nav., Filliuc., Laym. cit.: nam opus jejunii fere salubrius est animae, quam ejusmodi peregrinatio voluntaria, et Ecclesiae praecepto satisfacere ad obedientiae virtutem pertinet adeoque melius opus est, quam voluntaria peregrinatio. Ubi iterum observa, quamvis illicitum sit, ejusmodi peregrinationem instituere die jejunii, quod commode servari non posse praevidetur, postquam tamen jam coepta peregrinatione vere fatigatus es ac refectione indigeas, excusatus manebis a jejunio, ut supra de labore dictum est. Hae omnes causae et similes **611.** excusant a lege jejunii per rationabilem epikiam et per benignam interpretationem mentis S. Ecclesiae, adeo ut, si de ejusmodi causa existente certo constet, nulla opus sit dispensatione vel recursu ad Superiorem. In dubio autem justae causae ad praelatum recurrendum est pro dispensatione, qui in universa Ecclesia est Pontifex, in dioecesi episcopus, in ejus absentia parochus in sua parochia, in Religionibus Superior localis, ut dicitur in materia de epikiis. Ultimo hic admonenda sunt aliqua:

Unum ex Toleto l. 6. c. 4, Nav. c. 21. n. 20, Sylv. et Cajet., **612.** Laym. c. 3. n. 6: tametsi ex praedictis causis excusantibus reipsa nulla adsit, si tamen bona fide et probabili ratione adesse existimetur, et ideo aliquis non jejunet vel in collatione quantitatem excedat, non debet peccati saltem mortalis condemnari: moralia enim praecepta moraliter sunt interpretanda, neque mens Ecclesiae est, grave jugum conscientiis fidelium injicere. Alterum: in dubio praelatos in dispensando non debere esse scrupulosos et difficiles ob eandem rationem. Sanch. l. 8. de matr. disp. 2, Laym. cit. c. 3. Ultimum: confessarii poenitentes non nimis urgeant, si rationem vel causam sibi visam probabilem afferant ac non jejunent, vel in quadragesima tantum bis vel ter in septimana jejunent; ne alioquin vel omnino non jejunent vel ob conscientiam non jejunando gravius peccent, qui alioquin sine culpa saltem mortali fuissent. Cajet. V. jejunium. Quoad tertium Laym. cit. n. 6., addit a Pio IV. concessum esse privilegium Societati Jesu ad dispensandum cum iis in his partibus, qui ad jejunium tota quadragesima adduci non possunt, ut nimirum aliquoties saltem ter in septimana eis jejunare sufficiat. Haec de jejunio dicta sufficiant ad honorem Christi, qui quadraginta diebus et noctibus jejunavit in deserto.

Caput V.

In quartum praeceptum decalogi. De obligatione pietatis et observantiae erga majores.

613. Absolutis tandem Dei gratia tribus prioribus decalogi praeceptis, quae dicuntur primae tabulae et ordinant hominem ad Deum in sanctitate per actus virtutum theologicarum fidei et spei, caritatis et religionis, progredimur nunc ad praecepta secundae tabulae, ordinantia hominem ad proximum in justitia, late sumendo justitiam, prout etiam comprehendit non tantum pietatem et observantiam erga majores, sed etiam caritatem erga proximum. Meretur quidem haec materia proprium titulum seu tractatum; quia tamen supra in primo praecepto agentes de caritate et odio Dei jam statim etiam egimus de odio et inimicitia proximi, ac de scandalo et annexis acturi sumus tractatu V., ideo ob majorem horum opusculorum uniformitatem, reliquam hujus quarti praecepti materiam sub hoc tertio tractatu per duo sequentia capita breviter explicare libuit.

Textus.

Honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis longaevus super terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi. Exodi 20, 12.

Explicatio.

614. 1. Praeceptum hoc: Honora patrem etc. formaliter et terminis quidem affirmativum est, debitum honorem et cultum praecipiens exhiberi parentibus; virtualiter vero et implicite simul negativum est, quasi dicat: Non inhonorabis patrem tuum et matrem tuam, prohibens scilicet omnem irreverentiam vel injuriam parentibus irrogandam.

615. 2. Nomen patris in S. Scriptura tripliciter accipitur: a. proprie significat parentes, qui nos secundum carnem genuerunt; b. suppletive pater significat eos, qui in parentum jus, locum et officium erga filios succedunt, ut adoptantes, patrini, tutores, curatores; c. similitudinarie patres dicuntur, qui se respectu nostri quoad aliquid per modum parentum habent, utpote aut ratione aetatis, ut senes omnes 1. Tim. 5, 1: *Seniorem ne increpaveris, sed obsecra ut patrem, juvenes ut fratres, anus ut matrem, juvenculas ut sorores in omni castitate;* aut ratione generis vel gentis, ut avi, proavi, abavi, ut Ex. 3, 16: *Dominus Deus patrum vestrorum apparuit mihi, Deus Abraham, Deus Isaac et Deus Jacob,* ubi patres appellantur remotissimi; aut ratione spiritualis doctrinae vel educationis 1. ad Cor. 4, 15: *Si decem millia paedagogorum habeatis*

in Christo, sed non multos patres, nam in Christo Jesu per Evangelium ego vos genui; aut ratione potestatis, quo modo olim reges et principes vocati sunt patres, etiam in Scriptura 4. Reg. 5, 13. Nahaman Syrus princeps militiae vocatur a suis pater; sic quoque apud Romanos dicti sunt patres conscripti.

3. Quamquam omnia praecepta decalogi pro primo principio et 616.
ultimo fine habeant caritatem; ex illo enim magno mandato: Diliges Dominum Deum tuum etc. et altero: Diliges proximum tuum, sicut teipsum, tanquam ex principio conclusionis inferuntur omnia praecepta decalogi primae et secundae tabulae, ut intuenti patet, omniumque praeceptorum finis est, ut eorum observatione homo conjunctus maneat Deo ultimo fini suo per caritatem et gratiam, ut in primo praecepto explicatum est; specialiter tamen praecepta primae tabulae ordinant hominem ad Deum *in sanctitate,* scilicet per virtutes theologicas fidem, spem ac caritatem et virtutum moralium praestantissimam, religionem, Deo cultum debitum exhibendo; praecepta vero secundae tabulae ordinant hominem ad proximum *in justitia,* dirigendo nimirum hominem ad reddendum cuilibet quod suum est.

4. Justitiae virtus reddens unicuique quod suum est duplex est: 617.
una perfecta reddens alteri suum secundum aequalitatem exigentiae debiti et haec habetur respectu proximi, ut nobis aequalis spectatque ad sequentia praecepta; altera imperfecta, reddens etiam alteri quod suum est, sed non secundum aequalitatem exigentiae debiti, sed pro facultate debitoris; nam juxta sapientis dicta: Deo et majoribus nemo par reddere potest; et hujus sunt quatuor species seu virtutes annexae justitiae: a. religio, virtus inclinans ad Deo debitum suum cultum reddendum, et hanc dirigunt tria priora praecepta primae tabulae. b. Pietas, virtus, qua parentibus principaliter aliisque majoribus carnalibus debitum cultum, honorem obsequiumque impendimus. c. Observantia, virtus, qua Superioribus potestatem super nos habentibus debitum pro ratione superioritatis cultum obsequiumque impendimus. d. Gratitudo, virtus, qua benefactoribus pro acceptis beneficiis grati sumus et cultum exhibemus, puta beneficia agnoscendo, laudando et cum possumus etiam recompensando. Et haec omnia comprehenduntur hoc quarto praecepto, et hinc brevis esto

Resolutio: Quarto hoc praecepto ut affirmativo praecipitur 1. prin- 618.
cipaliter pietas in parentes carnales, 2. secundario et ex consequenti pietas in eorum locum tenentes et majores nostros, 3. observantia erga Superiores spirituales et temporales, 4. gratitudo erga benefactores. Ex consequenti autem prohibentur omnia his opposita, de quibus per decursum. Eodem fere modo ex conc. Colon. enumerat Tolet. l. 5. c. 1, nimirum hoc praecepto nomine parentum comprehendi quatuor genera personarum, a. parentes, qui nos secundum carnem genuerunt, b. superiores spirituales, episcopos, pastores, confessarios, c. superiores saeculares, reges, principes, magistratus, dominos, d. omnes eos, qui super nos aliquam potestatem vel eminentiam habent, ut tutores, magistros, benefactores. Ratio autem sumenda est ex ordine decalogi: sicut enim tribus prioribus praeceptis per virtutem religionis ordinatur homo ad Deum auctorem et superiorem divinum increatum, in quarto

praecepto ordinatur homo ad superiores et majores suos creatos, quorum primum locum obtinent parentes, deinde alii enumerati per virtutem justitiae secundum illius species, pietatem, observantiam et gratitudinem. Reliqua denique sex praecepta ordinant hominem ad proximum, ut aequalem per justitiam secundum speciem perfectam.

Sectio I.

Pietas et obligatio filiorum erga parentes et econtra.

Summarium.

619—620. Filii obligantur parentibus ad amorem, obedientiam et reverentiam;
621. Obligatione amoris obligantur, eis bene velle, saltem negative nihil male volendo, optando,
622. Etiam bene velle positive, benefaciendo, succurrendo spiritualiter et corporaliter,
623. Malum avertere ac
624. Post mortem eorum debita relicta juxta vires hereditatis quam citius commode possunt solvere.
625. Obligatione obedientiae filii debent parentibus
626—629. Sub mortali ex genere suo
630—631. Obedire in omnibus licitis, ad eorum curam pertinentibus, non in malis seu etiam licitis ad curam paternam non pertinentibus.
632. Unde quoad certum vitae statum eligendum simpliciter eis obedire non tenentur et
633. Graviter peccant parentes filios ad Religionem compellentes aut
634. Ab ejus ingressu injuste impedientes aut
635. Sine justa causa ad matrimonium compellentes vel
636. Ab eo impedientes.
637—641. Quando et qualiter peccent filii matrimonium contrahentes parentibus invitis?
642—646. Quam reverentiam filii debeant?
647—651. Quando peccent filii agentes aliquid ex contemptu erga parentes?

619. **Assertio I**: *Praecepto hoc quarto decalogi et ex virtute pietatis obligantur filii honorare parentes exhibendo amorem, obedientiam, reverentiam et cavendo quidquid his adversatur, affectu, signo, opere.* Ita reipsa omnes. Tolet. l. 5. c. 1, Marchant t. 2. tract. 5. tit. 1. q. 1.

620. § I. *Exhibendo amorem, obedientiam et reverentiam:* haec tria sub titulo honorandi parentes ubique inculcat S. Scriptura. Eccl. 3, 14: *Fili, suscipe senectam patris tui et non constristes eum in vita illius et si defecerit sensu, veniam da et ne spernas eum in virtute tua.* Ibidem 3, 8: *Qui timet Dominum, honorat parentes et quasi dominis serviet his, qui se genuerunt, in opere et sermone et omni patientia honora patrem tuum, ut superveniat tibi benedictio ab eo et benedictio illius in novissimo maneat.* Ibidem Eccli. 7, 19: *Honora patrem tuum et gemitum matris tuae ne obliviscaris; memento, quoniam nisi per illos natus non fuisses et retribue illi, quomodo et ipsi tibi.* Christus frequenter in Evangelio et Apost. ad Eph. 6, 1: *Filii obedite parentibus in Domino, hoc enim justum est.*

Adverte ibi: retribue illis, et hoc justum est, significari obligationem hujus praecepti de honorandis parentibus per amorem, obedientiam et reverentiam non tantum fundari in virtute caritatis, sed etiam in virtute justitiae (specialis scilicet, quae dicitur pietas): ex eo enim quod cum Deo nobis dederint esse, alimenta et omnem sollicitudinem in conservatione et educatione naturali et morali impendant, obligatione justitiae tenemur eis rependere amorem, praestare obedientiam et reverentiam exhibere. Consequenter omnia peccata contra honorem parentum non sunt tantum contra caritatem, sed etiam contra justitiam illam specialem et quandoque etiam contra justitiam proprie dictam. Nunc ergo haec triplex obligatio pro frequentissima praxi accurate explicanda est.

§ II. *Amorem.* Obligatio amoris filiorum erga parentes in tribus consistit.

1. *Eis bene velle,* saltem *negative,* scilicet nihil male volendo, **621.** optando, imprecando, adeo ut ex hoc capite peccent mortaliter et gravissime quicunque odio, malevolentia, gravi indignatione vel quovis affectu pravo in parentes feruntur deliberate, v. gr. qui eis mortem vel aliud grave malum optant, qui de notabili eorum malo gaudent, quicunque opere vel signo externo odium, indignationem, malevolentiam vel pravum erga eos affectum ostendunt, v. g. alloquio duro, aspectu torvo, gestu protervo eos affligunt vel contristant, qui contemnunt, subsannant, irrident, despiciunt, qui verbis injuriosis, contumeliis, maledictis afficiunt, qui quidvis eis ad insultandum faciunt. Intellige semper, deliberate et serio et in materia notabili, ut infra notabitur. Patet Exodi 21, 17: *Qui maledixerit patri suo vel matri, morte moriatur,* Prov. 20, 20: *Qui maledicit patri suo et matri, extinguetur lucerna ejus in mediis tenebris.* Prov. 23, 22: *Audi patrem tuum, qui genuit te, et ne contemnas, cum senuerit mater tua.* Ib. 30, 17: *Oculum, qui subsannat patrem et qui despicit partum matris suae, effodient illum corvi de torrentibus et comedent eum filii aquilae.* Nav. c. 14. n. 11, Tolet. l. 5. c. 1, Marchant cit. tr. 5. tit. 1. q. 2.

2. *Eis etiam positive bene velle* ac reipsa benefacere atque succur- **622.** rere, cum facultas adest in quavis eorum necessitate aut *spirituali,* ut in articulo mortis curando, ut confiteantur et necessariis Sacramentis muniantur, ut testamentum utile condant etc., adeo ut peccent mortaliter, qui negligunt eos Sacramentis necessariis provideri: qui eos a testamento condendo, a piis legatis vel eleemosynis faciendis aliisve disponendis pro salute animae suae sine justa causa impediunt; qui eorum legata aliaque testamento vel ultima voluntate ordinata cum primum fieri potest non implent, non dicam, omittunt: nam etiam sine justa et gravi causa differre, mortale est ipsisque defuncti justo Dei judicio in altera vita saepe damnosum. Navar., Tol. cit., Filliuc. tr. 28. c. 1. Aut *corporali,* ut in infirmitate aliisque occurentibus adversis casibus visitando, consolando, eis assistendo per se vel per alios opitulando, necessaria providendo, e carcere liberando, in paupertate alimenta praebendo, domi suae excipiendi etc. Denique in quacunque necessitate non tantum extrema, cum ipsa vita vel fama periclitatur, v. g. si ob debita parentes essent ad perpetuos carceres damnandi, sed etiam in gravi, cum scilicet absque gravi incommodo etiam tenuiter

vitam sustentare non possunt, ut si cogerentur mendicare aut servitio vel laboribus suae sortis et aetatis hominibus incompetentibus victum quaerere, eis etiam ex propriis bonis pro facultate et seclusa semper sua aequali necessitate, subveniendo. Omnes cum S. Th. 2. 2. q. 122. a. 4. Atque eam obligationem parentibus alimenta praebendi et opitulandi non tantum esse de jure gentium, sed etiam de jure naturae, contra Filliuc. et alios recte ostendit Marchant cit. q. 2. dub. 2. ex illis verbis Eccl. 7, 30: *Retribue illis, quomodo et illi tibi,* et Tobiae 4, 34: *Honorem habebis matri tuae omnibus diebus vitae ejus: memor enim esse debes, quae et quanta pericula passa sit propter te in utero suo.* Idque naturale jus ostendit ipsa natura in ciconiis aliisque brutis animantibus, parentes suos in senectute alentibus. In dictis ergo et similibus omnibus filii et filiae culpabiliter et notabiliter deficientes vel omittentes succurrere parentibus citra dubium peccant mortaliter contra legem Dei naturalem et naturam ipsam. Immo parentibus in ejusmodi extrema necessitate existentibus, peccat mortaliter filius Religionem ingrediendo vel profitendo, etiam ex voto praevio; idque contra jus divinum naturale, quod antecedit omne opus voluntarium et liberum quantumvis sanctum. Etiam jam ingressus vel professus invitis quoque parentibus, sub peccato mortali egredi tenetur, si necessitas sit extrema. Si vero gravis sit necessitas jam existens tempore ingressionis, adhuc tenetur egredi, petita licentia Superioris, dummodo spes sit egrediendo posse succurrere aut si manendo in Religione non aeque succurrere possit. Si post professionem primo in gravem necessitatem inciderint, non tenetur egredi per se; at semper justissime dari poterit licentia. Sic Doctores late, praesertim March. tr. 5. q. 2. et tr. 2. tit. 4. sect. 2. q. 1. prop. 6. in corollario optime et solide.

623. 3. *Etiam omne malum omnemque injuriam natabilem a parentibus propulsare,* necdum ab injuria propria inferenda abstinere sub mortali eadem lege divina naturali obligantur filii pro posse. Lege et huc applica late dicenda in materia de justitia.

624. 4. Ad praedicta refertur etiam, debita parentum relicta, sacra et non sacra, juxta vires hereditatis fideliter et quantum commode potest citius solvere, ne defunctorum fama in mundo et subinde etiam animae in altera vita patiantur. Unum hic dubium et apud juristas controversum est: An si pater nulla bona reliquit filio, teneatur filius de suo proprio solvere ejus debita, v. g. pecuniam mutuo acceptam et specialiter illam, quae expensa fuit pro alimentis filii, domi vel foris, in studiis etc. Resp. negative ex communiori juristarum et communi theologorum sententia. Ratio est universaliter quidem: quia mutuum rependendi obligatio personalis est; atqui non filius, sed pater pecuniam illam mutuo accepit; ergo. Specialiter vero quia pater jure naturae tenetur alere filium, isque jus habet adversus patrem exposcendi alimenta; ergo mutuum illud acceptum a patre pro alendo filio semper cadit contra patrem, nunquam contra filium. Quod autem in Jure Dig. l. 12. tit. 6. c. 49. statuitur: „Si quis rem alienam acceperit, et res illa in utilitatem alterius conversa fuerit, teneri hunc tertium ad solutionem, si is, qui accepit, solvendo non fuerit“ hoc intelligi debet ac verum est, quando hic tertius accepit titulo gratuito seu lucrativo

v. g. per donationem, legatum, non item si accepit titulo oneroso seu tanquam aliunde sibi debitum; at filius a parente alimenta accipit titulo oneroso ac tanquam jure naturae sibi debita, ut dictum est.

§ III. *Obedientiam:* Obligatio obedientiae filiorum erga parentes 625.
exigit universaliter, ut in omnibus licitis et honestis ad eorum curam pertinentibus filii perfecte obediant parentibus, idque sub mortali ex genere suo; adeo nimirum ut omnis inobedientia, rebellio, contumacia contra expressa et seria mandata parentum sit peccatum mortale, nisi levitas materiae, inadvertentia vel humana quaedam negligentia excuset. Communis DD. Tolet. cit. c. 1, March. cit. tr. 5. tit. 2. q. 1. 2. et 3. Eam obligationem obedientiae saepe inculcant S. Scripturae. Eph. 6, 1: *Filii, obedite parentibus vestris in Domino: hoc enim justum est.* Col. 2, 1: *Filii obedite parentibus per omnia: hoc enim placitum est in Domino.* Eccli. 3, 12: *Filii sapientiae ecclesia justorum et natio illorum obedientia et dilectio, judicium patris audite filii et sic facite, ut salvi sitis.* Ratio fundamentalis sumitur ex jure naturali correlativo: cum enim parentes teneantur filios instruere et educare in iis, quae sunt honestatis et salutis, adeo ut parentes pro filiis saepe puniantur, ut Heli 1. Reg. 2, ita ex correlativo filii tenentur obedire parentibus in omnibus curam parentalem concernentibus, ut exprimit Scriptura citata *hoc enim justum est, hoc enim placitum est in Domino,* id est hoc exigit jus ipsum naturale et voluntas Dei. Verum termini hujus obligationis latius explicandi sunt.

I. *Sub mortali ex genere suo:* Eam obligationem esse de se gravem 626.
et sub mortali, dictat ipsa Scriptura Eccl. 3, 2: *Et sic facite, ut salvi sitis:* quasi dicat, alioquin salvi esse non poteritis. Et deinde confirmat gravissima poena a Deo lege lata, qua filii inobedientes olim puniebantur. Deut. 21, 18: *Si genuerit homo filium contumacem et protervum, qui non audiat patris aut matris imperium et coercitus obedire contempserit, apprehendent eum et ducent ad seniores civitatis illius et ad portam judicii dicentque ad eos: Filius noster iste protervus et contumax est, monita nostra audire contemnit, comessationibus vacat et luxuriae atque conviviis: lapidibus eum obruet populus civitatis, et morietur, ut auferatis malum de medio vestri.* Denique Apost. Rom. 1, 30. inter gravissimos peccatores traditos a Deo in reprobum sensum numerat etiam *parentibus non obedientes* et 2. Tim. 3, 1. inter gravissima peccata recenset: *In novissimis diebus erunt homines se invicem amantes, cupidi, elati, blasphemi, parentibus non obedientes.*

Dixi autem notanter, 1. *contra expressa et seria mandata:* agere 627.
enim solum contra voluntatem, monitiones vel ordinarias directiones parentum, etsi aliquando peccatum sit, non est tamen speciale peccatum contra obedientiam parentibus debitam, v. g. hortatur pater filium, ne frequentet tabernas ob pravas conversationes, ebrietates aliaque pericula; filius contra tabernam intrans, etsi peccet exponendo se periculo ebrietatis vel luxuriae, non tamen peccat peccato speciali inobedientiae; si autem expresse ipsi fuisset prohibitum a patre, peccaret duplici peccato mortali et ebrietatis vel luxuriae et inobedientiae contra praeceptum parentis in re gravi. 2. *Nisi levitas materiae vel inadvertentia* 628.
excuset: nam etiam expressum praeceptum parentis, tamen in re levi

vel omnino indifferenti, quae scilicet nec peccatum sit nec ad peccatum inducat, non potest obligare ad peccatum mortale: hoc enim commune est omni legi, praecepto, voto, de quo suis locis; adeoque filius in his contraveniens non peccabit plus quam venialiter, secluso semper con-
629. temptu formali praecepti vel parentis. 3. *Vel humana quaedam negligentia:* nam ad peccatum mortale inobedientiae requiritur, ut quis omnino deliberate et ex proposito praecepto paterno contraveniat cum virtuali aliquo contemptu vel contumacia; idque peccatum mortale tanto gravius erit, quanto gravior erit contemptus vel contumacia, et maxime si formalis, cum quis ex professo ideo contravenit, quia pater praecepit. At vero ex aliqua negligentia vel socordia fragilitatis humanae, juvenilis praesertim, praeceptum paternum transgredi, semel, iterum aut saepius, non tamen saepissime et ordinarie (tunc enim accederet virtualis saltem contemptus et pertinacia), non censetur peccatum mortale inobedientiae: cum obedientia paterna tali modo non censeatur laedi graviter; quamvis etiam sic merito paternae punitioni subjacere debeant, quae recte notat March. cit. q. 3. 4. Termini quoque ejus obedientiae filiorum erga parentes, quousque se extendant, supra expressi attendendi et pro re maxime practica ac late patente accuratius explicandi sunt.

630. II. *In omnibus licitis et honestis, ad eorum curam pertinentibus:* 1. Minime enim debent vel possunt filii obedire parentibus in iis, quae manifeste quomodocunque mala, illicita, inhonesta vel injusta sunt. Sicut enim pater tale quid imperans peccat, ita filius in iis obediens peccabit pro ratione materiae. In his debent filii odisse parentes juxta praeceptum Christi Matth. 10, 37. et Luc. 14, 26, de quo vide D. Gregor. homil. 37. in Evang. et servandum est illud axioma Apostoli Act. 5, 29: *Obedire oportet Deo magis, quam hominibus.* De his quoque intelligendum est Deut. 33, 9: *Qui dixit patri suo et matri suae, nescio vos, et fratribus, ignoro vos etc., hi custodierunt eloquium tuum et pactum tuum servaverunt.* Et principaliter in conversione ad veram fidem vel religionem non tenentur filii obedire parentibus contrarium praecipientibus vel suadentibus, quin iis invitis ad eam transire et in ea perseverare et possunt et debent, exemplo plurimorum sanctorum; et illustre est illud apud S. Gregorium l. 2. decal. c. 13. de s. Hermenegildo martyre et rege. Denique recte approbat Marchant cit. q. 4. sententiam Scoti 4. dist. 4. q. 9, licere principibus pueros infidelium subditorum etiam invitis parentibus curare baptizari, modo eorum debita et sufficiens cura deinceps geratur, ne in infidelitatem relabantur aut alia gravia damna incurrant; per hoc enim non tam a patria potestate, quam a parentis tyrannide eripiuntur, ut libertati filiorum Dei et fini, ad quem creati sunt restituantur, merito omni paternae potestati ac juri praeferendum.

631. 2. Non tamen in omnibus licitis et honestis, sed tantum *ad curam paternam pertinentibus* obedire tenentur filii. Ad curam autem paternam tria tantum pertinent, in quibus obedire tenentur: a. in omnibus, quae sunt de necessitate salutis et observantia mandatorum Dei, in quibus, si expressum accedet praeceptum paternum, filius inobediens semper duplici peccato peccabit juxta rationem malitiae mortali vel veniali,

ut jam supra notatum est. b. In omnibus pertinentibus ad morum honestatem: ut si pater praecipiat vitare certam conversationem, domum, lusum immoderatum, filius transgrediens juxta rationem malitiae transgressionis iterum peccabit mortaliter vel venialiter. c. In omnibus, quae pertinent ad familiae administrationem et disciplinam domesticam tam in temporalibus, v. g. quod certo tempore filii domum redeant, praesertim vesperi non vagentur, de rebus domesticis nihil destruant, vendant, donent, in domum aliquas personas non inducant etc.; quam in spiritualibus, v. g. ut certo tempore orent, Missas audiant, litteras, fidei et pietatis rudimenta addiscant etc.: in quibus omnibus non obedire parentibus ex proposito adeoque cum aliqua contumacia vel contemptu virtuali, iterum peccatum erit pro ratione materiae mortale vel veniale, a prudenti confessario aestimandae, eaque inobedientiae paternae circumstantia semper in Confessione mortalium explicanda erit. Praeter enumerata alia quaedam sunt, in quibus filii puberes sunt sui arbitrii nec tenentur sequi paternam voluntatem: ut in eligendo vitae statu, in studiis honestis et maxime in vocationibus salutaribus capessendis, in quibus filiorum est, divinam inspirationem et ductum primario attendere, quamvis etiam in his parentum consilium audire filialis sit reverentiae. Unde ulterius hic specialiter examinanda occurunt duo:

III. *Quid in electione status?* Quamvis parentibus competat suadere **632.** et consulere filiis de statu vitae eligendo, puta Religione, clericatu vel matrimonio, et etiam decens rationique consentaneum sit, filios eos super hoc consulere consiliumque rationabile sequi, attamen simpliciter eis obedire vel acquiescere non tenentur. Omnes. Ratio est: quia in eligendo vitae statu filius naturaliter liber est et esse debet, ut proinde parentes cogentes filios ad quemvis statum mortaliter peccent, utpote

1. Peccant mortalitur parentes, si filios vel filias invitas com- **633.** pellant ad ingrediendam Religionem vel statum clericalem assumendum quocunque modo, metu, vi vel fraude, etiam indirecte: ut si pater male agat cum filiis in victu, vestitu, verbis, signis, eo animo ut taedio affecti ad Religionem vel clericatum confugiant. Ratio est: quia contra justitiam et gravis ex genere suo injuria est, aliquem ad id cogere, ad quod non tenetur, quodque Deus ipse liberum cuique esse voluit. Insuper causa fiunt omnium malorum consequentium, heu saepissime gravissimorum. Unde merito a Conc. Trid. sess. 25. c. 18. de Regularibus rigidissima prohibitione lata est sententia excommunicationis contra eos, qui feminas ad Religionem cogunt, ut nimirum Religionis ingressus liber sit omnino.

2. Similiter econtra peccant mortaliter parentes (sicut quicunque **634.** alii), si filios vel filias a Religionis ingressu attentato injuste impediant, non tantum cum, sed etiam sine vi vel fraude, importunis precibus, suasionibus, blanditiis etc. Communis DD. apud Molin. t. 4. tr. 4. de just. disp. 51. n. 2, cujus formalia juvat exscribere: „Graviter peccant parentes, qui solo carnali affectu permoti, absque rationabili causa, nullum non movent lapidem, ut filios a Religione, quam ingressi sunt, extrahant, lacrymis et aliis viis conando a tam sancto proposito illos avertere, soletque Deus illos ac filios ita extractos graviter etiam in hoc saeculo punire.“ Sic Molina de jam ingressis in Religionem loquens:

eadem autem, sed paulo minor est ratio de ingressuris: quia nimirum proximum, praesertim filium sine justa ac rationabili causa impedire a meliori bono ac majori Dei obsequio, ordini caritatis divinae directe repugnat et graviter nimis, ideoque mortale est ex genere suo, nisi fieret ob justam et rationabilem causam; qualis praecipua est etiam, si ipsi parentes extrema vel gravi necessitate laborantes utili prolis ope egerent, ut paulo ante dictum est. Verum de his impedientibus generalius disserendum in materia de justitia.

635. 3. Etiam mortaliter peccant parentes, si filios vel filias absque justa causa compellunt ad matrimonium ineundum, neque hi tenentur obedire. Ratio generatim est dicta. Addo verba Sanch. l. 4. de matr. disp. 22. n. 4: „Non possunt parentes cogere filios ad matrimonium vel ad tales nuptias, sed libere contrahere filii debent vel alium statum eligere. Sic fatentur omnes cum S. Thoma, qui rationem hanc insuper reddit: quia matrimonium est servitus quaedam perpetua, et ideo cum homo liberae conditionis sit, nequit a patre ad hanc servitutem compelli. Quodsi arguant, posse filium a parente in necessitate constituto vendi et ita sua libertate privari, dic, disparem esse rationem: quia haec servitus non exigit mutuum amorem neque est perpetua, potest enim redimi, quae secus se habent in matrimonio.“ Haec Sanch. Jam subsume: atqui in re tam gravi alterum invitum privare jure suo, mortale est; ergo. Dictum semper intelligendum est de coactione sine justa causa: fatendum enim cum Ballarmino et aliis, posse parentes non quidem absolute cogere, sed paterne filium vel filiam ad nuptias invitare, inducere, persuadere ob justam causam, puta familiam propagandi, nepotes procreandi, facultates ampliandi aut inopiam familiae sic sublevandi etc.

636. 4. Denique etiam sine dubio graviter peccant parentes, si filios vel filias absolute a matrimonio contrahendo impediant et abstinere cogant, sive fiat animo compellendi ad Religionem vel clericatum sive ob finem alium. Communis. Ratio est: quia sane gravissima est injuria, velle hominem, proprium praesertim filium vel filiam, contra voluntatem privare libertate eligendi statum a Deo et natura institutum, non tantum ad propagationem humani generis, sed etiam ad remedium incontinentiae. Unde merito Sanch. cit. concedit, eo casu filiam etiam minorem invitis quoque parentibus etiam indigno licite nubere posse, ne detur infirmis occasio occulte delinquendi. Sic etiam recte notat D. Th. 2. 2. q. 104. a. 3: „In iis, quae ad propriam sustentationem prolisque generationem pertinent, omnes homines esse pares; atque adeo neque filios quidem in his duobus subjacere parentibus.“ At vero si parentes solummodo impediant a talibus nuptiis cum tali vel tali, relicta libertate ad alias nuptias, quoad peccatum parentum nihil gravius definiunt Doctores; sed quid tum de obligatione filiorum vel peccato? Hic nodus, hic saltus est.

637. IV. *Quid in electione talis matrimonii?* Electo ergo statu matrimonii proles debent petere consilium et assensum parentum atque etiam expectare et obtinere, nisi illi injuste contrarientur vel nimium suspendant; adeo ut peccent filii ac filiae, maxime si inconsultis parentibus ac juste contradicentibus tale ineant matrimonium. In his terminis

sane omnes consentiunt. Et ratio clare sumitur ex patria potestate, cui jure naturae impositum videtur, ut nuptui tradant filios et filias, idque eis aperte tribuunt s. Litterae, Eccl. 7, 27: *Trade filiam et grande opus feceris et homini sensato da illam.* Et S. Paulus expresse docet 1. Cor. 7, 27 a parentibus tradendas esse filias nuptiis. Idque palam demonstrant exempla S. Scripturae, praesertim Gen. 24, 3. et 28, 1, ubi patriarchae praecipua quadam cura curarunt matrimonia filiorum. Accedit Jus canon. D. p. 2. caus. 30. q. 5. c. 1, ubi statuit Evaristus Papa, ut pro nupta nequaquam habeatur puella, quam pater ipse non desponsat; ibidem D. p. 2. caus. 30. q. 5. c. 4. S. Leo Papa et D. p. 2. caus. 32. q. 2. c. 13. S. Ambrosius dicunt, non esse virginalis pudoris maritum eligere, sed judicium parentum esse expectandum. Ex quibus omnibus satis rigide loquuntur DD. in hac materia, praesertim quoad puellas seu filias, quae omnino operae pretium est distincte proponere.

638. 1. Filios ac filias peccare mortaliter, nisi in matrimoniis eligendis consilium et consensum parentum exposcant, cum aliis docet Sanch. l. 4. de matr. disp. 23. n. 9. Sed profectu tantum obligationem ad consilium petendum, quod nemo sequi tenetur, nec hactenus allata convincunt nec ratio urget ulla. Aut enim digne contrahere volunt aut indigne aut dubie: si digne contrahere volunt, parentes nec juste contradicere poterunt, et si contradicant, illi non tenebuntur obedire; at quid ergo tantum peccati mortalis onus ad petendum? Si in dubio consilio opus sit, annon poterunt petere ab alio prudentiori (sed hic confessarius caveat scandalum pusillorum frequentissimum) et sic non egerent paterno; ad quid ergo obligatio sub mortali? Si indigne contrahere volunt adeoque peccare, si sub mortali obligamus filios ad patris consilium postulandum, annon regulariter eos conjiciemus in pericula rixarum? Cum certum sit, patrem contradicturum, quia agitur de suae familiae dedecore idque maxime si filius vel filia in arrepto proposito contra patris consilium constans supponatur, et certe contra solum consilium patris filium in proposito licite perstare posse, fatetur ipse Sanch. l. cit. Annon ergo satius erit curare, ut ignoret pater, quam ut consultus resciat, et ejus auctoritas coram despiciatur? Certum ergo mihi videtur, non esse obligationem sub mortali, quidquid sit in communi apprehensione hominum.

639. 2. Filios ac filias peccare mortaliter, si invitis, dissentientibus ac contradicentibus parentibus matrimonium cum indignis ineant, est sane communis, sine dubio probabilior sententia DD. Navar., Soti, Cordubae, aliorum cum Sanch. cit. n. 9. et late ac optime Bellar. l. 1. de matr. c. 19. prop. 3. Et sine dubio verissimum est, quando ultra parentum dissensionem alia gravia mala sequuntur, ut scandala publica, grave dedecus parentum ac familiae; si connubium ipsis filiis damnosum sit corporaliter vel spiritualiter; si parentes ipsi graviter et diu exacerbandi, contristandi, affligendi aut peccaturi: tunc enim peccari mortaliter saltem contra caritatem, nimis certum est. Quomodo graviter peccasse censetur Esau Gen. 26, 31, quia quadragenarius accepit uxores de filiabus Chanaam cum gravi offensione parentum Isaac et Rebeccae. Quia vera ejusmodi mala regulariter eo casu occurunt, cum

filii invitis parentibus indigne contrahunt, ideo haec sententia in praxi regulariter vera est.

640. 3. Ad vero seclusis illis et aliis malis, ratione solius involuntarii, dissensionis vel contradictionis parentum non peccare mortaliter filios vel filias, si indigne contrahant, utpote si filius ducat indignam et filia nubat indigno, probabilissimum est. Ratio fundamentalis et invicta est: quia in electione status et maxime matrimonii filii ipso jure naturae omnino liberi sunt et nemini subjiciuntur; ergo quamvis tales invitis parentibus indigne contrahentes valde indecenter agant et a veniali paternae irreverentiae saltem culpa vindicari non possint (unde ob id etiam dote vel hereditate privari jure possunt), at peccati mortalis diram necessitatem imponere, naturalis eorum libertas probabilissime non permittit, neque sane convincunt supra initio allegata, ut intuenti patet. A fortiori ergo

641. 4. Certum exploratumque est, si filii invitis parentibus ineunt matrimonium cum dignis et alioquin nullum sequatur grave incommodum, nisi aliqualis indignatio parentum, non peccare mortaliter, immo nec venialiter quidem, si prius a parentibus modeste facultatem petierunt, tametsi nequaquam impetrarint. Ratio rursus eadem tenetque communis DD. Ac tandem universaliter quoties parentes injustae contrariantur filiosque privare contendunt optato bono ac matrimonio sibi utili ac salutari, sufficere eis reverenter assensum petiisse; de cetero sui juris esse, non teneri obedire adeoque neque peccare matrimonium ineundo invitis parentibus, omnes fere consentiunt. Nav. cap. 14. n. 15, Tolet. l. 5. c. 1, alii cum Sanch. cit., Machant cit. concl. 4.

642. § IV. *Reverentiam.* Obligatio reverentiae filiorum erga parentes universaliter exigit, ut eis juxta regulas honestatis et morem gentis debitam seu competentem reverentiam exhibeant. Contra quam juxta rationem materiae mortaliter vel venialiter peccare possunt filii verbo, signo, facto et defectu.

643. 1. *Verbo* irreverentiam exhibent parentibus filii, qui duris, asperis, inurbanis, contumeliosis verbis, jocis, maledictionibus eos afficiunt in praesentia vel absentia, ut de amore parentibus debito exemplificatum est: nam haec, uti et sequentia omnia, quatenus exterius parentibus exhibentur, peccata sunt contra reverentiam parentibus debitam; quatenus vero etiam internam malevolentiam, aversionem, contemptum adjunctum habent interius, spectant ad peccata contra amorem parentibus debitum. Hoc quoque adde, longe gravius sic peccari in praesentia, quia accedit species contumeliae.

644. 2. *Signo* parentibus irreverentiam exhibent quicunque risibus, subsannationibus, gesticulationibus, simulatis eorum actibus, illis illudunt, praesentibus vel absentibus, gravi utique peccato, juxta illud Prov. 30, 17: *Oculum, qui subsannat patrem etc.* Item qui evecti ad dignitates vel divites facti parentes despiciunt, recognoscere nolunt, abnegant quocunque modo vel signo ex superbia et cum aliquo contemptu, optimo in parentes affectu retento, fieret ob justam causam, puta ad vitandum aliquod suum incommodum (etiam erubescentiam a mortali vindicat Tamb. l. 4. c. 2. § 2. n. 17, non audeo assentiri); grave, inquam, incommodum, ut si aliquod damnum notabile filio immineret in

vita, honore, fortuna ex eo, si parentes noscerentur, aut si gravissimi criminis praesertim haeresis vel proditionis infecti essent aut publico supplicio affecti aut infideles: tunc enim non erit peccatum negare parentes, dummodo eos corde cum contemptu non neget filius.

3. *Facto* parentibus irreverentiam exhibent inprimis qui eos ver- 645.
berant, etsi levissime fiat percussio, etiam qui solum levant brachium vel instrumentum ad percutiendum non secuta percussione, idque deliberate et cum plena advertentia, omnino peccant mortaliter, et merito Ex. 21, 15. *reus mortis* pronuntiatur talis. Haec enim omnia deliberata moliri, esto in aequales levem injuriam contra justitiam contineat, at in parentes pravissimam malitiam contra pietatem continet. Communis. Item qui accusat patrem in judicio sive civiliter sive criminaliter, peccat mortaliter. Neque filius auditur, exceptis duobus casibus laesae majestatis divinae et humanae per proditionem. Omnes. Potest tamen injuste offensus a patre filius v. g. alimentis privatus, judicis officium nude et simpliciter implorare ipso jure naturae. Toletus cit.

4. *Defectu* denique irreverentiam exhibent parentibus, qui eis 646.
juxta morem patriae consueta reverentiae paternae signa et ceremonias non exhibent, v. g. non assurgunt, caput aperiunt, locum cedunt, non salutant, certis temporibus non bene precantur; in quibus tamen secluso pravo affectu plerumque inadvertentia a mortali excusat. In his vero omnibus confitendis exprimendum et a confessario examinandum est, utrum processerint ex interno maligno affectu, odio vel contemptu in parentes: tunc enim etiam peccant contra amorem parentibus debitum, utique mortaliter. Videre potes et huc applicare dicta de obligatione caritatis quoad signa exhibenda proximo et distinctionem maxime notandam, quoad intentionem internam et significationem externam.

Corollarium et regula universalis: Omne odium, injuria, irreverentia, 647.
contemptus, quae in alium proximum consetur mediocris vel levis, gravis est in parentes, et quae censetur gravis in alium proximum, est summa in parentes (excipitur sola materia furti). Ratio sumitur ex ordine graduum: quia post Deum primus gradus conjunctionis ad nos est parentum, adeoque odium, injuria et irreverentia ipsis illata semper ceteris paribus gravior est, quam illata aliis proximis etiam propinquis. Porro (summopere hic notandum, praesertim in confessionali) ad gravitatem peccati odii, irreverentiae, injuriae in parentes mensurandum non sufficit, aestimare ipsum actum secundum se praecise, odium scilicet, irreverentiam etc. ex natura et objecto suo atque intentione agentis, sed debet insuper attendi effectus exacerbationis, contristationis vel afflictionis inde merito causatus in parentibus, dummodo praevisus fuerit, juxta has tres regulas:

Prima: Quandocunque filius vel filia absque justa causa deliberate 648.
aliquid agit vel omittit, etiamsi alioquin per se malum non sit, ex quo tamen scit, parentes graviter offendendos vel contristandos aut forte etiam peccaturos nimia ira, indignatione, blasphemiis, ipso facto peccat mortaliter contra amorem, obedientiam, reverentiam parentibus jure divino naturali debitam. E. g. sciebat Esau, patrem suum Isaac graviter contristandum, si accepisset uxorem de filiabus Chanaan; etsi per se malum non esset, peccavit tamen mortaliter ex communi Patrum

ac interpretum sensu, accipiendo sibi talem uxorem, quia faciebat id sine omni justa causa, unde sciebat, parentem merito graviter offendendum. Quod valde notent filii: in his enim saepissime contingit, eos peccare mortaliter, etsi res ipsae alioquin malae vel saltem graviter malae non sint, v. g. sine licentia domo exire, aliquid auferre etc., neque ipsi offensionem parentum formaliter et expresse intendant, quod plane deterrimum, non tamen rarissimum est ideoque subinde a confessario interrogandum.

649. *Secunda:* Etiam in dubio, an sit justa causa agendi aliquid, ex quo parentes offendendi vel contristandi sint, tenetur filius abstinere; immo etsi quandoque justa causa subsit, si tamen nulla urgeat necessitas, tale aliquid agendi, decebit et adhuc laudabiliter poterit parentibus condescendere; idque etiam in operibus sanctis, etiam in ingressu Religionis aliquandiu differendo. Ratio est: quia in tali dubio stat possessio et obligatio reverentiae debitae, quae necessario exigit, ne filii parentes sine necessitate contristent.

650. *Tertia:* Quando tamen justa causa omnino urget aliquid agere et constat, offensionem vel contristationem parentum ex mera eorum morositate, melancholia, apprehensione vel etiam malitia irrationabiliter vel inique orituram, non peccant filii illud agentes; idque maxime in sequenda vocatione divina, exemplo ipsius Christi in templo remanentis insciis et tristissimis parentibus; Jonathan, aegerrime licet ferente patre Saul, tamen justo et tenerrimo amore David adhaerentis etc. Recte tamen monet March. cit. qu. 2. dub. 2, videant filii, ne mentiatur iniquitas sibi, attendant praeceptum Eccles. 3, 14: *Ne contristes patrem in vita sua et cum defecerit sensu, veniam da ei.*

Sectio II.

Pietas et obligatio parentum erga filios.

Summarium.

651. Parentes debent filiis amorem et educationem corporalem et spiritualem.
652. Quoad amorem tenentur eis bene velle, benefacere et omne malum avertere.
653. Quoad educationem corporalem debent eis providentiam vitae, nihil agendo quod vitae obesse possit,
954. Providentiam victus, seu alimenta, vestitum, instructionem in disciplina, vel honesta arte addiscenda etc. et
655. Providentiam status in futurum.
656—659. Quoad educationem spiritualem parentes debent filiis doctrinam in rebus ad salutem necessariis, exemplum et correptionem.
660—664. Ad quid teneatur pater filiis illegitimis seu spuriis?
665—669. Ad quid mater teneatur spuriis?
670—673. De hereditate seu portione legitima filiis debita ubi resolvuntur tria dubia.
674. Causae negandi hereditatem vel alimenta filiis.

651. **Assertio II:** *Jure divino naturali obligantur parentes filiis exhibere amorem et educationem corporalem et spiritualem.* Ita in re omnes quam-

vis enim varie enumerent officia parentum erga filios, omnia tamen sub his tribus capitibus comprehenduntur. Ratio assertionis et obligationis sumitur ex ipsis visceribus naturalis legis, quae omnia animantia etiam bruta foetus suos diligunt et educant. Homini autem rationis compoti, ad finem supernaturalem creato, duplex debetur educatio, una corporalis ad esse naturae, altera spiritualis ad esse gratiae in ordine ad ultimum finem suum Deum. Agnovit id Heva Gen. 4, 1, quae primogenitum suum appellavit Cain, dicens: *Possedi hominem per Deum*, quod hebraice sonat: Acquisivi hominem Deo; unde est illud D. Chrysostomi l. 2. contra vituperatores vitae monasticae: „Tunc maxime et verissime habemus filios nostros, cum Deo nostro illos tradiderimus". Jam termini explicandi sunt et deinde specialia aliqua ex jure positivo addenda.

§ I. *Amorem seu dilectionem.* Obligatio amoris parentum erga filios **652.** tria requirit: 1. filiis bene velle, saltem negative, excludendo omne odium, adversionem, rancorem omnemque pravum affectum deliberatum; 2. etiam quantum opus et possibile est, iis benefacere; 3. omne malum ab iis vel damnum corporale vel spirituale avertere. Peccant ergo parentes pro ratione materiae etiam mortaliter, qui filios gravi et injusto odio prosequuntur, iis male volunt, maledicunt seu mala imprecantur serio seu animo, ut eveniant; qui in gravi vel extrema necessitate eis non benefaciunt, non succurunt vel mala et damna eorum corporalia vel spiritualia non avertunt, cum possint; qui nimis dure tractant, sine causa verberant, affligunt etc., sicut supra de amore filiorum erga parentes specificatum est. Majori enim et strictiori jure obligantur parentes amare filios, quam econtra; unde nec speciale praeceptum datum est parentibus de amore filiorum, sicut datum est filiis: quia juxta commune dictum: Amor descendit, non ascendit. Parentes enim filios suos tanquam aliquid sui naturali prorsu instinctu et impulsu diligunt tantoque affectu, ut saepissime excedant ideoque non fuit opus expressionis de hoc praecepto, quemadmodum ob eandem rationem etiam non fuit datum speciale mandatum homini de diligendo seipso.

§ II. *Educationem corporalem:* etiam tria requirit, triplicem ni- **653.** mirum providentiam *vitae, victus* et *status.*

I. *Providentia vitae* ut nimirum ab ipso conceptu parentes sedulam curam gerant nec quidquam agant, quod prolis vitae, sanitati et naturali perfectioni obesse possit ante et post nativitatem, praesertim usque ad triennium. Peccant ergo mortaliter parentes, 1. qui tempore menstrui aut alias impuris et importunis commixtionibus vacant cum evidenti periculo abortus aut prolis vitiatae, monstruosae, infirmae, fatuae concipiendae vel generandae. 2. Patres crudeles in uxores, qui eas praegnantes vexant, exasperant, percutiunt in gravissimum damnum foetus in utero existentis. 3. Matres, quae praegnantes currunt, saltant, noxia edunt vel bibunt, nimium laborant, portant, onera levant extra urgentem necessitatem vel quidquid faciunt cum praeviso vel praevideri debito periculo abortus vel prolis vitiandae. 4. Eaedem matres, quae negligunt filios per se lactare: quod quidem per se non nisi veniale est, quia dummodo infans commode nutriatur, per se non apparet gravis defectus; immo ab omni culpa liberat rationabilis causa,

utpote matris imbecillitas vel mos patriae vel gentis. Contra vero mortalis peccati labem non effugient, si nutrices adhibeant infecti sanguinis, pravorum humorum et morum in periculum vitae, sanitatis et morum infantis. Quibus occini potest illud Thren. 4, 3: *Sed et lamiae nudaverunt mammam; lactaverunt catulos suos, filia populi mei crudelis, quasi struthio in deserto.* Item quae tempore lactationes seipsas non observant; quae infantes in lecto incaute penes se collocant periculo oppressionis (quod alicubi valde frequens comperi). Ex quibus omnibus, si praeviso vel praevideri debito periculo mors sequatur, vere homicidii rei vel reae erunt, immo parricidii, quod bene observandum in confessionali.

654. II. *Providentiam victus seu alimenta.* 1. Nomine alimentorum quinque comprehenduntur, scilicet pertinentia ad cibum et potum, ad vestitum et lectum seu habitationem, ad medicinas tempore morbi, disciplinam vel honestas artes addiscendas, de quibus infra. Cujusmodi omnia ad vitam humanam necessaria tenentur praestare filiis parentes, quousque ad robustam aetatem pervenerint proles, ut seipsas arte, opificio, officio vel servitio alere possint pro ratione status sui; per accidens autem etiam toto vitae tempore, quoties extrema vel gravis necessitas urget. Quodsi tamen filius apud alium educatus fuerit, pater quidem in foro conscientiae non tenetur postea filio compensare alimenta, nisi filius debita contraxisset; at in foro externo potest filius alimentorum compensationem petere a patre, aut in divisione hereditatis sibi deducere; quod juste ita statuitur, ne parentes tam facile filios aliis alendos relinquant. 2. Eadem debentur filio, etiamsi auctoritate principis fuerit proscriptus, etiamsi fuerit excommunicatus, etiamsi dissipaverit ea, quae pater eidem assignaverat pro alimentis, etiamsi filius potuisset sibi suo labore, industria vel aliunde providere, de facto tamen non providit. Ratio omnium est: quia adhuc filius vel filia est et pars patris, de jure naturae patri commendata. Excipe justas causas exhereditandi, de quibus infra. 3. Quodsi pater bonis careat, polleat autem mater, ea succedit in hac obligatione; utroque deficiente, avi aliique progenitores paterni, et his deficientibus avi ac progenitores materni, et in horum defectu consanguinei proximiores: sic enim ipsa natura dictat et ordo caritatis exigit. 4. Peccant ergo mortaliter parentes, qui filiis in aetate infirma aut alia gravi vel extrema necessitate pressis alimenta vel alia necessaria denegant, nisi filius aliunde se alere possit; qui commessationibus et potationibus omnia dilapidant, ut filii mendicare cogantur; qui seclusa necessitate vera ac aequali propria filios captivos non redimunt, qui insuper vendunt; qui in viis publicis aut in hospitalibus publicis alendos exponunt. De peccato mortali hic omnes consentiunt. Insuper sive culpabiliter ex avaritia sive inculpabiliter ex vera necessitate vel timore infamiae ita exponant proles in hospitalibus alendas, eidem hospitali (non aliis pauperibus, ut male docet Bassaeus in floribus V. adulterium n. 9.) parentes tenebuntur ad restituendas impensas in educandis liberis expositis, secundum communiorem DD. cum Sanch. cons. t. 1. l. 1. c. 5. d. 4. et d. 5. n. 74, etsi alii negent; sed mihi placet distinctio Laym. l. 3. de just. tr. 3. c. 14. n. 4, id omnino verum esse, si hospitale

non dives sit, secus si sit opulentum: tunc enim rationabiliter praesumpta voluntas fundatorum censetur fuisse in ejusmodi hospitalium erectione, cujuscunque generis hominum necessitatibus voluisse consulere; atque infantes ipsi expositi in vera necessitate sunt quocunque tandem statu expositi sint a parentibus.

III. *Providentiam status, scilicet in futurum:* 1. si plebejus sit, 655.
curet pater, filios addiscere honestam artem, opificium vel disciplinam statui eorum competentem. 2. Si filius talentum et animum habeat studendi, pro facultatibus expensas praebeat aut saltem non impediat: quia filius rationabiliter eligit talem statum, et consequenter parentes debent ipsi ad hoc opem ferre et non impedire. 3. Tenentur filiis thesaurizare 2. ad Cor. 12, 14. quantum potest fieri salva justitia in futurum, ut honeste secundum statum suum vivere possint. In quo dupliciter fere peccant parentes: aut per defectum in neglectu et dissipatione bonorum temporalium, quo filiis sint causa paupertatis et multorum inde consequentium malorum; aut per excessum nimia cupiditate bonorum temporalium per fas et nefas pro filiis congregandorum, quae ipsis filiis postea fiunt in laqueum, scandalum ac ruinam, atque ita sibi ipsis et filiis aeternam damnationem thesaurizant. Specialia huc facientia, praesertim ex jure positivo, consulto rejicio in § 4.

§ III. *Educationem spiritualem:* omnibus gravius tenentur parentes 656.
filiis educationem spiritualem seu diligens regimen et instructionem filiorum in bonis moribus, observatione mandatorum Dei et omnibus ad salutem necessariis. Ad hoc autem rursus tria requiruntur, scilicet doctrina, exemplum et correptio, juxta illud Eccl. 7, 25: *Filii tibi sunt? erudi illos et curva illos a pueritia illorum.*

1. *Doctrinam:* ut nimirum parentes instruant vel instrui curent 657.
inprimis in omnibus necessariis ad salutem, nimirum in rebus fidei et Sacramentorum, mandatorum Dei et Ecclesiae sacrisque exercitiis communibus omnibus fidelibus, deinde etiam in honestate morum et virtutum et iis, quae in humana societate et consuetudine necessaria sunt juxta morem patriae et conditionem status.

2. *Exemplum:* ut nimirum parentes curent, ipsis filiis exemplo 658.
bonorum morum et operum praeire et summe caveant, malo exemplo et scandalo eis causam vel occasionem praebere peccati et malorum morum. De hoc vide passim S. Scripturam, praesertim lib. Tobiae, Ecclesiasticum c. 13. 30. 41. ac SS. PP. D. Hieron. ep. ad Laetam, ubi inter cetera dicit: „Mementote, vos parentes, magis exemplo docere filios, quam voce“ et infra de filia: „Nihil in te et patre suo videat, quod si fecerit, peccet“. Proh quod peccatis scandalorum hic se intricant mali et incauti parentes!

3. *Correptionem:* ut nimirum parentes serio, discrete tamen et 659.
prudenter emendent peccata filiorum. Prov. 13, 24: *Qui parcit virgae, odit filium suum; qui autem diligit illum, instanter erudit.* 23, 13: *Noli subtrahere a puero disciplinam, si enim percusseris eum virga, non morietur; tu virga percuties eum et animam ejus de inferno liberabis.* Lege Eccl: c. 30. *Discretam* tamen et prudentem oportet esse correctionem, ut nec severitate nimia in odium, pusillanimitatem et desperationem adducantur proles, nec indulgentia nimia neglectui, contemptui ac vitiis

filiorum occasionem praebeant. Unde monet Apostolus Eph. 6, 4: *Et vos, patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros, sed educate eos in disciplina et correptione Domini.* Col. 3, 21: *Patres nolite ad indignationem provocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant.* Juxta dicta ergo ratione hujus officii parentes peccant mortaliter, qui filios in bonis moribus et necessariis ad salutem instruere vel instrui non curant; qui malo exemplo eis causa ruinae et occasio peccatorum sunt; qui vitia filiorum corrigere notabiliter negligunt: in his enim parentes non tantum peccant contra virtutem caritatis, sicut alii quivis proximos scandalizantes vel corrigere negligentes, sed etiam contra virtutem justitiae, qua parentes jure divino naturali obligantur educare filios ad bonum. Addit exempla Navar. c. 14. n. 18, nimirum peccare mortaliter parentes, qui permittunt, filias habere amatores ad malum finem, frequentare suspecta consortia vel alias turpem vitam agere. Item omnium consensu peccant mortaliter, si filios vel contra voluntatem suam cogant vel ad Religionem ingrediendam, cum vellent nubere, vel ad matrimonium ineundum, cum vellent Religionem ingredi, uti propter connexionem jam supra insertum habes.

660. § IV. *Specialia quaedam, praesertim ex Jure positivo.*

I. *Quoad filios illegitimos.* Filii illegitimi generatim dicuntur, qui extra legitimum matrimonium generantur, alii naturales, alii spurii vocantur. Filii *naturales* dicuntur, qui nascuntur ex copula nec approbata nec reprobata per leges positivas, nimirum ex solutis, qui ad invicem nubere possunt, unde et secuto matrimonio eo ipso legitimantur. *Spurii* dicuntur, qui nascuntur ex copula damnata per leges, puta ex adulterio, incestu, sacrilegio, et generatim a talibus, qui secundum leges ad invicem nubere non potuissent. De his ad propositum breviter aliqua adnota.

661. 1. Filiis naturalibus omnium consensu tenetur praebere alimenta pater, immo deficiente prole legitima iis omnia bona sua donare vel hereditate relinquere potest, ut fuse probant DD. cum Sanch. t. 2. l. 4. c. 7. dub. 16.

662. 2. Etiam spuriis tenetur pater praebere alimenta proportionata suo statui. Communis cum Laym. l. 3. p. 3. c. 14. Ratio est: quia de jure naturae est, ut pater alat filium, quocunque tandem modo sit genitus. Unde leges civiles prohibentes, patrem spurio aliquid donare mortis causa vel hereditate relinquere, ne scilicet legitimis heredibus decrescat hereditas, insuper etiam alimenta prohibere videatur, quoad hoc correctae sunt a Jure canonico.

663. 3. Pater etiam filiae spuriae tenetur dotem constituere (haec enim succedit loco alimentorum) ipsis alimentis respondentem juxta conditionem status, ut honeste nubere possit. Non enim potest excessive dotare, quia excessum ejusmodi ipsa filia spuria ac ejus maritus tenebuntur etiam ante judicis sententiam legitimis heredibus restituere, nisi forte hi liberius remittant. Vide late Molinam tom. 1. de just. disp. 168, Sanchez supra et l. 4. de matr. disp. 16.

664. 4. Pater tenetur spuriis alimenta et filiae spuriae dotem praedictam constituere non tantum ex bonis propriis patrimonialibus, sed etiam ex fructibus reddituum ecclesiae a patre perceptis, idque saltem,

si spurii aliunde ali non possint. Qua ratione intelligenda est constitutio S. Pii V. prohibentis ejusmodi spuriis alimenta praeberi, intellige, si aliunde ali possint. Eademque est ratio de Religiosis, qui bonorum liberam administrationem habent; secus de aliis: tunc enim improba Berta sibi imputet, quod consenserit illi, quem scivit, neque se ducere neque prolem alere posse.

II. *Quoad matrem.* Debet filium etiam spurium alere, lac praebendo usque ad triennium; reliquae impensae omnes sunt a patre faciendae, etiam ipsius lactationis, si mater ipsa lactare nequeat; et patre impotente, secundario tantum a matre, ut supra dictum est. Ergo si sine patre potente alere filium vel tutore existente mater alat, poteritne postea impensas factas repetere a patre, filio vel in divisione bonorum; an etiam aestimationem laboris sui? Dicendum breviter: 665.

1. Si vivente patre alioquin divite vel existente tutore mater filium aluit et protestata est, se alere animo repetendi expensas, omnino repetere potest, ut jura decernunt Dig. l. 3. tit. 5. c. 34. Ratio patet: quia pro re utiliter gesta impensae debentur; quin etiam eo casu mater, si aliter expensas facile impetrare nequeat, poterit occulte compensare de bonis patris vel hereditatis auferendo. 666.

2. Si tunc mater nihil protestata est, praesumitur amore patris aut filii potius liberaliter fecisse et sic impensas repetere non poterit in foro externo; at in foro conscientiae adhuc repetere poterit vel occulte compensare, si haec duo concurrant: si positivo animo repetendi impensas aluit, atque omissio protestationis non fuerit causa damni in patre vel tutore, puta quia alioquin ipsi aluissent nullis vel paucioribus expensis. Vide Azorium apud Tambur. l. 5. c. 3. § 2. n. 4. 667.

3. Si mortuo patre nulloque tutore existente mater filii bona administrans animo positivo se compensandi filium aluit, (quod maxime praesumitur, si bona jam divisa fuerant, et cuique rationum liberi respondebant) iterum poterit impensas repetere. Si autem non habuit ejusmodi animum positivum se compensandi, reputatur id amore filii liberaliter fecisse, idque in dubio praesumitur, si bona matris et filii non erant divisa. Dicta hactenus etiam intelligenda sunt de patre viduo in Jure canonico. 668.

4. Aestimationem sui laboris in alendo filio nequit mater repetere: quia mater pro filio laborem suum gratis impendere jure praesumitur, immo fortasse jure cogitur, ait Tamb. cit. n. 6. 669.

III. *Hereditas seu portio legitima filiis debita.* Filiis legitimis jure debetur tota hereditas relicta a patre, dividenda ex aequo per capita in filios filiasque, aut his mortuis in nepotes per stipites. Quodsi pater de bonis suis aliter disponat, tenetur tamen illis relinquere integram legitimam nullo aggravatam onere, eodem modo dividendam ex bonis relictis, deductis tamen aere alieno ac expensis funeris. Pars autem seu portio legitima debita filii Jure caesareo est tertia pars seu triens bonorum, aequaliter distribuenda inter liberos, si sint quatuor vel pauciores; si vero sint quinque vel plures, est pars dimidia seu semissis; unde sunt versus: 670.

Quatuor aut infra dant natis jura trientem,
Semissem vero dant natis quinque vel ultra.

Una et altera difficultas hic breviter expedienda:

671. Prima: Quid si pater vivens sua bona prodige dissipaverit cum praejudicio legitimae filiorum, poteritne filius nihilominus integram legitimam petere, quantum fuisset consecuturus, si dissipatio facta non fuisset? Resp. cum distinctione: posse, si pater mala fide ac eo animo, ut filio suo legitima decrescat, bona sua dissipavit; si non mala fide, non posse. Ratio est: quia existente mala fide, pater peccavit in jus debitum filiis; ergo injuriam propellere poterunt; at non peccavit, si bona fide diminuit pater; ergo tunc filius non habet jus contra bona patris sine fraude diminuta.

672. Secunda: Quid si pater vivens postulanti filio vel filiae suam legitimam integram tradidit juxta facultates, quibus tunc fruebatur, potestne deinde filius vel filia patre mortuo petere aliquid amplius, si postea amplificatum fuerit patrimonium patris? Resp., posse: quia legitima debetur filiis omnino ex bonis, quae mortis tempore parentes relinquunt; neque hoc jure se privasse censentur filii exacta et accepta prius aliqua portione legitima. Sic ex communi Navar. in c. Quamvis de pactis in 6. p. 3. § 1.

673. Tertia: Quid si filius vel filia renuntiaverit futurae patris sucessioni? Certe contingere solet, ut filii et maxime filiae, dum matrimonium ineunt vel monasterium ingrediuntur, pactum ineant cum parentibus, ut contenti sint sua dote, et sic renuntient cuicunque juri, quod alias haberent in parentum bonis, poteruntne adhuc regressum habere postea ad bona paterna? Resp. sine dubio posse, si vi, metu, dolo, importunis persuasionibus inducti vel inductae ita renuntiavere, etiam cum juramento, quippe tunc facile relaxando, ut patet ex dictis suo loco. At vero si voluntarie absque vi vel fraude renuntiarunt sine juramento, irritam ejusmodi renuntiationem ipsa jura decernunt. Si vero juramentum accesit, valebit renuntiatio atque a jurante servari debebit, nisi ipse pater, quippe in cujus gratiam juratum est, remittat: quia omne juramentum homini praestitum servari debet, quoties sine peccato servari potest; at potest servari in casu nostro; neque enim filia v. g. peccat, si sua dote contenta velit reliqua parentibus cedere. Nec obstat lex irritans ejusmodi renuntiationem: rationem habes in materia de juramentis. Plura curiosius vide apud citat. Navar., Molinam, Sanchez, alios.

674. IV. *Causae negandi hereditatem vel alimenta filiis.* Causae justae exheredandi filium vel filiam (item nepotem aut neptem respectu avi) quatuordecim enumerantur in Jure Auth. n. 115. c. 3. 1. Si manus graviter in patrem injiciat. 2. Si contumelia gravi afficiat. 3. Si accuset extra casum proditionis patriae vel principis. 4. Si cum maleficis se intermisceat. 5. Si insidietur vitae patris. 6. Si patris uxorem (novercam scilicet) violet. 7. Si in judicium deferat patrem cum ejusdem gravi detrimento. 8. Si requisitus a patre incluso filius (non autem filia) illum non adjuvet. 9. Si prohibeat patrem testari. 10. Si histrionicam vel gladiatoriam exerceat, quando pater non est ejusdem artis. 11. Si patre offerente dotem ad nuptias filia minor viginti

quinque annis luxuriose vixerit. 12. Si parentis forte furiosi curam filius negligat. 13. Si eundem captivum non redimat, cum possit. 14. Si fiat haereticus, patre existente catholico. Verum huic ultimo praejudicatum est in novissima pace germanica.

Ob easdem omnino causas licite ac juste pater (vel in suo casu mater) filio negare potest alimenta aut filiae dotem non constituere. Communis DD. apud Bonacinam t. 2. disp. 4. in 4. praeceptum q. unic. p. 6. § 3. n. 1. Solum eis est, an tunc pater possit negare omnia alimenta etiam ad vitam sustentandam necessaria. Affirmat Mol. ac alii cum Sanch. l. 4. de matr. disp. 29. n. 1: quia tunc filius vel filia ob suam ingratitudinem non habetur amplius pro tali; solum igitur perinde ac alii proximi in extrema necessitate erit a patre adjuvandus. Contra tamen necessaria alimenta eis deberi, docet Covar. apud eundem Sanchez cit. eo quod esse physicum reipsa filii non amittatur, atque adeo semper aliqua major obligatio ad ipsos in patre residet, quam in aliis. Haec sententia magis pia; utraque probabilis est. An etiam ob alias causas juste possit filius vel filia exheredari, dote vel alimentis privari, videantur auctores cit. Mihi certe videtur posse in foro conscientiae ob alia similia vel etiam graviora delicta; legem enim ad similia trahi posse, cum similis vel gravior causa existit, fatentur DD. communiter. Vide Azorium p. 2. l. 5. c. 19. q. 6.

Sectio III.

Pietas et obligatio erga majores et collaterales.

Summarium.

675. Ad quid filii et pupilli teneantur tutoribus et patrinis et econtra hi illis?
676. Ad quid consanguineis, avis, proavis aliisque majoribus et econtra?
677—678. Ad quid sibi invicem obligentur consanguinei collaterales et affines?
679—683. Ad quid sibi invicem obligentur conjuges?

Assertio III: *Pietas colendi parentes ulterius se extendit ad colendos 1. quasi-parentes, ut tutores et patrinos. 2. Majores consanguineos, ut avos, avias etc. 3. Consanguineos collaterales, ut fratres, sorores etc. 4. Ipsos conjuges ad invicem: quibus omnibus ex eadem pietatis virtute etiam sub mortali debetur amor, reverentia et cum praesunt obedientia ac in necessitate obsequium seu beneficentia. Similiter autem econtra proportionaliter.* Assertio omnium nec indiget nisi explicatione particularum.

§ I. *Quasi-parentes, tutores, patrini.* Filii pupilli tenentur tutoribus 675.
suis exhibere amorem, reverentiam et obedientiam in iis, quae concernunt tutelam suam, adeo ut in iis deliberate inobedientes peccent etiam mortaliter, eodem modo proportionaliter, quo peccarent non obedientes parentibus, juxta modos supradictos. Tutores autem econtra tenentur pupillis amorem et curam in corporalibus et spiritualibus, ut

nimirum bona eorum juste et fideliter administrentur, et ipsi in fide, lege Dei et bonis moribus instruantur, sicut obligantur parentes. In quibus omnibus notabiliter negligentes peccant mortaliter, et si bona pupillorum aut dissipent aut culpa sua perire sinant, etiam ad restitutionem obligantur. Omnia omnes. Ratio est: quia tutores ex officio suo succedunt parentibus adeoque ex naturae et gentium jure aequalem parentibus obligationem contrahunt tam ex parte sui erga pupillos, quam ex parte pupillorum erga ipsos. Patrini porro seu compatres, cum ipsi ex officio suo teneantur aliis deficientibus sub mortali curam gerere eorum, quos ex Sacramento Baptismatis vel Confirmationis susceperunt, ut in fide et necessariis ad salutem instruantur et conserventur, uti pulchre docet s. Aug. Ser. 215. de tempore dicens: „Filios, quos in Baptismo excipitis, scitote vos fidejussores pro ipsis apud Deum extitisse: et ideo tam illos, qui de vobis nati sunt, quam illos, quos in fonte excepistis, semper castigate et corrigite, ut castitatem custodiant, justitiam diligant, caritatem teneant.“ Haec Sanctus. Ita ex correlativo filii suscepti ex baptismo vel confirmatione tenentur patrinis suis amorem, reverentiam ac obedientiam. proportionatam obligationi eorum, nimirum in fide, moribus et necessariis ad salutem addiscendis et tenendis. Verum haec obligatio quoad obedientiam modo raro venit ad praxim; at maxime viget quoad amorem et reverentiam, saltem negative, excludendo contraria etiam sub mortali, non solum ex caritate vel justitia, sed etiam ex pietate.

676. § II. *Consanguinei majores, senes.* Filii obligantur avis aliisque majoribus ascendentibus sive in linea recta, ut sunt proavus, proava. sive transversa, ut patruus, amita, avunculus, matertera etc., exhibere amorem, reverentiam, obsequium, et cum ii parentum locum occupent. etiam obedientiam; idque ex genere suo sub mortali, adeo ut omnis gravis indignatio, irreverentia, injuria erga ejusmodi majores sit peccatum mortale; non tamen aeque grave ac contra parentes ob remotiorem gradum. Econtra autem illi majores deficientibus parentibus immediatis vel eorum locum tenentibus, quantum eorum possibilitas commode permittit, obligantur filiorum minorum seu nepotum paternam curam gerere: quia ex natura sanguinis et lege naturali tunc ea cura ad eos devolvitur. Exempla habentur passim in Scriptura: v. g. de Abraham, quantam curam gesserit de Loth filio fratris sui etc. Tales peccant ergo graviter, si deficientibus parentibus nepotum curam negligunt eisque in necessitate spirituali vel corporali non succurrunt, ut recte monet March. t. 2. tr. 5. tit. 5. § 4. etc. Senibus porro etiam tanquam patribus ob senectutem tenentur amorem et reverentiam servare, juxta legem Dei Lev. 19, 32: *Coram cano capite consurge et honora praesentiam senis et time Dominum.* 1. Tim. 5, 1: *Seniorem ne increpaveris, sed obsecra ut patrem.* Et licet hic per omissionem talis amoris et reverentiae erga senes raro peccetur plus quam venialiter, nisi accederet contemptus vel abominatio ipsius personae senis, utique mortalis, tamen per commissionem deliberate et cum contemptu senes irridere, subsannare, provocare, contristari vel quavis notabili injuria afficere, peccatum mortale esse contra virtutem pietatis, recte concludit March. cit.

§ III. *Consanguinei collaterales,* nimirum fratres, sorores, patrueles, consobrini aliique consequenter consanguinei et affines tenentur sibi invicem exhibere amorem, reverentiam et obsequium seu auxilium in necessitate, nimirum in defectu aliorum, juxta ordinem graduum ac caritatis suo loco infra explicandum; adeo ut etiam hi in istis notabiliter contrafaciendo, puta vi, gravi odio, irreverentia, injuria, negatione subsidii in vera necessitate graviter peccent, non tantum contra caritatem vel justitiam communem, sed etiam contra virtutem pietatis, ideoque et ipsi in Confessione eam circumstantiam personae, utpote speciem mutantem, explicare tenebuntur. **677.**

Unde ulterius in defectu parentum vel quasi-parentum ac ascendentium consanguinei hi laterales etiam succedunt in obligatione praebendi alimenta egenti, adeo ut tunc frater fratri vel sorori (et sic consequenter de aliis) non tantum extreme vel graviter egenti, ubi obligatio succurrendi communis est omnibus proximis, sed etiam ordinaria paupertate laboranti succurrere teneatur praebendo convenientia alimenta, quando ea frater vel soror vel similis consanguineus aliunde habere non potest: quia nimirum plus urget pietas in tanta propinquitate sanguinis pro fratre vel consanguineo, quam pro aliis. Nec refert, quod frater tuus vel soror male sua dissipaverint aut sua culpa in eam necessitatem inciderint, dummodo impraesentiarum vera necessitate laborent: omnino enim naturalis pietas urgebit ad succurrendum. Certe contigit alicubi, quendam vere prodigum filium totum patrimonium a patre pro se et fratre suo relictum dissipasse vivendo luxuriose; postea ipse graviter egens ad fratrem, qui propria industria exhaustam hereditatem sibi feliciter compensarat, pro alimentis recurrit: et adhuc deberi, responsum est a theologis fratri consultanti, in quantum nimirum urgebat actualis necessitas ob rationem datam. Ceterum fatendum est, si frater vel soror in mala vita perseverent aut flagitia commiserint cum familiae dedecore, ob quae ab ipso patre exheredari ac alimentis privari posse dictum est, ut a malo resipiscant, ut labori ac industriae assuescant, salubriter posse illis ad tempus alimenta negari, dummodo fame non pereant: id enim ipsum majoris pietatis opus erit. Unde si soror in turpi prostibulo familiam suam infamavit, si frater per grave et familiae dedecorosum flagitium depauperatus est, siquidem in scelere perseverent, deserantur, ut hac medicina sanentur; sin autem de facto satis emendati et poenitentes sint veraque necessitate quantumvis culpabiliter contracta laborent, eos deseri pietatis virtus non permittit, praesertim si sine detrimento possit succurrere frater vel soror similisque consanguineus. **678.**

§ IV. *Conjuges ad invicem* ex quarto praecepto virtute pietatis gravi obligatione tenentur sibi invicem exhibere *amorem* et *honorem, fidem* et *cohabitationem, debitum conjugale, alimenta* et *gubernationem.* **679.**

1. *Amorem* et *honorem.* Eph. 5, 25: *Viri diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam. . . . Viri debent diligere uxores suas ut corpora sua. Qui suam uxorem diligit, seipsum diligit.* Col. 3, 19: *Viri diligite uxores vestras, nolite amari esse ad illas.* Ubi peccant mortaliter conjuges gravibus odiis, indignationibus, contemptibus, injuriis, maledictionibus, imprecationibus aut quibusvis injuriis alteratram affi-

cientes. Huc spectat peccatum zelotypiae, inordinatae temerae suspicionis de fide alterius. Item viri graviter et sine causa sufficiente verberantes uxores: nam ob justam causam ad debitam emendationem moderate uxorem percutere aut verbis duris increpare, secluso maligno affectu culpa vacabit, ut notat etiam Filliuc. tr. 25. c. 9. Item a fortiori uxores, si viros suos graviter inhonorant, irrident, offendunt aut quod enorme est, etiam percutiunt.

680. 2. *Fidem et cohabitationem.* Fidem scilicet in servando contractu matrimonii et ministratione bonorum dotalium ac rei domesticae; cohabitationem vero quoad torum et mensam juxta illud Matth. 5, 32: *Qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam moechari.* Peccat ergo mortaliter conjux absque urgentissima causa conjugem deserendo aut omnino aut ad longum et notabile tempus citra alterius consensum. Justa autem causa censetur, quando vir a rege vel principe in bello, legationibus aliisve publicis negotiis diutius occupatur, cum mercaturae vel negotiationi reipublicae et familiae suae necessariae in longinquis terris vacare cogitur, et ita in similibus casibus.

681. 3. *Debitum conjugale.* 1. Cor. 7, 3: *Uxori vir debitum reddat, similiter autem et uxor viro. Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi, et iterum revertimini in idipsum.* Ubi peccat mortaliter conjux conjugi debitum tempestive petenti sine causa denegans; de quo alibi ex professo; solum peccatum hic annotasse opus erat.

682. 4. *Alimenta* et necessaria vitae statui; quae quidem obligatio per se et principaliter incumbit viro, juxta illud Eph. 5, 28: *Viri debent diligere uxores suas ut corpora sua. Qui suam uxorem diligit, seipsum diligit. Nemo enim unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit et fovet eam.* Nihilominus etiam concernit uxorem, ut suum etiam praestet, maxime viro impotente, infirmo, captivo etc., ut sic uterque conjux sub mortali teneantur sibi invicem curare alimenta et mutua onera ferre. Ubi saepe gravissime peccant viri, omnia sua obliguriendo, interim uxorem cum liberis famem pati sinendo. Specialia hic quoad alendam uxorem ratione dotis utiliter leges apud Sanch. l. 9. de matr. disp. 4. 5. 6. et sequentibus latissime.

683. 5. Denique specialiter tenetur maritus uxori *gubernationem* debitam in iis, quae spectant ad observantiam mandatorum Dei, bonos mores et administrationem familiae ac rei domesticae. In quibus econtra uxores tenentur maritis obedientiam proportionatam, adeo ut sicut peccat maritus mortaliter permittendo legem Dei transgredi vel impediendo eam ab observantia mandatorum Dei et Ecclesiae aliisque ad salutem necessariis, ita econtra uxor peccat mortaliter, notabiliter non obediendo marito in his, quae ad ejus gubernationem spectant.

Haec pro examine peccatorum conjugum circa quartum praeceptum hic summatim enumerata, latius recensentur in propria materia de magno Sacramento matrimonii.

Sectio IV.

Observantia et obligatio erga Superiores et econtra.

Summarium.

684. Ad quid obligentur subditi Superioribus suis spiritualibus et econtra hi subditis?
685. Ad quid subditi suis Superioribus temporalibus ac econtra?
686. Ad quid famuli et ancillae heris, ac hi econtra illis?
687. Quid debeant discipuli magistris et econtra?
688—691. De gratitudine et ingratitudine erga benefactores.

Assertio IV: *Superioribus ex quarto praecepto decalogi et virtute observantiae debetur generatim a subditis amor, reverentia et obedientia in omnibus, ad quae eorum potestas et officium se extendit; quemadmodum et ipsi vicissim subditis debent amorem et officii sui administrationem.* Est nimis certa; percurro brevissime.

§ I. *Superiores spirituales.* Episcopis, praelatis, pastoribus, sacer- **684.** dotibus curam animarum gerentibus seu patribus spiritualibus tenentur subditi ut filii spirituales amorem, reverentiam et obedientiam in his, quae ad curam eorum spectant, item subsidium necessarium. Ita praecipit Scriptura Deut. 17, 12: *Qui superbierit nolens obedire sacerdotis imperio, morietur homo ille et auferes malum de Israel.* Confer Heb. 13, 17, 1. Tim. 5, 17. Peccata ergo subditorum vel filiorum spiritualium erga Superiores vel patres spirituales, juxta rationem materiae mortalia vel venialia, sunt: odium, malevolentia, irreverentia, contemptus vel injuria quaevis irrogata, inobedientia deliberata in iis, quae ad eorum curam spectant, et negatio subsidii vel mercedis debitae de jure vel consuetudine, notatis etiam hic quae hactenus semper notavimus. Econtra Superiores vel patres spirituales tenentur subditis vel suis filiis curam, doctrinam et exemplum. Quorum proinde peccata saepissime mortalia sunt, neglectus animarum in cura et administratione Sacramentorum, in doctrina et correctione et scandala praebita, quae hic non tantum contra caritatem, sed etiam contra justitiam et officium suum committuntur.

§ II. *Superiores temporales.* Magistratibus quibusvis legitimis **685.** tenentur subditi amorem, reverentiam et obedientiam in iis, quae ad eorum officium pertinent, et justa tributa vel obsequia. In quibus omnibus contraveniendo peccant pro ratione materiae mortaliter vel venialiter, et accedente contemptu formali semper mortaliter. Quae requirunt ampliorem tractationem in materia de legibus; hic solum notanda excipio. Quodsi magistratus vel Superiores quilibet solum praecipiant vel prohibeant aliquid sub poena vel mulcta solvenda, subditi contravenientes et parati poenam vel mulctam solvere, si deprehendantur, non peccant, quia praesumitur, ipsos non voluisse obligare in conscientia ad culpam, sed in foro externo ad poenam tantum; quod maxime verum debet esse his temporibus in tanta multitudine exactionum ac onerum. Econtra magistratus temporales tenentur subditis amorem seu benevolentiam, administrationem justitiae commutativae et

vindicativae, curam indemnitatis et pacis seu defensionem ab omni damno. Ubi rursus frequenter peccata mortalia committuntur per omissionem, negligentiam, conniventiam et maxime per positivam injuriam, oppressionem etc. Quidquid sit de consuetudine, nunquam potui excusare venationes et libertatem ferarum cum tanto damno agricolarum sine ulla compensatione; de quibus ex professo in 7. et 8. praeceptum; nam ut jam semel monui, haec solum hic summarie moneo pro examine poenitentium sub 4. praecepto.

686. § III. *Domini, heri.* Servi seu famuli, ancillae (nihil hic de mancipiis seu proprie servis) tenentur suis dominis reverentiam, obedientiam et obsequium fidele. Ita expresse Eph. 6, 5: *Servi obedite dominis carnalibus cum timore et simplicitate cordis vestri, sicut Christo. Non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed ut servi Christi facientes voluntatem Dei.* Confer Tit. 2, 9., 1. Pet. 2, 18. Peccata ergo servorum pro ratione materiae mortalia vel venialia sunt: irreverentia vel contemptus, infidelitas vel fraudulentia, inobedientia, irritatio vel provocatio dominorum ad iram, blasphemias etc. Econtra domini tenentur servis amorem seu benevolentiam, beneficentiam et mercedem, Eph. 6, 9: *Et vos domini eadem facite illis, remittentes minas, scientes, quia et illorum et vester dominus est in coelis.* Peccata ergo dominorum sunt iracundia nimia et austeritas, aversus et indignabundus animus, percussio gravis et injuriosa, merces defraudata vel negata injuste. Moderata percussio ad debitam poenam vel emendationem justa est; et juste subtrahitur vel negatur merces proportionate vel ob fraudem vel infidelitatem commissam vel neglectum debitum obsequium vel ob infirmitatem eorum pro rata temporis. Denique neglectus vel impeditio eorum in spiritualibus necessariis ad salutem, omissio correctionis peccantium, de quibus patet ex superioribus.

687. § IV. *Magistri, praeceptores.* His discipuli tenentur amorem, reverentiam et obedientiam seu diligentiam in his, quae ad eorum curam pertinent. Peccata ergo discipulorum sunt: injusta indignatio, contemptus, irritatio praeceptoris, inobedientia in pertinentibus ad eorum curam v. g. studiis, convicia, contumeliosa verba aliaeque injuriae illatae. Quamvis in his pueri plerumque levitate, imprudentia, passione a mortali excusentur, ut non ad infernum, sed ad fornacem tantum damnandi sint. Econtra magistri ac praeceptores tenentur suis discipulis amorem, doctrinam, correctionem, exemplum. Patet ex natura eorum officii. Quorum proinde peccata sunt odia, indignationes, objurgationes injustae vel indiscretae, negligens, incauta, falsa doctrina, omissio correctionis debitae, scandala pusillorum: vae illis! Ad plura adhuc tenentur magistri seu praeceptores academici, quae ipsi ex statutis ac jure communi noverint.

688. § V. *De gratitudine et obligatione erga benefactores.* Gratitudo (uti definit S. Thom. 2. 2. q. 106. c. 1.) est specialis virtus, qua gratiae habentur et referuntur benefactori. Ejus tres sunt gradus: 1. Acceptum beneficium agnoscere; 2. laudare et gratias agere; 3. compensare seu retribuere pro facultate, loco, tempore, in quibus semper magis attendendum ad affectum benefacientis, quam ad effectum beneficii: quia gratitudo vel gratia respicit beneficium, secundum quod est gratis im-

pensum; beneficium non consistit autem in eo, quod fit vel datur, sed in ipso dantis vel facientis animo, inquit Seneca l. 1. de benefic. c. 7. Omnis ergo homo benefactori suo accepto beneficio statim obligatur ad gratitudinem, ut nimirum acceptum beneficium recognoscat, gratias agat et compensandi affectum habeat. Actualis autem compensatio beneficii nonnisi pro facultate et tempore opportuno praestanda est. Lege Sanctum Thomam cit. et Senecam l. 4. de benefic.

689. Ingratitudo ergo est speciale vitium gratitudini oppositum, benefactori debitas gratias denegans. Cujus proportionaliter tres sunt gradus, oppositi gradibus gratitudinis, sed ordine inverso, quia ultimum in generatione est primum in corruptione, idque dupliciter: 1. negative seu per omissionem, primo beneficium acceptum non compensare vel retribuere; secundo dissimulare seu nullo indicio laudare vel gratias agere; tertio etiam non recognoscere. 2. Positive vel per commissionem, primo retribuere mala pro bonis, secundo beneficium acceptum vituperare, tertio etiam maleficium aestimare, quod omnium extremum est.

690. Ingratitudo per omissionem tantum per se plerumque peccatum veniale est: at fit mortale, si fiat ex interno contemptu aut si omittatur aliquid benefactori retribuendum ex necessitate debitum juxta regulas caritatis. Ingratitudo vero per commissionem, scilicet retribuendo mala pro bonis, vituperando beneficium aut etiam maleficium reputando, plerumque peccatum mortale est, quia ordinarie malitiam et internum contemptum admixtum habet, unde sunt tot in hoc vitium invectivae sacrae Scripturae, sanctorum Patrum ac sapientum ethnicorum. Et specialiter in gravibus injuriis benefactori illatis semper explicanda erit circumstantia ingratitudinis, utpote speciem mutans. Ceterum sicut in aliis, ita et hic excusat imperfectio actus et levitas materiae. Vide Tanner t. 3. disp. 6. q. 1. dub. 3. n. 58.

691. Denique sermo fuit solum de pietate, observantia et gratitudine erga hominem seu creaturam: nam pietas, observantia ac gratitudo erga Deum, ut supremum nostrum parentem, dominum ac benefactorem spectat ad virtutem religionis, immo in re cum virtute religionis coincidunt et solum speciali respectu excellentiae divinae super nos differunt, ut supra suo loco notatum in primo praecepto; sic consequenter impietas, inobservantia et ingratitudo erga Deum ad peccata contra virtutem religionis reducenda sunt.

Caput VI.

De obligatione caritatis et miserieordiae erga proximum.

692. 1. Caritas est virtus theologica et supernaturalis, qua Deus propter se diligitur, proximus autem propter Deum. Definitio communissima late explicata est in primo praecepto decalogi tam quoad actum prin-

cipalem amoris Dei super omnia, quam quoad actum secundarium dilectionis proximi propter Deum. Hic solum de obligatione caritatis et dilectionis proximi agendum erit et necessario aliqua explicanda.

693. 2. Praeceptum caritatis et dilectionis proximi frequentissime inculcatur in Scripturis, sed specialiter expressit Salvator Matth. 22, ubi post magnum mandatum: *Diliges Dominum Deum tuum etc.* statim subjungit: *Secundum autem simile huic, diliges proximum tuum, sicut teipsum.* Ubi *sicut teipsum* non significat aequalitatem dilectionis, quasi homo semper aequaliter in omnibus teneatur diligere proximum, sicut seipsum: nam ordine caritatis homo tenetur magis diligere seipsum, quam proximum ceteris paribus, ut sect. 4. videbimus; sed significat proportionem et aequalitatem in modo et motivo diligendi, ut nimirum in iis, quibus nos ipsos diligere debemus, etiam diligamus proximum juxta universalia principia legis naturae: Quaecunque vultis, ut faciant vobis homines, et vos facite illis. Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris. Et sicut nos ipsos propter Deum et in ordine ad Deum tantum diligere debemus, volendo nobis ipsum Deum et ad ipsum ordinata salutaria bona tantum oppositaque mala fugienda, ita et diligamus proximum.

694. 3. Praeceptum dilectionis proximi, simul affirmativum et negativum, quadruplicem continet obligationem. Ut *affirmativum* est, obligat, ut proximo bene velimus interius et cum opus sit etiam benefaciamus exterius in spiritualibus et corporalibus. Ut autem est *negativum*, prohibet, proximum odisse seu ei male velle interius et non malefacere vel ei nocere exterius. Praecipitur ergo duplex actus caritatis erga proximum: unus internus et elicitus, proximo bene velle: alter externus et imperatus, proximo cum opus est benefacere tam spiritualiter quam corporaliter. His opponitur duplex peccatum omissionis, scilicet non amare vel bene velle proximo, et non benefacere cum oportet. Et de his agimus hoc cap. Prohibetur autem duplex similiter actus oppositus, nimirum odisse vel male velle proximo interius et ei malefacere exterius: ubi committitur duplex peccatum commissionis, nimirum male velle proximo per odium etc., de quo tr. praec. c. 6., et male facere vel nocere proximo aut in spiritualibus per scandalum, de quo tr. 5. c. 1, aut in corporalibus per injuriam et injustam laesionem proximi in bonis vitae, famae, fortunae, et hoc necessario simul est peccatum contra justitiam, de quibus in reliquis omnibus praeceptis secundae tabulae.

695. 4. Caritati denique theologicae admodum est affinis alia virtus moralis, dicta misericordia, quae definitur a D. Aug. l. 9. de civ. Dei c. 5: „Misericordia est alienae miseriae in corde nostro compassio," qua utique si possumus subvenire compellimur. Hujus actus externus generatim dicitur graece eleemosyna, quasi miserans subventio: et quia homo constans anima et corpore in utroque miseriam pati potest et misericordiae subventione indigere, hinc duplex est misericordia, corporalis et spiritualis, et opera misericordiae duplicia, corporalia et spiritualia, atque utrinque communiter enumerantur septem, de quibus latissime S. Thom. 2. q. 32. a. 2. et sequentibus. Opera misericordiae

corporalia sunt: pascere esurientem, potare sitientem, vestire nudum, visitare infirmum, redimere captivos, sepelire mortuos: „Visito, poto, 696.
cibo, redimo, tego, colligo, condo.“ Quae omnia comprehenduntur nomine eleemosynae corporalis; de qua mox sect. 2. Opera misericordiae spiritualia sunt: docere ignorantem, consulere dubitanti, consolari moestum, corrigere errantem, tolerare onerosum, remittere injurias, pro omnibus orare: „Doce, consule, castiga, solare, remitte, fer, ora.“ Inter haec praecipua est correctio fraterna, de qua sect. 3. et 4. sect. agemus de ordine caritatis.

Sectio I.

Obligatio caritatis quoad actum internum amandi et externum benefaciendi proximo generatim.

Summarium.

697—700. Amor proximi debet esse supernaturalis ex parte principii, motivi, objecti.
701—702. Debet esse amor amicitiae, ei volendo bona salutaria in ordine ad Deum.
703—704. Non sufficit amor concupiscentiae tantum.
705. Tenemur praecepto caritatis diligere omnem proximum, etiam peccatorem,
706. Etiam inimicum.
707. Praeceptum diligendi proximum obligat semper et pro semper negative, excludendo omne odium.
708—713. Quando obliget positive?
714. Quilibet sub mortali obligatur
715—716. Ex caritate et misericordia
717—718. Benefacere proximo corporaliter et spiritualiter,
719. Quando id vera necessitas exigit.
720—721. Quae et quando sit vera necessitas?
722—726. Quando quis censeatur moraliter teneri succurrere proximo?

Assertio I: *Praecepto divino caritatis tenetur homo amore supernaturali et amicitiae diligere quemcunque proximum, saltem negative, excludendo odium et malevolentiam; positive vero actu interno nonnisi quandoque per accidens.* Ita communis DD. apud citandos. Termini modo explicandi sunt. 697.

§ 1. *Amore supernaturali.* Amor proximi hoc praecepto intentus debet esse supernaturalis tripliciter, ex parte principii, motivi et objecti.

1. *Ex parte principii,* scilicet elicitus ex habitu infuso caritatis, 698.
qua nimirum Deus propter se, proximus autem propter Deum diligitur. Idem namque habitus infusus caritatis, inclinans principaliter quidem ad dilectionem Dei super omnia propter se seu propter suiipsius intrinsecam, infinitam et irreferibilem bonitatem, tanquam ad actum principalem, etiam inclinat secundario et movet ad dilectionem proximi atque suiipsius propter eandem bonitatem divinam ut participatam in

proximo et nobis ipsis, tanquam ad actum secundarium, cum priori connexum, ut suo loco latius explicatum. Et hinc

699. 2 Debet esse supernaturalis *ex parte motivi,* ut nimirum diligatur proximus propter Deum seu propter bonitatem supernaturalem a bonitate divina in proximo participatam, quatenus nimirum est creatura Dei, condita ad imaginem Dei, capax nobiscum gratiae divinae, beatitudinis aeternae, et uno verbo: *quatenus est aliquid Dei.* Unde totius caritatis theologicae, inclinantis ad dilectionem Dei et proximi ac sui ipsius, objectum et motivum formale et adaequatum est bonitas Dei. Bonitas enim Dei, quatenus proprie inest ipsi Deo, est objectum formale caritatis amantis ipsum Deum propter se; eademque bonitas Dei quatenus suo modo participata est et velut relucet in proximo ac nobis ipsis est objectum formale ac motivum caritatis amantis proximum et nos ipsos propter Deum.

700. 3. Debet esse supernaturalis *ex parte objecti voliti:* ut nimirum proximo velimus bona supernaturalia, utpote principaliter ipsum Deum aeternamque beatitudinem et omnia ad hanc ordinata, ut mox specificabitur. Excluditur ergo omnis amor proximi naturalis tantum ex motivo vel objecto naturali praecise, quo scilicet diligimus aliquem propter bonitatem naturalem tantum absque ordine ad Deum. Qui amor, etsi per se malus non sit, non est tamen actus caritatis theologicae, quia non est propter Deum ideoque nec meritorius nec consequenter satisfacit praecepto caritatis divinae diligendi proximum propter Deum formaliter et positive, sed tantum satisfacit materialiter et negative, quatenus excludit transgressionem praecepti dilectionis, odium, malevolentiam etc.

701. § II. *Et amicitiae.* 1. Tenemur amare proximum vero amore amicitiae, ei bene volendo, nimirum volendo vel desiderando ipsi vera bona salutaria in ordine ad Deum: nimirum principaliter ipsum Deum, gratiam ac beatitudinem aeternam aliaque bona spiritualia ac etiam corporalia, quae ad haec conducunt et ordinantur. Ratio est: quia praeceptum dilectionis proximi est simile praecepto dilectionis Dei (nimirum non absolute et quoad modum diligendi, quasi sicut Deus propter seipsum super omnia, sic etiam proximus amari debeat, hoc enim implicat; sed respective quoad motivum diligendi, ut sicut Deus diligitur propter se suamque bonitatem infinitam, ita propter ipsum ejusque bonitatem diligatur proximus); atqui actus caritatis divinae est, vero affectu amicitiae Deo velle seipsum et omne bonum suum; ergo eadem ratione caritatis theologicae in proximum actus debet esse vero affectu amicitiae proximo velle omne verum et omne salutare bonum, utpote gratiam ac gloriam etc., idque vel amore vel affectu complacentiae congaudendo ei, quatenus talia bona jam habet, aut amore et effectu desiderii, quatenus aliquid eorum nondum habet, ei desiderando et, cum opus est et occasio, etiam procurando.

702. 2. Non ergo praecepto caritatis tenemur velle vel optare proximo ea bona, quae ei salutaria in ordine ad Deum non sunt, quin potius nociva; immo ex ipsa vera caritate ei positive nolle possumus; v. g. Titio potes nolle divitias, potentiam, dignitatem, scientiam etc., quia vides, eum istis contra salutem suam vel aliorum aut in aliorum detri-

mentum abuti. Sic enim non male, sed vere bene vis Titio, cum ei secundum rectam rationem melior sit eorum privatio, quam possessio, prout latius patet ex dictis tr. 3. c. 6. in explicatione odii.

3. Excluditur ergo et praecepto dilectionis proximi minime satis- **703.** facit amor concupiscentiae tantum, quo nimirum diligimus proximum praecise, quatenus nobis bonus, conveniens, utilis vel delectabilis est, quia hic amor pure naturalis est, omni homini etiam ethnico communis. Quodsi diligamus proximum quatenus est nobis bonus vel utilis spiritualiter in ordine ad Deum vel salutem nostram, v. g. bonus Superior vel confessarius, erit sane actus caritatis theologicae; at non quatenus est amor concupiscentiae erga proximum, sed quatenus est amicitiae erga nos ipsos et ipsum Deum: nam amans proximum ut bonum sibi spiritualiter in ordine ad Deum et salutem, magis quam proximum amat seipsum et seipso adhuc magis amat ipsum Deum: quia, propter quod unumquodque tale, et illud magis tale.

4. Tandem in praecepto dilectionis proximi etiam implicite con- **704.** tineri praeceptum dilectionis suiipsius, notum est ex terminis praecepti. „Cum enim dictum est: Diliges proximum tuum sicut teipsum, et tui ipsius dilectio praetermissa non est", ait D. Aug. l. de doctrina christiana c. 2.

§ III. *Quemcunque proximum.* 1. Praecepto caritatis tenemur **705.** diligere omnem proximum etiam quantumvis peccatorem, etiam inimicum nostrum. Certum de fide et omnium theologorum cum S. Thom. 2. 2. q. 25. a. 6, Scoto 3. dist. 30. et 38. Ratio sumitur ex generali mandato: *Diliges proximum tuum sicut teipsum,* nemine excepto, nisi non-proximo, qui scilicet gratiae Dei et aeternae beatitudinis nobiscum amplius capax non est, ut sunt soli daemones et damnati; omnis autem proximus noster est creatura rationalis nobiscum capax gratiae et beatitudinis; uti sunt inprimis angeli, beati ac etiam animae in purgatorio, quas novimus jam certas gratiae ac beatitudinis, et deinde omnis homo viator tam fidelis quam infidelis, bonus, malus etiam quantumvis peccator vel inimicus noster: hos enim novimus adhuc gratiae et amicitiae Dei atque beatitudinis aeternae capaces. Omnes ergo ex caritate diligendi sunt propter Deum eisque bene volendum praedictis modis.

2. Et quoad inimicos speciale habemus mandatum a Christo **706.** Matth. 5, 21: *Audistis, quia dictum est antiquis: diliges proximum tuum et odio habebis inimicum tuum* (fuit hoc pharisaica depravatio praecepti divini Lev. 19: Diliges amicum tuum); *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, benefacite iis, qui oderunt vos, orate pro persequentibus et calumniantibus vos.*

3. Sed ne terrearis mandato tanto, notanter dixi, *saltem negative,* **707.** *excludendo odium etc.* Sic enim sine dubio praeceptum divinum caritatis obligat semper et pro semper, ita ut nunquam liceat proximo etiam quantumvis inimico male velle per odium, aut ei bonum nolle vel de ejus bonis tristari per invidiam, de quibus late tr. 2. c. 6. sect. 1, ubi fuse explicatum, qualiter homo teneatur amare inimicum, offensam remittere, signa caritatis exhibere etc. Positive vero actu interno formali explicito proximum praesertim inimicum amare, ei bene

velle, bona gaudere vel desiderare, per se ex professo nunquam obligamur ex praecepto affirmativo caritatis: nam huic praecepto dilectionis proximi, generaliter imbibito in omnibus praeceptis divinis circa praeceptum praesertim secundae tabulae, abunde satisfit, dum quis vult servare propter Deum et data occasione de facto observat praecepta divina circa proximum, abstinendo ab omni odio et injuria et cum opus est etiam exhibendo opera externa caritatis, is sane ipso facto diligit proximum sicut seipsum; et saepe etiam actu interno formali amoris seu benevolentiae ipsum diligit, cum illa opera caritatis saepe fieri non possint sine aliquo actu interno amoris et benevolentiae, ut mox patebit. Et hinc sequitur

708. § IV. *Positive vero actu interno nonnisi quandoque per accidens.* Positivo et formali actu interno amoris seu benevolentiae ex praecepto caritatis per accidens solum tenemur quandoque amare proximum, quando nimirum ita exigit aut periculum odii evitandum aut opus externum caritatis exhibendum, adeoque in triplici potissimum casu:

709. 1. Quodsi urget gravis tentatio odii vel affectus maligni in proximum, quae prudenti judicio rem aestimando aliter superari non posse videatur, quam contrario actu amoris proximum prosequendo, teneris tunc positive amare, juxta communissimam DD. Teneris enim tunc resistere peccato contra caritatem proximi, nec aliter posse supponitur, nisi actu contrario amoris. Ubi tamen si omisso amore tentationi odii succumbas, omissio amoris et commissio odii non duo, sed unum tantum numero peccatum contra caritatem constituunt, ut in simili alibi saepius notatum est.

710. 2. Quotiescunque homo jam habito odio et inimicitia erga proximum tenetur reconciliari eidem, maxime veniam petenti (juxta dicta tr. 2. c. 6.): implicat enim fieri reconciliationem veram cum inimico, nisi per elicitum novum actum amoris ac benevolentiae erga ipsum, alioquin erit reconciliatio ficta, qualem non praecipit, sed prohibet lex christianae caritatis.

711. 3. Quotiescunque tenemur ex caritate benefacere vel succurrere proximo, ut in extrema vel gravi necessitate constituto. Actus enim externus benefaciendi necessario praesupponit actum internum caritatis, sine quo benefacere non caritas est, sed hypocrisis. Extra hos casus actualiter amare proximum: amicum vel inimicum, est in consilio pro majori merito ac perfectione caritatis. Et sane quo quis intensius ac frequentius exercet actus amoris Dei, eo etiam frequentius exercebit actus amoris proximi propter Deum, ut experientia disces.

712. Vides, hanc nostram doctrinam nihil commune habere cum propositionibus damnatis ab Innoc. XI. 10: „Non tenemur proximum diligere actu interno et formali“ et 11: „Praecepto proximum diligendi satisfacere possumus per solos actus externos“, quod nos nullo modo dicimus aut sentimus.

713. Patet ergo jam de obligatione caritatis quoad actum internum amandi et opposito peccato omissionis: illud nimirum per se vix unquam committi, sed solum per accidens in dictis casibus. De peccatis internis commissionis contra caritatem proximi, odio, inimicitia, vindicta etc. in commodum confessariorum jam dixi satis tr. 2. c. 6.

Nunc quoad actum externum caritatis erga proximum, scilicet benefaciendi corporaliter et spiritualiter, sequitur

Assertio II: *Omnis homo jure naturali et divino positivo sub mor-* 714.
tali obligatur, ex caritate et misericordia proximo benefacere corporaliter et spiritualiter, seu bonum praestando seu malum injustum impediendo, quando vera necessitas proximi ita exigit et moralis possibilitas adest, quando concurrunt haec: notitia necessitatis, facultas succurrendi, indemnitas nimirum succurrentis et spes fructus. Certa apud omnes. Ratio obligationis clara est: quia praeceptum divinum naturale positivum est: Diliges proximum tuum sicut teipsum; atqui praecepto non solum praecipitur actus internus caritatis et benevolentiae, ut excludat omne odium et malevolentiam, sed etiam maxime actus externus beneficientiae erga proximum in necessitate vel miseria constitutum; hoc enim exigit necessario praestituta mensura diligendi proximum *sicut seipsum*, juxta principia universalia legis naturae: „Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris" et: „Quaecunque vultis, ut faciant vobis homines, et vos facite illis"; quotusquisque autem vult sibi tantum bonum velle proximum et non multo magis etiam benefieri in necessitate vel miseria constituto? Plenae sunt hoc praecepto sacrae Litterae maxime apud Evangelistam amoris. 1. Jo. 3, 17: *Qui habuerit substantiam hujus mundi et viderit fratrem suum necessitatem habere et clauserit viscera sua ab eo, quomodo caritas Dei manet in illo?* quasi dicat, non manet. (Caritatem autem et gratiam Dei non manere in homine, est effectus peccati mortalis.) *Filioli mei, non diligamus verbo neque lingua, sed opere et veritate.* Jac. 2, 16: *Si frater et soror nudi sint et indigent victu quotidiano, dicat autem aliquis ex vobis illis: Ite in pace, calefacimini et saturamini, non dederitis autem eis, quae necessaria sunt corpori, quid proderit?* Ergo tenemur etiam ipso opere proximo benefacere. Conditiones autem obligationis accurate exprimuntur in assertione; explico breviter:

§ 1. *Obligatur ex caritate et misericordia:* nimirum etiam seclusa 715.
justitia; nam duplex potest esse obligatio benefaciendi proximo, solius caritatis generalis vel specialis, et caritatis ac justitiae simul. Titulo caritatis *communis*, videlicet ex communi innato affectu et communicatione naturae, tenetur homo homini simpliciter benefacere vel succurrere, sit barbarus vel Scytha. Titulo caritatis *specialis*, ratione specialis conjunctionis naturae, tenetur homo benefacere vel succurrere prae ceteris sibi speciali ratione conjunctis, ut parentes filiis, filii parentibus, fratres, sorores, cognati, affines invicem, christianus christiano, civis civi etc. tam nobis, quam aliis extraneis, ut patebit de ordine caritatis. Titulo vero mixto *caritatis et justitiae* simul tenentur benefacere proximo, qui ex officio vel pacto aliis ad benefaciendum et subsidium adferendum adstricti sunt: sic rex, magistratus populo, praelatus, pastor, superior sibi commissis tenentur succurrere duplici titulo, et caritatis et justitiae, quia nimirum vi officii ex justitia. Superiores tenentur ad conservationem suorum sive quoad temporalia in magistratu saeculari, sive quoad spiritualia in magistratu ecclesiastico vel religioso: ubique in his, sicut major et duplex est obligatio, ita et majus et duplex erit peccatum, scilicet ex contra caritatem et justitiam, si tales non succurrant proximo necessitate exigente, v. g. magistratus civilis

bello vel fame periclitantibus, parochus subdito in peste vel periculo mortis Sacramenta petenti.

716. Porro quamdiu adsunt qui vel ex titulo mixto caritatis et justitiae vel ex titulo speciali caritatis tenentur proximo in spirituali vel corporali necessitate succurrere atque etiam succurrere posse et velle creduntur, tamdiu alii titulo communi caritatis et misericordiae non obligantur succurrere proximo illi: quia tunc respectu illius nulla est necessitas exigens, ut ullus alius succurrat. At vero quando vel desunt qui titulo justitiae vel caritatis specialis teneantur succurrere vel licet adsint, tamen non possunt vel non volunt ex malitia succurrere, tunc nimirum omnis homo, cui innotescit vera, gravis vel extrema necessitas corporalis et spiritualis proximi, titulo et praecepto caritatis communis sub mortali obligatur pro posse succurrere, ut mox patebit amplius. Idque bene explicat Christus Luc. 10. parabola de eo, qui incidit in latrones, cui (forte Judaeo) cum sacerdos et levita titulo caritatis specialis obligati, tamen transeuntes, gravi culpa non succurrissent, Samaritanus extraneus solo titulo caritatis communis opem tulit, concluditque Christus: *Vade et tu fac similiter.*

717. § II. *Proximo benefacere corporaliter et spiritualiter:* prout nimirum necessitas et miseria proximi exigit, seu bonum praestando sive malum injustum impediendo: aequipollent enim, proximo bonum facere et malum impedire; adeoque sicut omnis, qui potest, tenetur ex caritate proximo bonum facere, ita et malum ejus injustum vel injuriam (non item malum justum v. g. justam poenam) impedire, juxta universalem legem Dei Eccli. 17, 12: *Et mandavit illis unicuique de proximo suo,* et olim varias tulit leges Deus de conservatione rerum proximi etiam inimici, ut Exodi 23, 4: *Si occurreris bovi inimici tui aut asino erranti, reduc eum.*

718. Tenetur ergo homo impedire malum proximi non tantum spirituale, videlicet peccatum vel peccandi periculum, ut patebit infra de correctione fraterna et scandalo, sed etiam quodvis malum injustum corporale vitae, famae vel fortunae, quatenus nimirum *absque proprio detrimento potest;* v. g. videt quis latronem vel hostem gladio aggredi proximum; si absque sui evidenti periculo potest clamore, armis vel alio modo impedire, ne occidatur, tenetur sub mortali. Item potest quis innocentem a morte liberare commode, utpote testimonio, juramento justo, pecunia sibi non multum necessaria; tenetur sub mortali, cum sit vera et extrema necessitas proximi. Item vides furem domum proximi invadentem; potes commode impedire clamore vel alio medio, teneris etiam sub mortali, si aestimes grave damnum inferendum proximo; secus si leve tantum v. g. panem vel fructus ablaturum. Item vides quosdam publice detrahere proximo atque ex illa detractione eum injuste gravem infamiam aliudve malum subiturum, potes autem efficaciter et sine gravi vel aequali tuo incommodo impedire; teneris eum defendere sub mortali. Secus si scires, te nihil profecturum aut, ut contingere solet, te aequale periculum subiturum; tunc enim non teneberis te exponere periculo, juxta ordinem caritatis. Ex communi nominatim Marchant t. 2. tr. 2. tit. 4. sect. 2. q. 1. § 4.

§ III. *Cum vera necessitas proximi exigit.* Praeceptum benefaciendi 719.
proximo, ut affirmativum est, praecipiens nimirum, actu proximo benefacere seu malum auferre, utique non obligat pro semper, sed solum certo tempore vel casu; neque hic aliud tempus vel casus assignari potest nisi tempus et casus verae necessitatis ita exigentis. Vera autem necessitas censenda est, cum homo alieno subsidio necessario indiget ad vitam spiritualem, corporalem, moralem et civilem conservandam. Quam regulam bene tradit Marchant cit. q. 1. dub. 1. Dicitur autem:

1. *Cum homo:* comprehendendo omnem hominem, amicum, inimicum, 720.
fidelem, catholicum, infidelem, haereticum etc.: omnes enim proximi intelliguntur, et omnibus in vera necessitate succurrendum, juxta tamen dicta § 1. et dicenda infra de ordine caritatis.

2. *Alieno subsidio indiget,* quocunque corporali vel spirituali: quamdiu enim homo sibiipsi succurrere vel seipsum juvare potest, ut si pauper mendicans suo labore, industria vel ministerio aliquo sibi necessaria acquirere potest, tamdiu non censetur veram necessitatem pati, ob quam alieno subsidio necessario egeat. Fieri tamen solet, ut homo, etsi antea potuerit sibi providere labore et industria, adeoque sua culpa et negligentia postea tamen in veram necessitatem incidat, qua durante ope et subsidio vere et necessario egeat.

3. *Necessario ad vitam spiritualem, corporalem sive moralem et civilem conservandam:* in his tribus concluditur omnis omnino vera necessitas, quae homini contingere potest. Vita *spiritualis* dicitur vita animae per gratiam et alia ad hanc necessaria, ad quam conservandam homo saepe necessario indiget subsidio alieno, utpote administratione Sacramentorum, necessaria instructione, correctione etc. Vita *corporalis* similiter indiget alimentis, vestimentis aliisque necessariis ad sui conservationem, saepe per alienum subsidium acquirendis. Vita *moralis* et civilis, consistens in honestate morali, integra fama, honesto statu, saepe etiam indiget subsidio, ut nimis manifestum.

4. Quotiescunque ergo occurrit tanta necessitas proximi, ut vitam 721.
suam spiritualem vel corporalem vel civilem conservare non possit, omnis homo sciens et potens ex caritate obligatur succurrere, etiam sub mortali pro ratione materiae. Patet in allatis exemplis: sacerdos etiam simplex vel non curatus, si alius non adsit, qui facere debet, homini ad mortem laboranti sub mortali tenetur Poenitentiae Sacramentum ministrare, imparatum disponere ad Sacramentum et bonam mortem, similiter infantem baptizare etc. Homini extrema vel gravi necessitate laboranti alimento vel vestimento succurrere quicunque sciens et potens tenetur sub mortali; idemque est in exemplis modo dicti supra.

§ IV. *Et possibilitas adest moralis:* utique non physica tantum, 722.
sed moralis, qua quis hic et nunc commode possit: caritas enim ordinata plus non obligat. Ad hoc autem, ut quis vere censeatur moraliter posse et teneri proximo succurrere seu ut moralis possibilitas adsit, quatuor requiruntur in assertione expressa et sunt sequentia:

1. *Notitia necessitatis proximi:* ubique enim a lege excusatur igno- 723.
rans; qui ergo vel omnino nescit, proximum esse in necessitate aut si

hoc sciat, scit tamen alios debere et posse et velle succurrere, ipse non tenetur succurrere, quia non scitur et revera non est necessitas proximi ut ab ipso sublevanda. At vero cum primum ei innotescit necessitas proximi vera ac gravis, et quamdiu non est vel noscitur esse alius, qui debeat, possit et velit succurrere, tamdiu tenetur quilibet succurrere pro posse. Attamen vi praecepti caritatis nullus tenetur inquirere proximos necessitatem patientes, ut eis succurrat, ut insinuatur 1. Jo. 3: *Qui habuerit substantiam hujus mundi et viderit fratrem suum habere necessitatem.*

724. 2. *Facultas succurrendi:* ut nimirum debens succurrere proximo habeat vel possit id, quo succurrere debet. Nam impotentia excusat a lege et qui nihil habet, nihil debet. Sic non potest nec consequenter debet succurrere pauperi, qui ipse pauper non habet pecuniam, panem etc.; sic sacerdos excusatur, qui in infirmitate ipse detentus, nequit accedere infirmum ad Sacramenta administranda.

725. 3. *Indemnitas succurrentis:* ut nimirum quis sine gravi vel aequali suo damno aut periculo possit succurrere alteri. Sic nimirum in spirituali vel corporali necessitate tenetur quis alteri succurrere, ut tamen ipse eandem vel similem ex hoc necessitatem non incurrat: nam ex ordine naturali caritatis quilibet tenetur magis amare seipsum, quam alterum in eodem genere. E. g. proximo extrema necessitate laboranti teneris succurrere, etiam ipse gravi necessitate pressus, sic tamen, ut ipsemet inde extremam necessitatem non incurras. Vides alterum in periculo mortis, in latrocinio, naufragio; teneris succurrere, dummodo non ipsemet periculum mortis ineas. Sacerdos non curatus tenetur alteri in periculo mortis succurrere Sacramenta ministrando, non tamen periculo mortis suae; secus est de sacerdote curato seu parocho proprio ex justitia obligato, ut infra magis patebit de ordine caritatis.

726. 4. *Spes fructus seu effectus futuri:* ut nimirum quis sciat et speret, se ope sua proximi necessitatem sublevare posse vel sublevandam esse. Quodsi enim nulla spes sit, proximum in necessitate sublevandi, cessat jam possibilitas et consequenter obligatio succurrendi. V. g. non teneris pauperi cibum deferre, quem scis jam animam agere aut si scias a militibus in via rapiendum omne etc. et ita in similibus. His ita generaliter positis circa obligationem benefaciendi vel succurrendi proximo corporaliter et spiritualiter, nunc ad specialia descendendum.

Sectio II.

Obligatio eleemosynae corporalis.

Summarium.

727. Eleemosynae definitio.
728. Est opus summe meritorium, satisfactorium et impetratorium,
[illegible] Ad quod homo ex praecepto [illegible] positivo aliquando obligatur juxta rationem necessitatis alienae et facultatis propriae. Unde

730. Obligatio pendet ex facultate propria et necessitate aliena.
731—733. Quae bona dicantur necessaria vel superflua?
734. Necessitas est extrema, gravis, communis.
735—739. Resolvuntur quidam casus.
740. Proximo necessitate extrema laboranti tenetur quis succurrere sub mortali non tantum de superfluis, sed etiam de necessariis statui.
741—745. Resolvuntur varii casus.
746. Quando et qualiter quis teneatur succurrere proximo in necessitate gravi?
747—750. Exceptiones et casus varii.
751. Habentes bona simpliciter superflua, probabilissime etiam sub mortali teneri quandoque facere eleemosynam pauperibus communem tantum necessitatem patientibus,
752—756. Probatur varie.
757—760. Exceptiones et casus.
761. Corollarium quoad divites et beneficiatos.
762. Eleemosyna ordinarie solum fieri potest de bonis propriis et justis.
763—765. Exceptiones et casus quoad necessitates.
766. Quando et qualiter eleemosynas facere possint uxores,
767. Filiifamilias de bonis parentum,
768. Servi et ancillae de bonis dominorum,
769. Religiosi de bonis monasterii?
770. Corollarium.

Eleemosyna definitur a S. Thom. 2. 2. q. 32. a. 1: „Opus, quo datur aliquid indigenti ex commiseratione propter Deum.“ Non enim consideratur hic eleemosyna seu beneficentia in proximum, quatenus praecise est actus misericordiae, compatiens miseriis proximi praecise ratione communicationis naturae, sed consideratur praecipue ut est actus imperatus caritatis theologicae, proximo benevolentis ac benefacientis et consequenter etiam ejus miseriis condolentis ac pro posse sublevantis *propter Deum,* seu quatenus proximus miser est aliquid Dei, divinam bonitatem participans, adeoque quatenus opera misericordiae a caritate imperantur atque apud Deum meritoria sunt. Quod valde notandum et plebi explicandum est, ne operum misericordiae meritum et mercedem amittat. Hic certa aliqua praesupponenda sunt. 727.

I. Certum est, eleemosynam quam maxime esse *in consilio,* utpote opus summe meritorium, Deo gratissimum, maxime satisfactorium et impetratorium, quo nihil saepius in Scripturis commendatur, eique praestantissimi apud Deum effectus tribuuntur, et specialiter etiam remissionis peccatorum Tob. 4, 11: *Quoniam eleemosyna ab omni peccato et a morte liberat et non patitur animam ire in tenebras.* Ib. 12, 9: *Quoniam eleemosyna a morte liberat et ipsa est, quae purgat peccata et facit invenire misericordiam et vitam aeternam.* Eccl. 3, 33: *Eleemosyna resistit peccato.* Dan. 4, 4: *Peccata tua eleemosynis redime.* Et ipse Christus Luc. 11, 41: *Quod superest, date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis.* Et alibi saepissime; ubi tamen sciendum, eleemosynam non habere vim remittendi peccata per se infallibiliter neque ex opere operato, ut Sacramenta, neque ex opere operantis, ut amor Dei super omnia et contritio perfecta: ut constat ex illo 1. Cor. 13, 3: *Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas . . . caritatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Et tandem haereticum esset dicere, eleemosynam sine poenitentia remittere peccata. Dicitur ergo, eleemosyna remittere peccata duobus modis: 1. per accidens et infalli- 728.

biliter ratione adjunctae caritatis, quando scilicet subvenitur proximo ex actuali amore Dei super omnia seu propter Deum super omnia dilectum, ut notant DD. cum S. Thom. cit. 2. Impetratorie per se quidem, non tamen infallibiliter, quatenus homo etiam peccator per eleemosynam debite frequentatam impetrat auxilia gratiae actualis, quibus plerumque efficaciter juvatur et movetur ad conversionem, poenitentiam et justificationem, juxta illud Christi Matth. 5, 7: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur et* constat ex exemplis Sacrae Scripturae, ut de Cornelio centurione et aliis.

729. II. Certissimum est de fide, etiam *praecepto divino* naturali et positivo obligari hominem ad dandam aliquando eleemosynam juxta rationem necessitatis alienae et facultatis propriae. Omnes. Praeceptum naturale continetur generali illo principio legis naturae: Quaecunque vultis, ut faciant vobis homines, et vos facite illis; quilibet autem in vera necessitate constitutus optimo jure naturae, seu ut vocant jure poli, vult et exigit sibi subveniri ab habente facultatem; ergo. Praeceptum positivum autem praeter mandatum: *Diliges proximum tuum sicut teipsum,* frequenter et severe fertur in Scripturis. Prov. 21, 13: *Qui obdurat aurem suam ad clamorem pauperis, et ipse clamabit et non exaudietur.* Eccli. 4, 1: *Eleemosynam pauperis ne defraudes* (quasi dicat, quia ei jure debes). Ezech. 16, 49: *Haec fuit iniquitas Sodomae sororis tuae, superbia, saturitas panis et abundantia etc., et manum egeno et pauperi non porrigebant.* Sed omnium gravissime Christus ipse Lucae 16. in parabola epulonis ac Matth. 25, 42: *Venite benedicti etc. esurivi enim et dedistis mihi manducare etc.* Et contra: *Ite maledicti in ignem aeternum etc., esuriri enim, et non dedistis mihi manducare,* et consequenter omnes species eleemosynae seu misericordiae corporalis enumerans, poenam aeternam damnationis, utique solis peccatis mortalibus debitam, impiis ob solum defectum eleemosynae in tremendo judicii die infligendam denunciat. Ergo praecepto divino, naturali et positivo etiam sub mortali obligatur homo ad dandam quandoque eleemosynam, utique tamen juxta modum facultatis suae et necessitatis alienae. Nam

730. III. Certum est, obligationem eleemosynae corporalis a duobus pendere et metiendam esse: *a necessitate aliena* et *facultate propria,* nimirum ex parte dantis, ut habeat bona aliqua superflua, et ex parte accipientis, ut habeat veram aliquam necessitatem.

731. *Ex parte dantis.* Bona possunt esse necessaria vel superflua dupliciter: quoad naturam seu vitam, et quoad personam seu statum. Bona necessaria naturae suae seu vitae sunt, quae requiruntur necessario ad conservandam vitam et naturam suam ac familiae suae. Superflua autem naturae et vitae dicuntur, sine quibus quis suam familiaeque vitam congrue conservare ac tueri potest; adeoque bona sufficientia naturae et vitae habere censetur, qui habet congruum victum, vestitum et domicilium pro se et familia sua, juxta illud 1. Tim. 6, 8: *Habentes alimenta et quibus tegamur, his contenti simus.* Reliqua bona ultra ista dicuntur superflua naturae.

732. Bona necessaria personae vel statui dicuntur, quae necessaria sunt ad decentem conservationem status vel conditionis personae, utpote honesti civis, magistratus, nobilis etc. Hi enim ipso jure naturae

ad statum vel conditionem suam tuendam plus requirunt, quam privatus civis, plebejus, rusticus, secluso tamen abusu moderni tempori nobiles et potentes summum quemque luxum censent esse de ratione status sui. Bona ergo superflua personae vel statui dicuntur, sine quibus talis suum familiaeque suae statum sufficienter conservare ac tueri potest, quae proinde simpliciter dicuntur bona superflua.

Ubi tamen advertendum ex communi cum S. Thom. cit. q. 32. **733.** a. 1, 1. sub bonis necessariis vitae vel status non tantum intelligi necessaria vitae vel statui propriae personae, sed etiam propriae familiae, utpote parentum, filiorum, conjugis, necessarii famulitii. 2. Non tantum necessaria vitae vel statui in praesenti, sed etiam quoad futuram necessitatem, quae communiter accidere solet et moraliter certo accidet: ut pro tempore morbi, senectutis, pro educandis, elocandis et dotandis liberis (non item pro extraordinariis vel imaginariis necessitatibus, ut si caecus fieret, si domus combureretur etc.). 3. Addunt Vasq., Filliuc., alii cum Diana p. 1. tr. 15. res. 32, sub bonis necessariis statui etiam comprehendi illa bona, quae conservantur pro augendo statu, cum bono communi expediat mutatio status. Merito tamen hic damnata est ab Innoc. XI. inter alias propositio haec 12: „Vix in saecularibus invenies, etiam in regibus, superfluum statui, et ita vix aliquis tenetur ad eleemosynam, quando tenetur tantum ex superfluo statui.“

Ex parte accipientis. Triplex communiter distinguitur necessitas, **734.** *extrema, gravis, communis.* Necessitas *extrema* dicitur, qua vita ipsa periclitatur vel certe quid aequivalens, ita ut vel mors certo secutura sit vel morti simile malum, puta gravis, periculosus vel incurabilis morbus, amissio membri principalis vel sensus corporis, durissima ipsaque morte gravior captivitas, nisi homo ope congrua adjuvetur. Necessitas *gravis* dicitur, qua quis vitam valde difficulter, statum vero omnino tueri non potest: ut si gravi et diuturno morbo vel fame labores, ob debita diuturno carceri includendus sis, si notabiliter casurus a statu tuo, si nobilis servire vel laborare serviliter cogatur, honestus civis mendicare; denique quandocunque subest periculum cujuscunque mali vel damni emergentis gravis, quo amittas aliquid jam habitum vel tibi debitum. Secus est de lucro cessante vel occasione acquirendi aliquid nondum habitum vel debitum, ut magnam summam, statum nobiliorem: haec enim non est necessitas, sed potius cupiditas. Necessitas *communis* dicitur, qua homo communiter, non decidendo notabiliter a statu suo laborat et cui cum aliqua morali sollicitudine ac industria ipsius patientis vel alias communi et ordinario modo succurri potest; qualis est pauperum, qui mendicare solent et mendicando a suo statu non decidunt, item aliorum egenorum, qui duro licet labore, aegre tamen se suosque sustentant: quales necessitates communiores vere sunt nimis communes hoc tempore apud plebejos. His intellectis

IV. Certum denique est, quod habens sola necessaria sibi quoad **735.** naturam vel statum, nunquam teneatur facere eleemosynam pro simili necessitate proximo laboranti. Fundatur in naturali caritatis ordine,

quo quilibet quoad bona ejusdem ordinis magis potest et debet amare seipsum, quam proximum. Et hinc

736. 1. Habens tantum necessaria naturae, non tenetur nec potest facere eleemosynam proximo etiam extrema necessitate laboranti: quia quilibet suam suorumque vitam potest et debet aliorum vitae et incolumitati praeferre. Excipit tamen D. Thom. cit. q. 32. casum his verbis: Si quis subtrahendo sibi daret alicui magnae personae, per quam Ecclesia vel respublica sustentetur: quia pro talis personae liberatione seipsos et suos laudabiliter mortis periculo exponeret, cum bonum commune sit proprio praeferendum.

737. 2. Similiter habens necessaria statui suo, non tenetur cum aequali vel simili detrimento sui status alteri facere eleemosynam in necessitate gravi status, ob eandem rationem, nisi rursus alter egens esset persona publica, reipublicae necessaria, ut paulo ante dictum.

738. 3. Multo minus tenetur quis in communes necessitates pauperum deferre opes vel bona sua necessaria suo statui pro praesenti vel futura ordinaria necessitate vel etiam pro rationabiliter augendo statu; immo non liceret cum notabili detrimento status vel familiae, nisi quis velit paupertatem evangelicam amplecti juxta consilium Christi Matth. 19, 21: *Si vis perfectus esse, vade et vende omnia, quae habes et da pauperibus.* Communissima cum S. Thom. cit. a. 6. His, ut apud omnes certis suppositis, pro generali regula sit:

739. **Assertio III**: *Praecepto caritatis et misericordiae tenetur sub mortali homo facere eleemosynam, non tantum in necessitate proximi extrema, etiam de necessariis statui; sed etiam in gravi et probabilissime etiam in communi necessitate, de bonis superfluis, sed propriis et justis tantum.* Ratio praecepti generalis data est in supposito secundo certo et satis patet ex dictis. Assertio nunc per partes explicanda et probanda est.

740. § I. *In necessitate extrema* proximo sub mortali teneris succurrere, non tantum de superfluis, sed etiam de aliquibus necessariis statui. Omnes. Ratio clara est: quia ordo caritatis postulat per se loquendo et ceteris paribus, ut proximi vitam pluris faciamus, quam dignitatem proprii status et multo pluris, quam opes simpliciter etiam statui superfluas. Hic enim verissimum illud Ambrosii: „Pasce fame morientem, si non pavisti, occidisti.“

741. *Exceptiones et casus:* 1. Nullus tenetur inquirere tales extrema necessitate laborantes, sed sufficit succurrere et juvare notos. Vasq. aliis cit. Diana p. 5. tr. 8. res. 7. Qui tamen dubitaret de alicujus proximi extrema necessitate, teneretur sub mortali inquirere veritatem, quia alias relinqueret se in periculo peccandi mortaliter contra praeceptum succurrendi proximo in extrema necessitate, ut notant Sanchez aliique cum Laym. l. 2. tr. 3. c. 6. Quodsi facta inquisitione dubium perseveret, non teneris succurrere, quia possessio stat pro libertate. Sanch. aliique cum Diana cit. res. 9, qui recte notant, pauperibus publice expositis, ex nuditate, morbo, defectibus membrorum etc. extremae necessitatis signa ostentantibus raro debere succurri sub mortali, quia illa signa communiter exaggerantur, si non omnino finguntur. Ceterum cum plures sciunt extremam necessitatem proximi, omnes tenentur succurrere per aequas partes; si nolint alii, omnes tenebuntur

in solidum, omnesque scientes et omittentes peccabunt mortaliter. Si unus velit totum praestare per se, alii liberabuntur. Quodsi vero aliis de contribuendo admonitis et recusantibus, unus totum praestitit, poterit partes ratas ab aliis jure exigere vel etiam compensare. Ita multis cit. Diana tr. 8. res. 2. et seqq.

2. Habens tantum necessaria vitae et statui absque superfluo, tenetur quidem sub mortali ad extremam proximi necessitatem sublevandam aliquid detrahere de necessariis suo statui, ut dictum est, non tamen cum gravi detrimento sui status; multo minus tenetur ideo se de suo statu dejicere seu illa bona expendere, quibus amissis deberet notabiliter a suo statu cadere; ut si nobilis ideo servire, honestus opifex mendicare deberet. Omnes. Ratio est: quia non teneris arctius vitam proximi conservare, quam tuam; sed tuam vitam non teneris sic conservare; non enim teneris v. g. ad sanitatem recuperandam omnes tuas opes expendere, ut postea sanus factus omnino miser evadas, quia id moraliter morti aequiparatur; ergo minus alienam. Quinimmo etiam de bonis simpliciter superfluis nemo tenetur etiam in extrema necessitate proximi expendere magnam pecuniae summam ad emendum v. g. exquisitissimum et pretiosissimum medicamentum, etsi necessarium, qualem nec ipse infirmus, si pecunias haberet, juxta rationem status sui sibi comparare deberet, ut cum aliis notat Laym. cit. n. 4. Nec ullo casu pro alicujus privati vita quis tenetur exponere magnas divitias v. g. ter vel quater mille aureos: quia tantis divitiis in republica plus boni causari potest, quam sit unius privati hominis vita, ut ex communi notat Diana cit. res. 6. Denique ordinariis tantum mediis succurrere praecipit caritas, non extraordinariis, esto etiam hoc ut quid perfectius suadeatur. Excipiendum tamen videtur, si persona esset conjunctissima; ut si filius patrem vel pater filium ab injusta morte certo alias inferenda etiam aliquot millibus, statui tamen suo non valde necessariis vel superfluis redimere possit, omnino videtur ex caritate et pietate obligandus: quia plus sibi invicem sine dubio debent pater et filius, quam alii non ita conjuncti. 742.

3. Eleemosyna etiam in extrema necessitate non debetur ex justitia, sed solum ex caritate: neque enim aliud est jus populi, quam naturalis et generalis obligatio caritatis. Unde qui etiam in extrema necessitate non dedit eleemosynam (nisi aliunde ex justitia obligatus fuisset, ut magistratus, pater etc.), secuta morte vel damno proximi non tenetur ad restitutionem ullam. Ita communior DD. Navar. c. 24. n. 7, Bellarm., Valentia, Filliuc. aliisque plurimis citatis Diana ib. res. 2. Ratio est: quia nullum potest assignari idoneum argumentum tam strictae obligationis. Non tamen licet emere in servum, se volentem vendere in extrema necessitate, sed ei ex caritate gratis succurrendum est, ut cum Azor. et aliis docet Diana res. 7. 743.

4. Pauper extremam necessitatem patiens jure naturae potest auferre sibi necessaria sufficientia ad tollendam necessitatem a quovis similem necessitatem non patiente, nec postea ad pinguiorem fortunam rediens tenetur restituere quidquam. Omnes. Ratio est: quia jure naturali in extrema necessitate omnino sunt communia et omnibus debita quoad usum sic necessarium. Similiter non tenetur restituere 744.

qui in extrema necessitate consumpsit id, quod antea acceperat commodatum vel mutuum vel emptum nondum solutum, immo quod antea furatus fuerat. Ex communi Lessius et aliis citatis Diana ib. res. 8. Secus esset, si quis in ipsa necessitate extrema cum spe certa possibilis aliquando restitutionis accepisset mutuum vel commodatum, de quo inferius. Haec obiter hic indicata latius explicabuntur in materia de justitia in septimo praecepto.

745. Porro quamvis supra dixerimus, neminem teneri, rem pretiosissimam aut ingentem summam expendere ad sublevandam extremam proximi necessitatem, nihilominus ipsum in extrema necessitate constitutum similem rem pretiosissimam vel ingentem summam sibi tunc necessariam posse auferre a divite (dummodo per hoc dives non conjiciatur in similem extremam vel gravissimam necessitatem), probabilissimum est. Id enim omnino probat ratio supra data: si enim in extrema necessitate omnia sunt communia quoad necessarium usum, ergo etiam res pretiosissima, etiam duo, tria, quatuor millia communia erunt et licite auferri poterunt (dummodo per hoc alter non constituatur in aequali necessitate); etsi alter dives per se non teneatur tunc talem summam erogare: quia nimirum jus extremae necessitatis est in rem necessariam et non in personam domini rei. At poteritne dominus rei tunc impedire et prohibere auferentem? Hic nodus difficilis et mihi nondum liquido solutus. Certum tamen est, posse sequendo oppositam sententiam etiam probabilem, quod alter tantam summam auferre non possit; qua ratione datur bellum ex utraque parte justum, non absolute per se, sed per accidens ratione oppositarum opinionum probabilium, de quo in materia de conscientia et justitia.

746. § II. *In necessitate gravi.* Habens superflua naturae et statui tenetur sub mortali facere eleemosynam proximo gravem necessitatem patienti (si nimirum ipse sciat necessitatem et alius non adsit, qui debeat et possit ac velit succurrere, juxta supra dicta). Communissime DD. Azorio, Sanch. et aliis congestis Laym. l. 2. tr. 3. c. 6. n. 4. et Diana p. 5. tr. 8. res. 14. contra paucos ibidem relatos. Ratio generalis caritatis etiam hic militans est: quia lex caritatis obligat succurrere proximo in vera necessitate, quando sine nostro incommodo vel detrimento possumus: tenemur enim diligere proximos, sicut nos ipsos, et non tantum verbo et lingua, sed opere et veritate, inquit S. Joan. allegatus; sed qui habet superflua naturae et statui, potest succurrere proximo sine gravi suo incommodo vel detrimento; ergo in vere gravi ejus necessitate etiam tenetur. Adde, quod si in gravi necessitate nullus succurrat, etiam proximo imminere necessitatem extremam. Unde S. Scriptura tam stricte praecipiens eleemosynas in necessitate proximi, non facit mentionem extremae tantum necessitatis, ut nimirum intelligatur omnis vera et gravis necessitas proximi, prout ubique intelligunt ss. PP. Sic D. Ambros. l. 1. de officiis c. 13. ait: „Grandis culpa est, si sciente te fidelis egeat, si scias, eum fame laborare, aerumnam pati, praesertim si mendicare erubescat.“ Quin etiam cum s. Thoma aliisque cit. Laym. cit. n. 4. et Tamb. l. 5. dec. c. 1. § 1. recte docet, in valde gravi necessitate proximi teneri divitem succurrere etiam de aliquibus necessariis, non tamen valde necessariis statui, sic

ut ipse succurrens inde deberet incurrere necessitatem: hoc enim lex et ordo caritatis nunquam praecipit.

Exceptiones et casus: 1. Etsi gravi, immo etiam extrema necessitate 747.
omnimoda laboranti, qui scilicet re et spe pauper est, habens superflua ex praecepto eleemosynae teneatur dare gratis quae necessaria sunt ad necessitatem sublevandam, quando tamen gravi extrema necessitate laborans non spe, sed re tantum seu actu hic et nunc pauper est, puta quia vel alibi in patria v. g. habet bona, vel ita constitutus est, ut probabiliter credatur postea acquisiturus; vel non ipsa re, sed solum usu rei indiget, ut equo, curru etc.: nemo tenetur gratis dare, sed sufficit commodare vel vendere cum onere restitutionis vel solutionis, sub conditione cum aliquando poterit. Ita satis communis DD. Navar. cap. 24, Less. l. 2. de just. c. 16. dub. 1, Vasquez, Tannerus aliisque cit. Diana supra. Ratio: quia praeceptum caritatis et eleemosynae solum praecipit succurrere necessitati proximi; hac autem ratione vere succurritur necessitati proximi, etsi non per simplicem eleemosynam, tamen vero opere caritatis et misericordiae; idque maxime verum esse debet, quoties notabilis summa pecuniae vel res magni pretii v. g. ultra viginti florenos inter praesentem necessitatem esset expendenda. Nam licet quis in extrema necessitate licite accipiat necessaria, accipienti tamen rem magni pretii non injuste imponitur haec gravis obligatio restituendi aliquando, cum poterit seu ad pinguiorem fortunam pervenerit, ut notant DD. cit.

2. Habens ergo superflua naturae et statui videnque proximum 748.
gravem necessitatem pati, v. g. fame vel morbo affligi, ob debita diuturno carcere macerari, tenetur succurrere saltem mutuando, maxime cum alter petierit, et alius, qui jure possit et velit, non adsit. Ubi tamen gravitas peccati omissionis ex circumstantiis expendenda est prudenti judicio. Neque (uti jam dictum) tenetur quis inquirere de gravi necessitate proximi, sed sufficit misereri occurrentibus; nec tenetur juvare omnes, sed quibus placet servato ordine caritatis, neque totam necessitatem sublevare, sed pro facultate et arbitrio aliquid contribuere, ut ex communi notant DD. cit. et optime Vasquez opusculo de eleemosyna.

3. Aegroto gravi et maxime extrema necessitate laboranti tenetur 749.
medicus gratis subvenire saltem arte, si sumptu nihil possit. Universaliter advocatus tenetur gratis in judicio patrocinari proximo, non tantum in extrema necessitate et causa capitali, sed etiam in gravi, ut si putetur injuste damnandus ad gravem mulctam, publicam fustigationem, triremes etc., nisi in judicio defendatur. Ex communi Suar. de caritate disp. 7. sect. 4. n. 4, Lessius l. 2. c. 31. dub. 7, Laym. cit. c. 6. n. 5.

4. Captivum apud Turcas nemo tenetur sub mortali etiam de 750.
superfluis redimere, quia ad id magna summa requireretur, et facile pretium redemptionis augeretur; tenetur tamen tali petenti, utpote in vera gravi necessitate posito, aliquid dare. Excipe, nisi captivus talis esset injuste occidendus, prae tristitia vel aliis aerumnis conficiendus: tunc enim vere esset in extrema necessitate ideoque de superfluis statui necessario juvandus, ut cum aliis notat Diana cit. res. 6. Ceterum

an egens etiam in gravi necessitate licite possit auferre sibi necessaria, suo loco videbitur.

751. § III. *In necessitate communi.* Probabilissimum est, habentes bona simpliciter superflua naturae et statui, etiam sub mortali teneri quandoque facere eleemosynam pauperibus communem tantum necessitatem patientibus. Ita communissima DD. praesertim antiquiorum S. Thom. 2. 2. q. 32. a. 5, Navar. c. 24. n. 5, Richard., Sotus, Bannes, Covarruvias, Valentia, Arragonius, Azorius, Filliuccius aliisque relatis Bellarminus l. 3. de bonis operibus c. 7, Tannerus t. 3. disp. 2. q. 5. dub. 2, Laym. l. 2. tr. 3. c. 7. n. 5. (etsi contrarium sentiant plerique moderni, ut videbitur). Est haec sententia. uti longe communior, ita sine dubio tutior, sacrae Scripturae et ss. PP. conformior et ideo paulo latius confirmanda in gratiam mendicantium.

752. 1. Sumitur ex s. Scriptura Lucae 3, 9. Joan. Baptista cum dixisset: *Omnis arbor, quae non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur,* quaerentibus turbis: *Quid igitur faciemus,* non utique solo consilio, sed praecepto respondit: *Qui habet duas tunicas, det non habenti, et qui habet escas, similiter faciat:* ubi per duplices tunicas et escas intellexit bona superflua. Nec dixit: det frigore vel famae morienti, idest extremam vel gravem necessitatem patienti, sed simpliciter *non habenti,* communem scilicet etiam necessitatem concludens. Rursus c. 12, 20. diviti illi habenti plurima bona et cogitanti de amplificandis conditoriis dictum est: *Stulte, hac nocte repetent animam tuam a te, quae autem parasti, cujus erunt? Sic est, qui sibi thesaurizat, et non est in Deum dives.* Quem locum exponens D. Aug. l. quinquagint. hom. l. 7. docet, divitem illum non ob aliud peccatum esse damnatum, nisi quia superflua retinebat, et sic perituros sui similes. Denique 1. Tim. 6, 17: *Divitibus hujus saeculi praecipe, non sublime sapere neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo, qui praestat nobis omnia abunde ad fruendum; bene agere, divites fieri in bonis operibus, facile tribuere, communicare, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam.*

2. Probatur clarissima SS. Patrum auctoritate. D. Basilius in oratione in illud Lucae 12. *Destruam horrea mea,* inquit: At tu nonne spoliator es, qui quae dispensanda accepisti, propria reputas? Est panis famelici, quem tu tenes, nudi tunica, quam in conclavi servas, discalceati calceus, qui apud te marcescit, indigentis argentum, quod possides inhumatum. Quocirca tot pauperibus injuriam facis, quot dare valeres.“ D. Chrysost. hom. 34. ad populum Antiochenum: „Nunquid grave quidpiam et onerosum a nobis requirit? Necessitatem excedentia vult nos facere necessaria et quae nequicquam et inutiliter posita sunt, haec vult bene distribui.“ Et infra: „Tuarum rerum es, o homo, dispensator, non minus, quam qui bona Ecclesiae dispenset. Non ad hoc accepisti, ut in delicias absumeres, sed ut in eleemosynam erogares.“ D. Ambros. serm. 18: „Sed ais, quid injustum est, si cum aliena non invadam, propria diligenter servem? O impudens dictum! propria dicis? quae? ex quibus reconditis in hunc mundum detulisti? Non minus est criminis, habenti tollere, quam cum possis et abundes, indigentibus denegare.“ D. Aug. in illud Ps. 147. *Confortavit seras*

portarum tuarum, ait: „Superflua diviti necessaria sunt pauperi; aliena retinet, qui ista tenet.“ D. Greg. 3. p. pastoralis admonitione 22. inquit: „Admonendi sunt qui nec aliena appetunt nec sua largiuntur, ut sciant sollicite, quod ea, de qua sumpti sumus, cunctis hominibus terra communis est, et idcirco alimenta quoque omnibus communiter profert, et idcirco incassum se innocentes putant, qui commune Dei munus sibi privatim vindicant.“ Plura pulcherrima confert Valent. tr. 3. disp. 3. q. 9. p. 4.

3. Probatur ratione desumpta ex ipso praecepto caritatis, quo 754.
tenemur proximum diligere, sicut nos ipsos ideoque cum facile possumus etiam ei in quavis miseria constituto succurrere, sicut vellemus nobis succurri; sed divites habentes bona superflua facile possunt sublevare miseriam pauperum, etiam communem necessitatem patientium. Neque fieri potest, ut diligant vere proximos sicut seipsos, si neque superflua quidem velint cum illis in necessitate communicare, juxta illud 1. Jo. 3, 17: *Qui habet substantiam hujus saeculi et viderit fratrem suum necessitatem habere et clauserit viscera sua ab eo, quomodo caritas Dei manet in illo?* Ergo ad hoc obligantur ex praecepto caritatis. Accedit specialis ratio assignata a SS. Patribus cit.: Divites habentes bona superflua, etsi revera sint domini opum suarum juste acquisitarum, si comparentur ad Deum non tam domini, quam dispensatores dicendi sunt: Dei enim omnium conditoris providentia fiunt homines divites aut pauperes, et illi divites Deo de divitiarum usu rationem reddituri sunt, ut Christus docuit multis parabolis, maxime villici iniquitatis; ergo divites tenentur bona sua dispensare secundum voluntatem et ordinationem Dei; atqui Deus omnium pater voluit et ordinavit, ut alii superfluis abundent, alii necessariis egeant perpetuo, alios voluit divites, alios pauperes, ut illi per misericordiam, isti per patientiam regnum Dei consequantur; ergo contra voluntatem Dei peccant divites, bona superflua retinentes derelictis pauperibus etiam communem necessitatem patientibus. Addunt denique recte DD. cit., in communi necessitate pauperum moraliter semper esse aliquam necessitatem gravem, et recte: si enim in communibus necessitatibus nullus succurrat, necessario orientur necessitates graves et denique extremae, quo casu omnes tenebuntur succurrere; ergo etiam in communi necessitate tenebitur quivis aliquando succurrere, tum quia forte gravis est, tum quia certe facile gravis et tandem extrema fieri potest.

4. Minus ergo probabilis, minus tuta, minus pia est opposita sen- 755.
tentia sane etiam gravium DD. S. Anton., Alensis, Gabriel., Rodriq., aliorum cum Vasquez de eleemosyna c. 1. et octodecim citante Dian. p. 5. tr. 8. res. 37. Ratio potissima est: quia non teneor alicui erogare bona, quando vel prudenter aestimo, ejus necessitatem valde levem et tolerabilem esse vel esse sublevandam ab aliis; atqui omnis necessitas communis ideo dicitur, quia vel supponitur aliis mediis ordinariis facile sublevabilis, vel quia de se modica, levis et tolerabilis est, ut ei succurrere non tam videatur sublevare necessitatem, quam procurare felicitatem; ergo non est obligatio faciendi eleemosynam in necessitate communi, saltem sub mortali, immo nec sub veniali, concludit Diana cum aliis cit. Confirmatur: quia alioquin sequeretur, in-

finitos divites damnari, qui communes illas pauperum necessitates parvi faciunt et nisi gravem necessitatem apprehendant, eleemosynam omittunt. Et tandem intolerabile esset onus diviti, singulis succurrere necessitatibus communibus, cum hae frequentissimae sint et innumerae. Fatendum omnino est, etiam hanc probabilem esse sententiam et omnino tutam, ut saltem confessarius secundum eam possit se accommodare poenitenti eam sequenti, ut inferius iterum notabo.

756. Ad fundamentum tamen facile resp.: Ea ratione solum probari, quod dives non teneatur facere eleemosynam aut determinate huic pauperi, quamdiu supponitur ejus necessitas sublevanda ab aliis vel esse valde levis et tolerabilis, aut generaliter omnibus pauperibus communem necessitatem patientibus. Minime autem probatur, eos non teneri unquam facere eleemosynam in communi necessitate, cum s. Scripturae et ss. Patrum doctrinae manifeste repugnet. Et novissime omnino convincere videtur ab Innoc. XI. damnata prop. 12: „Vix in saecularibus invenies etiam in regibus superfluum statui, et ita vix aliquis tenetur ad eleemosynam, quando tenetur tantum ex superfluo statui.“ Audis? damnatur sententia asserens: vix aliquem teneri ad eleemosynam de superfluo statui; ergo a fortiori damnata videtur sententia asserens, teneri nunquam. Sunt tamen etiam hic

757. *Exceptiones et casus.* 1. *Habentes bona superflua.* Excusantur ergo ab eleemosyna danda in communi necessitate qui licet habeant bona superflua statui praesenti, necessaria tamen sunt statui futuro, ut pro dotandis et elocandis liberis etc., aut alia pro altiori statu per media licita probabiliter acquirendo. Cum enim reipublicae expediat, fieri mutationem statuum, licite quis ad altiorem statum potest tendere atque ad eum obtinendum et conservandum superfluas antea opes conservare, dummodo conservatio non fiat tempore extremae vel gravis necessitatis reipublicae. Communis DD. cum S. Thom., Nav., Laym. cit. Quare rursus fatendum est, saeculares raro habere superfluas opes statui simpliciter sicque raro peccare in necessitate communi eleemosynas omittendo. Unde recte monent DD. cum Laym. cit. a. 6. n. 5, confessarium non facile aut vix unquam absolutionem negare debere divitibus, qui in communi tantum necessitate eleemosynas facere recusant: tum quia de hac obligatione, an et qualis sit, Doctores non consentiunt, et opposita sententia gravium DD. damnanda non est, tum quia divites raro habent bona simpliciter superflua, et vix accidit, quin causam aliquam habeant, cur eleemosynam facere recusent.

758. 2. Tenentur *quandoque facere eleemosynam,* utique non semper et ubique et omnibus communem necessitatem patientibus: alioquin certe et ditissimus quisque ipse facile in gravem necessitatem incideret, ad quod neminem adstringit caritas, licet alliciat. Satisfacies ergo, o dives, huic obligationi dando *quandoque* eleemosynam de bonis superfluis communi necessitate laborantibus pro ratione facultatum tuarum. Tamb. l. 5. c. 1. § 1. n. 17. bene putat, satis esse, si ex centum aureis annuis des duos, ex ducentis quatuor (sed certe non eadem proportione, si multum excedant tuae divitiae): id enim videtur satis pro necessitate adeo non urgente. Pro plebejis optimum consilium est, ex lucris quibusque decimam partem seponere in honorem Dei

pauperibus erogandam tum in gratiarum actionem, tum pro impetranda benedictione in futurum, id enim perfacile et sine dubio sufficiens est.

3. In casibus particularibus huic vel illi pauperi, cum facillime possis, absque ulla causa eleemosynam negare in communi necessitate, nonnisi veniale est: debitum enim faciendi eleemosynam in necessitate communi respectu unius et alterius censetur materia levis, quae tamen respectu omnium gravis est, ut ex communi notant Tanner et Laym. cit. Omni autem culpa vacabit, communiter indigenti negare eleemosynam, si aliqua subsit causa rationabilis, utpote cum nimis multi et saepe petunt; cum differs, ut tempore commodiori vel aliis des, qui magis placent et indigent; cum in communi necessitate negas eleemosynam, ut differas in necessitatem praevisam gravem. Ita si statuisti, bona tua superflua applicare ad alios pios usus, excusaberis ab eleemosyna danda in communi tantum necessitate, minime vero in gravi vel maxima. **759.**

4. Quantitas et modus erogandi eleemosynam aestimari et regulari debet ex quatuor: a. *ex quantitate facultatum,* juxta illud Tob. 4, 8: *Quomodo potueris, ita esto misericors. Si multum tibi fuerit, abunde tribue; si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri stude.* b. *Ex necessitate pauperum:* quo enim major est necessitas et indigentia proximi, eo plus erogandum erit pro facultate, utpote plus in extrema, quam gravi et plus in gravi, quam communi. c. *Ex numero pauperum:* si enim magna est multitudo pauperum, minus erogandum erit inter singulos, ut plures juves. Si vero multorum et sit necessitas gravis vel extrema, et plures sufficienter juvare nequeas, praestat uni vel paucis dare quod prosit (aliis Dei et piorum curae relictis), quam inter plures dispergere quod non prosit. d. *Ex ordine caritatis:* supposita enim necessitate aequali extrema, gravi, communi, aliis praeferendi sunt nobis corpore vel spiritu magis conjuncti, ut magis patebit sect. 4. **760.**

Corollarium: Peccant sine dubio divites, habentes bona simpliciter superflua et vitae et statui, qui ex proposito statuunt, in communibus necessitatibus nullam unquam eleemosynam facere, aut saltem implicito jusmodi proposito reipsa nunquam eleemosynam erogant indigentibus, tque absque ulla rationabili causa omnes omnino pauperes a se inumaniter devellunt. Tales enim inordinato divitiarum amore affecti mni Dei et proximi caritate exuti videntur, juxta verbum Christi: *Non potestis Deo servire et mammonae.* Ex communi Valent., Tanner cit. idque abunde probant. Quomodo ergo excusandi a mortali qui panes, vestimenta etc. potius corrumpi sinunt vel canibus inutilibus dant, quam pauperibus amore Dei petentibus, superfluis contra statum conviviis aliisve modis magnas opes dilapidant, pauperi interim ordinarie nummum vel frustulum panis inhumane negantes, veri illius epulonis evangelici nepotes? Juvat audire D. Aug. serm. 231. super illa verba Tob. 4, 8. *Quomodo potueris, ita esto misericors;* exclamantem: „O infelicitas generis humani! quam multi inveniuntur, qui ebriosos et luxuriosos amplius quam oportet cogunt bibere, et ante ostium pauperibus petentibus unum calicem dissimulant dare, nec attendunt, quia illud quod luxuriosis videntur ingerere, Christus in pauperibus deberet accipere. Sed qui tales sunt, quando alios in nimio potu sepeliunt, pauperi elee- **761.**

mosynam petenti dicunt: vade in ante et dabit tibi Deus. Et utique dum ambulaverit, Deus ei daturus est. Quid est ergo, quod dicit: vade in ante et dabit tibi Deus? Nisi vade ad illum hominem, qui habet Deum, quia daturus est Deus. Ac si ore suo ipse confiteretur, apud se Deum non esse, quo inspirante possit erogare pauperibus.“ Haec S. Doctor; cui liceat subsumere: atqui apud quem Deus non est, certissime diabolus est; ergo. Tandem specialiter episcopi et beneficiati tenentur strictissima obligatione facere eleemosynas de bonis et divitiis superfluis ecclesiasticis statui et sustentationi suae congruae: quia tum ex sententia et mente fundatorum tum ex sacrorum canonum decretis redditus ecclesiastici speciali ratione pauperibus sunt obligati; de quo in materia de justitia. Hic solum obiter notandum, praedictos beneficiatos non obligari totum residuum sustentationi erogare pauperibus, sed sufficit erogare aut medietatem superfluorum aut quartam partem omnium reddituum, quod tutius est, ne beneficiati totos redditus laxiori sustentationi laxa conscientia applicent, ut cum aliis bene probat Diana cit. Loquimur autem de communi necessitate: nam in necessitate gravi eos ad amplius obligari, certum est apud omnes. Tandem eadem ratione monasteria quaedam et domus religiosae ratione fundationis instituta ad faciendam eleemosynam et hospitalitatem, dare tenentur utique sub peccato mortali.

762. § IV. *De bonis propriis et justis tantum:* nimirum tantum habens propria et justa bona, aut de licentia expressa vel rationabiliter praesumpta habentis, potest et tenetur facere eleemosynas communi saltem necessitate. Omnes. Ratio patet: quia eleemosyna est gratuita largitio; nullus autem potest alteri largiri, nisi quod ejus proprium est aut de aliqua licentia ejus, cujus proprium est, nisi extrema vel forte etiam gravis necessitas aliquid permittat, de quo mox; ergo. Unde Prov. 3, 9: dicitur: *Honora Deum de tua substantia.* Et vulgare dictum est: „Ex alieno liberalem esse, species furti est.“ Vulgo ajunt: „Furari corium et calceos dare pauperibus.“

763. *Exceptiones et casus* I. *quoad necessitates.* In extrema necessitate proximi quivis potest et tenetur succurrere, si propria bona non habeat, etiam de bonis alienis, etiam inscio si commode consuli non possit, etiam invito domino. Communissima cum S. Thom. cit. q. 23. a. 7: quia nimirum in extrema necessitate quoad usum necessarium omnia sunt communia; et sicut ipse extrema necessitate laborans a quovis licite potest auferre sibi necessaria sine onere restitutionis, ita quivis potest ei succurrere, si ex proprio nequeat, ex alieno, ut alienum auferendo aut alienum ante etiam injuste habitum aut per furtum aut usuram largiendo, quantum ad extremam ejus necessitatem sublevandam opus est; nec quoad hoc tenebitur ad restitutionem, ubi cum S. Thom. notant Valent. t. 3. disp. 3. p. 4, Tanner cit. dub. 2, Laym. cit. c. 6. Quo patet a fortiori, in necessitate extrema quoad opus est eleemosynas facere posse uxores, filiosfamilias, Religiosos, servos insciis vel etiam invitis maritis, parentibus, praelatis, dominis: tali enim casu sunt irrationabiliter inviti.

764. In necessitate gravi res controversa est nonnihil. Communis enim sententia negat, egenum in gravi necessitate posse licite auferre

sibi necessaria a divite inscio vel invito; et sic consequenter non licebit alteri de alieno vel injusto dare eleemosynam inscio vel invito domino. Contra alii cum Diana p. 3. tr. 3. res. 27. et p. 5. tr. 8. res. 2. id licere affirmant et consequenter concedunt, te de alieno posse succurrere gravi necessitati proximi, si non possis de proprio. Sed de hoc agendum in septimo praecepto.

In necessitate communi consentiunt omnes, neminem posse vel teneri facere eleemosynam de bonis alienis vel injustis ac obnoxiis restitutioni certae personae faciendae, exceptis casibus 1. de consensu expresso vel tacito domini; 2. de rebus, quae non eadem numero, sed specie tantum restitui debent, v. g. de pecunia, furto vel usura acquisita potest interim fieri eleemosyna, salva obligatione restituendi aequivalens; 3. de alienis incertis seu certae personae non obnoxiis, quorum scilicet dominus ignoratur vel abest, ut ei restitui nunquam possint, potest et debet fieri eleemosyna pauperibus; sicut etiam de bonis acquisitis per usuram et simoniam ex peculiari dispositione Juris. Sed tunc non est proprie eleemosyna vel opus misericordiae, cum sit debitum ex justitia, ut ex S. Aug. ep. 54. ad Macedonium notavit D. Thom. cit. q. 7. a. 7.; 4. de illicite tantum acquisitis, at non injuste nec obnoxiis restitutioni, ut lucra meretricum, lenonum, histrionum etc., quae licet turpiter et illicite acquirantur, tamen patrato scelere licite acceptantur et possidentur, eleemosyna fieri potest et in necessitate vera etiam debet. Communissima cum S. Thoma aliisque cit. apud Layman cit. n. 7. **765.**

II. *Quoad personas certas.* 1. *Uxores* etiam extra extremam, in omni necessitate possunt facere eleemosynam, ex communi doctrina D. Thom. cit. Navar. c. 17. n. 155, Diana p. 5. tr. 8. res. 34. in his casibus: a. de bonis suis paraphernalibus seu ultra dotem marito allatam habitis vel acquisitis ante vel durante matrimonio, utpote ex hereditate, donatione, propria industria familiae non debita neque nociva. Limitat Navar. cit. nisi ipsa familia egeret, quae ordine caritatis aliorum necessitati ceteris paribus praeferenda esset. b. Cum uxor ipsa familiam gubernat vel consentiente marito, ut passim solet, vel marito absente, aegroto, amente aliave causa impedito; quo tamen casu non debet facere majores eleemosynas, quam vir, si gubernaret, faceret vel facere deberet. Adde, etiam pro salute corporali viri feminam licite facere eleemosynam exemplo Abigaelis 1. Reg. 25. c. Quando a marito assignatur uxori certa summa pro sua vel etiam liberorum sustentatione, quod superest vel quod subtrahit, sancte erogat in eleemosynas et licite in honestas donationes etiam liberales inscio marito. d. Quotiescunque occurrit necessitas, in qua maritus ipse teneretur eleemosynas facere, tamen nolit, utpote non tantum in necessitate extrema vel gravi, sed etiam in communi, quando adsunt bona superflua statui, et maritus nunquam vellet dare eleemosynas, servato debito moderamine potest et debet facere uxor: tunc enim quoad hoc velut in viri locum succedit ejusque defectum supplet; idque ipso jure divino, quo uxor data est in adjutorium viro; et quia major est obligatio communis praecepti caritatis ad succurrendum proximo, quam subjectionis et dependentiae in gubernatione rei domesticae ad maritum, cessare **766.**

debet haec subjectio urgente priori praecepto caritatis. Extra hos casus absque expressa vel interpretativa mariti licentia non licet uxori facere eleemosynas de bonis communibus, quippe quorum administratio ad maritum spectat.

767 2. *Filiifamilias* de ipsis bonis parentum, quorum proprietas vel saltem ususfructus ad parentes spectat, per se nullas possunt facere eleemosynas, nisi a. de expresso vel interpretativo seu praesumpto eorum consensu, qui in rebus levibus, ut panum frustis vel nummis, facile praesumitur, secundum omnes. b. Quando peregrinantur aut resident in scholis exteris, possunt facere eleemosynas de sumptibus paternis, quas alii suae conditionis faciunt. c. Quando a parentibus habent deputatam summam pro sua sustentatione, quod superest vel quod subtrahunt, sicut in alios quosvis usus licitos, ita maxime licite in pauperes erogant. d. Per se eleemosynas facere possunt de peculio suo castrensi vel quasi castrensi, quod scilicet acquirunt aut per militiam aut per officium publicum liberale, ut medici, advocati etc. vel per donationem principis. Non item de peculio profectitio, quod ratione personae vel bonorum parentis acquirunt; nec de adventitio, quod sui intuitu aliorum donatione habent: horum enim ususfructus ad patrem spectant, quamdiu vivit eorum curam gerens. Excipitur semper extrema necessitas.

768. 3. *Servi et ancillae* de bonis dominorum similiter per se non possunt facere eleemosynas, cum nullam habeant administrationem bonorum domini sui, nisi similiter de expresso vel tacito eorum consensu, qui hic facile praesumi debet de rebus parvis, quae alias inutiliter perirent et maxime ea, quae sibi de victu concesso subtrahunt, et denique de proprio peculio per se possunt quod placet.

769. 4. *Religiosi* de bonis monasterii, quorum administrationem non habent, non possunt absque licentia vel consensu expresso vel praesumpto Superioris facere ullas eleemosynas in materia gravi, sub mortali peccato proprietatis, excepto solo casu extremae necessitatis. Ratio est evidens: quia nullum habent jus in illa bona nec habere possunt in particulari ratione voti paupertatis. Possunt autem Religiosi facere eleemosynas de bonis monasterii, a. cum administrationem habent juxta cujuslibet Ordinis vel monasterii morem. b. Cum consensu et licentia praelati etiam praesumpta, utpote si occurrente gravi necessitate Superior commode adiri non potest aut exiguum quid erogandum est, rationabiliter praesumitur de consensu. c. Denique cum peregrinantur extra monasterium studiorum vel aliorum negotiorum causa, ut supra de filiisfamilias dictum.

Haec omnia ex communi et certa DD. sententia hic obiter et summarie pro integranda materia de eleemosyna ad necessariam notitiam confessarii annotata sufficiant; alias ex professo eorum fundamenta tradenda sunt in materia de justitia, maxime ad septimum praeceptum.

770. *Corollarium.* Ex dictis patet de operibus misericordiae corporalibus. Etenim pascere esurientem, potare sitientem, vestire nudum, colligere hospitem, haec verissime comprehenduntur nomine eleemosynae; in quibus omnibus potest esse necessitas vel communis vel gravis vel extrema, adeoque obligatio sub peccato mortali. De redemptione capti-

vorum innocentum supra aliquid tactum est et in his partibus rarus casus. Visitare infirmos et sepelire mortuos sunt beneficia communia caritati, quorum omissione, secluso odio vel inimicitia aut scandalo aliorum, raro potest contingere peccatum mortale. Procedendum ergo nunc ad opera misericordiae spiritualia.

Sectio III.

Obligatio correctionis fraternae.

Summarium.

771—775. Explicatur correctionis fraternae definitio.
776. Ex caritate quilibet obligatur sub mortali corrigere proximum, ubi
777—781. Adest materia sufficiens,
782—783. Certa notitia peccati proximi,
784—789. Spes emendationis,
790—793. Opportunitas.
794. Corollarium.
795. In correctione fraterna observandus est ordo,
796. Ut si peccatum est occultum, correctio fiat occulte;
797. Si te non audierit, adhibe tecum unum vel duos.
798. Quodsi non audierit eos, dic Superiori.
799—802. Quando peccatum est publicum aut privata monitio inutilis, statim denuntiari potest Superiori.
803. Corollarium.

Correctio vel correptio fraterna definitur: *Admonitio conveniens,* 771.
qua ex caritate et misericordia proximum a malo vel periculo peccati ad bonum honestatis convertere nitimur, nimirum vel ad proximi peccatum emendandum, si jam perpetratum sit, vel impediendum, si in proximo sit perpetrandum. Dicitur

1. Correctio vel correptio: etsi enim haec duo proprie in rigore 772.
differant, correctio enim proprie significat ipsam admonitionem factam ad emendationem proximi velut medium, correptio vero significat ipsam emendationem proximi factam per correctionem tanquam finem: multi enim possunt corripi, qui tamen non corriguntur. Aliter apud S. Thom. et alios correptio proprie significat admonitionem fraternam, quae est fratris ad fratrem et actus caritatis; correctio vero significat admonitionem judicialem, quae est Superioris ad subditum et actus justitiae ordinatus ad bonum commune. Communiter tamen correctio et correptio cum addito fraterna pro eodem sumuntur.

2. *Est admonitio conveniens:* facta nimirum cum debitis conditioni- 773.
bus, quae communiter assignantur tres, ut scilicet sit secreta, caritativa et opportuna, de quibus in assertione. Neque correctio fraterna convenienter fit solo sermone, admonendo, corripiendo, dehortando proximum de peccato, sed etiam signo vel quocunque modo utili ad proximum a peccato removendum.

3. *Qua ex caritate et misericordia:* correctio enim fraterna est 774.
actus caritatis, volentis proximo bonum maxime spirituale et nolentis

malum oppositum adeoque pro posse conantis amovere, juxta illud D. Aug. ser. 16. de verbis Domini: „Debemus autem amando corripere, non nocendi cupiditate, sed studio corrigendi.“ Lege totum, est homilia 16. Pentecostes. Et est actus *misericordiae* condolentis proximi miseriam, maxime spiritualem peccati, eandemque pro posse conantis sublevare, juxta illud Ps, 140, 5: *Corripiet me justus in misericordia.*

775. 4. *A malo seu periculo peccati convertere nitimur:* correctio enim fraterna per se ordinata est ad peccatum proximi vel emendandum, si jam perpetratum sit, vel impediendum, si jam in proximo periculo vel procinctu peccati perpetrandi proximus existat. Tametsi enim omne peccatum libera voluntate perpetretur, quia tamen peccator propter naturam vel infirmitatem, passionum vehementiam, intellectus caecitatem, peccandi consuetudinem et facile peccat et difficulter resipiscit, hinc proximum admonitione nostra et correctione vel impedire, ne peccet, vel postquam peccavit excitare, ut resipiscat, magnum sane caritatis et misericordiae opus est. Jam quoad obligationem, sit

776. **Assertio I**: *Praecepto divino naturali et positivo omnis homo ex caritate obligatur sub mortali corrigere proximum errantem vel peccantem aut peccaturum, si nimirum adsit materia sufficiens, certa notitia peccati proximi, spes emendationis et opportunitas.* Certa de fide et omnium doctrina cum D. Thom. 2. 2. q. 33. a. 1. et 2.

Praeceptum naturale patet: nam sicut praecepto naturali ex caritate et misericordia obligamur, sublevare proximi miseriam corporalem per eleemosynam, et quidem in gravi necessitate sub mortali, ita eodem praecepto naturali multo magis obligamur, ex caritate et misericordia sublevare miseriam proximi spiritualem in peccato vel proximo periculo peccandi constituti; utique potiori jure sub mortali, si adsunt conditiones positae.

Praeceptum vero positivum divinum saepissime inculcat s. Scriptura, praesertim in Ecclesiastico et epistolis s. Pauli, sed clarissime ipse Christus Matth. 18, 15: *Si peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum.* Ubi per particulam *in te* non significatur solum peccatum proximi commissum contra te, sed omne peccatum proximi commissum vel committendum coram te, vidente aut sciente te, et recte haec dicuntur etiam fieri in te vel contra te: tum quia tibi scandalum ponit vel saltem justam indignandi causam praebet, tum quia obligat te ad correptionem, ne ejus peccati fias particeps; unde mox subjungit praeceptum: *Vade et corripe eum etc.* Sic explicant Glossa in D. p. 2. caus. 2. q. 1. c. 19. 2. q. 1, PP. et DD. communiter cum D. Aug. serm. 16. de verbis Domini. Textum habes homilia Dominicae 6. post Pentecosten. Nunc conditiones requisitae ad hoc, ut quis hoc praecepto obligetur corripere proximum, breviter explicandae sunt.

777. § I. *Si adsit materia sufficiens.* Materia sufficiens ad hoc ut quis sub mortali obligetur corripere proximum, est solum peccatum mortale nondum emendatum aut ejus committendi grave periculum. Omnes. Solum enim peccatum mortale est spiritualis animae mors, quam velut summam proximi miseriam spiritualem quilibet ad id idoneus merito sub gravi culpa tenetur submovere per opportunam correctionem. Et hinc

1. Peccata venialia solum nemo non-Superior tenetur corrigere, 778.
nisi ad summum sub veniali, cum facillime potest. Communis, Cajet., Valent. alii cum Laym. l. 2. tr. 2. c. 7. n. 3. Ratio hujus est: quia lex caritatis postulat, ut quodvis proximi malum, etsi per se sit exiguum, cum facillime et absque ullo nostro incommodo possumus, submoveamus saltem sub veniali. Sub mortali autem obligari poteris per accidens, quando adverteres, venialia proximi per se esse ordinata ac proximam dispositionem ad mortale, ac probabiliter censeres procedere ex affectu mortali, ut tactus vel aspectus lascivi etc.

2. At vero Superiores, maxime religiosi ex officio semper tenentur 779.
corrigere etiam venialia subditorum et quidem etiam sub mortali, si impunitas et licentia peccandi venialiter nimium invalesceret cum notabili damno Religionis et religiosae disciplinae detrimento. Similis est ratio de patrefamilias respectu filiorum, ut ex communi notant Tanner et Laym. cit. In particulari tamen cum uno vel altero in ejusmodi defectu praesertim occulto seclusoque aliorum scandalo dissimulare, merito a graviori culpa excusat cum aliis Diana cit. p. 4. tr. 3. res. 71.

3. Neque tenetur quis corrigere proximum de peccatis mortali- 780.
bus, si sciat vel credat, eum se emendasse et resipuisse vel mox se emendaturum aut ab alio corrigendum: tunc enim si vel a seipso vel ab alio emendatus vel emendandus sit, non est ei necessaria nostra correctio. Addit Laym. cit. n. 2, valde probabilem esse sententiam Glossae in c. Si peccaverit 2. q. 1., peccatum praeteritum, si non sit periculum reiterandi, non cadere sub praeceptum correptionis, cum nec ipse poenitens obligetur statim per poenitentiam peccatum commissum emendare, secundum communiorem sententiam.

4. De se mortalia, at jam commissa ex ignorantia invincibili, non 781.
cadunt sub praeceptum correptionis, nisi ex eorum commissione grave secutum esset scandalum aut detrimentum proximi; sed peccata committenda ex ignorantia invincibili corrigenda sunt, maxime si sint contra jus divinum, nisi desperetur fructus vel majus inde malum sit secuturum, ubi etiam confessarius quandoque dissimulare debet, prout notavimus tr. 1. de conscientia erronea sect. 2.

§ II. *Certa notitia peccati proximi.* Ad hoc ut quis teneatur corri- 782.
gere proximum, requiritur notitia certa et probabiliter convincens, proximum peccasse vel peccare velle: nam temerariis judiciis, suspicionibus, incertis rumoribus credendum non est. Multo minus ex professo in aliorum vitam inquirere debet privatus ad finem correctionis, sed solum Superiores, quibus ex officio incumbit vigilare super gregem suum adeoque etiam dubiis malis occurrere.

In dubio ergo, an proximus peccarit aut peccaturus sit necne, 783.
solus Superior per se inquirere debet et stante etiam dubio admonere potest; privatus autem per accidens quandoque poterit 1. quando peccatum dubium cederet in magnum detrimentum tertii vel communitatis, ut proditio, haeresis etc.; 2. quando mors immineret corrigendo; 3. quando probabiliter putares, proximum non aegre laturum, si etiam in dubio moneatur; alioquin res periculosa est et saepe etiam magnarum tricarum causa sunt correctiones imprudentes ex dubiis et incertis in-

diciis, ut monent DD. cit. additque Diana citatus, etiam Superiores non facile debere credere spontaneis delatoribus, nec super hoc in particulari inquirere, nisi alia signa pateant.

784. § III. *Spes emendationis.* Ad hoc ut quis teneatur corrigere proximum, necessario requiritur spes probabilis emendationis in correpto ac fructus correctionis nostrae. Et hinc

785. 1. Non tenetur corrigere proximum privatus (aliud est de superiore, confessario, concionatore, quorum officium postulat praestare quantum praestare possunt), quoties non affulget spes emendationis vel ullius utilitatis, etiamsi non putetur deterior futurus. Omnes contra unum, quem sciam, Adrianum: nam cessante fine cessat ratio operandi propter finem; correptionis autem finis est emendatio et utilitas correpti, qua desperata frustra adhiberetur illa; quia hoc ipso quod non prodest, obest correptio; quia facta correptione non resipiscens gravius peccat majoremque poenam sibi adsciscit. Et ratione hujus a praecepto correptionis excusantur ubique personae non magnae auctoritatis, ut etiam observat Diana cit.

786. 2. Minus tenetur privatus corrigere peccantem, quando non modo abest spes emendationis, sed etiam praevidetur deterior inde futurus, odio, iracundia, vindicta exarsurus, contempturus, audacius peccaturus. Prov. 9, 8: *Noli arguere derisorem, ne oderit te.* Quodsi tamen corrigendus ad tempus quidem videatur exacerbandus, postea sedata passione corrigendus et melior alia occasio expectari nequeat, omnino corrigendus est ob majus ejus bonum, interim permisso peccato; quod multo magis verum est, si solum tristitia vel pudore videatur afficiendus, sed tamen emendandus, juxta illud 2. Cor. 7, 8. 9: *Quoniam etsi, contristavi vos in epistola, non poenitet . . . non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad poenitentiam.*

787. 3. Quodsi dubium sit, an correctio sit profutura necne, dummodo constet, non esse obfuturam, nihilominus adhibenda est: quia tunc praeceptum correptionis de peccato certo est in possessione et de fructu bono bene sperandum. Communis.

788. 4. Si vere dubium sit, an correptio sit profutura vel obfutura, an correptus inde deterior futurus, an majus malum secuturum, conferenda est utilitas sperata cum damno timendo et majus minori praeferendum. In aequalitate correptio omnino omittenda: quia tunc major est obligatio praecepti negativi de non nocendo proximo, quam affirmativi de ejus bono procurando. Excepto tamen casu extremae necessitatis, si talis corripiendus in peccato esset moriturus: tunc enim ob imparitatem mali incurrendi praeponderat praeceptum affirmativum, exemplo medici corporalis, in extrema necessitate licite adhibentis media etiam dubia. Communis DD. apud Tanner et Laym. cit.

789. In omnibus vero excipiuntur Superiores, quorum officium est, corrigere subditos, non solum ex caritate ad ipsorum bonum, sed etiam ex justitia ad bonum commune, etsi talis correctio saepe non prosit, sed obsit correpto, ut recte monet etiam S. Thom. cit. q. 7. a. 7.

§ IV. *Opportunitas.* Ad hoc ut quis teneatur corrigere proximum, tandem requiritur opportunitas secundum omnes circumstantias personae, temporis, loci.

1. Ex parte personae corripientis requiritur, ut ipse opportune possit seu prudenti judicio idoneus censeatur ad hic et nunc corrigendum proximum. Quodsi adsit magis idoneus, non tenetur minus idoneus. Ad hoc tamen ut quis sit idoneus ad corrigendum ex fraterna caritate, non requiritur, ut sit par vel aequalis corripiendo; quin etiam inferior Superiorem peccantem positis dictis conditionibus corrigere potest et debet, ut ex S. Aug. etiam docet D. Thom. a. 4. Optime tamen notat ex nostro Gabriele Laym. cit. c. 7. n. 2, aliter corripiendum esse inferiorem, aliter aequalem, aliter Superiorem. Inferior plerumque increpandus, postea mansuetius hortandus, oleo cum vino in vulnus infuso; Gal. 6, 1: *Si praeoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis.* Aequalis vero amice commonendus; Superior humillime rogandus; 1. Tim. 6, 1: *Seniorem ne increpaveris, sed obsecra ut patrem.* Excipe semper, nisi gravitas delicti, malitia, periculum, scandalum etc. aliud exigat. Lege S. Thom. cit. 790.

2. Quamvis munus correptionis proprium sit justorum, juxta illud Ps. 140, 5: *Corripiet me justus,* ideoque peccator in simili vel majori peccato constitutus minus idoneus censeatur ad munus correptionis, cui dicitur Lucae 4, 23: *Medice, cura teipsum,* nihilominus positis conditionibus in defectum aliorum etiam peccator tenetur corrigere peccantem, ita tamen ut in ipsa correptione peccatum non appareat; ut quid enim notorius fornicarius, ebriosus etc. alium forte sic peccantem corripiat, quin tali dicatur Matth. 7, 5: *Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo et tunc videbis ejicere festucam de oculo fratris tui?* Et certum est, Superiores, cum suis verbo exemploque ex officio praeire debeant, ad finem utilis correctionis teneri per poenitentiam emendare vitam suam; idque valde probabile etiam de privato, saltem in raro casu, si videat proximum correctione sua gravissime indigere, ut ex Navar., Valentia, aliis notat Laym. cit. c. 7. fine. 791.

3. Quoad corripientem porro requiritur opportunitas, ut commode possit corrigere proximum absque suo gravi incommodo vel periculo. Nemo enim (nisi Superiores, quorum officii est, animas pro ovibus ponere) cum gravi suo incommodo vel periculo, maxime mortis, tenetur corrigere peccantem, nisi forte in extrema necessitate, si corrigendus esset moriturus in peccato mortali, et correcturus in statu gratiae, ut probabiliter docent D. Thom. a. 6, Navar. alii; sed de hoc sect. seqq. 792.

4. Ex parte personae corrigendae denique requiritur opportunitas loci, temporis et illarum circumstantiarum, quibus prudenter sperari possit, utiliter corripiendus et commodior opportunitas alias expectari vix possit, quae omnia prudenti judicio relinquuntur. An etiam liceat differre occasionem et correptionem proximi peccantis, ut inde saepius peccet et postea efficacius corripiatur et emendetur, ex hoc praecise capite consultum non est, nisi in casu raro, quando nulla prorsus esset alia spes utiliter corripiendi et emendandi proximum, praesertim subditum, maxime de gravi et scandaloso peccato, ut cum aliis etiam notat Navar. c. 3. n. 13. 793.

Corollarium. His ergo quatuor conditionibus ita explicatis concurrentibus quilibet etiam homo privatus idoneus sub mortali obligatur 794.

corrigere, vereque mortaliter peccat et alieni peccati participem se facit, quando scienter et culpabiliter libere omittit facilem sibi correctionem proximi peccantis. Excusantur autem saltem a mortali, qui aut ob inadvertentiam aut naturalem passionem timoris, verecundiae, pusillanimitatis non advertentes, se ad hoc tam stricte obligari, vel ad hoc minus se idoneos existimantes correptionem omittunt, ut ex S. Thom. cit. notant Tanner., Laym. et alii. Certum ergo est, apud saecularem privatum non adeo saepe concurrere omnes conditiones, ut sub mortali obligetur corrigere proximos. At nimis saepe apud Superiores tam saeculares quam ecclesiasticos ac Religiosos, quippe sub duplici titulo et caritatis et justitiae ratione muneris sui obligatos, ideoque culpabili omissione dupliciter gravissime peccaturos; quin etiam ad restitutionem obligandos, si ex eorum negligentia in corrigendo subditos aliquod damnum inferatur aliis, ut suo loco probabitur. Sub nomine autem et obligatione Superiorum etiam comprehenduntur parentes respectu filiorum, tutor respectu pupillorum, dominus respectu mancipiorum, servorum, non autem respectu famulorum, operariorum, quos, quia liberi sunt, non ex justitia, sed caritate solum corrigere tenentur, ut notat Diana p. 7. tr. 3. res. 9. et 31.

795. **Assertio II:** *In correctione fraterna peccati occulti sub praecepto ex genere suo mortali observandus est ordo praescriptus a Christo Matth. 18, 15: Si autem peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum inter te et ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. Si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. Quodsi non audierit eos, dic Ecclesiae; si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus.* Ratio hujus praecepti et ordinis fundatur in jure naturali de non nocendo proximo, ut nimirum correctio fraterna fiat quantum potest cum minimo damno proximi; hoc autem fit servando hunc ordinem praescriptum a Christo; ergo est obligatio eum servandi ex se gravis. Ita communissima cum S. Thom. c. q. 33. contra paucos aliquos, qui volunt, eum ordinem solum esse in consilio. Itaque juxta verba Christi pono sequentes regulas:

796. Regula I. *Corripe eum inter te et ipsum solum.* Quandocunque peccatum proximi est occultum nec communitati specialiter perniciosum nec in damnum tertii cedens, et correctio secreta satis profutura ad emendationem speratur, adhibenda est correctio secreta, et ea praetermissa denuntiare Superiori, mortaliter illicitum est. Communissima cum S. Thom. cit. art. 8. et ipso D. Aug. serm. 16. de verbis Domini. Ratio a D. August. indicata est: „Nam si solus nosti quae peccavit in te, non es corrector, sed proditor.“ Nimirum quia omnis injusta infamatio est peccatum mortale; at qui secreta correctione sufficienter posset corrigere et emendare proximum, eaque omissa immediate denuntiat Superiori, injuste infamat proximum in materia gravi; ergo peccat mortaliter per se loquendo. Nam si probabile videatur, quod correctio secreta nihil vel non satis profutura sit, quod subsit periculum relapsus, aut maxime si peccatum cessurum sit in detrimentum communitatis aut tertii, in publicum scandalum, jam omissa correctione secreta licite denuntiatur Superiori; adhuc tamen denuntiatione fraterna

caritativa, non judiciali, et judici ad punitionem, melius ad emendationem casu et ipse Superior in nimirum Superiori non ut personae publicae sed ut personae privatae et pio patri, qui et efficacius sciat corrigere errantem: quo terminis correctionis caritativae sistere debet nec ad punitionem publicam procedere potest, nisi comperiat, correctionem hanc paternam nihil proficere. Quod valde notent indiscreti et insulsi Superiores. Lege S. Thom. quodlibeto 11. a. 13. Adde etiam casum, cum quis sponte cedit juri suo, ut defectus immediate denuntientur Superiori, ut ex constitutionibus pontificiis accidit in Societate Jesu, et etiam nostra Statuta volunt, ut Fratris in itinere delinquentis defectum socii Superioribus denuntient: tunc enim licite fiet, quia volenti et talem Ordinem scienter suscipienti non fit injuria. Alias exceptiones ponam sub regula quarta.

Regula II. *Si te autem non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos.* Quandocunque ad correctionem vel emendationem delinquentis frustra adhibita est correctio secreta, et profutura speratur adhibitio unius vel alterius testis privati, adhibendi sunt, antequam denuntietur Superiori ut personae publicae seu judici. Ratio: quia correctio fraterna ex caritate ad utilitatem proximi praecepta fieri debet cum minori quo potest incommodo; minus autem ordinarie est incommodum proximi peccatum suum innotescere et corrigi coram uno vel altero privato, quam coram Superiore, ut persona publica et judice; ergo ad hoc corrigens obligatur, etiam sub peccato gravi juxta incommodi rationem. Ubi tamen observandum, si peccatum proximi aliquibus sit notorium, illi conscii adhiberi debent testes ad correctionem, ut sine peccato infamationis non possint adhiberi alii inscii. Si vero peccatum omnino sit occultum et inemendatum cum periculo relapsus aut damni tertii vel communitatis, possunt adhiberi alii, qui non norunt: tum ut ipsimet observent peccatum fratris, tum ut iis adhibitis peccans efficacius corrigatur, denique ut peccante in peccato omnino pertinaci ad Superiorem delato, possint esse testes. Communis DD. apud Tanner, Laym., Dianam cit. Ratio est: quia illud aliquale damnum famae debet cedere majori utilitati spirituali delinquentis etc. Advertunt tamen DD. cit. eo casu, quo adhiberi possunt et debent testes ignari criminis ad correctionem proximi, apud Regulares ordinarie crimen denuntiari posse ipsi Superiori, ut personae privatae et spirituali patri, si sit vir vere prudens, discretus, spiritualis, non habens rancorem seu odium adversus subditum delinquentem (ait ipse s. Thomas quodlibeto 13). Rationem dat Laym.: quia praelatus ut spiritualis pater praesumitur magis idoneus ad fratrem juvandum, quam alii, neque decet, ut alii in congregatione crimen fratris resciant et de eo loquantur, et is, ad quem ex officio pertinet et melius juvare posset, ignoret. 797.

Regula III. *Quodsi non audierit eos, dic Ecclesiae,* hoc est Superiori seu Rectori Ecclesiae vel communitatis. Quandocunque frustra adhibita est correctio privata aut etiam coram testibus, crimen proximi etsi occultum, sed inemendatum manens, denuntiandum est Superiori tanquam patri spirituali primario et per se, et secundario solum ac per accidens ut judici ad hoc nimirum ut crimen denuntiatum ab eo paterne et secreto corrigatur et si frustra sit debito modo judicialiter 798.

puniat. Communissima cum S. Thoma a. 8. Ratio patet: quia tenemur ex caritate succurrere proximo in miseria maxime spirituali constituto quantum possumus; atqui in proposito nullum superest medium juvandi proximum, nisi denuntiatio ad Superiorem, et illa aliqualis apud Superiorem infamatio dicitur cedere majori bono spirituali proximi a peccato emendandi. Unde (ut jam supra innui) ex hac sola denuntiatione caritativa et secreta peccati Superior nullo modo potest procedere ad poenas ordinarias neque crimen denuntiatum publicare in Capitulo, sed tenetur errantem in secreto corrigere, admonere et juvare modis opportunis, dummodo peccatum fateatur et obedire velit. Si autem peccatum omnino neget aut obedire nolit, siquidem peccatum occultum nemini perniciosum sit nec periculum relapsus subsit, cessandum erit; si vero perniciosum sit communitati vel tertio, (prout certe in Religionibus est peccatum carnis cum complice, maxime extranea), procedendum erit ad testes, signa, indicia inquirenda et cetera juxta ordinem juris.

799. Regula IV. Praedictus ordo caritatis fraternae servandus non est in his maxime casibus: 1. Quando peccatum est publicum, notorium, scandalosum in aliqua communitate: tunc enim publice urgendus est reus, si quis ad hoc idoneus putetur, aut immediate Superiori denuntiandus. Quo sensu praecipit Apostolus 1. Tim. 5, 20: *Peccantes coram omnibus argue, ut et ceteri timorem habeant.* Quae verba D. Aug. serm. 16. de verbis Domini conferens cum verbis Christi: *Corripe eum inter te et ipsum solum,* ait: „Corripienda ipsa sunt coram omnibus, quae peccantur coram omnibus; ipsa vero corripienda sunt secretius, quae peccantur secretius. Distribuite tempora et concordate Scripturas."

800. 2. Quandocunque peccatum est perniciosum reipublicae aut contagiosum, ut proditiones, conspirationes, haereses, in Religionibus etiam fornicationes aliaque peccata carnalia, maxime facta cum complice extranea etc., si secreta admonitione corrigi nequeat, quisquis sit et sibi credendum fore existimat, tenetur sub mortali denuntiare Superiori vel ei, ad quem spectat, tale malum avertere. Omnes. Quia ex ordine caritatis bonum commune praeferendum est malo privato, et consequenter etiam aversio mali communis aversioni mali privati. Similiter quando peccatum cedit in detrimentum tertii, quod detrimentum praeponderet malo aliquali peccantis apud Superiorem incurrendo, et secreta admonitione praeveniri non possit, immediate denuntiandum est Superiori aut illi ipsi tertiae personae, ut sibi caveat, intimandum: hoc enim postulat ratio caritatis, nec teneor proximi nocentis servare famam cum tertii detrimento vel communitatis.

801. 3. Quandocunque proximi peccatum mortale inemendatum manet, et secreta admonitio vel etiam testium adhibitio inutilis omnino videtur, immedita denuntiandum erit Superiori, modo jam dicto regula prima et tertia: nam opus est, ut bonum proximi procuretur per media magis efficacia, ubi minora ad effectum inutilia sunt, neque Christus praecipit eum ordinem correctionis debere servari inutiliter. Communissima apud DD. cit.

802. 4. Quandocunque quis potest licite peccatum proximi denuntiare Superiori, etiam sub mortali tenetur denuntiare, quando legitime interrogatur, maxime praecepto Superioris. Quando vero proximi peccatum

occultum non potest licite denuntiare, etiam accedente Superioris mandato illicitum manet. Communis cum S. Thom. q. 33. a. 7. ad 5, Nav., Sylv., Sanchez, alii cum Laym. lib. 3. de just. tr. 3. p. 2. c. 4. n. 8. Unde nullus licite potest denuntiare Superiori interroganti peccatum occultum proximi, si firmiter credat, eum omnino jam se emendasse nec esse periculum relapsus: tunc enim cessat finis praecepti et servanda est fama fratris, ut cum Navar. notat Laym. cit. corollario 1. Econtra vero Marchant t. 2. tr. 2. tit. 4. sect. 2. q. 1. in corollario merito invehitur in perfidiam et abominandam caritatem aliquorum, qui peccata aliorum vergentia in damnum vel scandalum communitatis, Religionis et aliorum, etiam inquisiti v. g. in visitationibus celent, ne peccans aliquod famae dispendium aut poenam incurrat: cum certissima regula sit in intimis caritatis et legis naturae visceribus firmata, sub peccato mortali praeferri debere bonum commune bono particulari.

Corollarium. Ex dictis patet de ceteris quoque operibus miseri- **803.**
cordiae et caritatis spiritualibus: nam *docere ignorantem, consulere dubitanti, corrigere errantem* liquido spectant ad correctionem fraternam, et in materia ad salutem necessaria, nimirum peccati mortalis, obligant idoneum sub mortali ob rationem saepius repetitam. *Remittere injuriam* qua ratione quis teneatur, late dictum tr. 2. c. 6. sect. 2: *solari moestos, supportare onerosos, pro omnibus orare,* positive loquendo consilia potius sunt, quam praecepta caritatis. Patent etiam omnia peccata externa omissionis contra caritatem et misericordiam tam in corporalibus, quam in spiritualibus; quorum praecipua capita sunt *omissio eleemosynae* vel cujusvis beneficii corporalis in necessitate proximi et omissio correctionis fraternae et cujusvis auxilii spiritualis in necessitate proximi debito tempore, circumstantia etc. exhibendi. Ceterum peccata externa commissionis contra caritatem proximi, utpote laesio proximi in bonis animae, vitae, famae, fortunae etc., sunt necessario etiam peccata contra ustitiam. De quibus in tractatu 5.

Sectio IV.

De ordine caritatis.

Summarium.

804—806. Qualis ordo servandus in diligendo proximo?
807. Post Deum ceteris paribus homo tenetur magis diligere seipsum, quam proximum aequalem.
808—810. Tria observanda sunt: quantitas necessitatis, qualitas boni necessarii et conjunctio personae.
811—812. Ordo caritatis quoad bona spiritualia.
813—815. Ob nullam causam potest homo velle peccatum.
816. Quoad bona spiritualia necessaria tenetur homo plus diligere proximum, quam seipsum quoad temporalia.
817—819. Resolvuntur et excipiuntur varia.
820. Casus notabilis de saga confitente, se plures infantes baptizasse in nomine diaboli.

821. Ordo caritatis quoad bona temporalia.
822--825. An et quando liceat vitam corporalem exponere pro vita corporali proximi?
826. Inter proximos plus diligendi sunt magis conjuncti,
827. Primo conjunctione spirituali,
828. Secundo conjunctione carnali.
829—830. Ordo inter conjunctos carnaliter servandus.

804. Caritas divina in diligendis objectis suis adeo inaequalibus necessario exigit et servat ordinem aliquem juxta illud sponsae Cant. 2, 4: *Ordinavit in me caritatem.* Et Salvator ipse Matth. 22, 38, assignans praecepta caritatis, praeceptum dilectionis Dei vocat primum mandatum, praeceptum vero dilectionis proximi vocat *secundum;* at ubi est primum et secundum, ibi est ordo; de ordine vero servando hic agendum et necessario

805. Praenotandum: caritatis seu dilectionis proximi duplex est actus vel affectus, *complacentiae* et *desiderii.* Amor et affectus *complacentiae* dicitur, quo proximo volumus bonum jam habitum, ei complacendo, gratulando; et hic amor hunc solum requirit ordinem, ut magis diligantur ii, qui meliores, sanctiores Deoque similiores existunt, ideoque majori cultu, reverentia, honore et amore afficiendi. Qua etiam ratione magis diligendi sunt parentes, quam liberi, benefactores, quam ii, quibus benefacimus etc.: quia nimirum majorem illi cum Deo similitudinem habent, quam isti. In hoc nulla controversia vel difficultas. Amor vel affectus *desiderii* est, quo proximo volumus vel desideramus bonum nondum habitum, cui respondet caritatis actus externus beneficentiae, qua ex caritate prompti sumus proximo etiam benefacere corporaliter vel spiritualiter, cum opus est et facultas adest juxta hactenus late dicta. Et quoad hunc ordinem esto

806. **Assertio:** *Caritatis ordo essentialis et universalis est, ut primo diligatur Deus, secundo nos ipsi et tertio proximus; et utergue prius quoad animam, postea quoad corpus et tandem quoad temporalia.* Sed clarius et distinctius: Ordine caritatis post Deum super omnia diligendum, ceteris paribus quisque tenetur diligere 1. seipsum secundum bona spiritualia. 2. Proximum quoad eadem bona spiritualia. 3. Seipsum quoad bona corporalia. 4. Seipsum et ultimo proximum quoad bona temporalia externa. In imparitate autem tria potissimum observanda sunt: 1. quantitas necessitatis, 2. qualitas boni necesssarii, 3. conjunctio personae. Communissima doctrina cum S. Thom. saepe cit. q. 26. Ratio theologica fundamentalis sumitur ex modo participandi rationem formalem diligendae caritatis theologicae, quae est bonitas divina: cum enim haec bonitas per se formaliter et essentialiter solum insit ipsi Deo, nobis autem et proximis tantum participativa, quatenus ad imaginem Dei creati divinae ejus bonitatis per beatitudinem participes esse possumus; et ulterius eadem bonitas divina ut mihi participata quasi vicinior et intensior est, quam ut participata proximo meo, hinc ordo caritatis naturalis exigit, ut primo per se irreferibiliter et super omnia diligatur Deus tanquam per se summe bonus; secundo vero diligat quis seipsum quatenus particeps est et esse potest bonitatis divinae ac principaliter aeternae beatitudinis; tertio denique diligamus

proximum, quatenus sic nobiscum est et esse potest particeps ejusdem divinae bonitatis. Quia vero ejus bonitatis et beatitudinis sola anima per se particeps esse potest, corpus vero solum per accidens per dotes ex animae beatitudine redundantes, consequens est, ut tam in nobis, quam in proximis prius et potius diligatur anima, quam corpus. Unde DD. communiter cum S. Augustino l. 1. de doctrina christiana c. 23. 26. 27. quatuor assignant ex caritate diligenda: 1. Quod est supra nos, Deus. 2. Quod sumus, nos ipsi. 3. Quod juxta nos, proximus. 4. Quod infra nos, corpus nostrum. De primo scilicet Deo diligendo super omnia jam late dictum est in primo praecepto c. 5. Solum hic agitur de ordine caritatis inter nos et proximos servando; et quidem in paritate necessitatis ac bonorum res liquida et facilis est ac

Regula universalis et certissima: *Post Deum super omnia dilectum* 807.
et ceteris paribus quoad necessitatem et qualitatem boni necessarii, omnis homo tenetur magis amare seipsum, quam proximum aequalem. Omnes. Ratio theologica jam data est et sumitur ex ipsis verbis praecepti divini: *Diliges proximum tuum sicut teipsum,* ubi velut regula et exemplar dilectionis proximi constituitur amor erga seipsum; regula autem prior et potior est, quam regulatum, ait D. Thom. q. 26. a. 4; ergo prior, potior magisque a caritate intentus est amor erga seipsum, quam amor in proximum, saltem aequalem propter infra dicenda. Unde sunt illa vulgata: Caritas incipit a seipso. Proximus sum egomet mihi. *Qui sibi nequam, cui alii bonus erit?* Eccli. 14, 5. Sed dixi, *ceteris paribus:* nam in imparitate necessitatis bonorum et conjunctionis tria illa potissimum semper observanda sunt:

1. *Quantitas necessitatis:* nimirum major necessitas semper praefe- 808.
renda est minori, extrema gravi, gravis communi; idque independenter a qualitate boni necessarii vel conjunctionis personae. Ita scilicet, ut extrema vel gravissima necessitas proximi corporalis praeferatur minori necessitati nostrae propriae vel proximi etiam in spiritualibus bonis; extrema vel gravissima necessitas spiritualis vel corporalis cujusvis etiam extranei praeferatur minori necessitati propriae vel conjunctae personae, et sic de ceteris. Ratio est: quia totum fundamentum et finis praecepti caritatis, qua tenemur proximo bene velle et benefacere, est sublevare necessitatem; ergo in ordine caritatis ante omnia primo attendenda est quantitas necessitatis sublevandae.

2. *Qualitas boni necessarii:* Supposita jam aequali vel quasi aequali 809.
necessitate ordo caritatis immediate respicit qualitatem boni necessarii, quod nobis ipsis et aliis velle vel facere debemus, quod triplex est: *spirituale,* gloria, gratia, virtus etc., *corporale,* vita, salus, sanitas et ad haec requisita et *temporale* externum, fama, honor, opes seu bona fortunae; ita nimirum, ut in aequali necessitate bonum spirituale semper praeferatur bono corporali, et hoc bono externo temporali, idque adhuc independenter a personae conjunctione: supposita enim aequali necessitate extrema v. g. potius curandum est bonum spirituale proximi cujusvis, quam bonum corporale vel temporale proprium vel personae conjunctissimae, et sic in ceteris, ut mox patebit amplius.

3. *Conjunctio personae:* Supposita eadem vel simili necessitate et 810.
in eadem qualitate boni necessarii ordo caritatis tandem respicit per-

sonam vel personae conjunctionem, ut nimirum tunc quisque sibi ipsi ante omnes alios, juxta regulam generalem supra datam, deinde aliis magis conjunctis prius juxta rationem graduum conjunctionis, quam ceteris, succurrat. Quae conjunctio itidem triplex est, *spiritualis, carnalis* et *civilis;* atque in his valde bene notandis consistit totum fundamentum ordinis caritatis. Attamen pro applicatione ad casus sane difficiles ac intricatos in gratiam tenuiorum pono sequentes regulas speciales:

811. Regula I. *Ordine caritatis quoad bona spiritualia necessaria ad ultimum finem, ut est immunitas ab omni peccato, gratia Dei et ipsa beatitudo, omnis homo tenetur magis amare seipsum, quam omnem simpliciter proximum in communi et in particulari quoad ulla bona spiritualia vel corporalia.* Omnes cum S. Thoma cit. a. 4. et D. Aug. supra allegato, docetque expresse Christus Matth. 16, 26: *Quid enim prodest homini, si universum mundum lucretur, animae vero suae detrimentum patiatur, aut quam dabit homo commutationem pro anima sua?* Et hinc resolves:

812. 1. Ob nullam prorsus causam, etiam salutis totius mundi, potest homo velle peccatum, non tantum mortale, sed etiam vel levissimum veniale: quia nimirum implicat contradictionem, ullum peccatum in ullo casu fieri licitum, et caritas inclinans in ordine suo principaliter ad amandum Deum super omnia, in nullo casu potest inclinare ad offensam Dei vel aliquid repugnans aut displicens Deo; omne autem peccatum etiam levissimum veniale repugnat vel displicet Deo. Neque hic locum habet illud: ex duobus malis minus est eligendum, cum omnium malorum gravissimum sit peccatum proprium.

813. 2. Ob nullam simpliciter causam potest etiam homo ad tempus velle carere gratia Dei vel beatitudine cum peccato. Ratio est eadem: quia nimirum repugnat caritati, per se inclinanti ad amandum Deum super omnia, vel aliquando non esse conjunctum Deo vel separatum a Deo per privationem gratiae vel peccatum. At vero licite potest quis velle ad tempus carere beatitudine eamque differre sine peccato, exemplo Apostoli ad Philippenses 1, 23: *Coarctor e duobus, desiderium habens dissolvi et esse cum Christo etc., permanere autem in carne necessarium propter vos;* uti et alia bona spiritualia, quae sub praeceptum non cadunt vel ad salutem necessaria non sunt, licite et meritorie possunt, immo aliquando debent differri vel omitti ob gravem necessitatem vel utilitatem proximi, maxime communitatis, spiritualem vel corporalem v. g. ingressus Religionis, orationes, contemplationes, peregrinationes etc. Ratio est: quia tunc ipso ordine caritatis majus ac magis necessarium bonum proximi praeferendum est bono proprio minus necessario, quale est ipsa beatitudo, ut citius obtinenda.

814. 3. Ob nullam causam, etiam salutis totius mundi, licet absoluta voluntate velle carere perpetuo aeterna beatitudine, etiam posito quod ea carentia sine omni peccato stare possit: quia multo maxime repugnat caritati diligendi Deum super omnia, velle ipso aeternum carere. Et licet ea carentia sine peccato stare posset, tamen objective mala est, ut homicidium involuntarium, quod proinde nunquam velle licet. Sed dixi, *absoluta voluntate:* nam

815. 4. Velleitate simplici, conditionata, si nimirum Deus vellet, si ei placeret, ad ejus gloriam faceret, liceret velle etiam carere beatitudine,

praesertim ad majus bonum salutis animarum. Talis enim conditio addita purgat actum, immo esset actus heroicus caritatis tam erga Deum, quam proximum. Et hoc sensu applicanda videntur illa verba Ex. 32, 31: *Aut dimitte eis hanc noxam aut si non facis, dele me de libro tuo, quem scripsisti.* Et illud Apost. Rom. 9, 3: *Optabam ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis:* intelligenda nimirum sunt aut conditionate, si ita Deo placeret, aut per exaggerationem, quomodo solemus dicere: potius me occide, quam ut hoc facias. Adde ex Vasquez 1. p. q. 24. a. 3, verba Moysis intelligi posse de libro principum Israel et non de libro praedestinationis, et verba Apostoli referri posse ad tempus praeteritum sui Judaismi, quo ex zelo indebito et amore in Judaeos suos persequebatur Christum et Ecclesiam.

Regula II. *Ordine caritatis quoad eadem bona spiritualia, necessaria* 816.
ad salutem et ultimum finem, tenetur homo magis amare proximum, quam seipsum quoad bona corporalia, utpote vitam, sanitatem corporis etc. et consequenter multo magis, quam quoad bona temporalia externa. Communissima cum S. Thom. cit. q. 36. a. 5. et D. Aug. l. 1. de civ. c. 27. Atque adeo proximo in extrema necessitate spirituali constituto, dum nimirum versatur in certo periculo aeternae damnationis, ex quo sine discrimine aliquo eripi non possit, tenetur homo idoneus succurrere cum certo periculo vitae, si nimirum sit spes aeque certa eum juvandi et aliunde majus incommodum non timeatur. Item communissima cum D. Thom. cit. Constat ex verbis Christi Jo. 15, 34: *Hoc est praeceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos.* Explicatur 1. Jo. 3, 16: *In hoc cognovimus caritatem Dei, quoniam ille animam suam pro nobis posuit, et nos debemus pro fratribus animas ponere.* Hinc D. Aug. de mendacio c. 6. ait: „Temporalem vitam suam pro aeterna vita proximi non dubitabit christianus amittere.“ Idem significant Scripturae et ss. PP. passim et sine dubio obligatorie; saltem de extrema necessitate salutis proximi intelligenda sunt. Aliqua sunt advertenda:

1. In tali extrema necessitate censentur constituti et cum vitae 817.
periculo juvandi sunt a. infantes, alioquin sine Baptismo morituri, juxta communem DD. Nav., Val., Suar., Tanner, aliique cum Laym. l. 2. de caritate tr. 3. c. 3. n. 3. b. Multi infideles maxime invincibili fidei christianae et necessariorum ad salutem ignorantia laborantes, ut notavit etiam Navar. c. 24. manualis n. 10. c. Populus rudis, cum inter eos haeresis occulte spargitur. Ex communi Tanner disp. 2. t. 3. q. 3. dub. 4. n. 61. Excipe tamen cum Diana p. 3. tr. 5. res. 50. nisi seducti vincibili et culpabili errore vel ignorantia laborent: tunc enim nemo nisi proprius Pastor cum periculo vitae subvenire obligabitur. d. Peccatores notorii in articulo mortis adeo rudes, ut nesciant elicere contritionem, de quo si constet, tenebitur quis etiam simplex sacerdos cum periculo vitae succurrere Sacramento absolutionis; alioquin si sciant conteri, rursus nemo nisi Pastor tenetur. Ex communi Navar. et Diana cit. At vero ex deliberata desperatione seipsos suspendentibus, submergentibus etc. nemo cum periculo vitae tenetur succurrere, cum non sint in extrema necessitate, sed potius malitia, ut ajunt DD.

2. Dicta obligatio semper intelligenda est cum iis conditionibus 818.
supra insinuatis: a. dummodo sit spes certa juvandi: alioquin si spes

nulla vel incerta sit, non teneberis succurrere cum certo tuae vitae periculo. b. Nisi aliunde majus incommodum sequeretur: nam si tua opera aliis pluribus vel toto communitati necessaria est v. g. tempore pestis, persecutionis etc., nec teneberis nec poteris pro unius tantum salute vitam tuam exponere. c. Salva salute propria: de vita enim corporali sermo est; nam vitam spiritualem animae nemo tenetur nec potest periculo exponere pro salute alterius, ut ex praecedenti regula constat. Hinc qui est in statu peccati mortalis nec potest commode sibi procurare statum gratiae (ad quod certe tenetur, si possit), non tenetur se exponere periculo vitae pro salute proximi in quacunque necessitate: cum ordine caritatis in extremo periculo magis et citius teneatur quis providere sibi, quam proximo. d. De necessitate extrema tantum sermo est: nam in sola gravi necessitate spirituali proximi nemo tenetur cum proprio periculo vitae succurrere, nisi Pastor sit. Ratio est: quia nimis durum et contra Domini nostri suavitatem esset, urgere fidelem ad amittendam vitam, (immo et alia vitae bona, famae vel fortunae) ob necessitatem, ex qua se ipsemet proximus, etsi magna cum difficultate, liberare potest. Nam propterea ad meretricem vel peccatorem convertendum non tenemur cum gravi incommodo nostro, quia ipsi per se converti cum suo conatu possunt cum gratia Dei, quae facienti quod in se est nunquam non praesto est. Et nota, etiam in extrema necessitate spirituali v. g. infantem moriturum baptizare, neminem, qui non sit proprius Pastor, teneri cum certo vitae periculo, non omnino improbabiliter ex Soto, Sa aliisque docet Joan. Sanch. approbante Tamb. l. 5, decal. c. 1. de caritate proximo debita § 2. n. 8, ubi etiam nititur solvere rationes pro communi sententia a Palao allatas. Vide, si placet; ego a communi sententia non recedo.

819. 3. Semper ergo sermo fuit de obligatione ex caritate tantum. Plus enim requirit obligatio justitiae: nam pastores spirituales, episcopi, praelati, parochi ex officio curam animarum habentes adeoque ex justitia obligati ad prospiciendum saluti sibi commissorum, non tantum in extrema, sed omnium consensu etiam in gravi necessitate spirituali tenentur suis opem ferre; etiam cum periculo propriae vitae corporalis, juxta illud Jo. 10, 11: *Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis, mercenarius autem fugit.* Unde pastores animarum tempore persecutionis fidei, (de quo alibi) tempore pestis non possunt fugere vel tunc officium deserere, sed tenentur eis etiam cum periculo vitae Sacramenta necessaria ministrare, nisi alium idoneum substituant, quod licite posse et aegre ferre non debere subditos, recte docent Valentia, Capeavilla, Tanner cit. n. 65, alii cum Laym. cit. Ratio est: quia Pastores ob hoc ipsum maxime dato stipendio conducuntur et aluntur, ut in necessitate spirituali eis subveniant, ideoque non magis licet eis fugere, quam militibus ad bellum conductis hoste imminente. Ubi tamen iterum servandae sunt conditiones supra positae, *si nimirum spes fructus adsit et majus incommodum non sequatur.* Cavere enim debet eo casu Pastor, ne ob unius salutem imprudenter se periculo vitae exponat, et plures alii ex illius occubitu graviorem jacturam spiritualem patiantur. Unde non facile debet administrare Sacramenta non necessaria ad salutem sive secundum se, ut est extrema Unctio, sive respectu personae, quippe

quam ex nuper habita Confessione credit, non esse in statu peccati mortalis vel alias per contritionem bene dispositam esse etc. Vide DD. cit.

4. Dicta de obligatione ex officio pariter intelligenda sunt de 820.
obligatione ex delicto, utpote cum quis grave damnum spirituale proximo intulit (praesertim in materia haeresis) cum certo vel probabili periculo aeternae damnationis: is enim etiam cum periculo vitae damnum resarcire tenebitur. En casum singularem: Saga obstetrix confitetur sacerdoti, se quadraginta circiter infantes baptizasse in nomine Belzebub, Zabulon, Astaroth, postea a parocho non rebaptizatos; modo vero partim mortui sunt, partim per varia loca dispersi, ut nullus sit modus significandi illis defectum Baptismi, nisi mulier se prodat magistratui adeoque extremi supplicii et certo vitae periculo se exponat. Quid hic agendum confessario? Respondet Laym. l. 2. tr. 3. c. 3. n. 3. quod confessarius in primis mulieri debeat explicare enormem gravitatem peccati sui et damnum gravissimum animabus illatum; deinde inducere ad renuntiandum diabolo et concipiendum firmum propositum imposterum abstinendi ab ejusmodi sacrilegiis atque praestandi ea, ad quae confessarius eam obligatam esse judicaverit; si haec omnia promittat eamque alias sufficienter dispositam judicaverit, absolvenda erit. Deinde vero conari debet confessarius excitare in illa desiderium plene reparandi ingens damnum spirituale, quod innocentibus intulit, adeoque libenter sustinendi extremum supplicium pro suae et aliarum animarum salute seque ipsam ad hoc offerendi. Et sane absolute loquendo ad hoc non tantum ex caritate, sed etiam ex justitia videtur obligata, cum ipsa homines illos innocentes in discrimen salutis per summam injuriam conjecerit. Quodsi autem confessarius feminam natura infirmam ab hoc tam heroico facto omnino abhorrere conspiciat, non instet amplius urgere v. g. dicendo: aliter salvari non posse; sed contentus esse poterit proposito imposterum emendandi: tum quia ejus periculum mortis est certissimum, aliorum periculum salutis non ita certum, cum Dei ope per contritionem salvari possint, tum etiam quia mulier in hoc casu de se non agnoscit obligationem tantam seipsam ad mortem offerendi; docere autem sic probabiliter ignorantem in re omnino non certa cum tanto discrimine non videtur consultum. Ita sapienter Laym., quem sequuntur Recentiores, etiam Diana p. 3. tr. 5. res. 51.

Regula III. *Ordine caritatis quoad bona corporalia seu vitam et* 821.
salutem corporis quilibet debet magis amare seipsum, quam proximum aequalem ceteris paribus; atque adeo nullus tenetur vitam corporalem certo periculo exponere pro sola vita corporali proximi, minus sponte amittere. Ita omnes juxta dicta regulae I. et ipse D. Aug. lib. de mendacio ad Consentium c. 6: „Si quis pro alterius temporali vita suam ipsam temporalem perdidit, non est jam diligere illum, sicuti seipsum, sed plus, quam seipsum, quod sanae doctrinae regulam excedit.“ Ad quid delicito?

1. Multorum gravissimorum DD. sententia est, intuitu amicitiae 822.
honestum et laudabile esse, vitam corporalem pro vita corporali amici exponere. Ita ipse D. Thom. 3. dist. 29. q. 1. a. 5. et rursus 2. 2. q. 26. a. 4, Bannes, Arragonius, Victoria, Valentia, Molina, alii cum Lessio l. 2. de just. c. 9. dub. 6. n. 29. Favet illud Christi Jo. 15, 13:

Majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Et ratio datur: quia honestas virtutis amicitiae majus bonum est, quam vita corporalis; adeoque qui motivo honestatis amicitiae pro amico vitam exponit, proprium majus bonum praeferendo minori, adhuc magis diligit seipsum, quam proximum.

823. 2. Contra tamen non solum neminem teneri, sed neque licere corporalem vitam exponere vel amittere ob solam vitam corporalem amici, post D. Aug. cit. docet communis Recentiorum post Navar. aliis cit. Laym. cit. c. 3. n. 4. Ratio est: quia si virtus et ordo caritatis dictat, ut propriam vitam quis praeferat alienae, ut omnes concedunt, sequitur, nullam virtutis et honestatis rationem esse, contrarium agere, et sic ruit fundamentum oppositae sententiae. Dixi autem, *pro sola vita corporali:* licebit enim vitam exponere corporalem pro vita corporali proximi, si ejus morti annexa esset mors spiritualis animae v. g. ad impediendam aeternam damnationem injusti aggressoris tui, quem jure occidere posses; potius permittere propriam mortem corporalem, abundantioris caritatis opus est. Communis. Dictum etiam erat, *proximum aequalem seu privatum,* nam

824. 3. Pro salute personae publicae ex qua multum dependet bonum commune, sicut et universaliter pro bono communi totius reipublicae, ecclesiasticae vel saecularis vitam propriam exponere non solum honestum est et laudabile, sed etiam debitum in extrema necessitate reipublicae. Regula enim universalissima est: bonum commune praeferendum esse bono privato, et maxime locum habet quoad corporalia vel temporalia. Etenim bonum quanto universalius, tanto etiam est dignius et majus, et pars naturaliter plus diligit totum, quam seipsam, adeoque sicut in naturalibus una pars se periculo exponit pro servando toto corpore, ita et membrum reipublicae pro servanda salute totius reipublicae periculo se exponere tenetur. Sic DD. communiter cum S. Thom. cit. Unde multo magis teneberis pro bono communi reipublicae in extrema vel gravissima necessitate conservando exponere bona externa temporalia tua omnia, si necessitas sic exigat, ut te praxis bene docebit.

825. 4. Verum hic iterum contrarius Joan. Sanch. apud Tamb. cit. § 1. n. 4. sic habet: „Immo nec ob conservandum bonum commune adstringi quem propriam exponere vitam, reor: est namque jus, propriam tuendi vitam adeo strictum, quod a nullo jure conservandi aliena vinci possit; miles vero murum occupare cum periculo vitae tenebitur ratione pacti et pecuniae acceptae.“ Tandem regula data est quoad bona corporalia tantum: nam quoad bona temporalia externa fortunae vel famae, quia eorum homo dominus est, ut de iis libere disponere possit, extra casum necessitatis propriae vel alienae non est servanda, sed se neglecto, proximo cuivis largiri potest. Qualiter autem etiam teneatur homo propria bona temporalia largiri ad succurrendum extremae, gravi, communi necessitati indigentis proximi, late explicatum habes sect. 2.

826. Regula IV. *Ordine caritatis post Deum et seipsum in paritate necessitatis bonique necessarii, inter proximos magis diligendi sunt, qui nobis magis conjuncti sunt juxta triplicem conjunctionem, spiritualem, carnalem et moralem seu civilem.* Certum apud omnes. Significat Script. Gal. 6, 10: *Operemur bonum ad omnes, maxime ad domesticos fidei.* 1. Tim. 5, 8: *Si*

quis autem suorum et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit et est infideli deterior. Itaque in hoc conjunctionis ordine ita procedendum est:

1. Conjuncti nobis ratione conjunctionis ceteris in amore praefe- 827.
rendi sunt secundum illa tantum bona, in quibus conjunctio vel amicitia fundatur: quia communicatio bonorum est fundamentum amicitiae et caritatis. Unde conjuncti nobis conjunctione spirituali, fundata in bono spirituali gratiae, praeferendi sunt ceteris in bonis spiritualibus tantum; unde majora spiritualia et subsidia debemus velle et cum opus est praestare patribus, filiis, fratribus spiritualibus, quam carnalibus. Conjuncti vero conjunctione carnali, fundata in natura, praeferendi sunt ceteris omnibus quoad bona pertinentia ad naturam et vitam corporis; unde ceteris paribus in his magis subveniendum est patri, filio, fratri carnali, quam spirituali tantum. Conjuncti vero conjunctione civili et morali tantum, fundata in humana societate et communicatione civili, praeferendi sunt ceteris solum in rebus pertinentibus ad communicationem civilem; sic concivi, commilitoni, domestico in rebus ad eam communicationem pertinentibus potius succurrendum est, quam aliis extraneis.

2. Nihilominus conjunctis spiritualiter tantum non tantum in ne- 828.
cessitate corporali, sed etiam in necessitate spirituali extrema praeferendi sunt conjuncti proximi conjunctione carnali, parentes, filii, fratres, sorores, maritus, uxor. Communis cum S. Thom. q. 26. a. 7. et 8, Tanner cit. dub. 5. n. 77, Laym. cit. Ratio est: quia conjunctio carnalis proxima ad patres, filios, fratres etc. etiam fundatur in bonis spiritualibus et est fundamentum ac basis conjunctionis spiritualis eaque suapte natura prior et stabilior. Gratia enim caritatis non destruit inclinationem naturae, sed perficit atque ad finem supernaturalem dirigit; ergo conjunctio carnalis proximi naturali inclinatione omnibus aliis praeferenda quoad necessitates corporales, et adveniente gratia caritatis etiam omnibus aliis praeferenda est quoad bona spiritualia. Notant tamen DD. cit., hunc ordinem quoad spiritualia transgredi non esse grave peccatum, esse autem mortale transgredi quoad corporalia: sub mortali enim tenetur homo in extrema necessitate potius succurrere corporaliter patri carnali, quam spirituali, et sic de filiis et fratribus proportionaliter.

3. Inter conjunctos carnaliter in extrema necessitate corporali 829.
vel spirituali ante omnes subveniendum est patri, secundo matri, tertio filiis, quarto conjugi, deinde fratribus, sororibus ceterisque consanguineis et affinibus, juxta ordinem graduum. Communissima cum D. Thom. cit. a. 9. et ipso Magistro 3. dist. 29. Ratio est: quia ordo caritatis in conjunctos debet sequi ordinem conjunctionis magis vel minus excellentis; atqui hic prima et excellentissima conjunctio est erga parentes, qui nobis existendi causa et principium fuerunt. Unde aequitas postulat, ut in extrema necessitate eos ab interitu ante omnes alios liberando, eis velut vicem reddamus; et quidem patri prius et potius quam matri, quia ille et priorem et excellentiorem principii locum et ordinem obtinet, quam mater, ut etiam notat D. Hier. in c. 44. Ezech. et ex eis S. Thom. Secunda maxima conjunctio vice versa est parentum ad filios tanquam aliquid sui existentes. Tertia porro maxima est con-

junctio conjugis ad conjugem, quippe qui per commercium conjugali facti sunt una caro. Hos sequuntur aliae conjunctiones juxta gradus suos.

830. Extra casum extremae necessitatis quoad obsequia communia et necessaria in bonis spiritualibus et corporalibus, ordo omnino invertendus est: 1. Uxor praeferenda est parentibus et filiis, cum qua scilicet maritus fit una caro Gen. 2, 24: *Quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem et adhaerebit uxori suae.* 2. Filii praeferendi sunt parentibus, cum parentum naturale officium sit providere filiis 2. Cor. 12, 14: *Non enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis,* et D. Thom. cit. a. 9. dicit: „Parentibus debetur major honor, filiis autem major cura.“ 3. Hi omnes praeferendi sunt omnibus consanguineis ob dictam rationem. 4. Fratres, sorores ceterique consanguinei et affines, semper tamen in eodem gradu, praeferendi sunt consanguineo affini; post hos sequuntur domestici, concives aliique conjuncti similiter, etsi moraliter ceteris non sint conjuncti et in paritate praeferendi. Vide omnia latius apud S. Thomam et commentatores ejus passim. Addunt denique Doctores cum Diana cit., eum, qui bona fide illum ordinem transgreditur, ut in necessitate pari v. g. matrem patri, filios parentibus, sororem conjugi anteferret etc., non peccare plus quam venialiter: cum obligationes illae omnes revera magnae sint et non tam facile sit discernere magis et minus. Neque illicitum esse potest, singularem amicum et benefactorem in casu praeferre consanguineo et valde propinquo, aut conjunctum spiritualiter etiam in necessitate corporaliter conjuncto non admodum propinquo, ut notat etiam Layman cit. c. 3. Et haec tandem in secundum, tertium et quartum praeceptum communi confessario sufficiant, ad laudem et gloriam Dei Optimi Maximi et perennem animarum salutem. Amen.

Finis Tomi I.

Index materiarum,
quae in hoc volumine I. pertractantur.

Numerus Romanus significat tractatum, Arabicus numerum marginalem ; *s* unum, *ss* duos aut plures numeros sequentes; ℣ = videatur.

A.

Abnegatio fidei, verbo, signo, actione, illicita, expressa, interpretativa II 47 ss.
Abominationis odium, quid II 163, 173.
Abstinentia a carnibus et lacticiniis III 545 ss, adhuc ligat semel transgressa 582.
Acatholicorum libri de religione ex professo tractantes prohibiti II 102, item Biblia eorumdem 104.
Acceptatio legis dubia excusat ab ejus observantia I 81.
Accessorium sequitur principale, quomodo intelligendum III 241.
Acedia, naturalis, moralis, capitalis, quid I 378.
Actus humanus, quid, habitudo ad actum liberum et moralem I 110 ss, libertas 114 ss, cognitio 118 ss, voluntarium 123 ss, impedimenta, ignorantia 138 ss, violentia 149 ss, metus 154 ss, concupiscentia 169 ss, externus an per se moralitatem habeat 207 s; actus internus lege humana praecipi per se non potest 210.
Adjuratio, quid III 166, deprecativa, imperativa 167 ss, superstitiosa 172.
Adolescentes, liberi a jejunio III 592.
Adoratio, quid II 262 s, ejus actus 264, latria, hyperdulia, dulia, absoluta, respectiva 265 ss.
Adulterium, quid I 373.
Advocatus licite defendit causam minus probabilem I 63 s.
Aequivocatio ℣ Restrictio mentalis.
Aeromantia, species divinationis II 313.
Aetas, excusans a jejunio inchoando et continuando III 592 ss.
Affectata ignorantia, an minuat peccatum I 146.
Afflictio de bono proximi, filia invidiae I 374.
Aggravantes circumstantiae I 196.
Alloquium inimico negare contra charitatem II 216.
Ambitio, filia superbiae I 371.
Amor, generatim quid II 137 ss, Dei perfectus et imperfectus 121, concupiscentiae et amicitiae 140, affectivus, effectivus 142 ss, objectum primarium 148, secundarium 157 ss; est forma virtutum 150; radix meriti 151 ss; obligatio 163 ss, per accidens 167, per se 168 ss, in articulo mortis 172; odium Dei 174, abominationis, inimicitiae 175 ss. — Amor sui et mundi, filiae luxuriae I 373, inordinatus creaturarum II 179 ss, filiorum erga parentes III 620 ss, vicissim 650 ss. Amor proximi 691 ss, debitus positive in necessitate 706 ss, per eleemosynam 726 ss, correctionem fraternam 770 ss. Ordo charitatis 803 ss.
Amphibologia, usus licitus, illicitus III 105 ss. ℣ Restrictio mentalis.
Ancillae quoad eleemosynas dandas de bonis dominorum III 768.
Angeli, orant pro nobis et ideo salutariter invocantur II 281 ss.
Animae purgatorii orant pro nobis II 250, pro se 254, pro illis orandum 255.
Annus bissextilis quoad professionem regularem I 287.
Apostasia, quid et quotuplex II 69; apostatarum libri prohibiti 102, 116.
Appretiative summum, quid II 128, 153.
Approbatio librorum juxta Constit. Officiorum ac munerum II 104, 112 s.
Articulus fidei, quid, qui II 11.
Aruspicium, species divinationis II 313.
Assumptio nominis divini licita, illicita III 2 ss.

Astrologia judiciaria, species divinationis II 313 ss.
Attentio, ad substantiam orationis requisita I 215 ss, ad Missam audiendam III 497 ss.
Auctoritas doctorum probabilitatem fundat non formaliter, sed concomitanter aut praesumptive I 38 ss, ab opinione communi non recedendum 40. Ecclesiae, motivum fidei II 18.
Augurium, species divinationis II 313.
Auspicium, species divinationis II 313.
Avaritia, quid, quando mortale, septem filiae I 372.
Aversio a Deo in quolibet peccato mortali I 235 s.

B.

Beatitudo, ea velle carere, an licitum III 813 ss.
Bellum, dubie justum, an licitum I 94.
Benefactores gratitudo illis debita III 688 s.
Beneficentia debita erga proximum III 713 ss.
Bestialitas, quid I 373.
Biblia, non legenda idiomate vulgari II 105.
Bissextilis annus an sufficiens ad professionem regularem I 287.
Blasphemia, filia irae I 377, quid II 361, fit tripliciter ib. formalis, materialis 362 s, in Sanctos etc. 365 ss, formulae Germanicae 369, gravitas peccati 371 ss.
Bonitas moralis, quid I 175.
Braidismus II 336.
Breviarii neglectus, quando veniale I 287, attentio requisita 215 ss.
Bulla Coenae et Apostolicae Sedis memoratur II 79, 84, 89, 94, 97 ss.

C.

Caecitas mentis, filia luxuriae I 373.
Capitalia peccata explicantur I 370 ss.
Carnes die vetito comedere aliquando fidei abnegatio II 58, 82. ℣ Abstinentia.
Castitas, ejus votum obligat etiam graviter tentatum III 235 s, est reservatum Papae 403 ss, dispensabile aliquando per episcopos 418 ss, Mendicantes 422.
Causae peccati per se, per accidens, intrinsecae I 354 ss.
Censura in dubio juris et facti non contrahitur I 96, neque sub ignorantia 148; in haereticos etc. lata II 79 ss, censura librorum 112, 114.
Certitudo spei, qualis II 111 s.
Charitas theologica, quid II 137 ss. ℣ Amor.
Chiromantia, species divinationis II 313.
Chirurgus tenetur sequi sententiam probabiliorem I 58.
Choreae, an prohibendae I 278.
Circumstantiae, ut causa moralitatis I 193 ss, aggravantes, speciem mutantes 196, singulae explicantur 197 ss.
Clamor, filia irae I 377.
Clerici, dubiae talis percussio non causat censuram I 97.
Coactum, quid I 149.
Coenae haereticorum communicare, peccatum contra fidem II 56.
Cogitationes rerum pessimarum aliquando bonae I 316.
Cognitio ad actum humanum requisita I 118 ss.
Collatio vespertina licita III 568, quantitas 569 ss, qualitas 573 ss.
Communicatio, cum Judaeis prohibita II 68, cum haereticis in crimine 84 ss, in Sacris 89, in matrimonio 90 s, in politicis 92.
Commutatio votorum III 427 ss.
Concio an audienda de praecepto III 487.
Conclusionem theologicam negare, an haeresis II 77.
Concubinatus, quid, ejus species I 373.
Concupiscentia quid, influxus in voluntarium I 169 ss, motus primo-primi peccatum nullum 318, secundo-primi veniale 319, admissi mortale 320, permissi aut hoc aut illud 322 ss.
Conditio possidentis melior I 75, conditionem voti impediens an peccet III 314 ss.
Conditionata delectatio morosa, an licita I 342 ss, vota III 311 ss, papalia 411.
Confessarius debet errores poenitentium aliquando corrigere I 26 ss, sententiae probabili eorum acquiescere 47, salutariora probabiliora eos docere 48, necessaria ignorantes docere II 32, inimicos reconciliare 230, monere superstitiosos 310 et blasphemos 374.
Confirmatio fidei, quando obliget ad hujus professionem II 43.
Confirmatio cum voluntate divina est sancta I 226, non tamen semper necessaria 227 ss.
Conjuges, quae delectatio morosa illis illicita I 350 s, quid sibi debeant III 679 ss.
Conjunctio moralis actuum peccaminosorum explicatur I 247 ss.
Connexio peccatorum in materia vel effectu, reddens venialia mortale I 297 ss.
Conscientia quid et quotuplex I 1 ss, est actus intellectus, non voluntatis 5, diversi illius actus 8, distinctio a lumine et lege naturali, synderesi, prudentia ib., divisiones 9, recta et erronea 10 ss, ejus judicium speculative et practice probabile

tantum rectum 52, quomodo formetur 12 ss; est regula agendi 15, etiam erronea invincibiliter 18 ss, vincibiliter talis negative dumtaxat 21. Consc. erronea poenitentis per confessarium corrigenda 26 ss. Consc. probabilis quid 31 s, debet esse certa practice 32 ss, licet sequi sententias oppositas, dummodo non violetur lex certa 35. Sententia minus probabilis tenetur licite 43, aliquando debite 45 ss, aliquando illicite 49 ss. Probabilis consc. 31 ss, dubia 65 ss, scrupulosa 100 ss.

Consilia evangelica ex contemptu formali negligere est mortale I 365, sunt materia voti III 226 ss.

Consuetudo, quando vim legis habeat I 81; ut causa peccati I 358 ss, jurandi, quando grave III 152 ss; consuetudo ut causa excusans a missa audienda 520, a feriatione religiosa 542.

Contemptus, religionis semper illicitus I 161; ex contemptu formali peccare reddit veniale mortale 293, 363 ss, praesertim contra legem divinam 369; contemptus parentum III 647 ss.

Contentio, quid, quale peccatum II 237.

Continentiae votum obligat etiam graviter tentatum III 235 s.

Contractus initus ex metu gravi injuste ad extorquendum incusso invalidus I 165; an invalidus lege humana convalescat per juramentum III 58 ss.

Contumelia filia irae I 377.

Conversio ad creaturam reperta in quovis peccato mortali I 237.

Cooperatio ad fractionem jejunii III 581.

Cordis peccata, quae I 313.

Correctio fraterna, quid III 771 ss, ordo in ea servandus 795 ss, denuntiatio ad Superiorem 796, 799 ss.

Correptio filiis debita III 659.

Credentes haereticis, qui sint II 85.

Credere Deum, Deo, in Deum II 5.

Crimen, censura contra communicantes in eo II 84 ss.

Cultus, Dei II 238 ss, actus diversi 243, latriae 272 ss, Sanctorum 276 ss; s. Imaginum et Reliquiarum 285 ss; publicus, privatus 299; Dei indebitus, falsus, superfluus, inordinatus 351 ss.

Cur v. circumstantiae.

D.

Daemon, pactum tacitum vel expressum cum eo in superstitione II 294 ss, 334 ss; quando in dubio ejus influxus praesumendus sit 318 ss; in hypnotismo et spiritismo II 336. Adjuratio ejus coactiva licita III 171.

Damnationis revelatio an excludat spem II 136.

Damnum spirituale aut corporale, causa dispensandi in votis III 388.

Debita parentum, an solvenda a filiis III 624.

Decalogus, quid, est positivus et negativus II prooem, praeceptum primum II 1 ss, secundum III 1 ss, tertium 483 ss, partum 613 ss.

Declinare, ab inimico obviante, an peccatum II 211.

Defensores haereticorum excommunicantur II 87, item librorum haer. 101.

Definitiones Pontificum et Conciliorum revocantur ad verbum Dei traditum II 9.

Delectatio de peccato ex errore commisso I 20, morosa rationalis, sensibilis 329, absoluta de re mala est peccatum 330, an contrahat malitiam circumstantiarum 331. An sit peccatum delectatio de ipsa cognitione rei malae 334 ss, de re materialiter tantum mala 338 ss, conditionata de re mala cogitata 342 ss. Delectatio illicita pro diversitate statuum 347 ss.

Deliberatio ad actum humanum requisita I 120 s, plena, semiplena 270 s, requisita ad votum III 192 ss.

Denuntiatio pravorum librorum II 111, delinquentis III 796, 798, aliquando est perfidia eam omittere 802.

Deobligatio juramentorum et votorum per extinctionem III 348 ss, irritationem 356 ss, dispensationem 384 ss.

Desiderium rei malae absolutum et conditionatum I 325 ss.

Desperatio, filia acediae I 378; opponitur spei negative, privative II 129, est grave peccatum 130 ss, an licita sub revelatione reprobationis 136.

Detectio capitis, actus adorationis II 264.

Detentio sacrilega bonorum ecclesiasticorum II 381 s.

Detractio, filia invidiae I 374.

Dei existentia et providentia credenda necessitate medii II 22.

Devotio, actus elicitus religionis II 243.

Diaria religionem aut mores impugnantia prohibita II 109.

Difficultas exequendi votum, causa dispensandi III 235 s, 387 s.

Dilatio voti implendi III 283 ss.

Discipuli quid debeant magistris III 687.

Discordia charitati proximi opposita, quid et quale peccatum II 236.

Disparatio moralis actuum peccaminosorum explicatur I 249 ss.

Dispensatio voti et juramenti III 384 ss.

Dissimulare fidem, quid II 48.

Distinctio peccatorum specifica I 239 ss, numerica 244 ss.

Divinatio, quid II 311 s, variae species 313 ss.
Divites tenentur ad eleemosynam in necessitate communi III 763.
Dolus quando invalidet juramentum III 265.
Dominica dies Sabbato substituta III 485, quomodo sanctificanda 486 ss.
Dubia conscientia, Dubium, quid I 65, speculativum ut sit vere tale, expostulat inquisitionem praeviam 74; negativum, positivum, speculativum, practicum, juris, facti 65 ss, consc. dubia intrinsece, extrinsece 68, cum illa non licet operari 69; pars tutior eligenda 70 ss; explicantur axiomata: In dubio melior est conditio possidentis 75 ss. et: In dubio non praesumitur factum, sed demonstrari debet 78 ss. — dubium duplex quoad existentiam legis 83, quoad poenas contractas 84, vota, professionem religiosam ib., recitationem breviarii, debita ex justitia 85, 90, generationem peccaminosam ib. quoad tempus obligationis 86 s, dubia vota, debita, reservata, favorabiliter explicanda 88, dubia peccata an accusanda 92; dubium a censura et irregularitate excusans 96; dubium circa fidem negativum et positivum II 61 ss; dubia juramenta stricte interpretanda III 76 ss, dubia vota 187 ss.
Dulia, quid, quotuplex, ejus actus II 265 ss.

E.

Ebrietas, quid, perfecta, imperfecta, inducere eam pro majori malo vitando an licitum I 376.
Ecclesia catholica, per se motivum credibilitatis II 17, ecclesias haereticorum frequentare est implicita negatio fidei 57, Ecclesiae praecepta III 543, Jejunium ecclesiasticum 544 ss.
Educatio filiis debita, corporalis III 653 ss, spiritualis 656 ss.
Efficacia orationis II 257.
Electio status filiis libera III 632.
Eleemosynae obligatio generatim III 697 ss, corporalis 727 ss, spiritualis 771 ss.
Elicitum voluntarium I 129, cogi non potest 150.
Episcopi, quid valeant in dispensatione votorum III 396, 418 ss.
Error quando invalidet juramentum III 26 s.
Evagatio mentis filia acediae I 378.
Excellentia charitatis prae ceteris virtutibus, earum forma, meriti radix II 149 ss.
Excommunicatio haereticorum II 79 ss, alliae poenae 83.
Excusantes causae ab audienda Missa III 507 ss, feriatione religiosa 534 ss, jejunio 590 ss.
Exemplum parentum filiis debitum III 658.
Exequiis haereticorum communicare II 89.
Existentia Dei necessitate medii credenda II 22.
Exorbitans poena ignorata non incurritur I 148.
Exspectatio aeternae beatitudinis est actus principalis spei II 122.
Exstinctio voti et juramenti III 348 ss.
Externus actus utrum actui interno addat moralitatem I 207 s, externa fidei professio et negatio verbis, signis, actibus II 40 ss.
Exultatio in adversis proximi, filia invidiae I 374.

F.

Fallacia filia avaritiae I 372.
Fautores haereticorum qui, excommunicantur II 86.
Favores sunt ampliandi I 88, in dubio de obligatione voti 89, de solutione facta 90, in dispensatione impertienda aut impertita, in reservatione et censura 91.
Feriari diebus sacris admittit parvitatem materia I 287, obligatio III 522 ss, causae excusantes 534 ss.
Festorum observatia III 488.
Fides, ejus natura II 1 ss, objectum materiale 7 ss, formale 12 ss, fidei propositio et resolutio 16 ss, necessitas medii et praecepti quadruplicis 19 ss, obligatio actus fidei per se 37, per accidens 38 s, externa fidei professio 40 ss, negatis 47 ss, infidelitas et peccata contra fidem 59 ss, haeresis 71 ss, communicatio cum haereticis 84 ss, librorum haereticorum lectio et retentio 93 ss.
Filiae vitiorum capitalium ☞ Vitia capitalia singillatim.
Filii non tenentur ad parentum juramenta III 71 ss, vota 214, officia erga parentes 619 ss, libertas quoad electionem status, matrimonii 632 s, quoad eleemosynas 767.
Finis ut causa moralitatis, quid, operis et operantis I 184 ss, generalis regula et speciales 187 ss, finis legis non cadit sub lege 223, finis cujus et cui hominis 236, finis pravus in votis III 218 ss.
Folia publica religionem et mores impugnantia prohibita, in eis nil publicandum II 109.
Fornicatio, quid I 373.
Fraternae gratiae invidentia ☞ Invidia.
Fratres, quid sibi debeant III 677.
Fraus, filia avaritiae I 372, fraude impediens voti impletionem III 318 ss.

Frequentatio coenae, templorum haereticorum II 56 s.
Fuga in persecutione licita, illicita II 46, pastoris animarum in periculo III 819.
Furor, species irae I 377.
Furtum minutum cum intentione pertingendi ad materiam gravem mortale I 303 ss, sacrilegum triplex II 381 s.

G.

Gaudium seu delectatio morosa rationalis, quid I 329, de peccato commisso contrahit malitiam circumstantiarum 325.
Gentilibus datur gratia sufficiens ad fidem II 26.
Genuflexio, actus adorationis II 264.
Geomantia species divinationis II 313.
Gratitudo, pars virtutis justitiae III 617, debita benefactoribus 688 ss.
Gula ut peccatum capitale, fit quinque modis, duae species, est grave vel leve I 375.

H.

Haeresis, Haereticus, quid II 70 ss, materialis habet tres gradus 72, formalis, pertinacia 74, varii ejus gradus 75 ss, gravissimum peccatum 78, causat excommunicationem 79 ss, aliasque poenas 83, etiam pro communicantibus in crimine 84 ss.
Heredes, an ligentur testatoris juramentis III 71 ss, votis 299 ss, si sint realia 304 s.
Hereditas, filiis legitima III 670 ss.
Heri, quid debeant famulis III 686.
Homicidium dubium causat irregularitatem I 98 s.
Honor Dei et Christi obligat ad professionem fidei II 42.
Horae canonicae dubie persolutae quando obligant I 85, an ad horas requiratur attentio intellectus interna 215 ss, horae canonicae neglectus quando veniale 287. Hora refectionis non est de essentia jejunii III 563 ss.
Horror futuri saeculi filia luxuriae I 373.
Humanus actus, quid, coincidit cum actu libero et morali, requisita I 110 ss.
Hydromantia, species divinationis II 313.
Hyperdulia, quid II 265, 270.
Hypnotismus II 349.
Hypocrisis, quid I 371.

I.

Idololatria, quid, varii gradus II 301 ss, triplex species 304 ss.
Ignorantia, ut impeditivum actus humani negativa, privativa, juris, facti, antecedens, consequens, invincibilis, levis, lata, affectata I 138 ss; quae excuset a peccato 143 ss, a poena 147 s, II 99. Ignorantiae peccatum I 354. Ignorantia credendorum II 31, quomodo tollenda 33.
Illegitimis filiis quid debitum III 660 ss. Illegitima interrogatio quando fiat 124 ss.
Imaginatio rerum pessimarum potest esse bona I 316.
Imagines ab Ecclesiae sensu et decretis difformes vetantur II 107, quid 285, licite coluntur 286 ss.
Immunitatis ecclesiasticae violatio sacrilega II 378.
Impedimentum. Impedimentum matrimonii si instantibus nuptiis detegitur, quid faciendum I 30. Voluntarii et liberi: ignorantia 138 ss, vis 149 ss, metus 154 ss, concupiscentia 169 ss. Impedimentum ponere Missae audiendae quando licitum III 514 ss.
Impetus idem passionis unitatem peccati efficit I 249.
Impotentia spiritualis, physica, moralis a Missa audienda excusaus III 507 ss.
Imprecatio proximi II 195.
Impressio librorum prohibitorum II 102 ss.
Impuberes qui dicantur III 366 eorum vota irritabilia 367 ss.
Impudicitia quid I 373.
Inaequalitas peccatorum I 259 ss.
Incantatio seu vana observantia precum et characterum II 326 ss.
Incarnatio, an necessitate medii credenda II 23 ss.
Incestus quid I 373.
Incommodum grave, quomodo excuset ab observantia legis naturalis, divinae, humanae I 161.
Inconsideratio, filia luxuriae I 373.
Inconstantia, filia luxuriae I 373.
Indifferens actus datur etiam in individuo I 204 s, per se non est objectum legis 212; in Deum relatus fit meritorius II 154, non est materia juramenti III 38, 42 ss, voti 223.
Indignatio, filia irae I 377.
Indirecte voluntarium, quid I 132 ss, resistere contra motus pravos consulendum 323.
Indulgentiae, apocryphae non divulgandae; earum publicatio sub debita licentia fiat II 107.
Infidelis ad fidem se potest habere ut ignorans, dubius, suasus, persuasus II 33, quando teneatur ad assensum fidei 35.
Infidelitas quid, negativa, privativa II 59 ss.

Infirmitatis peccatum, quid I 355; infirmitas excusans a jejunio III 596 ss.
Ingratitudo III 617, 688 ss.
Inimicitiae odium, quid II 175, 185 s. Inimico quid debeatur II 196 ss, reconciliatio cum illo 219 ss.
Injuria quid II 199, non debet remitti inimico 201 s.
Inobedientia specialiter committitur sub contemptu formali I 365.
Inquietudo mentis, filia avaritiae I 372.
Insania, species irae I 377.
Instrumenta passionis Christi, quomodo colenda II 296.
Intellectus differt a conscientia I 1.
Intensive summum quid II 139
Intentio actualis, virtualis, habitualis, interpretativa quid III 183 ss, intentio ad legem implendam requisita I 219 s, satisfaciendi praecepto 221, implendi finem praecepti 223, applicandi fructum praecepti 224. Intentio committendi plura venialia non constituit mortale 300, 303, voventis maxime attendenda in interpretatione votorum III 257 ss.
Interni actus lege humana indirecte praecipi possunt I 210, 213 ss.
Interrogatio illegitima quando fiat III 124 ss.
Invidia, peccatum capitale, ejus filiae I 374, quid, quale peccatum II 231 ss, fraternae gratiae invidentia ib.
Involuntarium, ut distinctum a violento I 149.
Ira, peccatum capitale I 377, quid, quatuor gradus II 235.
Irregularitas in dubio juris aut facti non censetur contracta, excepto causa homicidii I 96 ss.
Irreligiositas, quid, per excessum et defectum II 300, variae species defectus 301 ss, excessus 350 ss.
Irritatio voti et juramenti III 356 ss.
Itinerantes a jejunio liberii III 602.

J.

Jactantia, quid I 371, de opere malo graviter vel leviter illicita 352 s.
Jejunium ecclesiasticum III 544 ss, naturale ad S. Communionem I 87, ecclesiasticum quando dubie 21 annos natus vel 60 ib., transgressio quando venialis 287.
Jubilaeum, oblitus in eo petere dispensationem a voto, potest postea dispensari III 436 ss.
Judaismus quid, communicatio prohibita II 68.
Judex tenetur sequi sententiam probabilio rem I 60, cavere personarum acceptionem 61.
Judicium, speculative et practice verum conscientiae I 11, 13, quomodo formetur 12, ad actum humanum requisitum 122, juramenti quid III 98, defectus judicii maxime in consuetudine jurandi 150 ss.
Juramentum, metu injusto extortum valet I 167, III 28, quid III 7 ss, explicitum, implicitum, ambiguum 11 ss, assertorium 16, promissorium 17, simplex 18, exec ratorium 19, solemne 20, judiciale 21, suppletorium 22; conditiones validitatis 23 ss; materia 36 ss, obligatio 39 ss, 65 ss, sequitur contractum et actum, cui additur 58 s, 80 s, conditiones liceitatis 90 ss, est actus religionis 99, an licita amphibologia 105 ss, an in judicio 119 ss, in interrogatione illegitima 123 ss. Perjuria et juramenta illicita 130 ss, consuetudo jurandi 152 ss. Inductio aliorum ad jurandum 161 ss, juramenti exstinctio III 348 ss, irritatio 356 ss, dispensatio 384 ss.
Jurisdictio probabilis pro Sacramento Poenitentiae licite adhibetur I 56, dubia quando obliget ad obedientiam 95.
Juscula an in collatione licita III 574 s.
Justitia juramenti quid III 97.

L.

Labor servilis quando veniale I 287, a jejunio excusans III 601 ss.
Lactantes liberae a jejunio III 598.
Lacticinia durante Quadragesima prohibita III 552 ss.
Laridum durante Quadragesima prohibitum III 553.
Latria quid II 265 ss, Deo debita negative, positive 272 ss.
Lectio librorum haereticorum, quando veniale I 286, qualis et quanta sub mortali prohibita II 98 s, admittit epikeiam 99, diversitas librorum prohibitorum 102 ss, facultas eos legendi 110, eorum censura 112 ss, poenae legentium 116.
Lex, naturalis ejus relatio ad conscientiam I 1, dubie lata, promulgata, recepta non obligat 80 ss, dubie abrogata obligat 82, aliquando cessat ob incommodum seu periculum 161; legis ecclesiasticae et civilis objectum 209, 213 ss, affirmativae et negativae obligatio II prooem. Juramenta de vetitis per leges humanas an valeant III 54 ss.
Libellatici moderni, qui II 54.
Libri prohibiti, Const. *Officiorum ac munerum* II 93 s, liber quid 96, lectio 98 s I 286, retentio 100, defensio 101, libri haereticorum etc. 102, editiones

s. Scripturae 103, versiones lingua vernacula 104, libri obscoeni 105, libri alii 106, imagines prohibitae 107, libri liturgiciet precatorii 108, diaria 109, facultas legendi prohibitos 110, censura librorum 112 ss.
Libertas definitur et probatur I 114, formaliter est sola voluntas 115, quoad exercitium et specificationem 116 s.
Liquida non fraugunt jejunium III 558.
Litaniae ab Ordinario revidendae et approbanda II 108.
Liturgici et precatorii libri sub auctoritate debita publicandi II 108.
Locus sacer quid II 378.
Lusus fraudulentus quoad restitutionem I 85, juramentum non ludendi, quomodo obliget III 49 ss.
Luxuria ut peccatum capitale, ejus species I 373.

M.

Magia, maleficium quid et quotuplex II 335 ss, in dubio an liceat I 93, II 331 ss.
Magistratui, quid debeatur III 685.
Magistri, quid debeant discipulis et vicissim III 687.
Magnetismus in quantum licitus, illicitus II 349.
Majores, avi, tutores etc. qualis pietas illis debeatur III 674 ss.
Maledicentia contra proximum II 195, 375.
Malitia moralis, quid I 178, infinita peccati 234 ss, peccatum ex malitia 356 s, malitia filia acediae 378.
Mandatum magnum dilectionis explicatur II 146 ss.
Maritus an valeat irritare vota uxoris III 372 ss.
Materia grandis et parva in peccatis I 272 ss, 303 ss, in furto absoluta, relativa 283 ss, 306 s.
Materialiter malum, de eo delectari, id desiderare I 338 ss.
Matrimonium, quid si illo instante impedimentum detegitur I 30, mixtum illicitum II 90 s, matrimonii votum an validum III 230 ss, matrimonii electio quomodo filiis liberia III 636 ss, 648.
Mediator post lapsum, an credendus necessitate medii II 23 ss, Christi mediatio et Sanctorum 271.
Medicus tenetur ad medicamentum probabilius I 58 s.
Mediumismus II 349.
Melius bonum in votis, quomodo intelligatur III 224 ss.
Mendacium filia avaritiae I 372.
Mendicantium privilegia in votis dispensandis III 401 ss.
Mendici liberi a jejunio III 599.
Meritum postulat intentionem in Deum relatam I 131, quomodo ingrediatur motivum spei II 122, an actus meritorius ex charitate procedere debat 151 ss.
Mesmerismus II 349.
Metoposcopia, species divinationis II 313.
Metus ut impeditivum voluntarii quid, ab intrinseco et ab extrinseco, gravis, levis, reverentialis I 154 ss, quomodo tollat voluntarium 158 ss, et indirecte peccatum 161, poenam 162, nec communiter infirmat vota et contractus 163 ss, III 200. Metus cum spe compossibilis II 123; obligatio eliciendi timorem Dei 128; filialis, initialis, servilis ib. metus an invalidet juramentum III 28 s, votum 200 s.
Minister Sacramenti debet sequi opinionem certiorem I 53 ss, Poenitentiae ut judex opinionem minas probabilem poenitentis sequi potest et debet 47, ut doctor docere salutariora poenitenti 48.
Minorennes, qui dicantur III 366.
Misericordiae opera, corporalia et spiritualia III 695 s, 803.
Missae partis neglectus quando veniale I 287, audiendae obligatio III 489 ss, parochialis 506, causae excusantes 507 ss.
Mollities, quid, directe, indirecte volita I 373.
Moralis conjunctio vel disparatio actuum peccaminosorum explicatur I 247 ss, 297 ss, 302.
Moralitas quid I 175 ss.
Mortale peccatum, ejus differentia a veniali I 259 ss, tale ex genere, praecepto, per accidens 267, peccata ex toto genere mortalia 272, contra virtutes theologicas 273, religionem 274, castitatem 276.
Motiva credibilitatis II 16 ss.
Motus primo- et secundo-primi quid I 318 s, motus permissi, admissi 320 s.
Multiplicatio peccatorum specifica I 239 ss, numerica 244 ss, internorum 313 ss, venialium an efficiat mortale 296 ss.
Munus a manu, a lingua, ab obsequio in simonia II 393 ss.

N.

Necessarium, ut distinctum a violento I 149.
Necessitas medii et praecepti quid II 19, fidei ut medii 21 ss, ex praecepto multiplici 28 ss, spei 124 ss, charitatis 163 ss, inimici 196 ss, orationis 258 ss. Necessitas in qua Episcopus potest dispensare

in votis papalibus III 418 ss. Necessitas vera proximi quid 718 ss, extrema, gravis communis 734, exempla extremae spiritualis 817.
Necromantia, quid II 313.
Negatio fidei nunquam licita II 47, nec interpretativa verbo, signo, actione 48 ss.
Negatio hereditatis, quando licita III 674.
Negotium, excusans a jejunio III, 556.
Nemesis, tristitia de bonis indigno obvenientibus II 234.
Nolleitas s. simplex displicentia excusat a mortali in motibus pravis I 321 ss.
Nominis divini assumptio quadruplex in contestationem affectus, in Testimonium veritatis III 2, illicita 3 ss.
Nubendi votum, quando valeat III 230 ss.
Numerica peccatorum unitas et distinctio I 244 ss, numerus peccatorum internorum difficulter explicatur 245, 248.

O.

Obduratio filia avaritiae I 372.
Obedientia, in dubio de jure Superioris I 95, de liceitate mandati ib., obedientia filiorum parentibus debita III 625 ss, indebita 632 ss.
Objectum ut fons moralitatis actus I 180 ss, bonum et malum causant moralitatem diversimode 183, 194 s, objectum fidei materiale II 7 ss, formale 12 ss.
Obligatio juramenti III 65 ss, voti 253 ss, obligationes filiorum erga parentes III 619 ss, horum erga illos 651 ss.
Obscuritas revelationis ex parte revelantis et revelati II 15.
Observantia erga Majores III 613 ss.
Observatio vana superstitiosa II 324, certo, dubie mala 327, 331 ss.
Odiosa sunt restringenda II 95.
Odium Dei filia luxuriae I 373, abominationis, inimicitiae gravissimum peccatum II 174 ss, proximi 185 ss, an liceat ipsi optare malum, quatenus optanti est bonum 190 ss; maledicentia 195.
Offensa quid II 199, remittenda est inimico 200.
Officiorum ac munerum Constitutio de libris prohibitis II 93 ss.
Omen species divinationis II 313.
Omissionis peccatum I 254 ss, delectatio de omissione mala 332.
Onyrocritica species divinationis II 318.
Opinio, communis tuto sequenda quae sit I 39; unius auctoris auctoritas opinionem potest reddere probabilem 41; op. minus probabilis tutor tenetur 42 ss, aliquando debet teneri 46 ss.
Oratio an possibilis sine attentione interna I 216, quid II 244, ejus actus praesupositi et constitutivi 246 s, quis, quibus, pro quibus orandum 248 ss, efficacia, necessitas, diviso 257 ss.
Ordinis susceptio cum dubia irregularitate, hanc an causat I 97.
Ordo charitatis generatim III 803 ss, quoad spiritualia 815 ss, temporalia 820 ss.
Osculum actus adorationis II 264.
Ostentatio quid I 371.
Ova durante Quadragesima quando illicita III 552.

P.

Paganismus, quid, communicatio prohibita II 67.
Parentum obligationes erga filios III 650 ss, illegitimos 659 ss.
Parochi tenentur ad scientiam credendorum II 32, cum periculo mortis opem suis ferre in necessitate etiam gravi III 819.
Pars, tutior tenenda explicatur I 70, quibus in casibus valeat 71 s; pars quaenam sit notabilis quoad peccatum I 287 s, voti quando obliget, altera impossibili facta III 239 s, Missae quae notabilis 502 ss.
Parvitas materiae, in quibus peccatis non detur I 272, detur 273 ss.
Passiones naturales, sensuales, rationales distinguuntur I 317.
Pater quoad potestatem vota irritandi III 367 ss; sumitur tripliciter 615, obligatio erga filios 651 ss, illegitimos 660 ss.
Paternitas dubia quoad prolis educationem I 85.
Peccatum dubium, an in confessione accusandum I 92; definitio 230 ss, malitia 238, unitas et distinctio specifica 239 ss, numerica 244 ss, peccatorum divisio 253 ss, commissionis et omissionis 254 ss, mortale et veniale 263 ss, veniale 267 ss, internum et externum 313 ss, materiae parvitas ubi admittenda, ubi non 272 ss, peccati subjectum 308 ss, internum, externum peccatum 313 ss, ex ignorantia, infirmitate, malitia 354 ss, ex consuetudine 358 ss, ex contemptu 363 ss, peccata capitalia 370 ss.
Peccator utilissime orat II 252.
Percussio levis clerici, quae I 286.
Peregrinatio ex vota suscipienda quomodo obliget III 271 ss, Papae reservata 403 ss, excusans a jejunio 610.
Perjurium, filia avaritiae I 372, quid et quotuplex III 130, aliquando mortale, aliquando veniale 131 ss.
Periculum proximum peccati veniale reddit mortale I 291.

Perplexitas in agendo excusat a peccato I 24.
Persecutio non vetat fugam II 46.
Pertinaciae ad haeresim formalem requisitae gradus triplex II 75 ss.
Physiognomia, species divinationis II 313.
Pietas excusans ab audienda Missa III 518, a feriatione sacra 537, a jejunio 606.
Pingere diebus sacris licet III 530.
Poenae an urgeant dubie contractae I 84, an si ignoratae 147 ss, metus si a culpa, excusat etiam a poena 162; poenalia vota III 323 ss.
Poenitentes erroneam conscientiam habentes aliquando corrigendi I 26 ss, ignorantes qui tractandi II 32 ss.
Politica communicatio cum haereticis II 92.
Pollutio, quid I 373, mere naturalem desiderare I 341, pollutio ecclesiae sacrilega II 378.
Portio mentis superior et inferior describitur I 309.
Possidentis conditio melior I 75, modo coepta sit fide bona 76, quoad matrimonium 77.
Praecepta et virtutes distinctae quomodo causent diversitatem specificam peccatorum I 242 s.
Praecipitatio, filia luxuriae I 373.
Praejudicium tertii vetat dispensationem votorum III 449 ss.
Praesentia ad Missam qualis requiratur Dominicis III 490 ss.
Praestigium, species divinationis II 313.
Praesumptio, quid I 371, generatim sumpta et ut peccatum in Spiritum Sanctum II 133 ss.
Praxis cum poenitentibus ignorantibus II 32 ss, ℣ Confessarius.
Precatorii libri sub auctoritate legitima publicandi II 108.
Primum decalogi praeceptum II 1 ss.
Principia practica pro formanda conscientia practice certa explicantur I 74 ss, extrinseca moralitatis, objectum, circumstantiae, finis 180 ss.
Privata revelatio an credenda II 77.
Probabilis conscientia I 31 ss. Probabilismus licitus 42 ss, 50, debitus 45 ss, illicitus 49 ss.
Processus practicus ad peccatum internum I 315 ss, 329.
Prodigalitas juramento firmata an servanda III 64.
Proditio, filia avaritiae I 372.
Professio religiosa dubia quando valeat I 84, anno bissextili 287, professio fidei obligatoria II 40, quando 41 ss.
Prohibitio librorum juxta Constit. Officiorum ac munerum II 93 ss.
Promissio in juramentis III 17, 23 ss; in votis requisita debet esse vera 175 ss, deliberata 192 ss, voluntaria 197 ss, facta Deo 202 ss.
Promoventes parochos indoctos peccant II 32.
Promulgatio legis dubia, ab observantia ejus excusat I 81.
Propositionem theologicam negans, an haereticus II 77.
Propositum rei malae absolutum I 325, conditionatum 326.
Prostratio, actus adorationis II 264.
Proximus, objectum secundarium charitatis theologicae II 157 s, propter Deum diligendus 159 s, odium et inimicitia 185 ss, an liceat ei velle malum ut nobis bonum 190 ss, actus interni et externi ei debiti III 697 ss. ℣ eleemosyna.
Prudentia, quid, ejus differentia a conscientia I 4.
Pupilli, quid debeant tutoribus III 675.
Purgatorii animae ℣ Animae purg.
Pusillanimitas, filia acediae I 378.
Pyromantia, species divinationis II 313.
Pythonismus, species divinationis II 313.

Q.

Quando ℣ Circumstantiae I 203.
Quantitas materiae, in omnibus peccatis mensuratur ex ipsa re, ex comparatione ad totum atque ad finem I 285 ss, requisita ad lectionem sub gravi prohibitam II 99, ad retentionem libri prohibiti 100.
Quartum decalogi praeceptum III 613.
Quibus auxiliis, ut circumstantia actus I 201.
Quid, ut circumstantia actus I 199.
Quis, ut circumstantia actus I 198.
Quomodo ℣ Circumstantiae I 203.

R.

Rancor, species irae I 377, et filia acediae 378.
Raptus, ut peccatum luxuriae I 373.
Ratio superior et inferior describitur I 309.
Receptores haereticorum excommunicantur II 87.
Reconciliatio cum inimico, qualis debita II 196 ss, modus 219 ss.
Refectio diebus jejunii III 554 ss.
Refectiuncula seu collatio diebus jejunii III 567 ss.
Regula actuum humanorum quae I 209 ss, externa est lex; objectum legis humanae 209 ss, intentio ad implendam legem requisita 219 ss.

Regularium Superiores quas leges ferre possint I 212, libros subditorum examinare debent II 112, in quibus votis regulares dispensare possint III 397 ss, 426.
Relatio actuum nostrorum in Deum II 152 ss.
Religionis laesio non admittit parvitatem materiae I 274, religio ut virtus II 238 ss, objectum et actus 241 ss, religionis votum III 328 ss, Religiosorum vota quoad irritationem III 360 ss, Religionis ingressus filiis liber III 631 ss.
Reliquiae Sanctorum quid, licite coluntur II 293 ss.
Reprobatio alicui revelata an excludat ejus nisum in contrarium I 229, II 126.
Res sacrae quadrupliciter distinguuntur II 376 ss, sacrilegia realia per injustam aut indignam tractationem 380 s.
Reservatio, dubia favorabiliter tranctanda I 9, votorum papalium III 403 ss.
Resistentia indirecta contra tentationes consulenda I 323.
Resolutio fidei in ejus motiva II 18.
Restitutionis obligatio pro breviarii neglectu I 90, negatio saepe repetita unum peccatum 248, acceptorum simoniace II 397.
Restrictio mentalis, tres propositiones damnatae III 105, triplex species 106 ss, sine causa illicita 114 s, an licita in judicio 119 ss.
Retentio librorum haereticorum II 100, quando veniale I 286, sacrilega bonorum ecclesiasticorum mobilium vel immobilium II 381 ss.
Revelatio, divina quomodo motivum fidei II 14, est obscura 15; privata, an credenda 77.
Reverentia parentibus debita III 642 ss.
Reverentialis metus saepius est gravis I 157.
Revocatio actus peccaminosi formalis et interpretativa I 246.
Rixa, filia irae I 377.

S.

Sabbati loco substituta Dominica III 485.
Sacramenti minister non potest generatim sequi sententiam probabilem, subjectum potest I 54 ss.
Sacrificium, actus praecipuus latriae II 268.
Sacrilegium II 476, personale 377, locale 378, reale 379 ss, ut peccatum luxuriae I 373, II 377.
Salus propria et proximi, obligans ad fidei professionem II 44 s.
Salutare inimicum, an debitum II 212 ss.
Sancti pro nobis orant II 253, 281, merito coluntur 276 ss, et invocantur 282 ss, licet pro illis orare 255.
Sanguis Christi ex passione relictus, quo cultu colendus II 295, sanguis coctus in Quadragesima prohibitus III 553.
Satisfactio pro injuria quid II 199, peti potest ab inimico 201.
Scandalum, peccatum veniale reddit mortale I 292.
Schismaticorum libri prohibiti II 102.
Scientiae moralis definitio I 3, scientia fidei quae necessaria II 29 ss.
Scriptura S., vulgari idiomate non legenda II 104, ejus abusus 380.
Scrupulus, quid I 100 ss, contra proprie dictum licet agere etiam directe 105 ss, remedium generale 107, solutio quoad mortis articulum 109.
Sectam simulare verbo, signo, actione, est contra fidem II 47 ss.
Secundum decalogi praeceptum III 1.
Semiplena deliberatio et consensus I 270.
Senex, Sexagenarius a jejunio liber III 594 s.
Signa haeresin profitentia quadruplicis generis II 50 ss, signa charitatis quoad inimicum 203 ss.
Simonia quid II 383, materia 384, pretium 385, 393 ss, pactum 386, juris divini et positivi 387, mentalis, conventionalis, realis, confidentialis 389 s, restitutio ob simoniam 397.
Simulare sectam verbo, signo. actione est contra fidem II 47 ss.
Sodomia, quid I 373.
Solutio debiti dubia, quando obliget I 85.
Solutis personis, quae delectatio morosa illicita I 347.
Somnambulismus II 349.
Somnium naturale et praeternaturale, divinatio ex eo II 318 ss.
Sortes divisoriae, consultoriae, divinatoriae s. sortilegia II 320 ss.
Spatullamantia, species divinationis II 313.
Specifica peccatorum unitas et distinctio I 239 ss.
Spes quid II 117 theologica 118 s, objectum materiale, formale 120, ejus actus 121 ss, necessitas medii et praecepti 124 ss, desperatio 129 ss, praesumptio 133 ss.
Spiritismus II 349.
Sponsis quae delectatio morosa illicita I 348.
Spontaneum, quid I 124.
Status vitae electio filiis libera III 631 ss.
Statutorum transgressio ex contemptu est peccatum mortale I 365.
Stuprum, quid I 373.
Subditus in dubio tenetur obedire I 25, 46, 95, subditorum erga superiores officia III 684 ss.

Subjectum Sacramenti potest tenere sententiam probabilem I 57, peccati triplex I 308 ss.
Suffragium injustum dubie nocivum, ad quid obliget I 85.
Superbia ut peccatum capitale, quatuor ejus gradus, duae filiae; completa, incompleta I 371.
Superiorum erga subditos officia III 684 ss, eorum mandata transgredi ex contemptu I 363 ss.
Superstitio peccatum ex genere mortale I 274, aliquando veniale 280, II 300 ss, regulae pro casu dubio 330 ss.
Susurratio, filia invidiae I 374.
Symbola fidei, quid, quae II 10.
Synderesis, quid I 2, 12.

T.

Taciturnitas, quando signum consensus I 136.
Templa haereticorum frequentare, est implicita fidei abnegatio II 57.
Tempus, dubium pro obligatione inchoanda et finienda I 87, — legale in persolvendo Officio teneri potest ib. tempus sacrum ut circumstantia peccati 203, tempora eliciendae fidei II 36, praefixum in vota an ad finiendam vel urgendam obligationem III 273 ss.
Tentatio, quid, Dei formalis et interpretativa II 356 ss.
Tertium decalogi praeceptum III 484 ss.
Timor ☞ metus.
Torpor, filia acediae I 378.
Traditio divina admittenda II 9.
Tres missae Natalis Domini in statu peccati celebratae tria sacrilegia I 252
Trinitas Sc. an credenda sit necessitate medii II 26 ss.
Tumor mentis, filia irae I 377.
Tutior pars est eligenda, quomodo sit intelligendum I 70, quando verificatur 71 s.
Tutores, quid debeant pupillis III 675.
Typographi attendant ad approbationem necessario nec vendant libros prohibitos II 115.

U.

Ubi, ut circumstantia actus I 200.
Unitas peccatorum specifica I 230 ss, numerica 244 ss.
Uxores earum vota quando irritabilia per maritum III 372 ss, possunt dare eleemosynas 766, quo ordine illis subveniendum in necessitate 829 s.

V.

Vana gloria, filia superbiae I 371, assumptio nominis divini III 3 ss.
Velleitas mali sub conditione auferente malitiam vacat culpa saltem gravi I 326, secus sub conditione non auferente 327 s, 342.
Venari diebus sacris III 532.
Venerea peccata directe volita non admittunt parvitatem materiae I 276, bene indirecte volita 277 s, modus se habendi quadruplex contra motus venereos 324, delectatio de cogitatione venerea aliquando indifferens, saepius peccaminosa 336 s, 346.
Veniale peccatum, ex natura sua tale datur I 261, differentia a mortali 263 ss, mortale per accidens veniale fieri posse explicatur per singulas materias 267 ss, vicissim veniale fieri mortale 289 ss, veniale an possit prohiberi sub mortali 294 s, an venialia multiplicata constituant mortale 296 ss, 302 ss, voluntas committendi omnia venialia an mortale 301; votum vitandi venialia III 209 ss; veniale peccatum ob bonum nullum licitum 812.
Veniam petere ab inimico II 222, concedere 227.
Veritas juramenti quid III 96, 100 ss, vetat aliquas amphibologias sive ut illicita, sive ut perjuria 105 ss.
Vetitum legendi etc. libros prohibitos II 94 ss, 102 ss.
Viduis, quae delectatio morosa illicita I 349.
Violatio immunitatis ecclesiae sacrilega II 378, juramenti III 23 ss, voti 336 ss.
Violentia ☞ vis.
Virgae avellanae usus ad detegendam aquam etc. II 332.
Virtutes distinctae, quomodo causent distinctionem specificam peccatorum I 241, theologicae laesae non admittunt parvitatem materiae 273.
Vis, violentia, ut impeditivum voluntarii quid, distinctio a coacto, involuntario, necessario I 149, tollit voluntarium 150 ss.
Vita triplex, spiritualis, corporalis, politica III 721, corporalem exponere pro corporali amici an licitum 822 s, vitam praesentem praeferre aeternae peccatum II 183.
Voluntarium quid I 123, imperfectum et perfectum 124 s, liberum 125, a coactione et necessitate intrinseca 127, hujus necessitas ad actum humanum, voluntarium elicitum, imperatum, imputatum, actuale, virtuale, habituale 128 ss, directum, indirectum 132 ss, expressum et tacitum 135.

Voluntatis humanae cum divina conformatio debita et indebita I 225 ss.
Voluptas ut finis cui peccati I 237.
Votum dubie factum aut solutum quorsus obliget I 84, 89 ss, ex metu factum aliquando non obligat 166, voto non satisfit voluntate non satisfaciendi 222, materiae parvitas in votis 288, 299; quid III 174 s, requisita ex parte voventis 176 ss, quid de voto ex metu 200 s, materia voti 207 ss, votum nubendi quando valeat 230 ss, votum ex parte impossibile 239 ss 247 ss, obligatio 253 ss, interpretatio 262 ss, divisio 310 s, conditionatum 311 ss, poenale 323 s, Religionis 328 ss, violatio voti 336 ss, deobligatio per exstinctionem 348 ss, irritationem 356 ss, dispensationem 384 ss, vota Papae reservata 403 ss, 434 s, votorum commutatio 427 ss, si facta in bonum tertii 449 ss.

Z.

Zelus, tristitia de bono proximi, quo quis caret II 233.

239.02
Sp 67 B
26494
SPORER, PATRITIUS, O.F.M.
AUTHOR
Theologia Moralis
Decalogalis et Sacramentalis
TITLE
Tome 1
DATE LOANED
BORROWER'S NAME
Donnelly
STORAGE - C
26494